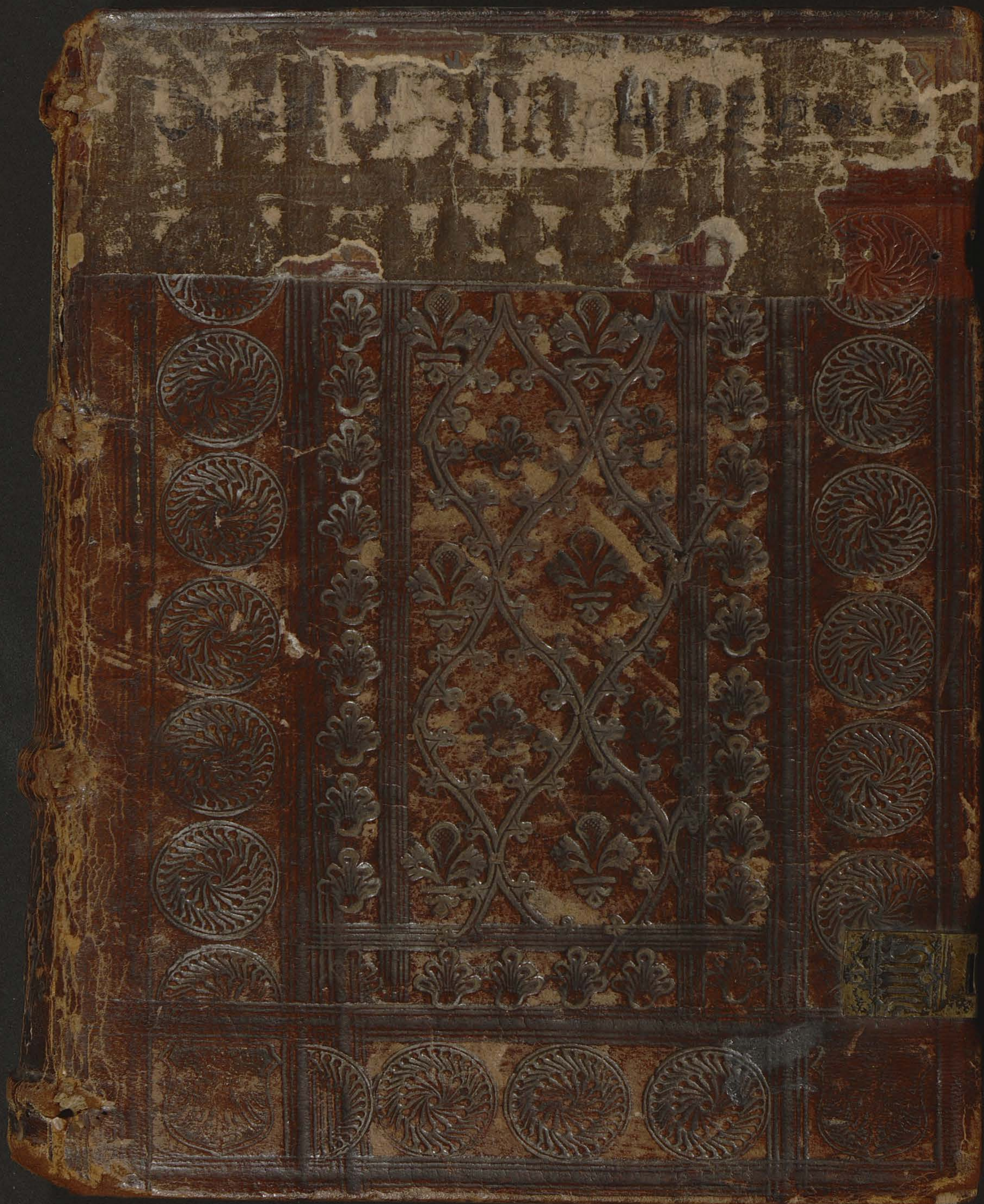
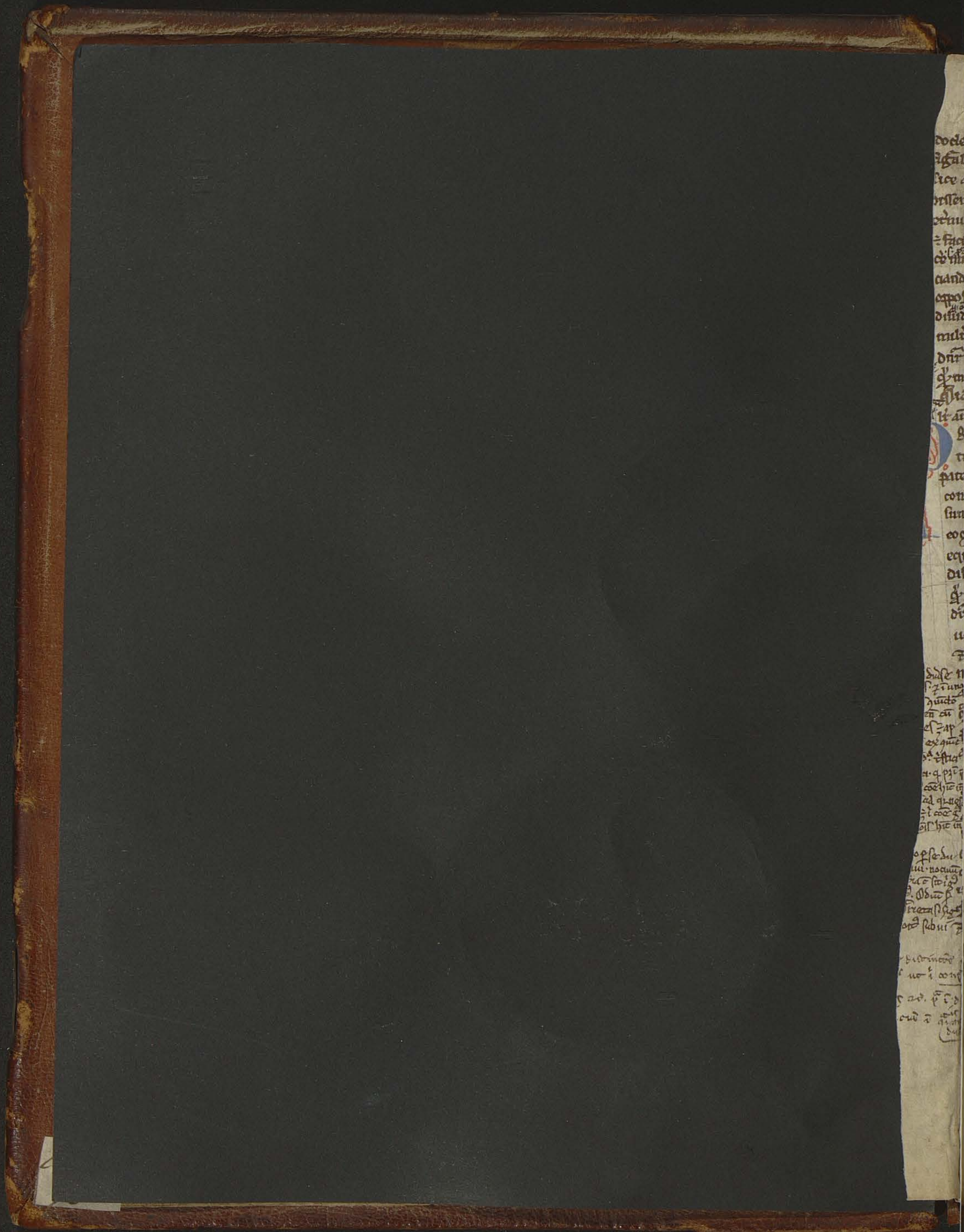

...um elementa ee. ponet. ut ...
... [illegible] et problematum pro[positi]ones ...
...ico sunt huiusmodi ut utrum operteat ...
...ut utrum eadem sit discipli[na] ...
...aut problemata. Eles autem sunt ...
... eius. ea autem que preter uero nem ...
... ponere exempla. considerant ...
... ad opinionem ...
...ina. deinde quam contrariorum ...
...gere dividere. ut quam boni ...
... de ipsa ... sufficiant ...
...modum. ... totiens ... reprehendum ...
... forum. ... medicinum et sana...
...ulla autem ... proficua sunt alia ...
...um autem multipliciter aut simpliciter ipse ...
...modo perspiciendum si multipliciter di...
... diversa sunt. vox acuto et voce ...
...ta acuto multipliciter dicitur. Si autem ...
... acutum obtuso et grauem ...
... acutum contrarium in mag...
... simul. et bono ei quidem ... in ...
...ius inquirendam autem ...
... albo et nigro. vox ... alba et nig...
...onat. ipse autem manifesta ...
...m autem ... sensum. ...
...one non eodem sensu iudicamus. ...
... humoribus et in magnitudinibus ...
...nibus ... in se ... in contrariis ...
...m. illi autem simpliciter ... ut ei ...
... autem que ... ab ... considerare ...
...ato dicitur. et ei quidem ... anima ...
... palam ... amare equiuocum ...
... ... si ... eodem ... non autem ...
... si forte ... quemadmodum quidam ...
...nibus et nigrum simpliciter ...
...multipla media. In uoce autem unum ...
...um si multipliciter dicitur. Nam ...
... si multipliciter dicitur ... non uide...
... Si autem ... multipliciter dicitur et uide ...
... ipse usum ... illi autem quod ...
... perspiciendum. Si ... multi...

... et ...
... doct...
... doct...
... doct...
...

...unt iones uel similes ... de q...
... assignauit uirtutum mund...
...ur dem ... decliuent ... ro au ... op...
...tradere. quemadmodum dicit aliud...
... quemadmodum melissus ... um qu...
...ultum ... au ... sequens ... onem he...
...ecium. quemadmodum sophiste di...
... et si alium non uideat uide...
...o au omne problema ... eo q...
... qui au ... problema palam...
... contradictionem dubitare uti...
... au omnia nunc dialectica ...
...ody. n. ... nom noui ...
...ontingunt ... distinctio oporte...
...ubitatur aliquis ... indig...
...eat deos uenerari. ... contentes ho...
... sensibus ... n quoque propinqua...
... dubitatio ... illa n magis ... soda...
...u oportet ... dialecticam ...
... quidem ... dem ... inductio...
...or erudit ... optimus ... auriga ...
...similiter ... planus ... sensi...
...ad contrarias ... effugi...
... determinet ... Instrumenta au ...
... quens unumquodque ... possedimi...
... Est au ... bonum ... po...
... quod bonum ... suaue ...
... hec quidem amittenti possibile ...
... sanatum ad sanitatem ... et ...
...r dr. ... au ad ... tertia a...
... impossibile ... omnium opin...
... plurimorum ... uisimos ...
... similiter ... oportet au ... contendere ... con...
...modum ... dem ... Simile au ...
... illis ... contingit eadem ...
... in ... extranee ... nam ...
... contentes ... sufficienti ...
... sufficit ... principium ...
...se au oportebit ... tonibus ...
... de bono au de ... et ...
... singulorum opiniones ...

Cursus librorum philosophie natura-
lis s[ecundu]m viam doctoris subtilis Scoti.

Expedita prima pte principali huius tractatus scz d scientia mathematica: videndū ē consequenter de secunda: scz de phisica: siue de naturali phia. Et primo videndum ē de eius subiecto. Ad cuius euidentiam assignabo pmo rōnem subiecti primi in qualibet scientia: Deinde ponā aliquas conclusiones. Quantum ad primum de subiecto primo pmitate scz adequatiōis assignabo talē rationem seu diffinitionē fm qd potest elici ex dictis doc. subtilis sup pmum sententiaruz: et maxime in reportationibus. ¶ Primum subiectuz scientie est quod habet conceptū quidditatiuum/ nō inclusum vtualiter in aliquo priori ad illā scientiam ptinente/ primo notum/ fm pprīam rationē et h formalē et absolutam / virtualiter primo cōtinēs noticiam omnium veritatum/ adequatū toti illi scientie cuius est subiectum. Ponitur primo q habeat conceptū quidditatiuū siue entitatiuum: tum qr si illd subiectum habet ptes subiectiuas est de eis predicabile in qd: quod nō esset si cōceptum quidditatiuum nō haberet. Tum qr de non ente non est scientia. Requiritur ergo q subiectuz primum scientie sit ens nō quidem q actu existat. Rosa em non existente actualiter potest haberi de ea scientia: sed requiritur q non sit ens prohibitum: vt chimera: sed ens possibile. Ponitur secundo non inclusum virtualiter: etc. Probatio huius in eēntialiter ordinatis optet stare ad aliqd simpliciter primum in illo ordine/ sed inter cōsiderata in scientia est ordo eentialis fm ordinem cognitionis: ergo necesse ē ibi stare ad aliqd simpliciter notum primo et per consequens non inclusum virtualit in aliquo priori ad illam scientiam pertinente: illud dico esse subiectum primuz: maior est euidens/: sed minor ostenditur q in consideratis in scientia est ordo eeñtialis conclusionum ad principia. principiorum ad terminos pprios: quia principia cognoscimus inquātum terminos cognoscimus primo posteriorum. Ponitur tertio primo notum: De subiecto em habetur duplex precognitio: quid est: et quia est. Cum em primum subiectuz virtualiter contineat oīa contenta in sciētia est oīno indemonstrabile per illam scientiam demonstratiō pter quid arguendo scz a causa ad effectum. Nulla enim scientia pbat suum subiectum esse per talem demonstrationem: et sic ē prio notum. Hoc tamen non obstante pt demonstrari demonstratione qr est: arguendo vicz ab effectu ad causam. Potest etiam demonstrari per aliquam scientiā priorem cōmunem. Duplex est enī cōmūis scientia. scz methaphisica que est realis: et logica que est rationalis. Ponit quarto fm propriam rationez formalem et absolutam. qr si per rationem formalem eēt notum seu diffinitionem alterius iā esset inclusum virtualiter in noticia alterius: quod est contra secundam conclusionem dictam. Dico absolutam: qr ratio respectiua presuppōit rationem absolutā: ido si subiectum scientie esset notum fm rationem respectiuam et non absolutam: iaz esset virtualiter contentum in aliquo priori ad illam scientiam pertinente. Ponitur quinto virtualiter primo continēs notitiam omnium veritatum. Expono quid est virtualiter continere: et quid pimo virtualiter. Illud dicitur virtualiter aliquid continere quod sua virtute pōt id ponere in esse siue in esse existentie et nature siue in esse cognito. Et hoc duplici modo subiectum continet virtualiter oēs vitates scibiles in illa sciētia cui ē subm. nā subm ptinet pdicatuz: et p pñs vitatē pmi pncipij cōplexi ex pdicato et sbo. pncipiū aūt inmediatū sic ptinet mediatū et vlr pncipia demrātōis cōtinent vtualit cōclusiōes. Ex q pz q sbm ptinz vtualiter oēs vitates toti habit et sua vtute ponit eas tā in esse nature q noticie. Scdo expono illd qd sit vtualr cōtinere po. Illd aūt dr pmū qd ab aliq non depēdet: g illd dicit primū continere qd in continendo ab alio nō depēdet. Exēplum: ysocheles et triangulus cōtinent

virtualiter hāc passionem que est habere tres sed ysocheles nō primo: q᷑ non per propriam rationē: sed ꝑ ratōnem alterius: scꝫ per rationē triangali. Triangulus aūt continet primo quia ꝑ ratōeꝫ ꝓpriam et non alterius continet ipsam passionem. ¶ Nunc ꝓbo illā q̄ntam cōditionem: Omīs effectus adequatus cōtinetur v̄tualiter primo a sua causa adequata: sed quecunqꝫ sciētia est adequatus effect⁹ sui subiecti primi seu ōbiecti: ergo ꝛc̄. Maior est euidens: q᷑ dā oppositum p̄dicati sequitur oppositum subiecti. s. q̄ nō erit effectus adequatus illi⁹ cause. Minor patet: q᷑ subiectū est causa scientie: ergo si subiectum est primuꝫ: id est adequatum: erit causa adequata. Ponitur sexto q̄ est adequatum toti illi scientie cuius est subiectum: q᷑ omīa determinata in scientia reducuntur ad primū subiectū: et ad ip̄m omīa habent attributionem. Nam vel sunt ꝑtes subiectiue integrales seu essentiales: vt corpus anima aīal rationale: vl' sunt ꝑtes subiectiue: vel sūt passiones eius: vel effectus eius aliquo mō: vel sūt negatōes vel priuatōes: vel vie quedā: puta generationes vel corruptiones: vel dispositiones. hoc expressiue dicit aristo. 4° metaphi. ponens exemplū de sano.

Quantum ad secundū articulū sit hec prima cōclusio. Ens vniuersaliter sumptū non potest esse subiectuꝫ materiale p̄hie naturalis. Ad cui⁹ euidentiam Sciendū q̄ in subiecto aliqđ ē materiale: et aliquod formale: vt dicēdo q̄ linea visualis est subiectum perspectiue: linea se habet ibi vt materiale. Visualis v̄o vt ratio formalis subiecti. nō enī linea sub qualibet ratione est subiectum perspectiue: sed sub ratione visualitatis. Similiter ponendo q̄ deus sub ratione diuinitatis sit subiectum theologie: deus se habꝫ ibi vt materiale vel s̄bstractum: deitas vero vt formale.

¶ His p̄missis ꝓbatur conclusio ꝑ p̄hm 4°. meta. Est in q̄ scientia que speculat̄ ens inquantū ens: et que huic insunt ꝑ se: scꝫ in methaphisica: aliaꝝ v̄o nulla tractat vniuersaliter de ente. ¶ Secunda conclusio sit illa: Mobilitas non pōt eē formalis ratio subiectiua primi subiecti p̄hie naturalis. Ad cuius euidentiā pono duo dicta Primum ē q̄ mobilitas ē formaliter respectus seu relatio ꝓbatur q᷑ omnis aptitudo est respectus cū esse eius sit ad aliquid: sed mobilitas ē quedam aptitudo ad motum. Mobile enim dicitur quod est aptū moueri: ex. 5°. phisicoꝝ: ꝫ ꝛc̄. ¶ Si arguat̄ contra hoc q̄ relatio non potest esse sine termino: cum esse eius sit ad aliud: sed mobilitas pōt esse sine motu actuali: ergo nō ē relatō. R̄ndeo: maior est vera solū d̄ respectu actuali: Mobilitas aūt est respectus aptitudinalis: ideo potest esse sine termīo ī actu: sufficit enī q̄ habeat terminum in potentia. ¶ Secūdum dictum est: Mobilitas est propria passio conuertibilis cum proprio subiecto philosophie naturalis: hoc ꝓbatur inductiue: q᷑ quicq̄d includitur per se sub cōsideratōne p̄hie naturalis: vel mouetur actu: vel saltem aptum natum est moueri: tum quia īmobilia transcendunt consideratōem p̄hie naturalis: ex. 3°. phisicoꝝ. His p̄missis probatur secunda conclusio: videlicꝫ q̄ mobilitas non sit ratio formalis subiecti p̄hie naturalis. Et primo sic: q᷑ mobilitas est formaliter respectus: ꝫ conclusio vera. Añs patet ex primo dicto. Probatur consequentia. Omnis formalis ratio subiectiua ē ipi subiecto ꝓpria ratio virtualiter continendi omnes veritates quas cōtinet. Et est etiam ratio sibi causandi et mensurandi scientiam cuius est subiectum: sed nullus respectus est huiusmodi: q᷑ respectus non potest eē formalis ratio subiectiua. Maior ē euidēs Nam dicte conditiones competunt subiecto ratione sue formalitatis. Sunt enī proprietates conuenientes forme n̄ materie. Minor patet: quia cum respectus non sit forma actiua: et sit imperfectior q̄ forma absoluta non potest esse ratō cōtinendi vel causandi et mensurandi ipsam scientiam que est forma absoluta.

Mensurare enī et virtualiter continere arguit perfectionem maiorem ī continēte et mensurante q̄ in contento et mensurato. Item pbatur eadem cōclusio qꝛ mobilitas est ppa passio primi subiecti phie naturalis: ḡ nō est rō formalis subiectiua. añs patet ex p̄cedentibꝰ. consequētia patet qꝛ subiectū vt p̄us sua passione est cognoscibile circumscpta p intellectū ipa passione: sed nullū subiectū potest cognosci sine ppria formali rōe subiectiua: ḡ nulla passio pōt esse ratio formalis subiectiua. Maior patet: qꝛ subiectum ē prius ex natura rei sua passione sicut causa suo effectu / Minor pbatur: qꝛ illud qđ est ratio formalis cognoscendi subiectū voco rationem formalē subiectiuā. Illa enī ē formal' ratio qua subiectū ē cognoscibile et contentiuū noticie alioꝝ.

¶ Contra illam ratōem instatur: q̄ visualitas videtur esse ratio formalis subiectiua perspectiue sciētie et sonoritas musice: ꝛ sic de multis alijs scientijs et tamē visualitas est quedā passio linee et sonoritas numeri. Respōdetur q̄ in sciētijs subalternis est al'r dicendum q̄ in p̄mis et subalternantibus eo q̄ scientie subalternate vt plurimū contrahūt subiectum sciētie subalternantis p aliquam drñiā accidentalem. ¶ Item arguendo sic: ppria rō formalis subiectiua inmediatius inheret primo subiecto phie natural' q̄ quecunq̄ passio demonstrabilis de subiecto: sed mobilitas non inmediatius inheret p̄mo subiecto phie naturalis q̄ q̄cunq̄ passio demonstrabilis de ipo subo ḡ mobilitas non est formalis ratio subiectiua primi subiecti phie nālis. maior ē euidens: qꝛ ipa ratio formalis subiectiua est ratio v̄tualit' continendi omnem v̄itatem scibilem de subiecto: ꝛ p conseq̄ns presupponit' omni passioni scibili de subiecto. Minor pbat': qꝛ mobilitas videt' passio remota valde sicut patet discurrendo p passiones subiecti primi phie naturalis. Prius enī supponit' q̄ substantia corporea sit quanta quantitate determiāta q̄ q̄ sit mobilis f̄m quantitatem. Indiuisibile enī non est mobile ad quantitatem: ideo quantitas inmediatiꝰ inheret substantie corporee q̄ mobilitas ad quātitatem. Item substantia corporea prius est qualis q̄ ostendat' mobilis f̄m quantitatem. Item prius q̄ ostendat' corpꝰ mobile localiter presupponit' h̄re vbi localiter: quod cōmunit' supponit qualitatem et quantitatem determinatam: qđ enim nec est quantum nec quale: nec habet eē in vbi determinato non est mobile scđm locum. Quod ḡ ponitur mobilitas ratō formalis subiecti phie naturalis cum sit eius passio multum remota. ex illa cōclusione sequit' q̄ opinio ponētium ens mobile vel corpus mobile esse subiectū phie naturalis est falsa: cum mobilitas non sit ratio formalis subiectiua. Tertia cōclusio: Substantia corporea ē materiale subiectum phie nālis. probat' qꝛ vt habetur sexto meta. Phisica est circa quoddā genus entis: est enī circa talem substantiā que habet principium motus in se ꝛ quietis: sed substantia corporea est huiusmodi: vt habet' sexto ꝛ septimo phisicoꝝ vbi ph's solum attribuit mobilitatem corpori seu substantie corporee quod idem est ḡ substantia corporea est subiectum materiale philosophie naturalis. Cōtra istam conclusionem instat': qꝛ angeli habent in se principiū motus et possūt moueri de loco ad locum cum sepe mittant' ad nos: vt patet ex sacra scptura de gabriele et alijs angelis: sed angeli non sunt corporei: ḡ substātia corpea non erit subiectum primū et adequatum phie nālis: sed substantia vt est cōmunis ad substantiam corpoream ꝛ incorpeam. Respondeo f̄m scotum dist. x. 4. senteñ. q̄ licet angeli mutent' de loco ad locum: et acq̄rant nouū vbi seu nouam p̄ntiam ad locum: tamen ille motus non est motus localis ppe dictus sed multū distat a vera ratione motus: cum p huiusmōi motū vel mutationē angelꝰ non acquirat vbi circumscptiue et localiter quod requirit' ad v̄am rōem motus prope dicti. angelus enī cum habeat esse tantū in loco dif

finitiue: non aũt localiẽ seu circumscpti=
ue ꝑ suum motum seu mutationẽ solum
acquirit nouũ vbi diffinitiue: iõ nõ mo=
ueẽ motu locali ꝓpe dicto q̃re nõ h₃ po
ni sub subiecto pħie naturalis. Ad eui=
dẽtiã aũt p̃dictoꝝ sciẽdu₃ ꝙ esse in loco
capiẽ tripl'r. vno mõ repletiue: et sic de⁹
est in loco: qꝛ ex sua ĩmẽsitate replet om
nẽ locũ. Secũdo diffinitiue: et sic angel⁹
est in loco qꝛ sic ẽ h ꝙ nõ ẽ alibi. Tertõ
circũscp̃tiue: et sic corpus ẽ ĩ loco quod
cõmẽsuraẽ ꝑtibus loci. Quartus mod⁹
poniẽ a doctore subtili vbi s̃. q̃ sc₃ ẽ eẽ ĩ
loco presẽtialiter: et sic corpus christi est
sub speciebus panis et vini: nõ em̃ est in
loco repletiue cũ nõ repleat oẽm locum
vt sic nec est in loco diffinitiue cũ ñ tãtu₃
sit hic sub istis specieb⁹ q̃n etia₃ sit alibi
sub alijs specieb⁹. nec ẽ circũscp̃tiue cũ
nõ cõmẽsuraẽ hmõi spẽbus: est g̃ ibi pre
sẽtialiter solum. Quarta cõclusio ẽ ista:
Naturalitas ẽ rõ formalis subiectiua p̃=
mi subiecti pħie naturalis. ꝓbaẽ: qꝛ illð
est rõ formalis subiecti pħie naturalis ꝑ
qð hmõi subiectũ habet in se p̃ncipium
motus et quietis: sed nãlis respectu sub
stãtie corpee q̃ ẽ subm̃ mãle pħie. nãlis
est hmõi g̃ nãlis erit rõ formal' subiectĩa
primi subiecti pħie nãlis. maior patet ex
auctoritate allegata: in q̃ dicebaẽ ꝙ phi
sica ẽ circa talẽ subãm q̃ h₃ in se p̃ncipiũ
motus et q̃etis: ergo sub illa rõe formali
s̃m quã habet in se hmõi p̃ncipiũ. mĩor
ꝓbaẽ: qꝛ natura ẽ p̃ncipiũ motus et q̃e=
tis: ex secũdo phisi. Cõfirmaẽ: qꝛ substã
tia corpea ꝑ naturalitatẽ h₃ sex cõditõ=
nes req̃sitas ad rõem p̃mi subiecti: vt p₃
eas intuẽti. Ex p̃missis patet ꝙ substan
tia corpea inquãtũ naturalis ẽ primum
subiectum pħie naturalis. hanc materi=
am tractat scot⁹ sexto meta. q̃tõe de tri=
mẽbri diuisiõe sciẽ specl'atiẽ vbi d̃t ꝙ sb
stantia corpea inq̃ntũ h₃ in se formã q̃ ẽ
principiũ mot⁹ et quietis et determĩate
op̃atõis est subiectũ pħie natural': qð vt
estimo in idem redit cũ eo qð s̃ dcm̃ est:
ꝙ sc₃ subia corpea inquantũ naturalis ẽ
subiectũ pħie naturalis. qꝛ vt p̃missum ẽ
natura est p̃ncipij motus et q̃etis. et na=
tura dr̃ p̃ncipaliter de forma: vt d̃r secũ=
do phisicoꝝ. ¶ Sed cõtra p̃dicta arguiẽ
sic: Eo° quo res distinguũtur ab alio for
maliter constituunẽ in esse: eadẽ em̃ sũt
principia eẽñdi et distinguendi: sed pri=
mum pħie naturalis subiectũ distinguiẽ
ꝑ esse mobile formaliter a subiectis alia=
rũ sciẽtiarũ: ergo ꝑ esse mobile constitui
tur formaliter in esse subiecti. maior est
euidens. minor patet ex sexto meta. vbi
aristo. seꝑat phisicam a mathematica ex
eo ꝙ naturalia sunt mobilia. Confirma
tur ꝑ pħm dicentẽ. primo phisico. ꝙ ad
pħm naturalem nõ spectat disputar̃ cõ=
tra negantes motũ: qꝛ naturalis ip̃m p̃=
suppõit: ergo videẽ ꝙ mobilitas sit ratõ
formalis subiectiua pħie naturalis. Ad
primum quãdo d̃r eodẽ mõ quo res: ⁊c̃:
concedo maiorẽ vniformiter acceptam:
sc₃ eodẽ mõ quo res distinguiẽ et ꝯstitu
itur in esse: si eẽñtialiter eẽñtialiter: si ac
cidentaliter accñtaliter. Exemplũ primi
rationalis distinguit hoĩem eẽñaliter ⁊
specifice ab om̃i alio: et constituit hoĩe₃
in esse specifico et eẽñtiali. Exemplũ se=
cũdi: albedo distinguit albũ a nigro acci
dentaliter et constituit subiectum ĩ quo
est in esse accidẽtali: puta in eẽ albo. tũc
ad minorẽ dico ꝙ mobilitas distinguit
subiectũ in esse formali accñli nõ q̃dditã
tiuo et eẽñtiali. nam cũ mobilitas sit re=
spectus formaliter nõ põt constituer̃ nec
distinguere nisi accñtaliter subiectũ phi
losophie qð est ens absolutũ. Illa g̃ di=
stinctio scientie quã ponit arist. sex° me=
taphi. nõ est q̃dditatiua: s₃ ẽ forte ꝑ pas
sionẽ notiorẽ. Ad cõfirmatõem dico ꝙ
pħicus suppõit motũ tanq̃ passionẽ cõ=
uertibilem cũ suo subiecto nõ tanq̃ rati
onẽ formalẽ subiecti. Qꝛ aũt vt d̃t ars.
tertio de anĩa: Secãtur sciẽ queadmo^m
et res de q̃bus sũt et pħica: vt patet ex di
ctis: est d̃ subia corpea inq̃tũ hab₃ in se
p̃ncipium motus: iõ s̃m ei⁹ multiplicem
acceptionẽ oꝑtet accipe libros ꝑtiales ĩ
sciã naturali. Subia em̃ corpea vel sumi
tur inq̃ntũ h₃ in se p̃ncipiũ motus simp'r

seu vniuersalit̃ ã ꝯctõ/ si simpliciť ⁊ vniuersaliter: sic determiat̃ de ea in li. phi. / si cõtracte: hoc ẽ dupliciť: vel qꝛ contrahit̃ ꝑ motũ ad vbi: ⁊ sic ẽ in li. ꝺ celo ⁊ mũ vbi determiat̃ ꝺ subia corpea inqntum hꝫ in se ꝑncipiũ mot⁹ ad situ/ si ꝟo ꝯhit̃ ꝑ motũ ad formã/ sic est dupliciť: qꝛ aut determinat̃ ꝺ tali motu in cõi: et sic ẽ liber ꝺ gñatõe q̃ ẽ ꝺ subia corpea inqntuꝫ hꝫ i se ꝑncipiũ mot⁹ ad formã in cõi. Si ꝟo ꝺ motu ad formã in ſpẽali: hoc ẽ dupliciter: qꝛ vel hoc ẽ respectu elemẽtorũ et sic ẽ liber metheroꝝ/ vel respectu mixtoꝝ: et hoc ẽ dupliciť: qꝛ aut ẽ ꝺ inaiatꝭ: ⁊ sic ẽ liber ꝺ mineralibus/ aut ꝺ aniatꝭ: et hoc dupliciter: qꝛ aut ꝺ aĩatis in cõi: et sic ẽ liber ꝺ aĩa/ aut i ſpẽali: ⁊ hoc dupliciter: qꝛ aut ꝺ aĩatis aĩa vegetatiua: et sic ẽ liber ꝺ vegetabilibus et plantis. / aut anĩa sensitiua: et sic ẽ liber ꝺ aĩalib⁹ Et ꝑ hũc mõm ꝑ respcm̃ ad aĩam ꝭm se et potẽtias et oꝑa poñaꝝ sufficiẽtia aliorũ libroꝝ inuestigari posset. Omissis aũt alijs libris pħice cã breuitatis ad p̃sens ꝑcise intẽdo ꝑscrutari ꝺ libris phisicoꝝ: ꝺ celo ⁊ mũo: ꝺ gñatõe ⁊ cor. metheroꝝ et ꝺ aĩna.

Capitulum. II.

Q Uoniã quideꝫ intelligere ⁊ scire ꝯtingit circa omnes sciẽtias quarũ sũt principia cause et elemẽta. Jste liber pħicoꝝ diuidit̃ in duas ꝑtes scꝫ i ꝓhemiũ et tractatũ. Secũda ibi: Necesse est igitur. ⁊c. Jn ꝑma aũt ꝑte q̃ ẽ ꝓhemiũ huius libri ponit aristo. ordinẽ ꝓcedẽdum in pħia naturali et in qualibꝫ sciẽntia ꝓbando ꝙ inchoandum est a ꝑncipijs et causis in vniuersali: et hoc sic. in omĩ scientia cuius sunt principia cause et elementa inchoandum ẽ a cognitõne illoꝝ principiorum causarũ et elemẽtorum ꝭm modũ quo sumus nati scire. sed in pħia naturali sumus apti nati scire ñ ex ꝑoribus nature: sed ex ꝑoribus nob: ꝙ sũt magis vniuersalia et magis communia: ꝫ in tali scientia ẽ inchoandum a cognatõe principiorũ et cãꝝ in vniuersali. Maioꝛ ꝓbat̃ ꝑ cõem estimationem Tunc enĩ vnumquodqꝫ cognoscere arbitramur cum cãs eius ꝑmas cognoscimus vsqꝫ ad elementa/ Principia autẽ intelligũtur cause efficientes quib⁹ pri⁹ competit rõ ꝑncipij/ ꝑ causas intelligũtur cause finales. qꝛ finis est cã cãrũ/ per elementa ꝟo intelligunt̃ cause intrinsece scꝫ mã et forma. Elementum em̃ dicit aliqͩ qꝺ est in re: large tamẽ loquendo principia et cause pñt sumi tam ꝓ causꝭ intrinsecis ꝙ̃ ꝓ causis extrinsecis.

Notãdũ ad euidẽtiã mioꝛꝭ rõnis pħici ꝙ circa cognitionẽ quã habem⁹ ꝺ reb⁹ nãb⁹ ẽ mlta ꝯsiderar̃. Pri⁹ ipas res nãles ꝺ qͣb⁹ cognitõꝫ hẽm⁹: secũdo sensũ ꝑ quẽ cognitõꝫ accipim⁹ Jncipit em̃ nr̃a cognitio a sensu primo posterioꝝ. Tertio ipa nomĩa vt ipas dictiones per que talis cognitõ exꝑmitur. Scõm ergo hec tria tripliciter ꝓbat ꝓpositum: et primo ꝓbat ipam minorem: comparãdo intellectum ad naturam seu ad res naturales de quibus cognitõem habemus: et hoc sic: Jnnata ẽ nobis via a certioribus nobis ad incertiora natur̃ procedere. Non em̃ eadem sunt nob nota et simpliciter. sunt aũt nobis nota primum confusa magis seu vniuersaliora: ergo in natura est nob via ab vniuersalibus in singularia. i. min⁹ vlia ꝓcedere.

Pro hui⁹ declaratione sciẽdum ꝙ cum aliqua sunt magis in actu: et plus habent de entitate tanto quantum est de se sunt magis cognoscibilia: quia vt habetur secundo metaphisi. Sicut se habet res ad esse: ita ad cognosci: et ideo talia dicuntur nota simpliciter: seu nota nature: quia cum de natura sua plus habeant de perfectione et entitate sequitur ꝙ plus habeant de cognoscibilitate. Sed quia intellect⁹ noster se habet ad ea que sunt manifestissima in natura: sicut oculus noctue ad lumen solis secundo metaphiſ. ideo q̃ sũt magis nota nature sũt min⁹ nota nob. ¶ Notãdũ

insup ꝙ.p.nō intendit hic compare vl'e
ad singl'e simpl'r:sed intēdit compare ma
gis vl'e ad min⁹.singulare em̄ cognitiōe
sensitiua ꝑus cognoscit̄ cuꝫ nr̄a cognitio
ortū habeat a sensu. De eius aūt cogniti
one intellectiua habet̄ 3° de an̄ia.
¶ Consequēter ꝓbat aristo.iꝑam mino
rem compando cognitionem intellecti=
uā ad cognitionē sensitiuā.q2 sicut se hꝫ
sensus ad sēsibilia sic ītellcūs ad intelle=
ctibilia:sꝫ to^m ꝭm sensū noti⁹ ē. vl'e aūt ē
quoddā totū c⁹ īferiora sīt ꝑtes:ꝗ. Notā=
dū aūt ꝙ ꝭm ꝑspectiuā: Visus pri⁹ fert̄
in totā rē ꝙ̄ ē ꝑs Vn̄ ait ꝙ si alicubi eēn̄t
subtiles sculpture nō statim cū viderem⁹
illud:apprehenderem⁹ sculpturas illas
sed prius ferret̄ visus in totam rem:ꝛ po
stea diligent̄ intuēdo apꝑhendim⁹ sculp
turas illas.ex quo patet ꝙ sensus appre
hendit prius totū ꝙ̄ ꝑtes:sic est de intel=
lectu suo mō. Tertio ꝓbat.p.eandē ꝓ=
positionē compando nomē seu diffinituꝫ
ad diffinitionē q2 sicut diffinitū qd̄ ē q̄d=
dā totū ꝑus cognoscit̄ ꝙ̄ diffinitio q̄ exꝑ
mit ꝑtes eēn̄tiales diffiniti:sic magis vl'e
ꝑus cognoscit̄ ꝙ̄ min⁹ vl'e. Sciēdum in
hac rōne ꝙ nō est om̄imoda sīlitudo sed
ibi est similitudo quo ad hoc ꝙ sic diffini
tum qd̄ est quoddā totū eēn̄tiale est pri⁹
notū ꝑtib⁹ diffinientib⁹: sic magꝭ vl'e qd̄
est totū vl'e est magis notū min⁹ vl'i qd̄ ē
ei⁹ ꝑs subiectiua.sed in hoc ē dissimilitu
do:q2 totuꝫ vl'e seu magis vl'e ē pri⁹ suis
ꝑtib⁹ subiectiuis notitia determinata et
in ordine distincto cōcipiēdi. Totuꝫ ꝟo
eēn̄tiale siue diffinitū pri⁹ ē notū ꝑtibus
diffinientib⁹ in ordine cōfuso cōcipiēdi.
vt ponit doct̄.subti.dist.3.ꝑmi sen. Vn̄
multa nomina scim⁹ ꝭm diffinitōnem q̄d
nomīs ꝛ confuse quoꝝ diffinitōes q̄ddi=
tatiuas ignoram⁹:ꝛ sic non habem⁹ eaꝝ
notitiā distinctā. Diffiniētia ꝗ ꝛ magis
vl'ia sūt ꝑus nota noticia distincta. Diffi
nitū ꝟo ꝛ min⁹ vl'e ē ꝑus notū noticia cō
fusa:vt magis declarabit̄ in sequen̄. De=
inde manifestat.p.quod dixerat ꝑ signū
Signū em̄ est ꝙ cognitio vl'is ꝑcedit:q2
pueri ꝑmo appellāt oēs viros pr̄es ꝛ fe=
minas mr̄es:ꝛ postea determinant̄ vnū
quodq3 vicꝫ distinguēdo vnū ab alio.
Ad euidētiā planiorē hui⁹ ꝓlogi viden
dū est de duob⁹ vicꝫ de cognitōe vl'ium:
ꝛ de cognitōe causaꝝ ꝛ ꝑncipioꝝ. Quā=
tū ad ꝑmū ꝑmo ꝭm mentē sco.in ꝑ° me=
taphi.ꝛ.3.dis.primi sen.premittā aliq̄s
distinctōes.secūdo subiungā aliq̄s con=
clusiōes.sit ꝗ hec ꝑma distinctio Q alī=
q̄d eē ꝑus cognitōe ꝑt esse 3^r. Vno mō ꝑ
oritate originis vel gn̄atōis cui⁹ vicꝫ co=
gnitio in nobis pri⁹ generat̄:ꝛ de hac ꝑ=
mitate ē intentio ī ꝓposito. Secūdo mō
aliquod est prius cognitū prioritate ꝑfe=
ctionis:de quo dicet̄ secundo metaphi.
Tertio mō prioritate adequatōis qn̄ vi=
delicet aliqua poꝰn̄ adequat̄ sibi aliquod
obiectum ꝯn̄e ita ꝙ nihil apprehēdit ni
si contētū sub isto:et ꝑ rōem illi⁹ sicut se
habet forte ens respectu intellect⁹: de q̄
dicet̄ 3° de an̄ia. Secūda distinctō ē illa:
ꝙ vl'ius dr̄ 2^r.vno mō causatīe: alio mō
ꝑdicatiue. Primo mō dr̄ vl'ius illud qd̄
in ꝟtute sua cōtinet pl'es effectus. Se=
cundo illud quod ē comuni⁹ ꝛ ꝑt de plu
ribus ꝑdicari.exempluꝫ ꝑmi:de⁹ respcū
cuiuslibet cause.exemplum secundi:aīal
respectu hoīs et quodlibet supius respe=
ctu inferioris. Tertia distinctio sit ista ꝙ
totū dr̄ du^r:vel totalitate vl'itatis vel cō
tinētie eēn̄tialis. Primo mō se hꝫ omne
supius respectu suoꝝ inferioꝝ. Nam ip
sa inferiora respiciunt supius sicut ꝑtes
subiectiue suum totum vl'r. Secundo° se
habet inferius respectu suoꝝ superioruꝫ
vt homo respectu aīal'. Om̄e em̄ inferi⁹
cōtinet eēn̄tial'r suū supius sicut totū suā
ꝑtē eēn̄tialē. Quarta distinctō ē hec ꝙ
cōfusum dr̄ duplicit̄: vel cōfusiōe vl'ita=
tis q̄ ē cōfusio ꝑdicatiua vel cōfusione to
ti⁹ respectu suaꝝ ꝑtium intrinsecarū. ꝑ=
mo modo omne supius est confusum in=
ferioris. Secundo mō totum essentiale
respectu suaꝝ ꝑtium intrinsecaꝝ. Quin
ta distinctio est ꝙ duplex est conceptus:
scꝫ simpliciter simplex: ꝛ non simpliciter
simplex. Conceptus simpliciter simplex
est ille qui non est resolubilis in pl'es con

ceptus: vt conceptus entis vel vltimarum differentiarum. Conceptus vero non simpliciter simplex est ille qui potest cōcipi ab intellectu actu simplicis intelligentie licz possit resolui in plures conceptus seorsum conceptibiles: sicut est conceptus diffiniti vel spēi. Sexta distictio est: q aliud est cōfusū itelligere aliud ɔfuse i telliger. Cōfusū eṁ idē ē q indistictū ꝛ hoc indistinguibilitate toti⁹ eēntialis in partes essentiales: vel totius vniuersalis in partes subiectiuas. Confusum ergo intelligitur quando intelligitur aliqd indistinctum altero pdictorum modorum. Sz confuse dicitur concipi quando concipit sicut exprimit p nomē. Distincte vo qn̄ cōcipit sicut exprimit p diffinitōnē. Patet aūt drīia istorum: q aliud confusum pt concipi distincte: possum enī cognoscere animal qd est quoddā confusum distincte p sua principia intrinseca. potest em̄ aliquod distinctum cōcipi confuse: vt cōcipiendo hominē tātū s̄m quid nomis: vel in vniuersali tm̄: vt q anīal nō concipiendo rationale. Prima conclusio loquendo de vniuersalitate s̄m causalitatem magis vniuersale est nobis minus notum q minus vniuersale. Hanc conclusionē pbo auctoritate aristo. prio metaphisice dicens q maxime vniuersalia sūt difficilia ad cognoscendū: cuiusmodi sūt ds ꝛ intelligentie. Secūda cōclusio est illa loquēdo de vniuersali s̄m pdicationem primum confuse cognitū ē minus vniuersale puta species specialissima cuius significare efficacius ꝛ fortius mouet sensū: siue sit visibile siue audibile siue tangibile. Probat p Auicennaz secūdo meta. dicen̄ q methaphisica est vltima in ordine doctrine: ergo pricipia prima aliarū sciētiarū pn̄t concipi: ꝛ termini illorum ante principia metaphisice: sed hoc nō esset si oportet prius actualr concipi conceptus cōmuniores q actus specierū spē alissimarū. Tertia conclusio est illa: primum cognitum actualr cognitione distincta est ens: tale enī est cōmunissimum et que sunt ppinqua sunt priora: et que remotiora sunt posteriora. Probatur: q sicut dcm̄ est nihil concipit distincte nisi qn̄ concipiūtur oīa q includuntur in ratione eius formali. Ens aūt includit in omnibus conceptibus qdditatiuis inferioribus et alia magis vniuersalia in cōceptibus min⁹ vniuersaliū: igitur nullus cōceptus inferior distincte concipit nisi cōcepto ente et alijs magis vniuersalibus. Item ens nō pt concipi nisi distincte cū habeat cōceptum simpliciter simplicem. Simplr aūt simplex aut totaliter scitur aut totalit ignoratur cū nō habeat resolui in alios conceptus: ergo ens pōt concipi distincte sine alijs: alia aūt non sine eo. Hoc idē pbatur: q metaphisica que est de ente est prior s̄m Auicen̄. vbi prius in ordine distincte concipiendi: q ipa habet certificare principia aliarū scientiarū licet sit prior in ordine doctrine. Unde pcessus naturalis ē ab imperfecto ad pfectum per me^m. Confuse aūt cognoscere est mediū quasi inter ignorare et distincte cognoscere: et ideo confuse debemus habere mathematicā et phisicam anteq discamus metaphisicā: qua distincte habita: possūt alie scientie distincte cognosci. Ex pdictis patet intentio phici in h⁰ phemio. ostendit enī q magis vlia sunt nobis prius nota noticia distincta iuxta tertiā conclusionē. Nō intendit ibi dare modū deueniendi in cognitōem distinctam scientie naturalis pcedendo scz a magis cōmunibus ad min⁹ cōmunia: et hoc de pmo principali.

Quantum ad secundū articulū videndū ē an ad cognitionē cuiuslibet rei dependētis a quolibet gn̄e cause requirat cognitio cuiuslibet cause. Pro cuius euidētia pono talē distinctionē q cognitio ē duplex: quedā imperfecta scz q cognoscitur cā p effectū demratōne q. Alia est perfecta ꝛ ppt qd: qn̄ scz cognoscitur effectus p cām: de pma nihil ad ppositū: sz tm̄ de secunda. Iuxta qd pono talē distinctionē: q illa cognitio pfecta dicit dupliciter: vna est q res cognoscit

absolute q̄d est in se. Alia est qua res nō solum cognoscitur absolute in se: sed etiam cognoscitur in ordine ad aliqua a quibus dependet. Loquēdo aūt d̄ cognitōe primo modo ponitur conclusio talis: ad cognitionem cuiuslibet rei non requirit cognitio cause cuiuslibet. hoc pbat sic: qm̄ tunc sequeretur q̄ omnis diffinitio daret p additamentum: hoc est falsum. Q pbat consequētia: qm̄ alique cause a quibus dependet talis res sunt extrinsece et non sūt de eēntia diffiniti. Item illd q̄d est quidditatiue diffinibile quocūq3 alio extrinseco circumscēpto pōt quidditatiue notificari et cognosci quocunq3 alio circumscripto: Patet: q2 diffinitiō notificat quidditatē seu eēntiam rei: sed effect9 pt quidditatiue diffiniri circumscripta quacunq3 causa extrinseca: vt homo p anīal rationale: ergo pt cognosci quidditatiue talibus causis circumscēptis. Loquendo aūt de cognitione secūdo mō pt dari talis distinctio q̄ huiusmōi cognitio ē duplex: vna est in genere: et alia extra gen9. Cognitio pfecta in genere est cognitio rei infra limites vnius generis: sicuti est pfectus faber qui cognoscit ferrū sufficiēter quantū spectat ad artem fabrilē exercendā. Et illo mō ad cognitionē pfectā nāl sufficit cognoscere oīa genera causarū f̄m q̄ nō excedūt genus cōsideratōis naturalis: Vbi gr̄a sufficit ei cognoscere pmā cām efficientem inq̄ntum est pmum mouens: non aūt requiritur cognitio e9 pfecta in se: similiter et in alijs causis. Ad cognitionē tamē rei extra gen9 qua cognoscitur res f̄m omnē rationē f3 quā est cognoscibilis bn̄ requiritur cognitio prime cause f̄m se: sed hec cognitio n̄ pt haberi in hac vita. Q aute requirat cognitio talis cause pbatur: qm̄ sicut se habet res ad esse: ita ad cognosci: s3 res q̄ntum ad suū eē depēdet a suis causis: ḡ et in cognosci. Q aūt cognitio pfecta que est extra genus non sit homī possibilis ī hac vita patet ex hoc: q2 cognitio quam habemus de prima causa q̄ d̄s est va9 est confusa et indistincta: vt videbitur secū°

meta. Modicam em̄ cognitōnē habem9 de rebus non tm̄ loquendo de eaꝝ cognitione in ordīe ad aliō a quo dependet: s3 etiā d̄ cognitione q̄ cognoscūtur absolu° q̄ sūt in re res ip̄e cum obscure cognoscamus diffinitōes seu q̄dditates rerū tam subie q̄ accn̄tum. Ip̄e em̄ hn̄t dari per genus et dr̄ntiam. Dr̄ntie aūt eēntiales rerū sunt nobis ignote f̄m Boetiū: et iō in diffinitionibus vt in pluribus reꝝ circumloquimur dr̄ntias eēntiales nob igtas p alia nob magis nota: vtp ote p pprietates vel passiones earum. Aū et passiones posteriores aliquādo pbant d̄ subiectis p passiones priores: vt habere tres angulos equales duobus rectis. pbat d̄ triangulo p habere angulum extrinsecum equiualentem duobus intrinsec sibi oppositis q̄ ē pma passio trianguli: vt visum ē in pma pte huius compendij q̄n agebat de geometria.

Necesse est igitur. Ca. III

Posito ordīe dicēdoꝝ: p̄nter exequit aristo. intētū. Et q2 vt dcm̄ est pcedēdū ē a pncipijs sub mō vniuersali ad alia sub mō pticulari: ideo in isto libro q̄ por est in pħia naturali determinat pħus de principijs rerū naturalium in vniuersali. Et circa hoc ponit varias opiniones pħoꝝ antiquoꝝ: Quoꝝ quidam posuerūt vnum principium: alij vero plura. Inter ponentes vnum principium quidam loquebātur nō naturaliter: q2 negabant motum q̄ conceditur ab omnibus naturaliter loquentibus: et isti fuerunt pmenides et melissus: qui posuert omnia esse vnū ens inmobile. Et ex hoc mouebantur: q2 antiqui pħi solum posuerunt materiale principium et nō formale: et hmōi materiale principium dixert corpus esse et ens in actu: quo posito: q2 materia semp manet: semp manebit ens in actu: et sic oīs transmutatio erit alteratio: sola vo materia erit substantia: omnia aūt alia erunt accidentia. Huiusmōi aūt accn̄a f̄m pmenidem et mellissū erāt solum quedam apparentie et quedā ess

mationes quantum ad sensum: nihil aũt erant a pte rei. Cum ergo fm istos sola materia esset substantia et eẽt tantũ vnũ materiale pricipiũ sequebat̃ oĩa eẽ vnũ ens. Et qꝛ accñ̃a fm eos nõ erãt nisi quedam estimatõnes sensus: nihil aũt a pte rei: ponebant nihil a pte rei moueri licet sensui appareat oppositum: et sic dicebãt oĩa esse vnũ ens inmobile. Alij vo ponentes tm̃ vnũ pncipium loquebant̃ naturaliter: qꝛ pcedebant motũ. Et hoꝝ q̃dam ponebant ignem esse pncipiũ rerũ naturaliũ: Alij vo aerem: Alij vo aquã Et dicebãt isti phici alia generari ex hoc principio p densitatem et raritatem: seu p excellentiam et defectũ ad q̃ pñt reduci magnum et puum: q̃ posuit plato esse principia. Ponit tamen. p. drñtiam int̃ pdictos phos ⁊ platonem Plato eñ ponebat vnitatem ex pte forme: pluralitatem ex pte materie: scꝫ magnum ⁊ puũ. Alij ecõtra ponebant vnitatem subiecti seu materie contrarietatem vo et pluralitatem respectu forme. Pro cuius euidentia sciendum platonẽ nõ mõ humão pbatum fuisse. Cognitio eñ nostra incipit a sensu: et ex sensibus tendimus ad intelligibilia: Plato vo ecõtra ex intelligibilibus in sensibilia: et sicut vidit ex pte intellectus: sic credidit esse ex pte rei. Et qꝛ intellectus ex pluribus pticularibus abstrahit vnũ vniuersale: qꝛ pticularia sunt materialia respectu vniuersal̃: et abstractio magis fit ex pte forme. Credidit eñ q̃ sicut intellectus intelligit vnũ vniuersale qđ est vnum pter multa: sic esset in rerum natura q̃ vicꝫ esset aliqs hõ separatus a pticularibus hominibus sicut intelligitur pter pticulares homies ⁊ illum hominẽ sic abstractũ dixit eẽ ydeã seu exemplar et formam seu q̃dditatẽ omniũ pticulariũ hoĩm. ad cuius exẽplar dicit omẽs homĩes fieri et generari. Phi vo nãles ex sensibilibꝰ pcesserũt ad intelligibilia. Videbant eñ q̃ vna forma non fit alia raritas eñ non fit densitas sꝫ materia que est sub forma raritatis efficitur postea sub forma densi: sic ergo ẽ vnitas fm eos ex pte materie: et pluralitas ex parte forme. Notandum aũt q̃ plato drñtiam ex pte materie posuit eẽ magnum et puum: qꝛ posuit ideas esse sup intelligentias super animas et sup materiam: et vna et eadem ydea imprimebat similitudinem suam in intelligentias animas et materiam corpalem: sed intelligentie recipiebant illam influentiã magis vniuersaliter: anima vo minus vniuersaliter. Materia vo corpalis omĩno corpaliter. Et qꝛ omne receptiuum habet aliquo mõ rõem materie: ideo oĩa illa erant aliquo modo materialia respcũ ydee. Ex pte ergo materie erat magnũ et paruum fm q̃ magis vel minus vniuersaliter recipiebantur influxus ydeales in intelligentias animas et materiã corpalem. Ponẽtiũ aũt plura principia quidã ponebãt ea finita: vt empedocles q̃ posuit q̃ttuor elemẽta eẽ pricipia rerũ naturaliũ. Alij vo ponebãt ea eẽ infinita cuiusmõi fuerũt anaxagoras anaxemandros. In hoc aũt cõueniebant isti tres: qꝛ ponebant quoddam esse cahos confusum: a quo dicebant formas segregari contrarias in ipso latitantes. Differebant tamen in hoc: qꝛ empedocles posuit in illo cahos esse confusa et cõmixta quattuor elementa. Anaxagoras vero ⁊ anaxemandros posuerũt illud confusũ esse permixtum ex diuersis rebus infinitis. Et vltra hoc posuit anaxagoras illđ nõ solũ eẽ pncipiũ mãle oĩm sꝫ etiã effectiuũ. posuit eñ illđ qđ ẽ diuinũ. Differebãt insup dicti phi qꝛ empedocles posuit circulatõem in istis. dicebat eñ aliqñ corrũpi elemẽta ⁊ gñari cahos aliqñ eꝰ ita q̃ sꝫ eũ ĩfinities gñabat̃ ⁊ corrũpebat̃ mõs. anax. ãt ⁊ an. tm̃ dicebãt tm̃ semꝉ gñari mõ: ita q̃ ex q̃ cepit ĩtellcũs diuiniꝰ cape. aliqđ ab iº cahos ptinue sepauit ⁊ nũq̃ cessauit. vñ isti posuert̃ q̃dlꝫ eẽ in q̃lꝫ. nã ĩ q̃lꝫ posuert̃ infinitas ptes auri ⁊ argẽti: ⁊ sic đ aº. et si q̃reret̃ si oĩa sũt ĩ oĩbꝰ: q̃re ẽ noĩm dr̃ia: rñ̃debãt q̃ noĩant̃ res ex eo q̃ supabũdat ĩ ipis ita q̃ illud qđ plus habet de auro noĩatur et apparet esse aurum ⁊c̃. Democrisus etiam posuit principia infinita. Posuit

enim athamos: id est corpa indiuisibilia esse rerum principia. Istas igitur opiniones inpugnat. p. de quibus supsedeo causa breuitatis. Verum quia. p. inpugnando huiusmodi opiniones tractat de distinctione totius a suis ptibus: et de cognitione infiniti: ideo circa illa aliqualiter inmorabor. et primo videbitur de totius a suis ptibus distinctione. Secundo ne procedamus per ignota tractabitur incidentaliter de distinctionum varia acceptione. et tertio de infiniti cognitione.

Quantum ad primum in quo considerandum est de distinctione totius a suis ptibus ponam tres conclusiones de mente docto. subti. dis. 2. tertij sen. Quarum prima est hec: Compositum per se vnum puta compositum ex materia et forma dicit formaliter aliquam entitatem distinctam ex natura rei ab entitate suarum ptium simul sumptarum. Hoc ostenditur sic: Compositum est terminus generationis per se primo ex septimo metaphi. ergo dicit aliquam entitatem aliam ab eius ptibus. Probatur consequentia: quia terminus generationis habet aliquam propriam entitatem productam per generationem: alioquin generatio terminaretur ad nihil. Confirmatur: si ambe partes preexisterent nihilominus esset productio compositi. Exemplum in resurrectione: quia resurrectio est ad esse compositi. Preterea entitates ptium possunt esse corrupto composito: ergo distinguuntur a pte rei. consequentia est euidens: quia aliter simul esset et non esset: quod est oppositum primi principij. sed antecedens patet per. p. septimo meta. de ista sillaba ba: qua corrupta possunt seorsum remanere a et b. Similiter patet in alijs compositis. Item hoc videtur esse expresse intentio phi in hoc prio vbi mouens dubitationem de distinctione totius a suis ptibus dicit quod si vtraque pars est vnum et idem cum toto sequitur quod ipsum totum est sicut indiuisibile: quod est falsum. probatur consequentia: quia si ptes sint idem cum toto tunc erunt idem inter se per illam regulam: Quecunque vni et eidem sunt eadem inter se sunt eadem. Ex quo sequitur totum esse indiuisibile cum non habeat distinctas partes. Item cause intrinsece aliquid causant non se: nec altera alteram: quia principia non sunt ex alterutris: prio huius: ergo aliquid aliud causant scilicet compositum. Sed omne causatum a pte rei distinguitur a suis causis: quia nihil causat seipsum: ergo etc. Ex materia ergo et forma vnitatis resultat seu originaliter pullulat seu causatur aliqua tertia entitas que est entitas ipsius compositi.

Sed contra hanc conclusionem arguitur dupliciter. Primo per commentatorem primo phisicorum vbi videtur dicere quod totum est aliud a qualibet parte non tamen ab omnibus simul sumptis. Preterea ad idem: quia si sic: ergo diffinitio non dicit totam quidditatem diffiniti. Consequens est falsum euidenter. probatur consequentia: quia tunc in composito essent tres res: scilicet materia et forma: et illa tertia entitas: Diffinitio autem non est nisi due res scilicet materia et forma vel genus et diffrentia.

Ad primum de commentatore dicendum quod commentator non distinguit ibi inter illud quod est per se et quod necessario concurrit. Sic enim se habet vnio partium et esse totius quod necessario concurrunt: non tamen oportet quod sint idem sed vnio est respectus et esse illud est absolutum. Nec est inconueniens aliquod absolutum preexigere quodammodo respectiuum. Uniuersaliter enim absolutum causatum a pluribus causatis preexigit vnionem et approximationem istarum causarum in causanda. et ita potest esse hec entitas totius absoluta licet necessario preexigat vel coexigat vnionem partium.

Ad secundum de diffinitione dicendum quod diffinitio dicit totam quidditatem non comprehensiue sed explicatiue et indicatiue inquantum indicat principia intrinseca et essentialia diffiniti. Vel aliter potest dici quod diffinitio est quoddam totum habens ptes sicut diffinitum. Sicut enim se habent ptes diffinitionis ad ptes diffiniti: sic tota diffinitio ad totum diffinitum vt patet. 7. meta. et sicut tota diffinitio est aliud a

suis ꝑtibus: sic totũ diffinitũ est aliud a
suis partibus. tota ergo diffinitio indi=
cat eēntiam diffiniti non obstante ꝙ dif
finitũ sit aliud a suis ꝑtibus. ¶ Secũda
cōclusio ē ista: Entitas compositi alia ab
entitate ꝑtium est entitas absoluta: hoc
apparet ꝑ ratōes precedentes: Tum qꝛ
cause absolute maxime intrīsece nō cau=
sant p̄cise aliq̄d respectiuũ formaliter qꝛ
absolutũ non est ꝑs eēntialis respectiui
tũ qꝛ q̇dditates omniũ absolutorũ vt in=
cludētes materiā et formā: et vt diffini^s
qꝛ vt sic sũt sp̄ēs generis absoluti: ñ sũt
formaliter entia respectiua qđ tamē op=
teret si entitas ꝓpria totius esset respe=
ctus. Item qꝛ solus respectus nō suffice
ret ad hoc ꝙ totũ diceretur per se vnuꝫ:
qꝛ in vno toto ꝑ accidens est ꝑ se respe=
ctus et eēntialis partis ad partem: vt pꝫ
de dependentia accñtis ad subiectum.
¶ Tertia conclusio est ista: Entitas cō=
positi alia ab entitate ꝑtiũ est forma toti
us. Ad euidentiā cui' sciēdũ: ꝙ si intel
ligatur in toto preter formam partis ei⁹
que est in homīe anima intellectiua esse
aliam formam quasi superuenientem il=
li forme partis que sit aliquid ipsius to=
tius et condiuidat forma totius contra
formam ꝑtis: qꝛ completi⁹ constituit to=
tum ꝙ̃ ista alia forma partis. Iste intel=
lectus est falsus: qꝛ tũc esset in hoīe alia
forma constituēs hominē ꝑfectioꝛ anīa
intellectiua qđ est falsum. Itē si intelli=
gatur ꝙ forma totius sit quoddā mediũ
vniēs formā ꝑtis cũ materia ad constitu
endũ vnũ ꝑ se. similiter ille intellect⁹ ē
est falsus. qꝛ de ip̄a possit queri quom^o
facit vnũ cũ materia ⁊ forma partis: si ex
se ita p̄t dici de forma ꝑtis: qꝛ ex se nata
est facere vnũ cũ materia. Si per aliud
erit ꝓcessus in infinitũ. Ideo dico ꝙ vl=
tra vltimam formam que perficit mate=
riam et ex hoc dicitur forma partis non
est necesse ponere aliquam formam q̃si
ꝑficientem tam materiam ꝙ̃ formam. qꝛ
materia et forma nō sũt in toto ꝑtes eius
dem ratōis siue elementa ꝑfectibilia ab
aliquo actu tertio: sed vnum ē ꝓpriũ ꝑ=
fectibile: et aliud actus eius: et hec ē rō
quare ꝑ se faciunt vnũ: ex. 8. metaphi.
Si tamē intelligatur forma totius nō ali=
quid cōstituēs totũ sed ip̄a natura tota:
vt quidditas: hoc mō concedo ꝙ forma
totius est alia a forma ꝑtis. Quod aũt q̇ddi
tas possit dici forma patet ꝑ phm̃. 5. me
taphi. ca. de cā. q̄ q̇dē est forma totius:
nō forma informās: sed forma qua sup=
positũ est ens q̇dditatiue: Nō quideꝫ ꝙ
forma totius sit quasi causa toti⁹ cũ ma=
teria et forma ꝑtiali causans quasi totuꝫ
sed est ip̄m totũ abstracte consideratum
ſm modum quo loquitur Auicēna. q̇n^o
meta. ꝙ eq̇nitas est tm̃ eq̇nitas. Uerum
qꝛ vt dictum ē duplex est forma: scꝫ for=
ma partis et forma totius: duplex ē ma=
teria correspōdens: cũ materia et forma
opponātur relatiue: ex secũdo huius: et
quot mōis dicitur vnum oppositorũ tot
mōis et reliquuꝫ: ex primo topicoꝝ. Est
enĩ materia correspondēs forme partis
que est principiũ eēntiale rei constituēs
vnũ cũ forma ꝑtis vnũ ens ꝑ se. Exem=
plum ī homīe materia ꝑtis ē corp⁹: for=
ma xº anima. Est etiā materia correspō
dens forme totius: que quidē materia ē
ꝓprietas seu drñia indiuidualis que est
causa propria indiuiduationis: et p̄t vo=
cari hecceitas: de quo amplius dicetur
quinto metaphi. Forma aũt totius ⁊ ei
correspondēs est ipsa q̇dditas rei abstra
hens ab hmōi drñia indiuidua li ac om=
nibus predicatis per accidens: sicut di=
ctum ē prius ꝙ equinitas est tãtũ equi=
nitas. et hec de primo articulo.

Quãtũ ad secũdũ articulũ.

in quo videndũ ē de distinctionuꝫ varia
acceptione: Sciendum ꝙ ab aliquibus
sequacibus doctoris subtilis ponuntur
septē modi distinctionũ. Quoꝝ primus
est distinctio rationis. Secũd⁹ est distin=
ctio ex natura rei. Tertius est distinctō
formalis. Quart⁹ est distinctio realis.
Quintus distinctio eēntialis. Sextus
distinctio se totis subiectiue. Septim⁹
distinctio se totis obiectiue. Quibus ecō
tra correspondent septem modi idemp=
titatum. Quoꝝ primus est idētitas ra=
tionis. Secundus identitas ex natura.

rei. Tertius identitas formalis. Quartus identitas realis. Quintus identitas essentialis. Sextus identitas se totis subiectiue. Septimus identitas se totis obiectiue. Hi aũt modi identitatis possunt cognosci ꝑ mõs oppositos distĩctõis: ꝙꝛ

Primus est distinctio rationis.

Ad cuius euidentiã sciendũ ꝙ ratõ multipliciter accipitur: vno mõ ꝓ dĩone sic eñi diffinitio quidditatiua dicitur ratio formalis. Alio mõ ꝓ causa ita ꝙ põt distingui ratio sicut distinguitur causa. Alio mõ ꝓ potentia rõali. Alio° ꝓ actu rõnandi. Alio mõ ꝓ obiecto huius act⁹ Ultimo ꝓut opponitur rei. Item sciẽdũ ꝙ duplex ẽ actus intellectus: qꝛ quidam est actus rectus: et alius collatiuus.

¶ Actus rectus appellatur quo intellectus fertur suꝑ aliquam rem: vt quando intellectus intelligit rosam. Actus vero collatiuus appellatur quo intellectus rẽ intellectã compat ad seipsam vel ad aliã. Distinctio ergo ratõis est que habet fieri ꝑ actum intellectus compatiuũ: vt sortes est sortes: sortes positus a ꝑte p̃dicati differt a sorte posito a parte subiecti sola ratione et non a parte rei.

Sed contra arguitur sic.

qꝛ talis distinctio facta ꝑ intellectũ vl' sumitur a re vel non: si a re: ergo nõ solum est ratõis: si nõ sumitur a re: ergo ẽ figmẽtum. Confirmatur: nam intelligere rem alr̃ ꝙ̃ est: est ipsam intelligere falso mo° : ergo similiter intelligere aliqua ſm ratõnem distincta sine habitudine ad distinctionem aliquam veram et realem ẽ falso modo huiusmodi distinctõnem ratõis intelligere. ¶ Ad primum dico ꝙ distinctio rationis sortitur robur ex nõ repugnantia rei ad sic vel sic concipi: et ex h° sequitur ꝙ talis distinctio non est pura fictõ. Ad confirmationem vero dico ꝙ intelligere rem aliter ꝙ̃ est potest intelligi dupliciter. Uno modo intelligẽdo eã non eodez modo quo est: non tamẽ ꝙ intelligatur modo repugnanti sibi: vt intelligendo lineam que vnitur materie sẽsibili non intelligendo huiusmodi materiam nõ repugnat ratõni linee. Alio mõ intelligendo rem mõ repugnanti sue nature: vt intelligendo deum corporeũ dico igit̃ ꝙ ille qui intelligit rem alr̃ ꝙ̃ est secundo modo fallitur non aũt p̃mo mõ Sic in ꝓposito quando intelliguntur distincta ſm rõem absq; habitudine ad aliqua scđm rem distincta non currit talis alietas.

Secundus modus distinctionũ est ex natura rei.

Illa aũt distinguũt ex natura rei de quibus p̃dicata cõtradictoria possunt verificari preter opus intellectus: vt se habent totum et pars: superius et inferius: totũ eñi habet esse q̃d constitutum: partes autẽ non. Constitutum autẽ et non constitutũ contradicũt. Similiter suꝑius p̃ter opus intellectus est multiplicabile in plura: inferius vero non: multiplicabile aũt et non multiplicabile sũt cõtradictoria. Sic etiã distinguitur modus intrinsecus a re cuius est modus: vt essentia diuina et eius infinitas: humãitas et sua finitas: sortes ⁊ sua dr̃ñtia eius indiuidualis: albedo et eius gradus intensionis: ⁊ sic de alijs. ¶ Est aũt modus intrinsecus qui additus alteri nõ variat eius rationem formalẽ: vt d̃ albedine patet et eius gradibus. Albedo eñi intensa et remissa sũt eiusdẽ rõis formalis. Ut enĩ dicit Sco. dist. 8. p̃mi senten. in quocunq; intelligat̃ gradu eẽ aliqua ꝑfectio q̃ gradus ẽ gradus illius perfectionis nõ tollitur ratio formalis ꝑfectionis ꝓpter istum gradum. Est autẽ modus intrinsecus inseparabilis ĩ actuali existentia a re cuius est: inexistit enim rei cuius est et ipsã intrinsece modificat. Licet aũt modus intrinsecus nõ sit ꝑ se in genere cũ nõ sit nec gen⁹ nec spẽs nec dr̃ñia: tñ ꝑ reductionẽ p̃t poni in eodem p̃dicamẽto cũ eo cuius ẽ. Et si querat̃ q̃re aristo. nõ fecit mentionẽ de hmõi mõ Dicendũ ꝙ nõ curauit nisi de his quoꝝ noticia requirit̃ ad demonstrationẽ. modus aũt ille nõ requirit̃ ad demr̃ationẽ:

nec est modus ita euidẽs sicut alij: et ĩdo
non curauit ponere illũ modũ. Licet au
tem modus intrinsec⁹ nõ ꝑtineat ad pri
mũ modũ dicẽdi ꝑ se cũ nõ sit de diffiniti
one quidditatiua eius cui⁹ ẽ mot⁹: tamẽ
videt̃ intimi⁹ rei cui⁹ ẽ q̃ ꝓpa passio cũ
reducat̃ ad idẽ genus. Nõ aũt est incõue
niens ꝓpriam passionẽ esse alterius ge=
neris a suo subiecto licet sit idẽ realit̃ cuꝫ
ĩpo: vt videbit̃ q̃rto articulo q̃nti ca. h⁹.
Vñ dicit Sco. 3. distin. primi sentẽ. Cũ
dico infinitũ ens nõ habeo cõceptũ qua=
si per accidens ex subiecto et passione: sꝫ
cõceptũ ꝑ se subiecti in certo gradu ꝑfe=
ctionis vl' infinitatis. Similit̃ albedo in
tensa nõ dicit ꝯceptũ ꝑ accñs: sicut albe
do visibilis ĩmo dicit gradũ albedĩs ĩ se.

Tertius modus distinctõis

est distinctio formalis. Pro cuius decla
ratione aliqua sũt premittenda. Et prĩo
sciẽduꝫ q̄ formalitas vel quidditas p̃t
vno mõ sumi ꝓ eo q̄ est diffinitio quid=
ditatiua vel pars diffinitionis alicuius:
⁊ sic oĩa contenta formaliter in sp̃ẽbus
sp̃ẽalissimis siue sint gñ̃a siue drñ̃e vsq̃
ad ens inclusiue sũt formalitates vel q̃d=
ditates: ⁊ h° nõ incongrue. Formalitas
em̃ dr̃ a forma: forma aũt est principium
cognoscẽdi cõpositũ. Illa ḡ q̃ cõtinent̃ ĩ
diffinitione alicuius congrue dicunt̃ for
malitates cũ sine ill' distincte cognitis ñ
possit diffinitũ distincte cognosci: vt di=
ctum est scd̃o caplõ hui⁹ p̃mi: vicꝫ in ꝓ=
logo. Alio mõ ab alio sumit̃ formalitas
magis amplex: ita q̄ cõuenit ñ solũ his q̃
sũt diffinibilia vel includũt̃ in diffinitio=
nibus alioꝝ sed ⁊ alijs: vt ĩ diuĩs p̃nt su
mi formalitates licet d̃s non posset ꝓp̃e
diffiniri cũ nõ sit ĩ gñ̃e. Et sic diffinit̃ for=
malitas: est rõ obiecta vel rep̃ta in re ex
natura rei cõp̃hensa ab intellectu q̃ ñ
optet sp̃ mouere intellectũ dũmõ actum
intellectus possit terminare. Qd̃ dr̃ pro
tãto: q2 licet aliq̃d possit actũ intellectus
terminare: nõ tñ mouer̃ p̃t ad sui intelle
ctionem: sicut coĩter dicit̃ q̄ relatõẽs nõ
mouent intellectũ rõe dependentie. ⁊ q2
non sũt aliqd̃ absolutũ et nõ terminãt ac
tum ei⁹. Silr̃ negatõẽs terminãt licꝫ nõ
moueant: q2 nõ sunt formalit̃ entia. Dr̃
aũt ex nã rei ꝓpt̃ aliq̃ q̃ terminãt actum
intellectus: nõ tamẽ ex natura rei: vt sũt
relatõẽs q̃ fabricãt̃ ꝑ intel^m. ex q̃ distincti
one cõcluditur correlarie q̄ quecũq̃ p̃nt
distincte concipi ꝑ intellectũ habent di=
stinctas formalitates ex natura rei. Itẽ
notandum s̃m ph̃m primo posteriorũ q̃t
tuor sũt mõi dicendi ꝑ se: quoꝝ sufficien=
tia s̃m aliq̃s sic accipi p̃t. Omẽ em̃ p̃di=
catũ vel est intra quidditatiuã rõem sub
iecti vel extra. Si intra: sic est prim⁹ mo
dus q̃ est qñ idẽ p̃dicat̃ de seipo: vel dif=
finitio vel ps diffinitõis de diffinito. Si
autẽ predicatum est extra rationem sub=
iecti: vel habet causam in subiecto vel ñ
Si sic: vel illa causa enunciatur expresse
vel nõ. Si sic scꝫ q̄ enunciatur expresse:
est quartus modus: vt cum dicit̃ interfe
ctus interit ꝓpter interfectionẽ. Si aũt
non enunciatur expresse: sic est terti⁹ mo
dus s̃m quem passio dicitur de subiecto
vt hõ ẽ risibilis. h̃ em̃ licet in subiecto sit
causa p̃dicati nõ tamẽ enũciatur. Si aũt
predicatum non habet causam in subie=
cto dum tamen subiciatur illd̃ quod na=
tum est subici est tertius modus. et quia
substantie primo competit subici: ĩdo il=
le modus maxime attribuitur substantie
Alij aũt ponunt q̄ ille tertius mod⁹ est
magis modus essendi q̃ dicendi. est em̃
esse per se siue solitarie. Alr̃ potest poni
sufficientia secundi et q̃rti modi: ⁊ forte
magis ad mentem Scoti distinctõe. 7.
tertij sententiarum. Secundus em̃ mo=
dus est quando in subiecto includit̃ cau
sa necc̃ria predicati: vt homo ẽ risibilis.
Risibilitas enĩ necessario cõsequitur ra=
tionabilitatẽ q̃ includit̃ ĩ hoĩe. Quart⁹
vo mod⁹ ẽ qñ ĩ subo includit̃ ꝓxĩa rõ in
herẽtie p̃dicati: lꝫ nõ necc̃ria inherẽtia vt
volũtas vult et calidũ calefacit. Iste em̃
licet sint cõtingẽtes: tñ sunt inmediate.
His premissis dico q̄ ille distinguuntur
formaliter quorum vnũ non includit ali
ud in primo modo dicendi per se: vt de=
cem predicamenta genus et drñ̃tia sub=
iectum et propria passio.

Quartus modus distinctionum est distinctio realis. Illa aũt distinguuntur realiter q̄ sũt res et res ⁊ nõ aliquid rei. Illa vo sũt res et res q̃ꝝ vnuz est generans et aliud generatum: q̃ nulla res seipam gignit ẜm augusti. in li. d trini.: vt in diuinis pater et filius. Itez illa sunt res et res quoꝝ vnũ põt corrũpi alio remanente ⁊ econuerso: vt sortes et plato: paries et albedo: ⁊ sic de alijs. Hec igitur distinguunt̃ realiter. Illa ãt sunt aliquid rei que includũtur in vna ⁊ eadem re: sicut genus et drñtia in albedine. Item alia regula potest poni d distinctione reali: ꝙ illa sunt res et res et distinguũtur realiter quorum vnum põt corrumpi alio remanente: licet nõ econuerso: vt ds et creatura: fundamentũ et relatio. Hec tamen regula videtur pati instantiam in toto et partibus si totuz ⁊ partes tantuz distinguant̃ ex natura rei et non distinctõne reali ꝓpe dicta. q̃ licet totum possit corrumpi partibus remanentibus: non tamen econuerso: ⁊ idõ si sic ponatur oportet addere illi regule ꝙ illa distinguantur realiter quoꝝ vnũ potest corrumpi alio remanente: licet ñ econuerso: dum tamen vnum non includatur in alio: sicut pars in toto.

Quintus modus distinctionũ est distictio eẽtial̃. Illa distiguunt̃ essentialiter que per aliquam potentiaz possunt separari: vt sortes et plato. Est aũt drñia inter distinctionem realem et essentialez: quia distinctõ realis in plꝰ se habet ꝙ̃ eẽtialis. q̃ quecunqꝫ distinguuntur eẽtialiter distinguuntur realiter: non tamen econuerso. Et non reperitur nisi vna instantia vicz in diuinis: vbi est distinctio realis personarũ cum vnitate essentie.

Sextus modus distinctõnũ est distinctio se totis subiectiue. Illa autem distinguũtur se totis subiectiue q̃ꝝ realitates sunt distincte et ab inuicez separate ĩ actuali existentia: ita ꝙ nõ conueniunt in aliq̃ realitate subiectiua seu actu existente: vt duo indiuidua eiusd ez speciei. Nec tamẽ coincidit hec distinctio cum distinctõne reali: q̃ ibi nõ necessario req̃ritur separatio actualis: hic aũt requiritur. Unde et corpus ⁊ anima vnita distinguũtur realiter: q̃ licet non sint separata actu: tamẽ pñt separari: et ad vnũ põt corrũpi alio ꝑmanente: et tñ non distinguunt̃ se totis subiectiue: conueniũt enĩ in vnitate subiectiua cum ex bis constituatur vnum ens per se scz hõ. Licet sic dicat̃ ab aliquibus: alr̃ tamen potest dici: et forte magis ad mentẽ scoti: q̃ illa distinguũtur se totis subiectiẽ que non cõueniũt in aliqua realitate potentiali et cõtrahibili ꝑ alias realitates ad ipsa: vt deus et creatura. Cum enim deus sit simplex non est in eo ordo realitatum quarum vna contrahat aliam: de quo magis videbitur. 4. meta. cap̃. pͦ.

Septimus modus disticционum est distinctio se totis obiectiue. Illa aũt sic distinguuntur que in nullo cõceptu reali quidditatiuo conueniunt: vt sunt due vltime drñie. Sic igit̃ sunt septem modi distinctionũ q̄ q̃dẽ sic se infert ꝙ vltĩa arguit oẽs alias: ⁊ penlt ĩa oẽs alias p̃ter vltimã: ⁊ sic descẽdẽꝰ vsqꝫ ad primam. nõ aũt econuerso sic se inferũt. Prima enĩ nõ arguit secundam: nec secunda tertiam: et sic de similibus ascendendo vsqꝫ ad vltimam. His aũt septẽ modis distinctionuz correspõdent ꝑ oppositum septẽ modi identitatum: vt dictum est. Primus modus est identitas rationis. Secundus est identitas ex natura rei. Tertius est identitas formalis. Quartꝰ identitas realis. Quintꝰ idẽtitas essentialis. Sextus idẽtitas se totꝭ subiectiue. Septimꝰ idẽtitas se totꝭ obiectiue. Iste aũt identitates non sic se inferunt sicut distinctões sꝫ ꝑ oppositũ. vltima enĩ nõ arguit penultimã: et sic descẽdẽdo vsqꝫ ad p̃mã: sꝫ p̃ma arguit secũdã: ⁊ secũda tertiã: ⁊ sic ascẽdẽdo vsqꝫ ad vltimã. Ex p̃dictis infero aliq̃ correlaria. Primum est ꝙ maior identitas que potest esse est identitas rationis.

Secundũ q minor identitas q̃ possit eẽ
est idẽtitas se totꝫ obiectiue. Causa p̃ =
mi: qꝛ idẽtitas rõis infert oẽs alias. cau
sa secũdi ẽ: qꝛ identitas obiectiua nullã
aliam infert. ¶ Correlarium tertiũ: ma=
ior distinctio que possit esse est distinctõ
se totꝫ obiectiue: Et minor est distinctio
rationis. Ratio primi est: qꝛ distinctio
obiectiua infert omẽs alias distinctio=
nes. Ratio secũdi est: qꝛ distinctio ratõ=
nis nullam aliam infert. ¶ Quartũ cor=
relariũ: cũ distinctõne rationis stat idẽ=
titas ex natura rei: ꝛ cum distinctõne ex
natura rei stat identitas formalis: ꝛ sic
de alijs ascendẽdo. Vñ animal ꝛ homo
distinguũtur ex natura rei: ꝛ tamẽ sunt
idem formaliter: cum animal includat̃ ĩ
homine in primo modo dicendi per se.
Item modus intrinsecus et id cuius est
distinguuntur ex natura rei: ꝛ tamẽ ẜm
aliquos ꝓprie non distinguũtur forma=
liter. qꝛ ad distinctionem formalem req̃
ritur q sit quidditatiuum: et quidditas
Modus autẽ intrinsecus prop̃e non est
formalis vł quidditas: qꝛ quidditas ad
dita alteri variat rationem formalẽ eiꝰ:
seu cõstituti ꝑ illa: vt rationale et irrati=
onale addita animali constituũt species
habentes varias rationes formales: nõ
sic modus intrinsecus. ¶ Quintum cũ
distinctione obiectiua nulla stat identi=
tas. ¶ Sextũ cuꝫ identitate reali nulla
stat distinctio formalis: ꝛ ex natura rei.
hec omĩa patent ex dictis. Confirmat̃ ꝛ
istud vltimũ correlarium accipiendo al=
bedineꝫ que est vna res et forma simpł̃x
hec cõuenit cũ nigredine in ratõne colo
ris: ꝛ differt a nigredine ꝑ ꝓpriam dif=
frentiam specificam. cũ igit̃ idẽ nõ pos=
sit a p̃te rei ꝑ idem cũ aliquo cõuenire ꝛ
differre: q cũ realitas a qua sumitur ge=
nus albedinis ꝑ quã cõuenit cũ nigredi
dine: sit alia a p̃te rei a realitate a qua
sumit̃ dr̃ñia: per quã differt a nigredine
non est autem alia realiter: cum albedo
sit forma simplex: ergo ẽ alia formaliter
et ex natura rei: cũ ista cõuenientia albe
dinis et nigredinis sit a parte rei seclu=
sa operatione intellectus: et sic patꝫ cor=
relarium.

Sed contra illud arguit̃ tri=
pliciter: Primo sic: Omẽ ens aut ẽ rea
le aut rõis: ergo omĩs distinctio erit rea
lis vel ratõnis. Cõsequẽtia patet: quia
distinctio est passio entis: ex q̃nto meta.
Item illa q̃ distinguũtur formalr̃ distin
guũtur q̃ditatiue: sꝫ quecũq3 distinguũt̃
quiditatiue distingũtur eẽntialiter: cum
quidditas et eẽntia sint idẽ: q̃ autẽ dist̃
guunt̃ essẽtialiter distinguũtur realiter
vt patet ex predictis: ergo q̃ distinguũt̃
formaliter distinguũtur realiter. Itẽ for
malitas dicit̃ a forma: ergo vbi erũt plu
res formalitates: erũt plures forme.
Item formalitas ẽ quedã realitas: vbi
aũt sũt plures realitates: sũt plur̃s res:
ergo vbi sũt plures formalitates: sr̃ plu
res distincte res: ꝛ sic distinctio formał.

¶ Ad primũ qñ arguit̃: omẽ ens aut est
reale: ꝛc̃: g̃ ꝛ oĩs distinctõ: ꝛc̃: dico q di
stinctio realis ẽ dupł̃x: quedã large sũp
ta: alia ẜo stricte. Distinctio realis lar=
ge sumpta ẽ omĩs distinctio q̃ habꝫ esse
circumscripto omĩ op̃e intellectus: ꝛ de
ista dico q veruꝫ ẽ q sicut omẽ ens aut
ẽ reale aut rõnis: sic oĩs distinctio aut ẽ
realis: id ẽ nõ fabricata ꝑ intellectum:
aut ratõis: id ẽ fabricata ꝑ opus intelle=
ctus. Alio mõ distinctio realis sumitur
stricte ꝓ distinctõe q̃ ẽ inter rem ꝛ rem:
et de illa nõ ẽ verum: q omĩs distinctio
sit realis aut rationis Distinctio eñ for
malis nõ ẽ realis hoc mõ: qꝛ nõ ẽ inter
rem et rem: nec ẽ rõis: qꝛ nõ ẽ fabricata
ꝑ opus intellectus: vt patet ex p̃dictis.

¶ Ad secundũ cũ dicitur q q̃ distinguũ
tur quiditatiue distinguũtur eẽntialiter
negat̃. Ad ꝓbationẽ dico q quiditas ꝛ
essentia nõ sũt idem adequate: quiditas
enim in plus q̃ eẽntia. vñ q̃ditas abstra
hit' ab eẽntia: sicut entitas a subia: et sic
cũ vnitate eẽntie stat pł̃alitas q̃ditatuꝫ.
¶ Ad tertiũ cũ dicitur plures formalita
tes ergo plures forme: vel plures reali=

tates: ergo plures res: nõ valet ꝯsequẽtia. Essentiale enĩ dicit ab eẽntia: sicut formalitas a forma: et nõ sequit in diuinis sũt plura eẽntialia: ergo plures eẽntie. ¶ Pro quo sciendũ ꝙ eẽntiale in diuinis non distinguit contra accñtale: cũ deo nihil accidat: sed distinguit cõtra notionale. Illa enĩ dicũtur eẽntialia in diuinis que sũt cõmũnia tribus ꝑsonis: vt sunt potẽtia: sapiẽtia: clemẽtia: et sic de alijs. Notõnalia vero dicũtur ꝑ q̃ notificat distinctio ꝑsonaꝝ diuinarũ: et sic illa ñ sũt cõia tribus ꝑsonis. Assignãtur aũt q̃nq; notões cõmuniter: sc3 innascibilitas: generatio actiua: generatio passiua: spiratio actiua: spiratio passiua. Innascibilitas cõuenit soli patri: solus enĩ pater ẽ ingenitus et innascibilis: cũ solus pater sit subsistẽs: nõ ꝓductus. Generatio etiam actiua seu paternitas qđ idem ẽ etiã soli patri cõuenit. Generatio vero passiua seu filiatio qđ idẽ ẽ cõuenit soli filio. Spiratio aũt actiua patri et filio. Spiratio vero passiua soli spiritui sancto.

Quantum ad tertium articulũ videndũ ẽ de infinito scđm mentẽ doctoris subtilis in secũdo meta. Primo ponam aliquas distinctões. Secũdo ostendam aliquas cõclusiones. De primo sit illa distinctio ꝙ infinitũ põt capi tripliciter: sc3 negatiue: priuatiue et cõtrarie. Primo dicitur infinitum quod nõ ẽ aptum natum finiri sed repugnat sibi: et sic punctus ẽ infinitus: vt habet tertõ hui⁹ sicut vox dicit inuisibilis. Infinitum ꝓ priuatiue dicit qđ priuat finitatem in apto nato finiri. Infinitum aũt contrarie dicitur quod negat finitatem et ponit cõtrariũ. et illo mõ loquit Boetius sup p̃dica. de qualitate: vbi dicit. ꝙ qualitati inest habere contrarium: sicut iusticia contrariatur iniusticie. Iniustus aũt cõtrarie dicitur: q2 h3 contrariũ habitu3 ex actibus generatũ: sic infinitũ cõtrarie negat finitatẽ ponendo contrariũ: puta infinitũ extensũ sine terminis. Istud infinitum cõtrarie dictum põt sumi dupliciter: Uno mõ vt actu existens sine terminis. Alio mõ ꝙ sit tale in potẽtia qđ diffinit. ꝑ. tertio hui⁹: ꝙ Infinitũ est cuius quãtitatẽ accipientibus semper ẽ aliqđ vltra accipere: ita ꝙ quantumcũq; accipiatur: semꝑ est aliqđ extra. Infinitũ autem contrarie semꝑ est in quãtitate molis vel virtutis. Om̃is aũt quantitas ꝓꝑe dicta vel metaphorice ẽ magnitudo vel multitudo: ergo om̃is infinitas talis est in magnitudine vel multitudine ꝓpe dicta vel metaphorice. ¶ Itẽ Sciendũ ꝙ infinitum ꝑt capi dupliciter: vno mõ pro ratione infinitatis in se: Alio mõ pro substracto: seu ꝓ eo quod subest rationi infinitatis. De secundo sit illa prima conclusio: Infinitũ cõtrarie in magnitudine vigoris vel ꝑfectionis ẽ a nobis intelligibile. Probat: q2 deus est infinitus illo mõ: s3 deum possum⁹ intelligere vt oñdetur secũdo metaphi. ergo: et cetera. Confirmat: q2 agnitio rei est ꝑ om̃es causas: ergo per primam causa3: sed prima causa est infinita: ergo et cetera. Respondetur ꝙ deus vel prima causa potest cognosci a nobis: non tamẽ sub ratione infiniti. Contra hoc. ꝑ. ꝓbat. viij. hui⁹: deu3 ee infinite potẽtie: ergo cognoscitur sub ratione infiniti. ¶ Secũda conclusio ẽ ista Infinitum cõtrarie in multitudine non potest intelligi a nobis simul tanꝗ vnũ: hoc ostenditur sic: Intellectus qui intelligit contradictionẽ est impossibilis: sed intelligens infinitũ contrarie in multitudine simul est huiusmodi: ergo et cetera. Maior ẽ euidens. Minor patet: q2 non est dare tale infinitũ. Idẽ etiam ẽ dicendum de infinito cõtrarie in magnitudine molis: q2 sc3 repugnat rei. ¶ Tertia cõclusio sit ista: Infinitũ cõtrarie in multitudine nõ potest intelligi a nobis successiue: puta intelligendo vnum post aliđ. hoc ostenditur sic: Si infinitũ in multitudine sic successiue potest intelligi: ergo contingit pertransire infinitum. consequens est euidenter falsum: ergo et antecedens. Probatur consequentia: q2 si contingit intelligere successiue infinitũ

in multitudine: oportet totam illã multitudinem pertransire. Hec cõclusio videtur ire ad mentem phi secũdo meta. dicentis: quod si cause formales essent infinite nihil contingeret scire. Itẽ in hoc primo arguendo cõtra anaxagorã ponẽtem principia infinita quod tũc nihil essz cognoscibile cũ infinitũ inquãtũ huiusmodi sit nobis ignotũ Esto enĩ quod intellect9 haberet infinitas species supnaturalitẽ infusas aput se: vt forte habuit anĩa xpi nõ tamẽ põt actu intelligere infinita in multitudine: qz nõ posset elicere infinitas operationes: nec posset intelligere vnũ post aliud: qz non posset ea pertransire. Infinita aũt intelligi habitu atur per species: nõ quidẽ naturaliter acquisitas sed a deo infusas forte nõ ẽ impossibile. de quo in tertio snãz. Quarta conclusio sit illa: Infinitum priuatiue in magnitudine molis: vel in multitudine nõ potest intelligi a nob. Probatur sic p9: qz nõ est dare aliquã talẽ magnitudinẽ vel multitudinem que sit apta nata finiri et sit infinita. Intelligendũ tamẽ quod i omnibus conclusionib9 pdictis accipitẽ infinitũ pro infinito in actu non in potentia et pro re que subicitur rationi infinitatis. Si aũt queratur de infinito accepto pro ratione infinitatis in se Sit ista Conclusio quinta: Infinitum omĩ mõ dictũ potest intelligi a nobis: hoc oñditur sic. Impossibile est aliquid intelligere in eẽ vel non in esse alteri nisi prius ipm apphendatur ab intellectu. Sed infinitum omni modo dictum possumus cognoscere inesse alicui vel non inesse: ergo necessario ipsum infinitum sic prius apprehẽditur ab intellectu. Ex omnibus predictis concludo corc quod infinitum sumptũ pro re substracta est possibile ĩtelligi vl non intelligi: sicut ipsum possibile est eẽ vel non esse a parte rei. Si enim ipsum possibile sit: esse potest intelligi a nobis vt deus. Si autẽ sit impossibile esse: vt infinitum actu in magnitudine vel multitudine molis: sic non intelligitur a nobis. Infinitum tamẽ in potentia in magnitudine vel multitudine potest a nob intelligi: et hoc potentialiter acceptũ vt sic semper intellectus conformetur rei.

Sexta conclusio sit ista: Infinituz negatiue potest intelligi a nobis. Hoc apparet: quia punctus vel vnitas potest ĩtelligi a nobis: sz ipsa sũt infinita negatiue: ergo rc.

IIII. C.

Omnes igitur contraria faciunt. rc. Postquam phs determinauit de principijs fm opinionẽ antiquorũz: In ista parte determinat de eis fm opinionem propriam. Probat igitur prima principia esse contraria. Primo ex opinione antiquorum: quia omẽs cõtraria faciunt principia. Nam pmenides facit principia calidum et frigidum: et hec appellat ignem et terram.

Pro quo notandum quod licet pmenides poneret vnum ens fm veritatem tñ: vt superius dictum est: vt commentator ait: Ponebat entia duob9 modis vera et estimabilia: Uera erãt entia fm rationẽ: estimabilia fm sensum: Ut ergo saluaret ea que fm sensum fiebãt: posuit principia ignem et terrã siue calidum et frigidum. Notandũ insup quod cõtrarietas hic accipitur large pro quacũquod oppõne siue positione: vt sursum et deorsum: añ et retro. l põitioñ siue in ordĩe siue in figura: et sic de alijs. Consequenter oñdit phs hoc eẽ rationale: qz sic oĩa illa que sũt de rõne principiorum saluamus ponendo principia contraria.

Tria autem sunt de ratione principiorum. Primum ẽ quod principia oportet eẽ non ex alterutrz: scz quod vnum non sit ex alio. Secundũ ẽ quod non debent esse ex alijs. Tertium quod omĩa alia debent esse ex ipsis. Hec autẽ tria insunt primis contrarijs. Nam per hoc quod principia prima sẽ non sunt ex alijs propter hoc quod contraria sunt non sunt ex alterutrĩ. Tertia cõditio probatur: scz quod omnia sunt ex prĩ ijs: l ex medijs: sz etiã media sẽ ex prĩjs: et

omīa fiūt ex cōtrarijs. Probat aūt aris. antecedēs hui⁹ rōis: qr nunq̄ fit cōtingens ex contingenti. i. quodlibet a quolibet nisi scdm accñs. ¶ Pro quo notandum q̄ qr agens assimulat sibi passum ex eo aliquid fit qd ab illo aptum natuz ē pati: vt ex eo fit ignis qd ab igne pati pōt: et qd p̄t in ignē cōuerti. et qr nō q̄dlibet a quolibet patitur: sed omīs passio ꝓprie loquendo ē a cōtrario: q̄cq̄d ḡ fit: a cōtrario fit. Dicit ergo phs qualr vtiq̄ fiet albū ex musico nisi musicū sit accidens albo vel nigro: nō ergo fit quodlibet ex quolibet nisi p accñs. Per se aūt solū cōtrariū fit ex cōtrario: vt album fit ex non albo: et hoc nō ex omī non albo. qr nō ex musico: ⁊ sic de alijs: sed ex nigro. Aut ex medijs: vt ex pallido: sic ⁊ musicū fit ex nō musico. Similiter omne quod corrūpitur corrūpitur in cōtrariū: vt albū nō corrumpitur in musicum nisi forte p accñs: sz corrumpit̄ i nō album vt in nigrum vel me^m. ¶ Dubitaret forte aliquis: qr. P. videt̄ sibi contradicere: dixerat eīn superius q̄ pria cōtraria nō fiant ex alterutꝝ: h aūt dicit q̄ cōtrariū fit ex cōtrario. Respondeo q̄ ꝓpe loq̄ndo cōtrariū nō fit ex cōtrario: vt albedo non fit ex nigredine nisi inquātū cōtrariuz includit subiectū: sic eīn albū fit ex nigro: qr fit ex subiecto qd ē potētia ī albū Sic similiter forma nō fit ex priuatione sed educit̄ de potentia materie priuate. Sic ergo intelligendū ē cōtraria fieri ex cōtrarijs. Prima ergo ꝓpositio q̄ dicit q̄ cōtraria nō fiūt ex alterutꝝ est intelligenda de cōtrarijs in abstracto. ¶ Deinde phs dicit: q̄ similiter dicendū ē de compositis sicut dcm̄ ē in simplicibus. Aū consonans fit ex nō cōsonante: ⁊ corrumpit̄ in incōsonantiā: et hoc nō ī quālibet sed in oppositam. ¶ Notandū aūt simplicia hic accipi oīa gñata p acceptionē alic⁹ vnius forme: siue illa sit subal̄ vt homo equ⁹: siue accñtalis: vt album nigrum. Composita vero hic appellātur que generant̄ ex acceptione alicuius ordinis: vt generatio alicuius ciuitatis ex acceptione multarū domoꝝ: vl̄ ex acceptione alicui⁹ compōnis: vt generatō parietis ex compōe duoꝝ lapidū: vel ex acceptōe alicuius simphonie: vel alicuius consonātie: vt generatō cythare ex multis cordis: vel generatio statue ex ptib⁹ consonantibus: vl̄ generatio picture ex correspondētibus colorib⁹. Dicit ḡ. p. q̄ omīa hmōi sp fiūt ex opposit. Dom⁹ eīn nō fit ex eo q̄ sūt cōposita ea ex quibus domus fit: sz ex eo q̄ cōponētia domum sunt simplicia et diuisa. Similiter statua fit ex nō figurato: ⁊ sic de alijs. Omīa ergo fiūt ex cōtrarijs vel medijs tam artificialia q̄ naturalia. Dicit autē. p. q̄ antiq̄ phi ipa vitate coacti cōcesserūt principia esse cōtraria: in quo innuit hoc esse quasi p se notū.

V. ca. vtꝝ tm̄ tria sint p̄ncipia

Consequēs aūt vtiq̄ erit

Postq̄. p. venatus ē de principiorū cōtrarietate: hic cōsequēter inquirit numerum eoꝝ. Dicit ergo q̄ consequēs vtiq̄ erit dicere de numero principioꝝ: vtruz sint duo aut tria aut pl̄a Et q̄ sint pl̄a ꝓbatur qr sūt cōtraria. Q aūt nō sint infinita ꝓbat̄: qr in vtroq̄ genere ē vna p̄ma cōtrarietas: scz priuatio et habitus. Quare aūt priuatio dicat̄ p̄ma cōtrarietas et habitus: videbit̄. x. meta phisice. suba aūt vnū quoddā genus ē: ergo ī eo est vna prima cōtrarietas. Sed p̄ma cōtraria in genere substantie sūt ponenda principia simpliciter prima: talia aūt nō sunt infinita. ¶ Pro quo notandum q̄ principia sunt primo contraria: vt dicebat̄ s: ḡ p̄ma principia simpliciter sūt p̄mo cōtraria in primo genere simplicit̄. Sed primū genus simpliciter ē subia: ḡ prima principia de quibus nūc loq̄mur ponēda sūt in genere substantie. ¶ Deinde oñdit aris. tria eē principia: qd probatur: qr cū principia sūt cōtraria: ⁊ contraria nō pñt p se stare: optet dare tertium principiū in quo subsistāt. s. materiam: q̄ q̄dem ē principiū principij: qr scz ē magis principiū q̄ forma in via gene-

rationis: cũ forme educãtur de potentia materie: licet forma magis habet rõem principij in via pfectõis: qr forma dicit esse rei. Dicit etiã aristo. q materia appetit formam: qr vz naturaliter inclĩat ad formã sicut ad suã pfectionez. ¶ Ad euidẽtiã eoꝝ q̃ dicta sũt de pncipijs tribus rerũ naturaliũ: declarandi sũt q̃nq; articuli. Primus articulus erit de entitate materie. Secũdus de distincõe materie a forma. Tercius de eoꝝ sepatõe. Quartus erit de distinctõne materie ab eius potentia. Quintus de distinctõne priuatõnis a potentia materie.

Quantum ad primum dico duo ꝑm mentẽ docto. subti. 12. di. 21. setẽtiarũ. Primũ ẽ q materia ẽ ens positiuũ. pbat: qr materia ẽ fũdamentũ ꝛ receptiuũ oĩm formarũ naturaliũz. Vñ. p. nomĩat materiã primo de generatõe pãdexecis. i. receptaclm formaruz. Materia etiã ẽ p se ps rei: vt habet septio metaphi. Materia etiã ẽ subiectũ gñatõis. Vñ pmo d gñatõe dr materia pma quã ibi. p. vocat yle ẽ maxime subiectũ generatõnis et corruptõis. Materia etiã est p se principium ex primo hui⁹: ꝛ est per se causa: ex secũdo hui⁹: Sed certum est q oĩa pdicta nõ pñt competere nõ enti: g materia nõ ẽ nõ ens: g est vere ens. Secũdũ dcm ẽ q materia ẽ ens in poñ. Ad cuius euidentiã notandũ: q ens in potentia dicit dupliciter: Vno mõ vt sbiectũ potẽtiale. Alio mõ illud ad qd est potentia. Exeplũ pmi: superficies dealbãda. Exemplũ secũdi: albedo generãda. Prima poñ dicitur subiectiua. Secunda obiectiua: nec ille potentie sũt eedẽ: pñt enĩ separi. Qd enĩ ẽ creabile: puta annulus est ĩ potẽtia obiectiua nõ subiectiua. Ad ppositũ materia dicitur ens ñ in potentia obiectiua sz subiectiua: Nõ dico obiectiua vt albedo anteq sit: tum qr esset simplr non ens: tũ qr ens in potẽtia obiectiua nõ est subiectũ trãsmutationis sed termin⁹. Materia aũt ponitur subiectum: Sed materia ẽ in potẽtia sbiectiua eodẽ mõ quo superficies in potentia ad albedinem: ita q materia est ens receptiuũ actus subalis pmo: ꝛ act⁹ accidẽtalis secũdario. ¶ Notandũ insup q actus pt capi dupliciter. Vno mõ put distinguit cõtra potẽtiã obiectiuã ꝑm quẽ sz actum et potẽtiã totũ ens diuiditur: et sic actus nõ cõuertit cũ forma. ꝑm hoc enĩ oĩe qd ẽ extra cãm ẽ in actu: et ꝑm hoc etiã priuatões dñr esse. Vñ cecitas dr esse actualiter in oclo carente visu. Alio mõ sumitur actus ꝑm q loquit P. septimo meta. p actu distinguente formali specifico et recepto: et sic distinguit contra receptiuũ siue potẽtiã subiectiuã. Materia ergo licet sit ens in actu entitatiuo: qr sz ẽ aliqd extra causam suam: tamẽ distiguit cõtra actũ secũdo mõ dictum: sz cõtra actũ distinguentẽ formalẽ specificũ: et describit p ens in potentia: qr maxime ẽ receptiuuz act⁹. Est ergo materia ens in potẽtia et magis q subiectũ accñtis: qr min⁹ hñs in se actualitatis et maioris accidentis capax.

Sed contra predicta arguit dupliciter: Primo p id qd habet septimo meta. q materia nec ẽ quale nec quãtũ: nec aliquid aliõ quibus ens determinatur: g materia nõ ẽ ens. Itẽ 5°. phoꝝ ad pbandũ q generatio nõ ẽ motus arguitur sic qd gñat nõ ẽ qd mouet ẽ ergo generatio nõ est motus: quero qñ intelligitur in maiori qd generat: nõ p termio qr si sic: tũc termin⁹ motus nõ est. nec pt dici q ĩ maiori ly: qd generat: accipiat p termĩo et ĩ minori ly qd mouet p subiecto: qr tũc argueret ex qttuor termĩs: ergo cũ dicit qd generat nõ ẽ: accipit p subicõ: sz subicm gñatõis ẽ materia: ergo materia nõ ẽ. Ad pmũ dr vno° q p. loqtur ꝑm opinionẽ alioꝝ: qd pz ex duobus: primo ex epillogo. Ex his g speculationibus. ꝛc. Secũdo qr statim arguit ad oppositũ Sz impossibile ꝛc. Alit dicit q loquit de diuidẽtibus ens p se. vñ sequit: neq; aliqd eoꝝ quib⁹ ens determinat: ꝛc. Sic etiã forma nec ẽ qd: nec quãtũ: qr nec materia nec forma sũt p se ĩ gñe sz p reductionẽ. Ad secũdũ ocedo

q in argumēto phi vniformiter negetur eē a subiecto generatōis: et affirmatur de subiecto motus. Sed loquitur de eē formali pfecto et specifico: qr subiectū motus ē aliqd ens actu pfecto et formali: materia aūt nō: sed ex hoc non sequitur q sit nihil: sed ē ens distinctū extra causam suam. et hoc de primo articulo.

Quantum ad secūdū articulū in quo erit videndū de distinctiōe materie a forma. dico fm Sco. vbi s q materia et forma realiter distinguūtur. pro cuius pbatōe noto tres cōditōes materie positas in pcedenti articulo: vicz q ipa ē receptaclm oīm formarū materialium. Secūda q ipa ē p se principiū τ cā. Tertia q ē subiectū generatōis. Ex prima cōditōe arguo sic: Impossibile ē idē a seipo separi: qr da oppositū ser q id sit erit τ nō erit: qd oppositū ē pmi pncipij et p pñs falsū: sed materia et forma sunt abinuicez sepabilia: materia enī ē receptaclm oīm formarū: sed nō simul: g successiue: et p cōsequēs a qualibet forma seorsū: ergo materia et forma nō sūt idē formaliter. Preterea ex secūda cōditōe arguo sic: Omne cōpositū vere et eēntialiter cōstat ex componentibus realiter τ essentialiter distinctis. oppositum enī pdicati infert oppositū subiecti: sz cōpositū ex materia et forma ē vere et realr cōpositum: g τc. Minor pbatr: qr materia est p se principiū essētiale: et p se causa. Preterea ex tertia cōditione arguo sic: materia ē p se subiectū generatōis: forma nō ē subiectū generatōis sz magis terminus: g forma nō ē materia. Ad cuius euidentiā sciendū q compositō ē duplex: q dā ē cōceptuū: qdā entitatū: et in qlibet compōne cū nō fit pcessus in infinitum est deuenire ad aliq duo extrema totalr alterius rōis: ita vt nihil vnius includatur in rōe alterius: illa extrema in cōpōe entitatiua sūt materia τ forma: ita q mā est pur actuabile et pōn: forma aūt est purū actuatiuū: et nihil vnius includit in rōne alterius: qr alr illud nō eēt purum actuabile: nec aliud pur actuatiuū. Extrema in compōe cōceptuū sunt tm̄ cōceptus:

quor aliq sūt determīabiles tm̄ qualr ē cōceptus entis ad quē stat resolutō cōceptuū determīabiliū. Aliō extremū ē puruz determīans qr ē cōceptus vltie drn̄e. Ex q pz correlarie q extrema in qlibz harū compositōe sūt in suo ordine pmo diuersa et in nullo cōueniūt: ita q vt pdixi: nihil vnius includit in rōe alterius. patet ergo ex pdictis: q materia realiter distinguit a forma. ¶ Sed cōtra hoc arguit qd nō ē distinctū cōceptibiliter ab aliq nō distinguit ab eo realiter: sz materia ē hmōi respectu forme: g τc. Maior patz qr sola distinctio cōceptibilitatis ē mīor distinctione reali: mlta enī sūt distincta conceptibiliter: nō tn̄ realiter: vbi autez nō est minor distinctio nec maior. mīor patet primo huius. materia enī cognoscibilis ē p analogiā ad formā. Respōdeo q minor ē falsa: ad pbationē cū dicitur q materia ē cognoscibilis in analogia ad formā: concedo q nō pt alr cognosci p statu illo a nobis: ex hoc tn̄ nō sequit qn fm se sit cognoscibilis. qd pbat: qr omnis entitas absoluta in se ē cognoscibilis: materia ē hmōi cū ex materia τ forma cōstituat cōpositū qd est ens absolutum: et habeat ydeā in deo: ergo fm se est cognoscibilis: nō ē tn̄ nūc cognscibilr a nobis fm se. qd pbat: qr materia est minus cognoscibilis q forma: cū magis sit remota a sensibus: sz forma nō ē p se a nobis cognoscibilis: cū nō cognoscat nisi ex operationibus: g nec materia. Cognoscimus igit: vt dicit cōmentator materiā p mutationē: videmus enī vnā formā nouā post aliā. pbo: qr videmus nouā opationē q arguit nouā formā: et sic cognoscimus subiectū transmutatōis pñe: scilz materiam q manet sub vtraqz forma: et hoc de secūdo articulo.

Quantū ad tertium articlm scz de sepatōe materie a forma: dico fm doc. vbi s: q licet naturaliter materia n possit eē sine forma: tn̄ p diuinā potentiam absqz cōdictōe pt eē sine forma. Qd pbo sic: Absolutū distinctū: et prius alio absoluto pt eē sine cōdictōe sine ipo: mā est absolutū distinctū: et prior forma g:

cuncꝫ subĺali ⁊ accñtali: ergo p̃t esse sine alio absoluto. maior ẽ manifesta in omnibus absolutis: et minor patet: ꝙ enim materia sit q̊d absolutum patet: qꝛ facit compositionem realem et absolutã. Q̃. etiã sit prior forma saltem ordine nature patet: qꝛ ẽ receptiua forme et fundamẽtum eius. Item quicquid deus absolutum facit in creaturis mediante cã secũda: p̃t facere sine ip̃a que nõ est de essentia causati: sꝫ forma ẽ cã secũda q̃ nõ ẽ ꝺ eeñtia materie: q̃ tñ materia est sine forma q̃ dat eẽ materie: ergo p̃t facere materiã sine ip̃a. Q̃ aũt forma nõ sit de essẽtia materie patet: quia adueniẽte alia et alia forma: eẽt alia et alia eeñtia materie. Dico aũt absolutũ: qꝛ forte nõ est sic de respectu vt de aptitudine naturali que nõ p̃t a subiecto separari: cuꝫ sit ei⁹ propria passio idẽ realiter cũ eo: vt ẽ risibilitas respectu hoĩs: ⁊ mobilitas respectu corporis. Et si queras: vbi est ista materia sine forma: dico ꝙ sicut angel⁹ qui non est quantus est ĩ aliquo loco diffinitiue nõ circumscriptiue: supposito ꝙ sit in vniuerso: si tamẽ fierꝫ extra vniuersum vbi nõ ẽ locus nõ esset in loco diffinitiue: Sic materia si fieret sine forma ĩ vniuerso cũ nõ eẽt quãta essꝫ diffinitiue alicubi: si aũt fieret extra vniuersum nusꝙ esset localiter nec diffinitiue: nec aliq̊ alio mõ: tamẽ esset in se quedam natura absoluta. Si queras etiam si habeat ꝑtes separatas? Dico ꝙ substantiales ꝑtes habet: illas enĩ nõ habet ꝑ quantitatem. Si etiã dicas: materia sic existens sine forma habet respectum ad deum vt conseruantem: saltẽ igitur habet aliquã formã cũ relatio sit forma accñtalis. Dico ꝙ ille respect⁹ nõ ẽ forma addita materie: sed idẽ realiter cum materia cũ nõ sit aliud nisi dependentia ip̃us materie a deo. Nulla aũt creatura p̃t esse sine tali dependentia ad deũ conseruantem. Illa materia de entitate materie et de ei⁹ distinctõe et separatione a forma diffuse tractatur a doc. s̃ dcõ: quare ꝓ nunc nolo circa hoc diutius immorari. et hec de tertio articulo.

Quantum ad quartum articulum que est de distinctõne materie ab eius potentia: primo p̃mittam triplicem distinctionem: secũdo ponã quadruplicem conclusionem. Quantum ad p̃muꝫ sit ista p̃ma distinctõ: ꝙ potentia est duplex: quedã actiua: ⁊ quedã passiua. Potentia actiua dicitur q̃ est principiũ trãsmutandi alterũ inquãtũ aliud. Potẽtia passiua ẽ principiũ transmutãdi ab alio inquantũ aliud: sicut habet quinto meta. Secunda distinctio ẽ: ꝙ potentiale est nomẽ relatiũ: sicut hoc nomẽ simile: et ẽ concretum huius abstracti quod est potentialitas. Ab hac potentialitate si est actiua denomĩatur principium quo ⁊ dicitur potentia actiua. denominat̃ etiam principiũ quo et dicitur potens actiue. Si autẽ illa potentialitas sit passiua denominatur ab ea principiũ quod ⁊ dicitur potentia passiua. Denomĩatur etiam principiũ quod ⁊ dicitur potens passiue: puta subiectũ passibile. Tertia distinctio sit ista: ꝙ cum potentia sit nõ relatiuũ: et om̃e relatiuũ dicit aliq̊d preter relationem: ꝭm augustinũ septimo ꝺ trinitate: iõ potentia materie de qua ẽ sermo põt accipi vel ꝓ fundamẽto vl' ꝓ respectu fundamẽti. Si ãt ꝓ respectu adhuc dupliciter: vel ꝓ respectu aptitudinali qui abicit formam ad quã: vel ꝓ respectu actuali q̊ supponit actũ forme ad quem ẽ. ¶ Quãtũ ad secũdũ sit ista p̃ia cõclusio: Potẽtia accepta ꝓ fũdamẽto nõ distinguit̃ aliquo mõ a materia ex natura rei. Hãc ostẽdo sic: Idẽ a seip̃o realiter nõ distinguit̃ aliquo mõ ex natura rei: sꝫ mã vt mã ⁊ vt fũdamẽtũ: tal' respectus ẽ idẽ realiter: sicut pꝫ ex p̃cedeñ: ꝫ ⁊ cet̃a. ¶ Secũda conclusio sit ista: Potẽtia mat̃ie accepta ꝓ respcũ aptitudiali ñ distĩguit̃ real'r a mã: sic pꝫ: qꝛ mã est simpl'r insep̃abil' a tli respectu: ꝫ ⁊c̃. Sꝫ ꝯ h⁹ ar' du'. p̃mo sic: poñ ẽ ĩ p̃ñto relatõnis: mã ãt ĩ p̃ñto sbe: ꝫ distĩguit̃ real'r cũ eeñ p̃ñtoꝝ sint impmixte. Itẽ q̃cũcꝫ sic se hñt ꝙ vno ꝑlifica° aliõ ñ ꝑlific' illa videt̃ rea' distĩgui: sꝫ mã ⁊ poñ aptitudial'

sunt huiusmōi: qꝛ materia vna hmōi manens habet plures hmōi aptitudines: g̊ ⁊c̄. Respōdeo ad primū ꝙ potētia aptitudinalis ꝓprie nō ē de genere relatōnis nisi solū denomīatiue et similitudīarie: sed ē realiter in eodē genere cū mā. Alr̄ posset dici tenendo ꝙ eēt in gener̄ relatōis: qđ nō est incōueniēs ꝙ ea que sūt idē realiter: dū tn̄ distinguant̄ formaliter eē in diuersis p̄dicamētis. Omnis enī relatio creature ad deū ponit̄ in tertio mō relatiuoꝝ: in quo nō ē mutua dependentia: vt pꝫ q̄nto metaphi. et tn̄ relatio dependentie creature ad deū vt cōseruantē est idē realiter cum creatura vt habet videri in secūdo sn̄iaꝝ. Cū aūt dr̄ ꝙ eēn̄tie p̄n̄toꝝ sūt impmixte posset dici ꝙ verū est formaliter nō realiter. Ad secundū dico ꝙ maior ē falsa. Eēntia enī diuina et eēn̄tia aīe nō plurificata attributa in d̄o plurificātur ⁊ potentie ī aīa: nō plurificata idētitate reali: sufficit ergo ad hoc saluandū di° formalis. Tercia cōclusio sit ista: ¶Potētia materie accepta ꝓ respectu aptitudinali distinguitur aliquo mō a materia ex natura rei. i. formaliter. Hanc ꝓbo ꝑ ph̄m. 4° meta. q̄ opiōnē d̄ v̄itate apparētium ducit ad hoc inconueniēs: ꝙ oīa erūt formalit̄ ad aliq̄d dās ītelligere ꝙ null⁹ respect⁹ est idē formaliter cū absoluto. Quarta cōclusio sit ista: potētia materie accepta ꝓ respectu actuali distinguit̄ realiter ab ip̄a. Hanc sic oñdo: q̄cq̄d p̄t ab alio separi: ab eo realiter distinguitur: sꝫ potētia materie sic accepta p̄t realiter a materia separi: ergo ⁊c̄. Maior ē euidens: sꝫ minor ꝓbat̄: qꝛ oīs respect⁹ actual' ē realiter sepabilis cui⁹ termin⁹ ē sepabilis realr̄: forma āt q̄ ē termin⁹ talis respect⁹ est realiter sepabilis a materia. patet g̊ et ip̄e tal' respect⁹: ⁊ hoc de quarto p̄ncipali.

Quantum ad quintum articulū q̄ ē de distinctione priuatōnis a potentia materie. ¶Primo p̄mittā aliq̄ vtilia: deinde cōcludā aliq̄ necessaria. De primo dictū primū sit ꝙ priuatio formaliter nihil ponit. ꝓbatō huius: negatio nihil ponit formaliter: sꝫ priuatō est formaliter negatō g̊ p̄uatio formaliter nihil ponit. Maior patet: qꝛ negatio ē nō ens: ex 4. meta. Minor probatur: quia priuatio ē negatio in subiecto: et ibidēꝫ vocat̄ negatio in gn̄e. vnde nil addit supra negatōnem nisi cōnotationē et p̄suppositionē subiecti apti nati. Illa aūt cōnotatio ē extra cōceptum eius formaleꝫ sicut ē subiectum qđ cōnotat. Secūduꝫ dictū ē ꝙ priuatio in materia non ē vna tm̄ realiter. ¶Probatio huius. Nam priuationes multiplicātur habitibus: naꝫ quot modis dicit̄ vnū oppositorū tot et reliquū: p̄° topicoꝝ: sꝫ habit⁹ siue forme q̄ successiue existūt ī materia sūt plures realiter: g̊ ⁊ priuatōnes eis opposite.

Tertiū dictū est ꝙ priuatio materie ē realiter sepabilis a materia. patet qꝛ termini motus sūt incompossibiles ex quīto huius: et hoc verū ē de terminis primis: sꝫ priuatio et forma sūt termini primi generatōis: g̊ in exn̄te forma ī materia priuatio isti⁹ forme sepat̄ a materia. Quartū dictū ē ꝙ priuatio ē principium ꝑ accn̄s: tū qꝛ accidit materie que est principium ꝑ se: tū qꝛ ad gn̄atōeꝫ naturalē necessario p̄exigitur: nō vt aliq̄d in existens genito: qꝛ enī nō est in exn̄s: ideo nō ē principiū ꝑ se: Tum qꝛ est necessario p̄requisita: ideo ē principiū aliq̄ mō: scꝫ ꝑ accn̄s. ¶Primū scꝫ ꝙ non sit in exn̄s pꝫ ex p̄mo h⁹. Secūdū scꝫ ꝙ sit necessario req̄sita pꝫ ex hoc: qꝛ alr̄ gn̄atō n̄ eēt naturalis: naturalitas enī rationis ē ex inclinatōe seu tendētia naturali subiecti ad illā formā: qđ sine priuatōe esse nō p̄ot. ¶De secūdo sit ista prima cōclusio: ¶Priuatio q̄ ē tertiū p̄ncipiū in natura distinguit̄ realiter a potentia materie accepta ꝓ substracto. Hanc ꝓbo sic: Illa quoꝝ vnū realiter ab altero sepat̄ realiter sūt distincta: sꝫ materia q̄ est potentia accepta ꝓ substracto ⁊ priuatio sunt hmōi: qꝛ vnū ab altero realiter separatur: sicut patet ex tertio dicto: g̊ ⁊c̄. ¶Secū

da conclusio sit ista: Priuatio q̄ ē tertiū principiū in natura distinguit̄ realiter a potentia materie accepta ꝓ respectu ap titudinali. Que sic ꝓbatur: qꝫ p̄uatio realiter sepat̄ a respectu aptitudina li potētie: ergo realiter distinguit̄. Ans patet: qꝫ in aduētu forme nouiter gene rate manet iste respectus aptitudinalis sicut p̄us: priuatio aūt non manet respe ctu illius forme. ¶ Tertia conclusio sit ista: Priuatio q̄ ē tertium principium ī natura distinguit̄ realiter a potentia ma terie accepta ꝓ respectu actuali. hāc ꝓ bo sic: qꝫ illa q̄ sic se habent ꝙ ad vnius generationē corrūpit̄ aliud: et ecōuerso realiter distinguūtur: sed sic se habēt p̄ uatio et respectus actualis vel potentie in materia: ergo ꝛc. Maior pꝫ: et minor ꝓbat̄: qꝫ gn̄ata forma generat̄ respect⁹ actualis: priuatō vero corrumpit̄: sꝫ cor rupta forma ē econuerso. Ex his cōclu do correlarium: ꝙ p̄uatio q̄ est principi um tercium ī natura distinguit̄ realiter a potentia materie accepta omni modo.

Sed contra predicta arguit̄ ꝙ priuatio sit idem realiter qđ potentia materie: qꝫ si nō: tūc seq̄ret̄ ꝙ eēnt q̄tuo or principia nature: cōseq̄ns est falsum et cōtra aristo. ergo et an̄s. ꝓbatio con sequentie: qꝫ vt pꝫ ex p̄cedentibus: p̄ua tio ponitur principium p accidens: tuꝫ qꝫ inest materie q̄ ponitur principium p se: tum qꝫ ad generatōem naturalem ne cessario requisita: vtrūqꝫ cōuenit poten tie materie. Patet ergo ꝙ erit principi um nature. ꝫ 4m. si potentia materie a priuatione distinguat̄. p̄terea q̄ solum distinguūtur conceptibiliter: sūt idē rea liter: sed priuatio et potētia materie sūt huiusmodi: ergo ꝛc. Minor ꝓbat̄ ex p̄ mo huius: vbi dicit̄ ꝙ priuatio et mate ria sūt idē subiecto: drn̄ia tn̄ rōe: et ideꝫ dicit̄ esse de potētia materie. p̄terea oīs distinctio realis arguit duo extrema rea lia: sed priuatio nihil ē reale: ergo ꝛc. ¶ Respondeo ad primū cum infertur: ꝙ sunt quattuor principia nature: nego cō sequentiā. Ad ꝓbationem dico ꝙ vtrū ꝗ eorꝫ competit potentie materie nō ac tuali sꝫ aptitudinali patet de se: illa aūt aptitudinalitas nō distinguitur realiter a materia: vt p̄ostensū est: et ideo nō po nit in numerū cū materia: quare nō erūt principia nisi tria. Ad secūdū nego mi norē: ad ꝓbationem dico: dato ꝙ mate ria: et potentia materie: et priuatio sunt idem subiecto: distinguūtur tamē rōne formali et reali modo preexposito: et per cōsequens plus q̄ cōceptibiliter. ¶ Ad tertium dico ꝙ dato ꝙ priuatio non fun det distinctionem realem: est tamē hec distinctō realis ex altero extremo: quod est potentia: que potest fundare relatio nem realem. ¶ Al'r dicitur ꝙ reale ē du plex: scꝫ positiuū et negatiuum. Circū scripto enī omi intellectu adhuc ens ne gatiuū essꝫ distinctum ab ente positiuo. hoc aūt mō priuatio est extremum reale negatiuum: et pōt fundare distinctionē realem negatiuā: vt in ꝓposito. Al'r po test dici: ꝙ si velis restringere nomē di stinctionis ad extrema realia et positiua vtaris in proposito nomine non idētita tis: dicēdo scꝫ ꝙ priuatio et potētia ma terie sūt nō idē realiter. Et hec de 5° p̄n cipali: et de primo phisicorum.

Explicit liber primus Phisicorum.
Sequitur secundus.

Eorum que sunt que
dam sūt a natura: ⁊c̄. Post=
ꝙ in primo libro determina
uit de p̄ncipijs intrinsecꝭ na
ture: hic cōsequēter ostendit ꝙ conside=
rare de talibus spectat ad phm̄ natura=
lē: et arguit sic: Quicq̄d habet rōem na
ture ē de cōsideratōe phie naturalis: sed
materia et forma et priuatio habēt rōez
nature: ergo sūt de cōsideratōe phie na=
turalis. Ptz enī ꝙ si naturalis dz consi
derare de natura tn̄ materia et forma et
priuatio vt patebit possint dici natura:
optet ꝙ de his cōsiderare hēat phia na
turalis. Ondit aūt. p. p̄mo q̄d ē natura
Pro quo ponit talē diuisionē: ꝙ Eoruz
que sūt: aliq̄ q̄dā sūt natura: alia ꝑpt ali
as causas: vt ꝑ volūtatē vl' artē: et expo=
nit se q̄ sūt natura dicēs ꝙ na̅ta sūt aīa=
lia et plante et corpa simplicia: vt ignis
terra ⁊ cetera. Ex qua diuisione assignat
drn̄iam int' naturalia et nō naturalia di
cēs ꝙ naturalia vidētur differre a nō na
turalibus: qꝛ oīa q̄ sūt naturalia vidētur
esse habētia in se principiū motus ⁊ sta=
tus: sed nō eodē mō: qꝛ aliq̄ habent hu=
iusmōi p̄ncipiū ſm locū: alia v'o ſm au=
gmētū et decremētū: q̄dā v'o hn̄t hmōi
principiū ſm alterationez. Exēplū d' ha
bētibus principiū motus: vt q̄ttuor ele=
mēta et corpa aīata: ⁊ sic de alijs. Scdʒ
aūt augmētū nō hn̄t nisi corpa vegetabi
lia. ſm v'o alteratōem hn̄t in seipis p̄n=
cipiū corpa cōposita et simplicia: artifici
alia v'o vt lectulus nō hn̄t hmōi p̄ncipi
um innatū. Ex his infert diuisionē natu
re dicēs: ꝙ natura est principiū aliqđ et
causa mouēdi et quiescēdi ei⁹ in quo ē
p̄ncipiū ꝑ se et nō ſm accn̄s. Exponit āt
nō ſm accn̄s: vt si aliq̄s sit medic⁹: si fiat
sibi causa sanitatis: sʒ tn̄ nō ē ꝑ se: qꝛ nō
ſm qđ sanat' medicinā hʒ. Nō eīn sana
tur inq̄tū medic⁹: sʒ inquātū infirmus.
Accidit enī eūdē sanari ⁊ eē medicum.
Vn̄ diuidūtur aliqn̄ a seuicē: qꝛ aliqn̄ n̄
seip̄m sanat medicus sʒ aliū. Dicit' ergo
natura esse principiū motus ei⁹ in quo ē
ꝑ se: nō ſm accn̄s ad drn̄iam artis: qꝛ li
cet ars possit esse principiū hmōi: quia
medicus p̄t seip̄m sanare: hoc nō est per
se sed ſm accn̄s. Notādū ꝙ ea q̄ sūt ꝑ se
sūt necessaria: et sūt semꝑ talia: q̄cūq; se
parari cōtingit nō ꝯiungūtur ꝑ se sed ꝑ
accn̄s: accidit ergo medicine ꝙ sit prin=
cipiū motus eius in quo ē cum cōtingat
hec diuidi. hec aūt nō ē in nā: naturalit'
enī nō cōtingit ꝙ vnū sit leue et ꝑ hui⁹=
modi leuitatē aliud moueat' sursū: sʒ q̄d
libet qđ mouet' naturaliter sursū mouet'
ꝑ formā leuis q̄ ē in ip̄o. ¶ Deind osten
dit phs q̄d ē habere naturā dicēs ꝙ illa
habēt naturā quecūq; hn̄t hmōi princi=
piū. addit aūt ꝙ oīa hec sūt suba: nam
tam hn̄s naturā ꝙ natura suba ē. Et ne
quis crederet ꝙ oīs natura eēt eodez
mō suba: subdit ꝙ natura sꝑ ē vel subie
ctum quoddā quātū scʒ ad materiā. vel
est in subiecto quātū ad formā. ¶ Cōse=
quēter ostendit. p. ꝙ nō optet demōstra
re naturā eē: qꝛ manifestū ē ꝙ multa sūt
naturalia: ergo manifestū ē naturā esse.
Manifesta aūt et ꝑ se nota nō sūt demō
stranda: qꝛ ꝑ se notū nō pōt demōstrari
nisi ꝑ aliqđ minus notū. Demōstrare āt
manifesta et nota ꝑ inmanifesta ē nō po
tentis iudicare q̄d ē cognitū et incogni=
tū ꝑpt' seip̄m et q̄d nō. Notandū aūt ꝙ
de re simplici qđ p̄t dupliciter fieri: vna
est an sit: alia q̄d sit: questio aūt q̄d ē pre
supponit questionē si ē: nullus enī inue
stigat quid ē nisi p̄supponat ip̄m eē. Qꝛ
g̃. p. inuestigat q̄d ē natura: nō tn̄ ꝓba=
uerat naturā eē: iō ait ridicl'm eē tempta
re de natura demōstrare si ē: cū sit mani=
festū ip̄m esse. Notandū insuꝑ ꝙ volens
ꝓbare ꝑ se nota et manifesta ꝑ inmani=
festa: signū ē ꝙ non possit discernere q̄d
sit ꝑ se notum et q̄d nō: iō hmōi homīes
nihil intelligūt: sʒ solas voces comp̄hē
dūt et rōes q̄d nōis. Qr aūt hoc multis
contingat ostendit. p. Nā aliq̄s cec⁹ syl
logisare p̄t de coloribus: et qꝛ cecū natū
a natiuitate impossibile ē hr̄e sciam co=
lorum: necesse ē hmōi cecū app̄hendere
solas voces: nihil aūt intelligere de re.

¶ Notandū aūt φ cū q̄re cec⁹a natiuita
te nihil de colorib⁹ intelligit ē qꝛ defici=
ente sensu necesse ē deficere sciaȝ: q̄ ꝯm
illū sensū ē: vt habet declarari p̄mo po
sterioꝝ. pōt ergo cec⁹ apph̄ēdere voces
et rōes noīm et syllogisare de coloribus
nihil tn̄ intelligit de his q̄ dicit: nec sci=
et q̄d ē ꝑ se notū in natura colorū. Et qꝛ
qꝛ multi ꝯm intellectū sūt similes cecꝭ:
et nō apprehendūt nisi solas voces: ið
nō pn̄t intelligere q̄d in naturis rerum
est ꝑ se notū et quid nō. ¶ Circa diffini=
tionē nature in q̄ dicit̄ φ natura ē p̄nci=
piū motus et quietis ꝛc̄. Notandū natu
ra ē p̄ncipiū passiuū nō actiuū: et ꝑ hoc
naturalia differūt ab artificialibus: qꝛ ī
naturalibus principiū passiuū hȝ incliā=
tionē determinatā ad formam. In artifi
cialibus nō sic: sȝ ibi inductio forme vel
est cōtra naturalē inclinationē materie:
vt patet in edificijs et erectōibus: qꝛ est
cōtra inclinatōeȝ grauiū φ ponātur sur
sum vel saltē materia ē in potētia inme=
diata et nutra ad formas artificiales.

¶ Cōtra qꝛ natura magꝭ dicit̄ de forma
q̄ȝ de materia: forma aūt hȝ rōem actiui.
R° natura vt dicit principiū passiuū mo
tus dicit̄ de materia et forma: qꝛ licȝ for
ma habeat rōem actus: sic φ ꝑ eam res
habeat esse actu: ꝑ eādē tn̄ ip̄a res ē re=
ceptiua passiōis cōsequētis formā. Exē
plū ꝑ eandē formam q̄ hō ē hō ē recepti
uus risibilitatis: ꝛ ꝑ eandē formā q̄ gra
ue ē graue: et leue leue: cōuenit eis tal'
vel talis motus: Sic etiā differt a violē
to naturale: qꝛ violentū ē id cui⁹ princi=
piū ē extra nō ꝯferente vim passo: ita φ
ly passo dȝ cōstrui cū ly cōferēte vim ꝛ n̄
cū ly principiū extra: vt sit sens⁹: ip̄o pas
so nō cōferēte vim. Cōfert aūt passū vim
nō sꝑ actiue: sȝ dispositiue ꝛ inclinatiue
qn̄ scȝ hȝ naturalē inclinatōem et dispo
sitionē ad formā inducēdā: qð nō ē veꝝ
de violēto: vt cū lapis fert̄ sursū. Notā=
dū tn̄ φ nā aliqn̄ p̄t etiā eē p̄ncipiū mo=
tus actiue ad rem: vn̄ graue. vt lapis ac
tiue tendit deorsū. ꝛ seip̄m al' mouet: de
quo septimo ꝛ octa. h⁹: Sic ergo ptȝ φ
natura ē principiū mot⁹ ꝑ se vel incliat̄
aliqn̄ dispositiue vl' etiā actiue. Dicitur
etiā p̄io. i. principalit̄ ad ordīam forma
rū accn̄taliū: oēs enī forme accn̄tales sūt
quasi instrumēta formarū substātialium
ꝓpter qð ī nulla actōe nec in aliq̄ motu
ad formā subalē: forma accn̄tal' p̄t eē p̄n
cipale principiū ꝯ instrumētale ꝛ dispo=
sitiuū. ¶ Alteri⁹ forte dubitaret aliqs:
qꝛ ī diffinitōe nature suꝑflue addat̄ nō
ꝯm accn̄u: q̄cq̄d enī est nō ꝯm accn̄s: vi=
det̄ eē ꝑ se: et ecōuerso. Dōm φ hec se
hn̄t p ordinē nō ꝯm accn̄s ꝑ se ꝛ primo:
In plus enī ē nō ꝯm accn̄s q̄ȝ ꝑ se. Illð
est enī ꝑ accn̄s: qð est indetermiatū. Al
bū enī fit ex dulci ꝑ accn̄s: qꝛ nō magis ē
ex dulci determiate q̄ȝ ex amaro. Si er=
go accipiat̄ ꝑ accn̄s ꝓp̄e album nō fit ex
nigro: vel ex suo ꝯrio ꝑ accn̄s. Determi
nate enī generatōes sūt ex cōtrarijs: nō
eīm p̄t fieri ꝯriū nisi ex cōtrario. Ex dulci
aūt fit albū ꝑ accn̄s: qꝛ vt dcm̄ ē non ha
bet albū φ determiate fiat ex dulci vl' a=
liquo alio sapore. Sȝ licet albuȝ nō fiat
ex nigro ꝑ accn̄s: si ꝓp̄e accipiat̄ ꝑ acci=
dēs: nō tn̄ fit ex nigro ꝑ se: sȝ ꝑ se loq̄n°
albū ī actu fit ex albo ī poñ Cex qꝛ albū
in poñ sꝑ ē ꝯiūctū nigro vel alicui colo=
ri medio ex ꝯn̄ti albū fit ex nigro: vel ex
colore medio. In plus ergo ē nō eē per
accn̄s q̄ȝ eē ꝑ se: qꝛ qð ē ex ꝯn̄ti p̄t eē nō
ꝑ accn̄s: nō tn̄ dꝛ ꝓp̄e eē ꝑ se. Et sicut n̄
ꝑ accidens est in plus q̄ȝ per se: sic per se
est in plus q̄ȝ primo: qꝛ sufficit ad hoc φ
sit ꝑ se φ sit causa propria: sed ad eē pri=
mo oportet φ sit principalis. Cum ergo
ait ph̄s φ natura est principium motus
et quietis eius in quo est non per accn̄s
sed per se et primo: Uult dicere φ ē hu
iusmodi causa determiata propria ꝛ p̄n
cipalis. ¶ Notandum insuper φ ph̄us
non intelligit φ natura sit principiū mo
tus in quolibet respectu cuiuslibet speci
ei motus: sed in aliquibus est principi=
um mot⁹ local': vt ī grauib⁹ et leuib⁹. in
aliq̄b⁹ augmēti: vt ī vegetabilib⁹. ꝛ sic ð
alijs. Un̄ nō omnia grauia ꝛ leuia mo=

uētur motu augmētí: nec etiā oīa mouē
tur motu alteratōis: vt corpa celestia.

Ca. II.

v Identr aūt natura ⁊ sub
stantia eoꝝ q̄ naʳ. Postq̄. p. īue
stigauit q̄d sit natura: ī pte ista oñdit ꝙ
materia et forma et ꝓuatio dñt dici natu
ra. Et pmo ꝓbat hoc đ materia sic: Illđ
qđ ꝑpetuaꝛ in rebꝰ nālibꝰ ē eaꝝ suba et
natura: sꝫ hoc ē mā. ergo ⁊c̄. Minorē ꝓbat
ex testimonio antiquoꝝ dicens ꝙ antiq̄
phi quodlibꝫ hoꝝ elemētoꝝ qđ dicebāt
alioꝝ materiā dicebāt eē ꝑpetuā. Non
enī ponebāt in ipis elemētis eē mutati
onē ex seipis: qꝛ nō ponebant ea fieri ex
seinuicē vel ex alijs: sꝫ alia ab elemētis
dicebāt fieri et corrūpi infinities. patet
ergo dđm eē ꝙ vno mō natura dr̄ sic pu
ta subiectiua materia vniuscuiusqꝫ ha
bentiū in seipis principium motus.

¶ Consequenter ꝓbat formā eē naturā
qꝛ nihil habet naturā suijpsius nisi ha
beat spēm et formā ꝛm ratōem et diuisi
onē q̄ forma distinguētes vnā rē natura
lē ab alia dicimꝰ q̄d ē vnū q̄dqꝫ tale: vt
quid ē caro: aut os: sic ergo forma et spēs ē
illđ ꝑ qđ aliq̄d dr̄ naꝛale q̄re ipa ē maxi
me naꝛa. ¶ Dicit aūt. p. ꝙ alio mō dicit
natura đ forma q̄ꝫ đ mā: cū forma sit ens
sepabile ab ipa ꝛm rōem et diffinitionē.
qꝛ dicit q̄d in actu: materia ꝟo q̄d in po
tentia. Qđ aūt ex his ē scꝫ cōpositū nā
quidē nō est sed a nā. Forma igitur est
magis nā q̄ꝫ mā: qꝛ vnūq̄dqꝫ cū sit ende
lechia vel ens ī actu qđ hꝫ ꝑ se formam
est magis tale q̄ꝫ qđ ē in potētia qđ ha
bet ꝑ materiā. Item ꝓbat hoc idē. p. di
cēs ꝙ mutatō nālis puta gñatio ē dicta
natura: qꝛ ē via ī naturā. i. formā: ergo po
tissime forma ē natura: qꝛ ꝓpꝛ vnūq̄dqꝫ
tale vt illud magis. ¶ Notandū ꝙ illđ
nomē nature nō ꝯuenit gñatōi nisi val
de large: qꝛ. s. via ī naturā. Qꝛ aūt gña
tio dicaꝛ nā oñdit: qꝛ denomiaꝛ a termi
no ad quē vt a forma: qđ oñdit ꝑ drñiaꝫ
quā hꝫ ars ad naturā: ideo dicit ꝙ gene
ratio non dicit queadmodū medicatio.

Nam medicatō nō đꝛ via ī medicinam:
sed in sanitatē: et sic denominaꝛ a termi
no ad quē vt a forma: qđ oñdit ꝑ drñiaꝫ
quā hꝫ ars ad naturā: iō đt ꝙ gñatio ñ
dicit queadmodū medicatō. nā medica
tio nō đꝛ via ī medicinā sꝫ ī sanitatē: et
sic denomiaꝛ a termīo a quo: nō a termi
no ad quē. Medicationē enī necesse est
esse a medicina: nō ī medicinā: sꝫ natura
. i. gñatio nālis nō sic se hꝫ ad nām ꝉ ad
formā: qꝛ sꝑ denoiaꝛ a forma ad quā va
dit. ¶ Pro quo sciēdū ꝙ qꝛ cōsideratio
naturalis ē circa motū factōs naturales
potissime cōsiderātur vt hñt rōeem mo
tus: ⁊ iō suscipiūt denoiatōem a forma
et a termino ad quē. Et iō cū nālis gene
ratio dicaꝛ nā eo ꝙ hēat hāc denomiati
onē a forma ⁊ a termīo ad quē: oꝫ ꝙ for
ma potissime dicaꝛ natura. ¶ Notāduꝫ
insuꝑ ꝙ licet nālia agāt mota: ars tamē
agit īmobilꝛ. Factōes igiꝛ naturales licꝫ
ꝯsidereꝛ ꝑ modū motꝰ: factōes tñ ꝛm ar
tē pñt accipi ꝑ modū actꝰ. Et qꝛ actōes
denominātur a pnciᵒ a q̄: factōes ꝛm ar
tē vt plerūqꝫ nō denoiāꝛ a forma quaꝫ
inducūt: sꝫ ab arte a q̄ sūt: vt medicatio
ab arte medicine: nō a sanitate. Edifica
tio ab arte edificādi: nō a domo. Qꝛ si v
traqꝫ denomiatō sit possibilis: qꝛ sicut dici
mus ꝙ medicꝰ medicꝫ: sic dicere possu
mus ꝙ sanet: et sicut dicimꝰ ꝙ edifica
tor edificet: sic dicere possumꝰ ꝙ domifi
cat: videꝛ tñ magis ꝯueniēs tales facti
ones denoiari a pnciᵒ a q̄ q̄ꝫ a termīo ad
quē: qꝛ ꝛm ꝙ hmōi magis videꝛ ꝯside
rari vt sūt actōes q̄ꝫ vt sūt motꝰ. ¶ Con
sequēter oñdit. p. ꝙ ꝓuatō pt q̄dāmō di
ci nā dicēs ꝙ forma nā dupl'r đꝛ. dicitur
enī de forma cōpleta et de priuatione.

¶ Pro quo notandū ꝙ priuatio pt dici
forma ⁊ natura dupliciter: tum qꝛ semꝑ
est annexa forme vel nature. Nunq̄ꝫ eni
priuatio vnius cōtrarij est nisi sit annexa
forme alterius: tum qꝛ in suo intellectu
includit formam. Semper enim in non
facere intelligitur facere: et in negatōne
dᵒ: vt dicitur circa finem secundi elēco
rum.

Capłm. III.

Q uoniã ãt determinatũ ẽ
rc. Postꝙ p. oñdit, ꝙ matꝰia ꝛ for
ma et priuatio dicũtur natura. ex quibꝰ
haberi põt ꝙ spectat ad naturalem con
siderare de ipis. In ꝑte ista oñdit hoc id
ex drñia quã habet naturalis ad mathe
maticum. Intendit aũt talem rõem. na=
turalis differt a mathematico: qꝛ mathe
maticus considerat formam p̃ter materi
am sensibilem. Naturalis vo cõsiderat
formam in materia sensibili. Sed consi=
derans formam in materia sensibili ha=
bet considerare de materia et forma: igi
tur spectat ad naturalem tam de mate=
ria ꝙ̃ de forma. Venatꝰ ꝯ. p. drñiam intꝰ
naturalem ꝛ mathematicuꝫ. Et prĩo po
nit rationes ꝓbantes mathematicum ñ
differre a phĩco sic: Corꝑa phĩca id ẽ na
turalia habent plana. i. suꝑficies: ꝛ fir=
ma id ẽ soliditates et longitudines. i. li
neas et puncta: de quibus intendit ma
thematicus: sed scientie considerantes
de eodem sũt eedem: et nõ drñt: igitur
mathematica et naturalis sũt eedẽ: qꝛ d
eodẽ cõsiderãt. Itẽ astrologia aut ẽ alte
ra a naturali: aut ẽ eius pars. nõ videtꝰ
aũt ꝙ sit altera: cũ de eisdem sit phĩcus
et astrologus: patet: qꝛ si phĩci ẽ conside
rare qd ẽ sol: et qd ẽ luna: nullũ ẽ incon
ueniens ꝙ ad phisicũ ꝑtinet cõsideratõ
accñtiũ q ꝑ se insũt soli et lune. Cuius=
cunqꝫ enĩ ẽ cõsiderare subiecta: ẽ consi=
derare accñtia subiectoꝝ. Si ergo phisi
cus cõsiderat de sole et luna: habet etiã
cõsiderare de motibus et eclipsibꝰ eorũ.
Et qꝛ de talibus considerat astrologus:
ergo ẽ de eisdẽ phisicꝰ et astrologꝰ: q̃re
videtꝰ ꝙ mathematica saltem quo ad il=
lã ꝑtem q ẽ astrologia nõ differat a phi
sica. Consequẽter soluit philꝰus dictas
ratõnes. Solutio aũt oĩm dictarũ rõnũ
in boc cõsistit: ꝙ lꝫ de eisdẽ ꝯsiderat nãlꝰ
et mathematicus: nõ tñ eodẽ mõ: iõ de
his scꝫ lineis et huiusmõi negociatꝰ ma=
thematicus: nõ tñ vt vnũquodqꝫ illoꝝ
ẽ terminꝰ corꝑis phisici. nec etiã accñtia
solis ꝛ lune speculantꝰ mathematici inꝙ̃
tũ accidũt corꝑibꝰ exñtibus talibꝰ. i. ex=
istẽtibus naturalibus. Vñ mathemati=
cus abstrahit ꝑ cõsideratione a talibus
corꝑibus. Cõsiderat enĩ q sũt abstracta
a motu: et hmõi cõsideratio q̃ntũ ad ve=
ritatem nihil differt. Vera enĩ ẽ conside
ratio mathematicoꝝ: ideo subdit ꝙ non
sit mendaciũ abstrahentium. ¶ Dubita
ret forte aliqs: an phisicus differat ab a=
stronomo: et videtꝰ ꝙ nõ: motus enĩ nõ
põt cõsiderari p̃ter motũ: qꝛ tũc aliquod
ꝯsideraretꝰ p̃ter seipm. Cũ ergo ad astro
nomũ ꝑtineat ꝯsiderare de motibus pla
netaꝝ: videtꝰ ꝙ astronomia nõ sit abstra
cta a motu: et ꝑ cõsequens ẽ naturalis.
Dicẽdũ ꝙ astronomia magis appropin
quat naturali phĩe ꝙ̃ q̃cũqꝫ alia scientia
pure mathematica: nõ tamẽ ẽ eadẽ scĩa
astronomia et phisica. nã licet vtraqꝫ sit
de motibus planetarũ: nõ tñ ẽ hoc eod
mõ: qꝛ phisica magis ẽ de dictꝭ motibꝰ
vt motꝰ sũt. Astronomia vo ẽ de talibꝰ
motibꝰ vt in eis ẜm velocitatẽ et tardita
tem reꝑitur maior et minor distãtia pla=
netarũ adinuicem. Cõsiderat ergo astro
logus d hmõi motibus nõ ẜm rõem mo
tus: sꝫ vt in eis reꝑitur rõ q̃ntitatis: ita
ꝙ astrologus cõsiderat de quãtitate ip=
sorum ẜm velocitatẽ et tarditatẽ. Natu
ralis vo: vt ait cõmẽtator cõsiderat de
naturis eoꝝ ẜm ꝙ mobĩa sũt corꝑa phi
sica. Alr posset dici ꝙ astronomia non ẽ
pure mathematica: vt dcm̃ ẽ in secundo
capłõ p̃me ꝑtis huius compẽdij. ¶ Al=
terꝰ forte dubitaret aliqs: vtꝝ differat
q̃tũ ad vitatẽ cõsideratio abstracta ꝛ ñ
abstracta. Et videtꝰ ꝙ sit mẽdaciũ: qꝛ sicꝰ
res se habet ad eẽ: ita ad vitatẽ: 2. meta
phisice. Que ꝯ nõ sũt abstracta ẜm se ñ
pñt eẽ abstracta ẜm vitatem. Mathe=
matica ergo cũ nõ sit abstracta ẜm esse: si
considerabũtur vt abstracta cõsiderabũ
tur vt nõ sũt: falsus ꝯ erit intellectus.
Dicendũ ꝙ duplex ẽ abstractio. s. p̃cisi
ua et diuisiua. Precisiua ẽ qñ intelligi
tur hoc sine hoc: vt si intelligatꝰ anĩal ñ
intelligẽdo hominẽ vel materiã quãtaꝫ
nõ intelligẽdo materiã sensibilem: et hꝰ
mõ abstrahentiũ non ẽ mẽdaciũ. Alia ẽ

abstractio diuisiua: q̄n scȝ hoc intelligit
nō inesse illi: vt intelligere animal non
inesse homi: et hoc mō abstrahentium ē
mendacium. Mathematica ergo abstra
hit primo modo et non secūdo mō. Cū
ergo dicitur sicut se habet res ad eē ⁊c:
est intelligēdū ꝙ res nō est intelligēda
modo repugnanti sue nature: vt abstra=
hendo secūdo modo nō aūt primo mō.
Cōseqnēter oñdit. p. alia ratiōe ꝙ phi=
ci est considerare materiā et formam: et
hoc sic: Ars imitat naturā: sed eiusdem
sciētie vel eiusdem artis est considerare
speciem et materiam: vt artis medicine
est cognoscere sanitatem tanꝙ formam
et colerā et flegma tanꝙ materiā in qui
bus ē sanitas. pari ergo ratione et natu
ralis philosophie est agnoscere vtrasq̄
naturas scȝ materiam et formam.

Ca. IIII.

D Eterminatis autē his.

Postq̄. p. determinauit de causis
intrinsecis: hic cōsequenter determīat
de omnibus causis: scȝ tam intrinsecis q̄
extrinsecis. dicit ergo ꝙ his determina
tis cōseqūēter ē inquirendū de om̄ibus
causis reꝝ naturalium: qꝛ hoc negotiuȝ
est sciendi gr̄a. Scire enī vnumquodq̄
opinamur cū eius causas agnoscimus.
Dicit igit ꝙ vno mō dicit causa ex quo
aliquid fit cū insit q̄ntū ad cām materia
lem. Alio mō dicit causa forma: que est
species et exēplum. Hec aūt ē rō ipsius
qȯ quid erat eē: qꝛ scȝ a forma sumit pn
cipaliter diffinitō. Notādū ꝙ forma pt
sumi tripliciter: vno mō vt dicit esse: et
sic dicitur spēs. Alio mō vt ē rō generā
di sibi simile: ⁊ sic dicit exēpluȝ vł para=
digma. Alio mō vt ē ratio intelligendi
et sic dicitur ꝙ quid erat esse. i. quiddi=
tas. Amplius dicit causa efficiens vt
de eo qȯ ē: vñ primū principiū mutatio
nis et quietis vel quod ē causa cōsiliās:
vel vt ē cā pr̄ filij: ⁊ vniuersaliter faciēs
facti. Notandū aūt ꝙ causa pt accipi
dupliciter. Primo qꝛ q̄dā est principał
Quedā secūdario coadiuuās. Secūdo
pōt distingui causa: qꝛ quedā ē vniuer=
salis: quedā ꝑticularis. Quātū ḡ ad cāȝ
principalē et secūdariā ait Vñ primum
principiū aut cōsiliās ita ꝙ ꝑ primū pn
cipiū intelligat cām principalē: ꝑ consi=
liās aūt coadiuuātē et secūdariā. Quā=
tū ꝟo ad causā vniuersalē et ꝑticulareȝ
ait pater et faciens: faciēs enī est vniuer
salior causa q̄ pr̄. Deinde dicit. p. ꝙ
adhuc se habet causa quēadmodū finis
Hec aūt est cꝰ ḡ cā alia fiūt: vt sanitas ē
finalis causa ambulandi. Sūt igit quat
tuor cause ꝑ se. Deinde ponit. p. ꝙ eius
dem rei pñt esse plures cause in diuersis
generibus cāarum: vt statuificus ⁊ es sūt
cause statue: scȝ efficiens et materialis.
Consequēter dicit. p. ꝙ quedam sūt
sibijnuicem cause: vt laborare ē causa sa
nitatis: et sanitas ē causa laborandi: sed
non eodē mō: sed sanitas ē causa sicut fi
nis: et laboratio ē causa sicut principiū:
vñ motus scȝ efficiēs. Deinde dicit ꝙ
idē pōt esse causa cōtrarioꝝ alr̄ ⁊ aliter:
vt nauta ꝑ sui p̄ntiā ē cā salutis: et ꝑ sui
absentiā ē cā submersionis. Positis
speciebus causarum: consequēter. p. po
nit eorum mōs dicēs ꝙ modi causarum
sūt multi. Nā in eadē spē causarū est di
uersitas mōꝝ. qꝛ causa pōt accipi vt cō=
munis et ppa. vt medicus est causa sa
nitatis: et artifex ē causa cōmunis. Et si
cut in genere cause efficientis repit cō=
munis et ꝓpria: ita in gñe cause formał
Notandum etiā ꝙ causa cōmunis et ꝓ=
pria dupliciter accipi possunt: vel scōm
causalitatem: vel ẜm ꝑdicatōnem: vt sol
est causa cōmunis respectu ꝟtutis pul=
lulatiue in planta ẜm causalitatem: ⁊ ar
tifex respectu medici ẜm ꝑdicationem.
Dicitur autē sol causa cōmunis respe=
ctu plante: qꝛ ad plures effectus se extē
dit. ¶ Postea ponit. p. aliā combinatio
nem causarum dicēs ꝙ quedam sūt cau
se ꝑ se: et quedā ꝑ accidens: vt statuā fa
ciens est causa ꝑ se statue et policletꝰ ꝑ
accñs: qꝛ accidit statuaȝ facienti policle
tum esse: et sicut policletꝰ ē cā ꝑ accñs:
ita vł'ia ad policletū: vt homo ⁊ animal

et alia vl'ia sub q̃bꝰ cõtinet policletus.
¶ Dubitaret forte aliq̃s vtꝝ policletus
vl' forma sit cã statue ꝑ accñs: et videt ꝙ
non. Rõ eñi actõis etiã ꝑ se loq̃ndo ñ so
lũ ẽ forma ſ3 etiã ſbiectũ. Si igit ars sta
tuifica h3 eẽ in forte vt in subo: for. erit
causa statue ꝑ se. Dicẽdũ ꝙ rõ agẽdi ꝑ
se et prio competit forme: si aũt compe-
rit subiecto: hoc ẽ inquãtũ stat ſb forma
Si aũt accipit subiectũ nõ vt stat ſb for-
ma statue q̃ ẽ rõ illiꝰ actõis accipit non
vt cã ꝑ se ſ3 ꝑ accñs. Policletꝰ eñi ꝑ ali
am formã ẽ policletus et hõ et ꝑ aliã est
artifex. Rõ ãt ꝓpa faciẽdi statuã nõ est
forma ꝑ quã ẽ policletꝰ: vel ꝑ quã ẽ hõ:
ſ3 ꝑ quã ẽ artifex. Si igit subiectũ nunq̃
est rõ ꝑncipalis agẽdi ſ3 forma: nũq̃ d3
accipi vt ꝑ se cã nõ vt stat sub forma q̃ ẽ
rõ agẽdi. Ex hoc ꝑt accipi ꝙ cũ in eodẽ
subo possint eẽ diuerse forme: quaꝝ vna
est rõ agẽdi et nõ alie: subm̃ ꝯsideratu3
sub forma actiua erit cã ꝑ se et sub alijs
cã ꝑ accñs ¶ Notãdũ etiã ꝙ ꝑ accñs ꝑt
sumi ex ꝑte effectꝰ: vt qñ nõ fit illõ ſ3 fit
aliq̃d annexũ: vt apiens fenestrã illuiat
domũ ꝑ accñs: nõ q2 faciat lumen: ſ3 q2
facit aliq̃d ad qõ seq̃t hmõi illuminatõ.
¶ Postea ponit. p. tertiã combinatõem
dicẽs ꝙ alie sũt cause in poñ: alie cause
in actu: vt edificator ẽ cã ĩ potẽtia edifi
candi domũ: et edificãs ẽ cã ĩ actu.
¶ Cõseq̃nter ponit. p. quartã combina-
tionẽ dicẽs: ꝙ cause aliqñ sũt complexe
ex cã: ꝑ se: et ꝑ accñs: et dñr etiam simr
seu incõplexe vt policletꝰ nõ ẽ cã cõple-
xa: nec statuã faciẽs: ſ3 hoc totũ: policle
tus statuã faciẽs ẽ cã cõplexa. ¶ Alteri
us ponit aris. drñiam int' cãs in poñ ⁊ in
actu: dicẽs ꝙ cause ĩ actu simul sũt ⁊ nõ
sũt cũ effectibꝰ suis: nõ sic aũt de cauſ in
poñ. ¶ Ad euidẽtiã eoꝝ q̃ ꝑdicta sũt de
cauſ tria ꝯsiderãda sũt. Primũ de plu-
ralitate cãꝝ respectu eiusdẽ rei. Secũ-
dũ de causalitate cause finalis: ⁊ tertiu3
de drña cause in actu et ĩ poñ. Quãtu3
ad primũ primo ꝑmittã aliq̃s distinctõs
Secũdo ondã aliq̃s cõclusiões. De pri
mo sit illa prima distinctio ꝙ cãꝝ q̃dam
sũt eiusdẽ ordĩs: q̃dã alteriꝰ ordĩs. Di-
cũtur aũt cause eiusdẽ ordĩs q̃ in eodem
genere cause sũt eq̃ prime ⁊ sũt eiusdem
spẽi. S3 dñr cause alteriꝰ ordĩs q̃ ĩ eodẽ
gñe cẽ sũt eẽntialr ordiate ſm pꝰ ⁊ poste
riꝰ: et sũt alteriꝰ spẽi. Exẽplũ primi: duo
hoĩes eq̃ primo trahũt nauẽ. Exemplu3
secũdi: hõ et sol ĩ gñatõe hoĩs. Secũda
distinctio sit illa: ꝙ cãꝝ eiusdẽ ordĩs q̃-
dã sũt totales: q̃dã ꝑtiales. Dicit aũt cã
total' q̃ in illo gñe nõ indiget ad suã cau
salitatẽ alia causa eiusdẽ ordĩs secũ con
causante: ſ3 ipa sufficit ꝑ se. Sed cã ꝑti
alis dicit q̃ in illo gñe nõ sufficit ad cau
sandũ effectu3 sine alia. Exemplũ primi
ignis generãs ignẽ. Exẽplũ secũdi: duo
hoĩes trahẽtes nauẽ: qꝝ alt' ñ sufficeret
ꝑ se ad trahẽdũ. ¶ Tertia distinctio: ꝙ
cãꝝ q̃dã sũt eiusdẽ gñis: q̃dã alterius.
Exẽplũ ꝑmi: oẽs cẽ efficiẽtes sũt eiusdẽ
gñis: ⁊ sic d' alijs. Exm secũdi: accipiant
cẽ diuerse vna mãl': alia efficiẽs: alia for
mal'. de secundo sit illa ꝑma ꝯ: ꝙ eius-
dẽ effectꝰ pñt eẽ pl'es cẽ ꝑ se altiꝰ ⁊ altiꝰ
gñis ⁊ totales: hº p3 ꝑ aris. hic ĩ lr̃a: ⁊ ĩ
5º. meta. q2 statue sũt cã efficiens. i. sta-
tuefactor et es: quaꝝ q̃libet ẽ cã total' in
suo gñe. Secũda cõclusio sit illa ꝙ eius
dẽ effectꝰ pñt eẽ pl'es cause eiusdẽ gñis
et totales si sint alterius ordĩs: hoc p3
ꝑ exemplũ: q2 deus et sol et homo ꝓdu-
cunt homine3 in esse: quoꝝ q̃libet ẽ cau
sa totalis et sufficiens in suo ordine: et
est quilibet de genere efficiẽtis. Ter-
tia cõclusio sit illa ꝙ eiusdẽ effectus pñt
esse plures cause eiusdẽ gñis ⁊ eiusdẽ or
dinis si sint cause ꝑtiales: hoc p3 ꝑ exẽ-
plũ: sicut eñi pl'es hoĩes trahẽtes naue3
sũt cause tractꝰ nauis: ita pr̃ ⁊ mr̃ sunt
illo mõ cause ꝓlis. Quarta ꝯclusio ẽ
illa: impossibile ẽ eiusdẽ rei eẽ pl'es cãs
eiusdẽ gñis et eiusdẽ ordĩs et totales.
Hanc ꝓbo sic: q2 si sic: ergo effectus nõ
dependeret essentialiter ab aliqua cau-
sa illarũ: ꝯñs ẽ falsũ euidẽter: ergo ⁊ añ
tecedens. Probatio consequẽtie. s. a. et
b sunt causa totales ipius c. non depen-
det ab ipsa a: quia sufficienter hab3 esse

ꝑ ipm b: q̄ ponitur totalis causa eiꝰ: ⁊ ꝑ
idē p̄t ꝓbari ꝙ ñ depēdet ab ipo b eeñ=
tialiter: qꝛ hꝫ eē sufficiēt ꝑ ipm a qḋ po
nitur cā totalis: g̊ ipm c nec dependet es
sentialiter nec ab a nec a b: qḋ ē oīno
extra rōem. Sed illa rō nihil facit cōtra
secundā cōclusionē: qꝛ cause alteriꝰ ordi
nis ⁊ totales nō supfluūt q̄tiꝰ rōe ordis
eeñtialis oīs simul reqrūtur: ⁊ sūt alte
rius rōis: qḋ nō ē in ꝓposito.

Quantū ad secūdū articlm
pricipalē videndū ē an finis causa sit ef=
ficient: et maxime causa. Pro cuiꝰ de=
claratōne p̄mo p̄mittā aliquas distincti
ones. Secūdo ad q̄stionē respondebo.
De primo sit illa p̄ma distinctio ꝙ finis
est duplex: vt habetur secūdo de anima.
.s. finis cuiꝰ: et finis quo. Dicit aūt finis
cuius ipm obiectū qḋ ꝑ opatōem attingi
tur: vt d̄s q̄ attingit a bonis ꝑ opatōem
intellectus et volūtatis. Sed finis quo
dicit ipa opatio q̄ obm̄ attingit: puta vo
litio vel intellectio. ¶ Secūda distinctō
ꝙ finis cuius aliqñ ꝑ opatōem in esse ꝓ
ducit: aliqñ nō sꝫ p̄supponit. Exēplum
primi de forma naturali: q̄ ꝑ motū vł ge
nerationē ꝓducit. Vñ 5. metaphi. ca. d̄
natura dr̄ ꝙ finis gñatōis ē forma: ⁊ il=
le finis ē obiectū qḋ attingit actione trā
seūte: ꝑ quā ꝓducit in esse. Exemplū se=
cūdi: d̄s: et ille finis ē obiectū qḋ attingit
opatōe īmanēte: puta ꝑ actū intellectus
et volūtatis. ¶ Tertia distinctio sit illa:
q̄ ponit ab Auicenna. 4° metaphi. c. 5.
ꝙ res dr̄ causata duplicit: qꝛ res aliqñ
est causata ī causalitate: aliqñ in eē suo.
Primo efficiēs habet rōem causati re=
spectu finis nō q̄ntū ad suū eē pꝫ: sꝫ q̄n=
tū ad cālitatē. Secūdo aūt ē causata for
ma seu cōpositū q̄tū scꝫ ad suū esse.
¶ De secūdo dico ad qōis p̄tē affirmati
uā q̄ pꝫ ꝑ pħm hic et 5. meta. dicētez: ꝙ
finis ē cā efficiētis. Cōmētator etiā dic:
ꝙ ē maxīe cā: Et auiceñ dic: ꝙ si d̄ vna=
queqꝫ cā eēt aliq̄ scia: illa q̄ de fine essꝫ:
eēt nobilior. Est ergo ille ordo ī causis:
ꝙ finis p̄mo venit ī mēte agētis sub ra=
tione boni et appetibilis: agēs aūt mo=
tū a fine ꝓducit formā: q̄ ꝓducta cōicat
materie: ⁊ vltimo sequit: ꝙ materia su=
stentat formam.

Sed contra predicta arguit
et primo ꝙ finis nō ē causa: qꝛ vł ē cau=
sa ꝭm ꝙ ens: vel ꝭm ꝙ nō ens: nō secū=
do mō: qꝛ nō ens nulliꝰ ē cā: nec p̄moº:
qꝛ finis nō ē cā nisi ꝭm ꝙ mouet efficiēs
ad agēdū: sꝫ qñ finis ē: nō mouet effici=
ens: sed cessat a factōne: g̊ ⁊c̄.

Secundo arguitur sic: ꝙ nō
sit cā efficient: qꝛ sic seq̄rent duo incon=
ueniētia. Primū ꝙ idē respectu eiusdē
eēt cā et cātū: qḋ patet ex hoc: qꝛ etiā ip
sū efficiēs ē cā finis: sic ecōuerso: vt ha=
bet in textu. ¶ Secundū incōueniēs est
ꝙ in demōstratōe eēt circulꝰ: qḋ pꝫ sic.
qꝛ demōstratio ꝓpter q̄d ē ꝑ cām: cū er
go efficiens sit cā finis: poterit ꝑ efficiēs
demōstrari finis. Si etiā finis sit cā effi=
ciētis: g̊ ꝑ finē poterit demōstrari: et sic
erit circulus.

Tertio arguitur sic: ꝙ finis nō sit maxime
causa: qꝛ cause intrinsece sūt magis cau
se q̄ extrinsece: sꝫ finis nō ē cā intrinse=
ca: g̊ ⁊c̄: Cōsequētia pꝫ: qꝛ materia ⁊ for
ma q̄ sunt cause intrinsece magis viden
tur ꝯferre ad eē rei q̄ cā extrinseca.

Ad ista argumenta respon=
deo: ad p̄mū dico ꝙ finis ē cā ꝭm ꝙ est
ens in mēte artificis: sic enī mouet agē=
tem in rōne diligibił. Ad secūdū de pri
mo incōueniēte dico ꝙ non ē incōueni=
ens idē esse cā et causatū cālitate diuer=
simode dicta: tñ ī eodē gñe cālitat ē im
possibile. Vñ efficiēs ē cā finis: ⁊ ꝑ con
sequēs prius in rōne cause efficient: fi=
nis aūt ē cā efficiētis: ⁊ ꝑ ꝯñs p̄or ī rōne
finis. De secūdo inconueniente dico:
ꝙ nō ē circulus in demōstratōne qñ nō
est vtrobiqꝫ idē genus demōstratōnis:
qḋ nō ē in ꝓposito: qꝛ sicut cā ē equoca:
ita et demōstratōes. Ad tertium cuꝫ
dicit ꝙ cause intrinsece sūt magis cau=
se: dicendū ꝙ falsum ē: qꝛ illa q̄ est p̄ma
causalitas oīm ē verior: tł̄is ē causalitas

finis: qꝛ oēs alie causalitates dependēt a fine: vt dcm̄ ē. Unde verū ē ꝙ effectus dependet a causis intrinsecis inmediati us ꝛ ꝓpinquius: nō tamē magis simplr.

Quantum ad tertium articulum principalē sc3 de dr̄nia cause ī actu et in potentia dicit. p. h: et in quinto metaphi. ꝙ causa in actu ꝛ effectus in actu simul sūt et nō sunt: nō de cā et effectu ī potentia. Ad cuius euidentia3 dico tria de mente doctoris subtilis in quinto metaphi. Primū est ꝙ illa drn̄ia inter causam in actu ꝛ ī potentia respectu effectuum ꝓportionabiliter acceptorū nō ē accipienda q̄ntū ad ipsas relatōnes cause ad effectum: qꝛ sic simul ē causa in potentia et effectus in potentia: sicut causa in actu: et effectus in actu. Nam omnia hec referūtur vno genere relatōis. s. secundo modo. S3 veritas huius dicti attendenda ē ſm fundamenta relationis vt sit sensus ꝙ relatio cause in actu ꝛ effectus in actu non potest fūdari nisi ī ente in actu: et ideo simul sunt et non sunt sicut relatōes: ita et fundamenta earu3. Sed relationes cause in potentia ꝛ effectus in potentia non requirūt fundamēta in actu: et idō n̄ optet fūdamēta eorū simł esse: licet relatōes simł sint: quia non optet eni3 simul esse edificatorē et edificabile: qꝛ edificabile p̄t esse in mēte ī potentia. Secundū dictum est ꝙ ista drn̄a non est intelligenda de fundamentis relationum inquātum fundamenta sunt: qꝛ sicut sunt vtreqꝫ relatōnes vtriusqꝫ simul sunt et non sunt: ita fundamenta in quantum fundamēta sūt: cum sine illꝭ vt sic non sint relatōnes: Sed est intelligēdum de fundamentis comparatis ad existentiam: qꝛ in causa et in effectu ī actu si vnū fundamentum existit et aliud: nō sic aūt de causa in potentia et effectu.

Tertiū dictū ꝙ ista drn̄ia non est intelligenda de fundamentis absolute: sed acceptis sub relationibus. Non eni sequitur ꝙ si vnum fundamentum existit: sc3 cause in actu ꝙ effectus existat: quia fundamentum actu absolute potest esse sine relatione: sed si fundamentu3 in actu sꝫ relatōne existat actu: tunc etiam fundamentum effectus sub relatōne effectꝰ in actu existit in actu: non sic de causa ī potentia respectu effectus in potentia.

Sed contra predicta arguit et videtur ꝙ causa ꝑticularis et in actu non sit simul cum effectu particulari et ī actu: qꝛ si sic: ergo in principio motꝰ cessat motus. consequēs est euidēter falsū ergo et antecedens. Probatio conseq̄ntie: qꝛ habitibus p̄ntibus cessat motus: ex p̄io de generatōe. Accipiat̄ g̃ aliqđ efficiens ꝑ motum: certū est ꝙ in principio motus est efficiens in actu: ergo ē effectus in actu: sed existente effectu in actu cessat motus: ergo cessat motus ī principio. Preterea mouens ē naturalr̄ prius moto: vt dicit̄ quarto meta. ergo pōt esse sine illo: sicut prius potest eē sine posteriori: ergo causa in actu sine effectu in actu. Preterea scitum in actu ponit scientiam in actu: sed scitum in actu pōt esse scientia nō existente in actu: g̃ cā ī actu p̄t eē sine effectu ī actu. Probatō minoris: qꝛ in tertio modo relatiuoꝝ referuntur vbi nō est mutua dependentia: quia scientia dependet a scito et nō ecōuerso. Preterea deus est semper causa in actu: si igitur causa in actu et effectus in actu simul sunt: sequitur ꝙ effectꝰ sꝑ fuisset in actu: et sic mundus fuiss3 ab eterno: quod ē falsum et hereticum. Q aūt dˢ semꝑ sit causa in actu patet: quia si n̄ tūc semꝑ fuisset causans in potentia: et postea in actu: et per consequens fuisset mutatus. Ad primum dico ꝙ consequētia nō valet: Ad ꝓbationem dico ꝙ eodem modo quo agens ꝑ motum est ī actu effectus est in actu modo p̄expositō: ꝙ dum motus est ip̄m agens non est causa in actu facti esse vsqꝫ ad vltimum: accipiendo tamen effectum respectu cuius est mouens in actu: ille effectus est in actu: sc3 ip̄m fieri: qꝛ dum mouet non ē cā in actu nisi ipsius fieri: sed ī vltimo ē cā in actu facti esse: et tunc effectus ꝛ causa simul sunt et non sunt in actu. Unde si

causa est in actu in fieri simul erit effect⁹ in actu in fieri: si causa est in actu ī facto esse: erit simil' effectus in actu ī facto eē. ¶ Qn̄ ergo dicit̄ q̄ habitibus pn̄tib⁹ cessat motus: dicendum q̄ presente habitu sc₃ effectu in facto esse cessat motus et n̄ aliter: sic aūt est tantum pn̄s in fine motus et non in principio: vel in via ad terminum ad quem. ¶ Ad secundum d̄ 4 meta. dicendum q̄ mouens est simul natura cum effectu accipiendo ita vt sūt sb̄ relationibus mō p̄dicto: tamen res subiecta mouens est prior natura re in q̄ fūdatur relatio effectus: ph̄s aūt loquit̄ d̄ fundamētis non de relationibus. Dicēdū est aūt q̄ diffrentia illa attendenda ē nō de fundamētis absolute: sed vt sunt sub relationibus. ¶ Ad tirtium dicēdum q̄ scitum in actu et scientia in actu sil' sunt et non sūt: et cum dicit̄ q̄ referūtur tertio modo: dico q̄ falsum est nisi accipiēdo scientiam in actu et scibile nō autem scitu₃. vnde accidit scibili q̄ sciatur: q̄d intelligendum est de re subiecta: sc₃ d̄ lapide vel de ligno: hoc tamē non obstante scibile inquantū scibile s̄m se et eēntialiter refertur ad scientiam in potentia et scientia in potentia: et scibile in potētia simul sunt et non sūt. Nec accidit scibili vt sic q̄ sciatur in potentia. Accidit tamen lapidi q̄ sciatur: sicut accidit iohāni q̄ sit pater: non tamē accidit patri q̄ sit pater. Vn̄ sicut scientia in potētia essentialiter dependet a scibili in potentia: ita econuerso: et sicut sciētia etiam ī actu dependet a scito in actu: ita ecōuerso. Probatio huius: q2 scibile non ē scibile nisi quia eius potest esse sciētia. na₃ si esset scibile et eius non esset scientia ī potentia: esset scibile et non scibile: ergo in ratione scibilis vt scibile est includitur scientia in potentia vt suum per se correlatiuum. ¶ Ad quartum de deo negatur antecedens: q2 deus semper fuit: non tamē fuit semper causa in actu. Qn̄ dicitur q̄ tūc esset mutabilis: dico q̄ nō valet: q2 agens voluntarium cuiusmōi deus est volūtate antiqua nō mutata potest causare quando placet sine mutatō-ne sui. Exemplū: si vellem modo me scribere cras: et p̄ actum volūtatis ponere scripturam in esse: ita vt q̄ volitōe mea qua hodie volo librum esse cras scriptū liber cras producetur in esse ibi nulla esset mutatio ex parte mei: sed solū ex p̄te libri p̄ducti de non esse ad esse: sic deus ab eterno voluit res eē pro tempore: ita q̄ per illam volitionē qua ab eterno voluit res temp̄aliter p̄duci ip̄e res sūt tēporaliter p̄ducte nulla facta mutatōne ex parte sui: sed solum ex parte rerū productarum de nō esse ad esse: de quo magis habet videri in theologia.

Ca. V.

Dicitur autem fortuna.

d &c. Postq̄ determinauit de causis per se: hic consequenter determinat de fortuna et casu que sunt cause per accidens. Circa quod possit dubitari: vtrum de casu et fortuna que sunt entia per accidens possit esse scientia: cum scientia sit de necessarijs: de quo vide 6 meta. c. 2°. Dicendum q̄ de corruptibilibus et de contingētibus potest esse scientia inquantū de his formari possunt ī corruptibiles et ncēe ratōnes. Dicit ergo. p. q̄ quidā credunt nihil esse fortunam et casū et nihil fieri a fortuna et casu: sed quecunq̄ nos dicimus esse casu aut fortuna omniū illorum dicūt eē aliquam causam determinatam: vt veniendi a fortuna in forum et inueniendi debitorē quē volebat: ⁊ an̄q̄ veniret ad forū nō est opinatus eū inuenire: hmōi veniendi vel inueniēdi causa determinata ē venientē velle emere. Silr aūt et ī alijs que dicūtur fieri a fortuna semp̄ ē accipere aliquā causā determinatā: sed non fortunā: fortuna enī nullius est causa. Posset aūt s̄m cōmentatorē sic formari rō: Cū fortuna videatur esse de genere causarum si fortuna eēt aliq̄d esset alicuius cā: sed nulli⁹ est causa: ergo nihil ē. Hanc opinionem improbat. p. dicēs: q̄ multa sunt et fiunt a fortuna et casu que non ignorantes: quonia₃ est inferre vnū quodq̄ taliū in aliqua₃ causā eo₄ q̄ fiūt

id est in aliquam causam p se:sicut dicit
ratio antiquā destruēs fortunam et casū
hoc tamē nō obstāte: q scʒ vnumquod-
q est reducere ī causam per se. Alia eo-
rum que videmus dicūt oīes esse a for-
tuna:alia autē nō a fortuna ¶ Pro quo
notādū q omne per accidēs reducitur
ad per se. Illud dicitur esse per accidēs
quod est per aliud. Tunc queram de il-
lo alio:vtrum sit per aliud : sed nō est ab
ire in infinitum : est ergo deuenire ad p
se. Non ergo obstante q oīa reducun
tur ad per se: multa tamē sunt per acci-
dens. Friuola est ergo ratio dicens ni-
hil esse fortunam:vel nihil esse per acci-
dens:quia omnia reducuntur in per se.
¶ His premissis ostendit.p.quid est ca-
sus et fortuna. Circa quod sciendum q
pīcipaliter.p.videt insistere ad inuesti
gandum diffinitionem fortune:quia in-
uestigata diffinitōe fortūe de leui pʒ q̇d
est casus:diffinitio enī casus cōtinetur ī
diffinitōne fortune:sicut diffinitio gene
ris in diffinitōne speciei: vt patebit. Dif
finit ergo.p.fortunam sic: Fortuna ē cā
per accidens in his que sunt raro ī agē-
tibus propter finem et a proposito. Di-
citur in his que sunt raro: quia iu his q̄
fiunt semper vel frequenter non est for-
tuna. Notandum insuper q non in om-
nibus que fiunt rro ſm se est fortuna vł
casus. Que eī sunt ſm intentionem li
cet fiant raro: non tamen sunt a fortuna
Sed ī proposito illa dicuntur fieri raro
et sunt a fortuna que sunt preter intenti
onem agentis et inopinata Patet etiaʒ
q fortuna est causa per accn̄s quia infi-
nita.i.indeterminata: causa autem p se
est finita et determinata. Oīa eī sūt
causa per accidens que possūt accidere
cause per se. Infinita autem.i.indeter-
minata vni accidunt:vt edificatori po-
test accidere esse album musicum.ꝛc.
¶ Dicit cōsequēter ī agētibus propt fi-
nem.vn̄ ponit.p.q quedam agūt prop-
ter finē:quedam n̄. Cōtra:qꝛ oīe agēs
agit propter finem:et qui tollit finē:tol
lit omnem actionem:secūdo metaphisi

Ad hoc respōdet cōmentator q aliqua
sūt nō ppter finē: qꝛ non habēt finē de
liberatū:vt cōfricatio barbe:vel eleuatō
festuce:q̄ tn̄ bn̄ hn̄t finē imaginatū:qꝛ li
cet bene fiant sine deliberatōne:nō tam̄
fiūt sine imaginatōne. In istis ergo non
est fortuna. Finaliter dicitur in his que
fiūt a pposito.i.ab intellectu: nō a natu
ra. Unde dicit phs q fortuna non ē nec
in infantibus nec alijs non agentibꝰ a p
posito. Addit aūt.p.q tam illa que fiūt
a proposito q̄ illa que fiūt a natura sunt
propter finem. ¶ Cōsequēter ponit du-
plicem fortunam:scʒ bonā et malā. Eu-
fortuniū aūt dicit esse valde bonā fortu-
nam:et diffortuniū valde malam.
¶ His pmissis dat drn̄iam inter fortunā
et casū dicens q drn̄tia est inter hec: qꝛ
casus est in plus q̄ fortuna:et quasi ge-
nus ad ipam. Oīs enī fortuna ē casꝰ
sed non econuerso. Unde fortuna dicit
esse in his que agūt a pposito et p intel-
lectum que quidem libere agunt et sunt
dn̄i sui actus. Casus vero per se vanum
id est frustra quod est propinquuʒ casui
est tam in his que agunt a proposito q̄ ī
alijs:vt equus fugiens a bello casu ve-
nit ad stabulum:ad qd veniens saluatꝰ
est:sed hoc fuit per accidens:qꝛ nō veni
ebat ad stabulū vt saluaretur : sed forte
causa cibi:et tripoda casu cecidit ꝛ facta
est sedes:sed hoc fuit p accn̄s: quia non
cecidit causa sedēdi. Tripoda enī vł ali
quod graue cadēs per se tendit ad cen-
trum: q aūt cadat sic disposita q homo
possit sedere in ea:hoc est casuale. In ta
libus autem que non agunt libere sʒ so-
lo instinctu nature : que videlicet magꝭ
aguntur q̄ agant non est fortuna sed ca
sus est tam in his q̄ in alijs. Talia etiā
nō dicūtur ppe eufortunata vel diffortu
nata sʒ tm̄ metaphorice ꝛ silitudinarie.
¶ Dicit aūt.p.pn̄ter q fortuna ꝛ casus
reducūtur ad genꝰ cause efficiētꝭ:qꝛ casꝰ
ꝛ fortūa sūt aut eoꝝ q̄ sꝫ a nā:vł ab ītellcū
ꝛ tūc supplēda ē rō q intellcūs ꝛ nā sūt
cause efficiēs. Notādum q.p.dt q p se va-
nū ē ppiquū casui:hec ei pueiūt ꝛ drn̄t.

Conueniunt: qꝛ vtrunqꝫ habet eē ī agē
tibus ꝓpꝰ finem: nisi enī aliquis ageret
ꝓpter finem: nunq̄ꝫ contingeret ei aliq̄d
frustra. Ex hoc enī aliquid dicitur fieri
frustra vel vane: qꝛ agens non conseq̄t
finem intentum. In hoc tamē differunt
qꝛ vanum ē ꝑ compationem ad finē in=
quantū in finem nō attingit. Casus ve=
ro per comparationem ad finem inquā=
tum attingit aliud qđ non est finis: vt si
finis deambulationis sit depositio cibi:
non tñ inuentio debitoꝝ sit finis si nō de
ponatur cibus deambulatō erit frustra:
si aūt inueniatur debitoꝛ erit casus. No
tandum insup ꝑm Scotum in quotꝫ: ꝙ
fortuna nō ē aliqua ꝑ se causa distincta
a natura et intellectu sine ꝓposito: īmo
que respectu effectus est ꝑ se cā: eadem
respectu effectus euenientis non inten=
ti dicitur esse fortuna. Item nota ꝑm eū
dem ꝙ nihil sic euenit a fortuna q̄n eue
niat ab aliqua causa ꝑ intendenti. Iux
ta illud plōnis in thimeo. nihil est cuiꝰ
ortum non p̄cessit legittima ratio. Sub
intentione enī cause prime ꝑ se cadunt
omnes effectus: sed quādo alicuiꝰ effe=
ctus non apparet cā proxima sine per se
intendens: tunc ille effectus dicitur esse
fortuitus siue casualis. Vñ si aurum sit
ibi et aliquis fodiens ipm non intendēs
inueniat: hoc est qꝛ ē magis dispositꝰ vt
causa vniuersalis ipsum moueat ad hoc
bonum magis q̄ꝫ ad aliud.

Ca. VI.

Quot autem sunt cause.

Postq̄ꝫ phus determinauit de
omnibus vlr causis: hic conse=
quenter ostendit ꝙ de talibus conside=
rare ad naturalem spectet. Dicit ḡ phi
sici ē considerare de quattuoꝛ causis: qꝛ
in demonstratione his vtitur. Dubitarꝫ
forte aliquis vnde ē ꝙ ad naturalē spe=
ctat demonstrare in omnibus causꝭ: Ad
quod respondet commentatoꝛ: quia in
quo est materia sūt omnes cause: qđ pa=
tet: materia enim nō est ī actu nisi ꝑ foꝛ=
mam: nec materia habet cognosci nisi ꝑ
analogiam ad formam: si igitur res ha=
bet materiam: de necessitate habet for=
mam. Rursus: qꝛ materia dicit quid in
potentia: et qđ est in potentia nō agit ex
necessitate res hñs causam materialem
habet causam efficientem: que materiaꝫ
reducit ad actum. Et qꝛ efficiēs nō agit
nisi ꝓpter finem: de necessitate concur=
rit ibi causa finalis. Naturalis igiꝝ cuiꝰ
est considerare omnia materialia ē consi
derare omnes causas. Ostendit ḡ phus
primo ꝙ naturalꝭ ē considerere seu cog=
noscere omnes causas: et consequenter
ꝙ habeat demonstrare per omnes cās.
Premittit duo preambula: Primuꝫ est
ꝙ multotienu tres cause veniunt ī vnaꝫ
quia forma et finis coincidunt in vnum
numero ⁊ efficiens cum forma et fine in
vnum specie. Homo enī hominē gene=
rat: quia ergo homo generans et genitꝰ
sunt vnum specie forma generantis que
ratio agendi et principium actōnis ē ea
dem specie cum forma geniti que est fi=
nis materie et perfectio eius. Materia
ergo non coincidit cum alijs causis: sed
alie tres coincidunt in vnum. Et notan
dum ꝙ dicit multotiens: qꝛ non semꝑ:
Unde finis dicitur dupliciter: vt ait cō
mentatoꝛ: scꝫ finis generationis et geni
ti. Finis generatōis hominis est ipa foꝛ
ma humana: sed finis geniti est perfectō
quam acquirit genitum per suas opa=
tiones: vt finis naturalis hominis geni
ti est felicitas. Coincidunt ergo in vnuꝫ
finis generatōnis et forma: non autē fi=
nis geniti. Efficiens etiam ī generatōe
vniuoca coincidit cum alijs nō autē effi
ciens in generatōne equiuoca. Sol enī
non est calidus formaliter et non causa
efficiens coloꝝ. ¶ Consequenter ponit
secundum preambuluꝫ dicens ꝙ phicꝰ
tenetur omnino considerare quecunqꝫ
mouent mota: que autē mouent nō mo=
ta non suut amplius phicc consideratio
nis: qꝛ talia non habent in seipis princi
pium motus: sed cū mouent sunt immo
bilia: vt deus et intelligentie. Ex secun
do preambulo infertur ꝙ ad naturaleꝫ

spectat considerare de materia et forma et efficiente: qz si phisicus habet considerare motus et generatōnes rerum: tamē ad generatōnem rerum tres cause concurrunt scz forma que per generatōnem fit: et materia que generatōnem sustiet: et efficiens que generationem facit: oportet phm considerare de tribus causis p̄dictis ¶ Deinde probatur ꝙ spectat ad naturalem considerare de fine: qz forma et finis sunt idem numero: vt dictum ē in primo preambulo: ergo si natural' cōsiderat de forma': considerabit etiam de fine. Notandum tamē: ꝙ licet eadē res sit forma et finis: nō tamen sub eadē ratione. Dicitur enim forma inquantum dat esse materie: finis aūt vt termīat motum.

Capitulum. VII.

Et penitus reddendum

Post ꝙ. p. ostēdit ꝙ oportz phisicum cognoscere omes causas: hic consequenter ostendit ꝙ spectat ad eum demonstrare per quodlibet genus cause. Ad cuius euidentiam sciendū ꝙ tollens naturam agere ꝓpter finem tollit omnem demonstratōnem naturalez. In naturalibus enī finis imponit necessitatem efficienti efficiens forme forma materie. Tollens igitur finē tollit omne efficiens: qz nullū agens agit nisi intendendo finem. Si autē tollatur omne efficiens: tollitur omnis forma: destructa autē omni forma: non remanebit materia. Ex quo manifeste patet ꝙ tollens finem in naturalibus tollit omne genus cause: tollendo autē omne genus cause: tollit omnē demonstrationem. Si ergo volumus ī phisicis demonstrare supponendum est naturam agere ꝓpter finez. Rursus si demonstrare volumus in naturalibus supponendum est in eis aliquam necessitatem esse cum demonstratō non nisi ex necessarijs fieri habeat. Primo ergo ostendit. p. naturaz agere propter finem. Secūdo quomodo se habeat necessarium in phisicis. Circa primum primo ponit opinionem antiquoꝝ dicens ꝙ antiqui reducunt omnes effectus naturales in materiam. Si autem ponerent aliquas causas parum d illis curabant: quia paucoꝝ effectuuz reddebant ratōes ꝑ illas. Ponebant ergo naturales effectus esse ex necessitate materie et non ex intentōne finis: vt si anīal corrumpitur: qz nullum agens per se intēdit corruptionez. dicebāt ergo hoc accidere ex necessitate materie: qz vicz cōponitur ex contrarijs. ymaginabantur enim sic esse naturalia sicut si diceremus de domo lapides grossos inferius esse ex necessitate materie qz grauiores: ligna vero superius qz leuiora: et non propter aliquam finem. Sic ergo imaginabantur esse in naturalibus: vt qz talia habent materiam sic dispositam: vt quia sunt calida vel leuia: ideo sic se habēt. Alia vero habentia materiam aliter dispositam alr' se habent ¶ Ponit ergo. p. ratōnes eorum dicens: ꝙ iupiter. i. deus vel orbis pluit: nō vt augmentet frumentum: sed ex necessitate materie: qz aquam sursum ductam oportet cōgelari: et congelatam oportet deorsum venire. Si igitur congelatio a nullo agente intenditur oportet ipam esse ex necessitate materie. Secundo hoc idem probatur sic: si pluuia esset ꝓpter augmentum frumenti vl' aliquod aliud in naturalibus esset propter finem: tunc in talibus non contingeret contrarium illius finis: sed pluuia non solum augmentat frumentū sed destruit: vt cum pluit frumento existente in area igitur pluuia non ē ꝓpter frumentuz: nec per consequens aliquid phisicum ē ꝓpter finem. ¶ Hāc opinionē reprobat. p. dicens ꝙ hoc est impossibile: qz q̄cumqz sūt a natura aut fiunt sicut semper: aut frequenter. Illoꝝ autē que fiunt a fortuna vel a casu nihil fit sic sp aut frequenter. Nā pluere multotiēs quod fit ī hyeme nō videtur a fortuna nec a casu: sed si forte plueret sub cane sicut etā caumat: id ē calorem fieri sub cane non est a casu. Sed si forte hyeme esset calor essz a casu. Si igitur naturalia nō sunt a casu ꝭm semper aut frequenter: igitur sunt propter fi-

nem. ¶ Notandum q pluuia sub cane et calor in hyeme aliquando habent esse qr effectuum huius existentium non solum causa est sol: sed alij planete. Licet ergo sol in hyeme non habeat calorem generare vel estum: tamen hoc non obstante erit calor in hyeme qr mars vel alius planeta calidus erit in calidis signis: et quod dictum est de calore vel caumate respectu hyemis intelligendum est de pluuia respectu canis. Canis enim est quedam stella sub qua sol existens tantum estum generat vt non sit aptum natum tempus ad generationem pluuie: de hoc vide sexto meta. ca. secundo. Item sic arguit. p. qr ars imitatur naturam: vel perficit aliquando que natura non potest operari: si igitur artifex agit propter finem a fortiori natura aget. Notandum q ars perficit naturam: qr natura est determinata ad vnum: ars vero qr non sic determinatur pot in rebus naturalibus aliquas formas inducere quas non potest ipsa natura. Virtute enim artis pot iuuari natura: vt celerius et facilius consequatur intentum. Imitatur autem naturam: qr cum intellectus noster teneat infimum gradum in genere intelligentiarum et imitetur eas: oportet q ars intellectus nostri aliquo modo imitetur naturam in qua refulget opus et ars intelligentiarum. Item arguit. p. q nos videmus alia agere ordinate et propter finem: vt aranee faciendo telam et formica congregando grana. Videmus etiam q plante faciunt folia pro cooperimento fructuum: et habent radices deorsum gratia sustinendi nutrimentum: omnia autem talia sunt solo instinctu nature. Pro quo sciendum q formica et huiusmodi animalia non agunt ex arte vel deliberatione: per artem enim operantes in eadem specie secundum magis et minus subtilem inuentionem magis et minus subtiliter operantur. que ergo in eadem specie vniformiter agunt: non operantur ex arte: sed ex instinctu nature. Aranee autem eodem modo faciunt telam et yrundines nidum: Si ergo talia agunt propter finem: qr yrundines faciunt nidum propter filios conseruandos: patet q natura agit propter finem. Respondet autem p. ad motiua in oppositum opinantium remouendo difficultatem sumptam ex errore vel ex peccato nature: qr nos videmus in his que sunt secundum artem contingere peccatum et errorem: vt medicus aliquando non recte medicatur: et tamen hoc non obstante ipsi philosophi non negabant finem in artificialibus: quare nec propter huiusmodi errorem ratio finis est neganda a naturalibus siue ergo fiat pluuia tempore messis et destruatur frumentum: siue fiant monstra ex corruptione seminis: hoc est per accidens: et in paucioribus: nec propter hoc arguitur naturam non agere propter finem. Et si arguatur q natura non agit ex deliberatione: respondeo q ex hoc non sequitur quin agat propter finem: quod probatur in fine de arte: Licet enim ars agat propter finem: non tamen artifex semper deliberat. Et ponit exemplum: qr citharisans perfecte habituatus non deliberat tangendo cordas cithare. Si enim cum tangit vnam cordam deliberat antequam tangat aliam tolleretur consonantia: qr nimium esset spacium temporis inter tactum vnius corde et alterius. Natura igitur agit propter finem q cognoscat finem: sed quia dirigitur a cognoscente: scilicet ab intellectiua naturam agente. Natura igitur dicitur intendere finem inquantum intellectiua propter finem agit mouendo naturam: et hoc sufficit. Unde licet in nobis voluntas agat propter finem: non tamen cognoscit: sed ab intellectu dirigitur.

Capitulum. VIII.

Quod autem ex necessitate: etc. Hic consequenter determinat. p. qualiter reperitur necessarium in rebus phisicis. Querit igitur. p. vtrum necessitas ponenda id est sumenda sit in rebus phisicis ex parte materie que est necessitas simpliciter et absoluta: vel ex parte finis: que est necessitas ex suppositione seu conditionata. Et reprehendit antiquos ponentes necessitatem in rebus naturalibus ex parte materie. ¶ Pro quo notandum q in rebus naturalibus non est ponenda necessitas

ex parte materie eodem modo quo antiqui ponebant: scʒ ꝙ huiusmodi necessitas sumenda esset principaliter ex parte materie cum sumenda sit pricipaliter ex parte finis: Licet bn̄ possit sumi aliquā do necessitas ex parte materie: vt tactuʒ est prius de corruptione animalis. Probat ergo .p. intentum ex similitudie quā habet finis in naturalibus cum fine ī artificialibus. Dicit ergo ꝙ domus in artificialibus nō est facta principaliter ex necessitate materie: sed causa abscondēdi et saluandi ipsas res: licet non possit fieri sine materialibus principijs: similiter igitur est in alijs iam naturalibus ꝙ artificialibus: in quibus est agere propter aliquid: scʒ propter fineʒ. Necessitas enim materie oritur a fine: quia vt talis finis sequatur oportet materiam sic disponi: vt serram esse ferream et dentatam: vt sit apta ad secandum: Sic est de materia in ordine ad formam substantialem que est finis generationis. Concludit igitur ꝙ necessitas in naturalibus ē ex suppositione finis: non ꝙ finis sit necessarius: sed quia imponit necessitateʒ alijs cauſ. Si arguatur cōtra hoc: quia si ponit finis necessitatem alijs: ergo est quid necessarium. Dicendum ꝙ ibi est fallacia figure dictionis mutando quo ī quid: finis ē illō quo aliqua sūt necessaria: nō tamen ꝓpter hoc sequiṫ ꝙ sit q̄d necessarium: q: enī denominatio ē a forma: ideo illud quod ē formaliter tale absolute diciṫ tale: sed solum ē virtualiter tale: ⁊ ē ratio quare alia dicūtur talia nō dicitur absolute tale. Secūdo arguit .p. q: finis in naturalibus se habet vt p̄ncipiū: et q̄ sunt ad finē vt cōclusio: ⁊ tunc supplenda ē rō cū p̄ncipia imponant necessitatem cōclusionibus: ideo ratio necessitatis in naturalibus p̄ncipaliter sumenda ē ex fine. Subdit rationē quō finis habet rōnem principij nō quidē actionis: vel quo ad executionem sed ratiotinatōnis: id est quo ad intentioneʒ: q: vicʒ a fine incipimus ratiocinari de his que sunt ad finē. ¶ Dubitaret forte aliquis quō verū sit ꝙ ī naturalibus sumēda ē necessitas ex suppōne et nō simplr̄. Dicendum ꝙ simpliciter vt ad presens sufficit pōt dupliciter sumi. Primo idē est ꝙ vniuersaliter et sp̄. Secūdo pōt sumi vt idē ē ꝙ absolute sumptū: qō enī ē respectiue tale dicitur eē nō simpliciter tale. Omnibus istis mōis possumus dicere necessitatem naturaliū sumendā eē non simplr̄. Primo enī hmōi necessitas non est simpliciter: q: nō ē semp: īmo vt plurimū naturalia sūt vt frequēter. Secūdo naturalia dicūtur eē non simpliciṫ q: nō habēt necessitatē absolutā: necessitas enī materie ē necessitas absoluta. Que enī contingūt ex necessitate materie vt mors et corruptio: ⁊c̄: talia sine relatione ad finē et absq̧ intentione eius esse habent: Sed naturalia que sūt intēta a natura nō habēt cōtingere nisi ꝑ relationē ad aliud: vt ex intentione finis. Notandū insup ꝙ licʒ finis sit causa eorū q̄ sūt ad finē: tamē in via generatiōis et tp̄e posterior erit omnibus illis. Materia enī intelligitur prior his quoꝝ est causa. Cū ergo priora imponāt necessitatem posterioribus simplr̄: ideo materia diciṫ necessaria simplr̄. Q: vo posteriora nō imponāt necessitatem priorib⁹ nisi ex suppōe: iō dt .p. ꝙ sumēda est necessitas ex p̄te finis. Uel possum⁹ dicere ꝙ necessitas ex materia ē necessitas simpliciter et absolute. Nā si necesse ē corrūpi aīal: q: cōpositū ex cōtrarijs hmōi necc̄itas est simpliciter ⁊ inevitabilis: necessitas aūt ex p̄te finis est necessitas ex suppositiōe: q: si necesse ē hr̄e aliq̄d ꝓpter finē cōsequendū vt nauigiū ad mare trāsfretādū: hmōi necessitas nō ē absoluta: sʒ ad talē finē ɔseq̄ndū. Finalr̄ ōn̄dit .p. necessitatē ī naturalib⁹ sumēdā aliq̄⁹ ex p̄te mat̄ie: q: ī diffinitōe pōit aliq̄d vt mālē. Diffinitō āt ē necc̄ria ī demr̄atōne q̄re ad hn̄dā cōpletā demr̄atōʒ ī nālib⁹ aliq̄⁹ necc̄ria ē mā. Fiunt nāq̧ res nāles ex p̄ncipijs mālib⁹ hn̄tib⁹ aptitudinē ad formā q̄ ē finis gn̄atōis: ⁊ sic lʒ ibi sit necessitas materie: non tamē p̄ncipaliter: q: rō necc̄itatis sumiṫ ab ipo fine.

Explicit liber secūd⁹. Seq̄tur terti⁹.

Uoniam autē natura: &c. Postq̄. p. in duobus libris pcedentibus determinauit de principijs motus: in parte ista incipit determinare de motu q̄ est passio substātie corporee inq̄tū naturalis. Dicit autē q̄m natura est principium motus: et scientia nobis est de natura: ideo oportet nos naturales nō ignorare quid sit mot⁹: q2 ignorato motu necesse est ignorare naturā. Qd potest sic intelligi: q2 cū substantia corpea inq̄tū naturalis sit subiectum huius scientie & motus eius passio nō possumus habere plenariam noticiam de natura siue suba naturali nisi cognoscamus motuz: q2 in qualibet scientia inquirūtur passiones subiecti. Dicit ergo q determinanduz est de motu et de consequentibus ipsuz scz infinito: loco: vacuo: et tpe. Quia eni motus est de numero cōtinuorum: & q2 infinitū ponitur in ratione continui: iō dicit primo esse determinandum de infinito. Continuū eni est diuisibile i infinitum. Adhuc autē sine loco vacuo et tpe impossibile est esse motum: ideo determinandum ē etiā de istis. Dicit etiam. p. q de his determinandū est vniuersalit et in cōmuni: cum iste liber sit cōmunis ad oēs libros philosophie naturalis. Notandum insuper q illud qd dicit q predicta sunt cōmunia omnib⁹ naturalibus intelligendum est aut fm apparētiam: aut fm veritatem. Uacuum aūt fm veritatem non est ponendum: licet aliq̄ antiquoruz illud posuerunt. Primo determinat igitur de motu: et consequenter de alijs in hoc libro et sequentibus. Diffinit ergo motum dicens Motus est actus entis in potētia fm q huiusmōi id est fm q in potētia: vt alteratō ē act⁹ et motus alterabilis inquantum alterabile. ¶ Cōsequēter ostēdit. p. quō motus est in gñe rez. d. q ē i gñe rez ad q̄s est motus: ideo ait q motus non ē pter res ad quas est illud quod mutatur. Si illō quod mutatur aut mutatur fm substantiam aut quantitatem, aut qualitatē aut vbi. Motus igitur est i quattuor generibus. Addit autē q in his sicut diximus: nullum est accipere gñe q sit genus ad illa quattuor. Unde motus communiter sumptus nō est in aliquo genere: sed abstrahit a quattuor illis generibus. Motus aūt specialiter sumptus ē in genere rerū ad quas est motus et causa est: q2 fm commentatorem in hoc tertio: motus ē forma fluens siue imperfcā Perfectum aūt et imperfectum non variant speciem. ¶ Consequenter ostēdit phs q motus est in specie dicēs q vnū quod q̄ pdicamentorum potest capi dupliciter: vt in substantia aliquid pōt capi vt forma vel vt priuatō: et fm hoc ponūtur due species motus: scz generatio & corruptio: et silr fm quantitatem: & sic sumuntur due species: scz augmentatio et diminutio. Scdm qualitatem etiam fm priuationem et habitum: vt album Nigrum eni quodammō dicit priuationez albi: & fm hoc possūt accipi alie due species que propter penuriam nominuz dicūtur alteratio. Scdm etiā vbi sursuz qd se habet vt habitus: & deorsuz quod se habet vt priuatio: q̄ q̄daz due species pñt dici vno nomie loci mutatio. ¶ Notandum circa diffinitionem motus in q̄ dicitur: Mot⁹ ē actus entis: &c. q act⁹ ponitur ibi tanq̄ genus ad motum & ad formā: sed entis in potentia dicit ad differentiam forme: que est entis actus in actu. ¶ Consequenter ponit tertiam pticulam motus bene assignatam quando dicit fm q huiusmōi. Arguit igit sic: Subiectum motus est actu & potentia: vt id quod ē actu es: est potētia statua: sed motus non est actus eius: vt patet i actu: ergo est actus eius vt est in poñ.

¶ Notandum autem q si motus ad statuam esset actus eris vt es est: tunc q̄diu esset ens semp moueretur ad statuā quod est inconueniens. ¶ Insuper ostēdit phus q motus non est actus rei priusq̄ sit in fieri: nec postq̄ est in facto esse Dicit ergo q edificatio est actus edificabilis inquantum edificabile: vel inquā

tum edificatur: ergo non est actus eius anteꝗ̃ sit in fieri. Deinde ostendit ꝙ nõ est huiusmodi actus in facto esse: q꞉ cũ domus terminata est: non amplius ẽ paries edificabile. Edificatio aũt est actus edificabilis. Patet igitur ex his ꝙ motus est actus edificabilis imperfect⁹: q꞉ solum est in fieri ⁊ non in facto esse. Dñ consequenter dicit ꝙ antiqui errauerũt circa motum q꞉ est quid indeterminatũ: q꞉ nec est eorum que sũt in potentia simpliciter: nec que in actu: quod patet ex hoc: quia vt dictum est quãdo aliquid ẽ simpliciter in potentia ad aliud nondũ mouetur: quando autẽ est in actu ad illud ad quod erat prius in potentia: terminatus est motus. Dicit ergo ꝙ mot⁹ vere est actus imperfectus: q꞉ vt dictũ est ẽ forma fluens: id est forma incõpleta: siue imperfecta et in fieri: vt mot⁹ localis est vbi fluens et dealbatio est albedo fluens et in fieri: et sic de alijs. ¶ Cõsequẽter ponit aliam diffinitionem motus que est quasi materialis: vic꞉ ꝙ motus est actus mobilis ĩ eo ꝙ mobile. Et arguit sicut dictũ ẽ. Omne mouens mouetur ẜm ꝙ in potẽtia mobile: ergo motus per se competit ei quod est potentia mobile. Secundo arguit sic: quod non inest mobili ⁊ agẽti nisi inꝗ̃tũ agit ⁊ patit̃ et est mobile: illud per se cõpetit mobili et nõ mouenti: motus est huiusmodi: ergo ⁊c. Dicit ergo. p. ꝙ quia agẽs mouet tactu id est tangendo: ideo simul patitur: quia tactus ẽ actiuorum ⁊ passiuorum adinuicem. Et probat. p. q꞉ motus accidit mouenti: quia causa tota q̃re mouens mouetur est quia mouet tangendo: ideo simul patitur. ¶ Notãdum autẽ ꝙ non est de ratõne mouẽtis ꝙ moueat tangendo: vel ꝙ moueat motu: bñ igitur arguitur ꝙ mouenti non competit motus per se. ¶ Notandum insuper: ꝙ illa secunda diffinitio dicitur q̃si materialis respectu alterius: q꞉ vt hab꞉ videri secũdo posteriorũ: q꞉ illa diffinitio que ostendit demonstratõnis principiũ est formalis respectu eius que ostendit demõstrationis conclusionem: sic ẽ in ꝓposito: quia ex prima diffinitõe sequit̃ secunda. Ex his igitur infertur ꝙ motus est in mobili et non in mouenti: est enim actus mobilis a mouente. ¶ Consequẽter dicit ꝙ motus ẽ vnus actus mouentis et mobilis. Est enĩ actus mouentis in eo ꝙ agit: et mobilis in eo ꝙ patitur: sic est idem spacium ascendentis et descendentis: licet ratio non sit vna.

Capitulũ. II.

abet autẽ defectum.

Postꝗ̃. p. determinauit de motu: quia actio et passio sunt q̃dã motus: ideo mouet hic questionem: in q̃ habeat esse: et primo ꝓbat ꝙ in agente et mouente non sit actio dicens: ꝙ si h⁹ est sequitur ꝙ in mouente erit motus cũ actio et passio sint idem motus. Eadẽ enĩ ratio est in mouente ⁊ moto que ẽ in agente et patiente: q꞉ omẽ agens ẽ mouens: et omẽ patiens motum. Ponere ergo actionem in agente est ponere motum in mouente. Si aũt motus est ĩ mouente: sequitur ꝙ omne mouens mouebitur: aut habens motũ non mouebitur. Primũ est inconueniens: quia est dare mouens ĩmobile vt deus. Et secundũ est inconueniens: q꞉ sicut stare non põt ꝙ in aliquo sit albedo et non sit album: sic esse non potest ꝙ in aliquo sit motus et non moueatur. ¶ Pro huius dubij declaratõne ẜm mentem docto. subtilis 13. q. quolibe. et. 13. di. 4. sententiarum primo aliq̃ premittam: secundo conclusiones subiungam. ¶ Quantum ad primum sciendum ꝙ duplex est actio. s. manens: vt visio intellectio: ⁊ transiẽs: vt calefactio: ẜm ꝙ ponit. p. 9°. meta. Quod sic potest declarari: Operatõ autem siue actio inmanens duas habet cõditiones in quibus conuenit cum actõe transeunte. Prima est ꝙ semper est ĩ fieri: non dico fieri successiuo: quia operatio est indiuisibilis: sed sic in fieri: q꞉ cõtinua dependentia ad causam eandẽ et ẜm idem: sicut dependẽtia rei create ad causam conseruantem: sc꞉ deum. Secũda conditio est ꝙ operatio quasi transit

in obiectum sicut in terminum: licet nõ accipientem esse per ipam: sed presuppo nitur in suo esse: et pp̄ter istas duas si gnificat grãmatice per verbum actiuū. Actio autē transiens vltra istas conditi ones addit tertiam: qz scz est productiua alicuius vt termini accipientis per eam eē: vt calefactio est productiua caloris ĩ ligno vltra passionem in ligno: scz cale fieri. Ista autē diffinitio actionis sic in tellecta non est generis in species sz vo cis in significatões. Nam actio transiēs est vere actio de genere actionis. Actio autē inmanēs est vere qualitas: vt intel lectio visio: sz equoce dr̄ actio pp̄ter cõ ditiones predictas in quibus conuenit cum actione de genere actionis. Alio° potest etiam actio de genere actionis di uidi in inmanentem et transeuntem: sicͣ superius in inferiora: Nam non solum ad formam inductam per motum ĩ pas so alio ab agente est actio de genere acti onis sed etiam ad formã inductam in ip somet agente. Intellectio enim aliqua actione intellect° producitur: que actio productiua est de genere actiõis illa enĩ forma absoluta cum sit noua est termin° alicuius actionis proprie dicte: per quã accipit esse. Quando ergo forma termi nans ipam actionem est in ipo agente: tunc actio ipsa manet. Quando v̄o for ma terminans ipsam actionem est extra agens: tunc actio ipsa transit. Distinctõ illorum modorum accipiendi inmanen tem actionem patet: qz illud quod ꝑm il lum intellectum dicitur actõ inmanens vt intellectio: hoc dicitur terminus acti onis inmanentis ꝑm alium intellectum Illam aũt actionem p̄dactiuam intelle ctionis cõmuniter intelligimus per hoc quod est dicere vel elicere intellectõem Iste secundus intellectus de actione in manente et transeunte licet sit verus: ta men non est de intentione aris. 9. meta.

Item sciendum q̄ respectus in genere est duplex: vnus intrinsec° ad ueniens: ꝛ alius extrinsecus. Voco aũt respectum intrinsecus aduenietem qui sequitur necessario ambo extrema posi ta in actu: vel quod idē est: quãdo neces sario sequitur suum fundamentũ posito termino: et talis respectus ē tãtũ de ge nere relationis. Voco autē respectũ ex trinsecus a duenientem q̄ nõ necessaro sequitur posita extrema ĩ actu: et sub h° membro cadunt illa sex principia d quĩ bus agit auctor. 6. pricipioꝝ. Patz enĩ de actione et passione: quia possibile est actiuum et passiuũ esse: et etiam appro ximata: ꝛ tamen non habere illum respe ctum: q̄ scz agens sit illud a quo passuz transmutetur: nec passum id a quo trans mutetur: puta si sit aliquid impediēs ac tionem: et p̄ tanto illa sex principia non sunt species relationum: qz relatio dicit respectum intrinsecus aduenientem: il la autē non. De quando tamen ē specia lis difficultas: Videtur enĩ q̄ sit respe ctus intrinsecus adueniens cum neces sario sequitur extrema posita in actu. po sito enĩ tp̄e ꝛ motu que sunt extrema q̃n necessarium est esse motum in tempore: et per consequens respectum quem im portat quando. Ratio q̄ quãdo non ne cessario sequitur extrema: ꝛ cum instat de tempore et motu dico ꝑm aristotilem quarto huius: si esset aliud celum eēt a liud tempus. Ex quo concludo q̄ possz esse motus in alio celo vel vniuerso qui non mensuratur tempore huius celi. Similiter si deus extra celum crearet la pidem: ꝛ moueret ipm per nouum spaci um: ille motus nõ mensuraretur tempo re hoc nostro. Similiter loquendo possi bile est poni tem pus et motum ꝛ tñ mo tum non mensurari tempore: et per con sequens no habere quando. Ex quo pa tet q̄ quando est respectus extrinsecus adueniens cum non necessario consequi tur extrema posita ĩ esse. ¶ Alterius sci endum q̄ agens creatum habet respe ctum ad terminum primum siue totalez qui dicitur productum: et ad terminum que est forma producta: et ad subiectum illius forme quod est passum seu trãsmu tatum. Q̄ autem respectus isti sint alij probatur quia sunt ad alios terminos:

tum quia respectus correspondētes ecō uerso sunt omnino alij. respectus em̄ ꝓducti ad producens est sicut dependentis ad illud ad quod dependet: ⁊ hº sim pliciter ꝯm esse suū: sicut simpliciter accipit esse. Respectus autē transmutabil' ad transmutantem non est respect⁹ simpliciter dependentis ꝯm esse. Trāsmutabile enim ꝯm eē sui simpliciter cōcurrit cum agente vt cōcausa: et non accipit esse simpliciter ab ipso: sed tantū accipit esse ꝯm formam que inducitur. Respectus enim ꝓducti et inducti patet ꝙ sunt alij: et si vterqꝫ sit dependentis ab ipso producente: quia illud primo depēdet quod accipit primo esse: ⁊ hoc est ꝓductum. Illud autem secundario depēdet quod secundario accipit esse: ⁊ hoc est eductum vel inductum. Istorum trium respectuum ex parte agentis duo p̄mi non sunt extrinsecus aduenictes: qꝛ vel agens non habet relationem realē ad productum vel inductum: vt patꝫ de deo producente creaturam: vel aliquid in creatura. vel si habet relationeꝫ necessario consequitur fundamentum posito termino. Ille autē tertius respectus q̄ est ad passum est extrinsecus aduenićs: quia bene possibile est actm̄ vel passiuū vt subiecm̄ esse etiam approximata et tamen non habere illum respectū vt agēs sit illud a quo passum transmutetur: nec illud transmutetur ab ipso: vtpote si cit aliquid impediens actionem: ergo cum actio sit respectus extrinsecus adueniēs vt prius dictum est erit habitudo agentis ad patiēs seu passum transmutatum. Duo autē alij respectus scꝫ productionis et inductionis siue actiue siue passiue pertinebunt ad genus relationis proprie dicte: quia sunt intrinsece aduenientes. Ex predictis apparet multiplex eq̄uocatio huius nominis actio. Uno eniꝫ modo dicitur de operatōne prout intellectio vel volitio dicitur operatio: ⁊ tamen in rei veritate ē qualitas. Alio mō actio dicit per se habitudinem vel respectum: et quandoqꝫ accipitur hoc nomen actio pro respectu producentis ad ꝓductum: sicut pater dicitur causa agens filij. Alio modo pro respectu educentis ad eductum: sicut calidum est causa caloris ī ligno. Alio modo ꝓ respectu trāsmutantis ad transmutatum: Juxta illd̄ 6º p̄ncipioꝝ Actō est ꝯm quam in id qd̄ subicitur agere dicimur. Aliquando etiam accipitur actio pro re seu forma acta et producta includendo istum respectū quem exprimit hoc quod est ab alio: sicut accipitur in hoc tertio. Scd̄m enim hanc quintam significationem exponit communiter aristo. in hoc caplo: ⁊ tunc actio quantum ad illud connotatum ptinet ad aliquod genus absolutum scd̄m ꝙ passum transmutatur: vtputa quantitatem qualitatem: et huiusmōi. Sic em̄ loquendo de actione dicit h ꝙ est opus et finis actiui. Opus autē et finis est ipsa forma absoluta in passo: licet vt fluēs loquendo de agente per motum. Unde premittit ibi ꝙ motus est actus actiui ⁊ passiui: Sed passiui vt in ipo: Actiui autem vt ab ipo. Ille aūt motus realit' ꝯm cōmentatorem est forma fluens.

Dicitur igitur ibi actio ipm actum siue opus siue finis agentis inquantum ē ab agente. ⁊ hoc de primo. ¶ Quantuꝫ ad secūdū sit ista prima conclusio: Actio pº modo accepta que est operatio et forma inmanens absoluta ē in agente vt ī subiecto: hoc apparet per · p. nono meta. d. ꝙ visio est in vidente. De actione aūt secundo modo et tertio modo accepta que est respectus intrinsecus adueniens ⁊ d̄ genere relationis dicetur alr̄. Secunda conclusio sit illa: Actio quarto modo accepta que ē respectus de genere actiōis est in agente subiectiue et non in passo: quia in eodem est respectus et fundamētum. Ratio enī fundamenti videtur hº ostendere: nec oppositum est intelligibile. Sed potentia actiua que est fundam̄tū hui⁹ respect⁹ et actōis ē ī agēte: g̃ tal' actō ē ī agēte subiectiue. Jrē in q̄cūqꝫ ē forma aliq̄ illd̄ simplr ē tl'e ꝑꝫ tllā formā oiº enī irrōna͏ͤ videt ꝙ forma sit in aliq̄ ⁊ n̄ ꝯstituat ipm īformatū ꝯm ipam: g̃ si actō sit formaliter in passo: passum erit

ſm^r agens. Sic ergo intelligẽdo hanc conclusionem ꝙ actio que est respect⁹ extrinsecus adueniens est in agente sicut in subiecto: In forma autẽ que dicit potentia actiua ẽ vt in fundamento proximo. Similiter passio dicit respectuȝ oppositum correspondentẽ isti que suo mõ similiter ẽ in passo et in potẽtia passiua.

¶ Tertia conclusio sit illa: Actio accepta quinto modo que ẽ forma transiens acta seu ꝓducta ꝑ actionẽ de genere actionis est in passo vt in subiecto. hoc apparet per. p. 9. meta. di. Edificatio est edificato: accipitur ibi edificatio ꝓ forma acta per edificatõnem. Et probatur etiam: qꝛ talis forma actã dum ẽ in fluxu ẽ motus: vt dictum ẽ. Motus autem est in mobili subiectiue: vt patet capitulo precedenti: ergo ꝛc. Sic ergo patet quomodo actio est in agente: et quomõ non. Et tunc ad argumentum in oppositum quando dicebatur ꝙ scȝ actio ẽ in agente: cum actio et passio sint idem motus: sequitur ꝙ motus erit in mouente: patet qꝛ. p. accipit actionẽ quinto modo et facit ꝓ tertia conclusione. Ex predictis patet differentia inter actionem et passionem. Differũt enĩ formaliter licet sint idem mot⁹ materialiter patet ex textu superius alligato: vbi dicitur ꝙ licet idem motus sit agentis et patientis: nõ tamen sub eadem ratione. Est enim motus agentis: qꝛ ẽ ab hoc et ẽ actus ꝛ passio patientis: qꝛ ẽ in hoc scilȝ patiente. Hoc idem patet alia auctoritate. p. ĩ littera dicentis: ꝙ licet idem sit spacium ꝛ eadem distantia a sursum et deorsum: ꝛ econuerso: non tamẽ ẽ idem distare. Propter quod notandũ ꝙ spacium existens inter aliqua duo alr̃ accipitur vt ẽ spacium: et alr̃ vt importat quoddaȝ distare: nam spaciũ dicitur vt cõsideratur ſm se: distare vero nominat spacium applicatum ad terminos. Cum ergo distare non nominet spacium simplr̃ sed etiã terminos: et diuersi sint termini: erit aliud et aliud distare: Sic actio et passio licet sint idem motus materialiter: qꝛ ad vnam formam: differunt tamen formaliter vt dictum ẽ et sunt ĩ alijs subiectis.

¶ Et si contra hoc arguatur ꝙ aris. dicẽ hic ꝙ cui insũt hec scȝ actio ꝛ passio motus ẽ: ergo videtur ꝙ motus sit subiectũ vtriusqȝ. Respõdeo: littera potest sic exponi: Cui insunt hec: non quidẽ vt subiecto vel fundamento: qꝛ nec passio ẽ genere passionis inest motui vt fundamento: qꝛ respectus fundatus super motum ad agens ẽ intrinsecus adueniens: cum motus sit forma inducta vel educta: sed cum insunt hec: alteruȝ terminatiue scȝ actio et alterum quasi subiectiue: qꝛ concomitantur se in eodem subiecto. s. passio. Ex predictis patȝ ꝙ cum actõ ꝛ passio formaliter distinguantur: nec dicant motum ſm se: sed per relatõnẽ ad agẽs et patiens sunt diuersa predicamenta. Patet etiam ꝙ motus non ẽ formaliter in predicamento actionis nec passionis cum ab ipis formaliter distinguatur: qꝛ motus ſm ꝙ huiusmodi non dicit aliqd per comparationem ad agens aut patiens: sed per comparatõnem ad formaȝ: que per motum inducitur quare motus vt motus ẽ in eodem genere cum forma que per motum inducitur: vt dictum est in precedentibus.

Caplm̃. III. De infinito.

Quoniam autẽ de natura

Postꝙ determinauit de motu ĩ parte determĩat de infinito. Cuius causa est: quia scientia naturalis est circa magnitudines tempus et motum: quorum vnumquodqȝ necesse est esse finitum vel infinitum. De infinito multa dicta sunt primo huius: Alia tamẽ tangam eorum que hic ponit. p. Primũ est ꝙ aliquid dicitur esse infinitum vel ĩ actu vel in potentia. Nulla autẽ magnitudo vel multitudo est actu infinita: Magnitudo tamen est infinita in potentia ſm diuisionem: et multitudo ſm appositionem. Et si arguat contra hoc: qꝛ frustra est potentia que nõ potest reduci in actum: quia possibili posito in esse nullũ

sequitur impossibile. Respondetur quod infinitum quod est in potentia potest poni in actu et in esse quem respicit: scilicet in actu in fieri: non in facto esse: quia talem actum non respicit. Est ergo continuum diuisibile in infinitum: non respectu actus in facto esse: quia nunquam potest poni cotinuum in infinitum diuisum: sed est ibi possibilitas actus in fieri: quia ad semper diuidi. Unde si ponatur in tali actu scilicet semper diuidi nullum sequitur inconueniens Secundum quod premittit hic. p. quod magnitudo est diuisibilis in infinitum accipiendo partes secundum eandem proportionem: non tamen secundum eandem magnitudinem vel quantitatem. Exemplum diuidendo continuum in duas medietates: et medietatem in alias duas: et sic semper procedendo secundum hanc proportionem itur in infinitum. Sed si fiat acceptio secundum eandem quantitatem: vt quod semper accipiatur a qualibet magnitudine finita quantitas vnius cubiti: vel quecunque alia quantitas determinata non procederetur in infinitum: sed finaliter oporteret illam magnitudinem consumi et deficere. ¶ Contra tamen predicta arguitur et videtur quod continuum non sit diuisibile in infinitum etiam secundum partes eiusdem proportionis: quia est dare minimam carnem et minima ossa: vt dicit aristo. in primo huius. Ad illud respondetur communiter quod continuum pot accipi dupliciter: vel inquantum quantum et mathematice: vel inquantum naturale: Si primo modo sic est diuisibile in infinitum: nec ei repugnat vt sic diuisio. Si autem capiatur vt est in materia naturali sic non habet veritatem: sed est dare minimam carnem. Si velis scire quid super hoc sentiat doctor subtil: vide. 2. di. 2. sen. vbi hanc materiam diffuse tractat. ¶ His premissis. p. diffinit infinitum in potentia dicens: Infinitum est cuius quantitatem. i. quantumcunque accipientibus semper est aliquid extra accipere: vt vno numero accepto restat alius numerus accipiendus in infinitum. Unde omne quod est acceptum est finitum: et cuilibet numero accepto pot addi vnitas: et sic numerus variari. Dicit autem. p. quod numerus variatur ex diuisione continui: quod non est intelligendum per se sed tamen per accidens: quia vice diuisio continuo resultant plures vnitates. Numerus enim per se capitur ex vnitatibus: cum numerus sit multitudo ex vnitatibus aggregata.

Explicit tertius liber phisicorum.

Incipit quartus liber phisicorum.

Similiter autem necesse est phisicum etc. In hoc quarto libro: vt patet ex dictis phisici intendit determinare de loco vacuo et tempore. Probat autem locum esse dicens quod non solum mutationes corporum indicant locum esse: sed etiam ostendunt quod locus habeat quandam potentiam seu virtutem saluatiuam. quia enim vnumquodque fertur in suum locum nisi prohibeatur: vt leue sursum et graue deorsum. Unumquodque autem fertur in id quod est sui conseruatiuum sequitur quod locus non solum sit: sed etiam habeat virtutem conseruatiuam. Premittit arist. quedam antequam diffiniat locum. Primo quod aliquis est locus communis: qui vice multa continet: vt aer vel celum. Alius est locus proprius: qui est adequatus locato. Secundo quod locus non est in aliquo vt in loco: quia tunc esset processus in infinitum. Pari enim ratione alius locus esset in loco: et sic in infinitum. Sed locus est in aliquo vt in subiecto: et ideo ponit aris. octo modos essendi in: de quibus habetur in summulis. Tertio dicit. p. quod locus continet locatum et nihil est eius. Quarto quod proprius locus est equalis locato. Quinto quod locus est separabilis a locato. Sexto quod locus habeat differentias locales: vt sursum deorsum ante et retro: dextrorsum sinistrorsum. Septimo quod vnumquodque fertur et quiescit in proprio loco. Octauo quod eorum que mouentur localiter quedam mouentur per se: quedam per accidens: quia vice accidunt his que mouentur per se: vt albedo mouetur ad motum hominis. ¶ Sciendum autem quod illa propositio in qua dicit p. quod locus cotinet locatum: et illa in qua dicitur quod locus est equalis locato non predi

cunt. Licet enī continens vt corpus sit maius contento: nō tamē continens: vt superficies. Quod enim continet vt corpus addit aliquam quantitatē supra cōtentum. Locus aūt est equalis locato: quia est equalis sup̄ficiei eius. ¶ His p̄missis ponit diffinitionem loci: dicēs ꝙ Locus est vltima superficies corporis continentis inmobilis primū. Ad cui⁹ euidentiam sciendū primo ꝙ loc⁹ ē ens per accidens: qꝛ scꝫ ē ens aggregatū ex rebus diuersorum generum: et ideo nō est in aliquo genere: vt magis videbit̄ 5 metaphi. ca. de quantitate. Locus eniꝫ dicit duo: scꝫ superficiem corporis continentis: et vltra hoc addit relationē cōtentiui ad contentū que est respectus extrinsecus adueniens cum non sequatur naturam fundamēti posito termino nisi vnum alteri applicetur. Ille aūt respectus videtur pertinere ad predicamētū vbi: superficies vero ad predicamētum quantitatis. Item sciendū ꝙ locus ē inmobilis per se et per accidens. Inmobilitas aūt inest ei ex ratione propria. qδ probatur: qꝛ si locus posset aliquo modo esse mobilis localiter quantumcūqꝫ per accidēs moueretur posset dici esse ī loco: et sic loci esset locus: qδ est falsum vt patet ex precedentibus. ¶ Contra qδ sciendum ꝙ aliqui nitūtur saluare inmobilitatem loci p̄ compationem ad palos mōi et ad centrum. quod probat̄ de palo affixo in aqua: circa quem cōtinue fluit aqua et refluit. licet enī moueat̄ aqua que est ibi corpus locans et sup̄ficies aq̄ etiam moueat̄ per accidēs: palus tamen dicit̄ semp̄ manere in eodē loco: nō ꝙ sit eadem sup̄ficies continēs: sed qꝛ est sp̄ in eadem distantia ad palos et ad cētrū. Sed illa opinio nō placet doctori subtili li. secūdo sen̄. dis. secūda. Cuius causa est: qꝛ si subiectum nō manet idem nl̄lum accn̄s respectū manet idē: ꝑm aris. Cū ergo nō māneat ibi eadem aqua numero: nō manebit ideꝫ locus. Aqua enī p̄cedens adueniēte aq̄ succedēte nō pl⁹ habet relationē contenti respectu locati Dicendū ergo alr̄ ꝑm docto. subti. ꝙ licet locus corrumpatur moto eius subiecto localiter: ita ꝙ remota aqua vel aere flante vento non manet eadē relatō loci que prius in aqua vel in aere succedēte: vt patet ex predictis. Cum etiam qꝛ idem accn̄s numero nō pōt manere ī duobus subiectis: tū illa relatio loci succedens que ē alia a relatōne precedēti ꝑm veritatem est eadem p̄cedenti p̄ eq̄pollētiam quantum ad motū localem: et sic locus equiualenter dicitur manere. Exēplum huius aliqualr̄ patet in nominib⁹ significatiuis: qꝛ hec vox homo quotiēscunqꝫ ꝓlata dicitur vna vox numero cū tamen nō possit esse eadem vox numero bis ꝓferri: ita ꝙ tot sunt ꝓlatōes quot voces numero distincte: tamē quātū ad finem vocis scꝫ quantuꝫ ad exprimendū mentis conceptū sunt per equiualentiā idē numero: Sic dico in ꝓposito ꝙ loc⁹ est inmobilis p̄ se ⁊ per accidens: localr̄ est tamē corruptibilis moto subiecto localiter: qꝛ tunc nō amplius manet in eo illa relatio contentiui: et tamē non ē corruptibilis ꝑm equiualentiā: qꝛ necessario succedit illi corpori ī quo fuit illa relatio loci: aliud corpus in quo est alia relatio loci numero: et tn̄ eadeꝫ p̄cedenti ꝑm equiualentiam p̄ compatōnē ad motum localem. Palus eniꝫ sic affixus circa quem aqua vel aer mouetur: licet formaliter non habeat eundem locum cum sit ibi alia et alia relatio ꝯtentiui: Dicit̄ tamen habere eundem locum equiualēter per comparationem ad motum localem: cum non moueatur localiter: licet habeat alium et alium locum.

Contra hoc tamen arguitur

sic. Illud quod habet se ꝑm locum alit̄ nunc q̄ꝫ prius mouetur localiter: sed palus est huiusmodi ex quo est ī alio ⁊ alio loco: vt patet ex precedētibus: ergo mouetur localiter. ¶ Ad euidentiam huius argumenti Sciendum est ꝙ ad motum localem duo requiruntur. Primuꝫ ꝙ mobile propter sui mutationem locū mutet. Secūdum ꝙ inter terminos motus sit quedam distantia media. Utraqꝫ

autē conditio deficit in ꝓposito ⁋Palus enim sic affixus propter sui mutationez non mutat locum: sed propter motū vel transmutationem aque fluentis. Secundum etiam deficit: qꝛ inter locum prioꝛem et posterioꝛem non est aliud spaciū inter medium quare nō concludit argumentum. Ex predictis patet quomō sit intelligenda loci diffinitio. Deinde dicit aris. quomodo partes vniuersi sunt in loco dicens ꝙ celum ꝟm se totum nō est alicubi cum a nullo cōtineatur: partes autem celi bene sunt in loco: cū vna aliam contineat. Dicit ergo ꝙ celum ꝑ partes est in loco et etiam ipm celum et anima est in loco per accidens. ⁋Pro quo sciendum ꝙ celuz dupliciter potest sumi: vel pro tota regione celesti: vel pro vltimo mobili. Si dicatur prio modo: sic est ī loco ꝑ partes: quia sic acceptum nominat plures speras quaruz vna circulariter continet alteram. Sed si accipiatur celum pro vltimo mobili scdm opinionem pħoꝝ non est in loco per se: nec ꝟm se totum: nec ꝟm partes: quia nō habet aliud corpus continens ipsū. Est enī in loco per accidens: vt per centrum quod sic patet: qꝛ enī vt habetur in principio huius quarti: locum querimꝰ ꝓpter motum: sic dicimus aliqua moueri: sic eis competit locus: ergo que mouenť in aliquo sunt in aliquo corpore continēte. Sed que mouentur circa illud nō cōpetit eis locus quia sunt in aliquo: sꝫ qꝛ sunt circa aliquid: Cum de ratione spere sit ꝙ nō moueatur a medio: vľ ad medium: sed ꝙ moueatur circa medium assignandus est locus spere inquantuz est circa aliquod: vel circa me^m vel circa cētrum. Bene ergo dictum est ꝙ celum ē in loco: qꝛ centrum est in loco. Celuꝫ ergo est in loco per accidens: nec possumꝰ dicere ꝙ illud circa quod celum moueť sit per se locꝰ celi: vt si octaua spera moueatur circa conuexum spere saturni locꝰ octaue spere sit conuexus spere saturni. quia nunꝙ saluare possumus locum alicuius per se nisi ibi saluemus ea q̄ sunt de ratione loci: vicꝫ ꝙ contineat locatū ⁊ ei equetur. Interioꝛ enim spera nō potest cōtinere superioꝛem: nec ei equari: nec vltima superficies celi potest dici locus: quia de ratōne locati est ꝙ nō moueatur cum loco sed in loco. Locus etiā est quid separatum a locato: quare ⁊c.

⁋Cōcludit ergo. p. ꝙ vltima spera nō ē per se in loco: sed omnia sunt in celo: cū omnia contineat: vltra autem celum nihil est. Unde dicit ꝙ terra est in aqua: aqua in aere: aer in igne: ignis in celo: vltra quod nihil est. Notandum tamen ꝙ ꝟm fidem primum mobile est in loco per se: quia vltra illud est empirreum: de quo pħi non habuerunt noticiā. Celum autem empirreum non est in loco: quia vltra illud nihil est.

Capꝫm. II

Manifestum autez ex his ⁊c. Postꝙ pħs ď quantitate loci determinauit: hic consequenter soluit rationes dicentium locum nō esse: quarum vna inter alias erat: ꝙ si locus esset aliquid: opoꝛteret duo coꝛpora esse in eodem loco. Supponebat autez illa ratio locum habere trinas dimensiones alias separatas inter latera coꝛporis continentis. Cum ergo locus videatur habere dimensionem coꝛporis: si eēt aliquid esset coꝛpus: sed non est coꝛpus ergo nihil est. Propter quod dicenduꝫ ꝙ locus non cedit locato adueniente: nō simul est cum locato. Locatum etiam totaliter attingit locum: Si igitur locus esset huiusmodi distantie quibus determinatur omne coꝛpus: tunc vnum coꝛpus totaliter attingit aliud coꝛpus: hoc autem non potest esse nisi sint duo coꝛpora simul. Si enim aqua est in aere: et locus aque non est superficies aeris: sꝫ ipsum coꝛpus aeris: opoꝛtebit ꝙ aqua totū aerē attingat aere non cedente. illa ǧ rō bñ ꝓcedit supposita opiōe antiq̄ꝝ: sꝫ

contra nos nihil facit: qꝛ nos põimꝰ lo-
cum esse superficiem corporis continen-
tis. Alia rõ erat talis. Si locus esset ali
quid: esset differens ab eo cuius ẽ: sed nõ
põt poni ꝙ sit drñs: ergo nihil est. Mi-
norem ꝓbat: qꝛ si corporis vere ẽ locus ⁊
receptaclm: manifestum ẽ ꝙ supficiei et
reliquoꝝ terminoꝝ vt linee et pũcti erit
etiã locus et receptaclm. Eadem enim
ratio consonat in omnibus: sed locꝰ pũ-
cti non differt a puncto: ergo eadem ra-
tione nec locus supficiei differt a super-
ficie: nec locus corporis a corpe. ¶ Dubi-
taret forte aliquis vtrũ locus pũcti dif
ferat a puncto? Ad quod dicit a quibus-
dam ꝙ puncti nõ est locus ꝓprie et per
se: sed tantũ ꝑ accidens. Corpi enĩ debe
tur locus per se nõ pũcto: tũ sicut supfici
es corporis locati attingit supficiem cor
poris locantis: sic aliquo mõ attingunt
puncta vel actu si ponãtur talia puncta
actu esse vel potentia si ponant potẽtia
esse. Et si puncta illa vellemus appella
re locũ: querere: vtꝝ punctus sit idẽ cũ
loco suo: est querere: vtrũ duo puncta se
contingentia sint vnus punctus? ¶ Ad
quod dicendũ ꝙ drñiam punctorũ et su-
pficierum et taliũ dupliciter accipe pos
sumus. Primo ex situ: Eo enĩ ꝙ ille pũ
ctus est in aliquo situ ꝙ ille differt ab aº
Secũdo talis drñia põt accipi ex eis in
quibus sunt. Cũ enĩ aliqua cõtiguatur
aeri simul est superficies aque cum sup-
ficie aeris: quia contigua sunt quorum
vltima sũt simul. Remanent ergo ille su
pficies aeris et aque distincte: quia sup
ficies aque est in alio subiecto ꝙ superfi
cies aeris: qꝛ alia ẽ natura aque: alia ae
ris Sed si eeñt corpa mathematica que
solum cõsiderãtur vt quãta: nec differũt
ex diuersitate nature ꝭm cõmentatorem
4º huius. si ponerentur contigua fierẽt
continua. Si enim vltima et superficies
taliũ corpm essent siml' de necessitate es
sent vnum. Supficies enĩ et vltima ta-
lium corpm non pñt differre ex diuersita
te naturarum in quibus sunt: sed solum
differũt ex diuersitate situs Si ergo due
tales supficies ponantur simul: efficien
tur vna supficies: et duo talia pũcta vnꝰ
punctus. Cum ergo queritur vtꝝ diffe-
rant punctus et locꝰ pũcti? vel vtꝝ dif-
ferat punctus a pũcto? Dici põt ꝙ si lo-
quamur de loco et puncto mathematico
nõ. i. nõ differt: secus est de loco et pun-
cto naturali. ¶ Sed contra predicta ar-
guit doctor sub. di. 14. 4. sen. Aliqua
enim predictorum prima facie nõ videt
esse vera: Linea enĩ mathematica nõ ẽ
alia a naturali: licet fictio ⁊ imaginatio
linee posset esse si nulla esset linea natu-
ralis. Et simili mõ posset eẽ sciẽtia de ro
sa: etiam si nulla esset rosa in re. Item si
linea mathematica esset alia a naturali
tũc non haberet scientiam geometricã
de aliqua naturali linea quã video: vel
de passionibus istius linee: qđ est falsũ
et inconueniens: alr's nõ haberemꝰ verã
scientiam de quantitatibꝰ naturalibus:
et sic sequeretur ꝙ abstrahentium sem-
per esset mendacium: qꝛ abstractõ tunc
esset actus intellectus componẽtis ⁊ di
uidentis: et non cõsideratio simplex vni
us obiecti absq; consideratiõe alterius.
Unde eadẽ linea q̃ est naturalis ꝯsidera
tur a mathematico: non tamẽ intelligẽ-
do qualitates eiꝰ naturales quas habet
in tali subiecto. Nec ꝓpter huiusmodi
abstractionem que est simplicis intelli-
gentie intellectus componens vel diui-
dens dicit lineã esse sine huiusmodi q̃
litatibus. Dico igit ꝙ ille due linee q̃n
tum ad consideratõnem mathematici ñ
sunt duo: qꝛ mathematicus non conside
rat lineas nisi in habitudine ad figuras
Et si centum vel mille linee essent simul
non facerent ad constitutionẽ figure ni
si vnam basim trianguli: vel alterius fi-
gure: nec haberent rationem nisi vnius
lateris in constituendo triangulum: ita
ꝙ si vna linea esset basis in triangulo et
alia similiter: ex quo est siml' cũ ea nõ fa
cerent aliquo mõ duo latera: ⁊ tam eeñt
due linee realiter distincte. Illo modo
intelligit commẽtator in hoc quarto qñ
dicit ꝙ que habent vnum situm q̃ntum

ad consideratione3 mathematici sūt vnū sc3 in constituendo figuram: Sic intelligitur dictum arist. 6. huius dcentis q si duo puncta sūt simul faciunt vnū: qd est verū quātū ad cōsideratione mathematici in quātū nō cōstituūt maius: et neutꝛ est extra aliud: licet sint distincta inter se Si igitur qꝛ antiqui magis loquebātur mathamatice q naturaliter: qꝛ solū considerabāt locū ratōne dimensionis: ideo dicebant q idem est punctus et loc⁹ pūcti et superficies et locus superficiei: qd tamē nō est verum: vt patet ex dictis: q̄re ratio eorum nō ꝯcludit. Et dato q esset bona p̄supposito hoc qd presupponebant antiqui: vic3 q locus esset dimensionis sepate: tamē nihil facit cōtra phm qꝛ vt superius dictū ē: locus nō est hui⁹ modi dimensionis. Et si queras: si ponerentur duo corpora mathematica contigua: per quid differunt ab inuicem: et ipsorum superficies cum non differāt ex diuersitate situs: nec ex diuersitate naturarum. Respondeo q drūt p hecceitas: seu differentias indiuiduales: de q vide caplo octauo quinti metaphisice.

Ca. III. De vacuo.

Odem autem modo.

Post q determinauit de loco: h cōsequēter determīat de vacuo. Et pmo ostēdit q aliq affirmauerūt vacuum nō esse: licet pbatio eoꝝ non esset sufficiens. ¶ Pro quo notandū q aliq crediderunt idem esse vacuū et aere plenum: ideo ana3 et quidam alij sui sequaces credidebant sufficienter pbare non esse vacuum: pbando aerē esse aliquid. Nam si aer ē aliquid: plenū aere: ergo n̄ est vacuum. Aerem aūt esse aliquid probant: vt dicit. p. qꝛ videbant q vter islatus et plenus aere: si sit ligatus pōt supse sustinere aliqd qd nō posset sustinere nisi in eo esset aer: ergo vt dicebant: non solum aer est aliquid: sed ē etiā fortis cū possit sustinere pondus. Pro quo notādū q pbatio taliū fuit insufficiens: qꝛ d vacuo fuerūt due cōes opiniones: q̄dam enī posuerūt vacuū ex pte spacij: et hi dixerūt vacuū esse aliquod sepatū a mobili et hoc quidem posuerūt pter carētia3 corporis sensibilis: vt ponentes plenu3 aere esse vacuum: vt dictum ē. Quida3 vero pter distinctionem corporū. Alij vero pter infinitū spaciū extra celū qd est vacuum. Unde pictagorici nō credebant posse esse res distinctas sine vacuo. Et qꝛ videtur cōueniēs esse distinctōe3 mediāte corpe celesti: ideo ponebāt extra celū esse infinitū vacuū: ꝛ dicebāt celum esse quoddā magnū animal: quod p anhelitū suū attrahebat mltū de illo vacuo: et quasi ex īfinito spū emittebat huiusmōi vacuū in hec inferiora: qd emittēdo causabat distinctōes rerū. Sic patet q triplex fuit opinio ponētes vacuu3 ex parte spacij. Quidam vo posuerūt vacuum mobilis dicentes esse vacuū aliqd inhibitum in mobili et esse quosdam poros et quedā foramina mobilis. Cū igit pbantes aerem esse aliquid non improbarent omnē positionem de vacuo: ideo insufficienter improbāt ipm et solum particulariter. Cōsequēter tāgit. p. rōes dicentiū vacuū esse: quoꝝ vna ratio est: q non erit motus sm locū nisi sit vacuum: in quo recipiatur corpus mobile: plenū enī impossibile est recipe aliquod corp⁹ qꝛ tunc duo corpora simul essent. Si autē duo pnt esse simul: infinita pnt esse simul eadem ratione. Pro quo notandū: q tota causa quare vnum corpus nō cōpatitur secū aliō corp⁹ ē: qꝛ dimensiones resistūt dimensionibus: Un̄ et si dimensiones eent sepate: vt infra pbabitur nō compaterent secū aliud corpus. Si igit vnū corpus posset esse cum alio: dimensiones dimensionibus nō resisterent: quo posito quodlibet corpus posset esse cum quolibet corpe: et quotcunq corpa possent simul esse: qꝛ sibijnuicē non resisterent. Similiter dimensiones vnius partis nō resisterent dimensionibus alteri⁹ pter quod vbi esset vna ps corpis posset esse alia: ꝛ sic absq eo q diuideretur corpus vbi eēt vna ps corpis posset esse totum corpus. Et qꝛ ps ē minor toto in eodem loco posset esse corpus magnum

et paruū simul. Et etiā in eodē loco pōnt esse multa corpa magna: et multa corpa parua: quare in eodem loco eeūt simul eq̄lia et inequalia: qđ est incōueniens. Itē arguebant antiqui esse vacuū: qꝛ quedā corpa videntur coeūtia: id ē subintrātia ꝛ calcantia se adinuicē. vnde vas plenum cinere dicebāt recipe tm̄ aque q̄ntū vas vacuū. ¶ His p̄missis ponit. p. rationez ꝓpriam de vacuo improbans cōmunes opiōes antiquoꝝ: dicens ꝙ vacuū ē locus nō repletus corpe. Et dicitur notāter locus: qꝛ vt est punctus nō ē vacuū licet in puncto nō sit corpꝰ: qꝛ pūctus nō aptus recipe corpus. ¶ Dubitaret forsā aliq̄s: ꝙ vacuū inconueniēter diffiniat: cum nihil sit. Dicendū ꝙ sicut habet se cūdo posterioꝝ: duplex ē diffinitō. s. q̄d nomis et quid rei. Diffinitio q̄d nomis est diuisio q̄ ōndit q̄d ꝑ nomē significat: et ē tā entiū ꝙ nō entiū. Diffinitio quid rei ē tm̄ entiū. Diffinit aūt vacuū prima diffinitōe ñ secūda. ¶ Tūc ad rōes factas respondet. p. Ad primā qñ arguebatur ꝙ si non esset vacuū: nō esset local' motꝰ dicit ꝙ nō seq̄tur: qꝛ cū vnū corpus mouetur localiter vl' augmentat: aliud corpus cedit ei: ꝛ hoc patet in reuolutōibꝰ cōtinuoꝝ: sicut in his cōtinuis q̄ sunt de numero humidoꝝ. ꝓiecto eni lapide in aqua fiūt mox ibi circulatōes: qꝛ vna ps aque cedit alteri: et vnus circulus ipellit alium. Vnuz etiā corpus p̄t augmentari ꝑ alterationem: vt si ex aqua fiat aer erit ibi quoddā augmētū: qꝛ occupat ibi maiorē locū. Ad illud etiā de cinere pōt dici ꝙ intra cineres sūt aliq̄ ptes aeree que ꝑ compatōnē aque euaporātur. Cinis etiā ꝑ appōem aque inspissatur ꝛ occupat minorē locuz. Itē qꝛ cinis ē adustus et siccus aliquam corruptionē facit in aqua: et aliquas ptes aque facit euaporare.

Capitulum. IIII.

Quoniā aūt nō ē vacuū. In parte illa adducit rōnes probantes vacuū non esse. Dubitaret forsā aliq̄s: qꝛ qđ si est vr̄ p̄cedere q̄tōz q̄d est: secūdo poste. ꝛ tamē. p. prius inquisiuit quid ē vacuū: et postea inquirit si sit vacuū. Dicendū ꝙ questio si est precedit q̄stionem quid ē loquendo de diffinitōne quidditatiua: nō aūt loquendo de diffinitione quid nomis. Impossibile em̄ est de aliquo inuestigare si est nisi prius sciatur q̄d importetur nomīe eius. De vacuo aūt vt dictum est inquesiuit tm̄ aris. diffinitōem q̄d nomis. ¶ Ad euidentiā sūt eoꝝ que dicūtur de vacuo Sciendū ꝙ non sit vacuū in rerū natura: tamē virtute diuina p̄t fieri celuz vacuū. Potest enī ds annihilare oīa que sunt in supficie concaua celi. Rōes aūt arist. probātes vacuū non esse non reprobant nisi d̄ vacuo qđ ponebant antiqui esse' quasdā dimensiones sepatas a qualitatibus sensibilibꝰ: vt dicit doc. subtilis. II. q. quolibe. de quibus tangā solum duas: quarum prima sumitur ex parte velocitatis et tarditatis in motu. Uñ d̄t aris. ꝙ videmus idem corpus velocius et tardiꝰ fieri ꝓpter secūdas causas: vicz ā ratiōe medij ꝑ quod fertur: aut rōne mobilis: qđ fertur: qꝛ si medium sit equale: p̄t eē dr̄ñia in motu ꝓpter excellentiā grauitatis et leuitatis ipius mobilis. Mediū etiā qđ facile nō diuiditur: scꝫ medium grossius impedit motum mobilis: vt aqua que est grossior aere. medium etiam magis impedit quādo mobile fertur cōtra inclinatōnem suam: vt si lapis ferat sursum. Ex huiusmodi ergo velocitate vel tarditate ōndit: ꝙ non ē ponendum vacuum dicēs ꝙ si idem mobile mouet per aquam que ē medium grossius et ꝑ aerem q̄ est medium subtilius: ita ꝙ sit equalis longitudo vtriusq3 spacij vl' medij: illud mobile mouebitur fm analogiam corporis impedientis. Tanto em̄ citius mouebitur per aerem ꝙ ꝑ aquā q̄nto aer est subtilior aqua. Hanc ergo proportionem quam habet aer ad aquā habebit velocitas motꝰ facti in aere ad velocitatem motus facti in aqua: quare si dupliciter subtilior sit aer ꝙ aqua tempus in quo transitur aqua erit duplex re

ſpectu tpꝭs in quo tranſitur aer . Vacuū
ergo nullam habet rationem vel ꝓpor=
tionem qua excellat̄ ſub pleno : ſic̄ neqꝫ
nihil habet ꝓportionem ad numerum .
In vacuo igit̄ qꝛ nihil ē impediens:nul
lum requiret ibi tempus. Motus igit̄ ī
vacuo non erit velox nec tardus : immo
nullus erit motus:cum de rōne motꝰ ſit
ꝙ fiat in tpe. Q aūt nihil ad numerum
non ſit aliqua propoꝛtō oſtendit: qꝛ ſi q̄t
tuoꝛ excellūt tria ſm vnum:plus excel=
lunt duo q̄ꝫ tria:et plus vnuꝫ q̄ꝫ duo.nō
autē habent ꝓportionem qua excellunt
nihil. Neceſſe eſt enī om̄e quod excellit
diuidi in excellentia et in id quod excel
litur:quatuoꝛ em̄ ſi excellūt tria in vno :
opoꝛtet quattuoꝛ componi ex tribus et
vno:quare ſi quattuoꝛ excellūt nihil:ni=
hil erit de compōne eoꝝ: qꝺ eſt incōue=
niens. Nullus igitur numerus habꝫ ꝓ
poꝛtionem ad nrbil : cum nō componat̄
ex nihil. Similiter autē vacuum ad ple=
num nullaꝫ habet ꝓpoꝛtōem: ꝫ nec mo
tum in vacuo poſſibile ē habere ꝓpoꝛtō
nem ad motum factum in pleno. Si igi
tur in pleno fit motus in tpe: in vacuo fi
et in non tpe:neqꝫ igit̄ erit velox nec tar
dus. Pro quo notādū: ꝙ vt dicit Sco.
ſecūda diſt. ſecūdi ſeñ. ꝙ ſi poneret̄ va=
cuum graue ibi nō moueret̄ ſm phm:qꝛ
vacuū nō p̄t cedere graui: vt infra dice=
tur:et dimēſiones nō pn̄t eſſe cū dimēſi=
onibus. Tamē ſi poneret̄ vacuū ꝙ poſ=
ſet cedere:tunc motus grauis eēt ſucceſ
ſiue in vacuo:qꝛ graue p̄us ꝑtrāſirꝫ hāc
partem ſpacij q̄ꝫ aliam. Unde ex diuiſi=
bilitate ſpacij motus haberet diuiſibili=
tatem ſucceſſiuam:ſicut mō ex diuiſibili
tate ſpacij pleni motus habet ſucceſſio=
nem eēntialem. Sed vltra illā ſucceſſio
nem pōt addi velocitas et tarditas rōne
conditionis accidētalis ip̄ius medij in=
quantū eſt ꝓmotiuū vel impeditiuuꝫ ip
ſius motus ſine ratōe ſubtilitatis ꝑ quā
ꝓmouet: vel saltē nō impedit aut denſi=
tatis oppoſite. Fieret igitur tunc motuſ
ſucceſſiuus in vacuo et eſſet ꝓpoꝛtiona
bil' motui in pleno : et hoc loquendo de
ſucceſſione eēntiali:et non de veloeitate
et tarditate ſuperaddita:qꝛ omnino nul
lam velocitatem aut tarditatē ſuꝑaddi=
tam haberet mobile in vacuo:haberꝫ āt
in pleno:et quo ad hoc ītelligit. p. ꝙ la=
pis moueretur in inſtanti p̄ciſe:igit̄ ha=
bet. p. ex hoc contra aduerſariū dicentē
eſſe motū in vacuo: ꝙ nullus motus ha
bens aliquam velocitatē et tarditatem
ſuꝑadditā ſucceſſioni eēntiali poſſet eſſe
in vacuo:hoc nō eſt incōueniēs ſi pone=
retur p̄ciſe motum eē in vacuo:ſed eſſet
ſi cum hoc poneretur vacuum mediū ꝓ
motiuū in motu: vel mediū neceſſarium
in motu:ex ꝑte cuius ſumeret̄ velocitas
et tarditas motus. Secūda rō ꝓbās va
cuum nō eſſe ſumit̄ ex ip̄o vacuo ꝑ ſe cō
ſiderato. Uñ dicit ꝙ ſi pōatur cubus . ſ.
coꝛpus:quod habet ſex ſuꝑficies q̄dra=
tas: vel quodlibet aliud coꝛpus in aere
vel in aqua:opoꝛtet ꝙ cedat aer vel aq̄
ſm quantitatam illius coꝛpoꝛis: qꝺ ma
gis patet in aqua q̄ꝫ in aere:qꝛ eſt magis
ſenſibilis:niſi illud coꝛpus coeat. i. con=
denſetur in ſeip̄o. Vacuū aūt nō p̄t cede
re:ſed ſi poneratur coꝛpus in vacuo: oꝫ
dimenſiōes vacui ſubintrare dimenſio=
nes illius coꝛpis. Nam ſi ex ligno fieret
cubus ⁊ poneretur in aqua vel aere: ſi il
la non cederent ſibi:opoꝛteret dimenſio
nes aeris vel aque ſubintrare dimenſio=
nes cubi. Qꝛ igitur cubus habet tantā
magnitudinem quantam continet vacu
um in quo ponitur et dimenſiones va=
cui ſunt ſimul cum dimenſionibus cubi:
ſequitur ꝙ duo coꝛpoꝛa poſſunt eſſe ſi=
mul in eodem loco. Et ſubdit ꝙ licꝫ coꝛ
pus cubum ſit calidum aut frigiduꝫ aut
graue aut leue:nihilominus tamē alte=
rum eſt ſcōm rationē ab huiuſmodi paſ
ſionibus:licet naturaliter non poſſit ſe=
parari ab huiuſmodi paſſionibus. Et li
cet ſeparetur ab huiuſmodi paſſionibuſ
continebit equaliter locum:et huiuſmo
di coꝛpus erit in eadem parte que eſt lo
ci vacui equali:quia tantū de vacuo q̄n
ta eſt magnitudo cubi erit ſimul cum cu
bo. Vult ergo oſtendere. Ph. vt patet

ex dictis q corpus non occupat locũ et non resistit corpi rõne passionum. Sed hoc competit ratõne dimensionũ: ita q si dimensiones eẽnt ab hmõi passionib9 separate: nihilominus occuparẽt locũ. Quia igit ponẽtes vacuũ receptiuũ corporis: vt patuit: oportet eos dicere q dimensiones simul sũt cũ dimẽsionib9: iõ incidũt ĩ hoc impossibile q pñt duo corporu simul eẽ. Ex pdictis patz qño dimẽsiones dimensiõibus resistũt. Primo ex cessione: Secũdo ex occupatõne loci. Primũ patet: si enĩ cubus ponatur i aq̃ aqua cedit cubo ꝺm moduz dimensionũ eius: ita q quante erũt dimensiones cubi: tanta erit cessio aque. Siue igit corpus cubũ ponat grauе vel leue: siue calidũ vel frigidũ nõ mutabitur cessio aque. Modus igit cessionis corpm non sumit originẽ ex mõ qualitatis vel passionis: sed tm̃ ex mõ dimẽsionũ. Cũ igit ex hoc corpus cedat corpi: q2 vnũ resistit alteri oportet q resistere et nõ compati secum aliud corpus p se dimensionibus cõueniat. Secũdũ vicz de occupatõe loci patet. nã ex hoc plura corpa in eodez loco eẽ nõ pñt: q2 quodlibet occupat totũ locũ suũ. Occupando aũt totũ locũ suum in eodẽ loco aliud corpus eẽ nõ põt. Illud ergo p qõ hz corpus qõ occupet locũ ẽ illud p qõ hz q resistat alteri corpi: et q nõ cõpatiat secũ aliud corpus: hoc aũt non habz p qualitatẽ: sz p quãtitatẽ. Q ãt corp9 sit diuisibl̃e ꝛ q occupet spaciũ hz p q̃ntitatẽ. : h°em̃ p se cõpetit q̃ntitati: alijs ãt ñ nisi rõe q̃ntitatis. Nec pt dici: q hoc cõpetat corpi ppt matiã: q2 materia nõ occupat locũ: nisi vt ẽ sub dimensionibus: vt dictũ ẽ quinto capitulo primi huius. Utraq3 aũt vía patet ĩ textu si bene consideret. Si a ũt queratur si corpus poneret in vacuũ: vtrũ vacuuz et cederet? Dicẽdũ q corp9 nunq̃ cederet alteri corpi nisi sit rarefactibl̃e vel cõdẽsabile. Uacuũ aũt q2 dicit dimensiones separatas a talibus passionibus ꝛ motu et a materia sensibili p se: nõ habet vnde cedat corpi. Cũ ergo vacuũ non cedit corpi et dimẽsiones vacui resistãt dimẽsionibus corpm: si ponat corpus ĩ vacuo duo corpa eẽ ĩ eodẽ lo° poterũt: cũ dimẽsiones sepate quãtumcũq3 a passionib9 nõ cõpatiũtur secũ dimẽsiones alterius corporis. Ex predictis patet ꝛ pt pateꝛ: q dimensiones vacui quas ponebãt phĩ nõ tm̃ erãt dimẽsiones imaginate: sz etiam reales. Ipi em̃: vt visũ ẽ prius ponebant vacuũ eẽ spaciũ illud et dimensiones q̃ erãt inter latera corpis contineñ: et illud dicebãt locũ. Locus aũt realit differt a locato. Item dicebant vacuum eẽ spaciũ priuatũ corpe. Ex quo sequit: q illud spaciũ et ille dimensiones erant quid reale. pbatur cõsequentia: q2 puatio ponit subiectũ priuatũ. Si ergo nihil eẽnt hmõi dimẽsiões: nõ possent dici vacuũ nec plenũ.

Circa predicta possunt oriri due questiones: Prima ẽ: Utrũ duo corpora pñt simul esse in eodẽ loco. Secũda: Utrũ idẽ corpus possit eẽ in diuersis locis? Ad primũ patet ex dictis: q loq̃ndo naturaliter nõ ẽ possibile: sz bñ supnaturaliter p dotẽ subtilitatis. Qõ patet: q2 christus fuit natus de ꝟgĩe mr̃e clauso claustro ꝟginali: et post resurrectionem ingressus ẽ ad discipulos p hostia clausa: et clauso sepulchro surrexit: lz ãgeli remouerĩt postmo^m^ lapidẽ. Nec valet q ãtiqui dicũt q corpus gloriosũ possit se facere ad talẽ et tantã figuram vt posset etiã penetrare quodcunq3 corpus p poros subtilissimos in aliquo corpore ptransibili: q2 pt se tm̃ subtiliare: vt p tales poros possit istud penetrare. Illud non valet: q2 si extenderetur corpus christi vel aliud gloriosum multuz in longum: et stringeretur corpus eius sicut acus: tũc nõ haberet q̃ntitatez corporis orgãici debitã. Anima aũt humana req̃rit in corpe debitam organizatõz ptiũ et membroꝝ. Q si arguit: q2 vt dictum ẽ in pceden. caplõ: dimẽsiones sine qualitatibus et passiõibus faciunt distare duo corpa: ꝺ nõ pñt eẽ simul sine ꝯdictõe: qõ cõfirmat: q2 sicut vnũ cõtrarium habet impossibilitatem eẽndi cum

alio in eodē subiecto: sic dimēsiões due sūt incompossibiles in vno loco: sz p nul lam potentiā cōtrariā pñt esse simul ī eodem subiecto. qz ſm ari. 4. meta. Si 𝔠ria pñt simul esse in eodez subiecto: ergo et contradictio: ergo ⁊c. Dicēdum q aliqua possūt dupliciter repugnare: vel formaliter vel virtualiter: due aūt dimensiões nō habēt in se repugnātiā formalez sed tm̄ virtualē. Repugnantia aūt duarum dimensionū nō ē nisi pter simultatem duplicis repletōis loci quē vnum corp⁹ pōt implere: ergo si aliō corpus repleat illū locū est repugnantia priori quantitati non formalr sed ṽtualiter et effectiue ratione illius effectus q̄ est repletō loci. Sed ds pt tollere hūc effectū a q̄ntitate vt due quantitates vel plures nō faciant nisi vnā repletionē loci et nō quelibet suam: sicut dn̄s pt facere calorem sine effectu calefactōis sicut in trib⁹ pueris. Sic etiā eo dº pt dici de cōceptu et partu virginis. Isti enī effectus nō stant simul naturaliter cū sua causa sicut virtus diuina pt eē cā illius cōceptus et illius partus: que licet repugnēt respectu cause particularis: nō tamē respectu ṽtutis superioris agentis. ¶ Ad confirmationez de contrarijs dicendū q nō est simile: licet enī sit talis repugnātia in quantitatibus ṽtualiter nō tn̄ formalr. Due enim q̄litates ī eodē subiecto sūt formaliter repugnātes: nō sic de q̄ntitatib⁹. Ista questio tractat diffuse a Scoto. 49. di. 4ti. qtōne de dote subtilitatis. ¶ Quantuz ad secūduz cōcedit ex fide q idē corpus pt eē pñtialiter ī diuersis locis. Sz vtrū localiter dicūt quidā q nō. Qd pbatur sic. Termini locati et loci sunt simul: ergo si locatū sit extra terminos loci sui pprij ē extra terminos suos prios. Itez sicut res p ppriā naturā est tm̄ ī vna spē sic p vnā dimēsionē ē simul ī eodē loco. Cōsequētia ptz'a sili. Itē si idē corp⁹ eēt in plurib⁹ locis: ergo posset esse in infinitis et sic eēt vbiqz. cōsequēs ē falsū. qz illō est di ppriū. pbat: qz cū agēs supnaturale sit potentie infinite q̄ rōne pt facere illud in plurib⁹ eadē rōe pt facere in infinitis. Item termini motus sūt incōpossibiles ex q̄nto phic. sz quecūqz duo vbi pñt eē termini eiusdē mot⁹: qz corp⁹ potest moueri ab vno vbi ad aliō: ergo q̄cūqz duo vbi sūt incompossibilia ſm idē corpus. ¶ In oppositū arguit: qz vbicunqz ds pt facere subam nālē nō sub suo modo naturali pt ibidez facere sub suo modo naturali: qz in pmo duo sūt miracula scz in causādo pñtiā vnius corpis respectu pluriū locoꝝ: et in separando a suo mō naturali et locali. In secūdo aūt non nisi vnum: Sed ds ſm omēs pt facere suū corp⁹ sacramētaliter: id ē nō sub suo mō naturali in diuersis locis: ⁊ facit de fctō ergo pt idē facere et quodlibet aliō corpus in eisdē suo mō naturali: id ē localr et dimēsiue. ¶ Itē omē qd non includit euidenter cōtradictōnē: ē do simpliciter possibile: sz hoc ē hmōi: ergo ⁊c. Dico igit q do simpliciter est possibile idē corpus facere simul in diuersis locis localiter. hoc patet ex intellectu terminoꝝ. Cum enī dico idem corpus simul esse in diuersis locis localiter nihil dico supra corp⁹ nisi quēdā respectū extrinsecus aduenientem fundatū in q̄ato ad aliō quātū circumscribens. Respectū aūt talē plurificari sup idem fundamentuz ad diuersos terminos nō apparet cōtra aliquid notū ſm rōem: qz respectus intrinsec⁹ aduenienis de quibus minus videt pñt plurificari fundamēto eodē manēte: vt supra eandē albedinē pñt due similitudies fūdari ad duos terminos: vt pbat Scot⁹ dist. 8. tercij. Nō enī est necesse plurificato posteriori prius plurificari. Ipa autem vbi sūt manifeste posteriora ipo q̄nto locato. ¶ Pro argumentis aūt in oppositum soluendis pono tres ppoes: q̄rum pma ē: Quecūqz sūt priora eeñtialiter ipo vbi vniformiter insūt ipi corpi q̄uis habenti diuersa vbi. i. non variantur variato ipo vbi. que ṽo posteriora vł simul natura variabūtur ſm varietatem vbi. Hoc patet: qz prius eeñtialiter non variatur pter variationē posterioris: sed posteri⁹ bene variatur ad varietatez prioris: que etiā simul sūt natura cuz ali

quo variãtur illo variato. vnde si habẽs famem comedat in vno vbi et non ĩ alio satiatur in illo vbi ex cõmestione facta ĩ alio: et cessat eius appetitus. Fames eñ siue sit appetitus sensitiuus siue volũtari us dicit aliqd absolutũ: vñ nõ variat̃ ꝑp ter variationẽ vbi. Si aũt dicas saturi tatem esse repletionem corporalem stoma chi: tunc si non recipiat cibum in illo lo co nec ei ibi approximet̃ sꝫ h ideo h estꝫ replet⁹ illo mõ et non illic: qꝛ ista reple tio non dicit nisi presentiã alimẽti cõten ti ad stomachũ cõtinentem vel ventreꝫ. Vñ nihil absolutũ dicit sed tm̃ respectũ extrinsecus aduenientem. Item non po test dici ꝙ moriatur ĩ vno et non in alio qꝛ si hic moritur moritur et ibi. Mors eñ et vita non dicũt nisi quid absolutum ꝑ uatiuũ vel positiuum: et ꝑ ꝯsequens nõ variantur ꝑpter varietatem vbi. Sꝫ ta mẽ non sequit̃ vulneratur hic: ergo vul neratur ibi. qꝛ vulneratio dicit diuisiõeꝫ continuitatis: id est ab aliquo hic diuidente. Sed tamẽ verum ẽ si ibi habet vulnus ꝙ et alibi habet: qꝛ sic ẽ discõtinuatõ ꝑ tium: que si est in hoc corꝑe ꝛ alibi in eo dem. Similiter dicendũ est de nutrimẽ to: quod sumptum in vno vbi conuertit̃ in subam corporis existentis in alio vbi qꝛ illa conuersio est generatio ptis sube ipsius nutriti. Tota aũt substantia nutri ti et quelibet pars prior est ipo vbi: non ergo variabitur ad variationem eius. Motus tamẽ localis nutrimenti ad sto machum non ẽ hic idem q̃ ibi. qꝛ ex quo vbi est aliud: et motus localis ad vbi tã tum. Unde qꝛ moueri vel quiescere ꝺm locum sunt simul cum vbi vel posterius eo variabitur ad variationeꝫ vbi. Et ita idem corpus poterit in vno vbi moueri localiter et in alio quiescere. Sicut eñ possibile est ꝙ idem corp⁹ habeat hic ꝑ manenter vbi vnum et aliud ibi: sic pos sibile est ꝙ permanenter habeat h vnuꝫ vbi et alibi plura successiue. vnde idem poterit moueri de vno vbi ad se existen tem in alio vbi ꝛ se pellere et trahere et idem homo habens mille vbi facere ex ercitum ꝛ coreas ducere. Similiter po terit in vno vbi loqui et in alio tacere si loqui dicat formationem vocis ꝑ instru menta naturalia in aere repercusso. Vñ qꝛ aere mouebitur localiter in illo vbi ꝛ in illo non: in isto formatur verbũ: ĩ isto aũt non: et ille loquitur et ille tacebit: et hic tenebit tenorem et ibi q̃ntam: ꝛ h at trahit aerem et alibi idem in aqua extñs non attrahit non tñ submergetur hic qꝛ corpus eius erit refrigeratum per aereꝫ alibi attractum. Si autẽ loqui dicat ac tum imaginationis vł intellectus ille q̃ dem ẽ idem vbicunqꝫ fuerit loquens.

¶ Ex ꝑdictis patet ꝙ non est inconueni ens idem moueri et quiescere diuers̃ re spectibus et moueri et nõ moueri ꝺm di uersa vbi. Similiter idem poterit esse su perius et inferius seipo: ꝑpinquãs ꝛ di stans respectu diuersorum vbi. Unde re lationes contrarie in genere bene pñt in esse eidem ꝺm diuersa fundamẽta: sicut idem potest esse simile alicui ꝺm albedi nem: et dissimile ꝺm scientiam. Propin quum aũt et distãs fundatur in corpore diuersimode vbitato: et hec de ꝑma ꝑ positione. ¶ Secunda propositio est illa Sicut passum existens ĩ vno vbi recipit et formã a duobus agentibus sibi ibidẽ approximatis: sic ipm in duobus locis vł vbi existens patietur ab eisdem sibi in il lis duobus approximatis: Et hoc intelli gendo de passione que est ad formã ab solutam. hoc patet: quia ad hoc ꝙ pati ens patiatur ab agente recipiendo istã formam non oportet nisi ꝙ sit in poten tia passiua: et agens habeat formã actu uam: et sint debite approximata: siue in hoc vbi siue in illo sit approximatio. Sꝫ passo posito in duobus vbi ipsum habet eandem potentiam passiuam ad formaꝫ absolutam: et actiuum eandẽ potentiaꝫ actiuam: et eodem modo potest sibi ap proximari: vt patet in isto vbi sicut ĩ alio ergo eodem modo patietur quantuꝫ ad formam absolutam a quocunqꝫ actiuo si bi approximato siue ĩ isto vbi siue ĩ alio. sicut si tantũ esset in vno vbi: ꝛ eẽt agẽs sibi approximatum. Addidi autem ꝺm formam absolutam: qꝛ nõ oportet ꝙ ea

dem patiatur loquendo de respectiuis q̄ sunt simul natura cum vbi vel posterio=ra:qz illa possunt variari sicut et vbi ex prima ꝓpositione. Tertia propositio ē ista:sicut corpus in vno vbi existens ha=beret se in ratione actiui ad diuersa sibi approximata in illo vbi:sic ipsum vt exi stens in duobus vbi se habet ad eam si=bi in illis vbi approximata.hoc patet ex ꝓbatōne precedentis. Ex his propositi onibus patet ꝙ si vnum corpus esset in duobus locis in quorum vno esset tem=peries aeris:in alio vero intemperies:il lud corpus erit sanum vel egrum: sicut si illud corpus esset tantum in vno loco et illa temperies aeris esset cū intempe rie mixta:⁊ illi corpori ī vno loco appro=ximata:ita ꝙ si illa sint inpropotionata corpus illud passum tale erit quale natū est causare agens vincens. Si autē sint equalia in agendo passum: alterabitur ī media proportione. Eodem modo dicē dum est de duobus ignibꝰ vni ligno ap=proximatis in diuersis vbi: talem eīn ef fectuꝫ caloris in illo ligno aggenerabūt sicut si approximarētur respectu ipsiꝰ cor poris existentis solum iu vno loco. Ad argumēta in oppositū: Ad primū cū di=citur ꝙ termini loci et locati sunt simul: verū est tantū nō simultate precisa ⁊ ad equata:⁊ ideo non oportet ꝙ si locatuꝫ sit extra terminos alicuius loci:ꝙ sit extra terminos proprios. Ad secūdū dico ꝙ illud simile nō tenet:qz natura vna ē for malis ratio essendi in vna specie:sed di=mensio non est formalis ratio approxia=ta eēndi in loco sed tm̄ remota siue fūda mētalis:sicut albedo est ratio fundamē talis qua quis est similis alteri:nō autē formalis sed ipa similitudo. Ad terciuꝫ cum dicitur ꝙ tunc idē corpus posset eē vbiqꝫ:cōcedo.⁊ cum dicis ꝙ hoc est ꝓ=prium dei: Dico ꝙ esse vbiqꝫ necessario ex inmensitate sua est proprium dei:non autē esse vbiqꝫ per potentiam eius acti=uam. Ad quartum cum dicitur ꝙ termi ni motus sūt incompossibiles: Dico ꝙ duplices sunt termini motus:quidā sūt primi:sicut priuatio et forma:quidā au=tem sunt concomitātes primos terminos vt terminus a quo:et terminus ad quē. Termini ergo primi motus sunt incom possibiles. Unde idem non pōt priuari aliquo loco et habere simul illum locū. Non sic ē de terminis concomitantibus ideo terminus a quo ⁊ terminꝰ ad quem aliquādo naturaliter possūt esse simul vt in augmento quātitas p̄exñs est cū quā=titate adueniente. Aliquando possūt eē simul supnaturaliter: vt in proposito. Hec Sco.di.4.4.señ.q.2.per totuꝫ. vbi diffuse tractat hāc materiā Et hec d̄ vacuo sufficiunt.

Capitulum.V.

Consequens est autē. Postq̄.p.determiauit d̄ vacuo hic consequenter determinat de tp̄e Et p̄mo p qsdā distinctōes extrāeas id est logicas et cōes inquirit vtꝝ tēpus sit aliquid:et secūdo quid sit. Dicit ḡ ꝙ patebit ex rationibus sequētibus ꝙ vix aut obscure potest sciri an tempus sitvel non sit. Et ꝙ nō arguit sic: Illud qđ cō=ponitur ex non entibus nullam substan=tiam pticipat et est non ens: tempus est huiusmodi:ergo ⁊c. Et ꝓbat minorem: qz siue capiatur tempus finitū siue infi=nitum componit̄ ex pterito qđ factuꝫ est et iam non est:et ex futuro quod nōduꝫ est. Secundo arguit sic: Si tempus eēt aliquid cuꝫ sit diuisibile:tunc aliqua eiꝰ pars haberet esse:consequens est falsuꝫ: ergo et antecedēs. Probatio falsitatis: qz ptes tp̄is nihil sūt: vt patet ex prima ratione: Cum qz de tempe nō habemꝰ nisi nunc:qđ nō est pars eius:qz ps mē=surat totum:⁊ oportet totuꝫ componi ex suis ptibus:tempus autē non videt̄ cō=poni ex ipsis nunc: qz diuisibile non cō=ponitur ex indiuisibilibus. ¶ Notandū ꝙ cum ait pars mensurat totum: ⁊ totū oportet componi ex partibus: ꝙ est du=plex pars: scꝫ aliquotta et non aliquot=ta. Aliquotta aūt est que aliquotiēs sūp ta reddit totum ipsum: et hanc dicit to=

tum mensurare. Non aliquotta autem ẽ
que nõ mensurat totum: tamen ex ea cõ
ponitur totum: sicut quatuor est pars de
sex: licet ipm̃ non mensuret: qꝛ quattuor
cum duobus componunt sex. ¶ Dubita
ret forte aliquis: an tempus sit de nume
ro entium? Dicendũ ꝙ quedam sũt en-
tia permanentia: et quedam successiua.
vtraqꝫ tamen sunt ꝑtibilia per compara
tionem ad partes: alr̃ tamen et alr̃. nam
in permanentibus om̃es partes siml' sũt
Successiua aũt dicũtur nõ partibilia ꝓp
ter simultatem partium sed propter or-
dinem eorũ. Nam si in successiuis ꝑtes
essent simul: iam non ecñt successiua sed
permanentia. Ad esse ergo successiuoꝝ
sufficit ordo partium: que quidem fũda-
tur in ipso nunc: qđ est principiũ vnius
partis et finis alterius. Licꝫ ergo de tẽ
pore non sit nisi nunc: et nunc non sit ꝑs
temporis: tamen eo ipo ꝙ est nunc est tẽ
pus: qꝛ in ipso fundatur ordo partiũ tẽ-
poris. Ex quo ordine partium dicit̃ tem
pus habere esse. Argumenta ergo ꝓce-
debant ac si tempus esset de genere per
manentium. ¶ Consequenter iuxta p̃
dicta inquirit. p. an sit vnum et idẽ nũc
et in toto tẽpore? Dicendum ꝙ ipm̃ nũc
quod videtur determinare preteritũ et
futurum: qꝛ vicꝫ est principium vnius ꝛ
finis alterius vtrũ semper maneat idem
in toto tempore: an sit aliud et aliud nõ
est facile scire. Et ꝙ sit idem probat̃ sic.
Si in tẽpore essẽt plura nunc: dare op-
teret primum nunc corrumpi ne simul es
set cum sequenti nunc: cõsequẽs ẽ falsũ
ergo et antecedẽs. Probat autẽ conse-
quentiam: qꝛ plura nunc non possunt si
mul esse: qđ probat: qꝛ plura tꝑa nõ pos
sunt nihil esse nisi vnuꝫ contineat aliđ.
Et potest dari exemplum Videmus enĩ
ꝙ si aliquod corpus localiter est in plu-
ribus locis simul oportet vnum illorum
esse contentiuum alterius. Est enĩ aliq̃s
homo in domo et in ciuitate: qꝛ ciuitas
est contentiua domus: sic et aer in igne:
et in celo: quia celũ est contentiuũ ignis
Similiter nũꝙ ẽ aliquod temporale in
pluribus par tibus simul: nec possunt es
se plura tempora simul nisi vnum sit con
tentiuũ alterius. Vna ꝛ eadẽ eclipsis di
citur fieri in anno: in mense: in die: et in
tali hora. et omnia hec tempora dicun-
tur esse simul: quia sunt contentiua inui
cem. Annus enĩ continet mensem: men
sis diem: dies horam. plura ergo tempo
ra non possunt esse simul: nisi vnum cõ-
tineat aliud. Cum ergo nunc non possit
habere rationem continentis: cuꝫ sit in-
stãs indiuisibile: impossibile ẽ duo nũc
in tempe esse simul. qꝛ tũc vnũ contine-
ret aliud: quod est inconueniens. patet
ergo consequentia. ¶ Probat autẽ con
sequẽter Aristo. falsitateꝫ consequentis
ostendens ꝙ impossibile est corrũpi ip-
suꝫ nunc: quia nõ potest corrumpi ĩ nũc
in quo est: quĩ tunc simul esset et nõ es
set: oportet ergo ꝙ corrumpatur in po-
steriori nunc. Sit ergo. a. nũc quod de-
bet corrumpi: si ergo corrumpatur in b:
quia res est q̃diu non est corrupta ante
q̃ veniat b: semper verum est ꝙ est a. cũ
ergo b non possit esse consequenter ipsi
a: sed inter b et a cadat tempus mediuꝫ
cum in quolibet tempore sint infinita in
stantia: sic in qualibet linea sunt infini-
ta puncta: oportet ꝙ inter a et b sint infi
nita instantia. Si ergo a non est corrup
tum nisi in b in omnibus illis instanti-
bus que sunt inter a et b erit verum di-
cere ꝙ est a. Qꝛ igitur illa instantia sũt
infinita erit a cum infinitis instantibus:
quod est impossibile: qꝛ impossibile ẽ ali
quod instans vl' aliquod nunc esse siml'
cum alia: non ergo est possibilis corrup-
tio ipsius nunc vel instantis cum nõ pos
sit corrumpi nec in instanti in quo ẽ nec
in alio. Erit igitur scđm rem vnum in-
stans manens ꝰm rem incorruptum ĩ to
to tempore. ¶ In oppositum arguit
. p. sic. Cuiuslibet continui sunt termini
distincti: sed tempus est quoddam con-
tinuum: cuius termini sunt ipa nũc: igit̃
ipa sũt distincta. Ista rõ põt sic declara-
ri: qꝛ ipm̃ nũc ꝰm subam ẽ aliquid indi-
uisibile qđ ẽ ꝑ se de gñe quãtitatis: vel
est terminꝰ cõtinui: vel ẽ ꝑs discreti Si
nũc ponit̃ ꝑs discreti: ergo tꝑs ponit̃ dis

eretum: quod nō concederet ꝓꝑe loquē do. Si ponitur terminus continui: ergo oportet ꝙ sit aliud et aliud ſm ꝙ terminat aliam et aliā ptē continui: quod eſt propoſitum. Ad illud reſpondēt qdam ponentes ipſū nūc idem ſm ſubam in toto tpe: et alind ſm eē: qꝛ vnū et idē nūc ſm rē pt terminare aliqđ temp⁹ ex vtraqꝫ pte: ſicut vnū et idem mobile per ſuum motū terminat aliquod ſpaciū ex vtraqꝫ pte: qꝛ prius exñs in ꝑncipio alicuius ſpacij fit poſtea p motū in fine illius ſpacij. ¶ Cōtra: qꝛ iſta eē accidūt illi nūc eidē ſm rē et ſubam: qꝛ p te illđ nūc manet idē ſub diuerſis eē: et p cōſeqns iſta eē accidūt ſibi: igit̄ nūc tpis non p ſe ſed per accidēs erit terminus temporis quod ē falſum: qꝛ oīe diuiſibile de gn̄e quantitatis p ſe terminat quantitatem: vel ē ps diſcreti: quare ſequit̄ ꝙ tale iđ nūc nō ſit indiuiſibile p ſe de genere qn̄titatis. Preterea iſta eē quero cuius generis ſūt ſi ſūt indiuiſibilia de gn̄n quantitatis: ergo ſufficiūt ad terminandū ipſum continuum abſqꝫ illo nunc ſm ſubſtantiam: qđ nullus diceret. Si aūt alterius generis puta qualitatis: igitur q̄le erit p ſe ratio terminandi continuū ī genere quantitatis: quod ē falſum. Secūda rō. p. ē talis: Iſta dicūtur ſimul eē q̄ ſunt in eodem nunc indiuiſibili: ſi ergo eſt idem nūc in toto tpe: ergo illa que fuerunt in milleſimum annū et q̄ ſunt hodie ſunt ſimul: quod ē euidenter falſū. Ad illđ dicunt iſti ꝙ oīa pn̄t in eodē nūc eē realiter: ſicut vnū et idē mobile realiter p motū ſuū hꝫ eē in oīb⁹ partibus ſpacij: nō tamē oīa ſūt in eodē nunc ſm rationem: ſicut nō ē idē mobīle ſm rōem ꝓut eſt in diuerſis partib⁹ ſpacij. ¶ Sed cōtra arguēdo ſic: vniformitas ſimultatis accipienda ē correſpōdēter identitati ipſius nunc: vt que ſunt in eodem nunc ſm rationem realiter ſūt ſimul realiter: et que in eodem nūc ſm rationem: ſunt ſimul ſm rationem. Si ergo in toto tpe ē idē nūc realr̄: ꝛ alteꝝ ſm rōem ſequit̄ ꝙ que fuerūt in milleſimum annum: et q̄ ſunt hodie ſint idē ſil̄

realiter et ſm veritatem: licet non ſimł̄ ſm rōem: qđ nullus ſane mentis dicerꝫ. Videtur ergo iſte rōnes phici ſtare: nec ipē eas ſoluit aliqñ: vt patet intuēti materiā de tpe. Pro ſolutōne aūt ratōnis in oppoſitū ſm mentē doc. ſubti. 2. diſ. 2. ſen. ꝛ. 12. q. quolibeto. Sciendū ꝙ illoꝝ q̄ accipiūt eē p⁹ nō eſſe quedā ſunt raptim trāſeūtia: quedā vero ꝑmanētia naturaliter genita vel corrupta. In primis ſcꝫ raptim tranſeūtibus ē dare tam primum ꝙ vltimum in eē: ſcꝫ illud īſtās in quo ſolū hn̄t eē: ꝛ ideo nec ē dare primum nec vltimū inſtās in non eſſe: qꝛ tāto⁹ tpe termīato ad h⁹ inſtās ꝙ toto tpe ſequente hoc inſtās hn̄t non eſſe. In ſecundis autem eſt dare primum in eē ſed nō vltimū. In generatōne eñ ꝛ corruptione naturali corruptum nō habet vltimum ſui eē: qꝛ tūc haberet q̄litates conueniētes ſaltē in tali gradu in quo poſſent ſtare cū forma eius: et ſi ſic nō ſubito abiceretur: Nō ergo corrumpendum ſubito corrumpetur. Et ſicut corruptuꝫ non habet vltimū in eē ſic habet ꝑmum in non eē: qꝛ cū eē geniti cōcurrit nō eē corrupti genitū aūt in inſtanti generationis habet eē: qꝛ tūc forma ē in materia et habet tunc primuꝫ eē: qꝛ tūc forma immediate ſuccedit priuatōi: et ſicut genitum habet primum ſui eē ſic corruptum habet primū nō eē. ¶ Notandū vlteri⁹: ꝙ corrumpi ſeu deſinere eē pt intelligi dupliciter: Uno modo p poſitionē pn̄tis: et negationē futuri: vel p poſitionē preteriti et negationē pn̄tis. Primo mō habent corrumpi ſeu deſinere indiuiſibīlia et raptim tranſeuntia. Cum ergo queritur đ corruptōe inſtātiſ ſeu alicui⁹ habentis eſſe indiuiſibile: Dico ꝙ corrumpit̄ p poſitioneꝫ pn̄tis: et negatōem futuri: ita ꝙ nūc ē et ſtatim nō erit. Unde non corrumpit̄ in ipo ī, quo eſt: quia tūc ſimł̄ eēt et nō eēt: ſed corrumpit̄ in tpe inmediate ſequēti: in quo nō habet eē. huiuſmodi aūt raptim tranſeuntium idem eſt fieri et factum eē: et corrumpi et corruptum eē. Unde ſi creatura nō maneret niſi per tp̄s creatōnis eius annihilatio nō

esset in instanti sed in tpe habito in instanti creatõis. Siquidē p⁹ instans non eēt accipe aliqđ inmediatū indiuisibilit vt supponebat rō sed diuit tali inmediationi qua cõtinuū terminatū ē inmediatū suo termino. Intentõ aūt pħi sup hac materia videbit in fine huius capli.

¶ Alterius determinat. p. q̄d sit tempus Circa qđ dicit ꝙ tempus nõ ē mot⁹: licet nõ sit sine motu nec pcipiat sine ipo. vñ dormientes et in magna delectatõne existentes qꝛ nõ sentiūt motū nõ sentiūt tempus: videturqꝫ eis modicū đ tempe in dormitõne et delectatõne transisse: lꝫ multū ibi remāserint. Ecõuerso ē cū aliqs ē in anxietate cordis: nā qꝛ turbat in animo: et qꝛ semp cogitat transmutationem ⁊ motū: maxime pcipit tempus: et videtur ei modicū tempus esse multum. Describit igit. p. tempus di. ꝙ tempus est numerus motus ꝓm prius et posterius. Ad cuius euidentiam ponit tria: p̄mum ē ꝙ tempus habet quandā dependentiam ad motū: sic em̄ motus hꝫ q̄ndā dependētiā ad magnitudīeꝫ seu spacium in quo fit cū diuiditur ad diuisionē magnitudinis: sic suo modo tempus sequitur motuꝫ. Ex quo sequitur ꝙ prius et posterius sūt p̄ncipaliter in magnitudine: qꝛ vna ps ē situata añ aliam ⁊ proportionabiliter in motu et tpe. Secūdū dictum ē ꝙ habitudo tpis ad motū accipienda ē ꝓm prius ⁊ posterius. Nos em̄ vt dicit Aristotiles determinamus et cognoscimus tempus acciptendo ipsum prius et posterius ā̄sse aliud et aliud: et accipiendo mediū ipoꝝ esse aliq̄d alteꝝ: et sic determinamus ipm tempus ꝓm p̄⁹ et posterius: q̄ requirūtur in motu. Ex q̄ patet ꝙ tempus hꝫ habitudinē ad motum ꝓm ꝙ in motu reperitur prius ⁊ posterius. Quod sic pōt declarari: Sicut enī intelligendo duo puncta: et intelligendo inter ea aliquod medium intelligimus lineam: qꝛ inter duo pūcta nõ potest esse aliquod medium nisi linea: Sic intelligendo duo nūc quoꝝ vnum sit prius et aliđ posteri⁹ intelligim⁹ mediū eē tps. cū igit n̄ possint accipi duo nūc: q̄rū vnū sit p̄⁹ ⁊ aliđ posteri⁹ nisi accipiat ꝓꝫ prius et posterius in motu oportet ꝙ tēpus habeat habitudinem ad motū ꝓut in eo repitur prius et posterius. Tertiū dictum ē ꝙ in habitudine vel dependētia quam habet tempus ad motum reperitur ratõ numeri. Qđ sic declarat arꝫ. qꝛ sicut in vno nūc non fit motus: ſꝫ opꝫtet imaginari diuersa nunc si volim⁹ imaginari motū: ita oportebit imaginari diuersa nunc si volimus imaginari temp⁹ Nūꝙ ergo imaginamur temp⁹ nisi imaginemur diuersa nūc: vel nisi imaginemur in ipo motu esse aliqua plura quoꝝ vnū sit prius et aliud posterius. Cum ergo in pluralitate intelligat esse aliq̄s numerus: oportet ꝙ in habitudine quā habet tempus ad motum sit aliqua rõ numeri. Ex istis tribus concludit. p. ꝙ tēpus est numerus motus ꝓm prius ⁊ posterius. Ipa em̄ prius et posterius ī motu vt sunt ab anima numerata complēt rationem tempis. Pro declaratõne p̄dictorum sciendum insup: ꝙ quedā sūt entia vere realia: vt sunt entia nature: q̄dam pure rationis vt intentões secūde: que ptim sic et partim sic vt vniuersalia que includūt aliquid rei ⁊ aliquid rõis: vt videbit prio et septio meta. Silr est tps: qꝛ tps materialr ē ens reale cum sit idē materialiter ꝙ motus q̄ ē ens reale Formalr tñ tps vt hꝫ rõem numeri ꝓm pri⁹ et posteri⁹ sic ē ens rõis: qꝛ hoc habet ab aīa numerāte p̄us et posterius in motu: vt dcm̄ ē. si ḡ accipit tps mālitur quātū ad id qđ ē ex pte rei: sic ē in genere sicut mot⁹. Si vo accipit ꝓm ꝙ dicit cõpositū ex materiali et formali nõ est ī gñe cum sit quoddā ens p actūs ex re et intentõe: de quo videbit q̄nto meta. ca. de q̄nt. ¶ Notandū insup ꝙ licet in linea accipiēda sint duo pūcta actu terminātia lineā: tñ nõ sūt accipiēda duo nūc actu termināntia tps: vt pbat Auicenna qꝛ nõ est interruptio tpis nisi ꝓm intellectum tm̄: vel ꝓm compatõem ad motum aliquē terminatū. ¶ Iuxta p̄dicta pt q̄ri

Utrū tempus sit idem realr ꝙ mot⁹: ita ꝙ q̄ntitas q̄ mot⁹ ē q̄nt⁹ sic

ip̄m tp̄s· Dōm ꝙ tp̄s ē idē ꝙ motꝰ ma-
terialiter ꝛ realr̄ distinctū: tn̄ formaliter
et ꝑ cōsequēs q̄ntitas q̄ motꝰ ē q̄ntꝰ for
maliter ē ip̄m tp̄s mālit̄er: nō tn̄ forma-
liter. ¶ Cōtra cuiꝰ ꝑtes copulātur ad a-
liū terminū hꝫ realr̄ aliquā q̄ntitatē ꝛ a-
liā continuitatē: sed ad aliū terminū co-
pulant̄ ꝑtes tp̄is et ꝑtes motꝰ: qꝛ ꝑtes
tp̄is ad nūc: ꝑtes xo motꝰ ad mutatū eē
Preterea ꝙ hꝫ ꝓp̄um maiꝰ et minꝰ ali
ud a maiori et minori alteriꝰ hꝫ etiā di-
stinctā q̄ntitatē et ꝯtinuitatē ab alio: sꝫ
tp̄s ē hmōi respectu motꝰ qꝛ ī mīori tp̄e
est maior motꝰ si mobile sit velox et ī ma
iori tp̄e minor motus si mobile sit tardū
¶ Preterea relatiua realiter drn̄t: sꝫ tē
pus et motꝰ sūt hmōi: g̊ ꝛc̄. Probaº mi
noris: qꝛ mēsura et mēsuratū referuntur
realr̄: sed tp̄s ē mēsura motꝰ: g̊ q̄ntitas
motus nō ē ipsū realr̄ tp̄s. ¶ Rº: ad eui
dētiā huiꝰ p̄mitto tres distinctōes: Pri
ma ē ꝙ duplex ē motꝰ: scꝫ cōis et p̄mus
.s. motus primi mobilis. Alius ē speci-
alis et secūdariꝰ: puta oēs alij motꝰ a p̄
mo. Secūda distictō sit illa ꝙ tp̄s ē du-
plex: scꝫ cōe et speciale: de p̄mo intelligi
tur ꝙ dr̄. p. in q̄rto hꝰ: ꝙ ē idē tp̄s oīm
in celo ꝛ ī terra et ī mari. Secūdū aūt tē
pus ꝛ speāle ē mēsura ꝓp̄a motꝰ inferi-
orꝫ: ita ꝙ q̊t sūt motꝰ ꝑticulares: tot sūt
hmōi tp̄a speālia. Tertia distictō ē illa
ꝙ mēsura ē duplex: q̄dā intrinseca: q̄dā
extrinseca. Exēplū p̄mi ip̄a dūatio rei:
et vltima sup̄ficies corꝑis. Exemplū se-
cūdi locº. Tūc ad argumēta: ad primuꝫ
dico ꝙ minor ē falsa. Ad ꝓbationē dico
ꝙ sicut tp̄s ē idē realr̄ cū motu: ita ꝛ ip̄ꝫ
nūc cū mutato eē: tn̄ cū ista idētitate rea
li stat aliq̄ distinctō ex nā rei: vel saltem
s̄m rōem ꝓpter quā diuersa noīa sortiū
tur. Ad secūdū dicendū ꝙ minor ē falsa
si tp̄s et motus vniformiter accipiantur
scꝫ motus primus et tp̄s cōe: Sꝫ accipi
endo tp̄s cōe et motū aliquē inferiorem
sic verū ē ꝙ s̄m velocitatē et tarditateꝫ
mobilis in minori tp̄e erit maior motus
et in maiori minor: et sic non plus ꝯclu-
dit nisi ꝙ cōe tp̄s qꝺ ē passio primi mo-
tus distinguitur realiter a motu inferio-
ri: qꝺ cōcedo: tn̄ hoc nō obstante qꝺlibꝫ
tp̄s erit idē realr̄. ¶ Ad terciū cuꝫ dr̄ ꝙ
mēsura ꝛ mēsuratū referāt̄ realr̄: dico ꝙ
verꝫ ē de mēsura extrinseca: et sic cōpan
do tp̄s cōe ad motꝰ inferiorꝫ q̊rꝫ ē mēsu-
ra extrinseca drt̄ vtiq̄ ab eis: Tn̄ si tp̄s
cōe cōpet̄ ad motū p̄mū cuiꝰ ē mensura
intrinseca sic nō differt ab eo realr̄: sicut
nec refert̄ ad ip̄m realr̄. Et silr̄ ē de tp̄e
speāli si compet̄ ad motū inferiorꝫ cuiꝰ ē
mēsura intrinseca. ¶ Deiñ soluit dubi-
tatōcꝫ fcām de tp̄e instāti vel nūc. Pro
q̊ notādū ꝙ ē vna opīo quā xba pħi vi-
dētur sonare qꝺ idē ē nūc s̄m subam ī to
to tp̄e: lꝫ sit aliꝺ et aliꝺ s̄m eē ꝛ rōnem.
Qꝺ declarat̄ sic ꝑ tex. arſ. ī hº caº: quia
suba ip̄iꝰ nūc rn̄det sube ip̄iꝰ mobil'. Va
riatio aūt ip̄iꝰ nūc s̄m eē rn̄det variatōi
motꝰ. Vn̄ s̄m defluxuꝫ ip̄iꝰ motꝰ variat̄
nūc s̄m eē: lꝫ maneat idē s̄m subam ī to
to tp̄e s̄m idētitatē mobilis ī actu. Ip̄m
g̊ nūc lꝫ sit idē s̄m rē ī toº tp̄e: tn̄ cū mē-
surat tp̄s s̄m p̄us ē aliꝺ s̄m rōem q̄ꝫ vt
mēsurat ip̄m s̄m posteriꝰ Isti enī imagi
nantur: ꝙ sicut mobile fluxu suo causat
motū et punctus si poneret̄ fluens fluxu
suo causaret lineaꝫ: sic idē nūc fluēs cau
sat tp̄s. Sꝫ ista opīo n̄ p̄t stare: vtpꝫ per
rōes pħi positas ī p̄nº hꝰ cap̄. nec etiam
euasiōes istorꝫ ad dcās rōes valēt: vt ibi
dē patuit. Dōꝫ g̊ alr̄ s̄m Sco. di. 2. secū
di señ. ꝙ nūc ē aliud et aliꝺ s̄m subam ī
toto tp̄e: sicut aliꝺ ꝛ aliꝺ pūctū in linea
tota. Sꝫ ad saluādū pħm q̊ p̄ma facie vi
det̄ dicere oppositū: notādū ē ꝙ nō ē in-
tentō pħi ꝙ idē nūc maneat in toto tp̄e.
Vn̄ dr̄. p. in lr̄a: ꝙ ē idē nūc inq̄ntū est
q̊dcūq̧ ens: hoc ē dcm̄: qꝛ qꝺcūq̧ nūc ꝺ
pliboꝰ cōsideratū s̄m se ē idē: ꝛ hoc ē dice
re idem esse s̄m subam. Consideratū āt
in ordine ad tp̄s p̄teritū et futurum cum
sit terminus preteriti et futuri principi-
um distinguitur scd̄m esse et rationem.
quia alia est ratio termini et principij vt
sic. Unum ergo nunc habet identitatem
scd̄m substantiam: hoc est a se et scd̄m se
et habet distinctionem scd̄m esse in re-
spectu ꝑtiū tempis: ꝛ tāta non est instan
tium identitas in toto tempore: cuꝫ ista

sint infinita quanta est identitas vnius
instātꝭ: ꝫ instās ī toto tp̄e vere ē aliud ⁊
aliud ſm substantiam. Ad hoc valet de
terminatio pꝰhi quam isti ad se adducūt
de mobili qȯ manet idē nō quidē mobi-
le vt absolute precedet mutationem. qꝛ
hoc modo tempus non est mensura eiꝰ:
nec aliquid ꝑtinens ad tempus: sed for-
te euū vt sic est mensura eius: de q̄ alꝭs.
Sed mobile vt est sub vna mutatione ē
idem ſm substantiam: id est ſm eē istiꝰ
mutationis considerate ſm se. Est autez
aliud ſm eē: id ē sub illa mutatōe termi
nat p̄teritū: et iniciat futurū: et ſm hoc
dicitur alibi et alibi eē: nō quidem actu
sed in eodē vbi medio inter extrema in-
quantum terminat illum motū ſm prius
vbi ⁊ inchoat motum ſm posterius: vbi
dicitur alibi et alibi eē quatinus mutari
eē aliud vtriusq꜄ extremi. Et qꝛ. p. dixe-
rat nūc ip̄m mensurare tempus: idō illō
consequēter declarat dicēs ꝙ ip̄m nūc
mensurat tempus: qꝛ cum sit maxīe no-
tum respectu tp̄is: tempus cognoscitur
per ip̄m: sicut minus notuz ꝑ maius: sic
motus habet cognosci per mobile: quia
mobile manet: id est ē ens ꝑmanēs: mo
tus autē non manet. qꝛ vicz est ens suc-
cessiuum. Pro quo notandū ꝙ mēsura
vt videtur velle cōmentator per priꝰ vi
detur reperiri in numeris. Ratio enim
mensure per prius competit vni quod ē
principium numeri. vn̄ et numerus dif-
finit᷑ a pꝰho. 4. meta. qȯ ē multitudo mē
surata ꝑ vnū. Ex hoc aūt translata ē ra-
tio mensure ad alia. ver um qꝛ oēs trans
ferentes ſm aliquā similitudinē transfe
runt non oꝑtet ꝙ omne illud qȯ reperit᷑
in vno quod ē p̄ncipiū numeri reꝑiatur
in omnibus alijs ad que translata ē ratō
mensure: sed sufficit ꝙ omnia que sunt
mensura alioꝝ habeant aliquam simili-
tudinem cum vno qȯ ē principiū nume
ri: et ꝙ aliquo mō se habeat ad sua men
surata: sicut se habet vnum ad numerū.
Uidemus eīm ꝙ ꝑ vnum cognoscimus
numeꝝ et vnū ꝑ sui replicationem com-
mensurat se cuicunq꜄ numero. Cū ꝫ ra-
tio mensure trāsfertur ad alia aliquādo
est translata ſm replicationem: et hᵒ mō
vncia est mensura ponderis: qꝛ replica-
ta reddit quodcūq꜄ pondus. Et palmꝰ
similiter vel alia quecunq꜄: minor quan
titas ē mēsura ꝯtinuoꝝ. Aliqn̄ vero hu
iusmōi translatio fit nō ꝓpter replicatio
nē sed ꝓpter manifestationem. Dicimꝰ
enī albedinē eē mensuram colorum: nō
ꝙ ꝑ sui replicationem reddat oēs co-
lores: sed qꝛ plus habet de natura lucꝭ:
et est notior ceteris coloribus. Sic etiaz
primam substantiā dicimus mensuram
omniū substantiarū: qꝛ est notior ⁊ ꝑfe-
ctior substantijs omnibus. Patet ꝫ ꝙ
duplex est mensura: scz mensura ꝑ repli
catōz: et mēsura ꝑ cognitōz seu ꝑfectōz.
Erꝫ ꝑ instās cogᷣscimꝰ tp̄us p̄t dici mē
sura ip̄ius non obstante ꝙ ip̄m ī se com
mēsurari non possit: nec aliquotiēs sūp
tum reddat tempus: cum tēpus quod ē
quid cōtinuū nō componitur ex diuisibi
libus. ¶ Consequenter oñdit rōem eo-
rum que dn̄r de ip̄o nūc. Sūt aūt q̄ntuz
ad p̄ns tria. Primū ē ꝙ nūc ē inseꝑabi
liter annexum tp̄i. Quod ꝓbat᷑: nisi tē-
pus sit ip̄m nunc nō erit: et si ip̄m nunc
non sit: nec tempus erit: sic mobile vt sic
non ē sine motu: nec motus sine mobili.
Secūdū qȯ dꝛ de nūc ē qȯ cōtinuat tp̄s
Quod sic oñditur: qꝛ sicut vnū mobile
motū cōtinuat sicut vnū nūc continuat
tempus. Hoc etiam vt ait. p. patet quo-
dāmodo ex puncto. Sicut enī vnus pū-
ctus cōtinuat duas ꝑtes linee adinuicē
est eīm finis vnius ꝑtis et p̄ncipium alte
rius: sic nūc ē principiū vniꝰ partis tp̄s
et finis alterius. Drn̄t aūt punctꝰ ⁊ nūc
qꝛ si quis vno puncto vt duobus vtitur
quiescere accidit: hoc ē dcīm: ꝙ si motus
fiat super lineam ita ꝙ mobile vtat᷑ pū-
cto continuante: vtetur ip̄o in ratōne fi-
nis ad precedentem magnitudinem: et
ideo vtetur ip̄o ī motu eē: qꝛ moueri seu
motus non ē in fine alicuius magnitudi
nis: vt ꝓbatur. 6. phisicoꝝ. Si aūt vtat᷑
ip̄o in rōne principij: tūc vtet᷑ ip̄o vt pꝰ:
qȯ ē motus in sequēti magnitudīe. Sz

quando vtitur puncto vtitur eo in nunc sed bis vtitur puncto: ergo i duob⁹ nūc. Et qz inter duo nūc est tempus mediū: ergo inter duo nunc in quo vtitur pūcto vt fine: et inter nūc in quo vtitur pūcto eodem vt principio ē tempus: et sic est quies. Non pt aūt sic dici de ipo nunc: qz non manet: sed semp ē alteꝝ et alteꝝ. Terciū qd dicit de ipo nūc ē ꝙ nō ē ps tpis: qd sic ondītur: qz sicut mutatū esse quod ē indiuisibile motus nō ē ps eius: nec pūct⁹ ps lineę: sic nec nunc ps tpis. Due em̄ lineę sunt partes vnius: semp enim linea diuidit in duas lineas et nō in puncta: sic nec tempus.

N on solum aūt Ca. VI.

Post ꝙ. p. determinauit ista dubia de ipo nunc: hic ꝑnter ondit qūo tempus est mensura motus et econuerso: et qūo diuersa diuersimode mēsurant tpe di. ꝙ nō solū mēsuram⁹ motuȝ sed etiā motu metit temp⁹: et hoc ē ꝓpt adinuicē diffiniri ⁊ ad inuicē cognosci: qz vnū cognoscit p reliquū. Temp⁹ em̄ per se mensurat et determinat motū cuȝ sit mensura eius: motus aūt p accn̄s mēsurat tēpus. Hoc em̄ accidit ex pte nr̄i: qz aliqn motus ē nobis notioꝛ ꝙ sit tps. ¶ Dubitaret forte aliquis qūo p res numeratas deuenimus in cognitionē nūeri? Nā qūo p numerū cognoscimus multitudinē numeratoꝝ nō habet dubium: eo em̄ ꝙ habemus artē numerādi si offerant nobis numeralia p hmōi artē cognoscimus multitudinē numeraliū. Sed qūo p numeralia innotescit nobis numerus videtur dubiū. ¶ Dicendū si qs sciret se habere decē digitos: ⁊ nesciret cōputare vsq ad decē: posset ex ipis digitis qui sūt numeralia quedā cognoscere numeꝝ de alijs rebus: vt posset cognoscere numerū denariū in ipis equis si p vno digito accipet vnū equū: p se ergo ē ꝙ ex numero cognoscimus numeralia. Sed ex pte nostri cōtingit aliquādo ꝙ ex numeralibus cognoscim⁹ numeꝝ. vt si nobis sint magꝭ nota numeralia ꝙ numerus: sic ē de tpe respectu motus cui⁹ est numerus. ¶ Consequēter ostēdit. p. ꝙ tempus ē mēsura motus in determinādo quedā motū: quo motu mensurabit totū motū. Videm⁹ enī ꝙ si volum⁹ mensurare aliquā lōgitudinē: vt pannū p cubitū: pmo mensuram⁹ aliquā ptem panni: p quā ptē mēsuram⁹ totū: sic p tēpus mēsuramus motū. qz pmo mensuramus aliquā ptē motus: et postea aliā ptem: donec motus totus mensuret.

Pro quo notandū ꝙ mensura mēsurat totū mensurādo ptem aliquam q̄ mensurat totū. Nunꝙ em̄ cubitus mensuraret pannum nisi pars cubiti vel illius panni esset ps aliquotta eius que aliquotiēs sumpta mensurat totuȝ. Si igitur esset pannus duoꝝ cubitoꝛuȝ cū dimidio nō mensurarēt cubito sȝ medio cubito. Optet em̄ mensurā p sui replicationē reddere totū in equalitate qd nō esset nisi pus mēsuraret aliquā ptem aliquottā. ¶ Notādū insup ꝙ fm. p. 10. meta. semp mensurā ponim⁹ ad modum in quo nō sic de facili pt cadere erroꝛ. Et qz in minoꝛi q̄ntitate min⁹ accidit deceptio ꝙ in maioꝛi: semp videt habere mēsuratoēm minimi. Eo ergo ipo ꝙ temp⁹ habet rōem mensure ꝯgruentius est ꝙ tpe totuȝ mēsurem⁹ ptiᵗ pmo si mensurando vnā ptē motus et postea aliā donec compleat tota numeratō motus ꝙ ꝙ simul mensuremus totū motū. ¶ Consequēter ponit. p. quandā distinctionē dicens ꝙ aliqua diuersimode dicūtur eē in tpe. Quedā em̄ dn̄r esse i tēpore qz sūt qn tps ē: vt intelligētie: ⁊ h⁹ inꝓpe. Alia ꝟo dn̄r esse in tpe ꝓpe: ⁊ hoc vel qz sūt in eo vt in numero: qz scȝ mensurātur tpe: vt motus et mobilia in quantū hmōi. Vl' qz sūt in eo sicut ptes vel passio: vel aliquid numeri: sicut vnitas vel paritas est in numero. Unde tēpus pteritum et futurū sūt in tpe sicut ptes tempis: longū vel breue sicut passio nūc ꝟo sicut principium vel terminus. ¶ Hoc notabili pmisso dicit ꝙ illa que sūt in tempe continentur sub tempe: sic locus continet locatum. Illa etiā q̄ sūt i

tpe patitur ab ipo tempe sicut consue- nimus dicere q tempus tabefacit.i.pu trefacit et corrumpit: et senescũt oia sub tpe: et obliuiscitur aliqs ꝓpter tempus: sed nõ didicit ꝓpter ipz: neqz bonuz ne qz factũ nouũ est ꝓpter tps. Temp⁹ eñ p se ẽ cã corruptionis nõ generatõnis. Qð ideo contingit: qz temp⁹ ẽ numer⁹ motus. Motus aũt p se facit rem dista- re ab eo qð ẽ: id ẽ a sua natura: ergo mo tus p se facit ad corruptionem: p accñs aũt ad generationẽ. Si ergo sic ẽ ĩ mo- tu et in tpe q ẽ numerus motus. que er go sũt in tpe p se patiũtur ⁊ corrumpũt. Sed q in tpe fiat nouũ vl' bonum vl' ge neratio hoc ẽ p accñs. Pro quo notan- dum q in fine huius quarti ostendit. p. hoc p signũ di. q signũ sufficiẽs qð tps p se facit ad corruptionem p accñs aũt ad generationem est: qz nihil generatur nisi aliqd quodãmodo moueat et agat. Agens ergo est per se causa generatõis nõ temp⁹: sed tps ẽ p se cã corruptõnis qz aliqd corrũpit supposito q nulla cau sa extrinseca agat: ⁊ hanc corruptionem maxime solemus dicere sub tpe vt si ani mal nõ corrumpetur ferro vel p aliquaz violentiã sed solo senio moreret. Addit aũt q nec ad corruptionem facit temp⁹ sed accidit hanc mutatõnẽ fieri sub tpe. ¶ Ad quoꝝ euidẽtiã considerandum q mot⁹ dupliciter cõsiderari pt: pmo sim- pliciter vt motus. Secũdo vt habet eẽ contractum ⁊ vt determinatur ad hanc speciem motus vel ad illam. Si conside ratur motus simpliciter: sic facit semper determinate distare ab eo in quo ẽ. Ni- hil eñ mouetur local'r nisi distet ab eo loco in quo est. Sic etiã nihil alterat ni si distet ab ea qualitate in qua ẽ. Est er- go de ratiõe motus facere distare ab eo in quo est. Sed q appropiquat ad hãc formã vel ad aliã: hoc non habet ex pte motus vt sic: sed hoc competit ei vt de- terminatur p aliquod agens ad aliquaz speciez. Exemplũ huius põt poni ĩ trãs- mutatõe substãtiali. Sufficit eñ q aer transmutet substantialiter ad hoc vt di- stet a forma in qua ẽ. Sed ad hoc q ap

propinquet ad aliquã formã subalẽ op- tet q hmõi transmutatio specificet per aliquod speciale agens: vt si debet trãs- mutari in ignẽ trãsmutabitur ab igne ⁊ a calido. Si debet trãsmutari in aquam transmutabitur ab aqua et a frigido. mo tus ergo vt motus ẽ facit distare ⁊ corrũ pit. Q. aũt gñet hoc nõ cõpetit ei vt mo tus ẽ sed vt specificat p aliud agẽs. Qz aũt motus sit ꝯctus p se facit ad genera tionem: idcirco motus sumit speciẽ ⁊ de nominatõem a termino ad quẽ: vt in .5° huius habetur. ¶ Insup sciendũ q in his q̃ sũt p accñs est dare gradus. Añs terminus p accñs corrũpit ⁊ p accñs ge nerat: vt vult. p. Oĩno tñ p accñs ge- nerat: qz hoc nec competit sibi ratõe sui nec ratõe motus: non tñ oĩno p accñs corrũpit: qz licet hoc nõ cõpetat sibi rõe sui: tñ cõpetit rõne motus in quo fũdat Ex quo patet q nõ ẽ cõtrauersia in ver- bis. p. aliqñ dicẽtis q tempus p se cor- rumpit: aliqñ vo q corrumpit p accñs Ex pdictis cõcludit q que sũt semp ẽm q sũt semp nõ sũt in tpe: qz nec cõtinen tur sub tpe nec mensurãt tũc esse eorum sub tpe. Signum aũt ẽ qm neqz patiunt sub tpe. ¶ Consequẽter oñdit aris. quo quies mensuretur tpe: d. q qm tempus est mensura motus: erit etiã mensura qe tis ẽm accñs. Pro quo sciendũ q qui- es est priuatio motus: priuatio aũt ẽ ap- ta cognosci per habitum. nã puatõ non cognoscit p spẽm ꝓpam cũ ẽm q hmõi sit nõ ens. Sicut ergo priuatõ hz cogno sci p habitũ ⁊ p accñs: sic etiã habet mẽ surari p mensuram sui habitus cũ mẽsu ra sit illud per quod cognoscim⁹ ꝓpter qð si q̃es est priuatio motus et motus se hz quasi habitus respectu quietis seqt q tps qð ẽ mẽsura mot⁹ p se erit mẽsura qetis p accidens. ¶ Consequenter osten dit. p. quõ diuersimode mensurãt quie- scens et mobile et quies et motus: d. q quiescens et mobile tempe mensurãtur ꝓut in eis reperitur ratio quietis ⁊ mo- tus. Mensuratur aũt motus et quies p ut ĩ eis repitur ratio quantitatis: Qua- re qð mouetur vel quod quiescit nõ sim

plıciter erit mēsurabile sub tpe ꝫm ꝙ ip ſuz in ſe ē aliqđ q̄ntū: ſ3 ꝫm ꝙ eiꝰ quies vel motus est quātus. Ea eñ que neqꝫ mouentur neqꝫ quieſcūt nō ſūt ī tempe. In tempe eñ eſſe eſt menſurari tempe: qđ ergo nō mouet nec quieſcit ꝫm ꝙ hu iuſmōi nō mēſurať nec tpe nec p accn̄s. Pro quo ſciendum ꝙ ipm mobile ē q̄d quantū: et ipe motus ē quantus. Verū tamē quātitas mobilis vel quieſcentis eſt de genere pmanētiū: et quātitas mo tus de genere ſucceſſiuoꝝ. Cū ergo mē ſura debeat eſſe vnigenia menſurato cū tempus ſit de genere ſucceſſiuoꝝ men ſurabit quantitate3 motus vel quietis: non autē quantitatem mobilis vel quie ſcentis. ¶ Deinde oſtendit quomō non entia menſurantur tempe: di. ꝙ illa que ſunt ſimpliciter non entia nō menſuran tur tempe: q2 cum tēpus ſit menſura mo tus oportet ꝙ oīa q̄ menſurātur tēpe vel moueanť vel quieſcāt: illa vero que fuerunt licet nunc non ſint menſurātur tpe p̄terito: que xᵒ erunt tpe futuro. ¶ Inſup determinat ariſ. de tempe per cōpationē ad ipm nūc. Et primo det minat de ipo nūc put ſumitur ppe ꝛ in diuiſibiliter: et cōſequēter put ſumitur large. Dicit ergo ꝙ ipm nūc ē cōtinua tio tpis: vt dcm̄ eſt prius. Cōtinuat aūt tempus put eſt vnū et idem ꝫm rem: ſ3 diuidit ipm put differt ꝫm rōem put ē principium vnius. ſ. futuri et finis alte rius ſc3 p̄teriti. Sed ꝙ hic cōueniāt ipi nunc nō ſic manifeſtum ē in nūc ſicut in puncto manente in linea. Quia eñ pū ctus manet melius pōt accipi vt finis et principium linee q̄ ipm nūc qđ fluit. Manifeſtat aūt quod dixerat p ſimīe di cēs ꝙ ſicut in lineis mathematicis. i. in lineis in ſe conſideratis punctū nō ſem per eſt idem ꝫm rōem put eſt diuiſum ꝛ continuatiuū linee: q2 put diuidit ē ali ud et aliud put aūt cōtinuat eſt idē: ſic et ipm nūc ꝙ inq̄tū ꝯſiderať multa ī po tentia vt ſc3 pōt accipi principiū huiꝰ tē poris et finis alterius: diuidit tempꝰ in aliud et aliud ꝫm eſſe et ꝫm rōem: ſed vt continuat eſt idem. ¶ Cōſequēter de terminat. p. de ipo nūc put ſumiť large dicēs ꝙ idē nūc aliqn̄ ſumiť p aliq̄ tpe breui qđ ē ppinquū nūc in quo ſumus: vt ſi dicamus de aliquo ꝙ venit nūc: id eſt hodie: vel venit nūc: id ē hodie quo ad futurū. Et hec de tpe.

Explicit liber quartus phiſicorum.

Incipit quintꝰ phiſicoꝝ.

Tranſmutatur autē tranſmutatōne oīe. ꝛc.

Poſtq̄. p. determinauit d̄ motu et conſequentibꝰ ip ſum: hic conſequēter deter minat de ptibus eius. Et hec ps diuidi tur in duas: q2 pmo determinat de par tibus eius ſubiectiuis in hoc quinto. et conſequenter determinat de ptibꝰ qua titatiuis a principio ſexti vſqꝫ ad finem libri phiſicoꝝ. Quantū ad primū ī quo . p. determinat de partibus ſubiectiuis ſc3 de ſpeciebus motus. Primo diuidit pb3 motū in motū p ſe et in motū p acci dens. In motu p̄t accipi per ſe et per ac cidens tripliciter. vel ex parte mobilis vel mouentis vel termini. Primo ergo hoc oſtendit ex parte mobilis dicens ꝙ omnē tranſmutās: id eſt omne tranſmu tabile vel tranſmutatur ꝫm accidens: vt cū dicimᵒ muſicū ambulare: vł p partē: vt cum dicimus ſanari corpus cu3 ſana tur oculus vel per ſe ꝛ primo. Propter quod notandū ꝙ moueri per partem ē quaſi mediu3 inter per ſe et per accidēs quia eñ pars non eſt oīno idem qđ to tum: ideo tale moueri poteſt dici per ac cidens. quia vero pars eſt aliquo modo ide3 cu3 toto: ideo terminus motus pōt dici per ſe. ¶ Conſequēter oſtendit hoc ex parte mouentis: vt medicus ſanat p ſe manus percutit tanq̄ pars: muſicꝰ ſa nat per accidens. Tertio hoc oſtēdit ex parte forme ſeu termini propter qđ pre mittit ꝙ ad motum quinqꝫ requirūtur: ſc3 mouēs: mobile: tempus ī quo ē mo tus: terminus a quo eſt motus: ꝛ termi

nus ad quez. Probat aũt ꝙ mobile dif-
fert ab vtroqꝫ terminoꝝ: qꝛ motus est in
mobili vt in subiecto: sed non ē in specie
siue in forma vel termino q̄ ꝑ motũ acq̄-
rit vt in calore vel aliq̄ terminorum. qḋ
patet: qꝛ ꝓpe loquēdo nec subīa nec q̄n
titas nec q̄litas nec vbi vt sũt terminus
motus mouēt aut mouētur. ¶ Alterius
oñdit terminos eē alios inter se: qꝛ mo-
tus denomīatur a termino vno: scꝫ a ter
mino ad quem et nō ab alio: vt motus a
nigredine ad albedinem dicit̃ dealbatio
et sic de alijs. Et causa huius pōt poni:
quia a fine denominantur res: vt habet̃
2° de anīa. ¶ His p̄missis oñdit q̄uō per
se: ꝑ ꝑtem: et ꝑ accñs inueniũtur in ip̄is
terminis di. ꝙ ibi inuenit̃ ꝑ accñs vt il-
lud qḋ fit albũ vel nigrũ ſm accñs muta
tur in aliquod intelligibile. Et ibi inue-
nit̃ ꝑ ꝑtē: vt qḋ fit albũ vel nigꝝ mutat̃
in colorē qꝛ albedo ē ꝑs coloris: ⁊ ibi in
uenit̃ ꝑ ꝑtem ꝑ se. qꝛ qḋ fit album muta
tur ꝑ se in colorem album. ¶ Pro quo
notandũ ꝙ aliquid esse ꝑ accñs p̄t intel
ligi dupliciter: vel simpl̄r et absolute vł
respectu alicuius attributi: vnde esse in
telligibile ꝑ se et simpliciter non accidit
albo: qꝛ quicquid habet rōem entis ha-
bet ꝑ se rōem intelligibilis: tamē ꝓut al
bum stat ꝓ illo attributo qḋ ē terminus
transmutatōis accidit ei esse quid intel-
ligibile: qꝛ nō transmutatur aliq̄d ī albũ
vt est quid intelligibile: sed vt quid sen
sibile.

Scḋm accñs igit̃ quidē mu-
tatio dicta. ¶ Cōsequenter dicit ꝙ mu-
tatio ꝑ accñs est dimittēda: qꝛ est ī om̄i
bus et semp: qꝛ sic est q̄d indeterminatū
Aũ ex quolibet p̄t fieri quodlibet ꝑ acci
dens. Per accñs em̄ pōt fieri album ex
dulci et amaro et ex quolibet: sed mutaº
ꝑ se nō fit nisi ex aliquo determinato: est
em̄ in ↄ̄rijs medijs et ↄ̄dictione. hic ac
cipit. p. cōtradictionē ꝓ ꝑuatōne: vt de
clarabitur in sequentibus. Q̄ aũt muta
tio possit fieri ex medijs ostendit: qꝛ me-
diũ respectu vni⁹ extremi se habet vt ali
ud extremum: vt palidũ respectu nigri
est albũ: et econuerso respectu albi est
nigrum Sic ergo ex albo per se fit nigꝝ
sic ex palido ⁊c̄.

¶ Consequenter diuidit mutationē ī su
as species Pro quo p̄mittit quot mōis
pōt aliquid mutari dicens ꝙ cũ oīs mu
tatio fit a quodam in quoddā: ꝙdiu em̄
aliquid manet eodē mō ñ dicit̃ mutari ⁊
ideo om̄is mutatio vel est a subiecto in
subiectum: id ē a termīo positiuo seu af-
firmatiuo in terminũ positiuũ. Aũ sub-
dit. p. ꝙ ſbiem̄ dico ꝙ ē affirmaᵗ mōstra
tũ: vt mutatio q̄ est ab albedine in nigre
dinem: aut ex subiecto in non subiectuꝫ:
id est ab habito in priuationem: vt ab eē
in non esse. Aut ex nō subiecto in subie-
ctũ: vt a nō eē ī eē: aut ex nō subiecto in
nō subiectum. Cum ergo mutatio a nō
subiecto in non subiectũ fit ꝑ accñs: con
cludit. p. tres esse sp̄es mutatōis per se
Q̄ aũt mutatio a nō subiecto in nō sub-
iectum fit ꝑ accñs oñdit: qꝛ nō ē ꝑ cōtra
positionem: id ē qꝛ priuatio nō ē opposi
ta priuatōni: Om̄is aũt motus ꝑ se ē ex
oppositis. ¶ Pro quo notandũ ꝙ fieri
aliquid ex aliquo vt ex forma vel priua-
tione pōt intelligi dupliciter: vel tanq̄
ex subiecto motus: vel tanq̄ ex termino
motus. Si tanq̄ ex subiecto motus: tũc
ex forma et p̄uatōne non fit aliq̄d nisi ꝑ
accñs: sed ex ente in potentia fit aliquid
ꝑ se: vt tangit̃ in p̄mo hui⁹: qꝛ mutatio
et motus vt in subiecto sũt in ente in po-
tentia vel in mobili: non aũt in forma vł
priuatione. Sed si accipiatur aliquid fi-
eri ex aliquo tanq̄ ex termino mot⁹: sic
ex forma et p̄uatōe fit aliq̄d ꝑ se: qꝛ for-
ma et priuatio ꝑ se p̄nt esse termī mot⁹.
Om̄is igit̃ mutatio ꝑ se vel incipit a for
ma et terminat̃ ad formam: vel incipit a
forma et terminat̃ in priuationem: vł in-
cipit a priuatōne et terminat̃ ad formam
que aũt ē a p̄uatōne in priuatōnem: vt a
non nigro in non album est om̄ino ꝑ ac
cidens: qꝛ idem p̄t esse non nigrũ et non
album. Termini aũt motus nō possunt
in idem coincidere sed sunt oppositi.
Om̄issa igitur mutatōne ꝑ accñs que ē

ex non subiecto in nõ subiectum exequitur de alijs tribus mutatõibus. Et pmo ponit secũdas mutatões hmõi nõ eẽ motũ. Pro quo pmittit quandã distinctõz dicens q mutatio fm cõtradictionem q est ex nõ subiecto in subiectũ.i. a puatione in formã q dicit generatio ẽ duplex scz generatio simplex q est formarũ substantialium et generatio fm quid que ẽ generatio formarũ accidentaliũ: z idem dicit de corruptõe. Quo pmisso ostẽdit q generatio simplex nõ est motus: Et qz generatio est mutatio ex nõ esse ad eẽ ne laboret in equiuoco oñdit quot mõis dicatur non ens: dicẽs q non ens dicit tripliciter: vno modo qd nõ ẽ fm cõpositionẽ et diuisionẽ: et tale non mouetur. Alio mõ sumit non ens p ente in potentia qd nõ habet esse in actu simpliciter: et tale etiã nõ mouet. Tertio dicit nõ ens p eo qd nõ est fm esse accñtale: vt qd non ẽ album: z tale bñ mouet. Esse significat verũ.5.meta. non esse significat falsũ. Pro quo sciendũ q esse et nõ esse pmo mõ nõ sumit vt eẽ dicit aliqd reale sed vt dicit habitudinẽ pdicati ad subiectũ: vt cũ dicit chimera ẽ opinabilis. nõ eñ ex hoc possumus inferre q chimera sit. Vñ esse et nõ esse sic acceptũ nõ dicit nisi veritatẽ vel falsitatẽ compõis et diuisionis siue affirmatõis et negatõis. Cuz ergo verũ vel falsũ sint in aña tale eẽ vl nõ esse magis se tenet ex pte intellectus q ex pte rei. Ex tali eñ nõ esse nõ pt eẽ mot⁹. Similiter a nõ esse secũdo modo dicto. Qz ergo generatio ẽ mutatio a ñ esse ad esse: iõ nõ est motus. Hanc cõsequentiam pbat arist. dupliciter. primo sic qd mouet ẽ qd generat nõ est ergo generatio nõ ẽ motus. Secũdo sic: oẽ qd mouet est in loco: sed qd nõ est non est ĩ loco: ergo qd non ẽ nõ mouetur. Tale aũt ẽ subiectũ generatõis: scz ipa materia que est ens in potentia. Notandum q ens in potentia nõ est in loco: qz d ratione loci ẽ q equat locato: pprium aũt est qntitati fm eã equale vl inequale dici. Cũ ergo ens oĩno in potẽtia nõ sit quantũ: nõ poterit esse ĩ loco. Alterius dicit.p. q generatio q est mutatio ex nõ subiecto in nõ subiectũ nõ ẽ mot⁹ sic nec corruptio q ẽ mutatõ ex sbo ĩ ñ sbm. Ex q ꝫ ille due mutatões ñ sũt mot⁹ nec eẽ est terciũ eẽ motũ: q scz ẽ ex subo ĩ subiectum: siue ex forma in formam.

Capitulum. II.

Igitur predicata. zc.

Post q.p. diuisit mutatõem cõmuniter sumptam in generatõz corruptionem et motũ: in pte ista subdiuidit istũ motum in species suas. determinare aũt de speciebus motus ẽ determinare in quibus predicamentis habet esse motus: et que sũt illa pñta q acquirũtur p motũ. nam motus respicit spẽm a termino: et ẽ in eodẽ genere cum reb⁹ ad qs ẽ mot⁹: vt dcm ẽ in tertio huius. Et sicut motus respicit spẽm a termino sic respicit ab eo qdãmodo ptrarietatez et vnitatẽ. Sũt eñ motus cõtrarij habentes terminos cõtrarios. Albari eñ et denigrari cõtrariant: qz albedo z nigredo que acquirũtur p tales motus cõtrarietatẽ habent. Rursus motus quodammõ hñt vnitatem a termino: qz vnius motus p se est vnus terminus acquisitus per motum. Determinare igit de speciebus motus et eius vnitate et ptrarietate sunt quasi connexa. Possumus ergo totum istum quintum diuidere in tres ptes: qz pmo determinat de speciebus motus: secũdo de vnitate eius: tertio de contrarietate eius. secũda ibi. p⁹ hec aũt dicimus. tercia: amplius aũt de terminandũ. Quoad pmũz dicit q sint tres species motus: scz fm quantitatem qualitatem et vbi. fm aũt alia pñta non est motus. pbat: qz substãtie nihil ẽ contrarium. motus aũt fit a cõtrario in contrarium. Ad cuius euidentiã primo declarabo quomõ suba suscipit magl z minus et quomõ non. Deinde qũo substantie inest cõtrarietas et qũo non. ex quib⁹ ostendetur q in substãtia non ẽ motus. ¶ Circa primũ sciendũz q illa pprietas substantie in qua dicit q substantia non suscipit magis et minus non ẽ intelligẽ

da sicut quidā opinātur false ꝙ videlicꝫ ꝙ vna substātia nō sit pfectior alia etiaꝫ eiusdē spēi cū ipa. Dicere enī ꝙ anima christi vel xginis marie gloriose etiā essentialiter et quidditatiue nō sit nobilior ꝙ aīa iude: nō solū ē absurdū sꝫ etiā erroneū parisius cōdēnatū. Est em̄ ppetas intelligenda de eadem substātia numero illo mō ꝙ demrata quacūꝙ subia puta hoīe vel asino nō est verꝫ dicere ꝙ tūc sit magis hō vel minus ꝙ prius: ꝛ illo mō nō contingit repire instātiā. Hāc aūt ppetatē pbat. p. 2. de gñatiōe: qꝛ si substantia suscipet magis et minꝰ: tunc vna ps posset acquiri post aliā: ꝛ ꝑ consequēs ad subam eēt motus. Vn̄ int̄ sbstātiā et accn̄. ꝙtū ad suscipe magis ꝛ minus ponit̄ ab aliqbꝰ talis drñia: qꝛ ī accidētalibꝰ natura singularis hꝫ latitudinē graduū: ita ꝙ hmōi latitudo nō tātū ponit̄ in natura specifica sꝫ in eadem singulari forma. In substātijs nō sic sꝫ ibi sōla natura vniuersalis hꝫ latitudinē: in quolibꝫ xo singulari ē determīata ad gradū: iō nō est ibi motus nec intensio. ¶ Quātū ad secūdū notādū ꝙ cōtrarietas p̄t sumi dupliciter: scꝫ ppe et large. Si cōtrarietas sumit̄ ppe vel stricte: tunc illa dr̄ contraria que habent oēs cōditōes requisitas ad cōtrarietatē. Si aūt sumat̄ large: sic dicit̄ cōtrarietas cui deest aliq̄ hmōi cōditōnum sic supponēdo ꝯtrarietatē subie inest cōtrarietas. Forma eniꝫ ignis et aque sic cōtrariātur cum sint forme positiue q̄ nō pn̄t eidē inesse simul sꝫ successiue bn̄. Nō em̄ pn̄t reduci ad priuatōem et habitū: qꝛ lꝫ vna forma includat ꝑuatōem alterius: nō tn̄ p̄cise sꝫ vltra hoc dicit aliq̄d positiuū. Sumendo xo cōtrarietatē stricte cōtrarietas nō inest substātie: qꝛ ad minꝰ ibi deesse vna cōditionū requisitarū ad cōtrarietatē vicꝫ ꝙ forme cōtrarie sūt maxime distātes a seinuicē: Sic loqtur hic arist. de cōtrarietate put illa dr̄ ꝯtraria esse inter que sunt aliq̄ gradus ꝛ quedā distātia: ita ꝙ nō statim cū aliq̄d incipit recedere ab vᵒ est in alio: sꝫ ꝓpt̄ istos gradꝰ et ꝓpt̄ istā distātiā si aliq̄d dꝫ ire de vno ī aliud, oportet ꝙ interueniat ibi quidā motꝰ ꝛ q̄daꝫ successio. Sic em̄ loquēdo de cōtrarietate ꝓpōm hic adducta ꝙ in substātia nō est motꝰ: qꝛ ī ea nō ē cōtrarietas pꝫ euidēter. Nā cū de rōne motus sit ꝙ fiat in tpe: impossibile ē aliq̄d moueri ab vno in aliud: nisi inter illa sit q̄dā distātia et quidā gradꝰ: ꝭm q̄s successiue eat̄ ī illis. Cū ḡ in forma substātiali nō sūt aliq̄ gradus nisi possumus intelligere ꝙ ppe sit distātia inter formas substantiales: nisi velles accipe distantiā ꝭm ꝙ vna forma nō est alia: sꝫ hec distātia non facit oppositionē cōtrariā: sꝫ magis cōtradictoriaꝫ vel priuatiuam. Cū ergo in substātia nō sit cōtrarietas ppe in substātia nō ē motus sꝫ generatō vel corruptio q̄ bn̄t fieri in instāti. Unde si ex aq̄ generet̄ ignis ī toto tpe p̄cedēti ē alteratio: puta calefactio dispositiua materie aque ad ītroducendā formā ignis: ꝛ in vltimo instanti istiꝰ alteratōis introducitur forma ignis et forma aque corrūpit̄: ita ꝙ generatio ignis est terminus alteratōis p̄cedētis. ¶ Deinde pbat ꝙ ad relationē non est motus: qꝛ aliquid p̄t referri ad aliud absꝙ sui mutatōne: pōt em̄ q̄s similis effici alteri absꝙ sui mutatione: altero tn̄ mutato. Pōt tn̄ eē motus ad relationem ꝑ accn̄s: pōt em̄ quis per se moueri ad albedinem: qō aūt mouetur ꝑ se ad albedinē mouet̄ ꝑ accn̄s ad similitudinē q̄ fundatur in albedine. ¶ Insup pbat ꝙ actiōis et passionis nō ē motus: qō q̄deꝫ pbat: qꝛ motus nō est motus: nec mutationis ē mutatio. Cū em̄ actio et passio sint idem materialiter cū motu: vt dcm̄ ē in tertio huius pbato ꝙ motus nō sit motus patebit ꝙ actiōis et passionis nō sit motus. Q aūt mutatōis sit mutatio vel motus sit motus pōt intelligi duplicit̄. pōt em̄ intelligi tanꝙ subiectū: vt dicamus motus esse motū tanꝙ subiecti: qꝛ scꝫ motus fundat̄ in motu tanꝙ in subiecto. ¶ Secūdo hoc p̄t intelligi tāꝙ termini: qꝛ scꝫ motus terminet̄ ad motum. Primo ergo ostendit aristo. motus non esse motum tanꝙ subiecti. Impossibile est em̄ motum esse subiectuꝫ motus: siue

moueri: q₂ motus nō ē de numero subiectoꝝ: id ē ꝑmanētiū: sed de numero successiuoꝝ. Subiectū aūt mot⁹ nō est d̄ numero successiuoꝝ. ¶ Deīn oñdit ꝙ motus vel mutatio nō pt esse termin⁹ mutationis: nec generatio generatōis. terminū aūt possumus accipe dupliciter: simplicem et cōpositū. Termin⁹ aūt simpl'r gñatōis ē ipa forma q̄ ꝑ generatōem introducitur. Terminus aūt compositus est ipm compositū quod generat: generatō em̄ leonis terminat ad leonem qui generatur: et ad formā leonis que ꝑ generationem introducit. Ostendit ergo .p. primo ꝙ mutatio nō terminatur ad mutationē sicut ad formam: q₂ tūc idem moueretur diuersis motibus simul: vt a sanitione in egritudinē: et ecōuerso.

¶ Pro quo sciendu₃: ꝙ cū aliq̄d mouet ſm aliquā mutatōnem denominat a termino illius mutatōis: vt si mouet ad sanitatē possumus dicere ꝙ sanatur. Si ergo mutatio terminat ad mutatōnem: et subiectū vadat de mutatōe in mutatō₃ sicut de forma in formā: cū om̄is motus et omnis mutatio sit de opposito in oppositum: vt de sanitate in egritudinem: vel ecōuerso. Si subiectū hoc vadit de mutatōne in mutatōem: sequit ꝙ vadat de mutatōe in mutatōem oppositā. Ibit ergo de sanitate vel de sanatōne in egritudinē. Cū ergo termin⁹ denominet id quod vadit ad terminū si aliq̄d dū sanat vadit ad egrotationē: et egrotatio ē terminus sanatōis: seq̄tur ꝙ egrotatio denominet id qd̄ sanat: q₂ veꝝ ē dicere ꝙ id qd̄ sanat egrotat: qd̄ nō esset nisi aliquid simul sanaret et egrotaret: quare cū egrotatio et sanatio sint motus oppositi mouebit simul motibus oppositis.

¶ Dicit insup arist. ꝙ licet mutatio nō possit esse ꝑ se terminus mutatiōis: pōt tamē esse ꝑ accñs. ¶ Pro quo notandū ꝙ si subiectum aliqd̄ in illo instanti in q̄ est plene sanatū incipiat dealbari: sanatio terminabitur ad dealbatōem: sed h⁰ non erit per se vt sanatio ē sibi ꝑ accñs: et ratione subiecti. Nam q₂ subiectū cui inest sanatio incipit dealbari: ⁊ hab₃ ordinem ad dealbationem: ideo sequitur ꝙ ꝑ accñs vna mutatio habeat ordinem ad aliam mutationem. Quelibet aute₃ mutatio indifferēter pōt terminari ꝑ accidens ad quamlibet mutationē tam cōtingentem ꝙ oppositam. Sed dr̄ñt: q₂ ad contingentē poterit terminari inmediate. In illo enī instanti in quo quis ē dealbatus poterit incipere calefieri: sed ad oppositam nōterminabitur inmediate: sed interueniente quiete media. Nō em̄ in illo instanti in quo q̄s ē sanat⁹ poterit incipe egrotari egrotatōne opposita illi sanatōi: sed interueniet quies media: et si graue mouetur sursum quiescit ibi anteq̄ moueatur deorsum.

¶ Deinde ostendit Aristotiles ꝙ mutatio non terminetur ad mutationem: nec generatio ad generationem tanq̄ ad illud quod generatur: Si enim generatō generaretur: esset processus in infinitu₃ in generationibus: q₂ e⁹ q̄reram de illa generatione qua generatio generatur: ā generetur an non. Si non: pari ratione standum est in prima. Si sic: ego querā de illo alia generatione vbi generetur: vel non: et sic procedetur in infinitum. Patet ergo ex precedentibus ꝙ mutationis non est mutatio: et ꝙ motus non habet esse in genere actionis et passionis. De predicamentis etiam quando situs et habitus pat₃ ꝙ ibi non ē mot⁹.

¶ Concludit ergo pħs ꝙ motus nō habet esse nisi in tribus generibus: sc₃ in quantitate: qualitate et vbi. Unde ī q̄ntitate est augmentum et diminutio: in qualitate alteratio. Est enī alteratio mutatio a contraria qualitate in contrariā vt ab albedine in nigredinem. In predicamento vbi est motus scđm locum.

Quia vero motui videtur repugnare īmobilitas vel quies ostendit ꝙ inmobile dicitur tripliciter. Uno modo dicitur inmobile illud quod est omnino impossibile moueri sicut sonus est inuisibilis. Scđo mō aliqd̄ dr̄ īmobile qd̄ d̄ difficili

eſt mobile. Tertio ſumit̃ ĩmobile qȯ eſt
aptum natum moueri: nõ tñ mouetur: ⁊
tale ꝓp̃e dicit̃ quieſcere. qꝛ quies ẽ pri=
uatio motus in apto nato moueri. ⁊c̃.

Capitulum. III.

p **Eſt hec autem dicamꝰ**

Hic determinat ariſt. de vnitate
motus. Circa quod p̃mittit aliqua. pri=
mo ſcꝫ quid ẽ ſimul eſſe: quid ſeꝑatum:
quid tangere: q̃d medium: quid cõſeq̃n
ter: q̃d habitũ: quid cõtinuum. Dicit er
go ꝙ illa dñr ſimul eſſe ſm locũ que ſũt
in vno loco ꝓprio: Eſſe aũt ſeꝑatum ha
bent quecũqꝫ ſũt in loco altero. Illa au
tem ſe tangunt quoꝝ vltima ſunt ſimul.
Illud aũt eſt mediũ in motu quod mobi
le p̃mo natum eſt attingere ſcꝫ ip̃m ſpa
cium. Ex medio aũ t ſpacio accipitur cõ
tinuitas motus dũmodo ſit ibi continui
tas temꝑis. Unde ſi in via ponantur la=
pides non ſe tangentes poterit illi conti
nuari motus ſi nõ diſcontinuatur tempꝰ
Similiter ꝑcutiendo cordas cithare po
teſt continuari motus manus licet vlti=
ma ꝑcutiatur poſt primam: dũ tñ cõtinu
etur tp̃s. ¶ Deinde dicit ꝙ illa ſe hñt
conſequẽter: quoꝝ nõ ẽ aliqȯ mediũ eiꝰ
dem generis. vnde ſi inter duas domos
non eſſet domus media: licet ibi eeñt ar
bores: ille domus dñr ſe habere conſe=
quenter. Illa aũt dicũtur habita q̃ ſunt
conſequenter ſe habentia: dummõ ſe tã
gant. vnde eſſe habitum ẽ ſpẽs eius qȯ
eſt cõſequẽter eſſe. Et ſicut eſſe habitũ
eſt ſpẽs eius qȯ ẽ eẽ cõſequẽter: ita con
tinuũ eſt ſpecies eius qȯ ẽ eẽ habitum.
Unde illa dñr eſſe continua quoꝝ vltĩa
ſunt vnum. Uñ cõtinuum dicitur a con
quod ẽ ſimul: ⁊ teneo. illa ergo ſũt conti
nua que ſimul ſe tenent. Unȯ dicit ariſ.
ꝙ in his quidem ẽ cõtinuum ex q̃bus ẽ
aliq̃d aptũ natũ fieri vnum aut colla aut
ꝑ inclauationem: vel ſicut adunata ſeu
inſerta: aut aliquo alio mõ. ¶ Dic̃ ariſ.
ꝙ eſſe ꝯñter eſt in numeris q̃ ſũt priores
q̃ ſint ip̃a cõtinua. Circa qȯ p̃t queri ã
numerus ſit prioꝛ cõtinuo? et videt̃ ꝙ ñ
qꝛ numerus cõtinuatur ex diuiſione con
tinui: vt patet tertio huius: ſed effectus
eſt poſterioꝛ ſua cã. Dicendũ ꝙ cũ vni=
tas ſit p̃oꝛ puncto: qꝛ punctus ſe habet
ꝑ additionẽ ad vnitatẽ: addit enĩ ſupra
eam poſitionem in continuo: oportet ꝙ
quantitas diſcreta et vniuerſaliter om=
nis numerus cuius principiũ ẽ vnitas
ſint prioꝛ q̃ntitate continua cuius princi
pium eſt punctus. Quia vero dr̃ ꝙ nu=
merus cauſat̃ ex diuiſione cõtinui hoc ẽ
materialiter et quaſi ꝑ accñs. Numerꝰ
eñ per ſe cauſatur ex collectõe vnitatũ:
ꝙ aũt cauſatur ex diuiſione continui hᵒ
iȯ ẽ: qꝛ diuiſo cõtinuo reſultãt ibi pl̃es
vnitates. Ex hoc aũt nõ debemus argu
ere cõtinuũ eſſe prius numero. Nam ſic̃
numerus quaſi ꝑ accñs cauſatur ex diui
ſione continui: ſic et continuũ cauſari p̃t
ex cõiunctõe numeroꝝ. Sicut eñ diui=
dendo cõtinuũ efficitur numerus: ſic nu
merata ſi coniungerẽtur vel clauo vl̃ col
la: vel aliq̃ alioᵒ: reſultaret tñ iñ ꝯtinuũ
¶ His p̃miſſis determinat. p. de vnitaᵗᵉ
motus dicens ꝙ omnes motus ꝑ q̃s ac=
quiritur vnũ p̃dicamentũ ſũt vnũ gene=
re. Sꝫ oẽs ꝑ quos acq̃rit̃ vna ſpẽs ſpe=
cialiſſima: ſũt vnũ ſpẽ ſpẽaliſſima. Om
nes vero ꝑ quos acq̃ritur vna ſpẽs ſubal
terna ſũt vnũ ſm ſpẽm ſubalternã. Om
nis ergo alteratio omni alteratõi ẽ vnũ
genere: qꝛ qualitas q̃ acquirit̃ ꝑ alterati
onem noĩat vnũ genꝰ. Omnis etiã deal
batio oñi dealbatõi eſt vnus motus ſm
ſpẽm ſpẽaliſſimaꝫ: qꝛ albedo q̃ acq̃rit̃ ꝑ
talẽ motũ noĩat ſpẽꝫ ſpẽaliſſimã. Om=
nis etiã doctrinatõ oñi doctrinatõni eſt
vnus motus ſm ſpẽm ſubalternã. quia
ſciẽtia q̃ acq̃ritur ꝑ talẽ motũ eſt ſpecies
ſubalterna: eſt eñ ſpẽs et genus: qꝛ eſt
ſpẽs cognitõis. Eſt enĩ ſcĩa cognitio nõ
quelibet: ſed cognitio ꝑ cãm ſiue cogni=
tio certa. Eſt etiã ſciẽtia genꝰ ad gram=
maticã: logicã: et alias ſcĩas. ¶ Circa p̃
dicta p̃t dubitari: cũ ergo diuerſi motus
ſint idem genere: ſi per eas acquiratur
res eiuſdẽ p̃ñti: ſic vrᵗ ꝙ poſſumꝰ argue=
re eundem motum quantitatis et in vbi

et in situ. Per motũ enĩ localẽ acquirit locus: q̃ ẽm aliq̃s ẽ in gñe q̃ntitatis: Et etiã p ipm acqrit ordo ptiũ in loco: q̃ est p̃dicamẽtũ situs. et p hmõi etiã motum acqrit ipm vbi. Erit ergo p̃dictus mot⁹ in triplici genere. Dõm q res nõ sumit spẽm ex eo qd ẽ p accñs et ex p̃nti: sz ex eo qd ẽ p se et p̃mo. ex motu aũt locali p̃mo et p se acqrit ipm vbi. ex p̃nti aũt acquirit loc⁹ et ordo ptiũ in loco. Dictus ergo motus nõ sumit spẽz ex loco nec ex p̃nto situs sed ex vbi. erit ergo solũ i genere vbi: et nõ ĩ alijs p̃dicamẽtis. Q̃ ãt ex motu locali p se et p̃mo acquirat vbi pz. Nã cũ mot⁹ sit in corpe mobili vt in subicõ p se et p̃mo p hmõi motũ acqret aliqd ĩ subicõ ñ extra subicm. Cũ g loc⁹ sit in corpe locãte: vbi aũt sit in ipõ corpore mobili p motũ localẽ p̃mo ꝛ p se acquiret ipm vbi et acquisito ipõ vbi acq̃ret locus et situs. ¶ Circa p̃missa mouz aũ. vnũ dubiũ vicz si idẽ vbi acq̃rat per motũ rectũ et curuũ siue p cordã ꝛ arcuz an illi duo motus sint idẽ spẽ? Respondet q si spaciũ sit alterꝫ spẽ q etiã mot⁹ isti distinguuntur spẽ. Circulare a recto est alterꝫ spẽ. Qz lz hi duo mot⁹ possint esse ad eũdẽ terminũ: nõ tñ p eãdẽ lineam: nec p idẽ spaciũ. ¶ Cõsequẽter ostẽdit. p. quid reqrat ad vnitatẽ numeralẽ motus. d. q motus ẽ vnus numero in q̃ est idẽ mobile numero et vnitas tpis et termini siue spacij vel rei acq̃site p motũ ¶ Circa p̃missa pt dubitari an p toto tẽpore p quo durat sanitas sit eadẽ numero? Respõdeo q sic: qz licet nõ sit eẽ pũctuale in om̃ib⁹ formis sz ĩ aliq̃b⁹ sit magna latitudo graduũ cui intẽdãtr remittãtur tñ hmõi eẽ cũ tota latitudĩe sua respõdet vni forme numero: nisi ergo tale esse interrumpetur quãtũcũq variat p intentionẽ ꝛ remissionẽ nõ tollitur vnitas numeralis ipsius esse. ¶ Alterius dicit: q motus regularis seu vniformis ẽ magis vn⁹ q̃ difformis: qd pz: qz cũ de rõe vnius sit in diuisio: et in dꝛñia et in motu irregulari sit maior diuersitas q̃ regulari optet q regularitas faciat ad quandã vnitatẽ mot⁹. Assignat aũt arist. duos mõs regularitatis et irregularitatis Primus ẽ ex pte spacij siue rei in qua ẽ motus. Cũ g magnitudo regularis debeat eẽ vniformis: ꝛ debeat ɔuenire q̃libz ps cũ q̃libet pte. Rcm̃ et circulare sunt magnitudines regulares: qz quelibz ps recti est recta: et in quolibet circulo secando equales arcus inuenimus eos eq̃liter curuos. Sed si sit magnitudo circũflexa vel alr curua q̃ circulariter nõ poterit in tali magnitudĩe et in tali spacio esse regularis motus. Secũdus modus est ẽm velocitatẽ ꝛ tarditatẽ: motus em̃ cuius velocitas et tarditas ẽ eadẽ est regularis: cui⁹ aũt nõ ẽ eadẽ ẽ irregularis ¶ Deinde determinat arist. de contrarietate motus dicẽs: q licet contrarietas motuũ sit sumẽda ab vtroq termino: scz a termino a quo: et ad term̃ ad quem: tamen magis sumitur a termino ad quem cũ motus sumat spẽm ab ipõ. Mot⁹ igit sunt cõtrarij qui sunt ex cõtrarijs et in cõtrariã: vt dealbatio que ẽ de nigredĩe in albedinem cõtrariatur denigrationi: que ẽ ab albedine in nigredinẽ: qz albedo et nigredo cõtrariãtur. Si igit mot⁹ sursũ ẽ cõtrarius ei q̃ ẽ deorsũ: qz sursuz et deorsũ cõtrariãtur. Si igit motus q̃ ẽ añ ẽ ei cõtrari⁹ q̃ est retro: ꝛ sic de alijs. ¶ Dicit etiã arist. q qz mediũ cõpatum ad vnũ oppositoꝝ hz rõem alteri⁹ oppositi: vt fuscũ compatũ albo habet rõnem nigri: ideo cõtrariat ei q̃ ẽ a nigro in fuscum. ¶ Notandum tamẽ q magis ẽ sumenda cõtrarietas ex eo q ex eodez medio itur ad contraria q̃ ex eo q ex contrarijs itur ad media: qz motus vt supra dicebatur magis recipiũt speciẽ et contrarietatem a termĩs ad quos q̃ a quib⁹ ¶ Dicit insuper q quies opponit p̃uatiue motui non tamen cuilibet vt quies ẽm locũ opponitur motui ẽm locum: sic etiã motui ẽm aliud genus opponit q̃es ẽm illud genus. Motui etiam qui est ex sanitate in egritudinẽ opponit quies ĩ sanitate. Dicit etiã q sicut motus opponuntur adinuicem: sic et quietes. Sicut

enim dealbatio et denigratio opponuntur: sic opponuntur quies in albedine et quies in nigredine. ¶ Consequenter ostēdit quō mutatio opponit mutatōi di. ꝙ in his in q̄bus nō ē cōtrarietas: sc3 ī substantijs mutatō q̄ ē ex ipō opponit ei q̄ ē in ipm: vt corruptio q̄ ē ex esse in nō esse opponit generatōi que ē ex nō esse ī eē. Qꝫ aūt dicit arist. in hoc q̄nto: ꝙ generatio et corruptio se hn̄t vt cōtradictō exponit ꝓnter ꝑ ꝓdictōꝫ ꝓuatiue oppositā qꝛ sc3 sūt sicut cōtradictoria circa subm aptū natū. qꝛ subiecm̄ tale necessario vel est sub forma vel sub priuatōne: nō sic ē de subiecto qō nō est aptū natū: vt lapis nec ē cecus nec ē vidēs. ¶ Cōtra hoc tn̄ arguit et videt ꝙ generatio et corruptō opponātur ꝓtradictorie: qꝛ vna ē ad eē alia ad nō eē: eē aūt et nō eē cōtradicūt. Dōm ꝙ drn̄ia ē inter purā negationem et ꝓuationē: qꝛ pura negatio nihil pōi: sed priuatio aliq̄d ponit: sc3 subiecm̄ in q̄ fundat. Un̄ quarto meta. dr̄ ꝙ priuatio est negatio in subiecto: Cū ergo in subalibus ꝓcedat ab esse ad nō esse: si iretur ad nō eē ꝑ oēm modu3 sc3 ad pure nihil esse esset oppositio cōtradictoria. Tal' autē ꝓcessus nō ē in mutatōibus subialibus: et iō dicit. p. ꝙ ī talibꝰ mutatōibꝰ est aliquid sc3 materia.

Explicit quītꝰ li. phisicoꝝ
Incipit sextus phisicorū.

I aūt est continuu3 quod tangit. Postq̄. p. in quinto determinauit de motu vt habet diuidi ī suas species seu partes subiectiuas: In hoc sexto determinat de eo ꝓut habet diuidi in suas ptes integrales seu quantitatiuas: hic ergo determiat de motu inquantu3 est q̄d quātū et cōtinuū: et vt diuidit in suas ptes. Veru3 qꝛ motus circularis q̄ ꝑm aristo. est eternꝰ potissime ē ꝓtinuus ideo de huius eternitate incipit determiare a principio septimi. Circa primū duo facit. qꝛ ꝑmo ꝓbat motū esse q̄d cōtinuum. secūdo ondit quō h3 diuidi in suas partes integrales: ibi: necesse ē aūt ipm nūc. ¶ Ad euidētiā aūt ꝑme ptis sciendum ꝙ tps h3 ꝓtinuitatē a motu: et motus a magnitudine. ideo em̄ tempꝰ ē cōtinuū: qꝛ motus ē cōtinuus: et ideo motꝰ est ꝓtinuus: qꝛ magnitudo ē diuisibilis in semp diuisibilia. Primo ergo ꝓbat oēm magnitudinē esse diuisibilē in semꝑ diuisibilia ondendo vic3 lineā seu magnitudinē nō cōponi ex pūctis seu indiuisibilibus: et hoc trina rōe. Quarū prima ē talis: ꝙ cū nō fiat ꝓtinuū nisi ex habētibus vltimū: qꝛ cōtinua sūt quoꝝ vltima sunt vnū. vt dcm̄ est in quinto. Indiuisibilia aūt cū nō hēant vltima continuari nō poterūt. Probat aūt ꝙ indiuisibilia nō hn̄t vltima: qꝛ nō hn̄t ptes: alterū aūt ē vltimū et id cuius est vltimū. Si em̄ idē eēt terminus et id cuius ē terminus: tūc idē terminar3 se. Secūda rō est talis: illa ex quibus fit aliq̄ magnitudo vel sūt cōtinua: vel se tangunt: vel se hn̄t ꝓnter: s3 indiuisibilia n̄ sūt hmōi: ḡ ex talibꝰ n̄ pt fieri magniᵒ. Mior p3 q̄ntū ad ꝑmā ptē vc3 ꝙ indiuisibilia n̄ pn̄t ꝓtinuari: qꝛ sc3 nō hn̄t vltima: vt dcm̄ ē. Secūda ps ꝓbat vic3 qꝛ indiuisibilia n̄ se tāgūt: qꝛ oīe qō tāgit aliō: vel totum attingit toᵐ: vel ps ptē: aut ps tāgit totū. Cū āt indiuisibile n̄ hēat ptē: ncē ē totū tāgere totū. Cū āt aliq̄ se hn̄t ꝙ totū tāgit totū: eis cōpetit ide3 situs: et sic ex talibꝰ n̄ pt fieri cōtinuū nec cōtiguū. Nā cōtinua q̄ ꝓtigua hn̄t ptes distictas ꝑm sitū. Qꝫ aūt illis q̄ sic se hn̄t ꝙ totum tāgit totū cōpetat idē situs pt3: nā si vni cōpeteret maioꝛ situs q̄ alij: tūc vnū illorū nō attingeret aliō ꝑm se totū. Deīde ꝓbat arl. tertiā ptē minoris: vic3 ꝙ inptibilia nō se hn̄t ꝓsequēter. qꝛ inter duo pūcta cadit linea media: et inter duo nūc cadit tps. ¶ Circa qō pt aliq̄s dubitare q̄ vr̄. p. insufficiēter arguere cum ait ꝙ pūcta n̄ se hn̄t ꝓnter: qꝛ int' illa cadit linea. Nec etiā ipa nunc: qꝛ inter ea cadit tps: qꝛ cū linea sit alia a pūctis et tempꝰ ab ipis nūc hᵒ n̄ tollit q̄n possint se hr̄e ꝓnter. Nā vt dicebat in. 5ᵒ. due domus pn̄t se ꝓnter hr̄e dato ꝙ inter eas essent

arbores: vel q̃dcũq; aliđ qđ nõ esset eius dẽ gñis cũ domo. Dõm ꝙ cũ in q̃lib; linea sint infinita pũcta: et in q̃l; tpe infinita nũc: si int̃ q̃l; nũc cadit tps: int̃ q̃l; duo nũc cadũt infinita nũc. Et si int̃ q̃l; duo pũcta cadit linea: int̃ q̃l; duo pũcta cadũt infinita pũcta. Duo ḡ pũcta nõ se hñt ꝯnter. q2 int̃ ea cadit linea: s; hoc ñ est rõe q2 linea sed q2 ex eo ꝙ ẽ ibi linea media sũt ibi infinita pũcta media. Ad idẽ dõm ẽ đ ipis nũc ꝛ alijs impͭibilib⁹ ¶ Insup ponit. p. tertiã rõem: ꝛ h° sic: Õme cõpositũ diuidit̃ ĩ ea ex q̃b⁹ cõponit̃: s; magnitudo nõ diuidit̃ ĩ pũcta: ḡ nõ cõponit̃ ex illis. minor p; ex p̃cedeñ q2 si magnitudo diuideret̃ ĩ indiuisibl'ia seq̃ret̃ ꝙ illa se ꝯtingerẽt ẜm se totũ ꝙ ñ distarẽt ab inuicẽ: s; eeñt oĩa simul. oportet ḡ magnitudinẽ diuidi ĩ ſp diuisibl'ia ¶ Ostẽdit insup. p. ꝙ sicut magnitudo nõ cõpoĩt ex diuisibilib⁹: nec mot⁹: nec tps: qđ ex h° p;. q2 cũ q̃ntitas mot⁹ depẽdet a q̃ntitate magnitudĩs ꝛ spacij sup qđ fit mot⁹: ꝛ q̃ntitas tpis a q̃nᵉ mot⁹ seq̃t̃ etiã ꝙ diuisibilitas vni⁹ depẽdeat a diuisibilitate alteri⁹: cũ diuisibilitas seq̃tur q̃ntitatẽ: est em̃ ei⁹ passio: vt oñdet̃ ꝯmeta. Dicit etiã ar͂. ꝙ si magnitudo sit infinita extẽsiue tps ĩ q̃ ptrãsit̃: erit infinitũ. Et si sit finita: tps erit finitũ: nisi ipsa reiteret̃: qđ đt ꝑpter corpa celestia: q̃ l; sint finita: tñ ẜm ipm mouetur tpe infinito p reiteratõem ipoꝝ circa terrã. q̃liter aũt intelligatur diuisio ꝯtinui in infinitũ dictum ẽ tertio huius.

n ecesse ẽ aũt Ca. II.

ipm nũc. Post ꝙ auctor oñdit motũ eẽ ꝯtinuũ: in pte illa determinat de ptib⁹ ei⁹. Mot⁹ ãt dupl'r diuiᵈ Primo p cõpatõ; ad mẽsurã. Eo em̃ ipso ꝙ mot⁹ mẽsurat̃ tpe seq̃t̃ ipm diuidi diuisiõe tpis. Secũdo mot⁹ diuidit̃ p cõpationẽ ad subm̃. Si em̃ mobile qđ est subiectũ mot⁹ ẽ diuisibl'e: seq̃tur ip; motũ diuidi ẜm ptes ipi⁹ mobilis. Uolens ḡ . p. determiare de ptib⁹ ipi⁹ mot⁹ tria facit: q2 p̃mo ostẽdit mẽsurã mot⁹ ñ eẽ q̃d indiuisibile s; diuisibile. Secũdo oñdit subiectũ mot⁹ eẽ etiã q̃d diuisiᵇ. Tertio deẽiat đ ptib⁹ mot⁹ tã p cõpatõ; ad mẽsurã ꝙ p cõpatõ; ad subm̃. Circa p̃ᵐ dicit ar͂. ꝙ mot⁹ ñ pt eẽ ĩ indiuisibili tpe. s. in ipo nũc qđ ẽ termin⁹ tpis p̃teriti ꝛ initũ futuri: qđ sic ꝓbat: q2 cũ mobiᵉ velox ĩ eq̃li tpe ptrãseat mai⁹ spaciũ ꝙ mobiᵉ tardũ: si mot⁹ sit in ipso nũc: tũc mobile velox mouebit̃ ĩ nũc p maiorẽ magnitudinẽ: et tardũ p minorẽ. Si ḡ velox moueat̃ p maiorẽ magnitudine; ĩ ipo nũc: idẽ mobile mouebit̃ p mĩorẽ magnitudinẽ ĩ mĩori ꝙ nũc: ꝛ tũc seq̃t̃ ꝙ ipm nunc sit diuisibile: qđ ẽ falsũ. Q̃ etiã q̃es non hẽat eẽ in nũc p;: q2 q̃es ẽ p̃uatõ motus opposita aũt nata sũt fieri circa idẽ: cũ ḡ nõ possit eẽ mot⁹ ĩ nũc nec etiã erit q̃es.

Deiñ oñdit ar͂. ꝙ subm mot⁹ sit diuisibile: q2 cũ mobile exñs in termĩo a quo nõ moueat̃: q2 nõdũ ẽ mot⁹ inchoatus: nec exñs ĩ termi°ad quẽ: q2 tũc cõpletus ẽ mot⁹: seq̃t̃: ꝙ cũ mobile mouet̃ pti; sit ĩ ter° a q̃: ꝛ pti ĩ ter° ad quẽ. oẽ ãt t'e ẽ diuisibile: ḡ oẽ mobᵉ ẽ diuisibl'e. Circa qđ sciẽdũ ꝙ l; ãgel' sit idĩsibil' tñ pt moueri ñ tñ moᵗ motu đ q̃ ĩtẽdit. p. p quẽ. s. motũ acq̃rit̃ ip; vbi ꝓpe dcm̃: cum ñ possit circũscribi lo°: cũ ñ sit q̃nt⁹. moueri tam̃ pt acq̃rẽdo vbi large sũptũ: h° ẽ nouã p̃sẽtiã ad locũ cui p⁹ nõ erat pñs. ꝛ hmõi etiã mot⁹ etiã ãgeli ẽ successiu⁹: vt h; videri. 2. señ. Notãdũ tñ ꝑpt̃ intẽtõ; ar͂. ꝙ vt đt Sco. 2. di. 21. señ. In motu locali ẽ successio ex duplici cã: vic; ex diuisibilitate mobil' ꝛ diuisibilitate spacij vtraq; cã sĩ eẽt p se eẽt sufficiẽs cã successiõs Nã q̃dl; mobᵉ p⁹ ptrãsit vnã ptẽ spacij ꝙ aliã: ꝛ illa eẽt successio ex parte spacij etiã respectu eiusdẽ indiuisibil'. Hoc sit'r pt assignri ĩ motu alt̃atõis. Põt etiã esse successio ex pte mobil' si sit ptibl'e: q2 vna ps p⁹ acq̃rit ptẽ spacij ꝙ alia. Negat ḡ . p. ꝛ bñ ꝙ indĩsibile q̃tũ ẽ đ se ñ possit moueri ita ꝙ ex pte ei⁹ possit accipi cõtinuitas ita ꝙ ĩ se hẽat cõpletã rõ; mobil' ꝯtinui: q2 ñ h; ĩ se ꝙ ꝯtiᵉ moueat̃ ñ tñ sibt repugt ꝯtinue moueri accipiẽ° ab a° ꝯtinuitatẽ mot⁹. Cũ ḡ. p. đt ꝙ oẽ quod mouet̃ ptim ẽ in termĩo a q̃: ꝛ pti; ĩ ter°

ad quem: verũ est si sit tale mobile ex ratiõe cuius fit successio motus. Tale em̃ mobile ẽ ꝼm ꝑtem sui in termino et termino nõ solum ꝼm ista sꝫ etiã ꝼm idẽ sui est partim in vno termino et ꝑtim ĩ alio inquãtũ ẽ in medio quod ẽ aliquid vtriusqꝫ extremi. hec Scotus. ¶ Notanduꝫ etiã ad euidẽtiã ꝑdictoꝝ ꝙ in motu alteratõis aliqñ est successio ex ꝑte ꝑtiũ q̃ntitatiuaꝝ ipsius mobilis. qꝛ scꝫ forma q̃ acquiritur ꝑ hmõi motum prius ĩmutauit vnã ꝑtem mobilis q̃ aliam: et hᵒ aliquãdo accidit ex debilitate agentis: vt ignis primo mõ calefacit vnã ꝑteꝫ aeris: et illa pars calefacta calefacit aliam: et sic successiue calefacit aer donec compleatur calefactõ tota. Aliqñ hᵒ accidit ꝓpter distantiam: qꝛ scꝫ ꝑs ꝓpinqua ꝑfectius immutatur q̃ remota. Aliquãdo ĩ tali motu ẽ solum successio forme q̃ acquirit ꝑ motũ et nõ ex ꝑte ꝑtium quantitatiuarũ ipsius mobilis. ¶ Contingit em̃ totũ simul alterari: vt oẽm aquã simul congelari. Ipm ergo totum qd simul alterat ꝑtim est in termino a quo: et ꝑtim est in termino ad quem nõ ꝙ ꝼm vnã ꝑte suã q̃titatiuã sit in vno termino: et ꝼm aliaꝫ in alio. qꝛ positũ ẽ ipm totũ alterari simꝉ sed dũ alterat hoc ẽ ꝑtim in hoc ⁊ ꝑtim in illo: qꝛ ꝑtim habet de vna forma contraria et partim de alia. Nam si ꝼm se totum et ꝑ oẽm modũ esset sub forma que est terminus a quo nõdũ inchoatus eẽt motus. Si vero ꝼm se totum esset sb forma aliq̃ iã eẽt cõpletus motᵘ. Quãdiu ergo durat motus aliquid habet d vna forma et aliq̃d de alia. ¶ Alterius ostẽdit. p. motũ esse diuisibilem. Et primo ostendit ꝙ est diuisibilis diuisione mobilis: qꝛ de ipo motu aliquid ẽ in vna ꝑte mobilis: sed extendit ꝼm diuisionẽ mobilis: sic albedo que extenditur ꝼm extẽsionem quantitatis diuidit ad diuisionẽ quantitatis. Opposito aũt mõ ꝑt argui animã rõnalem nõ diuidi diuisione corporis: qꝛ nõ aliud de eeñtia aĩe ẽ in vna parte corpis q̃ in alia ꝑte. sꝫ anima ꝼm se totã est in qualibet ꝑte corpis: nec extenditur ad extensionem corporis cũ sit indiuisibilis. Secũdo ostendit motũ diuisibilem diuisione tꝑis: et hoc qꝛ in minori est minor motus: ⁊ in maiori maior. Tertio etiã ostẽdit motũ diuidi ꝼm diuisionem spacij vel rei acquisite ꝑ motũ Dicit tñ ꝙ illa in q̃bus hꝫ eẽ motus diuidũtur dissimiliter: quantitas enĩ est diuisibilis ꝑ se: qualitas vo ꝑ accñs: qꝛ eĩ albedo est quanta quantitate superficiei: ideo diuidit diuisione superficiei. ¶ Pro quo sciendum ꝙ sicut dicit Sco. dis. 12 4. sen. si qualitas esset seꝑata a quantitate esset indiuisibilis cuꝫ nihil diuidat nisi mediante quantitate. Unde dicit ꝙ diuisibile ꝑt capi dupliciter: vel quod ẽ in potentia ꝓpinqua vt diuidatur: vel quod est in potentia remota. Dicitur autem diuisibile potẽtia remota qd habet sufficientem formam: nõ tamẽ sub modo ꝯueniẽti sub quo oꝑtet eã hr̃e ad hoc vt diuidat. Diuisibile aũt ĩ poñ ꝓpinq̃ dr ꝙ sic hꝫ eã ꝙ statim cessãte impedimẽᵒ possit seq actᵘ. Albedo ergo seꝑata eẽt diuisibilis potẽtia remota: qꝛ eẽt forma q̃ ꝼm se eẽt diuisibilis nõ tñ poñ ꝓpinq̃ qꝛ nõ sub illo mõ eeñdi q̃ requiritur ad diuisionẽ. Similiter esset insẽsibilis potentia ꝓpinqua nõ tñ potentia remota. Talis etiam qualitas seꝑata licet esset indiuisibilis mõ ꝑdcõ: nõ tñ esset spũal: qꝛ nata est informare corpus nõ spũm. Quarto dicit. p. motũ moueri. i. ꝼm q̃ntitatẽ ꝓpam. Sũt aũt iste dimensiones alie ꝼm ꝙ q̃ntitates sunt alie: licet enim quãtitas motᵘ habeat eẽ a q̃ntitate mobilis vel spacij alia tñ ẽ q̃ntitas motus a q̃ntitate illoꝝ. Quantitas enĩ mobiꝉ vel spacij ẽ quãtitas motus causaliter. Quãtitas vo tꝑis ẽ q̃ntitas motᵘ. motus enĩ mẽsurat tꝑe sicut pãnᵘ vlna. q̃ntitas aũt ipsius moueri ẽ q̃ntitas ipsius motus propria. ¶ Notandũ autẽ ꝙ. p. in principio huius ca. nõ tetigit nisi duos modos diuisionis motus: scꝫ ꝼm diuisioneꝫ mobilis et tꝑis: licet in fine tãgat q̃tuor. Cuiᵘ cã ẽ: qꝛ q̃tuor ꝑñt reduci ad duos ꝼm ꝙ omis q̃ntitas motᵘ ꝉ ẽ siꝉ vꝉ ẽ successiua. q̃nˢ eĩ mobiꝉ vꝉ spacij ẽ siꝉ: q̃nˢ ãt tꝑis et q̃nˢ ꝓpa motᵘ ẽ successiua

Capitulum. III.

q Uoniā aūt om̄e quod mutatur. ¶ Hic aristo. ondit de ordine quem habet mutatū ad motū: circa qd ondit qd sit mutatuȝ esse: dicēs ꝙ mutatum eē ab aliquo termino ē distasse vel discessisse ab illo termino. Omne em̄ quod mutatuȝ est in termino ad quē mutatum est: habet aūt mensurari mutatum esse per ipsum nunc. Dicit etiam Aristo. ꝙ non est dare mutatū esse i pn̄cipio motus sȝ in fine: qꝛ mutatū eē presupponit motum precessisse.

¶ Deinde ostendit ꝙ aliquid mutari in tempe potest intelligi dupliciter: vel ꝑmo l'ꝼm partē. Illud dicitur mutari ꝑmo in anno quod mouetur ꝼm totum annum. Illud aūt dicitur mutari ꝼm pteȝ in anno quod mutatur in die vel in mense qui est pars anni. ¶ His ꝑmissis comparat moueri ad mutatum esse dicens: ꝙ ante om̄e mutatū esse precedit moueri: ⁊ ante omne moueri precedit mutatū esse: qꝛ ante om̄e mutatū esse ꝼm totū tēpus ꝑcedit moueri ꝼm mediū temporis et an̄ moueri ꝼm totuȝ tempus precedit mutatum esse ꝼm me^m temporis.

¶ Deinde soluit Arist. rationes zenōis negantis motum esse. Cuius vna ratio erat qꝛ mobile prius debet pertransire medium spacij ꝙ̄ totū et adhuc pri⁹ dimidium dimidij: quare cum continuum sit diuisibile in infinitum et non contingat infinita ptransiri dicebat ꝙ nō ɔtingit aliquid moueri. Hanc rōnem soluit arist. dicens ꝙ licet infinitū in actu non posset pertransiri: tamē infinitum in potentia potest. Continuū aūt non est infinitum in actu sed tantum in potentia.

Explicit sextus liber phisicorum.

Sequitur septim⁹ liber phisicorum.

o Mne quod mouetꝛ necesse est moueri. ⁊c. Qꝛ mot⁹ circularis qui ꝼm. p. est eternus est maxime vn⁹ et continu⁹: ideo postꝙ̄. p. in sexto libro determinauit de continuitate motus: ī his duobus vltimis libris vult determinare de eternitate eius. Ostendit aūt. p. motum esse eternum ꝑ hoc ꝙ est deuenire ad vnum primū motorē primū om̄ino īmobilem. Qꝛ aūt sit deuenire ad primū motorē īmobilē ostēdit. p. per hoc: qꝛ omne quod mouetꝛ ab alio mouetur. Secundo ostēdit ꝙ ē deuenire ad aliquem primum motorem ꝑmum et immobilē. Tertio ꝓbat ꝙ ē dare motū eternum. secūda ibi: Qm̄ autē omne quod mouetur. Tertia incipit in principio octaui: ibi: Ubi aūt factus sit. Circa primū dicit ꝙ om̄e qd mouetꝛ ab alio mouetur. vnde si motum non habet in seipso principium motus: manifestuȝ est ꝙ mouetur ab altero. Si aūt habet ī seipso principium motus licet nō sit ita manifestum ꝙ tale mouetur ab altero: tamen vt ipse ꝓbabit oportebit etiam ꝙ tale moueatur ab altero. Dicit ergo ꝙ nihil seipm̄ mouet. Sed al'r dicitur moueri a se: qꝛ est diuisibile in duo quoꝛuȝ vnū est mouens: scȝ anima: et alteꝝ motum scȝ corpus. Decipimur aūt ⁊ credimus ꝙ totū moueat totum: qꝛ ignoramus que ps quā ptē moueat. ¶ Ꝓpꝛo ꝙ̄ sciendū ꝙ licet nihil moueat seipm̄ primo et per se: aliquid tamē mouet seipm̄ ꝑ accn̄s: vt qꝛ anima mouet ꝑ se corpus et corpe moto mouetur anima: sequitꝛ ꝙ anima moueat seipam ꝑ accn̄s. Anīa ergo mouente corp⁹ ꝑ se sequitꝛ etiā ꝙ totū anīal moueatꝛ: qꝛ etiā ipa anima mouetur licet ꝑ accn̄s. Ignorantes autē ꝙ̄ pars animalis quā ptem moueat et videntes totū anīal moueri credūt ꝙ totū animal seipm̄ moueat ꝼm se totū. Ad ꝓbandū aūt ꝙ nihil moueat se: ꝑmo adducit. p. quandā ꝓpōem: vicȝ ꝙ illd qd mouetur a seipo nō quiescit ꝑ quietem alterius mobilis. Naȝ si aliquid mouetꝛ

a seipso primo q̃ est sibiipsi sufficiens cã
motus. quicquid ergo quiescat nõ ꝓpt̃
hoc illud quiescet. Ex hoc ergo arguit
.p. nihil quod quiescit ꝑ quietẽ alti⁹ mo
uetur a se primo: vt patet ex dictis: Sed
omne mobile quiescit ad quietem alteri
us scʒ ꝑtis. qꝛ om̃e mobile habet ꝑtes:
quarũ vna quiescente patet ꝙ totũ non
mouetur primo sed quiescit: ergo nihil
mouetur a seipo. Omne ergo qd̕ mouet̃
ab alio mouetur ¶ Ad euidentiã pre
dictorum sciendũ ꝙ reperimus duo ge-
nera ꝑtium. Aliquãdo em̃ totũ diuidit̃
in suas ꝑtes essentiales: vt animal ĩ ani
mam et corpus. Aliqñ vo in ꝑtes quã-
titatiuas: vt aer in suas ꝑtes aeris: vtro
qʒ modo pars mouet partẽ: vt anĩa mo-
uet corpus: et pars aeris calefacta cale-
facit aliam. ¶ Notandũ insuꝑ ꝙ vt dic̃
Scotus nono meta. et. 2. distin. senten.
Primo potest dici dupliciter. Uno mõ
vt diuiditur contra partem: sicut accipit
.p. caplo ꝓceden̄. Et ideo ꝙ sic inest pri
mo remouetur ab eo cui inest. Si remo-
uetur ab eo quod est aliquid eius et idõ
nihil sic ꝓmo mouetur si aliqua pars ei⁹
quiescat. Alio modo dicit̃ ꝓmo vt dicit
ꝑcisionem et adequationem cause eo mõ
quo triangulus habet tres primo. ꝙ au
tem sic inest primo alicui non remouet̃
ab eo si ab eo remoueatur quod ẽ aliqd̕
eius. Nam triangulus nihilominus ha
bet tres: licet pars trianguli scʒ vn⁹ an-
gulus non habeat tres. Est ergo inten-
tio phisici ꝙ nihil mouet se primo vtra-
qʒ primitate: qꝛ sequeretur cõditio scʒ
ꝙ quiesceret ad quietẽ partis ⁊ nõ qui-
esceret: qꝛ quiescente parte non pot̃ mo
ueri primo prima primitate et nõ repu-
gnaret sibi moueri primo secũda primi-
tate: qꝛ vicʒ in se habet ꝩtutem qua po
test se mouere effectiue et elicitiue. Nõ
enĩ mouetur sic ꝓmo nõ optet ꝙ q̃escat
ad quietem partis que est aliquid eius:
Differũt aũt hi duo modi dupliciter: sit
enim primum primo quãtitatiuũ et vo-
cetur a. secũdum vo ꝓmum quidditati
uum ⁊ vocetur b. Et tũc sit prima dñia
qꝛ inesse alicui ſm partem repugnat a ⁊
si repugñt b. Ex^m dr̃e habere tres inest tri
angulo et risibile inest homĩ per partem
qꝛ per suam formã siue specificam drñtã
et tamẽ inest primo b et non primo a.
Secũda differentia est que sequitur ex
prima: qꝛ quod inest alicui primo a re-
mouetur ab eo si remoueatur ab alio qd̕
est eius aliquid. Exemplum homo non
sanatur primo a si manus eius nõ sana t̃
Ratõ huius patet ex predictis. Sed ꝙ
inest alicui primo b nõ remouetur ab eo
et esto ꝙ remoueatur ab alio qd̕ est ali-
quid eius. Exemplum: risibile inest pri-
mo homĩ b tamẽ risibile non remouetur
ab homine si remoueat̃ a pede hominis
qui est aliquid eius. ¶ Cõtra ꝓdcã ar^r.
et videtur ꝙ nihil moueat se primo q̃cũ
qʒ primitate. et hoc sic Impossibile ẽ idẽ
et ſm idẽ simul esse in potentia ⁊ ĩ actu:
sed mouẽs mouet inquantum est ĩ actu
et mobile mouetur inquantũ est in potẽ
tia: vt patet ex diuisione motus: ergo im
possibile est ꝙ idem moueat seipm. Cõ-
firmatur qꝛ agens et patiens sũt contra-
ria ex primo de generatõne: sed idẽ non
variatur sibiipsi. Item impossibile ẽ re-
latõnes reales oppositas fundari in fun
damento finito et liniato: sed actiuum ⁊
passiuuʒ mouens et mobile referunt̃ ſm
relatõnes reales et oppositas ꝑtinentes
ad secundum modum relatiuorũ vt pa
tet ex. 5. meta. ca. de ad aliq̃d: ergo im-
possibile ẽ idẽ esse actiuũ et passiuũ: mo
tum et mobile. Maior probatur: qꝛ fun
dare relationes oppositas attribuit̃ eeñ
tie diuine ratõe sue illimitatis. Ad ista
respondeo Ad primũ dicendũ ꝙ duplx̃
est actus scʒ formalis et virtualis. Exẽ-
plũ primi: ignis est actu calidus non for
malit̃. Ex^m scd̕i: sol ẽ actu calid⁹ ñ for-
malr̃ sʒ ꝩtualr̃. Isti duplici actui corre-
spõdet duplex poñ. passiua scʒ formal̕ et
ꝩtual̕. Ad formã igit̃ rõis cũ dr̃ ꝙ ĩpos
sibile ẽ idẽ siml̕ eẽ ĩ potẽtia et ĩ actu ſm
idem concedo istã accipiendo actũ ⁊ po
tentiã vniformiter: si formaliter forma-
liter. Si ꝩtualiter ꝩtualiter ⁊ tunc mi-
nor ẽ falsa. In ꝓposito qꝛ qñ aliq̃d mo-
uet se cũ sit actio equoca et non vniuoca

non pt̃ dici q̃ sit in actu formali sed ē in potētia formali et in actu ꝟtuali: ⁊ ita ñ repugnat. Ad cõfirmatõnē dõm ꝑ idē. Nã q̃ agēs et patiēs dicãtur esse cõtraria intelligendũ est de agente vniuoco. Sic eñ agēs et patiēs habēt formas cõtrarias formal'r: et tunc nihil cõtra nos. Ad aliud dicēdũ q̃ non est incõueniens relatões reales oppositas fũdari ĩ eodez fũdamēto ñ simpliciter ſ3 aliqualit̃ illimitato. ¶ Ubi sciendũ q̃ quedã sũt relatões opposite reales que sunt incõpossibiles in eadē natura et supposito vt sũt relatões cause et causati. Et rõ huius ē q2 causatũ eẽtialiter depēdet a sua cã: Idem aũt nõ eẽtialiter dependeȓ a se ipo. Quedã aũt sũ relationes reales opposite que sũt incompossibiles in eodem supposito ſ3 nõ ĩ eadē natura illimitata: vt sũt relatões ꝓducentis et ꝓducti patet in diuinis. Ratio hui⁹ est q2 ꝓducēs prius ē in origine ꝓducto. Quedã autē sũt relatões reales opposite que neutro modo sũt incompossibiles: vt sũt relatõnes mobilis et motiui. Cuius rõ est: q2 oĩs talis impossibilitas relatõnũ realium reducēda ē ad aliquã priorem: ⁊ vbi illa ꝑor nõ inuenit̃ ibi nec illa posterior cõcludit̃. Nũc aũt incõpossibilitas ĩ duobus primis mēbris reducit̃ ad ordinez seu dependentiã eẽtialez vel originis. Sed in isto tertio mēbro reducit̃ dependentia taliũ relationũ ad depēdētiã accidentalē. Nõ est aũt incõueniēs idem supp^{m} depēdere a se accidentaliter. Ad formã ergo rõis dicēdũ q̃ fundamētum relatõnũ mouētis ⁊ mobilis qñ aliquid mouet se licet nõ sit simpliciter illimitatũ: est tñ ſm q̃d et aliqual'r illimitatũ q̃tinus idē habet rõem mouētis et mobil' aliter tñ et al'r. Caplm. ij.

q uoniam aũt oĩe quod mouet̃. Postq̃. p. oñdit q̃ omne qđ mouet̃ ab aliquo mouet̃: hic consequēter ꝓbat q̃ ē deuenire ad aliquez motorē ĩmobilē. De ista tñ materia nũc supsedeo ſ3 vsq3 ad octauũ differatur. Quia tñ. p. probãdo q̃ est deuenire ad motorē immobilē presupponit q̃ mouēs et motũ sũt sil': iõ h^{o} ꝯñter declarat d. q̃ mouēs ⁊ motũ sũt sil': nõ q̃ sint in eodez loco: sed q2 inter illa nullum est mediũ. qđ quidē intelligit̃ de mouēte ꝓximo: vt si manus moueat proxĩo lapidē: inter illa nullũ est mediũ. Declarat autez hoc. p. primo in his que mouētur a ꝑncipio intrinseco: vt in animali: vbi anima mouens corpus ⁊ corpus motuz sunt simĺ. Hoc etiã declarat de his que mouentur a principio extrinseco dicens q̃ illđ qđ mouetur ab alio mouetur quadrupliciẗ. Motus eñ qui sunt ab altero sũt quattuor: ſ3 pulsio: tractõ: vertigo: ⁊ vectõ. Pulsionis aũt duo sunt: ſc3 expulsio et impulsio. Expulsio ē cũ q̃s pellit lapidē vĺ aliud dimittēdo ipsum. Impulsio ꝟo dicit̃ si cõiũgatur eidē sic q̃ pellēdo non dimittat ip̃m. Tractio ꝟo dicit̃ cũ quis trahit aliq̃d ad se vel ad aliđ. Uertigo aũt cõponit̃ ex tractu ⁊ pulsione: iõ reducit̃ ad illa sicut cõpositũ ad simplex. naz ꝟtens aliq̃d pellit ꝑtē supiorē et trahit inferiorē. Uectõ aũt reducit̃ ad alia tria. Illud eñ qđ vehitur et portatur mouet̃ ꝑ accñs ad modũ portãtis. Ip̃m aũt portãs vel mouet seip̃m vt equ⁹ portãs hominē: vĺ mouet̃ ab alio pulsu, aut tractu aut ꝟtigine. Cũ aũt isti q̃ttuor mõi motus local' reducãtur ad duos vt dictũ est ſc3 ad tractũ ⁊ ad pulsionē sufficit. p. oñdere q̃ mouēs et motũ sũt sil' ĩ ill' duob⁹ mõis. Ũñ đt q̃ nihil pt̃ aliq̃d depellere nisi pellēs ꝓximũ et illđ qđ pellit̃ simul sint: nihil etiã pt̃ aliđ trahere nisi simul sint trahēs ⁊ tractũ. Et q2 circa h^{o} posset dubitari đ motu ꝓiectõis: iõ hmõi du^{m} remouet. p. d: q̃ l3 lapis ñ sit sꝑ cõiũct⁹ manui expellēti: ē tñ sꝑ ꝯiũct⁹ alicui ꝑti aeris q̃ ē pellēs ꝓximũ. Proiciēs eñ lapidē sil' impellēdo lapidē impellit aerē: ⁊ aer impuls⁹ impellit lapidē. Nõ ḡ oportet lapidē cessare a motu statim cũ dimittit̃ de manu ſ3 postq̃ recessit đ manu adhuc mo^{r} q2 pellit̃ ab aere. Tãdiu ãt durat iste mot⁹ q̃diu mot⁹ impulsi aeris supat nãlē ḡuitatē lapidis siue nãlē motũ ei⁹. in tñ ḡ motu sꝑ impulsũ ē ꝯiũctũ impellēti ꝓxĩo. Deiñ oñdit. p. h^{o} iđ hñ ꝟitatē ĩ motu alt̃atõis d. q̃ ĩ oĩ alt̃ati^{oe} al

terans et alteratū sūt simul: qđ ꝓbat: qꝛ
alteratio habet fieri ꝑm qualitates sensi
biles. Uidemus etiā in alteratōne oīm
earū simul esse alterās et alteratū. Dicit
aūt ꝙ qualitates sensibiles seu passiōes
sēsibiles sūt qb⁹ dr̄ūt corpa sensibilia ad
inuicē: vt albedo nigredo dulcedo ama
ritudo asperitas lenitas grauis leuitas
mollicies duricies. ¶ Consequenter hᵒ
spēaliter oñdit in alteratōne animatoꝝ
scꝫ ꝙ simul sūt alterās et alteratū. Nul-
lum em̄ mediū ē int᷑ visū et id a quo vis⁹
in mmeᶜ patit᷑. Corpus em̄ coloratū in-
mediate mutat aereꝫ cāndo scꝫ in eo spe
ciē suā. aer aūt īmutat⁹ inmediate īmu-
tat visum. Silr̄ dōm ē de alijs specieb⁹
respectu eoꝝ a quibus inmediate mouē
tur et alterātur. Hoc idē ꝓbat ī augmᵒ
et decremento ꝙ sūt simul mouēs ꝛ mo
tū. Simul em̄ sūt augens et id qđ auget.
Cum enī augmentū sit q̄dā appositio au
gens qđ apponit᷑ aucto debet ei eē ꝯiun
ctū. Silr̄ et in decremento Nā decremē
ti cā est ablatio quedā; qđ fieri nō posset
nisi ablatū eēt cōiunctū ei a quo aufert᷑.
¶ Notandū ꝙ augmentū possum⁹ attri
buere duplici agēti: vel qꝛ attribuimus
ip̄m ꝟtuti augmētatiue vt calori natu-
rali: que ē in membro q̄ attrahit ip̄m ali
mentum. Uel attribuem⁹ ip̄m ip̄i cibo
et ip̄i alimēto: qꝛ alimētū in eo ꝙ ē quid
nutrit: et in eo ꝙ est quātū auget ꝛ quo-
cunqꝫ mō dicim⁹ semꝑ simul ē augens:
et quod auget᷑: qꝛ ꝟtus augmētatiua et
calor naturalis simul ē cū membro ꝛ si-
militer alimētū. Eodē mō dicendū ē de
decremēto siue attribuem⁹ ip̄m ip̄i calo
ri naturali cōsumēti humidū siue illi ꝑti
q̄ recedit. Qꝛ ꝟo. p. in p̄cedeñ. suppo-
suerat alterationē solū fieri ꝑm qualita-
tes sensibiles q̄ sūt in tertia spē qualita-
tis: ideo hoc consequenter ꝓbat dicens
ꝙ si eēt alteratio ꝑm alias spēs q̄ ꝑᵐ ter
tiā spēm q̄litatis hoc maxime eēt ꝑm p̄-
mā et quartā ex eo ꝙ quis ꝑdit et acqui
rit hmōi q̄litates. Sed vt patebit non ē
alteratio nec in p̄ma nec in q̄rta spē q̄li-
litatis: ergo solū est in tertia. Q̄ aūt in
quarta que est forma vel figura nō sit al
teratio ꝑ se ꝓbat᷑: qꝛ tūc circa formam ꝛ
figurā fit variatio cū q̄dā alterantur: vt
cū fit alteratō in quibusdā alijs. Qđ sic
p̄t declarari: qꝛ em̄ mā variat᷑ ꝑm calidi
tatē et frigiditatē vel ꝑm raritatem ꝛ dē
sitatē: vel ꝑm alias variatōnes: ideo fit
variatio ꝑm formā et circa figuram. Ui-
dem⁹ em̄ aīalia complexiōis calide ali
am habere formā membroꝝ et aliā figu
rā q̄ sūt cōplextonis frigide. In eadē eī
specie ꝯspicim⁹ ꝙ colerici h̄nt formam
spēi magis tenueꝫ: Flegmatici ꝟo h̄nt
magis corpulentā: Sic ꝛ qui sunt com-
plexiōis rare diuersificātur in forma ab
his q̄ sūt cōplexiōis dēse. Cū ergo vari
atio ꝑm formā et figurā sit ex eo ꝙ acci-
dit variatio et alteratio circa talia ñ po
terit eē alteratio ꝑ se ꝛ ꝑm ꝙ hmōi circa
formā et figurā. Sumit᷑ aūt forma in ꝓ-
posito ꝓ exteriori dispōne seu decēti li-
neatōe. Un̄. 4. ethi. dicit᷑ ꝙ ꝑui p̄nt eē
formosi et cōmēsurati: id ē decēter line-
ati. Figura ꝟo nō sumit᷑ ꝓut significat
supficiē inclusā vel terminatā linealiter
qꝛ sic ꝑtinet ad genus quantitatis sed ꝓ
ip̄a terminatōne vel clausione supficiei.

Deinde oñdit ph̄s ꝙ non ē alteratio
circa primā speciē qualitatis q̄ ē habit⁹
vl̄ dispositio. Et p̄mo hoc oñdit in habi
tibus corporalibus: qꝛ habitus sunt vir
tus et malicia. Om̄is aūt ꝟtus et mali-
cia sūt ad aliud: sicut sanitas q̄ ē quedā
cōmensuratio humoꝝ ꝑ respectū adinui
cem: vel ad corpus vt pulchritudo que
est q̄dā ꝓportio membroꝝ: et sic đ alijs
Cū ergo relatio nō possit terminare mo
tū circa hmōi ꝟtutē nō poterit esse mot⁹
vel alteratio. Conseq̄nt᷑ hoc idē oñdit ī
habitibus anīe. Habitus aūt anime di-
stinguunt᷑: qꝛ quedam sūt ꝟtutes mora-
les que sūt in ꝑte appetitiua: vt iusticia
temperantia: ꝛ sic de alijs. quedam aūt
sunt ꝟtutes intellectuales que habēt es
se in intellectu: vt intellectus sapientia
et sic de alijs: de quibus habetur in pri-
mo ethicoꝝ. Primo ergo oñdit Aristo.
ꝙ circa ꝟtutes morales non sit alteratō
qꝛ ꝟtus consistit in quadā ꝑfectione: et
malicia in quadam impfectōne qđ expo

nens egidius dicit φ perfectio quā impꝰtat virtus et imꝑfectio quā importat malicia consistūt in quadā relatōe: qꝛ virtꝰ cōsistit in quadā dispōne perfecti ad bonū: et malicia in dispōe imꝑfecti ad malum. Quia aūt in adaliquid nō est motus circa talia non erit motus vel alteratio. ¶ Alterius ostendit etiaꝫ ex hoc de virtutibus intellectualibus: φ scꝫ circa talia nō sit alteratō: qꝛ sciētia ꝛ omīs habitus intellectus est adaliquid.

¶ Circa ꝑdicta pōt queri: cū omnis habitus licet habeat relationem annexam sint forme absolute et de prima spē qualitatis: q̄uo valeat cōsequētia phi: φ circa talia non sit alteratio cū sint adaliqdꝰ. Dicēdū φ intentio phi ē φ nō est ꝓpe alteratio ad aliquā qualitatē nisi que ꝑt ꝑmo acquiri. Ait enī φ in illis qualitatibus nō ē alteratio q̄ fiunt cū quedā alteranꝰ. Vult ergo dicere φ sicut ad relatōnem nō est motus nisi ꝑ accn̄s: qꝛ alteratōne facta circa aliquid aliud acquiritur ipa relatio. Contingit enī ex eo φ aliqd mutatꝰ ad albedinē fieri simile: sic circa hmōi virtutes nō est alteratō per se: qꝛ acquiritur alteratōne facta circa aliō. Facta eīn variatōne circa passiones corporales acquirūtur habitus corꝑales. Facta etiā alteratōne circa passiones q̄ moderātur et reducūtur ad medium ꝑ virtutes morales acquirūtur ipe virtus. Fcā etiā alteratōne circa ꝑtem sensitiuā acq̄ritur in nobis sciētia vt videbitur magꝰ in libris de anima. Non aūt ꝓprie ꝑt fieri alteratio in ꝑte intellectiua cum sit indiuisibilis: et sic non ē susceptiua motꝰ: qui requirit subiectum diuisibile. Ipsa etiā qꝛ indiuisibilis iā nō ē pn̄s localiter alicui agenti naturali: qꝛ non replet locum. Agens aūt phisicum nō ē actiuum nisi in passum localiꝰ sibi pn̄s. Sensus aūt per oppositum pōt dici alterari rōe organi qō est q̄ntum et diuisibile et pn̄s localiter agenti naturali. sic exponit scotus hunc textum. 13. q. quolibetoꝝ. ꝛc.

D Ubitabit aūt Ca. III. aliquis. Quia. ꝑ. ꝓbando φ ē deuenire ad motorē immobilē suppositū erat motus ꝛ mobilia esse comparabilia adinuicē: ideo hic consequēter agit ꝺ cōparatōne motuū. Circa qō ꝑmittit tres conditōnes que requirūtur ad hoc φ aliqua pn̄t adinuicē compari. Prima conditio ē φ nō sint equoca. Vn̄ qꝛ acutum in magnitudinibꝰ saporibus et sonis dꝛ equiuoce: ideo hmōi acuta nō sūt cōparabilia adinuicem. Non eīn est comparabile vtꝝ stilus sit acutior vino. Propter quod dicēdū φ alr̄ dicitur corpus acutū alr̄ sonus: alr̄ sapor. Acutum eīn in corporibus opponitur obtuso. Acutū in saporibus opponitꝰ dulci vel amaro. Acutum in sonis opponitꝰ graui. Secūda cōditio ē φ oꝑtet φ compabilia adinuicē habeant idem subiectum primuꝫ ꝓpter tamē alietatē subiecti remoti non impeditur compatio. Equus eīn et canis sūt compabilia: vtꝝ vnus sit albior altero. Nam licet equꝰ et canis differant spē ꝛ sic subiectū remotū albedinis sit aliud ꝛ aliud: ꝑmū tn̄ eius subiectū ē idē scꝫ ipa superficies. Tertia conditio q̄ reqritꝰ ad hoc φ aliqua sint compabilia adinuiceꝫ est φ sint eiusdē nature siue eiusdē spēi. ¶ His ꝑmissis ondit arist. φ nō oīs motus ē oīni motui compabilis: sed solum adinuicem compantur motus q̄ sūt eiusdem speciei. Unde dicit φ motus circularis et rectus nō sūt adinuicem cōparabiles: tū qꝛ drn̄t spē: tum etiā qꝛ linee super quas sunt hmōi motus drn̄t specie. Linea enim vl̄is ē genus ad lineam rectam ꝛ lineā circularē. Dicit ergo φ vnitas generis nō sufficit ad compatioē aliqaoꝝ adinuicem: qꝛ latēt equiuocatōes in generibus. Propter qō sciendū φ licet genus sit vniuocū suis speciebꝰ vniuocatōne logica: qꝛ scꝫ dicit vnū nomen et vnā rōem ꝛ diuisionē cōem illis: sicut diuisio animalis. scꝫ φ aīal ē substantia animata sēsibilis equo boui ꝛ hmōi: hꝰ tamē nō obstāte genus ē equocū equiuocatōe phisica. qꝛ generi nō correspondet vna natura sed plures. Sola aūt species specialissima ē vniuoca vniuocatōe phisica. Inter illa ergo que drn̄t spē nō pōt

feri comparatio. ¶ Ad euidentiam
aūt huius notandū ꝙ cōparatio attēdit
inter habentia aliquā vnitatē adinuicē.
Unitas aūt aliquoꝝ dupliciter pōt acci
pi: vel ſm ꝓportionem: vel ſm ꝓportio
nabilitatē. Illa vō vniūtur ſm ꝓporti-
onē q̄ ad ſe habēt aliquā habitudinē vł
cōparationē quantitatiuā. Nam ꝓpor-
tio ē duarū quantitatū alterius ad alte-
ram certa habitudo. Ex quo apparet ꝙ
nō eſt ꝓportio niſi inter ea q̄ ſūt eiuſdez
rationis tm̄. Numeri enī ad ſupficiē vel
vel linee ad corpus nō eſt ꝓprie ꝓportō
ſed linee ad lineam: ſupficiei ad ſupfici
em pōt eſſe ꝓportio dupla vel tripla: et
ſic de alijs. Secūdo pōt ſeruari vnitas
aliquoꝝ ſm ꝓportionabilitatē: et hoc n̄
eſt reꝝ ad ſeinuicē ſed ꝑ cōparatōem ad
alia. Eſt enī ꝓportionabilitas vt tradit
euclides quinto geometrie: quedam ſili
tudo ꝓportionū quare nō eſt incōueniēſ
ſm ꝓportiōabilitatē ſeruari vnitatē in-
ter res diuerſoꝝ generū: et inter ea q̄ nō
ſūt eiuſdē rōis: ꝓpter hoc licet nō ſit ꝓ-
portio numeri ad ſupficiem pōt tamē in
ter talia eſſe ꝓportionabilitas. i. ſimili-
tudo ꝓportōnū. q2 ſicut ſe habet vna ſu
perficies ad aliā: ſic ſe habere pōt vnus
numerus ad aliū. Ex hoc aūt apparet ꝙ
cum cōparatio ꝓſupponat aliquā vnita-
tem: et ſit duplex vnitas: ſcȝ ꝓportōnis
et ꝓportionabilitatis: duplex pōt eē cō-
paratio: ſcȝ ſm ꝓportionē et ſm ꝓportio-
nabilitatē. Uerū q2 vnitas ꝓportōis di-
cit habitudinem rerū ad ſeinuicē et ſm
ſe. Unitas vō ſm proportionabilitatez
dicit habitudinē reꝝ ꝑ cōparationez ad
alia et nō ſm ſe. ideo que ſūt cōparabi-
lia ſm ꝓportionē ſūt cōparabilia ꝓprie.
Sȝ que ſunt cōparabilia ſm ꝓportōna-
bilitatē ſunt cōparabilia abuſiue et im-
ꝓprie. Uere ergo vniuoca vniuocatōne
phiſica ſūt ꝓprie cōparabilia et ſm pro-
portionē: q2 inter talia ad ſeinuicem po
teſt eſſe certa et determinata habitudo.
Illa aūt que ſūt tm̄ vniuoca vniuocatōe
logica ſunt cōparabilia large et ſm pro
portionabilitatē: q2 licet inter talia non
poſſit eſſe ꝓprie proportio: ē tamē inter
ea ſimilitudo ꝓportionū. Que aūt ſunt
pura equiuoca equiuocatōne logica ſm
ꝙ hmōi nullo mō ſunt cōparabilia: cuȝ
talia nō dicāt niſi ſolā vnitatē nōis. hn̄t
enī ſolā vocē cōem. ¶ Notandū inſuper
ꝙ licet ꝓportio ſtricte ſūpta ſepe ſumat̄
a doctoribus ꝓ habitudīe reꝝ eiuſdē ge
neris q̄ in quadā cōmenſuratōe cōſiſtit:
ſm quam exceſſū aliquotiēs ſumptū red
dit excedens. ꝓportionabilitas vō ꝓ ſi
mili habitudine rerū alterius generis.
Aliqn̄ tamē vnū ſumit̄ ꝓ reliquo. Und
ꝓportō large pt̄ ſumi ꝓ quacunq; habi
tudine vbi etiā eſt conuenientia ſolum
ſm analogiā. ¶ Explicit ſeptim⁹. p.

Incipit octau⁹ phiſicoꝝ.

Truȝ aūt factus ſit
aliquando motus. ¶ In hoc
octauo libro oſtendit. p. mo-
tum eē eternū Circa qḋ duo
facit. Primo ꝓbat motum non incepiſ-
ſe ſȝ eſſe eternum. Secūdo ex eternitate
motus inueſtigat conditōes p̄mi mobił
et p̄mi motoris. Secunda ibi principiū
aūt conſideratōis. Circa primū dicit ꝙ
motus eſt eternus q̄ eſt quedam vita om
nibus ſubſiſtētibus naturaliter. Quod
quidē pōt intelligi de motu in cōmuni ł
etiā de motu celi a quo oīs motus de-
pendet: q̄ quidem dicitur vita quedā na
turalibus: q2 omnia naturalia per hmōi
motū ſubſiſtūt et accipiūt eſſe. Dicit aūt
ariſto. ꝙ non oꝑtet ꝓbare motum eē: ſȝ
bene cōgruit ꝓbari ei⁹ eternitatē: q2 ex
eternitate mot⁹ ꝓbat̄ p̄m p̄ncipiū eē. Hō
aūt ꝓbat ariſto. in hoc octauo: et in. xij.
metaphi. tn̄ ſupuacue: vt cōiter dicitur.
Illud enī dicit̄ ſupuacue qḋ ſiue ponat̄
ſiue nō. nihilominus habetur intentuȝ.
Si igit̄ ponam⁹ motū eſſe eternū opor-
tet primū principiū eſſe qḋ ſit cauſa eter
nitatis. Si vō ponamus motū incepiſ-
ſe: neceſſe ē p̄mū p̄ncipium eſſe: q2 oīe
principiatum indiget aliquo principian
te. Nō ḡ indigem⁹ eternitate mot⁹ ad in
ueſtigandū p̄mū principiū eē. P. igit̄
ꝓbat motū ⁊ temp⁹ nunꝙ incepiſſe neq;
deſinere: ⁊ hoc multis rōibus: de quib⁹
ad pn̄s ſupſedeo: q2 nō ſūt vē rōes ſed
ſophiſtice: et hn̄t ſolui a doctorib⁹ theo

logicꝫ q̃ ẜm fidem catholicã et ẜm rei ve-
ritatem ponũt principium et finē ⁊ celi
et motus eius ac etiã tempꝛis.

rincipiũ ãt Capl'm. II.

Postꝙ .p. ꝓbauit moĩ eternita
tē eē. in illa ꝑte ex his que dixe-
rat inuestigat q̃ digna attribuenda sunt
motori ꝑ̇mo ordinãs quodãmõ totũ se-
quentē libꝝ in laudē ip̃ius. Primo aũt
mouẽti attribuendũ ē ꝙ sit mouẽs om-
nia: et ꝙ sit quid inmobile: ꝙ sit vnum
et ꝑpetuũ: ꝙ sit inꝑtibile et infinitum.
Tria ergo facit: nã ꝑ̇mo oñdit mouẽs ꝑ̇
mũ esse mouẽs oĩa: ⁊ inmobile. Secũ
do declarat ip̃m eē vnũ et ꝑpetuũ. Ter-
tio ꝓbat ip̃m eē imꝑtibilem et infinitũ.
Secũda ibi: Qm̃ aũt oportet esse semꝑ
motum. Tertia ibi Qm̃ aũt hoc necesse
est esse imꝑtibile. ¶ Ad euidentiã autē
prime ꝑtis sciendũ ꝙ si ꝓbare volumꝰ
primũ motorē mouentē oĩa esse inmobi
lem: oꝑtet primo nos scire quõ motꝰ re-
peritur in entibus. Nam ꝑ viã motꝰ .p.
naturalis deuenit in cognitionē primi
motoris. Secũdo oꝑtet nos scire ꝙ per
se et primo nihil a seipso mouetur: sꝫ om
ne qđ mouet̃ mouet̃ ab alio. ¶ Quantũ
ad primũ dicit .p. ꝙ aliqua sꝑ mouent̃:
vt corꝑa celestia: aliqua sꝑ quiescũt: vt
terra. Reliqua ꝟo medio mõ se habẽtia
aliqñ mouẽtur: aliquando quiescũt. nõ
ergo oĩa sꝑ quiescũt vt posuerat mellis
sus: nec oĩa sꝑ mouẽtur: vt posuerat era
clitus. ¶ Quantũ ad secũdũ oñdit aris.
ꝙ omne qđ mouet̃ ab alio mouet̃. Pro q̃
sciẽdũ ꝙ hoc alr̃ oñditur hic et alr̃ ĩ. vij.
libro ꝓꝑ. qđ .p. nõ ē nugatorius. In sep
timo eñ hoc fuit oñsum de motu ĩ cõi: hic
aũt descendendo ad spẽales mõs motꝰ.
Motus aũt duplex ē: scꝫ naturalis ⁊ vi-
olentus. Naturalis etiã duplex est: scꝫ:
animatoꝝ et inanimatoꝝ. Primo autē
ostendit in motu violento ꝙ omne quod
mouetur ab aliquo mouet̃: dicẽs ꝙ hoc
est manifestũ cũ motus violẽtus sit a ꝑ̇n
cipio extrinseco. Violentũ enĩ est cuius
principiũ est extra. Deinde oñdit hoc ĩ
motu animaliũ. In animalibꝰ eñ ē acci-
pere ꝑ se mouẽs scꝫ aĩam et ꝑ se motum
scꝫ corpꝰ. Unde dicit .p. ꝙ anima se ha-
bet ad corpus sicut nauta ad nauē. ꝓpt̃
quod sciendũ ꝙ nauta ad nauim et aĩa
ad corpus se habẽt similiter et dissimil'r
Hñt enĩ se similiter: qꝛ sicut nauis ē ꝑ se
mota: ⁊ nauta ꝑ se mouẽs: sic corpꝰ ē ꝑ
se motũ et anima ꝑ se mouẽs. Et sic nau
ta mouẽdo nauē mouet seip̃m ꝑ accñs:
sic anima mouẽdo corpus mouet se ꝑ ac
cidens. Dissimiliter aũt se habẽt: qꝛ ex
aĩa et corꝑe fit vnũ ꝑ se: nõ aũt ex nauta
et naui. ¶ Ulterius hoc idē oñdit arist.
in motu inanimatoꝝ: vt in motu grauiũ
et leuiũ: vbi vt dicit arist. est maxime du
bium. Ista aũt lr̃a sic exponitur a Sco.
dis. 2. 2. sen. Primo eñ ꝓbat .p. q̃drup-
pliciter ꝙ graue non mouet se: Tum qꝛ
graue nõ est animal. Mouere aũt se ꝓꝑ̇
um est animatoꝝ. Tum qꝛ si graue pos-
set mouere seip̃m: posset facere stare seip
sum. Illud eñ mouet seip̃m in cuiꝰ po-
testate ē mouere vel nõ mouere. Nõ est
aũt in ꝑtãte grauiũ vel leuiũ mouere vl'
non mouere seip̃m. Tum qꝛ motus quo
aliq̊d se mouet ē ad plures drñias posi-
tionis: grauia aũt et leuia nõ pñt se mo-
uere motibus diuersis. Tum qꝛ omne qđ
mouet̃ ex se habet ꝑtes diuersarũ ratio-
nũ: qꝛ ē diuisibile inmouens ⁊ motum q̃
ẜm ꝙ hmõi in vnã rõem nõ coincidũt.
Graue aũt est q̊d cõtinuũ et eiusdē ratio
nis in toto ⁊ in ꝑtibꝰ. ¶ In oppositũ .p.
soluẽs hãc dubitatõem dicit ꝙ potẽtia
dr̃ multipliciter. Distinguit aũt poten-
tiã ad actum. Primũ q̃ ē potẽtia eẽntia
lis: vt ē poñ ad sciaꝫ. Et potẽtiã ad actũ
Scđꝫ q̃ ē poñ accñtal': vt hĩta sciã hõ ē ĩ
poñ accñtl'i ad actualē ꝯsideratõnē. Ap
plicãº igit̃ ad ꝓpoᵐ dt ꝙ frigidũ ē ĩ po-
tẽtia calidũ. i. in poñ eẽntiali vt fiat cali
dũ: vt cũ ex aq̃ gñat̃ ignis. Cũ aũt muta
tũ fuerit ĩ calidũ et iã ē ignis ē in poñ ac
cidẽtali ad cõburẽdũ ita ꝙ ardet nisi ali
q̊d impediat. Ista etiã dicit de graui et
leui. Leue eñ fit ex graui. vt ex aq̃ fit aer
vel ignis. Cũ aũt est iã leue oꝑabit̃ mox
nisi impediat̃. Intẽdit ergo dicere ꝙ sic
ignis hñs calorē vt actum primum vere

et effectiue se habet ad calefactōem que est operatio eius: ita ignis actu existens leuis effectiue se habet ad esse sursum. Idem etiā dicit. 4. phisi. ca. de vacuo. qꝛ ſm grauitatē et leuitatē erūt actia: ſꝫ ṽo durū et molle erūt passiua. ¶ Si contra hoc dicas: qꝛ secūdo de generatōne arist. enumerans qualitates actiuas excludit g̃ue et leue a q̄litatibꝰ de actīs ꝛ passiuis. Dico ꝙ arist. nō ꝯdicit sibi: qꝛ alr̄ loq̄tur de actōe et passione in li. phisicoꝝ et in li. de generatōe. Sic enī in libro phisi. loquiꝶ de motu in generali: in li. de gñatōe de motu ad formā. Sic ĩ libro phisico. loq̄tur de actōne in cōi: ꝛ sic grauia et leuia hn̄t principium agēdi et patiendi respectu motus localis. In li. aūt de generatōe loquiꝶ de actōe ad formam: et sic grauia et leuia nō hn̄t principium agendi et ꝓducendi aliq̄d ſm formā: neqꝫ principiū patiēdi ab aliq̄ agēte. Ad hoc est ratō talis: Omnis effectꝰ q̄n causaꝶ hꝫ cām in actu: hoc ptꝫ ex secūdo phisi. vbi diciꝶ ꝙ causa efficiēs in actu et causatū in actu simul sunt et non sūt: ergo cū descēsus grauis ē in actu aliquid est causans in actu. Nō est aūt tūc in actu a remouēte ꝓhibens: qꝛ tale mouens vt hic dicit arist. est quasi mouens ꝑ accn̄s ꝛ p̄ter mouens ꝑ accn̄s oportet dare mouēs ꝑ se efficiēs: qꝛ om̄e ꝑ accidens habet reduci ad ꝑ se: nec illud pōt poni generās: qꝛ tūc p̄t nō esse. Oportꝫ igiꝶ dare aliq̄d intrinsecū graui. Grauis ergo siue forma grauis ē principiū actīū ad vbi deorsum. Propter tn̄. p. declarādum sciendū ꝙ motus ex se nō ē naturalis ꝑ hoc ꝙ mobile habet principiū actiuum in se: sed ſm ꝙ habet in se principium passiuū intrinsecū ad motū. Hꝰ patet: qꝛ iaꝫ aliquid moueꝶ naturaliter: qꝛ moueꝶ sicut aptū natū est moueri. Et hꝰ est qᵭ dicit. p. querēs quare graue et leue mouentur in ipsoꝝ loca. Respondeꝶ ꝙ apta nata sūt ibi eē: qꝛ habēt inclinationem naturalem ad illud vbi. Et hoc postea subdit ꝙ habēt p̄ncipiū patiendi ꝛ non faciendi: scꝫ respectu motus inq̄ntum naturalis. Per hoc patet ad auctoritates. Nam prime tres que habēt vnā vim ostendūt graue non mouere se sicut agens per cognitionē. Nō eñ possꝫ animal sistere nec se mouere nec dirigere nisi ageret per cognitionem. Ex hoc satis patet ꝓpositū phī: ꝙ ista nō sūt p̄rio mouētia. nā primū mouēs mouet ꝑ cognitionē. Quarta ratio bene ꝓbat ꝙ vna ps grauis exn̄s in actu non causat motū in alia pte: hoc tamē nō obstante totuꝫ graue est in actu ſm actum primū: et causat in se actum secūdū. Sed si obiciatur. p. Si concedat graue et leue sic moueri a se effectiue licet nō ꝑ cognitionē q̄uo habet principale ꝓpositū suū ꝙ ita necessario moueanꝶ ab aliquo qᵭ intendit p̄ncipaliter ꝓbare. Dico ꝙ satis hoc habꝫ ex distinctōe poñe. Ista eñ nō reducunt se de poñ ad actū nisi prius fuerit reducta de potentia ad actum primū. Sequitur igitur ꝙ om̄e graue et leue licet moueat se effectiue de potentia ad actum secundū tamē mouetur ab aliquo alio extrinseco: scꝫ a generāte de potentia p̄ria ad actum primū. Non enī optet si omne qᵭ mouetur ab aliquo mouetur ꝙ ĩ om̄i motu moueatur ab alio. Et sufficit pho primū: qꝛ ꝑ hoc deuenitur ad aliqᵭ aliud ab omnibus istis quod nec ĩ vno motu nec in quocūqꝫ poterit moueri ab aº: sed erit omnino mouens inmobile cū nō sit ꝓcessus in infinitū in mouentibus et motis. Hanc materiaꝫ diffusius tractat Scotus vbi s̄. Q̄ aūt nō sit ꝓcessus in infinitum in mouentibus et motis siue ĩ quocunqꝫ genere causarū ostendetur 2º metaphi. capitulo secundo.

Capitulum. III.

Quoniam aūt oportet.

In ista incipit determinare de vnitate perpetuitate infinitate et impartibilitate primi motoris: de quibus ꝑ nūc pertranseo: qꝛ ista habent magis videri in theologia. Solum ad presens tractabo ᵭ duobus que hic tāgit. p. q̄uo. s. motus localis est primꝰ motuū. Et de quadam questione quā mouet. p. circa motum. Quantum ad primum ostendit. p.

ꝙ motus localis ē primus motuū. Qđ
ꝓbat: qꝛ altatio ꝑcedit motū ſm augmē
tū. Loci aūt mutatio ꝑcedit alteratōem
ergo loci mutatō ꝑcedit oēs alios mo
tus. Q aūt alteratio ꝑcedat augmentū
ꝓbat qꝛ ad hoc ꝙ fiat augmentū opoꝛȝ
ꝙ alimentū conuertat in ſubſtantiā ali-
ti. nō pōt aūt cōuerti niſi prius alteret.
Q. etiā loci mutatio ꝑcedat alteratōem
oſtendit: qꝛ alterans aliqñ non alterat:
et poſtea alterat. ꝑexigit igit ibi loci mu
tatio que facit agens eſſe ꝓpinquum qđ
prius erat remotū. Ariſto. eñ ad saluā-
dum motū generatōis et coꝛruptōnis h
inferi⁹ poſuit intelligētias īmediate mo
uere oꝛbes. i. celos: et mediāte celo mo-
to ꝓpt diuerſitatē aſpectuū cāre dṽſita-
tē motuū ī his īferioꝛib⁹. Stelle eñ ſiue
ſiḡ infrigidātia ꝛ etiā calefaciētia aliqñ
ſūt ꝓpinqoꝛa ei qđ altat aliqñ remotio
ra: et ſucceſſiue habent aliū et aliū aſpe-
ctum ad hec alterabilia rōne motus hu-
iuſmōi ſtellarū ſiue planetarū in circulo
obliquo q̄ dicitur zodiacus. qꝛ cū hic cir
culus declinet ad vtrāqȝ ꝑtē ab eq̄nocti
ali illud qđ mouet ſm circulū ꝑ zodiacū
opꝫtet ꝙ ſit magis qñqȝ ꝓpinquū: ꝛ qñ-
qȝ magis remotū. et ſm hoc ſua ꝓpinq̄
tate vel remotōne cauſat varietatē ꝛ dif
foꝛmitatē generatōis et coꝛruptōis ī iſtꝭ
inferioꝛibus. Uidemus enī ꝙ ea que ap
propinquante ſole ad nos generant re-
cedente ſole coꝛrumpūtur: ſicut herbe q̄
in vere naſcūtur in autūno deſiccātur: et
ſic de alijs ſuo mō. Et qꝛ hoc non fit ſine
motu locali celi opꝫtet motū localem pre
cedere alios motus. Hoc aūt eſt verū q̄n
tum ad oꝛdinē quem videmus in reb⁹.
Iſta eñ coꝛpa inferioꝛa alterantur ꝛ ge-
nerātur et coꝛrumpūtur mediātib⁹ coꝛꝑi
bus celeſtibus. In hoc tñ. p. errauit: qꝛ
ponit ꝙ nō eſt poſſibile alr eē generatio
nem et coꝛruptionē et oēȝ mutatōȝ ī his
inferioꝛibus: ita ꝙ iſta nō pñt immedia-
te moueri a motoꝛe īmobili: qꝛ ſcȝ vt ipē
đt: illđ qđ mo^r^ īmedia^e^ a motoꝛe īmobli
eſt ꝑpetuū. Nā īmobile ſꝑ manet idem
eodē mō: et ſic nō mutat diuerſimode ip
ſas res ꝓpter ſui inmutabilitatē: ꝛ ideo

ſm ipm varietas generatōis et coꝛrupti
onis non habet eſſe niſi mediantib⁹ mo-
tibus oꝛbium celeſtium: et ſic poſuit oꝛ-
dinem cauſarū ſimpliciter neceſſarium:
ita ꝙ prima cauſa non pt agere in hec ī
ferioꝛa niſi mediantibus cauſis ſecūdis:
vt ſūt intelligentie et coꝛꝑa celeſtia. Sȝ
oppoſitum huius tenemus ex fide. De⁹
eñ cū ſit agens ex volūtate ſine ſui muta
tione pt inmediate iſta inferioꝛa mouere
et nouas creaturas condere: et hoc volū
tate antiqua: vt ſi ego ꝓponerē mihi ho
die me ſcripturū cras: et poſſem ſcriptu-
ram ponere in eſſe ꝑ actum voluntatis:
ſcriptura poſſȝ cras habere nouū eē ſine
mei mutatōne: Sic đs voluit ab eterno
res eſſe ꝓ tꝑe: et ipē res create habuert
nouū eſſe abſqȝ mutatōne ipius dei ſola
mutatōe facta in ipis rebus: vt hȝ diffu-
ſius tractari in ipa theologia. ¶ Oſten-
dit inſuꝑ. p. ꝙ ſolus motus localis pōt
ꝑpetuo cōtinuari. Cum enī in alijs mo
tibus ſint termini contrarij nō pñt conti
nuari ſine quiete media: alr idem poſſet
mutari ſimul oppoſitis mutatōibus. Uñ
ſi aliq̄d ſanat et adepta ſanitate ſine qui
ete media tendit ad oppoſitū terminuȝ.
et infirmetur cū quilibet mot⁹ poſſet de-
nominari a termino ad quē tēdit ſine in
termiſſione motus ad ſanitatē denomīa
retur ab infirmitate: et ſimul idē ſanare-
tur et infirmaretur. Solus ergo motus
localis pōt ꝑpetuo cōtinuari: nō tñ qui-
libet ſed circularis tm̄. qꝛ ſolus iſte ē ab
eodem ad idē: nō a cōtrario in cōtrariū.
¶ Propter qđ ſciendū ꝙ triplex ē mo-
tus: localis ſcȝ: circularis et rectus: qui
ſunt motus ſimplices: et motus compo-
ſitus et mixtus ex vtroqȝ: vt ſi aliq̄d mo-
ueretur per coꝛdam et rediret ad arcum
faceret motum mixtū ex vtroqȝ. Motus
aūt rectus non pt continuari cuȝ habeat
terminos cōtrarios: vt ſūt ante et retro:
ſurſum deoꝛſum dextroꝛſum ſiniſtroꝛſū.
Unde ſuper ſpacium infinitū nō pt mo-
tus rectus continuari: tum qꝛ nō eſt dan
dum ſpacium tale: Tum qꝛ nō eſt ibi ſi-
gnare terminū ad quem. Suꝑ aūt ſpaci
um finitum non pt continuari niſi fiat re

flexio a termino ad quem ad terminuz a quo. Non pōt aūt fieri huiusmōi reflexō sine qniete media in termino ad quem. De termino ad quem: vide in q̄nto. ca. secūdo. Similiter dōm ē de motu cōposito seu mixto. ¶ Notandū tamē φ licz idē nō possit moueri motibus cōtrarijs sine quiete media motu ꝓprio et ꝑ se: tñ pōt motu alterius et ꝑ accñs: vt si lapillus aliquis proiectus sursum turri magne cadenti obuiaret constat φ lapillus ille turrim illam per nullum tempus re moueret: Opteret ergo lapillum descēdere sine quiete media: sed hoc non essz motu proprio sed ad motum alterius scz ipsius turris. ¶ Quantum ad secundum hic tractandum mouet. P. q̄d dam dubium circa motum. Nam cū per motum contingat aliquid habere eē pᵒ non esse et contingat ipm per tempus p̄cedens non esse: in tempe aūt cōsequēti esse questio est de illo instanti copulanti illa duo tempa: Utrum in eo debeat dici esse vel non esse: Et vtꝝ huiusmōi instans teneat se cuz re priori corrupta: vľ cum re posteriori generata. ¶ Ad quod respondet. p. φ signum instans quod ē terminus preteriti ꝛ initium futuri debz esse posterioris rei: vt si ex aqua fiat aer: non potest dari vltimum instans in quo fuit aqua et primum in quo incipit esse aer: quia tunc val esset idem instans vel aliud et aliud: non idē: quia tūc in eodē instanti esset aer vt aqua genitum et corruptum ens et non ens: quod est falsuz. Nec potest dari φ sit aliud et aliud instans: quia cum inter duo instantia sit sē per dare tempus medium: vt habetur 6 phisicorum: oporteret dare tempus in q̄ nec esset aer nec aqua: nec esse corruptū nec genitum quod est falsum. Oportet ergo dicere φ in instanti quod termīat tempus preteritum et inchoat futurum est aer et desinit esse aqua: et in tempore precedenti cuius huiusmodi instans est terminus fuit aqua: in ipso aūt instanti et in tempore sequenti cuius initium est aer. Sic ergo patet φ corruptuz non habet vltimum instans sui esse sed genitum habet primū instans sui esse / corruptum: tamen habet primum instās sui nō esse. quia vt dictum est in illo instanti in quo genitum incipit esse corruptum desinit esse et incipit nō esse. Hec de mente Scoti. 12. q. quolibetorum. Nota circa hec ea que dicta sunt. 5ᵒ. ca. 4. huiᵒ.

Finis.

Sequit͛ primus liber de celo et mūdo.

Incipit.I.liber d ce.et mū. d natura.etc.

Hic incipit liber de celo et mundo: qui est de substantia corpea inquantū habet in se principium motus local. Qz vero motus localis est prima spēs motus: iō iste liber qui est de tali motu precedit librum de generatione et corruptōne q̄ est d motu ad formā. Diuidit aūt iste liber in q̄ttuor libros pncipales siue ptiales. In quoz pmo agitur de toto vniuerso. In scdo d pte pncipalissiā vniuersi.s. d celo. In tertio de minus principali parte scz de elemētis: et hoc sm opinionem antiquoz. In q̄rto vo sm opinionē propriā. In primo aūt determinat principaliter de trib9. Primo de pfectōe vniuersi. Secūdo de generabilitate et ingenerabilitate eius. Tertio de finitate et infinitate ei9. ¶ Quātū ad primuz tractat aristo. de pfectōne vniuersi sm qd vniuersū cōstituit ex ptibus eius pncipalibus que sibi determināt certū sitū ī vniuerso: que quidē sūt quiq3 corpa simplicia.s. quattuor elemēta et celū put comphēdit oēs orbes celestes: qd a phis vocat quinta eeñtia. Hec aūt corpa vndiq3 sperice se circūdāt. Aqua enī sperice circūdat terrā dempta quadā eius parte: q̄ discoopta ē aq̄s pter inhabitatōem hominū. Aer vo sperice circūdat aquam: et ignis aerē: et sic de corpibus celestib9 de quib9 aget in secūdo. Numer9 autē hm̄oi corpm simpliciū pōt sumi sm numerū motuū simpliciū. Ad cuius euidētiā sciendū: q vt hic dicit arist. oīs corpus phisicū est mobile localiter: pbatur qz oīe corpus phisicū h3 naturā tanq3 principiū intrinsecū: sed natura est pncipiū et cā motus: ex secūdo phisi. g oīe corpus phisicū ē mobile: s3 oīe qd mouetur aliquo motu ē mobile motu locali cū motus localis sit prim9 motuū: g omne corpus phisicū est mobile sm locum. Et loq̄tur aristo. de corpe phico ad differentiā corpis mathematici. ¶ Itē sciendum q duplex ē motus.s. simplex et cōpositus. Est aūt mot9 simplex q̄ fit super magnitudinē rectā vel circularē. Unde duplex ē mot9 simplex: qz q̄dā ē motci9rcularj q̄ fit circa mediū. Quidā vo motus rectus q̄ ē vel ad mediū vl' a medio. Ad mediū vt motus grauiū q̄ tendūt de orsū ad centrū terre qd ē mediū toti9 vniuersi. A medio aūt vt motus leuiū q̄ tēdunt sursū. Mot9 mixt9 est q̄ componit ex recto et circulari. ¶ Sicut insup duplex ē motus: sic est duplex corpus. scz. simplex et mixtū. Corpus simplex ē qd nō est cōpositū ex poribus corpib9: nec resolubile in priora corpa: vt elementa. Corpus mixtū ē qd ē compositū ex poribus corpibus et est resolubile in ipa: vt aux argentū: et sic de alijs. His pmissis pōt videri q sm mot9 simplices possūt sumi corpa simplicia. Motu enī circulari mouet celū. Motus enī circularis est perfectior motu recto: qd pbat aristo. qz linea recta ē impfecta cuz sibi possit fieri additio. Linea vo circularj ē pfecta cū coniungat finē suo pncipio: et p 9ñs sibi nō pt fieri additio. Et sic mot9 circularis pfectus sm lineā circularē ē pfectior motu recto. Debet g corpi nobilissi9 cuiusmōi ē celū qd ē nobilissimū int corpa simplicia. Elemēta vo mouentur motu recto. Leuia quidē vt aer et ignis motu a medio. Grauia vo vt aqua et terra motu ad mediū. ¶ S3 contra arguit: qz ignis et aq̄ mouētur motu circulari cum moueātur circa mediū. R9 q mot9 circularis nō inest eis sm naturā ppriā sic nec mot9 planetarū ab oriēte ī occidētē sup polos mōi inest eis sm naturā propriā cū motu ppo moueātur sub zodiaco: vt magis videbit secūdo huius. Ūn licet vnius corporis simplicis sit tantuz vn9 mot9 sm naturā ppam: vt dicit arist. pōt tn̄ alr moueri vtute corpm supioz. et hoc de principali. ¶ Quantū ad secūdū articulū in q̄ tractat de gn̄abilitate et ingenerabilitate di p. q celū est ingenerabile et incorruptibile. Ex q̄ seq̄tur correlarie q celū nō ē cōpositū ex mā et forma: sed ē q̄dā eeñtia simplex. Probatur 9ña: qz vt dicit aristo. 8. meta. nō omīs

rei ẽ materia s; quoꝝ inest gñatõ ⁊ trãs- mutatõ abinuicẽ hec hñt materiã ¶ Ad cuius euidẽtiã sciendũ ꝙ vt dicit Sco. doc. subti. 14. di. secũdi señ. alr circa hꝰ est dicẽdũ ꝺm viã ar. et phoꝝ. ⁊ alr ꝺm viã theolo. P. eñ diceret ꝙ in celo nõ est cõpõ ex matia et forma: vt pꝫ ex au- ctoritate allegata. qꝛ sequeret ipꝫ eẽ cor ruptibile. Cõfirmat: tũ qꝛ oñis potẽtia passiã matie ẽ poñ ꝯdictõis: s; celũ ẽ ne cessariũ et sẽpiternũ ꝺm phm in plerisqꝫ locis: ergo celũ nõ ẽ in poñ ꝯdictõis nec aliq̃d qð ẽ in poñ in ipo: ⁊ sic in celo nõ est materia: Tũ qꝛ materie ẽ annexa pri uatio: qꝛ sp machinat ad maleficiũ: ex p̃ mo phisi. Materia etiã ẽ qua res p̃t esse et nõ esse. 7. meta. Rꝰ vno mõ ꝙ verũ ẽ ꝙ in celo ẽ materia: nõ tñ ẽ corruptibile eo ꝙ nõ habet contrariũ agẽs qð possit illud corrumpe: ⁊ ideo remãet incorrup tibile: qꝛ oñe qð corrũpitur a suo corrũ pit cõtrario. ¶ Cõtra tũ qꝛ ista solutõ ñ euadit q̃n celũ sit corruptibile q̃ntũ ẽ de se: qꝛ habebit intra se p̃ncipiũ corrupti- onis s; materiã: Tum qꝛ ꝺm phm oñi poñe actiue rñdet ĩ nã aliqua poñ passi- ua: et ecõuerso. Si g̃ celũ ẽ corruptibile de se vt hꝫ dicere ponẽdo ibi mãm optꝫ dare in natura aliqð agẽs qð possꝫ ipm corrũpe. Alr rñdet ꝙ ĩ celo ẽ mã: nõ tñ eiusdẽ rõis cũ mã inferioꝝ. et iõ illa mã nõ ẽ in potẽtia cõtradictõis: nec p̃t ꝙtũ est de se trãsmutari de vna forma ad ali- am. ¶ Cõtra qꝛ si sic: ergo erũt due p̃me matie alteriꝰ et alteriꝰ rõis. Cõsequẽs est falsũ: g̃ et añs. falsitas ꝯñtis ꝓbatur Tũ qꝛ nõ sũt duo fines p̃mi: nec duo ef ficiẽtes alteriꝰ et alteriꝰ rõis: g̃ simlr nec due materie prime alteriꝰ et alteriꝰ rõis Tum qꝛ dubium ẽ vnde sit illa alteritas in materia hac et illa cũ sola forma disti guat et separet ex septimo meta. Tũ qꝛ cõcessa illa alteritate illa mã saltem ĩ ce lo est in potentia ad hanc formam et pri- uationem huius: et ita erit in potentia ð se contradictionis. Sed materia est per se ratio corrumpendi inquantũ est in po tentia ad priuationẽ forme ꝙ habet: er- go celum erit corruptibile. ¶ Alr respõ detur ꝙ in celo ẽ materia et eiusdẽ rati- onis: non tamen in potẽtia contradictõ- nis: qꝛ forma eius complet et satiat totũ appetitum materie sue respectu alteriꝰ forme. ¶ Contra: nulla forma complet appetituꝫ sue materie: nisi qꝛ formaliter vel saltẽ virtualiter cõtinet in se omnes formas quibus sua materia est priuata: sed forma celi non est huiusmodi: ergo ⁊c. Probatio minoris ꝙ nõ formaliter patet de se: Quod non virtualiter patꝫ de anima intellectiua: nullũ eñ imper- fectũ continet ꝟtualiter aliquod perfe- ctius se: Anima aũt intellectiua est for- ma perfectissima omniũ corporalium. Ex p̃dictis seq̃tur correlarie: vt dicit do ctor vbi s̃. ꝙ corpus celeste ꝺm viaꝫ phi nõ est animatũ: qꝛ si sic necessario habe- ret materiam: cũ anima sit actus corpo- ris organici. Et etiã p̃terea vel eẽt aĩa- tum formaliter aĩa intellectiua tm̃: vel cum hoc anima alia puta sensitiua quic quid des sequitur ꝙ haberet materiam cũ aĩa sit actus ⁊c. ⁊ ꝑ consequens cor ruptibile. Preterea vel celũ tm̃ eẽt aĩa vel cum hoc esset aliquid aliud perfecti bile per animam primuꝫ dari nõ potest. qꝛ cum celum sit quantuꝫ intellectus es set quantus. Nec secũdum: qꝛ tũc celuꝫ esset in potentia passiua et ĩ potẽtia cõ- tradictionis: ergo non esset sempiternuꝫ et necessarium. ¶ Sed cõtra qꝛ. p. secũꝰ huiꝰ et. xij. meta. dicit celũ esse aĩatũ. Rñdetur si. p. ponat celũ eẽ aĩatũ for- maliter aĩa q̃ sit ꝑ se de eẽñtia celi ꝯdi- cit sibiipsi: vt patet ex precedentibus: iõ optet ipm expõere. ¶ Pro q̃ sciẽdum ꝙ aĩa duplex hꝫ officiũ respectu corpis. s. informãdi ⁊ mouẽdi qꝛ ẽ forma corpis ⁊ corpis motrix. Ubicũqꝫ g̃. p. loq̃t de aĩa celi exponẽdus ẽ ꝺm ꝯditõem q̃ aĩa est motrix corpis ⁊ ñ forma ĩ rõe motricis: ⁊ illa aĩa ẽ ĩtelligẽtia ꝓpa cõiuncta huic orbi vt ꝓpa motrix: ⁊ tal nõ ẽ nisi vnica vniꝰ ita ꝙ ꝯiũgit orbi ĩ rõe motcis ⁊ ñ in rõe informãtis. Et ꝙ hmõi sit ĩtellcũs. p. vr̃ posse ꝓbari. 8. phisi. vbi ðt. p. ꝙ p̃m mobile diuidit ĩ duo q̃ꝝ vnũ ꝑ se moꝰ et aliõ ꝑ se mouet ⁊ ẽ ĩmobe ⁊ ꝑe ⁊ ꝑ accñs

Illud qđ mouet̃ ē celū: Sed mouēs inmobile est intelligentia: que si esset forma celi tūc saltez p accñs moueretur .s. ad motuȝ celi. Si aūt loquamur ſm theologoꝝ viā: sic dicēdū ꝙ corp⁹ celeste est vere compositū ex materia et forma. Sic enī exponunt illud geneſ. In principio creauit đs celum: scȝ empirreū plenum angelis: et terrā id ē materiā informem omniō a terra vsqȝ ad celum empirreū: et illa materia quantū est de se ē eiusdeȝ rationis cum omībus. Sed tunc ē dubium qūo celum sit incorruptibile si habeat materiā eiusdē rōis cū suis inferioribus. Respondetur ꝙ celum simpliciter loquēdo ē corruptibile cū habeat materiam qua posset esse et non esse. vñ theologi habēt discordare a pħo in hac ꝓpositione qua scȝ dicit celū esse incorruptibile et necc̄m. Licet aūt celū sit simpliciter corruptibile: ſm quid tamen ē incorruptibile: qđ patet auctoritate damasceni dicentis ꝙ celum de se ē corruptibile tamē volūtate dei ē incorruptibile: qꝛ illud đs nō vult corrumpe: sed perpetuo conseruare. Ratōne etiā pt̄ ꝓbari: tū qꝛ celum nō habet cōtrariū agēs potēs vincere eius formam: Tum qꝛ forma cel est alterius rationis a formis elementoꝝ: et ideo celū nō ē capax cōtrariarū qualitatum: et ideo nō ē corruptibile nec alterabile p naturam. Celū nempe nec ē calidū nec frigidum nec humidū nec siccū formaliter: tales eīn impssiones nō sunt formaliter in corpibus celestibus sȝ virtualiter: sicut sol dicitur calidus qꝛ causat calorem in istis inferioribus. Et sīr saturnus dicitur frigidus et luna humida ṽtualiter: vt patet in plenilunio. Tūc eī mare ē plenū: ⁊ cū lūa ē ī decremento sui luminis: mare decrescit: ⁊ cū fuerit diminutū: iteꝝ incipit augeri: sic ꝙ in nouilunio rursus plenum efficitur ¶ Si ṽo queratur an celum sit animatū ſm viam theologoꝝ? Respondēdū ē ꝙ non: vt patet p Damascenū dicentē corpora celestia inanimata. Item glo. sup illud ysaie. 1°. Audite celi et auribus pcipe terra. Dicit ꝙ ꝓpheta nō alloquit̃ inanimata: scȝ celum et terrā: sȝ tm̄ habitatores celi et terre. Et hoc đ secūdo pn̄cipali ¶ Quātū ad tertiū in q̄ agit arist. de finitate et infinitate vniuersi. Dicit ipse ꝙ vniuersū est finitū: et ꝙ nō est dare aliqđ corpus infinituȝ qđ ꝓbat plurib⁹ rationib⁹: quas nūc cā breuitatꝭ omitto.

Incipit secundus liber de celo et mundo.

Quod quideȝ igitur neqȝ factū est ⁊c̄. Hic incipit secūdus liber celi ⁊ mōi in quo. p. tractat đ pn̄cipaliori pte vniuersi scȝ de celo. Circa quod primo tractat de diuersitate ptium eius. Secūdo de motu ipsi⁹. Ad euidentiaȝ prime qꝛ celum ē spericę figure: vt dicit aris. Sciendū est pmo ꝙ drña est inter sperā et orbem. Spera eīn est corpus solidū vnica supficie cōtētū in cuius medio ē centrū a quo omēs linee ducte ad circumferētiā sūt equales Sed orbis habet duas supficies: scȝ cōcauam et conuexam. Sepe tamē vnum ponit̃ p reliquo. Linea ṽo transiens p centrū spere applicans extremitates suas ad circumferentiā dicitur axis spere Duo aūt pūcta axim terminātia dñr poli mōi: saȝ polus articus et polus antarticus. Polus artius est qui nobis semper apparet. Et dicitur artic⁹ ab arthos id est vrsa: qꝛ ē ꝓpe maiorem vrsaȝ. Dr̄ etiā septentrionalis ab illis septē stellis que voluunt̃ circa polum. Polus antarticus est polus ibi oppositus qui nobis nunꝙ apparet. Et dicitur ab anthi qđ ē contra quasi contra articum. Dicit̃ autē meridiōal: qꝛ ē ex pte meridiei. Dr̄ etiā austral̃ qꝛ ē ī illa pte a q̄ vēit auster Ista duo puncta in firmamēto stabilita dicūtur poli mōi qꝛ ad illos voluitur tot⁹ mūdus. ¶ Sciendū insup ꝙ vt habet̃ ī tractata de spera. Sūt aliq̄ circuli ex q̄bus spera materialis componitur: ⁊ illa sup celestes componi intelligit̃ quoꝝ q̄dam sunt minores: et quidam maiores: vt patet intuenti sperā materialē. Maior eīn

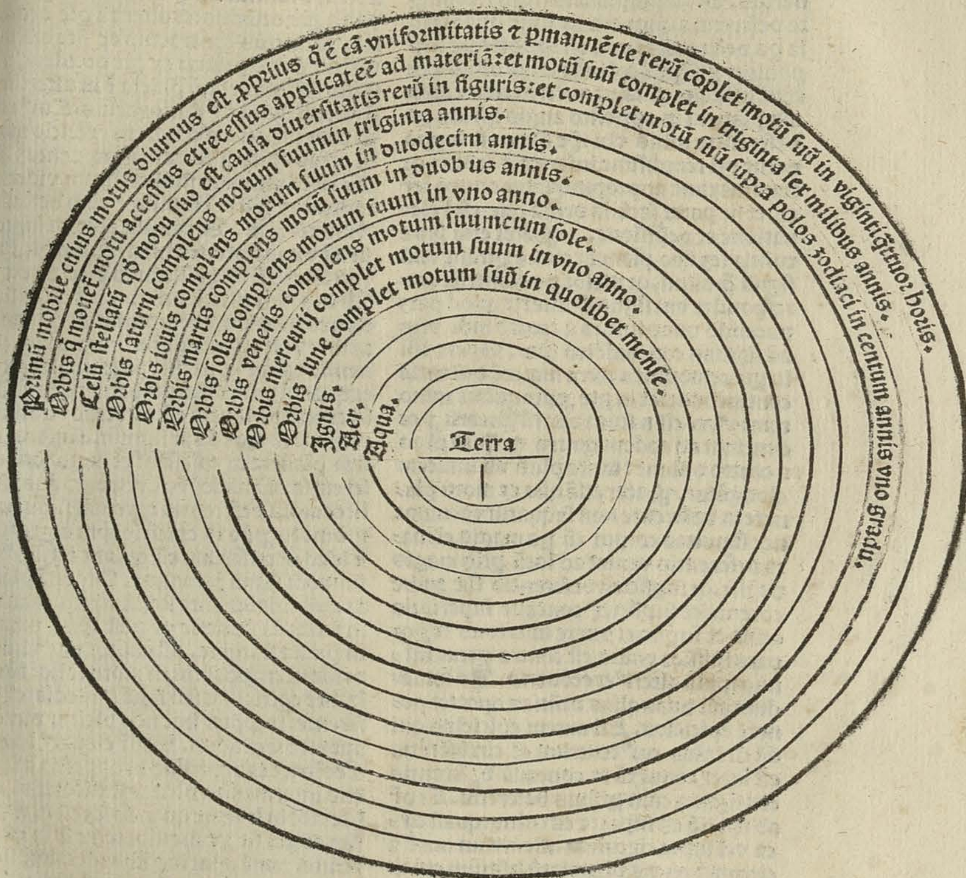
ſpera circulus dicit̄ qui deſcriptus in ſu
perficie ſpere ſup̱ eius centrū ſperā diui
dit in duo equalia. Minor ῾vo q̄ deſcrip
tus in ſuperficie ſpere ſup̱ eius centrum
eā nō diuidit in duo equalia ſed in pro=
portōes inequales. Licꝫ aūt ſint ſex cir
culi maiores vt patet in tractatu de ſpe=
ra: hic tamē ſolū tangā de tribus ſcꝫ eq̄=
noctionali zodiaco et orizante. Eq̄noxia
lis circulus eſt ille qui diuidens ſperaꝫ
in duo equalia ſm̄ quamlibet ſui p̱tem
eſt eq̄ diſtans ab vtroq̄ polo. Et dicitur
equinoctialis q̄m q̄n ſol tranſit p̱ illū qḋ
eſt bis in anno: ſcꝫ in principio arietis ⁊
libre ē equinoctiū ī vniuerſa terra. Vnḋ
etiā appellat̄ eq̄tor diei ⁊ noctꝭ: q̄ꝛ ade=
quat diem artificialē nocti. Eſt aūt dies
artificialis ſm̄ philoſophos ab ortu ſo
lis vſq̄ ad occaſum: licet vulgus ſumat
diem an̄ ortum ſolis. Dies ῾vo natural'
eſt ſpaciū. xxiiij. horarū. Circulus zodi=
acus ē ille q̄ interſecat eq̄noctialē et in=
terſecat̄ ab eodē in duas p̱tes equales:
et vna medietas eiꝰ declinat vſq̄ ſeptē=
trionē et alia vſq̄ auſtꝝ. Et dicit̄ a zoe
qḋ ē vita: q̄m ſm̄ motū planetarū ſub iº
eſt om̄ino vita in iſtis inferiorībꝰ rebus.
Vel dicit̄ a zodias qḋ ē animal: q̄ꝛ cū di
uidatur in duodecim p̱tes eq̄les queli=
bet p̱s appellat̄ ſignū: et hꝫ nomē ſpēaᵉ
a noīe alicuiꝰ animalis ꝓpter ꝓꝑetateꝫ
aliquā cōem tā ipi q̄ animali: vel ꝓpter
diſpōem ſtellarū fixarū in illis p̱tibꝰ ad
modū hmōi aīaliū. Iſte aūt circulus la=
tine dicitur ſignifer: q̄ꝛ ibi ſūt ſigna. Ab
ar̄ꝭ. ῾vo in li. de gn̄atōe et corruptōe dici
tur circulus obliquus vbi dicit q̄ ſm̄ ac
ceſſum ⁊ receſſū ſolis in circulo obliquo
fiūt generatōes et corruptōes in rebꝰ in
ferioribus. Nomīa aūt ſignoꝝ et ordo ⁊
numerꝰ in his verſibus patꝫ. Sūt aries
thaurꝰ: gemini: cācer: leo: ῾vgo: libraq̄.
Scorpio architenēs: caper: āp̄hora: pi=
ſces. Quodlibꝫ aūt ſignū diuidit̄ ī. xxx.
gradus. Vnde patet q̄ in toto zodiaco
ſūt. 360. gradus ſm̄ aſtronomos. Item
quilibꝫ gradus diuidit̄ in. 60. ī mutata.
Cū eñ quilibet circulus in ſpera preter
zodiacū intelligat̄ ſicut linea ſolus zodi
acus intelligit̄ ſup̱ficies habēs in latitu
dine. xij. gradus: in longitudīe ῾vo. 360.
vt dcm̄ ē. Linea ῾vo diuidēs zodiacum
in circuitu ita q̄ ex vna p̱te ſui reliq̄uat
.6. gradus: et alia p̱te. 6. alios dicit̄ li=
nea ecliptica. q̄m quādo ſol et luna ſunt
linealiter ſub illa cōtingit eclipſis ſolis
et lune. Sol quidē ſp̱ decurrit ſub linea
ecliptica. Om̄es alij planete declinant
vel ῾vſus ſeptentrionē: vel ῾vſus auſtꝝ.
Quandoq̄ etiā ſūt ſub ecliptica. Pars
῾vo zodiaci q̄ declinat ab eq̄noctiali ver=
ſus ſeptētrionē dicitur ſeptentrionalis.
Et illa ſex ſigna que ſunt a principio ari
etis vſq̄ ad finem ῾vginis dn̄r ſeptētrio
nalia ſigna. Alia ῾vo p̱s zodiaci q̄ decli=
nat ab eq̄noctiali ῾vſus meridiem dr̄ me
ridionalis vel auſtralis. Et illa ſex ſigna
que ſūt a principio libre vſq̄ ad finē pi=
ſcium dicūtur meridionalia. Cū aūt di=
citur in ariete eſt ſol: vel in alio ſigno: ſci
endum q̄ in ponit̄ ꝓ ſub ſm̄ qḋ nūc ac=
cipitur ſignū. Oriſon aūt ē circulus di=
uidens ſuperius hemiſperium ab inferi
ori. Vn̄ dr̄ oriſon. i. terminator viſus.
¶ Notandū inſup̱ q̄ ſunt quattuor cir=
culi minores in ſpera. Sole eñ exn̄te in
primo puncto cancri ſiue in ſup̱ficie ſol
ſticij eſtiualis raptu firmamēti deſcribit
quendā circulū q̄ vltimo deſcriptꝰ eſt a
ſole a p̱te poli artici: et appellat̄ circulꝰ
ſolſticij eſtiualis. Eadem rōne vel tropi
cꝰ eſtiual' dictꝰ a tropos qḋ ē cōuerſio: q̄ꝛ
ſol tūc incipit conuerti ad inferius emi=
ſperiū et recedere a nobis. Item ſol exi
ſtens in p̄mo puncto cap̄corni ſiue ſolſti
cij hyemalis deſcribit quendā circulum
qui vltimo deſcriptus ē a ſole ex p̱te po
li antartici: et appellat̄ circulꝰ ſolſticij
hiemalis vel tropicꝰ hiemalis a tropos
qḋ ē cōuerſio: q̄ꝛ ſol tūc ꝯuertit̄ ad nos.
Itē q̄ntū zodiacus declinat ab eq̄nocti=
ali: et polus zodiaci declinat a polo mū
di. Cū ergo mouet̄ octaua ſpera et zodi=
acus qui ē p̱s octaue ſpere circa axē mū=
di: et polus zodiaci circa polum mundi
mouebitur: et ille circulus quem polus
zodiaci deſcribit circa polum mundi ar=
ticum dr̄ circulus articus. Ille ῾vo circu

lus quem describit alter polus zodiaci circa polum mundi antarticum dicitꝛ circulus anatarticus. ¶ Notandū insuper ꝙ isti q̄ttuoꝛ minores circuli distinguūt in celo quinq̄ sonas: siue q̄nq̄ regiões q̄bus correspōdẽt ĩ terra quinq̄ plage eis directe supposite. Huiusmõi aūt zonarū vna est inter duos tropicos que cõmuniter dicitꝛ inhabitabilis ꝓpter calorẽ solˀ semꝑ decurrẽtis suꝑ illaꝫ. Alie v̄o due zone sūt que circumscribuntur a circulo artico et circulo anatartico circa polos mõi sunt inhabitabiles ꝓpter frigiditatem. qꝛ sol maxime ab eis remouetꝛ. Similiter etiã intelligẽdū ẽ de plagis terre illis directe oppositꝭ. Ille aūt due zone quarum vna ẽ inter tropicū estiualeꝫ et circulum articū: et reliq̄ q̄ est intꝰ tropicū hiemalẽ et circulū antarticū habitabiles sunt et temꝑate et remote a caliditate torride zone existentis inter duos tropicos et frigiditate zonarū extremaꝝ que sūt circa polos. Idem intelligendū est đ plagis terre illis directe suppositꝭ. Est aūt habitatio nostra in illa zona que est inter tropicum estiualem et circuluꝫ articum: q̄ diuiditur in septẽ portiones seu climata: vt magis habꝫ videri ĩ tractatu de spera. In alia v̄o q̄ est intꝰ tropicū hiemalem et circulū antarticū nlla est ibi habitatõ hoĩm cū ibi nullus sit accessus rõne torride zone. Unde ꝓbabile est ꝙ sit aq̊s coopta. p̄dicta patent euidenter ex sacra scꝑtura. In ps° eñ dr̄ đ aplis ꝙ in oẽm terrã ex. so. eoꝝ: q̄ tamẽ nõ legūtur vltra torridam zonam accessisse. ¶ Demum sciendū ꝙ in celo sm Arist. in hoc li. pñt signari sex drñie positionū. s. sursum. deorsum. dextrorsum: sinistrorsum. ante ꝛ retro. quod patꝫ sic. Ad hoc eñ ꝙ celum reuoluatur necesse est ponere polos: vt dictū est: quoꝝ vnꝰ habet rationem sursum. s. antarticus: ꝛ alius habet rationem deorsum: vt articꝰ Et est põere duo hemisperia quoꝝ vnū habet rationem ante: et alterū habet rationeꝫ retro. Item necesse ẽ ponere ꝙ ĩ hemisperio vna pars sit ex qua celestia corꝑa ꝑmo apparere incipiunt. Alia vero ps ex qua desinant: et hoc totū de facili est imaginari: si quis imaginetur hominẽ qui pedes habeat in polo artico ꝛ caput in polo antartico: et habeat facieꝫ versam ad nostꝝ hemisperiū: et habeat brachium dextrū apud orientem: ꝛ sinistrū circa occidentẽ. Sumitꝛq̄ lõgitudo celi sm longitudinẽ hoĩs sic imaginatiꝭ et latitudo sm latitudinẽ eius: licet celum sit sperice figure: et hoc sm compationẽ ad eiꝰ principia motiua seu ad motum. Longitudo v̄o terre habitabilis sumitꝛ ab oriẽte ĩ occidẽtẽ sm arꝭ. in. 2° metho. Latitudo v̄o sꝫ distãtiã poli artici et meridiei. qꝛ maior ẽ distantia oriẽtis q̄ꝫ poli artici ad meridiẽ seu tropicuꝫ estiualem. Q aūt dextrū celi sit circa oriẽtẽ ex hoc patet: qꝛ in illis corꝑibus q̄ mouentꝛ ad locū et magis in vna ꝑte q̄ꝫ ĩ alia suscipiunt motoꝝ influentiam ꝓpe põitꝛ dextrū ꝛ sinistꝝ sicut et ĩ animalibꝰ que mouẽtur motu ꝓgressiuo: ꝛ in q̄bꝰ virtus cordis et motoris magis viget ĩ ꝑte dextra. Cuius signum est maior fortitudo animaliū in ꝑte illa ꝓpter quod et illam ꝑtem primo mouent q̄ñ incipiunt ambulare. Cū igitꝛ intelligẽtia mouens celum maxime influat in parte orientali vt ꝓbabꝉr creditur: ideo oriẽs ponitur congrue dextra pars celi. et hoc đ primo articulo. ¶ Quantum ad secūdū articulum in quo vidẽdū est de motu celi Sciendum ꝙ sm theologos. x. sūt celi seu spere celestes: quarū ꝑma ẽ spera lune: secunda mercurij: tertia veneris: q̄rta solˀ: q̄nta martꝭ: sexta iouis: septĩa ẽ sꝑa saťni. Iste ãt. vij. spere dñr sꝑe vij. planetaꝝ: q̄ꝝ ordo ꝛ nūerꝰ pt hr̄i ꝑ lr̄as duaꝝ dcõnū hꝰ v̄. Pꝰ sim sū seq̄tꝛ vltĩa luna sbest. Dñr etiã iste plãete stelle erratice eo ꝙ q̄lꝫ hꝫ ꝓpriū celū: et nõ figūtꝛ in firmamẽto vt alie stelle sꝫ hñt distinctos orbes. Octaua sꝑa ẽ firmamᵐ in q̄ sꝭ stelle fixe. Nonū celū ẽ ceᵐ cristallinū qđ ẽ ꝑmū mobꝉe sꝫ theolo. Decĩa sꝑa ẽ celū empirreū qđ ẽ ĩmobiᵉ in q̄ hitãt aĩe btõꝝ. istaꝝ ãt sꝑaꝝ q̄lꝫ inferiorẽ sperice circūdat. Figura eĩ sꝑica q̄ ẽ figuraꝝ capacissĩã rcẽ ꝯgruit ce° cū oĩa ꝯtieat. moꝛ

nona spera motu diurno ab oriente ĩ occidentem: et iterũ in orientẽ directe rediens: quocꝫ impetu omes alias speras secum rapit infra diem et noctem circa terrã illis cõtra tendentibus. Quilebet eĩ septem planetarũ habet sperã ꝓpriã in qua defertur motu ꝓpo contra celi motũ ĩ zodiaco: et ĩ diuers spacijs tpm' ipꝫ metit: vt satn⁹. 30. ãnis: iupit. xij. mars duobus: sol. 365 diebus: et sex horis. venus et mercurius fere cum sole ferũtur. Luna vo. 27. diebus: et. 8. horis. De firmamento aũt an moueatur ꝓprio motu sub zodiaco dubium ẽ. Circa qd fuit opinio ptolomei ꝙ mouetur sub zodiaco centũ annis gradu vno: ita ꝙ cõplet cursum suũ in. 36. milibus annis. Imaginat enĩ nono celo quendam zodiacum ad instar zodiaci qui est in firmamẽto sb quo dicit firmamentum moueri motu ꝓprio. Qd vtrũ verũ sit dubium ẽ: vt dic doctor seraphic⁹ Bonauẽtura. 14. dist. 11. señ. et doctor subtilis. 43. di. 4. señ. Et adducũt ad hoc rõem cuiusdã pbi ꝓbantis celũ stellatũ nõ sic moueri ab occidente in orientem: qꝛ tũc aliqñ foret in principio cancri noni celi stella illa que als fuit in principio capricorni noni celi. Mouetur etiã firmamentũ vt ponunt quidã astrolog: quodã alio motu supra prima puncta arietis et libre supra que mouetur in octo annis gradu vno. ⁊ vocatur iste motus motus accessus ⁊ recessus: et sic attribuitur firmamẽto. 34. motus. Unus qui sibi inest ꝑ ꝓpriam naturam scꝫ motus: quo mouetur sup polos zodiaci: siue circa eius axem. 100. annis gradu vno. Secundus motus ẽ access⁹ et recessus quo moueť ad motũ noni celi cuius ille motus dr esse ꝓpus motus. Tertius motus ẽ motus diurnus q̃ firmamentum mouetur ad motum. 10. celi cuius dicitur esse ꝓprius motus. Sed quicquid sit de motu firmamẽti ponere tñ. 10. celũ esse primum mobile: nõ bene consonat dicto auicẽne ponentis pmum mobile esse nonum celum. Hoc etiã non bene consonat dictis theologoꝝ qui ponũt cõiter. 10. celum eẽ immobile: cuꝫ sit locus deputatus ꝑpetue quieti beatorũ. Sciendũ tamẽ ꝙ arist. de vltimis duobus celis nullã fecit mentionem: qꝛ forte hmõi celi erãt tpe suo ignoti. Uel qꝛ huiusmõi celi sũt sine astris ipos cũ alijs nõ numerauit. Et hoc mõ licet quelibet planeta habeat tres celos: vt videbitur statim: non computãtur tamẽ nisi ꝓ vno celo rõne vnitatis planete vel etiaꝫ qꝛ hi tres celi nõ hñt nisi duas supficies concentricas mũdo: scꝫ cõnexã supioris: et concauã inferioris. Dicit aũt circul⁹ concentricus cuius centrum idẽ est cum centro mõi: a con qd ẽ simul: et centruꝫ. Circulus vo ecẽtricus dicitur ille q̃ licꝫ includat centꝝ mõi. habet tamẽ centruꝫ aliud a cẽtro mũdi: et dr ab ec qd ẽ extra.

¶ Circa motũ vo planetarũ est sciendũ ꝙ in huiusmõi motu appet quadruplex drñia. Prima ẽ ꝙ licet oĩa signa sint eq̃lis longitudis: planeta tñ citius transit vnũ ꝙ aliud. vt sol citius transit signuꝫ piscium ꝙ leonis. Secũda drñia ẽ ĩ eleuatõe et depssione: qꝛ idẽ planeta qñqꝫ plus appropinquat ad centrũ terre ⁊ qñqꝫ plus distat. Tertia ẽ: qꝛ idẽ planeta velocius transit in vnum et idẽ signũ in vno tpe ꝙ ĩ alio. Quarta drñia ẽ ꝙ qñqꝫ planeta videtur ante vnam stellã fixã in firmamẽto: et p⁹ videt esse retro eãdẽ.

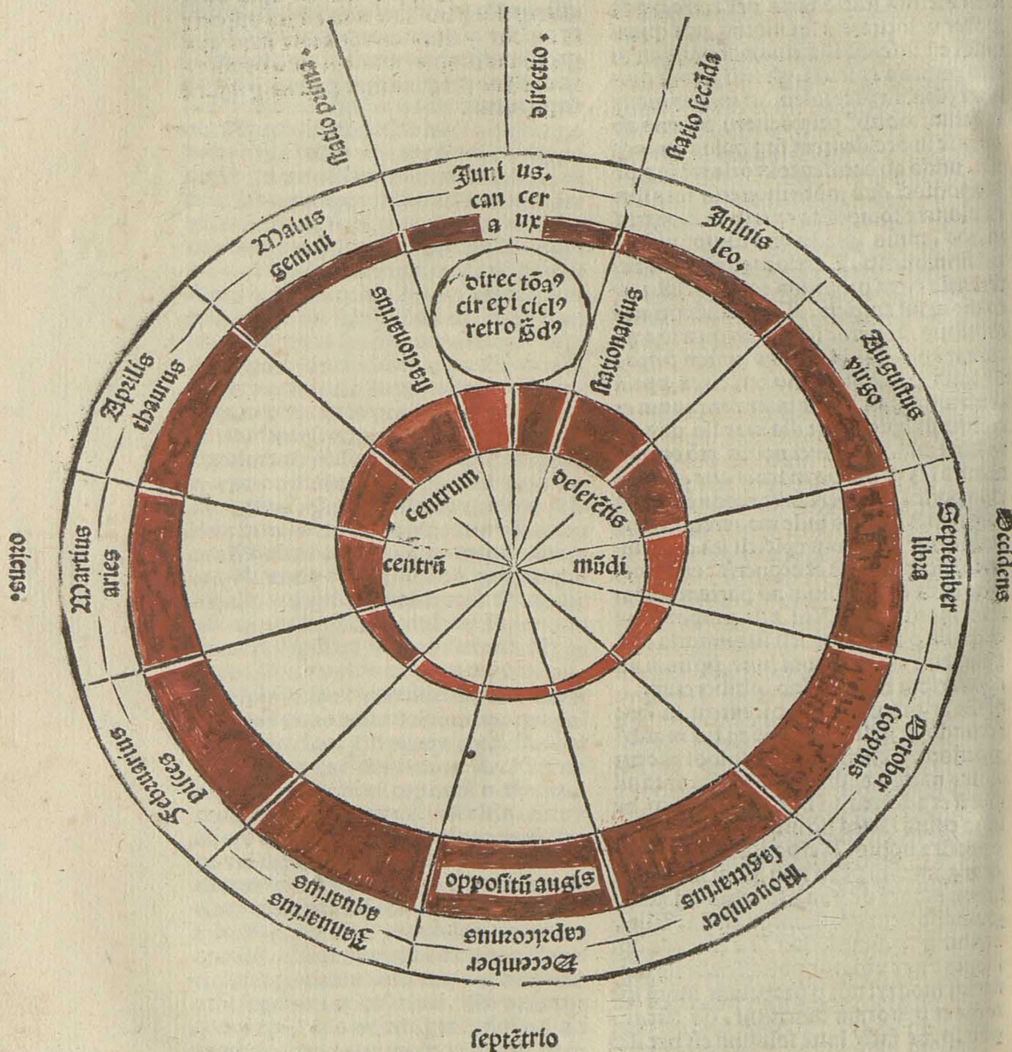
¶ Ad saluãdas duas primas drñias oꝫ attribuere cuilibet planete ad min⁹ tres celos circũstãtes terrã fm Sco. ⁊ astrologos: quoꝝ duo extremi scꝫ supior ⁊ inferior habeãt supficies vltimas cõcẽtricas. s. supius cõuexã: et inferius concauã. Habeãt etiã alias supficies ecentricas mũo. s. supius concauam et inferi⁹ cõuexã. Et inter illas duas supficies sit tertius orbis q̃ dr deferens: q̃ ẽ ecẽtric⁹ quo ad vtranqꝫ supficiem cui⁹ motu circa ꝓpũm centrũ moueť planeta q̃ in eo affigitur. Sũt aũt in deferenti quattuor puncta quoꝝ quoddã maxĩe distat a centro mõi: et id vocat aux: qd idẽ ẽ ꝙ eleuatio. Et aliud ẽ maxime accedẽs ad cẽtꝝ mõi: et vocať oppositum augis. Duo vo puncta inter media vocanť stationes. Uñ qñ planeta est in pmo pũcto

Primũ mobile cuius motus diurnus est pprius q̃ ẽ cã vniformitatis ⁊ pmanẽtie rerũ cõplet motũ suũ in vigintiquatuor horis.
Orbis q̃ mouet motu accessus et recessus applicat eẽ ad materiã: et motũ suũ complet in triginta sex milibus annis.
Celũ stellatũ qd motu suo est causa diuersitatis rerũ in figuris: et complet motũ suũ supra polos zodiaci in centum annis vno gradu.
Orbis saturni complens motum suum in triginta annis.
Orbis iouis complens motum suum in duodecim annis.
Orbis martis complens motũ suum in duobus annis.
Orbis solis complens motum suum in vno anno.
Orbis veneris complens motum suum cum sole.
Orbis mercurij complet motum suum in vno anno.
Orbis lune complet motum suũ in quolibet mense.
Ignis.
Aer.
Aqua.
Terra

dicitur esse in auge: quãdo vo in secũdo dicitur esse in opposito augis: et quando est in punctis intermedij vocatur statio narius. Sic itaqz planeta fixus in vna p te deferentis qñqz erit in auge qñ scz il la ps deferentis ĩ qua est ipe directe sup ponitur pti spissiori inferioris orbis: qz tunc maxime distabit a cẽtro terre. Erit aũt planeta in opposito augis qñ ista ps deferentis orbis vbi ipe fixus est suppo netur pti tenuissime inferioris orbis: qz tunc maxime appropinquabit centro ter re. et sic patet secũda drñia que est ĩ ele uatione et depssione. Patet etiã pma drñtia scz qño planeta citius ptrãsit vnũ signũ q̃ aliud. qz maior ps ecentrici cor respondet vni signo q̃ alteri: quod patz ducendo duas lineas a centro mdi vsqz ad signum concludẽtes ipm. Spere em̃ in pte remotiori a terra maiorẽ distantiã continebunt: et in pte ppinquiori mino rem: et hec est natura duarũ linearũ pce dentium ab eodem centro q̃ q̃nto plus a centro distant: tanto plus ab inuicem elongãtur. Patet etiã qño ex motu pla nete in deferente non sequatur vacuum: nec simultas corpm cũ ps magis eleua ta deferentis veniet ad locũ ptis magis depsse. qz superficies deferentis sũt ambe cõcentrice supficiei concaue superioris orbis et supficiei cõuexe inferioris sẽpqz pars spissior vnius est contra ptem mi nus spissũ alteri9 et ecõuerso. Ad saluã dum aũt duas alias drñtias oportet po nere epiciclos. Est autem epiciclus qui dã circulus cui9 centrum et circũferẽtia est inter conuexũ et concauũ deferentis contiguus cum ptibus deferẽtis. Et dr ab epi qd est supra: et circulus: quasi cir ca vel supra circulum. Centrum autẽ et circumferentia planetarũ hñtium epici clum cuiusmõi sũt omnes planete depto sole affigũtur inter concauũ et conuexuz epicicli. Unde planeta est contigu9 epi ciclo: et epiciclus deferenti: et deferens orbi superiori et inferiori. Nõ defertur quoqz epiciclus de vna pte deferentis ad aliam: sed mouetur motu circulari circa centrum suũ. Si aũt signantur quattuor puncta in deferẽti: sic etiam in epiciclo. Sic em̃ imaginẽt due linee egrediẽtes a centro mundi ita q̃ includant epiciclũ vna a pte orientis: et altera a pte occidẽ tis. Punctus contractus ex pte oriẽtis dicitur statio prima: ex pte occidentis dr statio secũda. et qñ plãeta ẽ in alterutra stationũ illarũ dr stationarius. Cui9 rõ: qz cum planeta ascendit in epiciclo mo tu ipius epicicli contra firmamentuz q̃ diu circa aliquam stellam fixam videtur iudicatur stare: et similiter cum descẽdit vsus terram. Arcus aũt epicicli supior inter duas statões interceptus dicit di rectio: et qñ est in illo arcu dicit direct9. Arcus vo epicicli inferior int duas sta tiones dicitur rethrogradatio: et plane ta ibi existens dicitur rethrogradus. po nendo igitur epicicluz pñt saluari tertia et quarta drñtia: qd probatur: qz quãdo in epiciclo planeta est directus: tunc du plici motu egreditur signum. s. motu ip sius planete in epiciclo: et motu toti9 de ferentis. Quãdo vo ẽ retrogradus: tũc licet motu deferentis egrediat signuz: ta mẽ motu pprio in epiciclo ipm ingredit. et ideo necessarium est q̃ tunc tardi9 hu iusmodi signũ ptranseat. Sic etiã plane ta qui videtur ante stellã fixam dum est in secunda statione vl post ipam dum ẽ in prima statione. Quia aũt due vltime drñie non apparent in motu solis: iõ nõ habet epiciclum sed figit inmediate ĩ de ferente: et pter hoc non dicitur direct9 aut rethrogradus. Sed dr eleuat9 ĩ auge et ecẽtrici et depressus in opposito et ĩ pũ ctis intermedijs dicitur statiõarius. Et licet sol in hyeme quando scz est in oppo sito augis sit ppinquior terre q̃ in esta te: non tamẽ gñat sup nos tm̃ calorẽ sicut ĩ estate: qz in estate directe nos aspicit: for tificaturqz radius eius per radium refle xum. Unde licet tũc sol sit remotior a ter ra q̃ in hyeme: dicitur tamẽ ad nos acce dere: qz radij eius magis accedũt ad ce nith capitis nostri et ad radiũ perpendi cularem qui est fortissimus in agendo.

Est aũt cenith punctus in firmamẽto di-
recte supposit⁹ capitibus nostris. Quã-
uis aũt luna moueatur in epiciclo: nõ ta-
men dicitur stacionaria vel' retrograda
ꝑpter velocitatem sui motus ꝑpt̃ quam
quasi est insensibilis eius differẽtia in di
ctis punctis epicicli. Ponit̃ quoqꝫ qui-
libet planeta p̃ter solem ad minus moue
ri q̃ttuor motib⁹ primo motu diurno ab
oriente in occidentem sup polos mundi
Secundo ab occidente in orientẽ sup po
los zodiaci quo motu mouetur tota spe-
ra planete composita ex tribus ecentric
in .100. annis gradu vno conformit̃ mo
tui firmamenti. Tertio mouet̃ motu de-
ferentis circa proprium centruꝫ. Quar-
to motu sui epicicli. Tribus aũt primis
motibus mouetur sol et non quarto cum
careat epiciclo. Ultra xᵒ motus p̃dc̃os
dr̃ luna ꝑprio motu moueri circa ꝑpriũ
centrum: quod habet inter concauum et
conuexuꝫ epicicli: qꝛ illa macula que est
in luna nunq̃ apparet nobis mõ oppo-
sito: ita scꝫ vt illa ps macule que est infe-
rius postea sit superius et econuerso. Et
tam̃ si motu ꝑprio inde moueretur trans
poneretur p motum epicicli ita q ps in-
ferior fieret supior et ecõuerso: et ẽ mot⁹
lune circa centrũ suum ad partem cõtra-
riam motus epicicli in tali proportione
q q̃tum p motũ epicicli illa macula trã
poneretur tm̃ p motum lune ꝑprium ad
contrarium transpositio ꝓhiberetur.

¶ Si arguatur p phm̃ dicentem in hoc
secundo q stelle non mouen tur motib⁹
ꝑpriis: qꝛ si essent ad huiusmodi motuꝫ
abiles natura dedisset eis instr̃a apta ad
motũ et adduxit ad hoc experientiaꝫ de
luna cuius facies nõ mutatur sed semp ẽ
opposita nobis. Respondeo vno modo
q argumentũ phici non ꝓbat nisi q stel
la non mouet̃ de vna pte orbis ad aliam
gradiẽdo sicut gradiuntur aĩalia. Aliter
dicitur q .p. simpliciter fuit cõtrarie opi
nionis: nec videtur posuisse aliquã pla-
netam moueri nisi p proprium motũ spe
re sue et p motum diurnum. Q. aũt ar-
guit .p. de facie lune solutum est per illō
quod dictum est de motu sui epicicli: ꝛ d
motu lune circa ꝑprium centrum. Cau-
sa autẽ macule apparentis in luna dicit̃
esse: qꝛ illa pars lune non est ita disposi-
ta ad hoc q illuminetur a sole sicut alie
ptes lune propter nimiam eius densita-
tem. Que predicta sunt patent p figurã
sequentem.

meridies.
progressiuus
statio prima.
directio.
statio secũda
Juni us.
can cer
Maius
gemini
Julius
leo.
stacionarius
stationarius
Augustus
virgo
Aprilis
thaurus
centrum
deferẽtis
centrũ
mũdi
Martius
aries
oriens.
September
libra
Occidens
Februarius
pisces
October
scorpius
oppositũ augis
Ianuarius
aquarius
December
capricornus
Nouember
sagittarius
septẽtrio

Circa predicta notanduꝫ vt dicit. p. orbes q̃nto sūt sup̄me ꝓpinquiores tāto velocius mouētur motu primi mobilis ⁊ tardius motu ꝓprio. Prima ps patet ꝓpinquiores p̄mo orbi cū sint maiores in equali tpe maiores circulos describunt motu primi mobilis: ergo velocius mouentur. Secūda ps patet: qꝛ saturnus qui est ꝓpinquior planeta primo mobili non circuit zodiacum nisi in 30. annis: cum tamē lūa ꝑcurrat ip̄m infra mensem. Utriusq̃ ratio assignat̄. qꝛ quanto aliquis orbis est sup̄mo ꝓpinquior: tanto supremus in ip̄m magis influit ergo ip̄m velocius mouet motu suo Per oppositū aūt tardius mouetur motu suo qui est ab occidente in orientē cū sit quodammō contrarius motui primi mobil. qui est ab oriente in occidentem. Ponitur aūt motus p̄mi mobilis eē causa permanentie et vniformitatis in istis inferioribus Motus xo alioꝝ orbiū sub zodiaco ponitur causa difformitatis seu generatōis et corruptōis. ¶ Insuper sciēdum q̄ aristo. in hoc li. innitēs astrologis sui tpis ponit solem inmediate circa lunam. Cuius ratio est: qꝛ si sol supponeretur veneri et mercurio: tūc causaret̄ eclipsis solis ratiōe veneris et mercurij: sicut ratione lune: qđ nunq̄ visum est. Item si sic tunc ip̄is directe suppositj soli supra visuꝫ noſtꝝ deberent ibi planete nobis apparere tenebrosi ꝑm illā sup̄ficiem que dirigitur ad nos quemadmoduꝫ est de luna quod tamē est falsum. Ptolomeus tamen qui fuit magis exꝑtus in talibus ponit solem super hos duos planetas. Ad rationē in oppositū dicit̄ vno mō q̄ venus et mercurius sunt corpora subtiliora q̄ sit luna: et sic lumē cadens supra vnam superficiem diffunditur per totum vt sufficiat illuminare quamlibet superficiem. et ideo nō impediunt lumē solis ne ad nos ꝑtingat. Alio mō dicit̄: q̄ isti planete sūt multo minores ⁊ multo distantiores q̄ sit luna: et ideo vmbra eoꝝ non potest causare eclipsim sol. Qꝛ xo sol percurrit zodiacuꝫ in. 365. dieb9 et. 6. horis p̄ter rem módicam: que quasi nullius est sensibilitatis: ideo semꝑ in quarto anno ponitur ann9 bisextilis. 6. nanq̃ hore quatter accepte faciūt vnam diem naturalem. Et qñ de illis sex horis res módica deest que dicit̄ a quibusdam quarta ps hore: ab alijs xo cētesima ps diei: ideo sic ponendo in centū annis habetur vna dies sup̄flua. verbi gratia: ponamus q̄ in hac media nocte sol consūmauerit. 365. dies ⁊ sex horas motu suo sub zodiaco: tunc redit ad eundē pūctū a quo mouit a principio anni ante mediaꝫ noctē ꝑ spaciū cētesi^e ꝑtis diei. ⁊ sic ī fra centū annos sol per vnam diem ante mediam noctem signatū ꝑficiet cursum suū veniendo de puncto ad punctū. Et sic cum ꝑtransierint mille quadringenti anni et plus a tꝑe natiuitatis christi rethrocedūt solsticia per. 14. dies siue solsticium hiemale siue estiuale. Si igitur quando dñs natus est fuerit solsticium hiemale: vt quidā volūt asserere: rethrocessit tam ip̄a dies natiuitatis q̄ etiā solsticium: tunc existens ꝑ spacium. 14. dierum: et si mundus ꝑ longa tꝑm curricula duraret festa hiemalia venirent ad estatem. Hoc tamē inconueniens posset euitari absq̃ motu kalendarij editione si semꝑ in centū annis dimitteretur vna dies bisextilis. ¶ Dicit etiā aristo. vlterius motum celi esse regularem seu vniformē. Uocat aūt motum regularem cuius non intenditur nec remittitur velocitas sed semper est eq̃ velox. Et loquit̄ maxime de motu primi mobilis q̄ est regularissimus cum sit mensura oīm alioꝝ motuum. Licet aūt in motibus aliorum orbium appareat irregularitas ꝓpt̄ pluralitatem motuū ip̄is cōuenientium: tñ ꝑm xitateꝫ nō est ibi irregularitas. qꝛ q̄libet motus ꝑtialis huiusmōi orbiuꝫ est regularis. ¶ Deinde dicit aristo. q̄ licꝫ corpora celestia non sint formaliter calida: sunt tamen virtualiter: cum ex ipsoꝝ motu et lumine causetur calor in istis inferioribus. Causa autē quare motus localis maxime primi mobilis est genera-

tiuus caloris in istis inferioribus assigñ
q2 est primus motuum. Primuz aũt in
vnoquoqꝫ genere ẽ causa illoꝝ que sunt
illius generis: et sic est cã alterationis q̃
fit ßm quattuor qualitates primas qua-
rũ caliditas est ꝑfectior: ⁊ ideo motus ce
li localis ⁊ alij motus locales ꝟtute ip-
sius sunt generatiui caloris in istis infe-
rioribus. Scõm aũt bonauẽtu. 14. dis.
secũdi sẽ. mot⁹ et lumẽ corꝑm celestiũ ñ
sũt sufficiẽs cã caloris: sed motus cũ ve-
locitate et lumẽ cũ radioꝝ multiplicati-
one que maxime cõpetunt soli. Quod
videẽ aristo. innuere circa principiuz se-
cũdi methe. Et vltra hoc sol de natura
sua est virtualiter calidus: et ideo maxi-
me generatur calor ex lumine solis: nec
tamen est equalis calor h̃ inferius in no
cte et in die in hieme et ĩ estate. Sol nã-
qꝫ duplicẽ habet ascensum vnũ ꝑ motuz
diurnum quo de mane ascendit ⁊ in no-
cte descendit: et ßm hunc ascensum ma-
ior est calor de die q̃ de nocte. Aliquan
do habet ascensum per motum in zodia
co quo ascendit ad cenith nostri capit;.
et ßm hoc maior ẽ calor in estate q̃ ĩ hy
eme. Diffunditur quoqꝫ lux a sole ĩ stel-
las. Est nanqꝫ stella pars densior orbis
ßm cõmentatorem: et ob hoc couenienẽ
est lucis solaris susceptiua. Licz enĩ ad
hoc q̃ aliquod corpus sit lucidum: lucis
qꝫ conseruatiuũ exigatur q̃ non sit mul-
tuz opacum et grossum. Unde luna nõ
est lucis solaris conseruatiua: nõ tamen
debet esse omnino ꝑuiũ: sed oporteat q̃
habeat quandam densitatẽ: vt lux in tãli
corꝑe sit bene vnita et compacta. ꝓpter
quod aer qui est rarus non lucet. Omĩa
ergo astra celi lumen a sole recipiũt: qđ
potest a simili persuaderi. Sicut enĩ est
in minori mundo ita rõnale est esse ĩ ma-
iori sed in homĩe qui mũdus minor dici
tur: q2 gerit similitudinẽ maioris mũdi:
cor ponit in medio corꝑis et est ꝑncipi-
um vite a quo fit influxus vite alijs ꝑti-
bus corpor;: ergo a simili sol q̃ est in me-
dio planetaꝝ erit ꝑmum et fontale prin-
cipium lumĩs ⁊ ab eo diffunditur lumẽ
in omĩbus alijs astris: qđ quidẽ vario⁹
recipiũt ßm diuersitatẽ nature ipsorum
Quidã nanqꝫ ꝓpter puritatem sue sub-
stantie lumẽ ita clarũ recipiũt: vt nihil ĩ
eis obscuritatis remaneat: sicut patet in
ioue. In quibusdam ꝟo lumen declĩat
ad rubedinez vt in marte. In quibusdã
ad albedinẽ: vt in galacia: ⁊ ita diuersi-
mode in diuersis recipitur ßm varias di
spositões ipsoꝝ. Uidenẽ aũt stelle fixe ĩ
firmamento sintillare nõ ꝓpter motum
ip̃arum: sed ꝓpter tremorem et cõmoti-
onem visus in ip̃arum apphensione rõe
longinque distantie ip̃aꝝ: nõ sic de pla-
netis q̃ sũt nobis ꝓpinquiores. Ostẽ
dit consequenter arist. astra esse sperice
figure. et q2 idem videẽ esse iudicium đ
omĩbus astris quo ad hoc: ideo istđ de-
clarat in luna. Q2 enĩ luna sit sperice fi-
gure patet q2 crescit ⁊ decrescit ßm arcu
lares ꝓportiões. Cum enĩ luna soli di-
recte coniũgiẽ totũ ei⁹ suꝑius hemispe-
rium ẽ a sole illustratũ. s. ꝑs lune que ẽ
ꝟsus celum: ⁊ inferius totũ obscurũ re-
manet. s. ꝑs lune q̃ est ꝟsus terram.
Deinde dũ incipit a sole recedere ꝑs
que ꝑmo a sole distat incipit superi⁹ ob-
scurari: ⁊ ex opposito inferius illustrari:
quousqꝫ veniat ad quartam ꝑtem zodi-
aci: ad quã cũ ꝑuenerit media ꝑs inferi
oris hemisperij est clara ⁊ alia obscura:
⁊ similiter de suꝑiori hemisperio. Alte-
rius ip̃a magis recedente a sole: maior
ꝑs inferioris hemisperij illuminaẽ quo-
usqꝫ sit in medietate sodiaci opposita so-
li: ⁊ tunc dicitur plena: q2 totum eius in
ferius hemisperium ẽ lucidum: suꝑius
ꝟo obscurum. et deinde ꝑ aliam partez
zodiaci incipit moueri iterũ accedendo
ad solem: ⁊ tunc hemisperium inferius
incipit obscurari et suꝑius illumĩari ßm
easdem portõnes quibus illumĩabatur
inferius recedẽdo a sole. Predicta pos-
sunt faciliter intelligi attẽdendo ex his
que ꝑdicta sunt đ motu solis et lune ip-
sam lunam ꝑcurrere totum zodiacũ sole
exñte in vno signo. Sciendum insuꝑ
q̃ in coniunctione solis et lune seu ĩ no

nilunio solet esse eclipsis solis: ⁊ h° qñ luna recto diametro inter nos et solem est interposita. Tūc enī non valem⁹ lumen solis intueri ꝓpter interpositionē lune que ē corpus opacū. Hoc aūt nō fit in qualibet coniunctōe, cum in quolibet nouilunio nō interponatur recto diametro inter nos et solem. Ut enī dcm̄ est ī ꝑcedētibus sol semꝑ decurrit sub linea ecliptica: non aūt alij planete. Eclipsis aūt lune fit qñ luna opponitur soli siue ī plenilunio ꝑ intrapositionē diametralē terre inter solem et lunam. Tunc nāq ꝓpter vmbram tumor terre priuaꝫ luna lumine suo quod habet a sole. hoc autē non fit in qualibet oppositione: cum nō semꝑ in huiusmōi oppositione interponatur terra diametraliter inter solem et lunam. Ex ꝑdictis patet quomō corpora celestia mouentur circa terram: que q̄dem in medio mundi ꝭm aristo. naturaliter quiescit. qđ sic ꝓbatur: idem enim motus est naturalis totius et ꝑtis: sed q̄libet ꝑs terre naturaliter fertur ad me^m^. Sed om̄e corpus naturaliter quiescit in loco ad quē naturaliter fertur: ergo terra in medio mundi naturaliter quiescit. Est etiā terra naturaliter sperica: quod patet: q2 prius sol oritur his q̄ sūt in oriente q̄ in his q̄ sunt in occidente: et etiā eis prius occidit. In oriēte enī exn̄tes n̄ vident stellas q̄ sunt in occidente: et h° non ē nisi ꝓpter tumorem terre. Licetq sint in terra tumositates montium ⁊ concauitates vallium: nō tamē impediunt rotunditatem terre nisi ꝭm quid: cuꝫ sit modice quantitatis ꝑ comparationē ad totam terram. Terra itaq est sperica circa quam varie mouenꝫ corpa celestia: q̄ varietas seu difformitas motuum ē causa successionis generatōis et corruptōis. Motus enī diurnus nō est cā hmōi varietatis: vt dicit aristo. in fine secūdi de generatōe: q2 idem similiter se habēs sp est natum facere idem. Quod est intelligendum de agente naturali cuiusmodi sunt corpa celestia et nō de agente libere. Deus enī inmobilis manens dat cūcta moueri. Ille ergo motus cū sit regularissimus ⁊ semꝑ similiꝫ se habens in se ⁊ in ordine ad nos non est causa sufficiēs varietatis generatōis ⁊ corruptionis: sꝫ hec varietas causatur ex varietate accessus et recessus corporum celestium ī zodiaco ⁊ q̄maxime solis. Unde ibi dicit aristo. q latio seu motus est causa generatōis et corruptōis: q2 adducit ⁊ abducit generans scꝫ solem. Uidemus eñ sole accedente ad nos fieri generatōnes: ⁊ ipso recedente fieri corruptiones.

Circa predicta posset dubitari an cessante motu corꝑm celestium cessaret omnis motus? Ad quod dicūt quidam q sic. quia motus celi est prim⁹ motuum: deficiente aūt primo alicuius ordinis deficiunt omnia posteriora. Sed ista opinio non est vera: dicere nanq q stante celo si ignis applicetur stuppe nō poterit comburere est tanq̄ erraneū parisius condemnatum. ¶ Ad rationem ī oppositum dico q motus celi non ē primus ꝭm causalitatem essentialem sꝫ tm̄ ꝭm quandam perfectionē q̄ attenditur in velocitate ⁊ regularitate eius. Mōē aūt tm̄ sic primum nō oportet q illo destructo alia destruantur.

Finitq liber de celo et mūdo. De tertio autē et quarto libris agitur de elementis: nihil ad pn̄s ð ipis. satis eñ dicetur in sequentibus.

Sequitur liber de generatione et corruptione.

E generatōe aūt.

d Hic incipit liber de generatione et corruptiōe cuius subiectum est substātia corporea inquantū habet in se principiū motus ad formam. Ad cuius euidentiā notandū q licet motus large sumptus sit ī q̄ttuor generibus: scz: substātia: qualitate: quantitate: et vbi: vt habeť in. 5. phisicoꝝ: motus tamē ad formā nō pōt esse in vbi: qꝛ p talē motum non acquiriť noua forma: sed nouus situs. Accipiendo ergo motum ad formā vt includit mutationem habet esse in tribus generibꝰ. s. substantia: et hic dicitur generatio vel corruptio in quantitate: vt augmentatō et diminutio in qualitate: vt alteratio. Cum ergo iste liber sit de omni motu ad formam oportet ibi determinare nō solū de generatione: sed etiā de augmentatione ꝛ alteratōne. sed qꝛ generatio inter ista est principalior: augmentatio xͦo et alteratio sunt quasi annexa: ideo iste liber intitulatur de generatōe. Diuiditur aūt iste liber in tres ptes. In prima deťminať de generatiōe ꝑm se et de eis annexis. in secunda vero de natura generatoꝝ et corruptoꝝ. in tertia xͦo de causis vniuersalibꝰ omniū generatoꝝ ꝛ corruptoꝝ. Prima pars continet totum librū. scōa incipit in principio scōi libri tertia vero circa finem secūdi libri ibi: quia xͦo quedam generalia. ꝛc.

Quantum ad primū librum p̄mo ponit arist. drn̄tiam inter generatōem et alterationem ꝛ altercationē: qꝛ in altercatōe manet idē subiectū simpliciter sub vtroq₃ extremoꝝ: nō sic aūt in generatōe: s₃ totum mutatur in totum.

Pro quo sciendum q totū sumiť ibi cathegorematice nō sincathegorematice. Dicūtur aūt dcōes cathegorēatice que significant rem vel dispositionē rei q̄ subicitur vel p̄dicatur in enunciatōe: vt hō albus currit. homo em̄ significat rem q̄ que subicitur: et albus significat dispōz subiecti: et ly currit significat rē q̄ p̄dicatur. Dictōnes aūt sincathego. dicuntur ille q̄ n̄ significant rem vel dispositionē rei: sed magis modum determinatū. verbi gratia: om̄is hō currit: ly om̄is est dictio sincathego. qꝛ non significat rē nec dispositionē rei: sed magis determīat rē ipam: puta hominē accipi distributiue ꝓ omnibus suis partibus subiecti. Ad propositum totū acceptum sincathegoc. determinat ipam rem accipi ꝓ qualibet sui pte: et sic capiendo in generatōe sincathegoc totum nō transit in totū: quia tūc esset sensus q res ꝑm quamlibet sui ptem transiret in quamlibet partem alterius totius: vt si ex aere generetur ignis materia et forma aeris transiret in materiam ꝛ formā ignis: qd̄ ē falsum. materia enī que est sub forma aeris nō corrumpitur: sed in eodē instāti in quo corrumpitur forma aeris inducitur: in eadē forma ignis. totum aūt acceptū cathegorec significat rem constitutā ex ptibus. ꝛ sic cum in generatōne simpliciter fiat mutatio in forma substātiali a qua est esse rei: ideo totū diciť transire in totū: qꝛ totuz esse aeris in totum esse aque: vel ecōuerso. Nō sic aūt in alteratōne: qꝛ ibi nō fit mutatio in forma subali: s₃ tm̄ in forma accidentali: vt qn̄ hō albus fit niger remanet eius forma substantialis: ꝛ fit solum variatio in accidētibꝰ.

Deinde ostendit. p. an sit dare generatōem simplr vł tm̄ gn̄atōem ꝑm quid. Ad cꝰ euidētiā sciēdū qꝛ gn̄atō ē ꝓgressio a nō eē ad eē: et corruptō ab eē in nō esse: Dicit q ens simr pt dici tripl. vnoº ens simplr dr subia: et nō ens simplr dr accn̄s. Accidētia em̄ sunt entia in eo q entis. i. p cōpatōz ad subam: vt hēť. 7. meta. Scdoº ens simplr dr ens vlr. non ens aūt simr dr nihil. Tertioº ens simpr dr ens actu: n̄ ens āt simplr dr ens ī poñ ꝛ n̄ ī actu: vt mā p̄ma. Accipiēº ḡ simpr p̄moº gn̄atio subal' ē gn̄atō simr: qꝛ ē ꝓgressio a nō eē ad eē simplr: siue eē sbale. Itē accipiēdo simplr 3ºº gn̄atō subal' dr gn̄atio simr: qꝛ sbm eꝰ ē ens ī poñ ꝛ n̄ in-

actu.ſ.mā p̄ma.ſ ꝫ accipiēdo ens ſimplr
2° nō ē aliq̄ gn̄atio ſimplr: qꝛ tūc aliqd
generaret̄ ex nihilo qđ eſt cōtra omnes
pħantes. ¶ Eſt ergo duplex generatio
ſcꝫ ſubſtātialis que dicit̄ generatio ſim
plex ⁊ accidētalis que dicitur generatio
ſm quid. ¶ Ulterius mouet Areſtoti-
les aliud dubium videlicet an ſit eadem
materia contrarioꝝ Ad qđ rn̄det ꝙ ſic
quia cū ꝯtraria generent̄ ex ſeinuicē vt
ex aqua generat̄ ignis oportet ꝙ ſit ve-
ra eoꝝ materia ita ꝙ cū ex aqua genera
tur ignis ⁊ deſinit eſſe forma aque. ⁊ cor
rumpit̄ eadē materia numero que erat
ſub forma aque in eodē īſtāti habet eſſe
ſub forma ignis ita ꝙ corruptio vnius
eſt gn̄atio alteriꝰ ⁊ ecōuerſo. ¶ Notan-
dū tn̄ ꝙ ſm ſco. di. xj. quarti ſn̄iarū ꝙ li
cet ſit eadē materia in generato ⁊ corru-
pto nō tn̄ ī duobus genitis ſimul exiſtē
tibus. Alia eſt em̄ materia numero in
te ⁊ alia in me licet ſit vnius rationis in
te ⁊ in me Et ſic debet intelligi dictum
phi. in hoc primo ꝙ materia vt quid eſt
omīo indiſtincta qđ eſt verum ſm ratio
nē quia.ſ.eſt vnius rationis. ¶ Conſe-
quenter diffinit ariſto. alterationē dicēſ
ꝙ alteratio eſt mutatio a ꝯtraria quali-
tate in ꝯtrariā qualitatem vt ab egritu-
dine in ſanitatem ⁊c̄.

De augmētatione. Ca. II

Hic agit ariſto. de augmētatione ⁊ di-
minutione. Eſt aūt augmētatio p̄exiſtē
tis quātitatis additamentū. Diminutō
vero eſt p̄exiſtentis q̄titatis minoramē
tum Dupliciter aūt poteſt ſumi augmē-
tatio ſcꝫ large ⁊ ſtricte Large em̄ ꝑſemꝑ
cū quātū quāto addit̄ augmentū efficit̄
ſm quē modū etiā inanimata creſcunt.
Augmētatur eī ꝑies cum lapis lapidi
additur ꝓprie aūt augmentū ſumit̄ cū
quelibet pars aucti eſt aucta vt cū ꝑ nu
trimentū ad ſingulas ꝑtes alimētū tra-
hit̄ ⁊ ſic cōuenit ſolū animatis. ¶ Tria
aūt requirunt̄ ad augmētū ꝓprie dictū
Prīo ꝙ quelibet ꝑs aucti ſit aucta. Se
cūdū ꝙ maneat idē qđ auget̄. ⁊ Tertio
ꝙ augmentū habet fieri aliquo aduenīē
te et diminutio aliquo recedēte. Ad eui
dentiam primi ponit ariſto. q̄ndā diſti
ctionē de ꝑte ſm formā ⁊ ſm materiam
¶ Pro q̄ ſciēdū ꝙ ſm ſco. xxiiij. di. q̄r-
ti ſn̄iarū ꝙ ꝑs ſm formā nō eſt ipa for-
ma nec ꝑs ſm materiā eſt ipa materia ſꝫ
vtraq; pars eſt ꝑs integralis totius et
vere cōpoſita ex materia ⁊ forma Unde
vocat ariſt. carnē ſm materiā nō aūt ma
teriā carnis. Pars igit̄ ſm ſpeciem vel
formā ē q̄ tante v̄tutis ⁊ q̄ntitatis eſt ꝙ
ſibi poſſit cōpetere ꝓpria actio nō q̄deꝫ
vt ſuppoſito extra totū ſꝫ ſic ꝓpria ꝙ nō
tm̄ ꝯcurrat ad actionē totiꝰ. Huiuſmōi
aūt ꝑs cōgrue dꝛ ꝑs ſm formā qꝛ forma
dat eſſe ⁊ agere. Pars v̄o ſm materiaꝫ
dꝛ q̄ nō eſt tāte virtutis ⁊ quātitatis ꝙ
poſſit habere actionē ꝓpriā in toto ſed
tm̄ pōt ꝯcurrere ad actionē totiꝰ pōt em̄
dari ita modica caro ꝙ ei nō pōt cōpete
re ꝓpria actio. Et qđ dictū eſt de carne
intelligendū eſt de oībꝰ habētibꝰ formā
in materia. Hec aūt diſtinctio vt dicit ari
ſto. magis eſt euidēs ī manu ⁊ brachio
⁊ ī alijs q̄ ſunt diſſiliū ꝑtiū q̄ꝫ ī carne vt
oſſe vel in alijs q̄ ſunt ſiliū ꝑtium qđ ex
hoc ꝑtꝫ Actio em̄ facit ſcire formā. Et
qꝛ actio manus ⁊ brachij ⁊ hmōi orga-
noꝝ quoꝝ eſt mouere ⁊ agere aliq̄s acti
ones extrinſecas ē magis nota q̄ꝫ actio
carnis vel oſſis quoꝝ eſt ꝯuertere alimē
tū ⁊ agere actiones intrinſecas. Et ideo
in illis faciliꝰ ꝯgnoſcit̄ ꝑs ſm formā vel
materiā q̄ꝫ in iſtis. Dicunt̄ aūt carnes et
oſſa ꝑtes ſiliū ꝑtiū qꝛ q̄libꝫ ꝑs carniſ ē ca
ro ⁊ ſic d̄ alijs Manꝰ v̄o ⁊ brachiū dicūt̄
ꝑtes diſſiliū ꝑtiū. q̄ nō q̄libet manꝰ ē ma
nꝰ ⁊ ſic de cōſimilibꝰ. ¶ His p̄miſſis p̄t
videri qūo q̄libet ꝑs aucti eſt aucta In
augmento em̄ trāſmittit̄ cibus ad ſingu
las ꝑtes membri non ad ſingulas ꝑtes
q̄tūcunq; minimas ſꝫ ad tales ꝑtes qui
bꝰ p̄t reſeruari virtꝰ ⁊ actio ꝯuertēdi ad
ſe trāſmiſſuꝫ alimētū Tales āt ꝑtes ſūt
ꝑtes ſꝫ formā iō q̄libet ꝑs aucti ē aucta
loq̄ndo d̄ ꝑtibꝰ ſꝫ formā n̄ aut ſꝫ māam.

Secūdo oſtendit ariſtotiles

Qūo oportet manere idē qđ auget̄ qꝛ

vicꝫ manet idē ꝙtū ad ꝑtes ꝭm formaꝫ nō ꝭm materiā. Cuiꝰ rō ē qꝛ ꝑs ꝭm materiā fluit. i. ē ī ꝓpinqua dispositiōe ad fluendū ꝓpter defectū virtutis ꝑ quā in toto ꝯſuaret. Et qꝛ nō hꝫ quātitatē sufficientē vt aliqua ꝑs ad sui cōseruationē adgeneret ꝑ oppositū est de ꝑte ꝭm spēꝫ vel formā oppositis rōnibꝰ. ¶ Tertio oñdit aristo. quō adueniente aliq̄ fit augmētū dicēs ꝙ hoc est ꝑ ꝯuersionē cibi in alitū. ¶ Cōsequēter cōꝑat augmētū ad generationē dicēs ꝙ si cibꝰ acciperet formā carnis ꝑ se existēs tūc eēt generatio si ūt ꝯiūctꝰ mēbro tūc ē augmētatio. Et ponit exēplū qꝛ cōtingit duobꝰ modis ex lignis facere ignē Uno modo ꝙ ad ignē existētē adiūgant ligna ⁊ sic est augmētatio qꝛ ille ignis augetꝛ Sꝫ si ipa ligna ꝑ se incēderent eēt generatio. ¶ Deinde ꝯꝑat augmentū ad nutritionē dicēs ꝙ nutritio fit ꝑ adgñationem carnis ex cibo. Augmentū ꝟo ꝑ adgenerationē carnis quante seu maioris. Assignat aūt cām tā augmenti ꝙ nutrimēti d. ꝙ cā hoꝝ ē natura aīalis ꝯuertēs in se alimētū: qđ q̄dē īest toti aīali ñ rōne materie sꝫ rōne forme. Scđm eī p. in lib. de lōgitudine ⁊ breuitate vite. vita ꝯsistit in calido ⁊ hūido. nō sic āt ī frigido ⁊ sicco qꝛ frigidū ⁊ siccū īmobilitāt Uñ terra q̄ est frigida ⁊ sicca est īmobil' vita ꝟo indicatꝛ ꝑ sensuꝫ ⁊ motū Quia aūt calor nālis deficiēte humido nutrimētali agit in hūidū radicale seu nāle ipsum ꝯsumēdo in quo tñ ē vt in subiecto iō seipm̄ destruit ꝓpter qđ deficit vita q̄ in calido ⁊ hūido cōsistit. Necessariū est igitꝛ alimentū ad restaurationē deꝑditi Uñ qñ natura plus ꝑt ꝯuertere ꝙ sit deꝑditio nō tm̄ erit nutritio sꝫ etiā augmētū. Qñ ꝟo non pōt ampliꝰ ꝯuertere ꝙ sit deꝑditio tūc deficit augmētū et tanta finalitꝛ ē debilitatio ꝟtutis ꝙ aīal moritꝛ Sic em̄ imaginari debemꝰ ꝙ ꝑ alimētū semꝑ gñatꝛ caro mixta ⁊ inpura et ꝓptꝛ hmōi īpuritatē ita debilitatꝛ ꝟtꝰ ꝙ non pōt tm̄ ꝯuertere q̄nta fit deꝑditio ⁊ tūc cessat tp̄s augmēti Ad vltimū āt tm̄ debilitatꝛ ꝙ nō pōt vlteriꝰ ꝯuertere ⁊ tunc deficit al' ⁊ moritꝛ Exēplū huiꝰ ꝑꝫ in aq̄ mixta vino q̄ ꝟtute vini in ipm̄ ꝯuertitꝛ reddit tñ ipm̄ īpuꝝ et q̄nto plꝰ aponitꝛ tāto īpuriꝰ redditꝛ ita ꝙ finalitꝛ ꝟtus deficit et fit totū aquaticum.

Capitulū III

Qoniā aūt primū oꝫ.

Quia antiq̄ determināntes đ generatione elemētoꝝ vtebantꝛ ꝯgregatione et segregatione et ita mixtione et tactu qꝛ in ꝯgregatiōe ē q̄dā mixtio ⁊ q̄dā tactꝰ reseruatꝛ: iō arist. ꝯñr determīat đ istis. et p̄mo de tactu vñ dicit p. ꝙ tactꝰ pōt sumi dupl'r. s. ꝓprie ⁊ metaphorice tactus ꝓprie sūptus est ī habētibꝰ positionē ī loco q̄ꝝ vltima sunt sil' actiuis et passiuis adinuicē. Ad euidētiā āt tactꝰ metaphorice sūpti ponit quō mouēs et agēs ꝯueniūt et differūt. ꝯueniūt em̄ qꝛ sicut ē dare mouēs motū et mouēs īmobile sic est dare agēs passū et agēs īpassuꝫ. Differūt āt qꝛ mouere ē ī plꝰ ꝙ agere. Om̄e eī agēs mouet sꝫ nō oē mouēs agit sꝫ tūc solū mouēs agit cū mobile patitꝛ et hoc passionibꝰ ꝭm q̄s fit alteratio vt calore frigore ⁊ hmōi. Uñ angelꝰ mouēs celū ꝓprie nō agit qꝛ celū nō ꝑtitꝛ passiones hmōi. ¶ His p̄missis dicit ꝙ tactꝰ metaphoricꝰ sumitꝛ dupl'r vl' qꝛ cātus in vtroqꝫ extremoꝝ vl' in altero tm̄. ¶ Pro q̄ sciēdū ꝙ subē seꝑate mouent corꝑa celestia. corꝑa ꝟo celestia mouēt hec inferiora ⁊ hec inferiora mouēt seipsa adinuicē Intelligētie āt mouēt corpora celestia nō mote nec passe Corꝑa ꝟo celestia mouēt hec īferiora mota sed nō passa. iō vt intelligētie mouēt corꝑa celestia ē oīno tactꝰ metaphoricꝰ tam ex ꝑte tāgentis ꝙ tacti qꝛ nec intelligētie mouēdo ꝓprie agunt nec corꝑa celestia patiuntꝛ Sed cū celestia mouēt hec inferiora ē ibi tactꝰ metaphoricꝰ sꝫ cā hꝰ videtꝛ oriri ex altera ꝑte tm̄. Nā ex ꝑte horū inferioꝝ bñ ē aptꝰ natꝰ reꝑiri tactꝰ ꝓpriꝰ sꝫ nō ex ꝑte celestiū qꝛ tāgūt īpassibilitꝛ. Cū ꝟo hec inferiora se tāgāt ad-

inuicē est oīo ibi tact⁹ ꝓprie ꝛ agēdo re
patiunt̄ ex eo ꝙ cōicāt in materia ꝛ ha=
bēt formas distictas q̄ sūt capaces ꝯria=
rū q̄litatū vt caloris frigoris ꝛ hmōi c⁹=
modi nō sūt forme celestes. vt dictū ē in
primo de celo et mundo. ¶ Deinde de
terminat arist. de mixtione. d. ꝙ mixtio
est miscibiliū alteratoꝝ vnio. Dicuntur
aūt miscibilia illa q̄ agūt ꝛ patiunt̄ adī=
uicē cuiusmodi sūt elemēta q̄ pñt misce
ri et facere ex se vnū aliud. qm̄ qδlibet
elementū ē ꝯriū alteri. Est aūt ꝓp̄etas
mixti ꝙ q̄libet ps mixti ē mixta sicut q̄=
libet ps aq̄ est aq̄. ¶ Circa p̄missa p̄t du
bitari. Utrū elemēta maneant in mixto
ſm substātiā. Ad qδ dicēdum ſm doc.
subti. di. xv. ij. sniaꝝ ꝙ elemēta nō ma
nēt in mixto ſm subam siue remissam vt
dicit cōmētator, siue nō remissaꝫ vt dicit
auicē. Qδ ꝓbat̄ sic qꝛ forma elemētoꝝ
est nata ꝯstituere cū mā̄ suppositū ꝑ se
subsistēs ī gñe sube. Si igit̄ ē ibi forma
aq̄ ꝑficiēs materiā ꝯpositū ex materia ꝛ
forma ē ꝑ se subsistēs. et sicut ē δ forma
et materia aq̄ similiter ē de alijs trib⁹
quare p̄ter mixtū eēnt q̄ttuor supposita
subsistētia qδ videt̄ incōueniēs. Itē for
mā ignis cōseq̄t quātitas ꝛ similit̄ for=
mā aque sꝫ nō p̄t eadē q̄ntitas duoꝝ eē
subiectoꝝ ḡ vel duo corꝑa erūt sil' vel n̄
q̄libet ps mixti erit mixta. ¶ Dico ḡ ꝙ
forma elemēti ꝛ forma mixti nō cōpatiū
tur se simul. Unde sicut est impossibile
qñ ex aq̄ fit ignis materiā ꝑfici sil' forma
aqua et forma ignis sic hic ꝓbat̄ qꝛ cuꝫ
mixtū generet̄ ex elemēto vel elemētis
et corrumpat̄ in illa talis erit īcōpossi=
bilitas inter formā elementi ꝛ formā mi
xti sicut inter terminū a q̄ et ad quem ge
nerationis eiusdē. ¶ Quō elemēta ma
nent in mixto. Dico ꝙ sicut licet medi=
um dicat̄ cōponi ex extremis vt rubeuꝫ
ex albo ꝛ nigro tamē ista cōpositio nō ē
nisi cōueniētia q̄dā qꝛ null⁹ ponit q̄n q̄
litates medie sint simplices. Un̄ ꝓpter
istā cōueniētiā naturalē medij cū extre=
mis q̄ nō est extremi ad extremū dicunt̄
extrema esse ꝛ manere in medio. Et nō
dicit̄ ꝙ extremū sit in extremo sic in mi=
xto dicunt̄ manere forme elemētoꝝ ꝓp̄t
naturalem conuenientiaꝫ que est forme
mixti cū elementis vel cum elementorū
formis que cōuenientia nō est vnius ele
mēti ad aliud. Itē aristo. vult ꝙ forma
gēiti mixti est actualior ꝛ ꝑfectior forma
elemēti ita ꝙ forma elementi inferior et
potētialior est. Et ideo dicunt̄ elemēta
manere virtualiter sicut imꝑfecta ꝛ in=
feriora manent in suꝑiorib⁹ in quib⁹ no
manēt nisi virtualiter Unde aristo. post
q̄ꝙ dicit ꝙ elemēta manēt in mixto sub=
dit: saluat̄ eī virtus eorū. ¶ Dico ergo
ꝙ elementa nō manent in mixto ſm sub
stantiam Nec oportet dicere ꝙ pl⁹ ma=
neant in mixto q̄ꝙ extrema maneant in
qualitate media vel sicut sensitiua et ve
gitatīa manēt in ītellectīa. ¶ Sed ꝯ p̄=
dicta arguit̄. Nā sicut est pri⁹ mixtio est
miscibiliū alteratoꝝ vnio ex quo sumit̄
duplex argm̄. nā dicit alteratoꝝ nō cor=
ruptoꝝ ḡ si miscibilia nō corrūpunt̄ ma
nēt ſm subam. ¶ Dicit etiaꝫ ꝙ ē vnio.
vnio aūt nō est corruptorum sed entium
igit̄ cū mixtio sit vnio miscibiliū miscibi
lia manēt ſm substātiā. ¶ Itē qualitas
elementi nō est sine elemento sꝫ quali=
tas elementi apparet in mixto ergo ibi ē
elementū. ꝓbatio maioris. iij. δ aīa Hu
miditas aq̄ nō est sine aq̄. ¶ Itē p̄° celi
et mūdi mixtū mouet̄ ſm naturā elemē=
ti p̄dñantis: sꝫ si effect⁹ ē ḡ cā ē. ḡ si gra
ue actu mouet̄ deorsuꝫ est in terra actua
liter. ¶ Itē. v. metaphi. Elemētum est
ex quo res cōponit̄ et est ī manēs ḡ sub
stantia elementi manet. ¶ Ad ista dicē
dū et primo ad p̄mum cū δr ꝙ mixtio ē
vnio alteratorū. Dico ꝙ si mixtio acci=
piat̄ ꝓ vltimo instanti generatiōis in q̄
miscibilia corrumpunt̄ q̄ꝙtū ad suas for
mas tūc mixtio est miscibiliū prius alte
ratorū vnio. Unio inq̄ꝙ in vno effectu
cōmuni in quo sicut in virtute saluatur
virtus eorū ſm aristo. vñ qꝛ miscibilia
oportet prius alterari anteq̄ꝙ vniant̄ in
vno effectu nō ꝓpter hoc oportet cōclu=
di ꝙ maneant in isto effectu cum mixtio

etiā sit generatio qdā ꝫm aristo. nō acci pit hic vnio ꝓprie. vnde quia ibi ꝯtinē tur virtualiter vt dictū est ꝛ ꝫm cōueniē tiā ideo ibi dicunt vniri. ¶ Ad aliud cū dicit ꝙ qualitates elementoꝝ nō sunt si ne elemēto. Dico ꝙ nō sunt ibi qualita tes elementorū sed cōsimiles eis. vnde ibi est ꝯueniētia q̄litatis natural' elemē ti cū qualitate mixti. In mixto em̄ ani mato est caloꝛ alius ꝙ̄ in igne licet sint similes in aliquo Caloꝛ em̄ ignis alte rat ad ignē ꝛ alius ad carnem ꝛ non ad ignē Unde qualitas mixti ē ꝑfectioꝛ ꝙ̄ qualitas elementi. ¶ Ad aliud de qua litate ꝑdn̄ante Dico ꝙ ꝑdominiū illd ē cōuenientia in ista qualitate que est ꝑn cipiū motus localis vt mouēdi deoꝛsuz est grauitatis principiū ꝛ sic omnia mi xta habent qualitatē talem que magis cōuenit cū terra ꝙ̄ cū alio elemento. vn de si elementa essent actu in mixto cum nō essent ibi sine suis qualitatib⁹ magis esset ibi motus violentus ꝙ̄tum ad tria elementa ꝙ̄ naturalis. ¶ Ad vltimū di co ꝙ illa diffinitio elementi cōuenit so lū materie prime nā ista manet in re que ex ea cōponit ꝛc. Explicit primus.

Incipit secūdus liber de generatione.

De mixtione ꝛc.

Postꝙ̄ phisi. in primo li bro determiāuit de corrupti one ꝛ generatione. hic con sequēter determinat de ipis corporibus naturaliter generatis ꝛ corruptis. s. de quattuoꝛ elementis. Ponit aūt distin ctionē eorū ꝫm quadruplicem cōbina tionē q̄ttuoꝛ q̄litatū primarū tangibiliū q̄ sunt caliditas. frigiditas humiditas ꝛ siccitas. Iste em̄ quattuoꝛ qualitates faciunt sex cōbinatiōes quarū quattuoꝛ sunt cōpossibiles due vero incōpossibi les scz calidū frigidum humidū ꝛ siccuz quare ex illis cōbinationib⁹ duab⁹ nul lū elementum est. cōtraria em̄ in eodem esse simul inpossibile est. Secūdum er go quattuoꝛ cōbinationes cōpossibile sumunt quatuoꝛ elementa. ignis em̄ est calidus ꝛ sicc⁹. aer humidus ꝛ calidus aqua frigida ꝛ humida: terra frigida et sicca. Dicunt autē ille qualitates prime quia nō fluunt ab alijs sed oēs alie qua litates siue cōtrarietates fluunt ab istis seu ad eas reducūt. Iste aūt qualitates nō depēdēt abinuicē. Caliditas em̄ nō dependet a siccitate nec ecōuerso ꝛ sic de frigiditate ꝛ humiditate. Secūdarie aūt qualitates sunt que dependēt ab istis scz durū ꝛ molle: asperū ꝛ lene. albū et nigrū. ꝛ sic de alijs. Calidū vero sic dif finit a phi. Calidū ē ꝯgregatiuū omoge nioꝝ ꝛ disgregatiuū eutrogenioꝝ. Et di cuntur homogenia ab omos qđ est vnū ꝛ genus Inde homogenia dicunt q̄ sūt eiusdē generis vel nature Eutrogenia dicunt ab etheros qđ est variū Un̄ eu trogenia quasi varij generis. ¶ Ad eui dentiā aūt hui⁹ sciendū ꝙ calidū rarefa cit ꝛ calefaciēdo q̄cq̄d ē ibi sbtile eleuat ꝛ euapoꝛat. iō dr̄ disgregare eutrogenia qꝛ grossa ꝛ grauia relinq̄t deoꝛsuz: leuia aūt ꝛ subtilia facit ascendere sursum Et qꝛ caloꝛ cōiūgit leuia leuib⁹ ꝛ grossa re linq̄t cū grossis iō habet cōgregare ho mogenia Un̄ videm⁹ in estate ꝙ carnē calefacit ꝛ rarefacit: poriq; apiunt ꝛ hu miditas natural' inde exit. Frigidū aūt ē ꝯgregatiuū hōgenioꝝ ꝛ eutrogenioꝝ. Frigidū em̄ ꝯstipat ꝛ cōstringit ꝛ iō nō sepat subtilia a grossis sꝫ coagulat ea si mul. Un̄ videm⁹ ꝙ in hyeme ꝯstringit caro ita ꝙ humiditas naturalis nō exit ꝛ inde ē ꝙ celerioꝛ est digestio in hyeme ꝙ̄ i estate. ¶ Nō cōputata aūt digestiōe cibi in oꝛe ponit triplex digestio. Pria est q̄ cibus digerit in stomacho. Scđa est in epate ꝛ ibi generant humoꝛes. de inde hūoꝛes deriuant ad mēbra ꝛ ibi di gerit cib⁹. Tertia digestione et ꝑ nu tritiuam ꝯuertit ps in substantiam coꝛ poris ad conseruationem indiuidui et alia reponit ad ꝯseruationem sp̄ei ita ꝙ nutritiā ꝑpat ꝛ dispōit mām generatiē Efficit ei semē ex sup̄fluo t̄tie digestiōis

vt patet p.p. quinto de anialib⁹. Et hu ius signũ est: qz multa et supflua cõmestio augmentat materiã spermatis et excitat generatiuã. Nota aũt q calidũ per accidens habet frigefacere: et frigidum calefacere. verbi gratia: adueniente calore aperiuntur pori: et humores naturales exhalãt: ita q corpus interius frigescit. Similiter frigus ↄstringit corp⁹ et retinet humores intus q corpus efficitur calidum. Humidũ vero est quod ẽ male terminabile termino ↄpo: bñ autẽ termino alieno. Unde patet q aer ẽ humidior q̃ aqua: qz magꝫ fluxibilis. Sic cum est qd ẽ bene terminabile termĩo ꝓprio: male aũt termino alieno sicut terra lapis et hmõi. ¶ Et sciendum q ꝑut dt aristo. predictarũ qualitatũ due sũt actiue scꝫ calidum et frigidum: et due passiue: scꝫ humidũ et siccũ. que due dicũtur passiue: qz non sũt adeo vehementꝫ actionis sicut alie due: hoc tamẽ nõ obstante sunt actiue: alioquin non contingeret ex terra gñari aquam: nec econuerso nisi inter siccitatem terre et humiditatẽ aq̃ esset actio et passio. Illa enĩ elemẽta cõueniũt in frigiditate. Similiter alie due scꝫ calidum et frigidum dicũtur actiue: non q omino nõ sint passiue: sed q sunt minus passiue q̃ humidũ ⁊ siccũ: alioqn ex aqua non fieret aer: q̃ cõueniũt in humido: nec ex terra ignis que conueniunt in sicco. In generatõe autẽ elemẽtorum ex vno pugillo terre fiunt decem aque: ⁊ ex vna aqua decem aeris: et ex vno aerꝫ decẽ ignis. Cuius ratio ẽ: qz aqua in decuplo rarior ẽ terra: et aer aqua: et ignis aere. ¶ Dicit cõsequẽter aristo. q ĩ elementis habentibus simbolũ .i. cõuenientiam in aliqua qualitate facilior ẽ transitus. ⁊ rõ est: qz facili⁹ ẽ transmutare vnũ q̃ multa. Unde si ex igne fiat aer: eorum transmutatio erit facilis: qz cõueniunt ĩ vna qualitate scꝫ caliditate: et ideo si humiditas aerꝫ domĩet siccitati ignis statĩ ignis efficitur aer. Ubi nota q licet q̃litas simbola vtpote caliditas ignis non corrumpatur ꝑ caliditatem aeris cũ non contrarietur corrumpit tamẽ ꝑ accidẽs ad corruptionem sui subiecti. ¶ Sciendum insup q cognito q ignis excedit ĩ caliditate statim possum⁹ cognoscere q̃ q̃litates primo ↄueniũt elementis alijs. Cum enĩ aer sit calidus et humidus caliditas nõ ꝑmo conuenit ei qz ꝑmo ẽ posita conuenire igni. cõueniet ergo ei primo humiditas: quo scito cognoscim⁹ q̃ qualitas ↄueniat primo aque. nam non humiditas cũ conueniat ꝑimo aeri: frigiditas ergo ei primo cõueniet. Sic frigiditas non ↄueniet primo terre: qz conuenit aque: q̃ erit terra primo sicca. Et licet humiditas aque sit magis compacta ꝓpter frigiditatem et densitatẽ materie q̃ sit humiditas aeris: et iõ magis humectet: tamen non ẽ ille proprius effectus humiditatis: sed ꝓprius eius effectus est fluere et esse et male terminatum termino ꝓpo et bene termino aliẽo et hec maxime conueniunt aeri.

¶ Deinde sciendum q triplex est intersticium aeris seu regio aeris: scilꝫ supior regio que ex vicinitate ad ignẽ a phis estus appellat. et media zona seu regio q̃ vocatur locus frigoris et inferior ps aeris ꝓpe terram habẽs aliquid caloris et aliquid frigoris. Superior autẽ ps pura ẽ et rara ꝓpter vicinitatem ignis: calidaq vehementer. Inferior aũt pars q̃ est circa terram habet frigus ex se ꝓpter aquam et terram: calida aũt ẽ ex repcussione seu reflexione: aut etiã refractiõe radiorum ad solidam planiciem terre ⁊ aq̃ et efficitur illa nõ in flammãs sꝫ quasi vaporem sui natura q̃dem ꝓhibens vt nõ comburat vel incendat. Reflexione aũt radiorꝫ euocata spirat ex se vaporem. regio aũt aeris p eque distantiam quidem ab his duabus sumpta frigida est valde ꝓpter causam oppositam cũ non habeat calorem ex vicino igne: nec ex radiorꝫ reflexiõe eo q radij non reflectũtur ad trãsparens puium et diaphonum sed tñ ad solidum planum. ex vaporibus igit eleuatis ab aqua vel a terra causant in istis regionibus aeris pluuie venti tonitrua

comete ꝛ cetere impressiones ꝭm ꝙ calores eleuati sunt calidi vl' frigidi: subtiles vel grossi ꝭm ꝙ alias varietates eorum atq; variam eleuationem: vt multipliciť arist. ondit in libro metherorum.

Q uia vero. Capitulū. II.

Hic. p. determinat cōsequenter de causa generatōis et corruptōis efficienti dicēs ꝙ hmōi causa ē motus solis in circulo obliquo. Videmꝰ enī ꝙ sole ad nos accedente fit generatio hoꝝ inferioꝝ: eo ꝯo recedente corruptio. De influxibus vero syderum circa hec inferiora: ꝛ de indicijs astrologoꝝ super his dicit doc. sb tilis. 14. dist. secūdi sen. ꝙ stelle agunt ī elementa ad eoꝝ generationem ꝛ alterationem. Accedēte eīn sole cum alijs stellis calidis ad cenith alicuius regiōis elementa supiora scȝ ignis et aer augmētāť et inferiora scȝ aqua et terra minuunť: et in illa conuertunť: ꝛ econuerso eo recedēte ꝛ accedentibus stellis frigidis vt satno accidit generatio elementoꝝ terre et aque. Si dicatur ꝙ tunc spera aque erit aliquando maior: aliqn̄ minor. Dico ꝙ sicut accedēte plāeta puta sole ad cenith vnius regionis ꝑ accessum eius generať ibi plus de igne ꝛ minuitur de aqua: ita per eius recessum generať plus ꝓportionabiliter de elemētis frigidis et minuitur de calidis: ꝛ sic seruatur equalitas q̄ ad totum. Habēt etiam actōem sup mixta imperfecta: v it impressiones que generanť in aere vt comete: ꝛc. Naȝ materia eoꝝ que est vapor non eleuatur ad locuȝ generatōnis istarum nisi ꝑ calorē incorporatum in illis virtute alicuius stelle. Similiter habent actionem circa mixta ꝑfecta vt metalla que in quibusdam regionibus generātur ex constellatōne habent respectum ad generationem istam. Nam terra nō est causa huius diuersitatis. Item sup animata alterando corpa ad qualitatem cōuenientem vel discōuenientem anīe ꝑficienti corpus: ꝛ sic agūt ad generationem et corruptionē ꝛ sensꝰ deordinatōnem: et ꝑ consequens possūt habere aliquam actionem in intellectu: qꝛ si deordinať sensus in actu suo ꝑ cōsequens deordinabitur intellectus. vt patet ī freneticis ꝛ lunaticis: ꝛ quo ad hoc pn̄t esse causa deordinationis in volūtate. Possunt eīn appetitū sensitiuum alterare vt magis inclineť ad hoc vel illō q̄ ad aliud. Quia et ī viatore inclinať voluntas ad ꝓsequendum quod est appositum scd̄m appetitum sensitiuum: ideo hoc mō inclinant voluntatem nō tamen necessitant: qꝛ pt̄ contraire ꝑ liberum arbitriū. ¶ Patet ex his ꝙ astronomi ꝯ possunt ꝑnosticare de moribus hominū ꝭm constellationes natiuitatū et sepe scd̄m ꝟitatem: qꝛ sensus ꝛ cogitatio hominuȝ ꝓni sūt ad malum: licet nō semꝑ ꝓpter libertatem voluntatis. In multis etiam errant ꝛ quo ad hec et alia ab eis prenosticata: qꝛ nesciūt perfecte qualitates et vires celoꝝ et astrorum concurrentium ad tales effectus. effectus eīn vniꝰ stelle pōt impediri per aliam eis ignotam.

Explicit secundus liber de generatione et corruptōne.

Incipit primus metherorū. Ex primis. ꝛc.

D Incipit liber metheroꝝ in quo agitur de impressionibus factis in elemētis ex alteratōe qualitatum primarum cuiusmodi sūt comete: grandines: pluuie: venti: et huiusmodi: ꝛ sic tractať de elementis inqn̄tum sūt in via ad tales mixtiōes imꝑfectas. Unde corpus simplex inqn̄tum habet in se principiū motus ad formam mixti imꝑfecti poniť hic subiectū. Hec āt scientia vocatur metherologica a meta quod ē trans ꝛ theoron qō ē cernere vel speculari: et logos qō est sermo: qsi ꝭmo de sursum apparentibus. s. in supma media seu infima regione aeris. Unde q̄uis alique impressiones infra terram ge

nerentur: q꞉ tñ impͤssiones que superius
generãtur sũt nobis magis note et appa
rentes: iðo ab huiusmodi denominatur
liber iste. ¶ Sciendum est ꝙ impressio
põt sumi dupliciter. vno mõ ꝓprie: alio
modo similitudinarie. Sumit̃ aũt impͤs=
sio ꝓp̃e ꝑ vestigio relicto in aliquo cor=
pore molli facto ab aliquo duro sicut im
pressio sigilli in cera. Similitudiãrie au
tem sumitur ꝑ aliquo effectu facto ⁊ de=
relicto in elementis ex alteratione quali
tatum p̃marum. ⁊ sic sumitur ĩ ꝓposito.
Causa vero efficiens huiusmõi impͤssio=
num sũt corpa celestia quoꝝ influxu om
nis ꝟtus naturalis huius inferioris mũ
di sensibilis ex quattuor elementis com
positi gubernatur vt declaratũ extitit in
fine libri secũdi de generatõe. Qð ꝓbat
arist. q꞉ om̃e variabile reducitur ad ali=
quod inuariabile sicut in causam ei⁹: sed
motus corꝑm inferioꝝ est variabilis cuȝ
illa quandoq꞉ sint ⁊ quandoq꞉ non sint:
g̊ reducitur in motuȝ corꝑm celestium q̃
sunt incorruptibilia: ⁊ quoꝝ motus sem
ꝑ cõtinuat̃. est aũt terra modice quanti=
tatis respectu celi cũ sit minor quibusdã
astris: vt dicit aris. astrologoꝝ dictis ad
herendo. Circũdat ꝟo aqua terram spe=
rice dempta quadã ꝑte terre q̃ discooꝑ=
ta est ꝓter inhabitationem hominuȝ: vt
dictũ est in p̃cedentibus. Ꝙ aũt int̃ ter=
ram ⁊ celum sit ponendus ignis: et h⁹ in
concauo orbis lune ꝓbatur: q꞉ videmus
ignem naturaliter moueri sursũ tenden=
do ad locũ suũ naturalem. Licet aũt vi=
deat̃ a nobis ignis in materia aliena: pu
ta aerea vel terrea: non tamẽ impropria
ꝓpter eius raritatem. Ꝙ etiã inter ter=
ram ⁊ celũ nõ sit tm̃ ignis ꝓbat̃: q꞉ cum
terra sit modice q̃ntitatis ⁊ quasi nulli⁹
in ordine ad celum: si totũ illud spacium
esset repletuȝ igne: sequeret̃ ꝙ ignis cũ
sit maxime actiuus tãdẽ ↄuerteret totam
terrã in sui naturã. Ponit̃ ergo aer ĩ cõ=
cauo ignis: Cui⁹ assignat arist. triplicez
regionem: scȝ infimã: mediã: ⁊ sup̃maȝ:
de quo dcm̃ est in fi. li. de genera. Me=
dia ergo regio est frigidissima non soluȝ
p̃uatiue ꝓpter defectum reflexõis radio
rum solariũ ⁊ distantiã eius ab igne et a
celo: sed etiã positiue ex influxu aliquoꝝ
planetarum frigefactiãꝝ q̃ vbi deficiunt
radij solares in ꝟtute calefactiua: gene=
rant frigiditatem cuius illa regio est ca=
pax. Frigiditas quoq꞉ illius regiõis pa
tet ex hoc ꝙ in sũmitate quorũdã monti=
um illã regionẽ attingẽtiũ ꝑ totũ annuȝ
seruant̃ niues. In sup̃ma aũt regiõe ꝓp
ter sui calorem vehementẽ nõ valẽt ven
ti vel nubes generari. Itaq꞉ ex vaporib⁹
ab aqua et a terra ꝟtute corꝑm celestiuȝ
eleuatis generantur metherologice im=
pressiones. hec enĩ duo elementa sũt ma
gis materialia: ⁊ iðo sunt exalabilia. Li
cet aũt om̃is fumus a terra vel aq̃ eleua
tus large possit dici exalatio aut vapor:
prop̃e tamen fumus terrestris dicit̃ exa=
latio et fumus aque⁹ dicitur vapor. Vñ
dicit. p. ꝙ vapoꝝ natura est humiduȝ et
calidum. exalatões aũt calidum et siccũ.
Vapor em̃ humiditateȝ habet ab aqua:
et calorem incorꝑatũ ꝟtute corꝑm cele=
stium: et est in potentia aer. Sic exalatõ
siccitatem habet a terra et calorem a cor=
poribus celestib⁹ et est in potentia ignis
Ip̃a enĩ corꝑa celestia vt dicit aristo. licȝ
nõ sint formaliter calida: causant tamen
motu suo calorẽ in istis inferiorib⁹ et q̃ꝙ
maxime sol. Quod ꝓbat arist. q꞉ ad hoc
ꝙ corpus celeste motu suo sit cã caloris
in istis inferioribus oportet ꝙ velociter
moueatur: et ꝙ non longe sit. hec aũt suf
ficienter reperiuntur in sole: ⁊ ideo sol ẽ
maxime causa caloris: non sic de alijs.
Licet em̃ astra fixa in firmamento velo=
citer moueantur motu primi mobilis lõ
ge tamen distant a nobis. Luna ꝟo licȝ
sit propinquior sole: tamen tarde moue=
tur motu scilȝ primi mobilis: vt dictum
est in secundo libro de celo et mundo.
Licet igitur motu aliorum astrorũ a so=
le causetur calor in istis inferioribus: nõ
tamen ita intensus sicut causatur a sole.
Vltra etiam predicta sol habet sensibilẽ
influxum caloris de sua natura sicut di=
citur q̃dam ꝙ alique stelle frigide sunt

exalatio
vapor

de natura sua ꝟtualiṫ: vt saturnus ē frigidus et siccus que sūt qualitates cōtrarie calido et humido in quibus consistit vita: et ideo ē mortifer⁹. Jupiter ꝟo eꝯ est calidus et humidus: et sic eius maliciam tempat. mars aūt calidus et siccus ¶ Consequēter dt aristo. ꝙ signū ꝙ corpora celestia non sūt formaliṫ calida ē: qꝛ sol q̄ maxime videṫ calidus esse nō apparet esse igneus sed albus. ¶ Circa p̄dicta sciendum ꝙ calor ꝑ accn̄s pōt causari a frigore et econuerso: vnū enī contrariuꝫ fortificaṫ ꝑ anti pastasim siue per iuxtapositionē alterius: qđ ꝓbaṫ. qꝛ vnum contrarium naturaliṫ fugit reliquum: et resistit ei: ꝫ qn̄ iuxta vnum cōtrariū ponitur aliud ip̄m circūdās sequitur ꝙ aliud se unit et resistit ei et ꝑ cōsequēs vniendo se fortificat: quia virtus vnita fortior est seip̄a dispsa. et hac de causa frigidiores sunt concauitates terre ī estate q̄ in hyeme: qꝛ frigiditas terre vt resistat calori circundanti se recolligit et vnit ad intra: ⁊ vniendo se fortificat. Diciṫ aūt antipistasis ab anthi quod est contra: et pāra quod est iuxta: et thesis positio q̄si iuxta positō contrarioꝝ. ¶ Si arguaṫ ꝙ vnum cōtrarium ē corruptiuum alteri⁹: ꝫ nō est eius fortificatiuū. Rꝫ ꝙ contrarium iuxta positum alteri p̄t dupliciṫ se h̄re ad ip̄m. Uno modo vt circundās ip sum tm̄ et tūc ip̄m fortificat vt dcm̄ est. Alio mō vt penetrans quando scꝫ tante ꝟtutis est ꝙ p̄t ip̄m penetrare vsꝙ ī ꝓfundū et ip̄m destruere ex toto: et sic vnū ꝯrium est corruptiuum alterius: nō autē primo modo.

Capitulum.II.

His āt determinatis ⁊c. Hic deṫmīatar̄ d impssiōib⁹ ignit̄ cuiusmōi sūt flāme apparētes in aere ⁊ sydera decurrentia ⁊ dali seu titiones. Circa quod notādū ꝙ materia impssionū ignitaꝝ est duplex scilꝫ ꝓpinqua et remota. Remota est corpus siccum terrestre habēs aliquid de humido aereo pingui ac de facili inflammabili. Uidemus nanꝙ oleum in quo humidū aereum dominaṫ de facili inflammari. Maťia ꝟo ꝓpinq̄ est exalatio calida et sicca siccitate opposita humiditati aquose: et diciṫ ypcauma ab yp quod est sup: et cauma quod ē incendium: qꝛ valde est inflammabilis. Causa ꝟo efficiens est duplex scꝫ remota et ꝓpinqua. Remota est sol et corpa celestia exalationem subtiliantia et eleuantia. Propinqua aūt ē calidum inflā mans exalationem eleuatā et subtiliataꝫ vel etiā frigidū fortificans calidum exalans ꝑ antipastasim cuiusmodi ē frigiditas aeris coagulantis vel nubis aquose In tali aūt exalatione aliquando ē caliditas debilis: et sic eleuaṫ tm̄ ad infimaꝫ regionem aeris. Aliquādo ꝟo mediocrī et sic eleuaṫ ad mediam. Aliquādo autē excellens: et sic eleuaṫ vsꝙ ad supremā. Cum em̄ siccum bene retineat et non humidum exalatio que est sicca caliditateꝫ fortius retinet: et ꝑ consequens leuitatē vt ascendit aduersus supremam regionē aeris. Uapor autē cū sit humid⁹ de facili amittit calorem: et ideo non ascendit vltra mediam regionē que est frigida. Unde s̄m diuersam dispōem exalatōnis in caliditate et frigiditate raritate et densitate grauitate et leuitate contingit diuersitas locoꝝ ⁊ figuraꝝ in hmōi impssionibus ignitis. verbi gratia: si exalatio habet plus de grosso q̄ de subtili: tūc qn̄ inflammaṫ apparet ꝑ modum colūne piramidalis. Si ꝟo exalatio sit equaliter subtilis in omnibus ꝑtibus suis habeat ꝙ longitudinem et latitudinē videṫ flāma accensa veluti in carea ardenti. Si aūt ꝑtes exalationis fuerint multipliciṫ dispse s̄m longitudinem latitudinem et ꝓfunditatem videnṫ sydera volantia. Et si globus vnus exalationis tunc videtur impressio ꝑ modum ignis saltātis d priori loco ad posteriorem: et dicuntur capre saltantes q̄ ab arist. dicunṫ eges. Si ꝟo vna ꝑs exalationis sit subtilis et de facili inflammabilis alia aūt non ꝓpter frigiditatem et humiditatem aqueaꝫ

ad quam declinat tūc apparet titio: que dicitur impssio p modum ligni extincti in aquis fumigatis post extinctionem. Mouentur quoqꝫ exalatōnes ignite ꝭm ꝓpam naturam sursum: qꝛ calidum naturaliter tendit sursum: vt dicit aristoti. Aliqñ aūt p accñs tendūt deorsum a contrario ꝓpellente. Cum eñi exalatio ī nube frigida includitur p antiparistasim inflāmatur: et inflammata a frigiditate cōtraria deorsum ꝓpellitur admodū sy deris desursum cadētis. Aliqñ aūt mouentur lateraliter ꝓpter grau itatē ꝟtutum mouentiū. Nam exalatio qꝛ leuis ē ꝛ calida ē nititur ascēdere: sed quandoqꝫ impeditur a cōtrario superiꝰ existēte: iō mouetur lateraliter: et sic apparet in aere sydera volantia ꝛ discurrentia: que qꝛ sunt ꝓpe nos apparent velocius moueri syderibus que sunt in celo: licet non ita sit ꝭm rei veritatem. Fiunt etiā maxime in autumno. Nam in hyeme exalatōes nimis habent de humido aqueo: ideo non sunt ita inflammabiles. Nō etiā fiūt ita cōmuniter in vere qꝛ nimis sapit naturā hyemis. nec etiā ita cōiter fiunt in estate ꝓpter nimiam siccitatem ꝛ caliditatē.

¶ Deinde agit aristo. de quibusdā fantasmatibus apparentibus de nocte serenitate aeris exñte: qñ scꝫ nō sunt nubes in aere que dicūtur hiatus: voragines: ꝛ sanguinei colores: qꝛ eñi habent ꝓ materia in qua apparent exalationem calidaꝫ ꝛ siccam: ideo de his hic determīabit. p. Ad cuius euidentiam sciēdū: ꝙ vt habetur in quinto de sensu et sensato. Color est extremitas ꝑspicui in corpe termīato Pro quo sciendū ꝙ quoddā ē perspicuum totaliter luce repletum sicut sol. Aliud est ꝑspicuum qꝺ nō habet lucē ī actu sed ē susceptiuū lumīs ꝭm totum: scꝫ ī extremo et ꝓfundo. et hec dicūtur parua transparentia et diaphana cuiusmōi sūt corpa celestia demptis corpibus astroꝝ aere ꝛ alijs que penetranē a visu. Aliud est perspicuum qꝺ tm̄ recipit lumen ī superficie: nec pt a visu penetrari sed terminat visum: ꝛ sic corpm q̄dam sūt lucida q̄dam transparentia: ꝛ quedam opaca vl terminata: que omīa quodāmō sunt perspicua. In diffinitiōe itaqꝫ coloris sumiē perspicuum tertō mō: ꝛ color diciē extremitas perspicui. qꝛ scꝫ est lux in extremitate ꝑpicui termīati p opacitatē ꝛ grossiciem. Est nanqꝫ color lux obumbrata ex cōmixtione corpis opaci. Causatur autē effectiue ex actōne qualitatū elemētariū ꝭm variam elementoꝝ cōmixtionem. qñ ergo in tali cōmixtione plurimū domīaē lux tunc causatur albedo: quādo autem domīnaē opacū causatur nigredo q̄ minus habet de luce inter alios colores sicē albedo plus habet. vnde sunt duo extrema in genere colorum. Sic etiā causanē colores medij ꝭm ꝙ plus vel minus lux dominatur opaco: vel opacum luci: sicut in colore rubeo plus dominaē lux opaco ꝙ̄ in viridi licet ibi sit minus de luce ꝙ̄ ī colore albo. Ponitur aūt rubedo mediū inter albedinem et nigredinem p eqꝫ distantiam ab vtroqꝫ extremo: Sed inēr rubedinem et albū sunt colores alij quorū quidam declināt ad albedinē: vt color q̄ dicitur flauus vel glaucus: cuiusmodi ē color foliorum cadentiū in hyeme: ꝛ aliꝰ magis ad rubedinem puta color croceꝰ. Similiter inter rubeum ꝛ nigrum ponūtur alij colores videlicet purpureꝰ ł coccineus qui magis declināt ad rubedinē ꝛ viridis qui magis declinat ad nigredinem. Ad has aūt species coloris septem possunt alij colores reduci scđm variam ipsorum participationem seu conuenientiam: vt color azureus seu celestis qui dicitur indicus: aut plauius qui magis cōuenit cū nigredine ꝙ̄ cum viridi ꝛ alijs.

¶ Ex his potest patere quomō colores nubium causantur. Color eñi albus ī nube causatur ex adiunctione luminis cuꝫ nube multe diaphaneitatis ꝛ raritatis. Color eñi niger ex adiunctōne luminis cum nube multe densitatis. Medij autē colores causantur ꝭm variam istoꝝ commixtionem: vt patet ex precedentibus.

¶ His premissis sciendum ꝙ de die per calorem solis eleuatur exalatio calida ꝛ

sicca que frigiditate noctis superueniente aere existente sereno sursum cōgregatur ⁊ condensatur quandoq͛ magis ī vna parte q̃ in alia. Quandoq͛ ergo cōtingit ꝙ extremitas rarior est q̃ mediuꝫ ⁊ penetrabilior a lumine alicuiꝰ astri incidentis super huiusmōi exalationem ⁊ pars media est grossa et compressa: ⁊ sic parum a lumine penetrabilis tunc extremitas apparet alba: ⁊ medium apparet nigrum. Et qꝛ nigrum minus mouet visum q̃ album vel lucidum: ideo ꝑs media nobis distâtior apparet q̃ partes extremales: et sic apparet quasi quedam fenestra in celo seu profunditas que cū ꝑua apparet dicitur hiatus: quādo vero magna dicitur bachimus seu vorago. Huius simile apparet in castris a longe visis in quibus ꝓpter alicuius interpositionem nigre e partis inter duas albas apparent quandoq͛ alique fenestre licet ibi non sint. Saguinei aūt colores causātur a lumine astri transeūte ꝑ exalatōem opacam calidam et siccam propter noctꝫ frigiditatem compactam ⁊ constrictam. Ut em̄ dictum est quando lucidum non simpliciter dominatur suꝑ opacum: nec econtra causantur colores medij ꝑm variam ipꝛorum commixtionem: sic album vel lucidum visum per nigrum apparet rubeum: vt patet de sole in ortu ⁊ occasu qui appareꝫ rubeus ratione vaporum ascendentium. Cum enī species vtriusq͛ venerit ꝑ idem medium ad oculum sensus non iudicat de extremis sed de medio colore: alias oportebit ꝙ eidem corpori attribueret contraria Non apparēt aūt hec de die qꝛ sol suo colore sufficit dissoluere materiam impressionis: et lꝫ sint in aere: appꝛent tamen esse in celo: qꝛ visus non percipit distantiam que est inter exalationem et celum. Quando etiam apparent impressiones ignite aliquādo audiuntur parui soni: qꝛ tunc viget multitudo exalationum calidarum et siccarū quarum quedaꝫ includūtur in terra: alie in corpibus mortuoꝝ que petentes exitum quando exeunt ꝑ vias strictas cum quodam impetu ideo causant sonos. Et inde est ꝙ sepe audiuntur in cymiterijs qꝛ ibi est materia apta inflammari .s. fumus pinguis eleuatus a cadaueribus.

De cometis. Capi. III

Postq̃ .p. determinauit de impressionibus ignitis cito transeuntibus: Consequēter determinat d̄ impressionibus permanentibus. et ꝑmo d̄ cometa. Circa quod fuit opinio quorundam ponentium cometam esse vnum planetarum. Alij vero ponebant cometam esse simphasim seu coniunctionem stellarum errantium siue planetarū que quandoq͛ ꝓpe inuicem veniūt appꝛent eē vna stella que videtur habere comam ꝓpter augmentū lumīs ex appropinquatione illarum stellarum. Istas opiniones improbat aristo. quia omnes stelle erratice mouentur sub zodiaco: sed multe comete apparuerunt vltra ꝑdictum circuluꝫ ergo cometa non est vnus planetarum. Item ante bellum achaie visus fuit magnus cometa nō multum minor sole: cuius cauda ꝓtendebatur vltra ꝑtem tertiam celi: sed talis cometa non potuisset apparere ex coniunctōne omnium planetarum. Cometa ergo non est aliquis planetarum: sed est de natura elemētari cum generetur ex terrestri exalatōne calida et sicca. Cuius signum est: qꝛ cōmuniter tꝑe generatōnis comete fiunt magni venti. Et hoc est signum ꝙ eleuantur multe exalationes calide et sicce: inter quas quedam non sunt bene inflammabiles: ideo non possunt ascendere ꝑ mediam regionem aeris: sed reuerberātur et conuertuntur in ventos.

¶ Est igitur Cometa exalatio terrestris calida ⁊ sicca: grossa pinguis ⁊ fiscosa cuius partes abinuicem coniacent eleuata vsq͛ ad supremā regionem aeris vbi ꝓpter vicinitatem ignis ⁊ materie dispositionem inflammatur: ad quam inflammationem quandoq͛ facit astrum sub q̄ eleuatur: que quidem est diuturne pera

I

manentie propter dispositõnem materie que non cito consumitur cum sit viscosa ⁊ compacta ⁊ etiam propter continuam eleuationem materie que additur prece denti virtute aliquorum astrorum sub q̄ bus generatur cometa.

¶ Notandũ autẽ ꝙ cometa diuersimo de nominatur scḋm variam figuraꝫ exalationis. Quandoqꝫ enĩ exalatio ẽ circularis figure grossior in medio et subtilior in extremitatibus circunqꝫ. Ideo in medio inflammationem habet obscuram: in extremis vero clariorem: ⁊ tunc apparet ad modum vnius stelle vndiqꝫ habentis comam: ⁊ proprie vocatur stella comata. Quandoqꝫ vero exalatio ꝓtenditur in longum: ⁊ tunc apparet habere caudam: ⁊ dicitur caudata stella. Quandoqꝫ aũt inferius exalatio habet partes quasi discontinuatas subtiles et lucidas: ⁊ tunc vocatur stella barbata. Habet etiam cometa varios colores ẜm diuersam dispositionem materie ẜm subtile ⁊ grossum. Nam quando materia ẽ subtilis et bene inflãmabilis apparet eẽ albus. et quãdo est mediocris grossa apparet rubeus et incensus. Sed quando est multum grossa aliqualiter extinguit᷑ incensio ꝓpter grossiciem: ⁊ tunc apparet niger et fumigans. Mouetur ꝟo cometa non solum ab oriente in occidente sequendo motum celi: sed etiam sub zodiaco ad motum planete sub quo generatur. ¶ Scḋm enĩ damascenum ⁊ scḋm astrologos Cometa est signum mortis regum ⁊ principum: super quo sunt varie doctorum opiniones. Quidam eniꝫ innitentes verbis Damasceni dicunt ꝙ cometa vt significat mortem regis nõ fit natural'r sed diuino iussu. Mors autẽ regis hoc signo prenunciatur. Tum quia est persona communis: tum quia ex quo frequenter potest oriri perturbatõ regni et huius opinionis est bonauentura. Alij autem magis viam pħicam tenentes dicunt: ꝙ cum Cometa sit impressio calida et sicca significat et causat non ꝑ se sed per accidens mortalitatem proue nientem ex infirmitatibus calidis ⁊ sicc̄ qꝛ vehemens ⁊ distemperata siccitas cõsueta est preuenire ⁊ concomitari comete generationem. et qꝛ vt plurimũ diuites nutriuntur calidis ⁊ siccis: ideo illo tempe multi diuites moriũtur: inter q̄s mors regum ⁊ principum est magis notabilis: plusqꝫ plangitur ⁊ publicatur. ⁊ ideo signare dicitur mortem reguꝫ ⁊ pñcipum. Alij vero dicunt ꝙ tempe generationis comete viget in hominibus colera ratione caliditatis ⁊ siccitatis a corporibus celestibus causata. Acucies autem colere incitat homines ad rixas iurgia ⁊ bella. ⁊ qꝛ sepe homines inclinationes suas sequuntur: ideo cometa est signum bellorum: in quibus sepe principes cadunt: ⁊ sic significat mortem principum. Patet ex predictis ꝙ impressiones syderum disponũt quodammodo ad diuersitatem morum inquantum anima sepe sequitur passiones corporum: ⁊ sic disponunt contingenter: non tamen necessario vt dictum fuit, in fine libri de generatione. Unde dicit Ptolomeus maximus astronimus ꝙ vir sapiens dominatur astris. Fuit tñ opinio quorũdã mathematicõ. ꝙ ex vi positõis sydeꝝ necessario causatur in hominibus diuersitas morum: ideo ꝙ talis est quisqꝫ ĩ moribus qualem eum fecit esse dispositio syderum in qua est conceptus vel natus. ⁊ istam vim vocauerunt nomine fati. Sꝫ hec opinio non est tantum falsa sed etiã heretica. Cum eñ tollat libertatem arbitrij tollit meritum: ⁊ per consequens tollit premium. Unde fatum ẜm istam acceptionem nihil est vt dicit grego. in ome. epi. Alio mõ pt dici fatum dispositio seu ordinatio causarũ secũdarum ad ꝓducẽdũ effectus diuinit⁹ puisos: ⁊ hᵒ mõ fatũ ꝟe est aliq̄d. puideñ enĩ diuĩa ꝑ cãs medias exequit᷑ suos effect⁹. Põt ḡ ipa effectuũ ordinatõ dupl'r ↄsiderari. Uno mõ ẜm ꝙ ẽ in deo: ⁊ sic dicit᷑ puidẽtia. Alio mõ ẜm ꝙ ẽ in causis medijs ordinatis a deo ad effectus producendos: et sic habꝫ rationeꝫ fati. Et hoc mõ

Boetius loquens de fato. in libro de cõsolatione p. dicit q fatum est rebus mobilibus adherens dispositio per quam p̃uidentia diuina suis queq nectit ordinibus. Sed tamẽ sancti doctores hoc nomine vti recusauerũt ꝓpter illos qui illud ad vim positionis syderum retorquebant. Unde august. in li. de ciui. dei dic̃ Si ꝓpterea quisq res huãs fato tribuit quia ip̃am dei voluntatem vel dispositionem fatũ vocat sententiam teneat ⁊ linguam corrigat.

Fatum

Valiter aũt. Ca. IIII.

Hic determinat aristo. de galaxia. vbi sciendum q galaxia est q̃dam circulus lacteus siue albus appens in celo transiens per pedes geminoꝝ p̱ principium sagittarij: et iterũ rediens in signum geminoꝝ. Circa quod fuit opio democriti et anaxagore dicentiũ galaxiã esse lumina astrorum quorundam cõgregata. ymaginabantur aũt astra habere ꝓprium lumen aliud a lumine solis: sed nõ apparet nisi extra radios solis: qr maius lumen obfuscat minus. Quia g̃ vmbra terre de nocte impedit lumẽ solis ne pertingat ad astra in huiusmodi circulo existentia: ideo lucent ꝓp̃o lumine.

Galaxia

Hanc opinionem improbat. p. p̃mo: qr si appareret illo mõ galaxia tũc ad motũ solis necesse esset eam variari. cõsequẽs est falsum: cum galaxia semp̱ app̱eat sub eisdem stellis. Probatur cõsequentia: qr ad motum solis fit motus vmbre terre Secundo qr ꝭm theoreumata seu consideratões astrologorum sol est maior tota terra. Et insup̱ multo maior distantia astroꝝ fixorum a terra q̃ solis. Quanto aũt corpus luminosum ẽ maius et opacũ minus tanto vmbra ab eis causata terminatur citius: ergo conus vmbre terre p̱tingere non potest ad astra fixa: qr necesse est solem semp̱ oĩa astra illuminare.

Ponitur aũt alius modus generatõnis galaxie a p̃ho in noua translatiõe vbi dicit q p̱ calorem solis ⁊ alioꝝ astroꝝ eleuantur multe exalationes calide ⁊ sicce: que p̱ virtutem stellaꝝ speraticarum ibi spissim sparsarum eleuant̃ vsq ad supremam regionem aeris sub illis stellis speraticis. In quibus quidem exalationibus consistentibus seu congregatis aut condensatis recepto lumine illoꝝ astrorum apparet magna claritas ⁊ albedo q̃ vocatur galaxia seu via lactea. Sed hec opinio non tenet̃ cõmuniter. Si eñ galaxia esset de natura elementari non semper maneret sed de facili corrumperetur sicut patet de alijs exalationibus. Uidemus enĩ galaxiam semp̱ manere: ergo ñ est de natura elementari. Item si esset d̃ natura elementari appareret difformit̃ in alio ⁊ alio tp̱e ꝭm vnam ⁊ eandem p̱tem: quod nunq̃ videmus. Preterea qr quandoq eleuatur maior exalatio ⁊ qñq minor ꝭm maiorem et minorem dispositionem corp̱m inferiorum. Dicit̃ autẽ alit̃ ꝭm aristo. in antiqua translatõne. s. q galaxia est de natura celesti. Pro q° Sciendum q sicut habetur in libro d̃ celo ⁊ mundo: stella est densior p̱s orbis. Quia ergo in loco generationis galaxie sunt plurima astra que dicũtur speratica: vt dictum est: et illa pars celi stellati est spissior ceteris partibus iõ mag̃ sufficit retinere lumen solis ⁊ astroꝝ ibidez spissim seminatoꝝ: ⁊ sic apparet lactea ⁊ alba ꝓpter magnam claritatẽ eius. apparẽt aũt in galaxia duo circuli albi qui non sunt vbiq coniuncti nec vbiq separati. duplicãtur nanq circuli ꝭm q duplicantur astra speratica. ¶ Sed quid dicemus ad arist. in noua translatõne? Respondetur q fuit vitium translatoris qui fuit de illa opinione. ¶ Ex p̃dictis a quibusdam infertur q celũ stellatũ est a nob̃ visibile in parte non stellata cum galaxia que est in celo a nobis videatur in q̃ sunt multe partes non stellate. Unde dicitur a quibusdam q illud iudicat se hõ videre in p̱te celi non stellata ẽ aliud simile colori exñs in p̱te nõ stellata vel in celo cristallino: qđ q̃dem causat̃ ex naturali luce ip̃i⁹ celi et lumĩe qđ recipit a sole et stellis. Pars eñ illa nõ ẽ tãte den-

ſitatis ꝙ in ea poſſit aggregari lumē ſic aggregatur in parte ſtellata. nec eſt tante raritatis ſicut purꝰ aer vel purꝰ ignis Unde magis pōt eſſe aliqualis congregatio luminis in ea ꝙ̃ in puro aere vel ī puro igne: ⁊ ideo pars celi non ſtellata vel ip̄m celum criſtallinuȝ magis poteſt terminare viſum ꝙ̃ purus aer vel purus ignis. ¶ Sed cōtra hanc opinionem arguit ſic auctor. 6. naturalium: et dicit ꝙ corpus ſimplex tranſlucens non eſt viſibile vllo modo: ſed celū in ꝑte non ſtellata eſt corpus ſimplex tranſlucēs: quia mediantibus ſperis planetarum videnꝫ ſtelle fixe: ergo celum non eſt a nobis vllo mō viſibile in parte non ſtellata. Iteȝ Auicēna eodē li. dicit. ꝙ viſibile ex ſua eēntia ꝓhibet videri id quod eſt poſt ipſum: ſed pars celi non ſtellata non prohibet videri id quod poſt ip̄m eſt: ḡ non eſt viſibilis vllo mō. Item ſpera octaua non magis recipit de die lumē ſolis ꝙ̃ d̄ nocte. Sol em̄ exn̄s in hemiſperio ↄ̄poſito hemiſperio noſtro non magis diſtat a medietate octaue ſpere que ē ſuꝑ hemiſperium noſtrū ꝙ̃ exiſtens in oriente diſtet a ꝑte octaue ſpere que eſt in occidente: ergo ſi partē celi non ſtellatam videremus de die equaliter eā viderēmꝰ de nocte. Cum ergo illud qđ vulgus dicit celum nō appareat nobis equaliter d̄ nocte ſicut de die: vt docet experientia: videtur ꝙ ſm rei veritatem illđ nō ē celum qđ vulgus dicit ſe videre. Ideo eſt alia opinio ponens ꝙ ſicut non videmꝰ aerem purū nec ignē purū ꝓpter raritatem ip̄orum: ſic nō videmus aliquid de tota eēntia q̄nta niſi ſtellas. qꝛ quāto corpora ſūt ſuꝑiora tanto ſunt nobiliora: et quāto nobiliora tanto rariora. Illud ergo quod videmus eſt quoddam confuſū reſultans quātū ad apparentiam viſus noſtri ex aere et igne et celo. Sicut ſi acciperemus plura corꝑa quoꝝ quodlibet eſſet ita tenue ꝙ neutrū eoꝝ ſufficereȝ ad terminandū viſum nr̄m a remotis ⁊ pl'a ſimul ſufficerēt ſi ordinarētur: ita ꝙ vnū eſſet ante aliud magna diſtātia inter ea exiſtente viſus a remotis aſpiciens iudicaret vnum viſibile eſſe qꝛ nō apprehenderet diſtinctionem inter ea ⁊ appareret ſibi quoddā confuſum ex illis: ⁊ hoc manifeſtaretur ſi viſui a remotis obiceretur multi parietes vitrei vnus an̄ aliū diuerſimode lumē participātes. Sed ſiue videamus ſiue non qđ dicit iſta opio quedam falſa ſupponunꝫ in ea. Sol em̄ eſt nobilior inter planetas: ⁊ tam̄ ſupra ip̄m ſunt mars iupiter ⁊ ſaturnus: ⁊ ſic non ſemꝑ corꝑa ſuꝑiora ſunt nobiliora. nec etiam rariora ſemꝑ ſūt nobiliora: cū ꝑs celi non ſtellata ſit rarior ꝑte celi ſtellata non tamē nobilior. ¶ Ad argumenta reſpondeo ad primum cū dr̄ ꝙ corpꝰ tranſlucens non eſt viſibile vllo mō: dico ꝙ illud eſt verum corpus tranſlucēs ꝙ rem que eſt poſt ip̄m nō ꝓhibet videri: nec facit ip̄am minus clare videri: qđ dico ꝓpter vitrum criſtallinum ⁊ ſimil'ia que ⁊ ſi nō ꝓhibeant rem que eſt pꝰ ip̄a videri tamē faciunt ip̄am minus clare videri niſi q̄n̄qꝫ ꝑ accn̄s inquantū propter fractionem radiorum res apparet maior que videtur mediante criſtallo. Purus ꝟo aer et ignis purus et ſeptē ſꝑe plāetarum excepta ꝑte ſtellata ſunt corpora ita ꝑfecte tranſlucentia ꝙ in nullo diminuunt claritatem viſionis: ⁊ de talibus corporibus tranſlucētibus verbum auicenne intelligendum ē. Octaua aūt ſpera in ꝑte non ſtellata vel ip̄m celū criſtallinum non ita tranſlucēt: nec tante ſunt raritatis: ⁊ ideo aliquo mō pn̄t terminare viſum: ſicut criſtallus clariſſima ⁊ vitrum luciduſſimum viſum termināt.

¶ Ad ſecundū quādo dicitur ꝙ ꝑs celi non ſtellata nō ꝓhibet videre illud qđ eſt poſt ip̄m. Dico ꝙ licet hoc ſit verum de ſperis planetarū: tamē incertū eſt de ſpera octaua et celo criſtallīo. An̄ ricħ. 14. di. 2. ſen. dicit ꝙ ip̄e credit ſi celum empirreū eēt terminatiuū viſus inquātū eſt ex ꝑte ſua ꝙ ꝓhiberet videri a nobis ꝓpter octauam ſperā vel celū criſtallinū. vel ſi totaliter non prohiberent tamen ꝓpter ip̄a minus clare videreꝫ.

Ad tertiũ dico q causa quare celũ min⁹ clare videt a nobis de nocte q̄ de die est qꝛ mediũ scꝫ aer nõ est ita illumĩatuꝫ de nocte sicut de die.

Capitulum. V.

De loco autẽ positõe se.

Postq̄ aristotiles determĩauit de impressionib⁹ ignitis: hic cõsequenter determĩat de impssiõibus humidis: quaꝝ scꝫ materia ẽ vapoꝛ calidus ꝛ humidus humiditate aquea. Et p° determinat de pluuia: que q̄dẽ sic gñat per calorẽ nanqꝫ solis a coꝛpibus aqueis eleuatur vapoꝛ calidus et humid⁹ vsqꝫ ad mediã regionẽ aeris vbi ppt frigiditatẽ loci cõdẽsat ꝛ cõuertit in nubẽ: deinde in aquã descẽdẽtẽ p guttulas: que q̄deꝫ qñqꝫ sũt grossiores ꝛ qñqꝫ minores ₰m diuersam dispõem materie et medie regionis aeris. huiusmõi aũt guttule si cõtinue cadãt dicũtur pluuie. Si aũt non continue dicũtur psecades: id ẽ guttatiꝫ cadentes. Est etiã pluuia qñqꝫ dulcis: qñqꝫ amara: qꝛ qñqꝫ cũ vapoꝛe cõmiscet humidũ aereũ qđ est causa dulcedinis. quãdoqꝫ vo cõmiscet exhalatõ terrestris adusta que causat amaritudinẽ. Et inde est q quedã pluuia apparet rubicunda: et turbida: qꝛ talis exalatio adusta ꝛ nigra cõmixta aque albe videt rubeũ sicut album visum p nigrum apparet rubeuꝫ sicut dictum est in p̄cedeñ. Cum pluuia quandoqꝫ cadũt ranũcule ꝛ vermes: qꝛ qñqꝫ cũ vapoꝛe aqueo eleuat exalatio viscosa que p v̄tutẽ solis ꝛ alioꝝ astroꝝ trãsmutari pt ad formã viuẽtis. ¶ Et sciendũ q dr̃nt nubes ꝛ caligo. qꝛ nubes ẽ vapoꝛ condensatus que est in ppinqua dispõe ad pluuie generationẽ. Sed caligo ẽ pua nubes sterilis ex q̄ non est nata generari pluuia. Est enĩ illa materia que sursum relinquit post generatõnem pluuie. Ponũtur aũt m̃lta signa pluuie quoꝝ vnũ ẽ humectatio parietũ: qꝛ pluuia nõ tm̃ generat ex vapoꝛe sed etiã ex aere cõuerso ad aquam. vnde qꝛ tpe generatõis pluuie viget virtus potens cõuertere vapoꝛẽ in aquã aer tangẽs lapides frigidos in aquã cõuertit. Secũduꝫ signũ ẽ matutina rubedo solis. Sol eniꝫ apparet rubeus ppter vapoꝛes aquosos ascendentes inter solem ꝛ aspectũ nr̃m quibus dũ cõiungit lumẽ solis efficit coloꝛem rubeũ sicut apparet in flamma lignoꝝ viridiũ q̄ appet rubea ratõe fumi ascendẽtis. Rubedo aũt serotina est signũ serenitatis. Cum qꝛ causatur ex adustione caloꝛis solis diei p̄cedentis: Cũ qꝛ post diem seq̄tur nox in qua deficit caloꝛ nõ amplius eleuãs caligĩẽ ad mediã regionẽ aeris in qua pluuia generatur. Tertiũ signũ ẽ compositus ranaruꝫ Quartũ signũ ẽ: qꝛ pulices ꝛ musce fortius pũgũt. Sentiũt nanqꝫ aĩalia ex instinctu nature tpis pturbatõem ꝛ mutatione. ¶ Deinde determĩat aristo de roꝛe ꝛ pruina q̄ in hoc cõueniũt q generatur ex vapoꝛe subtili habẽte debilẽ calorem p calorem solis tendẽtis ad occasuꝫ a coꝛpibus humidis eleuato ad infimaꝫ regionẽ aeris: q̄ superueniẽte frigiditate noctis cõuertit in roꝛẽ vel pruinã ₰m varia frigiditatẽ tpis ꝛ loci. Si enĩ sit frigus tpatũ cuiusmõi ẽ in vere ꝛ autũno: talis vapoꝛ cõuertit in aquã, descẽdẽteꝫ p guttulas adherẽtes herbis: ꝛ sic generat ros. Si vero sit frigiditas intensa: vt in hieme: talis vapoꝛ ingrossatur ꝛ cõgelat: ꝛ descẽdẽs adheret pilis aĩalium et folijs arboꝝ: et sic generat pruina. Generãtur aũt ista ĩ infima regiõe aeris. qꝛ talis vapoꝛ habet debilẽ caloꝛẽ: vt dcm̃ est: ꝛ ideo adueniente pauca frigiditate statim inspissat ꝛ descendit. hinc est q ĩ montib⁹ altis nõ inueniũt ros nec pruina. Econuerso aũt vapoꝛ ex quo generat pluuia altius eleuat: qꝛ maioꝛẽ habet caloꝛem: generãtur etiã tm̃ tpe trãquillo: qꝛ magis venti flãtes statim illã materiam dissoluunt. ¶ Cõsequẽter agit aristo. de gñatõe niuis. Ubi sciendũ q p calorem solis eleuatur vapoꝛ calidus et humid⁹ vsqꝫ ad mediam regionem aeris q̄ prop-

vehementeter frigiditatē loci ꝛ tempo-ris condensatur in nubem: ꝛ nubes congelatꝰ in niuem. Unde sicut pruina generatꝰ ex vapore cōgelato ī infima regione aeris: sic nix generatꝰ in media regiōe ex nube cōgelata: vt dicit arist. Sed dr̄nt ꝑ multū ꝛ paucū. Generatꝰ enī nix ex vapore densiori cū inmixta ē exalatio terrestris viscosa ꝛ pinguis. Et hinc ē ꝙ nix apparet mollis: indeqꝫ blada nutriūtur Est aūt nix alba rōne vehemētis frigiditatis. Qꝫ aūt nix generetꝰ in media regione aeris signum ē qꝛ in montibus hanc regionem attingentibus niues ꝑpetuo conseruantur. ❡ Ulterius aristo. tractat de generatōe grandinis q̄ quidem sic generatꝰ. ꝑ calorem enī solis et alioꝝ astrorum a corpib⁹ humidis eleuatꝰ vapor calidus ꝛ humidus vsqꝫ ad mediam regionem aeris vbi ꝓpter frigiditatē loci cōuertitꝰ in nubem: et nubes in aquam descendentem ꝑ guttulas frigidas q̄ cadēdo ꝑ infimam regionem aeris calidā infrigidantꝰ per antiparistasim ꝛ cōgelantꝰ ad modum lapidis cristalli. Exemplum huius ponit aristotiles in locis subterraneis q̄ sunt frigida in estate rōne caloris circūstantis. Dicit etiā ꝙ ad celeritateꝫ coagulatōnis seu congelatōnis multuꝫ confert preexistens calefactio vaporum ex quo generantꝰ ille gutte. Qn̄ enī aliquid calefit rarefit: ꝛ per hoc frigidū magis ꝑt ip̄m ad intra penetrare: ꝛ citi⁹ et forti⁹ infrigidare. Signū aūt ꝙ grando congelatur in infima regione aeris ē: qꝛ in montib⁹ mediam regionem attingētibus nō apparent grandines sicut niues. Fiunt quoqꝫ grandines minus in estate ꝙ in vere aut in autumno. qꝛ calor ī estate est penetrās ꝛ nō circūstans: ꝛ sic non fit ibi antiparistasis sicut in ѵe ꝛ autumno in quibus infima regio ē tēpate calida. In hyeme aūt minus fiunt ꝙ ī estate: qꝛ calor est nimis debilis ad congelādum ꝑ antiparistasim. Apparēt quoqꝫ ī grandinibus figure hominum ꝛ porcoꝝ ꝫm diuersitatē constellatōnū. ❡ Deinde agit aristo. de generatōne fluuiorum et fontiū dicens ꝙ sicut ex vaporibus sursū eleuatis generātur nubes ex aqua ꝑ infrigidationem generantur primo parue guttule que in vnum venientes faciunt multitudinē aque pluuialis. Itē simil'r ex aere in visceribus terre incluso ꝓpter frigiditatem laterū terre inspissato: ꝛ ex vaporibus in viscerib⁹ terre inclusis generantur multe guttule aque q̄ in locuꝫ vnum cōfluentes causant originē fontiū a quibus fluuij emanāt. ꝛ hoc declarat ꝑ duo signa. Primum ē de fossorib⁹ terre ad faciendum puteos q̄ non reperiunt aquam in vnum ventrem congregatam sed eam vident guttatim ꝑ diuersos poros terre descendere ac si terra sudaret. Secūdū signū ē qꝛ ex mōtibus maximis oriuntꝰ maximi fluuij: vt ꝓbat aristo. in multis montibus ꝛ fluuijs in textu nominatis. In montibus etiā oriūtur multi fontes. et horum ratio est: qꝛ loca mōtana sunt multum spongiosa et porosa: ꝛ ibi sunt plures concauitates in quibus multum includitur de aere ex quo multe aque generantur. Licet aūt aque pluuiales faciant ad augmentum fontium ꝛ fluuioruꝫ nō tamen sunt causa sufficiens generationis ꝛ continuitatis ipsorum. ❡ Ad euidentiā predictorum sciendum ꝙ licet fluuij possint modo predicto generari: fuerunt tamen plures ꝓducti in creatōne mundi. Ut enim habetur in libro genesis: a paradiso voluptatis quattuor fluuij in principio ꝓductionis rerum egrediebantur quorum vnus circuit totam terram ethiopie. Alij ѵo per varias mundi prouincias diffundūtur: ꝛ sic posset dici d̄ pluribus alijs pluuijs hincinde per mundum diffusis. Multa etiam vel omnia flumīa egrediūtur a mari. Iuxta verbum sapientis ecclesiastes primo: omnia flumina intrant mare ꝛ mare non redundat exeundo. s. propter hoc rippas suas. Cuius causa subditur. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur vt iterum fluant. Quod dupl'r exponitꝰ. vno⁹ ꝙ ꝑ vias subt'raneas de mari fluūt aq̄ ad loca remota ꝛ mo

tu naturali pn̄t tantum ascendere quanta ē altitudo superficiei maris ꝛ adhuc plꝰ qꝛ transeūdo sic ꝑ terrā efficiūtur dulces ꝑ talem colationē: et ꝑ consequēs leuiores ꝙ aque maris salse: ꝛ sic erūpūt ĩ fontes ꝛ flumīa in loco altiori ꝙ sit superficies maris. Alio modo qꝛ ꝑ influentiam solis ꝛ stellarū eleuant̄ vapores hūidi a mari: ꝛ condensatur in nubes que ꝑ ventos deferūtur longe sup aridam: ꝛ tandē resoluūtur in pluuias ex quibus augmētantur flumina ad mare currentia. Sic etiaꝫ multi mōtes potuerūt ab initō mūdi ꝓduci. vnde an̄ diluuiū erāt mlti mōtes excelsi vt habetur in genesi: licet possint accn̄taliter generari ꝑ fluxū aquaruꝫ portantiū terrā ex vna ꝑte vel vallem faciendo et ex alia montē: vt dicit̄ a q̄busdam montes generant̄ aliqñ ꝑ hoc ꝙ supra vnā ꝑtem terre veget influentia desiccatiua ꝛ calefactiua ꝑ quam rarefacit ꝛ leuificat̄ terrā: ꝛ in ea generant̄ magne concauitates in quas postea terra rarefacta corruit: et ex vtraqꝫ ꝑte re linquūtur montes.

Explicit primꝰ metheroꝝ. Incipit secundus metherorum.

De mari autem. ꝛc.

Postꝙ. p. in primo libro determinauit ꝺ impressionibꝰ ignitis que generant̄ ex exalatione calida ꝛ sicca: ꝛ de humidis q̄ generant̄ ex vapore humido et calido. Et ꝯsequēter determīat in hoc secūdo ꝺ his que generātur ex exhalatione calida et sicca alteri immixta: .s. vel aque vt est in mari: vel aeri vt est in vento: vel terre vt est in terre motu: vel nubibus vt est ĩ tonitruo. Et primo determinat de maris gn̄atōne vel corruptōe plures opiniōes antiquoꝝ adducendo: circa quas non ē inmorandū. Certum em̄ ē ex sacra scriptura mare a principio mūdi ꝺm se totum fuisse a deo ꝓductū: vt habetur Gen. primo. Corrūpit̄ tamē et generat̄ continue ꝺm ꝑtes: vt dictum ē in fine secūdi ꝺ generatōe. Est etiā mare ꝺm naturalem eꝰ dispōem purū tn̄ vt disponit̄ ꝑ actōem nature vlis ꝛ corpm celestiū habet exalationes terrestres admixtas: hoc autē non impedit, qñ sit ꝑncipium fluminum a quo oriūtur ꝛ ad qꝺ refluūt: vt dcm̄ ē.

¶ Et si dicat̄ ꝙ tūc mare deberet augeri in inmensum ꝑ ingressuꝫ fluminū: negetur ꝯn̄a: qꝛ ipm mare ꝯtinue ꝑ virtutem corpm celestiū euaporat̄: ita ꝙ illud qꝺ est subtile et potabile eleuat̄ sursuꝫ: ꝛ qꝺ est grossum ꝛ terrestre relinquit̄ deorsū.

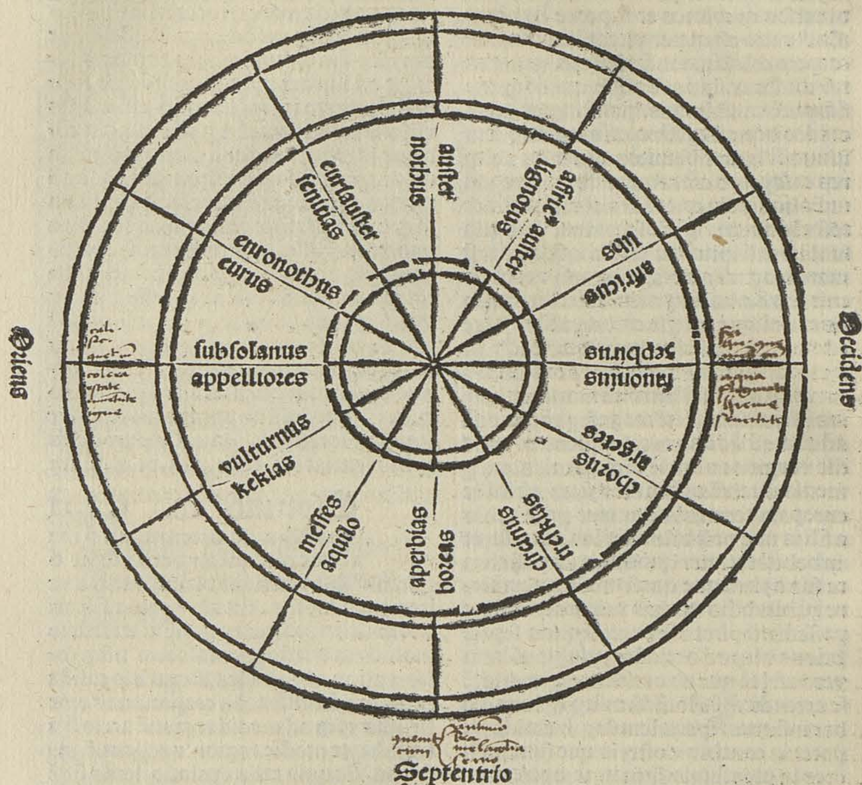
¶ Tractat cōsequēter de salsedine q̄ sic causatur. Nam ꝑ calorē solis ꝛ aliorum astroꝝ cū euaporatōnibus humidis eleuant̄ plurime exalatōes terrestres ꝛ aduste q̄ ꝑ pluuias descēdentes in mare ꝑmixte que cū humido aqueo faciūt salsedinē in aqua maris. Siccū em̄ adustum humido admixtū causat salsedinē: vt patet in lixinio sudore ꝛ vrina secū trahentes aliquas ꝑtes terrestres: vt de vrina residente in vrinali ꝑt videri. Causatur etiam salsedo maris ex permixtione exalationum calidarum a fundo maris cum aqua permixtarum. Ꝙ aūt ꝑmixtio exalationum calidarum sit causa salsedinis maris ostendit aristotiles ꝑ multa signa. Primum signum ē ꝙ mare versus austꝝ est magis salsum: qꝛ ꝑ calorem solis ibi plures eleuantur exalationes iterum descendendo in mare. Secundum signum est ꝙ aqua maris est calidior alijs aquis ꝛ hoc est propter permixtionem exalationum prius calefactarū. Tertium signū est ꝙ si q̄s vas cereū vndiqꝫ clausum in mare posuerit aque q̄ ꝑ poros cere īgrediūtur dulces erūt et potabiles: et hoc ē signū ꝙ terrestreitates q̄ per huiusmōi poros ingredi nō pn̄t faciūt in aqua salsedinē. Aliud ē signū est ꝙ aqua maris grossior est alijs aquis: ꝛ ideo maiꝰ pondus portat. Non sic autē salsi sūt fontes et fluuij: quia cum sint stricti ꝛ angusti: ideo in ipsos non possunt cadere tot exalationes quot cadunt in mare. Item qꝛ gn̄ant intra terrā lō aq̄ dulces noue ꝛ po

De maris generatione

tabiles cõtinue ab origine fontiuȝ et flu uioꝝ ꝓcedunt que impediunt salsedi= neȝ. Sunt tñ aliqui fontes ⁊ fluuij salsi diuersos ꝗ colores et sapores habẽtes Cui⁹ ratio est qꝛ per virtutẽ ⁊ influxum corpoꝝ celestium infra terram generan tur multe exalationes que quãdoꝗ in= flãmanť ⁊ inflãmant. quasdã ptes terre et ideo aque fluuiales et fontales ꝑ hu= iusmodi loca trãseuntes diuersos colo= res et sapores cõtrahunt: ob hoc reperi unť aliqui fontes calidi alij salsi alij ace tosi alij amari. ¶ Et sciendum ꝙ maria sunt in mĺtiplici differẽtia qđdã eñ est mare mag nũ qđ diciť occeanũ ⁊ totã cir cuit terrã. alia sunt maria mediterranea que in aliqua sui pte cõiungunť cũ occe ano ⁊ nominanť ſm varietatẽ locoꝝ in quibus sunt: inter que mare occean⁹ in grediť ꝑ angustũ introitũ marirochij ꝟ sus hispaniam diciť magnũ ꝑ cõpationẽ ad alia qđ q̃dẽ ab occasu fluens in meri die vergit ac deinde vsꝗ ad orientem ꝑ mediam terrã diffundiť aziam africã et europam terminãs que tres ptes orbis a filijs noe post diluuiũ diuise fuerũt et inhabitate: inter quos sem cũ posterita te sua aziam que quasi medietatem ter= re habitabilis versus orientem cõtinet possedit: iaphet aũt europã que a septẽ= trione vsꝗ ad occidẽtẽ ptingit Cham vero africã que ab occidente ꝑ meridiẽ se extendit. ¶ Notãdũ insup ꝙ luna ha bet influxum specialem sup humida, vt patet in conchis ⁊ ostreis que sunt meli ores in plenilunio ꝙ in lune decremen= to Hinc est ꝙ ipa luna ꝑ suã influentiaȝ que deriuať in hec inferiora mediantib⁹ suis radijs luminosis est causa fluxus et refluxus maris vnde cũ luna ascendit a pte orientis sup orizantem vbi est mare tũc icipit mare fluere q̃usꝗ ꝑueniat ad punctũ meridiei. Sed quando luna de= clinat a puncto meridiei refluit quousꝗ veniat ad pũctũ occidentis. Et quando recedit a puncto occidentis iterũ fluit q̃ usꝗ ꝑueniat ad angulum noctis qui op poniť puncto meridiei. Sed qñ decli= nat ab angulo noctis iterũ refluit quousꝗ ꝑueniat ad punctũ oriẽtis. Ratio hu ius assignať a quibusdã ꝙ radij lune ꝑ quos respicit mare cũ occurrunt medio densiori franguntť ad ꝑpendiculalẽ line am ideo ſm ꝙ luna magis ac magis ac= cedit ad lineam ꝑpendicularẽ que sup= poniť puncto meridiei radij ei⁹ magis vniunť et fortificanť ⁊ ꝑ ꝯñs magis cõ= tinue rarefaciunt aquã maris disgregã do ⁊ rarefaciẽdo terrestreitates aque ad mixtas ideo aqua sic rarefacta ebulit vn diꝗ ⁊ defluit. Sic quãdo luna recedit a puncto meridiei tũc ꝯtinue radij magis ac magis declinãt a ꝑpendiculari ⁊ con tinue debilitanť: ⁊ sic iterũ refluit mare quousꝗ luna ꝑueniat ad punctũ occidẽ tis. Similiter post recessum lune a pun cto occidentis mare incipit cõtinue de= fluere quousꝗ ꝑueniat ad angulum no ctis. Et ꝑ recessũ ab angulo noctis mare iteꝝ icipit refluere Si vel' videre q̃d su ꝑ his sentiat sco. vide. xiiij. di. ij. sniaꝝ

E spiritib⁹ ⁊c. Ca. II

Postꝗ arist. determĩauit đ ma ri: hic cõsequẽter determinat đ spiritib⁹ seu vẽtis qui dicunť venti a ve hementia motus. Est aũt ventus ſm ari sto. multitudo sicce exalatiõis terrestris mote circa terrã. Per calorem naꝗ so lis ⁊ alioꝝ astroꝝ eleuať exalatio calida et sicca: nõ inflãmať a corporibus terre stribus vsꝗ ad mediã regionẽ aeris q̃ a frigiditate medie regionis repcutiť in= ferius. Et quia talis exalatio leuis ẽ tẽ dit sursum et nitiť ascẽdere ideo ꝓpter diuersitatẽ illorum principiorum mouẽ tium mouetur localiter ⁊ boc dimittens do latus vbi sibi obuiat maius repellẽs ad oppositã partẽ tendendo Sic eñ ob uiat excellens frigidum a parte aquilo= nari a parte vero australi excessiuũ cali= dum. Non est autẽ talis inflãmatio ex= halabilis ratiõe humiditatis aquee ad mixte. vnde dicit arist. ꝙ vbi plurimam aquam terra suscipit hic plurimã neces sario fieri exalationẽ simili modo vt ex

atridibus lignis fumum Exalatio autẽ hec vẽtus est. Sicut autem pluuia causatur ex exalatione humida sic vẽtus ex exalatione sicca. Et sic quando plus habundant exalationes vaporose fit pluuiarum multiplicatio. Cum vero magis vigent sicce et fumose generantur venti Et q̃uis nũq̃ sit humiduꝫ sine sicco nec siccum sine humido vt dicit aristo. exalationes tamen dicunt̃ humide vel sicce ſm illud illud in quo excedunt. Fuit autem quorundam opinio ꝙ ventus nihil aliud erat nisi aer cõmotus que opinio improbat̃ ab aristotile. Cũ eñ aer sit humidus ventus vero siccus: vnde ꝑ ipm desiccantur madefacta sequitur ꝙ ventus nõ erit aer licet cum cõmotione ventorum fiat aeris cõmotio. ¶ Dicit etiaꝫ aristotiles ꝙ sol est causa generationis et cessationis ventorum. licet diuersimode. est emim causa generationis ipsoruꝫ terrã mediocriter. s. calefaciendo ⁊ deis

de fumus sursum eleuãdo. Sed est cau=
sa cessationis per calorem excessiuum ex
alationes eleuatas disgregando ꝛ cõsu=
mendo ac etiam terram sic adurendo vt
exhalare non valeat. Non enĩ sol trahit
humorem a terra solum sed etiam ipsam
desiccat sic ꝙ in terra est multus ignis
et multus calor per influxum solis ꝛ ali=
orum astrorum generatus vt dicit arist.
Magne etiam pluuie faciunt cessare vẽ
tos opilãdo poros terre et materiam vẽ
ti prescindendo que iterum per calorem
solis eleuantur ac vapores resurgũt. li=
cet autem ventus sit exalatio calida et
sicca diuersi tamen venti varias quali=
tates accidentales trahunt ex locis a q̃=
bus et per que flant sicut boreas est fri=
gidissimus quia flat a loco frigidiori.
¶ Ponit quoqꝫ aristo. xij. ventos quo=
rum quattuor sunt principales correspõ
dentes quattuor regionibus mundi. s.
orienti occidenti septentrioni et meri=
diei. Et quilibet horum habet collate=
rales duos. Est autem regio orientalis
cum suis ventis calida ꝛ sicca cõueniẽs
cum colera cum estate cum iuuentute et
cum igne in qualibet huiusmodi. quia
omnia ista sunt calida et siccca. Regio
autem occidentalis cum suis ventis est
frigida ꝛ humida in hoc cõueniens cuꝫ
aqua cum flegmate cum hyeme cum se
nectute. Septentrionalis regio cuꝫ su
is ventis est frigida et sicca ꝛ conuenit
cum autumno cum terra cum melanco=
lia ꝛ cum senio seu vltima etate. Austra
lis vero regio cum ventis suis est cali=
da et humida conuenientes cũ sangui=
ne: cũ vere: cum aere: cum adolescẽtia.
Sunt autem quattuor venti principa=
les scꝫ subsolanus zephirus boreas et
auster. Subsolanus flat ab oriente equi
noctiali in quo scꝫ sol oritur dum est in
libra vel in ariete. Unde dicitur subso=
lanus eo ꝙ sub solis ortu oriatur. Et ha
bet duos ventos collaterales scꝫ vultur
num qui flat ab oriente estiuali vbi vide
licet sol oritur dum est in cancro: ꝛ dici=
tur vulturnus ẜm aliquos eo ꝙ valde
sonat: ẜm alios autem eo ꝙ vultui no=
cet; habet etiam eurum qui flat ab oriẽ=
te hyemali vbi scꝫ sol oritur dum est in
capricorno. et dicitur eurus quasi eons
id est orientalis. ¶ Secundus ventus
principalis est zephirus qui oritur in oc
cidente equinoctiali oppositus sub ola=
no: ꝛ dicitur zephirus eo ꝙ flores ꝛ gra
mina eius flatu viuificantur. et habet
duos collaterales scꝫ fauomũ qui oritur
in occidente hyemali. et dicitur fauomꝰ
quia fouet terre nascentia. habet etiam
chorum qui ab occidente estiuo flat. et
dicitur chorus quasi ventorum chorum
faciens ipsorum circulum claudendo.
¶ Tertius principalis est boreas dictꝰ
sic eo ꝙ a boreis partibus flat et dicitur
septembrionalis quia sub circulo septẽ
stellarum polum circueuntium orit̃ hic
habet circium a parte orientali. et dici=
tur circius quasi circa chorum quia scꝫ
est choro coniunctus. A parte vero ori
entali habet aquilonem qui dicitur qua
si aquas ligans. Cum enĩ sit gelidus vẽ
tus et siccus aquas stringit et pluuias
dissipat poros terre ꝯstringendo ne pos
sit euaporare. et ideo aerem depurat ab
scindendo materiam pluuie. ¶ Notan=
dum tamen ꝙ a quibusdam ponit̃ aqui
lo ventus septentrionalis ꝛ boreas eiꝰ
collateralis que variatio nominum ha=
bet ortum a conuenientia ꝛ propinqui=
tate huiusmodi ventorum: Sic fauoni=
us a quibusdam ponitur ventus prin=
cipalis et zephirus eius collateralis.
¶ Quartus ventus principalis est au=
ster oppositus vento boreali seu septen=
trionali. et dicitur auster quasi hauriẽs
aquas hic enim nebulam nutrit: aerem
corrumpit ꝛ pestem gignit. Calore enĩ
suo facit euaporare naturale calidum et
sic subintrat calidum aeris corruptum.
hic habet affricum ex parte occidentali
qui sumit nomen ab affrica regione a
qua initium flandi sumit. A parte vero
oriẽtali habet nothũ qui euro austro de=

quia ex vna parte habet eurum et ex alia habet austrum. ¶ Et sciendum quod licet venti boreales flent a polo artico non tamen flent vsque ad polum antarticum: non bene possunt transire tropicum cancri propter nimium calorem existentem inter duos tropicos. Sic ventus genitus sub polo antartico non potest ad nos peruenire quia consumitur a calore torride zone existente inter duos tropicos. Quapropter vt dicit arist. auster in nostra terra habitabili flans a parte meridionali non flat a polo antartico nec a tropico hiemali sed a tropico estiuali. ¶ Sciendum insuper quod licet plures venti possint insimul flare non tamen venti oppositi secundum lineam diametralem vnus enim alium vel impediret vel totaliter exterminaret. ¶ Item sciendum quod aliquando materia venti resoluitur in aerem: quia enim multum dispergitur debilitatur et sic ab aere circumstante in aerem conuertitur. aliquando etiam propter vapores humidos habundantes cum eis alteratur et totum in aquam conuertitur. Potest etiam resolui in terram sicut vapores humidi in aquam.

E agitatione etc. Ca. IIII

Hic aristo. determinat de terre motu: qui secundum ipm generatur ex vento incluso in visceribus terre qui ibidem impetuose mouetur sicut mouetur ventus in aere et querens exitum continue fortificatur per antiparistasim .s. per frigidum circumstans Et quia exire non valet suo impetu causat terremotum Licet namque terra sit naturaliter sicca tamen habet in se multam humiditatem ratione imbrium et pluuiarum in ipsa receptarum ita quod possunt per calorem solis multe exhalationes ex ipsa generari non solum ad extra sed etiam ad intra in concauitatibus eius mediante calore et igne in ipso incluso. hec autem exhalatio quandoque exit per poros terre et tunc in aere facit magnos ventos quandoque vero non valet exire et tunc facit terremotum. ¶ Est autem duplex causa quare huiusmodi exalatio non valet terram exire vna est quia non est satis subtilis sed grossa Alia est quia vbi talis exalatio est subtilis licet terra sit abintra porosa et spongiosa est tamen ab extra dura et compacta cuiusmodi est terra saxosa et sic exalatio non valet exire vnde vbi terra est rara et porosa intra et extra non fit communiter terremotus. ¶ Quod autem terremotus generetur ex exalatione ventosa declarat aristo. per multa signa quorum vnum est quod terremotus maxime fiunt tempore tranquillo quod est signum quod exalationes que sunt materia ventorum sunt tunc intra terram vbi sunt principium motus eius. Aliud signum est quia in animalibus ex modico spiritu causatur pulsus et tremor membrorum et totius corporis non est ergo mirum si multi spiritus in terra inclusi possint ipsum mouere secundum aliquam eius partem. Ad hoc confert quod ventus impetuosus euellit arbores et subuertit edificia. ¶ Durat autem rerremotus aliquando per xl. dies in vna regione et quandoque per vnum vel duos annos. Cuius ratio est magnitudo exalationum in terra inclusarum. Causatur quoque sonus in terra ante terremotum ratione motus exalationis contra terram hinc inde agitante ipsamque terram suo calore comburentis et incinerantis sicut causatur ex aere verberato vel percusso ad aliud corpus Fit etiam terremotus secundum aristo. aliquando in latum et sic vocatur tremor. Aliquando vero per eleuationem terre sursum et sic dicitur pulsus. Unde recitat aristotiles de quodam terremotu tempore suo facto in quo pars terre intumuit et ascendit velut collis moles terre qua tandem rupta exiuit multus ventus qui flammam et cinerem eleuans quandam ciuitatem propinquam penitus inciuerauit.

Ca. V

E coruscatione etc.

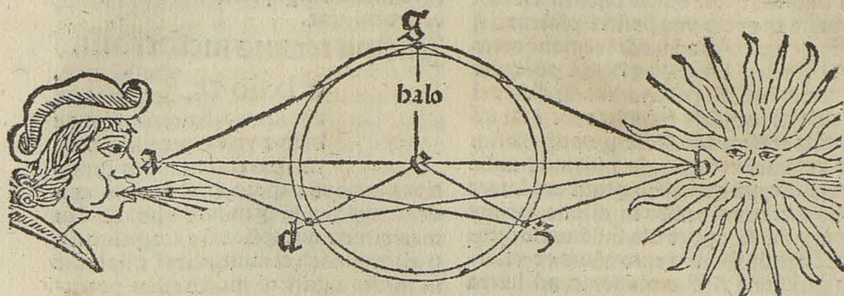
Hic determinat aristotiles de tonitruo Ad cuius euidentiam presupponit quod ab istis inferioribus eleuatur duplex exhalatio .s. calida sicca et calida

et humida q̃ q̃dẽ exalationes sil' eleuari pñt ita q̃ ex eis vna pt fieri ꝯsistentia q̃ pôt eleuari vsq̃ ad mediã regionẽ aeris vbi illud qđ ẽ frigidũ ⁊ hũidũ ꝯdẽsat et ꝯuertit ĩ nubẽ extẽsaʒ admodũ c⁹dã pellicule circa calidũ et siccũ : ⁊ tũc exalatõ calida et sicca fortificat̃ ꝑ antipastasim et inflãmat̃ et fugiendo hincinde nubẽ frigidã exitũ q̃ petẽdo ꝑcutit ad latera nubis et demũ nubes in aliqua sui ꝑte frangit̃ et sic appet illa inflãmatio q̃ coruscatio đr Sonus vero cãtus ex violẽta ꝑcussione illi⁹ exalationis ad latera nubis: et ex nubis fractiõe đr tonitruuʒ Quãdoq̃ etiã exalatio illa in exitu obuiat alteri nubi multũ aquose et ibi extĩguit̃ in qua extinctione causat̃ son⁹. Exemplũ h⁹ ptʒ in ferro ignito posito ĩ aq̃ Licet aũt tonitruũ sit ṗus coruscatõe ꝑ̃ius tñ apparet coruscatio q̃ audiat̃ tonitruũ q̃ꝛ visus anticipat auditũ. Causat̃ ꝯo varietas tonitrui ſm diuersam dispositionẽ nubis et etiã exalatiõis. Naʒ q̃nto nubes ẽ densior tãto maior requirit̃ ꝑcussio et maior exalatio ad hoc q̃ frãgat̃ ideo faciũt maiorẽ sonũ. ¶ Sicut aũt aliq̃d mixtũ ex sicco et hũido ita pôt indurari mediãte calore vt ex ĩpo fiat lapis vt patet in tegulis: Sic etiã ex illa cõsistentia exalationis sicce et humide quãdoq̃ ꝑ calorẽ causat̃ lapis q̃ đr fulmẽ seu cune⁹ fulminis. et q̃ in ꝑte anteriori est acut⁹ q̃ꝛ illud qđ ẽ subtili⁹ antecedit ꝓpter velocitatẽ mot⁹. Quia eñ cõsistentia nubis ẽ maior et fortior in superiori ꝑte rõne frigiditatis ĩpm ꝯdẽsãtis ideo in inferiori ꝑte q̃ est debilior frãgit̃ nubes ⁊ sic fulmẽ a superiori ꝑte nubis impetuose ad terrã ꝓpellit̃. Sumit̃ etiã fulmẽ ex exalatione sicca et inflammata q̃ ab ĩpa nube frigida ꝓpellit̃ ad terrã corꝑa suꝑ q̃ morã trahit adurẽdo. Exurit nãq̃ hoĩeʒ sine lesiõe vestiũ ⁊ frãgit gladiũ sine lesione vagine. Cui⁹ rõ est vt dicit arist. q̃ꝛ talis exalatio ꝓpter eius subtilitatẽ ⁊ motus velocitatẽ corpora rara ꝑuenit ꝑtrãsiens anteq̃ igniat. ꝑ oppositũ vero corpora densiora sibi resistentia suꝑ que moram facit exurit atq̃ denigrat.

Incipit tertius metheororũ.

De halo ⁊c.

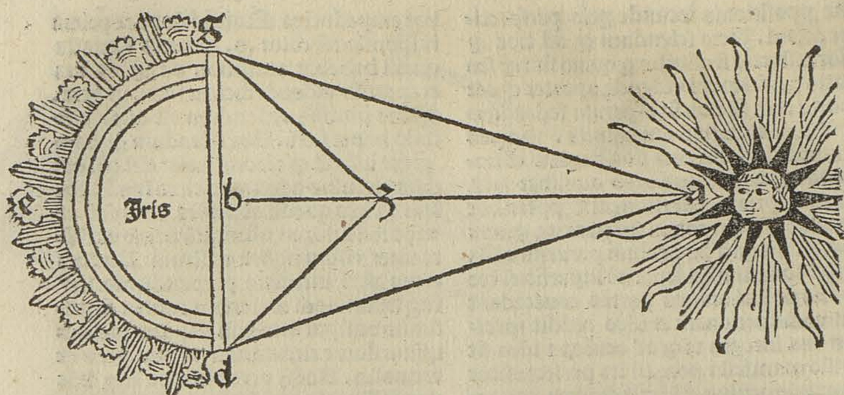
Postq̃ arist. determinauit đ tonitruo. h̃ determinat de halo ⁊ yride que vident̃ desursum et causant̃ ex ꝯmixtione lucis cũ vapore. ¶ Ad cuius euidentiam sciendũ q̃ radius visualis ẽ lumen directe mutiplicatũ a corꝑe lucido ꝑ aliqđ mediũ. et multiplicat̃ tale lumẽ in medio subito q̃ꝛ mediũ est in' potentia vltimo disposita ad susceptionẽ luminis nec lumen in eo repperit ꝯtrariũ Sicut aũt lumen qđ ẽ species lucis dicitur radius visualis corꝑis luminosi seu lucidi sic etiã species visibilis corporis colorati illuminati in directũ multiplicat̃ dicit̃ radi⁹ visualis: sunt q̃ʒ linee radiose naturales ſm ꝑspectiuũ sicut ⁊ species lucis vel coloris radiose multiplicate. Corpora tñ luminosa principalit̃ dicũt̃ radiare q̃ꝛ radij eoꝝ cetera illustrãt ṗcipue sol cui⁹ radij sunt sensibiles Est aũt ꝓprietas lucis vel coloris diffundere orbiculariter ita q̃ a quolibet puncto corporis illuminati vel lucidi in quolibet pũcto medij existentis infra speram actiuitatis ĩpius corporis multiplicat̃ nisi sit corpus opacũ ĩpediens. ¶ Diuidit̃ aũt radius visualis dupliciter. vno mõ ꝑ radiũ ꝑpendicularem et obliquũ alacem ĩ sua ꝑspectiua. ꝑpẽdicularis dicit̃ qui cadens suꝑ aliquẽ lineã vel suꝑficiẽ relinquit ex vtraq̃ parte duos angulos rectos et radius obliquus nõ. scđo diuidit̃ ꝑ radium rectum siue recte multiplicatum et radiũ reflexum seu fractũ. Rectus radius est qui diffundit̃ a luminoso medio eiusdẽ diaphaneitatis q̃ tñ durat virtus luminosi. Radius reflexus ẽ ille q̃ occurrãte corpore opaco anteq̃ terminetur virtus actiua luminosi diffunditur in partem oppositam resiliẽdo. s. versus luminosum a quo ꝓcedit. Radius fractus est qui occurente medio alterius diapheneitatis non tamen omnino

opaco multiplicatur in isto medio vlterius scz pcedendo nõ tamen fm lineaz rectã sed incidit ibi angulus. Quando aũt occurrit mediũ dẽsius frangit radi⁹ obliqu⁹ accedendo ad radiũ ppendicularem. Cui⁹ ratio est radius ppendiculariter cadens sup qðcunqz mediũ ẽ fortissimus in agendo cũ sit rectior ⁊ breuior ⁊ ideo nõ frangit qr fortitudo sua nullius diaphaneitatis obiectione hebetat Cum ergo maior diaphaneitas minus resistat luci faciliorqz sit trãsit⁹ p vnum mediũ q̃ p reliquũ ⁊ trãsitus nõ ppendicularis tãto sit debilior q̃to a ppendiculari remotore et tanto fortior q̃to ei ppinquior ad agendũ in medium densius requirit situs ppinquior ppendiculari radio talis est situs radij fracti ad ppendicularẽ verbi gratia a corpore luminoso a. p aerẽ supra aquã cadit radius perpẽdicularis a.g. nec frangit oĩo nec cadit oblique. a.c. que linea pcederet ĩ.b. si esset mediũ simile sz frangit versus ppendicularẽ. c.d. vt ptz in hac figura. Dum aũt occurrit mediũ rarius frangit radius obliquus recedendo ppter oppositam causam qr ei medium subtilius minus resistit minor fortitudo ↄgruit radijs in ipm a medio densiori cadentib⁹. verbi gratia sit luminosum .h. existens in aqua a quo cadit. h.k. radius ppendicularis ⁊. h.l. obliquus in aere. Dico q̃ ipe. h.l. non pcedit directe in. o. nec frãgit versus ppendicularẽ. l.p. sed ab illa cadit in. q. sicut patet in figura seq̃nti. Sciendum vlterius q̃ quãdocũqz radius reflectitur oportet q̃ angulus reflectionis sit equalis angulo incidente ⁊ econuerso. Dicitur autem angulus incidentie angulus causatus ex radio cadẽte sup supficiem ⁊ linea imaginata ibidẽ erigibili. Sed angulus reflectionis est angulus causatus ab eadem linea reuerberata a supficie super quã cadit versus locum corporis luminosi siue colorati illuminati qua ppter radius perpendiculariter cadens vel totaliter transit p medium vel reflectitur in seipm. Si eñi p aliam lineam reflecteret p minorem angulum resileret ⁊ sic non essent equales anguli incidentie ⁊ reflexionis. Angulus vero oblique cadens ad ptem aliaz oblique reflectit. Notandũ q̃ licet reflectio ⁊ refractio multum differant vt patet ex pdictis large tamen vnum sumitur pro reliquo. Unde aristo. aliquãdo vtitur nomine vnius pro nomine alterius refractionem quoqz ↄcomitatur reflectio. Unde licet radi⁹ partim aquã ingrediatur ⁊ ibidem refrangatur quia tamen aqua non est corpus omnino diaphonum sed habet quandam densitatẽ ideo quantũ ad sui nobiliorem puritatẽ reflectitur ab aqua. vt habet glosa pri

me ꝓpositionis secunde ꝑtis perspecti=
ue pisani. Item sciendum ꝙ ad hoc ꝙ
fiat reflectio sensibilis ꝑ quam fit repͣsen
tatio perfecta rei vidende oportet ꝙ cor
pus a quo fit non sit asperum sed magis
politum et tersum seu mundū. Partes
enim asperi corporis non habent cōfor=
mitatem adinuicem ideo quelibet facit
suam ꝓpriam reflectionem ⁊ ꝓpter hoc
quasi dissipant totam speciem ita ꝙ non
potest integra ad oculum peruenire Sz
ꝓpṫ equalitatē ⁊ lenitatē superficiei cor
poris polliti omnes partes concordant
in vnam actionem et ideo reddit speci=
es vna integra vsq; ad oculuz ⁊ ideo fit
visio manifesta non tñ ita perfecta sicut
quando oculus videt ꝑ lineam rectam
quia reflectio omnis debilitat speciem
vt dicunt perspectiui. ¶ Alterius dicē=
dum ſm aristotilem in hoc tertio ꝙ ali=
quando fit reflectio radij visualis ab ae
re vel ꝓpter eius ingrossationem vel ꝓ
pter notabilem debilitatem visus vt ex
emplificat de quodam qui semper vide
bat faciem suam in aere quia ex debili=
tate virtus visiuie non poterat penetra
re aerem sibi propinquū sicut potest fa=
cere virtus fortis. ¶ Ex predictis po=
test īferri ꝙ radius visualis exit ab ocu
lis sicut a corporibus sed non ita fortis
cum visus frangatur ab aere vel ꝓpter
ingrossationem aeris vel propter nota=
bilem visus debilitatem. ¶ Sed contra
hoc arguiṫ q꞉ in libro de sensu ⁊ sensa=
to dicit aristo. ꝙ visio nō fit extramitten
do sed intus suscipiendo speciem obie=
cti visibiľ. ¶ Ad hoc respōdeṫ vno mo=
do ꝙ ea que dicit hic aristo. dicit ſm cō
munem opinionem antiquorum. In li=
bro autem de sensu ⁊ sensato loquiṫ ſm
ꝓpriam opinionem Aliter vero respon
detur ab alijs ꝙ aristo. in libro de sensu
⁊ sensato non negat qñ fit emissio radij
visualis ab oculis: sed impugnat hu=
iusmodi emissionem esse causam princi=
palem visionis nō tamen neget ipsaz cō
comitari visionem. Impugnat eñ hu=
iusmodi radios eē corporales sicut pone
bat empedocles Quicq̄d sit de re prima
responsio est cōlor. d. ꝙ fortis fantasia
quam habebat antiphon de figura sua
erat causa videndi faciem suam in aere.
¶ His p̄missis videndum est quomodo
halo habet fieri. Ubi sciendum ꝙ halo *halo*
grece idē est ꝙ corona latie. Est eñ qui
dam circulus apparens circa lunā ⁊ so=
lem ⁊ circa quedā alia astra ⁊ causaṫ ex
vapore vniformi nō multū denso existē=
te inter visum nostrū ⁊ astrum. Radius
enim astri incidens perpendiculariter
suꝑ huiusmodi materiam cum sit fortis=
simus dissipat medium vaporis faciens
ipsum fluere circulariter versus ꝑtes ex
tremales. Radij vero oblique suꝑ hūc
vaporē incidentes fractiq; ad radium ꝑ
pendicularem hunc vaporem hincinde
illuminant. Exemplum hui⁹ est si lapis
perpendiculariter cadat infra aquaz pa
tet ad sensum ꝙ ibi fiunt inundationes
circulares. videtur etiā halo habere co
lorem album ratione luminis incidētis
super illum vaporem qui est rarus ⁊ nō
multum condensatus. Et sciēdum quā=
do halo ingrossatur ⁊ inspissatur tūc se=
quitur pluuia: sed quando materia eius
segregatur et rarefit est signum serenita
tis. Si vero rumpatur ⁊ diuidatur est si
gnum flatus ventorum.

Onsequēter vidēdū ē *Iris*
d̄ yride. Circa qd̄ sciēdū ꝙ yris
causāṫ ex reflectiōe radiorū sola
rium a nube rorida soli opposita existēte
in ꝓpinqua dispositione ad pluuie ge=
nerationem: qui quidem reflectuntur a
nube ſm tres ꝑiferias nubis ad oculos
nostros existentes inter solem ⁊ nubem
potest etiam causari a luna sed non nisi
raro Sunt autem in yride tres fantasie
siue apparentie coloris ſm tres periferi
as seu semicirculos vel minores portio=
nes circuli ita ꝙ in superiori est color
puniceus: in media viridis: ⁊ in infima
alurgus: qui quidē causanṫ ex rara refle
ctione radioꝝ solis a nube dēsa soli op=
posita. Sicut enim ex varia mixtione

causarum coloris causant̃ diuersi medij colores. Sic etiam ꝑ mixtionem nubis ⁊ luminis ẜm diuersas reflexiones apparẽt ĩ yride diuersi colores. Unde q̃nto est maior reflexio radioꝝ solariũ a nube tanto apparet maior albedo et fit maior recessus a magnitudine ⁊ sic vbi apparet color puniceus in yride maior est reflexio q̃ꝫ vbi apparet color viride vl'alurgus quia puniceꝰ plus accedit ad albedinẽ q̃ꝫ alij colores. Unde puniceus est color rubeus ad albedinem tendens Sed alurgus est color plauius seu azureus tendens ad nigredineꝫ Et viridis color medio mõ se habet inter pũiceũ ⁊ alurgũ et minus accedit ad nigredinem q̃ꝫ alurgus et minus ad albedineꝫ q̃ꝫ puniceus. Cum ergo radius ꝑpendicularis sit fortissimꝰ sequit̃ q̃ꝫ ipẽ incidẽs directe supra nubem ipam penetrat et ab ipsa nõ reflectit̃ ad causandum apparẽtiã coloris. Et q2 in inferiori arcu radij magis accedunt ad ꝑpendicularem q̃ꝫ radij incidentes insuperiori iõ sunt fortiores ad penetrãdum et sic minus reflectit̃ de lumĩe ad oculũ quã ꝓpter apparet ibi color alurgus qui accidit ad nigredinẽ Sed in superiori radij magꝭ recedunt a ꝑpendiculari ideo modicũ sufficiunt penetrare nubẽ et sic intensiꝰ reflectunt̃ ad oculũ. Rõnabiliter ergo ibi apparet color puniceus tendens ad albedinem. In medio aũt arcu medio modo se habent ita q̃ꝫ ꝑtim penetrant̃ ⁊ ꝑtim reflectunt̃ ideo ibi debet apparere color medius inter alios et talis est viridis et sic in yride apparent tres colores causati ꝑ reflectionem. Apparet etiam ibi quidam color ꝑ iuxta positioneꝫ viridis ⁊ punicei qui ab aristo. vocatur zancos qui est color glaucus vel citrinꝰ Cũ eñ oppositũ iuxta oppositũ magꝭ reluceat: rubeus color apparens iuxta viridẽ videt̃ albior q̃ꝫ sit. Ex hoc fit cũ iris incipit dissolui tũc eñ ꝓpter nubis disgregationem color puniceus marcescit et declinat versus colorem sub albũ vel vel glaucum. ¶ Notandũ insuꝑ q̃ꝫ quãdo fiũt duo irides inferior iris habet colores ꝑ oppositũ situatos ad colores superiorũ q2 color alurgus est superior et puniceus inferior. Cuius rõ est q2 superior arcus inferioris iridis ꝓpinquior ẽ loco vbi dominat̃ radius directus in fortitudine ⁊ iõ in ipso fit pauca reflexio q̃ꝫ admodũ in inferiori ꝑte superioris iridis. in inferiori aũt arcu ĩferioris fit plurima reflectio radioꝝ sicut in suꝑiori arcu superioris iridis. Apparẽt aũt superioris calores iridis remissores q̃ꝫ inferioris q2 superior longius ꝓtendit̃. Apparent vero duo yrides quando nubes

puniceus
alurgus
viridis

ingrossata ē multum ꝓfunda. ¶ Notandum insup ꝙ iris apparet ꝑ modum semicirculi vel minoris portionis circuli. Q̄ sic declarat: qꝛ centrum iris ē punctus quē tangit linea recta ꝓcedēs a cētro solis ꝑ centrum oculi. Ū̄ qñ iris apparet sup vmbra causata ab homīe vidēte iridem ꝓicitur recte contra centrum iridis. Sed punctus quē ꝑcutit linea p̄dicta ē punctus in orisante ⁊ in supficie terre: ergo supra terraȝ relinquitur semicirculus: ⁊ hoc sole existente in orizante et nube in occidente: vel ecōtra. Ex hoc sequitur ꝙ q̄to sol magis eleuabitur supra orisantē: tāto minoꝛ apparebit iris. Et quātum eleuat̄ linea recta transiens ꝑ centrū oculi in vna ꝑte tm̄ deprimitur in alia: vt patet ad sensum. Ex hoc etiaȝ patet ꝙ nunꝙ̄ centrū yridis eleuat̄ vltra circulū orizantis: Sic em̄ oporteret solem deprimi sub orisante. Oportet ergo ꝙ vel sit in orisante: ⁊ sic yris apparȝ ꝑ modum semicirculi vel sub orizante: ⁊ sic yris apparet ꝑ modū portionis minoris circuli: non em̄ apparet de yride nisi quod est supra orisantem. ¶ Quia vero in p̄missis facta est mentio de radijs visualibus corꝑm luminosorum terminatꝫ ad oculū: de eius dispōne aliqua breuit̄ dicam. Ut enī habetur. 3j. ꝓpositōe prime partis perspectiue. Primo in oculo est tunica conseruatiua que ē fortis ad retinendū totū oculū in dispōne sua intra quam ē tunica que dicitur cornea: quia cornu est silis: que quidē est diaphana vt sit speciebus ꝑuia. Intra istam aūt ē tunica que vuea dicitur: que magna ē ad vue similitudinē: ⁊ vt cōseruet̄ in ea humor in quo viget visus habens in anteriori ꝑte sua foramen circulare vt transeat ꝑ eā species intra q̄ est humor albugineus similis albugini oui. Interius v̄o humor glacialis glaciei similis: qui diuidit̄ in anteriorē et posteriorē: que subtilior ē in anteriori ꝑte: et hee due circūdantur tela quadam subtili: que aranea dicitur: similis tele aranee: cuius officiū ē humorem illum fluidū continere.

¶ Demū dicit aristo. in hoc tertio: ꝙ sic̄ supra terrā: sic etiā ad intra generant̄ q̄dam corꝑa ex vaporibus ⁊ exhalatōibus in ea inclusis. Ex sicca enī exhalatōne a dño: cum scȝ ignitur ⁊ diuersimode consumitur ⁊ exurit̄ intra terrā v̄tute corporum celestium generant̄ fossibilia: vt lapides illiquabiles: vernix: sulphur: ⁊ q̄dam pulueres terre defosse consiles. Ex exhalatōne aūt vaporosa seu humida a domino a frigiditate continētis diuersimode coagulata gñant̄ metalla q̄ꝝ q̄dā dñr fusilia: seu liq̄bilia que scȝ fūduntur ⁊ liquefiūt: vt plumbū et stannū. Quedam v̄o ductilia: que scȝ malleo ducuntur: vt es ⁊ aurū. De huiusmodi aūt mineralibus in quarto huius specialiꝰ determinatur: q̄ cōmunit̄ non legitur: ⁊ de ipo ad presens pertranseo.

Incipit liber de anima. I.

Onorum honorabilium. ⁊c̄. Hic incipit liber de anīa: qui q̄dē dicitur de anīa: non ꝙ anima sit ibi subiectum sed corpus anīatū. Nō enī querūtur in hoc libro tm̄ passiones anime sed totius coniuncti. Omnes em̄ potentie organice st̄ ꝓprietates totius cōiuncti ⁊ non ipsius anime. Cum em̄ opatōes hmōi potentiarū sint opatōnes totius: vt patet in fine huius capl'i: seq̄tur ꝙ potētie sint ꝓp̄etates totius. patet consequētia ꝑ aristo. de sompno ⁊ vigilia cuiꝰ est actus eius ē potentia. Sed dicitur iste liber d̄ anima inquātū aīa ē principiū intrinsecū corporis animati. In hoc enī libro aristo. primo ponit ꝓhemiū in quo reddit auditorē beniuolū ostendendo dignitatē ⁊ vtilitatē huiꝰ sciētie. d. ꝙ inter bona honorabilia cuiusmōi sūt sciētie vna est nobilior ⁊ dignior altera: vl' qꝛ ē de nobiliori subiecto: vel qꝛ est certior altera. Et ꝓpter vtrūqꝫ scientia de aīa est dignior omni sciētia naturali. Est enī certa scientia quod patet qꝛ quilibet experitur in seipso ꝙ habeat animā ex actibus ipiꝰ aīe.

Dicit aũt bonũ delectabile inquantum in eo quiescit appetitus. Dicit aũt vtile inquãtũ ẽ ꝓpter aliquẽ finẽ: vt ꝓpt̃ sublevatõem necessitatis vel indigentie: vl' ꝓpter aliũ finẽ his ꝯsimilẽ appetitur. Distinguũtur aũt ista bona tm̃ ꝓm rationẽ: non aũt subiecto: cũ idẽ possit eẽ bonum: honestũ vtile: ac delectabile vt virtutes. ❡ Notandum etiã ꝙ virtutes intellectuales ꝙ morales q̃ sunt bona honesta dicũtur bona honorabilia: qꝛ bonũ est p̃mum ꝟtutis. 4. ethicoꝝ. Qꝛ ꝟo hic fit mentio de bono: ideo incidental'r ponam quandã aliã distinctionẽ bonitatis bene vtilem quã ponit doctor subtil'. dist. 7. secũdi sen. Preter enĩ bonitatez entitiuã qua omĩe ens ẽ bonũ est triplex bonitas moralis: scꝫ bonitas ex genere: que cõpetit volitioni ex hoc ꝙ transit super obiectum cõueniẽs actui tali ꝓm dictamẽ recte ratõnis. Et dicit ex genere: qꝛ sicut genus ẽ materiale respectu specierũ: sic ista bonitas est quasi material' et quasi potentialis respectu om̃is boni vlterioris in genere moꝝ. Actus enĩ talis est formalis ꝑ circũstãtias morales: ꝛ q̃n his formatᷓ tũc est scd̃a bonitas q̃ dicitur bonitas ꝟtuosa: ꝛ ista est bonitas ĩ spẽ moꝝum que habet circũstantias q̃si differẽtias cõtrahentes. Tercia bonitas ẽ meritoria que est gratia formata. Exemplũ primi: dare elemosynã. Exemplũ secundi: dare elemosynã de ꝓpo pauperi et ꝓpter deũ vl' pietatẽ. Exemplũ tercij dare ex charitate vel gratia. ❡ Deinde ostendit. p. vtilitatẽ huius sciẽtie dicẽs ꝙ hec sciẽtia videtur multis ꝓficere ad ad oẽm aliam scientiam. qđ patet: qꝛ si ad pħiam p̃mã accedamus nõ possumus deuenire in cognitionem diuinarũ ꝛ altissimarũ causarũ nisi ꝑ ea que ꝟtute intellectus possibilis acquirimus. Si ꝟo accedamus ad moralem scientiã nõ possumus ꝑfecte eam acquirere nisi sciam⁹ potẽtias anime: cũ diuerse ꝟtutes habeant in diuersis potentijs assignari: sapientia enĩ est in intellectu: iusticia in voluntate. Maxime aũt dicit aristo. valet hec scientia ad scientiã naturalẽ: cũ anĩa sit principiũ animaliũ. ❡ Cõsequẽter arĩ in hoc libro recitat opinionẽ antiquoꝝũ de anĩa: quas cã breuitatis omitto cum sint modice vtilitatis. Diuersificãtur autẽ huiusmõdi opiniones ꝓm diuersitatẽ ponẽtium p̃ncipia rerũ de quibus dcm̃ ẽ in primo phisicoꝝ. ❡ Qꝛ ꝟo dicit arist. in hoc primo ꝙ dicere aĩam trascibilem est ac si quis dicat eã texere vel edificare. Melius est aũt fortassis nõ animam intelligere sed hominẽ. ❡ Idcirco sciendum ꝙ alique sũt operationes, q̃. nõ sũt operatõnes anime sed totius coniuncti: cuiusmodi sũt opatões coniuncti potentiarũ organicarum: vt videre: audire: et sic de alijs. Alique vero non sũt solum opatões coniuncti: sed etiã ipius anime vt intelligere et velle. Et ideo qꝛ intellectus ꝛ volũtas nõ sunt potentie organice: ꝛ ideo nõ soluꝫ homo intelligit sꝫ etiam anima: cum etiã ipã separata a corpe intelligat. Quia ergo irasci requirit organum: cum ira sit accensus sanguinis circa cor: ideo ẽ operatio totius coniuncti: quare non debemus dicere ꝙ anima irascitur sed homo: sicut nõ debem⁹ dicere ipam texere vel edificare. Quod aũt dicit arist. melius est aũt fortassis nõ dicere animam intelligere: hoc dicit quia nondũ ꝓbauerat intellectum nõ esse potentiam organicã: sed hoc ꝓbat ĩ tercõ.

Incipit secundus de anĩa.

Que quidem a prioribus ꝛc. Postꝙ. p. venatus est in primo libro opiniones antiquoꝝ đ anima: hic in secũdo tractat de ipã anĩa ꝓm opinionẽ ꝓpriã. Et primo ponit quandam diffinitionẽ de aĩa ꝑtinẽtẽ omĩ aĩe di. ꝙ Anima est actus p̃mus corpis organici pħici. Pro cuius explanatõe ponit q̃ndã distinctõem de actu dicẽs ꝙ duplex est actus: scꝫ primus vt scientia. secũd⁹ vt cõsideratio actualis. Quoꝝ actuum differentia p̃t ꝑpendi ex potentijs. Dicitur enĩ aliquis in potẽtia grãmaticus añ ꝙ acquirat habitũ grãmatice: q̃ q̃dem ẽ

potentia in actū reducitur qñ iā aliq̄s hꝫ
ī habitū sciē: sꝫ tūc iterꝝ ē in poñ ad visum
habit⁹ cū nō cōsiderat actu. et de hac po
tētia ī actū reducet̄ cū actu ꝯsiderat Sic
igit̄ ꝛ sciā ē act⁹: ꝛ ꝯsideratio ē act⁹. Aīa
ḡ dr̄ act⁹ p̄m⁹ corꝑis organici: qꝛ dat ei
esse aīatū ꝛ viuū. Dr̄ aūt aīa act⁹ : qꝛ est
forma substal' q̄ dat eē actu corꝑi nō q̄dem
eē corꝑis : qꝛ corp⁹ ē corp⁹ ꝑ formā cor=
poreitatis: sꝫ qꝛ ip̄m qd̄ erat ī poñ ad vi
tam hꝫ esse viuū ꝑ aīam. ¶ Conseq̄nter
explanat arſ. illud qd̄ dt̄ corꝑis phĭci. d.
ꝙ corp⁹ phisicū ē illud qd̄ hꝫ in se p̄ncipi
um mot⁹ et q̄etis. Dicit̄ aūt organicum
qd̄ hꝫ diuersitatē organoꝝ. ¶ Pro quo
notādū ꝙ diuersitas organoꝝ ī corꝑe su
scipiēte vitam neccr̄ia ē ꝓpter diuersas
oꝑatōnes anime. Anima em̄ cum sit for
ma ꝑfectissima inter formas reꝝ corꝑali
um ē p̄ncipium diuersarū oꝑationū: idō
req̄rit diuersitatē organoꝝ in suo ꝑfecti=
bili. Forme v̄o inanimatoꝝ ꝓpter sui ī
perfectōem sūt principiū paucaꝝ oꝑatō=
nū. Vñ in suis perfectibilibus nō exigūt
diursitatē organoꝝ. Inter aīas aūt anīa
plātarū imꝑfectior reꝑit̄. Unde in plan=
tis minor ē diuersitas organoꝝ q̄ꝫ in ani
malibus. ꝛ ideo ad oñdendū ꝙ om̄e cor
pus suscipiens vitā ē organicum accipit
.p. argumētū ex plātis in q̄bus ē minor
diuersitas organorūꝫ. et hoc est qd̄ dt̄ ꝙ
etiā plātarū ꝑtes sūt diuersa organa cuꝫ
sint ad diuersas oꝑatōes : sicut folium ē
ad cooꝑimētū fruct⁹. Radices aūt ī plā
tis sūt siles ori aliuꝫ : qꝛ vtraqꜭ attrahūt
alimētū. Nō aūt opꝫtet addere ī diffiniti=
one aīe poñ vitā hn̄tis: qꝛ loco h⁹ ponit
arist. organici. om̄e em̄ tl'e hꝫ poñm ad
ad vitā: vt dcm̄ ē. ¶ Concludit aristo. ex
p̄dictis ꝙ aīa ñ p̄t seꝑari a corꝑe ſm ali=
q̄s ei⁹ ꝑtes seu poñas cū aliq̄ sint actus
aliquaꝝ ꝑtiū corꝑm : sicut poñ visiua est
oculi act⁹. Scd̄m ḡ tl'es poñs q̄ req̄runt
organa in suis oꝑatōib⁹ nō ē aīa seꝑabil'
Licet enī aīa seꝑata sit poñ visiua q̄tuꝫ
ad id qd̄ ex ꝑte aīe nō tñ ī ordīe ad actū
ꝛ ideo nō ē ī ꝓpinq̄ dispōe ad videndū ;
cū ad hoc req̄rat̄ organū. Scd̄m aūt ali=
q̄s ꝑtes nihil ꝓhibet aīam seꝑari ꝛ ha=
bere actus ꝓpos tl'im ꝑtiū seu poñrū: vt
pꝫ d̄ poñ intellectiua cū nō req̄rat orga=
nū in sua oꝑatōe. Posita aūt diffinitōne
aīe ꝛ declarata ꝯñr ip̄am arſ. ꝓbat ꝑ de
mōstratōem. ¶ Pro q̄ notādū ꝙ cuꝫ ex
notis deuenim⁹ in cognitōem ignotaꝝ.
om̄is aūt demōstratio adducit̄ cā noti=
ficādi aliq̄d: necesse ē ꝙ om̄is demr̄atio
ꝓcedat ex notiorib⁹ q̄ ad nos q̄bus ꝑ de
mr̄ationē fit aliq̄d notū. In quib usdaꝫ
sūt eadē notiora q̄ ad nos et ſm naturā:
sic̄ in mathematicis q̄ sūt a mā abstracta
et in his demōstratio ꝓcedit ex notiori=
bus simpliciter ꝛ ſm nām scꝫ ex causis ī
effectus. Vñ et dicit̄ demōstratio ꝓpter
quid. In quibusdā v̄o nō sūt eadē nobis
nota simpliciter et quo ad nos: vt ī natu
ralibus in quibus plerunqꜭ effect⁹ sensi
biles sūt magis noti suis causis. et ideo
in naturalibus vt in pl'ibus ꝓcedit̄ ab
his q̄ sunt minus nota ſm naturā: ꝛ ma
gis nota quo ad nos. et hec vocatur de=
mōstratio qꝛ. Scd̄m hūc ḡ mōm a poste
riori ꝛ ꝑ effect⁹ ip̄i⁹ aīe demr̄at. p. dīoeꝫ
eius et hoc sic. Illd̄ qd̄ ē p̄mū p̄ncipium
viuēdi ē viuētis corꝑis act⁹ ꝛ forma : sꝫ
aīa ē p̄mū p̄ncipiū viuēdi his q̄ viuūt: ḡ
est corꝑis viuētis act⁹ et forma. Mani=
festū aūt ē ꝙ hec demr̄atio ē a posterio=
ri. ex eo em̄ ꝙ anīa est forma corꝑis viuē
tis ē p̄ncipiū oꝑatōis vite et nō ecōuer=
so. Probat aūt. p. minorē d. ꝙ cū sint 4
mōi seu grad⁹ viuētiū: q̄ꝝ vn⁹ ē ꝑ intel=
lcm̄: secūd⁹ ꝑ motū localē: tercius ꝑ sen
sū: et q̄rt⁹ ꝑ motū alimēti ꝛ augmenti.
Aīa vegetatīa ē p̄n^{m} viuēdi 4^{oo} ī plātſ
Aīa āt sēsitīa ē p̄n^{m} viuēdi 3^{oo} ī aīlibus ī
ꝑfectſ ī q̄b⁹ ē sēs⁹ sine motu locali ꝛ ꝓgrſ
siuo: sicut sūt ostree q̄ hn̄t so^{m} sēs⁹ tact⁹: ꝛ
mouēt̄ tm̄ motu dilātōis ꝛ ꝯstrictōis. aīa
etiā sēsitīa ꝑ poñaꝫ motiam ē p̄n^{m} viuē=
di 2^{oo} ī aīalib⁹ ꝑfectſ : q̄ ñ solū sētiūt sed
etiā mouēt̄ motu ꝓgressiuo. Aīa āt ītel
lectīa ē p̄n^{m} viuēdi p̄^{oo} ī hoīb⁹ ī q̄b⁹ vl=
tra p̄dcā ē ītellect⁹. Appetit⁹ aūt nullā
facit diuersitatē ī gradib⁹ viuētiū. nā vbi
ē sēs⁹ ibi ē appetit⁹: idō int̄ illos ñ nūerat̄
Ex h° ḡ ꝙ aīa ē p̄ncipiū q̄ viuim⁹ oñdit
arſ. ꝙ aīa ē act⁹ corꝑis. Dic̄ āt ꝙ p̄n^{m} q̄

viuimus pōt dici dupliciť:vel ĩ rōne for
me subcti sicut ꝑncipiũ q̄ sanamur ĩ rōe
forme est sanitas ƺ in rōne subiecti ē cor
pus. Act⁹ eñ actiuoꝝ.i.forme q̄ indu=
cunť ab agentib⁹ in materia sunt in pa=
ciente ⁊ disposito Aĩa aũt est ꝑncipiũ
quo nō in rōne subiecti ƺ in rōne forme
ergo est act⁹ seu forma corporis.¶ Cir=
ca āt ꝑdicta mouet duas.p. questiões:
Quarũ prima est cũ aĩa sit qdā viuēdi
ꝑncipiũ ſm quattuor gradus viuētium
Utrũ qdlibet istoꝝ sit aĩa vel ps aĩe:ad
qđ rñdet ꝙ in q̄busdā aĩalib⁹ vt in hoĩ=
bus insunt oĩa ꝑdicta. In q̄busdā vero
q̄dā hoꝝ:in alijs aũt vnũ solũ:in his āt
in quibus inest solũ vnũ ꝑdictoꝝ vt in
plantis oportet ꝙ illud in eis sit aĩa: in
quibus aũt sunt plura qdlibet est ps seu
potentia aĩe ƺ illa aĩa denoĩať a ꝑncipa
liori pte vt sensitiua vel intellectiua.
¶ Secũda questio ē.si vnũqđq; istoꝝ ē
ps aĩe ꝑdictoꝝ:puta cũ oĩa inueniunť ĩ
vna aĩa sicut in hũana: Utꝝ hoc modo
sint ptes ꝙ separenť adinuicez solũ ſm
rōnē vt etiā separenť loco vtpote ꝙ in
vna pte corporis sit sensitiuũ in alia in=
tellectiuũ:⁊ sic de alijs.¶ Ad qđ rñdet
ꝙ de quibusdā ptib⁹ aĩe nō est difficile
videre.vtrũ sint sepabiles loco .i.subie
cto sed de quibusdā dubiũ est .Et ad oñ
dendũ ꝙ hoc est facile videre in q̄busdā
ꝑmittit similitudinē de plantis ꝙ q̄dā
ptes diuise ab alijs ptib⁹ videnť viue=
re.⁊ hoc oñdit p hoc ꝙ ramusculi absci
si inserunť ⁊ plantanť:⁊ conualescũť qđ
nō eēt nisi remaneret eis vita: ⁊ p ꝯñs
aĩa q̄ est ꝑncipiũ viuēdi Qđ ꝯtingit qꝛ
in vnaquaq; plāta aĩa est vna in actu et
multiplex in potētia Quia ğ aĩa plāte ē
ĩmpfecta in ordine aĩaꝝ nō requirit ma
gnā diuersitatē in ptib⁹. Unde pōt sal=
uari in aliqua ptiũ Sic etiā hoc ostēdit
in aliquib⁹ aĩalib⁹ q̄ decisa viuũt quia
vtraq; ptiũ habet sensum.qđ ptƺ:qꝛ re=
trahit se sipungiť. habet etiā motũ ſm
locũ vt ad sensum ptƺ.Et si ps decisa hƺ
sensum necesse est ꝙ habeat appetituƺ.
ad sensum eñ de necessitate sequiť dele
ctatio ⁊ dolor. Necesse est eñ si sensibi
le pceptũ sit cōueniēs ꝙ sit delectabile.
Si aũt nociuũ ꝙ sit dolorosum vbi autē
est dolor vel delectatio necesse est ꝙ sit
desideriũ vel appetit⁹ Sic ğ manifestũ
est ꝙ vegetatiuũ sensitiuũ motiuũ ſm lo
cũ et appetitiuũ inueniũť in vna pte de
cisa:ex quo ptƺ ꝙ nō distinguunť in cor
pore aĩalis loco: sed de q̄busdā potētijs
pticularib⁹ maĩfestũ ē ꝙ distiguiť loco:
visus eĩ maĩfeste nō ē nisi ĩ oculo audit⁹
in aure:olfact⁹ in naribus:⁊ gustus ĩ lin
gua ⁊ palato Sƺ ꝑm⁹ sensus .i. tact⁹ q̄
est necessari⁹ in aĩali ē in toto. ¶ De in
tellectu aũt dicit ꝙ dubiũ ē qꝛ nōdũ ꝓ=
bauit ꝙ habeat organũ distictũ ab alijs
an nō:dicit aũt ꝙ ptes seu potētie q̄ nō
sunt sepabiles loco distinguunť ſm rōƺ:
qđ ꝓbat qꝛ cũ habeāt act⁹ diuersos ha=
bēt aliud ⁊ aliud esse.i.aliā et aliā rōnē
formalē.vnde dicit ꝙ alterũ est esse sen
sitiuo et opinatiuo.i.intellectiuo . ex ꝑ=
dictis ptƺ ꝙ potētie aĩe.s.vegetatiũ sen
sitiuũ motiuũ ſm locũ appetitiũ et intel
lectiuũ distinguunť ex natura rei adin=
uicē ⁊ ab ipa aĩa ⁊ nō tm̄ p opatione in
tellect⁹. Qđ ab ipa aĩa ptƺ qꝛ sunt ei⁹ p
tes seu ptiales pfectiones. Qꝫ etiā ĩter
se patet qꝛ cũ habeant distinctas rōnes
formales ⁊ sint ꝑncipia distinctaꝝ opa=
tionũ a pte rei volũtas amat:nō intelle=
lect⁹:⁊ ĩtellect⁹ ĩtelligit:ñ volũtas ƺ āt
distiguať ex nā rei nō tñ distinguũť rea=
liter ĩ his,in q̄b⁹ simul insũt cũ vna non
possit corrũpi alia remanēte. Nũq̄ eñ ē
ĩtellect⁹ sine alijs potētijs vt dicit arist.
in hoc.ij.in aĩa ei separata remanēt oēs
iste potētie ĩ se ꝯsiderate ƺ ñ possint exi
re in act⁹ aliquaꝝ hmōi potētiarũ qꝛ ad
suas opationes exercēdas req̄rũt orga=
na: ſm hoc ē ĩtelligēdũ illud qđ ħ dicit
p.ꝙ ĩtellect⁹ sepať ab alijs sicut ppetu
uƺ a corpali hoc ē ĩtelligēdũ ꝙ sepať ab
alijs ptib⁹ seu potētijs nō ĩ se ꝯsideratꝭ
ƺ vt ꝯplectũť organa vt sũt ĩ ꝓpinq̄ dis
positiōe ad actũ. ¶ Si arguas ꝯ hoc ꝙ
act⁹ ⁊ poña ad idē gen⁹ ptinēt ƺ actus
istaꝝ potētiaꝝ vt ĩtelligere ⁊ velle sunt

accidentia ab inuicē ⁊ ab ipsa anima re=
aliter distincta ergo ⁊ potētie. ¶Item p
aristo. in pdicamentis ponentē potēti=
as naturales in scda specie pdicamenti
qualitatis. ¶Responsio ad primū q po=
tentia ⁊ actus possunt sumi vt sunt diffe
rētie entis ⁊ sic sūt eiusdē generis imo
idem numero: vt adā prius fuit in potē
tia postea vero in actu. Alio mō sumit
potentia p pncipio actiuo vel passiuo ⁊
tunc non sunt eiusdem generis actus ⁊
potentia: sic est in pposito. ¶Ad scdm
dico q aristo. accipit potentiā naturalē
p facilitate vel agilitate vtēdi hmōi po
tentia. Istam materiam diffuse tractat
scotus. xij. dis. vj. sniarum. Tractat eti
am ab alijs doctorib⁹ theologicis in pri
mo ⁊ scdo sniarū: iō d ipa breuit ptranseo

Ca. II.

Potentiarū aūt aīe ⁊c.

Postq aristo. diffiniuit animā
nūc accedit ad determinādū de
partibus eius seu potentijs. Et prio di
cit q p potentias idem intelligit qd per
partes. distinguit autem hmōi potenti
as i quinq genera. s. vegetatiuū: sensiti
uū: appetitiuū: motiuū: fm locū ⁊ intel=
lectū. Ad cui⁹ euidentiā sciendū q hu=
iusmodi genera potentiarū possunt re=
duci ad triplicē animā. s. vegetatiuā sen
sitiuā ⁊ intellectiuā: Motiuū em fm lo=
cum potest reduci ad sensitiuū vel intel=
lectiuum: similiter appetitiuū fm q du
plex est appetitus. s. sensitiuus ⁊ intelle
ctiuus q dicit voluntas de quibus ha=
bet in pncipio primi metaphisice. ¶No
tandū insup q phi. hic ponit quinq po
tētias licet pus posuerit solum quatuor
qr supra aristo⁹ intendens ostendere q
anima est principiū viuendi in omnib⁹
viuentibus distinxit ipm viuere fm gra
dus viuentiū ⁊ nō fm operationes vite
fm quas hic distinguunt genera poten
tiarū. Appetitiuū aūt nō constituit ali=
quem gradū viuētiū qr omnia que ha=
bēt sensum habent appetitum: ⁊ sic re=
manent tantū quattuor gradus viuētiū
vt dictum est. Ostēdit autē phi⁹ q om=
nia animalia habent appetitum quod p
bat quia omnia habent sensum tactus
quod probat quia sensus tactus est sen=
sus alimenti: necessariuz autem est om=
nibus animalibus vti alimento: ideo ne
cessarium est q habeant tact⁹ quo ptici
pant alimentū sibi conueniens: ⁊ q tact⁹
sit sensus alimenti manifestum est. Si=
cut em corpora viuentia cōstant ex cali=
dis et frigidis humidis et sicis: ita ex
his nutriunt. Tactus aūt est discretiu⁹
hor. Sz viuētia non nutriunt alijs sen
sibus nisi fm accidens videlicet in qtū
cōiungunt tangibilib⁹ Sapor em odor
et color nihil cōferunt in alimentū inq
tū hmōi sed solū inqtum contingit odo
rata ⁊ colorata eē calida vel frigida hu=
mida vel sicca. Sic igit patet q omnia
animalia habent sensum alimenti: qui=
buscunq aūt inest sensus alimenti inē
esuries ⁊ sitis quorum vtrūq est concu
piscentia alimenti. Esuries quidē est cō
cupiscentia calidi ⁊ sicci quod habet ra
tionem cibi. Sitis aūt frigidi et humidi
quod habet rationem potus. Sapor āt
est qdam horum delectamentū: sapor
aūt delectabilis iudicat cōuenientem p
portionem calidi et frigidi humidi ⁊ sic=
ci in alimento. vnde magis ptinet ad de
lectationem cibi q necessitatē. ¶Com=
pat aūt phi. huiusmodi potentias adin
uicē dicēs q sensitiuū est in intellectiuo
et vegetatiuū in sensitiuo sicut trigonuz
id est triangulus est in tetragrano. Tri
angulus em est in quadrangulo in potē
tia potest em quadrangulus in duos tri
angulos diuidi p diametrū vt hic: sic sen
sitiuum est in potentia seu virtualiter in
intellectiuo ⁊ sic de alijs. ¶Ad deter=
minādū aūt de potētijs aīe in spāli di=
cit p. q pus est determinādū de actib⁹
qd pbat qr fm rōnē diffinitiuam actus
sunt priores potentijs qd ptz ex hoc qr
cū pona dicat quēdā respectū ad actū cū
sit pncipiū agēdi vel paciēdi oz q actus
ponat i ei⁹ diffinitiōe qr etiā obiecta sūt
pora actib⁹ oportet primo videre d ipis

obiectis. ¶ Pro quo notandū q ex obiectis diuersis ñ diuersificant act⁹ ꝛ potētie aīe nisi qñ fuerit dr̄ia obiectoꝝ in quātū sunt obiecta. i. ẜm rōnē formalez obiecti sicut visibile distinguit ab audibili: si āt obseruet eadē rō obiecti diuersitas ẜm q̄cūqꝫ alia nō inducit diuersitatē specificā act⁹ ꝛ potētie: cui⁹ eī potētie ē videre hoīez coloratū ꝛ lapidē coloratū qꝛ ista diuersitas ꝑ accidēs iest obiecto ī q̄tū ē obiectū. ¶ Notādū īsup q cū aīa ꝓstatu isto ñ cog̅scat seipam directe ītuendo oportet q in cognitiōe aīe ꝓcedam⁹ ab extrinseco: vt. s. ꝑ obiecta a q̄b⁹ abstrahūt species ītelligibiles ꝯgnoscam⁹ act⁹: ꝛ ꝑ act⁹ potētias: ꝛ ꝑ potentias ipam essentiam aīe. Si aūt directe aīa eēntiā suā ꝑ seipam cognosceret: eēt ꝯrius ordo obseruādus in aīe cognitiōe qꝛ quāto aliq̄d eēt ꝓpinqui⁹ eēntie aīe tanto ꝑ ꝑus cognosceret ab ea.

Uare ꝑmū ꝛc. Ca. III

Hic. p. incipit tractare de potentijs in speciali. Et pr̄io de vegetatiua q̄ est cōis oībus determīando. s. de alimēto qđ est ei⁹ obiectū: ꝛ de generatiōe q̄ est act⁹ ei⁹. dicit ergo q qđlibꝫ viuū generat aliud eiusdē spēi: vt plāta plātā oliua oliuā aīal aīal. Ab hoc tñ excipit īꝑfecta vt pueros orbata eunuchos ꝛ habētes silēs defect⁹. dicūt etiā orbati carētes aliquo sensu: vt ceci surdi. Excipit etiā ea q̄ generant ꝑ putrefactionē Alimentū aūt ad tria valet ad augmentū: ad nutritionē: ď rōne alimenti est q ꝯseruat substātiā ei⁹ qđ alitur q̄ ꝯseruatio necessaria ē ꝓpt̄ cōtinuā ꝯsumptionē humidi a calido naturali. tertio valꝫ ad generationē. Semē eñ qđ est generationis ꝑncipiū est suꝑfluū alimēti. sed hec anima vegetatiua est ꝑncipium triplicis oꝑationis. s. nutritionis augmenti ꝛ generatiōis. Ad hoc aūt dicit arist. q hꝫ duplex īstrumētū. s. ipm alimētū ꝛ calorem naturalē ꝑ quē alterat decoquitur ꝛ digerit alimentum.

Ca. IIII

Eterminatis autē his. Postq̄ p. determīauit ď ꝑte vegetatiua: hic ꝯñr determīat ď ꝑte sensitiua. Et primo dicit quō educit sensus de potētia ad actū. ¶ Ad cuius euidētiā distinguit potētiā ꝛ actū: circa intellectū. d. q aliq̄s dicit vno mō sciens inquātū hꝫ naturalē potētiā ad sciēdū vt homo anq̄ habeat habitū sciē hec potentia vocat eēntialis. Scđo mō aliquis dicit sciens inquātū habet habitū scientie quo pōt exire ī actū. ꝛ vocat potētia accidētal' qꝛ talis prohitū aīe inexistētē pōt actui exiro ī actū Tertio° dr aliquis sciens in q̄tū actu ꝯsiderat. Prima potētia reducit in actū cū q̄s ex ignorāte fit sciens. Dicit aūt ignorās duplr vel qꝛ caret habitu scientifico: ꝛ talis dr ignorās priuatiue: vel qꝛ habitū ꝯriū. s. errorē ꝛ talis dr ignorās ꝯrie. ¶ Dicit cōsequēter. p. q sicut potētia ꝛ act⁹ dicunt multipliciter ita et pati: vno mō ꝓprie qñ quis patitur aliqđ detrimētū ab agente ita q fit ibi aliqua corruptio vel obiectio forme substātialis vel accidētalis. Alio mō large pati dicit aliq̄d ẜm q receptiuū alterius cōꝑat ad ipm sicut potentia ad actū. hec aūt passio nō ē corruptio pacientis sꝫ magis ꝑfectio. Potētia eñ ꝑficit ꝑ actū: ignorās quādo fit sciens dicit pati hoc mō ꝛ alterari non aūt primo mō. Sicut ℊ ille qui non habet habitū est in potētia ad habitū: et ille qui habet habitum est in potenti a ad actū. ita dicit. p. q ille qui nō habet sensum est in potētia ad sensum: et reducit talis potentia ad actū a generāte ꝛ ille q̄ habet sensum est in potētia ad actū sentiendi: et talis potentia reducit ad actū mediante obiecto sensibili. ¶ Circa ꝑdicta notādū q licet cū quis ab errore reducit ad scietiā veritatis sit ibi q̄da silitudo alteratiōis q̄ est de cōtrario in ꝯriū nō est tñ ibi vere talis alteratio: nā alterationi q̄ est de cōtrario in cōtrariū vtrūqꝫ ꝑ se ꝛ eēntialiter ꝯpetit. s. q sit a contrario ꝛ q sit in ꝯtrariū. Sicut eñ deal-

batio nō est nisi ad albū ista nō est nisi a
nigro vel medio qđ rectu albi est quodā
mō nigrū. Sꝫ tñ in acq̄sitiōe scīe acci-
dit ꝙ ille q̄ acq̄rit sciam ỽitatis ꝑus fu
erit in errore absq; hoc eñ pōt adduci
ad sciam veritatis: vnde nō est vere al-
teratio. tñ etiā qꝛ in ꝑte intellectiua nō
est alteratio ꝓpꝛie sumpta: vt dictū ē. ij.
cap. septiō phi. ¶ His p̄missis determi-
nat. p. de sensibilibꝰ. d. ꝙ duplex est sen
sibile. s. ꝑ accidēs ꝛ ꝑ se. Est aūt sensibi-
le ꝑ accidēs ꝙ accidit ei qđ est sensibile
ꝑ se sicut accidit albo esse hoīem: iō hō
est sensibile ꝑ accidēs. Tale aūt sensibi-
le app̄hendit̄ ꝑ aliquā potētiā ꝯgnitiāꝫ
vt ꝑ estimatiuā vel intellectiuā. Sensi-
bile aūt ꝑ se dicit̄ dupl'r qꝛ qđdā ē ꝓp̄uꝫ
ꝛ qđdā cōe. Est āt sensibile ꝓpꝛium qđ
nō potest alio sensu sentiri: vt sonꝰ respe
ctu auditꝰ ꝛ sic de alijs. Sensibile autē
cōe app̄hendit̄ a pluribus sensibus. Et
sunt q̄nq; q̄ hic ari. enumerat. s. numerꝰ
motꝰ: quies: figura: magnitudo. Tactꝰ
eñ ꝛ visus ꝑcipiunt oīa ista. Alij ei sen
sus ꝑcipiūt aliqua istoꝝ: licet aūt sensus
nō decipiat̄ circa ꝓpꝛiū obiectū bñ tñ de
cipit̄ circa obiectum cōe: vt habet̄ in li.
de sensu ꝛ sensato. ¶ Cōseq̄nter deter-
minat ari. de ꝓpꝛijs sensibꝰ ꝼm vnūquē
q; sensuꝫ. Et p̄mo đ obiecto visus. d. ꝙ
illud sensibile cuiꝰ est ꝓpꝛie ꝑceptiuꝰ vi
sus ē visibile: sub visibili āt app̄hēdit̄ co
loꝛ: ꝛ illa q̄ vident̄ lucida đ nocte vt pu
tredines quercus ꝛ oculi quoꝛūdā aīa-
liū ꝛ sic de alijs. et sil'r coꝛꝑa lucida vt
ignis. dicit aūt ꝙ coloꝛ est ꝑ se visibilis
nō p̄mo mō sꝫ scđo mō. ¶ Est aūt p̄mus
modus dicēdi ꝑ se cū p̄dicat̄ diffinitio
vel ꝑs diffinitiōis đ diffinito sicut ponit
p. in lib. post. vt hō est aīal. Scđs mo-
dus qñ passio p̄dicat̄ de subiecto: vt hō
ē risibilis: sic coloꝛ ē ꝑ se visibilis: qđ ꝓ
bat qꝛ coloꝛ est motiuꝰ diaphani ī actu
causando. s. in eo ꝓpꝛiā spēm. est aūt di
aphanū coꝛpus trāsparēs vt aer aqua ꝛ
aliqua coꝛpoꝛa celestia: nō eī possemus
videre stellas fixas q̄ sunt in octaua spe
ra nisi inferioꝛes spere planetarū essent
trāsparētes vel diaphane: dicit ḡ ari. cū

illud qđ mouet diaphanū ī actu sit visi
bile seq̄t̄ ꝙ coloꝛ erit visibilis. Quia ỽo
diaphanū nō fit ī actu nisi ꝑ lumē nō eī
aer vel aq̄ aut hmōi est actu trāsparens
nisi fuerit illuminatū: iō coloꝛ nō ē visibi
lis sine lumīe. ¶ Ad euidētiā p̄dictoꝛū
vidēda ē dr̄ia inter lucē ꝛ lumē. lux aūt
nō pōt poni substātia: qꝛ ē ꝑ se sensibil'
vt ꝑꝫ ex p̄dictis: nō aūt substātia vt ꝑꝫ
ī sacro altaris: lux ḡ ē q̄dā qualitas ī ter
tia spē q̄litatis: lumē āt nō ē substātia cō
pleta hoc ē ꝑ se existēs: qꝛ nec ē sp̄ualis
cū sit extēsibilis nec coꝛpoꝛal' qꝛ tūc duo
coꝛꝑa simul essent vt hic ostendit aristo.
est eī lumē cū toto aere nec opoꝛtet aerē
moueri aduenīēte luīe qꝛ tūc ī medio il-
lumīato ñ eēt respiratio aeris: nec etiā
lumē ē foꝛma subalis qꝛ illud cui adue-
nit manet ꝑfectū ineē isto recedēte sicut
ꝑꝫ đ aere q̄nq; illuīato q̄nq; tenebꝛoso
nec est mā nec aliquid ꝑtinens ad genꝰ
sube sꝫ q̄litatis. Cū āt genꝰ q̄litatꝫ ꝙtū
ad ēt' iā speꝫ distīguat̄ ī q̄litatē sensibilē
ꝛ q̄litatē q̄ ē spēs seu ītētio q̄litatꝫ sensi-
bil'. Notādū ꝙ nō dꝛ h̄ intētio illud ꝙ ī
tēdit sensus hocͦ ip̄m obiectū eēt ītētō:
sꝫ ītētio dꝛ ibi illud ꝑ qđ tāq̄ ꝑ p̄ncipiū
foꝛmale tēdit ī obiectū sensus: hocͦ dico
ꝙ lumē ē ītētio siue spēs sensibil' ip̄iꝰ lu
cis q̄ q̄dē req̄rit̄ tā ī ꝑficiēdo mediū ꝙ oꝛ
ganū añq̄ fit visiuū: nec eī mediū nec oꝛ
ganū ē receptiuū spēi coloꝛis sine lumīe
ip̄m aūt lumē vocat̄ radiꝰ si sit ꝼm rectā
lineā a diaphano ad coꝛpꝰ lucidū. ¶ Cō
seq̄nter dicit arist. ꝙ ex p̄dictis ꝑꝫ ꝙ
coloꝛ sine luīe videri nō pōt cū de rōne
coloꝛis sit ꝙ ē motiuū diaphani ꝼm actū
diaphanū aūt nō ē ī actu nisi ꝑ lumen ꝛ
iō coloꝛ sine luīe videri non pōt: Qđ ꝓ
bat ꝑ signū si aliq̄s ponat coloꝛatū suꝑ
oꝛganū visus ñ videt̄ qꝛ nō ē ibi diapha
nū ī actu qđ moueat̄ a coloꝛe. Nam ꝛ si
pupilla sit qđdā diaphanū nō tñ erit di
aphanū si ponat̄ ibi coꝛpus coloꝛatum.
¶ Dicit ḡ ari. ꝙ coloꝛ mouet diaphanū
ī actu causando. s. in eo spēm ꝛ silitudi-
nē suā ꝛ ab hoc mouet̄ oꝛganū visus sicͣ
a coꝛꝑe sibi ꝯtinuato coꝛꝑa eī ñ se īmu
tāt nisi tāgant se. eodem āt mō se habet

vt ait aristo. in alijs sensibus sicut in vi-
su. Unde dicit ꝙ nec odor nec sonꝰ sen-
tiūtur si tangant organa sensꝰ: sꝫ ab odo
re ⁊ sono mouent̄ media: de medio autē
vtrunqꝫ organoꝝ scꝫ auditus ⁊ olfactꝰ.
Similiter vt dicit ē ī gustu ⁊ tactu: de q̄
caplo sequēti videbit̄. ¶ Det̄minat etiā
.p. de nocti luc; que nō videntur in lumi
ne sed in tenebris. hec em̄ in tenebr; vi-
dent̄ lucentia: in lumīe ꝟo colerata. Cu
ius ratio p̄t assignari: qꝛ ista habēt aliq̄d
lucis lucidum em̄ ignis et diaphanū ae
ris et aque nō est in eis totalr̄ extinctuꝫ
ꝓpter opacum terre: sed qꝛ modicū hn̄t
de luce: eaꝝ eī lux ad p̄ntiā maioris luc;
occultatur. sicut etiā ē de stellis que de
die non vident̄. vn̄ in lumine nō vident̄
vt lucentia: sed vt colerata tm̄. lux auteꝫ
eoꝝ ꝓpter sui debilitatē nō pōt diapha
num ꝑfecte reducere in actum ꝭm ꝙ na
tum est moueri a colore. Unde sub eorū
luce nec eoꝝ nec alioꝝ color videtur: sed
solū lux eoruꝫ. lux aūt cū sit efficacior ad
mouendū diaphanum q̄ꝫ color cū mino-
ri īmutatione diaphani videri potest.
¶ Consequēt̄ ondit qūo videat̄ ignis et
corꝑa lucida dicēs: ꝙ nō solū vident̄ in
lumine sicut colorata: sꝫ etiā ī tenebris:
sicut illa de quibus dicit. ⁊ hoc ideo: qꝛ
ignis habet tm̄ de lumīe ꝙ pōt diapha
num om̄ino facere in actu: ita vt ipsum
⁊ alia videāt̄: nec ē tam debile lumē eiꝰ.
ꝙ ad p̄ntiam maioris lumīs obumbret̄.
Ex p̄dictis patet ꝙ non solum videātur
colorata sed etiā lucida: cum etiam lux
sit substantia coloris. Color em̄ nō ē ni-
si lux quodāmodo obscurata ex admixti
one corꝑis opaci sequit̄ ꝙ lux sit obiectū
adequatum visus. Color em̄ est obiectū
per se contentum sub huiusmodi primo
obiecto. ¶ Notandū aūt ꝙ causa quare
distantia impedit visum ē non ꝙ mediū
resistat in mutatōe visibilis: non em̄ dia
phanum habet contrarietatē ad lumen
vel colorem: sed est in vltima dispositōe
ad eoꝝ receptionem. cuius signum ē ꝙ
subito īmutatur a lumine vel colore. sed
causa huius ē: qꝛ om̄e corpus videtur sb
quodam angulo ꝑiramidis: cuius basis
est in re visa: et angulus est in oculo vi-
dentis: qđ ideo necesse est: quia cum res
visa sit maior quātitate q̄ꝫ pupilla: opor-
tet ꝙ ꝓportionabiliter diminuēdo ꝑue
niat inmutatio visibilis vsqꝫ ad visū. ma
nifestū est aūt ꝙ quāto latera piramidis
sūt longiora: dūmodo sit eadem basis: tā
to angulus est minor. ⁊ ideo a remotiori
minus videtur: ⁊ tanta potest esse distā-
tia ꝙ omnino non videatur.

Unc autem. Capi. V.

Hic determinat arist. de obiecto
auditus scꝫ de sono. Un̄ dicit ꝙ
sonus habet generari ex ꝑcussione duo-
rum corꝑm solidoꝝ. nō em̄ lana ⁊ hmōi
faciūt sonū: cū cedāt ꝑcutiēti. oportꝫ em̄
ꝙ ibi sit resistētia corꝑis ꝑcussi ad ꝑcuti
ens: ⁊ ꝙ fiat cū violentia vt fiat aeris cō
motio: que cōtinuetur vsqꝫ ad aures. fi-
at aūt huiusmodi īmutatio aeris: vt dic̄
aristo. eodē mō quo fit in aqua cū aliq̄d
in ea ꝓicitur. fiūt em̄ ibi quedā regirati-
ones in circuitu aque percusse: que qui-
dem circa locum ꝑcussionis sūt parue et
motus est fortis: In remotis aūt giratō-
nes sūt maiores ⁊ motus debilior: tand̄
aūt motus totaliter euanescit ⁊ giratōes
cessant: sic ad ꝑcussionem corꝑm aer in
gyro mouetur: et sonus vndiqꝫ diffundi
tur: ⁊ in vicino giratōes sunt minores:
⁊ motus fortior: ideo sonus ibi certiꝰ ꝑ-
cipitur. In remotis aūt sonus obscurius
auditur: ⁊ tandē totaliter deficit. Est au
tem sonus nō in corꝑe sonāte sed in me-
dio vt aere et aqua. Postmodū det̄mi-
nat arist. de voce que ē species soni di.
ꝙ vox ē ꝑcussio aeris respirati ad voca-
lem arteriam cū imagine significādi. ista
aūt diffinitio est ꝑ causam: non enī vox ē
ꝑcussio sed sonus causatus ex ꝑcussiōe.
Fit aūt huiusmōi ꝑcussio ab anīa verbe
rante aerem ad vocalē arteriam: ⁊ ideo
solū animata habent voceꝫ: nō tn̄ om̄ia.
Dicit̄ aūt cū imagine significandi: opor
tet enī ꝙ sit cū imaginatōe aliqua inten
dente ad aliq̄d significandū vel naturalr̄

vel ad placitū. Dicit aūt ari. ꝙ natura vtiť respiratione: ꝛ ad formationē vocꝫ ꝛ ad mitigationē caloris. vocalis eñ arteria que est organū respirationis est ordinata ad pulmonē: vt ei deseruiat ꝑ attractionē aeris. Aer autem necesse ē vt recipiať in pulmone: qz in hac ꝑte aīalia gressiua plus habēt de calore ꝙ̄ in alijs ꝑtibus. Pulmo eñ coniūgiť cordi: in q̄ est principiū caloris naturalis: oportet ḡ ꝙ aer ingrediať ad pulmonē ꝓpter refrigerium naturalis caloris. Aīalia aūt que multū habēt sanguinē: multum habent de calore naturali: ideo indigent respiratione: nō aūt illa que modicum habent sanguinis vt pisces: vel que oīno carent sanguine: vt cācri: ostree: ꝛ aīalia annulosi corpis: vt apes ꝛ fromice ꝛ sic de alijs. Talia ḡ cū nō respirēt nō habent vocem. ¶ Consequēter determinat. p. de obiecto olfactus: scꝫ d odore. Est āt odor vapor vel fum⁹ quē calor resoluit ab odorifero. Ostendit aūt. p. ꝙ sicut visus est cognoscitiuus lucis et tenebre cū priuatio nō cognoscať nisi ꝑ habitū sic olfact⁹ est cogscitiu⁹ odorabilꝭ: ꝛ nō odorabilis. Non odorabile aūt ꝫm ipm diciť dupliciter aliqđ nullū habet odorē sicut corpora simplicia. aliqđ habet parum de odore vel malū odorē. Similiter dicēdū est de alijs sensib⁹. ¶ Notandū ꝙ arꝭ. hic dicit ꝙ duri carne sunt inepti mēte: molli vero sunt apti. Cui⁹ ratio potest esse qz quāto cōplexio est delicatior ꝛ mollior tāto aīa minus impediť ab oꝑatione sua: iō intellectus est ꝑspicatior. ¶ Determinat insuꝑ. p. de obiecto gustus dicēs ꝙ obiectū gustus. s. sapor ꝑcipiť a gustu q̄ est quidē tact⁹ nō ꝑ mediū extraneū: vt ꝑ aerem aut aquā que nō sunt ꝑtes aīalis: sed ꝑ mediū cōiunctū animali. Caro eñ est medium in sensu tactus. Cū aūt gustabile sit qđdā tangibile erit etiā medium in sensu gustus. ¶ Ubi notandū ꝙ licet tactus et gustus cōueniant in modo sentiendi qz vtrūqꝫ ꝑcipit obiectū suū tāgendo: hoc tñ nō obstāte sunt distincti sensus qz habent obiecta distincta. Gustus eñ est discretiuus saporis: q̄ nō est aliqua qualitatū sensibiliū ꝑ tactū. ¶ Deinde ōndit p. ꝙ sapor est gustabilꝭ mediāte humore vñ omne gustabile vel est actu humidū vel humectabile ꝑ saliuā. ¶ Ultimo determinat. p. de tactu. Circa qđ mouet duas questiones. prima est: vtrū sensus tactus sit vnus vel plures. ¶ Ad qđ rñdet ꝙ nō est vnus sensus: ꝛ hoc iō: qz est pluriū cōtrarietatū que nō ꝯueniunt in vno genere subiecti: vt calidi et frigidi humidi ꝛ sicci mollis ꝛ duri grauis ꝛ leuis. Audit⁹ est vnus licet sit pluriū cōtrarietatū: vt soni acuti ꝛ grauis asperi ꝛ lenis qz iste ꝯtrarietates ꝯueniunt in vno genere subiecti. s. sono. Potest tñ tactus dici vnus rōne vnitatis organi. ¶ Scđa questio q̄d sit organum tactus: Ad qđ respondet ꝙ caro nō est organū sꝫ ē mediū: sed organū tactus et gustus sunt iuxta cor: vt ponit in libro de sensu ꝛ sensato. Est aūt organū tact⁹: vt dicit commentator neru⁹ coextēsus toti corpori. vnde iuxta vel ꝓpe quālibet ꝑtem carnis sunt aliqui ramusculi neruoꝝ q̄ extēduntꝑ corpus ꝑ quos deriuať actiua virtus a corde vel cerebro ꝑ totū corpus. ¶ Alteri⁹ ōndit arist. illud in quo cōueniūt oēs sensus d. ꝙ cōe est oī sensui ꝙ est susceptiuus specieꝝ sine materia sicut cera recipit signū annuli sine ferro vel auro. ¶ Sed videtur hoc cōe esse omni patienti: omne eñ patiens recipit ab agente formā sine materia. Nō eī aer recipit ab igne materiā ei⁹ sed formam. ¶ Dicendū est ꝙ licet sit cōmune omni patienti ꝙ recipiat formā ab agente: differentia tñ est in mō recipiendi. Nā forma que est in paciente recipiť ab agente quādoqꝫ habet eundē modū essendi in pacienti ꝙ̄ habet in agente: ꝛ hoc q̄dē accidit quādo patiens habet eandē dispositionē ad formā quam hꝫ agēs: vnū qđqꝫ eñ recipiť in altero ꝑ modum recipiētis. Hoc mō patiť aer ab igne ꝛ sic de alijs. Quādoqꝫ vero forma recipiť ī paciente ꝫm aliū modū essendi ꝙ̄ sit in

agente: qꝛ dispositio material' patientis
ad recipiendũ nõ ẽ silis dispõi materiali
q̃ erat in agẽte: ⁊ iõ recipit in patiẽte si=
ne materia inquãtũ patiẽs assilat agenti
ſm formã ⁊ ñ ſm materiã. Et p hũc mo=
dũ ꝓpꝛium ẽ sẽsui recipe formã sine mat'ia
qꝛ aliũ mõm eẽndi hñt forme ĩ sẽsu ⁊ in
sẽsibili. nã in re sẽsibili hñt eẽ naturale.
In sẽsu aũt intẽtionale vl' spũale. Et po=
nit ꝯueniẽs exẽplũ de signo ⁊ cera. Non
enĩ ẽ eadẽ dispositio cere ad imaginez q̃
erat in ferro vel auro. Tñ assilat cera si=
gillo aureo inq̃ntũ ad imaginẽ sꝫ nõ q̃n=
tũ ad dispõem auri. Et qꝛ etiã cõuenit in
tellectui q recipiat spẽs sine materia: iõ
ad ponẽdũ driam int' sensũ ⁊ intellectuz
dicit q sẽsus req̃rit organũ in debita ꝓ
portõe: nõ aũt intellect⁹. Ex q̃ infert q
excellẽs sensibile corrũpit sensũ. Cũ enĩ
sens⁹ requirit organum ĩ debita propor=
tõe si vtus sensibil' fuerit fortior q̃ orga=
nũ natũ sit pati soluit ꝓportio ⁊ corrum
pit sẽsus. Et ẽ sile sicut cũ aliq̃s fortiter
pcutit cordas soluit simphonia ⁊ tonus
instr̃i: q ĩ q̃dã ꝓportõe ꝯsistit. Nõ sic au
tẽ excellẽs intelligibile corrũpit intelle=
ctũ cũ careat organo ¶ Ex hoc oñdit in=
sup aris. q̃re plãte nõ sẽtiãt cũ tñ calescãt
qꝛ ñ hñt illã ꝓportõem q̃ req̃rit ad orga
nũ tact⁹ vt possint recipe spẽs sine mã sꝫ
patiũtur ĩ trãsmutatõe materiali. ¶ Ad
euidẽtiã aũt cuiusdã dicti qd̃ h̃ põit aris.
vicꝫ q sensibile positũ supra sẽsũ ñ facit
sẽsũ siue ñ sentit: vt visibile positũ supra
sensũ visus nõ videt. Sciendũ q quoad
hoc ĩ visu ẽ cã spẽal' alia ab alijs sensib⁹
qꝛ eñ color ñ videt nisi in luĩe ⁊ requirit
ad hoc q videat mediũ illumĩatũ. Si co
lor poneret supra organũ visus obũbra=
ret ipm: ⁊ iõ seq̃t q ñ posset videri quo
ad alios sẽs⁹ alr' vificat ista ꝓpõ phici.
Pro q̃ notãdũ q vt dcm̃ ẽ pri⁹ duplex ẽ
ĩmutatio ipius sensibil'. vna ẽ material'.
qñ scꝫ sẽs⁹ inmutat a sẽsibili ſm illd̃: vel
tr'e eẽ vel ſꝫ eũdẽ mõꝫ eẽndi q̃ ẽ ĩ re extra
vt cũ sensus tact⁹ calefit vel ali⁹ sensus
aliq̃lr altat. Alia ẽ ĩmutatio aĩal' ſꝫ quã
ĩmutat intẽtõnalr vl' spũalr a sẽsibili: lꝫ

hẽat modũ eẽndi extra realẽ ⁊ mãlem.
Nõ ita ẽ q aliq̃s sẽsus ĩmutat intẽtiõa
liter solũ vt vis⁹. Tact⁹ aũt vtraq ĩmu=
tatione ĩmutat. Q' realr vl' mã lr ꝓbo:
qꝛ organũ tact⁹ ẽ corp⁹ mixtũ sicut medi=
um qd̃ ẽ caro: g̃ ẽ passiuũ natale ⁊ recep
tiuũ actõis nãlis. qualitates aũt tãgibi=
les sũt naturalr actĩe: g̃ ⁊c. Silr ĩmutat
intẽtõnalr: qꝛ si tm̃ naturalit ĩmutaretur
rõe q̃ mixtũ naturale ñ pl⁹ sẽtiret q̃litates
sẽsibiles q̃ lignũ vel lapis q̃ naturaliter
ĩmutãtur. qꝛ g̃ q̃litates hmõi sẽsibiles sẽ
tit tact⁹ iõ ⁊c̃. Preterea h° pꝫ rõne theolo
gica. In dãnatis enĩ p⁹ resurrectionẽ ge
neralẽ erit sẽs⁹ tact⁹ et om̃is sẽs⁹ in actu
suo. Tũc aũt tact⁹ nõ ĩmutabit naturalr
põt tñ ſm scotũ. dis. 44. q. 3. c. 2. ⁊ ta=
mẽ nõ optet iõ ponere corruptõem: qꝛ il
la ĩmutatio ñ ẽ corruptĩa: g̃ tm̃ intẽtõalr
Tñ illa erit maxĩe afflictiua: g̃ vissima.
Potit g̃ ibi vna eẽ sine alia: tamẽ ĩ statu
isto nõ ẽ ĩmutatio intẽtõnal' sine reali et
naturali ĩmutatõe: qꝛ cãtur ĩ ea ĩmutatõ
g̃ intẽtiõalis facit sensũ: nõ aũt natural':
cũ sine naturali possit eẽ scꝫ ĩ damnatis.
Nãlis etiã eẽ p̃t ĩ inaĩatis q̃ ñ sẽtiũt. Tã
gere aũt inq̃ntũ hmõi ẽ nãlr ĩmutare: qꝛ
tact⁹ p̃t eẽ ĩ iaĩatis q̃ tm̃ naturalr ĩmutã
tur: ⁊ iõ tãgibile positũ s̃ tactus organũ
cũ nõ ĩmutet nisi naturalr nõ facit sẽsum
tact⁹ sꝫ spẽs sensibilis recepta ĩ eo inten
tionalr facit sẽsũ tactus. Sic g̃ ĩmutatio
aĩalis ĩ organo tactus vl' aliorꝫ sẽsuuz hñ
facit sensũ: nõ aũt natural'. Sꝫ ĩmutatio
natural' ĩ organo nõ facit sensũ: ĩmo ma=
gis impedit: qꝛ si sine naturali posset esse
intẽtõnal' magis sẽtiretur sẽsibile: sicut pꝫ
in dãnatis. Licet g̃ in alijs sẽsib⁹ a visu
sẽtiãtur sẽsibilia tãgẽtia organũ h° ẽ rõe
ĩmutatõis aĩal' p se q̃ cãtur a naturali ſꝫ
quã tãgũt organũ. Et iõ ſm hoc est vera
ꝓpõ phici q sẽsibilia tãgẽtia sensũ ñ fa=
ciũt sẽsũ: qꝛ rõne ĩmutatõnis natural' ſm
quã tãgũt organũ nõ faciũt sẽsum. Hec
Jacobus de escalo sequax scoti ĩ q̃tõibus
sup li. d aĩa: q̃ q̃dẽ ab aliq̃b⁹ dñr eẽ ipius
sco. q̃rꝫ pncipiũ ẽ: vtrꝫ sẽsus tact⁹ sit vn⁹
d q̃ vide. 44. dist. 4. sentẽ. eiusdẽ doc.

Capitulum sextum.

Uod aũt ñ sit aliquis
sensus. Hic tractat arist. ꝺ sen
su cõi: ꝺi. ꝙ oꝫ ponere sẽsũ cõ
munẽ ĩ aĩalibꝰ cũ sit aliq̃ poñ
q̃ habeat iudicare de obiectis sẽsibilium
sẽsuũ ꝑticlium ꝛ adinuicẽ distinguere.
Hoc aũt nõ p̃t facere sensꝰ ꝑticularis: qꝛ
nulla poñ p̃t distinguere inter aliq̃ extre
ma nisi illa cognoscat Uñ nulla poñ põt
cognoscere albũ eẽ aliꝺ a dulci nisi cog=
noscat album et dulce. vnus ꝯo sensus
ꝑticularis non põt cognoscere obicm̃ al
teriꝰ. Oꝑtet g̃ ponere sẽsuꝫ coẽm q̃ ha=
beat appꝛ̃hẽdere obiecta sẽsuũ ꝑticlariũ:
ꝛ de ip̃o iudicare. Iste aũt sensꝰ mouet̃ a
sensibꝰ ꝑticlaribꝰ recipiẽdo spẽs ab ip̃is
sicut et sensꝰ ꝑticlares mouẽtur ab obcis
¶ Circa qꝺ sciẽdũ ꝙ vt ꝺt do. sub. 3. di.
p̃mi sen. Sẽsus nõ se hꝫ actiẽ respcũ spe
ciei sꝫ solũ passiue: licet se habeat actiue
respectu significatõis. Notãdũ insuper:
ꝙ distinctio poñaꝝ sensitiuarũ interiorũ
p̃t colligi ex dictis auicẽ. 6. nãliũ: et ĩ li.
de dr̃a spũs ꝛ aĩe. Cerebꝝ cnĩ aĩal' in du
as ꝑtes diuidit̃: anteriorẽ scꝫ q̃ ẽ maior:
ꝛ posteriorẽ q̃ ẽ mĩor. Et ĩ p̃ma ꝑte ante
riori sũt duo ventriculi vnꝰ altior alio et
añ aliũ. in postrẽa ãt ꝑte ẽ vnꝰ tm̃: ꝛ int̃
istas duas ꝑtes ẽ vnꝰ vẽtricl's modicus
hñs duas ꝑtes vnã supiorẽ ꝛ aliã inferi
orẽ: ita ꝙ vna ẽ sita sup aliã. et int̃ istum
vẽtricl'm ꝛ ꝑtẽ posteriorẽ ẽ q̃ddã corpus
ad modũ ꝯmis vl' nerui: qꝺ clauditur ꝛ
apit̃ cũ opꝰ fuerit memorari: ꝛ ꝯgit ꝯsꝰ
ꝑtẽ posteriorẽ. De dictis igit̃ dicamꝰ ꝑ
ordinẽ. A p̃mo g̃ vẽtricolo p̃e ꝑtis cere=
bri ꝓcedũt septẽ paria neruoꝝ: quoꝝ
vnũ ꝓseruit ꝯtuti visiue ꝛ orit̃ vnꝰ ner=
uus a dextra ꝑte illiꝰ p̃mi vẽtriculi ꝛ ali
us a sinistra: ꝛ ille qui orit̃ a sinistra tẽdit
ad dexterã: et aliꝰ a dextra tẽdit ad sini=
strã: ita ꝙ ꝯcurrũt ꝛ intersecãt se ad moꝫ
crucꝭ ꝛ ille ꝯcursꝰ neruorum ꝺr neruꝰ ob
liquꝰ. ꝓcedũt aũt isti nerui et elõgãt̃ qusi
ꝙ recipiãt in suis orificijs ip̃os oculos.
¶ Nota etiã ꝙ in loco cõcursꝰ ẽ q̃ddã con
cauitas ꝑ quã p̃t eẽ trãsitus ipisꝰ spẽi ab
ocul' vsq; in p̃mũ vẽtricl'm p̃me ꝑtꝭ cere
bri: et ab illo ẽ via vsq; ad mediũ vẽtricu
lũ: et ab illo vsq; ad posteriorẽ. His pre
missis sciẽdũ ꝙ ĩ illo ꝯcursu illoꝝ duoꝝ
neruoꝝ ẽ organũ ꝯtutis visiue: qꝛ si ali=
bi iudicaret visus de obictõ cũ recipiant
duas spẽs ĩ duobꝰ ocul' sꝑ iudicarꝫ vnuꝫ
eẽ duo. Uirtꝰ aũt sẽsitiua interior ꝓpin=
quior visiue ẽ sensꝰ cõis cuiꝰ organũ ẽ in
p̃mo vẽtriculo anterioris ꝑtis cerebri:
cuiꝰ officiũ ẽ appꝛ̃hẽdere om̃ia sẽsibilia sẽ
suũ ꝑticlariũ ꝛ iudicare dr̃ias eoꝝ: vt di
ctũ ẽ. Ad hũc sẽsũ videt̃ ꝯcurrere organa
sẽsuũ ꝑticlariũ sicut ad cẽtrũ. Post sẽsũ
cõeꝫ ãt ẽ imgĩatiã cꝰ organũ ẽ posterior
vẽtriculus anterioris ꝑtis cerebri. offici
um aũt eiꝰ ẽ retinere illꝺ qꝺ reddit̃ sibi
a sẽsu cõi. Retinet aũt spẽs illoꝝ q̃ appꝛ̃
hendũtur tã a sensibꝰ ꝑticlaribꝰ q̃ a sen
su cõi. nõ tñ distinguit vel discernit: vt
vult auicẽ. 6. naturaliũ. Discernere ꝯo
cõpetit sensui cõi ꝛ etiã cuilibet sẽsui ꝑ=
ticulari suo mõ. Post imaginatõem au
tem ẽ vis cogitatiua: cuiꝰ organũ ẽ ĩ in=
feriori ꝑte vẽtriculi medij: cuiꝰ officium
est facere compõem inter ea q̃ cõseruaut̃
in imaginatõe: vt vult auicẽ. vbi ꝫ. hec
vis vocat̃ ab arist. intellcũs passiuꝰ qui
corrũpit̃ rõe orgãi. Per istã poñam pos
sumꝰ cognoscere solẽ viridẽ ꝛ mõtẽ aure
um lꝫ nũq̃ viderimꝰ ea ĩ re: tñ spẽs sol' ꝛ
viridis hẽmꝰ seorsũ ĩ imagĩatõe. forsan
hec ẽ vis expimẽtiua. Post cogitatiuã
est vis estimatiua: cuiꝰ organũ ẽ ĩ supiori
ꝑte eiusdẽ vẽtriculi medij. Officiũ ꝯo
eiꝰ ẽ appꝛ̃hẽdere intẽtões nõ sẽsatas: q̃
scꝫ nũq̃ ceciderũt sb appꝛ̃hẽsiõe alicꝰ sen
sus ꝑticlarꝭ: ꝛ tñ appꝛ̃hẽdit sb intẽtõibꝰ
sẽsatꝭ q̃ scꝫ ceciderũt sub ꝑticlari sensu.
Per hãc ꝯtutẽ appꝛ̃hẽdit ouis inimicici
aꝫ lupi vidẽs lupũ lꝫ spẽm inimicitie ꝑ
ꝑticlarẽ sẽsũ ñ appꝛ̃hẽdat: ꝛ iõ vidẽs lu
pũ fugit illũ: vt vult auicẽ. vbi ꝫ. Itẽ hꝫ
eũdẽ ibidẽ ꝑ hãc ꝯtutẽ appꝛ̃hẽdũt̃ aliq̃n
intẽtões sẽsate q̃s. s. sẽsꝰ ꝑticlarꝭ natꝰ ẽ
appꝛ̃hẽder̃ lꝫ ea ñ appꝛ̃hẽderit puta cũ vi
demꝰ aliq̃d eẽ rubeũ iudicamꝰ ꝛ estimãꝰ

ꝗd esse multū dulce. Ultimo ē vis memo
ratiua cui⁹ organū ē vētricul⁹ posterioꝝ
ꝑtis cerebri: cui⁹ officiū ē retīere ea q̄ ap
ꝑhēsa sūt ꝓm estiatōnem. vn̄ sic se hꝫ ad
estimatōem sicut imaginatio ad sensum
cōem. Sicut eni sēs⁹ cōis apꝑhēdit ea q̄
reddūt sibi a sēsib⁹ ꝑticlarib⁹ ⁊ n̄ retinet
nisi forte aliqđ modicū vl̄ ꝙ diu ē ī actu sē
tiēdi. imagiātio āt illa retinet ⁊ ꝯseruat
sic mēoria illa retiet q̄ estiatiā apꝑhēdit
vt vult auicē. vbi s̄. Ex p̄dictis pꝫ eui-
dēter quō oīs nr̄a cognitō sēsitiā interi-
or orit̄ a sēsitiā exťiori: lꝫ aūt sic assignēt̄
organa sēsuū ī cerebro ꝓm auicē. tn̄ aris.
đ sōno ⁊ vigilia vult ꝙ p̄mū sensitiuū qđ
vocat cōem sēsū sit sitū ī corde. Uult etiā
in li. de sensu ⁊ sensato: vt tactū ē pri⁹: ꝙ
gust⁹ ⁊ tact⁹ hēant organa circa cor: lꝫ cō
cedat ibi đ visu auditu ⁊ olfactu ea hr̄e
organa circa cerebꝝ. Teneas quā opin̄
voluerꝭ. ¶ Deinde on̄dit arꝭ. q̄d sit fāta-
sia: d. ꝙ fātasia ē mot⁹ fact⁹ a sēsu exn̄te
ī actu. Ad cui⁹ euidētiā sciēdū ꝙ q̄dam
ponūt sēsū cōem ⁊ fantasiā eē vnū. Alij
ꝯo ponūt fātasiā ⁊ imagiatōem eē ideꝫ.
Primi hn̄t diōem expōere fātasie ꝙ est
motus fact⁹ a sēsu ꝑticlari: q. s. mouet̄ a
a sēsib⁹ ꝑticlarib⁹ recipiēdo spēs ab ip-
sis sicut ⁊ sēs⁹ ꝑticlares mouēt̄ ab obie-
ctis. Ponētes āt fātasiā ⁊ imagiatiōem
eē idē hn̄t dicere ꝙ fātasia ē mot⁹ factus
a sēsu cōi: ita ꝙ sicut sēs⁹ cōis mouet̄ a sē
sib⁹ ꝑticlarib⁹ recipiēdo spēs ab ipis: sic
fātasia vl̄ imagiatio mouetur a sēsu cōi.
Hui⁹ opiniōis vr̄ eē doc. sub. dis. 10. 4.
sen. q. 5. đ actōe īmanēte: vbi đt ꝙ ima-
giatio ē mot⁹ fact⁹ a sēsu ꝓm actū. ⁊ sic vi
det̄ accipe fātasiā ⁊ imagiatōem ꝓ eođ.

Incipit tertius de anima.
E parte autem anie.

In isto tertio det̄miat arꝭ. de
intellcū. ⁊ p̄mo det̄miat đ in-
tellctū possibili d. ꝙ nō ē poñ
organica. nō em̄ ē inmixt⁹ ma
terie. đr āt maxīe intelllcꝰ īmāl's ꝓꝫ sco.
q. 9. q̄libe. q̄ n̄ exercet opatōem ꝑ p̄am
ꝑ organa. Organū em̄ qđ ē cōpositū ex
anīa ⁊ de certa ꝑte corꝑis ē rō inmedia
te recipiēdi visionē. nō sic đ receptio in
tellectōis. Ex q̄ ꝯcludit arist. ꝙ cum ꝑs
intellectiā n̄ hēat organū sicut ꝑs sēsitiā
iō p̄t ꝟificari dcm̄ illoꝝ q̄ dixert ꝙ aīa ē
loc⁹ spēꝝ. qđ p̄t intelligi ꝓm doc. dis. 3.
p̄mi sē. ꝙ vicꝫ intellect⁹ ē loc⁹ spēꝝ inꝙ
tū hꝫ hmōi spēs saluare: sicut loc⁹ hꝫ sal
uare locatū. Alie aūt poñe n̄ sic ponunt̄
loca: q̄ nō saluāt ita spēs siue cōseruāt.
Spēs em̄ intelligibiles nō vidēt̄ deleri
sicut sensibiles. nā spēs sēsibilis ita est in
organo ꝙ p̄t deleri ꝑ ꝯriū: sicut pꝫ ꝑ. p.
de memo. ⁊ remi. vbi dicit ꝙ senes ⁊ iu-
uenes st̄ mł'e remīsciti ꝓpter habūdātiā
humoꝝ. Isto mō n̄ ē spēs intelligibilis ī
ītellcū vt ꝑ se deleat̄ ꝑ aliqđ ꝯriū ad ipaꝫ
¶ Dicit etiā idē doc. 45. dist. 4. sen. ꝙ
arꝭ. nō diceret aliquē bn̄ vl̄ male memo-
ratm̄ q̄ intellect⁹ ei⁹ bn̄ vl̄ male ꝯseruat
spēm alic⁹ p̄us intellecti: sꝫ q̄ memoria
ei⁹ sensitiā q̄ ꝯcurrit cū intellectiua ad re
cordationē intellectiuā: sicut fātasma ad
intellectōꝫ ē bn̄ vel male retētatiua ꝓpt̄
diuersitatē organi. Forte em̄ memoria ī
tellectiā qn̄ꝫ ꝯꝓuat spēs sꝫ n̄ p̄t ī actū suū
q̄ spēs deleta ē a memoria sēsitiua. Et
sciēdū ꝙ lꝫ memoria et remīscētia large
possint sumi ꝓ eodē: drn̄t tn̄ ꝓm arist. q̄
memoria ꝓp̄e ē retētio seu cōseruatō p̄-
teritoꝝ. Remīscere aūt ē resūptio seu re-
cordatio oblitoꝝ et a memoria relapsoꝝ
¶ Coñter tractat de p̄mo obo intellcūs
nr̄i qđ vr̄ eē ꝓm ipm q̄dditas rei māl' seu
sensibil'. Circa qđ notādū ꝙ vt đt do. sb.
14. q. q̄l'. q̄dditas rei māl' n̄ p̄t pōi obm ī
tellcūs nr̄i vt ē tal' poñ: q̄ tūc seq̄ret̄ ꝙ ī
tellcūs bti hr̄et q̄dditatē rei māl' ꝓ obo
adeq̄to. vl̄ si n̄: n̄ māeret eadē poñ q̄ mō:
cui⁹ vtrūq; ē fl'm. nec vꝫ dicere ꝙ eleuat̄
ꝑ lumē glīe. null⁹ em̄ habit⁹ eleuās potē
tiā p̄t hr̄e obm qđ excedit ꝑmū obicm̄
potētie: q̄ tūc ille habit⁹ nō eēt illi⁹ po-
tētie: sꝫ l'eēt in se poñ vl̄ faceret poñm eē
aliā ab ista: sicut hr̄et aliđ obm ꝑmū.
Dicit ḡ doc. ꝙ obꝫ p̄mū nāle p̄t dici du
pliciter. Uno mō ad quod potētia natu-
raliter inclinatur: ⁊ hoc est ens respectu

intellect⁹ creati ꝺm totā suā cōitatē ꝓut
vicꝫ se extendit ad oīe positiuū qḋ non
est nihil siue sit ens reale siue rōis cū om
ne tale sit intelligibile. Alio mō accipit
obm ꝑmū nāle qḋ ꝑt poñ naturalit at=
tingere ꝺm cōcursū cārum naturaliū: et
hoc ē ens limitatū. Intellectus eñ no=
ster sepat⁹ a corꝑe: vel etiā intellect⁹ an=
gelic⁹ pōt naturaliter cognoscere omne
ens limitatū nō aūt ens illimitatū: vt de
um sub ꝓpa rōne deitatis. Et iō ens ꝺm
totā suā cōitatē nō ē obicm̄ ab intellctū
naturaliter attingibile: qꝛ tunc oīe ens
posset naturaliter cognosci: cū obm̄ ꝛ po
tētia debeāt adequari: hoc tñ ē falsum:
vt ptꝫ de ḋo sub rōe deitatis. Obiectuꝫ
tñ naturaliter attingibile et adequatū in
tellectui nostro ꝓ statu isto ē q̄dditas rei
mālis vel sēsibilis intelligēdo nō solum
de sensibili ꝓꝑe sꝫ etiaꝫ incluso eēntialr
vl' ꝯtualr ī sēsibilibus. Hāc materiā tra
ctat diffuse idē doctor dist. 3. primi sent.
vbi oñdit ꝙ q̄dditas rei materialis ē ob
iectū intellectus nostri ꝓ statu isto ī rōe
moti: qꝛ vicꝫ ꝓ statu isto nō naturaliter
intelligit alia q̄ nō cōtinētur sub isto mo
tiuo ꝑmo cū ꝓ nūc nō intelligat nisi me=
diātibus fātasmatibus seu spēb⁹ reꝝ sē=
sibiliū: ꝛ hoc ꝓpt penā originał peccati
vt dicit aug⁹. xv. de tri. Qualr aūt intel
lectus nr̄ intelligat q̄dditates inmateria
les videbitur secūdo met. ¶ Ad euidēti
am ꝑdictoꝝ sciēdū ꝙ ꝑ q̄dditatē rei sen
sibilis intelligit eēntia rei q̄ ꝑ dīoem im
ꝑtat. Manifestū ē eñī ꝙ spēs intelligibi
les nō sūt obicm̄ intellect⁹: nō eī se hñt
ad intellectū sic ꝙ intellect⁹ intelligat:
sꝫ sicut q° sicut spēs q̄ ē in visu nō ē qḋ vi
det sꝫ q̊ visus videt. Qḋ aūt vr̄ ē color:
q̄ est ī corꝑe. Et silr illud qḋ intellect⁹ in
telligit ē q̄dditas q̄ ē ī reb⁹: nō aūt spēs
intelligibilis nisi inquātū ītellect⁹ supra
ip̄m reflectit. Qꝛ eñ intellect⁹ reflectit
supra seip̄m cog̊scēdo se intelligere intel
ligit et suū intelligere et spēm q̄ intelli=
git: ꝛ sic spēs intelligibił secūdario ē illḋ
qḋ intelligit: sꝫ illḋ qḋ ꝑmo intelligitur
est res cui⁹ spēs ē silitudo. Intellect⁹ eti

aꝫ vt h̄ ḋt arſ. ñ ītelligit singł̄e directe sꝫ
reflectēdo se supra fātasmā. cui⁹ rō ē: qꝛ
ītellect⁹ nr̄ ꝓ statu isto ñ ītelligit nisi ab
strahēdo spēm ītelligibilē a ꝯditōib⁹ īdi
uiduātib⁹ q̄ spēs repsētāt vłe actu: ꝛ iō
ītellect⁹ nr̄ ñ ē cog̊scitiu⁹ dircē nisi vłim
Indirecte aūt reflectēdo et ꝯuertēdo se
ad fāta mata intelligit scḋaria q̄ꝝ sūt fā=
tasmata: de q̊ ꝑampli° dicet. 7. meta.
¶ Alteri⁹ mouet arſ. q̄ndā dubitatōem
scꝫ cū intellect⁹ sit simplex et impassibił:
quō ꝑt intelligere cū ītelligere sit quod
dā pati: patiēti aūt ꝛ agēti debꝫ eē aliqḋ
cōe: coīcāt eñ ī mā: vt ḋꝛ ꝑmo ḋ gñatōe
Ad hoc rñdet ꝙ lꝫ agēs ꝛ patiēs passio
ne ꝓꝑe dcā ꝛ reali de q̄ dcm̄ ē ꝑ⁹ debeāt
coīcare ī mā: nō tñ opꝫtet de illo qḋ patit
passiōe large sumpta q̄ scꝫ patiēs recipit
aliq̄d ab alio. hoc mō intellect⁹ dr̄ pati
inq̄ntū ē in potētia ad intelligibilia ꝛ ni
hil eoꝝ ē actu añꝙ ītelligat. Intellect⁹
eñī ñ cog̊scit seip̄m nisi ꝑ act⁹ suos ītelli
gēdo scꝫ se ītelligere. Dū eñ ꝑcipimus
nos ītelligere ꝯg̊scim⁹ nos hr̄e animā in
tellectiuā. Añ intellect⁹ añꝙ intelligat
est sicut tabula rasa ī q̄ nihil ē depictū sꝫ
pła pñt ī ea scribi: ꝑ qḋ excludit opi. plo
nis q̄ posuit naturalr aīam huānam hr̄e
oēm sciam quā q̄dē obliuiscit ꝑ vniōnē
ad corp⁹. vñ ḋt ꝙ addiscer̄ nihil aliḋ sit
q̄ꝫ remīsci. ¶ Ad euidētiā ꝑdcōꝝ notām
ꝙ ꝑ illḋ qḋ h̄ ḋt arſ. ꝙ ītellcūs nihil est
intelligibiliū añꝙ intelligat actu ꝑt ītel
ligi alia auctas quā pōit ī hoc 3°. vicꝫ ꝙ
intellcūs possibił nihil ē eoꝝ q̄ sūt añ in=
telligere. quā sic exponit sco. di. 3. j. señ.
Aliq̄ inq̄t istā auctē sic ꝑtractāt vt dicāt
intellcm̄ possibilē eē ī pura poñ ī gñe in
telligibiliū sicut ꝑmā ī gñe entiū q̄ nō est
intentō p̄hi: qꝛ poñ ad accñs ñ fūdat nisi
in suba. intētio aūt siue spēs ītelligiblis
nō ē forma subał sꝫ accñs. & qḋ ē īmedia
te receptm̄ illi⁹ ē aliq̄d ī actu subali. In
tellect⁹ igit possibił ī q̄ recipit forma in=
telligibił et intētō ñ erit pure poñle licꝫ
ip̄e respect⁹ potētie nō sit aliq̄d ī actu: cū
ꝯo loquor de potētia receptiua albedīs
nō loq̄r ḋ poñ q̄ ḋt respcm̄ ad albedinē.

Ille em̄ respectus nō ē aliq̄d ī actu sicut nec albedo ad quā ē: qꝛ respect⁹ nō est sine termīo: sꝫ illud in q̄ ē illa poñ ē aliq̄d in actu: vt supficies. Licꝫ ḡ añ intellectionē respect⁹ ad intellectionē nō sit aliq̄d in attu nec intentō ad quā ē: tñ illδ in q̄ est ista poñ qδ scꝫ ē receptm̄ illi⁹ respect⁹ est aliq̄d in actu: ꝛ illδ ē intellect⁹ possibilis: ḡ apδ.p. intellect⁹ possibilis nihil in actu sicut isti accipiūt. Sꝫ optet exponere istā auc̄tē hoc mō. Naturalr̄ ḡ prīo intelligim⁹ illa q̄ p̄mo occurrūt ex fātasmatib⁹: vt pꝫ ex p̄dictis. Nihil ḡ possumus potētia ꝓpinqua intelligere añ intellectionē alicui⁹ imagīabilr̄: iō n̄ possumus intelligere intellcm̄ añ intelligere alterius intelligibilr̄. Intellect⁹ igit̄ nihilr̄ ē eoꝝ q̄ sūt .s. ītelligibiliū añ intelligere nō ꝙ anq̄ intelligat nihil sit in actu: sed qꝛ nō ē aliq̄d qδ possit poñ ꝓpinq̄ intelligi a nob̄ añ intelligere alteri⁹ ꝓpt̄ intellectionē nr̄am naturalē orientē a fantasmatib⁹. Illud insup qδ ħ δt arſ. ꝙ intelligere ē pati sicut exponit idē do. vbi s̄. dicit ꝙ .p. cōiter locut⁹ ē de potētijs aīe inq̄ntū sūt quibus sum⁹ formalr̄ ī actu secūdo: puta δ sensu inq̄tū ē illδ quo formalr̄ sētim⁹. De intellcū inquātum ē quo formaliter intelligim⁹: formalr̄ aūt intelligim⁹ intellectu inq̄ntū recipit intellectionē: qꝛ licet eā causet actiue: non dicoꝛ intelligere intellcm̄ inq̄ntū causat sed inquātū hꝫ intellectionē vt formam. Habere em̄ intellectionē est esse equale et intellcm̄ hr̄e intellectōem siue recipe qδ idē ē: ē ipm eē intelligētē. Nos ḡ intellectu intelligim⁹ inq̄ntū recipit intellectionē: ideo arſ. sic loquēs de intellectu necesse habuit dicere ipm eē passiuū ꝛ silr̄ de sēsu: secūdo hui⁹. Intelligere ḡ ē pati: id ē intellectio est q̄dā forma recepta in intellectu q̄ sum⁹ formalr̄ intelligētes. nō aūt intelligim⁹ ea inq̄tū est aliq̄d causatū ab intellectu. Nā si δs eā causaret: et intellectui nostro imp̄meret nō minus ea intelligerem⁹. Licet ḡ aristo. dicat intellcm̄ eē passiuū nō tñ negat eum esse actiuum. Locus em̄ ab auctoritate nō tenet negatiue. Intellectus em̄ ꝛ obiectū pn̄s in se: vel in spē intelligibili sūt due cause partiales respectu intellectōnis. Intellect⁹ em̄ ē p̄ncipalioꝛ causa: et obiectū min⁹ p̄ncipalis: sicut si mater ponat̄ se habere actiue respectu ꝓlis. Pater est cā p̄ncipalis: mater xo min⁹ principalis: ꝛ conformit̄ dicēdū ē de sensu respectu sensatōis. Vñ dicit aug⁹. p̄mo δ trini. Ex visibili et vidēte gignitur visio et nono de tri. A cognoscēte et cognito paritur notitia. Hāc materiā ꝓprie tractat Sco. di. 3. primi senteñ.

Capi. II. De intellcū agēte.

In aūt sic in omni nat̄a

Postq̄ .p. determiauit de intellectu possibili: ħ ꝯñter det̄minat de intellectu agēte: ꝛ ponit drn̄tiam int̄ vtrunqꝫ dicēs ꝙ intellect⁹ agēs ē quo ē om̄ia facere: et intellectus possibilis est quo ē om̄ia fieri. Ad cui⁹ euidētiā notādū ꝙ f̄m Scotū dist. 3. p̄mi sen. et. xv. q quolibe. spēs ī fātasia nō rep̄ntat vl̄e actu: iō nō ē sufficiēs ad mouēdū intellcm̄ possibilē ad intellectionē vl̄is. intellcūs xo agēs est quo ē om̄ia facere inquātuꝫ fac̄ δ intelligibili in poñ intelligibile in actu depurādo et abstrahēdo species ab omnibus ꝑ accn̄s ꝯiunctis. est em̄ actiuū respcū oīs intelligibilr̄. vñ dicit ħ arſ. ꝙ ē sicut lumē respectu coloris: lumē eī mouēdo diaphanū ī actu facit colores eē visibiles: sic intellcūs agēs facit de potētia intelligibili actu intelligibile de poñ vlī actu vl̄e. intellectus em̄ agēs cū fantasmate sūt due cause ꝑtiales respcū spēi intelligibilis. intellect⁹ aūt possibilr̄ est q̄ est oīa fieri inq̄ntū est hmōi receptiu⁹ specierū intelligibiliū rep̄ntātiū actu vl̄e: et f̄m hoc vt ħ δt arſ. intellect⁹ agēs ē nobilioꝛ possibili cū se hēat actiue respectu spēꝝ intelligibiliū possibilis aūt passiue Vtꝝ aūt respectu intellcōis sol⁹ intellectus possibilr̄ mediante spē intelligibili se hēat actiue: vel sol⁹ agēs: vel vt̄qꝫ sūt varie opi. q̄ꝝ q̄lꝫ pt̄ sustieri. vt δt idē doc.

in p̄fata q̄tōe q̄l. Si āt vr̄ q̄ꝫ se hēat actīe
respcū intellcōis agēs ē cā p̄ncipal'. pos=
sibil' ꝟo min⁹ p̄ncipal'. Et ex istis pꝫ di=
stinctō formal' intellcūs agētis ꝛ possibi
lis: sicut p̄us dcm̄ ē d̄ alijs potētijs aīe.
Cū eñ sol⁹ agēs se hēat actīe respcū spe
ciei intelligibilis et sol⁹ possibil' passiue:
pꝫ q̄ eoꝝ ē aliq̄ distinctō ex naf̄a rei licꝫ
nō real'. Scđm p̄dicta p̄t intelligi illa di
stinctō poñaꝝ aug⁹. x. de tri. in memori
am: intelligētiā: et volūtatē. intellectus
eñ possibil' dr̄ memoria inq̄ꝫtū ē recepti
uus ꝛ retētiu⁹ spēꝝ. sꝫ q̄ ad aliū actū me=
morie q̄ ē gignere notitiā actualē q̄ si sit
p̄fecta et disticta dr̄ ꝟbū. Quoad hmōi
ḡ actū si intellcūs possibilis se hēat actīe
d̄r etiā memoria et siīr intellcūs agens si
se hēat actīe respectu hmōi noticie: vel
ambo f̄m hmōi opiniōes varias. Solus
aūt possibil' dr̄ intelligētia: q̄ꝛ sol⁹ actū in
telligēdi recipit. ¶ Notādū etiā q̄ vt d̄t
idē do. vbi s. in volūtate ñ req̄rit volūtas
agēs sic ītelligēdo q̄ sit p̄parās obictm̄
suū vt sit actu volibile sicut ītellcūs agēs
p̄pat obm̄ vt sit actu ītelligibile: q̄ñ eniꝫ
obm̄ ē actu intellectm̄ ē actu volibile.
¶ Cōnter oñdit. p. intellcm̄ agētē eē se=
patū ab organo sicut et possibilē cū sit no
bilioꝛ eo vt dcm̄ ē. Poīt q̄ꝫ vlteri⁹ du=
plicē opatōem ītellect⁹: p̄ma ē q̄ intelle=
ctus intelligit indiūsibilia siue incōplexa.
secūda ē q̄ ipa cōponit ꝛ diuidit. in p̄ma
aūt opatōe d̄t q̄ ñ ē ꝟitas vl' falsitas q̄n=
tū scꝫ ad illō qd̄ intelligit: lꝫ āt ipm incō
plexū ñ sit veꝝ vel flm̄: tñ intellcūs intel
ligēdo ipm ver⁹ ē inquātū adeq̄t rei ītel
lecte. in scđa āt opatōe ē ꝟitas vl' flītas
Cōpositō eñ ē ꝟa si ea q̄ cōpōit ītellcūs
sint ī re cōposita: vt ista hō ē alb⁹ ē ꝟa si
albedo īhereat hōi a p̄te rei: sin aūt ē fl'a
Q̄ꝛ aūt veꝝ et flm̄ ꝯsistit ī cōpōe q̄ hꝫ fi
eri p intellcm̄: iō d̄ꝛ. 6. meta. q̄ ꝟm ꝛ flꝫ
nō ē ī reb⁹ sꝫ ī mēte. Dicit āt q̄ indiuisi
bile dr̄ tripl'r sicut et vnū. Cui⁹ rō ex in=
diuisiōe ē Dr̄ eñ vnū qd̄ ē ī se indiūsū: et
h° tripl'r. Primo dr̄ vnuꝫ seu indiūsibile
ꝯtinuitate: vt linea: ꝛ t'le vt d̄t p̄t ītelligi
in instāti si intelligat' vt ī se indiūsū. Pōt

tñ cōtinuari consideratō p aliq̄d t̄ps. Si
aūt intelligat' vt diūsibile ī p̄tes cū intelli
gat' ps p⁹ p̄tē intelligit' ī t̄pe. Secūdo°
indiūsibile dr̄ f̄m spēm: vt hō vel exerci
t⁹ vl' dom⁹: ꝛ t'le etiā p̄t intelligi in instā
ti. Si tñ cōsiderātur p̄tes vt abinuicem
diuise: vt caro os ꝛc̄. tūc intelligit' in t̄pe
Tertio mō vnū vel indiūsibile dr̄ qd̄ ē pe
nit⁹ indiuisibile: vt pūct⁹ et tale vt d̄t in
telligit' p p̄uatōem cōtinui et diuisibilis
Cui⁹ rō ē q̄ꝛ cū intellcūs accipiat cogni
tionē a sēsib⁹: illa p̄⁹ cadūt ī app̄hēsioñ
nr̄i intellect⁹ q̄ sūt sēsibilia: hmōi aūt sūt
magnitudinē hñtia. vñ punct⁹ ꝛ vnitas
nō diffiniūtur nisi negatiue. Siīr intelle
ct⁹ nr̄ cog̊scit vnū obm̄ p spēm alterius
obiecti: vt nigꝝ p albū: malū p bonum.
Cui⁹ rō ē: q̄ꝛ semp alterū ꝯrioꝝ ē imp̄fe
ctū: et sic quodāmō p̄uatio alteri⁹: p̄ua=
tio aūt cognoscit' p habitū. Deinde com
pat arist. sensū ad intellectū dicēs q̄ fan
tasmata habēt se ad intellectum sicut sē
sibilia ad sensuꝫ: ita q̄ sicut sensibile mo
uet medium ei spēm suā imprimendo: ꝛ
aer īmutatus īmutat sensum: sic fantas=
mata intellectū. Dicit aūt q̄ neutrū ho=
rū mouetur ab obiecto motu proprie di=
cto cum nec sensus nec intellectus pati=
antur passione proprie dicta: vt dictum
est prius. Ex his concludit pħs. q̄ sicut
sensus non potest sentire sine sensibili:
ita nec intellectus intelligere sine fantas
mate. Hoc autem ideo contingit: vt di=
cit Scotus doctoꝛ subtilis tertia distin.
primi sententiarū: non quādo in intelle=
ctu sit species intelligibilis alia a specie
que est in fantasia: sed propter connexio
nem huiusmodi potentiarum adinuiceꝫ
que pro statu isto ita sunt cōnexe q̄ quo
tiens cunq̄ꝫ intelligimus vniuersale fan=
tasiamur singulare. Unde dicit cōmuni
ter pħs: q̄ sine sensu non potest homo
aliquid addiscere quasi de nouo acqui=
rens scientiaꝫ: neq̄ꝫ potest intelligere q̄=
si vtens scientia habita: Sed oportet cū
aliquid speculatur actu q̄ formet sibi a=
liquod fantasma. Hinc est q̄ leso orga=
no fantasie impeditur intellectus noster

a sua opatõne. Compat etiã sensum ad intellectũ: qz sicut post apphẽsionẽ sens⁹ sequit delectatio si obiectũ sit cõueniens vel tristicia si sit disconueniens ꝛ deinđ desiderium seu appetitus seu fuga. Sic intellect⁹ p⁹ apphẽsionẽ obi ipm psequit vel fugit. Dicit aũt ꝙ ꝗuis appetere vl' fugere ꝛ sentire e sint diuersi act⁹ nõ tamẽ drũt subo cũ sit idẽ organũ sens⁹ et appetit⁹: drũt tñ rõe formali cũ hẽat distictas rões formales ex natura rei. Ex pdictis cõcludit. p. ꝙ aĩa ẽ qdãmõ oĩa inqntum scz hz spẽs oim. Est eñ p sens⁹ sensiblia ꝛ p intellcm̃ intelligibilia. nõ est autẽ vt dt oĩa eo mõ q̃ posuit empedocles ꝙ erat terra inqtũ cogñscebat terrã ꝛ lapis inqntũ cogñscit lapidẽ. Lapis aũt nõ ẽ i aĩa sed spẽs lapidis siue similitudo lapidis

De potentia motiua. Ca. III

Uoniam autem anima. Postq̃. p. determiauit de parte aĩe intellectiua: nũc determiat đ pte motiua. ꝛ pmo distinguit duplicẽ appetitũ. s. sẽsitiuũ: intellectiuũ: siue volũtatẽ. Appetitũ aũt sẽsitiuũ distinguit ĩ duas vires: scz in vim irascibilẽ ꝛ cõcupiscibilẽ. Circa qđ notãdũ ꝙ fm coẽm opinionẽ in vi cõcupiscibili ponũtur sex passiones. s. amor et odiũ: desiderium et fuga: gaudiũ et tristicia. Obm eñ ꝯcupiscibil' ponit bonũ et malũ: delectabile vl' tristabile. vñ amor et odiũ respiciũt qddã bonũ vl' malũ in cõi siue sit pñs siue absens In appetitu igit cõcupiscibili ab ipo bono apphẽso cãtur passio amoris q̃ ẽ complacẽtia boni: cui ecõtrario rñdet odiuz ex pte mali: qđ ẽ ei⁹ displicẽtia: respectu aũt boni absẽtis ẽ mot⁹ ad ipm assequẽdũ: q̃ dr desideriũ vl' cõcupiscẽtia: cui eꝯrio rñdet fuga ex pte mali. ipm aũt bonũ habitũ impmit passionẽ gaudij vel delectatõis q̃ ẽ qes in bono: cui eꝯrio rñdet tristicia vel dolor ex pte mali. Gaudiuz aũt et tristitia terminãt et cõsequũtur nõ solũ passiões cõcupiscibilis sz etiã irascibilis fm aris. secũdo ethi. in vi vo irascibili ponũtur qnqꝫ passiões: scz spes ꝛ desperatio: timor ꝛ audacia ira. Obiectuz nãqꝫ irascibilis ponit bonũ vl' maluz arduũ: siue đ difficili attingibile vel supabile: qđ bonũ apphẽsũ vt possibile adipisci impmit passionẽ spei: q̃ qdez ad dit supra desideriũ quẽdã conatũ et quandã eleuationẽ animi ad ipm cõsequẽdũ. apphensũ vo vt impossibile adipisci causat passionẽ despatõis: sicut malũ arduum apphensũ vt impossibile supari impmit passionẽ timoris q̃ addit supra fugã quãdã depssiõnẽ animi ꝑpt difficultatẽ. vñ timor cõsequit despatõem vincẽdi. malũ vo arduũ apphensũ vt possibile supari impmit audaciã q̃ ꝯseqt spẽ victorie: ira aũt cõsequit audaciã: nullus eñ irascit vindictã appetẽs nisi audeat vindicare fm auicen. ¶ Notãdũ insup ꝙ act⁹ appetit⁹ sensitiui inqñtũ hñt trãsmutationẽ corpalẽ annexã ꝙ maxime circa, cor dicũtur passiões. Dr etiã forma recepta siue ĩ pon cognitiua siue appetitiua ĩ quãtũ hmõi pt dici passio. Alteri⁹ sciendũ ꝙ passiões aĩe dñr affectões inqntuz sũt inclinatio qdã ad actũ interiorẽ vl' exteriorẽ. vñ affectio dr q̃si adfactio. i. ad actũ inclinatio. Dicũtur etiã passiones affectibiles eo ꝙ sunt in vi affectiua.

¶ Aliter eñ a Scoto distinguuntur vis irascibilis ꝛ ꝯcupiscibil'. dist. 34. 3. sen. Cõcupiscibil' respicit illđ qđ natũ ẽ esse ex se cõueniẽs: vt cibũ et hmõi: vel disꝯueniẽs: vt carẽtia cibi: ita ꝙ nullo alio posito circa ipsum sola facta apprehensione natus est sequi actus delectandi vel tristandi fugiendi vel prosequendi quãtũ ẽ ex pte ei⁹. Talia aũt nõ respicit irascibilis ꝑ obiectis. Actus eñ irascibilis est irasci. irasci eñ fm pħm secundo rethorice est appetere vindictam. Obiectũ igitur eius est vindicabile: vel vt vsitato mõ loquar offendens. illud offendẽs nõ dicitur ꝙ statim est disconueniens cõcupiscibili: sed ꝙ impedit illud quod est primo cõueniẽs. puta si cibus ẽ primo conueniẽs appetitui gustatio aĩalis. Et iđ primo cõcupiscit ꝓhibẽs cibũ vl' remouẽs offẽdit aĩal ꝯcupiscẽs. Hoc

offẽdẽs ẽ obiectũ irascibil' circa qδ ira-
scibil' hꝫ nolle qδdã. nõ q̃dẽ ꝓprie refu-
giẽtꝭ sicut ꝯcupiscibil' refugit nolitũ sed
magꝭ repellẽtꝭ. ¶ Et si dicas cui⁹ ẽ vel-
le vnũ oppositũ ei⁹ est nolle alteꝝ. Rñ-
deo ⁊ dico qñ irascibil' hꝫ suũ actũ sũt ibi
duo nolita: vnũ irascibil' aliud ꝯcupisci-
bil'. ꝑtꝫ ĩ exẽplo ꝑus posito. Nolitũ ꝯcu
piscibile ẽ carere cibo: ⁊ ex ista nolitiõe
ĩ ꝯcupiscibili tristicia q̃. s. refugit nolitũ
Est etiã ibi aliud nolitũ. s. illud qδ au-
fert cibũ: ⁊ illδ ẽ nolitũ irascibil' nõ actu
refugiẽdi sꝫ ꝓpellẽdi ⁊ dũ nõ actu repel
lit' est tristia ip̃ius irascibilis. Isti autem
dolores irascibil' ⁊ ꝯcupiscibilis nõ sũt
idẽ: dolor em̃ cõcupiscibilis fit cũ alia in
mutatiõe organi in ꝑte sensitiua quã ira
scibilis. Cõcupiscibilis q̃dẽ cũ restrictio
ne sicut delectatio opposita ẽ cũ dilata-
tione. Dolor aũt irascibil' cũ calefactiõe
q̃ ẽ accẽsus sanguis circa cor. Et ex hoc
sequit' ꝙ ĩ ꝑte sensitiua irascibile ⁊ ꝯcu-
piscibile habẽt diuisa organa. ¶ In rõ-
nali aũt ꝑte possunt haberi talẽ distin-
ctionẽ obiectoꝝ sicut ĩ sensitiua. Nõ tñ
est tãta distinctio istoꝝ ĩ volũtate q̃ta in
appetitu sensitiuo: q2 volũtas nõ ẽ potẽ
tia organica: sꝫ sicut rõ diuidit' ĩ portio-
nẽ sup̃iorẽ ⁊ inferiorẽ ꝑ cõꝑationẽ ad di
uersa obiecta: ⁊ tñ simpl'r ẽ eadẽ potẽtia
sicut eadẽ poña est oꝑatiua circa ꝑmo et
scδo delectabilia ⁊ tristia ita ꝙ nõ est ibi
distinctio nisi ex ꝑte obiectoꝝ: in q̃ tẽdit
hec scδ. ¶ Ad euidẽtiã eoꝝ q̃ dicta sũt
notãdũ ꝙ idẽ doc. dicit di. xxij. secundi
sniarũ ꝙ portio superior ĩcludit tres po
tẽtias aĩe: ⁊ sil'r inferior. s. memoriã ĩtel
ligentiã ⁊ volũtatẽ: q̃ portiões distiguũ
tur ꝑ officia. Per portionẽ em̃ superio-
rẽ cognoscit' ⁊ diligit' de⁹. Per inferio-
rẽ xo ꝓxim⁹ ⁊ sic portio sup̃ior ẽ respe-
ctu eternoꝝ: ĩferior xo respectu tꝑaliũ:
¶ Deinde oñdit arꝭ. q̃d sit mouẽs al' ꝺm
locũ motu ꝓgressiuo: ⁊ ꝙ hoc nõ sit po-
tẽtia vegetatiua ꝓbat: q2 semꝑ mot⁹ ꝓ
gressiu⁹ ꝺm locũ ẽ ꝓpter aliqͩ imagina
tũ vel desideratũ. Nõ ei aĩal mouet' nisi
appetẽs vel fugiẽs aliqͩ nisi forte ꝑ vi-
olẽtiã. Sꝫ fantasia ⁊ appetit⁹ nõ ꝯpetũt
ꝑti vegetatiue: ꝗ ꝑs vegetatiua nõ ẽ ꝑn
cipiũ mot⁹ local' ꝓgressiui. hoc idẽ ꝓ-
bat' de sensu: q2 sensus ẽ in oĩb⁹ aĩalib⁹
⁊ tñ sunt mlta al'ia q̃ nõ mouet' hoc mo-
tu: sꝫ semꝑ manẽt in eodẽ loco. ¶ Et q2
posset aliq̃s dicere ꝙ hoc nõ ẽ ꝓpt' hoc
ꝙ deficiat eis ꝑncipiũ motiuũ: sꝫ q2 eis
deficiũt instrumẽta apta ad motũ. Ideo
ad remouẽdũ hoc subdit ꝙ nã nihil fa-
cit frustra nec deficit in necessarijs nisi
in aĩalib⁹ orbatis: vt sũt q̃dã monstra q̃
accidũt ꝑter intẽtionẽ nature ex corrup-
tione alicui⁹ ꝑncipij in semĩe. Sꝫ aĩalia
ĩmobilia sũt ꝑfecta in sua spẽ ⁊ nõ orba-
ta ꝗ in hmõi aĩalibus natura nihil facit
frustra nec deficit ĩ necessarijs. vñ seq̃t' si
habẽt ꝑncipiũ mot⁹ ꝙ haberẽt ꝑtes or
ganitas dispositas ad motũ ꝓgressiuũ
alias ꝑncipiũ mot⁹ esset in eis sup̃fluũ ⁊
necessaria ad executionẽ potẽtie motiue
sibi deficerẽt. ¶ Ponit ꝗ arꝭ. duo ꝑnci
pia mouẽtia. s. appetitũ ⁊ intellectũ: sub
intellectu aũt cõp̃hendit fantasiã qδ ꝑtꝫ
q2 alia aĩalia ab hoĩe mouent' q̃ tñ carẽt
intellectu. Mouet aũt vt dicit intellect⁹
nõ speculatiu⁹ sꝫ practic⁹ q̃ differt a spe-
culatiuo fine q2 videlꝫ intellect⁹ specula
tiu⁹ rõcinat' ꝓpt' scire. Practic⁹ xo ꝓpt'
oꝑari. practicũ em̃ δr a ꝑtaxi: praxis ãt
grece idẽ est qδ oꝑatio latine. Mouet
aũt fantasia siue intellect⁹ inquãtũ repñ
tat obiectũ appetibile qδ ẽ ꝑncipiũ ĩtel-
lectus practici. Cũ aũt volum⁹ aliq̃d de
liberare de agendis ꝑmo supponim⁹ fi-
nẽ: deinde ꝓcedim⁹ ꝑ ordinẽ ad inq̃ren
da illa q̃ agenda sunt ꝓpter finẽ ⁊ hoc ẽ
qδ subdit' ꝙ vltimũ in cõsideratione in-
tellect⁹ practici est ꝑncipiũ actiõis. i. il
lud vñ debem⁹ incip̃e actionẽ. Reducit
aũt ista duo mouẽtia. s. ĩtellectũ ⁊ appe-
titũ: ad vnũ. s. ad ip̃m appetibile qδ est
mouẽs nõ motũ. Appetit⁹ aũt ẽ mouẽs
motũ ab obiecto appetibili. Manifestũ
est em̃ ꝙ scδa mouẽtia nõ mouet nisi in
quãtũ ꝑticipãt ꝑmum. s. ip̃m appetibi-
bile. ¶ Circa hoc notãdũ ꝙ potẽtia mo
tiua q̃dã est imꝑans quedã imꝑata: In-

parās est ipa volūtas. Impata aūt ē potentia motiua sita in neruis ꝛ organis q̄ mouet ipa mēbra ꝛ organa vt poña motiua in manu ꝛ sic de alijs. ¶ Cōsequēt excludit .p. quādā obiectionē q̄ pōt fieri ꝗ .s. appetit⁹ sensitiu⁹ nō mouet qꝛ cōtinētes nō secūt hmōi appetitū: q̄ rō solui tur p hoc qꝛ in hoīe sunt ꝯrij appetit⁹ q̄rū vnū cōtinētes secūt sc3 intellectiuū3 alteri aūt repugnant sc3 sensitiuo. Intellect⁹ eñ iubet aliqñ retrahere a ꝯcupiscibili ꝑpter ꝯsiderationem futuri. ¶ Distinguit vlteri⁹ .p. duplicē rōnem practicā .s. vlem ꝛ pticularē. Ulis est vt optet filiū honorare pentē: pticularis vero vt ego fili⁹ talem honorē patri meo debeo exhibere. vlis aūt nō mouet nisi vt cā prima ꝛ q̄scēs. pticularis ꝟo mouet vt cā ꝓxia: ꝛ quodāmō motui applicata. Nā opatiōes ꝛ mot⁹ in pticularib⁹ sunt: vñ oportet ad hoc ꝗ mot⁹ seq̄t ꝗ opinio vlis ad pticularia applicet. et ꝑpter hoc etiā in actionib⁹ accidit: quādo opinio in pticulari opinabili corrūpitur ꝑpter delectationē vl ꝑpter aliquā aliā passionē q̄ tñ opinionē vlem nō corrūpit. ¶ Deinde oñdit .p. ꝗ tact⁹ ē necessari⁹ oī aīali quo pticipāt qualitates tāgibiles seu elemētares. Gustus etiam est necessari⁹ ꝛ inest oī aīali inq̄ntū ē q̄dā tact⁹: est eñ alimēti tangibil. Est tñ de bñ esse inquātū est discretiu⁹ saporū q̄ faciūt alimētum delectabile vel triste. Alij etiā sensus sunt de bene esse iō insunt solū aīalib⁹ que mouēt ꝟm locum. ¶ Circa ꝑmissa notādū ꝗ intellect⁹ ꝛ ratio nō sunt distincte potētie: s3 ītellect⁹ dr rō inquātū rōcinat ꝓferendo ab vno in aliud. ¶ Notādū etiā ꝗ aīa intellectiua ꝟm essentiā suā est tota in toto: ꝛ tota in q̄libet pte ei⁹: vt diffuse tractat bonauētura ī ꝑmo snīaꝝ: nec determinat sibi aliquā ptē corporis quo ad opatiōes sibi ꝓprias: vt intelligere ꝛ velle: cū intellectus volūtas non sint poñe organice. Sec⁹ aūt est ꝺ opationib⁹ ipaꝝ poñaꝝ. sensitiuaꝝ: vt videre audire ꝛ sic ꝺ alijs ¶ Demū sciendū ꝗ spūs aliqñ sumitur ꝑ aīa ipa: aliqñ vero ꝑ humore subtili Dicit aūt triplex spūs .s. vitalis: aīalis: ꝛ natural. Uitalis spūs fūdamētū ē cor a quo ꝓcedit ad totū corpus: oīa ei⁹ mēbra viuificās. Aīal aūt spūs fūdamētū ē cerebrū ꝛ ab eo ad toti⁹ corpis mēbra venit sensum eis ꝑstās. Naturalis ꝟo spiritus fundamētū est epar ꝛ ab illo ad totū corpus tendit oīb⁹ mēbris quattuor ꝟtutes dās naturales q̄ videl3 sunt appetitiua cōtētiua digestiua ꝛ expulsiua. Unicuiq3 eñ mēbro necesse est vt sit virtus appetitiua calida ꝛ sicca q̄ sit nature colere: rubee: vt desiccet humiditatē cibi ꝛ attrahat eam ad se. Decet etiam vt vnūq̄dq3 mēbrū virtutē habeat contentiuā cui⁹ natura sit ꝟm colerā nigrā vt ꝯtineat cibū quousq3 digestiā suā cōpleat actionē in eo. Cōuenit iterū eis virtutem habere digestiuam ꝟm sanguinis naturam existentem qua cōtentum digerat cibū ꝛ eū in suā mutet essentiam virtutis aut expulsiue fleumatis naturā habentis necessitas est vt p eaꝝ supfluitas ꝛ fex cibi a membris expellatur.

Explicit liber ꝺ anima ꝛ per cōsequens tota philosophia naturalis que est secūda pars huius cōpendij copulati ex dictis scoti doc. subtilissimi.

Incipit tercia pars que est de metaphisica

Expedita secunda parte istius tractatus q̄ erat de phẏica restat nūc agere ḋ tercia ꝑte.s. metaphisica. Circa qḋ primo videndū est de eius subiecto. Pro cuiꝰ euidentia ſm doctrinaz scoti in hoc primo ⁊ in ꝓlogo primi sniarū: qḋ subiecto theologie p̄supponēdo ea que dicta sunt de subiecto scientie primo c. primi phẏicoꝝ. Primo aliqua p̄mittā deinde aliquas ꝯclusiones subiūgam. ¶ Quātū ad primū Sciendum ꝙ ens inq̄tū ens scꝫ ens in cōmuni sūptū ſm r̄onē entis: prima sui diuisione diuidit̄ in ens finitū et infinitū. Nam diuisio entis in .x. p̄dicamēta nō est eius prima diuisio: sed alia est prior ea ⁊ accipiēdo alterū membrum scꝫ finitū diuidit̄ in decē p̄dicamēta. Unde deꝰ cadit sub vno membro diuisionis et decē p̄dicamenta sub alio. Omne eñ ens p̄dicamentale est finitū: deus est ens infinitū ideo deꝰ est ens extra genus. ¶ Itē sciendum ꝙ quātum ad p̄sens sufficit: duplex est primitas scꝫ perfectionis et adequationis Primitas ꝑfectionis in quacūqꝫ scientia respicit gradū entitatis rei vt sic illḋ dicatur primū quod est nobiliꝰ ens quocunqꝫ alio ad istam scientiam pertinēte Un̄ ſm hāc p̄mitatē deꝰ ē primū subiectū cōsideratū ī hac sciā.i. ꝑfectissimū. Sꝫ p̄mitato adeq̄tiōis vero p̄mitatē q̄ subiectū ⁊ sciā adequant̄ ita ꝙ nec sciā excedit suum subiectū nec ecōuerso. Sꝫ quicq̄d aliquo modo cadit sub cōsideratione sciētie cadit sub r̄one formali subiecti ⁊ econuerso: quicquid ꝑticipat rationem formalem subiecti cadit sub ratione formali illius scientie. Et sic ens inq̄tum ens est primum subiectum in metaphisica quicquid ꝑticipat naturaz entis: vt sic cadit sub consideratione metaphisice. Et quicquid cōsiderat̄ in metaphisica consideratur sub ratione entis. ¶ Notandum insuꝑ ꝙ ens inquantum ens dicit vnū cōceptum cōem vniuocuꝫ ⁊ realem: deo ⁊ creatore: de quo habet̄ ī quarto huiꝰ ⁊ hoc de primo principali.

Quantum ad scḋm sit hec. ¶ Pr̄ia cōclusio Ens inquantū ens habet ꝓprias passiones ꝓbat̄ per aristo. quarto metaphisice: est scientia que speculat̄ ens inq̄tum ens et que huic insunt ꝑ se. Item ibidē. c. tercio dicit ꝙ nūeroꝝ inquantū numeri sunt: sunt proprie passiones vt ꝑitas imꝑitas: sic et enti inquātum ens. ¶ Sꝫ ꝯ hāc cōclusionē arguit̄: si ens inquantū ens hꝫ aliquā ꝓpriā passionē illa sit. a. tūc sic si ens hꝫ passionē a. ḡ a. ē nihil: ꝯsequēs est falsum ergo an̄s: falsitas ꝑtꝫ cōsequētis q̄ nō ens nō est passio alicuiꝰ ꝓbatio cōsequētie. omne subiectū est extra essentiā passionis cū cadat in diffinitione passionis vt additamētū ex nono metaphisice. Sed quicquid est extra entis naturā vel essentiā ē nō ens ⁊ ꝑ ꝯsequens nihil. ¶ Sequit̄ etiam ꝙ ens ſm suam totam cōmunitatem nō p̄dicetur in quid de quolibet. Respōdeo ad istud ꝙ passio entis nō est simpliciter nihil: ad ꝓbationē cū ḋr ꝙ oē sbiectū ē extra r̄onē vel eēntiā passiōis Dico ꝙ si ꝑ eē extra eēntiā alicuiꝰ ītelligit̄ esse extra ꝯceptū formalē eiꝰ sic ꝯcedo. nā subiectū distiguit̄ formal̄r a sua passiōe ꝓpria ⁊ sic ī sua diōne cadit vt additamētū. si vo ꝑ extra eēntiā eē ītelligas distīctionē realē q̄ ē īter rē ⁊ rē sic nego q̄ ꝓpria passio nō distinguit̄ realit̄ a suo subiecto ⁊ ꝑ ꝯn̄s a. est ens realit̄ ⁊ nō nihil nō eī ens formaliter. Est eī mediū īter ens ⁊ nihil formalit̄. s. aliq̄d qḋ nec est hoc nec illḋ tn̄ īter ens realit̄ ⁊ nihil nullū ē mediū. Qḋ āt addit ꝙ ens ſm suaꝫ cōitatē totā nō p̄dicat̄ ī q̄d ḋ oībꝰ nō habeo ꝓ ī ꝯuenīēti sꝫ ꝓ necc̄rio q̄ īpossibile ē ens p̄dicari ī q̄d ḋ vltīs dr̄ijs nec ḋ ꝓprijs passionibꝰ nec ḋ suis ꝓprijs ꝯctiuis q̄bꝰ ꝯbit̄ ad ens creatū ⁊ īcreatū sicͭ ondā in 4to huiꝰ. ¶ Scḋa ꝯclusio ē ꝙ passiones entis sunt de eo demōstrabiles: ꝓbat̄ id qḋ est ꝑfectiōis in qualibet sciā nō est negandū in sciā ꝑfectissima: sꝫ ꝑfectōis ē ī q̄cūqꝫ sciā ꝙ dem̄r et pas=

ſiōes ꝺ ſbiecto cū ſcia ſit hit⁹ ɔcluſiōis demōſtrate p̄mo poſterioꝝ. cōcluſio demōſtratōis āt ɔtinet paſſiōes ꝺ ſubiecto ꝗ hoc nō ē negādū ī illa ſcia ꝑfectiſſima q̄ ē de ente vt ꝺ ſubiecto: vt dicet ɔcluſione ſeq̄nti. S3 ꝯ illā ɔcluſionē arguit ſic ꝙ ī demōſtratiōe potiſſima optet ſumere ꝑ medio aliq̄d mediās int̄ ſbiectū ⁊ paſſionē ſ3 īter ens ⁊ ſuā paſſionē nō ē aliq̄d mediū ꝗ de ente n̄ pōt aliq̄d demōſtrari demr̄atōe potiſſia ꝓbatio minoꝛ int̄ ſbiectū cui⁹ ɔcept⁹ ē ſimplr̄ ſimplex ⁊ ſuā paſſionē nō pōt eē aliq̄d mediū: ſ3 ɔ̄ctus ent ē ſimplr̄ ſimplex ꝗ ⁊c̄. ꝓbatio maioris ꝓſylogiſmi q2 illō mediū aut ē diffinitio ſubiecti aut paſſiōis aut mixtū ex diōne illi⁹ ⁊ illi⁹. S3 ſubiectū ⁊ paſſio q̄ hn̄t ɔceptū ſimplicit̄ ſimplicē cuiuſ mōi ſūt ens ⁊ ſua paſſio n̄ pn̄t diffiniri: ꝗ īter ens ⁊ ſuā paſſionē nullū demr̄atiuū mediū pōt ſumi. Preterea nullū ſbiectū ē ī poñā ɔ̄ditiōis ad paſſiōes ꝺmr̄abiles ꝺ ipō: ſ3 ens ē in poñā ɔ̄dictiōis ad ea q̄ ponūt paſſiones ei⁹ ꝗ illa q̄ ponūt paſſiones entis n̄ ſūt paſſiōes demr̄abiles ꝺ illo maioꝛ pt3 q2 alias paſſio ineſſet contingent̄ ſuo ſubiecto: ⁊ ꝑ ɔ̄ñs nō eēt demr̄abil̄ nec ſcibil̄ de illo: minoꝛ ꝓbat̄ inductiue ī paſſionib⁹ diſiūct entis: vt ſūt act⁹ ⁊ poñā cā ⁊ cātū ⁊c̄. q2 poñā īcludit negationē act⁹ ⁊ ecōuerſo. Si ꝗ ens ē ī actu vel poñā pōt eſſe actu ⁊ nō actu et poñā ⁊ nō poñā. Preterea nulla paſſio demr̄abil̄ de ſubiecto p̄dicat̄ ī q̄d ꝺ ſubiecto: nec ꝺ aliq̄ cōtento ſub ſubiecto patet. S3 aliq̄d qꝺ ponit̄ paſſio demr̄abil̄ de ente puta vnū p̄dicat̄ in q̄d de ɔtent ſub ente q̄re ⁊c̄. ꝓbatio minoꝛ. ij. metaphiſice. c. iij. in fine: dicit ph̄us ꝙ ſic ens p̄dicat̄ ſm eandē naturā de quāto ⁊ q̄li ⁊c̄. ita vnū: ſ3 ens p̄dicat̄ de decē p̄dicamēt ī q̄d ꝗ vnū. R̄n̄. ad p̄mū cū ꝺr ꝙ ī demr̄atōe potiſſia optet ſumere ⁊c̄. ɔcedo maiorē ſ3 minoꝛ ē falſa. Ad ꝓbationē dicēdū ꝙ diffinitio ē duplex q̄dā dic̄ q̄d: q̄dā ꝓpt̄ q̄d mediū āt demr̄atōis nō ē diffinitio dicēs q̄d ē ſimplr̄: ſ3 diffinitio dicēs ꝓpt̄ q̄d. ad ꝓpoſitū dicendū ꝙ īter ens ⁊ paſſionē entis pōt ſumi diffinitio dicēs ꝓpt̄ q̄d paſſiōis nō obſtāte ꝙ paſſio h3 ɔceptū ſimplr̄ ſimplicē. Ad cui⁹ euidētiā ſciēdū ꝙ ſubiectū hn̄s plures paſſiōes ſic ſe h3 reſpectu eaꝝ ꝙ ipē paſſiones ſūt ab ipō ſubiecto ſm quēdā ordinē nālē q2 vna mediāte alia ita ꝙ p̄oꝛ paſſio ē cā ꝓpter q̄d īherētie ſcꝺe paſſionis ad ſubiectū: ⁊ pōt ſumi ꝑ medio ad demr̄andā ſcꝺam de ſubiecto. Exemplū hr̄e angulū extrinſecū eq̄alētē duob⁹ ītrīſecis ſibi oppoſitis: ⁊ hr̄e tres angulos eq̄les duob⁹ rect ſūt due paſſiōes trianguli hn̄tes ad ſe ad ipm̄ triangulū ſm ordinē nālē ita ꝙ vna ineſt mediāte alia ⁊ vna pōt ſumi ꝑ medio ad ꝓbādā aliā demr̄atiue. q2 ꝑ hr̄e angulū extrinſecū ꝓbat̄ triangulus hr̄e tres. S3 nūq̄d habere angulū extrinſecum eſt diffinitio ipius habere tres. eſt vtiq̄ diffinitio nō dicēs q̄d ſed ꝓpter quid. Nā diffinitio propt̄ q̄d eſt mediū in demōſtratione: ⁊ hoc modo oīs cauſa eſt mediū dicēs propter q̄d effectus. vnde ar. ij. poſterioꝝ idē ait eſt mediū ⁊ cā. Ad propoſitū cū ent ſint plures paſſiōes nō oportet q̄rere diffinitionē q̄d eſt ad probādā de ente paſſionē ſicut q̄rit rō. ſed ſufficit diffinitio propter q̄d: hec eſt vna paſſio reſpectu alteri⁹ ſed prioꝛ reſpectu poſterioris. ſic diffinitio paſſionis eſt mediū demōſtrationis. ij. poſterioꝝ. Paſſiōes ꝗ entis habēt quēdā ordinē inter ſe in cōpatione ad ens: ⁊ vna poteſt ſumi pro medio ad demōſtrādā aliā: Eſto ꝙ ens vel quecūq̄ paſſio entis ſit īdiffinibilis diffinitione dicente quid eſt: vtputa q2 ɔcept⁹ ſimpliciter ſimplex nō eſt diffinibilis: vt patet ꝑ ariſto. quarto metaphiſice contra platonē: ſed hic eſt vnū dubium que paſſio ſit prioꝛ ⁊ que poſterioꝛ in paſſionibus entis vt ſic vna altera3 poſſit demonſtrare. R̄n̄. ſaluo meliori iudicio: quicquid ſit de alijs paſſionibus q2 nimis prolixū ⁊ difficile ē videre ꝺ oīb⁹ paſſionib⁹ entis. Dico ꝙ vt videtur ꝙ vnum ſit ſimpliciter prima paſſio entis. Tum q2 probat de ea ſpecialiter ari. ꝙ

significat eadē naturā cū ente q̄rto me. capl'o secūdo. Tum q2.xj.meta.dicit.3. ca. q nihil differt omnia entia reducere ad ens vel vnū: cū idem significēt puer=tibiliter. Post hāc videt ver eē secūda passio entis: tertia aūt bonū. nā rō vitatis videt eē prior ex natura rei q bonitatis: sicut intellect⁹ naturalr ē prior volūtate. Sic pt dici de alijs passionib⁹ entis cōiter q subtiliori lectori relinquo. Et si ita ē ipm vnū pt sumi p medio ad de=mōstrandū ens eē ver. Et ver pt sumi p medio ad demōstrādū ens eē bonum: r sic de alijs. Ipm aūt vnū remanet in=demōstrabile de ente vl' ppter defectum medij. vel q2 ipm in esse enti est p se no=tum: vel pter vtrunq. Ad secūdū cū dr q nullū subm ē i potētia pdictōis dicit q passiōes disiuncte non sūt pprie passiones illi⁹ cōis cui assignātur s3 inferior. Sed cōtra: oīs ppa passio hab3 subiecm cui inest p se et pmo sic q illi nō inest p rōem alteri⁹ sed oīni alij p rōem ei⁹ ex pmo post. Sed passio disiuncta habet aliqd tale subiecm primū nisi ipm cōe: q2 nulli cōuertibiliter inest. patet g q illd cōe ē primū subm. Alr g dōm est q passio disiuncta realiter r quātum ad illud quod significat est vnica. Qm erg=go passio illa vnica ē nobis ignota non possumus eā nomiare vno nomie s3 cir=cūloqmur eā p aliq duo disiūcta eo mō q loqtur arist. q̄rto meta. de medio priorū innomiato qd circumloqtur p abnegatōnem vtriusq: vt qd ē nec albū nec nigrū Dico ergo q p contingēs vel necessariū circūloqmur vnā passionē. sit igit illa passio a ad a nō se h3 ens i potētia pdictōis imo ncc'rio oīe ens ē a. Ad tertiū dicendū q illa similitudo nō currit super quattuor pedes. vnde simile ē et dissimile. Simile p tāto: q2 sicut ens significat eandē naturam ralr cū q̄libet de q pdicatur sicut et vnū cū sit ppa passio entis n differt realiter a quocunq ente. Sed in hoc ē dissimile: q2 ens ē idē formalr cuilibet inferiori de q pdicat: r iō pdicatur i qd. Nō sic āt vnū: r iō pdicat i q̄le r de nominatiue de subo r nō in qd. Passio em̄ et si sit idē realr cū subo nō tn formaliter: vt dicet q̄rto hui⁹. Tertia 9clusio est ista ens inq̄ntū ens ē pmū subm in metha. pbat pmo auctē aristot. in pmo ca. 4. metaphi. est scia q speculat ens i quātū ens: sed ista nō ē aliq scia pticlaris ergo rc. Ad idē ē auicē. pmo meta. secūdo ca. Itē aris. sexto meta. vbi mouet an pma phica sit vlis vl' circa aliqd gen⁹ pticularis entis videt soluere qd ē vlis. vnde in fine solutōis dicit de ente inq̄ntū ens erit hmōi scia speculatiua. Item etiā pbat rōe: illud ē subm pmum cuiuslibet scie cuius sūt p se pmo passiōes q p se cōsiderāt in illa scia. Sed nihil aliud ab ente est huiusmōi cui passiones considerate immediata insint per se primo: ergo ens ē pmū subm methaphis. Maior patet accipiēdo ly pmo sicut accipit phisic⁹ i pmo post. ca. de vli qd sc3 inest alicui fm q ipm r nō p aliud. Sed oīni alij inest p ip3. hec ē em̄ 9ditio pmi subiecti cuiuscūq passiōis. Sed minor pt3: quia passiōes metaphis. puta vnū vm bonū actus r pon̄ nccs cōtingētia r sic d alijs nō sūt alicui⁹ entis inferioris pmo r p se S3 cuiuslibet inquantum ens: nā als nō cōueniret oīni enti: g sunt passiones entis inquantum ens primo et per se. Confirmatur: quia ista scientia dicitur a meta quod est trans r icos scientia: qua si transcendens scientia. Sed cōtra istam conclusionem arguitur multipliciter. Primo sic: illud quo formaliter sciētia distinguitur: et a quo formaliter denominatur est eius proprium subiectum sed ens sic cōmune nō est huiusmodi respectu metaphisice: ergo rc. Maior est euidens. Hec enī sūt conditiones primi subiecti et quod denominet formaliter scientiam r q distinguat. Secantur em̄ scientie quemadmodum et res tertio de anima. Minor pbatur primo quantum ad primam partem vic3 de distinctione. q2. vj. metaphisice distinguit aristotiles tres partes scientie speculatiue videlic3 phisicam: que est circa inseparabilia a

materia et mobilia et mathematicam que est circa inseperabilia a materia et immobilia. Et metaphisicam que est circa separabilia et immobilia cuiusmodi sunt substantie separate. si ergo distinctio scientiarum speculatiuarum sit conueniens: videtur quod metaphisica sit circa propriam substantiam ipsarum. Secunda pars minoris patet de denominatione ex prologo huius vbi vocat philosophus hanc scientiam diuinam: quia est diuinorum ❡ Preterea si ens sic comune sit subiectum in metaphisica: ergo in speculatione entis omnis consistit felicitas naturalis. consequentis est falsum: ergo et antecedens probatio consequitur secundum aristo. x. ethicorum dicitur quod felicitas naturalis consistit in consideratione metaphisicali. tunc si noticia subiecti in scientia continet virtualiter totam notitiam illius habitus vel scientie: ergo perfectior est quocunque alio in illa scientia quia quod continet aliud virtualiter est eo perfectior. Si ergo felicitas consistit in aliquo actu metaphisico maxime erit circa actum cognoscendi subiectum metaphisice quod est ens per se: cum ille actus sit perfectissimus in metaphisica. Falsitas consequentis patet in hoc quod notitia entis non est simpliciter perfectissima. Preterea si ens sic come est subiectum primum metaphisice quod metaphisica sub se alias omnes subalternat. consequens est falsum ergo antecedens: probatio consequentie: quia tunc subiectum cuiuslibet scientie esset sub subiecto metaphisice: hoc enim est conditio subalternate scientie vt patet primo posteriorum. falsitas consequentis patet ex sexto metaphisice vbi aristotiles distinguit tres partes essentiales scientie speculatiue quod non esset si omnes alie subalternarentur metaphisice probatio quia scientie subalterne vel ponunt in numerum cum subalternantibus vel non: si sic ergo plures essent scientie speculatiue quam tres: cum multe alie sint scientie subalterne. Si non ponunt quod phisica matemathica cum ponant in numerum: cum metaphisica non subalternantur ei quod erat probandum.

❡ Preterea de subiecto scientie oportet precognoscere si est et quid est: primo posteriorum: sed in ista scientia non est notum quid est ens: ergo non est huiusmodi subiectum: probatur minor quia ens est comunissimum non habens genus et differentiam: ergo nec diffinitionem: ergo nec quid cum diffinitio dicat quid primo topicorum. ❡ Preterea subiectum cuiuslibet scientie habet propria principia ex primo posteriorum: sed ens sic comune non est huiusmodi ergo etc. probatio minoris tum quia ente nihil est prius: principium autem est prius principiato. Tum quia si ens inquantum huiusmodi et vt sic come haberet principia: ergo quodlibet ens haberet principia. Sic enim arguit arist. primo posteriorum de reduplicatione: Si iusticia esset bonum in eo quod bonum: iusticia esset omne bonum: consequens est falsum: quia tunc esset processus in infinitum in principijs et principiatis. ❡ Item substantia est primum subiectum huius scientie. ergo ens non est subiectum: consequentia patet quia eiusdem scientie non sunt plura subiecta prima antecedens patet ex sexto metaphisice. Substantiarum queruntur principia et cause: sed illud cuius principia et cause queruntur in aliqua scientia est eius subiectum. Item arguitur quod deus et intelligentie siue genus substantiarum separatarum quod idem est sit ibi subiectum per commentatorem .x. phisicorum comento vltimo dicentem: Qui prima philosophia .i. metaphisica que nititur probare entia separabilia esse peccat: genus enim entium separatorum esse non declaratur nisi in scientia naturali: hec enim entia sunt subiectum metaphisice vel philosophie prime. Et impossibile est aliquam scientiam probare suum subiectum esse. ❡ Ad ista argumenta dicendum ad primum Cum dicitur illud quo scientia formaliter distinguitur etc. Dico quod ista maior non est vera vniuersaliter. Ad cuius euidentiam notandum primo quod scientia non videtur esse tantum circa aliquid tanquam circa subiectum principaliter

consideratū:sed etiam circa causas sub-
iecti.exemplū sicut in libro ð anima tra
ctatur de diffinitione anime ⁊ partibus
⁊ passionibus eius ꝙuis illius scientie
subiectū ponatur corpus animatum cu-
ius anima est principium:⁊ sic de mul-
tis alijs.Consimiliter est in ꝓposito de
metaphisica.Nam eius consideratio est
circa causas altissimas nō tāꝙ subiectū
principale:sȝ tāꝙ principia subiecti:vn
de ī ꝓncipio sexti huius ðr ꝙ ꝓncipia ⁊
cause querunt̄ enti.Considerat ḡ meta-
phisica causas altissimas : vt principia
sui subiecti vel etiā aliter cōsiderat eas
vt ꝑtes principales subiecti primi quia
sunt nobilissima entia.¶ Scðo notādū
ꝙ substātie īmateriales ⁊ īmobiles non
ꝑtinēt ad ꝯsiderationē sciē alicui⁹ ꝑticu
laris note nobis ex puris naturalib⁹:lȝ
eñ de ip̄is sint multe ꝓprietates cogno
scibiles quātū ē ex ꝑte earū nō tñ nobis
via sensus:iō aliqua sciā possibil' est ha-
beri ð eis sȝ nō nobis.Proprietates āt
scibiles a nobis via sensus sūt passiōes
entis.vñ verū est ꝙ iste substantie sunt
subiectū alicui⁹ sciē speculatiue potenti
eas cognoscere sȝ nō nobis.Et ideo q̄n
tū ad ea que sūt scibilia de eis cadūt sub
ꝯsideratiōe metaphisice nō vt ꝓmū sub
iectū sȝ tāꝙ aliq̄d ꝯtētū sub ꝓmo subie-
cto qð est ens.De⁹ eī cognoscit̄ ī meta-
phisica nobiliori mō q̄ pōt ꝯsiderari ī ali
qua sciā naturaliter acq̄sita.Passiones
nāqȝ entis cū eo ꝯuertibiles ꝯgnosci in
sūmo de aliq̄ ente ⁊ passionū disiunctarꝫ
nobili⁹ diuidēs eidē ꝯpetere in sūmo ē
nobilissima ꝯgnitio naturaliter possibil'
de deo.Hec aūt tota ꝯgnitio ē metaphi
sica:qꝛ cui⁹ est ꝯsiderare passionē in cōi
de subiecto in cōi eiusdē est cognoscere
eandē passionē in summo de eodē subie
cto ꝑticularit̄.Tūc ad pbm̄ ḡ distinctio
ne sciē speculatiue.Dico ꝙ lȝ hmōi di-
stinctio possit fieri penes subiectū iuxta
illud tertio ð aīa:secant̄ sciē q̄admodū
⁊ res:ñ tñ solū sȝ etiā pōt fieri ꝑ ꝓncipia
vel etiā ꝓncipales ꝑtes subiecti:⁊ ideo

sciā hec est circa separabilia ⁊ immobi-
lia tanꝙ circa principia et principales
partes subiecti:et hoc modo denomina-
tur theologia vel diuina non a subiecto
sed a causa sicut naturalis scientia dici-
tur a natura que tamen communiter nō
ponitur subiectum illius scientie sed est
principium subiecti eius.¶ Ad secun-
dum dicitur ꝙ tunc in speculatione en
tis consisteret felicitas naturalis: nego
consequentiam : ad ꝓbationem dico ꝙ
aliquid perfectius potest esse dupliciter:
ter:vel permissiue vel positiue.Primo
modo quanto aliquid vniuersalius tan
to perfectius. Secundo modo omne in
ferius est perfectius suo superiori quia ī
cludit aliquid positiue quod addit su-
pra superius.Exemplum animal est ꝑ-
fectius musca permissiue pro quanto po
test esse in aliquo inferiori perfectiori ꝙ
sit musca puta in homine sed musca per
fectior est animali positiue pro quanto
includit animal et aliquid aliud.Ad ꝓ
positum noticia subiecti in scientia est ꝑ-
fectior permissiue : non oportet autem
ꝙ positiue perfectior est enim cognitio
qua cognoscitur ꝙ primum ens intelli-
git per essentiam suam :quod probatur
duodecimo metaphisice ꝙ scire ens in-
quantum ens est vnum. Cum ergo ait
Aristotiles decimo ethicorꝫ ꝙ in actu
metaphisicali ꝯsistit felicitas hoc habet
veritatem pro quanto substantie imma-
teriales sunt de consideratione metaphi
sici modo pre exposito in quarum contē-
platione consistit felicitas naturalis ꝑm
ipsum.¶ Contra omne virtualiter con-
tentiuum alicuius est perfectius eo eti-
am positiue sed notitia subiecti continet
virtualiter omnem aliam noticiam in
ista scientia ergo ⁊c.¶ Respōdet̄ ꝙ cō
tinere virtualiter aliquid potest esse du
pliciter vel virtualiter actualiter vel vir
tualiter potentionaliter.Prima conti-
nentia arguit perfectiorem noticiam
positiue. Secunda solum permissiue:
sic est in proposito maxime de scientia

vna vnitate generis ꝓximi vel remoti
ꝺ quo habet̄ sexto hui⁹. ¶ Ad terciū cū
arguit̄ ꝙ tūc oēs alias scientias subal
ternat: negādo ꝯñā ʒ. ad ꝓbationē dico
ꝙ ꝓcedit ab insufficiēti. Nā ad sciētiā
sabalternā nō sufficit subiectū sub sub-
iecto: sed plura alia requirunt̄ inter que
vnū est ꝙ noticia inferior a superiori ac
cipiat principia sua ad ꝓbandum ꝯclu
sionē. Requirit̄ etiā ꝙ subiectū sciētie
subalterne addat aliquā differētiā acci
dentalē ad subiectū scīe subalternantis
quō se habet ꝑspectiua que est de linea
visuali ad geometriam ⁊ musica que est
de numero sonoꝝ ad arismetricā. Son⁹
eñ addit numero ⁊ linee addit visuale:
hec additio deest in ꝓposito: licet enim
subiecta aliarum scientiarū sint ex addi-
tione ad subiectum metaphisice ⁊ aliqꝺ
cōstitutū ex subiecto metaphisice: ⁊ aliq̊
addito: illud tñ additū nō facit vnū per
accidens cū eo: sed vnū ꝑse. Illud nāqꝫ
additū est differentia mediata vel inme
diate cōtrahē s ens q̄ ē ꝑ se vnū facit cū
ente: vel cū aliquo includente ens inq̄-
tum ens sicut binarius addit suꝑ nume-
rū differentiā essentialē. ¶ Ad quartuʒ
cū dicit̄ ꝙ de subiecto oportet ꝑ̄supo-
nere quid est cōcedo: sed minor est falsa
⁊ cū dr̄ ꝙ ens nō hʒ q̄d cū sit cōmunissi
mū ⁊ trāscendēs. Dico ꝙ hoc ita est in
omni generalissimo: ꝙ nullū generalis-
simū habet q̄dditatē ꝓprie dictam cum
nō habeat genus ⁊ differentiā supra se
⁊ tñ q̊libet habet quid: quia alias non
ꝑ̄dicaret̄ in quid de aliquo. vnde ꝓba-
tio ista est insufficiens ꝙ si nō habet dif-
finitionē vel q̄dditatē ꝓprie dictā quod
nō haberet quid: vel q̄dditatē large su-
mendo. Non eñ sequit̄ nisi de q̄dditate
speciei cui⁹ ꝓprie est diffinitio. Licet ꝫ
ens ꝓprie nō habeat quid quod exꝑri-
mit̄ ꝑ diffinitionem: sicut arguit ꝓbatio
illa tñ habet quid eo mō quo habet eēn
tiam. Oportet eñ in diffinitionibus de
uenire aliquo mō ad aliqua simpliciter
indiffinibilia qꝛ nō est ꝓcessus in infini
tum in rationib⁹ ſm p. ij. huius. Quid

ditas ergo nō solum sumit̄ ꝓ diffinitio-
ne q̄dditatiua: sed etiā ꝓ inclusis in ipa.
¶ Ad aliud qñ dicebat̄ ꝙ ens inquan-
tum ens non habet principia. Dicendū
ꝙ principia subiecti possunt intelligi in
duplici genere: vl'i cōplexa vel cōplexa
⁊ vtroqꝫ modo ens habet pr̄icipia. Nā
principia incōplexa entis inq̄tū ens sūt
prime cause īmateriales: nā ipe sūt cau-
se primi effectus qui est rei entis: habet
etiā principia cōplexa. i. principia per q̄
sue ꝓprietates sibi inherent qꝛ de ipso
potest esse demōstratio ꝓpter q̄d vt di-
ctum est. Tūc ad ꝓbationes ente nihil
est prius: principiū aūt est prius princi-
piato. Dico ꝙ cū sit sermo de īcōplexo
principio: ens cōe vt sic nō habet princi
pium qꝛ cū sit cōe tam isti q̄ illi abstra-
hit ab vtroqꝫ ⁊ neutꝝ includit in sua rō
ne. Sed bene ens habet principium vt
reseruat̄ in suis inferioribus. nam plura
sunt entia quib⁹ ꝯuenit habere principi
um: ⁊ esse principiata: ⁊ hoc mō ens ha
bet aliquod prius se. ¶ Sed loquendo
de complexo ꝯcedo ꝙ tale principiū est
prius nō quidē ente: sed ꝓprietate entꝭ
cui⁹ est principiū: vt dictū est. ¶ Ad se-
cūdā ꝓbationē qꝛ tūc q̊libet ens habe
ret principia si entis inq̄tū ens sunt ꝑ̄n
cipia. Respōdeo si loquimur de princi-
pio incōplexo: sic dico ꝙ ens inq̄tū ens
habet principia accipiendo: ly inq̄tum
specificatiue: sed nō reduplicatīe eo mo
do quo arguit phi. j. posterioꝝ. Si vo
loquit̄ de principio cōplexo que sunt ꝓ
positiones inmediate ad ꝓbandū passi-
ones de subiecto: sic dico ꝙ entis inq̄-
tū ens sunt principia accipiendo ly inq̄
tū reduplitatiue: ⁊ sic oē ens habet prin
cipiū: qꝛ passiones entis sunt demōstra-
biles de quolibet ente ꝑ ꝑ̄ncipia ꝯplexa
Nā omnis passio suꝑioris est passio cu-
iuslibet inferioris per se licet non primo
Sic ergo patet ꝙ argumētū accipit mi
norem falsam. ¶ Notandū aūt ad eui-
dentiam ꝙ inq̄tū ⁊ quelibet alia dictio
reduplicatiua sumit̄ dupliciť. Aliq̄n re
duplicatiue aliq̄n specificatiue: Redu-

plicatiue quidez sumit̃ qñ denotat illud
cui iungitur eẽ formalẽ cãm et p̃scisam ĩ
hererentie p̃dicati ad subiectum. Exem=
pli grã: hõ inquantum homo ẽ risibilis:
ibi inquãtum denotat q ly homo qui se
quit̃ immediate ad ly ꝛ inquãtũ est cau=
sa p̃cisa et formalis quare risibile inest sb
iecto quod est homo. Nam risibile inest
homĩ ꝫm ꝓpriam rationẽ humanitatis
vt ꝑ causam: ꝛ tunc valet consequẽtia a
ly inquantũ ad vniuersalẽ. Nã si homo
inquantum homo est risibilis: oĩs ho=
mo est risibilis. Accipitur aũt aliquãdo
specificatiue quãdo nõ notat talem cãm
sed tm̃ formalẽ rationem illius cui adiũ=
gitur. Exemplum: homo inquantũ rati=
onalis ẽ albus: sensus est: q homo qui
est rationalis est albus. Vñ ly inquantũ
specificat q homini sic considerato sb ra
tione rationabilitatis nõ repugnat albe
do: et tunc non valet consequẽtia ab in=
quantum ad vniuersalem. non em̃ seq̃t
igitur omnis homo est albus. ¶ Ad illõ
q substantia est p̃mum subiectum: ergo
non ens: nego antecedẽs. Ad pbm dico
q nihil plus vult nisi q de substantia ẽ
p̃ncipalior intentõ metaphisici q̃ de ac
cidente tanq̃ de nobiliori ꝑte sui subiecti:
Sic enĩ principia querũtur ꝛ cause sub=
stantie non vniuersaliter sed p̃ncipaliter
Et ergo aristo. intendit ꝓbare in princi
pio sept° metaphi. vbi ꝓbat subiam pri
orem oĩ accidente prioritate triplici q̃=
re de ip̃a principaliter ẽ agendum.
¶ Ad cõmentatorẽ aũt impugnantẽ aui
cennã dico negandus est cõmentator: et
standũ est cũ auicenna ponẽte ens inq̃n
tum ens esse subiectuz metaphisice. Qd
aũt cõmentator dicit nulla scientia ꝓba
re põt suũ subiectũ eẽ: falsum ẽ. licet em̃
nulla scientia demõstret suũ subiectum
demonstratõne ꝓpter quid ꝛ a p̃ori: qꝛ
ipsum subiectũ est prius notum primita=
te nature. potest enim demonstrare su=
um subiectum demonstratõne quia est ꝛ
a posteriori. Qd etiã dicit q metaphisica
non põt ꝓbare deum esse: falsum est. h°
em̃ potest phisica et metaphisica. ꝓbat̃:
quia omnis propetas considerata de ef=
fectu quez impossibile est sibi inesse nisi
causa talis sit: concludit cãm demonstra
tam esse demonstratione qꝛ: Sed tam ꝓ
prietas considerata in scientia naturali
q̃ in metaphisica: de effectu nõ potest si=
bi inesse nisi deus sit.

Omnes homines na
turaliter scire desiderãt. ꝛc.
Viso de subiecto metaphis:
accedendum est ad explana=
tionem textus. Iste igitur liber diuidit̃
in duas ꝑtes: scz prohemium et tracta=
tum. secũda incipit ibi: Qm̃ aũt manife
stum. In ꝓhemio aũt ostendit aristo. cir
ca quid ista scientia v̓setur. secũdo qual̓
sit: ibi: quare v̓o nõ actiua. Circa primũ
duo facit: primo ostendit q huius scien=
tie que sapientia dicitur est considerare
causas. secundo quas vel quales causas
considerat: Qm̃ aũt scientiam ꝛc. Circa
primum adhuc duo facit: primo p̃mittit
quedam ex quibus ꝓpositum arguitur:
Secũdo ex p̃dictis rationẽ sumit: ibi: cu
ius aũt gratia. Circa primum duo facit:
primo ostendit scientie in cõi dignitatẽ.
secundo cognitionis ordinem ibi aliq̃ q̃=
dam dignitas aũt scientie: patet per hoc
q naturaliter ab omnibus desideratur:
ideo dicit aristo. q omnes homines na=
turalr scire desiderant. hoc aũt ideo pro=
ponit: vt oñdat: q querere sciẽtiam non
ꝓpter aliquod vtile qualis est hec scien
tia nõ est phanum: cũ naturale desideri
um phanum esse non possit. Ad euiden
tiam huius propositionis notandum q
triplex est appetitus vel desiderium ĩ re
bus: quidam ẽ appetitus naturalis: id ẽ
inclinatio vel tendentia quedam q̃ vna=
queq3 res naturaliter inclinatur ꝛ tẽdit
in suam ꝑfectionem vl̓ finẽ. Appetitus
aũt aĩalis seu sensitiuus dr qui cõsequit̃
sensũ ꝫm quẽ q̃libet sens⁹ inclinat̃ ꝛ ten=
dit in obm cõueniẽs ꝛ fugit incõueniẽs.
Appetit⁹ rõnalis dicit̃ ip̃a volũtas cõse
quẽs intellcm̃: sicut sensitiuus ꝯseq̃t̃ ip=
sũ sensũ ¶ Et nota q isti appetitus drñt
abinuicẽ. Primo: qꝛ appetitus rõnalis

estformalr̄ liber:non sic animalis:vel na
turalis. Secūdo:quin appetitus rōna=
lis ⁊ sensitiuus aliqn̄ nomiat poñam:ali
qn̄ actū elicitū a potētia. Appetit⁹ autē
naturalis nec nomiat potētiā nec actuꝫ
elicitū:sed ē q̄dā tendētia cōsequēs na=
turā rei: nō differēs realiter a natura rei
Tertio:qꝛ appetitus sensitiuus se habꝫ
in plus q̄ intellectiuus. Nā vbicunqꝫ ī
istis inferioribus ē intellectiuus reperit̄
sensitiuus et nō ecōuerso. Silr̄ appetit⁹
naturalis se habet in plus q̄ sensitiuus
et intellectiuus. Nā vbicunqꝫ reperiun
tur isti et ille ⁊ nō ecōuerso. Vn̄ iste ap=
petitus intellectiuus et sensitiuus vt sūt
quedā natura habent quendā appetitū
naturalem et inclinatōem et tendentiaꝫ
qua tendūt ad suū finē et ꝑfectionē: ⁊c̄.
Quarto:qꝛ appetitus aīalis ⁊ rationa
lis in suis actibus semꝑ p̄supponūt pri=
orem actū alteri⁹ potentie cognitiue:pu
ta voluntas presupponit actū intellect⁹
et appetitus sensitiuus actū sensus. Ap
petitus aūt naturalis nullū actum alicu=
ius potētie p̄supponit vt appetitus quo
graue appetit centꝝ ⁊ leue sursū.
¶ His premissis Notādū q̄ p̄dicta pro=
positio non intelligitur de appetitu rati
onali:qꝛ oīs appetit⁹ rōnalis ē forma
liter liber:vt patet ex p̄missis:sed appeti
tus quo oēs hoīes naturaliter scire
desiderāt nō ē formalr̄ liber:qꝛ si sic: tūc
possemus nō desiderare scire: ⁊ sic dicta
propositio nō eēt necessaria sed cōtigēs.
Nec eñ dc̄ā ꝓpositio intelligitur de ap=
petitu aīli:qꝛ tunc bruta appeterēt scire:
cū habeāt appetitū sensitiuū. Intelligit̄
igitur ſm scotum de appetitu naturali:
patet ꝑ locū a sufficiēti diuisione:qꝛ non
restat alius appetitus. Oēs homines
igit̄ desiderāt naturaliter scire.i.natura=
li appetitu: ⁊ p̄t ꝓbari hec propō a p̄ori
Vnumquodqꝫ appetit suam ꝑfectionem
tam primam que ē forma q̄ secūdā que ē
opatio:ꝑ quā coniūgit̄ suo principio:igit̄
hō naturalr̄ appetit sciam que est eius ꝑ
fectio prima: ⁊ intelligere quod est eius
ꝑfectio secūda:ꝑ quam coniūgitur suo p̄n
cipio. Probat aūt aristo. hanc ꝓpōem
a posteriori ꝑ signum:qꝛ cum sensus no=
bis defuiūt: ⁊ ad cognitionē rerū ⁊ vite
vtilitatē diligūtur a nobis ꝓpter seip̄os
in q̄tū sūt cognoscitiui:etiā p̄ter h⁰ q̄ v=
tilitatē conferūt ad vitam: ⁊ hoc probat
ex illo q̄ ille sensus maxime ab omnibus
diligitur qui magis est cognoscitiu⁹: cu
iusmodi est visus:quē diligimus non so
lum ad aliq̄d agendū:sꝫ etiā si nihil age
re deberemus. cuius cām reddit: qꝛ iste
sensus inter oēs alios facit nos mag
scire:et plures drn̄ias reꝝ nobis demon
strat. ¶ Propter quod notandū: q̄ licet
tactus sit duarū cōtrarietatuꝫ scꝫ calidi:
frigidi:humidi et sicci:ꝓpter quod non
est vnus simpliciter sꝫ duo: vt patet ī h⁰
primo. Visus aūt tantū vnus sit cōtrari=
etatis:scꝫ albi et nigri:plures tamē diffe
rentias rerum demonstrat nobis vis⁹ q̄
tactus. qꝛ obiectū visus scꝫ lux et color ī
pluribus corꝑibus reperiūtur q̄ omnes
qualitates tangibiles. qꝛ omnia corpora
q̄ suꝑiora q̄ inferiora lucē ⁊ colorē ꝑti=
cipant:non aūt alias qualitates:puta tā
gibiles audibiles.

Alia quidem igit̄ natura sen

suum. ⁊c̄. Consequenter ꝓsequitur. p.
de ordine cognitionis dicens q̄ oīa ani
malia in hoc cōicāt q̄ hn̄t sensū. Nā ex
hoc animal ē animal q̄ habet animā sē=
sitiuā: q̄uis aūt oīa aīalia habēt sen=
sum:non tn̄ habēt oēs sensus sed solū
ꝑfecta. Omnia tamē habent sensum ta=
ctus cum sit maxime necessarius. Est. n.
cognoscitiuus eoꝝ ex quibus aīal con=
stat:scꝫ calidi frigidi:humidi et sicci.
¶ Deinde ponit aristo. gradus cogniti
onis in hmōi animalibus dicēs: q̄ que=
dam sūt q̄ habent sensum: nō tn̄ memori
am: cuiusmōi sūt aīalia īmobilia ſm lo
cum: vt sunt conchilia. Ex q̄ infert q̄ q̄=
dam sunt prudentia et quedam non: cū
ergo prudentia ex p̄teritorum memoria
de futuris ꝓuideat in illis animalibus:
prudentia esse non p̄ōt que memoria ca
rent: illa xͦo que memoriam habent ali

quid prudētie habere possūt. ¶ Deinde ostendit q etiā hmōi aīalia aliqd ptici pant experimenti: licet parum: et hoc: qz ex multis sensibus et eoz memoria asue scunt ad aliquod prosequendum vel vitandum.

Pro euidentia predictoruz notandum q duplex est prudentia scilz proprie dicta et methaphorice. Prudētia proprie dicta est habitus actiuus cuz ratione varia. In omni eīn virtute morali requiritur prudentia in intellectu regulatiua: et habitus virtutis in volūtate vt prompte et faciliter eligat illud qd recta ratio dictat et determinat eligendum. Habitus autem virtutis generatur ex frequentibus electionibus: vt habitus castitatis ex frequenter eligere cōtinere. Prudentia autem generatur ex frequenter dictaminibus: id est ex frequenter determinate apprehendere hoc esse agendum. Licet autem scientia moralis sit habitus actiuus cum ratione vera sicut prudentia: tamen in hoc differunt: quia sicut ars se habet circa factiblia ad habitum experti: ita scientia moralis se habet circa agibilia ad habitum prudentie: quia habitus artis et scientie moralis quasi sūt remoti ad dirigēdū: qz vlēs. vt aliquis potest scire artem musice: non tamen dirigitur nisi in particulari habeat actum: sic in habitu virtutum simpliciter. Sed habitus prudentie et experti quia geniti sunt ex actibus sunt particulares: et ad dirigendum propinqui. quia ergo ad prudentiam proprie dictaz requiritur ratio: igitur est solum in hominibus. ¶ Prudētia autem metaphorice dicta non requirit rationem: ideo reperitur in brutis: non quidem respectu eorum ad que naturaliter et necessario inclinantur: vt in formica ad hoc q sit congreget grana simpliciter: sed respectu eorum ad que se habent contingent vt q congreget grana in illo foramine et non in alio: et q accipiant ab hoc cumulo et non ab alio: et hoc est ex memoria foraminis in quo primo reposuit et cumuli vnde prius recepit. Quod probat doctor subtilis: quia prudētia ē habitꝰ consiliatiuus: ex sexto ethic: in q qs ē potēs facilr et pmpte cōsiliari quid agenduz. Consiliū nō est de fine sed de his q sunt ad finem: vt habet phs in ethi. Medicꝰ enī nō ↄsiliat si inducit sanitatem: sed d modis quibꝰ inducet. Itē cōsiliū non ē de necessarijs: sed de contingētibꝰ. nullus eīn cōsiliat si sol oriatur vel nō. Prudētia g dz poni in brutis circa ea q possunt alr et alr agere. Sz ea ad que se habet instinctu naturali nō sūt contingētia hoc mō: qz cōsequūtur totā spēm: et illa necessario consequūtur: ita q ad illa magis necessitāt et agūtur q agāt: g respectu talium non est prudentia. ¶ Notandum insup q collatio est duplex: quedā est proprie discursiua: qn ex magis noto pceditur ad minus notum et sic conferre necessario requirit rationem: et ideo est tantū in homine. Alia est large sumpta put aliquid ex memoria vnius facit hoc et non aliud: et its nō requirit necessario rationem: ideo est in brutis: que conferēdo futurum ad preteritum ex memoria preteritorum prouident de futuris

Capitulū tertiū.

Fit autem ex memoria hominibus experimentū. etc. Consequenter aristo. pōit diuersos gradus humane conditionis dicens q primo ex mltis memorijs generatur experimentum: ita ex multis experimentis ars generatur. Et in hoc est quedaz conuenientia artis et experimenti: quia sicut ex multis memorijs generatur experimentum: ita ex multis experimentis ars siue vniuersalis acceptio de omnibꝰ similibus. Differunt tamen: quia experimentum tantum versatur circa singularia: ars vero circa vniuersalia: quod consequenter p exēpla exponit. Cū enī homo accipit in sua cognitione q hec medicina ꝓtulit sorti et platōi tli infirmitate laborātibꝰ et mltis alijs hꝰ ad expimētū

ptinet. Sz cũ aliq̃s accipit p hoc q̃ conferat oĩbus laborãtib⁹ in tali spẽ egritudinis: et ẽm talẽ cõplexionẽ illud iam ad artẽ ptinet. ¶ Pro quo notãdum q̃ licet ex multis nõ nccrio inferat vlis: tñ probabiliter potest inferri cũ hac propositõe natura agit vt ĩ plurib⁹ ñ impediatur. ¶ Notãdũ insup q̃ duplex ẽ cognitio: quedam enĩ habita est p inuẽtionez alia vo p doctrinam. Primo eñ sciẽtie fuerũt inuente: et deinde a magistris p doctrinam discipulis tradite. Et sunt isti mõi sciendi similes sanatiõi. Quandoq̃ enĩ natura est potens: ita q̃ sine adiutorio extrinseco inducit sanitatẽ: quãdoq̃ aũt pp̃ter sui debilitatẽ indiget adiurio extrinseco: et de se nõ sufficit: vt patet ad sensũ: et tũc illud extrinsecũ ẽ tanq̃ instrumẽtũ: ipa eñ natura est principaliter sanãs. Similiter ĩ pposito. Naz in quibusdam naturale lumẽ intellectus est ita potens q̃ ex se sufficit vt applicet principia ad cõclusiones: et tũc dicit generari scientia p inuentionẽ. Qñq̃ aũt ex se ñ p̃t ea tũc iuuat ex quibusdã signis sensibilib⁹ propositis sibi a doctore p que voces exprimit applicationem p̃ncipiorũ ad cõclusiones: et tũc intellectus addiscentis vtute proprij luminis conclusioni assentit quã videt esse demonstratam ex principijs ita q̃ illa signa ita se habẽt sicut instrumentum: sz lumen intellect⁹ vt principale agens inducens sciẽtiam: ⁊ tunc sciẽtia dicitur acquiri p doctrinã ¶ Notandũ insup q̃ oĩs nostra cognitio siue ptineat ad sensitiuam interiorez vt memoratiuã: ⁊ sic de alijs: siue ad intellectiuam oritur a sensu: d̄ sensitiua interiori patet vt declaratum ẽ in li. d̄ anima. De intellectiua etiã habita p inuentionẽ patet. De habita etiã p doctrinaz patet: q2 vt est in li. de anima declatum: necesse est intelligentem fantasmata speculari. Dicit etiã aris. primo poste. q̃ deficiente sensu deficit in nobis scientia d̄ illis sensibilib⁹. vñ si cec⁹ natus doceret de coloribus: nũq̃ haberet habitũ scientificum de eis: sed tñ habitum fidei vel credulitatis inquantũ p̃t credere docenti q2 color ẽ tale ens. ¶ Notandum insuper q̃ oĩs cognitio intellectiua vel est principiorum vel cõclusionũ: et vtroq̃ modo dupliciter: Uel q2 ẽ ĩ cõplexa notitia: puta de terminis principij vel conclusionis: Uel complexa de complexiõe hui⁹ vel illius. Quantũ ad cognitionez terminoꝝ nõ est cognitio experimentalis que scz est freq̃ẽs acceptio sensibilium necessaria: sed bñ ẽ nccria app̄hensio aliqua sensibilis: q2 sine ista nõ p̃nt termini ab intellectu concipi: vt patet ex precedentib⁹: nihil eñ est ĩ intellectu quin prius fuerit in sensu aliquo mõ: vel q2 p se: vt color: vel p suas ptes: vt mons aureus: vel in suo remisso: vt albedo intensa: vel in suo simili: vt antixp̃s. vel ĩ suo effectu: vt de⁹: vel quouis modo. Quãtum aũt ad cognitionẽ complexam principij vel conclusionis iuuat cognitio experimentalis: vt assentiatur citius ipis. Affirmatiuis q̃dem si per sensus cognoscatur connexio extremoꝝ in singularibus. Negatiuis vero si cognoscatur separatio extremoꝝ: Quia eñ sensus frequenter videt hanc totalitatem et hanc minoritatem coniungi ex hoc intellectus citius assentit illi principio: oĩe totũ est maius sua pte. Notitia igitur expimentalis est coadiuuans ad notitiam cõplexam principiorum ⁊ conclusionũ. App̄hensio vo aliqua sensibilis ẽ nccria ad cognitionẽ terminoꝝ: ⁊ hoc mõ ex experimentis generat ars: nulla tamẽ notitia expimẽtal' nec sensitia ẽ simplr necessaria ad cognitõem cõplexã principiorũ vel cõclusionũ. pbat: q2 ip̃e intellcũs cõceptis termĩs p̃t vtute ppa ipos cõponere vl' diuidere: ita q̃ ccept⁹ tl'es cõplexi si sint p̃moꝝ p̃ncipioꝝ eẽ cognoscunt veri mediãte luĩe naturali intellcũs: q2 p̃ncipia cognoscim⁹ inquãtũ termĩos cognoscim⁹: p̃mo post. Cõclões ãt cũ vtualr' ptineãtur in p̃ncipijs p̃nt elici ex ill'. Nõ ẽ igit simplr nccria cognitio experimẽtal': nec sensitiã ad cognitionẽ cõplexaz p̃ncipioꝝ vel cclõm: lz eñ nũq̃ p ali

sensu videatur hec coniunctio vel separatio in re si tamē ex sensibus apphēdantur termini: et intellectus componat vel diuidat ille assentiat ppria virtute: imo vbi sensus pcipit cōiūctōem terminorum simplicium in re adhuc certius adheret principio complexo p lumē naturale intellectus q̄ p aliquā sensus apprehensionem. Si eīn in applicatōne sensus eēt error: adhuc intellectus circa illud principiū nō erraret q̄tū ad veritatē compositionis: sed indicaret etiam sensum errare circa hoc non obstante q a sensu errāte accipet notitiā simpliciū. vñ videmus vbi sensus pcipit baclm positū in aq̄ frāgi intellectus iudicat sensum errare: q2 nullū durū frāgit ad tactū mollis. Hec materia tractatur diffuse a docto. subti. in li. primo.

B agere quidē igitur. Deinde compat arist. artem ad experimentū p modum preminētie dicēs q quantū ad actionē experientia non videt ab arte differre: quantum eīn ad actū tollitur dr̄ntia que int experimentū et artem erat p vl'e et singulare. q2 sicut experimentū p singularia operatur: ita et ars. vnde p̄dicta dr̄ntia erat in cog̃scēdo tm̄. dicit tm̄ arist. q q̄uis i mō operandi ars et experimentū nō differūt q2 vtraq3 circa singularia opatur: differt tamē in efficacia opandi. nā expti nō artifices certius operantur artificibus nō expertis: cuius causā reddit: q2 actus et generatōes sunt circa singularia: vniuersalia eīn non generātur nec mouent nisi p accñs inquantū hoc singularibus competit: hō eni ḡnatur hoc homīe generat° vñ medicus nō sanat hominē nisi p accidens sed p se sanat sortem ꝛ platonem: aut p se aliquēhominē singularē cui accidit esse hominē inquātū ē curatus.

¶ Pro quo notandū q̄uis eē hominem p se cōueniat sorti: tamē curato vl' medicat° p accñs cōuenit. hec eni ē p se sortes est hō: q2 si sortes diffiniret: hō poneret in eius diōnes: sed hec ē p accñs curat° vel sanatus est homo. Dicit igitur arist. cū ars sit vl'ium experiētia singularium si quis haberet rōem artificis sine experiētia erit q̄dē pfect° i hoc q vniuersa° cog̃scit: s3 q2 ignorat singulare et sine experimēto curat ml'totiēs in curādo peccabit

¶ Pro q̄ notādū f̄m sco. in li. 7°. artifex ex solo hoc ē pfectus q2 h3 habitū pfcm̄ in vl'i quē habere pt nō applicādo ad pticulare: possibile ē igit artificē eē pfectu3 et tñ nō cog̃scere p se singulare circa q̄d est opatio. exptū aūt impossibile est esse pfectū nisi p se cog̃scat singl'are: q2 cognitio expimētal' p se ē vni° singularis. Artifex g̃ ex hoc q ē artifex nō optet q cog̃scat ita opabile sicut expt° ex hoc q ē exptus: Tñ ex hoc nō seq̄tur q̄n ita sit possibile artificē p se et pfecte cog̃scere singulare sicut exptū si applicet cognitionē vl'em quā habet ad ipm singulare.

¶ Notādu3 etiā q singulari circa q̄d fit opatio multa insūt p̄ter naturā cōis rationis q̄ multū diuersificāt rōem vel actōnem. Nā al'r optet agere circa hūc infirmū in hoc loco et in pte hac q̄ circa aliū infirmū in eadē infirmitate laborantē in alio loco et i alio tpe. ista aūt annexa cognoscit exptus ex multa cognitōe singulariū q̄ nō optet cognoscere artificē vt artifex ē: q2 licet de singulari posset p se cognoscere ppt q̄d si applic3: nō tñ cog̃sc3 annexa p habitū artis: ideo exptus certius opatur. Item etiā ex hoc q2 expt° ex frequenter agere habet habitum in potentia motiua qua exequitur operatōnē vt cithareda expertus habet quendā habitū in manu ex frequēter agere quē non habet inexptus. ꝛ q2 ille habitus multū facit ad expedite agendū: iō exptus hñs talē habitū certius operatur.

Experti quidem quem sciūt licet ppter q̄d. Consequenter compat experimentū ad artē quātu3 ad cognitionē oñdendo p̄eminētiā artis et scientie di. illi q̄ sciunt cām et ppter q̄d sūt sapientiores ꝛ scientiores

Alis qui ignorant causam: sed solum sci-
unt quia: experti autem sciunt quia: sed
nesciunt propter quid. Artifices autem
sciunt causam quia sciunt propter quid:
et non solum quia: ideo sapientiores sūt
expertis. Item ad hoc arguit sic Signū
scientis est posse docere: artifices autem
docere possūt: quia causas cognoscunt:
experti autem non cuꝫ causas ignorent:
et si ea que experimentis cognoscūt alijs
tradunt non per modum scientie recipiē-
tur sed opinionis. Unde patet ꝙ artifi-
ces sunt magis sapientes et scientes ex-
pertis. ¶ Ad euidentiam autem huius
quod dicitur ꝙ actus et generatiões sūt
circa singularia Notandum ꝙ hoc intel
ligitur de actu transeunte cuiusmodi est
edificare non de inmanente sicut est in-
telligere. Actus enim intelligendi max
ime est circa vniuersale: de hac distincti
one actus dictum est tertio phisicorum.
¶ Notandum insuper: ꝙ licet potentie
distinguantur: id est notificentur distin-
gui per actus: ꝛ actus per obiecta: nō ta
men ex distinctione numerali actuum et
obiectorum sequitur distinctio numeral'
potentie: sꝫ ex vnitate vel diuersitate ꝯm
genus. ¶ Circa predicta tamē potest du
bitari: An singularitas sit ratō formalis
obiectiua sensus. Pro cuius euidentia
notandum: ꝙ sicut declarabitur quarto
et septimo huius oportet dare pret' vni-
tatem vniuersalis in actu aliquam vnita
tem realem minorem vnitate numerali q̄
est prior ex natura rei vnitate vniuersal'
in actu a qua mouetur intellectꝰ ad cau
sandum aliquod cōmune ab hoc singula
ri et ab illo eiusdem speciei magis q̄ di-
uersarum specierum: alr vniuersale po-
nitur fictio. et probo etiam pro nūc vna
ratione: quia circumscripto omni intelle
ctu hec albedo conuenit magis cum illa
albedine magis q̄ cum aliquo alterius
speciei vel generis. Ista conuenientia n̄
est de secundo vel tertio modo relatiuo-
rum: vt patet istos modos intuēti: quin-
to metaphisice: ergo de primo modo. et
sic fundatur super vnum: igitur ista vni-
tas est realis: quia relatio realis non po
test fundari super ens rationis tantum:
sed hec vnitas non est numeralis: igitur
aliqua minor. vnde dico ꝙ illud vnum
reale precedens actuꝫ intellectus ē vnū
in multis quantum est de se: sed' est vnū
preter multa vel de multis per intellcm̄
abstrahentem et p̄dicantem illud de mľ
tis: ꝛ tunc est actu vniuersale ꝛ non priꝰ
quia ambe conditiones requiruntur ad
vniuersale: vt patet ex primo posteriorū
Sed contra illud vnum est aptum natū
predicari de multis: igitur est actu vni-
uersale. Preterea illud vnum vel ē sin-
gulare vel vniuersale: quia non est dare
medium non est vniuersale per te igitur
singulare. Respondetur ad primum ꝙ
illud vnum est aptum natum predicari
de pluribus aptitudine remota: sed ap-
tum aptitudine propinqua per intelle-
ctum. Prima aptitudo nō sufficit ad vni
uersale actu sed etiam necessaria est cum
prima: ꝛ ideo illud vnum actu reale non
est actu vniuersale. ¶ Ad secundum di-
co ꝯm Auicennam quinto metaphi. sue
ꝙ equinitas est tantum equinitas: ꝛ nec
est vnum vel plura: nec singulare nec v-
niuersale: sed abstrahit a quacunqꝫ tali
conditione: et ideo est medium int' vni-
uersale in actu et particulare per negati
onem vtriusqꝫ. ¶ Notanduꝫ autem ꝙ
auicenna non simpliciter negat vnitateꝫ
de quidditate cum ait ꝙ nec est vna nec
plures: sed negat vnitatem numera-
lem ad quam. scꝫ. vnitatem numeralem
et multiplicitatem sibi oppositam quid-
ditas est de se indifferēs: et de se ad neu
truꝫ determinatur nec ad vniuersale nec
ad singulare: ꝛ vt sic natura in se cōside-
rata sine vtroqꝫ illoꝝ est obiectum sensꝰ:
habet tamen vnitatem sibi competentē.
Nam omne vnum est vnum vnitate sibi
propria. hec est vnitas prior vnitate vni
uersali et minor vnitate numerali. Sin-
gulare igitur sub ratione singularitatis
non est obiectum sensus: sed obiectum
per se sensus est aliquod vnuꝫ reale priꝰ
vnitate vniuersalis ꝛ minꝰ vnum q̄ v-

num numero: vt iam predixi. ¶ Ubi no- tandum ꝙ in singulari sunt duo consi- deranda: scilicet ipsa singularitas ⁊ ipsa natura subiecta singularitati que de se ē indifferens ad esse hoc: ⁊ vt sic indiffe- rens ꝑcedit ipsam singularitatem: et in illo priori suo quo precedit habet illam indifferentiam ⁊ vnitatem realem mino rem vnitate numerali. cum igitur singu lare sentitur ipsa natura subiecta singu- laritati est formalis ratio obiectiua: licȝ totum singulare sentiatur. ¶ Et si q̄ras quomodo se habet singularitas ipsa ad obiectum ex quo non est formalis ratio obiecti. Dico ꝙ se habet ad modum quo causa sine qua non sic intelligendo ꝙ ip sa singularitas vel proprietas indiuidu- alis non est ratio agendi: sed bene est cō ditio agentis. Ipsa enim natura est ratō agendi et mouendi sensum: licet non si- ne singularitate: vt patet in simili: qꝛ co- lor non videtur nisi sub quantitate: licet quantitas non sit ratio formalis visus. Est eñ ratio sine qua. Q̄ autem singu- laris non sit ratio formalis obiectiua sen sus patet per aristotilem secundo poste- riorum dicentem ꝙ sensus est vniuersa- lis: sentire vero particularis. Item sin- gularis vt sic est vnius rationis in colo- re ⁊ sono: igitur singularitas non ē for- malis ratio obiecti. probatur consequen tia: quia per rationem formalem obiecti uam ostenduntur potentie esse distincte ergo si sic eadem potentia esset respectu soni et coloris. ¶ Sed contra secundo d̄ anima singulare dum sentitur vniuersa- le dum intelligitur. Confirmatur: quia alr idem ꝭm eandem rationem esset ob- iectum ⁊ sensus ⁊ intellectus: quia si sin gularitas non sit obiectiua ratio sensus erit ipsa natura subiecta singularitati: sȝ natura talis est obiectum intellectus q̄- modo igitur ponetur differentia sensus ad intellectionem: cum diuersarum po- tentiarum sint diuersa obiecta. Prete- rea cuius est actus: eius est potentia: sȝ sentire est singulariū: secundo posterioꝝ ergo et sensus. Respondetur primo ad auctoritatem secundo de anima consimi- lesq̄ dicenduȝ ꝙ per eas intelligitur ꝙ ratio singularis est requisita ad actū sen sus vt causa sine qua non. Ex hoc tamē non sequitur ꝙ sit ratio formalis obiecti ua. Ad confirmationem de distinctōne sensus et intellectus per obiecta Dicen dum ꝙ si vniuersale actu ponatur obie- ctum intellectus: argumentum nihil cō cludit: quia obiectum sensus non est vni uersale actu: sed est indifferens ad vni- uersalitatem et singularitatē. Si vo po nat ꝙ ipsa nā vl' quidditas sic indrn̄s sit obiectum sensus ⁊ intellectus: sic argu- mentum haberet apparentiam. Et tunc dicendum ꝙ potentiarum quedam sūt disparate quedam subordinate. Si di- sperate dico ꝙ etiam habeāt obiecta di- sparata. Exemplum potentie sensitiue ꝑ ticulares: ⁊ ideo vnus sensus puta visus non potest in obiectum alterius puta au ditus. Si sint subordinate: vel sint eius- dem generis: puta si ambe sint cogni- tiue vel alterius generis: puta sit vna sit appetitiua et altera cognitiua. Si sint ambe subordinate eiusdem generis ha- bent etiam obiecta distincta subordina- ta ꝭm communius ⁊ minus commune: ⁊ cum hoc potentia superior potest ī om ne illud in quod potest inferior. Exem- plum sensus communis et sensus parti- cularis quia sensus communis est supe- rior potentia potest in om̄e illud ī quod potest inferior: ⁊ habet obiectū commu- nius. Unde potest in omne illud ī quod potest visus ⁊ adhuc plus: vt patet secū do de anima. Similiter est in potentijs subordinatis alteri⁹ generis: quia si po- tentia cognitiua est communior appeti- tiua habebit obiectum communius. Si autē sit equalis ambitus vt in quodcun- q̄ potest vna et reliqua potest: ambe ha- bebunt idem obiectum: ⁊ sub eadem ra- tiōe quantū est ex ꝑte obiecti sicut se hn̄t vt credo intellect⁹ ⁊ volūtas. Ad ꝓposi tū intellect⁹ ⁊ sens⁹ sūt poñe subordinate eiusdē gn̄is: qꝛ ambe cognitiue distiguūt̄ ꝗ penes obiecm̄ coīus ⁊ min⁹ cōe. Unde

in quodcūq3 pt sēsus ⁊ intellect⁹ ⁊ ñ e𝔬°.
Eadem ergo natura indifferēs et nō ac=
tu vniuersalis poterit cognosci ab vtra=
q3 potētia. Quidditas ergo ꝺm q̄ ē ob
iectū sensus ita et intellectus: sed intel=
lectus cū sit potētia supior potest in oēm
quidditatem rei sensibilis et materialis
sensus aūt non in omnem sed in aliquā:
vt visus in quidditatez coloris seu luc͡s:
auditus ī quidditatem soni ⁊ sic ꝺ alijs.
¶ Ad illud de somno et vigilia: cuius ē
actus: eius ē potentia: Dico q̄ sicut po=
tentia sensitiua habet ꝓ obiecto istā na=
turam indifferentē: ita et actus. qꝺ ꝓba
tur: q2 alr̄ nō esset idem obiciū potentie
et actus. Tum q2 potentia sensitiua ha=
beret obiectū ꝺm aliquā rationē ꝺm quā
esset impossibile illam potentiam illꝺ ꝑ
se obiectum cognoscere. ꝯn̄s ē euidē ter
falsum: ꝓbatur consequētia: tum q2 sen
sus nil apprehendit nisi per actum senti
endi: tū q2 sensus non potest cognoscere
singulare sub ratōne singularitatis: īmo
nec intellectus: vt dicet̄ septimo huius.
Ipa ꝫ natura indifferēs ē obiectū poten
tentie et actus sensitiue: sentire tn̄ dicit̄
esse singularis: q2 sensus nō pt huiusmo
di obiectū apprehendere nisi sub singu=
laritate. Hec materia hic diffusi⁹ tractat̄
a doc. subti. et di. 3. secundi senten. q. j.
vbi sic ait Licet q̄dditas vel natura nū=
q̄ sit sine singularitate vel vniuersalita=
te: nō tamē de se ē aliqꝺ istoꝝ s3 est prius
obiectū naturaliter oībus istis. Et ꝺm
hanc prioritatem vniuersale ē ꝑ se obie=
ctum intellectus et ꝑ se vt sic considerat̄
a metaphisico et exprimit̄ ꝑ diffinitionem. nō
solum aūt ipa natura est de se indifferēs
ad vniuersalitatē et singularitatem seu
ad esse in intellectu et in singulari: s3 eti
am ipa habens esse in intellectu nō ha=
bet primo ex se vniuesalitatē. Licet em̄
ipa intelligatur sub vn̄itate vt sub mō in
telligendi ipam: tn̄ vn̄itas nō est ps eius
cōceptus primi: q2 nō ꝯceptus metaphi
sici sed logici. Logicus em̄ cōsiderat se
cundas intentiones applicatas primis.
Prima igitur intellectio est nature vt ñ
comitetur aliquis modus nec qui est ei⁹
extra intellectum: neq3 qui est eius in in
tellectu. Et sicut ꝺm illꝺ eē nō est natu=
ra de se vniuersalis: sed vniuersalis ac=
cidit illi nature ꝺm ṗmā rōnem eius ꝺm
quā est obiectū: sic etiā in re extra vbi na
tura ē cum singularitate nō est ista natu
ra de se determinata ad singularitatez:
sed est prior naturaliter ista ratōe cōtra=
hēte ipam ad singularitatē istā: et vt sic
nō repugnat sibi esse sine ipo contrahen
te: ita q̄ illi vnitati existenti in hoc sin=
gulari non repugnat de se cum quacūq3
vnitate singularitatis ponatur: licet sibi
repugnet vt fcā ꝓpria isti singulari per
illā rationem contrahentem. Licet igit̄
esse actu vniuersale nō conueniat ipi na
ture extra intellectum: sibi tamē a parte
rei cōuenit cōitas et singularitas: sed cō
munitas cōuenit ei ex se: singularitas au
tē cōuenit nature ꝑ aliqꝺ in re cōtrahēs
ipam. ¶ Et si arguas q̄ quicquid est in
vno numero est vnum numero: igit̄ ipsa
natura ē vna numero. Respondeo ṗmo
in alio simili et manifestiori: quicq̄d est
in vna specie est vnum specie: ergo color
in albedine est vnum spē: igitur non ha
bet vnitatem minorem vnitate speciei.
Non sequitur. Nam sicut aliquod pt di
ci animatum denominatiue: vtpote cor=
pus vel per se primo° vt homo: quia ub
iectum includit p̄dicatum: Ita dico q̄
potentiale quod contrahitur per actua=
le informatur ab illo actuali: et per h° in
formatur ab vnitate ista cōsequente istā
actualitatem: et ita est vnum vnitate ꝓ
pria illius actualis .s. denominatiue est
sic vnum: nō antem est de se sic vnū neq3
primo nec per partem essentialem. Co=
lor igitur in albedine est vnus specie: li=
cet non de se nec per se nec primo sed de
nominatiue tantum. Differentia autem
specifica est vna primo: quia sibi primo
repugnat diuidi in plura specie. albedo
autez est vna specie per se sed non ṗmo:
quia per aliquod intrinsecum sibi vt per
istā differentiā: Ita ꝯcedo q̄ q̄cq̄d est in
isto lapiꝺ ē vnū numero l' ṗmo vl' ꝑ se l'

denominatiue primo vt illud ꝑ qđ vnitas talis cōuenit huic ꝯposito ꝑ se vt hic lapis: cuiꝰ illud qđ est primo vnum hac vnitate est per se pars: Denominatꝛ tñ illud poñale quod ꝑficitur isto actuali: qđ quasi denominatiue respicit actualitatem eius. ⁊ vnitatem similiter.

Ca. IIII.

Binum quidē igitur

Consequēter comparat phi. artem actiuam speculatiue ostendens ꝙ ars speculatiua magis est sapiētia ꝙ̄ actiua: et hoc quia est ꝓpter ipm̄ scire et non ꝓpter aliud. Et quia aristo. vsus fuit noīe artis ⁊ scientie indifferēter ne quis putet: ꝙ ista stricte sumpta idem penitꝰ impꝛtēt remittit ad vj. ethicorū vbi ista distinguūtur. Pro quo notandum ꝙ in vj. ethicoꝝ. ponuntur q̄nqꝫ habitus intellectuales. scꝫ sapientia: scientia: intellectus: prudentia. ⁊ ars: q̄ sic distinguuntur. Intellectus eñ sapiētia et scientia sunt habitus speculatiui: siue circa partem anime speculatīe: quā ibi scientificum anime appellat. Differunt tamē in hoc. quia intellectus ē habitus primorum principioꝝ demonstrationis: scientia vero est conclusionis ex causis inferioribus. Sapientia vero cōsiderat causas primas. Unde ibidem dicitꝛ esse caput scientiarū. Prudentia vero ⁊ ars circa partem anime practicam sunt que dicitꝛ rōnatiua de cōtingentibꝰ opabiliꝰ a nobis. et differunt. Nam prudentia dirigit in actionibꝰ que non transeunt in exteriorē materiā sed sunt ꝑfectiores agētis. Unde dicitꝛ ibi ꝙ prudentia est recta ratio rerū agibiliū. Ars vero dirigit in factionibus que ī materiā exteriorem transeunt sicut edificare secare. Unde dicitꝛ ars recta rō rerūꝫ factibiliū: deinde autem cū dicit

Cuius autem gratia nunc.

¶ Ostēdit ex ꝑhabitis principale ꝓpositum ꝙ scꝫ sapiētia sit circa causas. vnde dicit ꝙ hoc est causa cuiꝰ gratia fecimus ꝑdictā rōcinationē quia scientia illa que denominatꝛ sapientia videtꝛ eē circa primas causas ⁊ prima pricipia. Qđ quidē patet ex ꝑdictis. Unusquisqꝫ eñ tāto sapiētior est ꝙ̄to magis accedit ad cause agnitionē qꝛ expertus perfectior ē eo qui habet solū sensum sine experimēto et artifex est sapientior experto: ⁊ inter artes ⁊ scientias speculatiue sunt magis sapientie ꝙ̄ actiue. cū ergo vnusq̄sqꝫ tanto sit sapiētior ꝙ̄to magis accedit ad cause cognitionem: ista scientia que est simpliciter sapiā erit maxime circa cās.

Quoniam autē hanc sciētiā

Consequēter ostendit p. ꝙ metaphisica est sapiā ex his q̄ hoīes cōiter opinantꝛ de sapiēte q̄ sunt sex. Prima cōditio sapientis ē ꝙ ipius ē oīa scire: vt cōtingit sic metaphisici ē omnia scire. Quod exponēs scotꝰ dicit ꝙ ad metaphisicū spectat considerare quidditates oīm rerūꝫ: nō quidē ī ꝑticulari: qꝛ tūc oēs alie sciētie suꝑfluerent: sed ī vl̄i ⁊ ꝭm rationē entis. et hoc est qđ dicit phi. vt ꝯtingit in quātū spectat ad ipm̄ scꝫ in vl̄i. ꝭm hoc exponitꝛ illđ qđ habetꝛ sexto huiꝰ ꝙ nulla alia scientia tractat đ quo q̄dē est supple in cōi nisi metaphisica. ¶ Et si arguas ꝙ eadē est scientia totius ⁊ partis ergo ad eandē sciam spectabit cōsiderare quidditatem in cōmuni ⁊ ꝑticulari. Responsio ꝙ verū ē quātū ad ꝑse passiones totius: eadē eñ ē sciā entis ⁊ cuiuslibet entis vt hominis equi ⁊ sic de alijs ꝙ̄tū ad passiones entis dictas de ipsis Non autem quātū ad passiones ꝓprias ipsarum. Scđa cōditio sapientis ē quia eiꝰ est cognoscere difficilia que scꝫ nō sunt leuia cōmuniter hominibus ad sciendū talia habet ꝯsiderare metaphisicus. habet eñ considerare causas maxime vl̄es que sunt difficiles ad cognoscendum cū sit remotissime a sensu a quo omnis cognitio nostra habet initiū. Tertia conditio sapientis est qđ đ illis que scit habet certitudinē plus ꝙ̄ alij cōiter habeant: sic metaphisica ē sciā certissima qđ

pbat aristo'. qz quāto alique scientie sūt priores naturaliter tāto sunt certiores. qđ ex hoc patet: quia ille scientie que di cunt̄ ex additione ad alias sunt min⁹ cer te scientijs que pauciora in suis cōside= rationibus ꝯphendunt sicut arismetri= ca certior est geometria. Nā ea que sunt in geometria sunt ex additione ad ea q̄ sunt in arismetrica qđ intelligere vale= mus. Si ꝯsideremus ea que vtraqꝫ sci= entia considerat vt principiū primum. s. vnitatem et punctum. Vtrūqꝫ em̄ est in diuisibile punctus tn̄ addit super vnita tem situm seu positionem in continuo. Sic scientie particulares sunt posterio= res metaphisica ꝛ earū subiecta addunt aliquid ad ipsam: vt patet de subiecto phice ꝛ metaphisice. Cum ergo tāto ali qua scientia sit certior quantum ad sui scibilis consideratione̅ pauciora actu cō siderand a requiruntur. vnde scie opa= biles sunt icertissime quia oportet ꝙ cō siderent multas singularium operabiliū circūstantias sequitur ꝙ scientia meta= phisica sit certissima. ¶ Quarta condi= tio est ꝙ ille dicit̄ sapiens qui potest as= signare causas cuiuslibet quesiti. ꝛ per hoc docere sic metaphisica ꝯsiderat pri= mas causas omnium causaruꝫ. ¶ Quin ta conditio sapientis ꝙ illa scientia est sapientia que est magis volita ꝑpter ip sum scire ꝛ nō ꝑpter aliud huiusmodi ē metaphisica. Quod ꝑbatur quia meta phisica est maxime scientia: ergo ē ma xime volita ꝑpter ipsum scire. anteceꝫ dēs patet quia est de maxime scibilibus scꝫ de primis causis et principijs ꝑ quas alia cognoscunt̄: ꝯñam vero ꝑbat quia qui scientiam ꝑpter scire desiderat max ime scientiā maxime scire desiderat: iux ta illam regulā topicam. Si simpliciter ad simplex et maius ad mai⁹ ꝛ maximū ad maximū. Sexta cōditio sapiētis qz nō decet ipm̄ ordinari ab alio: sed poti⁹ ipsum alios ordinare. Qđ patet ex hoc quia architectores. i. principales artifi= ces qui sapientes dicuntur nō ordinant̄ sic ab alijs: sed ipse scientie famulantes ordināt̄ur in fineꝫ superioris artis sicut nauisfactio in vsum ipsius nauis: guber nator em̄ qui vtitur naui: iam facta est architector respectu nauis factoris. Si militer ars equestris ordinatur in finem militaris ꝛ sic omnes scientie ordināt̄ in metaphisicā: qđ ꝑbat ex hoc quia cum particularis finis cuiuslibet sit bonum ꝑticulare illud qđ est finis omni in toto verso est optimum in tota natura. Sed deus ipse est ad quem ordinant̄ qui qui dem ꝑtinet ad cōsideratione̅ ꝑdictaꝫ: pa tet ergo ꝙ metaphisica est sapientia et principalissima inter alias scientias.

Quare vero non actiue.

Consequenter ostendit p. qualis sit me taphisica. Et primo ostendit ꝙ nō ē pra ctica sꝫ speculatiua cū nō sit ꝑpter ope= rari sed ꝑpter scire. Quod ostendit ex hoc qz phi fuerunt moti ad pbandū ꝛ in quirendum sapientiā ꝑpter admiratio= ne̅. Admiratio aūt venit ex ignorantia Ipsi em̄ videntes aliqs effectus vt ecli psim lune motus solis ꝛ sic de alijs ꝛ ig norantes ipsorum causas fuerunt moti ad ipas inquirendas ꝑpter fugā igno= rantie ꝛ ꝑpter scire: hoc etiam ꝑbat ex signo quia habitis omnib⁹ necessarijs ad vite necessitate̅ ꝛ hec quesita est ꝛ nō ꝑpter aliud sꝫ ꝑpter seipsam. ¶ Scđo ondit ꝙ hec scīa ē honorabilissima ibi.

Nec tali aliā honorabiliore̅

cū sit diuina: deus aūt est honorabilior omnibus rebus. Qꝫ aūt sit diuīa ostēdit tū quia est de deo cū sit de primis causis Tū quia solus deus habet ꝑfecte ipam scꝫ metaphisicā ꝫm ꝑfectā ꝯphensione̅: licet aūt ei⁹ cognitio nō possit ꝑfecte ha beri ab hoīe: illud tn̄ modicuꝫ qđ ab eo habetur ꝑponderat omnibus q̄ ꝑ alias sciētias cognoscunt̄. Ex his patet ꝙ cū metaphisica sit scientia speculatiua ꝛ sit nobilissima sequit̄ ꝙ omni practica sciē tia aliqua speculatīa sit nobilior scꝫ ista obiectio qđ quide̅ verū est de scientijs humanitus adinuentis. qz vera theolo gia est nobilior ipa que tn̄ est practica cū

dirigat in dilectionem dei vt diffuse tra
ctat sco. in ꝓlogo primi sniarũ. ¶ Et si
arguas ꝙ practice humanitꝰ adinuente
sunt nobiliores metaphisica qꝛ cuiꝰ fi-
nis est nobilioꝛ ipsa sciẽtia est nobilioꝛ:
sed finis practice vt moꝛalis phie ẽ bo-
nũ esse: finis speculatiue est verum scire
Primũ est melius scdo patet ⁊ sic nobi
lius ergo ⁊c. ¶ Respõdet ad hoc idem
doc. subtilis in hoc pꝛimo metaphisice
ꝙ bonũ simpliciter nõ est finis practice
de qua aristo. loquit sꝫ bonũ opis. No-
bilius aũt est bonũ speculatiuũ ꝙ̃ bonũ
opis: scientia aũt practica est vt boni su
niꝰ nõ simpliciter: sed ẜm virtutes et il-
lud nõ est bonum simpliciter: qꝛ ẜm phi
losophũ oꝛdinat ad melius bonũ nostrũ
vt scꝫ specularemur substantias separa-
tas et quietemur in speculatiõe earum.
illa aũt speculatio est summũ bonũ nr̃m
qꝛ est feliciꝰ ẜm aristo. x. ethicoꝝ ¶ Iux
ta tñ ꝑdicta posset dubitari. vtrũ metha-
phisica sit practica vel speculatiua: ⁊ vi
det ꝙ sit practica qꝛ omnis scĩa que oꝛ-
dinat ad bonũ moꝛis est practica sꝫ ista
est huiusmodi qꝛ oꝛdinat inmediate ad
felicitatẽ que est summũ bonũ nostrũ igi
tur est vere practica. ¶ Preterea meta-
phisica est cõis ad practicas ⁊ specula-
tiuas qꝛ vl̃is respectu oĩm: ergo nec spe
culatiua nec practica: quia abstrahit ab
vtroqꝫ. ¶ Contra ari. in littera. Rñdeo
in ista questione suppono vnũ qd ab oĩ-
bus est cõcessum scꝫ ꝙ habitus seu sciẽ-
tia practica aliquo mõ extendit ad prax
im sic etiã intellectꝰ iuxta illud tertij de
anima. Intellectꝰ extensione sit practi-
cus: hoc supposito sic ꝓcedam. Primo
ẜm doc. subti. in ꝓlogo ꝑmi sententiaꝝ
dicam ꝙ sit praxis ad quã dicit extendi
scientia practica. Scdo qua dꝛ cogni-
tio seu scientia practica extendit ad pra-
xim. Tertio ex dictis dicam ad questio-
nem. ¶ Quantum ad primum praxis a
qua sciẽtia dicitur practica est actus ali-
cuius potẽtie alterius ꝙ̃ intellectus na-
turaliter posterioꝛ intellectione natꝰ cõ-
formiter elici intellectioni recte ad hoc

ꝙ sit rectus. in ista descriptione quat-
tuoꝛ ponuntur. Prima cõditio est ꝙ sit
actus alicuius potentie alterius ꝙ̃ intel
lectus et hoc apparet quia stando ꝑcise
in actibus intellectus nõ est extensio: qꝛ
extendere est extra se tendere. Sic autẽ
intellectꝰ non extra se tẽdit nec valet di
cere ꝙ sufficiat ad praxim ꝙ vnus actꝰ
intellectus extendatur dirigendo aliũ.
quia tũc principium in speculatiuis eẽt
practicum cum extendatur ad habitum
conclusionũ. Sed quid absurdius. Ex
his concludo coꝛrelarie ꝙ logica nõ est
scientia practica. Sed contra illud coꝛ-
relarium arguit auicẽ. multis rationibꝰ
quarum vna est talis: habitus cuius fi-
nis ꝓprius non est actus ꝓprius est ha
bitus practicus: logica ẽ huiusmodi: er
go ⁊c. minoꝛ patet quia oꝛdinat ad ali-
as scientias. Preterea habitus qui di-
uiditur in vtentem ⁊ docentẽ est practi-
cus: logica est hmõi ergo ⁊c. iste aũt rõnes
⁊ alie quas ponit auicẽ. ibidẽ ꝓcedunt
ab insufficienti. ¶ Ad primũ maioꝛ est
vera si habeat ꝓ fine actũ alteriꝰ gñis a
speculatione ita ꝙ sit directiuꝰ vere pra
xis que. s. sit actus alteriꝰ potẽtie ꝙ̃ in-
tellectꝰ vt voluntatis vel aliarũ poten-
tiarũ executiuarũ ⁊ ꝑ hoc possunt solui
omnes rationes auicẽ. ⁊ sic minoꝛ ẽ fal-
sa. Ad secũdam inducit ꝯtra ipm qꝛ as-
sumpta maioꝛe addo minorem sic: sꝫ me
taphisica diuidit in vtentẽ ⁊ docẽtem:
ergo metaphisica est practica: cõclusio ẽ
euidẽter falsa ergo maioꝛ. qꝛ minoꝛ ꝯcedi
tur etiam ab ipso: et ꝓbatur ꝙ omnes
alie scientie vtuntur metaphisica specia
liter quãtum ad principia cõmunia que
sunt dignitates quas accipiunt alie sci-
entie omnes a metaphisica ẜm philo.
quarto huius. ¶ Secunda ꝯditio est ꝙ
praxis naturaliter posterioꝛ est intelle-
ctione ptꝫ qꝛ actꝰ nõ habẽtes oꝛdinẽ ad
intellectum cuiusmodi sunt actus vege-
tatiui aut etiã naturaliter ꝑcedentes vt
sunt actus sensitiue nõ dicuntur praxis
nec ad eos extendit noticia practica vt
sunt prioꝛes intellectione. Similit actꝰ

potētie appetitiue sensitiue q̄ten⁹ pcedat actū itellect⁹ nō est praxis nec respectu istorū actuū sciētia est practica nisi ꝑ quāto aliquo modo est moderatiua istorum actuum: ⁊ isti actus sequunt̄ intellectionē moderantē vt ꝑ ipsam moderantur / ex duabus cōditionibus praxis sequitur correlariū ꝙ praxis ad quā extendit̄ habitus practicus nō est nisi actus volūtatis elicitus vel impatus q꞉ nullus alius est posterior essentialiter itellectiōe: licet autem voluntas impet intellectui tamen ille actus intelligendi nō est praxis cum nō sit alterius potentie ab intellectu. ¶ Tertia conditio est ꝙ praxis sit actus natus conformiter elici intellectiōi recte: hoc ꝓbat̄ ex vj. ethicoꝝ: vbi dicit̄ ꝙ electio recta necessario supponit rationē rectam. Et si hoc est verum de electione que est actus elicitus volūtatis: pari rōne erit verū de actu volūtatis impato. Ad hoc ergo vt actus sit rectus oportet ꝙ cōformiter eliciatur rationi recte. ¶ Ex duabus vltimis cōditionibus praxis sequitur ꝙ actus impatus a voluntate non est praxis primo ſ꞉ quasi per accidēs. quod patet ex hoc q꞉ non est primo posterior intellectiōe nec primo natus elici conformiter recte rationi: oportet ergo alium primo esse praxim. Iste est autē actus elicitus voluntatis que ē volitio: quia ꝑ volitionē habet dictas conditiones actus impatus: et ipa non est ꝑ aliud talis. ⁊ hec est ratio eius qꝺ ē primo in esse ⁊ primo posterior ca. de vlī. Tūc vltra quādo aliqd̄ ē prius tale cōiunctū cum alio posteriore adhuc esset tale si posset ab isto separari ergo si actus voluntatis potest separari ab actu alterius potentie erit praxis et ab ipso separatus. Separatur autem circa qꝺcunqꝫ obiectū circa qꝺ potest esse actus voluntatis: ⁊ nō actus alteri⁹ potentie inferiorū cuiusmodi sunt omnia īmaterialia. ergo circa omne tale solus actus voluntatis elicitus est actus primo. ¶ Quarta cōditio est ꝙ praxis est actus rectus qui potest recte ⁊ nō recte elici: ⁊ hoc significat̄ cū dicitur ad hoc vt sit rectus: Nam si nō posset recte ⁊ nō recte elici frustra poneret̄ respectu eius scientia practica directiua. Non em̄ indigeret directiuo.

Quantum ad secundum articulū dico ꝙ ista extēsio scientie practice ad praxim vt regule ad regulatū cōsistit in duplici respectu vel relatiōe aptitudinali ⁊ conformitatis ⁊ prioritatis naturalis. De prioritate patet per illud sexto ethicoꝝ. Electio recta necessario ꝓsupponit rectam rationē nō autē necessario eam requireret nisi esset prior. De cōformitate habet̄ ibidem ꝙ veritas cōsiderationis practice est confesse. i. conformiter se habens appetitui recto. Dico autem appetudinali: quia neutra relatio requiritur actualiter quia ꝙ praxis actualiter requirat considerationem cui sit cōformis hoc omnīo accidit consideratiōni. Nam si ab actuali diceretur practica nulla sciētia esset necessario practica: sed eadem quādoqꝫ esset practica quādoqꝫ speculatiua qꝺ est impossibile sufficit ergo duplex extensio aptitudinalis. Ex his concludit̄ correlarie ꝙ sciētia nulla est vere practica nisi sit directiua vere praxis mō ꝓexposito.

Quantum ad tertium articulum Dico ꝙ metaphisica est scientia speculatiua et nō practica. Quod patet tū ex auctoritate aristo. tū quia cognitio entis inquātum ens nō dirigit aliquam vere praxim. Ad argumēta ad primum data maiore ad minorē dico ꝙ ꝫm opinionē aris. felicitas consistit in speculatione que non est praxis: vt patet in p̄o articulo. Et ideo licet metaphisica ordinetur ad felicitatem: ex hoc tamen nō sequitur ꝙ sit practica quia ex hoc non extenditur ad praxim. Si dicatur etiā ꝙ metaphisica ordinatur ad praxim amorem vltimi finis. Dico ꝙ nō ordinatur ad aliquē amorē q̄ sit act⁹ elicit⁹ ex volūtate maxīe ꝫm p ꝫm q̄ n̄ ponit aliquā sciētiā esse ꝯformē praxi voluntatis circa

finẽ quia nõ ponit volũtatẽ circa finem
habere praxim:sed quasi quandã simpli
cem motionẽ amoris naturalis qui sem
ꝑ est rect⁹:ꝛ ꝑ ꝯñs nõ est praxis:quare
metaphisica que ad talẽ amorẽ ordinaꝛ
nõ ꝓpter hoc erit practica. Ad scðm di
cendũ ꝙ licet metaphisica sit cõis omni
scientie rõne subiecti: quia ens est cõe
omni enti tñ modus cõsiderandi non est
cõis sꝫ ꝓprius.s.speculatiuus. Nec igi
tur modo considerãdi abstrahit ab vtro
qꝫ sed solum quãtum ad subiectum.
¶ Quia vero metaphisica est causarum
speculatrix:et qꝛ etiã vnũqðqꝫ scire arbi
tramur cũ causas eius cognoscimus:iõ
phi.cõsequẽter tractat de causis ponen
do varias opiniones antiquoꝝ de qui=
bus sufficiãt que dicta sunt ꝑmo phiꝝ.
¶ Notãdũ ꝙ logica docens diciꝛ inq̃=
tum considerat de ente rationis seu secũ
dis intẽtionibus instituens modũ quo
modo ꝑ eas ꝓcedi possit adconclusio=
nes ĩ singulis scientijs oñdẽdas. Vtẽs
vero diciꝛ ꝭm ꝙ modo ad inuẽto vtitur
ad cõcludendũ aliquid in singulis scien
tijs:ꝛ sic finit primus liber.

D E veritate theo-
rica sic quidem. ¶ Post
q̃ p. improbauit opinio
nes antiquorũ ð primis
rerum principijs : Hic
accedit ad determinandũ veritatẽ. Ali=
ter aũt habet se consideratio phie prime
circa veritatem ꝛ aliarum scientiarũ par
ticularium. Nã vnaqueqꝫ ꝑticularis sci
entia cõsiderat quãdam ꝑticularẽ veri=
tatem circa determinatũ genus entiũ vt
geometria circa magnitudines:arisme=
trica scꝫ numeros.sed phia prima cõside
rat veritatem vl'em entiũ . Et iõ ad hũc
phm ꝑtinet cõsiderare quõ se homo ha
beat ad veritatẽ cognoscendã. Diuidiꝛ
aũt pars ista in duas. In prima ꝑte de=
terminat ea que ꝑtinẽt ad cõsideratiõeꝫ
vniuersalis veritatis. In scða incipit in
quirere veritatem de primis principijs
ꝛ omnibus alijs ad que se extendit hui⁹
phie consideratio ꝛ hoc in tertio libro.
¶ Circa ꝑmũ ostendit quõ homo se ha=
beat ad cognitionẽ veritatis ꝛ dicit pri=
mo ꝙ consideratõ veritatis quodãmõ
est facilis quodãmodo est difficilis. Est
eñ facilis quoad cognitionẽ primorum
ꝑncipioꝝ. Unde dicit inforibus.i.in ia
nuis quis delinquat : interiora eñ do=
mus difficile est scire :ꝛ circa eã facile ẽ
hominẽ decipi. Sed circa ipm introitũ
domus qui hominib⁹ patet:ꝛ primo oc
currit nullus decipiꝛ : ita est in cõside=
ratione veritatis. Nã ea ꝑ que intraꝛ ad
cognitionẽ alioꝝ nõ sunt omnib⁹:hmõi
aũt sunt prima principia:vt de quolibet
esse vel nõ esse:ꝛ omne totũ est mai⁹ sua
ꝑte ꝛ sic de alijs. Circa cõclusiones ve=
ro ad quas ꝑ hmõi quasi ꝑ iannã introi
tur cõtingit multos errare. ¶ Circa qð
notandũ ꝙ sicut hic dicit sco. nos natu=
raliꝛ cognoscim⁹ prima principia nõ q̃
dẽ ꝙ eoꝝ cognitio insit nobis a natura:
aĩa eñ nostra nullã habet cognitionẽ ex
sua natura :sed est tanq̃ tabula rasa.iij.
de anima. Omnis eñ nostra cognitio ĩ
tellectiua ortum habet ex sensu ꝛ ꝑ ꝯñs
nõ ĩest nobis a natura Sꝫ cognitõ prim
orũ principioꝝ est intellectiua ꝑtꝫ. Vñ
in respectu principioꝝ ꝓbaꝛ ꝛ habit⁹ q̃
diciꝛ intellectus igiꝛ ꝛc̃. maior declaraꝛ
primo eñ moueꝛ sensus ab obiecto sim
plici nõ cõplexo ꝛ sensu moto moueꝛ in=
tellectus ꝛ intelligit simplicia qui ẽ pri=
mus actus intellectus :deinde post apꝑ̃
hensionẽ simpliciũ sequiꝛ alius actus q̃
est ꝯponere simplicia adiuicẽ. post istam
aũt ꝯpositionẽ hꝫ intellect⁹ ex lumĩe nã
li ꝙ assentiat.i. veritati cõplexe: si illud
cõplexũ sit ꝑmũ ꝑncipium ꝛ sit nr̃a co=
gnitio intellectiua ortum habet a sensu.
Nos igitur naturaliter ꝯgnoscim⁹ priã
principia quatenus ex lumine naturali
intellectus sunt nobis nota :habita sim
plici noticia termĩoꝝ. Principia eñ co
gnoscimus inquãtũ terminos cognosci=
mus primo posterioꝝ. ¶ Notandũ etiaꝫ
ꝙ principia sunt duplicia: quedam eñ
sunt simpliciter ꝑma vt ĩpossibile ẽ idẽ

simul esse et nõ esse. omne totũ est maius sua pte: et hmõi: et circa hmõi impossibile est errare fm phm quarto hui⁹. Alia sunt pricipia que sic sunt pncipia respectu aliquorũ que tñ possunt esse coclusiones respectu primorum principiorum et talibus potest vnus vel magis vel minus assentire q alius: et de his dicit cõmentator. iij. phisicorum q aliqui ppter cõsuetudinẽ negauerũt prima principia et exemplificat de xpanis qui negãt illud pncipiũ ex nihilo nihil fit: de istis nõ intelligit. p. in pposito.

Forsan autem ex difficultate fm. ¶ Consequẽter ondit. p. quõ cõsideratio veritatis sit difficilis: et dicit q forsitã difficultas cognoscẽdi res puenit ex pte rerũ ipsarum vel intellect⁹ nostri tñ se determinando dicit q nõ ex parte rerũ ipsarũ sed ex parte nostra puenit hmõi difficultas. Rõ pbat qr si difficultas esset ex parte rerũ sequit q illa magis cognosceremus que sunt magis cognoscibilia fm suã naturam que sunt maxime in actu scz imaterialia entia qd tñ est falsum: cũ talia sint nobis ignota. Unde dicit q sicut se habent oculi nocticoracis ad lumẽ solis sic intellectus noster ad ea que sunt manifestissima in natura. Manifestum est autem quod nõ puenit ex defectu solis qn sit visibilis ab oculis nocticoracis sz propter debilitatem virtutis visiue ipsius q est in pportionata ipsi obiecto sic ex debilitate intellectus nostri difficile ẽ nobis cognoscere substantias separatas.

¶ Ad euidentiã aũt pdictorũ notandum q vna est opinio cõmentatoris q rerum quedã sunt materiales quedã immateriales. dicit ergo q ex parte intellect⁹ nostri est difficultas cognoscẽdi substãtias sepatas non aũt ex parte earum: sed intellectione earum. s. substantiarum seu formarum materialium est difficultas earum ex parte rei. Cuius ratio sic assignatur: quia vnũqd est cognoscibile fm queu est actu. Et quia substantie immateriales sunt simpliciter in actu: Materiales vero nõ idcirco imateriales non habent ex se q difficulter cognoscantur materiales aũt habent ex se difficultatẽ cognoscendi. ¶ Sed cõtra hoc quod dicit de substãtijs materialib⁹ arguit sic. si in rebus materialibus ẽ difficultas cognoscendi ex parte earum: hoc erit cõparãdo eas ad quecũq intellectũ. pñs est falsum: sicut patet respectu intellectus diuini: igit et añs: pbat pña. qr cum ipse res sint eedem ad qcunq itellectum cõparent: si ex parte earum difficultas sit hoc erit respectu cuiuscũq intellectus.

¶ Dicendũ igit aliter fm sco. q totalis difficultas cognoscendi res est ex parte intellectus nostri: vt patet p aristo. in pcedentibus. Si queris quõ vna res pfectius cognoscatur q alia. ¶ Dico q difficultas nõ est ex parte rei: sed pfectõ cognitionis potest intelligi dupliciter vel fm pportionẽ vel simpliciter. Primo modo ita pfecte cognoscunt res materiales sicut imateriales. Nam fm pportionẽ ita pfecte mouent intellectum res habentes parũ de entitate sicut res habentes multũ. exemplum paruus ignis fm pportionem virtutis sue ita pfecte cõburit cõbustibile sicut magnus. sed secũdo modo nõ sunt eque cognoscibiles oẽs res sicut magn⁹ ignis pfecti⁹ pburit q pu⁹ loquẽdo simpliciter et ceteris pibus. Rõ hui⁹ est qr cognoscibilitas sequit rem fm qd res est et ens: qr sicut se habet res ad esse ita ad cognosci. vt habet in hoc scdo. Concedo ergo q difficultas cognoscẽdi siue qtũ ad materialia siue qtũ ad imaterialia est ex parte intellectus nostri. Materialia aũt nõ sunt eque i actu: sicut immaterialia: ideo simpliciter non ita perfecte cognoscũt. Cognitio tamẽ que potest haberi de eis eq faciliter habetur pporcionalit sicut de imaterialibus: qr ita faciliter mouet intellectum materiale fm suam cognoscibilitatem: sicut imateriale Non tñ eque intẽse simpliciter loquẽdo. ¶ Per hoc patet qd sit dicendũ ad rationem cõmen

tatoris solum enim cōcludit ꝙ imper-
fectiora in entitate nō habent ita ꝑfectā
cognitionē simpliciter sicut ꝑfectiora.
¶ Notandum aūt qđ nō solum materia
lia eque perfecte cognoscunt̄ ſm ꝓpor-
tionem sue cognoscibilitatis sicut imma
terialia īmo ꝑfectius ſm eundem doc.
di. iij. primi sententiarū quia em̄ mate-
rialia a sensibus sunt remotiora ideo mi
nus perfecte cognoscibilia ꝓ statu isto.
¶ Alterius possit ꝓinde dubitari: An
substantie immateriales possint intelli-
gi ſm suas quidditates ab intellectu vi
atoris ⁊ arguit̄ ꝙ nō ꝑ pħm in littera: si
cut oculus noctue ad lumē solis ⁊c̄. et ꝓ
mum est impossibile igit̄ ⁊ scđm. Prete
rea plus distat intelligibile increatū ab
intellectu creato: ꝙ̄ intelligibile creatū
a sensu: sed intelligibile creatum nō po
test apꝑhendi a sensu: ergo multo minꝰ
intelligibile increatū ab intellectu crea-
to. Preterea anima cōiūcta nihil intelli
git nisi abstrahendo a fantasmatibꝰ: sed
substantie separate non faciunt fantas-
mata: nec possunt cognosci ex his q̄ fa-
ciunt fantasma ergo ⁊c̄. Probatio ma-
ioris quia fantasmata se habent ad intel
lectum sicut sensibilia ad sensum. iij. de
anima: sicut ergo sensus non potest sen-
tiri sine sensibili: sic nec intellectus intel
ligere nisi abstrahendo a fantasmatibꝰ.
minor habet duas partes. Prima pro-
batur sic quia fantasma est motus a sen-
su factus: scđo de anima: sed substantie
separate nō sunt sensibiles ergo nec fan
tasiabiles. Secunda pars probatur cū
quia effectus non adequās potētiā cau-
se non ducit in cognitionem quiddita-
tis cause qm̄ quidditas talis cause ex-
cedit effectum illum. sed substantie sepa
rate si cognoscantur per ista que faciunt
fantasmata in nobis cognoscuntur per
effectus huiusmodi qui scʒ non adequāt
potentiam cause sue: ergo ⁊c̄. tum quia
finiti ad infinitum non est proportio: er
go nec alicuius effectus sensibilis est ꝓ
portio ad quidditatē diuinam. ¶ Pre
terea quidditas substantie materialis ē
obiectuʒ intellectus nostri pro statu isto
vt dictum est tercio đ anima: ergo nihil
poterit intelligi a nobis quod non est
materialis quidditas nec cognoscibile
per talem quidditatem. ¶ In opposi-
tum arguitur sic: de subiecto demonstra
tionis oportet ꝓsupponere quid est pri-
mo posteriorū: sed de substātijs separa-
tis multa a pħis demōstrant̄: sicut patet
duodecimo huius: de prima intelligen-
tia scʒ ꝙ sit sempiterna et ꝙ actu semꝑ
intelligat ⁊ c̄. igit̄ quidditates substan-
tiarum separatarum pħi cognouerunt.
Preterea. p. x. ethicoꝝ: probat ꝙ feli-
citas hominis consistit in speculatione
veritatis. Et cōcludit in fine capl'i ꝙ sa-
piens erit vtiqȝ felicissimus. Et ſm ip-
sum. vj. ethicorum. Sapiētia est circa al
tissimas causas igitur in speculatione al
tissimarum causarum consistit felicitas
hominis. Ad felicitatem autem cum sit
finis proprius hominis non est impossi
bile ipsi homini pertingere: quia vt dici
tur in scđo huiꝰ. Nullus conabit̄ ad ter
minū nō futurus peruenire. ¶ Respon
det̄ ad hanc rationem ꝙ possibile est ho
mini speculari altissimas causas non
tamen in hac vita. Contra felicitas de
qua loquitur phisi. potest haberi in hac
vita: dicit enim sic: q̄re erit vtiqȝ felici-
tas speculatio quedam. Opus autem
erit in exteriori prosperitate et oportet
corpus sanum esse et cibum: et reliquū
famulatum existere: Sed certum est ꝙ
ista non habeantur nisi in ista vita. Pre
terea secūdo huius arguitur sic: si cause
essent infinite nihil cōtingeret scire: ista
consequentia non valet nisi ad cognitio
nem cuiuslibet effectus oportet cogno-
scere omnes eius causas: ergo si non cō
tingit intelligere primam causam que
est maxima causa cuiuslibet effectus nul
lū effectū ꝯtingit cognoscere. ¶ Rn̄sio.
ꝙ de substātijs sepatis ꝯgnoscimꝰ quia
sūt vel inq̄ntū sūt cā oīm illoꝝ inferiorū
non aūt ꝯgnoscimꝰ q̄d sūt. Aliter dicit̄:
ꝙ de ipis cognoscimꝰ q̄d nō sunt qꝛ scʒ
nō sūt aliq̄ istaꝝ inferioꝝ. ¶ Cōtra p̄mā

rationē arguit sic. Impossibile est cog-
noscere cōpositionē aliquorū nisi ꝯgni-
tis terminis ⁊ extremis: qꝛ vt habet pri
mo piarmenias esse significat cōpositio
nē quā sine extremis nō est intelligere.
Si igit cognoscim⁹ eas esse ⁊ ꝑ ꝯns eē
q̄dditatati eorū inesse sequit de necessi-
tate ꝙ ꝯgscim⁹ quidditates eaꝝ. ¶ Cō
tra scdm arguit sic ꝙ omni ꝓpositioni
negatiue est aliqua affirmatiua prior: ergo
si cognoscat de substātia separata quid
nō ē: oportet de ipsa cognoscere quid ē.
Aūs patet ex scdo piarmenias c. vlt. vbi
dicit. phi. ꝙ ista ꝓpositio bonum nō est
malum nō est vera nisi quia hec affirma
tiua prior est vera bonū est bonū. Et q̄r-
to huius dicit p. Notior vtiqꝫ est dictio
ꝙ opposita negatio. ¶ Dicendum est ergo
ꝙ huiusmodi substantie possunt intelli
gi ꝑm suas quidditates ab intellectu vi
atorū ꝑm modū qui dicet. ¶ Pro q̄ sciē-
dum ꝙ duplex ē noticia scꝫ sensitiua et
intellectiua: ⁊ vtraqꝫ est duplex scꝫ intui
tiua ⁊ abstractiua. Cognitio intuitiua est
que respicit obiectum vt p̄ns est. Exem
plum de sensitiua vt oculus videt colo-
rem. exemplū de intellectiua: vt cogni-
tio beatorum in patria ⁊ ista cognitio vi
sionis ⁊ forsitā nobis impossibilis ꝓ sta
tu isto. Cognitio aūt abstractiua est que
est obiecti p̄sentis in sua specie genera-
ta ab obiecto. Quod potest esse absens
in sua existentia. exemplū de sensitiua
vt fantasia imaginat colorem visuū. exē
plum de intellectiua vt cū intelligo rem
absentem. ¶ Ad ꝓpositū ergo dico ꝙ
substantie separate nō cognoscunt a no-
bis ꝓ statu isto cognitione intuitiua: vt
pꝫ ab ip̄is nec ēt abstractiua q̄ fit ꝑ spēs
genitas in rōne obiecti cū species ipsaꝝ
nō cadūt sub sensu: bene tū cognoscunt
cognitiōe abstractiua ꝑ spēs creaturaꝝ
Qd sic declarat scot⁹ di. iij. primi sniā-
rū. id qd pōt imprimere spēm min⁹ vlis
in intellectū potest etiā causare speciem
cuiuscūqꝫ vlioris ⁊ ita creature que im-
primunt ꝓprias species intellectiui pos
sunt etiā imprimere species trāscenden-
tiū q̄ cōiter cōueniūt eis ⁊ deo: ⁊ tūc in-
tellectus pōt vti ꝓpria virtute in multis
specieb⁹ simul ad cōcipiēdū illa simul: q̄
rū ista sūt species: puta speciē sumi: spe
ciē boni: spēm veri: spēꝫ act⁹: ad cōcipi
endū sumū bonū actualissimū: qd pꝫ ꝑ
locū a miori ī imaginatiā ei pōt vti spe-
ciebus diuersorū sensibiliū ad imaginā-
dū ꝯpositū ex illis diuersis: sicut pꝫ ima
ginādo montē aureū: licet mons aure⁹
nūq̄ fuerit a sensu particulari apphen-
sus. Sic igitur quasi in quadā descripti
one cōcipim⁹ deū attribuendo ei ꝯcept⁹
omniū ꝑfectionū simplr in summo que
nulli alij ꝯueniūt: vt cōcipiendo: deus ē
ens infinitū summū bonū actualissimuꝫ
licet autē sic cōcipiam⁹ deū vll nō tū co
gnoscit a viatore ī ꝑticulari ⁊ ꝓprie sub
rōne hui⁹ essentie siue sub rōne diuini-
tatis. Sic ergo patet quō substantie se-
parate possunt cognosci ex specieb⁹ cre-
aturaꝝ possunt etiā aliqualiter intelligi
per effectus suos sicut substantia cogno-
scit ꝑ speciem accidentis ꝑm vnā opinio
nem. ¶ Et tūc ad argumēta: ad primum
pꝫ ꝙ ꝑm cōmētatorē illa silitudo est in-
telligenda nō quo ad impossibilitatē sꝫ
quo ad difficul tatē. Si aūt velis intelli
gere similitudinē illā quo ad impossibi-
litatem tūc intelligenda est de intuitiua
vel de noticia etiā abstractiua que scꝫ ē
ꝑ ꝓpriam speciē obiecti generatā in ob
iecto. Ad secūdū cū dicit ꝙ plus distat
intelligibile increatū ⁊c. Dicendū est ꝙ
verū est in esse nō tū in cognoscibilitate
Ad tertiū cū dicit nihil in telligimus ni
si abstrahendo in fantasmatib⁹. Si intel
ligit maior illa ꝙ nihil ītelligim⁹ nisi cu
ius species prius fuerūt in fantasia tunc
falsa est: qꝛ tūc nihil ꝑ se esset intelligibi
le: nisi esset ꝑ se sensibile: qꝛ nihil aliud
facit ꝓpriam speciem in fantasia. Istud
aūt est falsum: qꝛ anima multas rerū q̄d
ditates ītelligit que tū nō faciūt ꝓpriā
speciem in fantasia. Anima em̄ seipsam
cognoscit ⁊ actus suos: ⁊ intentiones se
cūdas ⁊ alia multa quorū nullū facit spe
ciem ī fantasia. Si āt intelligāt illa ma

lor q nihil intelligamus nisi cognitionē accipiam⁹ a fantasmatib⁹ tūc maior est vera quo ad scdam ptē. Ad pbationem aūt ei⁹ de inadequatione effect⁹ dico q nō plus cludit nisi q effect⁹ substātie separate nō ducūt in cognitionē pfectā sue cause. sed hoc nō obstante possūt du cere in cognitionē aliquā impfectam.

¶ Ad aliā aūt de improportione finiti ad infinitū. Dico q licet finiti ad infinitū nō sit pportio comensuratiōis pōt tñ esse pportio cognoscentis ad cognitū si ue potētie ad obiectū: talis aūt pportio nō reqrit eē similis nec in esse nec in mo do essendi: vel in naturali existētia: quia tūc oculus corruptibilis quō videret so lem ꝛ lunā ꝛ stellas icorruptibiles. Re quirit ergo pportio dissimilitudinis q̄ ē inter motiuum ꝛ mobile. Si aūt corpus potest mouere intellectū: multomagis ī corporeū cuiusmodi sunt substantie se parate. ¶ Ad quartū cū dicit Q quid ditas rei materialis est obiectū intelle ctus ꝛc. ptꝫ rñsio ex pdictis. Rñdeo ad questionē q p species rerū materialium vel sensibiliū cognoscunt res īmateria les. Unde dictū est in tertio de aīa. c. p mo. Q q̄dditas rei materialis vel sensi bilis rei est obiectū intellect⁹ nostri pro statu isto: intelligendo nō solū de sensi bili pprie sed etiā de incluso essentialit vel vtualiter ī sensibilibus hec materia diffuse tractat. lib. ij. di. iij. sniaꝝ. q. 8.

Nō solū aūt his dicere gra tiam. ¶ Ostendit p. quō homines seip sos iuuant in cognitione veritatis. Ad iuuat aūt vnus ab altero ad cognitionē vitatis. dupliciter Uno modo directe: alio modo indirecte. Directe q̄dē adiu uat ab his qui veritatē inuenerūt. Nū q eñ fuit aliquis phoꝝ ita expers veri tatis quin aliquid veri in libris suis dix erit. Ista autē modica in vnū collecta in troduxerunt posteriores in maximā ve ritatis cognitionē. Indirecte iuuat in quātū priores errātes circa veritatē po sterioribus exercitij occasionē dederunt vt diligenti discussione habita veritas limpidius appareret. Est aūt iustum vt his in quibus in tāto bono adiuti sum⁹ gratias agamus: ꝛ ideo dicit q iustū est gratias referre nō solum his quos quis estimet veritatem inuenisse quoꝝ op in i onibus aliquis cōicat sequendo eas sꝫ etiam his qui supficialiter locuti sūt ad veritatē inuestigandam. Ex hoc ppen dere possum⁹ quātū venerari debeam⁹ doctores theologie qui mirū inmodum fidē nostram suis sacris doctrinis illu strant licet circa aliquas materias va rias opiniones habuerit: cū etiam grati esse debeam⁹ phis antiquis q̄ tot absur da in libris suis etiam posuerunt.

Uocari vero philosophiaꝫ veritatis scientiā. Cōsequēter ostēdit p. quō csideratio veritatis maxīe ad phiaꝫ primā ptineat qd ex hoc pbat: qꝛ est spe culatiua: finis aūt theorice seu speculati tiue est scire: practice vero opus. Sci entia practica eñ inuestigat veritatem nō pter se sed pter operari. Sciētia vero speculatiua pter scire: ideo ad ip sam maxime ptinet cognitio veritatis. Inter aūt speculatiuas hoc maxime pti net ad metaphisicā cū ipa sit considerati ua causarū primarū sine quarū cognitio ne nō possumus habere cognitioneꝫ ve ritatis: vt patet ex pdictis. Cum autem cognitio causarū primaꝝ sit causa cogni tionis veritatis in alijs ipa erit in se ma xime veritatis Qd sic pbat vnūqdq ē maxime tale ex quo causat in alijs aliqd vniuoce dictū de ill' vniuoce sicut ignis est causa caloris in elemētatis Unde cū calor dicat vniuoce ꝛ de igne ꝛ elemen tatis corporibus sequit q ignis sit cali dissimus. Cū ergo principia sempiter noꝝ sint causa vniuoca veritatis ī alijs cū veritas sit eiusdem rationis in omni bus: sequit q ipa erūt verissima. ¶ No tandum q p pricipia sempiternoꝝ hic intelligit. p. principia incōplexa id est p̄ mas causas scꝫ ipsas intelligentias que sunt principia sempiternorum. i. corpo

rũ celestiũ ꝛ q̃tũ ad eẽ ꝛ q̃ntũ ad moueri
q̃ q̃dẽ ꝓbat eẽ cãs ꝟitatꝫ ĩ alijs eo ꝙ sit cẽ
entitatꝫ. sic ãt se res hꝫ ad eẽ ita ad ꝯgsci
vt h dt arꝫ. hmõi ãt pncipia sꝫ ꝟissia. i. d
se maxĩe ꝯgscibilia ꝛ mãifestatia sui ad ĩ-
tellcm. Mꝫ ꝟo: si cause ĩ ĩfinitũ ꝓcederẽt
tũc ñ eeñt pme cause: ꝛ sic metapha ñ ꝯsi
derarꝫ pmas cãs: cꝰ oppom dcm ẽ pꝰ: iõ
ad hꝰ remouẽdũ oñdit ꝙ ñ ẽ ꝓcessꝰ ĩfi-
nitꝰ ĩ causꝫ. ꝛ pꝰ oñdit ꝙ ñ ẽ ꝓcessꝰ ĩ causꝫ
efficieñ. ĩ ĩfinitũ ĩdirectꝫ vt ꝙ a cãret a b
ꝛ b a c: ꝛ sic ĩ ĩfinitũ: sꝫ ẽ deuenire ĩ vnũ
pm pnm: ꝛ pt talr rõ formari. Cã vt cã hꝫ
rõꝫ pmi: si igit cause sꝫ ĩfinite ñ ẽ dare p
mã cãꝫ nec ꝓ ꝯñs vltimã. vtꝝ ꝙ ei repu-
gnat rõi ĩfiniti: ꝛ sic ert oẽs medie: tota
g vrsitas cãtoꝝ eeñtialr sbordiatoꝝ ẽ cã
ta: l g ab aliq̃ cã sui ordis l vrsitatꝫ l ab
aliq̃ cã q̃ ñ ẽ aliq̃d illiꝰ vrsitatꝫ. ñ pmoꝰ
qꝫ tũc illa eẽt cã sui cũ tota illa vniuersĩs
põat cãta: g 2oo. nã vniuersĩs depẽdẽtiũ
depẽdꝫ ñ ab aliq̃ illiꝰ vniuersitatꝫ: ista g
cã a q̃ depẽdet erit pma ꝛ eeñtialr ordinã
ꝛ sic habet ꝓpositũ. ¶ De causꝫ mãlibꝰ.
¶ Atꝟo neqꝫ ĩ deorsũ. ¶ Scdo oñdit ꝙ
ñ ẽ ꝓcessꝰ ĩ ĩfinitũ ĩ causꝫ mãlibꝰ: vt ꝙ ig
nis fiat ex aere: aer ex tra: ꝛ sic ĩ infinitũ.
Est ei deueĩre ad vnã pmã mãm q̃ ẽ vna
sm rõꝫ respcũ oĩm formaꝝ: vt hẽtur jo d
gene. ꝛ ẽ eadẽ nũero ĩ gñato ꝛ corrupo: q̃
q̃dẽ mã lꝫ hẽat eẽ ab etno sꝫ pꝰ tñ sꝫ fidẽ
nraꝫ ꝛ sm rei ꝟitatẽ fuit ĩ pꝰ mdi creata.
Amplꝰ ãt qd ẽ cꝰ cã. Tertõ hꝰ oñdit ĩ
causꝫ finalibꝰ: sic finis ẽ illd qd ñ ẽ ꝓpt
aliã: sꝫ alia sꝫ ꝓpt ipm. aut g aliq̃d ẽ tale
aut nihil. ꝛ siq̃dẽ fuerit aliq̃d tle illd erit
vltimũ ĩ gñe finiũ: ꝛ sic ñ ꝓcederet ĩ ĩfim
Si ãt nil ĩueniat tle ñ erit finis: ꝛ ita tol
let hoc genꝰ cause qd dr cꝰ cã. Quarto
oñdit ꝙ ñ ẽ ꝓcessꝰ ĩ ĩfinitũ ĩ causꝫ forma
libꝰ. Circa qd notãdũ ꝙ lꝫ dio rei inclu-
dat mãm ꝛ formã tñ pnr sumit a forma q̃
ẽ pnm eeñdi et ꝯgscẽdi. Unũq̃dqꝫ ei ꝯsti
tuit ĩ spẽ ꝓ ꝓpꝛaꝫ formã. ꝛ g forma a. p.
vocat ꝙ qd ẽ siue dio. Dioeꝫ ei vocamꝰ
cõit rõꝫ formalẽ: Ex hꝰ etiã tota dio dr
hre rõꝫ forme respcũ diffiniti. Phs g ac
cipit ꝓcessũ ĩ formis sm ꝓcessũ ĩ dionibꝰ
ĩ qbꝰ vna ꝓs ẽ por alta sic genꝰ ẽ por dif
ferẽtijs ꝛ drñiaꝝ vna ẽ por alta. ꝛ iõ ipe
volẽs oñdet ꝙ ñ sit ꝓcessꝰ ĩ ĩfinitũ ĩ cau
sis formalibꝰ ꝓbat ñ eẽ ĩfinitũ in ꝑtibus
dionis: ꝛ hꝰ sic: ĩpossic ẽ aliq̃d scire pꝰ q̃
ꝑueniat ad ĩdiuidua. ꝑ ĩdiuiduũ accipit
spẽs spẽalissiã q̃ ñ diuidit ꝑ drñias eeñtia
les: l ad ipa pdicã suꝑiora q̃ ñ sꝫ resolu-
bilia ĩ alios ꝯceptꝰ vt ens. ꝛ ꝑ hꝰ pꝫ ꝙ ñ
ẽ ꝓcessꝰ ĩ dioibꝰ nec ĩ sursũ nec deorsuꝫ.
Q ñ deorsũ pꝫ qꝫ ñ habet ꝑfcã ꝯgnitõ d
re nisi cogscat sm rõꝫ spẽi: ꝯgnitõ g solũ
ĩ vli ẽ ꝯfusa ꝛ ĩꝑfcã. si g põat ꝓcessꝰ in-
infinitũ ĩ formis deorsũ destruet ꝑfcã co
gnitõ d re: cũ ĩfinitũ inq̃ntũ hmõi ñ apꝑ
hẽdat ab ĩtellcũ. Silr ñ hẽt ꝑfcã ꝯgnitõ
d re nisi ꝯgscãt oĩa suꝑiora pdicã: ipis eĩ
ĩgnitꝫ ĩpossic ẽ posteꝝ aliq̃d scir ꝑfcẽ: cũ
ĩ q̃lꝫ ĩcludat vt ꝯcepꝰ entꝫ. Si g sit ꝓces
sus ĩ ĩfinitũ ĩ sursũ ĩ causꝫ formalibꝰ nihil
ꝑfcẽ sciet vt pꝰ argutũ ẽ. Itẽ vnũq̃dlꝫ ꝯg
scit ꝑ ĩtellcm sue forme: sꝫ si cause forma
les sꝫ ĩfinite ñ potert ĩtelligi: qꝫ ĩfinitũ ĩ
q̃tũ hmõi ñ apphẽdit intellcũ: g positio
ista vniuersalr destruit cognitõem.
¶ Sꝫ si ĩfinite eeñt plitate spẽꝝ. Post-
q̃. p. oñdit ꝙ ñ ẽ ꝓcedẽdũ ĩ causꝫ ĩ ĩfini-
tũ ĩdirectis: oñdit etiã ꝙ ñ sꝫ ĩfinite spẽs
cãꝝ. ꝛ hoc sic: tũc putãꝰ nos aliq̃d scire:
cũ ꝯgsciꝰ oẽs eiꝰ cãs: sꝫ si ĩfinite spẽs cãꝝ
sic ñ erit ꝑtñsire istã ĩfinitatẽ ita ꝙ possit
oẽs cause ꝯgsci: g etiã ꝑ istũ mõm exclu-
det cognitõ reꝝ. Circa pdcã notãm ꝙ vt
dt sco. ĩ hꝰ 2o et. 2. di. j. sẽ. Cãꝝ q̃dã sũt
ꝑ se ꝛ q̃dã ꝑ accñs. Uoco cãm ꝑ se q̃ sm
nãm suã causat ꝛ ñ sm alid sibi accñs dr
cãre. Uoco ãt cãm ꝑ accñs q̃ ñ causat ni
si qꝫ ꝯiũcta cause pe. Exm scdi musicũ edi
ficat ꝛ albũ gñat. Exm pmi edificator edi
ficat ꝛ hõ gñat ho. Scda distiꝰ sit ista ꝙ
cãꝝ ꝑ se q̃dã eeñtialr sꝫ ordiate q̃dã acci
dẽtalr. exm pmi hõ ꝛ sol sꝫ cause homĩs
gñati. exẽplũ secũdi: pr ꝛ auꝰ sũt cã ĩ fili
js. Differt ãt hec distictõ cãrũ a pma nã
alid ẽ loq̃ d cã ꝑ se ꝛ ꝑ accñs: ꝛ alid ẽ loq̃
d causꝫ eeñtialr ꝛ accñtalr ordiatꝫ. nã in
pma distictõe ẽ tm cõꝑatõ vniꝰ ad vnũ:
scꝫ cause ad cãtũ. ĩ scda aũt ẽ cõꝑatõ dua
rũ cãꝝ int se ĩq̃tũ ab eis ẽ vnũ cãtũ. No
tãm etiã ꝙ cẽ eeñtialr ordiate drñt a cau
sis accñtalr ordiatꝫ. pma dria ẽ qꝫ ĩ causꝫ
eeñalr sbordiatꝫ. scda inq̃tũ cã depẽdꝫ

a ꝓma. vñ ñ agit nisi ĩ vtute p̄rie: ſ ĩ ac-
cidẽtlr ſbordĩat ſcđa ñ ꝺpẽd a p̄ria in-
ꝗtũ cãt lȝ depẽdeat ĩ eẽ ſuo lr ĩ aliq a°: vt
pȝ ꝺ filio q̄ p̄t gñare p̄re mortuo. Notã-
dum ẽ ꝙ ĩ cauſ eeñtialr ſbordĩat ẽ cãliſ
altiꝰ rõis ⁊ altiꝰ ordĩs qꝛ ſupior ẽ ꝑfecti-
or: ſ ĩ accñlr ordĩat ñ ẽ ſic. iſta ꝺr̄ia ſeq̄r
ex p̄ria qꝛ nlla cã eeñr depẽdet ĩ cãndo a
cã eiuſdẽ ordĩs: qꝛ ĩ cauſatõe alicꝰ ſuffic̄
vnũ vniꝰ rõis. ex iſta ꝺr̄ia ſeq̄r mãifeſ ꝙ
cauſe eeñtalr ordĩate ſt altiꝰ ⁊ altiꝰ ſpẽi.
Cauſe vo accñlr ordĩate ſt eiuſdẽ ſpẽi.
Tertia ꝺr̄a ẽ ꝙ oẽs cẽ eeñalr ordĩate ſiᷓ
ꝯcurrũt ⁊ req̄rũr ad cãndũ effcm̄: alioq̄n
aliq ꝑ ſe rõ cãlitat deeſſꝫ effectui ſiue a-
liq cãlitas. ſ ĩ accñlr ſbordĩat ñ nc̄crio
req̄rit ſiltas oĩ cãꝝ ĩ cãndo. ⁊ hec ꝺr̄ia
iij. ſeq̄r ex p̄ria ⁊. ij. lȝ ãt ñ ſit ꝓceſſꝰ ĩ ĩfi
nitũ ĩ cauſ eeñlr ſbordĩat vt ꝓbatũ ẽ pꝰ
hñ tñ ẽ ꝓceſſꝰ ĩ ĩfinitũ ĩ accñlr ordĩat ſ
ꝑ. q̄ poſuit ꝙ gñatõ nũꝗ̄ ĩcepit: ⁊ ꝑ ꝯñs
fuerĩt gñatõs ĩfinite: ſ q̄lȝ gñatõ hȝ cãm
ꝓp̄ã efficieñ ꝓximã ⁊ finẽ ⁊ mãȝ ĩ his q̄
gñanr ꝑ ꝓpagatõꝫ ⁊ forma ẽ t̄miꝰ cuiuſ
libȝ: ⁊ ſic ſt cẽ ĩfinite accñlr ordĩate ñ tñ
eeñalr. Et ſi arguas ꝙ ſit ꝓceſſꝰ etiã ĩ in
finitũ ĩ eeñalr ordĩat qꝛ int̄ ꝓmũ efficiẽs
⁊ q̄dlȝ aliđ efficiẽs ẽ diſtañ ĩfinita: ḡ pñt
capi media ĩfinita. añs pȝ: qꝛ ꝓmũ effici
ens ẽ ĩfinitũ ⁊ alia efficiẽtia finita: int̄ ãt
finitũ ⁊ ĩfinitũ ẽ diſtãtia ĩfinita. ꝓba° ꝯñe
qꝛ ꝗ̄to aliq magꝭ diſtãt tãto ſt pl̄a media
int̄ iſta. Rꝫ° duplr ẽ diſtãtia q̄dã dimẽſi
ua q̄dã ꝑfectõis. ſi loq̄mur ꝺ diſtãtia ꝑfe
ctõis ſic ꝯcedo añs ſ tũc ne° ꝯñaȝ ſic pȝ
ꝺ ꝯ̄rijs q̄ maxĩe diſtãt tlĩ diſtãtia ⁊ tñ ſũt
aliq ꝯ̄ria ñ hñtia mediũ. ad ꝓbatõꝫ ꝯñe:
pȝ ꝙ ꝓcedit ꝺ diſtãtia dimẽſiua ꝺ q̄ añs
ẽ negãdũ ſic pȝ ꝺ ſe: qꝛ int̄ deũ ⁊ creaꝝ
ñ ẽ diſtãtia local' vl' dimẽſiõis ſ ꝑfcõis.
¶ Cõtingũt ãt auditõs. Coñr oñdit. ꝑ.
mõȝ ꝓcedẽdi ĩ inq̄ſitõibꝰ vitat. ꝺ. cũ nõ
ſit facilꝫ ꝙ hõ duo ſil' capiat: ſ dũ ad duo
tẽdit neutꝝ cape ꝑt abſurdũ ẽ ꝙ hõ ſil' q̄
rat ꝯgſcere ſciaȝ ⁊ mõȝ ſciẽdi: q̄ ꝯuẽit ſci
re. Ex q̄ pȝ ꝙ hõ pꝰ dȝ addiſcere logicaȝ
ꝗ̄ alias ſcĩas: qꝛ logica tradit cõeȝ mõȝ
ꝓcedẽdi ĩ oĩbꝰ ſciẽtijs. modꝰ ãt ꝓpriuſ
ſinglariũ ſciaꝝ ĩ ſingul' ſciẽtijs circa ꝑn-
cipiũ tradi dȝ. ¶ Acribologia vo mathe
matica ñ ineſt oĩbꝰ expetẽda. ¶ Oñdit
ꝙ diligẽs ⁊ certa rõ ſic ẽ ĩ mathẽatic ñ
dȝ req̄ri ĩ oĩbꝰ rebꝰ ꝺ q̄bꝰ ẽ ſcĩa: ſ dȝ ſolm
req̄ri ĩ his q̄ ñ hñt mãȝ: ea eĩ q̄ hñt mãm
ſbicã ſt motui ⁊ variatõi: ⁊ iõ ñ p̄t in eis
oĩmoda certitudo hr̄i req̄rit eĩ ĩ eis ñ ꝙ
ſꝑ ſit ⁊ ex nc̄citate ſ ꝙ ſit vt ĩ plibꝰ: ĩma
terialia vo ſm ſe ſt certiſſiã qꝛ ſt ĩmobilia
ſ illa q̄ ĩ ſui natura ſt ĩmobilia ñ ſt certa
nob ꝓpt defcm̄ ĩtellcũs nr̄i vt ſ̄ dcm̄ ẽ:
cuiuſmõi ſt ſbe ſeꝑate. Explicit ſecũdꝰ.

Necesse ẽ ad q̄ſitã ſciaȝ

nos aggredi. Poſtꝗ̄. ꝑ. ĩ ij°
li. oñdit mõȝ ꝯſiderãde vitat.
h ꝓcedit ad vitat ꝯſideratõꝫ ad q̄d ĩ h°
to° ȝ° ꝓcedit mõ diſputatio pl'a dubia mo
uẽ° ⁊ ad vtrãqꝫ ꝑtẽ arguẽ° Qꝛ vo ꝺ du
bijs q̄ h mouȝ nil. ꝑ. detmĩat ſ ĩ li. ſeq̄.
ꝺ ipĩs detmĩabit iõ ꝑciſe duo tãgã q̄ ĩ h°
ȝ° ꝺt. ꝓmũ ꝙ arꝭ mouȝ h dubiũ an q̄cũqꝫ
ſcĩa hẽat demr̄are ꝑ oĩa gña cãꝝ. Circa
qđ p° ꝺt ꝙ ĩ ĩmoblibꝰ. i. ĩ mathẽatic q̄ ñ
mouẽt nec mouẽr ſ abſtrahũt a motu et
a mã ſẽſibliũ ñ ẽ efficiẽs nȝ fĩs. ñ eĩ eſt ĩ
his efficiẽs ſñ motu vt ẽ ipẽ ꝺs nec effi-
ciẽs ꝑ motũ vt ẽ oẽ aliđ efficiẽs ab eo cũ
hmõi vt ſic ñ hẽant aliq̄d eẽ reale. Itẽ ĩ
eis ñ ẽ finis qđ ẽ bonũ ſm ſe in qđ ſcȝ alia
ordinãr: lȝ bñ reꝑiar ĩ eis rõ boni eo mõ
q̄ ſt entia ⁊ ordinãr ĩ vltimũ finẽ. ĩ phic
ãt reꝑiri pñt oĩa gña cãꝝ. vñ cã domꝰ vñ
ꝓnm motus ẽ edificatõ. cã vo final' ẽ hit°
ſeu vſꝰ ipĩꝰ. cã vo mãl' ſt lig̃ ⁊ lapides.
Cã ãt formal' ẽ forma domꝰ. ĩ metaphis
ãt reꝑir cã efficiẽſ cũ ibi ꝯſiderẽr ꝓme cẽ
Reperir etiã cã final' cũ ibi tractet ꝺ p̄ri-
ma ĩtelligeñ q̄ ẽ fĩs oĩȝ. reꝑit etiã cã for
mal' cũ ibi ꝯſiderẽr reꝝ q̄ddita° q̄ maxĩe
ſumũr a forma q̄ ẽ ꝓnm ꝯgſcẽdi: mã ãt ibi
ñ ꝯſiderar niſi ſb rõe entꝭ Scđȝ h tãgm
ẽ ꝙ arꝭ ꝺt ꝙ ens ñ ẽ genꝰ qꝛ ens p̄dicar
ꝺ ꝺr̄ijs. genꝰ ãt ñ. qđ ſic thoſ̄ expõit ge-
nꝰ inq̄t ꝑ ſe ñ p̄dicar ꝺ ꝺr̄ijs qꝛ ꝺr̄a ñ po
nir ĩ diõe gñis nec genꝰ ĩ diõne ꝺrñtie.
Ens ãt p̄dicar de ꝺrñtijs Qđ ſic expõir
ſm ſco. di. ȝ. j. ſẽ. vbi ꝺt ꝙ duplr ẽ ꝺrñia
quedã enĩ poteſt ſumi a ꝑte eeñtiali vlti
ma q̄ ẽ res et natura alia ab illo a q̄ ſumi
tur cõceptus generis. Sicut ſi põar plꝰ

ralitas formarū et genus dicat̄ sumi a ꝑ
te eſſētiali priori:et dr̄ñtia specifica a for
ma vltima:tūc sicut ens dr̄ in q̄d ō illa ꝑ
te eēntiali a q̄ sumit̄ dr̄ñtia specifica:ita
dr̄ in q̄d ō tali dr̄ñtia in abstracto:ita ꝙ
sicut hec ē in q̄d aīa intellectiua ē,ens:
accipiendo eūdē ↄceptū ſm quē dr̄ de
homīe vel albedine: ita hec est in quid:
rationalitas ē ens si rationalitas sit talis
dr̄ñtia: sed nulla talis ē vltima:q2 in ta=
li ↄtinētur realitates plures distīcte ex
natura rei:⁊ tūc talis natura p̄t concipi
ſm aliq̄d hoc est ſm aliquā ꝑfectionē ⁊
realitatē et ſm aliā ignorari:⁊ ideo talis
nature conceptus nō est simpl'r simplex:
sed vltima realitas siue ꝑfectio realis ta
lis nature a qua vltima realitate sumit̄
vltima dr̄ñtia ē omīno simplicit̄ simplex
⁊ illa realitas non includit ens q̄dditati
ue sed hʒ ↄceptū simpl'r simplicē . Vñ si
talis realitas sit a: hec nō est in quid a ī
quantū a est ens sʒ ē ꝑ accñs : ⁊ hoc siue
a dicat realitatē illā siue dr̄ñiam ī abstra
cto sumptā a tali realitate : q2 ergo ens
dr̄ in q̄d de aliq̄bus dr̄ñtijs seq̄tur ꝙ ens
nō est genꝰ ꝓpter nimiā cōmunitatē en
tis. Nullū em̄ genꝰ dicit̄ de aliq̄ dr̄ñtia
inferiori in quid: neqꝫ de illa que sumi=
tur a forma neqꝫ ō illa q̄ sumitur ab ali=
qua realitate forme:q2 ꝓpter illō a quo
sumit̄ ↄceptus generꝭ ſm se ē potētiōa=
le ad illā realitatē a qua sumit̄ ↄceptus
dr̄ñtie:siue ad illā formā si dr̄ñtia sumat̄
a forma. ¶ Juxta p̄dicta posset dubitari
an genus p̄dicetur ꝑ se de dr̄ñtia: videt̄
ꝙ sic:q2 hō ꝑ se ē rōnalis:ergo rōnale ꝑ
se ē hō:ꝫ ronale ꝑ se ē anīal. Prima cō
sequētia ꝓbat̄ q2 ꝓpō necessaria cōuerti
tur in necessariā: ex p̄mo posterioꝝ : ꝫ ꝑ
se in ꝑ se. Secūda consequētia ꝓbat̄:q2
hō ꝑ se ē aīal:si ꝫ rōnale ꝑ se ē hō seq̄t ꝙ
erit ꝑ se aīal. Preterea hō ꝑ se ē animal
hō ꝑ se ē rōnalis : ꝫ rōnale ꝑ se ē anīal.
ista cōsequētia ꝓbat̄:q2 sicut ex p̄missis
necessarijs seq̄tur cōclusio necessaria:sic
ex ꝑ se cōclusio ꝑ se. Preterea septimo
huiꝰ habet̄ ꝙ qñ aliq̄d ꝑ se de aliq̄ p̄di=
cat̄ in cōcreto p̄mo mō etiā vnū p̄dicatur
de alio ī abstracto. Iste igit̄ sūt vere: hu
manitas ē rōnalitas. et humanitas ē anīa
litas:q2 iste sūt ꝑ se primo mō hō ē aīal:
et hō est rōnalis:et tūc cōcretū p̄dicabit̄
ꝑ se p̄mo mō dicēdo rōnale ē aīal. Pre=
terea si genus ꝑ accñs p̄dicet̄ de dr̄ñtia:
ꝫ ꝑ accñs p̄dicabit̄ de spē : cōsequēs est
falsū:ꝫ et añs. ꝓbatō cōsequētie: qñ ali
quid predicatur per accidens:de aliquo
predicatur per accidens de q̄cūqꝫ in q̄ il
lud formal'r includit̄ dr̄ñia aūt formalit̄
includit̄ in spē:ꝫ si genꝰ p̄dicat̄ ꝑ accñs
de dr̄ñtia:ꝑ ↄñs etiā de spē. ¶ Contra
phs in l'ra:jtē si sic:sequeret̄ ꝙ vnū aīal
esset multa aīalia : ↄñs ē falsū:ꝫ et añs.
ꝓbatio cōsequētie: q2 aīal ⁊ rōale inclu
dūtur ī ↄceptu q̄dditatiuo spēi: puta ho
minis:aut ꝫ idē aīal impt̄at̄ ꝑ genus et
dr̄ñtiam:aut aliud et aliud: Si primū:
ꝫ erit nugatio ī dīone hoīs:si secūdū:sic
habet̄ ꝓpositū:q2 tūc hō erit duo aīalia
Rñdendo dico ꝙ genꝰ nō p̄dicat̄ ꝑ se ō
dr̄ñia. qō patet ꝑ auicē. quīto metaphe
sue vbi dicit ꝙ licet genus et dr̄ñia p̄di=
cētur de toto:id ē de spē ꝑ se:nō tñ signt
totū ꝑ se sʒ genꝰ significat matiale ⁊ dif
ferentia formale. Utrunqꝫ significat ꝑtē
spēs aūt ꝑ mōm totius:⁊ sicut materiale
est extra formale:sic cōceptus gñis ē ex=
tra cōceptū dr̄ñie. Ad argumētū ad pri
mū negāda ē prima ↄña: q2 ē fallacia cō
sequētis. Perseitas enī ꝓpositōis sigt
cām p̄dicati eē ī subicō: supius aūt ñ ha
bet cām q̄re inferius sibi inest sed magis
ecōuerso. In subicō ꝫ p̄t eē cā inherētie
p̄dicati licet ī p̄dicato nō sit cā qō subm
sibi insit. Ad ꝓbatōē dico ꝙ nō valet si
militudo de propositione necessaria ⁊ de
propositione per se. Ratō huius ē:quia
antecedens non pōt esse verum necessa=
rio nisi consequēs sit necessariū:alioq̄n
possit esse verū sine illo. Propositio ꝫ
cōuersa ñ posset eē vera necc̄rio q̄ se ha=
bet vt antecedens nisi propositō conuer
tens que se habet vt consequens sit etiā
necessaria. Uerumtamen antecedēs po
test habere causam q2 predicatum inest
subiecto sed non ecōuerso:vt dictum est

aliqñ vniuersalis affirmatiua conuerteretur simpliciter: qꝛ ꝑ se ꝓsuppōit ꝺ omni. propositio ergo ꝑ se nō necessario conuertitur in ꝑ se. Ad secūdū ꝑ idem patet qꝛ licet ex premissis necessarijs q̄ se hn̄t vt antecedens in syllogismo nō possit sequi nisi conclusio necessaria que se habꝫ vt consequēs: alioquin ꝑmisse possint eē vere sine cōclusione: tamē ex ꝑmissis per se potest sequi conclusio ꝑ accn̄s licet necessaria. ¶ Contra hoc primo posterioꝝ dicitur ꝙ si ꝑ accn̄s ḡ nō necessariū. Respondeo illō ē verū de accidētibus comparatis ad subiectum. Predicatio enim ꝑ accidēs generis ꝛ differētie nō est aliquis modus ꝑ accidens qui opponatur ad necessarium: de quo ꝑ accidēs habet primo posterioꝝ qn̄ vicꝫ accidens predicatur de subiecto: vel subiectū de accn̄te vel accidens de accidente: de tali verūꝫ est ꝙ si accidens ergo nō necessariū. Differentia autē nō inest proprie ꝑ accidēs generi nisi accipiēdo in esse alicui ꝑ accidens quod est extra eius conceptū quidditatiuum et formalē: ꝛ ideo talis predicatio ꝑ accn̄s ꝑt simul stare cū necessario ¶ Ad tertiū dicendū ꝙ ꝑmisse sunt false scꝫ humanitas est animalitas: et similit̄ animalitas est rationalitas. Ad ꝓbatōꝫ dicendum ꝙ concretio est duplex et duplex abstractio. vna concretio est ad subiectum: puta quando aliquid denomīat aliquid extra essentiam suam. Alia ē ad suppositum: puta quando aliquid significat ꝑ modum denominantis aliud ꝓprie nature. Exemplū primi: homo ē albus: albū denomīat subiectū quod ē extra essentiam albedinis. Exemplum secundi: vt hec albedo ē albedo: h̄ albedo denominat suppositum albedinis quod est eiusdē nature. Similiter duplex est abstractio correspondens: vna ē a subiecto: alia a supposito proprio. Exemplūꝫ primi cum albedo abstrahitur ab homīe Exemplum secūdi cum albedo abstrahitur ab hac albedine: ꝛ homo ab hoc homine. ¶ Ad formam aūt ratōnis dico ꝙ dictum .p. septimo huius verum ē de cōcretis ꝛ abstractis secundo modo ꝛ non primo. vnde si hec est vera hic homo est homo: ista est vera hec humanitas ē humanitas. Non enī sic se habet in abstractis ꝛ concretis ꝑ°°. Non enī valet si hō est albus ergo humanitas est albedo. Sic ad propositum non valet homo ē rationalis: ergo humanitas est rationalitas Et causa est qꝛ rationale in concreto idō dicit̄ vel predicatur de homine qꝛ ratōe suppositi dicitur ꝑ moduꝫ totius. In abstracto aūt aufert̄ ille modus ꝛ significat ꝑ modū ꝑtis. Pars aūt nō ꝑdicat̄ de toto: quare iste ambe sūt false: humanitas est rationalitas: ꝛ aīalitas est rationalitas. ¶ Ad quartum negando consequētiam: ad ꝓbatōꝫ dicendū ꝙ maioꝛ ꝓbationis est vera de predicatōne ꝑ accidēs ꝓprie sumpta. Si autē genus ꝑdicatur ꝑ accn̄s de differentia nō est predicatio per accidens proprie sumpta: quia non est in aliquo modo trium qui ponuntur in primo posterioꝝ de quibus pri⁹ dictum est: sed est per accidens largo modo eo ꝙ predicatum est extra rationem subiecti: ꝛ vt sic per accidens distinguit̄ contra per se. ¶ Circa predicta notandū ꝙ ſm magistrum boneti in primo metaphisice sue Differentia est inter hominē et humanitatem: ac similia cōcreta ꝛ abstracta de genere substantie: que quideꝫ licet non differāt nec realiter nec formaliter nec aliqualiter ex natura rei: Differunt tamen in hoc solo: quia abstractum est nomen impositum ad significandum quidditatem prout connotat precisionē ab omī predicato posteriori per accidēs et per se. Secundo. sic equinitas est tantum equinitas: ly tantū excludit ab omni predicato posteriori siue per se siue ꝑ accidens: sed non ab omni predicato priori: quia non ab omni predicato ꝑ se primo. Sed concretum est nomen impositum ad significandum penitus quidditatem sed non cuꝫ tali precisione sed vt indifferens ad predicata per se et per accidens. ¶ Quia vero dictum de predicatione per se et per accidens et predicatum denominans aliquando predicatur de subiecto per se et aliquando per acci-

dens: ideo aliqua tangam de predicatione denominatiua. Est aũt p̃dicatio denominatiua: vt dicit idem doctor in tertio metaphi. sue. illa in qua predicatum dicitur inesse subiecto in quadam adiacentia: et ex hoc sequitur ꝙ ipsum denominat: id est ꝙ subiectum ſm nomẽ predicati habet appositionem: sicut quãdo albedo denominatur inesse subiecto in q̃dã adiacentia et formali inherentia: tũc subiectum denominat et ſm appositionem sui nominis subiectum dicitur esse album. Denominans enĩ ꝛ denominatum eodem nomine denominantur nisi ꝙ denominatum habet nomen effectus formalis et denominans retinet sibi nomen forme. Denominatio autem quedã ẽ intrinseca in qua p̃dicatum denominans intrinsece adiacet subiecto: sicut albedo parieti. Alia aũt est denominatio extrinseca in qua predicatum non adiacet nec est vnitum rei denominate: vt color dicitur visus denominatione extrinseca a visione que est in oculo. Predicatum autem denominans aliquãdo predicatur per accidens de subiecto: ꝛ ẽ res alia a subiecto. Aliquando aũt predicatur de subiecto in secundo modo dicendi per se: ꝛ est idem realiter cum subiecto: vt homo est risibilis. Aliquando predicatur in primo modo dicẽdi per se de subiecto: ꝛ tamẽ cũ hoc p̃dicat᷑ denominatiue: vt homo est animatus. Aliquando denominans est idem cum subiecto realiter: non tamen idem predicat᷑ primo modo nec secundo modo: sic̃ differentia de genere et econuerso. hec ille.

Explicit tertius liber metaphisice.

Sequitur quartus metaphisice.

St scientia que speculatur ens inquãtũ ens ꝛ q̃.

¶ In p̃cedenti li. p. disputatiue ꝓcessit d̃ his q̃ dñt in hac sciẽtia considerari: h̃ incipit ꝓcedere demonstratiue det᷑minãdo v̓itatẽ qt̃onum motarũ. Et qꝛ p̃us optet cog̃scere mõm sciẽ q̃ ꝓcedere in scientia: vt dictum est in secundo huius: ideo in hoc quarto cõsiderat ea circa q̃ v̓satur hec scientia. et primo stabilit subiectũ huius scientie di. ꝙ est q̃dã sciẽtia q̃ speculat᷑ ens inq̃tum ens sicut subiectũ et q̃ huic insũt ꝑ se: id ẽ ꝓp̃as ei⁹ passiões. Dicit aũt ſm ꝙ ens qꝛ scientie alie q̃ sũt de entib⁹ ꝑticlarib⁹ ꝯsiderant᷑ q̃dẽ de ente cũ omĩa subiecã sciẽtiarũ sint entia nõ tñ ꝯsiderãt ens ſm ꝙ ens. i. ſm rõem entis in cõi: sed scdm ꝙ hmõi ens scꝫ numerus vel linea ꝉ huiusmodi. Dicit autem que huic insunt ꝑ se et nõ simpl'r q̃ huic insũt ad denotãdũ ꝙ ad sciã nõ ꝑtinet considerare de his que ꝑ accidens insunt subiecto suo, sꝫ solum de his q̃ ꝑ se insũt. Dicit etiã ꝙ nulla aliarũ scientiarum tractat vniuersalit᷑ de ente: et ꝙ ista scientia habet considerare prima principia et primas causas: vt dictum est in primo q̃ quidem sũt cause entis. Ex quo patet ꝙ ens inquantuꝫ ens est subiectum in hac scientia: qꝛ illud subiectum est in illa scientia cuius principia et ꝑ se passiones queruntur. ¶ Ad euidentiam huius notandum q̃ cũ metaphisica sit scientia realis oportet ꝙ e⁹ subiectum dicat conceptum vnum realẽ cum subiectum sit causa et mensura scientie: maioris aũt entitatis nõ est effect⁹ q̃ causa. Si ergo scientia sit realis oportet ꝙ subiectum sit quid reale. Unde sicut sortes et plato conueniũt in ratõe humanitatis ita ꝙ est eadẽ humanitas in sorte et platone a parte rei: cum sortes ꝛ plato circumscripta operatione intellectus plus conueniunt adinuicem q̃ duo indiuidua diuersarum specierum. Est tñ q̃ eadẽ humanitas in ambobus nõ quidem eadem numero: alia est humanitas numero in sorte et alia in platone. Sed

est eadē et vna vnitate sibi ꝓpria. Siliter duo animalia diuersaꝝ specierū ɔueniūt in rōe aīalitatis: nō ꝙ in eis sit vna aīalitas vnitate numerali vel specifica: sed vnitate sibi ꝓp̄a. Sic suo mō ds ꝛ creatura sb̄a et accn̄s couueniūt ī vno ɔceptu reali entis q̄ ē vnus in ip̄is vnitate sibi propria cū apte rei pl⁹ ɔueniāt ds ꝛ creatura ꝙ ens et nihil. In p̄dictis aūt licȝ sit aliq̄ sil̄itudo ē tn̄ magna difformitas. Licet em̄ ds et creatura ɔueniāt in vno ɔceptu entis q̄ q̄dditatiue includit̄ in cōceptu dei et creature: nō tn̄ cōueniūt in aliq̄ realitate potentiali et ɔ̄hibili ad ipsa p alias realitates seu drīas sic cōueniunt species eiusdē generis cū ds sit simplex nō est in eo ordo realitatū: quarum vna ɔ̄hat aliā: et hec ē vna rō q̄re ds nō est ī genere ꝭm sco. 8. di. p̄mi sen. et. ij. di. tercij. Realitas eni gn̄is ē potētialis ad realitatē drn̄ie et p eā ɔ̄hibilis: vt hō et eq⁹ ɔueniūt in realitate animalitatis: que ɔ̄hitur p rōnalitatē ꝛ irrationalitatem. per conceptum aūt entis nō intelligo actū cōcipiendi vel intelligendi q̄ est ī anima subiectiue. Actus eni cōcipiendi cū sit q̄dam q̄litas d prima sp̄ē qualitatis nō ē transcendēs nec cōis do ꝛ creature sȝ p ɔceptum entis. hoc intelligēdo rōem formalē obiectiuā entis: hoc est ip̄am quidditatem entis cōceptibilem q̄ habet esse obiectiue in intellectu. Esse in intellectu potest ītelligi dupliciter: vno modo subiectiue: vt species et habit⁹ sūt in anima. Alio mō obiectiue: ꝛ hoc dupliciter: Uno modo habitualiter et prīo mō quando scȝ est ibi per speciem manētem in intellectu inmediate motiuam ad intellectionem. et sic obiectum concepti bile est in anima ante actum concipiendi. Alio modo actualiter et secundario: puta quādo iam actu mouet et intelligitur: et sic obiectum conceptum habet esse in anima. Ad ꝓpositum dico ꝙ conceptus entis habet esse obiectiue in anīa p̄mo mō non secundo. De ista materia dictum est aliqualr p̄mo hui⁹ tertio ca. ꝛ de cetero magis dicet̄ septimo huius.

Ens aūt quidem multis dicitur mōis. Ōndit. p. qūo metaphisica hȝ ɔsiderare de suba et accn̄tibus. Qd probat p hoc ꝙ nō solū ad vnā sciaȝ spectat ɔsiderare de his q̄ dn̄r ꝭm vnū. i. q̄ vniuocant̄ in vno ɔceptu Sed etiaȝ de his que dn̄r ad vnū. i. q̄ conueniunt in aliq̄ analogo. Licet aūt ens non dicatur equiuoce de substantia et accidente: tamē dicitur analogice. Quod probat: quia sicut sanitas dicitur de animali principaliter quia animal est receptiuum sanitatis: ita dicitur de vrina per posterius inquantū est indicatiua sanitatis: Sic ens per prius dicitur de substantia inquantum est ens per se. Deinde dicitur de ꝓprietatibus substantie et eius accidentibus inquantum habent esse in alio.

Tertio modo dicitur de generatōne inquantum via in esse et de corruptione inquantū est via in non esse. Quarto dicitur de priuationibus et negationibus inquantum priuant ip̄m esse. Unde dicimus ꝙ non ens est non ens: quod non esset nisi negationi aliquo modo esse cōpeteret. Tale autem esse licet forte nō sit in re tamen ad minus est in intellectu. quia ratio de talibus negociatur quasi d quibusdam entibus dum de eis aliquid affirmat vel negat. ¶ Ex verbis phisici potest oriri dubium: An ens sit vniuocum. Pro cui⁹ discussione recitabo vnā opinionem: Secundo dicam aliter ad q̄stionem. ¶ Quantum ad primum ē vna opinio tenens partem negatiuam: q̄ primo probatur auctoritatibus phisici positis s̄: scȝ ꝙ ens dicitur d entibus sicut sanum de sanis: ꝛc̄. et sic ergo est analogum non vniuocum. Preterea primo phisicorum dicitur ꝙ principium procedendi ɔ̄ pmeniden et melissū ē ꝙ ens dr multipl̄r. Itē aucte porphirij d. Si q̄s oīa entia vocat equoce nūcupabit. Preterea arguit̄ p rōes p̄⁹ sic: si ens ē vniuocuȝ ad oīa entia g̃ ens ē gen⁹ ɔn̄s ē f̄lm: ꝛ ɔ̄. p. tertō metaphis̄ g̃ ꝛ aн̄s. ɔn̄a patet: quia tūc ens dicitur de p̄libus drn̄tib⁹ sp̄ē q̄d

est proprium generis. Confirmatur rō:
q2 si ens ē hmōi: ḡ p̄dicat de entib⁹ sub
ratione alicuius vniuersal' nō dr̄ntie: q2
nō p̄dicat in quale: nec ꝓpriū nec accñs
quia hec sūt extra eēntiam ip̄oꝝ de q̄b⁹
dicūtur. Nō sic ens: nec predicabitur vt
species. Patet ergo relinquitur ꝙ pre-
dicetur vt genus. Preterea si ens ē vni
uocū ad decē genera: ḡ dn̄dit in illa per
aliquas differentias: sint ille a et b: aut
igitur a et b includunt ens aut non: si sic
ergo in ꝯceptu cuiuslibet generis gene-
ralissimi includitur bis ip̄m ens et ꝑ cō-
sequens nugatio. Si non: ḡ a et b n̄ sunt
entia: et tūc non ens erit de intellectu en
tis: q2 a ⁊ b includūtur in cōceptibus. x.
generū q̄ sunt vere entia. Preterea ill'
que sūt immediate et totaliter sub extre-
mis ꝯdictōis non est cōmune vniuocum
sed deus et creatura substātia ⁊ accñs sꝫ
hmōi: q2 sūt sub istis extremis ꝯdictōis·
scꝫ dependere et non dependere: causa-
tum et non causatum: esse sub alio et nō
sub alio. Patet ergo ꝙ nihil est eis cōe
vniuocū. Maior patꝫ: q2 omnis cōcept⁹
est neut' respectu illoꝝ quibus ē cōmūis
sꝫ nullus ē conceptus neut' respectu con
tradictoriorum sꝫ est necessario alter illo
rum: alioquin contradictio haberet me-
dium. Preterea que sunt primo diuersa
⁊ se totis distincta in nullo ꝯueniūt: sed
deus ⁊ creatura sūt hmōi: ḡ ⁊c̃. Maior
est euidens: sꝫ minor ꝓbat: q2 alioquin
deus haberet quo conueniret ⁊ quo dif-
ferret a creatura: et ita non esset simplici
ter simplex. ¶ Quantum ad secundū ar
ticulum est alia opinio Scoti. 3. ⁊. 8. di.
primi sen. quā teneo tanq̄ veram ꝙ ens
est vniuocuꝫ ꝯm̄e deo ⁊ creature sb̄le ⁊ ac
cidenti ⁊ generalit' omnibus entibus de
quibus predicatur. Ad cuius euidentiā
p̄mo p̄mittā vnam distinctionem: secun-
do ostendendo triplicem conclusionem.
De p̄io sciēdū ꝙ ē vniuocatio 3^x: q̄dā ē
vniuocatō p̄hica: q̄dā logica: q̄dā meta-
p̄hica. Vniuocatō p̄hica est vnitas natu
re ex natura rei circumscripta om̄i opera
tione intellectus. De ista vniuocatōe lo
quitur p̄hs. 7. phisi. quando dicit ꝙ in
specie specialissima est propria vniuoca-
tio et non in genere quatenus species di
cit vnam naturam: non autem genus sꝫ
latent equiuocationes in generibus.
Genus autem dicitur equiuocum equo-
catione opposita vniuocatōne p̄hice eo
ꝙ n̄ correspondet sibi vna natura extra
sꝫ plures. Vniuocatio logica est vnitas
alicuius realitatis vel intentionis p̄me
sub vna intentione logice concepte. ver
bi gratia sub intentione generis vel dif-
ferentie vel alicuius alterius secunde in
tentionis: logicus enim considerat hu-
iusmōi secundas intentiones adiunctas
primis. Ex quo concludo ꝙ aliquod trā
scendens est proprie vniuocum vniuoca
tione logica: q2 licet nulla secunda intē-
tio in genere puta genus vel differētia
⁊c̃. competat alicui transcendenti ⁊ exi-
stenti extra genus sicut patet. Aliquid
tamen sibi conuenit saltem intētio vni-
uersalitatis que est logica et secunda in
tentio. Secundo concludo correlarie ꝙ
aliqd̄ ē vniuocū vniuocatōe logica: ⁊ eq̄
uocum equiuocatione p̄hica: nec hoc re-
pugnat: patet em̄ ex dictis ꝙ genus est
vniuocum vniuocatōne logica ⁊ equiuo
cum equiuocatione p̄hica. Vniuocatio
metaphisica est vnitas alicuius prime in
tentionis abstrahibilis a pluribus ꝑ in-
tellectum ex natura rei circumscp̄ta qua
cunq̄ intentione secunda vel logica. Et
hoc modo transcendentibus non repu-
gnat vniuocatio: vt dicetur. Ex quo con
cludo correlarie ꝙ aliquid est vniuocuꝫ
metaphisice quod non est vniuocum ꝓ-
prie loquendo. ¶ De secundo articulo
sit ista prima conclusio: ens communiter
sumptum non est vniuocum omnib⁹ en-
tibus vniuocatōne phisica: hoc patet cū
conceptui entis non correspondeat vna
natura in re. ¶ Secunda conclusio est
ista: ens communiter sumptuꝫ est vniuo
cum omnibus entibus vniuocatione lo-
gica. hoc patet quia dicit vnam realita-
tem vel primam intentōnem conceptaꝫ
sub vniuersalitatis intentione que ē in-

tentio scđa vt pdictū est. Tertia cōclusio est ista. Ens cōiter sumptum est vere vniuocū omnib⁹ entibus vniuocatione metaphisica sic intelligēdo q ens dicit aliquē vnū ꝯceptū ⁊ realē abstrahibilez ab oībus participantib⁹ ens q̄dditatiue sm quem cōceptū ens est pdicabile de omni ente vniuoce ⁊ realiter ⁊ in quid. Hanc ostendo sic pmo auctoritate phi in littera dicentis: q ens dicit multipliciter nō tm̄ equiuoce ergo vniuoce. ꝓbatur ꝯña qꝛ vniuocū et equiuocū sunt inmediata vt patet ex diffinitionib⁹ eoꝝ. ¶ Item arguit sic omnis intellect⁹ certus de vno cōceptu ⁊ dubius de diuersis in quibus ille certius includit quidditatiue habet cōceptū illū de quo ē certus alium a cōceptib⁹ de quibus est dubius vniuocū illis. Sed intellectus hominis potest esse certus de aliquo q sit ens: dubitando an sit deus vel creatura substantia vel accidens: ⁊ sic de alijs in quibus cōceptus entis quidditatiue includit sicut patet: igitur cōceptus entis est alius a cōceptibus illis dubijs ⁊ vniuocus illis: ita q ex se est neuter: ⁊ īcluditur in vtroqꝫ eorum: maioꝛ ꝓbatur qꝛ īpossibile est eundem cōceptū eidē intellectui esse certū ⁊ dubiū simul: igitur vl' est alius: ⁊ sic habetur ꝓpositū: vl' nullus: ⁊ tunc non erit certitudo de aliquo cōceptu. Est igitur alius ⁊ si quidditatiue includitur in illis sequitur q non erit tm̄ ali⁹ sed etiā vniuocus illis: minoꝛ declarat primo d deo ⁊ creatura qꝛ quilibet phus fuit in hoc certus qꝛ ponebat primum principiū esse ens: puta vnus qui posuit ignem esse principium alius aquā: quilibet em̄ erat cert⁹ ignē ⁊ aquam esse ens: erat tm̄ dubi⁹ an esset creatum vel increatum primū vel nō pmū. ꝓbatio nō em̄ erat cert⁹ q est ens primū: quia tunc fuisset certus de falso: falsum aūt nō cōtingit scire: nec erat certus q erat ens: nō primū quia tūc non posuisset oppositum. Scđo ꝓbatur de substantia ⁊ accidente qꝛ phi diuersi diuersimode opinabant de lumine quoꝝ alius ponit q est accidens: alius ponit q est corpus ⁊ substantia Et ille quidē qui ponit q est substantia certus est q est ens: sed nō est certus q est substātia: qꝛ tunc de falso esset certus: nec q nō ē substantia quia oppositū ponit. ¶ Preterea probatur specialiter q sit vniuocū ad substantiā ⁊ accidens sic: si ens nō est vniuocū substantie ⁊ accidenti: ergo intellectus noster nō potest habere cōceptū quidditatiuū de substantia: ꝯñs est euidēter falsum ergo ⁊ añs ꝓbat ꝯña qꝛ substantia nō immutat immediate intellectū nostrū ad intellectionē sui cū nō intelligatur pro statu isto nisi p speciē accidentis sensibilis: sed nullus cōcept⁹ q̄dditatiuus substantie potest haberi p immutationē accidentis sensibilis nisi ille posset abstrahi a conceptu accidentis ⁊ ille necessarie sic abstract⁹ sit vniuoc⁹ alias nō esset abstrahibilis talis cōcept⁹ videtur maxime esse cōceptus entis qꝛ nullus alius esset quidditatiuus. maioꝛ pꝫ qꝛ quicq̄d pncipaliter ⁊ immediate īmutat intellectū illi⁹ absentia⁹ potest naturaliter ab intellectu cognosci qñ nō īmutatur patet scđo de anima quia visus est ꝑceptiuus tenebre quando vicꝫ visui nō est lux presens: nec visus immutat ergo si intellectus noster naturaliter immutatur a substantia immediate ad actum circa ipsam sequeretur q quando substantia nō esset psens posset ei⁹ absentia naturaliter cognosci: ⁊ ita naturaliter: posset in hostia cōsecrata cognosci non esse substantiā panis: quod est euidenter falsum. Nullus ergo cōceptus quidditatiuus habetur de substantia immediate a substantia causatus: sed tm̄ causat⁹ vl' abstractus primo ab accidēte: ⁊ talis nō est nisi ꝯceptus entis. ¶ Ad argumēta alterius opinionis ad illud quarti hui⁹ quod dr de sano dicendū q .p. decimo hui⁹ cōcedit ordinē essentialē inter species eiusdē generis qꝛ ibi vult q in quolibet genere est vnum primū qđ est mensura alioꝝ: mensurata aūt habent ordinez essentialem ad mensurā. Et tm̄ nō

obstante tali attributione nullus negat
conceptum generis esse vnum cum pre-
dicetur de pluribus differentibus spe-
cie. Si enim genus non haberet conce-
ptum vnum alium a conceptibus speci-
erum nullus conceptus generis dicere-
tur in quid de pluribus: sed quilibet de
seipso: ⁊ sic idē p̄dicaret̄ de eodē ⁊ nō ge
nus de specie. Concedo ergo ꝙ accidēs
habet attributionē essentialem ad sub-
stātiā ⁊ creatura ad deū: ⁊ ꝑ ꝯn̄s ꝙ ens
est annallogū ad ea cū ista tn̄ analogia
stat vniuocatio metaphisica. vnde licet
attributio sola nō ponat vnitatē vniuo
cationis q2 vnitas attributionis est mi-
nor vnitate vniuocationis: minor autē
vnitas nō arguit maiorē: tn̄ minor vni-
tas potest stare cū maiore sicut que sunt
vnū specie sunt vnū genere: licet vnitas
generis sit minor vnitate speciei. Silr̄ ī
ꝓposito dico ꝙ licet vnitas attributio-
nis nō arguat vnitatē vniuocationis tn̄
cū vnitate attributiōis bene stat vnitas
vniuocationis: licet vna nō sit alia for-
maliter: ⁊ ſm hoc possunt solui oēs au-
ctoritates que essent de ista materia.
¶ Ad aliud de primo phisicoꝝ dicendū
ꝙ p. loquit̄ ibi de multitudine supposi-
toꝝ que nō repugnat vniuocationi: vn
de cū dicit ꝙ ens dicit̄ multipliciter nō
intendit ꝙ dicat̄ equiuoce: sed multipli
citer. i. de multis ita ꝙ vult dicere ꝙ ꝓ
cedendū est ꝯtra ꝑmeniden ⁊ mellisum
ponētes oīa esse vnū ens inquirendo d̄
quo ente ītelligūt: sicut si diceret̄ oīa eē
aīal vnū. Contra eos esset distinguere
aīal: ⁊ inq̄rere de quo aīali intelligūt scʒ
an omnia essent vnus homo vel hmōi.
¶ Ad porphiriū dicit̄ vno modo ꝙ ip̄e
allegat aliū dicēdo: siquis ⁊c̄. ita ꝙ non
loquit̄ ſm opinionē ꝓpriā: vel potest di
ci ꝙ ip̄e loquit̄ ibi de equiuocatione phi
ca. ¶ Cōtra ip̄e fuit logicus ergo loqui
tur logice. R̄ndet̄ multa dicunt̄ in logi
ca nō logice sicut in scd̄o metaphisice d̄r
ꝙ in omni motu est materia: hoc tn̄ ma-
gis ꝑtinet ad phisicū considerare q̄ꝫ ad
metaphicū. Ad primā rōnē ꝙ ens esset
genus responsum est r̄tio hui⁹ Ad ꝯfir-
mationem, de illis vl̄ibus positis a por-
phi. dicendum, ꝙ ipse ordinat librum
suum ad predicamenta aristo. sicut ipse
met pronunciat in ꝓhemio suo: loquit̄
ergo de illis vniuersalibus que aliquo
modo inueniūtur in ordine p̄dicamētali
Sed p̄ter ista est aliud vniuersale quod
est transcendens quod nō ꝑtinet ad p̄di
camentū scʒ ens. ¶ Ad aliud cōcedo ꝙ
ens descēdat per aliqua cōtrahentia in
decē genera: que ꝓprie nō sunt differē-
tie. Cum autem dicitur ꝙ aut includūt
ens aut nō, dico ꝙ non includūt ens for
maliter sicut nec passiones entis nec vl-
time differentie: vt inferius ostēdam: ⁊
tamē non sunt nihil. Cum ergo arguit̄
ꝙ non sunt entia: dicendū ꝙ verum est
formaliter: sed tamen sunt entia essenti-
aliter ⁊ realiter. Quod aūt id qd̄ nō est
ens formaliter dūmō sit ens realit̄ sit de
intellectu entis nullum est incōueniēs:
sicut rationale qd̄ non est aīal formaliter
est de intellectu hominis q̄ vere est ani-
mal. ¶ Ad aliud de extremis cōtradicti
onis aut intelligit ꝙ illa sunt sub extre-
mis cōtradictionis totalit̄ hoc est p̄cise
ꝙ ista sunt extrema cōtradictionis tunc
minor est falsa: quia deus non est p̄cise
hoc ꝙ est nō esse ab alio. quia ista nega-
tio etiā dicitur de chimera sicut nec cre
atura est p̄cise ista negatio non necesse
esse. quia hoc etiam competit chimere.
Sed tam deus q̄ꝫ creatura. tam substan
tia q̄ꝫ accidens est aliquid cui competit
alterum extremum contradictionis. Si
ergo sic accipias maiorem quibuscunqꝫ
cōueniāt extrema contradictionis ipsa
non vniuocantur in aliquo cōmuni: ista
maior est falsa: quia omnia diuidentia ꝑ
se aliqd̄ cōmune sunt talia quia de ipsis
dicunt̄ extrema contradictionis ⁊ tamē
vniuocantur in ipso cōmuni diuiso. Si
militer in ꝓposito de⁹ et creatura: sub-
stantia ⁊ accidens p̄dicationē cōtradicti
onis possunt accipere: et tamen habent
aliquod substractum illis extremis con
tradictionis ratione cuius possunt ha-

bere aliquod cōmune. ¶ Ad aliud dicē dū ꝙ licet deus ⁊ creatura sint se totis distincta in realitate non tamen in conceptu reali. ¶ Ad cuius euidentiam notandum ꝙ quando aliqua realitas intelligitur cum modo suo intrinseco ille cōceptus non est ita simplex quin possit cōcipi illa realitas absq; modo suo. Sed tunc est conceptus imperfectus ⁊ inadequatus illius rei. Potest etiam concipi cum modo illo: ⁊ tunc est conceptus pfectus et adequatus illius rei Exemplū si esset albedo in tribus gradibus intentionis posito etiam ꝙ esset simplex omnino in re: posset tamen concipi sub ratione tante albedinis: ⁊ tunc perfecte cōciperetur cōceptu adequato ipsius rei: vel posset concipi pcise sub ratione albedinis: ⁊ tunc conciperetur conceptu imperfecto distincto a perfectione rei: conceptus aūt ille imperfectus posset eē cōmunis illi albedini ⁊ alij: conceptus āt ppri⁹ nō esset cōmunis: sequit igitur iter illa distinctio illius de quo accipitur conceptus proprius: ⁊ illius de quo accipitur conceptus cōmunis: nō vt distinctio realitatis ⁊ realitatis: sed vt distinctio realitatis et modi intrinseci eiusdē realitatis: que distinctio sufficit ad habendum conceptum perfectum vel imperfectum de eodem: quorum imperfectus sit cōmunis et perfectus sit proprius. Ad propositum Cōceptus entis cōmunis deo et creaturis descendit in cōceptum dei et creature non per aliam et aliam realitatē: sed per modos intrinsecos alterius ⁊ alterius realitatis scꝫ ꝑ finitum et infinitum: ita ꝙ sicut cōcept⁹ albedinis abstrahit a tanto vel tāto gradu albedinis: ⁊ est conceptus imperfectus et inadequatus huic vel illi albedini ita et conceptus entis respectu dei et creature. Deus ergo ⁊ creatura sunt se totis distincta in realitate ⁊ cōceptu reali perfecto et adequato realitati cuiusli bet: sed hoc non obstante conueniunt in aliquo conceptu reali imperfecto ⁊ inadequato realitate vtriusq; cuiusmodi est conceptus entis qui vt sic abstrahit ab omni modo intrinseco realitatis dei et creature que sunt finitum ⁊ infinitum Unde conceptus entis formaliter non est finitus vel infinitus positiue sed cōmunis vterq; abstrahens ab vtroq;.

¶ Notandum ergo ꝙ licet ens sit vniuocum omnibus entibus ꝙ̄ contractibus simpliciter simplicibus ꝙ̄ non simpliciter simplicibus: tamen non est vniuocum in quid conceptibus simpliciter simplicibus cuiusmodi sunt passiōes entis ⁊ vltime differentie: de quibus ens non predicatur in quid: vt ponit idem doctor. dist. iij. primi sententiarum.

¶ Notandum etiam ꝙ vt dicit idē tertia questiōe. quodlibetorum: Ens vel res potest capi dupliciter: Uno modo cōmuniter prout est commune omni enti reali quod non est fabricatum per operationē intellectus: ⁊ sic est vniuocum. Alio modo cōmunissime prout se extendit ad qōlibet positiuū quod non est nihil: ⁊ sic est commune enti in aīa et enti extra animam: ⁊ hoc modo non est vniuocum sed equiuocum. Ut em̄ dicit idē doctor dist. xxviij. primi sententiarum. enti reali ⁊ enti rationis nihil est cōmune vniuocum quia ei quod est simpliciter tale ⁊ ꝯm quid nihil est cōmune vniuocum. Ens ergo in ista significatione non dicit vnum conceptum communē sed solum vox est communis. ¶ Notandum vero ꝙ per ens rationis non intelligo ens quod habet esse in anima subiectiue vt species actus ⁊ habitus quia talia sūt vere entia realia de genere qualitatis: nec ꝙ est in intellectu obiectiue quia sic omne vniuersale est in anima. sꝫ per ens rationis intelligo respectū rationis vt est esse cognitum quod dicit respectū rationis obiecti vt cogniti ad intellectum ⁊ simpliciter datum dicit respectū obiecti ad voluntatem. Item secūde intētiōes sūt respect⁹ rōnis q̄ hꝫ eē ꝑ intellectum cōpantē magis cōmune

Ens est aequivoc

ad minus cõmune. Similiter dextrũ vł
sinistrum ĩ colũpna dicit respectu rõnis
tm̃ ꝑ intellectũ cõꝑantem colũpnam ad
dextrum vel sinistrũ in aĩali. Unde ꝼm
doc. subti. in quarto sententiarũ di. pᷓa
q. ij. ens rationis nõ sumitur pro primo
cõsiderato ad qᷣ cõsiderãdũ mouet̃ pri
mo aĩa a re extra siue pro eo ꝙ habet eẽ
in intellectu obiectiue siue subiectiue: sꝫ
ens rationis est ipsa relatio rationis seu
cõparatio qua anima cõparat vnũ cõsi-
deratum ad aliud: vt dextrũ in colũpna
est ipsa comparatio qua intellectus cõ-
parat columpnam ad dextrũ in aĩali: hu
iusmodi aũt relatio habet tm̃ esse in in-
tellectũ obiectiue: eadem eñ intellectio
ne intelligitur relatio rõnis ⁊ in esse po-
nitur. Unde suũ esse est suũ cõcipi Nec
eñ habet aliquod esse nisi in cõcipi vel
intelligi. ¶ Item sciendum ꝼm eundem
doc. di. xlij. primi snĩarũ. Ꝙ relatio rõ
nis sumitur dupliciter scꝫ stricte ⁊ large
Relatio rõnis stricte sũpta est illa que
habet esse ꝑ actũ intellectus: large vero
relatio rationis dicitur que habet esse ꝑ
actum cõparatiuũ cuiuscũqꝫ potẽtie col-
latiue. omnis eñ potẽtia que potest ha
bere actũ circa obiectũ existens vel non
existens: ⁊ illud obiectũ potest actu suo
ꝯparare ad aliud ad qᷣ tale obiectũ nõ
cõparatur ex natura rei potest ĩ obiecto
vt obiectum est causare relationẽ rõnis
ipius ad aliud que quidem nõ est realis
qꝛ nõ est ex natura obiecti in se nec tñ ẽ
stricte rationis. quia nõ semꝑ ista poten
tia comꝑans est ratio vł intellect⁹. Po
test eñ voluntas vtens aliquo bono ad
finem causare in illo obiecto relationeꝫ
rationis ad illum finem.

Ubiqꝫ autem nõ ꝓprie pri
mum est. ¶ Cõsequẽter ponit p. ꝙ hec
scientia principaliter cõsiderat de substã
tijs tali ratione: omnis scientia que est
de pluribus que dicuntur ad vnũ primũ
ẽ principaliter ⁊ ꝓprie de illo primo ex
quo omnia dependent: et hoc est vbiqꝫ
verũ: sed substantia est hoc primũ inter
omnia entia: ergo prius pħus qui con-
siderat omnia entia debet principaliter
cõsiderare principaliter principia ⁊ cau
sas substantiarũ. ¶ Cõsequẽter ostẽdit
ꝙ etiã ad hanc spectat cõsiderare ď vno
⁊ de speciebus vnius. Cũ ens ⁊ vnũ si-
gnificent eandẽ naturã qᷣ probat: quia
illa que non separant̃ in generatione et
corruptione significant eandẽ naturam
realiter: Sed ens ⁊ vnũ sunt hmõi: Si
eñ generatur ens generatur vnum ⁊ si
corrumpitur ens corrũpitur vnũ ꝫ ⁊c̃.
Est aũt vnũ ꝙ est indiuisum a se ⁊ diui-
sum a quolibet alio. dicit ẽt qᷣ cũ signi
ficent eãdem naturã tot sunt species vni
us q̊t species entis: sic̃ eĩ ꝑtes entis sũt
substantia quantitas ⁊c̃. sic ꝑtes vnius
sunt idẽ equale ⁊ sil̃e. Nã idẽ est vnũ in
substantia simile est vnuꝫ in qualitate.
Equale est vnũ in quãtitate: ⁊ similiter
ꝼm alias ꝑtes entis possunt sumi alie ꝑ
tes vnius: si essent nomina imposita: si
cut ergo ad vnam scientiam spectat con
siderare de omnib⁹ partib⁹ entis: sic ꝼm
rationẽ entis: ⁊ nõ ꝼm rationes ꝓpᷓas
sic ⁊ de ꝑtib⁹ vni⁹. ¶ Circa p̃dicta tamẽ
posset dubitari. an ens ⁊ vnũ significẽt
eandẽ naturã. Et arguit̃ ꝙ nõ qꝛ si sic ꝫ
ista vera erit vnũ est tm̃ ens: ꝯñs est fal-
sum ꝫ ⁊ añs falsitas cõsequẽtis patet ex
primo phisicorum vbi aristo. improbat
permeniden qui posuit tantũ esse vnum
ens. ꝓbatio ꝯsequẽtie. Quãdo aliquid
p̃dicatur de aliquo cõuertibiliter p̃dica
tur de eo cum dictione exclusiua: vt si
homo est risibilis conuertibiliter sequit̃
tantum hõ est risibilis. Preterea di-
uidens non signat eandem naturã cum
diuiso: Sed vnuꝫ diuidit ens ergo non
signat eãdem naturam cum ente: proba
tio maioris quia da oppositũ tũc cõdiui-
dens ex quo opponitur cõdiuidenti non
participaret diuisum. Si eĩ rationale d
ceret eandem naturam cum aĩali: irra-
tionale nõ ꝑticiparet aĩal. Silr̃ in ꝓpo
sito cũ vnũ ⁊ multũ diuidat ens si vnum
significaret eandẽ naturã cũ ente ꝯuerti
bilit̃ mł̃titudo eẽt nõ ens ⁊ sic vnũ ⁊ mł̃

ta non essent differẽtie entis. Preterea
vnũ ẽ determinati generis: nõ aũt ens:
ꝗ vnũ et ens nõ signãt eãdẽ naturã. ꝓba
tio añcedẽtis: qꝛ cui⁹ ꝑtes oĩes vel spe
cies sũt determĩati generis: ip̃m ẽ deter
minati generis: sed oĩes sp̃es vni⁹ sũt
determinati generis: scꝫ idẽtitas: silitu=
do ⁊ equalitas: qꝛ ĩ gñe relatõnis: ꝗ ⁊c̃.
Sed cõtra p̃hs in lr̃a. In ista questione
sic procedam. Primo quedam opinio p̃
mittetur. Secundo improbatio appone
tur. Tertio ad questionem alr̃ dicetur.
Quantum ad p̃mum sciendũ ꝙ est vna
opinio auicẽne que stat in tribus dictis
Primũ est ꝙ ens ⁊ vnũ p̃dicantur d̃ om
nibus. Secũdũ ẽ ꝙ nõ sũt idẽ ꝯm natu=
ram. Tertium ẽ ꝙ vnũ est determinati
generis scꝫ de genere quantitatis: et ꝑ
cõsequẽs nõ cõuertit̃ cũ ente: ⁊ suppõit
primum dictum tanꝙ verum. Et secun
dum ꝓbat: qꝛ si sic: tũc dicendo ens vnũ
esset nugatio: qđ falsum ẽ. consequentia
ꝓbatur: qꝛ tunc idem bis diceret̃. Ter=
tium ꝓbat: qꝛ si cõstitutũ scꝫ numerus q̃
constituitur ex vnitatibus ẽ de gñe q̃nti
tatis sequit̃ ꝙ ip̃a constituentia scꝫ vni=
tates erũt de genere quantitatis: ⁊ sic ñ
erũt cõuertibiles cũ ente cũ sit transcen=
dens. ¶ Quantum ad secũdũ articulũ
arguit̃ contra auicẽnã primo cõtra auic̃
p̃mum dictũ: cum eñ dicit ꝙ ens ⁊ vnũ
predicantur de omnibus quero an p̃dicẽ
tur vniformiter an non: sed difformiter ñ
vniformiter: qꝛ vnũ p̃dicat̃ denominatiᷓe
cum sit passio entis. Ens aũt p̃dicat̃ q̇d=
ditatiue licet forsan aliqñ posset denomi
natiue p̃dicare. Si dicas ꝙ p̃dicant̃ dif
formiter sic intelligendo ꝙ ens predicat̃
de oĩb⁹ q̇dditatiᷓe: vnũ denoĩatiue. Cõ=
tra primũ instatur ⁊ arguitur ꝙ ens non
predicatur quidditatiue de oĩb⁹ diffe=
rentijs: qđ ꝓbatur sic: Sint due differẽ=
tie a et b: tũc sic: vel a ⁊ b includũt quid=
ditatiue ens vel non. Si non habet̃ pro
positum ꝙ ens nõ p̃dicat̃ de eis in quid:
si ꝰo includũt ip̃m ens cum nõ sint om=
nino idem inter se habẽt in quo cõueni=
unt ⁊ quo differunt: igitur a ⁊ b nõ erũt
primo diuerse nec vltime dr̃ñtie: sꝫ diffe
rentes ⁊ aliq̇d idẽ entes: igit̃ differunt
alijs differentijs sicut iste c ⁊ d. tunc ar=
guitur de istis sicut de prioribus: qđ in=
cludũt ens quidditatiue vel non: ⁊ sic ꝓ
cedendo vel erit ꝓcessus in infinitum ĩ
dr̃ñtijs. vel stabit̃ ad aliquas oĩno nõ
includentes ens q̇dditatiue quod ẽ pro=
positum: ⁊ ille sole erũt vltime. Si autẽ
loquatur auicenna de p̃dicatõne a par=
te entis ꝙ scꝫ ens p̃dicatur de omnibus
quidditatiue vel denominatiue forte ve
rum dicit. ¶ Contra secundum dictũ ar
guitur sic: quecunq; sũt idẽ realiter di=
cunt eandem naturam: sed ens ⁊ vnum
subiectũ ⁊ passio sunt idem realiter: ergo
⁊c̃. ꝓbatio minoris: illa quoꝝ sepatõ in
cludit ꝯtradictionem sũt idem realr̃: sꝫ
ens ⁊ vnum subiectũ ⁊ passio sũt hmõi:
ꝗ ⁊c̃. Maior patet: qꝛ ex sepatõe mutua
aliquorũ ꝓbat̃ eoꝝ distinctio realis ali=
as cõtingeret idem simul esse ⁊ non eẽ:
quod ẽ oppositũ primi principij: ita ecõ=
trario ex impossibili separatõne aliquo=
rum contradictionum ꝓbatur eorũ idẽ=
titas realis. Minor patet ex p̃cedẽti ca
pitulo: quia consequũtur se in generati=
one ⁊ corruptione. Probo autem aliter
de omni propria passione. Nam si ꝓp̃a
passio esset separabilis a subiectõ: tũc in=
esset contingenter ⁊ ꝑ consequens cum
scientia sit de necessarijs cõclusio demõ
strationis concludens passionẽ de subie
cto nõ esset scientia: quod est manifeste
falsum. ¶ Contra tertium dcm̃ arguitur
Sb̃a ẽ p̃or oĩi accñte: ex. 7. h⁹: sꝫ prius
ĩ suo p̃ori ẽ cogcibile sine post̃iori. ꝗ sb̃a
in suo p̃ori pot̃it intelligi sine q̃ntitate:
⁊ intelligi vt vna indiuisa in se ⁊ diuisa
a q̇lꝫ alio: tal' ꝗ vnitas ẽ sine q̃ntitate: et
sic ñ erit d̃ gñe q̃ntitatꝪ. Preterea nullũ
trãscẽdẽs ẽ det̃mĩati generꝪ: sꝫ vnũ ẽ ali
qđ trãscẽdẽs cũ ꝯuertat̃ cũ ente: ꝗ ñ erit
alicui⁹ entis det̃mĩati gñis. ¶ Quantũ
ad tertiũ articlm̃ ẽ alia opi. do. Ad cui⁹
euidẽtiã sic ꝓcedã: Primo p̃mittã ali=
q̃s distinctões. secũdo ponã aliq̃s ꝯclusi
ones. De p̃mo sit ista p̃ma distinctio ꝙ

vnū dr̄ duplr̄: q̄ddā eñ vnū ē qđ ē p̄nci
piū numeri: quoddā ꝙ ꝯuertit̄ cū ente.
Primū vnū est de genere quantitatis.
Scđm vnū est transcendens ⁊ passio en
tis: ⁊ q̄r q̄đlibet vnū est pr̄icipiū numeri
alicuiꝰ iđ sit hec scđa distīctio ꝙ duplex
est numerꝰ: vnꝰ ī genere quātitatis aliꝰ
transcēdens. Primꝰ numerus causat̄ a
diuisione cōtinui. Scđs aūt causat̄ ex di
stinctione seu diuisione essentiaꝝ. Prin
cipiū primi nūeri est vnū de genere q̄n=
titatis. Principiū vero scđi numeri est
vnū trāscendens qđ ꝯuertit̄ cū ente: et
ideo primꝰ numerus est quātitatiuꝰ: se
cūdus vero est q̄dditatiuꝰ. Tertia distī
ctio sit ista ꝙ vnū qđ cōuertit̄ cū ente di
cit̄ duplicitur. vno modo cōiter large et
simpliciter ⁊ sic ē passio entis vnica ⁊ cō
uertibilis cum ente. Alio modo potest
sumi determinate stricte ⁊ fm̄ q̄d: ⁊ hoc
modo opponit̄ multitudini: ⁊ sic nō est
passio entis vnica sed disiūcta: ⁊ est con
uertibilis cū ente nō simpliciter sed sub
disiunctione. ¶ De scđo in tertio articu
lo sit ista prima cōclusio: ens ⁊ vnū non
dicunt eandem naturā cōuertibilitatis
vnuꝫ accipiat̄ ꝓprie stricte ⁊ fm̄ quid
si autē accipiat̄ cōmuniter ⁊ simpliciter
ens ⁊ vnum dicunt eandē naturā ꝯuer=
tibilit̄. Prima ꝑs ꝯclusionis ꝓbat̄: q̄r
si ens ⁊ vnū sic acceptū dicerēt eandē na
turā cōuertibiliter de quocūqꝫ p̄dicaret̄
vnū ⁊ alterū: sed ens p̄dicat̄ de multitu=
dine: ergo ⁊ vnū: qđ est falsuꝫ: loquēdo
de vno sic accepto. Scđa pars huiꝰ con
clusionis patet: q̄r de quocunqꝫ p̄dicat̄
ens ⁊ vnū simpliciter ⁊ large sumptum:
⁊ hoc modo multitudo est vnum sicut ē
ens. ¶ Secūda cōclusio sit hec: Ens et
vnum nō dicūt eandem naturā quiddi
tatiue ⁊ formaliter. Et ostendit̄ sic: Tū
primo q̄r esset nugatio dicendo ens vnū
Tū scđo quia ens ⁊ vnū nō p̄dicāt mu=
tuo de se in quid: ergo nō dicunt eandē
naturā q̄dditatiue ⁊ formaliter: ꝯña ptꝫ
sed añs ꝓbat̄: q̄r cū vnū sit passio entis ꝑ
se: p̄dicat̄ de ente scđo modo: Ens autez
nullo modo ꝑ se p̄dicat̄ de vno sed ꝑ ac
cidens: q̄r fm̄ pħm primo posterioꝝ. p̄=
dicatiōes ꝑ se nō cōuertunt̄: sic ergo nec
vnū nec alie passiōes entis dicūt eandē
naturā cū ente quidditatiue ⁊ formalit̄
¶ Tertia ꝯclusio sit ista ens ⁊ vnū dicūt
eandē naturā realiter: sed distinguunt̄
formaliter: vt p̄ostensum est in p̄cedenti
cōclusione. hec cōclusio patet ꝑ pħm in
littera. Tū nō separent̄ in generatiōe
⁊ corruptione. Tum q̄r sunt idē realiter
in tertio đ quo p̄dicāt̄ ꝑ se nō ꝑ accidēs
igit̄ inter se sunt eadē vel idē realiter. ⁊
sic dicunt eandē naturā realit̄. ¶ Quar
ta cōclusio sit ista. vnū qđ est passio entꝭ
dicit formaliter aliquid positiuū ꝓbat̄:
q̄r vnū dicit ꝑfectionē simpliciter: sꝫ ne=
gatio nō dicit ꝑfectionē simpliciter đ se
⁊ formaliter: ergo ip̄m vnū nō dicit pu=
rā negationē: maior patet q̄r vnū ī quo=
libet melius est ipsum ꝙ̄ nō ipsum: hec
est aūt descriptio ꝑfectionis simpliciter
quā ponit anshelmꝰ ī monologio. xv. c.
Et ꝓpter hoc summa vnitas attribuit̄
primo enti cui nō ꝯuenit imꝑfectioꝰ mi=
nor etiam patet q̄r priuatio vt sic habet
rationē mali ⁊ similiter negatio. ¶ Sꝫ
contra istam cōclusionē arguit quidam
sic: illud positiuū qđ dicit formaliter fm̄
seip̄m vnū vt distinguit̄ ab ente vel est
vnum vel nō vnū: nō est dicendū ꝙ non
vnū ergo est vnū: tūc vel vnū positiue se
ipso vel aliquo alio: Si aliquo alio que
ro de illo quia sic erit ꝓcessus in infini=
tū: Si seipso ergo sua vnitas supra seip
sum nō addit ergo similiter dicaꝫ de en
te qđ seipso positiue ē vnū ⁊ ꝑ ꝯñs vnū
vt formaliter distinguit̄ ab ente nō dicit
aliq̄d positiuuꝫ. ¶ Preterea ens vt fm̄
suam rationem formalē distinguitur ab
vno vel est vnū vel nō: ⁊ oportet dicere
ꝙ sit vnū alioquin fm̄ suam rationē for
malem nō distingueret̄ ab aliquo tūc vt
prius. Si ista vnitas dicit aliquid posi=
tiuū querā de illo: ⁊ sic erit ꝓcessus in ī=
finitū vel stādū ī hoc ꝙ ens ē seip̄o posi
tiue vnū ꝫ vnitas nō addit supra ens ali
qđ positiuū. R̄ñdeo ad p̄mum ꝙ illa rō
peccat ꝑ figurā dictionis mutādo q̄ ī q̄d
Quādo eñ dicis ꝙ vnū vel est vnū se=
ipso vel aliquo alio. Dico ꝙ vnū cū sit

p̄ncipiū quo nō debet dici vnū fm se q̄
sic haberet rōnē q̄ sicut albedo ñ ē alba
sꝫ illud q̄ aliq̄d ē albū sic illō positm̄ q̄
vnū addit supra ens: nec ē forma lr̄ vnū
nec formaliter nō vnū: sꝫ est id quo ens
est vnū. ¶ Ad scōm dico q̄ ens vt disti
ctū formaliter ab vno nō est vnū formali
ter: nec nō vnū: sed abstrahit ab vtroqꝫ.
Si tñ nō vnū accipiat positiue vel ꝯrie
nō priuatiē solū vel negatiē sicut ꝯcept⁹
entis formaliter positiue: nec est finitus
nec infinitus. ¶ Ad rationes auicē. ad
primā nego ꝯñam ad ꝓbationē dicēdū
q̄ nō repetit idē bis q̄ cū idēptitate re-
ali stat distinctio formalis ex natura rei
q̄ tollit nugationē: ꝛ iō dicēdo ens vnū
nō est nugatio. Ad scōm nego añs: ad
ꝓbationē dicēdū q̄ duplex ē numerus:
sicut ptꝫ ex scōa diuisione vnitatis q̄ est
p̄ncipiū nūeri causata ex diuisione cōti-
nui vtiqꝫ ē de genere quātitatis. Sꝫ de
tali vno nō loquimur ꝓ nunc. sꝫ de vno
qō ē p̄ncipiū numeri causati ex distincti
one essentiaꝝ. si ḡ inferas ḡ oīs vnitas ē
de genere quātitatis est fallatia ꝯñtis.
¶ Ad argumēta p̄ncipalia Cū infert ḡ
vnū est tm̄ ens cōcedo ꝯñs accipiendo
vnū ꝓportionabilr̄ cū ente scꝫ si cōmu-
niter cōiter: si ꝑticulariter ꝑticulariter.
Nā cū vnū sit passio entis vniformr̄ ac-
cipit sicut ens cū dicit q̄ hoc infert ꝯ ꝑ-
menidē ꝛ mellissum prīo phisicoꝝ. Di-
cendū q̄ ꝑmenides ponit oīa esse vnum
ens signatū ꝛ ꝑticulare simpliciter ꝛ fm
rem ꝯ qō bene valet illa propositio phi.
sed ego nō sic pono. Ad scōm dicenduꝫ
q̄ vnū diuidēs ip̄m ens est vnū fm q̄d
ꝛ determinate: ꝛ ō tali arguit rō de quo
cōcessum est in p̄ma cōclusione qō nō di
cit eandē naturā cōuertibiliter cū ente.
sed illo nō obstāte vnū assumptū simpli-
citer qō est propria passio vnica dicit eā
dem naturā ꝯuertibiliter cum ente. Ad
tertiū dicendū q̄ vnū nō est alicui⁹ ge-
neris detr̄minati cū sit trāscendēs. ad ꝓ
bationē dicēdū q̄ minor ē falsa cū lꝫ idē
sil'e ꝛ equale dicant relationē ꝛ videant
tm̄ eē de genere relatiōis tñ ꝑñt accipi
trāscēdent q̄ten⁹ ōē ens oī enti cōꝑatū

vel est idē vel diuisuꝫ vel simile vel dis-
sil'e eq̄le vel inequale. vñ inter ꝑsonas
diuinas q̄ nō sūt ī genere ē idēptitas si
militudo ꝛ eq̄litas vt ōndit idē doc. di.
xxxj. primi snīarū. ¶ Ad euidentiā aūt
cuiusdā dicti phi in h° quarto scꝫ q̄ ī in
diuiduis eiusdē speciei nō est ordo sciē-
dū q̄ arl. nō vult negare oēm ordinē ī-
ter indiuidua eiusdē spēi q̄n vicꝫ indiui
dua hec prius illa posteri⁹ habeāt ordi-
nē ꝓut fm magis ꝛ min⁹ ꝑfecti⁹ ꝛ īpfe
cti⁹ ꝑticipāt naturā ꝓprie speciei: hec est
albedo ītensa ꝑfectior ē q̄ hec remissa.
Sꝫ arl. tm̄ vult negare inter indiuidua
ordinē essentiarū q̄ tm̄ est inter distincta
fm spēm. In indiuiduis igit bñ ē ordo
eminētie seu ꝑfectiōis nō tñ est ordo de
pendētie essentialis illo mō quo ponit
inter causas essentialiter ordinatas que
quidem sunt diuersarum specierum.

Quoniam autem vnius est
opposita speculari. Hic cōsequēter dicit
p. q̄ cum ad eaudē scientiā ꝑtineat cōsi
derare opposita sicut ad medicinā cōsi-
derare sanū ꝛ egrū ꝛ ad gramaticā cō-
gruū ꝛ incōgruū. Ista autē sciētia cū cō
sideret vnū idē equale simile necesse est
q̄ cōsideret opposita his scꝫ multū alte-
rū diuersum dissimile ꝛ inequale. Et q̄-
cunqꝫ alia que reducuntur ad ista cuius
modi est cōtrarietas. Nā ꝯtrarietas est
quedam differentia eoꝝ que maxime di
stant in eodem genere: ꝛ sic est quedā al
teritas siue diuersitas. Itē hoc idē ꝓ-
bat quia illi⁹ scientie est cōsiderare passi
ones entis: cui⁹ est cōsiderare ens inq̄-
tū ens: Sꝫ p̄dicta sūt ꝑ se accidētia en-
tis ꝛ vni⁹ ḡ cōsideratio eoꝝ ꝑtinet ad
phm p̄mū ꝛ ꝑ eādem rationē ꝑtinet ad
eū etiā cōsiderare ō priori ꝛ posteriori to
to ꝛ ꝑte ēt q̄ ī h° sūt accidētia entis inq̄-
tū ens. Dicit arl. q̄ ad metaphisicā ꝑti-
net determīare ō negatiōe ꝛ p̄uatiōe cū
habeat detr̄mīare ō vno qō vnū dicit ne
gationē vel p̄uationē diuisiōis. ¶ Disti
guit autem duplicem negationem: que-
dam eñi est negatio simplicit et extra ge
n⁹ ꝑ quā absolute dr̄ q̄ hoc nō est illud.
Alia ē negatio ī gñe ꝑ quā aliq̄d negat

nō absolute sꝫ intra metas alicuiꝰ gene-
ris sicut cecū dicit̄ qđ nō habet visū: nō
tñ omne qđ nō habet visuꝫ est cecū: sed
ī genere aīaliū qđ natū est hr̄e visuꝫ. vn
de negatio extra genus potest verificari
tam de nō ente q̄ꝫ de ente: qđ nō est na-
tum habere affirmationē tā etiam de en
te qđ est natum habere ⁊ nō habet. Un
de tā chimera q̄ꝫ lapis q̄ꝫ etiā homo pōt
dici nō videns nō sic de priuatione que
est negatio in genere: qꝛ nō omne non
videns potest dici cecū sed solum qđ na
tum est habere visum. Negatio quā im
portat vnū cū ponat subiectū non est ne
gatio extra genus sꝫ ī genere: alias non
ens posset dici vnū. Importat aūt vnuꝫ
negationē diuisionis nō quidē q̄ntitati
ue cū ista sit determinati generis: sed di
uisionis formalis que fit ꝑ opposita cuiꝰ
prima radix est oppositio cōtradictoria:
Nam illa diuidunt̄ adinuicē que sic se
habent ꝙ hoc nō est illud. ¶ Congruit
autē. Dicit etiā cōsequēter ꝙ ad meta-
phisicā ꝑtinet considerare de primis p̄n
cipijs demōstrationis. Cuiꝰ ratio est qꝛ
cum ad ip̄m spectet determinare de en-
te inquātū ens habet etiā determinare
de his que insunt omnibꝰ entibꝰ ⁊ non
solum alicui generi entiū: sed prima p̄n
cipia sunt hmōi cum his vtant̄ omnes
scientie particulares ad ip̄m metaphisi-
cū ꝑtinet tractare de hmōi principijs p̄-
mis. Huiusmodi aūt principia non pos-
sunt ꝑ alia demonstrari cū sint ꝓpositio
nes ꝑ se note. ¶ Pro quo notandū ꝙ ꝓ
positiones ꝑ se note sunt que statim no-
tis terminis cognoscunt̄: vt dicit̄ primo
posterioꝝ. Contingit aūt aliquā ꝓposi-
tionē quātū in se est esse ꝑ se notā: nō tñ
esse ꝑ se notā omnibꝰ qꝛ videlicet igno-
rant diffinitionem predicati ⁊ subiecti.
Unde boetius dicit in libro de ebdoma
tibus ꝙ quedā sunt ꝑ se nota sapienti-
bus que nō sunt ꝑ se nota omnibus. Il
la aūt sunt ꝑ se nota omnibus quoꝝ ter
mini in ꝯceptione oīm cadunt: hec autē
sunt cōmunia eo ꝙ nostra cognitio a cō-
munibꝰ ad minꝰ cōia ꝓcedit: vt dicit̄ ꝓ
mo phisicoꝝ. Et ideo iste ꝓpositiones
sunt principia demonstrationis prima
que cōponūt̄ ex terminis cōmuinbus vt
totū est ꝑs ⁊c. sicut totū est maiꝰ sua ꝑte
que vni ⁊ eidē equalia inter se sunt eq̄-
lia: ⁊ sic de alijs. Et quia hmōi termini
cōmunes ꝑtinent ad cōsiderationē me-
taphisici: ideo huiꝰ principia sunt de eiꝰ
cōsideratione. Determinat aūt ea p. nō
demonstrando sed rationes terminoꝛuꝫ
tradēdo: vt quid sit totum est q̄d pars:
hoc aūt cognito veritas hmōi principio
rū vt nota relinquit̄. Dicit aūt ꝙ ad ip-
sum maxime ꝑtinet ꝯsiderare de primo
principio scꝫ impossibile est idē simul eē
⁊ nō esse qđ est certissimū ⁊ firmissimuꝫ
Tum qꝛ terminis cognitis necesse ē ip-
sum venire in mēte seu cognosci. Tum
qꝛ non est cōditionale: nihil eñ prius p̄
supponit ad sui cognitionē nisi ꝯgnitio-
nē entis: alia aūt p̄supponunt istud. Si
cut eñ nō potest ꝯgnosci totū ⁊ ꝑs nisi
ente ꝯgnito ita nec illud pr̄icipiū omne
totuꝫ est maius sua ꝑte: nisi isti ꝯgnito
qđ habet cōponi ex ente. Tum quia de
hmōi principio nō ꝯtingit dubitare: lꝫ
eī eraclitꝰ dicat oppositū huiꝰ pr̄icipij ta
mē hoc nō est opinatus. Non eñ est ne-
cessariū ꝙ quicq̄d aliquis dicat hoc mē
te ꝯcipiat vel opinet̄. Si eñ eraclitus
credidisset esse idem laborare ⁊ nō labo
rare nunq̄ꝫ laborasset sed semꝑ quieuis-
set. Si etiā opinatus esset esse idē verbe
rari ⁊ nō verberari verberantē se nō in-
crepasset. ¶ Si autē cōtra hoc arguat̄
ꝙ videlicet contingat ꝯ̄dictoria opinari
qꝛ ꝯtingit scire in vl̄i ⁊ ignorari in ꝑticu
lari ex scđo prioꝛum. sed illud ꝑticula-
re est cōtradictoriū vl̄is sciti vt omnem
mulā esse sterilē et aliquā non: ergo ⁊c.
Rn̄deo cū dicit̄ ꝙ ꝯtingit sciri in vl̄i ig
noꝛando in ꝑticulari. Dicendū ꝙ verū
est qñ nescit̄ illud ꝑticulare ꝯtineri sub
illo vl̄i: sed ꝓpter hoc non sciunt̄ cōtra-
dictoria. Nō eī opinoꝛ ꝯ̄dictionez nisi
opinarer hāc mulā ꝯtineri sub mula: ⁊
hoc nō facio: vt supponit̄: qꝛ si opinarer
hanc mulā ꝯtineri sub mula impossibile

esset ignorare hanc mulam esse sterilem si habeatur scientia de mula in vli.

Volunt autem hoc demrare

¶ Alterius dicit.p.q̄ huiusmōi pncipium nō pt demonstrari: quod pbat p hoc q̄ nō omia sūt demonstrabilia: si em̄ omnia demonstrarētur cū idē p seipm non demōstretur sed p aliud: opteret vel esse circulum i demōstrationibus: qd esse nō pt: q2 sic idem eēt noti9 et minus ignotū. vt patet pmo posterioꝝ. Vel opteret pcedere in infinitum: s3 si infinitū pcederet nō esset demōstratio: q2 quelibet demonstratiōis conclusio redditur certa p reductionem eius in primū demōstrationis principiū: quod nō esset si i infinitu3 demōstratō in sursum pcederet. pat3 igitur q̄ nō omia sūt demōstrabilia. Si autē sunt aliqua nō demōstrabilia hmōi ē maxime primum principiū. Licet igitur hoc principium nō possit demonstratiue pbari cum non sit aliud principiū eo notius: tamē pōt hmōi pncipiū pbabiliter ostendi ex datis et cōcessis ab his qui dicūt oppositū hmōi primo principio: que licet non sint notiora simpliciter huiusmodi principio: tū fm quid sūt notiora inquantū cōcedūt ab his q̄ huiusmōi pncipio cōtradicūt. et hoc mō arguit.p.contra ponentes oppositū primo pncipio.

Est aūt alia opinio pithago.

Insup arguit idem cōtra opinionē pitagore q̄ ponebat omia q̄ vident alicui eē vera. Ex qua positione sequit cōtradictoria simul esse vera. Constat em̄ q̄ illi qui habent diuersas opiniōes quoꝝ quida3 sūt mentientes et qdā veꝝ dicētes: opinantes sibijnuicem opposita. Si ḡ omnia que apparent sunt vera opposita sūt simul vera. Ista aūt opinio que pōit oīa q̄ apparent esse vera ex hoc ortū habuit: q2 de eisdem sensibus inuenuntur contrarie opiniones diuersoꝝ. Id eni quod aliquibus videtur dulce alijs videtur amaru3. Similiter id quod nūc videtur alicui dulce alijs videt amarū: vel eide3 alio tempe. Nec videbatur ipis qd posset assignari certa ratō per quam fiet manifestum que opinionum istarū sit vera et que sit falsa. et q2 non minus vna earum videtur vera vni q̄ alia alteri: et ideo oportet q̄ equaliter sint vere vel equalit sint false. Et ideo dicit democritus: Aut nihil est determinate verum in rebus: aut si q̄d est verum nō est nobis manifestu3. Sed hec rō parū valet: q2 em̄ aliqua vident amara infirmis et dulcia sanis: hoc est q2 sani habent organa sensuum bene disposita: et idō species sensibiliū in eis recipiunt put sunt: et pter hoc verum est iudiciu3 sanoꝝ de sensibilib9. Organa aūt infirmorum sunt indisposita. vnd non cōiter mutant a sensibilibus. et pter hoc eorum iudicium de eis nō est rectum: vt patet in gustu: cuius organum quia in infirmis corruptis humorib9 est infectum ea que sūt boni saporis insipida vident in eis. Similiter verius ē iudicium sensus de visis in ppinquo q̄ a remotis: quod idō ē: q2 vtus agētis q̄to plus in remotis porrigitur: tanto est eius effectus debilior. Ignis em̄ minus calefacit que distāt q̄ que sūt a ppiqua. Sicq3 color nō ita pfecte mutat diaphonum in remoto sicut in ppinquo. ¶ Arguit aūt aristo. contra hāc opinionē sic. omē apparens est verum: nec aliquid est verum nisi ex hocipso q2 est sensui apparens vel opinioni res non habebunt esse nisi p relationem ad sensum vel opinionem: et sic oīa erūt ad aliquid: cum eē eorum non sit verum nisi per respectum ad sensum vel opinionē: hoc aūt ē manifeste falsum. Concludit igit phs q̄ cum impossibile sit contradictoria verificari de eodē respectu eiusdē manifestum est q̄ nec etiam cōtraria eidem inesse possūt q2 in cōtrarijs nō minus alteꝝ eoꝝ ē priuatio q̄ in alijs oppositis. Licet eni in contrarijs quodlibet eoꝝ sit aliquid positiuum qd nō ē i negatōe et affirmatiōe priuatione et habitu: alterū tū eoꝝ ē imperfectum respectu alterius: sicut nigrū respectu albi: et amarū respectu dulcis. et sic habet priuationem quandam adiū

ctam: priua° aūt est aliqua nega°. Sicut igitur patet q contrarium includit puationem: et p consequēs negatōnem. Si igitur impossibile est affirmare et negare simul idem de eodem: similiter impossibile est contraria simul inesse eidem simpliciter. Sed si ambe insunt hoc erit fm quid. Ex hoc patet q contradictio includitur in contrarietate et priuatōne. Et similiter pt dici de relatiue oppositis. Sicut eni nigrum est non album: ita filius est non pater vt sic.

Verū inter ɔtradictōz nihil esse contingit: sed necessarium ē aut dicere aut negare.. ¶ Dicit ɔsequēter. p. q sicut cōtradictoria non possūt simul esse vera: ita nihil pōt esse mediū int ɔdictōnē sed de vnoquoqꝫ necessariū ē affirmare aut negare. Reprobat etiam. p. ī hoc quarto opinionē eracliti ac eius seqciuz ponentiū oīa semp esse ī motu: et iō nihil esse verum. Pro qua opinione ad tā tā demētiam deuenit qnidam eius discipulus nomine tralus q opinatus est q non oportebat aliquid verbo dicere sed ad exprimendū quod volebat mouebat solum digitū. et hoc ideo: q credebat q vitas rei quā volebat enunciare p° transiret q orō finiretur. Predicte aūt opiniones ex hoc venerūt q nesciuerūt aliqs rationes sophisticas soluere: Tū etiam q voluerūt habere rōnes demōstratiuas ad omnia pbanda et male cuz principij demōstratōis non sit demōstratio. Finaliter pbat. p. q ad pri^m pbm spectat disputare cōtra negātes principia aliarum scientiarū. q oīa principia firmantur super illud q affirmatio et negatio nō sit vera de eodem simul: et q nihil ē mediū inter illa. Ista aūt sūt proprijssima huic phie prime hoc mō cū cōseqntur rōnem entis quod est huius phie subiectum.

¶ Juxta predicta posset dubitari: an int contradictoria cadat medium? Et arguitur q sic: q esse et non esse sunt contradictoria: sed int esse et nō esse est medium: scꝫ generatio: vt secūdo meta. dr. g &c. Preterea q̄to extrema magis distāt: tāto sunt plura media inter ipa: g si infinite distant sūt infinita media inter ipsa: sꝫ ɔdictoria distant in infinitum: g int contradictoria erūt infinita media. Probatio minoris: q oīi finito contingit intelligere maius: sed non contingit intelligere maiorem distantiam q̄ illā que est inter contradictoria: quia quecunqꝫ daretur illa caderet sub contradictōne: g. Preterea inter contradictoria ē mediuꝫ p abnegationem vtriusqꝫ extremi: q scitū cui⁹ medietas ē alba et medietas ē nigra nec est album nec nigruꝫ. Preterea si inter contradictoria nō est aliqd medium: ergo de quolibet est vera affirmatio vel negatio: qd videtur esse falsū. q ambe iste sunt false: oīs homo ē albus: et omnis homo est non albus: ergo et antecedens est falsum. Contra. p. in littera. Respondeo in ista questione sic pcedam Primo ponam vnam distinctionē. Secundo dicam ad questionem. Quantuꝫ ad primum sit ista distinctio q mediū inter aliqua pt esse duplex: vel fm formaꝫ vel fm subiectum. Exemplum primi ī cōtrarijs mediatis croceum que est forma media inter album et nigrum. Exemplum secūdi in priuatiue oppositis: lapis eni nec est cecus nec ē videns. Primuꝫ mediū pticipat vtrūqꝫ extremū. Secūdū aūt dicitur p abnegationē vtriusqꝫ extremi: vt patet ex textu huius. ¶ Quantuꝫ ad secundū dico istam conclusionē q cōtradictoria nullo modo hnt mediū. Hoc pbo sic: quandocūqꝫ alicui inest aliqd p se: eius oppositūꝫ nullo mō pōt ei inesse nec per se nec p accñs. Illud patet inducendo: sed contradictioni inest p se causare medio fm illud pbi pmo poste. Contradictio ē oppositio cuius fm se non est medium: g contradictoria nullo mō hnt medium. ¶ Sed cōtra istā dioem arguitur sic: q nō sit ppe dicta: q cōuenit cōtrarijs inmediatis que fm se nō habent medium saltē fm formā. Rñdeo q dio data ē multiplex eo q negatō n pt cadere supra ly fm se vl' p se: vt sit negatō p-

seitatis: et tūc sensus ē q̄ ꝯdictio ē oppositio cui non inest per se habere mediū: et sic nō capit in hac diffinitōne. Ut p̄ōt esse econuerso: vt sc3 ly p se vel ꝺm se cadat supra negationē vt sit pseitas negationis: ⁊ sic pseitas affirmat: ⁊ sic accipit ī ista diffinitōe: sensus em̄ est: contradictō est oppō cui p se inest nō habere mediū: et sic contradictoria nullo mō hn̄t medium: ex quo carere medio inest eis per se. sed p̄mo modo put pseitas negat: sic carere medio ꝯuenit cōtrarijs inmediatis et priuatiue oppositis: quatenus carent medio ꝺm formam: hoc tamē non obstāte habent mediū p accn̄s sc3 ꝺm subiectū Nam carere medio non inest eis p se vt ly p se cadit sup ly nō hr̄e medium ⁊ est pseitas negatōnis. Et iō nō repugnt eis habere mediu3 p accidens modo pexposito. ¶ Notandum insup q̄ de ratōe cōtradictionis sunt duo. s. q̄ alterum nihil ponat ⁊ alterum necessario insit. Cōtraria autē īmediata circa subiectum aptū natum licet habeant vnam istarum conditionum sc3 q̄ alterum inest necessario non tn̄ habent secundam: q2 vtrunq3 est aliquid positiuum. ¶ Ad primum dicendo q̄ nō esse pt capi dupliciter. Uno mō p non ente simplr quod ē vere purum. Alio mō pro ente imperfecto quod p cōparationem ad ens perfectū respectu cuius est in potentia dr̄ non ens: vt semen respectu animalis inde generandi. Primo modo esse et non esse sunt contradictoria et inter ipsa nullum est medium. Secundo mō esse et non esse non sūt contradictoria: sed se habēt vt priuatio ⁊ habitus: et sic sunt termini generationis. ⁊ isto modo bene est medium inter illa: de quo nota ea que dicta sunt quinto phisicorum. ¶ Ad secundum dicitur q̄ distātia est duplex: quedam dimensiua: ⁊ quedam perfectionis. prima distantia est ꝓprie dicta ⁊ est de genere quantitatis. secunda vero est trāsumptiue dicta. ⁊ trāsfertur ad alia vt ad opposita. Cum ergo dicitur q̄ q̄to extrema distant tanto sūt plura media inter illa Dicendum q̄ ista maior vera est de distantia dimensiua et tamen minor est falsa. q2 contradictoria non sic distant. maior aūt est falsa de distantia perfectionis. q2 contraria inmediata maxime distant tali distantia: ⁊ tn̄ nullum habent omino medium. Cōtradictoria autem habent hanc distantiam quia vnum est priuatio alterius: non autem alia de qua ratō procedit. Ad tertium de Scuto dicendum q̄ non est incōueniens illud scutum esse album ⁊ nō albū: q2 nō ē ꝺm idem. Unum enim cōtradictoriorum inest ex vna parte: et aliud ex alia: et ideo neutrum inest simpliciter sed vtrunq3 ꝺm quid. ¶ Contra q2 tunc medium erit inter contradictoria sic int contraria inmediata. Respondeo q̄ ī cōtrarijs inmediatis datur subiectum medium cui neutrum inest nec simpliciter nec ꝺm quid: lapis em̄ nec est sanus nec eger: non sic de contradictorijs: alterum enim necessario inest vel simpliciter vel ꝺm quid. ¶ Ad vltimum dico q̄ cōtradictoriorum incomplexorum alterum sp dicitur de vnoquoq3 dummodo terminus de quo dicitur non accipiatur distributiue. Ratio hui9 est quia vni supposito potest inesse vnum et alteri alterum. vn̄ neutra illarum est vera: omnis hnmo est albus: et omnis homo est non albus. Contradictoria etiam non predicātur d quolibet cum reduplicatione. vn̄ vtraq3 istarum est falsa homo inquantum hō ē albus: et homo inquantum homo ē non albus: quia tunc de necessitate om̄is hō esset albus. Similiter etiam contradictoria non predicantur de quolibet cu3 p se vt dicit doc. 2. di. primi sententiaru3. Utraq3 enim istarum est falsa homo ē p se albus: homo est per se non albus. nec enim albedo nec non albedo per se inest homini.

Explicit quartus liber metaphisice.

Sequitur quintus metaphisice.

Principium dicitur alind quidez vnde vtique ali quid. ¶ In precedenti li. determinauit .p. quid ptineat ad consideratione huius sciētie: hic incipit determinare de rebus quas ista scientia considerat. Et primo distinguit intentiones nominū que in huius scientie consideratione cadūt. Secūdo incipit determinare de rebus que sub consideratōne huius scientie cadunt in sexto libro. Cuiuslibet aūt scientie est considerare subiectum passiones et causas: et ideo in hoc quinto pmo considerat dōes nominum que consignt causas. Secūdo q̄ signt sb iectum huius scientie vel ptem eius ibi: Vn̄ dr aliud. Tertio nominū que significant passiones entis inquantum ens perfectum rc. ¶ Circa primum primo pōit diuersos modos principij. Principiuz em̄ dicitur qd est primum aut in esse rei: sicut prima pars rei dicitur principium: aut ī fieri rei sicut cause extrīsece vt efficiens et finis: vel intrīsece vt forma et materia dicūtur pncipium: aut in rei cognitione: sicut sunt principia demonstrationum seu dignitates. Principia aūt seu pmisse respectu conclusionis habent duplicem causalitatem. habent em̄ se effectiue inquantū conclusio ē virtualiter in pmissis: et hn̄t se vt cā materialis inq̄tū termi cōclusionis hn̄t esse in premissis. ¶ Consequēter determinat .p. de generibus causarum scz de causa efficiente finali formali et materiali: de quib⁹ sufficiant que dicta sunt secūdo phisicorum.

Elementum vero dicitur ex quo componitur primo inexistente. rc. Hic distinguit aristo. hoc nomē elementum dicens q hoc nomen elementū vno mō sumitur stricte: alio mō cōmunius. Elemētū stricte sumptū ē illud ex q̄ res componitur. quod inexistit composito: et est indiuisibile in plures ptes specie differētibus. elementū quoad primam ptē habet rationē cause materialis: quia est illud ex quo res componit. Quoad secundam ptem distinguitur a priuatione que non inexistit rei. Quo ad tertiā partem distinguit a corporibus mixtis q̄ hn̄t diuidi seu resolui p alteratōez in ipa elementa quattuor spē distincta: scz ignez aerem aquam terram. Ipsa em̄ elemēta non habēt vlterius resolui in alia specie distincta: sed solū in materiā et formam. materia aūt nullam habet speciem. Ponit etiam aristo. exemplum de lr̄is q̄ sūt elementa ex quibus distinctiones cōponunt: et in q̄s resoluūtur. Ponit etiam exemplum ī demōstratōibus. prime em̄ demonstratiōes in quibuslibet scientijs ex quibus alia dependent dicūtur elemēta: vt in geometria dr liber elementoruz euclidis. Cōiter aūt elemētum pōt sumi p illo quod est pnci[m] in vnoquoque: et sic vnitas et punctus pn̄t dici elementa: et magis vniuersale respectu minus vniuersalis.

Natura dicitur vno mō nascentium generatio. rc. ¶ Distinguit vlterius Aristotiles plures modos nature. Natura em̄ dicitur vno mō matia. alio mō forma: qr maxime ē principium motus. Alio mō etiā dicit forma toti⁹: vt si dicimus q homīs natura ē nō solū anima sed humanitas et subia quam significat dio. Alio mō dicit de ipa generatione que est via in naturam. et qr terminus generatōis est subia: quedam iōo natura etiam intrinsece de qualibet substantia dicitur.

Necessarium dicit sine quo ¶ Consequēter ponit aristotiles quattuor mōs necessarij. primo mō ncc̄riū dr ncc̄riū sine q̄ aliquid nō pt viuere aut eē q licet non sit causa pncipalis rei: est tamen quedam cōcausa sicut respiratio. et si non sit cā vite: est tamē cōcausa inq̄n[m] opatur ad cōtpamentū caloris natural. Secūdo mō dr necessarium sine q̄ nō potest esse vel fieri bonum aliquod vl vitari malum: vt bibere medicinā laxatiuam qd ē ncc̄riū nō q sine illo anīal eē n̄ possit sz ad malū expellēdū qd ē infirmitas. Tertio mō dr ncc̄rium ad q̄d q̄s faciendū violent cogit. Quarto mō dr ncc̄riū

ꝙ non cõtingit aľr se habere. ¶ Circa p̄
dicta posset dubitari an necessaria habe
ant causam sui esse. arguit̃ ꝙ sic: qꝛ secũ
do huius dꝛ ꝙ necessarioꝝ vel sempiter
noꝛum sũt cause. idẽ etiã dꝛ hic in littera
¶ Sed cõtra arguit̃ ꝙ nullus effectus ẽ
simpliciter necessarius. Probatio hui⁹
qꝛ in causis eẽntialiter oꝛdinatis pꝛima
causa causãte cõtingẽter omnes alie cau
se causant cõtingẽter: sed pꝛima causa q̄
ds ẽ causat contingẽter: qꝛ om̃is actõ di
a dextra ẽ contingẽs: ergo oẽs alie cau=
se causant contingẽter. maioꝛ patet: sed
minoꝛ pꝛobat̃: qꝛ effectus necessarius re
q̄rit cãm nccriã: et quãtũ ad eẽ ⁊ quantũ
ad causare sic ꝙ destructo effectu neces=
sario causa destruitur vt statiȝ dicet̃. Si
igit̃ p̄ma cã causaret aliquem effectũ ne
cessario ad destructionem effectus argu
eretur destructio pꝛime cause: et ita eius
entitas non esset omnino absoluta et in=
depẽdẽs; qd ẽ absurdũ. Responsio in
ista qtõe: p̄mo quasdã distinctiones de=
clarabo. secũdo quoddã dubiũ remoue=
bo. tertio ad qtõem rñdebo. ¶ Quantũ
ad pꝛimum ẽ ista pꝛima distinctio ꝙ ne=
cessaria sunt in duplici drñtia: quedã sũt
complexa quedam incomplexa. Exẽplũ
p̄mi: ꝓpositio necessaria siue sit p̄ncipiũ
siue cõclusio. Exemplũ secũdi deus ⁊ in
telligẽtie s̃m viã pħoꝝ qui posuerũt eas
eẽ quedã nccria. Secũda distinctio ẽ ꝙ
nccitas ẽ dupľx: q̃dã ẽ nccis simplicit̃: ⁊
quedã ẽ s̃m q̃d. p̄ma dꝛ nccitas cõseq̄ntꝫ
puta qñ tam añs ꝙ̃ cõsequẽs sũt necessa
ria s̃m se. Exemplũ si homo ẽ animal ne
cessario ẽ sensibilis. Secũda vocat̃ neces
sitas ꝯñe puta qñ ꝯñs nõ ẽ nccrium nisi
posito añte sic tñ ꝙ tam añs ꝙ̃ ꝯñs sunt ĩ
se cõtingẽtia. exemplũ si hõ currit moue
tur. Tertia distinctio sit ista ꝙ ad h⁰ ꝙ
effectus sit necessarius optet cãm esse ne
cessariã dupľr scȝ et in eẽndo ⁊ in causã=
do: qꝛ altero eoꝝ deficiente p̃t effect⁹ nõ
esse. Exemplũ sit a cã b. Si a nõ ẽ neces
sariũ ĩ cãndo nec b erit effectus ei⁹ neces
sarius. qꝛ nõ causante a nõ erit b. Simi=
liter si a nõ ẽ nccriũ in eẽndo nec ipm b.

qꝛ a nõ exñte nõ ẽ b. Utrũqȝ istoꝝ ẽ ĩ cõ=
plexis. p̄ncipia eñ in se sũt necessaria: et
necessario causant cõclusiones: qꝛ rõ cau
se necessario causantis est ꝙ destructo ef
fectu ip̃a destruitur: sic est de pꝛincipijs
respectu conclusionis: qꝛ ad falsitatẽ cõ=
clusionis seq̄tur falsitas p̄missarũ. Quã=
tũ ad secũdũ articulũ ẽ vnũ dubium an ĩ
rebus sit aliquis effectus necessarius: re
spõdeo ⁊ dico ꝙ sic s̃m viam pħoꝝ: quia
s̃m eos agente nccrio secunda cã pꝛima
necessario agit. Posuerũt eñ oꝛdinem
et cõnexionẽ causarũ necessariarũ. Tũc
sic in causis essentialiter suboꝛdĩatꝫ vna
necessario causãte alia necessario causat:
sed cause rerũ sũt eẽntialiter oꝛdinate et
aliqua cã in rebus nccrio causat: ergo et
om̃es alie necessario causant: et ꝑ conse
quẽs p̄ma causa. Maioꝛ patet qꝛ hec est
vna drñtia inter causas eẽntialiter oꝛdi
natas: et accñtalit̃ oꝛdinatas vt dcm̃ fu=
it secũdo huius. s. ꝙ omnes cause eẽnti=
aliter oꝛdinate necessario simul currunt
ad causandum effectũ: nõ aũt sic accñtľr
oꝛdinate. minoꝛ patet q̃ntum ad p̄mam
ꝑtem ex yppotesi pħoꝝ. et verum ẽ ꝙ s̃c
multe cause eẽntialiter oꝛdinate. Secũ=
da ꝑs minoꝛis patet ex drñia int̃ causas
naturales et a ꝓposito: qꝛ causa natural̃
necessario causat. Sed causa a ꝓposito
causat cõtingẽter. sed tenendo viam the
ologoꝝ dicitur de incomplexis de quib⁹
nũc ẽ sermo ꝙ nullus effectus ẽ simplici
ter necessarius: qd patet ꝑ rõem in pede
qtõnis positã: de q̃ materia magis est vi
dendũ in theologia. nec rõ ꝓ pħis cogit
quia secũda ꝑs minoꝛis ẽ falsa cum dicit̃
ꝙ aliqua causa necessario causat. Et cuȝ
ꝓbatur ex drñtia cause naturalis a cau=
sa in pꝛoposito dicendũ ꝙ necessitas est
duplex scȝ s̃m q̃d et simpliciter. Causa
ḡ naturalis necessario causat necessitate
s̃m q̃d et sub conditione: puta si sit ⁊ ap=
pꝛoximetur patiẽti. Ista eñ causatio est
contingens simpliciter: sicut et ipsa cau=
sa cõtingenter ẽ. Licet eñ ignis dum ẽ
necessario calefaciat: tamen qꝛ ignis con
tingenter est ido simpliciter contingent̃

causat. qr aūt causa naturalis fm q̄d necessario causat: iō differt a causa seu agēte a proposito: quod licet sit nō tñ necessario causat: sed pōt nō agere ex eo quod agit ex libertate voluntatis. ¶ Quantū ad tertium articulū patet ex p̄dictis rñº ad qtōem: cum eñ nullus effect⁹ sit simpliciter necessarius: necessaria nō habēt cām sui esse fm viam theologorū. ¶ Ad auctoritatē aūt. p. dicendū q nō est recipienda in pposito cum repugnet vitati theologie.

Unum dicitur aliquod fz accidens aliq ð fm seᵐ. ¶ Postq. p. distinxit noīa q̄ signt cās: h distinguit noīa q̄ signt illud qð ē subiciū aliq mō in hac scia. Et diuidit in duas ptes: primo ponit seu distinguit nomina q̄ signant subiectum huius scientie. secūdo ea que signant partes subiecti ibi: Eadez dñr. Sbiectū aūt huius scie pt accipi vel sicut cōmuniter in tota sciētia consideratū cuius modi est ens et vnum. vel sic id de quo est pncipalis intentio vt suba. ⁊ ideo p̄mo distinguit hoc nomen vnū. secundo modo hoc nomen ens. tertio hoc nomē substantia. ¶ Circa primum dicit q vnum dr dupliciter: scz p se ⁊ p accidens Dicitur aūt vnum p accñs vel fm q accidēs cōparaᵗ ad subiciū: vt homo alb⁹: vel fm q vnū accñs compaᵗ ad aliō: vt album musicum. Deinde ponit quinq mōs vnitatis p se ⁊ realᵗ. Prim⁹ est quo aliqua dicūtur vnum cōtinuitate: vt illa que non diuidūtur in magnitudine l qn̄titate. Secundus modus est q̄ aliq dñr vnum specie. Tertius est vnum genere Quartus ē q̄ aliq sūt vnum dione: vt tunica ⁊ indumentū. Quintus modus est q̄ aliquid penitus est indiuisibile: vt pūctus ⁊ vnitas: talia autē dicūtur maxīe vnum. quod pbat ex hoc: qr ad hūc modum oēs alij mōi reducūtur: vt ea q̄ n̄ diuidūtur in humanitate vel animalitate. ⁊c. Ex his aūt modis aliq alij mōi deriuantur. Plurima eñ dicūtur vnum ex eo q faciunt aliqð vnum: sicut mlti homines dicūtur vnum ex eo q trahunt nauem. Aliqua etiam dicūtur vnum quia vnum patiūtur: sicut multi homīes sunt vnus populus ex eo qab vno rege regūtur: et sic de similibus.

De proprietatibus vni⁹.

Uni vero esse principiū alicui ē numero. ¶ Ponit q̄ndā ppetatez cōntem dicēs q rō vnius ɔsistit in hoc q sit principiū alicui⁹ numeri: qð ex hº pbat: qr vnū est prima mensura qua oīs numerus mensuraᵗ. mensura aūt habet rationem principij: qr p mensurā res mē surate cogscūtur: res autē cognoscitur p sua ppria principia. Ex q̄ patet q vnuz est principium cogscēdi in oībus. Dicit aūt q hoc vnum qð ē principium cognoscēdi non est idem in omnib⁹ generibus. In vocibus eñ vnū priᵐ et miniᵐ est littera vocalis. in ponderibus autem est aliqð minimū qð ē mensura vt vncia: vel aliquod huiusmōi. in motibus vero est prima mēsura motus simplicissimus ⁊ velocissimus. s. motus primi mobilis. In omnibus tamen istis hoc ē cōmune: q illud qð est prima mensura est indiuisibile fm quantitatem vel fm speciem. ¶ Sciendum autē circa p̄dicta q eē mēsuram est ppria ratio vnius fm q ē principium numeri quantitatiui. hoc autē n̄ est idem cū vno qð cōuertitur cū ente: vt in quarto dictum est. Ratō eñ vni⁹ illa in indiuisione consistit: huius aūt vnius in mensuratōne: que quidem ratio mēsure conseqtur rōem indiuisionis: vt dictū est. Licet aūt ratio mensure conueniat p̄mo vni quod ē principium numeri: tamē p quādā silitudinē deriuaᵗ ad vnū in alijs generibus: vt oñdit arist. in decīo h⁹.

Amplius autē alia fm numerum sūt vnum. ¶ Ponit phs diuisionem vnius que ē logica et intentionalᵗ. Cui⁹ primus modus est vnitas numeralis. Sunt aūt illa vnum numero quoꝝ materia est vna. Secundus modus est vnitas speciei. Tertius mod⁹ est vnitas ge

neris. Quartus ẽ vnitas proportionis: de quibus dicet̃ in sequentib⁹. ¶ Insup p. ex modis vnius accipit mõs multoꝝ: Unum em̃ pticulariter sumptum ⁊ multa opponũtur: ⁊ vnũ genere: et multa genere: ⁊ ideo quot mõis dicitur vnuȝ tot mõis dñr multa. Uñ sicut dicit̃ vnũ gñe numero: specie: ⁊c̃: sic multa numero: ⁊c̃. Licet aũt vnũ cõtracte sumptũ seu pticulariter et multa opponũtur. vt vnũ nũero et multa numero: ⁊ sic de alijs: nõ tamen vnum sumptũ iu cõi seu vl'r ĩmo sic multitudo habet aliquã vnitatem seu indiuisionẽ: vt dictum est p̃us. ¶ Circa istud caplm̃ duo sũt vidẽda: et primo qꝛ .p. dicit ꝙ illa sũt vnũ numero quorum materia ẽ vna. Uidendũ ẽ de cã indiuiduationis. Secundo videndũ est de secunda diuisione vni⁹. ¶ Quantũ ad p̃mum qꝛ in entibus est aliquod indiuisibile in partes subiectiuas scȝ indiuiduũ vl' singulare: cui scȝ formaliter repugnàt diuidi in plura quoꝝ quodlibet sit ipsuȝ põt dubitari non quidẽ de illo ꝑ qd̃ formaliter sibi repugnet diuidi: qꝛ sibi formaliter repugnãtia repugnat: sed de illo quo vt fundamento proximo et intrinseco ista repugnantia sibi jnest. Ad cuius euidentiam pono quinqꝫ cõclusiões de mente docto. sub. di. 3. secũdi senteñ. Quarũ prima ẽ natura speciuoca nõ est de se hoc vel singularis. ꝓbatur tum qꝛ talis ẽ diuisibilis in plura indiuidua. tũ qꝛ est de se vna vnitate minori q̃ sit vnitas numeralis: vt dcm̃ ẽ primo hui⁹: et dicet̃ septĩo ꝑampli⁹. Secũda ꝯ° est hec Indiuiduatio substantie nõ hȝ eẽ ꝑ q̃ntitatem vel cetera accñtia. ꝓbat̃ qꝛ substantia ẽ p̃or om̃i accñte septimo huius: ꝫ ꝯuenit subie ꝑ se ex rõne ꝙ sit hec pri⁹ naturaliter q̃ determinetur aliq̃ accñte. ¶ Sed contra hanc cõclusionẽ arguitur sic: Quãtitas naturaliter p̃cedit indiuiduationem subie: ꝫ est indiuiduũ ꝑ quãtitatem. consequentia est nota: ꝓbat̃ antecedens: qꝛ gñans p̃us req̃rit materiaȝ quãtantam q̃ generet: iõ natural'r p̃suppoit q̃ntitas mat'ie indiuiduatõi ipsi⁹ geniti. Itẽ Boe. de tri. dicit ꝙ dr̃ĩa est in numero accñtiũ varietas facit maxime ĩ loco. ¶ Ad primũ dr̃ ꝙ indiuiduatõi geniti p̃supponit̃ q̃ntitas corrupti: ⁊ om̃ia accidẽtia corrupti ordine duratõis: quia corruptũ p̃existit cũ om̃ib⁹ ꝑtibus suis: sed ex hoc ñ seq̃tur ꝙ sit p̃oritas nature quantum ad indiuiduationẽ subie hui⁹ in qua ẽ q̃ntitas. Nam ista accidẽtia corrupti que p̃cedũt ip̃m genitum sequitur ipsam substantiam in qua sunt et etiam istam vt singularem. et eodem modo accidentia geniti sequuntur subm̃ genitã. Unde quantitas non est ratio media inter agens et passum. Agens aũt naturale attingit materiam ꝟm essentiam nudã vt passum ab eodem inmediato transmutatum. ¶ Si arguatur cõtra hoc ꝑ auerroim in libro de substantia orbis: vbi videtur velle ꝙ maneat quantitas: alioq̃n generans generaret de non corpore corpus. ¶ Dicendum ꝙ de eo ꝙ fuit corp⁹ vsqꝫ ad instans generationis et hoc q̃ti tate sibi inherente põt agẽs naturale aliad quantũ alia quãtitate generare ĩ isto instanti esse: quia sicut p̃t producere substantiam que non prefuit ita põt ꝓducere omnia accidentia consequentia ip̃am

¶ Ad Boecium dicendum ꝙ varietas accidentium facit varietatem in numero non causal'r sed notificatiue: eo ꝙ distinctionem naturalem concomitat̃ varietas accidentium. Tertia conclusio est hec: existentia actualis non est causa indiuiduationis. probatur: illud quod presupponit coordinationem et distinctõeȝ alterius non est ratio distinguẽdi ipsuȝ: sed existentia vt determinata et distĩcta presupponit ordinationem et distinctionem essentiarum: ergo ⁊c̃. ¶ Si dicatur ꝙ presupponit determinationem et distinctionem aliam ab ista que est ad indiuidua: sed istam causat.

¶ Contra: In coordinatõne p̃dicam̃tali sunt omnia que pertinent ad istam coordinationem circumscripto quocunqꝫ: ita ꝙ nihil est istius coordinationis:

q: ẜm .p. prio poste. status est ĩ q̃libet p̄-
dicamento et in sursũ ⁊ in deorsũ: igiẜ sic
inuenitur supmum in genere cõsideran-
do illud rõne eẽ eẽntie p̄cise et gña inter
media: ita inuenitur ibi infiniũ. s. singu
lare absq; oĩ exñtia actuali: quod patz
euidenẜ. q: hic hõ nõ plus includit for-
malr̃ exñtiam actualẽ q̃ homo. ¶ Sz p̄
hãc cõclusionẽ arguitur: q: act⁹ deẜmĩat
et distĩguit septio metaphe: g̃ vltima di-
stinctio ẽ p vltimũ actũ: sed vltimus ac-
tus indiuiduoꝝ est ẜm esse eẽ exñtie: q:
quodlibet aliud ab ip̃o intelligiẜ in potẽ
tia ad ip̃m. Dico q̃ actus distinguit eo⁰
q̃ est actus si actus accñtalis distĩguit ac
cidẽtalr̃ si eẽñtial' eẽñtialr̃: ita dico q̃ vl-
tima distinctio ĩ coordinatõe p̄dicamẽta
li est distinctio indiuidualis: et ista ẽ per
vltimũ actũ p se ptinẽtẽ ad coordinatio
nẽ p̄dicamñtalẽ: sz ad hãc nõ ptinz exñtia
actualis sed ẽ vlterior actus posterior to
ta coordinatõe: ideo ꝯcedo q̃ distĩguit.
ẜ distinctõe exñte extra totam coordina-
tionẽ: q̃ distinctio ẽ aliquo mõ accñtalis
licet nõ sit ꝟe accñtalis: sequiẜ eñ totaz
distinctionem ẜm eẽ q̃dditatiuũ: Eo igi
tur mõ q̃ ẽ actus. Quarta conclusio est
hec: Indiuiduatio non habet esse p ma-
teriã nec p formam. ꝓbatur: q: queciq;
de quidditate spẽi sũt nõ cõstituũt rem ĩ
esse indiuiduali: materia et forma sẜ hu-
iusmõi: g̃ ⁊c̃. Maior patet: q: de cui⁹ q̃d
ditate sũt p̄ncipia indiuiduantia ip̃m est
indiuiduũ d̃ se. Minor patet septimo et
octauo huius. Item de materia specialr̃
arguiẜ: q: eadẽ ẽ materia in generato et
corrupto que tamẽ nõ sũt idẽ numero.
Item in accidentalibus non est materia
vbi tamẽ est distinctio indiuidualis.
¶ Sed cõtra hanc conclusionem arguiẜ
primo de forma: q: actus distinguit sep
timo huius: forma autẽ est act⁹: ergo ⁊c̃
Item de materia q: illa sũt vnum nume
ro quorum materia ẽ vna: quinto hui⁹.
Respondeo ad primũ q̃ forma distĩguit
specifice non numeraliter. ¶ Ad secũdũ
dico q̃ forma et materia opponũtur rela
tiue secundo phisi. et quot mõis dicitur
vnum oppositorum tot modis d̃r ⁊ reli
quum ex primo topicorum. Forma autẽ
quantum ad presens spectat dicitur du-
pliciter: vno modo ꝓ forma partis. alio
modo pro forma toti⁹ que est ipsa quid-
ditas. Igitur materia correspondenter
d̃r dupliciẜ: q: quedã ẽ materia que op-
ponitur forme ptis: et hec ẽ materia que
est principium eẽñtiale rei cõstituens cũ
forma vnum ens per se. Quedam ẽ ma
teria que opponitur forme totius et ipsi
quidditati: et p consequẽs ẽ extra rõem
quidditatis rei formaliter: ⁊ hec ẽ mate
ria que est differentia seu ꝓprietas indi
uidualis que est causa propria hecceita
tis et indiuiduationis que potest vocari
hecceitas. Cum ergo dicit aristo. q̃ illa
sunt vnum numero loquitur de mã non
primo modo sed secundo modo dicta: q̃
congrue vocatur materia quatinus con
stituit rem in esse vltimo subicibili ⁊ ma
teriali: non aũt in esse formali: q: vt dcm̃
est non pertinet formaliter ad formalem
quidditatem rei. Et hec quidẽ expositiõ
consonat littere philosophi. Subdit eñ
q̃ illa sunt vnum specie quorum ratio ẽ
vna. Ratio quidem ibi sumitur ꝓ quid
ditate que dicitur forma respectu differẽ
tie indiuidual'. Quinta conclusio ẽ ista:
Unaqueq; res est singularis et indiuidu
alis per aliquam entitatem positiuam p
se determinãtem naturaz ad singularita
tem: que quidem entitas vocatur diffe-
rentia indiuidualis vel hecceitas. ꝓbaẜ
conclusio: q: oĩs drñtia drñtium redu
citur ad aliqua primo diuersa: alioquin
non esset status in differentibus: sed in-
diuidua proprie differunt: quia sunt dif
ferentia et alicui⁹ idẽ entia: ergo eorũ dif
ferẽtia reducitur ad aliqua primo diuer-
sa. Ista primo diuersa non sunt naturalr̃
in illo et in isto: Nam in natura conueni
unt: ergo p̄ter naturam in hoc et in illo
sũt aliqua quibus hoc et illũ differũt: sz
hec nõ sunt aliqua extrĩseca nec materia
nec forma: vt dictum est: ergo erunt ali-
que entitates positiue per se determinã-
tes naturam. ¶ Ad cuius euidentiam

Sciēdū q̄ ista entitas a qua est ista vnitas pfecta potest declarari p sile ad entitatē a qua sumit̄ dr̄ia speciuoca. Dr̄ia q̄dē speciuoca siue entitas a qua sumitur potest cōpari ad illud qd̄ est infra se vel ad illud q̄ est supra se: vel ad illud qd̄ est iuxta se. Prime dr̄ie speciuoce vel illi entitati speciuoce repugnat p se diuidi in plura essentialiter spē vel natura distincta: et p hoc repugnat toti cui⁹ entitas ista est p se ps: ita in pposito huic entitati indiuiduali repugnat primo diuidi in quascūq̄ ptes subiectiuas: et per ipam repugnat talis diuisio p se toti c⁹ ista entitas est ps. Et tātūmodo est differentia in hoc q̄ illa vnitas nature speciuoce minor est vnitate ista: et ppter h⁹ illa nō excludit illā diuisionē q̄ est. sm ptes subiectiuas: sed tm̄ istā diuisionē q̄ est ptiū essentialiū. ista aūt excludit oēm Et ex hoc satis cōfirmat̄ ppositū quia ex quo quecunq̄ vnitas minor ista vnitate habet entitatē ppriā quā p se cōsequit̄ nō videt̄ pbabile q̄ isti vnitati pfectissime negat̄ ppria entitas quā cōsequtur. ¶ Scd̄o dr̄ia speciuoca potest comparari ad illud qd̄ est supra se. Circa qd̄ sciendum q̄ ista realitas a qua sumitur dr̄ia speciuoca est actualis respectu illius realitatis a qua sumit̄ genus vel ratio generis: ita q̄ hec realitas nō ē formaliter illa alioqn in dīone esset nugatio. Et quādoq̄ istud cōtrahens est aliud a forma a qua sumitur rō generis qn̄ sc3 species addit rem aliquā supra naturā generis: quādoq̄ tn̄ nō est res alia s3 tm̄ alia formalitas vel cōceptus ali⁹ formalis eiusdē rei: et sm hoc aliqua differentia habet cōceptū simpliciter simplicem. alia nō vt dictū est tertio h⁹. Quā tū ad istud realitas indiuidui est similis realitati dr̄ie speciuoce ī hoc q̄ est quasi actus determinās realitatē speciei q̄si potentialē: sicut realitas speciei est act⁹ determinās realitatē generis: Sed in hoc est dissimilis q2 ista nūq̄ sumit̄ a forma addita: sed p̄cise ab vltima realitate forme. Quo ad aliud etiam est dissimilitudo q2 realitas speciuoca cōstituit cōpositū cui⁹ est pars in esse q̄dditatiuo q2 ipa est entitas quedam q̄dditatiua. ista aut realitas est p2io diuersa: indiuidualis ab omni entitate q̄dditatiua. qd̄ pbat̄ ex hoc quia intelligēdo q̄cūq̄ entitatem q̄dditatiuā: loquēdo de q̄dditatiua entitate limitata cōis ē multis nec repugnat sibi dici de multis quoru3 qd̄libet ē ipm: ergo ista entitas que de se ē hec est alia entitas ab illa entitate q̄dditatiua: nō potest ergo cōstituere totū cuius est pars in esse q̄dditatiuo: sed in eē alterius rationis. Et q2 apud phi. frequēter quidditas d2 forma: vt q̄nto metaphisice et septio: vt hūanitas ē forma nō alteri⁹ ptis cōpositi: sed toti⁹: ideo omnis realitas speciuoca cōstituit in eē formali. i. in esse q̄dditatiuo Realitas aūt indiuidui cōstituit p̄cise in esse materiali hoc est in esse cōtracto. ¶ Tertio aūt cōpando differentiā speciuocā ad illud qd̄ est iuxta se sc3 ad aliā differentiā speciuocā Sciendū q̄ lic3 quādoq̄ posset esse nō primo diuersa ab alia sicut ē illa entitas que sumit̄ a forma tn̄ vltima differētia speciuoca est p2io diuersa ab alia illa sc3 que habet cōceptum simpliciter simplicem. Et quo ad hoc dico q̄ dr̄ia indiuidualis assimulat̄ dr̄ie speciuoce q2 omnis entitas indiuidualis est p2io diuersa a q̄cūq̄ alia. ¶ Et ex hoc p3 rn̄sio ad istā obiectionē: obicit̄ em̄ q̄ hec entitas et illa sūt eiusdē rōnis aut nō: si sic: g̃ pōt ab ea et ab alia abstrahi aliqua entitas speciuoca: et de ista querēdū est p quid cōtrahit̄ ad istā entitatē et ad illa3: si de se pari rōne potuit esse status in natura lapidis: si per aliud g̃ pcessus ī infinitū. Si alterius rōnis g̃ ōstituta erūt alterius ratiōis: et sic nō erūt indiuidua eiusdē speciei. ¶ Rn̄deo dr̄ie speciuoce vltimate sūt primo diuerse et iō nihil vnū ab eis pōt abstrahi nō tn̄ ppter hoc sequit̄ q̄ ōstituta sint p̄mo diuersa et nō alicui⁹ vni⁹ rōnis. Aliqua em̄ equalit̄ distingui potest intelligi dupliciter vel q2 equaliter impossibilia q2 si nō possūt

ineſſe eidem vel qꝫ equaliter ĩ nullo cõ
ueniunt. Et primo modo verũ eſt ꝙ di-
ſtincta ſunt eque diuerſa: ſicut ipa diſtin
guẽtia: nõ eñ poſſunt diſtinguẽtia eſſe
impoſſibilia q̃n etiã diſticta ſunt ĩcõpoſ
ſibilia. Scðo modo vl'r ẽ impoſſibile qꝫ
diſtincta nõ ſolũ includũt diſtinguẽtia
ſed aliud aliud quod eſt quaſi potenti
ale reſpectu diſtinguẽtiũ: ⁊ tamen diſti
gu entia in eo nõ ꝯueniũt: ſicut rñſum ẽ
de differẽtijs prĩo diuerſis: ita rñdeo ð
entitatibus indiuiduantibꝰ que ſunt p̃-
mo diuerſe. Sicut ḡ iſte entitates ſunt
ſimpliciter ĩcõpoſſibiles: ita indiuidua
habentia iſtas entitates. ¶ Et ſi queras
que eſt iſta entitas indiuidualis a qua
ſumit᷑ differẽtia indiuidualis: eſt ne for
ma materia vel ꝯpoſitũ. ¶ Dico ꝙ non
ſed eſt vltima realitas entis qð eſt mate
ria vel forma vel cõpoſitũ: ¶ Et ſi argu-
as ꝙ omne indiuiduũ in quo eſt natura
ſingularis tũc erit cõpoſitius ipa natura
Dico ꝙ cõpoſitio põt intelligi ꝓprie ꝓ
ut eſt ex re actuali ⁊ potentiali: vel minꝰ
ꝓprie ꝓut eſt ex realitate actuali ⁊ potẽ
tiali in eadẽ re. primo mõ nõ eſt indiui-
duũ cõpoſitũ reſpectu nature ſpeciuoce
qꝫ nullam rem addit neqꝫ materiã neqꝫ
formã neqꝫ cõpoſituꝫ. Scðo modo ẽ ne
ceſſario cõpoſitũ: qꝫ iſta realitas a qua
ſumit᷑ differẽtia ſpeciuoca eſt pontẽtial'
reſpectu illiꝰ realitatis a qua accipit᷑ dif
ferentia indiuidualis ſicut ſi eſſent res ⁊
res: nõ ei realitas ſpeciuoca ex ſe habet
vnde ꝑ idemptitatem includat illã indi
uidualem: ſed tãtũ aliqð tertiũ includit
ambo iſta ꝑ idemptitatẽ: ⁊ hec eſt talis
cõpoſitio qualis nõ poteſt ſtare cum ſim
plicitate diuina Illa eñ nõ tñ nõ cõpa
tit᷑ compoſitionẽ rei actualis et potentia
lis: ſed neqꝫ realitatis actualis cũ potẽ-
tiali. Comparando eñ qðcunqꝫ eſſenti-
ale in diuinis ad qðcũqꝫ eſſentiale ẽ for-
maliter infinitũ. Et ideo ex ſe habet vn
de ꝑ idemptitateꝫ includat qðcunqꝫ qð
poteſt ſecum eſſe. Sꝫ in propoſito neqꝫ
entitas ſpeciuoca includit ꝑ idẽptitatẽ
entitatem indiuidualem nec ecõuerſo:
ſed aliquod tertiũ cuiꝰ iſta ambo ſunt q̃
ſi ꝑ ſe partes includit ambo iſta per idẽ
ptitatem. ⁊ hoc de primo articulo.
¶ Quantum ad ſcðm articulum videt᷑
ꝙ ſcða diuiſio vnius non ſit bene aſſig-
nata vel quia eſt eadem cũ prima vl' alia
Non eadẽ quia eſſet inſufficiens: cũ pri
ma habeat quinqꝫ membra: ⁊ iſta quat
tuor tñ: nec eſt alia: quia duo mẽbra hu
ius diuiſionis coincidũt cũ duobus alte
rius diuiſionis. ſ. vnum genere ⁊ vnum
ſpecie. Cõtra. p. ĩ littera. ¶ Reſpõdeo
ad hanc queſtionẽ ſm ſco. in. 5. lib. Di
co duo Primum eſt: ꝙ iſta diuiſio eſt
ſm intentiones loicas ⁊ fundamenta in
theologia: Prima aũt diuiſio eſt ſm fũ-
damenta realia: et ideo modi ſcðe diui-
ſionis fundant᷑ ſuꝑ modos prime diuiſi
onis eodẽ modo quo intentiones fundã
tur in rebus: ⁊ ideo prima diuiſio dicit᷑
realis ⁊ ſcða logica. ¶ Scðm dictum ẽ
ad ſufficientiam ſcðe diuiſionis declarã
dam que ſic haberi poteſt: quia intelle-
ctus intelligens aliquid ſub ratiõe vni-
us aut intelligit illud ſub ratione incõ-
municabil' aut ſub rõne cõicabilis aut p̃
dicabilis. Si primo modo ſic eſt primꝰ
modus. ſ. vnũ nũero. ſi ſcðo modo: aut ẽ
cõicabile p̃dicabile de pluribus differẽ-
tibus numero ⁊ tunc eſt vnitas ſpeciei:
aut de pluribus differentibꝰ ſpẽ ⁊ ſic eſt
vnitas generis. Ultra aũt vnitatem iſtã
vel ſimilẽ: qð dico ꝓpter vnitatẽ entis
qð nõ eſt ꝓprie nec ſpẽs nec genus. nõ
eſt inuenire aliquẽ vnũ cõceptum p̃dica
bilem de pluribus p̃dicatione quiddita
tiua: tamẽ ꝯꝑando vnũ ꝯceptũ cõiſſimũ
alteri cõceptui cõiſſimo vel ſimiliter ſe
habendo reſpectu ſuorum inferiorũ in p̃
dicando in quid de eis inuenit᷑ vnitas
ꝓportionis: ⁊ ſic eſt diuiſio ſufficiens.
¶ Sed contra primum dictũ inſtatur qꝫ
hec diuiſio ſcða datur ſm logicas inten
tiones ſeu ſm fundamenta intentiona-
lia ergo quot eſſent fundamenta intenti
onalia: tot eſſent vnitates ⁊ ecõuerſo: ſꝫ
hoc eſt falſuꝫ: quia plura ſunt fundamẽ
ta intentionalia q̃ quattuor ſcꝫ genus

species differentia ꝓpriũ et accidens. Preterea si sic: iste vnitates erunt nihil quod videtur falsũ: probatio cõseqntie quia omne ens minus ente rationis est omnino non ens: sed passio fundata in ente rationis est minus ente rationis: quia omnis passio est minoris entitatis ꝙ subiectũ ergo iste vnitates fundate super fundamenta intentionalia erunt nõ ens et nihil. ¶ Contra secundũ dictum Arguitur qꝛ repugnat primo dicto quia duo membra non sunt accepta ƒm fundamenta intentionalia: vnum est quantum ad primum moduꝫ ƒm quẽ dicitur vnum numero cuius materia est vna: sꝫ materia non est ens rationis: sed ens reale. Scḋm membrum est quantũ ad q̃rtum modum ꝙ aliqua est ꝓportio nullo intellectu existẽte quia similiter se habent octo ad quattuor et sex ad tria: ergo vnitas ꝓportionis non causatur ab intellectu: sed iste rationes nõ cogunt. ¶ Ad primum respondeť ꝙ ista diuisio vnius datur ƒm ꝙ vnitas intentional' fundatur in quocunqꝫ ꝯsiderato vt q̃d: sed p̃dicabilia in quid non sunt nisi duo enumerata: alia autem de quibus instatur predicãtur in quale. s. differentia ꝓprium ⁊ accidens. ¶ Ad secundum dicendum ꝙ sicut est dare gradum in entibus realibus sic est dare in entibus rationis: et ideo maior est falsa. non enim oportet ꝙ quicquid est minus ente rationis sit non ens: ⁊ nihil quia licet illa res rationis que subicitur alteri rei rationis sit magis res aliquo modo nõ tñ sequiť ex hoc ꝙ res fundata sit nihil ⁊c̃. ¶ Ad aliud cõtra scḋm dictũ exponiť p̃mũ mẽbrũ de quo instať sic ꝙ vnum numero diciť qḋ nõ p̃dicatur de pluribus ⁊ hec est vnitas singularis: et sic fundamentum vnius est singulare quod ẽ fundamentũ intentionale ꝓbatio huius qꝛ vniuersale et singulare referuntur adinuicẽ: sed vniuersale est intentionale: ergo ⁊ singulare: quia simul sunt natura. Res autem prime intentionis ⁊ secũde non sunt simul natura. Cõfirmať illa expositio ꝑ illud quod habetur tertio huius vnum numero dicere aut singulare nihil differt Illa autem notificatio vnius numero quã ponit hic aristo. vicꝫ ꝙ illa sunt vnum numero, quorum materia est vna non est diffinitio ꝓprie loq̃ndo vnitatis numeralis cum ens secũde intentionis qualis est vnitas ista nõ diffiniatur ꝑ ens prime intentionis cuiusmodi est materia etiam accepta ꝓ d̃ria indiuiduali. Sed illa notificatio est quedam descriptio seu circũlocutio ꝑ cõuertibilia. Nam omne vnũ habet talem materiam vnam et econuerso. ¶ Ad aliud de proportione dicẽdum ꝙ duplex potest esse ꝓportio. Vno modo ƒm fundamenta realia sicut in numeris. Alio modo ƒm fundamenta intentionalia sicut in p̃dicari et subici. prima potest esse sine intellectu et de ista arguit ratio. Secunda non potest esse sine intellectu cuꝫ p̃dicari ⁊ subici ꝑtineant ad actum intellectus ⁊ ḋ ista loquitur hic phi. quia predicata, habent proportionem hanc in predicando in quid de contentis sub ipsis. ¶ Ad primum dicitur ꝙ secunda diuisio est alia a prima nec coincidũt: qꝛ vnitas diuisa primo est realis: sed diuisa scḋo est intẽtionalis ⁊ similiter se habent fundamenta corresp̃denter et sic vnum spẽ ⁊ vnum genere nõ coincidũt nec cõueniũt hic ⁊ ibi. ¶ Ad cuiꝰ euidẽtiã est sciendũ ꝙ sicut iã dictũ est in primo libro ⁊ amplius diceret in septimo: omnis vnitas causata ab intellectu habet vnitatẽ in re a qua originatur sicut ignis generat ignẽ qui est idem sibi specie etiã nullo intellectu existente ⁊ pro tãto ꝓcediť ista generatio vnica eẽ: ⁊ ex illa vnitate in re moueť intellectus ad inuestigandum vnitatem intentionaleꝫ et hec vnitas realis est ĩ membris diuisionis prime Vnitas autẽ rõnis q̃ fũdať in illa vnitate est in secunda diuisione Licet ãt vnũ p̃mo mõ dictũ sit vniuocũ in se quo ad suos modos: et similiter vnum scḋo modo dictum quo ad suos modos: tamẽ vnũ scḋo modo diuisũ eq=

dece dr ab vno p⁹ diuiso. Sicut eĩ enti reali et enti rationis nihil est cõe reale: vt dictũ est quarto hui⁹: sic vnitati reali ꝛ vnitati ĩtẽtionali nihil ẽ cõe vniuocũ

Ens dicit aliud quidẽ ꝫm se id autez ꝫm accidens.

¶ Hic. p. ostẽdit quot modis dicit ens. Et primo modo dicit ꝙ ens dicit dupliciter sc3 ꝑ se ꝛ ꝑ accidens. ¶ Circa qđ sciendũ ꝙ illa diuisio non est eadẽ cũ ista diuisiõe qua diuidit ens in substãtiã ꝛ accidens: qđ ex hoc pt3 q2 ipse postmodũ ens ꝫm se diuidit in decẽ ꝑdicamẽta quoꝝ nouẽ sũt de genere accidentis: ens igit substãtia dicit ꝛ accidens ꝫm absolutã entis consideratiõnẽ sicut albedo in se cõsiderata dicit accidens ꝛ homo dr substãtia. Diuisio autẽ entis ibi ꝫm se ꝛ ꝫm accidens attendit ꝫm ꝙ aliquid ꝑdicat de aliq̃ ꝑ se vel ꝑ accidẽs. ¶ Dicit aũt ari. ꝙ ens ꝫm accidens dicit tripliciter. Uno modo quãdo accidens ꝑdicat đ subiecto vt homo est albus. Scđo modo ꝫm ꝙ subiectũ ꝑdicat de accidente: vt albũ est hõ Tertio mõ ꝫm ꝙ accidens ꝑdicat đ accidente: vt music⁹ est albus. In istis aũt tribus modis entis ꝑ accidẽs pt3 ꝙ ens ꝑ accidens est aggregatũ ex reb⁹ diuersorum generũ. ¶ Diuidit vlterius ens in decẽ ꝑdicamẽta de quorũ distinctiõe dicet in ca. de ad aliquid. ¶ Diuidit cõsequenter p. ens in ens in potentia ꝛ in actu sicut frumentu3 dũ est in herba est ens in potentia: dum autem est ꝑfectu3 est ens in actu. ¶ Deinde ostendit ari. quot modis dicit substantia quorum ꝓ nunc duo sufficiant: vno modo eñ substantia dr ꝓut substat accidẽtibus: ꝛ sic est ꝑdicamẽtũ distinctũ ab accidẽtibus Alio modo sumit ꝓ qualibet rei essentia seu quidditate: ꝛ sic non est predicamẽtũ distinctum ab alijs.

Eadem vero dicuntur.

¶ Post p. distinxit nomina que signãt subiecta hui⁹ scientie distinguit nomina que signãt ꝑtes eorũ: et primo signat nomina que signant ꝑtes vnius. Unde dicit ꝙ partes vnius sunt idem qđ ẽ vnũ in substantia ꝛ simile quod est vnum in qualitate ꝛ equale qđ est vnũ in quantitate. Sic ecõuerso ꝑtes ml̃titudinis sũt diuersu3: dissimile: ꝛ iequale. Dicit aũt ꝙ idemptitas ẽ vnitas vel vnio quedã ꝛ hoc dupliciter: q2 vel ex eo ꝙ illa que dicunt esse idẽ sunt plura ꝫm esse: sed tñ dicuntur idẽ inquãtũ in aliquo vno cõueniũt vt in genere vl' specie: ꝛ talis idẽptitas est relatio realis. Alio modo q2 sunt vnũ ꝫm esse: sed intellectus vtitur eo vt pluribus ad hoc ꝙ intellectione3 intelligat. Nam nõ potest relatio intelligi nisi inter duo extrema sicut cũ dicit aliqđ esse idẽ sibiꝑi: tunc eñ intellect⁹ vtitur eo qđ est vnũ ꝫm rem vt duobus alias eiusdẽ ad seiꝑm relationẽ designare nõ posset. Unde patet ꝙ cũ ad relationẽ realem requirat ꝙ extrema sint realiter distincta relatio idẽptitatis eiusdẽ ad se nõ ẽ realis sed rõnis tñ.

Diuersa vero ꝛc.

¶ Tractat insuper aristo. de diuerso et differenti. Circa qđ notandũ ꝙ diuersa ꝛ differentia aliquãdo sumuntur large ꝛ sic vnum sumitur pro reliquo Sicut eñ dicimus diuersa genere specie vl' diuersa numero sic ꝛ differentia nũero specie vel genere. Alio modo sumunt stricte ꝛ sic differunt adinuicem: q2 illa eĩ que ĩ nullo quidditatiue ꝯueniunt vt vltime differentie dicũtur primo diuersa nõ tamen dicuntur differentia: quia vt hic dicit p. differentia sunt aliqua idem entia id est ĩ aliquo ꝯueniẽtia: vt homo equ⁹ que licet differant ꝑ rationale ꝛ irrationale conueniunt tamen in aĩali. ¶ Et vero opposita continentur sub differenti vel diuerso: ideo aristo. ponit quattuor species oppositionis. quarũ sufficientia potest sic haberi: q2 opposita vel ponunt se esse vel excludunt se. Si primo modo sic sunt relatiua que ratione mutue dependentie simul sunt ꝛ nõ sũt nec ꝑñt esse sine inuicẽ Si scđo mõ vel vtrũ ꝙ extremum ponit aliquid vel nihil.

Si vtrūq3 ponit aliquid sic sunt ꝯtraria q̄ sub eodē genere dicunt duas naturas positiuas maxime distātes. Si vero vtꝝ q3 nō est aliquid positiuū sed alterū negatiuum: vel est negatio simpliciter ⁊ sic sunt cōtradictorie: vel est negatio in sub iecto determinato ⁊ apto nato: ⁊ sic sunt priuatiua opposita. ¶ Quia aūt dicit in sup p. q̄ duo accidentia dr̄ña tm̄ numero nō possunt eē ī eodē subiecto: ideo ad hui⁹ declarationē pono tres ꝯclusiōes.

¶ Prima cōclusio est ista: nō includit ꝯ̄dictionē duo accidentia intensiōalia differentia solū numero eē in eodē subiecto hec cōclusio sic ostendit: q2 in eadē parte medij: ⁊ in eodē oculo sunt multe species eiusdē speciei que differūt solū numero: ergo duo accidētia intēsiōalia solo numero differētia esse in eodē nō includit cōtradictionē. ꝯn̄a est euidens q2 hmōi accidentia sunt quedā entia intētionalia ꝺm cōem modū loquēdi: añs ꝓbat q2 si ponant multa alba ī medio oculus in quocunq3 puncto medij existens pōt videre ip̄a: ergo potest habere spēs ip̄oꝝ et distincte videt ea: ergo habet distinctas species Silr̄ in ꝟtute imaginatiua sunt due species eiusdē speciei. qđ ꝓbat p eandē rōnē Rn̄det q̄ nō in eadem parte medij sunt species illius albi ⁊ huius ⁊ similiter dicit de oculo q2 sunt in diuersa parte oculi. ¶ Cōtra ponat hic vnū album tm̄ sc3 ouuū species istius erunt in toto medio illumiato q̄ntū durat virtus eius: ponat etiā aliud albū tunc species ei⁹ erit in eadē p̄te medij cū specie alteri⁹ albi: vel sequit q̄ illud aliud nō videbit ab oculo disposito cū ꝺm te nō possit gignere speciem suā qđ ē manifeste cōtra sensū. ¶ Diceres q̄ signēdo speciē suā corrūpit speciem alterius albi. Contra pono q̄ sit debilius illo aut ergo erit simul spēs ei⁹ cum specie alteri⁹ aut corrūpet vt dicis: sed nō potest corrūpere cū sit debili⁹ ex ypothesi: ⁊ sic pt3 q̄ ille species plures erunt in eadē p̄te medij. Similit ꝓbat q̄ sint in eadem parte oculi: vel fantasie q2 si nō organū visus vel fantasie cū sit p̄uū quātitate cito esset occupatū speciebus puta duab⁹ vel plurib⁹: ⁊ tunc non posset sentire d̄ nouo aliqđ obiectū p̄sentatū cū species recipi nō possent in organo visus vel fantasie. Sed illud ꝯn̄s est manifeste cōtra sensum: ergo ⁊ illud: ex quo sequit est falsum ⁊c̄. ¶ Scd̄a cōclusio sit hec: nō est impossibile duo accidētia relatiua realia dr̄ia solum nūero esse in eodē: hoc ostendit sic: vnus pater habet multos filios: ergo in eodē sunt mlt̄e relationes reales puta plures paternitates que sunt eiusdē speciei. ꝓbatio cōsequētie: q2 pater p hāc paternitatem nō refert ad omnes filios: q2 cum destructo hoc filio: destruat hec paternitas: si p eandem ⁊ aliū filiū refert existēte alio filio esset hec paťnitas q2 relatiōes mutue simul sunt ⁊ nō sunt: ergo hec paternitas simul erit ⁊ non erit q̄ est ꝯ̄dictio manifesta. ¶ Tertia cōclusio sit ista: impossibile est duo accidentia realia educta de poťa materie p motū naturalem dr̄ña solū numero esse in eodē: hoc ostēdit sic: motus nō est nisi in mobili sicut dispositio opposita forme introducende vt ꝯ̄ria vl̄ media q2 omnis motus ē int̄ cōtraria vel media ex q̄nto pħoꝝ: Sed si agens inueniat inmobili forma eiusdē speciei: forme ab eo inducende nō inuenit ip̄m sub dispositione opposita: ergo nō mouet ip̄m simpliciter inducens aliam formā. sed augebit formā p̄existētem ī mobili. ꝺm hanc cōclusionē intelligit pħs auctoritatē p̄dictam.

Priora et posteriora dicūt

¶ Postq̄ arist. distinxit nomina que significant p̄tes vnius: hic distinguit nomīa significātia ordinē sc3 prius ⁊ posteri⁹. vnū em̄ quendā ordinē importat eo q̄ vnū esse est principiū esse: vt dictū est prius. Et circa hoc duo facit. Primo assignat cōem rationē prioris ⁊ posterioris. Secūdo distinguit diuersos modos prioris ⁊ posterioris. Dicit ergo q̄ signatio prioris dependet a signatiōe principij. nā

principiũ in' quocunq genere est illud
qđ est p̄mũ in genere illo siue sit primuz
ſm locũ siue pfectionẽ vel tẽpus ⁊ sic de
alijs. Primus ꝫ dicit illud qđ est ppin
quius alicui detminato p̄ncipio. ¶ Ad
cui⁹ euidentiã sciendũ ꝙ illa diffinitio
prioris aliter cõuenit prioribus essentia
liter ordinatis aliter accidẽtaliter ordi=
natis. Nã in essentialiter ordinatis ẽ ve
ra dependẽtia posterius ad primũ sim=
pliciter. Nõ aũt sic est ĩ accidẽtaliter or
dinatis: sed accidit huic reuolutioni ce=
li ꝙ alia p̄cesserit. Nã potuisset fuisse tẽ
p impossibile ꝙ prima nõ fuisset: igitur
in essentialiter ordinatis dicit prius re=
spectu alicuius primi simpliciter a quo
vno p̄mo sunt ⁊ dependent oĩa. Sꝫ ĩ ac
cidentalit ordinatis nõ est prius respe=
ctu alicui⁹ p̄mi simpliciter: sed p cõpa=
tionẽ ad aliqđ primũ nõ simpliciter sed
ſm quid: vt respectu illi⁹ qđ ponit eẽ p̄=
mũ. Unde cum ptes tpis sint accidenta
liter ordinate: vt dictũ est: dato ꝙ tẽp⁹
esset eternum in tpe nõ esset p̄mũ simpli
citer sed ſm quid: ita ꝙ prius in tpe et
primũ sunt ex assignatiõe nostra. ¶ Se=
cũdo modo dicendũ de modis priorita=
tis. Circa ꝙ sciendũ ꝙ q̄nq modi prio=
ritatis a ph̄is ⁊ theologis reperiunt scꝫ
prioritas tẽporis: situs: nature: pfectio=
nis: ⁊ origĩs: Prioritas tpis est q̄ vnũ
est p̄us alio ſm tẽpus: vt adam est pri=
or noe. Prioritas aũt situs est qua vnũ
p̄cedit aliud ſm prioritatem localẽ Pri
oritas xo nature: est a qua nõ ɔuertitur
ɔña subsistendi. Est aũt ɔña subsistendi
quãdo arguit de est scđo adiacente ad
est scđm adiacens. Dicit aũt ẽ scđm ad
iacens qñ non ponit p̄dicatum in ppo=
sitione vt homo est. Dicitur vero est ter
tium adiacens quando ponitur p̄dica=
tum: vt homo est albus: Sic igitur ani=
mal est p̄⁹ natura homine quia bene seq̄
tur homo est: ergo animal est: ⁊ nõ econ
uerso: et pars toto. Item alio modo p̄⁹
natura dicit qñ cõuertitur ɔña subsisten
di et vnum est causa alteri⁹ vt subiectũ
est p̄⁹ passione natura: qꝛ ẽ quasi causa
passionis cũ passio pullulet a principio
subiecti. ¶ Et si arguatur ꝙ vnũ relati=
uũ esset p̄⁹ natura suo correlatiuo: vt pa
ter filio cũ sit eius causa: ⁊ ɔuertat ɔña
subsistendi. Rñdeo ꝙ quãtũ ad absolu=
ta nõ sunt correlatiua. Tertio modo p̄⁹
natura alio potest dici illud ꝙ p̄suppo=
nitur ei: ⁊ sic actus intelligendi potest
dici p̄⁹ natura actu voluntatis: quia ſm
Augustinũ nihil volitũ nisi cognitum.
Quarto modo p̄⁹ natura põt dici p̄⁹ na
turali intelligentia sicut ecõtra exponit
cõiter de relatiuis ꝙ sunt simul natura
id ẽ naturali intelligentia. Prioritas p
fectionis dicit qua vnũ est p̄us alio ſm
pfectionẽ: vt substãtia ẽ prior accidẽte.
¶ Prius origine dicit qđ denoiat ab
origine actiua: sed posteri⁹ ori gine dici
tur qđ denominat ab origine passiua.
vnde pducens generãs ⁊ mouens sunt
p̄⁹ pducto generato ⁊ moto: Est autem
modus prioritatꝭ origĩs quãdo due ori=
gines actiue ⁊ passiue duoꝝ pductoruz
sunt adinuicẽ ordinate sic ꝙ vna neces=
sario p̄supponit alteri: vt originatio lu=
cis: tã actiua ⁊ passiua: prior est q̄ꝫ origi
natio caloris. Nam sol prius origine il=
luminat q̄ꝫ calefaciat aerem ⁊ p̄⁹ vnam
partẽ aeris q̄ꝫ aliã: ppter ordinẽ natura
el in effectuũ. Hec ãt prioritas potest di
ci aliquo mõ prioritas nature. Tertio
modo aliquid dicit prius origine qđ est
a se ⁊ posteri⁹ qđ est ab alio: ⁊ sic qđ est
omnino in pductũ: sicut pater dicit p̄us
origine: filius aũt qui est pduct⁹ a patre
dicit posterior origine. ¶ Notandũ er=
go ꝙ in vno instanti seu signo tpis vel
nature possunt esse multa signa originis
sicut multe illuminationes quarũ vna p̄
or est origine alia vt dictũ est Mensura
tur vno instanti temporis.

Potestas dicit principiũ ⁊
mutatiõis in altero aut inquãtũ alteruz
Postq̄ꝫ p. distinxit noĩa significãtia ptẽ
vni⁹: distĩguit noĩa significãtia ptẽ entꝭ
Et qꝛ ens diuidit p actũ ⁊ poñaꝫ: ponit
plures modos huius noĩs poña: Pro

nũc ãt pñt assigñri 7tẽ gña poñarũ. Est
eĩ poña actĩa:passiua:obeditiua:mathe
matica:logica:sbiectĩa:obiectĩa ꝑoña
actĩa dr̃ q̃ est pncipiũ trãsmutãdi aliud ĩ
quãtũ aliud. ꝑoña passiua ẽ pncipiũ
trãsmutãdi ab alio inq̃tũ aliud. ꝑoña
obeditiua dr̃ illa q̃ corñdet poñe infini-
te ipĩ⁹ dei q̃ oĩs creatura ẽ in obediẽtia
dei ⁊ ei subicit̃. ꝑoña mathematica ẽ
poña trãssũptiue sũpta sicut dicim⁹ ꝙ li
nea põt duciĩ q̃dratũ ꝑ hãc siĩtudinẽ:
qꝛ sicut ex eo ꝙ ẽ in poña fit id qd̃ est in
actu ita ex ductu alic⁹ linee in seipam re
sultat q̃dratũ:sicut si dicerem⁹ ꝙ terna-
ri⁹ põt duci ĩ nouenariũ qꝛ nouenarius
ꝯsurgit ex ductu ternarij ĩ se ipm:nã ter
tria sũt nouẽ. ꝑoña logica accipit̃ ꝓ nõ
repugnãtia termĩoꝝ:sicut dicim⁹ ꝙ hõ
p̃t eẽ aĩal:taľ aũt poña nõ ẽ abiciẽs actũ
sꝫ ẽ cũ actu vt pꝫ. ꝑoña subiectĩa dr̃ q̃
aliq̃d põt eẽ subiectũ forme sbstãtiaľ vľ
accñtaľ. sic em̃ mã dr̃ eẽ ĩ poña subictĩa
Obiectĩa ꝟo poña dr̃ q̃ aliq̃d dr̃ ꝓduci
bile sicut q̃dditas rose ñ exñtis dr̃ esse ĩ
poña obiectĩa eo ꝙ ipa rosa p̃t ꝓduci.
Ista aũt poñalitas nõ fundat̃ ĩ aliq̃ esse
simpľr siue eẽ eẽntie:qꝛ nõ ẽ dare eẽ eẽn
tie sine eẽ exñtie:vt dic̃ sco. pma di. xxj.
sniaꝝ. ⁊ 36 pmi sniaꝝ:sꝫ fundat̃ in eẽ co
gnito:ita ꝙ eẽ ꝯgnitũ ꝯcomitat̃ poñali
tas ad eẽ simpľr lꝫ formalit̃ eẽ cognitũ ñ
sit eẽ poñale:qꝛ eẽ ꝯgnitũ ẽ eẽ ĩ actu ſm
q̃d. Esse ꝟo poñale ẽ eẽ in poña ad esse
simpliciter. hec ille. ❡ Quãtũ ꝟo dicit̃
qd̃. ❡ Quia ens ñ solũ diuidit̃ ĩ poñaꝫ
et actũ:sꝫ etiã in decẽ p̃dicamẽta. ꝑost
ꝙ arꝭ. distinxit h⁰ nomẽ poña:hic inci-
pit distĩguere noĩa q̃ signãt. x. p̃dicamẽ
ta. Et primo nomẽ q̃ntitatis:deinde no
mẽ qualitatis:⁊ tertio modos ad aliq̃d
Alia ꝟo p̃dicamẽta p̃termittit:qꝛ sunt
detmĩata ad aliqd̃ genus reꝝ naturaliũ
vt pꝫ p̃cipue de agere ⁊ pati ꝯ vbi ⁊ qñ
❡ Circa pmũ ponit pmo rõnẽ q̃ntitatꝭ
dicẽs ꝙ q̃ntũ dr̃ qd̃ ẽ diuisibile ĩ aliq̃: ꝓ
c⁹ euideñ pono tres ꝯclõnes:pma ꝯclu
sio sit ista:diuisibilitas nõ est eẽntiaľ rõ
q̃ntitatꝭ:h⁰ oñdit̃ sic:null⁹ respect⁹ for
maľ ẽ eẽntiaľ rõ alic⁹ absoluti:sꝫ diuisibili
tas ẽ respect⁹ formaľ qꝛ dic̃ q̃ndã aptitu
dinẽ ad diuisionẽ:ḡ ñ erit eẽntiaľ rõ q̃n
titatꝭ q̃ ẽ ens absolutũ. maior ptꝫ ex q̃r-
to h⁹:vbi p. oĩa appeñ eẽ ꝟa ducit ad
h⁰ ĩcõueniẽs ꝙ tũc formaľr oĩa eẽnt ad
aliq̃d. ❡ Sꝫ ꝯ istã ꝯclõnẽ instat̃ ꝑñã illa
rõ ſm quã ẽ distĩctio speciuoca:vr̃ esse
eẽntiaľ gñi. sꝫ diuisibilitas ẽ hmõi vt pꝫ
ħ in lr̃a vbi ſm vnũ modũ diuisibilitatꝭ
⁊ ſm alteꝝ ⁊ diuersũ modũ elicit p. di-
uersas spẽs q̃ntitatꝭ. ꝶ⁰ ꝙ dĩo aliqñ fit
ꝑ dr̃as ꝓprie sũptas:aliqñ ꝑ passiones
circũloq̃ntes dr̃as eẽntiales q̃ sũt igno-
te nob. Exẽplũ pmi aĩal diuidit̃ ꝑ rõna
le ⁊ irrõale Exẽplũ scdi:ens dr̃ ꝑ poñaꝫ
⁊ actũ q̃ ñ sũt dr̃e sꝫ magꝭ passiões sic ẽ ĩ
ꝓposito. ❡ Scda ꝯclusio sit ista: diuisi-
bilitas ẽ ꝓpa passio q̃ntitatꝭ:ptꝫ qꝛ ĩ est
ꝑ se ⁊ pmo q̃ntitati ⁊ oĩ alij ꝑ rõnẽ eius
Sba eĩ corꝑea nõ ẽ diuisibiľ nisi ꝑ q̃nti
tatẽ. Vñ ista q̃ntitas ẽ diuisibiľ ẽ ꝑ se 2⁰
mõ sic̃ ista color ẽ visibiľ. Sic̃ eĩ visibili
tas ẽ respect⁹ q̃dã ĩ colore ꝑ respectũ ad
visũ sic diuisibilitas ẽ respect⁹ q̃dã ĩ q̃ntita
te ⁊ dicit aptitudinẽ ad diuisionẽ. Noti-
ficatio igit̃ pħi de ipa q̃ntitate hic poĩta
est notificatio ꝑ ꝓpriã ⁊ ꝓximã passiõeꝫ
ei⁹:⁊ ꝓprie nõ ẽ dĩo. ❡ Tertia ꝯclusio
ẽ ista:diuisibilitas ẽ pma passio q̃ntitatꝭ.
❡ Ad cui⁹ euidẽtiã sciẽdũ ꝙ q̃ntitatis
assignãt̃ a pħo q̃ttuor passiões:pma est
diuisibilitas ĩ ꝑtes eiusdẽ rõnis. scda ẽ
esse finitũ vel ĩfinitũ ⁊ hec suppõit pmã
Nã ꝙ ẽ finitũ vel ĩfinitũ p̃suppõit aliq̃d
qd̃ dꝫ finiri:⁊ id nccãrio p̃mittet̃ diuisi
bile. tertia ẽ eq̃le vľ ĩequale q̃ ꝯseq̃t̃ vel
supponit scdam:quarta ẽ rõ mẽsure q̃ ẽt
p̃supponit t̃tiã qꝛ oĩs mẽsura p̃itelligit̃
esse eq̃lis vel ineq̃lis mẽsurato:qꝛ eĩ est
eq̃le vľ ineq̃le iõ mẽsurat nõ ecõuerso.
Ex his ptꝫ ordo istaꝝ passionũ q̃ntitatꝭ.
p̃ᵉ due ꝯpetũt q̃ntitati ĩ se sꝫ alie due ꝑ
r̃spectũ ad aliõ pꝫ ꝯ se:ꝯ p̃ria hr̃ ħ ĩ lr̃a
⁊ t̃tio pħoꝝ ca. ꝯ ĩfinito. de scda ãt p̃io
pħiꝝ vbi ꝙ finitũ ⁊ ĩfinitũ ꝯgrui dr̃ q̃nti
tati:ꝯ t̃tia hr̃ ĩ p̃dicamẽtꝭ vbi dr̃ ꝙ ĩest
q̃ntitati ſm eã equale vel ineq̃le dici ꝯ

quarta habet decimo hui⁹. ¶ Consequnter ponit p. species quātitatis inter q̄s p̄me sunt due scʒ multitudo siue nūerus vel magnitudo. Diffinit aūt multitudo sic: multitudo est qđ ē diuisibile ꝑm potentiā ī ptes nō cōtinuas. Magnitudo aūt est qđ est diuisibile in ptes cōtinuas qđ quidā cōtingit tripliciter: ⁊ ꝑm hoc sumunt tres species q̄titatꝭ ꝯtinue siue magnitudis. Nā si sit diuisibile ꝑm vnā tm̄ dimēsionē in ptes cōtinuas erit longitudo. Si aūt in duas latitudo: si in tres ꝓfunditas. Dicit aūt vlterius ꝙ multitudo finita dicit numer⁹: lōgitudo aūt finita dicit linea: latitudo supficies: profunditas vero finita dr corpus. ¶ Quia vero ptes linee copulāt ad punctū: Notādū ꝑm nicolaū boneti ī p̄dicamētis ꝙ duplex est punctus in linea scʒ in actu ⁊ potentia. Punct⁹ in actu est punct⁹ lineā terminās distinguens ⁊ separās sicut dr̄ia distinguit vnā speciem ab alia Punctus in potentia est punct⁹ continuās ptes linee adinuicē: qꝛ inter duas ptes semp est punctus in potentia medius: ⁊ iste punct⁹ in potentia nō est in fine linee nec in principio: sed in tota linea p totum. Dicit aūt in potētia vt potentia opponit actui distinguendi ⁊ separandi nō aūt actui essendi qꝛ vere est aliquid positiuū existens extra nihil: sicut ptes linee habētes suā entitatē in linea: ⁊ sic apparet quō ptes linee copulātur ad punctū nō in actu: qꝛ ille est in fine linee vel in principio: sed in potētia quia ille ē inter quaslibet ptes linee cōtinue nō vn⁹ numero sed plures non in actu sed potentia: que p actionē diuidētis cōtinuū reducunt ad actū. Si aūt realitas puncti nō remaneret in continuo difficile esset videre quō punctus cōtinuat lineam ⁊ copulat ptes linee. ¶ Et si arguat ꝙ tūc ptes linee in linea se habebūt cōsequēter exquo realitates eorū manent in cōtinuo. Respōdet ꝙ nō sequit quia nō sunt illi in actu: sed in potentia: ⁊ sunt vnus punct⁹ p carentiā diuisionis: vnde ꝯtinua dicunt quorum vltima sunt vnū scʒ p indiuisionem: hec boneti. De hoc dicit sco. dis. xij. quarti ꝙ ptes cōtinue in potētia dicunt fieri in actu qn̄ ptes indistincte reducuntur ad actum distinctū. ¶ Distiguit insup modos quātitatis p se ⁊ hoc dupliciter: q̄dā em̄ signāt p modū substantie vel subiecti sicut linea vel supficies qđlibet em̄ illoꝝ substantialiter est quātū cū quātitas ponat in ei⁹ diffinitione. Nā linea est quātitas ꝯtinua ꝑm longitudinē diuisibilis finita ⁊ sic de alijs. Quedā vero p se ptinēt ad gen⁹ quātitatis ⁊ signātur p modū passionis vel habitus talis substantie: sicut multū vel paucū signantur vt passiones numeri: ꝓductū ⁊ breue vt passiones linee. latum ⁊ strictum vt passiōes supficiei: ꝓfundū ⁊ altū passiones corporis. Quedā etiā sunt q̄ cuiuslibet quantitatis cōtinue passiōes sūt sicut magnū ⁊ puū maius ⁊ minus.

¶ Deīde distiguit p. modos q̄ntitatꝭ p accidens: ⁊ ponit duos modos quorum vn⁹ est: quoꝝ aliqua dicunt p accidens ex hoc solo ꝙ sunt accidētia alicui⁹ quātitatis: sicut albū ⁊ musicū. Per hoc ꝙ sunt accidentia alicui⁹ subiecti qđ ē q̄ntū. Alio mō dicunt aliqua quāta p accidens ex eo ꝙ sunt quāta p aliud inquātū scʒ diuidunt ad diuisionē alicui⁹ quātitatis: vt tēpus ⁊ motus. Motus ei diuidit ad diuisionē magnitudinis in qua fit motus: nō aūt ad diuisionē ei⁹ qđ mouetur. Tempus vero diuidit ad diuisionē motus. ¶ Circa p̄missa posset dubitari cur locus nō numerat īter species q̄ntitatis cū sit quid diuisibile. Rn̄det ꝙ locus nō est in genere q̄ntitatis. Tū qꝛ nō est diuisibilis nisi p accidens scʒ ad diuisionē supficiei. Nam locus materialiter est ip̄a supficies. Tū qꝛ est vnum p accidens cōplexum ex supficie ⁊ cōtēto subsupficie: vt pʒ q̄rto phoꝝ. ¶ Cōtra inter p̄dicamenta ponit inter species quantitatis. Rn̄deo ꝙ que p. dicit ī p̄dicamētis nō sunt omnia vera: nec loquit hic de loco ꝑm intentionem ꝓpriā sed famose ꝑm intentionem aliorum.

Ad aliquid vero dicuntur. Hic determinat. p. de ad aliquid. et primo ponit modos eorum q̄ sūt ad aliquid. Circa quod notādū q̄ licet relatōes habeāt distinctōes speciuocas ꝑm suas ꝓprias drñtias sicut alia: sed tamē q: sunt nobis ignote accipimus distinctōes earum ꝑ fundamēta ꝑ q̄ circumloquimur huiusmodi differentias specificas q̄ forte ꝓpter earꝫ modicam entitatem latent ita q̄ ex fundamētis innotescit nobis distinctio earū relationū siue effectiue siue materialiter: ita q̄ ista distinctio fit ꝑ extrinseca. Licet aūt fundamenta sint ī diuersis generalissimis: non tamē oportet relationes sic differre Nō eñ oportet eē tantā drñtiam inter distincta quanta est inter distinguentia. q: due specialissime distinguunt̄ non tamē se totis: q: conueniunt in genere: et tamē differentie specifice ꝑ quas spēs distinguūtur distinguuntur se totis. Similiter in ꝓposito fundamenta pñt distingui genere: tñ relatōes erūt eiusdē generis. Distinguit ergo. p. modos relatiuorum ꝑm diuersa fundamenta: quorū primus est qui fundat̄ sup numerū et sup vnū. Sup numerum quidem ꝑm cōparatiōnē numeri ad numerꝫ vel ꝑm cōparatiōnē numeri ad vnuꝫ: vt duplum ad dimidium: triplū ad tertiam partem: multiplex ad submultiplex: continens ad contentū: et sic de alijs ꝓportionibus numeralibus. Accipit̄ aūt hic cōtinēs ꝓ eo q̄ excedit aliud ꝑm quantitatē. Omne eñ excedēs ꝑm quantitatē continet in se illud qđ excedit̄. Est enim hoc et adhuc amplius sicut quinq̄ continet ī se q̄ttuor: et tricubituꝫ cōtinet in se bicubitū. q: ꝟo omnis mēsuratio que ē in q̄ntitatibus cōtinuis aliquo mō deriuatur a numero: ideo relatiōes q̄ sūt ꝑm quātitates cōtinuas etiā attribuūtur numero. Item q: vnum est principiū numerī: ideo relatōes primi mōi habēt etiā fūdari sup vnū. Vñ relatō identitatis fūdatur super vnum in substantia: equalīs sup vnum in quantitate: similitudo ꝟo sup vnum in qualitate. ¶ Circa qđ notandū q̄ cū vnū repiatur in omni generē sicut ens: idētitas pt fundari in substantia cuiuslibet generis: et similiter equalitas et similitudo. Unde substantia pt sumi dupliciter: vno mō vt est res determinati generis. alio mō ꝓ eeñtia rei que ē cōis omni generi vt dcm̄ est. Similiter qualitas pt sumi ꝓut est res determinati generis. vel ꝓ qualitate essentiali que est cōis omni generi eo mō quo drīa speciuoca dr̄ qualitas a pħo ī hoc q̄nto. c. đ qualititate. Similiter quantitas pōt sumi vel vt res est determinati genērꝭ q̄ pt dici quantitas molis: vel pro quantitate perfectionis que est gradus essentialis rei: et sic ꝑtinet omni generi. Accipiendo igitur ista primo mō vt dicūtur res determinati generis: sic idētitas fundat̄ sup vnum in substantia et nō sup vnum in alijs generibus. Similiter intelligendū est de similitudine ꝛ equalitate. Sed accipiendo ista secundo mō sic identitas pt fundari sup vnum in subiā cuiuslibet generis: et similiter equalitas ꝛ similitudo. Hoc enī mō omne ens omni enti cōparatum est idem vel diuersum: simile vel dissimile equale vel inequale. Patꝫ ergo quomō primum fundamentum primi modi relatiuorum est ratio numeri et vnitatis. Secundus modus relatiuorū fundatur super potentiam actiuam ꝉ passiuam: sicut calefactum dicitur ad calefactibile et pater ad filium: et calefaciens ad calefactum. ¶ Circa quod dicit Scotus duodecima q. quotlibe. q̄. p. non intendit hic dicere q̄ actio et passio sūt ꝓxima fundamenta relationum. quia relatio non manet proprio fundamento non manente. Manet autē relatio secūdi modi etiam non manente proprie actōne vl̄ passione: sicut aliquis manet pater non manente generatōne. Intelligit ergo fūdari non tanq̄ supra fundamentum vel rationem fundandi proximam: sed supra dispositionem mediam inter fundamentum et ipsam relationem. ipsa autem po

tentia actiua et passiua est fundamentũ
inmediatum. ¶ Contra hũc modum re=
latiuorum arguitur sic: qꝛ relatiuũ nõ est
fundamentũ relatõnis: sed potentia acti
ua et passiua referũtur: ergo relatio non
fundaẗ sup̱ potentiam actiuam ⁊ passiuã
Probatur maior qꝛ relatiuũ cũ sit relati
uum relatõne esset ꝓcessus ĩ infinitũ ĩ re
lationibꝰ: si relatio supra relationẽ fũda
retur. Minor patet qꝛ potentia actiua re
ferẗ ad passiuã. Rꝰ. dicendũ ꝙ maior ẽ
dubia: qꝛ relatio videtur posse fũdari su
per aliam relationẽ: ꝗ per consequẽs su=
per relatiuũ sicut ꝓportionalitas supra
ꝓportionẽ: nec tũc erit processus in infi=
nitũ: qꝛ erit deuenire ad aliquã primam
relationem cuius fundamentũ non erit
alia relatio: et nec per consequẽs relatiũ
Alr̃ põt dici data maiore ꝙ potẽtia acti
ua et passiua possũt sumi dupliciter. vno
modo circumscripta relatõne potẽtiona
litatis. Alio mõ includendo ip̃am. p̃mo
mõ non sũt relatiua actu: et vt sic fũdant
relationes secundi modi. Secundo mo=
do sunt relatiua actu: et tũc non fundãt:
sed sunt aliquid compositum ex fundam̃
to et relatione. ¶ Tertius modus relati
uorum fundatur sup̱ mensurabile ⁊ men
suram: vt sciẽtia refertur ad scibile. Sci=
entia em̃ mensuratur a scibili nõ quidez
ẽm mensuram quantitatiuã: qꝛ ista perti
net ad primũ modũ: sed ẽm mensuratõz
essentie ⁊ veritatis. Actus em̃ intelligẽ
di est aptus natus mensurari: id est actu
aliter dependere in entitate ⁊ cognosci=
bilitate ab obiecto ꝑticipando ip̃m obm
sicut similitudo id cuius est. Nõ quidez
similitudo ꝑ cõmunicatõem eiusdem for
me sed similitudo ꝑ imitationẽ sicut yde
ati ad ydeam. Iste igitur modus p̃t fun
dari super res diuersorum generum pro
quãto quelibet res cuiuslibet generis est
intelligibilis et sensibilis potẽs mẽsura
re sensum vel scientiam. Fũdatur etiam
supra ydeam in mẽte diuina inquantuz
est mẽsura ⁊ ꝑfectõ ydeati. põt etiã fũda
ri super res cuiuslibet generis ꝓ quanto
in omni gñe est vnũ primũ qđ est mensu=
ra omniũ illius generĩ. mensuraẗ quidẽ
non quantitatiua sed ꝑfectionis: vt albe
do in genere colorum. Scđm em̃ ꝙ co=
lores magis accedũt ad albedinẽ sũt ꝑfe
ctiores: ẽm vero ꝙ recedũt ab albedie sẽ
imperfectiores. Patet ergo qũo hi tres
modi dr̃nt ẽm diuersa fundamẽta. Item
differũt in hoc ꝙ vt dicit aristoti. in p̃is
duobꝰ mõis ẽ mutua dependẽtia real: vt
pater refertur realiter ad filium: et econ=
uerso duplum ad dimidiũ. In hoc aũt ñ
qꝛ licet scientia referatur ad scibile: qꝛ ñ
est scientia nisi respectu alicuius scibilis
nõ tamẽ econuerso. potest em̃ scibile vel
rosa esse absq; eo ꝙ sit scientia de eo: ⁊ iõ
scibile nõ referẗ ad sciam nisi relatõne ra
tionis. De hoc nota illud quod dictũ est
quarto capi. 2. j p̃hicoꝝ In hoc tertõ mo
do est om̃is relatio q̃ est inter deũ ⁊ crea
turã. Creatura enĩ refertur realr̃ ad deũ
deus aũt non referẗ ad creaturã nisi rela
tione ratõnis. ¶ Si arguaẗ cõtra p̃dicta
ꝙ tertius modus nõ distinguiẗ a secũdo
qꝛ sensus et sensibile referũtur ẽm poten
tiã actiuam et passiuã: qꝛ sensibile ẽ moti
uum sensus: ex secũdo de anĩa: ⁊ sic per=
tinent ad secũdũ mõm. Ponũtur autẽ h̃
relatiua tertij mõi: ꝗ tertiꝰ nõ distinguiẗ
a secũdo. Preterea sciẽtia ẽ ꝑ se in gene
re qualitatis: ꝗ non referẗ ad scibile: vt h̃
ĩ littera. Consequẽtia patz: qꝛ quale cuz
sit ens absolutum nõ dependet ad aliud
ẽm se. ¶ Ad primũ respõdeo ꝙ sensus
est equiuocus ad ip̃am naturalẽ potenti=
am sensitiuã et ad ip̃m actũ sentiendi. sẽ
sus: primo mõ fundat relationẽ secundi
modi: ⁊ sic ꝓcedit ratio: sic enĩ sensus est
potẽtia passiua. Sensus aũt secundo mõ
fundat relationẽ tertij mõi. Similiter in
telligendũ ẽ de intellectu: et sic sensꝰ mẽ
suraẗ sensibili ⁊ intellectus intelligibili.
¶ Pro respõsiõe aũt ad secũdũ dicit do=
ctor. 13. q. quotlib. ꝙ relatio põt duplicĩ
ter se habere ad absolutũ. vno mõ cõtin
genter et ꝑ accñs sicut similitudo ad al=
bedinẽ. põt enĩ esse albedo sine similitu
dine. Alio mõ necessario sicut relatõ cre
ature ad deum. Non enĩ põt esse creatu=
ra sine relatõne depẽdẽtie ad deũ cõser=
uãtẽ eã in eẽ. Licet aũt tal' relatio sit es=

dē realiter fundamēto seu absoluto: non tñ p̄t quecūq; relatio eēntialiter includi in absoluto: q2 tūc illō eēt eēntialit̄ ad se et eēntialr̄ ad alterū: nec absolutū et respect⁹ p̄nt eēntialiter includi in aliquo p se vno vnius generis. Ex quo seq̄tur q actus cognoscēdi vel nō erit p se vnum vni⁹ gener; vel nō p se includat illa duo Videtur ergo q tal' actus nō sit essenti aliter respectiuus licet habeat relationes ncc̄rio consequentē. Vel si dicatur q est quoddā totū includēs illa duo: tūc ñ erit aliq̄d p se vnū. Hinc patet illō arist. in p̄dicamētis. nihil ꝓhibet idē in pluribus generib⁹ enūciari qō nō est. intelligēdū de aliq̄ p se vnū. Et ꝑm hoc p̄t intelligi dictū auerrois. 7. phisi. Dignius est q scīa est de p̄dicamēto ad aliquid q̄ de q̄litate: qō forte verū ē q̄tū ad illō qō formalius est in significato nomīs impositi ambobus vel illi toti p accidēs qō est absolutū sub respcū. Ex hoc forte etiā p̄t intelligi illud q̄nto metaphi. q aliq̄ dicūtur ad aliq̄d ꝑm genus: vt medicina (q2 ipsius genus ē sciētia) Videtur eē eorū que ad aliq̄d. Nomē forte sp̄ei imponit̄ ad significandū p̄cise qualitatē: ꝛ ꝓpter hoc nō dicitur ad ꝓprium correlatiuū. Nomē aūt generis nō imponit̄ p̄cise ad significandū genus siue qualitatē ȝ ad significandū ip̄am sub r̄egula. ¶ Ex p̄dictis patet respōsio ad argumentū Respectus eñi scientie ad scibile ē in gener̄ relatōis: fūdamētū ꝟo illius ē in genere qualitatis. Patet etiā vlteri⁹ q ad distinctōem p̄dicamētoꝝ nō necessario requirit̄ distinctio real: ȝ sufficit distinctio formalis. Relatio eñ̄ scientie vl' act⁹ cognoscēdi ad scibile ē idē realiter cū fundamēto cū ip̄m necessario cōsequatur vt dictū ē: ꝛ tamē sūt in diuersis predicamētis. ¶ Dicit cōsequēter .p. q idē relatiuum non pōt referri ad plura: q2 tūc idē bis diceretur. i. diffiniret̄: q2 cū esse relatiui sit ad aliud ita q relatiuū habet diffiniri p suū correlatiuū. Si idem referretur ad plura haberet plures diffinitiōes eēntialesquod est impossibile. Vñ dicit

q intellect⁹ id ē intellectio nō refert̄ ad intelligibile ꝛ ad intelligētē: qō ē intelligendū ꝑm eādē relatōem: hoc tñ nō obstāte p̄t referri ad vtrūq; alia ꝛ alia relatione. Intellectō eñ̄ refert̄ ad intelligibile: vt mēsuratū ad mēsuraȝ: ꝛ refertur ad intelligentē: vt ꝓductū ad ꝓducent̄ vl' accñs ad subm. ¶ Ad euidētiā p̄dictorū notādū q aliq̄d ꝯuenire alicui pōt eē dupliciter. vno mō p se p̄mo. Alio modo p se nō p̄mo. Illud cōuenit alicui per se p̄mo qō competit ei p suā ꝓpriā rōeȝ specificā. Sed illud competit alicui p se nō p̄mo q cōpetit ei p cām in se: nō tñ p ꝓpriā rōem specificā. Et hinc ē q illud qō inest p se p̄mo inest adeq̄te: nō aūt illud qō inest p se nō p̄mo. Ex^m p̄mi: habere tres angulos inest triangulo Ex^m scōi: hr̄e tres angulos inest sic ysocheli Intēdit aūt hoc. p. q idem nō p̄t referri ad plura per se primo: q2 tūc idē bis diffinire vt dcm̄ ē: hoc tñ nō obstāte idem p̄t referri ad pl'a p se ñ p̄mo. Duplū eniȝ refert̄ ad dimidiū p se p̄mo vt ad ꝓpriuȝ correlatiuū. q2 ꝟo mltipl'x qō ē gen⁹ ad duplū refert̄ p se p^o ad submltipl'x vt ad ꝓpuȝ correlatm̄: iō duplū r̄fert̄ ad sbml̄tiplex p se nō p^o sicut ad correlatiuū sui gener;: q2 ad q̄dcūq; refert̄ gen⁹ p se primo refert̄ sp̄es p se ñ p2io. ¶ Si arguat̄ cōtra p̄dicta q idem p se p̄mo p̄t referri ad diuersa: q2 idē ꝯtinēs p se p̄mo refert̄ ad pl'a cōtēta et idē pater ad pl'es filios. Respōdeo q cōtinēs licet idē sit materialiter et subiectiue ī compatōe ad plura cōtēta ad que refert̄ p se p̄mo: est tamen pl'a ꝯtinētia formalr̄: q2 ꝓprijs ꝛ distinctis relatōib⁹ cōtinētie refert̄ ad quodlibet istoꝝ. Sic idē pr̄ alia p̄rnitate refert̄ ad vnū filiū ꝛ alia ad aliū. ¶ Notādū āt q differt dicere fūdamētū relatōis ꝛ subiectū. Fūdamētū eī relatōis d2 illō ī q̄d relatō īmediate fūdat̄ puta silitu^o ī albe^e Sbm āt d2 illō ī q̄d fūdat̄ mediāte ꝓrio fūdamēto: puta silitudo ī hoīe mediāte albedie. Fūdamētū āt p se refert̄: albedo eñ̄ p se ē silis: sed subicm̄ p accñs refert̄ ideo hō p accidens dicit̄ silis vl' dupl⁹.

Circa hoc caplm d ad aliqd notandu q relatio est nomen equiuocum ad relationem realem et relationem rationis: sicut ens ad ens reale et ens rationis. et id ens rationis non est in genere cum predicamenta sunt entia realia.

Ad relationem autē realem

tria requirūtur fm sco. distin. 31. primi sententiarū et sexta. q. qtlibetoꝝ. Primo q extrema sint realia scz fundamentū et terminus. Secūdo q sint realiter distincta. Et tertio q ex natura extremoꝝ sequatur talis relatio absq operatōne alicui potentie comparantis vnum extremum alteri. Relatio autē rationis est fabricata per aliquam potentiam comparantem vnum ad aliud: vt vniuersalitas est relatio rationis causata per intellectum cōparantem vnum superius ad multa inferiora. Et si illud superius inmediate cōparetur ad singularia dicitur species q ē nomen impositū ad significandū huiusmodi respectum ratōis. Si vero illd cōmune nō inmediate competur ad singularia dicitur genus pximum vel subalternum: et sic semp ascendendo vsq ad primum genus generalissimum scz ens: imo vsq ad ens quod est primum vniuersale cōmunissimum: et tales relatōnes rationis sunt intentiones secunde d quibus est consideratio logica. et generaliter omnis relatio ī quo deest aliqua trium conditionum predictarum est relatio rationis. Propter primum oppositio contradictoria est relatio rationis qr vnum cōtradictoriorum nihil ponit. Propter secundam relatio eiusdem ad se ē ratiōis qr nō sūt ibi extrema realiter distincta. Propter tertiā relatio dei ad creaturam est rationis: qr est per intellectum compantem deum et creaturam.

Notandum insup q relatio realis est duplex scz fm esse et fm dici. Relatiua fm esse dicuntur illa que in sua essentia includūt respectum ad aliud: vt dupluz et dimidium. Relatiua vero fm dici sūt illa que non includunt essentialiter respectum ad aliud. Licet em talia alioꝝ dicantur et sint in pdicamento ad aliqd non tamē fm esse suū sed p respettum fūdatum in sua essentia vt scientia refertur ad scibile. Item notandū q licet relatō semper requirat terminum: aliter tamen est in relatione actuali et aptitudinali. Relatio em actualis requirit terminuz in actu. Relatio vero aptitudinalis tantum requirit terminū in aptitudine: sic risibilitas est ad actum ridendi q est ī potentia: licet non sit in actuali exñtia.

Alterius notandum q quedam sunt relationes equiparantie et quedam disquiparantie. Relatio equiparantie ē illa que fm eandem rationem fūdamenti est in supposito quod refertur: et in supposito ad quod refertur: vt dicit Scot xix. di. primi sen. Sic similitudo reqrit eandem rationem albedinis in hoc et in illo. Relatio autē disquiparantie nō sic requirit eandem rationem fundamenti: vt paternitas et filiatio: quoꝝ vna fūdatur in potentia actiua generandi: alid vero in passiua.

Perfectum vero dicit vnū.

rc. Postq. p. distinxit nomina que signant causas et subiecta et ptes subiectorum huius scientie: hic incipit determinare ea que se habent per moduz passionum. et primo ponit plures modos huius nominis perfectum: quoꝝ duo pro nunc sufficiant. Perfectum vno mō dicitur illud cui nihil omnino deficit perfectionis: et hoc mō pertinet soli deo in quo est perfectissima bōitas cui nihl deest de omnibus perfectionibus in singulis generibus inuētis. Alio modo aliqd dicitur perfectuz in aliquo genere cui nihil deest eoꝝ que ad perfectionem illius generis ptinent: sicut aliquis dicitur pfectus medicus quādo nihil ei deest qd pertinet ad speciem proprie virtutis. Scdm autē hunc modum trāslatiue vtimur nomine perfecti et boni in malis: vt aliquis dicitur pfectus latro quādo ī nl lo deficit ab eo q competit ei inqtū tal.

Terminus dicitur quod est

cuiuslibet vltimū. Quia pfectū est quodāmodo quid terminatū et completum. ideo distinguit hic aris. hoc nomē terminus. Quod quidem nomē pōt sumi dupliciter ad pñs. Uno mō enī sumitur terminus ꝓ fine cuiuslibet rei. Alio modo sumitur ꝓ dīone quidditatiua rei que dicitur terminus qꝛ est terminus cognitionis. Incipit em̄ cognitio rei ab aliquibus signis exterioribus quibus puenit ad cognoscendam rei dīonem: quo cum puentum fuerit habetur perfecta cognitio de re.

Dispositio dicitur habitus.

¶ Hic ponit multiplicem modū hui⁹ nominis dispositio. Circa quod notandū ꝙ dispositio notat quendam ordinē partium: quod potest esse tripliciť. Uno mō ſm ordinem partium in loco: ꝛ illo modo dispositio siue situs est quoddam p̄dicamentum quod quidem distiguitur a predicamento vbi. qꝛ vbi dicit tm̄ respectū loci ad locatum. Positio vero siue situs vltra hoc dicit ordinem partiū ī loco. Alium enī ordinem habent partes ad locatum quādo homo sedet ꝙ quando stat vel iacet. Et illo⁹ sedere et stare et huiusmodi ponūtur in hoc predicamēto. Alio modo ordo partium attenditur ſm virtutem: ꝛ sic dispositio pertinet ad primam speciem qualitatis. Ille enim q̄ habet virtutem vel scientiam partim siue imperfecte diciť habere dispōnem. Tertio modo sumitur dispositio siue sit⁹ ſm ordinem partium in toto: et sic ē differentia quantitatis. Quedam enī quātitas ē habens positonem vt linea: supficies: alia non habens: vt numerus.

Priuatō dicitur vno modo

Qꝛ priuatio dicit negationem habitus vel perfectōnis: ideo ponit consequēter modos priuationis: de quibus quattuor ꝓ nunc sufficiant. Primo enī modo dicitur priuatio qñ ab aliquo nō habeť id quod natum est haberi: licet illud quod ipso caret nō sit natum ipm habere: sicut planta dicitur priuari oculis: qꝛ ocli nati sūt hrī nō tamē a plāta. Secūdo modo aliquid dicitur priuari eo quod natum ē habere aut ſm se aut ſm genus suum. Scōm se: sicut homo cecus dicitur puari visu quem nat⁹ est habere ſm se. Talpa autem dicitur priuari visu non qꝛ ipa ſm se sit nata habere visum: sed quia genus eius scꝫ animal est natum habere visum. Tertio mō aliquid dicitur priuari aliquo si non habet ipsum quando ꝛ vbi natum est ipsum habere: et sic de alijs circumstantijs. vnde kattus non dicitur cecus ante nonam diem: quia tunc non est natum habere visum. Quarto modo aliquid dicitur priuari eo quod ei auferť per violentiam.

Ex aliquo esse diciť vno quidem modo. ꝛc.

Quia totum et perfectū quodāmodo sūt idem: et ex ptibus cōstituitur totum: ideo hic aristo. ostendit q̄t modis dicitur esse aliq̄d ex aliquo: quorum duo ꝓ nunc sufficiant. Aliquod em̄ dicitur esse ex aliquo inquantū ista ꝑpositio ex: importat non tantum ordinem sꝫ etiam causalitatem: sicut domus dicitur esse ex lapidibus tanꝙ ex materia et edificatore tanꝙ ex efficiente. Secūdo modo aliquid dicitur ex aliquo inquantum ly ex: importat solum ordinem siue sit ordo temporis siue motus. Et sic aliquid dicitur ex aliquo post quod fit sicut nox fit ex die: id est post diem: et album ex nigro.

Explicit quintus liber metaphisice.

Sequitur sextus liber metaphisice.

Incipit sextus liber metaphisice.

Principia et cause querunt entiũ palã.

¶ Postq̃.p.in quinto li. determinauit intentões nominum que in vni⁹ sciẽtie cõsideratiõe cadũt: hic determinat d̃ rebus quas considerat hec scientia vt d̃ ente: et de his que consequũtur ad ens. Et primo ostendit quomõ hec sciẽtia habeat determinare de ente. secũdo incipit de ente determinare in septimo. Prima adhuc in duas: in p̃ma em̃ oñdit moduz tractandi de entibus q̃ competit huic scientie p̱ drñiam ad alias sciẽtias: in secũda remouet cõsideratõem huius scientie circa ens aliquibus modis dcm̃ ibi Sed quõz ens simpliciter. Quo ad primũ dicit q̧ licet hec scientia conueniat cũ alijs qꝛ habet cõsiderare principia et cãs entium sicut alie scientie habent considerare principia sui subiecti. Tamẽ hec scẽtia differt ab alijs dupliciter. Prima drñia est: qꝛ nulla alia sciẽtia tractat de ente in cõmuni nisi ista. Secũda aũt drñtia ostẽditur ex diuisione scientiaꝝ. Diuidit em̃ .p.sciam in cõi realẽ scꝫ ĩ practicã ꝛ speculatiuã. Practicã ꝟo diuidit ĩ actiuaꝫ et factiuam. Actiua em̃ dirigit in operationem inmanentẽ: vt ẽ sciẽtia moralis. Factiua ꝟo in opatõem transeũtem: vt sũt artes mechanice. Speculatiuam ꝟo siue theoricã diuidit in phisicam: mathematicam et metaphisicã. Phisica em̃ cõsiderat mobilia et insepabilia a materia in vniuersali. tum qꝛ de singularibus nõ est scienria. Mathematica autẽ considerat ĩmobilia et separabilia s̃m rationeꝫ: licet talia non sint inmobilia et separata a materia s̃m rem. Metaphisica vero cõsiderat inmobilia et separabilia a mat̃ia scdm̃ rem: cuiusmodi sunt deus ꝛ intelligentie: et sic patet distinctio huius scientie ab alijs. ¶ Ad euidentiam diuisionis scientie in practicam et speculatiuaꝫ Notandũ s̃m q̧ põt elici ex dictis do. sb ti. in ꝓlo. primi sentẽ. q̧ practicũ ꝛ speculatiuum pñt dupliciter sumi. vno mõ vt practicum sumat̃ ꝓ esse aptitudinalit̃ directiuo seu ꝓ ip̃o duplici respectu aptitudinali: de quo dcm̃ ẽ in primo hui⁹. Speculatiuum vero sumatur ꝓ negatione illius duplicis respectus vel extensibilitatis ad praxim. Alio modo põt sumi practicũ vel practibilitas pro ratione seu cõditõne quadã intrĩseca ip̃i notitie que quidem est sibi ratio fundandi taleꝫ respectum vel aptitudinem. Speculatiuum seu speculabilis̃ pro illa ratione intrinseca per quam repugnat tali notitie aptitudo seu respectus aptitudinalis p̃dictus. Impossibile est enim aliquã aptitudinem cõuenire vni et repugnare alteri nature nisi ratione alicuius condiditionis intrinsece. Speculatiuuꝫ ergo et practicum primo modo non sunt differentie essentiales in cõmuni. quod ꝓbatur sic. Nullus respectus formaliter vel negatio respectus est differentia essentialis alicuius absoluti: Sed scientia est quoddaꝫ ens absolutum quia qualitas: Practicum autem primo modo dicit respectum formaliter ꝛ speculatiuũ negationem eius: ergo practicum et speculatiuum primo modo non sunt differẽtie scientie in cõmuni. Si queras quid g̃ sũt? Dicendum ergo q̧ sunt quedam passiones disiuncte scientie in communi eodeꝫ modo quo dicimus par et impar esse passiones numeri: sicut em̃ om̃is numerus est par vel impar: sic omnis scientia est speculatiua vel practica. Practicum vero et speculatiuum secũdo modo dicta sunt differentie essentiales in cõmuni. Quod persuadeo sic: illa que faciunt differre essentialiter species contentas sub genere sunt differentie essentiales eius: sed practicum et speculatiuum secundo modo dicta sunt huiusmodi: ergo ꝛc. Minor probatur: qꝛ ex quo scientia speculatiua et practica sunt due species contente sub scientia in cõmuni: vt sub gen

re oportet dare differentias essentiales: per quas distinguuntur: istas voco conditiones seu rationes earum intrinsecas per quas conuenit duplex respectus vni et repugnet alteri. ¶ Notandū insup q licet practicum et speculatiuum possint distingui a fine: qr vt habet secūdo hui⁹ finis speculatiue est scire: practice vero opus. Habitus tamen est practicus per naturam intrinsecam notitie vt per causam formalem: quia omne formaliter tale est tale per aliquod tale intrinsecum. Q ergo habitus practicus habeat talez respectum ad praxim dirigendam hoc ē formaliter per naturam intrinsecam notitie quam naturam habet ab obiecto vt a causa extrinseca: et sic prior distinctio practici ꝛ speculatiui est ab obiectis seu subiectis: quod ꝓbatur per phm in littera distinguentem huiusmōi scientias penes obiecta vel subiecta. Item p eūdem sexto ethicorum distinguentē rationatiuum id est habitum practicum a scientifico siue speculatiuo penes obiectū necessarium et continens: quod quidem ē intelligendū non quin circa obiectum necessarium possit esse scientia practica: qr theologia que est de deo est practica cuz sit directiua in dilectionē dei. Finis enī legis ſm apl'm est dilectio: sed scientia practica dicitur circa obiectum contingens: idem circa obiectum circa quod contingenter potest elici operatio vt circa deum potest elici vel nō elici eius dilectio qr possumus eum diligere vel nō diligere. Practica ergo a speculatiua distinguitur: ꝛ habet primo suuz esse practicū ab obiecto: quod probatur tali ratione: qr scientia dicitur practica ꝓpť extensionem aptitudinalem ad opus vt dictum est primo huius. Tūc sic: nunq aptitudo conuenit vni nature et repugnat alteri: nisi ꝓpter aliquod absolutum intrinsecum in ista natura: qr eni hec natura talis ē: igitur sibi competit vel nō competit aptitudo: igitur presupponit ī illa scientia aliquam conditionem intrinsecam per quam conuenit sibi aptitudo talis. Ista autem scientie conditio in se est ab aliqua eius causa priori. Prime aūt cause eius sunt intellectus ꝛ obiectū: ergo practicum esse cōuenit scientie ab obiecto vel ab intellectu. hoc aūt non cōuenit sibi ab intellectu: quia tunc omīs notitia esset practica: ergo cōuenit ei ab obiecto.

¶ Cōtra qr finis ē causa pma ſm Auic. sexto metaphis: ergo a fine pōt esse scientia talis nature vt ei cōueniat talis aptitudo. Responsio: finis non est causa nisi inquantum desideratus ꝛ amatus mouz efficiens ad agendum: aptitudo ergo dicta conuenit scientie siue sit finis amatus siue non: quia potest esse in intellectu dicta scientia qualitercunq voluntas se habeat. Exempli gratia: Scientia scribendi potest esse in aīa siue voluntas amet opus siue non. Talis ergo aptitudo nō competit scientie a fine tanq a finali causa: quia nihil inest ab aliqua causa quod inest etiam causa illa non causante. Scientia dicitur igitur practica ab obiecto: ita q impossibile est circa idem obiectuz esse scientiam practicam ꝛ speculatiuaz. ¶ Si dicas q medicīa diuiditur in practicam ꝛ speculatiuam: ꝛ tamen ipsa est de aliquo eodem subiecto: puta de sanitate vl' corpe sanabili. ¶ Pro rńsione dicendum q quādo accipitur aliquod medium inter duo extrema quanto plus recedit ab vno extremo: tanto plus accedit ad aliud extremum. Nunc autē scientia pure practica ꝛ pure speculatiua que scz practica est natura inmediate esse conformis praxi eliciende que est particularis practica: sunt quedam extrema inter que est scientia media practica vniuersalis que scz non est apta nata esse conformis inmediate praxi eliciende: ꝛ ideo potest dici aliquo modo specl'atiua respectu scientie practice particularis: que inmediate dirigit in praxim eliciendam: ita potest poni ars speculatiua respectu habitus experti: qr ars tanq vniuersalior habitus non ita inmediate dirigit: sicut bn̄ apparet primo huius. Ars

tifex enī frequēter errabit: expˀtus aūt n̄
errat. sic in ꝓposito potest distingui me=
dicina in theoricam seu speculatiuam: q̄
scȝ est de vniuersalibus causis et curis:
Et in practicā q̄ est de ꝑticlaribꝰ et pro=
pinquis praxi: tñ ƒm veritatem illa vni=
uersalis que respectiue dicitur specula=
tiua est practica simpliciter. qꝛ virtualit̄
includit ꝑticularem practicam: ⁊ est di=
rectiua praxis: licet mediate. de hoc no
ta ea q̄ dicta sūt vltimo ca. tertij de aīa.
¶ Juxta aūt diuisionē trimēbrem scientie
speculatiue prius positam idē doctor in=
quirit in hoc sexto primo de scientiarum
distinctōne. secūdo de aristotilis intenti
one. Quantū ad primū dicit ꝙ cū habi=
tus intellectus sit quedā qualitas gene=
rata ex frequenti consideratōe vel ex vni
ca ꝑfecta inclinās quādoqȝ ad consilēm
considerationē respectu cōplexi speculā
di pōt poni duplex habitus: vnus ꝓpri=
us qui formalr̄ inclinat ad speculatōem
eius tanꝙ naturalis similitudo ex eiꝰ cō
sideratōne derelicta. Alius ponitur ha=
bitus qui ꝟtualiter inclinat ad specula=
tionē alterius: in quo tale cōplexū virtu
aliter cōtinetur. Primo mō sūt tot sciē=
tie distincte specie quot sūt scibilia illoꝫ:
quod sic ꝓbatur. Habitus innotescunt ꝑ
actus: sed respectu diuersarum conclusi
onum sūt diuersi actus sciendi distincti
specie: ergo et habitus specie distincti.
Minor ꝓbatur: qꝛ actus sciēdi circa di=
uersas conclusiones sunt distincti plus
ꝙ numero: ergo spē. Cōseq̄ntia pȝ: qꝛ drīa
maior drn̄tia nūerali ē drīa specifica vel
maior specifica. ꝓbatio aūtis. qꝛ si non
tunc plures actus circa diuersas cōclusi
ones non plus distinguerent ꝙ actꝰ sci=
endi circa eandem cōclōem freq̄ntere li=
citus. Patet ergo ꝙ ƒm eundē modum
tot erūt scientie specie distincte quot sūt
demōstrabiles cōclusiones. Sciētia eīn
est habitus conclusionis demōstrate: ex
primo posteriorū. Secūdo autez mō p̄t
esse vnus habitus respectu multoꝝ com
plexorum: cum eīn cōclusiones sūt in di
uersis principijs virtualiter ⁊ principia
sint virtualiter in subiecto: qꝛ terminꝰ sb
iectus includit p̄dicatū in primis princi
pijs: ⁊ hoc vel essentialiter si sunt ꝑ se p̄=
moꝫ vl ꝟtualiter si sūt ꝑ se secūdoꝫ. Qꝛ
inꝙ sic est sequitur ꝙ in subiecto incom
plexo quidditatiue cognito virtualit̄ cō
tineantur principia et conclusiones d ta
li subiecto: et sic tota notitia q̄ de subie=
cto illo nata est haberi e etiam vlterius
que nata est haberi de alijs ꝑ rōem eiꝰ:
Siue sint inferiora cōtenta sub ipso siue
sint aliqua attributa ad ipsū vt ad primū
oīa ꝟtualiter continētur in illo subicō
ita ꝙ habitꝰ q̄ inclinat formalr̄ ad specu
landū tale subiectū ƒm rōem quidditati
uam inclinat etiā ꝟtualiter ad oīa cō=
plexa predicta. Sed primo ad cognoscē
dum ipa de subiecto ipo: ꝑ se aūt nō pri=
mo ad cognoscendū de alijs ꝑ rōem eiꝰ:
⁊ ita respectu omniū istoꝝ ē vnus habi=
tus virtualiter. Prima ergo distinctio
scientiaruȝ ƒm conclusiones scitas p̄t po
ni eē ƒm species specialissimas: Sȝ ista
que ē ƒm ꝟtualr̄ cōtinere p̄t poni distin
ctio ƒm genera ꝓxima sic intelligendo:
ꝙ in vna noticia subiecti oēs scientie
primo modo dicte virtualiter contēte sī
vnius generis tm̄. Sed notitia cōtinēs
est vna specie sicut et subiectuȝ eius. Et
hoc mō p̄t intelligi illd p̄mo posterioꝝ:
ꝙ vna scientia ē vnius generis subiecti:
que scȝ ē vna vel vnitate specifica vl vni
tate generis proximi modo p̄expositio.
Ultra scientiam secundo modo dictaȝ ē
vnitas scientie minor que ē respectu mlˀ
torum terminorum et complexoruȝ ad q̄
non inclinat virtualiter vnus habitꝰ sub
iecti: nec primo nec per se: vt dicebatur
in secundo mō sed tm̄ in potentia ⁊ ī vni
uersali: sicut est habitus inclinās forma=
liter ad cōsiderādū ꝓp̄a inferiorū de ip=
sis tantū in vniuersali que scȝ scienda sī
per ꝓp̄as rationes inferioꝝ et nō ꝑ natu
ram cois. Ista ē vnitas minia: et pōt di
ci vnitas generis remoti intelligendo si
mili modo: vt preexpositum est in secun=
doꝫ de scientia virtualiter que in se est
vna specie: sed scientie omnes in ista

contente modo p̄dicto sunt vna genere remoto. ¶ Quātum ad scōm dico tria. primū est ꝙ loq̄r ibi ꝺ scīa speculatīa reali scꝫ que ꝯsiderat intentiones primas abstractas a singularibꝰ rebꝰ ⁊ dictas de illis in quid: ꝑ hoc excludit logica q̄ est de scōa intētione: q̄ ꝺ nulla re prime intentiōis p̄dicat in quid. Scōm dictū est ꝙ loquit.p.hic.de scīa speculatiua stricte sumpta: que scꝫ ex natura rei et subiecti ordinat ad scire tm̄ tanq̄ ad finē: ⁊ nūq̄ ordinat ad scire directiuū in aliqua opatione q̄ nō est essentialit speculatio ꝑ qꝺ excludit practica vl̄is q̄ est largo mō speculatiua dicta eo mō q̄ medicina vl̄is theorica noīatur. Tertium dictū est ꝙ.p. loquit hic de scientia speculatiua possibili acquiri ab hoīe lumīe naturali intellectꝰ scꝫ ex principijs cognitis via sensus: qꝛ nr̄a cognitio orit a sensu p̄mo posterioꝝ: ꝑ qꝺ excludit speculatīa cognitio ꝺ substātijs sepatis q̄n tū ad ꝓpria ipārū: vt dicet infra. Scīa ḡ speculatiua cū triplici determinatiōe p̄dicta sufficienter hic diuidit a ph̄o in ꝑtes tres sic intelligēdo: ꝙ illa diuisio ē primaria que scꝫ est in diuidētia cōtenta īmediate sub diuiso: qꝺ sic ptꝫ qꝛ talis diuisio nō potest esse in scias habentes vnitatē primo mō: qꝛ iste sunt speci alissime species ⁊ remotissime a diuiso: quare optet ꝙ sit in habentes vnitatem scđo aut tertio modo: sed istarū vnitatū vtraq̧ corrn̄det vnitati subiecti virtualiter ꝯtinentis totā sciam: vt dictū est s̄. ergo sequit ꝙ ꝭm distinctionē taliū subiectoꝝ oportet esse distinctionē talium scientiaꝝ. Hāc cōclusionem sic expositā ꝓbo sic: subiecta p̄ma ꝓprie speculabilia, ⁊ realia de quibꝰ possunt sciri aliqua via sensus sunt tria tm̄: ergo tm̄ sūt tres scīe speculatiue reales ⁊ ꝓprie scibiles naturaliter via sensus. ꝯn̄s est euidēs ex p̄dictis: an̄s ꝓbat, sic qꝛ ab omnibꝰ speciebꝰ cōibꝰ pōt abstrahi vnū cōe qꝺ est ens habēs ꝓprias passiones ex quarto huiꝰ: vt sunt oīa transcendētia puta bonū vnū actꝰ ⁊ poñā ⁊c. ḡ de ente est aliq̄ scientia possibilis q̄tū ad tales passiones ⁊ etiā necessaria: qꝛ cognitio nr̄a ꝓcedit a cōibus ad ꝓpria ex primo ph̄icorū. Ens aūt est subiectū reale: qꝛ p̄dicat de rebꝰ in q̄d ⁊ est subiectum speculabile ꝓprie: qꝛ circa ens inquātū ens nō est nata eē speculatio aliqua directīa in aliqua opatione q̄ fit vere praxis alteriꝰ generis a speculatione. Item passiōes eiꝰ pn̄t ostendi de ipo ex principijs cognitis via sensus habemꝰ ḡ vnū subiectū p̄mū qꝺ habet oēs conditiones p̄dictas: ⁊ sic pꝫ prima ps an̄cedētis. Alteriꝰ qꝛ habitus in vl̄i nō est respectu ꝓpriorū nisi in potentia tm̄: ⁊ ꝭm quid: ⁊ ad hoc ꝙ intellectus circa aliqua speculabilia ꝑficiat oportet descēdere inferiꝰ ⁊ querere subiecta specialia. ¶ Notādū ergo prio ꝙ sub ente occurrūt p̄mo decē gn̄a gn̄alissima de q̄bꝰ ex pricipijs notis via sensus nō sunt demonstrabiles aliq̄ passiones q̄ transcendētes: ⁊ ideo nullū illorū est subiectū alteriꝰ sciētie q̄ metaphice. Alteriꝰ si oportet diuidere ad inuestigandū subiectū alicuiꝰ scīe: non oportet ꝓcedere diuidēdo aliqꝺ genꝰ accidentis: qꝛ qꝺliber istoꝝ ⁊ quelibet species cuiuslibet istoꝝ in aliq̄ specie sube mediate vel inmediate virtualiter cōtinetur. Et ita si quotcūq̧ istoꝝ poneret ꝓ subiecto: licet forte haberet aliquam passionē ꝺ se scibilē nō tn̄ esset subiectū quare nō accipit prima distinctio scientiaꝝ penes aliqꝺ istoꝝ. Oportet igit diuidere subām p̄cise vt subiectū p̄mum habeat alteriꝰ scīe a metaphisica: diuisa aūt suba ꝑ corpoream ⁊ incorpoream alterū mēbrū scꝫ incorporeū ponit ꝑtinere ad metaphisicā: cuiꝰ rō ē: qꝛ si suba ī corporea habeat passiones sibi p̄mo inherētes n̄ tn̄ nobis scibiles via sensus: sed sic sunt note de ipsa sole passiones entis. Unde verū est ꝙ illa suba est subiectū respectu scientie speculatiue possibil' intellectui potenti in cognitionē ipsarū sub ꝓpria ratione sꝫ nō nobis. Restat igit substātia corporea cui absolute cōsiderate inest primo quātitas ꝯtinua

et ꝭm aliquos distreta ⁊ mediante quātitate omnia que sequunt̄ q̄ntitatē vt sūt relationes fundate suꝑ quātitatē: ⁊ qualitates quarte speciei: ⁊ iste passiões sūt de ipa cognoscibiles ex principijs notis via sensus: ꝗ ipa est vel potest esse subiectum scientie speculatiue possibilis nobis ⁊ alterius a metaphisica: ⁊ hec vocat̄ mathematica: que q̄uis dicat̄ esse d̄ quāto siue quātitate iō est: qꝛ mathematica nō multū cōpat quātitatē ad subam corporeā: sed posteriores passiones ad quātitatē que est prima passio substātie corporee. Et qꝛ ista nota ē ī eē subiecto ⁊ ideo supponit̄ vt formalis rō subiecti posterioꝝ passionū: tn̄ ꝭm rei veritatem pmū subiectū ꝟtute cōtinēs oīa ē suba corporea: et sic ptʒ alia ps añcedentis. Alteriꝰ eadē substātia corporea nō contracta ad inferiꝰ: sed alio mō cōsiderata inquantū scʒ habet formam que est ꝑ̄ncipiū determinate opationis ⁊ motꝰ ⁊ q̄etis habet multas passiones sic sibi ī herentes ⁊ scibiles ꝑ viaʒ sensus: Ergo q̄ ad istas passiones est alia speculatia tertia q̄ dicit̄ phisica siue naturalis: ⁊ sic pʒ tertia pars añtecedentis. Preter istas tres nō pōt inueniri aliqua scia speculatiua que non cōtineat̄ sub aliqua istaꝝ: puta si sit de aliq̄ substātia inferiori: vel in aliqua istaꝝ includat̄: puta si sit d̄ aliquo accidente: ꝗ tm̄ sunt iste tres diuidentes primo sciam speculatiuā penes tria subiecta habentia cōditiones superius exp̄ssas: ⁊ sic ptʒ totū añs. sic igitur ad questionē. ¶ Notādū insuꝑ ꝙ non ē incōueniēs tractari de eodē in pluribꝰ scientijs: ꝭm tn̄ aliā ⁊ aliā rōnē vt metaphisica tractat de quātitate inquātū est ps entis: ⁊ habet rōnē entis: Phica āt vt potest esse subiectū motus mathematica aūt sub p̄cisa rōne quātitatis.

Sed quoniā ens simplicit̄.

¶ Hic oñdit ari. de quibus entibꝰ hec scientia ꝑ̄ncipaliter tractare intendat. Et primo oñdit ꝙ nō tractat de ente ꝑ accidens. Scd'o ꝙ nec de ente ꝙ ē ideꝫ qd̄ verū ibi. Quod aūt ꝙ verū. Circa p̄mū dicit ꝙ cū de ente ꝑ accidens nō possit esse aliqua scia: metaphisica nō erit d̄ ente ꝑ accidēs. ¶ Ad cuiꝰ euidentiam scd'o. ponit hic aliquas distictiones: deinde ostendit aliquas cōclusiones. de p̄mo sit ista prima distinctio: ꝙ Ens ꝑ accidens d̄r dupliciter: vno mō vt ly ꝑ accidēs priuat ꝑseitatē in entitate ꝭm se: ⁊ sic aggregatū ex rebꝰ diuersoꝝ generꝝ d̄r ens ꝑ accidēs siue nominet̄ vno noīe vt albū qd̄ importat subiectū cū accidente siue noīet̄ diuersis noībus vt quātum albū: musicū albū. Alio modo vt ly ꝑ accidēs priuat ꝑseitatē rei nō in se sed in cōpatione ad aliquā cām p̄ter cuiꝰ intētionē euenit vt casuale vel fortuitum.

¶ Scd'a distictio sit ista ꝙ scia pōt distīgui vel ꝭm vnitatē speciei spēalissime vl' generis intermedij ⁊ ꝓpinqui vel etiā generis remoti sicut dictuꝫ est ca. p̄cedēti. ¶ Tertia distinctio sit ista ꝙ aliquid pōt sciri dupl'r vel absolute vel reduplicatiue. ¶ Quantum ad scd'm sit ista prima cōclusio: de ente ꝑ accidēs ꝑ̄mo mō accipiēdo nō pōt esse scia ꝑse vna vnitate speciei. Ista ostendit̄ sic: vniꝰ scibilis isto mō est ꝑ se vna causa: sed tale ens ꝑ accidens nō potest esse vna ꝑse causa: ꝗ ⁊c̄. ꝓbatio minoris: qꝛ cū tale ens nō sit aliquod vnū ens ꝑ se nō poterit ꝑ se eē causa alicuiꝰ vniꝰ passionis: ⁊ ideo d̄ tali nihil demōstrat̄ nisi ꝑ alterū conceptū quē includit: ⁊ ideo illi cōceptui ꝑse inest tale demonstratū: nō aūt toti cōposito nisi ꝑ accñs: ꝗ scientia vna specie que scʒ est cōclusionis demōstrate nō est ꝑse nisi de altero cōceptu ī tali ente cōplexo incluso. ¶ Scd'a cōclusio sit ista: ꝙ de ente ꝑ accidens primo mō dicto pōt esse sciētia vna vnitate generis ꝓximi vl' remoti. hoc ostēdit̄ sic: Cuius intelligibilis plures passiones virtualiter cōtinentis potest esse vna scientia vnitate generis ꝓximi vel remoti: sed ens per accñs primo mō est hmōi: ꝗ ⁊c̄. ꝓbatio minoris: qꝛ tale ens est aliquo modo vnū itelligibile scʒ vnico actu qui est ꝑ se eiꝰ vt

obiecti licet nō sit ꝑ se vnꝰ: nō em̄ ita impossibile est hominē albū vnico actu intelligendi cōcipi sicut hominē ⁊ asinū: nec tñ ita simplici ⁊ ꝑse vno actu cōcipiendi ꝯcipitur hō albus sicut homo. Tali ergo enti natꝰ est correspondere habitus ex talibus actibꝰ generatꝰ licet talis habitꝰ nō sit vnꝰ sicut ille q̄ esset alterius ꝑtis tm̄. ¶ Confirmatur q2 scīa subalterna est de ente ꝑ accidens p̄mo modo vt patet tā inducēdo in ꝑspectiua: musica. ⁊ astronomia: q2 de linea visuali multa ꝓbat ꝑspectiuꝰ que ꝑ solā rōnē linee nō insunt alioquin ꝑspectiua esset pura geometria. Similiter ōndit multa que ꝑ solā rōnē visualitatis nō insunt: alias eēt pura naturalis: ergo quicq̄d est subiecti eiꝰ includit ambo: que quidē non sunt nisi vnū ꝑ accñs. Tum q2 quelibet talis scientia subalternat̄ duabꝰ: vtriusq3 em̄ cōclusiones cōtinent̄ in ea ꝓ ꝑncipijs qđ nō esset nisi eiꝰ subiectū subiecta includeret ambarū. ¶ Sequūtur alie due cōclusiones que sunt de ente ꝑ accidēs secūdo mō dicto. ¶ Prima ē hec: đ ente ꝑ accidens scđo mō reduplicatiue sc3 inquantū est ens ꝑ accñs nō pōt esse scīa. hoc pt3 ꝑ ar. q2 omne illud de quo est scīa: vel est semꝑ vel frequēter: sed ens ꝑ accñs nō est hmōi: ergo ⁊c. minor pt3: q2 ens ꝑ accñs scđo mō dicitur ꝑ accñs ꝑ cōꝑationē ad aliquā causam p̄ter cuiꝰ intentionem euenit qñq3: nō tñ semꝑ nec frequēter: Et ideo vt sic tale ens ꝑ accidens nō est scibile. ¶ Secunda cōclusio sit ista: de ente ꝑ accñs scđo modo dicto nō reduplicatiue sed absolute sūpto potest esse scīa: hoc ostenditur sic: omne illud qđ habet causam determinata3 a q̄ euenit semꝑ vel frequēter est scibile per illā: sed ens ꝑ accidēs scđo mō nō inq̄ꝫtū ens ꝑ accñs s3 absolute sūptū ē hmōi ergo ⁊c. ꝓbatio minoris: l3 em̄ ex ꝯꝑatiōe solis ad zodiacū nō possit sciri ꝙ pluat sub cane: q2 vt sic nō hr̄ cā pluuie: tñ ex cōꝑatione alterius planete ad solē vel ad aliū planetā: vl̄ ad stellas fixas: vl̄ ex cōꝑatiōe multoꝝ simul possunt sciri q̄ sūt cōcurrētia ⁊ sunt causa pluuie vt ī pluribꝰ: ⁊ sic generaliter etiā in alijs. nullū est em̄ ens ꝑ accñs respectu alicuiꝰ ꝙ ñ sit ꝑ se effectꝰ respectu alteriꝰ vel alioꝝ cōcurrentium.

Quod autē vt verum ens.

¶ Hic ar. đ ente determinat qđ significat ꝟitatē ꝓpositiōis: Circa qđ duo facit. primo determinat qualiter dicatur hmōi ens: scđo mō remouet ip̄m a p̄ncipali cōsideratione huiꝰ scīe. ¶ Quo ad p̄mū dicit ꝙ ens q̄ddā dicitur quasi verū. i. ꝙ nihil aliud signat nisi veritate3. Cum em̄ interrogamꝰ si hō est aīal rñdetur ꝙ est ꝑ qđ signat̄ ꝓpositionē premissam esse verā: ⁊ eodem mō nō ens signat quasi falsum. cū em̄ rñdet̄ nō est significat ꝙ ꝓposita orō sit falsa. hᵒ igit̄ ens cōsistit circa ꝯpositionē ⁊ diuisionē siue affirmationē ⁊ negationē. Quo ad secūdū excludit hmōi ens a p̄ncipali cōsideratione huiꝰ doctrine dicēs ꝙ ꝯpositio ⁊ diuisio in q̄bus est verū ⁊ falsum ē in mēte ⁊ nō in rebꝰ: cōsistit em̄ in q̄dam cōꝑatione duorum conceptorū siue illa duo sint idem s̄m rem siue diuersa. Utitur em̄ intellectus quādoq3 vno vt duobus ꝯpositionem formans: sicut cu3 dicit̄ homo est homo. Ex quo patet ꝙ talis cōpositio est solū in intellectu ⁊ non in rebus. Tale ergo ens cū sit ens rationis excludit̄ a ratione metaphisice que ē scientia realis. ¶ Ad cuiꝰ euidentiam s̄m scotum in hoc sexto ponam aliquas distinctiones. Secundo ostenda3 aliquas conclusiones. đ primo sit ista p̄ma distincto: ꝙ veritas est duplex ꝙ quedā est in rebus ⁊ quedā in intellectu ¶ Scđa distinctio ē ista ꝙ veritas ī rebus sumit̄ dupl'r: vnoᵒ s̄m se ⁊ absolute s̄m rē. Alio mō s̄m cōꝑationē ad ꝯgnoscibilitatē ⁊ intelligibilitatē. Prīo sumit̄ tripl'r: vno mō vt dicit absolute conformitatē ꝓducti ad ꝓducēs. Alioᵒ determīate vt dicit ꝯformitatē ꝓducti ad ꝓducēs s̄m imitatōe3 Alio modo vt vltra istā imitationē addit adequationem

primus modus istoꝝ triū licet videatur esse cōis scđo ⁊ tertio: tñ si respectꝰ veri iponat̄ ad significandū qđcūq; istoꝝ triū s̄m ꝓpriā rōnē est equiuocū. Scđs aūt modus inuenit̄ i creatura que imitat̄ exemplar diuinū vel creatū a quo ꝓducit̄ cui aliq̄ mō assimulat̄. Tertiꝰ modus inuenit̄ in filio dei q̄ est veritas in quo est sūma similitudo ad p̄mū ꝓducēs s̄m augusti. hec eīn est cōformitas cū adequatione. ¶ Scđo aūt mō p̄ncipali vt scꝫ ē veritas in rebus ꝑ cōꝑatione ad intellectū dicit̄ res vera tripliciter. vno modo q2 quātū est de se est manifestatiua cuicūq; intellectui potēti manifestationē cognoscere Alio mō q2 est assimilatiua intellectus sibi assimilabilis puta mediante actu vel aliqua specie que nō est nisi intellectus creati. Alio modo q2 facta manifestatione vel assimulatione res est in intellectu sicut cognitū in cognoscente. Et sciendū ꝙ ille scđs ternarius distinguit̄ a p̄mo: q2 habitudo ad ꝓducētē ⁊ intelligentē est alia ⁊ alia: licet idē sit quādoq; ꝓducēs ⁊ intelligēs. ¶ Tertia distinctio sit ista ꝙ veritas in intellectu ē duplex s̄m duplicē eiꝰ oꝑationē: s̄m q̄ꝝ vtrāq; natus est cōformari obiecto vt mensuratū mēsure q̄nto huiꝰ. c. đ aliq̄d. vna veritas dicit̄ cōplexa alia icōplexa. veritas incōplexa est habitudo cōformitatis vel similitudinis actꝰ simplicis ad obiectū simplex itelligibile: v̄itas āt cōplexa ad obiectū cōplexū. vel s̄m alios veritas cōplexa est ꝯformitas inter subiectū ⁊ p̄dicatū. Est aūt d̄ria inter veritatē cōplexam ⁊ incōplexā: q2 veritati icōplexe nō opponit̄ falsitas sed ignorātia tm̄: ⁊ sic intelligit̄ illud tertij de aīa. Q2 intellectus circa qđ q̄d est: est semꝑ verus: qđ est intelligendū p̄cise circa cōceptū simpliciter simplicē. Nā intellectꝰ simplex circa cōceptū nō simpliciter simplicē: lꝫ nō possit eē formaliter falsus tñ pōt esse virtualiter falsus apphendēdo aliquid sub determinatione sibi nō ꝯpetente. vnde q̄nto huiꝰ. c. đ falso dicitur. Q2 est aliqua rō in se falsa ⁊ tñ illa ratio in se falsa est intelligibilis in simplici apprehensione Scđe aūt veritati scꝫ ꝯplexe opponit̄ ignorātia priuatie et falsitas ꝯrie qñ scꝫ vniunt̄ in intellectu q̄ in re nō sunt vnita. ¶ Dubiū tñ est an hec veritas et illa sit relatio realis vel rōnis. de veritate incōplexa videt̄ dicendū ꝙ cuꝫ sit in tertio modo relatiuoꝝ ꝙ sit realis ex ꝑte oꝑationis: q2 oꝑatio depēdet ad obiectū vt mēsuratū ad mēsurā: sed ē rationis ex ꝑte obiecti. Tuꝫ q2 obiectū vt sic hꝫ esse distractū: q2 esse ꝯgnitū distrahit ab ente. Tū q2 est mēsura que nō dependet essentialiter ab oꝑatiōe mēsurata. ¶ De veritate cōplexa dicēdū est eodē mō si illa sit ip̄a operationis cōformitas ad obiectū vt p̄dictū est. Si aūt s̄m aliā viā sit conformitas inter p̄dicatū et subiectū: tunc circa vtrūq; erit relatio rationis: q2 extrema vt sic sunt entia rationis supra que fundat̄ hmōi cōformitas. ¶ De scđo p̄ncipali sit ista prima ꝯclo: Veritas in intellectu s̄m oꝑationē complexā nō est de cōsideratione metaphisice. Ratio huiꝰ est: q2 talis veritas vel ē relatio realis vl' solū rōnis s̄m duas opiniones. Si ē real' ꝑtinet ad librū de aīa vbi agit̄ de potētijs ⁊ actibꝰ aīe. Ex nā eīn actꝰ intellectꝰ cognoscit̄ quō ē fūdamētū talis relationis. Si vero ē relatio rōnis s̄m aliā opinionē tūc ꝑtinet ad cōsideratione logici. cuiꝰ ē cōsiderare possibile: ⁊ ipossibile alios modos cōponētiū. Silr' dicēdū đ v̄itate icōplexa itellectꝰ. ¶ Scđa ꝯclo sit ista: veritas in rebꝰ primo modo sumpta scꝫ ꝑ cōꝑatione ad ad ꝓducētem ꝑtinet ad cōsiderationeꝫ metaphisici. hoc ostendit̄ sic: illud verū reale qđ nō ꝯtrahit ens ad motū nec ad quātū ꝑtinet ad ꝯsiderationē metaphisici. Sꝫ veꝝ reale p̄moº dictū ē hmōi: ḡ ⁊c̄. ꝓbatio minoris q2 vt pꝫ ex p̄dict reale verū reperit̄ i diuis vbi nec ē motus nec q̄ntitas. ¶ Tertia ꝯclo sit ista: verū reale sūptū ꝑ ꝯꝑatioꝫ ad ꝯḡscētē p̄moº istoꝝ triū ꝑtinet ad ꝯsideratioꝫ metaphisici: ꝓbatio hꝰ. q2 tl'e veꝝ ꝯuertit̄ cū ente ḡ ꝑtinꝫ ad metaphi. sic ens cū q̄ ꝯuertit̄

aũs patet. qꝛ omne ens q̃tũ eſt de ſe eſt manifeſtatiũ ſui cuicunq; intellectui potenti cognoſcere. ¶ Quarta cõcluſio ſit iſta verũ reale ſumptum ꝑ compatioem ad cognoſcẽtẽ ſcd̃o ꝛ tertio iſtorum modorũ triũ nõ ptinet ad metaphiſicũ. rõ de ſcd̃o modo eſt: qꝛ tale verũ cõtrahit ad actũ determinatũ nec cõuertit cũ ente patet: ergo nõ ptinet ad metaphiſicũ qui conſiderat d̾ ente: ratio aũt ꝓ tertio modo eſt: qꝛ tale verum eſt ens diminutũ ꝛ ens logicũ. ꝛ ideo ꝓprie vt ſic excluditur a metaphiſico: ꝯuertit tñ cum ente aliqualiter. qꝛ logic⁹ cõſiderat omnia aliqualiter vt metaphiſicus: ſed modus cõſiderationis eſt alius ſcilicet per quid reale: ꝛ ꝑ intentionẽ ſecũdã ſicut ẽ cõuertibilitas entis ſimpliciter ꝛ diminuti qꝛ neutrũ alterũ excedit in cõitate: quia quicq̃d eſt ſimpliciter ens poteſt eẽ ens diminutũ: quatenus omne ens põt eſſe cognitũ vl' intellectũ. Si arguat cõtra p̃dicta q̄ verũ qd̃ eſt in cõpoſitione ꝛ diuiſione nõ debeat ſeparari a conſideratione metaphiſici: qꝛ a quo non excludit cõſideratio cauſe nec effectus. ſ; iſta veritas in intellectu eſt effectus entitatis realis: iuxta illud in p̃dicamentis. Ab eo q̄ res eſt vel non eſt dicit oratio vera vel falſa. ¶ Reſpondeo maioꝛ eſt vera de cauſa totali nõ aũt ſic eſt in ꝓpoſito qꝛ res non eſt cauſa totalis hui⁹ veritatis: ſed requirit intellectus ꝯponẽs p̃dicatũ cũ ſubiecto. ¶ Impugnat etiã hic doctoꝛ ponẽs veꝝ obiectũ eſſe intellectus: quia intellectus non ſolũ intelligit verũ ſub ratione veri: ſ; etiam bonũ ſub ratiõe boni cũ ponat dr̃iã; iter illa.

Explicit liber ſextus metaphiſice.

Incipit liber ſeptimus metaphiſice.

Ens dicit multipl'r.

¶ Poſtq̃ ariſto. remouit a principali hui⁹ cõſideratiõe ſcientie ens ꝑ accidẽs ꝛ ens qd̃ ſignat veꝝ: ibi incipit determinare de ente ꝑ ſe qd̃ eſt extra aĩam de quo ẽ p̃ĩcipalis ꝯſideratio hui⁹ ſcie. Diuidit aũt iſta pars in duas ptes qꝛ ĩ prima determinat de ente inq̃tum ens. Scd̃o de primis principijs entis in vndecimo ꝛ duodecĩo hui⁹. Quo ad p̃mũ primo determinat de ente ſm q̄ diuiditur in decẽ p̃dicamẽta. Circa qd̃ duo facit. Primo eñ oſtendit q̄ ad determinandũ de ente ꝓut in decẽ p̃dicamenta diuidit opoꝛtet determinare de ſola ſubſtantia. Scd̃o incipit determĩare de ſubſtantia ibi: dicit aũt ſubſtãtia. Intendit autẽ in prima pte talem rõnem ponere illud quod eſt primum inter entia quaſi ens ſimpliciter ꝛ nõ ſm quid: ſufficienter demõſtrat naturã entis: ſed ſubſtantia eſt hmõi: ergo ſufficit ad cognoſcendã naturã entis determinare de ſubſtãtia. ¶ Ad declarationẽ ãt minoꝛis duo facit: primo eñ oſtendit q̄ ſubſtãtia ſit primum ens: ſcd̃o oñdit quõ dicat primum. Circa primum vtitur tali ratione illud qd̃ eſt ꝓpter ſe ꝛ ſimpliciter ĩ vnoquoq; genere eſt p̃⁹ eo qd̃ eſt ꝓpter aliud ꝛ ſm quid: ſed ſubſtantia ẽ ens ſimpliciter ꝛ ꝓpter ſeipam: omnia aũt genera alia a ſubſtãtia ſunt entia ſm quid ꝛ ꝓpter ſubſtantiã: ſunt eñ entia eo qd̃ taliter entis. i. eo qd̃ habent aliquã habitudinẽ ad ſubſtantiã. vnde nõ eſt poſſibile aliqd̃ eoꝝ ſeparari a ſubſtantia: ꝙ ſubſtantia eſt prima inter omnia entia. Deinde oſtendit quõ eſt primũ ens dicens: q̄ ſubſtantia eſt primũ ens ſm tẽpus ſm dõnẽ: ꝛ ſm cognitionẽ. ¶ Ad euidentiã p̃dictoꝝ videndũ eſt ſm mentem ſcoti hic ad. xij. di. quarti ſñiaru;. de inherentia accidentis ꝛ ſubſtãtiam: Deinde d̾ illa triplici primitate. quo ad primũ primo p̃mittã aliquas diſtinctiones: ſcd̃o oſtendã aliquas cõcluſiones.

sit ergo ista prima distinctio: cũ hoc no-
men accidens sit vnũ ꝯcretum: ideo po-
test dupliciter sumi: sicut vnũ qḋlibet cõ
cretũ. Uno modo ꝓ ꝑ se significato no-
minis qḋ ē respectus quē accidens na-
turaliter imꝑtat ꝑ se q̄ est ipa accidenta
litas siue accidentia. Qḋ videt̄ esse sino
nimũ cũ hoc qḋ est inherētia. Alio mo
do põt sumi ꝓ illo substracto qḋ deno-
minat hoc cõcretũ accidēs qḋ est aliqḋ
ens nouē ꝑdicamētoꝝ siue sit absolutũ
siue respectiuũ puta quãtitas q̄litas ⁊c̄.
¶ Scḋa distinctio sit ista ꝙ inherētia ē
duplex scȝ actualis ⁊ aptitudinalis: In
herentia actualis est ipa vnio accidentis
existentis cũ subiecto existente. Inherē
tia aũt aptitudinalis est ipa dependētia
siue essentialis ordo accidentis ad sub-
iectũ. Prima inherentia nõ semꝑ inest
actu. Scḋa vero semꝑ inest siue subie-
cto existente siue nõ existente. ¶ Tunc
sit hec . prima conclusio de inherentia
neutra inherentia est de essentia siue de
ꝯceptu q̄dditatiuo accidentis scḋo mo-
do sumpti scȝ accipiendo accidens ꝓ eo
qḋ hoc nomine denominat̄: siue sit ens
absolutum siue respectiuũ. Hanc ostēdo
quãtũ ad primã partē specialiter sic: nul
lus respectus est de essentia absoluti: sȝ
vtraqȝ inherentia est formaliter respe-
ctus: ergo ⁊c̄. maior ptȝ ꝑ phm quarto
hui⁹ cõtra opinionem de veritate appa
rentiũ. ¶ Preterea quantũ ad vtrãqȝ ꝑ
tem simul ꝓbat̄ sic: qꝛ fundamentum re
spectus est aliq̄d ꝑter respectum qꝛ ni-
hil fundat seipm: Unde dɨm augustinuȝ
septimo de trinitate: omne qḋ relatiue
dicit̄ est aliquid ꝑter relationē ergo in-
herentia nõ erit de essentia accidentis ĩ
quo fundat̄. ¶ Scḋa ꝯclusio sit ista: In
herētia scḋa scȝ aptitudinalis est eadeȝ
realiter accidenti scḋo mõ sumpto siue
sit absolutũ siue respectiuũ. ꝓbat̄ qꝛ nul
la aptitudo naturalis alicui⁹ entis dist ĩ
guitur realiter ab illo ente: sed inheren
tia aptitudĩalis ē quedã aptitudo natu-
ral' talis accidētis ergo ⁊c̄. Preterea passio-
nes entis dicte de ĩferiorib⁹ nõ dicũt ali
ud ab ente in eis: sȝ eē in se ens: ⁊ eē in-
herēs sunt q̄dã passiones entis dicte de
inferiorib⁹ scȝ de suba ⁊ accidēte: ergo nec
eē in se ens dicit aliud a suba: nec eē in-
herēs dicit aliḋ ab accidēte. ꝓbatio mi
noris qꝛ esse in se ens: ⁊ eē inherens ꝓ
eodē accipiēdo sicut eē prius ⁊ posteri⁹
Prius aũt ⁊ posterius diuidunt ens vt
passiones. ¶ Tertia cõclusio sit ista In
herentia actualis nõ est idē realiter ac-
cidenti scḋo mõ dicto qḋ ē absolutũ ⁊ ꝑ
ꝯñs nõ ē de essentia ei⁹: hoc ondit̄ sic: ĩ
possibile ē ꝙ idē remaneat realit̄ ⁊ cor-
rũpat̄: alias simul eēt ⁊ nõ eēt: qḋ ē op-
positũ ꝑmi ꝑncipij: Sȝ manēte ⁊ existē-
te accidēte absoluto: nõ manet inheren
tia actual' ergo ⁊c̄. minor ptȝ in sacro altari
vbi accidētia seꝑata existũt sine inheren
tia actuali: alias si inherētia actual' ma-
neret ibi maneret etiã substãtia panis
qḋ ē falsuȝ. ¶ Sȝ cõtra istã tertiã ꝯclo-
nē instat̄ ꝑmo auc̄tate phi in lr̄a dicētis
ꝙ nõ ē possibile aliqḋ accidētiũ seꝑari
a subiecto. Itē boeti⁹ dicit ꝙ accidētis
esse ē in esse. Preterea arguit̄ tali rõne:
respect⁹ accidētis ad subiectũ nõ ē mi-
nus idē accidenti q̄ꝫ respectus creature
ad deũ ē idē creature: Sȝ ille est idē cre
ature realiter: cũ creatura ñ possit eē abs
qȝ hoc ꝙ dependeat ab eo cõseruãte eã
in esse: ergo respect⁹ accidētis ad subiectũ
qui est inherentia est idē realiter accidē
ti: maior ptȝ qꝛ creatura nõ diffinit̄ per
eēntiã diuinã additã in sua dīone: quia
tunc nihil haberet dīonē in suo genere
cũ de⁹ sit extra gen⁹. Accidēs ergo ꝓpter
respectũ ad subiectũ necessario diffinit̄
ꝑ subiectũ: vt dicit in hoc septimo: igit̄
ille respect⁹ accidentis ad subiectũ non
min⁹ est idē sibi q̄ꝫ respect⁹ creature ad
deũ. ¶ Rñsio ad phm: dicēdũ ꝙ phi di-
cerēt accidēs non posse eē sine subiecto
qꝛ ponũt ordinē causarũ simpliciter ne-
cessariũ: vt dictũ est octauo phoꝝ ca. vl-
tio ita ꝙ ꝑma cã nõ põt causare causatũ
cause scḋe sine cã scḋa: subiectũ ãt hȝ ali
quã causalitatē respectu accidētis loquē
do ḋ ordīe nãli cãꝝ: se hȝ ei respect⁹ ei⁹

vt materia l q̄ q² sc₃ h₃ sustētare accñs. Nos āt nō ponimus hmōi ordinē cāꝶ simplr̄ necessariū. q² ḡ deuiam⁹ a p̄bis in añcedēte optet etiā ꝙ deuiem⁹ i ꝯse quēte. Ad boetiū dicēdū ꝙ intelligit ꝙ accñs h₃ a nā sua ꝙ insit aptitudinalit̄ nō aūt est necessariū actualr̄. ¶ Ad aliō nego maiorem ⁊ cū ꝓbat̄ p relationem creature ad deū dico ꝙ nō ē sil̄e: ideꝑti tas em̄ respect⁹ ad fūdamētū nō ē rō ꝙ termin⁹ respectus vel depēdētie cadat in dīone fūdamēti d̄pēdētis: q² tūc de⁹ magis poneret̄ i dīone cuiuscūqꝫ creati q̄ suba in dīone accidētis: sꝫ cā ē q² nulla forma pōt hr̄e ɔ̄ceptū ꝑfectū q̄dditatiuū ⁊ q̄etatiuū nisi cointelligat̄ illō cui⁹ est forma. Diffinitio āt exꝑmit ɔ̄ceptū ꝑfectū diffiniti: ⁊ iō q̄tūlibet essentialia forme exꝑmant̄ sine eo cui⁹ ē: ⁊ q̄dditates ei⁹ indicaret̄ ponēdo ei⁹ gen⁹ ⁊ differētiā: tñ nō ē ɔ̄cept⁹ ꝑfect⁹ q̄etās intellectū: ⁊ iō nec diffinitiu⁹ metaphisice loquēdo. lꝫ bñ eēt logice: tm̄ ei illud qō est in se q̄ōdā ꝯpositū subsistēs si ɔ̄cipiatur in se itellect⁹ q̄escit ibi nō req̄rēs aliud cōitelligere ⁊ hoc q̄dē veꝝ ē nō tm̄ d̄ forma accidētali: sed etiā de substātiali. vñ in dīone aīe ponit̄ corp⁹: aīa em̄ est act⁹ corporis orgaīci: vt hr̄ in lib. d̄ aīa. ¶ Quarta ꝯclusio ē ista: inherētia actualis ē eadē realit̄ accidēti respectiuo secūdo mō sūpto. hoc oñdit̄ sic: illa relatio ē realr̄ eadē fūdamēto sine q̄ fundamētū eē includit ꝯdictionē: sꝫ inherētia accidētis respectiui ē hmōi ⁊c̄. ꝓbatio minoris q² respect⁹ ē essentialr̄ hītudo iter duo extrēa: ⁊ iō sic tollere t̄minū adquē ipi⁹ respect⁹ est destruere respectm̄. Ita tollere illud cui⁹ ē respect⁹ ē tollere respectū: ⁊ destruere rōnē respect⁹: ⁊ p ɔ̄sequēs ꝯdictio ē respectū nō inherere: q² em̄ respect⁹ ē respect⁹: iō seq̄t̄ necessario eē subiectū vel fūdamētū cui actualit̄ inheret: hec mā diffuse tractat̄ in q̄rto sniaꝝ vbi s̄. iō ꝓ nūc leui⁹ ptranseo. ¶ Quātū ad scōm de illa triplici ꝑmitate subiecti respectu accidētis. Et pmo q̄ ad hoc ꝙ suba d̄r prior tpe oī accidēte. Dico ꝙ tp̄s nō accipit̄ h̄ vt diffinit̄ q̄rto p̄hicoꝝ seu ꝓ q̄cūqꝫ duratiōe vl̄ mēsura extrīseca successiua alia ab eēntia rei: q² tūc sba possꝫ p̄cedere illā cū sit sibi accidēs: ⁊ sic p̄cederet illā tpe vl̄ duratōe: ⁊ tūc eēt tp̄s añ tp̄s: ⁊ sic i infinitū. Pri⁹ ḡ tpe h̄ d̄r vt ptꝫ ex lr̄a qō p̄t sepati eē si ne alio: ⁊ aliud nō sine ipo. ⁊ isto mō omnis suba ē p̄or oī accidēte vno mō: alio mō nō. ¶ Ubi notādū ꝙ eē p̄us tpe vt dictū ē est posse hr̄e actualē exñtiā p̄orē alio sine alio q̄tū ē d̄ se ita. s. ꝙ sibi ñ repugn̄t ex eo ꝙ i nullo depēdet ab illo: et tale p̄⁹ satis pōt dici p̄⁹ natura. Nihil eiē p⁹ nā qō nō sit p̄⁹ ⁊ tpe illo etiā mō ꝙ aūt aliq̄d possit p̄cedere aliō illo mō pōt dupl'r eē: vno⁹ q² nō depēdet ab illo Alio mō q² ñ ē cā ncc̄ria illi⁹. ¶ Ad ꝓpositū dico ꝙ suba ꝯpata ad accñā sepabilia ē p̄or tpe vtroqꝫ mō: ɔ̄pata āt ad accñs ïsepabile puta ad ꝓpriā passionē ē sepabil' ⁊ p̄or vno⁹: q² sc₃ ñ depēdet: ⁊ nō alio⁹ scꝫ inq̄tū ē cā q² h₃ cām ncc̄iaꝫ respectu passionis: iō nō ē sepabil' illo⁹ scꝫ inq̄tū ē cā tal' accidētis. Prīo igit̄ mō ē sepabil' mō p̄expoitō: ⁊ vt sic nō repugnat sibi existere sine q̄cūqꝫ accñte. De scōa p̄mitate q̄ sc₃ suba ē p̄or accñte dīone. Sciēdū ꝙ hoc est ïtelligēdū q² i dīone cuiuslibet accñtis ncc̄e ē poni subam cui⁹ rō posita ē i p̄cedēti articl'o. ¶ De t̄tia vo p̄mita^c q̄ . s. suba ē p̄or oī accñte ɔ̄gnitiōe. Pono duas ɔ̄clones q̄ꝝ pria ē ꝙ suba nō ē p̄mū oīm entiū cognitiōe p̄mitate gn̄is oīs: q² oīs ɔ̄gnitio nr̄a oritur a sensu: sensibilia sunt accñtia ⁊ non suba. ḡ accñs p̄⁹ cognoscit̄ q̄ suba. Itē dicit̄ primo de aīa ꝙ accñā maximā ptē ɔ̄ferūt ad cognoscēdū ꝙ q̄d ē: ḡ accidentia p̄us cognoscūt̄ q̄ suba q̄ habet maxime qō q̄d ē vt habet̄ i h⁰ septio. ¶ Secūda ɔ̄cl'o sit ista p̄mū ens oīm entiū cognitiōe p̄mitate ꝑfectiōis ē suba: h⁰ oñdit̄ sic q² cognitio ipius qō q̄d est ē ꝑfectissia: vt i h⁰ septio. h⁰ ḡ qō h₃ maxiē qō q̄d ē: ē maxiē cognoscibile: sed suba h₃ ꝑfectissimū ꝙ q̄d est: ḡ suba ē ꝑfectissimum cognoscibile maior ptꝫ q² de his

que non habent simpliciter ꝙ q̃d est vt sunt accidentia est ꝑfectissima eoꝝ ꝯgnitio quãdo cognoscit quid sunt eo modo quo habent quid. hec est ratio phi in litera. ¶ Contra predicta arguit: q2 accidentia sunt priora etiam primitate ꝑfectionis: q2 cognoscibile iõ cognoscitur q2 species eius est in cognoscente: sed ĩ intellectu est species accidentis nõ substantie: ergo accidẽs ꝑfectius cognoscitur maior patet de se: sed prima ps minoris sc3 affirmatie ꝓbat: q2 ĩtellectus agẽs est abstractiuus eoꝝ que sunt ĩ fantasia et species accidentiũ sunt in ꝟtute fantastica ergo etc. ꝓbatio scd̃e partis minoris sc3 negatiue: q2 nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu: si igit spe cies substantie esset in intellectu prius fuisset in sensu: et sic suba posset cognosci a sensu: qđ ẽ manifeste falsum: q2 omnia sensibilia sunt accidẽtia puta q̃ntitas q̃litas etc. Respondeo ꝙ substãtia est ꝑfectius cognoscibile simpliciter et tñ a nobis aliquid alìud põt ꝑfecti9 cognosci ꝫm ꝓportionẽ cognoscibilitatis sue nec ista repugnãt. Exemplũ species alicui9 albi remissi ꝑfectius mihi repñtat: ip̃m albũ cui9 est spẽs ꝙ spẽs solis ipsi oculo aquile ipsum solem et magis video albũ ꝫm ꝓportionẽ visibilitatis mee ꝙ aq̃la solẽ ꝫm ꝓportionẽ ꝯgnoscibilitatis sue. Licet sol simplicit sit ꝑfectius visibile ꝙ tale album. Ad formã ergo cũ dicit illđ ꝑfecti9 cognoscit cui9 species ẽ ĩ intellectu Dico ꝙ verũ ẽ ꝫm ꝓportionem cognoscibilitatis sue et tñ hoc non obstante suba de se est ꝑfectius cognoscibile et in se et nobis si possemus ad illam ꝑtingere in vita ista. Propositio ergo phi est intelligenda ꝙ substantia est primũ cognoscile primitate ꝑfectionis simpliciter in se licet non a nobis.

Dicitur autem substantia.

¶ Postꝙ. p. ostendit ꝙ principalis intentio hui9 scientie est cõsiderare de substantia: hic incipit de ea determinare. Et primo dicit ꝙ est determinãdum de prima substantia cum sit maxime substantia: vt patet in predicamẽtis quam quidam diuidit in materiam et formam et cõpositũ: que quidẽ diuisio nõ est generis in species sed alicui9 annalogice p̃dicati quod de his de quibus dicit p̃dicat p prius et posterius: tã em̃ cõpositum ꝙ materia ꝙ forma dicit ꝑticularis substantia: sed nõ eodẽ ordine. Unde dicit ꝙ forma est prior materia et cõposito et magis ens vtroꝗ. Qꝫ em̃ forma sit p̃or et magis ens ꝙ materia oñdit: q2 materia est ens in potẽtia: forma aũt ẽ act9 materie: actus autẽ est prior potentia p̃oritate ꝑfectionis: vt patet. ix. hui9. Qꝫ etiam forma sit p̃or cõposito q2 pars est prior natura toto et p̃ncipiũ principiato materia autem et forma sunt ꝑtes et p̃ncipia ĩtrinseca ꝯpositi. Dicit aũt forma magis ens ꝯposito ꝙ ñ sit ens ꝑfecti9: cõpositũ em̃ ẽ ꝑfectius ꝙ sit forma cũ ĩcludat formam et materiã. Sed dicit magis ens ꝫm principalitatem et independentiã q2 entitas principij prĩcipalioris qđ est forma ẽ independens respectu eẽ p̃ncipiati quod est cõpositum.

Et primo dicemus de eo que

dam logice. Quia vero vt dictum ẽ in quinto hui9: Substãtia vno modo dicitur ꝙ quid ẽ. i. quidditas et essentia rei ideo inquirit phi. de quidditatibus rerum sensibilium. primo p rationes logicas in hoc septimo. scd̃o p principia substantiarũ sensibiliũ: in octauo. ¶ Circa primũ notandũ ꝙ vt dictũ ẽ in sexto h9 hec scientia habet quãdã affinitatẽ cum logica ꝑpter vtriusꝗ cõitatem: et iõ primo phs logice determinat de quidditatibus rerum inuestigando ꝙ quid ẽ seu dionem quidditatiuã ex modo p̃dicãdi hoc em̃ ad logicam ꝓprie ꝑtinet. Ostẽdit ergo ea que spectãt ad quidditatem rei dicens ꝙ illa que p̃dicãt de aliquo p accidens non ꝑtinẽt ad qđ q̃d ẽ eius. hoc em̃ intelligimus p qđ quid ẽ alicuius quod ꝯuenienter põt responderi ad questionẽ factã de eo quid ẽ. Cum er-

Ergo queritur quid ē hō nō pt cōuenienter respōderi q̄ ē albus vel niger: illa ergo que p̄dicātur p accn̄s de aliquo non spectāt ad ei⁹ diffinitionē q̄dditatiuā. Itē ea que dn̄r p se secūdo mō de aliq̄ subiecto non ptinēt ad q̄ quid ē ei⁹: vt color ad quod quid ē superficiei: quod pbat. q̄z aliud ē q̄ quid ē subiecti et passiōis. Si eñ subiectum et passio eēnt quidditatiue idem et formaliter cū idē subiectū habeat plures passiones eadē eēt quidditas passionū inter se. q̄z q̄ vni et eidē sunt eadē: int̄ se sūt eadē: et sic erit eadē q̄dditas coloris asperitatis et lenitatis que sūt passiones superficiei. Illa ergo ptinēt ad quod q̄d ē alic⁹ q̄ predicātur de eo in p̄mo mō dicēdi p se: vt genus et drr̄ia. Deinde ostēdit quorū ē q̄ quid ē dicēs q̄ sola species habet q̄ q̄d ē seu diffinitionē quidditatiuā cū sola spēs habeat gen⁹ et drr̄ias. Alia aūt pn̄t habere dīoem q̄d nominis siue rōz declarātē q̄d p nomē imptatur: vt si hoc nomē phīa notificet̄ p hoc nom̄ sapientia. vel ad exponendū hoc nomen phs accipiat̄ hec orō amator sapientie: et sic pn̄t notificari entia p accn̄s: vt homo albus: vel albū: vt dicēdo q̄ albū est res hn̄s albedinē. Talia eñ p se nō habent dīonez q̄dditatiuā cū nō sint ī genere sz significāt res diuersorū generū. Inest autē q̄ q̄d ē p prius substantie q̄ accn̄tib⁹ sicut ens p prius dicit̄ de sub̄a q̄ de accidēte. vñ substātia habet q̄d simpliciť: accidēs aūt nō nisi ſm q̄d: sicut aliq̄ dicūt logice de nō ente loquētes: Non ens est ens: non q̄ non ens sit simplr̄: sed q̄z est non ens. et sic dicim⁹ q̄ nō scibile ē scibile ſm q̄d: q̄z de nō scibili hoc scire possumus q̄ nō scit̄: sic accn̄s nō hz q̄d simpliciter sz ſm q̄d. ¶ Deinde ponit arist. quandā distinctōem accn̄tium dicēs q̄ quedā sūt simplicia et quedaz copulata. Simplicia sūt illa q̄ nō habēt subiectuz determinatū vt cōcauitas q̄ nō tm̄ reperitur in naso sz etiā alibi. Copulata vero dicūtur q̄ hn̄t subiectū determinatū vt simitas q̄ ē nasi curuitas. ¶ Alteri⁹ ostendit arist. quō se habeat q̄ q̄d ē ad id cui⁹ est dicēs q̄ in dictis ſm se idem ē q̄ q̄d ey cū eo cuius ē: nō aūt in dictis p accidēs. ¶ Ad cui⁹ euidētiā p̄mo ponā ſm mentē Sco. aliquas distinctōes. Secūdo aliq̄s cōclusiōes. ¶ Quantū ad primū sit hec prima distinctō: q̄ sicut forma pt sumi dupliciter sic et materia: vt dcm̄ est in quinto huius. c. 3. scz forma partis et forma totius. Et similr̄ materia partis et materia totius. ¶ Secūda distinctō ē q̄ quedā sūt entia p se et q̄dā p accn̄s: vt dcm̄ ē in eodē q̄nto. c. 4°. ¶ Tertia distinctio est q̄ quedā hn̄t q̄ quid ē p̄mo et p se: vt hō et quelibet spēs. Nā spēs dicūtur habere q̄ q̄d ē p̄mo et p se ex h⁹ q̄ q̄dditas p nihil aliud competit eis sz alijs scz indiuiduis conuenit per ipsas. Quedā vo hn̄t q̄dditatē p se sed nō primo: vt hic homo singularis abstrahens ab exn̄a et tpe: et tale indiuiduū p se ī genere: q̄z nō īcludit res diuersorū generū. tn̄ q̄z hz q̄dditatē p aliud scz p spēm quaz pticipat idō nō habet p̄mo p se q̄ q̄d est. Quedā aūt habēt q̄ q̄d ē non p se nec p̄mo sz p accn̄s: vt h hō exn̄s et ens ī tpe: q̄z tale indiuiduū includit aliq̄d accn̄s et extra rōem q̄dditatis scz exn̄tiam et esse ī tpe: et alias conditōes materiales q̄ tollūt vnitatē p̄ entis. ¶ Alteri⁹ si hō alb⁹ habet aliq̄lr q̄ q̄d ē hz ipm magis p accidens q̄ hic homo existens: q̄z homo albus ē magis ens p accn̄s q̄ hic homo q̄ includit exn̄tiā: q̄z albedo ē vere et pp̄e accn̄s. existētia aūt nō ē pp̄e accn̄s eēntie nisi put accn̄s alicubi large dicit̄ q̄cquid scz nō ē formalr̄ illi. ¶ De secundo sit ista prima cōclusio in dictis ſm se idē est q̄ q̄d ē cū eo cuius ē. Hoc patet p. p. in littera: q̄z singlīn n̄ videtur aliud a sui substātia sz q̄ q̄d ē: ē sub̄a cuiuslibz extēdendo subam ad om̄e genus entium: vt sumitur p essentia cuiuslibet rei. ¶ Secūda cōclusio sit ista: In dictis p accn̄s nō ē idē q̄ q̄d cū eo cui⁹ ē. hoc ondit̄ sic. Hō nō hz q̄ quid est: n̄ hz q̄ quid ē idē sibi: sed ens p accn̄s nō hz q̄ q̄d ē cuz significet res diuersorū generum. & c̄.

¶ Sed contra arguitur: quia tertō d aīa

dicit q nō ē idē magnitudo τ magnitudinis esse: τ aliud ē caro τ carnis esse: sȝ p magnitudinis esse intelligitur q quid est magnitudīs: silr et de carne: ḡ in dictis etiā ſm se nō est idē q q̄d ē cū eo cu⁹ est. Itē in hoc septimo dr q ī cōceptis cū materia nō ē idē q q̄d ē cū eo cui⁹ ē: ſȝ omnia naturalia cōcipiūtur cū mā: ḡ τc. Itē ſi ſic: ḡ q q̄d ē ē ḡnabile τ corruptibile ſicut illō cui⁹ ē: ɔn̄s ē falſū: ḡ τ an̄s. cōſequētia pȝ: qꝛ ſi ſūt idē: ſeq̄r q ſimul generāt et corrūpūt. falſitas cōſequētis patet ex caplo ſequēti vbi dr q nec q q̄d eſt generat nec ſpēs. ¶ Ad primū dicēm q carnis eē accipit p q̄dditate: τ caro p carne hn̄tē materiā indiuidualē qō ē pticulare. Vult ḡ: p. q ipm q q̄d ē carnis ī ſpē nō ē idē ipi indiuiduo p ſe τ pmo: ſicut nec ipm īdiuiduū hȝ p ſe pmo q q̄d eſt: eſt tn̄ idē ſibi p ſe nō pmo. ¶ Ad ſecūdū dr: q. p. accipit materiā p dn̄tia ī diuiduali cū dt q ī cōceptis cū materia: τc. τ ſic cōcedo q ī talib⁹ nō ſūt idē p ſe primo mō pexpoſito: et tūc minor ratōis nō ſumit ſb maiori ſȝ equocat de materia: vt patet. ¶ Ad tertiū cōcedo ɔn̄am ſi id cui⁹ ē ſit ḡnabile et corruptibile: qn̄ eni forma generat generat q q̄d eſt ei⁹ p ſe tn̄ q q̄d ē hoīs: vt hō ē ſpēs nō generat p ſe: ſicut nec ipa ſpēs: τ hec eſt intentio phi. vn̄ ſeq̄nti caplo dt ɔtra platonē q nō generat domui eſſe vel dom⁹ eſſe ſed huius qꝛ pticularis.

Eorum autē que fiūt hec na.

Poſtq. p. oñdit q q̄d ē nō ē aliō ab eodē cui⁹ ē: h intēdit oñdere q q̄dditates τ forme exn̄tes in iſtis ſenſib⁹ nō generātur ab aliq̄b⁹ formis extra materiā extrinſecā ſȝ a formis q̄ ſunt ī materia. ¶ Ad cuius euidentiā notanduȝ q plō ſicut ei imponit ariſ. poſuit reſpectu cuiuſlibet ſpēi eſſe quādā ydeā vel ſubam ſepataȝ a motu τ ab accn̄tib⁹ p accn̄s nihil habētē in ſe niſi naturā ſepatā ſpecificā pfcāȝ q̄ntū poſſet eē pfcā et forte hn̄teȝ paſſiones ſpeciei: alioq̄n de ipa nihil ſciret q̄ quidē poſuit eſſe ſingularē τ incorruptibilē τ eiuſdē generis cū corruptibilibus eſſeq formaliter vle ita q p idētitatē pdicet de corruptibilib⁹ pdicatōe dicente hoc ē hoc. Fuit aūt motus ad ponēdum huiuſmōi ydeas triplici ratōe. Tuȝ pp ter formalē entitatē rex: qꝛ omē qō ē tle p pticipatōem reducit ad aliqō tale per eeñtiam: alioq̄n tale p pticipatōem eſſet primū tale. Sȝ ſingulare ē tale p pticipatōem vt h hō p pticipatōem homīs: alioq̄n hō nō plurificaret in iſtis inferiorib⁹ ḡ hō vlis ē hō p eeñtiam: τ p cōſequens eſt in reb⁹. Tum ſecūdo ppter ſciētiam que eſt tm̄ de neceſſarijs: ſinglaria autē ſūt corruptibilia: Tum ppt generatōeȝ qꝛ ſm plōem generās pticulare nō ſufficit. ¶ Si ſic poſuerit plato rerū q̄dditates p ſe exn̄tes vt ei impōit male ponit: tum qꝛ corruptibile et incorruptibile nō ſūt eiuſdē generis ſeu nature: vt oſtēdit. p. x. h⁹. Tū qꝛ illō qō dicit q tal' ydea pdicet de corruptibili pdicatōe dicente hoc ē hoc ſtatim videt includere ɔdictionē ſcȝ q idē numero ſit q̄dditas multorū diuerſorūt: et ſit extra ipa: qꝛ alr nō eſſet incorruptibilis. Tum qꝛ nō eſt ponēda pluralitas: pmo phiſico. Nō apparet ḡ aliqua neceſſitas ponendi hmōi ydeas. pmo ppter rex entitateȝ vt videbat pbare prima eius rō: hic eni hō ē hō p pticipatōem homīs nō quidē homīs ſeparati ſeu hmōi ydee ſȝ p pticipatōnem nature humane q̄ eſt vna vnitate ſibi ppria in ſingularibus: vt videbit quīto c. huius ſeptimi. Nec ſecūdo apparet neceſſitas ppter rerū ſciam: qꝛ de reb⁹ corruptibilib⁹ poſſumus habere ſcientiā cognoſcēdo earum q̄dditates abſtractas p intellectum de quibus poſſunt pbari neceſſe cōcluſiones. nec tertio apparet neceſſitas ppter rerum generationem: qꝛ generatio vniuoca pt ſaluari ſine talib⁹ ydeis: compoſitum eni pticulare generat vniuoce et magis ē illa generatio vniuoca q̄ eēt compoſiti generati ex ydea ¶ Si autem Plato poſuit quidditates rerum ſeu ydeas nō p ſe exn̄tes ſȝ ī mente diuina vt ponit aug⁹. tūc bn̄ poſuit. eſ

sentia eni diuina est exemplar repsenta-
tiuũ oĩz. Q aũt sic posuerit plato potest
p̲suaderi ex verb augustini. 7. confessio-
num dicẽtis se repisse ĩ quibusdaz libris
ploniciš quasi oĩa que habẽtur in illo
euãgelio ioh: In pncipio e. v. demptis
his que spectãt ad tp̲alẽ vbi diulni ge-
neratõem: ⁊ int̃ cetera recitat se ibidẽ re
perisse illã auctẽ ioh. qd factũ est in ipo.
vita erat. que sic expõit a mgr̃o nicolao
de lira. Qd factũ est ĩ re extra. pri⁹ erat
in vbo p̲ ydeã que ẽ idem q eẽntia di-
uina ⁊ vita intellectualis. Ex quo lucu-
lẽter apparet platonẽ posuisse ydeas in
mẽte diuina. Ar vo. p. in hoc ca. ponit
q̃ttuor ꝓpões satis vtiles ideo circa ea-
rũ explanationẽ est aliqualr̃ ĩmorãduz.
¶ Prima ẽ q eadẽ fiunt cũ spermate et
sine spermate. Ad cuius euidẽtiam di-
cit Sco. 2. di. primi sen. vbi diffusi⁹ tra-
ctat hãc materiã. Est vna opinio auicen̄
vt ei imponit cõmẽtator quarto phisico.
Q oĩa animalia generabilia per ꝓpa
gatõem ex semĩe eadẽ spẽ pñt per putre
factionẽ sine semine generari: que opĩo
cõmuniter nõ tenet: q tũc aĩalia p̲fecta
vt hõ equus ⁊c: possent ex putrefactõne
sine spermate generari: quod videtur ab
surdum ⁊ de hoĩe ꝯtra fidẽ. Alia ẽ opĩo
in extremo que ẽ cõmentatoris q scz ea
dẽ specie non generãtur ex spermate ⁊ si
ne spermate. ¶ Sed cõtra hãc opinionẽ
arguitur p̲ augustinũ dicentẽ oppositũ
tertio de trinitate. cuius rõ ibidẽ ẽ: quia
generatũ p̲ putrefactionem ꝓpagat alia
iterũ ꝓpagantia: ⁊ tũc sũt vniuoca gene
rata a se: ꝫ ꝓpagata et generata p̲ putre
factionẽ sũt vniuoca ⁊ eiusdẽ speciei. an
tecedẽs patet in apib⁹ ⁊ muribus ⁊ plã
tis. ¶ Est ergo tertia opinio ipius doc.
quã teneo scz q ꝓpagata et generata p̲
putrefactionẽ sũt eiusdẽ spẽi. Nõ nõ te-
neo vniuersalr̃ cũ Auicẽna q oĩa ani-
malia pñt vtroqz mõ generari. nihil em̃
generabile vniuoce p̃t generari equoce:
nisi sit ita imp̲fectũ q cã equoca sine vni
uoca sufficiat ad eius generatõem: ⁊ ido
imp̲fecta entia vt sunt plante et quedaz
animalia possunt generari vtroqz modo
scz vniuoce ⁊ equiuoce perfecta ãt non.
¶ Secunda propositio quam ponit hic
Aristoti. est: q compositum ex materia
⁊ forma tantũ generatur per se: forma ve
ro non generatur per se sed per accidẽs
scilz ad generatõnem totius cuius ẽ p̲s
¶ Pro declaratione hic pono primo ali
quas distinctiones. Secundo ponã ali-
quas conclusiones. ¶ Quantum ad pri
mum sit ista prima distinctõ q generatõ
potest comparari ad duo scz ad subiectũ
in quo est ⁊ ad quod transmutatur: ⁊ ad
terminum ad quem et qui producitur.
¶ Secunda distinctio sit ista Q termi-
nare aliquid potest esse dupliciter: sicut
agere: scz: vel in ratione quo: vel in rati-
one quod. Exemplũ de agere: homo in-
telligit vt quod: sed intellectus homĩs
vt quo. Sic in proposito compositũ ter-
minat vt quod est forma termĩat vt quo
quia scilz est illud quo compositũ est for
maliter siue substantialiter siue acciden-
taliter: et ideo ẽ terminus formalis et q̃.
¶ Tertia distinctio est ista: q sicut septi
mo phisicoꝝ dictum est primo cap̃. Pri
mo sumitur duplciter a pho. Uno modo
vt distinguitur contra partem: et sic pri
mo inest aliq̃d alicui quod inest ei ꝺm to
tam. Sic enim homo primo sanatur si q̃
libet eius pars sanatur. Alio modo ac-
cipitur primo vt dicit causalitatem pre-
scisam: vt homo est risibilis: primo quia
habet in se causam prescisam et adequa-
tũm talis passionis scz suam formaz seu
drñiam specificam: prima primitas sit a
secunda vero b. ¶ Quantũ ad secũdum
articulũ p̃ma conclusio sit ista. Materia
generatur et corrũpitur subiectiue. ꝓba
tur: q. p. q̃nto phicoꝝ probãs q gene-
ratio non est motus sic arguit: quod ge-
ratur nõ est quod mouetur ẽ: ergo gene-
ratio non est motus: quero pro quo acci
pitur in maiori ly quod generatur nõ ꝓ
termino: quia tunc minor esset falsa. q
sicut terminus generatiõis non est sicut
nec termin⁹ ẽ mot⁹: ꝫ accipit ꝓ subictõ
sed subiectũ generationis est materia: ꝫ

materia generatur. ¶ Secunda cōclusio materia nec generatur nec corrūpit̄ terminatiue: qd̄ ꝓbo sic: omne qd̄ naturalr̄ generat̄ vel corrūpit̄ termīatiue h₃ materiā ꝑtē sui: s₃ maťia ñ p̄t hr̄e materia₃ ꝑtē sui: ergo ⁊c̄. Maior p₃ h in lr̄a: et ꝑmo phiſ. q₂ maťia ē ex q̄ fit res cū inſit. Cōfirmat̄: q₂ illd̄ qd̄ ſuppōit̄ ī omī actōe naturali: et ad qd̄ ſtat reſolutio omīs generatōis ⁊ corruptōis īpoſſibile ē gn̄ari et corrūp: s₃ materia ē hmōi: q₂ ip̄a ſupponit̄ ī omī actōe naturali. ꝑmo phiſi. ⁊ ad ip̄am ſtat reſolutō oīm generabiliū ⁊ corruptibiliū: ꝑmo d̄ gn̄atōe: ergo impoſſibile eſt ip̄am generari et corrūpi: ſic intelligitur dcm̄ ariſt. ꝑmo phiſi. vbi dicit ꝙ mā̄ eſt ingenerabilis ⁊ incorruptibil: ex hoc tm̄ nō ſeq̄tur q̄n bn̄ ſit creabil ⁊ adnihilabil ꝟtute diuīa. ¶ Tertia ꝯcluſio: Forma nullo mō ē termin⁹ gn̄atōis ꝑ ſe primo. hoc oſtēdit̄ ſic: q₂ omē illd̄ qd̄ gn̄at̄ ꝑ ſe vt termin⁹ generat̄ ex materia que eſt ꝑs ſui: vt dcm̄ ē pri⁹: s₃ forma ñ hab₃ materiā ꝑtē ſui: ergo forma nō ē termin⁹ generatōis ꝑ ſe ꝑmo. hec ē rō phici in lr̄a. ¶ Quarta concluſio ſit iſta: forma ē terminus formalis generatōis q̄. ꝓbatō huius: illd̄ q̄ formalr̄ ē et exiſtit termin⁹ generatōis ꝑ ſe ꝑmo ē terminus formalis q̄ generatōis: s₃ forma ē hmōi: pat₃ ergo ⁊c̄. ¶ Quinta cōcluſio: cōpoſitū ex materia ⁊ forma nō generat̄ ꝑ ſe ꝑmo ꝑmitate a: hoc oſtēdit̄ ſic: illud nō ineſt alicui tlī ꝑmitate qd̄ ſibi ineſt tm̄ ſm ꝑtē: vt p₃ ex ꝑmo articulo: s₃ generatō ineſt cōpoſito rōe forme: nihil em̄ cōpoſiti realr̄ h₃ eſſe p⁹ nō eē niſi forma ſola: ergo cōpoſitū ñ generat̄ ꝑ ſe primo a. ¶ Sexta cōcluſio ſit iſta: compoſitū ex materia et forma generat̄ ꝑ ſe primo ꝑmitate b. hoc oñdit̄ ſic: illud ineſt alicui ꝑ ſe ꝑmo b qd̄ ineſt ſibi ꝑ cām p̄ſciſā q̄ ē aliq̄d ei⁹. qd̄ p₃ ex prīo articlo: s₃ gn̄ari ineſt cōpoſito hoc mō: ergo ⁊c̄. Minor patet: q₂ gn̄ari ineſt cōpoſito ꝑ formā ꝓꝑa₃ q̄ ē q: ſicut riſibile ineſt homini ꝑ formā ꝓpriā q̄ ē q ⁊ aliq̄d ei⁹.

¶ Tertia ꝓpoſitō phi h poſita ē ꝙ a natura fiūt in q̄rūcūq₃ maťia ē aliq̄ ꝑs forme q̄ ſic mouet mām̄ ſic mouet̄ ab extrinſeco. ¶ Ad cuius euidētiā dicit doc. ſb. h. et: 18. di. 2. ſen. ꝙ ē vna opinio q̄ ponit ꝙ in maťia rex corꝑaliū eſt aliq̄ pars forme generāde coagens ad cōpoſiti generatōem. qd̄ ꝓbatur duplici via. Pria ſumit̄ ex ꝑte vitāde creatōis in generatione naturali. ſecūda ſumit̄ ex ꝑte ſaluāde naturalitatis. Ex ꝑma via arguit̄ ſic: ſi nihil p̄exiſtit in materia qd̄ in formam naturalr̄ trāſmutet̄: ergo ꝓductō forme naturalr̄ nō erit generatō s₃ creatō. ꝯn̄s eſt falſū: ergo et an̄s. Cōſequētia p₃: q₂ creatio ē de nihilo factio. ¶ Ex ſecūda via arguitur ſic: ſi nihil forme in maťia p̄exiſtit: ergo generatō forme naturalr̄ nō erit naturalr̄. Cōſequēs ē falſū: ergo ⁊ an̄s. ꝓbatō conſequētie: tū ꝑ auctē phi iā allegatam. vic₃ ꝙ a natura fiūt in q̄rūcūq₃. ⁊c̄. Tum q₂ omīs generatō naturalr̄ h₃ ꝑncipiū intrīſecū naturale q₂ natura ē ꝑncipiū motus et q̄etis ſecūdo phicox. ⁊ ꝑ hoc drn̄t naturalia ab artificialib⁹ et etiā a violētis: vt ibidē dr̄. ¶ S₃ cōtra arguit̄ ſic: Si ī materia eſſet pars forme p̄exiſtens: ergo vel erit eadē reſpectu diuerſarū formax ſpecificax aut ſingulr̄ formis ſpecificis correſpōdēt diuerſe ꝑtes p̄exiſtētes in materia. Si det̄ ꝑmū: ergo idē ꝑmū erit ꝑs forme aq̄ ⁊ ignis: ⁊ ſic forme erūt compoſite ex diuerſ: q₂ ex q̄ illd̄ ē idē omib⁹ in illo nō pn̄t differre et ꝑ aliq̄d drn̄t ergo ſūt compoſite ⁊ nō ſūt ſimplices: qd̄ falſum eſt. Si det̄ ſecūdū vic₃ ꝙ ſingulis ſingule ꝑtes correſpondēt: tūc vel tm̄ vna earum informat materiā ⁊ ñ alie: ⁊ tūc ille erūt ꝑ ſe exiſtentes: et ſic erunt forme naturales ſine materia: qd̄ eſt impoſſibile ꝑ naturam: vel omnes informāt materiam: ⁊ tūc iſta materia erit ſimul informata diuerſis formis ſpecie differentibus: qd̄ ē falſum. ¶ Dicendū ergo ꝙ in materia ñ eſt ponenda aliqua ꝑs forme coeua materie ſeu aliq̄d tranſmutabile in forma₃: ſed ibi ponenda eſt ratio ſeminalis: que quidem non ponitur in his que ꝓducūt ſibi ſiľia īmediate: vt ignis ꝓducit ignē de aqua. Dicit em̄. p. hic in lr̄a ꝙ ſicut

domus fit ab extrinseco sicut etiā ignis. Item nō ponit̄ in his q̄ generātur ex putrefactōe: qꝛ ibi fit alteratio ab agente extrinseco: sed hm̄ōi rō semīalis ponit̄ ī genitis ex semīe. Est aūt rō seminalis q̄dā vis intrinseca in semīe: q̄ q̄dē vel est forma subālis semīs vel q̄litas eā cōsequēs q̄ est via ascēdēdi ad formā ꝑfectā. Hec aūt nō ponit̄ vt sit principiū actiuū generationis attingens terminū finalē generatōis q̄ ē ipa forma: nullū eīm imꝑfecti⁹ p̄t eē principiū sufficiēs ꝓducendi ꝑfecti⁹: sed rō seminalis ē q̄d imꝑfecti⁹ regenerāda: ḡ ꝛc̄. Maior p₃ qꝛ om̄e p̄ncipiū ꝓductm̄ vel ē vniuocū vl̄ equocū. Quicq̄d eoꝝ det̄ vel ē eq̄ ꝑfectū vel ꝑfectius termīo ꝓducto. Si q̄rat̄ a q̄ illa forma ꝓducat̄. R̄° in generatis mediāte semīe ꝛ maxime ꝑ propagationē vt sūt aīalia oꝫ recurrere ad primā v̄tutē diuinā: ꝛ ꝙ a deo inmediate ꝓducit̄. P°. qꝛ nō a semine vel rōne semīali vt ōnsū ē: nec a p̄re. qꝛ eo mortuo p̄t filius generari: nec a forma vel v̄tute celi: qꝛ ē imꝑfectioꝛ q̄ꝫ forma anīati. qꝛ s̄m augusti. xj. de ciui. dei Om̄e viuēs ē p̄stātius nō viuēte. p̄ponūtur viuētia nō viuētibus. nec ꝓducit̄ ab intelligētia vel āgelo: qꝛ agūt mediāte motu celi: relinquit̄ ḡ ꝙ ds̄. ¶ Cōtra ergo omnes. iste forme creantur ex q̄ inmediate a deo ꝓducūtur. R̄°. si det̄ ꝯn̄s nihil videt̄ seq̄ impossibile. vel al̄r p̄t negari cōsequētia: ꝛ falsitas hui⁹ cōsequentie patebit r̄ndendo ad p̄mū argum̄tū ꝓ opiniōe. De forma aūt alioꝝ ab aīalib⁹ al̄r ē dicēdū. de his enī nō ꝯcludit rō fcā vt patet. ratō igit̄ seminalis nō ponitur principiū actiuū respectu termini formalis generatōis: sꝫ nunq̄ꝫ agit ad alterationē breuiā vel p̄cedētē terminū ḡnatōis Dicēdū ꝙ non agit sicut sufficiēs actm̄: qꝛ virtus actiua vniformis nō p̄t causar̄ effectū difformē in passo vniformi: sꝫ v̄tus semīs ē vniformis patet ꝛ materia similit̄: ḡ et virtus semīs nō p̄t efficere tātā difformitatē q̄nta apparet ī organis animaliū: et ꝑ ꝯn̄s nec alterare ad tantaꝫ difformitatē. Maior patet: qꝛ difformitas effectus accipit̄ ex difformitate agētis vel passi. Quid ḡ? Dico ꝙ virtus q̄ facit tantā difformitatē organicā ī corꝑpore anīalis oꝑtet ꝙ sit agēs difforme. Et illud ē actio difformis influentie celestis: pōt tn̄ poni rō seminal̄ nō sufficiēter sed aliq̄lit̄ cōcausatiua ad alteratōeꝫ breuiā: ꝛ hoc in anīalibus in quibus semen vnius agit in semē alterius ꝛ ī alijs etiā forte. ¶ Ad argumēta alterius opiniōis ad p̄mū de creatōe nego ꝯn̄am: ad ꝓbatōem cū dꝛ ꝙ creatō est de nihilo factio Respōdeo ꝙ de nihilo p̄t dicer̄ habitudinē subiecti vel termini. si dicat habitudinē termini: sic non distinguit̄ creatio a generatōe naturali: qꝛ vtraq̄ꝫ ꝓductio ē de nihilo vt termino. Si aūt dicat habitudinē subiecti sic ē tm̄ creatio et n̄ ḡnatio nāl̄. creatio eīm ē ꝓductō de nihilo et nihilo p̄suppositꝰ: ita ꝙ excludit omnem causalitatē cuiuscūq̄ꝫ cause q̄ꝫ materialis tam formal̄ q̄ꝫ etiā efficiētis creati ꝯcausantis ip̄i creanti: licet quādoq̄ꝫ cōcurrat vt posterius: puta si res creata suscipiatur in aliquo susceptibili. oppositū aūt huius semꝑ accidit ī naturali actione. qꝛ ibi exigitur subiectū et mat̄ia cōcausās que est in potētia naturali ad formam habens inclinatōem ad eam tanq̄ꝫ carens ea ꝛ apta nata reciꝑe eam naturaliter. vnde si ꝑ impossibile forma naturalis produceretur a natura non cōcurrente materia nec transmutata ꝑ naturam: om̄is talis ꝓductio esset creatio. Unde notandū ꝙ creatio ē ꝓductio inter ens ꝛ nihil: sed generatio inter ens et priuationem: que priuatio et si nihil sit formaliter tamē presupponit aptitudinē ꝛ inclinationem naturalem in subiecto aliquo mō ꝯcausante; non sic auteꝫ creatio. Ex hoc aūt cessat instantia de gr̄a et anima intellectiua: qꝛ ad illarū productionem nō concurrit aliqua causa cōcausans ip̄ ꝓducēti cuꝫ iste forme nō educātur d̄ potētia materie. Unde et ds̄ p̄t eas sine susceptiuo producere: ꝛ tūc patet ꝙ nihil sibi coagerꝫ nūc etiā prius ex natura rei ꝓducūtur a deo ꝛ in secūdo signo natur̄

vniũtur ꝗlibet suo supposito vel suscepti
uo scз grã anĩe ⁊ aĩa intellectiua corpi.
Patet ꝗ ꝙ agẽs naturale nõ creat ⁊ ea=
dẽ rõe nec annihilat esto ꝙ ꝓducat for=
mã ñ ꝑsupposito aliꝗ in maťia qđ in for=
mã naturaliť trãsmuteť. ¶ Ad secũdum
cũ inferť ꝙ generatio forme naturalis ñ
est naturalis nego ꝯseqñtiã. Naturalis
eñ motus vel mutatõis naturaľ ẽ accipi
enda ex pte principij passiui inexñtis ip
si motiuo qđ ꝗdẽ pncipiũ passiuũ ĩ natu
ralibus hз inclinatõem naturalẽ ad for=
mã. vñ nõ oĩs generatõ naturalis hз ĩ se
principiũ actiũ. ¶ Ad phm ħ in lrã dicẽ
dũ ꝙ loqtur ꝺ pte forme nõ formaľr sed
ꝟtualiť eodẽ mõ ꝗ dicit calorem eẽ ptez
sanitatis: hoc mõ rõ semĩalis pt dici ps
forme generãde: lз formaliť nihil sit illi
us forme. Ad illa ꝗ adducũtur de secun
do phicoꝝ dcm̃ ẽ in.c.j. ¶ Quarta pro=
positõ quã ħ ponit. p. quã etiã ponit vn
decimo hui⁹ ẽ ꝙ omis ꝓductõ vel in=
ductio forme põt dici vniuoca. Ad cui⁹
euidẽtiã sciẽdũ ꝙ cũ ꝓductõ vniuoca re
ꝗrat ncẽrio aliꝗ mõ siĩtudinẽ forme inť
ꝓducẽs et ꝓductũ ideo sit ista pma disti
ctio ꝙ siĩtudo ista ẽ duplex: ꝗdã formaľ
⁊ ꝗdã ꝟtualis. Primo mõ ẽ qñ agẽs hз
in se formaliť formã quã producit: vt cũ
hõ generat hoĩem ⁊ equus equũ. Scđo
mõ qñ agẽs hз ĩ se tm̃ ꝟtualiter formaз
quã ꝓducit ⁊ nõ formaliter: vt cũ sol ge
nerat calorẽ in medio. Secũda distinctõ
sit ista ꝙ similitudo formaľ ẽ duplex que
dã ẜm spẽm spẽalissimã: ꝗdaз ẜm aliꝗd
cõmunius. Exẽplum pmi: vt cũ hõ ge=
nerat hoĩem. exẽplũ secũdi: vt cũ equus
generat mulũ quibus forte ẽ aliqđ gen⁹
cõe: puta iumẽtũ vel aliqđ tale in ꝗ cõue=
niũt: vt dicit arist. in hoc septĩo. Tertia
distinctio sit ista ꝙ siĩtudo ẜm spẽm spe
cialissimã ꝗdaз ẽ ĩ forma et ĩ mõ essendi
forme: quedã in forma solum ⁊ non ĩ mõ
essendi. exemplũ primi: hõ generãs ho=
minẽ. exẽplũ secũdi: artifex ꝓducẽs ar=
cham. qz licet forma sit in vtroqз tamen
in artifice existit ẜm mõm intẽtiõalẽ ĩ ar
cha ꝟo existit ẜm mõm realem. Dictum
igiť phi intelligiť ꝙ quelibet ꝓductõ cũ
iuscũqз forme ẽ vniuoca accipiendo vni
uocationem large ẜm aliquẽ dcõꝝ gra=
duũ: sed stricte accipiẽdo illa solũ ẽ vni=
uoca in ꝗ est similitudo inť generãs ⁊ ge
nitum in forma et in mõ eẽndi forme.

Quoniam vero diffinitio.

¶ Hic intendit. p. ostendere ex ꝗbus cõ
stituať ꝙ ꝗd erat eẽ seu dio. Ad cui⁹ eui
dẽtiã ingrẽdũ ẽ de ꝗttuor ꝗ phs tangit ĩ
hoc ca. et sequẽtib⁹ vicз de ptib⁹ positis
in dione: de singulariũ cognitõne: de cõ
ceptus generis et spẽi distinctione: ⁊ de
differẽtie inferioris inclusiõe. Quo ad
primũ notãdũ ꝙ ẜm Scotũ. xxij. di. ter=
tij sen. vbi diffuse tractat hãc materiaз:
Est vna opinio ponẽs ꝙ in rebus mate=
rialibus materia nõ est ps ꝗdditatis spe
cifice. qđ probatur: tum qz ꝗnto hui⁹ dr
ꝙ oẽs ptes dionis sũt forme. Item se=
cũdo de anima ⁊ alibi frequẽter p. nomi
nat formã qđ ꝗd ẽ rei. Item in hoc septi
mo diciť ꝙ anima ẽ subia animati ⁊ spe=
cies et ꝙ ꝗd erat esse ẽ non materia.
Itẽ arguitur tali rõe ꝙ ꝗd ẽ ẽ p se prin=
cipium cogſcẽdi illud cuius ẽ: vt dr ĩ h⁹
septimo: sed materia nõ ẽ pncipium cog
scendi rẽ: qz de se ẽ igta: vt dr parũ post.
ẽ materia nõ ptinet ad ꝗdditatem rei: sз
dicta opinio nõ placet dicto doctori. est
eñ cõtra phm hic dicentẽ ꝙ materia est
ps speciei: spẽз aũt dico ꝙ ꝗd erat esse.
Item octauo huius dicitur cõtra plato=
nẽ ꝙ oĩs dio habet ꝗd et quale: ⁊ hoc
optet eẽ vt materiam: illud ꝟo vt formã
¶ Pro cuius declaratõe sciendũ ꝙ phs
ħ loquiť equoce de illis trib⁹ scз materia
specie et simul toto. Spẽs aũt tripliciter
sumitur. Uno mõ ꝓ forma ꝗ ẽ altera ps
intrinseca cõpositi. Alio mõ dr spẽs ip=
sa rei ꝗdditas ⁊ forma toti⁹: puta huma
nitas de qua spẽ hic dicit. Spẽm aũt di
co ꝙ ꝗd erat eẽ ⁊ ꝙ maťia ẽ ps speciei.
Alio mõ accipiť spẽs ꝓ vli abstracto qđ
distinguiť cõtra pticulare e⁹ ẜm aris. est
pmo ꝙ ꝗd ẽ solius eñ spẽi ẽ dio pmo ⁊
p se. ¶ Materia insup ꝗ ẽ alťa ps cõpo=

ritr tripl'r acceipit. vno mō vt nō cōtracta ꝑ aliud sibi adueniēs ⁊ solū absolute seu vl'r accepta vt ē pncipiū poñale illi⁹ cuius ē ⁊ sic ptinet ad q̇dditatē specificam rerū materialiū. Alio mō accipit mā nō in vl'i vt pus sȝ vt ɔ̄cta ꝑ indiuiduitatē. Alio mō accipit magis cōtracte: vt ɔ̄bitur ꝑ accn̄s vt maťia cōtracta ad exn̄tiaȝ Tertia distinctio ē q̄ simił totū accipitur ꝓ cōposito aliqn̄ vl'r. vn̄ d̄r infra q̄ ipsuȝ vl'e cōpositū ex maťia et forma vl'r acceptū est simul totū: ut hō eq⁹. Aliqn̄ simul totū accipit ꝓ indiuiduo subie ⁊ hoc dupliciť. vno mō large ꝓut scȝ indiuiduuȝ subie abstrahit ab exn̄tia et tp̄e ⁊ ꝑ ɔ̄n̄s idiuiduū sic acceptū ꝑ se est ī p̄n̄to. Omne eñ qd̄ ē ī p̄n̄to abstrahit ab exn̄a et tale idiuiduū nullo⁰ includit ī sua rōe q̄re sibi repugnet suscipe p̄dicatōȝ naťe ⁊ ipsius qd̄ q̇d ē Qd̄ q̇d ē eñ hoīs p̄dicat de hoc hoīe licet nō p̄mo. vn̄ tl'ia indiuidua n̄ gn̄ant nec corrūpūt. Alio⁰ accipit sił totū et idiuiduū subie stricte ꝓut includit exn̄iam ⁊ tp̄s: vt h̄ hō exn̄s ⁊ h̄ lapis existēs: et talia sūt q̄ ꝑ se generātur ⁊ corrūpūt: ⁊ de talib⁹ vt h̄ d̄t arist. nō ē scia nec dio ꝓp̄e: q̄ ip̄is abeūtib⁹ seu recedētib⁹ aut abstractis a sēsu ig̊tū ē vtꝝ sint an n̄ sint: eoꝝ tn̄ ī absen̄ p̄t eē opio. ¶ His premissis pono tres cōclusiōes. Prima cōclusio sit ista: Materia nō ɔ̄cta q̄ ē ꝑs potētial' absolute accepta et vl'r ꝑtinet ad q̇dditatē specificā rei maťialis. Hoc pȝ auctib⁹ p̄hici p̄allegat. Itē tl'i rōne: q̄ res māles ī sua eēn̄tia includūt cās intn̄secas vicȝ mām et formā: g̊ ī eaꝝ dione dȝ pōi mā. ɔ̄n̄a pȝ: q̄ dio idicat totā eēn̄tiā diffiniti. ¶ Secūda conclusio sit ista: Maťia ɔ̄cta ꝑ idiuiduatōnem ꝑtinet ad q̇dditatē sił toti⁹ qd̄ ē indiuiduū subie distinctū ɔ̄ vl'e. hoc on̄dit sic: Singl'arium sūt cause singl'ares q̄rto h⁹: sȝ maťia et forma sūt cause intrinsece rei: g̊ idiuidui erūt cause ididuę: maťia g̊ idiuidua ē cā intrīseca et q̇dditatia indiuidui subie sic accepti. ¶ Tertia cōclusio sit ista: maťia ɔ̄cta ꝑ exn̄tiā ꝑtinet ad q̇dditatē sił totius exn̄tis eo mō scȝ g̊ p̄t hr̄e q̇dditateȝ:

q̄ vt dctm̄ ē n̄ hȝ q̇dditatē ꝑ se ⁊ ꝓp̄e sȝ large ⁊ ꝑ accn̄s. ꝓbat ɔ̄⁰: q̄ p̄ncipia eēn̄tialia cōpositi exn̄tis sūt exn̄a: nō eñ ē itelligibile qd̄ ex n̄ exn̄tib⁹ cōponat intn̄sece aliqd̄ exn̄s: sȝ maťia ē p̄n^m^ eēn̄tiale rei: g̊ cōpositi exn̄tis erit materia exn̄s. Ex p̄dictis itaq̄ pȝ q̄ lȝ maťia ɔ̄cta q̄q̄ mō nō sit d̄ rōe q̇dditatis specifice tn̄ materia accepta abstracto mō et ī vl'i ē d̄ ei⁹ eēn̄tia ⁊ q̇dditate. ¶ Ad auctes ī oppositū: ad p̄mū cū d̄r q̄ oēs ꝑtes dionis sūt forme: dicē^m^ q̄ n̄ sūt forme sibiinuicē cōꝑate sȝ respectu diffiniti: q̄ d̄ ip̄o formaliť seu q̇dditatiue p̄dicate: est eñ q̇dditas forma toti⁹ ⁊ nō ꝑtis: iō ea q̄ spectāt ad q̇dditatē dn̄r formal'r ⁊ q̇dditatiue p̄dicari. Ois igit realis specifica ɔ̄stituit ī eē formali: q̄ ī eē q̇dditatio. Dr̄ia āt idiuidual' ɔ̄stituit tm̄ ī eē maťiali seu ɔ̄cto cū n̄ sit entitas q̇dditatia. qd̄ ꝓbat ex hoc: q̄ q̄cūq̄ entitas q̇dditatia limitata cōis ē mľtis: nec repugnt sibi dici d̄ mľtis q̄ꝝ q̇dlibet ē ip̄m. talis āt n̄ ē dr̄ia ididuał vt on̄dit idē doc. di. 21. 3. sen. Ad aliō scd̄i d̄ aīa q̄ forma ē q̄ q̇d erat eē: dicēduȝ q̄ hoc d̄r approp̄ate eo q̄ forma ē p̄ncipalior cā ⁊ cōpletiua diois ⁊ q̇dditatis nō q̄n maťia cōcurrat. Ad 3^m^ q̄ aīa ē sb̄a aīati dd̄m q̄. p. accipit sb̄aȝ ⁊ q̄ q̇d erat eē ꝓ notōri ꝑte diois ⁊ n̄ ꝓ tota dione. Qd̄ pȝ ꝑ ip̄ȝ glosātē. Ait eñ: ⁊ nō ē aīa aīal ⁊c̄ Sicut igit n̄ vult q̄ aīa sit aīal sic nec est dio aīal' sed p̄ncipal' ꝑs: ideo d̄t sic ē dicē^m^ sic aūt nō ita q̄ vno⁰ ē dio alio mō nō. Ad rōȝ dd̄m q̄ mīor ē falsa: cognitō eñ maťie reqrit ad cognitōȝ rei māł cuȝ ad cognitōȝ cuiuslibȝ rei reqrat cognitō oīm cāꝝ. Dr̄ tn̄ maťia ig̊ta q̄ n̄ ē potissima rō ɔ̄g̊scēdi illd̄ c⁹ ē. Forma eī cuȝ sit magis ens q̄ maťia ita magis cāt entitatē ⁊ ɔ̄g̊scibilitatē rei q̄ maťia: q̄ eē maťia n̄ hȝ eē naťal'r nisi ꝑ formā cāntē eē ī effectu: iō etiā forma facit cog̊scer maťiā: tn̄ vtrūq̄ postea est cā cog̊scēdi compositū. Al'r dicitur q̄ p. loquitur de cognitione scientifica et de materia cōtracta ad eisse existentie: illa quidē est ignota scientifice ⁊ cāt cōtingentiā reꝝ: ideo n̄ facit co

gnitionē sciētificā. Sed si abstrahātur a
sensu illa quoꝝ ē tal' materia nō ē de eis
nisi opinio: vt dcm̄ ē. ¶ Quantū ad secū
dū dictū hic tangendum scʒ de singulari
um cognitōe. qꝛ hic dicit. p. ꝙ de singu
laribus nō est sciētia nec diō proprie: qꝛ
ipis abeūtibus a sēsu nō ē palam vtrum
sint an non. et secūdo de aīa ꝙ sensꝰ ē sin
gulariū: intellectus vniuersaliū: idcirco
videndū si singularia possint cognosci n̄
tm̄ a sensu sed etiā intellectu. Ad cuius
euidētiā dicit hic Sco. de intelligilita=
te singulariū possumus loq̄ vel metaphi
sice scʒ si sint de se intelligibilia vl' ania=
stice vicʒ si sint intelligibilia ꝑ compa=
tionem ad intellectū nostrū. quod q̄dem
ꝑtinet ad librum de anīa. ¶ De p̄mo po
no vnā cōclusionē. Singulare quolibet
mō sumptū siue vt abstrahit ab exn̄tia si
ue vt includit ex exn̄tiam ꝛ alia accn̄tia
est ꝑ se intelligibile de natura sua. Hoc
ostendit̄ sic: Singulare ē verum ens: ġ
est ꝑ se intelligibile. ꝯn̄a patet: qꝛ intel=
ligibilitas absolute sequit̄ entitatē cum
ens sit obiectuʒ intellectus ex natura po
tentie vt dcm̄ ē tertio de aīa. sed ꝓbatio
an̄tis. qꝛ singulare includit totam enti=
tatē quidditatiuā supioꝝ. includit etiaʒ
vltra hoc drn̄iam indiuidualē vel exn̄ti
am vel aliqđ accn̄s quoꝝ neutrū dimi=
nuit sed addit ad entitatē: ergo ad intel=
ligibilitatē. De secūdo scʒ de cognitōne
singularis ꝑ compationē ad intellectuʒ
nostrū pono tres conclusiones. Prima
conclusio singulare ē a nobis intelligi=
bile ꝓ statu isto saltē ꝯgnitōe abstractīa
Probat̄ qꝛ cognoscēs drn̄iam extremo=
rū cog̃scit extrema drn̄tia. qꝛ cū dr̄ia q̄=
dā relatio n̄ p̄t cognosci nisi cognitis ex=
tremis: sed intellectus nr̄ cognoscit dif=
ferentiā inter vniuersale et singulare.
Patet ergo ꝙ cog̃scit vtrūqꝫ extremum
si arguit aristoti. secūdo de anīa de sēsu
cōi. Preterea intellectꝰ nō imponit no=
mina rebus q̄s ig̃rat: sed intellectus im
ponit nomīa singularibus quibus etiaʒ
attribuit intentōes puta singulare indi=
uiduū: ꝛ sic de alijs. De his etiā facit ꝓ=
positōes oppōs ꝛ hmōi: q̄ oīa ꝑtinēt ad
intellcm̄: ġ intellectus nr̄ n̄ ig̃rat singl'a
ria. Secūda cōclusio: Intellectus nr̄ ꝓ
statu isto nō ꝑ se intelligit singulare sub
ꝓp̄a rōe singularitatis nec sensus sentit
Hoc ostenditur sic: Omis potētia per se
cog̃scēs aliq̄d obiectū sub ꝓp̄a rōne pōt
ipm cog̃scere ꝛ ab alijs distinguere cir=
cūscripto omi alio ipo solo remanēte. sʒ
nec intellectus nr̄ nec sensus ē hmōi re=
spectu singulariū: ġ ꝛc. Maior ē euidēs
sed minor ꝓbat̄: qꝛ si hec albedo ꝑ diui=
nā potētiā ponat̄ ī eodē loco cū illa albe=
dine: manet q̄deʒ hec ꝛ hec albedo qꝛ il=
la nō est hec. et tn̄ sensus nūq̄ distinguē
ret duas numero eē has albedīes si sint
eq̄ intense. Similit̄ nō distingueret int̄
duo singularia circūscripta distinctōe ac
cidētali q̄ ē ꝑ locū figurā et hmōi: puta:
si eēnt in eodē loco et simul tpe: ꝛ habe=
rēt eandē figurā ꝛ magnitudinē ꝛ eūdē
colorē: talia em̄ tam intellectus q̄ sensꝰ
iudicaret esse vnū. Patet etiā: qꝛ sensꝰ
nō discernit diuersitatē radioꝝ solariū.
licet cōmunit̄ ponāt̄ ꝯtinue variari ī me
dio. Rō hꝰ minoris assig̃tur qꝛ poñā co=
gnitiua ī nob̄ cog̃scit rē nō ̄sm suā abso=
lutā cog̃scibilitatē inq̄ntū scʒ in se ē ma=
nifesta sʒ solū inq̄tū ē poñe motia: qꝛ po
tētie cognitiue ꝓ statu isto mouētur ab
obiectis: sʒ nā singularis n̄ mouet scđm
gradū singularitatis. Singularitas enī
se hʒ solū vt rō sine q̄ nō sicut dcm̄ ē pri=
mo huiꝰ. ¶ Tertia ꝯº: Intellectꝰ nr̄ ꝓ
statu intelligit singular̄ reflectēdo ad fā
tasmā ̄sm. p. 3. đ a. qđ sic expōit̄ qꝛ sicut
natura in agēdo nō ꝑ se intendit vl'e: qꝛ
tūc generato corꝑe qđ ē vl'ius q̄ aīal vel
hō nō ꝓcederet ad gn̄atōeʒ aīalis vl' ho
mis. nec intēdit p̄mo indiuiduū sig̃tum
qꝛ tūc gn̄ato vno tali puta sorte cessaret
actō nature qđ ē falsū: sʒ intēdit p̄mo ꝓ
ducere naturā in aliq̄ supposito: ꝛ hº ē in
diuiduū fagū. silr ī ꝓposito spēs ī fātasia
ad quā se cōuertit ītellcūs p̄º repn̄tat sin
gl'ar̄ fagū ī qđ fert̄ p̄º ꝯgnitō ītellcūs. q̄d
pʒ: qꝛ qn̄qꝫ ītelligimꝰ aliqđ singl'are ig̃
rāº ī q̄ spē sit ꝛ in hoc p̄mo signo ī ipa fā

tasia est cõfusũ substãtiã cũ accidẽtib⁹ vł multa accidẽtia se cõtrahentia mutuo. Scd̓o repñsentat nãm absolute q̃n scꝫ intellect⁹ abstrahit vl̓e. ⁊ fert in nãm p̃cise nõ ꝯsiderãdo ei⁹ singłaritatẽ. Tertio reflectẽdo cõsideratione nature ad circũstãtias signatas vt scꝫ ĩtelligat singulare. i. nãm q̃ est hec non inquãtũ hec sꝫ cũ accñtib⁹ ꝓprijs determĩat talẽ nãm ꝑ tales circũstãtias:puta qd̓ ẽ hic ⁊ nũc ⁊ cũ tali figura et colore ⁊ hmõi ita ꝙ illi⁹ reflectiõis termin⁹ a q̊ ⁊ termin⁹ ad quẽ est ꝑd cõfusũ et ĩ medio ẽ distinctũ. ¶ Ad phm ĩ lr̃a iã dictũ ẽ ꝙ loq̇t d̓ singulari vt existẽs et de tali vez ẽ ꝙ nõ ẽ scĩa ꝓprie nec diffinitio. Scĩa eĩ ẽ obiecti ꝺm qd̓ abstrahit ab existentia actuali alioq̃n scĩa posset quãdoq; eẽ q̃nq; non eẽ:⁊ ita ñ eẽt ꝑpetua:sꝫ corrupta re corrũperet scĩa illi⁹ rei qd̓ falsum est. Hoc tñ nõ obstante talia singularia pñt ĩtelligi ab intellectu nr̃o:et est de illis opinio vt dictũ est. Singulare vero qd̓ abstrahit ab exñtia ẽ ꝓprie diffinibile ⁊ scibile scĩa speciei et ꝑ se licet nõ primo vt dictuꝫ est. Ad aliud de scd̓o de aĩa ⁊ ad oẽs auctoritates cõsiłes Dicẽdũ ꝙ sensus est singulariũ cũ p̃cisione qꝛ nõ est vłiũ: intellect⁹ aũt est vtriusq;. De hoc no. ea q̃ dicta sunt p̃mo hui⁹ ⁊c̃. ¶ Ad tertiũ ꝙ hic tãgit. p. scꝫ de distinctione cõcept⁹ gñis a cõceptu speciei dicit idẽ doc. in hoc septimo ꝙ est vna opinio ponẽs ꝙ cõcept⁹ gñis nõ est ali⁹ a ꝯceptu speciei:q̃ monet ex eo qd̓ dicit. p. in lr̃a ꝙ gen⁹ nihil est p̃ter eas que sũt generis spẽs. It ẽ qꝛ alias gen⁹ nõ p̃dicaret de spẽ. ꝯñs est falsũ: ergo ⁊ añs: ꝓbatio cõsequẽtie:qꝛ tũc gen⁹ esset ꝑs speciei:Sꝫ ꝑs formaliter non p̃dicat de toto: ergo nec gen⁹ de spẽ:vnde isti dicũt ꝙ genus et dr̃a seu spẽs differũt solũ penes modos seu rõnes cõcipiẽdi eũdẽ cõceptũ q̃ sũt rõnes determinatiõis ⁊ determĩabilis: ita ꝙ rõ gñis est determinabilis ⁊ ratio dr̃ie seu spẽ est rõ determinãtis:sed ista opinio nõ est vera ꝺm doc. qd̓ ꝓbat:qꝛ cõcept⁹ generis ẽ ali⁹ a cõceptu dr̃ie: ergo est ali⁹ a cõceptu spẽi sicut ꝑtialis a totali:qꝛ spẽs essentialiter ⁊ formaliter ĩcludit cõcept⁹ generis ⁊ dr̃ie:⁊ sic cõcept⁹ gñis ẽ ali⁹ a cõceptu spẽi nõ totaliter sꝫ ꝑtialiter:ꝓbat añs:qꝛ dr̃a nõ ꝑticipat gen⁹ nec ecõuerso:sunt eĩ oĩno alterius rationis:vnde cõcept⁹ gñis est ita alius a cõceptu dr̃e qd̓ ẽ p̃mo diuersus ab ea in nullo cõueniẽs cũ gen⁹ includat differẽtias suꝑiores nõ aũt dr̃a vt statim ondet. ¶ Et si queras q̇d determinate cõcipiat ꝑ gen⁹ ⁊ dr̃am. Respondet ꝙ ꝑ dr̃am cõcipit vltim⁹ actus q̊ spẽs est illud qd̓ est cõpletare:⁊ ꝑ gen⁹ cõcipitur potẽtiale respectu illi⁹ act⁹ vltimi: hoc declarat sic:qꝛ ꝺm phm in hoc septĩo d̓r ꝙ sicut rõ. i. diffinitio se hꝫ ad rẽ sic ꝑtes rõnis ad ꝑtes rei:in spẽ aũt q̃ ꝓprie diffinit nõ sunt nisi due ꝑ septes eẽntiales scꝫ act⁹ vltim⁹ q̊ spẽs est id qd̓ est et potẽale respectu illi⁹ act⁹ vltimi. Dr̃a ergo vltĩa specifica a q̃ ẽ vnitas rei ⁊ dĩonis cõpletiue includit ꝑ se p̃cise de suo ꝑse intellectu actũ vltimũ in re q̊ est cã vnitatis rei cõpleta:gen⁹ aũt ꝓximũ p̃cise ĩcludit ꝑse ꝓpriũ potẽale respectu illius act⁹:ne aũt habeam⁹ ponere ꝯcept⁹ generis ⁊ dr̃ie eẽ fictiones oꝑtet ꝙ ill̓ correspõdeãt aliq̃ in re distincta ex rei natura circũscripta oĩ oꝑatione intellect⁹: sꝫ talis differẽtia hꝫ gradũ ꝺm qd̓ gen⁹ et dr̃a pñt sumi ab alia ⁊ alia re si sint diuerse forme puta in hoĩe ita ꝙ ab vna sumat gen⁹:et ab alia dr̃a:vel pñt sumi ab alia et ab alia realitate:puta si sit species simplex vt albedo:primo mõ d̓r differẽtia realis:scd̓o vero dr̃a formał:vtraq; tñ ex nã rei. ¶ Ad p̃mũ in oppositũ dico ꝙ illa auctoritas allegata ·trũcatur vñ addit in fine illi⁹ aut si ẽ:ẽ q̊dẽ vt mã et hec ꝑs disiũctiẽ ẽ vera vt declaratũ ẽ ¶ Ad scd̓m nego ꝯñaꝫ ad ꝓbationẽ cõcedo ꝙ cõcept⁹ gñis ẽ ꝑtialis :ꝑs aũt lꝫ nõ predicet ꝑ modũ ꝑtis tñ significata denomĩatiẽ p̃dicet de spẽ:⁊ vt sic signat totũ vel ꝑtẽ ꝑ modũ toti⁹:vt ait auicẽ. ĩ q̃nto metaphĩce. In abstracto ãt vltima abstractiõe ñ p̃dicat: vñ illa ẽ falsa hõ ẽ

aialitas. ¶ Cōtra q2 pdicatio denoīatia excludit pdicationē in qd: sz gen9 pdicatur d spē in qd: g rc. Rñ9 duplex ē denoīatio: vna sbiecti ab accñte alia toti9 a pte eēntiali: pma ipedit pdicationē i qd scōa aūt ñ excludit: talr ē denoīatio spēi a gñe gen9: ei ē ps eēntial spēi: ¶ Quātū ad quartū qd tāgit hic. p. sc3 de eo q icludit dria inferior dicit idē doc. q est qdā opinio ponēs q dria gñis inferiorl includit formalr dra3 supiorē: Tū q2 pdicat de ea in abstracto r p se pmo9: dicit ei h. p. q fissio pedū ē qdā pedalitas: tū q2 hic dr q dra vltia seu finalis ē suba rei qd nō eēt nisi icluderet alias pcedentes: aliter nō eēt tota suba rei: tū q2 h dr q in suba nō ē ordo: sz si inferior nō icludit supiorē erit ordo q vna erit por altera posterior. ¶ Sz 5 hāc opinionē Arguit: q2 si sic erit pcessus infinit9 i drijs pñs ē falsū: g r añs: pbatio pñe: q2 si differētie iferiores icluderēt supiorē: g essent drentes: q2 dra sūt ad aliqd idē entia. In aliq g ōuenirēt sc3 i dra supiori r differrēt drijs: r tūc vltra qrā de illis drijs: vtr includāt dra3 supiorē qre vl pcedit in ifinitū: vel stabit ad aliqs q i nullo ōueniunt: nec includūt aliqd cōe. Itē s3 pbm hic i lra oīs dio dat p gen9 pmū r differētias itermedias vsq ad vltimā: vel p gen9 pximū: r dram vltimā specificā. Si pmo9 sequit 5 te nugatio: q2 tūc drñtia itermedia poneret i dione r vltia icludit oēs itermedias vt dicis: g drñtia itermedia dicet bis semel in se r semel i drñtia vltia. Scdo9 seqt adhuc idē q2 gen9 pximū icludit suā drñtiā cōstitutiuā r vltia drñtia icludit eā silr vt dicis: g bis dicet: puta diuidendo aial rōnale: q2 sensibile icludit i aiali qd cōstituit r i rōali pte: g bis dicet. ¶ Dicedū ē g q drñtia inferior nō includit formaliter drñtiā supiorū. ¶ Ad argumēta in oppositū: Et pmo ad illud pbi dicētl q fissio pedū ē qdā pedalitas Dico q illa auctas ē itelligēda non pdicatiue sz diuisiue. Non ei plus vult pbus nisi q drñtia diuidat in iferiores qd p3 p eū in littera. Dicit ei q in dionib9 in qb9 sūt multe drñtie optet nō solū diuidi gen9 in drñtias: sz etiā diuidi drñtiā pmā in scdam q sc3 sit drñtia p se r non p accñs sicut si aliqs velit bñ diuidere hñs pedes nō dicet aliud alatū aliud nō alatū: q2 iste nō sūt drñtie p se habētis pedes vt sic s3 d3 dicere aliud ē habēs pedes fissos r aliud nō fissos: q2 fissum r nō fissum sūt drñtie pedis p se. Et iō dicit q fissio ē qdā pedalitas. i. ē dria p se diuisiua hñtis pedes. ¶ Nota tñ q h dicit. p. vbi nō pñt assignari drñtie p se: q2 plerūq sūt nobis ignote optet assignare differētias accñtales q sūt qdā signa drñtiarū essentialiū. Ad scdm reducit 5 ipm qñ dicit q dria ē tota suba rei: cū ei dio indicās eēntiā rei nō solū icludit driam sz etiā gen9 r ōcept9 gñis sit ali9 a ōceptu drie vt visū est: seqt q dria nō dicat totā subam rei. Dicēdū g q. p. nō intēdit dicere q dria vltia sit tota suba rei: nisi cōpletie vt dictū ē p9. Ad tertiū reducit etiā 5 ipm: cū ei i suba sit mā r forma: r forma sit magl ens q mā: seqt q i suba erit ordo prioris r posterioris fm pfectionē. ¶ Dictū g pbi ē intelligēdū q in suba nō ē ordo. i. in his q ptinēt ad rōnē sbalē: talis q ali9 r ali9 ordo tollat r faciat nugationē: vñ r pus dicit q si ē nugatio addēdo driam porē posteriori qd pari rōne erit ecōuerso. hec materia tractat a doc sub. xj. di. qrti snia. q. 3.

Quoniā vero de substātia

¶ Postq. p. determinauit de suba fm q suba dr q qd ē: h determīat d suba fz qd vlē a qbusdā dr suba sicut ei dictū ē i h9 septio. c. rtio. q plo ponebat ideas eē subas sepatas a sēsibilib9 qs dicebat eē vlia r pdicari d idiuiduis spēr pdicatione dicēte h9 ē hoc. p. g arguit hic q nō ē talia dare vlia in re. ¶ Ad euidētiā cui9 notādū fm sco. h. r. iij. di. scōi sniarū: q. p. nō intēdit hic negare qn vlē sit aliqd i re imo oppositū ē de mēte ei9: sz itēdit q nō sit aliqd in re eo9 q ponebat plo: r hoc solū pbāt rōnes ei9. ¶ Ad declarationem āt qūo vlia sūt i reb9 r quō

nō. Primo ponā aliq̄s distictiones de=
inde aliq̄s ɔclōnes. ¶ De p̄mo sit illa p̄
ma distinctio: ꝙ duplex ē ītētio p̄ma scȝ
ꝛ scd̄a: voco aūt p̄mā intētionē ip̄am reȝ
positā ī eē ɔgnito seu intellecto: ꝛ dr̄ p̄=
ma ītētio: qꝛ res dr̄ ītētio n̄ quōcūqȝ res
sȝ intellecta ꝛ cognita: voco aūt intētio=
nē scd̄am q̄ndā relationē seu cōpationē
intellectꝰ seu opationē q̄ ītellectꝰ cōpat
vnā p̄mā intētionē vel vnū p̄ᵒ ītellectū
ad aliḋ p̄mo ītellectū. Exēplū ītellectꝰ
ītelligēs hoīeȝ ꝛ aīal cōpans vnū ad ali
ud ꝼm rōnē p̄dicabilis ꝛ subicibil': q̄ cō=
patio ex pte aīal' dr̄ genꝰ: ꝛ ex pte hoīs
dr̄ spēs: et sic ꝼm diuersas cōpatiōes for
mat ītellectꝰ diuersas scd̄as ītentiones
puta gn̄is spēi indiuidui ꝛ hmōi. ita ꝙ
oīs scd̄a intētio ē formal'r relatio rōnis.
¶ Scd̄a distictio sit hec ꝙ vl'e cū sit vnū
ɔcretū pōt accipi dupl'r vnoᵒ ꝓ p̄se signi
ficato qḋ ē vl'ita s; ꝛ scd̄a ītētio: q̄ scȝ ē q̄=
dā relatio rōnis ī p̄dicabili ad illḋ d q̄ ē
p̄dicabile: ꝛ habēt respectū rōnis signifi
cat hᵒ nomē vl'e ī ɔcreto sicut ꝛ vl'itas ī
abstracto. Alioᵒ accipit vl'e ꝓ illo qḋ de
noīat ab illa ītētiōe vl'itatꝭ qḋ ē aliq̄ res
p̄me ītētiōis: qꝛ scd̄e ītētiōes applicāt p̄
mis: ꝛ hoc scd̄oᵒ p̄t adhuc accipi dupl'r.
vnoᵒ ꝓ illo qḋ ē q̄si subiectū remotū de=
noīatū ab ītētiōe: ꝛ sic nā dr̄ absolute vl'e
q̄tenꝰ nō ē de se hec: ꝛ ita nō repuḡt sibi
ex se dici de mltꝭ ꝛ nā sic accepta ē indet
mīata p̄uatiē seu negatiē. Alioᵒ pōt ac=
cipi ꝓ subiecto ꝓpinq̄ qḋ ē ip̄a nā idet=
minata ɔrie vt scȝ ɔiūcta ideterminatiōi
actuali q̄si habitui ɔrio: ꝛ hocᵒ nō ē vl'e
nisi nā sit actu ideterminata ita ꝙ sit vnū
ītelligibile nūero dicibile de oī supposi
to. ꝛ hᵒ ē ɔplete vl'e. ¶ Tertia distictio
sit hec ꝙ eē ī intellectu ɔtingit durʳ vno
mō subiectiē vt spēs actꝰ et habitꝰ sūt ī
aīa. Alioᵒ obiectiē sic mō loq̄mur et hᵒ
mō durʳ vnoᵒ habitual'r: et p̄ᵒ q̄n videlȝ
ē ibi ꝑ spēm manētē ī intellectu imedia=
te motiuā ad ītellectionē. Alioᵒ actual'r
et secūdario puta q̄n iā actu mouet et in
telligit: scd̄s modꝰ īfert p̄mū nō ecōuer=
so: ptȝ de se. ¶ De scd̄o sit ista p̄ma ɔclō
vl'e sūptū p̄moᵒ scȝ ꝓ ītētiōe nihil ē ī re=
bꝰ sȝ ī ītellectu tm̄. hoc ōn̄dit sic: qꝛ pu ꝓ
ens rōnis nihil ē in rebꝰ extra: sȝ vl'e sic
acceptū ē hmōi vt pȝ ex p̄dictꝭ: g̃ ꝛc̄. vn̄
ista ɔpatio q̄ ē ītētio scd̄a n̄ ē nisi obiecti
ue ī ītellectu ɔpāte. ¶ Scd̄a ɔclō sit ista
vl'e sūptū scd̄oᵒ scȝ ꝓ sbiecto remoto ītē
tiōis ē vere aliq̄d ī rebꝰ: hᵒ ꝓbat sic qꝛ
hᵒ qḋ circūscp̄to oī actu ītellectꝰ vere ē
ē re aliq̄d ī rebꝰ: sȝ vl'e sic sūptū ē hmōi
qꝛ circūscp̄to oī actu ītellectꝰ nā lapidis
q̄ ē ex se nō ē detmīata: sȝ indetermīata
vere ē: g̃ ꝛc̄. Itē ꝙ q̄d ē absolute sūptū
ē vera res qꝛ ē p̄ncipiū ꝛ cā: vt h̄ dic̄. p.
sȝ ip̄m qḋ q̄d ē absolute sūptū ē vl'e: tale
eī vl'e exp̄mit ꝑ diōnē ꝛ icludit ī ea eēn=
tialit ꝛ ꝑ se: vt sic ɔsiderat a metaphico:
g̃ ꝛc̄. ¶ Sȝ d ista nā sic accepta ꝛ idrēn
te q̄ lȝ nō possit esse sine singularibꝰ tn̄ d
se nō est hec: p̄t dubitari an hēat aliquā
vnitatē realē saltez mīorez vnitate nūe=
rali qꝛ certū est ꝙ n̄ est vna vnitate nūe=
rali ex q̄ ponit nō esse hec: Rn̄ᵒ ꝙ sic ꝓ=
pter qḋ sit scd̄a ɔclō vl'e scd̄oᵒ sūptū est
vnū aliq̄ vnitate reali mīore vnitate nūe
rali: q̄ q̄dā vnitas ē eiꝰ passio. ꝓbat qꝛ si
mile ꝛ eq̄le fūdāt sup vnū ex. 5. hꝰ ī. c. d
ad aliq̄d: sȝ nll'o ītellectu exn̄te ē real' sil'
tudo albi ad albū ꝼm albedinē: g̃ aliq̄ re
alitas ē ꝓximū fūdamētū illiꝰ relatiōis re
alis: qꝛ relatio real' non fūdat sup ens rō
nis formal'r. Nō ē āt hec vnitas nūeral':
ptȝ qꝛ hoc albū ꝛ illḋ nō sunt vnū nūero
qꝛ nihil vnū nūero ēidē sibi ip̄i: g̃ ē aliq̄
vnitas real'. Preterea si oīs vnitas rea=
lis ē nūeral': oīs diuersitas erit nūeralis:
ɔn̄s est falsū: g̃ ꝛ an̄s: ꝓbatio ɔn̄e qꝛ vnū
ꝛ multa idē ꝛ diuersū sūt opposita ex. x.
huiꝰ. Et totiēs dr̄ vnū oppositoꝝ q̄t mo
dis reliquū ex p̄mo topicoꝝ: ꝛ sic si tm̄ ē
vnitas real' nūeral' tm̄ erit diuersitas nu
meral' real' ꝛ sic tm̄ differt sortes a pla=
tone quātū differt a brunello: ꝛ sic ītelle
ctꝰ nō posset abstrahere a sorte ꝛ platōe
aliqḋ cōe magis q̄ a sorte ꝛ brunello: ꝛ
tūc qḋlibet vl'e est purū figmentū qḋ est
absurdū. ¶ Quarta cōclō sit ista vl'e ter=
tio mō sūptū scȝ qḋ ē ideterminatū ɔrie
ꝼm illud qḋ est in rebꝰ: ꝓbatio huiꝰ qꝛ
relatio addita nature qḋ ē eē ī ītellectu

habitualiter habet fundari in re sed na-
tura ꝓm illud qđ est in re habet istam re
lationē: ergo illud quod est vl'e est in re.
vn̄ pōt dici q̄ vl'e ē in re sic ītelligēdo q̄
eadē nā q̄ ē in existētia determīata p ḡ-
dū singularitatꝭ ē īdeterminata in ītelle-
ctu obiectiue: ⁊ vtb3 hāc relationē ad in-
tellectū vt ad cognoscēs ē indeterminata
ꝯrie indeterminatiōe sibi data p ītellectū
⁊ sic ē cōpletū vl'e. ¶ Quīta ꝯclō sit ista
vl'e hoc tertioº sūptū ē in ītellectu habi-
tualr̄ đ nccīte: ꝓbaꝰ q̄ si vl'e actu tm̄ eēt
in re ⁊ nō intellectu: tūc ītellectꝰ agens
supfluereet: ītellectꝰ eī agēs ꝓm cōmēta-
torē facꝰ vl'itatē ī rebꝰ. Itē tale vl'e ē vnū
ītelligibile nūero dicibile đ q̄libet sup-
posito ita q̄ ītellectꝰ attribuēdo ipm̄ di
uersis singularibꝰ attribuit idē obiectū
nūero pluries ꝯceptū vt p̄dicatū pluri-
bꝰ subiectꝭ dicēdo hº ē hº: vt dictū est.
S3 īpossibile ē q̄ aliq̄d idē oīno in re ex
istēs sit idē ītelligibile nūero: et sic attri
buaꝰ diuersꝭ: l3 eī alicui existēti ī re nō re
pugnat eē in aliq̄ alia singularitate ab il
la in q̄ est nō tm̄ illud vere dici pōt de q̄-
libet īferiori nisi p ītellectū abstrahentē
⁊ p̄dicātē illud de multis: ḡ ⁊c̄. ¶ Si ar
guiꝰ ꝯ p̄dicta signāter ꝯtra scđam tertiā
et quartā ꝯclōnē q̄ vl'e nō sit aliq̄d in re
q̄ sic logica q̄ ē de vl'i eēt scia realis qđ
ē falsu3. Rn̄sio: q̄ logicꝰ nō ꝯsiderat res
p se nisi q̄tenꝰ fūdāt scđas ītētiōes q̄s lo
gicꝰ p se ꝯsiderat: ⁊ rōne huiꝰ nō đr arti
fex realꝰ s3 rōnalꝰ vel intētionalis. de hac
mā vide ea q̄ dicta sūt p̄mo huiꝰ: ¶ Po
stremo q̄ ad hūc septimū vidēdū ē đ plu-
ralitate formaꝝ vt eī dicit sco. ī hº 7mo ⁊
xj. di. 4. sniarū: ē q̄dā opinio tenēs seu
ponēs q̄ ī q̄cūq3 viuo seu aīato n̄ optet
ponere nisi vnā formā sc3 aīa3: q̄ q̄dē est
vna realr̄: s3 plr̄es virtualiꝰ ꝯtinēs formā
mixti ⁊ plr̄es pfectiōes ꝓm q̄s ꝯstituit di
uersa organa q̄ sūt p̄ncipia īpfecta diuer
sarū opationū. Et arguiꝰ ꝓ hac opiniōe
p. p. dicētē in hº 7mo q̄ manꝰ mortua
nō est manꝰ nisi equoce ex q̄ vr̄ q̄ manꝰ
nō h3 aliquā formā ꝓpriā. Itē arguiꝰ
sic n̄ ē ponēda plr̄alitas sine nccīte: s3 ī ꝓ
posito nō ē necessitas ponendi plr̄es ta-
les formas cū vna pfecta possit q̄cq̄d ille
plures q̄rū illa ē virtualr̄ ꝯtētiā. Itē ex
pluribꝰ distinctꝭ nūero nō fit vnū nūero
p3 ḡ multo minꝰ ex duobꝰ distinctꝭ e t
spē vel pluribꝰ q̄ magꝭ dr̄nt. ¶ Prete-
rea ex duobꝰ existētibꝰ actu nō fit vnum
ꝓm arꝭ. ex hº 7mo: s3 plures forme sunt
plura actu q̄ forma eēntialr̄ ē actꝰ. aīal
aūt ē aliqđ vnū: ḡ nō pōt cōstare ex plu-
ribꝰ ptibꝰ habētibꝰ plures formas.
¶ Preterea vniꝰ entis ē vnū eē: vnū eē
ē ab vna forma: ḡ vniꝰ entꝭ ē vna forma
S3 ista opinio nō ē vera: ⁊ ꝓbaꝰ sic: q̄
aīa sepata remanet corpꝰ sine noua ḡn̄a
tiōe: ḡ ī corpe est forma cōpeitatꝭ cū mā
nō possit eē naturaliꝰ sine forma. Silr̄
ps aīalꝰ vt manꝰ pōt separi ab aīali sine
ḡn̄atiōe: s3 nō man3 in actu post sepatio
nē p formā totiꝰ: p3 ḡ p formā ꝓpriā quā
habebat pꝰ. ¶ Dicēdū ḡ q̄ in q̄libet vi-
uo p̄ꝰ formā aīati ē alia forma corpeitatꝭ
vel mixti ⁊ p̄ter has q̄ sūt cōes toti aīali
vel viuo sūt alie ptiales specifice distin-
cte tot q̄t organa disticta. ¶ Ad rōnes ī
oppositū: ad p̄mū dicēdū q̄ manꝰ pōt cō
siderari duplr̄: vel manꝰ vt manꝰ: vl' ma
nꝰ vt est organū officiale ad exequendū
opꝰ vite: sic de oculo ⁊ alijs silr̄: si p̄moº
sic dico q̄ ē manꝰ vniuoce quādiu man3
sub forma manꝰ. si scđo mō sic ē manꝰ eq
uoce q̄ sine aīa nō pōt exercere opꝰ vite
sicut nec oculus videre. ⁊ sic ītelligit. p.
⁊ nihil ꝯ nos. ¶ Ad scđm p3 necessitas
ex argumēto ꝯ opinionē q̄ ps sepata n̄
pōt eē sine forma ꝓpriā. ¶ Ad t'tiū cū đr
q̄ ex pluribꝰ distinctꝭ ⁊c̄: nego ꝯn̄a3 q̄
quāto aliq̄ sūt magis vnū idēptitatꝭ vni
tate tāto minꝰ sūt nā vniri ad cōstituēdū
vnū p se: exēplū albū ⁊ nigrū sūt magis
vnū q̄ materia ⁊ forma q̄ sūt oīno alteri
us rōnis: s3 tm̄ ex mā ⁊ forma fit vnū p se
nō aūt ex albo ⁊ nigro l3 sint idē ḡn̄e ꝓ-
ximo. ¶ Ad quartū cū đr q̄ ex duobꝰ en
tibꝰ actu ⁊c̄. Dico q̄ verū est quādo sūt
in actibus vltimatis ⁊ nō carent pfectio
ri actualitate: sed sic non est in ꝓposito:
quia omnia precedentia sunt in potētia

respectu cõis ꝛ ꝑfectioris. ¶ Ad vltimũ
cũ dicit vnius entis ẽ vnũ esse Dico ꝙ
verũ est totale et cõpletiuũ scʒ esse totiꝰ
cõpositi: ꝛ tale est principaliter ꝑ vnam
formã scʒ vltimo aduenientẽ oĩbus p̃ce-
dentibus: ꝛ hoc modo totũ cõpositũ di-
uidit in duas ꝑtes essentiales scʒ ĩ actũ
vltimũ ꝛ potentiam ꝓpriã illiꝰ que ĩclu
dit materiaʒ primam cum omnibus for
mis p̃cedẽtibꝰ: sed ex hoc nõ sequit q̃n
sint plures forme ꝑtiales dantes plura
esse partialia nõ tñ speciuoce cõstituens
illud cõpositũ: sed tanq̃ quedã inclusa ĩ
potentiali illiꝰ cõpositi. hanc materiam
tractat duffuse idem doc. vbi s̃. q. tertia
arti. ꝛ. so. j.

Incipit liber octauus.

X dictis nãqʒ si
logizare oportet ꝛ colli-
gentes. ¶ Postq̃ ars.
in septimo determĩauit
de ꝙ quid ẽ seu de eẽn-
tia rerũ sensibiliũ ꝑ rati-
ones logicas: hic ꝯñr determĩat ꝓm p̃n-
cipia rerũ sensibiliũ que sunt materia et
forma ostendẽdo quõ in diffinitionibus
oꝑtet ꝙ vnũ sit vt materia: aliud vt for-
ma: genꝰ ei se habet vt materia: dr̃ia ve
ro vt forma: de quo sufficiant que dicta
sunt septimo huiꝰ vnde in hoc octauo
tm̃ ꝑscrutabor d̃ quattuor dictis que h̃
tangit ph̃s. ¶ Primũ ẽ ꝙ diffinitiões
seu forme rerũ se habent sic̃ nũeri: si em̃
aliquid addat seu subtrahat alicui nũe-
ro etiã si sit illud minimũ nõ erit idẽ nu
merus ꝓm spẽm: minimũ em̃ in nũeris ẽ
vnitas: que si addat ternario: surget q̃-
ternariꝰ que est alia species numeri: sic ĩ
diffinitionibus quocũq; addito vel ab
lato est alia diffinitio vl' alia natura spe
ciei: si em̃ ad diffinitionẽ aĩalis que est
suba aĩata sensibilis addas rõnale ꝯsti-
tuis spẽm hominis. Si ãt abstrahis sen
sibile cõstituis spẽciẽ plãte qꝛ vltĩa dr̃ia
dat speciem. ¶ Ad cuiꝰ euidentiã notã
dũ ꝙ est quedã opinio ponẽs ꝙ in q̃ddi
tate formarũ naturaliũ suscipientiũ ma-
gis ꝛ minꝰ nõ est dare gradus intrinse-
cos ꝓm quos ip̃e suscipiãt magis ꝛ mi-
nus: ꝛ habet ortũ cũ ex eo qđ dictũ ẽ ꝙ
forme sunt sicut numeri: ꝛ sic numerus
stat ĩ ĩdiuisibili ita ꝙ sibi nihil põt addi
vel diminui quin mutet spẽm: sic est de
forma ꝛ ꝑ ꝯñs nõ habet gradus: Tum
qꝛ ille gradus additus vel ꝑtinet ad q̃d
ditatẽ speciuocã vel nõ: si sic: ergo albe-
do remissa nõ erit ꝑfecte in specie albe-
dinis: qđ est falsum: Si nõ: g̃ albedo in
tensa erit vnũ ꝑaccidẽs: qꝛ includit gra
duʒ qui nõ ꝑtinet ad eiꝰ essentiã: Sʒ il-
la opinio nõ est vera: impossibile est em̃
aliquã formã cõicare se alicui ꝓm mag'
ꝛ minus: nisi in sua essentia habeat gra-
dus: alioquin ꝓm eũdẽ graduʒ ꝑticipa-
ret a quocũq; supposito: sed forma talis
cõicat alicui ꝓm magis ꝛ minus vt sup-
ponit: ergo in sua essentia habet gradꝰ.
¶ Pro cuiꝰ declaratione ꝓm mẽtẽ sco.
xvij. di. primi sñiarũ. q. 4 p̃io aliq̃s cõ
clusiones declarabo. Scđo ad dubium
aliter respondebo. Quãtũ ad primũ sit
hec p̃ma ꝯclusio: aproximiatio vel remo
tio a suo cõtrario nõ est cã suscipiẽdi ma
gis ꝛ minꝰ. ꝓbat tũ qꝛ eandẽ virtutem
possunt aliqui diuersi ꝑticipare ꝓm ma-
gis et minꝰ nõ ꝑticipãdo aliquid de vi-
cio ꝯtrario puta tꝑantiã vl' iusticiã: Tũ
qꝛ in statu innocẽtie fuisset ꝓm magis ꝛ
minꝰ gratia in diuersis: ꝛ est modo d̃ fa
cto in beatis vbi tñ nullũ fuisset cõtra-
riũ nec est de facto in beatis. ¶ Scđa cõ
clusio est ista: nulla forma suscipit mag'
et minus ꝓm dispositioneʒ subiecti: vel
ꝓm esse in subiecto eiꝰ essentia remanen
te immutata. ꝓbat qꝛ habito termĩo ꝓm
rationẽ qua terminꝰ est cessat motus: qꝛ
habitibꝰ p̃ñtibꝰ cessat oĩs motus ꝛ ge-
neratio: ex p̃mo de gñatione: sed ꝑ te in
principio calefactionis habet calor ꝓm
rõnẽ qua terminꝰ est scʒ ꝓm esse ꝑfectũ:
g̃ in principio cessabit ille motꝰ qđ ẽ ab
surdũ dicere: ꝓbat qꝛ omne qđ mouet
habet aliq̃d de termino a quo et aliq̃d d̃
termino ad quẽ: ex q̃nto ph̃icoꝝ: g̃ ĩ p̃n
cipio calefactionis in ip̃o calefactibili ẽ

aliqd de essentia caloris: si ẜ eẽntia caloris nõ suscipit magꝫ ꝛ minus in ꝑncipio erit calor ꝑfectissim⁹ ẜm quẽ modũ ẽ termin⁹ motus: ẜ ꝛc. ¶ Tertia ꝯclõ sit ista ꝙ radicatio maior vel minor forme ĩ mã nõ est cã suscipiẽdi magꝫ ꝛ min⁹. hoc oñdiẗ sic: qꝛ illa radicatio vel ẽ aliquid aliud distinctũ a forma radicata vel non. si nõ: habeẗ ꝓpositũ: qꝛ cũ illa radicatio sit maior ꝛ minor: ẜ ꝛ forma: si aliqd est distinctũ vel ẽ forma absoluta vel respectiua: si absoluta habeẗ ꝓpositũ. Silr̃ si respectiua hr̃ ꝓpositũ: qꝛ magis ꝛ minus in forma respectiã oriẗ ex magꝫ ꝛ min⁹ ĩ absoluta. ¶ Quãtũ ad scõm articulũ: ꝑmo aliq̃ ꝑmittẽẗ: scõo veritas ex his dubij ostendeẗ. ¶ De ꝑmo sciendũ ꝙ q̃ddidtas ẽ duplex: quedã est speciuoca quedã indiuidua. Circa qõ notãdũ ꝙ in hac albedine ẽ tria cõsiderare: ꝑmo naturã speciuocã: scõo graduꝫ indiuidualẽ q̃ est tãtitas eẽntie indiuidui: tertio drã̃ indiuidualeꝫ qua indiuidua albedo est hec: scõo qꝛ gradus arguit q̃ntitatẽ aliq̃: iõ notãdũ ꝙ triplex est quãtitas scꝫ quãtitas molis vel dimẽsionalis: ꝛ quãtitas ꝑfectiõis q̃ respicit eẽ rei: ꝛ q̃ntitas virtualis que respicit agere: ꝛ forte scõa incidit cũ tertia q̃ten⁹ agere dat intelligere esse. ¶ Tertio vidẽdũ q̃d sint isti gradus formarũ: de quib⁹ nũc ẽ sermo: vnde assigno talẽ descꝑtionẽ. Gradus forme de q̃ nũc est sermo est portio ꝑfectionalis forme speciuoce extra ei⁹ cõceptũ q̃dditatiuũ ipam formã speciuocũ infra suũ cõceptũ eẽntialiter includẽs inclusa realiter intra cõceptũ indiuidui. ista descriptio satis est euidẽs ĩtuẽti. ¶ Quarto videndũ est quales sunt isti gradus. Circa qõ sciẽdũ ꝙ gradus q̃dã sunt eẽntiarũ: quidã vero formarũ: quidã ꝑfectionũ vnitiue cõtentarũ in aliq̃ vno: ꝛ hoc vltiõ mõ intelligo gradus de quib⁹ nũc q̃reẗ. Ex his cõcludiẗ ꝙ diuersitas hoꝝ gduũ ñ diuersificat spẽꝫ cũ sint portiões eiusdẽ forme specifice ita ꝙ forma specifica est ĩdiuisibil̃ quãtũ ad gradũ speficũ: diuisibil̃ vero quãtũ ad gdũ ꝑfectionalẽ ita ꝙ pluralitas illorũ gdũ nõ ẽ positiue intra cõceptũ specificũ forme specifice: sꝫ solũ ꝑmissiue: sꝫ ẽ intra ꝯceptũ indiuiduoꝝ positiue ita ꝙ indiuiduũ ꝯstitutũ ex forma specifica ꝛ ꝓprietate indiuiduali cõtinet vnitiue illos gradus.

¶ De scõo dico ꝙ forma suscipiẽs magis ꝛ min⁹ hꝫ intrinsece dictos gradus. Dico etiã ꝙ ꝑcisa rõ suscipiendi magis ꝛ min⁹ est latitudo graduũ in forma siue qõ idẽ ẽ illimitatio forme q̃ ꝑticipatur. ꝓbatio h⁹: tũ ex in ꝓbatione oĩm opinionũ ꝑcedẽtiũ nec videẗ alia via ꝓbabil̃ restare q̃ ista: tũ ꝑ simpliciũ supra ꝑdicamẽta. c. de qualitate vbi recitat multas opiniões de cã suscipiẽdi magꝫ ꝛ min⁹ ꝛ ĩprobatis eis plurib⁹ cõmẽdat opinionẽ archite dicẽtis sic: q̃litas eñ qꝛ ĩfinitatẽ quãdã ꝑticipat: iõ ẜm rõnẽ eius est ꝙ suscipiat magis ꝛ min⁹. ¶ Ad primũ ĩ oppositũ dicẽdũ ꝙ. p. loquiẗ ꝺ forma seu de q̃dditate inquãtũ exprimiẗ ꝑ diffinitionem: hec est q̃dditas specifica ꝛ vt sic abstrahit ab oĩ gradu: vt dictum est. ¶ Ad scõm diciẗ ꝙ iste gradus non ꝑtinet ad q̃dditatẽ specificã vt dictũ ẽ: ꝛ cũ ꝺr ẜ forma intẽsa erit vnũ ꝑ accñs nõ sequiẗ: qꝛ iste gradus: ꝛ si ñ sit ꝺ eẽntia speciei: tñ est de essentia indiuidui vt dictũ est. ¶ Scõm dictũ ẽ phi in lr̃a ꝙ in generatione ꝛ corruptione simplr̃ oꝑtet ꝙ fiat resolutio vsq₃ ad materiã ꝑmã. Pro q̃ sciendũ ꝙ ista resolutio vsq₃ ad mãm primã hꝫ fieri statim vel nõ statim. Statim q̃dẽ in habẽtibus vnã formã tñ. Non statim in habẽtib⁹ plures formas. vt in hoĩe in q̃ seꝑata: vltĩa forma specifica ꝛ corrupto hoĩe: puta ĩ morte remanet materia sub forma ĩ cõpleta corporis q̃ nõ est in aliq̃ spẽ speãlissima sꝫ est naturaliter ĩ cõtinuo fluxu vsq₃ ad materiã ꝑmã añq̃ de materia illa aliq̃d specifice distinctũ gñeẗ qua corruptione prius ordine nature ꝯpleta ĩtroducitur ab agente naturali aliq̃ forma specifica puta forma vermis vel plante. ¶ Sed ꝯ̃ qꝛ vni⁹ corruptio est gñatio alteri⁹: sꝫ hõ in morte corrũpiẗ: ẜ statim aliq̃d ge-

nerat: ¶ Rñdeo ꝙ hõ non corrũpit in morte corruptione vltia scȝ quãtũ ad oẽ illud qđ ẽ aliqd eiꝰ: sȝ ad huc remanet aliq̃ forma que fuit de essentia eiꝰ. Per fecta aũt corruptõe nccãrio aliq̃d generabit: q2 materia naturaliter nõ existit sine forma: ⁊ sic corruptio vniꝰ ẽ generatio alteriꝰ ⁊ ecõuerso: sed in habẽtibus vnã solã formã nõ oportet tm̃ expectare sȝ corrupto aere statim generat ignis: si ignis debeat generari ita ꝙ in eodẽ instanti tꝑis desinat esse forma aeris: ⁊ in eiꝰ materia inducit forma ignis ¶ Tertiũ dictũ phĩ in hoc octauo ẽ ꝙ accñtia nõ habẽt materiã ex q̃ sȝ in qua. ¶ Ad cuius euidentiã de mente sco. in hoc octauo: primo p̃mittã vnam distinctionem: Scđo ostendã duplicẽ ꝯclusionẽ. ¶ De p̃mo sit ista distinctio: ꝙ cõpositio que ẽ ex natura rei circũscripta illa q̃ ẽ rõnis ẽ duplex: quedã rei ⁊ rei: ⁊ hec cõpositio põt dici realis ⁊ eẽntialis. Alia est realitatis et realitatis: ⁊ hec cõpositio dicitur ſm rationes reales ⁊ ſm formalitates. Uoco aũt ꝯpositionẽ rei ⁊ rei illam que est ex aliq̃bꝰ quoꝝ sepatio mutua ñ repugnãtiã includit in terminis: qualis ẽ ꝯpositio subẽ ex materia ⁊ forma vl' ex subiecto vel accidẽte. Uoco aũt ꝯpositionẽ realitatis et realitatis: que ẽ ex aliq̃bꝰ q̃rũ sepatio includit ꝯdictionẽ ꝓpter eorũ realẽ idẽptitatẽ: ⁊ tñ vnũ nõ ẽ aliud formaliter: ita ꝙ includat in alio in p̃moᵒ dicẽdi ꝑ se ita ꝙ possunt esse obiecta distincta formalit': ⁊ distincta ꝯceptibilia distincte t'minãtia actũ ĩtellectꝰ qualis ẽ ꝯpositio que est ex genere ⁊ differentia vbi etiã spẽs ẽ realiter simplex ¶ De scđo sit ista p̃ma cõclusio: Accñs est forma simplex simplicitate opposita p̃me ꝯpõni. hoc ptȝ auctẽ phĩ iã allegata. ptȝ etiã ꝑ auctorẽ sex p̃ncipiorũ dicẽtẽ ꝙ forma ẽ simplici essentia cõsistens. ¶ Scđa cõclusio sit hec: accidẽs non est forma simplex simplicitate opposita scđe cõpõni: sȝ ẽ ꝯpositũ ex realitate gñis et dr̃ie. ꝓbat' q2 simplicit' simplex a q̃cũq3 distinguit' ẽ p̃mo diuersũ: ⁊ nõ differẽs sȝ accñtia nõ sũt hmõi ğ ⁊c̃. maior ptȝ sȝ minor ꝓbat': q2 albeᵒ ⁊ nigreᵒ differũt ꝑ dr̃entia s ꝓp̃as ⁊ realr' ꝯueniũt ĩ gñe puta ĩ colore: ğ sũt dr̃entes ⁊ ñ p̃ᵒ diuerse.

¶ Quartũ dictũ phĩ ẽ ꝙ ex mã ⁊ forma ꝯstituit' vnũ ꝑ se. Ad cuiꝰ euidẽtiã sciendũ ſm sco. in hoc octauo ꝙ sicut vnũ in cõi ĩmediate ꝯsequit' ens ĩ cõi ita ꝙ hec ꝓpositio ens ẽ vnũ: q2 ĩmediata: q2 nullũ ẽ nobis notiꝰ mediũ ad hᵒ demõstrandũ. vt dictũ fuit in p̃mo huiꝰ: ita singula entia ſm ꝓprios ğdus entitatꝫ cõseq̃tur ĩmediate ꝓpria vnitas: nec ẽ alia rõ diuerse vnitatꝫ nisi alia entitas quã ꝯseq̃t illa vnitas. Exẽplũ simplicia sũt vnũ et cõposita sunt vnũ: tñ aliter et aliter q2 alia et alia ẽ eoꝝ entitas: sic igit' oĩo simplex se toto est ens et vnũ: ita ꝯpositũ ẽ ens et vnũ ex principijs essentialibꝰ cuiusmodi sũt mã et forma: que sola nã sũt aliqđ ens ꝑ se cõstituere. Unde ꝯpositũ talẽ ꝑ se vnũ ꝓpria vnitate alteriꝰ rõnis ab vnitate simplicis sicut et eiꝰ entitas est altera ab illiꝰ entitate: ğ si querit' q̃re ex materia et forma ẽ vnum ꝑ se? Dicẽdũ ẽ cũ phõ q2 hec ẽ poñã scȝ mã illo vero actꝰ scȝ forma. ¶ Si ãt q̃ras q̃re nõ sit vnũ ꝑ se ex accidẽte et subiecto sicut ex mã et forma: cũ tñ subiectuȝ sit vt poñã et accñs sicut actus. Dicẽdũ ꝙ sicut in generabili nõ ẽ cã quare ens ẽ sic vnũ: ita nec ẽ causa quare ex istis ꝑtibꝰ fit hoc vnũ: nisi q2 sũt tales ꝑtes: ex mã eñi et forma fit vnũ ꝑ se: q2 forma substãtialis est talis actꝰ: et materia tale potẽtiale: Ex subiecto aũt et accidẽte fit vnũ ꝑ accñs: q2 accñs est talis actꝰ: et subiectũ tale potẽtiale: ita ꝙ actus et poñã ĩtelligunt' ꝓportionaliter vniri si ꝑ se ꝑ se si ꝑ accidẽs ꝑ accidẽs: vnde iste ꝓpões sunt ꝑ se p̃mo modo note: et huiꝰ nõ est q̃renda aliqua causa intrĩseca quare scȝ ex actu et potẽtia fiat vnũ sed solũ extrĩseca scȝ agens sicut dicit phs in lr̃a.

Explicit liber octauus metaphisice.

Incipit liber nonus.

E Rgo de prio ente ꝛ ad qd omes alie ca.

¶ Postq̄.p.determiauit d̄ ente ſm q̄ diuidit p.decē p̄dicamēta ibi determinat d̄ eo ſm q̄ diuidit p potentiā ꝛ actū: de quo ſufficiāt ea que dicta ſūt q̄nto hui⁹. vnde hic ſolū tangā vnū dictū phi. Ponit in hoc phi. drias inter potentias rōnales ꝛ irrōnales: q: videlicet ille ſunt oppoſitoꝝ iſte vero vni⁹ oppoſiti tm̄. ¶ Ad cui⁹ euidentiā ſm mentē ſco.in hoc nono tenebo cū pho drīaꝫ p̄dictā eſſe bene aſſignatā. Primo exponit quō intelligenda ſit iſta drīa. Secūdo inquiret de cā hui⁹ drīe. ¶ Quantū ad primū dico tria. primū dictum eſt q̄ illa drīa eſt intelligenda de potētijs actiuis tm̄ vt ſit ſenſus: q̄ potentia actiua irrōnalis cuicūq̄ cōparet ſiue actiōi quā elicit ſiue termino quē pducit ſic ē illius vni⁹ qd manēte eadē natura non poteſt eſſe alterius actiua q̄ eius cuius eſt ex ſe actiua. Frigiditas eī manēs frigiditas nō pōt eſſe pductiua caloris nec elicitiua calefactionis p ſe licet faciat aliquid quo facto aliquid aliud pōt magis calefacere puta cū ſtringit poros ne calor interius diffundat ꝛ exalet: ꝛ ita calor vnitus magis calefacit: frigus tm̄ nū q̄ calefacit directe. Similiter potentia rōnalis ſic ē actiua oppoſitoꝝ ſiue ſint ꝯ-ria ſiue ꝯdictoria q̄ manēs natura vna quātū eſt de ſe eſt ſufficiens elicitamentū oppoſitarū actionū ꝛ ſufficiens pductiuū oppoſitoꝝ pductoꝝ: ſi eſt oppoſitorū pductoꝝ. Scōm dictum eſt q̄ illa drīa ſic intelligēda eſt: vt pꝫ ex p̄dicto dicto: q̄ potētia rationalis ſit oppoſitorū actuū ſeu actionis ꝛ negationis eo.ſ. q̄ poſſit agere et nō agere. Tertium dictū eſt q̄ potentia actiua nō eſt hic accipienda p relatione potētie que ē ad oppoſitos effectus: ſed p fundamēto reſpectus qd eſt principiū actionis. ¶ Quātū ad ſcōm articulū. primo videndū eſt de illa drīa in ſe. ſcdo de intentione phi circa ipam. ¶ De primo ſciendū eſt q̄ prima diſtictio potentie actiue ē ſm diuerſum modū eliciendi actionē. Q: eī potentia agat circa obiectū hoc vel illud licet aliquo mō diſtinguat vel oſtēdat diſtinctionē potētiaꝝ: nō tn̄ īmediate. Nō eī potentia cōpat ad ſubiectū vel obiectū circa qd opat niſi mediante opatiōe quā elicit hoc vel illo modo. Iſte autē modus eliciendi ꝓpriā opationē nō poteſt eſſe in genere niſi duplr: q: potētia actiua aut eſt determinata de ſe ad agēdum ita q̄ quātū eſt ex ſe nō poteſt non agere quādo nō impedit ab extrinſeco aut nō eſt ex ſe determinata: ſed pōt agere hunc actum vel oppoſitū: pōt etiam agere vel nō agere. Prima potentia dicit cōiter natura. ſcda volūtas: vnde prima diuiſio pncipioꝝ actiuoꝝ eſt in naturā et voūltatē ſeu ꝓpoſitū ſicut patet ex ſcdo phicoꝝ. Si querit cā hui⁹ drīe quare ſic natura tm̄ eſt vni⁹ determinate.i. cuiuſcūq̄ vel quorūcunq̄ eſt determinate ex ſe eſt illi⁹ vel illoꝝ voluntas aut eſt oppoſitoꝝ indeterminate. ¶ Dicendū q̄ nulla eſt cauſa hui⁹: ſicut enim effect⁹ īmediat⁹ cōpat ad cām inmediate ex ſe ꝛ primo ſiue cauſa media alioq̄n iret in infinitū: ita cauſa actiua īmediate videt ſe habere īmediate ad ſuā actionē inquātū illā elicit: nec eſt dare aliam cām quare ſic elicit niſi q: ē talis cauſa: ſicut eī calidū calefacit q: calidum: ſic voluntas vult ꝛ non vult q: talis potētia. ¶ Sed hic eſt vnū dubiū qn̄ voluntas reducit ad actū: ſi eſt indeterminata ex ſe ad agendū vel nō agendū? Reſpōdeo: duplex eſt indetermiatio: quedā ē inſufficientie ſiue ex potentialitate ꝛ defectu actualitatis: ſicut materia nō hn̄s formā eſt indeterminata ad actū forme. Alia eſt indeterminatio ſup habūdantis ſufficientie q̄ eſt ex illimitatione actualitatis vel ſimpliciter vel quodāmō. Primo mō īdetmiatū n̄ reducit ad actū niſi prius determinet ab alio ad formā. ſecūdo modo indeterminatū pōt ſe determi-

nare. Si enī hoc posset habendo actū li-
mitatū multo magis potest hn̄do actū il
limitatū: q᷑ tūc nō careret aliquo: qđ fu
it simplr̄ p̄ncipiū agendi: alioqn đs q̄ est
sūme indeterminatus ad q̄cūq; actōnem
in determinatōe illimitationis non pos-
set aliq̄d agere: qđ ē falsū. Indetermina-
tio aūt q̄ est ī volūtate nō est materialis
nec ip̄fectōis inquātū ip̄a ē actiua: sed ē
excellentie et potentie aliqualit̄ illimita
te nō alligate ad determīatū actū: iō pōt
seip̄am determinare. De scđo videtur h̄
dubium qn̄o ea q̄ dicta sūt faciūt ad intē
tionem ph̄i: q᷑ ip̄e nō ponit drn̄iam in
ter naturā et volūtatē sed inter potentiā
ratōnalē et irrationalem: p̄ rōnalē solū
intelligēs intellectū vel sciam: vt patet ī
littera. R̄ndeo q̄ intellectus et volūtas
pn̄t comparari vel ad actus p̄prios quos
eliciūt. vel ad actus aliaꝝ potentiarum
inferiorū in quibus habēt aliquā causa-
litatē: puta intellectus ońdendo et diri-
gendo: volūtas inclinando et impando
Et patet q̄ prima compatio ē eēntialior
Primo mō intellectus cadit sub natura
Est enī determinatus ex se ad intelligen
dū et nō habet in potestate sua intellige
re et nō intelligere: assentire et nō assen-
tire p̄posito. Volūtas aūt opposito mo-
do se habet ad actum p̄p̄um eliciendum
vel nō eliciendū. Et p̄pter hoc in diuis
ponūtur due p̄ductōes: vna p̄ modū na
ture cuius p̄ncipiū est intellectus ita q̄
intellectus est idē principiū cū natura.
Alia p̄ductō ponit̄ ī diuinis p̄ modum
volūtatis. Loquēdo ḡ sic intellectus ca
dit et ponit̄ sub potētia irrationali. Ni-
hil enī ē formaliter liberū nisi voluntas
Scđm hāc ergo p̄mam compationē nō
loquit̄ hic. p. de intellectu. Secūda aūt
cōpatio videtur q̄si accidētal̄: q᷑ ille po-
tentie nō compant̄ ad actus aliarū potē
tiaꝝ nisi mediātib⁹ actibus p̄prijs: vt vi
det̄: q̄ q̄dem actus p̄prij sūt priores illis
alijs actibus: ꝛ hoc mō intellectus nun-
q̄ est principiū alicuius opatōis exterio
ris sine volūtate cōcurrente et determi-
nante intellectū. ꝛ hoc mō loq̄tur hic. p.
de intellectu et alibi frequenter. V̄n̄ de
volūtate vel nunq̄ vel parū loq̄tur arist.
p̄ut distinguit̄ ab intellectu: et loq̄tur đ
intellectu practico q̄ est p̄ncipiū opatio-
nū exterioꝝ dirigēdo potētias exeq̄ntes
vbi sp̄ cōcurrit volūtas impans executi-
onē opis. V̄n̄. p. aliqn̄ dicit naturam cō
tra artem: aliqn̄ cōtra intellcm̄: aliquan
do cōtra volūtatem et p̄positū: qđ patet
q̄ p̄ oīa illa intelligit vnū principium
in actōibus: q᷑ ad opus artis cōcurrunt
ista tria intelligentia vnū principiū p̄fe-
ctū artificialiū. Ex quo patet q̄ potētia
rōnalis dupliciter sumi pt̄ sc; cōplete ꝛ
incomplete. Incompleta quidē potētia
rōnalis ē intellectus vel ars vt p̄cedunt
voluntatem: et de tali videt̄ hic loq. p.
cum dicit q̄ optet ipsam determinari p̄
volūtatē aut p̄ p̄heresi: q᷑ sc; respectu
extrinseci non pt̄ aliq̄d nisi determīetur
p̄ volūtatē aliūde. Volūtas enī determi-
natia intellectus ē potētia rōalis cōple-
ta: vel saltē cōcurrit ad completam: ꝛ sic
verū est potētiā rōnalē eē oppositoꝝ mō
preexposito. ¶ Sed ɔtra p̄dicta arguit̄
sic: Primo cōtra illud qđ dt̄. p. q̄ potētia
rationalis est ad opposita: q᷑ si sic: ergo
aliq̄s pōt simul agere opposita. Conse-
quens est falsum: vt videtur hic in litte-
ra: ergo et antecedens. p̄batio conseq̄n
tie: quia habens potentiam potest in il-
lud cuius est potentia illa: ergo habens
potentiam ad opposita potest simul op-
posita. ¶ Secundo arguitur contra illđ
quo dicit q̄ potentia irrational̄ est tan-
tum vnius oppositi. q᷑ forma solis est po
tentia rationalis: quod patet: sed forma
solis est oppositoꝝ: ergo potentia irrati-
onalis erit oppositorū ꝛ nō vnius tantū.
Minor patet q᷑ sol pt̄ in oppositos effe-
ctus: dissoluit enī glaciem ꝛ constringit
lutum. Confirmatur: q᷑ in hoc nono di
citur q̄ omnis potētia est contradictōis
Et declarat hoc. p. etiā ī potētijs actis.
¶ Ad primum nego consequentiam: po
tentia enī rationalis cuiusmodi est volū
tas est contrariorum nō simul fiendarū:
sed pōt se determinare ad alterutrū op-

posito℞. ¶ Ad pbatõnem dicendũ sicut .p. dicit et respondet in littera q habẽs potentiã rõnalẽ nõ habet potentiam faciendi opposita simul licet habeãt potentiã simul ad opposita Unde ibi est simultas potentie nõ potẽtie simultatis. Contra ĩ isto nũc in q̃ est vnũ oppositũ quero an aliud possit in eodem in esse an non. Si sic habet ppositũ vt videt qr opposita simul sũt. si non poña illa in hoc nũc ñ est nisi vnius oppositi. Respondeo q in eodẽ nunc pt agere ad opposita nõ ĩ sensu compõnis sed in sensu diuisionis: qr sicut contingẽter se habet ad vnũ ita ad reliquũ: sicut in eodem nũc quo sortes sedet iã põt non sedere in sensu diuisionis qr contingẽter sedet: igit nõ sequitur q possit in oppossita simul. ¶ Ad secũdum dicendũ q forma solis sicut quecũq forma naturalis si ẽ illimitata et principiũ oppositorum in diuersis materijs: sicut ẽ illorum determinate: sicut illa forma q̃ ẽ vnius est illius determinate: qr nõ est in potestate sua alterutrum illorum agere presente passo receptiuo huius forme et illius: sicut nec si esset vnius tãtũ: vnde sol pñte passiuo liquefactibili sic liquefacit quod nõ põt nõ liquefacere. Similiter se etiã habet pñte passo cõstringibili. Potẽtia aũt rationalis puta voluntas agens siue circa hoc obiectũ siue circa illud nõ ẽ pñcipiũ ex se determinatum sꝫ ẽ ptãtiẽ determinatiuũ sui ad alterutrum: ita q circa qdlibet põt agere et nõ agere. ¶ Ad cõfirmationẽ dico q omnes potentie passiue sunt ex se contradictionis: actiue aũt sicut hic dicit. p. non ex se sed quasi per accidẽs et aliunde quatenus passiuũ pt adesse vel abesse: sꝫ hoc accidit potentie actiue: qr si sit irrationalꝰ necessario agit pñte passo ꝛ remoto omni impedimento non autẽ sic rationalis potentia: ꝛc.

Explicit liber nonus metaphisice.

Incipit decimus metaphisice.

Unum vero dicitur multis modis. ꝛc.

v ¶ Postq̃. p. in nono determinauit de ente fm q diuiditur p potentiã ꝛ actũ: hic consequenter determinat de vno qd conuertitur cum ente. Et primo determinat de vno fm se: deinde per comparationem ad multa. Circa primũ dimisso vno per accidẽs ponit quattuor modos vnius per se. Primus modus est scdm quem continuum dicitur vnum. Aliqd autem dicitur continuum multipliciter. Uno modo p artem vel violentiam: vt ĩ his que continuantur clauo vel colla vꝉ aliquo vinculo. Alio modo p naturam: ꝛ hoc dupliciter; qr vꝉ ipm est vniforme vt linea recta vel circularis vel non ẽ totum vniforme sicut due linee constituentes angulum in quo continuantur. Dicit aũt q inter hos modos continuũ dicitur magis vnum quod est vniforme: vt linea recta vꝉ circularis. Nã talis linea oportet q habeat vnum motum. Non enĩ pt esse q vna pars eiꝰ moueatur ꝛ alia q̃escat sed tota simul et vno motu moueatur ita q eius motus est vnus et indiuisibilis loco et tempore. Loco quidem: quia versus quamcunq partem loci mouetur vna pars continui ꝛ alia. Tempore vero: quia quãdo mouetur vna ꝛ alia sed in duobus continuis constituentibꝰ angulum: hoc non contingit. Possumus enĩ imaginari q vna linea quiescat ꝛ alia moueatur ei appropinquans ꝛ minorem angulum constituens. Aut ab ea elongata et constituens angulum maiorem: vel etiã possumꝰ imaginari q vtrũq moueatur in diuersas partes: ꝛ io dicit q illud continuum est magis vnum cuiꝰ motꝰ est indiuisibilior et magis simplex. ¶ Secundus modus vniꝰ fm quẽ aliquod totum habens aliquam formam vel speciem dicitur vnũ sicut animal di-

citur vnum:ita q hoc vnum vltra vnita
tem quantitatis addit vnitatem que est
ex forma ſm quam aliquid ē totū ⁊ ſpe-
ciem habens. ¶ Terti⁹ modus quo ali-
quid dicit vnum est q̄ aliqȯ apprehēdit
indiuiſibili apprehenſione ⁊ hoc dupl'r.
Primo eñ ipm ſingulare eſt vnū ⁊ in-
diuiſibile qȯ nō poteſt predicari de mul
tis. Secūdo vo vniuerſale vt ſpēs dici
tur vnū non q dicat vnam naturam nu-
mero in multis:ſed qꝛ intellectus appre
hendit vt vnū idem in quo oĩa ſingu-
laria couenīūt. Reducit aūt ariſtoti. hos
quattuor mōs ad vnā rōem vnius. Naȝ
ꝓpe vnū ē ens indiuiſibile:ſȝ ī ꝑmis du
obus mōis dicit vnū qꝛ mot⁹ ē indiuiſi-
bilis. In alijs vo duobus qꝛ apphenſio
eſt indiuiſibilis. Ex hac aūt rōe vnius qꝛ
ſcȝ eſt indiuiſibile oñdit ariſt. q ei cōpe-
tit rō mēſure: menſura nihil aliud ē niſi
id q̄ q̄ntitas rei cogſcit. Illud aūt quod
eſt menſura ſeu ꝑ q̄d q̄ntitas rei cogſcit
optet q ſit minimū et indiſibile ſeu ſim-
plicit vt vnitas:vl ſm q̄d ſiue ſm aliquā
indiuiſibilitatē ſm q placuit auctori in-
ſtituentiū tale quid ꝓ mēſura:ſicut ē mē
ſura pedalis. Q aūt menſura opteat eē
aliq̄d indiuiſibile oñdit:qꝛ hec ē certa a
qua non pōt aliq̄d auferri vel addi:⁊ idȯ
numer⁹ ē certiſſima menſura: qꝛ vnum
quod ē ꝑncipiū numeri ē oĩno indiuiſi
bile nullā additōem vel ſubſtractōeȝ ſu
ſcipiēs manet vnū. Sȝ mēſure generis
quātitatis imitātur hoc vnū qȯ ē indiui
ſibile accipiētes aliq̄d minimū ꝓ mēſu-
ra ſm q poſſibile ē: qꝛ ſi accipent aliqȯ
magnū vtputa ſtadiū in lōgitudinib⁹ et
talētū in ponderibus lateret ſi aliud mo-
dicū ſubtraheret vel adderet: ⁊ hoc ma-
nifeſtat. p. in velocitate motuū. Homīes
eñ mēſurāt mot⁹ ſuos ſm motū ꝑmi mo
bilis ſcȝ motū diurnuȝ q̄ ē mot⁹ ſimplex
ſeu vniformis et velociſſimus habēs mi
nimū de tpe. ¶ Cōſequēter oſtendit. p.
q rō mēſure ꝑmo ineſt quātitati diſcre-
te ſiue numero ⁊ maxime vnitati. qȯ pro
bat:qꝛ q̄ntitas rei cognoſcitur ꝑ vnum:
aut numerū:per vnum quidem cum di-
cimus vnum ſtadium vel vnum pedem.
Per numerum vo ſicut cum dicim⁹ tria
ſtadia vel tres pedes. ¶ Alterius auteȝ
omnis numerus cognoſcitur per vnum
eo q vnitas aliquotiens ſumpta quem-
libet numerum reddit:vnde relinquitur
q ratio menſure primo ineſt vni.

¶ Deinde oſtendit q ratio menſure diri
uatur a numero et vno ad alias quanti-
tates:qꝛ ſicut vnū quod eſt menſura nu-
meri quod eſt indiuiſibile ita in omnib⁹
generibus quantitatis aliquid vnum in
diuiſibile ſm quid eſt menſura et princi
pium ſicut in menſuratione linearum v-
tuntur homines quaſi indiuiſibili men-
ſura pedis.

¶ Inſuper dicit q circa menſuras conſi
derandum eſt q metrum vel mēſura de-
bet habere quandam conuenientiam cū
menſurato:ſicut longitudo eſt menſura
longitudinum et latitudo latitudinum:
et vnitas numerorum qui ex vnitatibus
componuntur.

¶ Conſequenter oſtendit qualiter men
ſura transfertur ad quedam ſimilitudina
rie dicens q cum ſit dictum q menſura
eſt qua quantitas rei cognoſcitur nos di
cimus ſcientiam eſſe menſuram rerum
ſcibilium: et ſenſum rerum ſenſibili-
um:quia ſcientia cognoſcimus ſcibilia:
et ſenſu ſenſibilia. Sed hoc eſt ſimilitu-
dinarie: quia ſm rei veritatem ſcientia
et ſenſus magis menſurantur q̄ menſu-
rent. Non enim quia nos aliquid ſcim⁹
aut ſentimus ideo ſic eſt in rerum natu-
ra:Sed quia ſic eſt in rerum natura:idȯ
vere ſcimus vel ſentimus. Unde in ſci-
endo et ſentiendo ſic menſuramur ꝑ res
que extra nos ſunt ſicut mēſuramur q̄n-
ti ſumus in corpore per menſuram cubi-
talem extra nos exiſtentem corpori no-
ſtro applicatam:ita q ſicut cubitus exte
rius appoſitus eſt menſura corporal' no-
ſtri:ita res ſcite vel per ſenſum apprehē-
ſe ſunt menſura per quas poteſt ſciri v-
trum vere cognoſcimus aliquid per ſen
ſum vel per intellectum. ¶ Ad euiden-
tiā huius ſciendū q duplex eſt ſcīa:q̄dā

speculatiua q̄dā practica. Practica ē du
plex vt dictum fuit sexto huius. Quedā
enī practica est ordinatiua ipsius opera-
rij: et hec est practica vniuersalis. Que-
dam est operatiua inmediata: et hec est
practica ꝑticularis. Loquendo de scīē-
tia speculatiua et practica primo mō ip-
sum scibile mensurat sciētiā pro quanto
talis scientia causatur a rebus: sed loq̄n
do de scientia opatiua ipm scibile habꝫ
ratione mensurabilitatis: ⁊ ipa sciētia ra
tionē mensure ex eo ꝙ artificialia causāt
a scientia practica: q: vnumq̄dqꝫ artifici-
aliū ſm hoc perfectum est: q: est ad simi-
litudinē artis: ⁊ hoc modo se habēt om-
nia naturalia ad scientiā dei sicut artifici
alia ad sciam nostrā: q: scientia dei ē cā
rerum: ita ꝙ scientia dei est mensura na
turalium. ¶ Deinde mouet arist. quod-
dam dubium vicꝫ vtrū vnū sit substantia
aliqua ꝑ se subsistēs eodē modo quo po-
nebant platonici. Ad quod respōdet ꝙ
non: q: sicut dcm̄ est in septimo hui⁹: nl
lū vnum potest esse substantia que scꝫ sit
ꝑ se subsistens. ¶ Deinde dicit ꝙ cū ens
et vnum repiantur in om̄i genere ⁊ vnū
habeat rōem mensure oportet ꝙ in om̄i
genere sit metrum et mēsura omniū illi⁹
generis: vt in genere colorūꝫ albedo est
mensura cū sit primū in coloribus. qd̄ ꝓ
bat: q: colores medij generātur ex albo
et nigro: et ista sūt posteriores. Nigrum
etiā ē posterius albo cū in nigro sit mo-
dicū de luce que facit colores. ¶ Ad cu-
ius euidentiam sciendū ꝙ duplex ē men
sura: quedam mensurās ꝑ replicatōem:
sicut pars aliquotiens sumpta reddit to
tum: et hoc proprie spectat ad genus q̄n
titatis. Alia est mensura ſm perfectōeꝫ
et ista reperitur in omni genere: et d̄ hac
loquitur hic: sic enī albedo est mensura
colorum: q: ſm ꝙ colores magis acce-
dūt ad albedinē sunt perfectiores: ⁊ ſm
ꝙ magis recedūt ab albedine sunt imꝑ-
fectiores. Similiter homo est mensura
in genere animalum: ⁊ sic de alijs.
¶ Notandū insuꝑ ꝙ. p. hic dicit et ī de
sensu et sensato ꝙ colores medij generā
tur ex albo ⁊ nigro nō intendit ꝙ media
contrariorū sint vere composita ex extre-
mis: q: huiusmōi sūt forme simplices. vt
enī dicit auctor sex principioꝝ: forma est
compōni contingens simplici et inuaria
bili essentia consistēs. Scōm ergo Sco-
tum. xv. dist. secūdi sentētiarū: pħs acci
pit compōnem pro quadā conuenientia
et quasi continentia virtuali: q: scꝫ me-
dia magis conueniūt cum extremis q̄ ex
trema inter se eodem modo quo mixtuꝫ
dicitur compōi ex elementis nō ꝙ mane
ant in mixto ſm esse nec intensuꝫ nec re
missum: sed ꝙ quodlibet mixtum habet
maiorem conuenientiam cum elemētis
q̄ elementa inter se. vnde et forme ele-
mentorum dicuntur virtualiter manere
in forma mixti: vt dictum est in primo li
bro de generatōne.

Opponuntur autem vnum
et mul. ⁊c. ¶ Hic determinat Aristoti-
les de vno per comparationem ad mul-
titudinem. Circa quod duo facit: primo
enī determinat de vno ⁊ multitudīe. se-
cundo de contrarietate eo ꝙ cōsequitur
multitudinem. Circa primum dicit ꝙ
vnum et multa opponuntur contrarie.
¶ Circa quod notandum ꝙ licet vnum
et multa se habeant sicut indiuisibile et
diuisibile que videntur opponi ſm pri-
uationem et habitum: tamen hoc nō ob
stante vnum et multa opponūtur cōtra-
rie. Oppositio enī que est ſm priuatio-
nem est principium quodammō opposi-
tionis que ſm contrarietatem. vnde vo
catur a pħo in hoc decimo prima contra
rietas semper em̄ vnum contrartorum ē
priuatio alterius sed non priuatio pura
cum vtrunqꝫ sit aliquid positiuū. Licet
ergo vnitas dicat negationem vel priua
tionem diſionis tamen vnū et multa op
ponuntur contrarie: quia vnū vltra hoc
dicit aliquid positiuum: vt dictū ē quar-
to huius. ¶ Sed hic oritur vnum dubi-
tu in videtur enim impossibile ꝙ vnuꝫ ⁊
multa opponantur contrarie. q: vnum
constituit multitudinem: vnum autē cō

trariorũ nõ constituit aliud sed destruit: ❡Ad hoc dicendum: ꝙ cum contraria differunt ꝯm formam: se habent enim vt forme maxime distantes: vt statim dicetur: ideo cuꝫ dicimus aliqua esse contraria accipiendum est vtrũꝗ eorum ꝯm ꝙ habet formam: nõ aũt ꝯm ꝙ ẽ pars habentis formã. Corpus eñi ꝯm ꝙ absꝗ anima accipitur vt formam habẽs opponitur aĩali: vt inanimatũ animato. Sꝫ ꝯm ꝙ accipitur vt pars animalis ⁊ vt informatũ aĩa non opponiꝛ animali sed ẽ eius pars materialis. Sic etiã videmus in numeris. Nã quaternarius cõsideratus ꝯm se ⁊ ꝯm suam ꝓpriam formam ẽ diuersa species a quinario. Si vero consideratur vt includitur in quinario ⁊ est pars ipsius: sic nõ distinguitur specie ab eo. ❡Ad propositũꝫ siľr dico ꝙ vnũ ĩ se acceptũ vt habẽs suam propriam formã opponitur multitudini: qꝛ sic non ẽ multa nec econuerso. Si vero vnum consideratur vt quoddã ĩcompletũ ⁊ ꝓut includitur in multitudine et vt est eius pars: sic non opponitur ei. ❡Quo ad secũdũ in quo. p. determinat de cõtrarietate notandũ ꝙ sicut idẽ simile equale cõsequũtur vnũ: idem eñi est vnũ in substãtia siľe vnũ qualitate equale vnũ in quãtitate. Sic diuersũ dissimile et inequale consequũꝛ multitudinẽ. Et qꝛ cõtrarietatis ẽ quedã differentia seu diuersitas: ideo ħ de cõtrarietate tractat dicẽs ꝙ cõtrarie sũt forme que sƀ eodẽ genere a se distãt. ❡Ad cuius euidentiam dicit aristotiles cũ ea q̃ dr̃ũt genere nõ sunt compabilia ad inuicem vt dictum ẽ sept ĩo phisicoꝝ: ideo non est accipere in illis magis ⁊ minus differre: et ꝑ cõsequẽs nec maxime: ideo in differentibus genere nõ est maxima dr̃ñia. Quo ad illa vero que differũt spẽ oportet maximam dr̃ñtiam esse inter cõtraria: qꝛ generatõnes mutue fiunt ex contrarijs sicut ex vltimis. Licet eñi medium generetur ex extremo vľ ex medio ⁊ econuerso: vt pallidum ex nigro vel ex rubro: non tamẽ hmõi generatões sũt ex duobus q̃si vltimis. Cũ eñi generatõ ex nigro procedit ad pallidũ adhuc vlteriꝰ potest procederere aliquod magis dr̃ñs sed cũ iam peruenerit ad albũ nõ potest vlterius magis procedere ad aliqđ magis differens a nigro. ⁊ sic ibi est status sicut in vltimo. Et propter hoc dicit ꝙ generationes fiunt ex contrarijs sicut ex vltimis: sed manifestum est ꝙ differẽtia extremorum semper est maxima: ergo sequitur ꝙ inter ea que differũt specie differẽtia contrariorum est maxima. Et hꝰ infert pħus ꝙ non contingit plura esse contraria vni: quia cum contrarietas sit maxima et quasi perfecta differẽtia quasi vltimorum: vnius autem distantie nõ possunt esse plura vltima ꝙ̃ duo. Sic enim videmus ꝙ vnius recte linee sunt duo puncta extrema: nec iterum vltimo est vlterius aliquid. Unde impossibile si contrarietas est vna maxima distantia ꝙ vni contrariorum contrarientur aliq̃ duo quasi vltima.

❡Deinde ostendit aristoti. modos quibus aliqua dicuntur contraria seu priuatiue opposita. Aliqua eñi dicuntur contraria quia habent in se contraria: vt ignis et aqua. Alia vero quia actu faciunt contraria: vt calefaciens et frigefaciens. Alia vero quia sũt virtualiter actiua taliꝫ: vt calefactiuũ et frigefactiuũ. Quedam vero quia sunt actões vel passiones contrariorũ vt calefieri et frigefieri. Aut per hoc ꝙ sunt abiectiones dictorũ vt corruptio caliditatis ⁊ frigiditatis.

❡Consequẽter cõparat aristo. cõtrarietatẽ ad alias oppositõnes dicens ꝙ cuꝫ sint quattuor genera oppositionis: vt dictum est quinto huius. Primũ est cõtradictio. Cuius ratio est: quia cõtradictio includitur in omnibus alijs tãꝙ primꝰ et simplicissimus. Opposita eñi ꝯm q̃dcunꝗ genus oppositionis impossibile ẽ simul existere. Quod quidem contingit ex hoc ꝙ alterum oppositorum habꝫ negationem alterius de ratõe sui: sicut de ratione ceci est ꝙ sit non videns. Et de ratione nigri ꝙ sit non albũ: et de ratiõe filij ꝙ sit non pater eius cuius est filius.

Contrarietas tamen et contradictio non sunt omnimode idem: quia in contradictione non est aliquod medium: vt dictum est quarto huius. Contingit autem inter contraria esse aliquod medium. Item privatio et contradictio non sunt idem absolute: quia licet privatio sit quedam contradictio inquantum vnum privatiue oppositorum sit negatio alterius: Tamen privatio proprie sumpta supponit subiectum aptum natum. Contradictio autem de sui ratione nec ponit existentiam subiecti nec aptitudinem in subiecto. Unum enim extremorum contradictionis verificatur de ente et de non ente: vt animal non videt et non ens non videt. ¶ Notandum autem loquendo de privatione quod .p. hic dicit quod generationes fiunt non solum ex forma seu habitu forme ad privationem: sed etiam econuerso ex privatione forme et speciei ad habitum.

¶ Ad cuius evidentiam sciendum quod privatio est duplex: quedam que habet immediatum ordinem ad subiectum: nec respicit subiectum mediante forma. exemplum tenebra respicit medium isto modo immediate: quia si nunquam fuisset ibi lux esset tamen tenebrosum: vt in genesi. quando nondum erat lux fuerunt tenebre. et de isto modo intelligitur auctoritas phici: sicut enim hoc modo est transitus ab habitu ad privationem: sic potest esse econuerso: aer enim de lucido fit tenebrosus et de tenebroso lucidus. Alia est privatio que habet ordinem ad subiectum: non tamen nisi mediante forma quatinus est quedam corruptio illius forme. Exemplum: cecitas respicit obiectum hoc modo mediante visu: et mors corpus mediante vita. Non sic autem est de privatione primo modo dicta: quia dato quod aer nunquam fuisset luminosus nihilominus esset tenebrosus: et de illa intelligitur illud quod habetur in predicamentis: quod a privatione in habitum non fit regressus scilicet naturaliter loquendo. Aliter potest dici et forte melius: quod quedam est privatio cuius habitus est a principio innata cuiusmodi est cecitas: quia visus est a principio intrinseco. Alia est privatio cuius habitus est a principio extrinseco: vt tenebra in medio. De prima intelligit aristotiles in predicamentis non de secunda. ¶ Alterius dicit .p. quod licet non in omni genere sit contrarietas specierum: in omni genere tamen est contrarietas differentiarum. Omnes enim differentie divisi generis dividendo vsque ad individua sunt differentie contrarie cum vna earum non tantum dicat privationem alterius: sed ponat aliud positiuum. Irrationale enim non tantum privat vel negat differentiam sibi oppositam scilicet rationale sed vltra hoc ponit aliquod positiuum: cum ex ipsa et genere habeat constitui aliqua species. De hoc nota ea que dicta sunt secundo capitulo quinti phisicorum. ¶ Postremo dicit aristo. in hoc decimo quod corruptibile et incorruptibile differunt genere.

¶ Pro quo notandum quod duplex est genus scilicet phisicum et logicum. Primum genus dicitur subicibile siue materia siue subiectum. Unde illa dicuntur idem genere illo modo quecunque habent idem subiectum vel materiam communem circa quam possunt habere transmutationem mutuam et que non habent non sunt idem genere hoc modo. De hoc genere dicit .p. in hoc decimo: Genere quidem differunt quorum non est communis materia nec generatio adinuicem: et de tali genere loquitur .p. hic quando dicit quod corruptibile et incorruptibile differant genere. Incorruptibilia enim vel non habent materiam secundum philosophum vt videtur dicere octauo huius: vel si habent non tamen talem quod possint cum corruptibilibus habere mutuam transmutationem: quia iam non essent incorruptibilia. Secundum autem genus scilicet logicum et predicabile est aliquod commune quod est predicabile de pluribus in quid differentibus specie. Unde illa dicuntur idem genere isto modo quecunque sub aliquo tali communi continentur predicabili de ipsis in quid: et de tali genere non intendit .p. Substantia enim corporea et incorporea sed habent vt corruptibile et incorruptibile et tamen habent aliquid commune predicabile in quid scilicet substantiam et intelligendo de incorruptibili creato et finito ad excludendum primum ens quod ratione sue illimitationis est extra genus omnino cum omne in genere existens sit limitatum et finitum.

q

Uod q̄dē sapiā.

De substātia quidem theorica. ⁊c.

Postq̄. p. in libris precedentibus determinauit de ente inquantum ens: hic consequenter intēdit determinare de principijs et causis entium scʒ substātijs separatis a materia siue de deo et alijs intelligentijs. Circa qđ primo recolligit ea q̄ dicta sunt tam in isto libro q̄ ī libro phisicoꝝ vtilia ad cognitōnem substantiarū separatarū. Secūdo de ipis substantijs inquirit circa medietatem: xij. libri. De p̄mo sufficiāt q̄ dicta sūt ī p̄cedeñ. Quo ad secūdū vero pmo ostēdit esse aliquā substantiā sempiternā ī materialē ⁊ īmobilē Secūdo inquirit de eius vnitate ⁊ plalitate: et Tertio de eius operatōe. ¶ Circa primū arguit sic: Motus celi ē etern⁹ ergo ē dare aliquā substantiā sempiternam mouentem celum. Probatur antecedens: q2 tempus nunq̄ incepit nec definet: ergo nec motus celi cum temp⁹ sit eius passio. Q2 autē tempus nunq̄ incepit nec desinet p̄batur: q2 si tempus aliquādo incepit aut aliquādo desinet seq̄tur q̄ prius fuit non esse tpis q̄ temp⁹: sed hoc non potest esse: vt videtur: quia non ē possibile esse pri⁹ et posterius nisi sit tēpus cū nihil sit aliud tempus q̄ numerus priorū et posterioꝝ: ⁊ sic sequitur q̄ tempus fuerit anteq̄ esse inciperet: et q̄ sit postq̄ esse desierit. ¶ Sed sciendū q̄ hec ratio phi non est demonstratiua: nō enī si ponimus tempus quandoq̄ incepisse oportet ponere prius nisi imagiatū: sicut cū dicimus extra celuʒ non ē corpus: ly extra non est nisi quid imagiatū. Sicut igit̄ extra celum nō oportet ponere locū q̄uis extra videat̄ locū significar̄ ita non est necessariū q̄ tēp⁹ sit prius q̄ incipiat: nec postq̄ desinet. ⁊ licet pri⁹ ⁊ posterius videant̄ tempus significare. Sed q̄uis rōnes phi probantes sempiternitatem motus et temporis non sunt demōstratiue: tamen ea que probantur de inmaterialitate p̄me subie ex necessitate sequūtur: q2 si nō fuerit motus etern⁹ necesse est q̄ fuerit p̄ductus ī esse ab aliquo preexistente. et si hoc nō fuerit eternum oportet iterū q̄ sit p̄ductū ab aliq̄: ⁊ cum nō sit p̄cessus in infinitū in causis seu mouētibus et motis: vt in secūdo p̄batum ē: necesse est ponere aliquam substantiā sempiternā et sūme necessariam: ⁊ p̄ consequēs inmaterialē ita q̄ ei⁹ substātia sit actus: q2 si in ei⁹ subā admisceret̄ materia seu potentialitas aliq̄ cōtingeret iam nō esse: et sic non esset sempit̄na et sūme necessaria. Est ergo inmaterialis et penitus inmutabilis. Cum autē talis substantia sit īmobilis ⁊ sit mouēs non motū: oportet q̄ moueat: sicut intelligibile ⁊ desiderabile: talia enī mouent nō mota: vt patet tertio de anima. Dicitur autē primum mouens mouere sicut appetibile: quia motus celi ē p̄pter ipsum tanq̄ propter finem causatus ab aliquo mouente proximo quod mouet p̄pter primum mouens inmobile vt assimulet se ei in causando ⁊ explicet in actum id quod est in virtute in primo mouente. Non enī est motus celi p̄pter generationem vel corruptionem inferioꝝ: vt p̄pter finem cum finis sit nobilior eo quod est ad fineʒ. ¶ Quia vero delectatō seq̄tur operationem actualem alicuius intelligentis et desiderātis: vt patet ex. x. ethicoꝝ: ideo sequitur q̄ in illa intelligentia qua intelligitur primum mouēs quod est primum intelligibile ⁊ optima substantia est maxima delectatio. Et q2 p̄pter vnūquodq̄ tale ipm magl seq̄tur q̄ quicq̄d diuinum ⁊ nobile: sicut ē intelligere et delectari reperitur in intellectu attingēte mlto magl inueniat̄ ī intelligibili p̄mo qđ attingit̄: et iđo cōsideratō q̄ ipe ds se ipm intelligit ē delectabilissima ⁊ optima. ¶ Circa secūdū inq̄rit phs de plalitate subarū īmaterialiū seu intelligentiarum: et ponit numerū earuʒ s̄m numerū motuū orbiū celestium. ¶ Iuxta qđ notandū q̄ quidam posuerunt phm

dixisse intelligentias omnes esse virtu-
tis infinite ⁊ quosdam deos: sʒ hoc ꝯm
Scotū ī qōlibetis ei male imponitur. nul
li enim auctori imponenda videtur esse
falsa sententia nisi habeatur expresse ex
dictis eius. Sed angelum seu intelligē
tiam esse ens infinitum ⁊ a se siue deum
nō solum esse falsum: sed etiam valde ab
surdum esse videtur nec legitur in littera
eius expresse: īmo oppositum patet ꝑ di
cta eius quare non est ei imponendum
Qđ autem oppositum sit de intentione
eius patet in hoc duodecimo qꝛ inferi⁹
capitulo vltimo cōcedit omnia entia ha
bere inter se ordinem et etiam magis
ordinē essentialem ad vnum primū. Sʒ
infinitum intensiue non potest ordinari
alicui alteri enssentialiter nec sicut ad fi
nem quia bonum infinitū non est ꝓpter
alterum nec vt principiāti quia ipm̄ ha-
bet virtutem actiuam infinitam: ⁊ tamē
ꝯm arist. in fine hui⁹ duodecimi. Entia
nolunt male disponi nec bonum plurali
tas principatuū: vnus ergo princeps: ⁊
ꝑ cōsequens non erunt plura infinita qꝛ
tunc non essent ordinata isto modo. Qđ
autem entia nolint male disponi patet
ex hoc ꝙ vnumqđq; est optime disposi-
tionis in natura sua. Unde multomagis
oportet hoc existimari in toto vniuerso.
Item probatur illud ex mente ari. octa-
uo phisicorum vbi probat ꝙ mouens po
tentie infinite non potest inmediate mo
uere celum: ergo celum mouetur ab ali-
quo mouente īmediate finito et illud ē
intelligentia ꝓpria motrix: ergo queli-
bet intelligentia alia a prima ē finita: et
per cōsequens non deus. De intentiōe
ergo ari. est ꝙ omnes intelligētie alie a
prima sunt finite ⁊ a prima producte et
causate licet ab eterno sicut ⁊ corpora ce
lestia. hoc idem vult auicēna nono me
taphisice. caplo decimo: vbi vult ꝙ om
nis intelligentia est causata a prima: li-
cet ꝯm quendam ordinem. Dicit enim ꝙ
prima intelligentia causat scđam: scđa
autem intelligēdo primā causat tertiā
⁊ sic deinceps. Et forte in hoc explicat
pħm de modo et ordine productionis.
quia aristotiles non explicauit. Uel si di
catur Aristotilem posuisse omem intel-
ligentiam īmediate a prima productam
tunc licet auicen. contradicat sibi quan-
tū ad ordinem quem ponit tamen in pro
posito concordat ꝙ scʒ intelligentia sit
causata: ⁊ per cōsequens non deus nec
potentie infinite. ¶ Circa vero tertium
scʒ circa operationem prime intelligen-
tie mouet aristotiles quedā dubia. Pri
mum est vtrū intellectio prime intelligē
tie sit idem cum essentia sua? Et respon-
det ꝙ sic. quod probat quia si non: ergo
prima non erit optima substantia. cōse-
quens est falsum: ergo ⁊ antecedens. cō
sequentia ꝓbatur quia per intelligere est
venerabile ⁊ honorabile quod declaratur
sic: quia omnis entis in actu primo: vlti
ma perfectio in actu secūdo: quo cōiun-
gitur optimo maxime si sit actiuū et nō tm̄
factiuū: sed primum mouēs est nature ī
tellectualis: ⁊ per ꝯsequens ē actiuū: er
go vltima eius perfectio est in actu scđo
si ergo ille actus non est eius substantia
sequitur ꝙ eius substantia non erit op-
tima quia aliquid aliud erit suū optimū
cui coniūgetur per illum actum secūdū.
¶ Secundum dubium est: an intellect⁹
primi mouentis intelligat aliquid a se?
Ad quod respondet ꝙ non: quia si sic:
ergo aliquid aliud est nobili⁹ eo. ꝯñs est
falsum qꝛ ipsum est dignissimum ⁊ ho-
norabilissimuū. ꝯña ꝓbatur: qꝛ omne mo
uens vt sic est nobilius moto: Obiectuʒ
aūt est mouēs potētiam. ¶ Circa quod
notādū ꝙ. p. nō vult simpliciter negare
qn̄ de⁹ intelligat alia de se: sed qđ nihil
aliud a deo habeat rōnē motiui: nec sufi
cientis respectu intellect⁹ diuini: ⁊ hoc
mō intelligit. p. ꝙ intellect⁹ pmi nō sic
ītelligit aliud a se qꝛ tūc vilesceret: tñ h⁹
nō obstāte intelligit oīa alia a se intelli-
gēdo eēntiā in q̄ virtualiter ⁊ eminētis
sime cōtinentur ⁊ intellectui suo clarissime
ꝓsentantur: qđ sic ꝓbatur cū enim ipse sit suuʒ
intelligere: ipse est aūt ens dignissimū ⁊
potētissimū: necesse ē ꝙ suū intelligere

sit ꝑfectissimū: ꝑfectissime ḡ intelligit se
ip̄m q̄nto aūt aliq̄d p̄ncipiū ꝑfecti⁹ intel
ligit tāto magis intelligunt ī eo effect⁹
ei⁹. Nā principiata ꝯtinēt in v̄tute p̄n=
cipij. Cū ḡ a p̄mo p̄ncipio qḋ ē de⁹ de=
pendeat celū ⁊ tota terra manifestū ē ꝙ
de⁹ ꝯgnoscēdo seip̄m oīa alia ꝯgnoscit.
¶ Tertiū dubiū ē: qꝛ s̄ dictū ē ꝙ p̄nci=
piū mouēs mouet: sicut bonū ⁊ appeti=
bile. Bonū aūt qḋ ē finis alicui⁹ duplici
ter dꝛ. est eñ finis extrinsec⁹ ab eo qḋ ē
ad finē: sicut si dicam⁹ locū eē finem qḋ
mouet̄ s̄m locū. est etiā finis intra sicut
forma ē finis gn̄is oīs. forma aūt alicui⁹
toti⁹ qḋ ē vnū ꝑ ordinationē q̄ndā ꝑtiū
e st ordo ip̄i⁹. vn̄ relinq̄t ꝙ sit bonū ei⁹.
Querit ḡ. p. vtrū natura toti⁹ vniuersi
habeat bo nū ⁊ optimū .i. finē ꝓpriū q̄si
aliq̄d seꝑatū a se: vel habeat bonū ⁊ opti
mū in ordine suarū ꝑtiū ꝑ modū q̄ bonū
alicui⁹ rei naturalis ē sua forma? ¶ Ad
qḋ respōdet ꝙ vniuersū vtroq̄ mō hꝫ
bonū ⁊ finē. Est eñ aliqḋ bonū seꝑatū
qḋ est p̄ncipiū mouēs ex q̄ dependet ce=
lū ⁊ tota natura: sicut ex fine ⁊ bono ap=
petibili: vt s̄' ostensum ē: ⁊ qꝛ oīa q̄ꝝ vn⁹
est finis oꝑtet ꝙ in ordine ad finē coīcēt
Necesse est etiā ꝙ ī ꝑtib⁹ vniuersi ordo
aliq̄s inueniat̄: ⁊ sic vniuersum hꝫ bonū
seꝑatū et bonū ordinis sicut videm⁹ ī ex
ercitu. Nā bonū exercit⁹ est ⁊ in ip̄o or=
dine exercit⁹ ⁊ in duce q̄ ip̄i exercitui p̄=
sidet: sed magis est bonū in duce q̄ in or
dine: qꝛ finis est potior his que sunt ad
finē. Ordo aūt exercit⁹ ē ꝓpter bonum
ducis ad implendū ducis volūtattē ī vi=
ctorie ꝯsecutionē. nō aūt ecōuerso bonū
ducis est ꝓpter bonū ordinis. Et qꝛ rō
eoꝝ que sunt ad finē sumit̄ ex fine: ideo
necesse est ꝙ non solū ordo exercitus sit
ꝓpter ducem: sed etiā ꝙ a duce sit ordo
exercitus ita etiam bonū seꝑatū qḋ est p̄
mū mouēs est meli⁹ bonū bono ordinis
qḋ est in vniuerso. Totus eñ ordo vni=
uersi est ꝓpter primū mouētē vt scꝫ ex=
plicet̄ in vniuerso ordinato illud qḋ est
intellectu ⁊ volūtate primi mouētis. Et
sic oportet ꝙ a primo mouēte sit tota or
dinatio vniuersi. ¶ Ex p̄dictis ꝑꝫ quō
ad metaphisicum spectat cognitio dei ⁊
substātiarū seꝑatarū. ostēdit eñ hic. p.
de deo solas passiones entis. passiōes eī
entis simplices sunt vnū verū bonū. pas
siones aūt disiuncte sunt finitū ⁊ infini=
tū. necessariū ⁊ cōtingens: p̄us ⁊ posteri
us: actus ⁊ potentia ⁊c. ¶ De deo autē
ostēdit metaphisicus passiōes entis sim
plices ꝓbando de deo vnitatem qꝛ est
vnus pr̄iceps. Item veritatem ⁊ bonita
tem qꝛ est primū intelligibile ⁊ appetibi
le. Item passionuꝫ disiunctarū ostendit
nobilius diuidēs eidē cōpetere in sūmo
ꝓbādo quomodo ē ens primū ⁊ ꝑfectis
simū infinitū sūme necessariū ⁊ actualis=
simū cū ei⁹ substantia sit prim⁹ actus si=
ne mixtione cuiuscūq̄ potentialitatis ⁊
cum sit suū intelligere.

¶ Finitur ergo cōsideratio metaphisica
in deo benedicto cui est honor et gloria
per infinita seculorum secula cōpilatum
per Reuerendū magistrū fratrem Nico
laum de orbello ordinis minorū de ob=
seruantia s̄m viam scoti.

Sequuntur libri ethi corum. s̄m viā docto ris subtilis scoti.

¶ Prologus in ethicā incipit feliciter.

Extractis cōpendiose ẜm mētē doctoris subtilis Sco. duab⁹ ptib⁹ scie speculatiue sc3 rōnali ⁊ reali diuia gratia opilāte d scīa practica libet breuiť aliud fari: de cui⁹ distinctiōe a sciētia speculatiua satis dictū est p̄rio ⁊ sexto metaphisice: ideo circa hec nō est ad presens inmorandū. Diuidiť aūt scientia practica ẜm ari. sexto metaphisice in actiuā que est directiua circa agibilia seu opatiões inmanentes. Et in factiuā que est circa factibilia seu o pationes transeuntes cu iusmodi sunt artes mechanice. ¶ Actiua vero est duplex quedā eñ est supnaturaliter reuelatā sc3 theo logia que dirigit in dilectionē dei ⁊ p̄ximi. Alia autem est naturaliter acquisita sc3 scientia moralis que dirigit in actus virtutum ⁊ de hac est p̄sens intentio. ¶ De cui⁹ obiecto primo est inquirendū. Circa qd sciendū ꝙ ẜm cōmentatorē primo ethicorum: Scientia moralis est de homine quo ad animā: medicinalis quo ad corpus. quod sic declarat Sco. in prologo primi sententiaꝝ. Homo igiť poniť obiectum seu subiectū moralis scientie vel medicine pro eo ꝙ continet virtualiter omnes veritates talis scientie. Nā corpus humanum continet virtualiter rationē sanitatis. Ideo eñ sanitas hominis est talis quia corpus humanū ē taliter cōplexionatū. Similiter anima hominis cōtinet virtualiter rationē felicitatis naturalis: sicut patet primo ethicorum: vbi ex ratione anime cōcludiť ratio felicitatis naturalis hominis que est finis vltimus scientie moralis licet eius finis p̄ximus sit dirigere in actus virtutum qui vlterius ordinanť ad felicitatē naturalem: ⁊ sine quibus nō potest esse pfecta felicitas: vt videtur in sequētib⁹ Homo igiť est primum subiectum scientie moralis quo ad animam. hoc autem cōpetit sibi nō ratione ptis sensitiue in qua cōmunicamus cū brutis: sed ratiōe partis intellectiue que est libera ⁊ dn̄atur suis operationibus. quia eñ homo habet intellectum ⁊ voluntatē per que potest attingere substantias separatas in quarum speculatiōe cōsistit felicitas naturalis ẜm ari. primo hui⁹: Ideo homo potest esse felix: quia etiam pars intellectiua vt includit intellectum cū volūtate ē principiū liberū: vt declaratum fuit diffuse nono metaphisice. Unde liberū arbitrium diciť facultas voluntatis et rationis: ideo potest virtuose operari moderando passiōes appetitus sensitiui qui nō ducit s3 duciť ẜm Jo. dam. idē nō dominatur sue operationi qđ est ducere: s3 respectu sue actionis determinatur ab agente ad certam operationē: ⁊ hoc est duci. Patet itaq3 ꝙ homo vt liber est subiectum scientie moralis. ¶ Cōfirmatur: illud est subiectu3 in qualibet scientia cuius proprietates pbanť in illa scientia ex primo posteriorū: sed d homine et libero in morali scientia probātur passiones in ipsa considerate: ergo ē ibi subiectum. minor patet discurrendo p libros ethicorum in quibus pbať hominem posse fieri felicem in propria operatione virtuosu3 vel studiosū p assuefactionē: ⁊ natum esse ad virtutes. ¶ S3 contra predicta arguitur ⁊ videť ꝙ operatio humana sit subiectum in hac sciētia: quia illud est subiectum in qualibet sciētia circa qđ versatur consideratio scientie: sed moralis sciētia inquirit de actibus humanis ẜm phm̄ i p̄rio ethicoru3: ergo operatio humana erit hic subiectū ¶ Confirmať quia ista scientia diciť moralis a more. Sunt aūt mores act⁹ ɔsuetudinarij hoīm ex q̄bus frequētatis generanť habit⁹ virtutū. ¶ Rn̄deo ꝙ hec scīa dz esse de actib⁹ humanis nō tanꝙ de p̄mo eius subiecto: sed tanꝙ de passionib⁹ vel effectib⁹ sui subiecti. quia vero de cōditionib⁹ subiectorū sciarū multa dicta sunt in primo phicoꝝ ⁊ p̄mo metaphisice: iō magis succincte ptranseo.

¶ Diuidit aūt scientia moralis ꝑm eustachiū ⁊ algazelū i ethycā yconomicā ⁊ politicam. Ethica agit de moribus hominū in cōi. Yconomica vero de mō viuendi domestico. Politica vero de modo viuendi ciuili. ¶ Monastica vero q̄ est de mō viuēdi solitario non tradit ab ari. in aliquo libro ꝑticulari qꝛ documēta in ethicis generaliter tradita sufficiunt ꝓ regiē isti⁹ solitarie vite Hinc ē ꝙ ab aliquibus ethica dicit monastica: qḋ dictū potest verificari sūmēdo ꝑtē ꝓ toto ꝑ sinodochen sicut ⁊ moralis a pħo vocat ciuilis vel politica que tñ est ꝑs moralis scīe. Si aūt ethica diceret monastica quasi agēs solū de mō viuēdi solitario illud dictū esset falsum cum in libris ethicoꝝ agat de multis virtutibus necessarijs hōi ciuiliter viuenti: vt de iusticia prudentia fortitudine magnificentia liberalitate amicitia q̄re nō agit ꝑcise de morib⁹ hoīs solitarie viuentis. Dicit aūt ethica ab ethis qḋ ē mos ⁊ ycos qḋ est scīa quasi scientia ḋ morib⁹. Monastica dicit a monos qḋ est vnū. Yconomica vero ab ycon ꝙ est ymago ⁊ norma qḋ est regula qꝛ docet regulare familiā in q̄ sunt filij pricipales q̄ sūt ymago parētū. Politica vō dr̄ a polis. i. ciuitas

Ca. II

Omnis ars. Iste liber ethicoꝝ diuidit in ꝓhemiū ⁊ tractatū. In ꝓhemio ari. tria facit. ꝑmo eñi docet q̄s sit hui⁹ scientie finis ⁊ fructus. scḋo quis ꝓcedēdi modus. tertio quis auditor idoneus. Quātū ad ꝑmū ꝑmittit ꝙ oīs ars ⁊ oīs doctrina ⁊ electio ⁊ act⁹ appetit qḋdam bonū finale: qḋ sic ꝓbat qꝛ antiq̄ cōiter loquentes dixerunt bonū esse qḋ omnia appetūt: ergo cū ista quattuor sint de numero oīm sequit ꝙ appetūt qḋdā finale bonū. ¶ Ad illius euidentiā notādum ꝙ ars in ꝓposito sumit ꝓ habitu practico: ars eñi vt distinguitur a scientia ꝓprie est habitus practicus licet vnū sepe sumatur ꝓ reliquo. Doctrina autē sumit ꝓ habitu speculatiuo. Electio vero sumit pro actu volūtatis elicito. Act⁹ aūt pro imperato. Unde electio non sumit hic stricte sicut in tertio ethicoꝝ pro volitione eoꝝ que sunt ad finē sed sumitur large vt extendit nō solum ad ea que sūt ad finē: sed ⁊ ad ip̄m finem. Numerant aūt hic ista quattuor scꝫ ars doctrina electio ⁊ actus. qꝛ hec scientia versat circa operationes humanas vt dictū est. Duo autem sunt principia actuū humanoꝝ scꝫ intellect⁹ ⁊ volūtas. Intellect⁹ vero est duplex scꝫ practicus qui ꝑficit ꝑ habitum practicū qui hic dicit ars ⁊ speculatiuus qui ꝑficit per habitum speculatiuū qui hic dicitur doctrina In voluntate vero est electio ⁊ executio que omnia ordinant ad aliqḋ bonū sicut in finē. Recte ergo dr̄ oīs ars ⁊ omnis doctrina ⁊ electio ⁊ act⁹ appetunt bonū. Itē notādū ꝙ triplex ē appetit⁹ in reb⁹. quidā ē appetit⁹ naturalis qui ē inclinatio vel tēdentia q̄dā: q̄ vnaqueq̄ res naturaliter inclinat ⁊ tēdit in suū finē vel ꝑfectionē. Appetit⁹ aūt aīalis dicit qui cōsequit sensum ꝑm quem quilibet sensus inclinat ⁊ tēdit in obiectū cōueniēs ⁊ fugit discōueniēs. Sed appetit⁹ rōnalis dicit ip̄a volūtas cōsequēs ip̄m intellectū sicut sensitiu⁹ cōsequit sensum. Et differunt isti appetitus adinuicē qꝛ appetit⁹ rōnalis est formaliter liber: nō sic aīalis vl' nālis. Scḋo qꝛ appetit⁹ nālis ī pl⁹ se hꝫ q̄ alij: Nā vbicūq̄ reꝑiūt ⁊ ille ⁊ nō ecōuerso. vñ appetit⁹ sensitiuus ⁊ intellectiu⁹ vt sūt q̄dā nā habēt appetitū nālē seu inclinationē ⁊ tendentiā q̄ tendunt in suū finē ⁊ ꝑfectionē. Tertio qꝛ appetit⁹ rōnalis ⁊ aīalis in suis actib⁹ ꝑsupponūt piorē actū alteri⁹ potētie ꝯgnitiē: puta volūtas ꝑsuponit actū intellect⁹ ⁊ appetit⁹: sensitiu⁹ actū sensus Appetit⁹ aūt natural' nullū actū alicui⁹ potētie ꝑsupponit in appetēte vt appetit⁹ q̄ grauē appetit cētrū. Quarto qꝛ appetit⁹ rōnal' ⁊ sensitiu⁹ aliq̄n sumūt ꝓ potētia: aliq̄n ꝓ actu ab ip̄a elicito: non aūt

appetitus naturalis sed est quedã tendẽ tia ꝯsequẽs naturam rei nõ dñs realiter ab ipa natura rei. Appetitus aũt in pro posito sumitur ꝓ appetitu naturali. Itẽ notãdũ ꝙ bonũ sumitur hic cõmũissime ꝓ qlibȝ ꝑfectõe cõueniente rei siue sit ꝑ fectio intrinseca essentialis aut acciden talis ipam rem formalit̃ ꝑficiens siue ex trinseca sicut actus tendit in obiectum si bi conueniens: et ordinat̃ ad habitũ qui ex ipo generatur. Habitus vero inclina tur ad consimiles act⁹. Omnia ergo bo num appetunt: id est omnia naturaliter tẽdũt ad suã ꝑfectionẽ et in finẽ ad quã ordinantur. Qr aũt doctrine ⁊ artes or dinãtur ad aliquos fines bonos: vt dcm̃ est: ponit consequẽter aristo. drñiam in ter istos fines: quia q̃dam fines aliqua rum artium sunt sole operatõnes: vt mu sice cantare: quidã vero fines sunt que dã opa operata remanentia post opatõ nes: vt post opationem que est edificare remanet opus operantis scȝ dom⁹. Di cit igitur ꝙ in his artibus et negotijs ĩ quibus preter operationes sũt aliq̃ ope ra operata meliora sũt opa ipsis opera tionibus: sicut etiã artes sũt varie: sic sũt earum fines distincti: vt medicinalis fi nis est sanitas: et nauifactiue nauigatõ et militaris victoria: ⁊c. Finis etiã scienti arum sũt in perfectõne inequales: fines enĩ scientiarum architectonicarũ que si alijs principantur sunt meliores seu per fectiores finibus scientiarũ sub archite ctonicarũ seu famulantiũ: cum fines sciẽ tiarum seu artiũ famulantiũ ordinentur in finem superiorũ: sicut finis frenifacti ue qui est facere frena ordinatur in artẽ equestrẽ que vtitur freni facto et ipi fre nifactiue principãtur ei precipiẽdo. Qr eñ equestris prius cognoscit vsum et fi nem instrumenti: ideo ꝑcipit instrumen tum effici de tali materia et ĩ tali forma.

¶ Dicit vlti⁹ aris. ꝙ huiusmõi finiũ vn⁹ est optim⁹. Probat̃. Cũ enĩ nõ sit ꝓces sus in infinitũ in finibus: q: tũc desideri um naturale quo oĩes hoĩes tendũt in vltimũ finẽ esset frustra: sequit̃ ꝙ erit aliquis vltimus finis qui nõ ordinat̃ ad aliquem vlteriorem: sed alij fines ordi nantur in ipm: ille igitur est optimus. Huius autem finis cognitio est multum vtilis vite humane. valet nanqꝫ ad dire ctionem operationum humanarum ĩ ip sum sicut oportet sagittariuȝ cognosce re signum ad quod vult sagittam suam dirigere. A fine enim sumitur ratio eo rum que sunt ad finem: finisqꝫ cognitus allicit ad bene operandum. Exemplum deus qui est finis ĩ quem omnia ordinã tur est summe bonus: ideo est super om nia diligendus: et sic omnia sunt prop ter ipsum contemnenda. Ad hunc igit̃ finem assequendum est virtuose operan dum: et ab illicitis continendum.

¶ Patet itaqꝫ ex predictis ꝙ inter fines doctrinarum et artium est aliquis finis optimus qui est bonum humanum.

¶ His ergo premissis probat aristotiles ꝙ iste finis est consideratus et intentus in hac scientia: quia scientie principalis sime et maxime architectorice est inten dere finem optimum: vt euidenter patȝ ex predictis: sed ciuilis est huiusmodi: ergo finis optimus est in ipsa intentus. Probatur minor: quia scientie archite ctorice est alias ordinare ⁊ ipsis precipe re. hoc autẽ facit ciuilis ordinando quo alie scientie debent doceri quantum ad loca ⁊ tempora in quibus est ipsis inten dendum et quales disciplinas vnusquis qꝫ debet addiscere. Videmus etiam pre ciosissimas artes esse sub ciuili ⁊ in ipam ordinari: scȝ militarem yconomicam et rethoricaȝ. Ars enĩ militaris ordinatur ad pacẽ et securitatẽ ciuiũ ab hostibus. Persuasiones etiam rethorice: et debi ta dependio congregatõis domestice ml̃ tum confert ad ciuium concordiam ⁊ trã quillitatem. Unde hec scientia omnib⁹ scientijs vtitur practicis determinãdo ĩ quib⁹ ciues dñt occupari: ⁊ a q̃b⁹ ipsos oporteat abstinere. ¶ Eius etiã finis est bonũ cõmune qđ est melius bono parti culari: q̃nto eñ bonũ est cõius tãto ẽ di uini⁹: cũ maiorẽ habeat assilatõȝ cũ ipo

deo qui est pͥ̄cipiū ⁊ finis oīm bonoꝝ.
¶ Circa p̄dicta notādū: ꝙ licet scientia
moralis cuiꝰ scientia ciuilis est ps sit p̄=
ferēda omnibꝰ practicis humanitꝰ adī=
uētis ſm aristo. vt ex p̄dictis ptꝫ nō tm̄
scīe practice diuinitꝰ reuelate cuiꝰ ē the
ologia de qua arī. nullā habuit noticiā.
hec eñ est alijs dignior ⁊ nobilior: tum
qꝛ de nobiliori subiecto. s. de ipo deo: tū
qꝛ ⁊ ipa moralis scientia ordinat̄ in the=
ologiā: vnde ſm sco. di. 36. tertij sniaꝝ
virtutes morales disponūt ad caritatē ⁊
felicitas naturalis ad ſup naturalē que
est finis theologie facultatē ntaure hu=
mane excedēs. Est igit̄ multo ꝑfectior
scientia morali cuiꝰ finis est felicitas na
turalis. ¶ Et notādū ꝙ hunc finē natu=
raliter attingibilē aliter intēdit ethica:
alit̄ yconomica: alr̄ pollitica: qꝛ ethica
intendit ipm ꝑ cōsiderationē vl̄em vt ē
bonū humanū vniꝰ ꝑsone vel societatis
domestice vel cōitatis ciuil̄. yconomica
vō vt ē bonū societatis domestice. Pol
litica aūt vt est bonū totiꝰ gentis vel ci=
uitatis. Itē ꝙ duplex ē opatio scīe mo
ralis q̄dā eñ ē opatio quā elicit: que est
cōsideratio actualis moraliū habēs nā=
ꝗ habitū sciētie moralis faciliter ⁊ ꝓm
pte potest cōsiderare moralia. Alia aūt
opatio ꝙ̄ dirigit que est opatio virtutis.
Nā scientia moralis dirigit in opatiōes
virtutū: hec āt operatio est spēalis finis
sciētie moralis qui vlteriꝰ ordinat̄ ad
felicitatē naturalē seu includit̄ in ipa.
patet itaꝗ q̄s sit huiꝰ scientie finis ⁊ fru
ctus. ¶ Consequēter ostendit ari. q̄s sit
eiꝰ ꝓcedēdi modus: ⁊ dicit ꝙ debet eē
figuralis seu verisil̄is aut exemplaris et
grossus: qd̄ ꝓbat̄ qꝛ in q̄libet scīa sufficit
veritatē ostendere: ſꝫ modū cōuenientē
materie. Videmꝰ eī ꝙ subtiliꝰ opꝰ pōt fi
eri de ferro vel ere ꝙ̄ de lingno vel lapi=
de. Sed materie huiꝰ scientie conuenit
modus tradendi figuralis ⁊ grossus: ergo
sufficit grosse ⁊ figuraliter hāc notitiā
ostēdere. minor ptꝫ qꝛ illa circa que est
hec scīa sunt variabilia: sicut sunt actus
humani quoꝝ quidā ab aliquibꝰ reputā
tur iusti ⁊ decentes q̄dā vero ipis cōsimi
les reputant̄ indecentes: ſm drām loco
rū tꝑm ⁊ patriarū. Sic q̄dā ꝓpt̄ corꝑis
fortitudines ⁊ diuicias ꝑfecerūt: alij ve
ro de sua fortitudine ⁊ diuitijs cōfiden=
tes defecerūt. Circa aūt variabilia nō ē
ita possibile ꝑ demōstratiōes oīo certas
ꝓcedere sicut circa inuariabilia. ¶ Est ergo
tradēda hec scīa grosse ⁊ figuraliter hoc
ptꝫ: qꝛ bona ⁊ iusta de quibus tractat
hec scientia tm̄ habent in se errorem vt
ea que sūt bona aliq̄n videant̄ mala: vt
dictū est de fortitudine ⁊ diuitijs. Illa
etiā que sunt de se iusta vident̄ multis
lege sola p̄cipiente ⁊ ꝓhibēte esse iusta.
¶ Ubi notandū ꝙ aliqua sunt de natu=
ra sua iusta vel iniusta: vt diligere deū
de se est iustū: lꝫ ſup hoc nullū fuisset da
tū p̄ceptū: ipm aūt odire de se est iniustū
Aliqua vero nō sunt iniusta vel mala ni
si qꝛ ꝓhibita vt bis cōmedere ī die qd̄ ꝓ
hibet̄ tꝑe ieiunioꝝ. Dic̄ itaꝗ ari. ꝙ illa
que de natura sua sunt iusta vident̄ le=
ge sola esse iusta. Exēplū huiꝰ posset po
ni de fornicatione simplici q̄ est soluti
cū soluta: q̄ videt̄ tm̄ multis eē mala qꝛ ꝓ
hibita qd̄ tñ est falsum: vt eñ dicit sco.
26. di. quarti sniarū. s. indissolubilitas
copule matrimonialis est euidēter cōso=
na legi nature vagaꝗ ꝯiūctio maris cū
femina est ꝯ rectā rōnē: tū qꝛ est ꝯtra bo
nū ꝓlis: tū qꝛ est contra bonū ciuitatis.
Primū ꝓbat̄ qꝛ tunc ꝓles nō religiose
educarent̄: tū ex ꝑte parentū: qꝛ nō habe=
rent determinatā notitiā sue ꝓlis saltē
pater ⁊ ita nō est sollicitꝰ sue ꝓli debitā
inpēdere disciplinā: nec ecōuerso ꝓles
patri debitā reuerētiā ⁊ timorē filialē: ꝓ
pter ꝙ filius magis obedit patri ⁊ ab eo
faciliꝰ est disciplinabilis ꝙ̄ ab alio. Se
cūdū videlicet ꝙ talis cōiūctio sit cōtra
bonū ciuitatis pꝫ: qꝛ amicitia ē vt pluri
mū ex determinata ꝓpinquitate in gra=
du certo: ſꝫ tūc nulla esset ꝓpinq̄tas cer
ta que eēt causa amicitie. ¶ Sufficit igi
tur vt ptꝫ ex p̄missis hanc sciam grosse ⁊
figuraliter ostendere nec auditor huius
scientie debet certas ⁊ euidentes demō

strationes expetere: sꝫ ꝑsuasionibꝰ dꝫ cō tentari cū nō debeat discipulus a mgr̄o in quacūqꝫ scīa maiorē rationē inquire re q̄ꝫ natura illius ꝑmittit: hoc em̄ eēt q̄ rere īpossibile. Peccatū naꝫ videt̄ par esse si discipulus mathematicꝰ magistꝝ ꝑsuadentē acceptet sola ꝑsuasione ꝯten tus ⁊ discipulus rethoricus a magistro demōstratiōes requirat nō cōtentꝰ ꝑsua sione. ¶ In hac igit̄ sciētia ꝓcedit aris. grosse ⁊ figuraliter ꝓpositū suū aliqñ ex similibꝰ ostēdēdo: aliqñ etiā hoīm cōia dicta adducendo: ac etiā ex noīm signifi catiōe intētū suū declarādo: vt pꝫ ī quar to huius vbi agit̄ de magnificentia ⁊ in alijs varijs locis. Alterꝰ declarat aris. q̄s sit huiꝰ scīe auditor ydoneꝰ: ⁊ dicit p̄ mo q̄ vnusquisqꝫ bn̄ iudicat de his que nouit: nemo vero pōt recte iudicare de his que nō nouit. Ex quo infert q̄ iuue nis nō est ꝓprius auditor politice cū nō habeat noticiā expimentalē actuū hūa norū de quibus hec scīa tractat: ⁊ sic de ipis bene iudicare nō poterit. optet aūt auditorē alicuiꝰ scientie sic se habere q̄ possit iudicare de his que audit vt bene dicta recipiat ⁊ male dicta abiciat ¶ Dicit̄ etiā q̄ secutor passionū est huiꝰ scientie inutilis auditor: qꝛ passiones sequendo nō pōt finē eiꝰ attingere cū eiꝰ finis non sit scire sed bene opari. ¶ Circa q̄d notā dū q̄ lꝫ hec scīa nō sit vtilis illis q̄ suas passiones sequūt̄: qꝛ hmōi passionibꝰ in herendo huiꝰ scīe finē nō possunt asseq̄: posset tn̄ finaliter ipis eē vtilis: si ex eiꝰ auditu ꝓuocarent̄ ad bonū ꝓsequendū ⁊ moderādū hmōi passiones: hoc ēt mō potest esse vtilis iuuenibus: nihil etiā ꝓ hibet si aliq̄s esset iuuenis etate ⁊ mori bus senex sicut fuerunt aliqui sancti deo a pueritia dedicati q̄n esset ydoneus hꝰ scientie auditor sicut et senex etate ⁊ iu uenis moribus nō potest sic viuendo hu ius scientie finem assequi. ¶ Unde di cit ari. ꝯñr q̄ hec scientia est multū vti lis sm̄ rectā rationē viuentibꝰ et opati ones suas regulantibꝰ: qꝛ tn̄ sunt pauci tales iuuenes q̄ sint ꝯsueti ī opationibꝰ virtuosis: ideo ari. loquēs de his que vt in pluribus accidūt dicit q̄ iuuenis nō est proprius huiꝰ scientie auditor

Incipit tractatus secūdus.

Ca. III

Dicamus autem.

¶ Posito ꝓhemio subdit arist. tractatū qui diuidit̄ in decē libros: qꝛ aūt vt dictū est in hoc libro agit̄ de hoīe quo ad aīam que nata est ꝑfici ꝑ virtutes: ideo primo agit̄ de fine virtutis in generali in primo libro: finis em̄ in moralibꝰ habet cōem rationē principij: vt infra dicet̄. In scd̄o de eiꝰ generatiōe ⁊ multiplici dispositiōe. In tertio de causis ⁊ principijs virtutū. In quarto de varijs speciebus virtutū. In q̄nto de iusticia. In sexto de virtutibus intellectualibꝰ. In septīo d̄ virtutū gradibus. In octauo de aīatitia quantū ad eiꝰ species. In nono de ipa q̄tū ad eius ꝓprietates. In decimo agit̄ de fine virtutū in speciali. ¶ Quātū ad primū presupponit ari. ex ꝓhemio q̄ omnis ꝯgnitio ⁊ electio bonū aliq̄d desiderat ⁊ q̄ cognitio ciuilis intēdit ad sūmū bonū humanū q̄d est finis oīm opatorū ab homine. Uocat aūt. p. vt dictū est: p̄us scientiam moralē ciuilem denominādo totū a pte ꝑ sinodochen. ¶ His p̄suppositis inquirit de huiꝰ fine scꝫ de felicitate premittendo opinionē antiquoꝝ: et dicit q̄ in hoc plurimi ⁊ excellentes cōueniunt q̄ felicitas dicit̄ sūmū bonū: ⁊ q̄ cōsistit in bene viuere ⁊ bene operari. Cōueniunt ḡ in quid noīs felicitatis seu in fine virtutis in vl̄i apphēnso: sed in apphēnsione felicitatis in pticulari ē drn̄tia seu discordia: sapientes em̄ q̄ spiritualibus contēplandis sunt dediti dicūt illud sūmū bonū ꝯsistere in quodā ꝑse bono q̄d est causa alijs essendi bona ¶ Quia āt populares sola sensibilia attendūt: ideo credunt illud sūmū bonū seu vitā bonā esse in rebus ꝑ sensum apphēnsis. Po

pulariũ vero inter se est dr̃ntia quia quidã dicunt esse felicitatem in diuitijs vt auari: quidã in voluptatibꝰ corporalibꝰ vt in tẽpati. Et quidã in honoribus vt ambiciosi. Eiusdẽ ẽt ad seipm ĩ diuersis statibus positũ est differẽtia. Egrotans eñi felicitatẽ putat esse quod sanitatẽ nõ putauerat sanꝰ existens. Mẽdicãs autẽ diuitias qđ nõ putauerat diues existẽs Sic et multi reputãt felicitatẽ in eo quo egent seu ꝙ maxime desiderant. ¶ Pro improbatione harũ opinionũ. dicit ari. ꝙ nõ videt̃ vtile omnes istas opiniones discutere: sed illã solã que habet aliquã ꝓbabilitatẽ. Procedẽdũq; est a notioribus nobis: cũ ḡ opationes sint notiores habitibus oportet auditorẽ huiꝰ sciẽtie exercitari in bonis opationibus. ¶ Et q᷑ inquirit de felicitate naturali que consistit in bonis huiꝰ vite: dicit triplicẽ eẽ vitã excellentẽ scꝫ voluptuosam: ciuilẽ: ⁊ contẽplatiuã. voluptuosa est subiecta passionibus: ciuilis moderat̃ passiones. Contẽplatiua est sine passionibus: finis voluptuose est voluptas corporis: finis ciuilis est exercitiũ virtuose opationis: Contẽplatiue speculatio veritatis. Est aũt voluptuosa vituperabilis ⁊ obprobriosa. vnde dicit ari. ꝙ voluptatibꝰ deditі vident̃ esse bestiales pecudũ vitam eligendo. In voluptatibus igit̃ nõ ẽ felicitas naturalis hominis: cũ voluptates sint hominibꝰ ⁊ brutis cões. ¶ Q aũt felicitas nõ sit in huius mundi honoribus declarat ari. Pro quo p̃mittit ꝙ excellentes viri ⁊ magnarũ rerũ oparij honorẽ putãt esse felicitatẽ quorũ motiuũ fuit q᷑ fere finis ciuilis vite est honor Et notanter dicit fere q᷑ f̃m rei veritatẽ honor nõ est finis vite ciuilis: sed f̃m aliquorũ iudicium ⁊ appentiã fere nãq; est additio diminuẽs. ¶ Hanc ergo opinionẽ similiter improbat q᷑ bonũ illud qđ dicit̃ felicitas est ꝓprium felici ⁊ difficili amissibile: sed honor non est huiusmodi q᷑ non est in ipso honorato: sed magis in honorantibus ex quorũ voluntate dependet: ergo honor nõ est felicitas. ¶ Circa quod notãdũ ꝙ felicitas ẽ duplex quedã extrinseca ipsi felici scꝫ obiectum quod ꝑ opationez attingit̃: et talis non est in felici formaliter. Alia ẽ intrinseca que est operatio ꝑ quã obiectũ beatificum attingit̃ sicut deus attingit̃ a beatis ꝑ actum intellectꝰ ⁊ voluntatis: ⁊ talis est ꝓpria beato ⁊ est formaliter in ipso: ⁊ de hac intelligit̃ ratio phi.

¶ Scđo ꝓbat ꝙ felicitas nõ sit in honoribꝰ: quia aliquid est melius honore: ergo in honore nõ est felicitas: ꝯñ̃a est nota q᷑ felicitas est summa ꝑfectio: vt ptꝫ ex p̃cedentibꝰ. antecedẽs ꝓbat̃ q᷑ virtꝰ est melior honore: cũ honor desideretur ꝓpter virtutis apparentiã: multi nãq; honorẽ appetunt vt bonos seipsos credant ⁊ ceteris boni appareant: vñ a prudentibus maliciose querunt honorari: vt honor ꝑ tales ex habitibus certiꝰ perhibeat testimoniuꝫ eorũ virtuti. Scđm eñi tuliũ honor est exhibitio reuerẽtie ĩ testimoniũ virtutis virtus igit̃ melior ẽ honore: ⁊ sic honor nõ est finis ciuilis vite. Sequit̃ aũt ex hoc: aliqui forsan dicerent virtutẽ esse finẽ vite ciuilis: ad hoc excludendũ dicit ꝙ felicitas nõ est cõis vigilanti ⁊ dormienti cũ cõsistat in operatione virtus aũt põt eẽ ĩ dormiẽte ⁊ nõ opante virtus: ergo non est finis vite ciuilis: sed vsus seu operatio virtutis. De hac ⁊ de vita contemplatiua dicetur in sequẽtibꝰ. ¶ Alterius ꝓbat ari. ꝙ felicitas non sit in diuitijs: q᷑ felicitas cum sit bonũ propter se nõ queritur alterius gratia. Diuitie autem que sunt bonũ vtile querunt̃ propter aliud: vt propter vite necessitatem vel voluptatem: ergo in his nõ cõsistit felicitas. Itẽ felicitas nõ ꝯsistit ĩ corporali voluptate que desiderat̃ propter se: ḡ a fortiori nec ĩ diuitijs que sepe querunt̃ propter voluptatem.

¶ Cõseqnter ari. improbat opinionem platonis. Circa quod notãdum ꝙ platonici posuerunt felicitatem consistere in quodã ꝑ se bono quod est ydea oĩm bonorum cuiꝰ ꝑticipatiõe oĩa alia sunt bona: hãc aũt opi. improbat ari. q᷑ x̃o ð mõs

ralibus agẽs videbať nõ moraliter age-
re magistrũ suũ platonẽ ĩpugnãdo :ideo
se excusat.d.veritatẽ esse ꝓferendã hu-
mane familiaritati.vnde dicit ꝙ ambo-
bus scꝫ veritate ⁊ platone exñtibꝰ amicꝭ
sanctũ est.i.virtuosum ⁊ iustũ ꝓhonora-
re veritatẽ.¶ Arguit igiť ariſ.cõtra pla
tonẽ pluribꝰ rõnibus quarũ vna est ta-
lis:quorũcũqꝫ vna est ydea cõis eoꝝ est
vnũ ꝑdicamẽtũ cõe:sed bonoꝝ nõ ẽ vnuꝫ
cõe ꝑdicamẽtũ:ğ nec vna cõis ydea:ma-
ior pꝫ qꝛ plato põebat ydeas ĩ speciebꝰ
athomis que scꝫ ꝑdicãť de solis indiui
duis. Illa aũt que sũt vnũ specie.nõ sũt
ĩ diuersis ꝑdicamẽtis.vnde dicebat yde
am hominis esse substantiã sepatã a mo
tu ⁊ accidentibꝰ ꝑ accñs nihil habentẽ
in specie nisi naturã spẽficã quã dicit eẽ
hominẽ ꝑ se : ⁊ sic de ydea equi asini et
aliarũ specierũ.vt dictũ est septimo me-
taphisice:minor ꝓbať qꝛ bonũ cũ sit cõ-
uertibile cũ ente dicič de qlibet ꝑdica-
mẽto ⁊ de quolibet ente :vt deꝰ dꝛ bonꝰ
⁊ substãtia bona:⁊ virtutes que sunt qli
tates bone:⁊ sic de rebꝰ alioꝝ ꝑdicamẽ
torũ:ptꝫ ğ ꝙ nõ oĩm bonoꝝ est vnũ ꝑdi-
camentũ cõe.Itẽ arguit sic:quorũ ẽ vna
ratio specifica est vna cõis ydea:sed bo-
ni ⁊ ꝑ se boni est vna rõ specifica sicut ho
minis ⁊ ꝑ se hoĩs:ergo boni ⁊ ꝑ se boni
erit vna ydea que dicič ꝑ se bona .Silr
arguič ꝙ illis duobꝰ ꝑ se bonis est vna
rõ cõis ⁊ per ꝯñs tertia idea: ⁊ suꝑ illas
simlr inducã quartã: ⁊ sic in infinitis .
¶ Et si diceret ꝙ bonũ ⁊ ꝑ se bonũ non
sunt vnius specifice rõnis:qꝛ vnũ est ꝑ-
petuũ reliquũ aũt nõ.¶ Contra hoc di-
cit:ꝙ hoc nõ tollit vnitatẽ ratiõis quia
albedo vnius anni non est magis albe-
do in specie albedinis ꝙ̃ albedo vnius
diei:⁊ ideo duratio nõ variat speciem.
¶ Dicit vlteriꝰ ari. ꝙ ꝓbabilꝰ dixerũt
pithagorici ponẽtes vnũ sũmũ in coordi
natiõe et ĩ nũero maioꝝ minoꝝ ꝙ̃ pla-
tonici q̃ posuerunt illud sũmũ bonũ cõe
⁊ ꝑticipatũ in oĩbus bonis.¶ Ad euidẽ
tiam ꝑdictoꝝ notãdũ ꝙ si plato posuerit
ydeas esse q̃dditates rerũ ꝑ se existeñ.

ipsisqꝫ cões cõitate seu vlĩtate ꝑdicatio-
nis:vt ei imponič. male posuit:Si vero
posuerit in esse diuiã: vt auꝰ. tũc nõ eẽt
impugnandus.¶ Unde sicut forme arti
ficiales habent duplex esse scꝫ vnum in
actu ſm ꝙ sunt in materia:⁊ alterũ ĩ po
tentia actiua: ſm qð sunt in mente arti-
ficis . sic forme naturales habẽt duplex
esse .s.vnũ in proprio genere:⁊ alterũ in
pͥo motore:cũ eñ oĩa opereť nõ natura
li necessitate:sed libera voluntate oꝑtet
ꝙ habeat apud se formas exẽplares om
niũ operandoꝝ que dicũť ydee ab ydos
ꝙ est forma:sunt nãqꝫ forme exẽplares
⁊ rationes seu quidditates rerũ in ꝯmu
tabiles:Hee autẽ ydee licet sint plures
ſm rationẽ sunt tñ vna ſm rem . Nẽpe
ydea per quã deus omnia creata cogno
scit ⁊ operať nihil aliud est ꝙ̃ diuina es
sentia in ꝙ̃tũ est exemplaris rerũ forma
q̃ quia eminenter cõtinet oẽs res est rõ
ipsas cognoscendi ad cuiꝰ imitationem
nõ vniformem sed multiformẽ produ-
cunť omnia subsistentia. deus nãqꝫ ẽ cã
finalis efficiens ⁊ exemplaris o ĩm cuiꝰ
ꝑfectionẽ simplicem imitanť creature ex
sua impfectione ſm modũ differentẽ et
imꝑfectũ. Quedã eñ ſm esse solũ vt la-
pides:alie ſm esse ⁊ viuere: vt arbores
⁊ bruta:aliter ſm intelligere vt rõnales
creature:ipa ğ diuiã eẽntia accepta ab ĩ
tellectu suo vt exemplar eternũ diuersa-
rũ rerũ producẽdarũ ſm diuersum imi-
tationis graduꝫ ꝙ̃uis sit vna ſm esse tñ
aliquãdo dicič plures ydee propter plu
ralitatẽ illorũ quoꝝ est similitudo seu ex
emplar. vnde licet ratio eterna qua con-
ditus est homo et qua cõditus est equꝰ
sit vna ſm rem : ẽ tamen alia et alia ſm
rõnem iuxta varietatẽ q̃dditatũ cognita
rũ. Uñ ipse q̃dditates rerũ habẽtes esse
cognitum dicunť ydee:vt lapis cognitꝰ
potest dici ydea lapidis ſm sco. 35.dis.
primi sentẽtiarũ. ¶ Ad propositũ itaqꝫ
reuertẽdũ si plato ponẽs felicitatẽ cõsi-
stere in quodã ꝑ se bono qð est ydea om
niũ bonoꝝ cuius participatiõe oĩa alia
sunt bona intelligat ꝑ illud ꝑ se bonum

ip̄am diuinā essentiā que est eēntialiter bona q̄ est idea ⁊ exemplar oīs boni: q̄ q̄dam est cōis seu vl'is nō in ꝑdicādo sed in causando: qꝛ videlicet omne ens ⁊ oē bonū eminēter ⁊ virtualiter cōtinēt cuiꝰ ꝑticipatiōe oīa alia sunt bona: nō quidē sicut indiuidua que ꝑticipāt naturā specificā: sed sicut effectus ꝑticipat suā causam ip̄am imitando ⁊ ꝑfectiōes in ipsa eminenter cōtētas ꝑtialiter seu iꝑfecte recipiendo. Si sic intelligat vtiqꝫ bene dicit ⁊ cōformiter dictis theologoꝝ. In visione nāqꝫ ⁊ fruitione ip̄ius diuīe eēntie cōsistit felicitas hoīs naturalis naturale accipiendo nō ꝓ naturaliter attingibili: sed ꝓ illo ad qd̄ adipiscendū natura ip̄a ordinat̄. ¶ Q̄d aūt sic intellexerit plato videt̄ sentire Aug. vnde in ꝑncipio .x. de ciuitate dei sic ait. Elegimꝰ eñi platonicos oīm phoꝝ merito nobilissimos ꝓpterea qꝛ sapere potuerūt inmortalē ac rōnalē vel intellectualē hominis aīam nisi ꝑticipato luīe ip̄ius dei a quo ⁊ ip̄a ⁊ mūdus factꝰ est beatā esse non posse: ita illud qd̄ oēs hoīes appetūt .i. vitā beatā q̄ꝙ̄ isti assecuturuꝫ negant q̄ nō vni illi optīo qui est īmutabilis deus puritate casti amoris adheserit. Itē .x. de ciuitate hec itaqꝫ causa est cur istos ceteris ꝑferamꝰ: qꝛ cū alij phi ingenia sua cōtinuerit in requirēdis rerū causis: ⁊ quisnā est modus docēdi atqꝫ viuendi. Isti deo cognito repererūt vbi esset ⁊ causa cōstitute vniuersitatis ⁊ lux ꝑcipiende veritatis ⁊ fons bibende felicitatis.

Ca. IIII

Ursus redeamus.

r ¶ Postq̄ aris. iꝓbauit varias opiniones de bono hūano qd̄ dicit̄ felicitas. hic ꝯñr tractat de ip̄sa determinatiue inq̄rendo ꝑmo felicitatis descriptionē. Circa qd̄ ꝑmittit ꝙ bonū appetibile est triplex qd̄dā eñi est appetibile ꝓpter aliud vt diuitie. qd̄dā aūt est appetibile ꝓpter se ⁊ ꝓpter aliud vt voluptates honores ⁊ v̄tutes: que lꝫ ꝓpter se possint appeti: possunt et appeti ꝓpter aliud: talia nāqꝫ appetimꝰ ꝓpt̄ felicitatē existimātes ꝑ ip̄a fieri felices. qd̄dā vero est appetibile ꝓpter se tm̄ vt felicitas que est finale bonū hoīs: cū nō ordinet̄ ad aliud quātū est de se: sed alia ad ip̄m. Ex quo patet ꝙ ē bonū sufficiēs excludens indigentiā ⁊ bonū ꝑfectū excludens iꝑfectionē quo cōplete habito bene est habenti. ¶ His premissis rñdit aris. ꝙ felicitas cōsistit in oꝑatione hominis inquātū hō. Et arguit sic sicut statuificus ⁊ q̄libet artifex: vt talis artifex se habet ad suū finale bonū sic hō vt homo se habet ad suū: sed finale bonū cuiuslibet artificis inquātū hmōi ē in oꝑatione sibi ꝓpria: ergo felicitas que ē finale bonū hoīs erit in oꝑatione hoīs inquātū homo. Q̄d aūt homo inquātū hō habeat oꝑationē sibi ꝓpriā ꝓbat arguendo ꝑ locū a minori ad maiꝰ: qꝛ textor et coriariꝰ ⁊ alij artifices qm̄ oꝑant̄ s̄m artem habent operationes ꝓprias inquātū sunt tales artifices: ergo homo inquātū homo qui operat̄ s̄m naturā habebit ꝓpriā oꝑationē alias homo esset alias ociosum in natura qd̄ dicere est incōueniens. ¶ Itē arguit̄ sic: singule ꝑtes hoīs habent oꝑationes sibi ꝓprias vt oculus videre ⁊c̄: ergo homo vt hō habebit suam ꝓpriā oꝑationē. Hec aūt oꝑatio nō est s̄m ꝑtē vegetatiuā qꝛ illa etiā ꝯuenit plantis, nec s̄m partē sensitiuam qꝛ illa ꝯuenit aīalibus brutis: erit igit̄ s̄m partē aīe rōnalē. Dicit̄ aūt rōnale duplicit̄ vno modo de habēte ꝑncipaliter rōneꝫ cuiusmodi est intellectꝰ. Alio mō de illo qd̄ ē bene ꝑsuasibile ꝑ rōnē cuiusmodi est volūtas q̄ ꝑ intellectū dirigit̄. Felicitas igit̄ q̄ est bonū humanū cōsistit in ꝓpria operatione hōis que est s̄m ꝑtem aīe rationalē q̄ ē oꝑatio hoīs vt homo: cū aūt sit eadē oꝑatio hominis vt homo ⁊ studiosi seu virtuosi hoīs. felicitas q̄ ē operatio hominis vt homo erit oꝑatio s̄m virtutē: qꝛ vero felicitas est optimū bonū humanū illa operatio in qua consistit erit s̄m optimā v̄tutē: que āt sit il

la operatio declarabitur in .x. vbi de feli
citate tractabit in speciali distinguendo
inter politicam et contemplatiuam feli=
citatem : hic aũt de ipsa agit in cõmuni.
¶ Rursus dicit aristotiles ꝙ talis opa=
tio in qua consistit felicitas debet esse p=
fecta ⁊ cõtinuari pro magna parte vite.
quod ꝓbatur: qꝛ sicut vna yrundo nõ fa
cit ver: sic nec hominem felicem fac̃ vna
dies. ¶ Sed contra predicta arguit: qꝛ
aristo. in p̃cedentibus arguendo contra
platonem dicit ꝙ diuturnitas non vari=
at rationem boni: qꝛ albedo vnius anni
non ẽ magis albedo ꝙ̃ albedo vnius di=
ei: hic aũt dicitur ꝙ includitur in felicita
te que est optimum bonum. Rº ꝙ perfe
ctio summa põt intelligi dupliciter : vel
intensiue vel extensiue. Si felicitas igit
sumatur ꝓ pfectõne intensiue solum: sic
non includit diuturnitatem. Si vero su
matur pro perfectõne intensiue et exten=
siue sumpta sic ip̃am includit. Unde licꝫ
albedo vnius anni non sit perfectior al=
bedine intensiue vnius diei: est tamẽ p=
fectior extensiue: ⁊ sic intelligitur dictuꝫ
aristotilis in secũdo topicoꝝ Q bonum
quanto diuturnius tanto melius. Sed
contra hoc occurrit aliud dubium : qꝛ ex
hoc videtur sequi ꝙ felicitas non consi=
stat in operatõe virtutꝭ: sed in habitu v=
tuoso: cum habitus sit diuturnior. Re=
pondetur ꝙ consideratõnes phi in libo
topicoꝝ non tenẽt in illis que plures ha
bent differentias sed in his que solum
vnam habent differentiam quam consi=
derat. Unde primo topicoꝝ dicit ꝙ nõ
considerat in multis distantibus bonuꝫ
ergo quanto diuturnius bonum tãto me
lius verum est ceteris paribus. In pro=
posito autem cetera non sunt paria: quia
habitus et actus non tantum differunt
per permanentius vl' diuturnius et mi=
nus diuturnum. Hec ꝭm Scotum dist.
49. quarti sententiarũ. Ex predictis pa
tet descriptio felicitatis scꝫ ꝙ felicitas ẽ
opatio hominis ꝭm optimam virtutem ĩ
vita perfecta. ¶ Consequentor declarat
aristoti. descriptiõem felicitatis bñ assi=
gnatam ex eo ꝙ cum ipsa aliqualiter cõ
sonant ea que dicta sunt ab alijs de feli=
citate quod est signum et probabile ar=
gumentum ꝙ ipsa sit bene assignata.
¶ Circa quod premittit ꝙ bonorum q̃=
dam sunt bona interiora: et horum que=
dam sunt bona anime vt scientie ⁊ virtu
tes: quedam sunt bona corporis: vt sani
tas vel pulchritudo. Alia autem sũt bo
na exteriora sicut diuitie ⁊ honores cum
ista dĩone itaqꝫ data conueniũt ea que a
sapientibus dicuntur ponẽtibus felicita
tem consistere in bonis anime que sunt
principalissima bona. Hoc patet: qꝛ ope
rationes anime in quibus consistit felici
tas vt dictum est ad anĩe bona pertinẽt.
Huic etiam sententie concordat ꝙ om=
nes communiter dicunt ꝙ bene viuere
est esse felicem: qꝛ fere nihil aliud esse vi
detur vita bona ꝙ̃ bona operatio. Cum
predicta etiam dĩsione conueniunt illi q̃
posuerunt felicitatem esse virtutem : qꝛ
operatio ꝭm virtutem est aliquid perti=
nens ad virtutem. Uerumtamen meliꝰ
dicitur ꝙ sit operatio scd̃m virtutem si=
cut enĩ melior est vsus possessionis ꝙ̃ ip
sa possessio: ita melior est vsus seu opera
tio scd̃m virtutem ꝙ̃ ipsa virtus: ꝑ hanc
nanqꝫ premium acquiritur. ¶ Et ponit
aristotiles exemplũ : quia agonisantes ĩ
olimpiadibus coronantur: non autẽ non
agonisantes licet sint viri fortissimi. sic ⁊
virtute vtentes preferuntur virtutẽ ha=
bentibus et non ea vtentibus.
¶ Circa quod notandum ꝙ olimpia di=
citur ab olimpo monte qui est in Grecia
Et dicitur ab oloy quod est totũ ⁊ phos
quod est lux vel ignis : quasi totus luci=
dus vel igneus. Unde et celum aliquã=
do dicitur olimpus iuxta illius montis
celsitudinem. In illo autem monte anti
quitus a quinquennio in quinquenniuꝫ
fiebant celebritates solẽnes et ludi exer
citatiui humanarum virium: et vocabã
tur olimpiades in quibus victores pre=
miabantur. Ab his igitur phs traxit ex
emplum. ¶ Fuerunt etiam aliqui dicen
tes ꝙ felicitas est virtus cum delectati=

one qui etiam cum vera diffione concordant: quia vnicuiqꝫ est delectabile illud quod diligit. Cum ergo virtuosus diligat opera virtuosa sequitur ꝙ operatio virtuosa sit sibi delectabilis: que quidem delectatio potior est alijs delectatonib⁹ quia est magis naturalis cum sit partis rationalis que est nobilior pars homĩs per quam constituitur homo in specie. Unde virtuosus non indiget extrinseca voluptate cum habeat delectationem intrinsecam in operatione virtutis que est plurimum delectabilis pulchra et bona quod patet maxime per iudicium sapiẽtis ⁊ virtuosi viri: qui operatões virtuosas iudicat esse maxime delectabiles. ¶ Ubi notãdum ꝙ licet voluptates carnales sint magis impetuose propter passiões ab obiectis sensibilib⁹ illatas sensibus ⁊ inclinationem appetitus sensitiui Spirituales tamen sunt delectabiliores licet mundani carnalibus dediti oppositum iudicant: sed iudicium ipsorum est falsum: quia scdm Augustinum Acetuꝫ delectationis carnalis quo sunt repleti non finit mel suauitatis spiritualis degustare. Unde ait apostolus. Animalis homo non percipit ea que dei sũt. Per oppositum autem veraciter iudicant homines virtuosi qui habent rectum sensũ circa operationes virtuosas. Unde ait psalmista: Quamdulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Judicio igitur virtuosorum qui sunt experti delicias spirituales credendum est.

¶ Consequenter declarat arist. quomodo cum predicta diffione conueniunt illi qui ponunt felicitatem diuitias licꝫ nanqꝫ filicitas non principaliter consistat ĩ ipsis sed in operatõne virtutis secundario tamen ipsis indiget. ¶ Pro quonotandum ꝙ exteriora bona que dicuntur bona fortune aliter requiruntur ad felicitateꝫ politicã aliter ad contemplatiuã Ad felicitatem nanqꝫ vite contemplatiue talia non requiruntur vltra necessariam sustentationem vite: imo prosperitas temporalis contemplationi prestat impedimentum. Hinc est ꝙ phi diuitias mundi blandicias cõtemnebant vt philosophie vacarent. Talia tamen faciunt ad quendam ornatum et pulchritudinẽ politice vite actiue. vnde redditur homo ciuiliter viuens contemtibilis in oculis alioruꝫ si sit pauper ignobilis aut si pessimos filios aut amicos habet.

De causa felicitatis. Ca. V. Unde et queritur.

Hic consequẽter inquirit ars. vnde causetur in nobis felicitas: an vicꝫ proueniat a causa diuina an humana vel a casu ⁊ fortuna? Ad quod dicit si est aliquod deorum donum rationale ẽ illud esse felicitatem cũ felicitas sit summum bonum omniũ bonorum humanorum. Si autẽ felicitas ñ sit donum a deo missuꝫ sed proueniat ab homine per studium ⁊ exercitium virtutis: nihilominus videtur esse aliquod diuinissimũ cum sit premiuꝫ et finis virtutis. ¶ Circa quod notandum ꝙ non dicitur aliquid diuinum solum qꝛ inmediate sit a deo sed quasi nos deo assimulat in quo est excellentia sanctitatis. Per virtutes autem in quarum operatõne cõsistit felicitas deo assimulamur. Loquitur autẽ dubie aristotiles scdm Scotum in prologo primi sentententiarum: quia naturali ratione ad veram felicitatẽ nature humane non potuit pertingere. Per hanc nanqꝫ tantuꝫ peruenit ad noticiam felicitatis naturalis que habetur in hac vita que consistit in opatione virtutis et speculatione veritatis: que quidem est a deo principaliter ⁊ secundario ab homine: esse autẽ aliam felicitateꝫ ratione naturali non conclusit. ¶ Licꝫ autem aristo. dicat in duodecimo metaphisice esse vnum deum principem vniuersi qui est virtutis infinite: hic tamen substantias separatas vocat deos non per virtutis infinitatem sed per eterne beatitudĩs pticipatõꝫ. et ꝙꝙ demões a pbusdã dij nũcupẽtur: sꝫ tñ augus. in. 8. ð ciuitate dei: Platonici ponentes vnum

deum summū ceteroꝝ deoruʒ opificem.
Appellat deos spiritus celestes eterna=
beatitudine perfruentes. Demones ve=
ro spirit⁹ eterne miserie subiugatos: vn=
de ibi recitat apuleium platonicū dicen=
tem demones esse genere aīalia: corpo
re aerea: mēte rationalia: animo passiua
duratōne eterna. Ipsoꝝ nempe miseria
innuitur ꝑ hoc ꝙ animo passiua dicun=
tur. ¶ Declarat vlterius aristo. ꝙ felici=
tas habet esse a causa humana cum per
disciplinam et studium possit inesse om
nibus non orbatis ad virtutē. i. non ha=
bentibus impedimentum ad oꝑandum
oꝑa virtutis: vel ꝑ malam cōsuetudinē:
vel ꝑ nature defectum cuiusmōi sūt na=
turaliter stulti. Q; aūt felicitas non sit a
casu vel fortuna ꝓbat: qꝛ cuʒ sit maximū
omniū virtutū esse valde ꝑniciosum si a
fortuna hominibus adueniret: mľto ma=
gis nanqꝫ alia humana bona essent a for
tuna ꝛ cessaret studiuʒ humanū circa hu
mana bona exeq̄nda: qđ esset periculo=
sissimum. ¶ Ex ꝓdictis infert aris. ꝙ nul
lum irratōnale aīal pōt esse felix: qꝛ cuʒ
rōne careat nō ꝑt cōicare in oꝑatōe ꝟtu
tis: nec etiā pueri qꝛ ꝓpter defectū etatꝭ
nondū habent ꝑfectum vsuʒ rationis vt
possint operari oꝑa virtuosa. et si aliqñ
dicātur boni hoc ē ꝓpter spem future ꝑ
fectōis q̄ ex aliq̄bus indicijs ab eis ꝑci=
pitur. Ideo aūt non sūt ꝓ tūc felices: qꝛ
felicitas et indiget virtute ꝑfecta et vita
perfecta; vt dictum est. ¶ Inquirit vlte=
rius arist vtꝝ aliquis sit felix cum viuat?
Circa quod dicit solon ꝙ felicitas nō ꝑt
haberi in hac vita sed solum post mortē:
cum hec vita sit multis miserijs et trans
mutationibus fortune subiecta: sepe nā=
qꝫ accidit vt illi qui exterioribus bonis
habundant incidunt in maximas cala=
mitates. Iste solon leges dedit atheniē
sibus: et numeratur inter septem sapien
tes ab augustino. xviij. de ciuitate dei.
¶ In oppositum vero dicit aristo. ꝙ ho
mo potest esse felix in hac vita non ob=
stantibus infortunijs: quia in his bonis
exterioribus non consistit ꝑncipaliter fe
licitas: vt dictum est in precedentibus.
sed ī operationeʒ ꝭm virtutem que non
variatur per huius vite infortunia: cum
virtutes sint habitus permanentissimi:
sunt enim stabiliores scientijs demōstra
tiuis: cum ꝭm eas homines cōtinue ope
rentur: ꝛ hec videtur esse causa vt non ꝭfi
at circa ip̄as obliuio: sed felix est in vir=
tute perfectus: ergo semper poterit ope=
rari ea que sūt virtutis. et sic optime fert
omnes fortunas et in omnibus se prudē
ter habebit nec in infortunijs succūbet.
et ita faciliter non transmutabitur de fe=
licitate in miseriam: sed erit sicut tetra=
gonus sine vituperio.

Ubi notandum ꝙ Tetrago=
nus dicitur corpus cubum: quod videli
cet habet sex superficies: octo angulos:
ꝛ duodecim latera. tale autē corpus qua
litercunqꝫ iaceatur. ꝛ super quodcunqꝫ
latus ceciderit semper fixe stabit: et in ea
dem altitudine permāebit: sic homo vir
tuosus nec eleuatur in prosperis nec de=
icitur in aduersis: ꝛ sic est sine vituperio
sicut corpus vndiqꝫ quadratum.
¶ Dicit itaqꝫ aristotiles ꝙ cum operati=
ones virtuose habeant dominium in fe=
licitate: quia in ipsis principaliter con=
sistit felicitas ñ sequitur propterea ꝙ be
atus fiat miser propter infortuniaʒ: quia
fortunis sibi datꝭ bene vtetur: sicut per=
tinet ad coriarium: ꝙ ꝭm data sibi co=
ria faciat calciamenta. ꝛ sic de alijs arti=
ficibus. Prudenter etiam se habebit cir
ca fortunam filiorum, vel quorumcunqꝫ
amicorum qui conferunt homini et ī ma
lum et in bonum. Amicabile nanqꝫ est
de bono amici gaudere: vľ de malo vt de
proprio dolere. Huiusmodi autem fortu
ne amicoruʒ aliter conferunt viuis ꝛ alr
mortuis: sicut alr conferunt ea que ī tra=
gedijs recitantur ꝛ que fiunt in presenti
am. ¶ Ubi Notandum ꝙ in theatris in
quibus erant loca ludorum recitabātur
virorum illustrium gesta preclara ꝛ eoꝝ
preconia et premia: vt ex hoc animen=
tur audientes ad similia: et hec recitatō

dicebatur cōmedia. Vn̄ ꝯmedia dicitur
a comos quod est villa ⁊ odos quod est
cantus quasi cantus villarum. Recita=
bātur etiam hominum gesta mala ⁊ tur
pia et eorum obprobria vt ex hoc anima
rentur audientes ad cauendum talia: et
hec recitatio dicitur tragedia a tragos
grece quod est hircus latine: qꝛ traged⁹
post tragediam recipiebat hircum ꝓ mu
nere officij sui. sicut ergo ī tragedijs mi=
nus tangebantur audientes gesta olim
preterita q̃ presentia: sic minus tangun
tur mortui q̃ viui ex amicorum fortunis
qꝛ illi sunt vt olim preteriti: isti vero vt
presentes. Unde dicit aristo. ꝙ aliud vi
dentur conferre defunctis bone operati=
ones et infortunia amicorum non tamē
taliter ꝙ felices faciāt miseros: vel mise
ros faciant felices: de quo magis habet
videri in .4to. sentē. ¶ Ex predictis pa
tet ꝙ felicitas naturaliter acquisita de q̄
loquitur aristoti. potest haberi in hac vi
ta non obstantibus huius vite infortuni
js: non tamen potest hic adipisci vera et
perfecta felicitas omnē pēalitatē exclu
dens que nec etiam potest ratione natu=
rali inuestigari sed ad eius noticiam ha=
bendam supernaturalis illustratio neces
saria est. Fuit tamen vera felicitas aliq̄=
bus gentilibus celitus inspirata sicut be
ato iob: sic etiā plato habuit noticiam de
verbo dei in eterna generatōne huma^m
intellectum transcendente ꝟm August.
in octauo libro confes. Aliqui etiā genti
les temporalem eius incarnationem san
cti spiritus instinctu cognouerūt. Unde
tēpore Constantini fuit repertum cuius=
dam gentilis sepulchrum laminam ha=
bens auream in qua erat scriptū christ⁹
nascetur ex virgine et credo in euȝ. Sic
sibilla erithrea prenunciauit christum fi
lium dei mundum saluaturum fidelesq̄
et incredulos in carne resumpta iudica=
turum ꝟm augustinum. xviij. de ciui. di
ca. xxiij. Fuit autē Sibilla circa tempus
regis ezechie regnante romolo qui ciui
tatem romanam edificauit. Hoc etiā mo
do potuit ortum habere phorum opinio
de anime rationalis inmortalitate q̄ rati
one naturali non potest demonstrari: li=
cet probabiliter possit persuaderi. Non
enī omnia dicta a phis probantur ratōe
naturali sed persuasione vel vulgari opi
nione precedentium ꝟm Scotum 43. di
stinctōne quarti sententiarū. q. ij.

Capitulum sextum.

Eterminatis autem.

¶ Hic aristotiles agit de felicita
tis dignitate et eius dependen=
tia a virtute inquirens vtrum sit bonum
laudabile vel honorabile. ¶ Ad cuius
euidentiam Sciendum ꝙ Laus ꝯsistit
in solis signis verborum: Honor autem
in quibuscunq̄ signis exterioribus: ⁊ sic
laus in honore includitur. ¶ Item notā
dum ꝙ laus et honor aliquando sumun
tur large pro testificatōne cuiuscunq̄ ex
cellentie vł exhibitione reuerentie: ⁊ sic
sepe vnum sumitur pro reliquo: ⁊ sic lau=
dantur ⁊ honorantur non tantum bona
propter aliud sed etiam bona propter se.
Unde de deo qui est summum bonū di=
cit Psalmista Magnus dominus ⁊ lau
dabilis nimis. Alio modo sumunt̄ stri=
cte ⁊ sic laus est testificatio excellentie ī
ordine ad aliud: et fit solum in verbis vt
dictum est. ¶ Honor autem est exhibitō
reuerentie in testimoniuȝ excellentie ab
solute: et potest fieri in verbis ⁊ factis vt
inclinationibus munerum oblationibus
ymaginum institutionib⁹ ⁊ alijs signis.
Accipiendo igitur laudem proprie dicit
Aristotiles ꝙ felicitas non est bonū lau
dabile quod est bonum propter aliud:
Laus est enim virtutis in ordīe ad ope
rationem: quia per eam sumus operato
res bonorum: et hoc tam in virtutibus
anime q̃ in virtutibus corporum: vt ali=
quis laudatur scđm virtutem corporis
quia est fortis ad pugnandū ⁊ agilis ad
currendum. Cum ergo felicitas sit bonū
perfectum propter se non est bonum lau
dabile sed honorabile seu beatificabile.
optimorum enī non est laus sed aliquod
melius laude: ⁊ sic deos dicimus beatos

Latria

yperdulia

Dulia

ꝙ optimos viros in quibus est quedam participatio diuinitatis aliquid melius laude attribuētes eis. ¶ Probat etiam ꝙ felicitas sit bonum honorabile: qz est principiū cuius gratia cetera omnia operamur: ⁊ sic est quasi quoddam diuinuz. Nam ds est principium et causa omnis boni. Honor autē debitus deo et sanctis distinguitur a theologis in latriam. yperduliaz: et duliā. Latria est honor soli do debitus actu exteriori vel interiori in ꝓtestatione sui dñij. yperdulia est excellētiua reuerētia exhibita creature: et debetur humanitati christi ⁊ purissime matri eius. Dulia vero alijs sanctis: de quo ī tertio sententiaꝝ. ¶ Deinde agit. p. de felicitatis dependentia ad virtutē ostendens ꝙ inquirens de felicitate debet ꝑscrutari de virtute cum in diōne felicitatis ponatur virtus. Est enī operatio hominis ꝫm virtutem. vnde ciuilis sciētia cuius finis ē humana felicitas circa virtutis studium videtur maxime insudare Intendit enī ciues bonos facere ⁊ legibus obedientes: sed consideratio politice ad presentem scientiam pertinet: quia in hac scientia tradūtur principia politice. Ex quo patet ꝙ consideratio de ꝟtute pertinet ad pñtem sciētiam. ¶ Quia vero felicitas est operatio anime inquirendū est de virtute anime et nō de ꝟtute corporis: ⁊ sic inquirendū ē de ipā aīa quod probat aristo. a simili: qz sicut medicus oculoruz ⁊ alioꝝ membroꝝ corporis habet agnoscere de corpe: sic ista sciētia tanꝙ medicina anime habet considerare de anima. Si vero in hac sciētia cōsideratur de anima ꝓpter virtutes est tātum de ipsa considerandū inquantū sufficit ad beatitudinem ⁊ ad virtutes. Amplior autem cōsideratio eius spectat magis ad naturalem phm. ¶ Dicit ergo aristoti. ꝙ quedā ps seu partialis perfectio anime est rationalis ⁊ quedam irrationalis. Irrationalis autē est duplex: q̄dam enī nullo modo participat rationez sicut plantatiua vel vegetatiua que īuenitur in plantis et in embrionibus: ⁊ in omnibus que nutriuntur. Cum aūt hec sit cōmunis hominibus et brutis ⁊ plantis ideo non est humana. ¶ Ad euidentiam predictoꝝ ꝫm alex. de hal. in ꝑma pte. ij. sentē. ꝙ embrio nō habet animaz se informantē: qz tūc in homīe essent plures anime: cuius oppositum tenet augustinus in li. de eccl'asticis dogmatibus. Sed dicitur hic anīa vegetatiua esse in embrione: qz habet animam operantem aliquo modo in ipso. i. operationē anīe. In decisione euī seminis a generante derelinquitur ꝟtus in semine que inualescit et vigoratur a virtute corporis animati ipsam continentis per quam fiunt in eo operationes vegetatiue vt alimento vti ⁊ augmentari. Unde semen decisum in matrice vertitur in sanguinem ⁊ sāguis in embrionem. Embrio autē habet figuram quandam masse carnis que est in ꝓpinqua dispositione ad figuras membrorum.

Sed contra predicta arguit̄ sic: Embrio viuit ergo habet animam se informantem. Consequentia est nota qz animatum et viuens ad seinuicem paria sunt: vt habetur in libro de motu cordis. Probatur antecedens per aristotilem xvj. de animalibus dicentem ꝙ omē cōceptum viuit sicut viuunt arbores: ⁊ vocat conceptum semen relictum in matrice a generante. ¶ Item in libro de motu cordis dicitur ꝙ eqꝫ est viuens ⁊ adolescens. ¶ Rᵒ ad primum ꝙ viuere nō sumitur ibi proprie prout viuere dicitur illud quod habet animam formā sui ⁊ ꝑfectionem. Si vero embrio sic viueret: tunc esset corpus animatum: et per cōsequens esset planta vel animal quod est falsum. Sed potest dici viuere extenso nomine vite ex influentia quam recipit a corpore continente viuificato ab anima se informante. Eo mō possunt poma dici viuere ex influentia quam recipiunt a planta cui contigua sunt que viuificatur ab anima vegetatiua. ¶ Ad secundum dicitur ꝙ embrio aliquando nomine ex-

tenso dicitur fetus formatus et organisa tus et hoc modo eq est viuens embrio et adolescens.

Declarat vlterius aristotiles quo ipsa anima vegetatiua cuius potentia sunt nutritiua augmetatiua et generatiua non est humana: et hoc sic: sm operationem illius qd dr humanu homo dicitur bonus vel malus felix vel miser: sed sm operationem nutritiue ho non dicitur talis quia tunc homo esset maxime i sompno talis in quo potetia nutritiua exercet maxie opatione. In sopno aut ho non dicit felix. Unde comuniter dicitur q felices no differut a miseris sm dimidium vite sue siue sm somnu. In somno nanq quiescit a sua operatone illa pars anime sm quam homo dicitur bonus vel malus. Cotingit tame p accidens q bonus et malus in sompno drut ppter differentiam que fuit in vigilando inquatu vicq quide motus vigilantiu ptranseunt ad dormientes. Ea eni que homo cogitat vigilando sepe occurrut fantasie dormientis. et ideo dicit aristo. q meliora sut fantasmata studiosoz seu virtuosoru q quoruliby alioz. ¶ Ad euidentia predictoru notadu q p statu isto est connexio intellectus cu virtute fantastica ita q intellectus no pot suam operatione exercere nisi fantasia concurrat fantasiado seu imaginando. Hinc est q leso vel impedito organo fantasie vt patet in freneticis intellectus impeditur a sua operatione. Quia igit in somnis virtutes sensitiue interiores sut impedite propter fumositatem ciborum ascendentiu ad cerebru virtute caloris ipos in stomacho decoquetis: Ideo intellectus tuc non pot recte decernere quare nec meret nec demeretur homo ex his que accidut i somnis: sed consensus volutatis precedes vel subseqns sompnum imputatur ad meritum vel demeritu. Sepe tame ea que accidut in sompnis sut sequele eorum que in vigilia precesserut. quia igit hec pars anime est expars humane virtutis quomodo sit propria homis est ad preses relinquenda. ¶ Notandu q in sompno nedum ligant sensus interiores sed etia exteriores. cuius causa est: q vapores per calorem cordis ad cerebrum eleuati ppter frigiditatem cerebri ingrossatur et descendut in quo descesu obstruut vias et meatus venaz per quas spiritus sensitiui a sensu comuni tanq a fonte deriuantur ad sensus exteriores. In sompno aute contingut sompnia non tantu conformia dispoi anime sicut studiosus sompniat studiosa sed etia complexioni corporis vt flegmatici sompniat de aquis vel fluuijs. Colerici de igne. Sanguinei de aere: vt q volat vel aliquid simile agat. Melancolici vero de terra. Accidut etiam quadoq sompnia misterio angeloru seu illusione demonu. Sompniam⁹ etia no solu illa que speram⁹ vel operamur i vigilia precedenti: sed etiam illa que logo tempore non occurrerunt nostre cogitationi. cuius ratio est: quia species talium vel consimiliu reseruatur in fantasia et ideo sensus comunis qui habet iudicare de obiectis sensuu particulariu cuius vsus ligatur in somno iudicat de fantasmate sibi presentato q sit res cuius e fantasma. ¶ Dicit consequenter arist. q est alia pars anime que licet sit irrationalis est tame aliqualiter particeps rationis. hec aute pars anime est appetitus sensitiuus: et q hec pars irrationalis sit in homine declarat aristotiles ex conuenietia et differentia continetis et incontinetis. Conueniut enim in hoc q vterq habet rationem laudabilem. In vtroq etiam est appetitus qui contrariatur ratoni scilicet appetitus sensitiuus. ¶ Differunt autem quia incontinens vincitur huiusmodi appetitum sequendo passione desiderij et concupiscentie aduueniente. Non autem continens: quia appetitus sensitiuus continentis obedit rationi. et ideo licet sit de se irrationalis dicitur tamen aliqualiter comunicans in ratone. Exemplum huius ponit aristotiles i corporibus. sicut eni videmus q particule

corporis dissolute ex infirmitate vel ebrietate in hominibus eligentes ipsas mouere ad dexteram sepe feruntur ad sinistram Sicut namque ebrij contra electionem voluntatis crucem faciunt de tibijs: Ita licet ratio incontinentis preeligeret abstinendum Uerumtamen passione appetitus sensitiui fertur in oppositum. ¶ Licet autem hec pars seu potentia anime obediat rationi continentis: est tamen magis subiecta in homine sobrio et temperato propter maiorem asuefactionem in operibus virtuosis.

¶ Ex predictis infert phus quod irrationale videtur esse duplex. Quoddam nullo modo in ratione participans vel communicans: puta planta: et sic de alijs. Alterum autem in ratione participans: vt concupiscibile: et vniuersaliter omne appetibile siue sit appetitus sensitiuus: siue appetitus intellectiuus que dicitur participare rationem secundum quod est exaudibilis vel obedientiabilis rationi suadenti deprecanti et increpanti admodum patris et amicorum admonentium.

Dicit consequenter quod si velimus illam particulam que aliqualiter participat rationem dicere rationalem tunc rationale erit simplex: Quoddam enim habens rationem principaliter siue in seipso quod dicitur rationale per essentiam. Aliud autem sicut exaudibile et persuasibile a ratione quod dicitur rationale per participationem: et secundum hanc differentiam sumitur distinctio virtutis: quarum quedam sunt intellectuales: vt sapientia intellectus et prudentia. Alie autem morales: vt sobrietas et liberalitas.

¶ Ex ista littera mouentur quidam ad ponendum virtutes morales in appetitu sensitiuo eo quod diuidit philosophus virtutes morales ab intellectualibus secundum diuisionem partis rationalis per essentiam et rationalis per participationem: que pars dicitur appetitus sensitiuus: Quia sicut virtutes intellectuales sunt in intellectu: sic morales sunt in illo appetitu que est obedientiabilis rationi. ¶ Item ad hoc adducitur commentator qui hunc passum exponens seu declarans dicit quod sunt in eo quod est medium inter partem plantatiuam et rationalem: et talis non est voluntas. ¶ Item alia ratione: quia in eodem sunt virtutes moderantes et passiones moderate: sed passiones sunt in appetitu sensitiuo: ergo et virtutes ipsarum moderantes.

¶ Hanc opinionem impugnat Doctor subtilis Scotus tricesima tertia distinctione tertij sententiarum ponens virtutes morales in voluntate. Quod probatur sic: Uirtus est habitus electiuus: secundo huius. Electio autem est actus partis rationalis seu appetitus intellectiui ex sexto huius: sed habitus est potentie illius cuius est per se illius operatio: igitur habitus moralis per se est ipsius voluntatis. Confirmatur quia cum habitus moralis perficiat habentem et ipsum reddat facilem ad rationem meritoriam debet poni in illa potentia que est principium actus meritorij cuius est voluntas.

Ad argumentum. Ad primum dico quod philosophus non distinguit virtutes morales ab intellectualibus secundum distinctionem intellectus et appetitus sensitiui: secundum iusticia secundum ipsum in quinto libro ethicorum: nec sit in intellectu nec in appetitu sensitiuo.

¶ Item inquirens rationes felicitatis in precedentibus excludit partem sensitiuam: quia in ista non est operatio hominis secundum quod homo que est operatio secundum virtutes morales.

Ulterius diuidit partem rationalem in intellectum et persuasibile a ratione cuius est voluntas. Distinguit ergo phus in proposito virtutes morales ab intellectualibus secundum diuisionem intellectus et appetitus vtriusque sumptis. hoc patet ex littera precedenti vbi dicit quod est quoddam irrationale in ratione communicans vt concupiscibile et vniuersaliter omne appetibile quod aliqualiter participat rationem secundum quod est ei exaudibile vel obedientiabile: Non sequitur

tur. igit ex textu p̄hi q̄ virtutes morales sint in appetito sensitiuo. ¶ Notanduz est aūt circa p̄dicta q̄ p̄hs aliqñ accipit p̄suasibile p ratione seu obedientiabile rōni p volūtate. Aliqñ p appetitu sensitiuo. voluntas tñ que est libera magis p̄prie pōt dici p̄suasibilis a rōne. Appetit⁹ vero sensitiu⁹ qꝛ nō est liber non est p̄prie p̄suasibilis; sꝫ obediētialis: quia subdit imperio volūtatis que ē rōnalis p essentiā: nō aūt appetit⁹ sensitiu⁹ sed p p̄ticipationē tm̄. Sicut aūt obediētiale rōni sumit dupliciter sic rōnale p eēntiā. Uno modo stricte ꝛ p̄mo ꝛ sic cōpetit solū intellectui q̄ intelligit ꝛ rōcinat. Alio mō nō p̄io sed large ꝛ sic cōpetit volūtati que licet sit rōnalis p p̄ticipationē inquātū est p̄suasibilis ꝛ dirigibilis ab ītellectu dicit tñ esse rōnalis p essentiā inquātū impat intellectui. vnde potest intellectū couertere vt cōferat de hac materia vel de illa. Dicit etiam rōnalis p essentiā qꝛ nūq̄ īuenit sine ratione. nō sic de appetitu sensitiuo qui est etiā in brutis ratione carētib⁹ ꝛ iō ē tm̄ rationalis p p̄ticipationē. ¶ Ex p̄dictis patet q̄ volūtas est qðdā medium inter sensum ꝛ intellectū qð aliquādo dicitur ratio aliquādo p̄suasibile a ratione ꝛ sic mediū nūc noīat ab vno extremo nūc ab alio. ¶ Ad auctoritatē cōmētatoris dico q̄ in appetitu sensitiuo pōt poni aliquis habit⁹ ad hoc vt delectat moueat ad obediendū rōni: ꝛ iste habit⁹ licet nō sit p̄prie virt⁹ qꝛ nō est habit⁹ electiu⁹ nec inclinās ad electionē pōt tñ cōcedi aliquo mō esse virtus qꝛ īclinat ad ea q̄ sunt cōsona rationi recte. In p̄te namq̄ corporis potest esse virtus ꝛ habitus sicut in manu scriptoris ꝛ pictoris: p̄tꝫ sic man⁹ inexercitata est inabilis ad citharisandū exercitata aūt abilis que abilitas ponit esse quedā virtus qꝛ est quedā qualitas abilitās ad opus virtutis. hoc etiā potest cōcedi in irrōnali sicut ī equo qui est abilitat⁹ ad quosdā act⁹ ad quos est assuefact⁹. nō aūt inuenit talis abilitas in inaīatis qꝛ ex cōsuetudine nō facilius tendit sursum lapis. Hec aūt qualitas min⁹ p̄fecte habet rōnem virtutis q̄ illa que est in voluntate inclinans ad electionē vt dictū est. Et p hoc pōt rñderi ad oēs auctoritates q̄ adducerent in hac materia. ¶ Ad tertiū dico q̄ nō ē necesse virt⁹ moderātes ꝛ passiōes moderatas eē in eodē: volūtas enī pōt moderare passiones appetit⁹ sensitiui multipliciter: vno mō referēdo illā delectationē ad finē p̄sonū rōni recte. Itē impando p̄secutionē vel fugā sit nāq̄ passionis moderatio fugiēdo qð natū esset inmediate delectari: pōt etiā delinquere voluntas ex impio aliquē habitū ī appetitu sensitiuo inclinantē appetitū ad ea que sunt cōsona rōni recte vt dictum est in p̄cedentibus.

Explicit liber primus ethicorum.

Incipit liber secundus ethicorum.

Ca. I

Dupplici aūt virtute ꝛc̄. ¶ Postq̄ aris. determinauit de fine virtutis scꝫ de felicitate in primo libro: Hic p̄sequenter determinat d̄ his que sunt ad finē scꝫ de vritutib⁹ Et primo determinat de virtutib⁹ in generali: deinde in spetiali. Quo ad p̄mū determinat de virtutis generatione et corruptione et multiplici ei⁹ cōditione in hoc scd̄o libro. ¶ Circa qð dicit q̄ cū sit duplex virtus scꝫ intellectualis ꝛ moralis. Intellectualis virt⁹ vt plurimum generat ꝛ auget ex doctrina ꝛ ideo indiget experimēto ꝛ tp̄e. Moralis aūt virtus fit ex cōsuetudine. vnde dicit moralis a more. i. ab actib⁹ cōsuetudinarijs licet etiā ex actib⁹ cōsuetudinarijs generēt vitia sicut virtutes mos tñ p̄prie sumit in bonū p actib⁹ virtuosis. vñ etiaꝫ

ipse virtutes acq̄site ex huiusmodi acti-
bus aliquando dicunt mores. Mos eti
am aliquando sumitur pro iure consue-
tudinario quod obtinet vim ex actibus
consuetudinarijs multitudinis hominū
¶ Notandum insup ꝙ experientia vno
modo sumitur ꝓprie pro frequenti ac-
ceptione in multis singularibus ⁊ talis
experientia generatur ex multis memo-
rijs: vt cum homo recordat ꝙ hec medi
cina contulit sorti ⁊ platoni tali infirmi-
tate laborātibus ⁊ multis alijs inde ge-
neratur experimentum. Alio modo ex-
perimentum sumitur large pro aliqua
sensibili apprehēsione. Experientia pri-
mo modo sumpta in aliquibus actibus
et scientijs reperitur vt in phisica ⁊ me-
dicina non tamē requiritur in omnibus
Unde in mathematicis non requirit ta
lis experientia: sed experientia scđo mo
do sumpta: sine ipsa eñ non possunt ter
mini cōcipi cum omnis nostra cognitio
ortū habeat a sensu Juuat etiā vt citi⁹
assentiatur cōplexioni principiorum vel
cōclusionum. Sic ⁊ sepe doctores ꝓpo
nunt discipulis quedā sensibilia signa ꝑ
que exprimitur applicatio principiorū
ad cōclusiōes. ⁊ sic ex experimētis gene
rat ars vt diffuse declaratum fuit primo
metaphisi ce. ¶ Notandū vlteri⁹ ꝙ mos
⁊ experientia in hoc cōueniunt q̄ vtro-
biq; est actuū frequentatio: ⁊ sic aliquā-
do vnū sumit ꝓ reliquo Differūt tamē
q: mos est respectu operationū ꝓpriaꝝ
ex quibus virtutes generant in opante
Experientia vero nō solum est in opera
tionibus ꝓprijs sed etiam in alijs vt in
operibus nature: ex quorum cōsideratī-
one generant scientie. ¶ Item notandū
circa eandē operationē potest cōcurrere
experimentū quo generat scientia cum
vsu ⁊ cōsuetudine qua generat virtus.
verbi gratia cum aliquis citharisat au-
dit ⁊ pcipit ꝙ taliter mouēdo manū fa-
cit bonā cōsonantiā aliter vero dissonā-
tiam: ⁊ ex ista auditiōe multotiēs facta
⁊ in memoria redacta fit experientia per
quā vltimo generatur scientia: ⁊ sic ope
ratio citharisandi in tali experimēto nō
est nisi obiectum. Ex tali autē operatio-
ne generat per se aliqua abilitas in vir-
tute motiua ꝑ quā manus est obediens
voluntati que large potest dici virt⁹ vt
dictū est caplo p̄cedenti: ⁊ sic ptꝫ ꝙ cir
ca eandem operationem potest genera-
ri vnus habit⁹ in pte intellectiua ꝭm ꝙ
illa operatio est cognita: In virtute aūt
motiua ꝭm qđ est exercitata ⁊ sic potest
dici de virtute morali genita in volun-
tate ex frequēti electione: patet itaq; ex
p̄missis quō experimētum valet ad ge-
nerationem virtutis ītellectualis: mos
vero seu cōsuetudo ad generationē mo-
ralis. ¶ Ex p̄dictis infert aristo. ꝙ nul-
la moralis virt⁹ inest nobis a natura qđ
patet duplici ratione. Primo sic nihil
potest asuesci ad oppositum ei⁹ qđ sibi ī
est a natura. vnde cū lapis naturaliter
ferat deorsū quantūcūq; sursum ꝓicia
tur nullo modo assuescit sursum moueri
sed homo potest asuesci ad oppositū vir
tutis puta ad vitiū: ergo virtus homini
nō inest a natura. ¶ Item arguit sic om
niū illoꝝ que insunt nobis a natura pri
us inest nobis potentia ꝙ operatio: hoc
patet in sensibus. Nō eñ ex hoc ꝙ mul
totiēs vidimus ⁊ audiuimus accepim⁹
sensum visus ⁊ auditus: sed ecōuerso ex
hoc ꝙ habemus hos sensus vtimur eis
sepius. Sed operando opera virtuosa
accepim⁹ virtutes vt operando tpata ⁊
fortia fiunt homines temperati ⁊ fortes
vnde ad hoc fert intentio boni legislato
ris vt asuefaciendo ciues ad opera vir-
tutum faciat eos bonos. Aliter autē fa-
cientes peccant in legislatione: ergo hu
iusmodi virtutes non sunt nobis a natu
ra nec tamen insunt contra naturam q:
licet anima a principio sue creationis sit
nuda virtutibus habet tamen aptitudi
nem naturalem ad virtutes ⁊ pficiunt
in nobis per consuetudinem ex operib⁹
virtuosis causatis ab anima tanꝙ a cau
sa proxima. A deo vero vt a principali
causa. ¶ Circa quod notandum ꝙ licet
virtutes morales nō insint nobis a na-

tura vt dictum est. Dicuntur tamen inesse homini ꝑm naturam qꝛ natura vniuiusqꝫ rei potissime ē forma ꝑꝫ quā speciem sortitur. Homo autem in specie cōstituit per animā rationalem: ⁊ ideo illud qđ est ꝑm rationem ē ꝑm naturā hominis inquātum homo: ⁊ sic virtutes dicuntur inesse homini ꝑm naturā inquātum in voluntate est quidam naturalis appetitus boni quod est ꝑm rationem. Econtra vero vitium est contra ordinē rationis ideo est ꝯtra naturam hominis inquantū homo ꝑm Augustinū de libero arbitrio. vnde in ratione hominis insunt quedā principia naturaliter cognita tam scibilium ꝙ agendorum que sūt quedā seminalia intellectualium virtutum ⁊ moralium. Sic nāqꝫ ponitur sinderisis esse quidam habitus principiorꝫ in intellectu quibus intellectus ex ratione terminorꝫ virtute sui luminis naturalis acquiescit per quā volūtas stimulatꝫ ad bonū ⁊ remurmurat malo vt habetꝫ videri scđo sententiarm. ¶ Deinde dicit aristo. ꝙ sicut virtutes ex bonis operibꝰ generantꝫ sic ex malis corrumpuntꝫ sicut ex bene citharisare fiunt bone cithariste ⁊ ex male citharisare fiunt mali: quare oportet studium adhibere quales operationes faciat homo: quia ꝑm drn̄tiam operationū consequuntꝫ habitus differētes ꝓpter quod nō parum differt ꝙ aliquis statim a iuuētute asuescat bene vꝫ male operari quia ex asuefactione bonorum operū efficitur virtuosus: ⁊ sic iuuenes exercitati in operibus bonis delectabiliꝫ operantur in senectute. Assueti āt male agere vix ⁊ cū magꝰ difficultate a vicijs abstinent. ¶ Ad euidentiam predictorum notandum ꝙ vnum contrarium corrumpuntur per suum contrarium Unde duplex est contrarietas quedam formalis sicut se habent calor ⁊ frigus habitus vitiosus ⁊ habitus virtuosus. Alia est contrarietas virtualis sicut sol virtualiter contrariatur opposito sui effectus scꝫ frigiditati que opponitur calori causato a sole. Sic operatio

vitiosa virtualiter opponitur virtuti ꝙ formaliꝫ opponitur habitui vitioso qui est effectus operationis vitiose. Quia igiꝫ ex actibus viciosis causantur habitus vitiosi hinc est ꝙ per ipsas corrumpuntur virtutes non tamen per vnum actum peccati corrumpitur habitus virtutis acquisite sicut nec per vnum actuꝫ generatur habitus viciosus. Secus est de habitu caritatis a deo infuse qui corrumpitur demeritorie per vnum actum peccati mortalis Cum homo non simul possit esse dei amicus ⁊ inimicus. Efficitur namqꝫ homo dei amicus per gratiam et caritatem que sunt idem realiter Idem enim absolutum dicitur gratia inquātum facit hominem gratum et acceptum. Sed dicitur caritas inquantum facit deum carum et dilectum homini ꝑm Scotum. xxvij. dist. scđi sententiarum. ¶ Est autem duplex gratia quedam gratum faciēs que est idem cū caritate ⁊ solis bonis cōuenit vt dictum est. Alia dicitur gratia gratis data que datur bonis ⁊ malis vt sermo sapientie vel gratia sanitatum ⁊ sic de alijs. Licet autem oīs gratia detur a deo gratis tn̄ illa que nō facit hominē gratū deo retinet nomē cōe. Alia vero que addit aliquid ad ipam cum faciat hominē dignū vita eterna habꝫ nomē speciale: ⁊ sic dicitur gratia gratū faciens licet etiā bona naturalia ⁊ supnaturalia possint dici gratie cū a deo sine meritis cōferantꝫ dona tn̄ supnaturalia sibi nomē gratie specialius vendicāt. ¶ Cōsequenter dicit aris. ꝙ ad hanc scientiam ptinet cōsiderare quales sunt operationes ex quibus virtutes morales causātꝫ: qđ ꝓbatꝫ sic qꝛ in omni scīa practica necesse ē ꝯgnoscere quales sint opatiōes p qs pōt deuenire ad finē illiꝰ scīe: sꝫ hec scīa ē practica cū eiꝰ finis n̄ sit scire sꝫ opari: scrutamur nāqꝫ quid sit virtꝰ nō vt sciamꝰ sꝫ vt boni efficiamur Et ergo hic est inquirendū de operationibꝰ ex quibus virtutes ꝓducuntur: hoc autem est inquirenduꝫ non certitudinaliꝫ vt dictum est in pre-

cedentibus sed verisimiliter seu exem-
pliciter: sermones eñ sunt expetēdi seu
inquirendi ꝑm materiam subiectam.
¶ Dicit enim aristotiles ꝙ virtutes aut
mediāte generātur. seu augmētatᷣ ſʒ cor
rumpunt ex supbabundātia ꝛ defectu.
vnde opationes generatiue virtutis sūt
medie inter superhabundātiam ꝛ defe
ctū. Qꝫ declarat exemplariꝛ ꝑ ea que
accidunt circa corpus. Nā virtutes cor
poris sunt nobis manifestiores virtuti-
bus anime. videmus enim ꝙ fortitudo
corporis corrūpit ex supbabundantibꝰ
gignasijs seu exercitijs ꝛ ex eoꝝ defectu
ꝑ nimiū eñ laborē debilitat virtus cor-
poris et ex defectu exercicij membra ef-
ficiunt inabilia ad laborandū. Simili
etiam sanitas corporis corrūpit ex habū
dantia cibi ꝛ etiam ex eius defectu. Sʒ
si aliqs ꝑm debitā mensuram vtatur ci-
bis et debitis exercitijs fiet in eo fortitu
do corporalis ꝛ sanitas augebit ꝛ cōser
uabit. Sic est in virtutibꝰ anime et in
fortitudine ꝛ tꝑantia ꝛ in alijs virtuti-
bus. Ille eñ qui omnia timet ꝛ fugit et
nihil sustinet terribilium efficietur timi
dus ꝛ similiter qui nihil timet ſʒ ad om
nia vadit intrepidus efficietur audax ꝛ
sic fortitudo eorum dicit a supbabundā
tia et defectu et a mediāte saluat et sic
de alijs virtutibus. ¶ Dicit etiam ꝙ ex
virtutibus sit genitis producūt similes
actiones sicut enim ex assuetudine susti
nēdi terribilia efficimur fortes sicut quā
do facti sumus fortes maxime possumꝰ
talia sustinere Similiter recedēdo a vo
luptate efficimur tēperati ꝛ quando fa-
cti sumus tēꝑati ꝺ facili a voluptate ab
stinemus. Utrum autem virtutes vel vi
tia sint ī nobis generate: cognoscere pos
sumus per delectationem ex operatio-
nibus consequentem. Unde cum aliqs
gaudet in hoc ꝙ recedit a voluptatibus
corporibus signum est ꝙ in eo virtus ē
tempantie: si in hoc tristatur signum est
ꝙ non est tempatus.
¶ Deinde probat aristo. virtutem esse
circa delectationem et tristitias quia vi
demus ꝙ propter concupiscentiam et
delectationem operamur mala: propter
tristiciam aūt quā timemus in laboribꝰ
honestis ꝛ virtuosis recedimus ab ipsis
ꝛ ideo oportet volentem fieri virtuosuʒ
statim a iuuentute aliqualiter manudu
ci vt gaudeat ꝛ tristetur ꝺ quibus opor
tet: hec eñ est recta disciplina iuuenum
vt eis pro bonis operibus delectatio tri
buatur ꝛ pro malis inferatur tristicia.
Item omnis virtꝰ moralis est circa actꝰ
vel passiones: sed delectatio et tristicia
ad omnes alias passiones cōsequit: er-
go virtus moralis est circa delectatiōes
ve tristicias. huiusmodi eñ passiones ꝑ
ꝟtutes habēt moderari vnde stoyci vir
tutes dicūt esse quasdā īpassibilitates ꝛ
quietes quod nō est simpliciter verum
vt verba videntur sonare cum passiōes
aliquādo cadāt in hominibꝰ virtuosis.
Homines eñ virtuosi tristant de infor-
tunijs suis ꝛ amicorum ꝛ letantur in ꝓ
speritatibus ipsoruʒ. Sed virtutes pñt
dici quedā impassibilitates quia virtuo
si in huiusmodi passionibꝰ non succūbūt
sed ab ipsis faciliter tollerantur: nec eñ
nimium gaudent in prosperis nec in ad
uersis excessiue tristāt. Uirtutes itaqꝫ
non excludunt omnes passiones: sed so-
lum inordinatas que sunt vt non opor-
tet ꝛ quādo non oportet ꝛ sic de alijs cir
cumstantijs. ¶ Circa predicta notandū
ꝙ pronitas seu inclinatio seu concupi-
scentia naturalis quā habemus ad pec-
candum multa sortitur nomina ꝑm the-
ologos. Dicitur enim lex carnis vel mē
brorum quia ipsis mēbris infligitur me
rito peccati. Dicitur etiam tirannus qꝛ
violenter dominatur in membris aliqui
bus. Dicitur etiam fomes quia fouet et
nutrit peccatū in anima mediāte carne.
Item dicitur stimulus carnis quia car-
nem stimulat ad peccatum. Dicitur eti-
am libido a libēdo: omne eniʒ quod ma
le libet libido potest dici licet nāqꝫ libi-
do specialiter sumatur pro peccato car-
nis generaliter tamen sumit pro omni
appetitu deordinato. ¶ Itē arguit aris.

q ars et virtus sunt circa difficile. sed re sistere delectationibus est difficile: sunt enim nobis cōtēporanee siue a pricipio vi te vt patet in puero q̄ q̄cito lac degu stat delectat. vnde vt ait eraclit⁹ difficilius ē pugnare ↄtra voluptates q̄ con tra irā ideo indigem⁹ virtutib⁹ que re leuant nos circa delectationes: ptꝫ itaq̄ esse virtutē circa delectationes et tristitias. ¶ Mouet vlterius ars. vnū dubium circa p̄dicta q2 dictū est q ex operari iusta fit aliquis iustus et ex opari tpata fit aliquis tēperatus: ideo potest dubitari quomodo aliqs potest opari iusta vel tē perata anteq̄ sit iustus vel tēperatus q̄ enim operat tpata videt esse temperatus qd sic pbat nullus operat gramaticalia nisi sit gramaticus: g a simili null⁹ operat temperata nisi sit tēperat⁹. ¶ Dicendū q ad hoc rn̄det ars. primo negādo illud: aliqs nō et c. aliquis enim bn̄ pōt operari opa artis antequā habeat artem: vt quis potest dicere aliq̄ oratione cōgruam antequā habeat artem grāmatice: et hoc vel a casu vel ad exemplar alioꝝ loquētiū: Sic aliquis pōt opari tpata antequaꝫ habeat habitum tempeantie: et sic de alijs virtutibus. ¶ Deinde dicit aris. q nō est simile de artib⁹ et virtutibus q2 opera que fiunt fm artē habēt ī se bonitatē et nō requirūt bonitatē in faciente. Nō sic de operibus virtutū in q̄bus tria sunt attendēda. Primo q operās sit sciens ita q nō operet ex ignorātia. Scd̄o q operet ex electione pp̄ter bonitatē opis virtuosi nō pp̄ter lucrum timorem aut phanā gloriam. Tertio q operet cōstāter et imobiliter ita q sit paratus operari cū fuerit oportunum. Hec aūt nō requirunt ad opa artis ita enim potest fieri bona domus intentione mala sicut bona: vnde ad opus arti sufficit primū scꝫ q operās sit sciēs qd tamē parū pdest ad opus virtutis. quod ē intelligendum in operatione alioꝝ modoꝝ et de scire in vniuersali cuiusmodi est in habentibus habitum scientie moralis. Scire tamē in pticulari multū cōfert sicut est in habentibus habitū prudentie generatū in intellectu ex frequenter dictaminibus sicut ī volūtate generat virtus moralis ex frequētibus electionib⁹ Est autē dictare determinate app̄ hēdere quid eligēdū Jlle ergo qui nō habet habitum iusticie vel tpantie potest operari iusta vel tēperata dum tamē operationes ei⁹ sint tales quales sunt ille q̄s operat iustus vel temperatus fm triplicem modum p̄dictum. ¶ Consequēter increpat phs illos qui existimant se effici virtuosos solū d̄ v̄tutib⁹ ratiocinādo tales enim sunt similes laborantib⁹ seu infirmis p̄cepta medicoꝝ audientib⁹ et nihil de ip̄is facientib⁹. vnde sicut isti nō possunt bene disponi corporalit sic nec alij spiritualiter. ¶ Ex p̄dictis patet q habitus virtutū moraliū generant ex frequentibus operationib⁹ sic et habit⁹ virtutū intellectualiū generant ex frequentib⁹ cōsiderationib⁹. Licet aūt habitus alicui⁹ cōclusionis posset generari in intellectu possibili ex vnica cōsideratione vt in mathematicis in quibus nō requirit experientia plixi tēporis. rōne tamē viriū sensitiuarū interioꝝ que cōcurrūt cū virtute intellectiua necessariū est easdē considerationes pluries reiterari vt aliud firmiter memorie ip̄imat. fm nā q sco. di. iij. primi sentētiaꝝ species nō ita conseruant in potētijs sensitiuis interiorib⁹ sicut in intellectu possibili a q̄ species intelligibiles nō vident deleri sicut sensibilis. Nā species sensibilis ita est in organo qd potest deleri per cōtrarium sic patet p phm in libro de memoria et reminiscentia. vbi dicit q senes et pueri iuuenes sunt male remīscitiui pp̄ter habundantiā humoꝝ. nō sic delet species intelligibilis Hinc est q intellectus dicit locus specierū tertio de aīa inquātū habet huiusmodi species ↄseruare: sicut locus habet saluare locatū. vnde dicit idē. 45. di. quarti snīaꝝ q aris. non diceret bene aīal male memoratiuū q2 intellect⁹ eius bene vel male conseruat speciem alicui⁹ prius intellecti. sed

quia eiꝰ memoria sensitiua que ꝯcurrit
cũ intellectiua ad recordationẽ intelle-
ctiuã sicut fantasma ad intellectionẽ est
bene vel male retentiua ꝓpter diuersita
tem organi.

Ca. II

Post hoc autem ⁊c.

¶ Postꝙ aris. inuestigauit
de virtutis generatiõe ⁊ cor
ruptione: hic cõsequẽter in-
quirit de eiꝰ diffinitiõe. Et primo quid
sit genꝰ virtutis. Circa qḋ dicit ꝙ ĩ ani
ma sunt tria scꝫ passiones: potẽtie: ⁊ ha-
bitus: quoꝝ alterum necesse est esse vir-
tutẽ: quid aũt sint passiones declarat ex
emplificãdo in multis passionibꝰ cuius-
modi sunt cõcupiscẽtia: ira: timor. auda
tia: inuidia: zelus: misericordia: ⁊ sic de
alijs. Potẽtie vero sunt ſm quas possu
mus pati passiones huiusmodi puta po
tẽtia cõcupiscibilis ſm quã possumꝰ cõ
cupiscere. Potentia aũt irascibilis ſm
quã possumꝰ irasci. Habitꝰ vero dicunt
illa ſm que nos habemꝰ ad passiões be
ne vl' male: sicut ſm aliquẽ habitũ habe
mꝰ nos ad irasci male si hoc fiat ſm sup
habundantiã vel defectum: bene vero si
hoc fiat medio modo ¶ Obmissis passi
onibꝰ naturalibꝰ q̃ scꝫ nõ apꝓhensionẽ
ꝑsupponũt sensus vel ĩtellectꝰ cuiusmo
di sunt passiones vegitatiue ꝑtis q̃ fuit
exclusa a ꝓposito in pṙo libro. De pas-
sionibus animalibus que videlꝫ sequũ-
tur apꝓhensionem sensus vel intellectꝰ
est ꝑscrutan-dum.
¶ Circa quod notandũ ꝙ passio in ꝓ-
posito est motꝰ nõ spontaneꝰ in appeti-
tũ ꝓueniẽs ex apꝓhẽsione boni vel ma-
li. Dicunt aũt passiones aĩe affectiones
inquãtũ sunt ĩclinatiões quedã ad actũ
interiorẽ vel exteriorẽ: vnde affectio di-
cit quasi ad factio. i. ad actũ inclinatio.
Dicunt etiã affectiones qꝛ sunt in vi af-
fectiua. Licet aũt reperiant passiones ⁊
in appetitu sensitiuo ⁊ intellectiuo max
ime tamẽ ponunt in appetitu sensitiuo
Nõ solũ sequele oꝑationẽ virtutis apꝓ-
hensiue dicunt passiones: sed etiã actus
eliciti ab ipõ appetitu sensitiuo inquã-
tũ habent trãsmutationẽ corporalẽ an-
nexã ꝙ maxime iuxta cor: ⁊ qꝛ hmõi ap-
petitus nõ ducit: sed ducit. i. nõ domĩa-
tur sue oꝑationi: sed determinat ⁊ incli-
nat ab obiecto ad suã oꝑationẽ: nõ sic in
voluntate que est libera: ⁊ ideo nõ neces
sitat simpliciter qꝛ potest nolle vel velle
Necessitat tamẽ necessitate ꝯñe quia si
nolit qḋ euenit tristat ⁊ sic patit. ¶ No-
tandũ vlterius ſm cõem opinionem in
vi cõcupiscibili ponunt sex passiões et ĩ
irascibili quinqꝫ ad quas omnes alie pos
sunt reduci. In cõcupiscibili nãqꝫ ponũ
tur amor ⁊ odium: desideriũ: fuga: gau-
dium: ⁊ tristicia. Obiectũ eñi cõcupisci
bilis ponit bonum delectabile seu cõue
niens aut malum tristabile seu discõue
niens simpliciter sumptis. Ab obiecto
ergo cõuenienti apꝓhenso causat in ap
petitu amor seu quedã cõplacentia ipsi-
us obiecti ad quã passionẽ sequit deside
riũ vel cõcupiscentia obiecti nõ habiti.
In appetitu tamẽ sensitiuo magis ꝓpẽ
dicit motus ille cõcupiscẽtia ⁊ in appe-
titu intellectĩo dicit desideriũ: habito ãt
ipso obiecto cõsequit passio delectatiõis
vel gaudij que est quedã quies in ipso
obiecto. Delectatio tamẽ magis ꝓprie
dicit in appetitu sensitiuo: gaudiũ autẽ
ĩ itellectiuo. ¶ Malũ aũt discõueniens
seu tristabile apꝓhensum causat passio-
nem odij que est quedã displicentia vel
abhominatio ipĩus ad quã passionẽ se-
quit fuga vel recusatio ipĩus. Ipsum ãt
malum habitũ seu incursum causat pas-
sionem doloris vel tristicie. Et licet do-
lor ⁊ tristicia sepe sumant ꝓ eodẽ: dolor
tamen ꝓprie ponitur in appetitu sensiti
uo: tristicia vero in intellectiuo. Est au-
tem tristicia de his que nobis nolenti-
bus accidũt. Consequit gaudium ⁊ tri-
sticia ſm aris. in hoc scḋo non solũ pas-
siones cõcupiscibilis sed etiã irascibilis
ipsasqꝫ terminãt ⁊ finiunt vt gaudium
sequit audaciã post cõsecutionẽ victorie
⁊ irã post ꝯsecutionẽ vndicte. ¶ In vi

vero irascibili ponūť passiões scꝫ spes ꝛ desperatio: timor: audatia: ꝛ ira. Obiectū nāq irascibilis poniť bonū vľ malū nō simpľr sꝫ arduū seu de difficili attīgibile vel supabile. Ipm itaq bonū arduū apphēsum vt possibile adipisci causat passionē spei q̄ dicit quēdā conatum seu eleuationē animi ad ipm ꝯsequēdū: ꝛ sic facit appetitum assurgere ad hmōi bonū obtinēdū. Apphēsum vero vt impossibile adipisci causat passionē despationis faciendo appetitū cadere ꝓpter excessum sue arduitatis ꝛ difficultatis. Malū aūt arduū vt apphensū possibile superari imprimit audaciā ꝑ quā appetitꝰ surgit ad hmōi malū repellendū: ipm vero malū apphensū vt īpossibile superari īprimit passionē timoris que ē quedā resilitio a malo arduo. Ira aūt est appetitus vindicte. Sco. No 34. tertij sentētiarū sic distinguit vim irascibilē ꝛ cōcupiscibilē. Concupiscibilis eñ respicit illud qd ē pmo appetibile vel fugibile qd scꝫ natū ē ex se eē cōueniens vel discōueniēs ita ꝙ nllo alio posito circa ipsum sola facta apphēsiōe natꝰ ē seq̄ actꝰ delectandi vel tristādi fugiēdi vel ꝓseq̄ndi quātū ē ex pte eiꝰ. Talia nō respicit irascibilis pro obiectis. Est eñ circa appetibilia vel fugibilia q̄si secūdario ꝛ quasi propter prima Actus namq irascibilis est irasci.

¶ Irasci autem ſm pħm secundo rethorice est appetere vindictā Obiectū igiť eiꝰ est vindicabile vel offendens Istud offendēs nō diciť qd statim est discōueniens cōcupiscibili: sed qd impedit illd quod est primo cōueniens: puta si cibus est primo cōueniens appetitui gustatiō animalis: ꝛ ideo primo cōcupisciť ꝓhibens cibuꝫ vel remouens offendit aīal cōcupiscens licet offendēs est obiectuꝫ irascibilis circa qd irascibilis habet qdā nolle non quidē ꝓprie refugientis sicut cōcupiscibilis nolens refugit sꝫ magis repellentis: si autē nō actu repellať est dolor vel tristicia ipius irascibilis. Non sunt aūt idē dolor irascibilis ꝛ cōcupiscibilis. Dolor eñ concupiscibilis fit cum alia immutatione ex parte organi in parte sensitiua ꝙ irascibilis. Concupiscibilis quidē cū restrictiōe sicut delectatio opposita ē cū dilatatiōe. Dolor autē irascibilis cum calefactione qui est accensus sanguinis circa cor. Et ex hoc patet ꝙ irascibile et concupiscibile in ꝑte sensitiua habent diuersa organa.

¶ Possunt etiam poni irascibilis ꝛ cōcupiscibilis in rationali parte scꝫ in voluntate non tamen est tanta distinctio illorum in voluntate sicut in appetitu sensitiuo quia voluntas non est potētia organica: sed sicut ratio distinguitur ī portionem superiorem et inferiorem per cōparationem ad diuersa obiecta ꝛ tamē simpliciter est eadem potentia: sic eadeꝫ poentia est operatiua circa primo ꝛ secūdo delectabilia ꝛ tristia. Dr igiť ꝙ nō ē ibi distinctio nisi ex parte obiectorū in que tendit voluntati est aliud primo delectabile puta bonum vel quod est ei cōueniens ſm se vel quod est ei cōueniēs ſm appetitū sensitiuum cui coniungiť in eodem supposito. Potest etiā voluntas habere obiectum offendens et ſm rationem rectam ꝛ contra rationem rectam et respicere illud actu repulsiuo ꝛ imperatiuo.

¶ Notandum insuper circa premissa ꝙ ad passiones prius positas reducuntur omnes alie passiones appetitus sensitiui vel intellectiui puta inuidia: zelus: misericordia: que hic enumeranť a philosopho continentur sub tristicia: cuius sex species assignantur scꝫ achos: accidia: nemeſ: inuidia: zelus: ꝛ misericordia: Est autem achos seu augustia tristicia proueniens ex apprehensione proprij infortunij Et dicitur ab a quod est sine ꝛ chos quod est vox quasi sine voce Accidia vero est tristicia proueniens ex apprehēsione proprij laboris: importat nāq tedium quoddam operandi. Nemeſ autem est tristicia de bonis illoruꝫ qui sunt indigni. Inuidia vero est tristicia de bonis alterius quod estimatur

Achos
Accidia
Nemesis
Invidia

vt malum proprium quantum est dimi=
nutiuum ppe glorie vel excellētie. Si
aūt q̄uis tristetur de bono alterius inq̄
tum ex eo sibi iminent periclm alicuius
nocumenti vt de exaltatōe inimici timēs
ab eo ledi: talis tristitia non est inuidia
sed timoris effectus ꝫm Aristoti. secūdo
rethorice. zelus licet posset sumi plurib⁹
modis sicut emulatio que vno mō sumit
pro inflatōne vel indignatōne. Alio mō
p ardore amoris in bonum vel in malū.
Tertio modo p inuidia. Quarto mō p
imitatōe. Versus. Emulor inflat: amat
inuidet et imitatur. Proprie tamē zelus
ꝫm phm secūdō retho. est tristitia de bo=
no alterius: non ex eo q̄ ip̄e habet bonū
sed q̄ nobis deest bonū qd ip̄e habet.
Minima aūt est tristicia de alteri⁹ miꝫia
Similiter possent alie passiones reduci
ad predictas de quo alias videbitur.

¶ Probat vlterius. p. q̄ virtutes ⁊ ma
licie nō sūt passiōes: q̄ ꝫm virtutes dici
mur boni ⁊ ꝫm malicias oppositas dici=
mur mali: sed ꝫm passiones nō dicimur
nec boni nec mali: ergo passiones nec sūt
virtutes nec malicie. Item ꝫm virtutes
laudamur: ꝫm malicias vero vitupera=
mur oppositas: sed ꝫm passiōes nec lau=
damur nec vitupamur: ergo virtutes et
malicie non sūt passiones. ¶ Pro q̄ no=
tandum q̄ passiones absolute sumpte n̄
sūt laudabiles nec vituperabiles sz ī or=
dine ad rationem. Non enī aliq̄s laudat
vel vitupatur ex hoc q̄ absolute timet l'
irascitur: sz q̄ ꝫm rōem irascitur laudat
si vero p̄ter rōem vitupatur. Sic īuidia
inquantū est passio vl' pena non ē pecca=
tum ꝫm alex. in secūdo sen. sed rōne act⁹
culpabilis adiuncti q̄ ē velle bonū alte=
rius diminui vel auferri. vñ penes hūc
actū q̄ est volūtarius determiat esse pec=
catū. Est aūt peccatū mortale cū oppona
tur charitati que ē vita anime quādo est
plenus consensus volūtatis: ⁊ hoc ī ad=
ultis: non aūt in pueris q̄ nō habent vsū
rationis. In adultis est etiā tm̄ veniale
peccatum ī primo motu: vt quādo aliq̄s
mouet ex quadā surreptōe ad dolendū

de aliquo bono alterius. ¶ De inuidia
autē quinq̄ nascūtur filie ꝫm gre. 31. mo
raliū. s. odium. susurratio. detractō. exal
tatio in aduersis pximi. et afflixio in p=
speris: que sic distinguunt ab alex. Om
nis enī inuidia aut est in affectu aut ī ser
mone: aut in opere. Si in affectu: sic est
odiū. Odire enī pximum ē affectare ei⁹
malū. ⁊ hoc dupliciter: q̄ si sit affectō ma=
li pene ppter vindictā habendā: sic odiū
ptinet ad iram. Est enī ira inueterata.
Si aūt sit affectio mali damni: sic ptinet
ad inuidiā. q̄ enī inuidus de bono pxi
tristatur ad hanc tristiciā tollēdā mouet
ad desiderandū q̄ pxim⁹ careat illo bo
no. Si aūt sit inuidia in sermone occulto
bonū pximi diminuēdo aut eius famam
denigrando: et sic ē susurratio. aut in ser
mone publico: ⁊ sic est detractio. Si aūt
sit in opere aut erit respectu aduersitatis
proximi quā pcurat: ⁊ sic est exultatō in
aduersis pximi: aut ē respectu prosperi
tatis: ⁊ sic est afflictio in psperis: qn̄ vz
pspa proueniūt proximo cōtra conatum
inuidantis ea impedire intentis. Li=
cet aūt inuidia oriatur ex inani gloria tn̄
hoc nō obstāte ponit vnū de vitijs capi
talibus. Nō enī contra rationē vitij ca=
pitalis q̄ ip̄m ex alio oriatur sed q̄ non
habeat aliquam principalē rōem pducē
di ex se multa genera peccatoꝝ. Ipa eti=
am vitia capitalia videtur esse leuiora q̄
alia q̄ ex eis oriūtur. Vñ gre. 31. mo. pri=
mo vitia decepte mēti quasi sub quadā
ratōne se ingerunt sz q̄ consequūtur duz
mentem ad omnē insaniā ptrahunt q̄si
bestiali clamore mentē cōfūdūt. Pecca=
ta enī capitalia sunt peccādi occasiones.
ꝫm Sco. 6. di. 2. sen. ¶ Insup probat
arist. alia rōne virtutes nō esse passiones
q̄ virtutes sūt electiōes vel non sine ele
ctione sed passiones adueniūt nobis si
ne electōne: vt aliqn̄ mouet ad iram vel
timorē nō spōte ergo ꝟtutes nō sūt pas
siones. ¶ Deinde pbat q̄ virtutes n on
sunt potentie: q̄ ꝫm potentias non dici=
mur boni vel mali. Non enī dicitur ali=
q̄s bonus q̄ p̄t facere bonum: sed ꝫm vir

tutes dicimur boni: ergo virtutes nō sūt
potētie. Itē q2 potētie insūt nobis a na=
tura non aūt virtutes: vt dcm̄ ē in p̄cedē
tibus. Cū igiť virtus moral' nō sit passio
nec potētia relinq̃tur q2 ē habitus ſm p̄
cedētē dīonem. Patet itaq3 q̄d sit p̄rim
gen⁹ virtutis: virtus eni ē habitus. In=
sup inquirit de differētijs virtutū. Cir=
ca quod p̄mo dicit q2 virtus p̄ficit habē
tē τ op⁹ ei⁹ bonū reddit sicut virtus equi
facit equū bonū et facit eū bn̄ operari vt
velociter currere τ suauiť ferre: sic virt⁹
moralis facit hoīem bonū et facit ipsum
p̄mpte et delectabiliter opari bona. Ex
hoc p̄t colligi p̄ma dr̄ntia v̄tutis vcʒ q2
v̄tus ē habitus electiuus. Bonitas em̄
humane opatōis cōsistit in elcōne volū
tatis. formaliter igiť illa est habitus ele
ctiuus q̄ opus hoīs bonū reddit. ¶ In=
uestigat cōsequēter aristo. aliā dr̄ntiam
v̄tutis q̄uo virtus consistit inmediatē.
Ad cuius euidētiā p̄mittit q2 in quolibʒ
diuisibili ē repire plus τ min⁹ τ equale.
Equale aūt ē mediū inter plus τ minus
siue inter habūdātiā τ defectū. huiusmo
di eni mediū ē duplex: scʒ ſm rem τ quo
ad nos. Mediū ſm rē ē q2 equaliť distat
ab vtroq3 extremoꝝ: τ tale sumiť ſm p̄=
portionē arismetricā q̄ attēdiť ſm exces=
sus ydētitatē: sicut. 6. mem int. x. et duo
vtrobiq3 eni est idētitas excessus. Mem
q̄ ad nos attēdiť ſm determīatōem recte
ratōis: nō aūt attēdiť ſm idētitatē exces
sus: τ iō n ō ē assumēdū ſm eq̄ distantiā
ab extremis. Non eni si comedē decem
mēsuras ē multū τ comedere duas mēsu
ras ē paucū. Dʒ p̄pter hoc magister qui
ordinat de cibo alicuius p̄cipe q2 cōedat
6. q2 hoc ē multū in compatōe ad vnuʒ
et paucū in cōpatōne quo ad aliū. eēt ei
paucū in cōpatōe ad milonē de quo nar
rat solinus q2 cōedebat vnū bouem ī die
sed hoc eēt multū illi q̄ habet vincere in
aliquo exercitio corpali vel sp̄uali.
¶ His p̄missis p̄bat aristo. q2 virtus est
cōiecturatrix medij siue cōsistit in medio
intelligēdo nō de medio rei sʒ de medio
quo ad nos. probať: q2 ars ē cōiecturatx
medij: ergo et v̄tus moralis. patet cōse=
quētia p locū a maiori: q2 v̄tus moralis
est certior et melior arte siue natura cui⁹
est p̄fectio. p̄bať aīs: q2 cū aliq̄s artifex
facit aliq̄d opus attendit q2 sic faciat q2
nihil opteat addere vel diminuere quod
est tenere mediū. Sic itaq3 virtus mora
lis ē cōiecturatrix medij: cōsistit eni cir=
ca passiōes et opatōes in quibus inueni
tur supabūdātia mediū τ defect⁹: τ cō=
tigit timere τ audere delectari τ tristari
magis et minus q̄ optet quoꝝ vtrūq3 n̄
bn̄ fit. Sed si hec accidāt qn̄ optet τ cu=
ius gr̄a optet τ q̄uo τ ad quos homīes
optet τ in q̄bus rebus optet tūc erit me=
diū in passionibus: τ sic ibi erit v̄tus. su
pabūdātia nanq3 ē vitiosa et defectus
vitupabilis vel culpabilis. Ad virtuteʒ
aūt q̄ mediū respicit et opať ptinēt laus
q̄ opponiť vitupio τ rectitudo q̄ opponi
tur puersitati vitiose. Vn̄ peccatū forma
liter ſm Sco. scdi sen. dist. 35. so. d. ē p̄=
uatio seu carentia rectitudinis ī actu se=
cūda q̄ deberet inesse. Materiale vero ī
pctō ē actus positiuus substratus respe=
ctu cuius volūtas ē causa efficiens sed re
spectu formalis in pctō ē cā deficiēs q2 n̄
dat debitā rectitudinē actui cōformādo
se regule supiori cui deberet se cōforma=
re. ¶ Est aūt duplex peccatū scʒ mortale
τ veniale. Peccatū mortale ſm augusti
nū ꝯ faustū est dcm̄ factū vel cōcupitum
cōtra legē dei. Dcm̄ factū vel cōcupitū
poniť p materiali: sed cōtra legē dei po
niť p formali. hui⁹ pctī pena ē mors eť=
na. Pctm̄ aūt veniale nō ē directe ꝯ le=
gē dī: fit eni cū hō nō fuit dō meliori mō
q̄ p̄t: vt faciēdo aliq̄ retctatia ab vltimo
fine. Trāseūte aūt actu pctī remanet rea
tus seu obligatō q̄ dr̄ offensa respectu dī
vindicare volētis. macľa aūt respcū aīe
deformate. culpa v̄o p cōpatōem ad vo
lūtatē q̄ culpabil' reddiť nō se ꝯformādo
recte rōi. Pctm̄ aūt dr̄ vitiū p̄pť carētiā
v̄tutꝭ q̄ ē p̄fectō ꝯueniēs naťe humane.
de q̄ aug. dī li. ar. q̄d p̄fectiōi naťe deesse
ꝯguerꝭ id voca vitiū. Q̄ etiā v̄t⁹ ꝯsistat
in medio p̄bat arꝭ. rōe: q2 illi⁹ ē v̄t⁹ mo

ralis cōiecturatrix ꝙ difficulter attingit
cū virtus sit circa difficile: sȝ tenere me-
dium ē difficile: ergo virtus moralis cōiec-
turatrix ē medij. Minor ꝓbatur: quia mediū
nō pt attingi nisi p vnā viā: sȝ aliqͣs pt re
cedere a medio p multas vias: sicut diffi
cile ē sagittāti attingere signū facile vero
diuertere a signo: sic difficile ē recte age
re: facile vero peccare. Vñ fm pictagori-
cos pctm̄ dr ptinere ad infinitū: bonum
aūt ad finitū. p qd intelligitur ꝙ recte age
re cōuenit solū vno mō vicȝ oms circū
stātias obſuādo: sȝ male agere ꝯuenit mltis
mōis. Cōmittitur enī peccatū oēs cir-
cūstātias obmittēdo vel vnā duas vl plu
res. ¶ Ex p̄dictis infert arist. diffinitionem vir
tutis dicens ꝙ virtus ē habitus electi⁹
inmediāte cōsistēs q ad nos determina-
ta rōne et vt vtiqȝ sapiēs determinabit.
Est nanqȝ virtus medietas duarū mali-
ciarū q hȝ inuenire mediū p rōnem ꝛ eli
gere p volūtatē: ꝛ sic ꝯsistit imediāte per
ꝯformitatē ad determinatōem rōis: quia n
ꝯtingit rōȝ eē rectā aut erroneā; ꝛ electō
recta p̄supponit rectā rōem. Ponit i dif
finitōe virtutis vt vtiqȝ sap. i. prudēs de
terminabit scȝ mediāte habitu prudētie
inclināte intellectū ad recte agendum. li
cet aūt virt⁹ sit medietas qdā circa duas
malicias qntum ad subiam actus debi-
te circūstātōnati vt dcm̄ ē: tn̄ vtus qntū
ad bonitatē attributā actui hȝ rōnem ex
tremi respectu cuiuslibet extremitatis vi
tiose cū bonū ꝛ malū opponantur.
¶ Cōseqnter arist. remouet qddā dubium:
Aliqͣs em̄ posset dubitare Utrum cuiuslibȝ
passiōis ꝛ opatōis eēt mediū? Ad qd re
spōdet ꝙ nō. Vñ dicit ꝙ qdā sūt q statiȝ
nomiata cōuoluta sūt malo: quia scȝ in suo
nomie implicāt maliciā. Et ponit exem
plū i passiōib⁹ vt gaudiū i malo ꝛ iuidia
In opatōib⁹ vero adulteriū furtū homici
diū. Omia em̄ hec ꝛ silia fm se mala sūt
ꝛ nō solū coꝝ suphabūdātie ꝛ defectus.
Vñ circa hec nō cōtingit aliquē recte se
hre qlitercūqȝ operetur sȝ sp hec faciēs pec-
cat. Nā bonitas ꝛ malicia i talib⁹ nō at-
tēditur fm aliqͣs circūstātias sȝ qualitercūqȝ

aliqd hoꝝ fiat pctm̄ ē. hoc itelligēdū ē si
a volūtate ꝓcedāt. Opatō em̄ nō ē bōa
vel mala moralr nisi sit volūtaria. vnō a
volūtate ē p̄mo rō bonitatis moralis fm
Sco. circa finē secūdi sentē. Act⁹ em̄ vo
lūtatis dr moralis quia libere elicit⁹ a vo-
lūtate: ꝛ hoc est cōmune actui bo° ꝛ ma-
lo. nec em̄ ē laudabilis nec vitupabilis:
nisi sit a volūtate. Presupposita aūt hec
bonitate ꝛ bonitate entitatiua seu natu-
rali q cōpetit cuilibet enti inqntum ens
est triplex bonitas moralis fm eūdem. 7
di. secūdi sen. scȝ bonitas ex genere: boni
tas vtuosa siue circūstātia ꝛ bonitas me
ritoria seu gratuita. Prima bonitas scȝ
ex gn̄e cōpetit volitōi ex hoc ꝙ trāsit su-
p obcm cōueniēs actui tali fm dictamen
recte rōis ꝛ nō solū quia ꝯueniēs actui na-
turaliter sicut sol ꝯuenit visiōi: ꝛ p̄t dici
ex gn̄e quia ē qsi morale respectu omis bo-
ni vlterioris in gn̄e moris: tal' nāqȝ act⁹
est potētialis seu formabilis p qncūqȝ ali
am circūstātiā moralē. Secūda bonitas
ꝯuenit volitioni ex eo ꝙ ipa elicitur a vo-
lūtate cū omib⁹ circūstātijs dictatis a re-
cta rōe debere sibi cōpetere bonū est enī
ex cā integra fm Dyoñ. de diuis noib⁹
ꝛ illud ē qsi bonū i spē moris: quia iā omes
drñtias morales ꝯtrahēs ex gn̄e. Ter-
tia bonitas ꝯuenit volitōi ex se ꝙ p̄sup-
posita bonitate p̄dicta elicitur ꝯformiter p̄n
cipio merēdi qd ē gr̄a vel charitas. exē-
plū p̄mi: velle dare elemosynā. exm scdi:
dare elemosynā paupi de bono ꝓpo vbi
ꝛ qn̄ optet ꝓpter amorē di. exēplū tertij si
hoc fit nō tm̄ ex inclinatōe nāli sicut pōt
facere pctōr ꝛ nō penitēs ex pietate nāli
sȝ mediāte habitu charitatis vel grē.
Huic triplici bonitati oppōitur triplex ma
licia. Pria qdē ē malicia ex gn̄e qn̄ vicȝ
act⁹ trāsit sup obm discōueniēs recte di-
ctamini rōis: puta si odire trāsit sup deum
Scda malicia ē ex aliq circūstātia deor-
dināte actū lȝ tn̄ seat sup obm ꝯueniens
fm rōeȝ actui. Tertia ē malicia q est de-
meritoria p̄uatiue ex carētia caritat' sl' grē

Lib⁹ aūt Capi. III.

Postq̄ arist. inuestigauit vtutis

dioem: h ꝯñr agit d eiꝰ oppōne ꝛ quō hō pt fieri ꝟtuosꝰ. Circa qd pmo dicit ꝙ tri bus dispōibꝰ exñtibꝰ .s. duabꝰ malicijs: ꝙꝝ vna ē ꝭm suꝑabūdātiā ꝛ alt̃a ꝭm de fcm̃ ꝛ ꝟtute q̄ īmediate cōsistit oēs oibꝰ aliq̄lr opponūt̃. Q̃ eñ exēpla vitōsa op ponāt̃ ꝯrie adīuicē p3 cū marᵉ a se distēt Q̃ āt hitꝰ ꝟtutis oppōat̃ extrēis hitibꝰ vitōꝝ ꝓbat Sicut eī eq̄le qd ē mediū in ter magnū ꝛ ꝑuū ī cōpatōe ad magnū est ꝑuū et ī cōpatōe ad ꝑuū ē magnū: ita me dij habitꝰ tā ī opatōibꝰ ꝙ ī passiōibus cōpati ad suꝑhabūdātias se hñt vt defi- ciētes: cōpati ꝟo ad effectꝰ se hñt vt suꝑ habūdātes sicut fortis cōpatꝰ ad timiduꝫ vr̄ eē audax: cōpatꝰ ꝟo ad audacē vr̄ eē timidꝰ Sic ē d libali cōpato ad ꝓdigum ꝛ auaꝝ: ꝛ iō vt̃qꝫ extrēitatē tenēs existi- mat mediū q̄si sibi oppositᵐ ꝑpt̃ qd timi dus fortē appellat audacē quē audax ti- midū eē dicit. ¶ Arguit̃ ꝙ tm̄ vnuꝫ vni opponit̃ ex .x. metaphi. Rꝫᵒ ꝙ eidē non opponūt̃ pl̃a ꝭm idem s3 bñ ꝭm diuersa. ¶ Deinde dicit ar. ꝙ maior ē ꝯrietas vi tioꝝ extrēoꝝ adiuicē ꝙ medij ad extrēa cū ipoꝝ sit distātia maior puta medij cū extrēis ē aliq̄ silitudo sicut fortꝭ ad auda cē ꝛ libal ad ꝓdigū: s3 extrēoꝝ ad inuicē plima ē dissilitudo. est aūt ītelligēdū de ipis habitibꝰ q̄ntū ad subam coꝝ ꝯside- ratꝭ q̄ sꝫ dispōs ad bñ ꝛ male agēduꝫ: vt p3 ex ꝑceden. Si ꝟo ꝯsiderent̃ ꝟtꝰ ꝛ ex trema vitiosa q̄ntū ad rōeꝫ bōitatꝭ attri- butā virtuti et rationem malicie attribu tam vitijs: sic maior ē oppō ꝟtutꝭ ad ex trema ꝙ extremoꝝ adinuicē cū ipa extre ma ꝯueniāt ī rōe malicie ī cōi nō aūt vir tus. Licet aūt ipa vitia ñ opponātur ꝭ3 rōem malicie in cōi: opponūtur tñ scōm suas rōes spēales: puta ꝭm suꝑhabūdā- tiā ꝛ defcm̄. ¶ Ondit insuꝑ .p. ꝙ vnum extremū magꝭ opponit̃ medio ꝟtutis ꝙ aliud. Q̃ eñ ē minꝰ sit̃e ꝟtuti magꝭ ei op ponit̃ sicut similior ē fortitudini audacia ꝙ timiditas: ꝛ ideo timiditas magꝭ ꝯria tur fortitudini ꝙ audacia. Illa nanqꝫ q̄- abinuicem magꝭ distāt magis adinuicē opponūtur: ꝛ ista oppō sumit̃ ex nā vitio rum ꝛ virtutis. Alia ꝟo oposito quo ad nos ꝛ ꝭm hoc illd vitiū ē magꝭ ꝯrū ꝟtu ti ad qd vehemētiꝰ inclinamur. ¶ Inq̄- rit vlterius phs quō hō valeat effici ꝟtu osus. Circa qd dicit ꝙ hoc ē valde diffi cile ꝑpt̃ difficultatē repiendi mōm. vi- demꝰ eñ hoc vl̄r accidere ꝙ accipe me- diū ē valde difficile: declinare aūt a me- dio ē facile. Nā accipe mediū ī circulo ñ est cuiuslibet s3 scientis tantū geometri am. Declinare aūt a cētro ē facile Scire irasci ē facile: s3 ꝙ aliqs irascat̃ q̄ntū op- tet: ꝛ vbi: ꝛ qñ: ꝛ ꝑpt̃ q̄d ē difficile. ¶ Ponit aūt aristo. triplex documentuꝫ per quod ꝯuenire pōt hō ad ꝟtutis me- diū. Primū documētū ē ꝙ q̄ vult ad vir tutē ꝯuenire recedere debet q̄ntū valet ab extremo qd magis cōtrariatur ꝟtuti. Sicut si aliquis vult peruenire ad medi um fortitudinis debet maxime studiū ad hibere ꝙ recedat a timiditate q̄ magis ꝯriatur fortitudini ꝙ audacia. Secūduꝫ documentū ē ꝙ ille qui vult effici ꝟtuo- sus d3 attēdere q̄d sit illd ad q̄d appetitꝰ suꝰ maxīe incliat̃ qd pōt cogscere ex dle- ctatiōe ꝛ tristitia q̄ accidūt circa ipm quo cognito d3 studiuꝫ adhibere vt ab hmōi vitio ad qd se ꝓnū ꝯcipit q̄ntū voluerit recedat ad aliud extremū aliqualr̄ decli- nādo: ꝛ sic tandē ad mediū ꝯueniet sicut volente dirigere ligna distorta torquēt ea in aliā ꝑtē: ꝛ sic finalr̄ reducunt̃ ad re ctum. Tertiū documētū ē ꝙ delectablia q̄ aīam ad peccādū alliciūt sūt fugiēda ꝛ abiciendla sicut suꝑiores pleb. troiane di xerūt helenā esse abiciēdā q̄ erat occasio destructōnis ciuitatis sue: ꝛ sic poterimꝰ mediū adipisci qd ē valde difficile vt di ctū ē. Quaꝓpter circa hoc ē insudādū Modicꝰ tñ recessus a medio virtutis nō est vituperabilis: quod p3 a simili: quia non solū laudamus illos qui mediū pun ctualiter attingūt sed etiam q̄ de ꝓpinq̄ ad ipm accedunt.

Explicit liber secūdꝰ ethi- coꝝ Sequitur Tertiꝰ.

Jrtute itaq̃. ¶ Poſtꝙ arist. in ſecũdo li. determiauit ꝺ gña=
tione ỽtutis ⁊ de multiplici
diſtinctõe eiꝰ: h̃ ꝯñr determi
nat de principijs ⁊ cauſ ỽtutis. et p̃mo
agit ꝺ volũtario ⁊ inuolũtario. ꝙ aũt de
his habeat det̃miare moral̃. p. ꝓbat: q̃
cũ ỽtꝰ moral̃ ſit circa paſſiões ⁊ opatões
in q̃bus fiũt laudes ⁊ vitupia ſi ſint volũ
tarie ⁊ fit venia: ſi ſint inuolũtarie ſeq̃tur
ꝙ eoꝝ ꝯſideratõ ptinet ad moralẽ. Uti=
le em̃ ẽ legiſlatoribus de his cõſiderare
vt ſtatuãt honores bñ agẽtibus ⁊ penas
peccantibꝰ. ¶ Deinde diuidit aristo. in=
volũtariũ: quoddã enĩ ẽ inuolũtariũ per
violẽtiã ⁊ aliud ꝑ ig̃rãtiã. Jnuolũtariuꝫ
ꝑ violẽtiã ꝺr cuiꝰ principiũ ẽ extra ita ꝙ
opans vel patiẽs nihil ꝯfert ad actiõem
ꝑ ꝓpriũ appetitũ: puta ſi aliq̃s ptãtẽ ha
bẽs aut ſpũs vel vẽtus aliquem alicubi
duxerit ſeu violẽter proiecerit. ¶ Circa
qꝺ notãdũ ꝙ vbi ẽ talis coactõ q̃ p̃t dici
coactõ abſoluta nõ q̃dẽ volũtatis que ñ
p̃t cogi ſed aliaꝝ potẽtiarũ patiẽs totali
ter excuſat a pctõ: vt ſi ỽgo violẽter cor
rũpat: vel ſi tirãnus violẽter manũ chri
ſtiani moueat thura demonibus offerre
faciẽdo. De his aũt q̃ fiũt metu vel timo
re mortis vel alioꝝ maloꝝ q̃bus ñ ẽ co=
actio abſoluta ſꝫ cõdiciõata Mouet ariſ.
dubiũ vtꝝ ſit volũtaria vel inuolũtaria:
vt ſi q̃s iuſſu tirãni ad euadẽdũ mortem
aliquẽ int̃ficiat: vel ſi tpe tẽpeſtatis pro
vita ſaluãda merces ĩ mare ꝓiciat quas
nõ eſſet alias ꝓiecturꝰ. Ad quod reſpõ
det ꝙ licet talia ſint mixta ex voluntario
⁊ inuolũtario magis tamẽ ſũt dicẽda vo
lũtaria. qꝺ ꝓbat: q̃ opatio ẽ tal' iudican
da qualis ẽ in tpe q̃ q̃s opat̃. cũ aũt q̃s ꝓ
icit merces ĩ mare illa ꝓiectõ ꝓ tũc ẽ vo
lũtaria cum voluntas impet talem pro=
iectionem: ⁊ ſic ẽ p̃ncipiũ mouendi ptes
organicas. Addit aũt ariſt. ꝙ talia forſã
ſũt ſimplicit̃ inuolũtaria: q̃ nullꝰ elige=
ret aliq̃d taliũ ꝭm ſeip̃m in q̃ videt̃ ꝑ hus
loq̃ dubie. Circa qꝺ notandũ ꝙ t̃lia pñt
dici ſimplicit̃ volũtaria ſumendo ly ſim=
plicit̃ diuerſimode. Ut em̃ p̃t elici ex pri
mo de gene. Simpl̃r põt triplicit̃ ſumi.
Uno mõ idẽ ẽ ꝙ vl̃r: ⁊ ſic ens ſimplicit̃
ſũptũ ꝺr ens vl̃r ſũptũ. Alio mõ ſimplici
ter tm̃ valet ſicut ꝑ ſe vel ſolitarie: et ſic
ſubã q̃ eſt ens ꝑ ſe ſtãs ꝺr ens ſimplicit̃.
Tertio mõ ſimplicit̃ idẽ eſt ꝙ actualiter
⁊ ſic ens ſimpliciter ꝺr ens in actu. Ad
ꝓpoſituꝫ igit̃ dico ꝙ ſi ſimpliciter ſuma
tur ſecũdo mõ t̃lia ſũt ſimpl̃r inuolũtaria
q̃ nullus eligeret aliqꝺ taliũ ꝭm ſe ⁊ ſo
litarie acceptũ ſine alio adiuncto puta ſi
ne timore ⁊ ſine ꝑiculo mali magis ĩuo=
lũtarij. Sumendo ỽo ſimpliciter tertio
modo ſcꝫ actualit̃: talia ſũt ſimplicit̃ vo=
lũtaria: ꝓiciẽs enĩ merces ſimpl̃r ⁊ actu
alit̃ vult ꝓicere q̃ ĩ nullo coactꝰ: vtitur
enĩ vi motiua: illa enĩ ẽ in ptãte eius in
periculo ſicut al̃s: qꝺ ex hoc patet: q̃ vo
lũtas p̃t ita inordinate merces amare ꝙ
nollet eas ꝓicere in tali periculo euadẽ=
do: ⁊ hoc modo ꝺt ariſ. ꝙ t̃lia ſũt magis
volũtaria q̃ꝫ inuolũtaria: ⁊ ſic pñt dici vo
lũtaria ſimpliciter et inuolũtaria ꝭm q̃d
cũ vnũ qꝺ ẽ maxĩe dicatur eẽ ſimpliciter
ꝭm qꝺ ẽ in actu: talia aũt q̃ ꝑ metũ agun
tur ꝭm hoc ſũt in actu ꝭm qꝺ fiũt et ſunt
ſimplicit̃ et abſolute volũtaria. ſ. ꝭm qꝺ
actu agũtur: ſed ſũt inuolũtaria ſub con=
ditione ſi vicꝫ talis metus nõ ĩmineret.
De quo vide. 15. diſt. 3. ſen. ſco. et. 6. q.
p̃me pt̃. ſe. ſe. tho. ¶ Dic̃ vlteriꝰ ꝙ ĩ a=
liq̃bus opatiõibus ꝓpt̃ metũ factis non
meretur homo laudẽ ſed cõceditur ſolũ
ſibi venia: et q̃ ad hoc p̃t poni exempluꝫ
de illo q̃ ꝓpt̃ metũ ꝺt aliqꝺ mẽdaciũ of=
ficioſũ abſq̃ iuramẽto: talis nanq̃ de cõ
muni lege ſolũ venialit̃ peccat: vt cõmu=
nit̃ dicũt doctores theologi. Quedã ỽo
opationes ꝭm ph̃m ſũt adeo male ꝙ ad
eas faciendas nulla ſufficiẽs exactio ad=
hiberi p̃t. q̃ aũt ſunt huiuſmõi opatões
difficile eſt iudicare vt ip̃e dicit: hᵒ tam̃
eſt determĩatũ ꝑ doctores theologos cõ
muniter aſſerentes ꝙ ꝓpt̃ mortis metũ
vel ad pericl̃m euadendũ non debet hõ
mortal̃r peccare mãdatũ diuinũ trãſgre=
diẽdo nec etiã ꝓ tota creatura cõſeruan

da ſm anſelmum. ¶ Impugnat cõſeq̃n ter ariſto. illos q̃ ponebãt ea q̃ fiũt ꝑpter cõcupiſcẽtiã vel exteriora bona non eſſe volũtaria oſtẽdẽs hoc eſſe falſũ multipli ci rõe. Et primo qꝛ omes q̃ opant̃ inuo= luntarie ſeu violẽtia opantur cũ triſtitia ſed illi q̃ opant̃ ꝑpter aliqḋ bonũ ſibi de lectabile operant̃ cũ delectatõne ꝙ nõ vi olẽter nec inuolũtarie. Item ridiculoſũ eſt ac riſione dignũ accuſare exteriora bo na animũ mouẽtia ⁊ nõ ſeipm accuſare: qñ aliqs ꝑmittit ſe a talib⁹ ſupari cũ vo= lũtas noſtra q̃ eſt libera ñ neceſſario mo= ueatur a talibus appetibilibus. Ridicu lũ etiã eſt ꝙ homo dicat ſeipm eſſe cauſã bonoꝝ ⁊ virtuoſoꝝ opm. Bona ꝟo de= lectabilia turpiũ et malarũ opationũ in= q̃ntũ alliciũt mentẽ ad cõcupiſcẽtiam cũ ꝯtrarie opatões reducãtur ad eandem potẽtiã rõnalem q̃ eſt ad oppoſita ex no= no metaphiſ. Licet enĩ paſſiões cõcupi ſcẽtie ſeu ire ſint mot⁹ nõ ſpõtanei. Ope rationes tñ ꝯſeq̃ntes ſũt volũtarie cum a volũtate ꝓcedant q̃ poſſent hmõi paſſio nes non ſequi. ¶ Quantũ ad inuolũtari um ꝑ ignorãtiã notãdũ primo ꝙ inuolũ tariũ ⁊ nolũtariũ ꝓ eodẽ ſumũtur. Nolũ luntariũ aũt et voluntariũ dicũt duos ac tus poſitiuos volũtatis ⁊ oppoſitos. põt enĩ volũtas elicere actũ nolẽdi ⁊ actũ vo lendi reſpectu eiuſdẽ obiecti: vt volẽdo vel nolẽdo ſcribere. Põt etiam manere ſuſpenſa nec eligendo hũc nec illũ ⁊ tũc volũtas nec dicit̃ nolens nec volens ſed dicit̃ nõ volẽs: et ſic ſolũ fit negatio vo= litionis eius abſq; poſitõne oppoſiti. h⁹ p̄ſuppoſito ſciẽdũ ꝙ ſm ariſto. inuolũ tarium ꝑpter ignorantiã dicitur op⁹ fa= ctũ ꝑpter ignorãtiã debitarũ circũſtãtia rũ: ſic volũtati repugnãs ꝙ ad ipm ſequi tur triſtitia ⁊ penitudo: cũ aũt triſtitia ſm auguſti. ſit de his q̃ nobis nolẽtibus accidũt. Opus propter ignorantiã factũ ad qḋ nõ ſequit̃ triſticia nõ dicit̃ inuolũ tariũ: q̃ enĩ nõ triſtat̃ de eo qḋ opatus ẽ poſtq̃ id cognouit nõ põt dici ꝙ ꝯ volũ tatẽ id fecerit. Hec etiã dr̃ nolũtariũ cũ ꝑpter ignorãtiã fuerit fcm̃. Sed tñ op⁹

bñ p̃t dici nõ volũtariũ ex eo ꝙ tal' opera tus ẽ nõ volẽs: vt ſi aliq̃s credẽs recipe ſtãnũ recipet argẽtũ. Patet itaq; ꝙ non om̃e qḋ fit ꝑpt̃ igrãtiã ẽ. inuolũtarium. ¶ Dicit vlteri⁹ ariſto. ꝙ aliud ẽ igrãter opari ⁊ aliḋ ꝑpt̃ igrãtiã. Ebri⁹ enĩ t̃ira tus opat̃ qḋ ẽ igrãter qꝛ ſcꝫ igrãtia cõco mitat̃ ei⁹ opatõem ſꝫ nõ opat̃ ꝑpt̃ igrã= tiã ſꝫ ꝑpt̃ ẽbrietatẽ vel irã cũ igrãtia nõ ſit cã ſue male opatõis ſꝫ ſe hꝫ tm̃ vt cõ= cõitãs: ſic etiã oĩs mal⁹ ẽ igrãs: qḋ ẽ h⁹ mõ intelligẽdũ: qꝛ oẽm electõeꝫ mali cõ comitat̃ aliq̃ igrãtia. Licet enĩ mal⁹ hõ ſciat adulteriũ eẽ malũ in vlĩ cũ tñ elegit adulterari eſtimat ꝓ tũc ſibi eẽ bonũ ad= ulterari paſſiõe ꝯcupie ſeu malicia ipſũ excecãdo ꝑ quã tollit̃ ꝯſideratõ actualis in ꝑticulari agibili. Volũtas nãq; mala excecat auertẽdo itellectũ a dictamĩe re= cto agẽdoꝝ ⁊ ipm ad alia ꝯuertẽdo. iux= ta illḋ dañ. xiij. de duob⁹ iudicib⁹ malis dr̃ auerterũt oclos ſuos vt nõ intuerent̃ celũ nec recordarẽtur iudicioꝝ iuſtoꝝ. Sic igit̃ q̃ eſt ſciẽs in vlĩ vt is q̃ habituꝫ habet ſcie moral'ẽ igrãs ĩ ꝑticlari ꝯcupi ſcẽtia vel malicia impediẽte intellectuꝫ ne applicet cognitõꝫ quã hꝫ in vlĩ ad ꝑ ticulare agibile. Vñ dicit ariſt. infra. ca. de voluntate ꝙ ſicut infirmitas corrũpit iudicium guſtus. Dulcia enim infirmis vidẽtur amara: ſic malicia corrumpit iu= dicium intellect⁹: ⁊ ſic iniq̃s mala vidẽt̃ eſſe bona. Et hoc ẽ qḋ dr̃. 6. hui⁹ ꝙ con cupiã delectatõis corrũpit eſtimatõꝫ pru dẽtie: de q̃ ibi magis dicet̃. ¶ Notandũ circa ꝑmiſſa ꝙ igrãtia p̃t ſe hr̃e ad volũ= tatẽ: vno mõ cõſeq̃nter: alio mõ añcedẽ= ter. Conſequẽter ſeu cõcomitãter ſe ha bet ignorãtia ad volũtatem inq̃ãtũ ipa ignorãtia eſt volũtaria: ⁊ hoc dupliciter Vno mõ cum actus volũtatis fert̃ ĩ igno rantiã ſicut cũ aliq̃s vult igrare vt nõ re trahat̃ a pctõ ſꝫ liberius abſq; remorſu peccet: ⁊ hec dr̃ ignorantia affectata q̃ nõ excuſat pctm̃ ſꝫ aggrauat. Alio mo= do cũ aliq̃s nõ actu ꝯſiderat qḋ ꝯſiderar̃ põt ⁊ dꝫ: q̃ ẽ igrãtia male electõis ex paſ ſione vel malicia ꝓueniẽs ſiue qꝛ nõ cu=

rat acq̄rere notitiā iuriū vliū q̄ q̄s sci-re tenet: ⁊ hoc p̄ negligētiā q̄ dr̄ igrātia crassa vel supina. Cū aūt igrātia his modis sit volūtaria n̄ p̄t cāre simplr̄ īuolūtariū: et ideo nō excusat a peccato totaliter. Añcedēter aūt se h₃ ad volūtatē ignorātia qñ nō ē volūtaria ⁊ tñ ē cā volendi ꝙ hō al's nō vellet: sicut cū hō ignorat aliquā circūstātiā actus: et ex hoc aliđ agit qđ nō faceret si sciret: ⁊ talis ignorantia causat inuolūtariū simpliciter: ⁊ sic a peccato excusat qñ ē inuincibilis: puta qꝛ adhibetur debita dl'ia ad notitiā circūstantiarū actus exerciti. Licet aūt ipa opatō exercita durāte igrātia sit volūtaria cū a volūtate impetur reputat̄ tñ īuolūtaria qꝛ ignorātia p̄ quā causat̄ ē inuolūtaria: nec exercet̄ talis opatio p̄ñte scīa. Et iō ad talē opationē ignorātia cessante seq̄t̄ tristicia. ¶ Enumerat deīde arist. huiusmodi circūstātias opatōis moralis q̄ sūt octo. Cōsiderādū enī ē ī opatōne morali q̄s opat̄ q̄tū ad agēs principale. secūdo q̄d opat̄. tertio circa quā mariam vel obiectū. q̄rto in quo loco. quinto quo tēpe. sexto quo iustrumēto. septimo cur opat̄. quo ad cām finalē. octauo qūo opat̄: an sc₃ intense vel remisse: ⁊ hec ē circūstātia forme. Pōñt aūt hm̄ōi circūstātie haberi p̄ hūc v̄sū. Quis q̄d vbi circa cur q̄ qūo qñ. ¶ Alterius dicit Aristo. ꝙ nō p̄nt oēs ille circūstātie totalr̄ igrari nisi hō fuerit fatuus vel insan⁹. Manifestū enī est ꝙ nō p̄t opans ignorare quis operetur qꝛ tūc ignoraret seipm̄. Pōt tñ ignorare quid opatur: vt si aliq̄s sagittator volēs oñdere alicui qualit̄ sit sagittandū emittat telū nesciēs se illđ emittere. Pōt etiam ignorare circa q̄d operetur: vt si aliq̄s pugnādo ꝓ re publica credēs hostem interficere occidit filiū suū. Pōt etiā eē ignorātia finis: vt si medic⁹ dās alicui medicinā vt sanet̄ ipsum p̄imat. Pōt etiā esse ignorātia mōi: vt si aliq̄s existimans se leuit̄ ducere manū fortiter p̄cutiat. Potest etiā eē igrātia tp̄is: vt si aliquis carnes die veneris cōedat credens se eē in die iouis vel mercurij ⁊ sic pōt exepli-ficari de vbi ⁊ alijs circūstātijs. Ille igitur videt̄ inuolūtarius opari q̄ ignorat aliquā p̄dictaꝝ circūstātiaꝝ: ⁊ sic meret̄ veniā p̄cipue si sit ignorātia in principalissimis circūstātijs cuiusmōi sūt finis et obm̄ circa q̄d: ⁊ sic p₃ qūo igrātia cāt inuolūtariū. ¶ His p̄missis declarat. p. q̄d sit volūtariū dicēs: Volūtariū ē illud cuius p̄ncipiū est in ip̄o sciēte singl'aria ī q̄bus ē opatio. Hoc p₃ ex p̄cedeñ. cū enī inuolūtariū sit illđ q̄d fit p̄ violētiā vel p̄ igrātiā seq̄tur ꝙ volūtariū qđ ei opponitur sit ī ip̄o opante p̄ qđ excludit̄ violentia: Ita tñ ꝙ ip̄e opans sciat p̄ticulares circūstantias p̄ qđ excludit̄ ignorantia. Licet aūt volūtariū cōueniat cum agēte naturali: qꝛ vtrūq₃ agit p̄ v̄tutē principij intrinseci: differt tñ ab eo: qꝛ agēs volūtariū agit p̄p̄t̄ finē a se cognitū: agens aūt naturale p̄pter finē nō a se s₃ a causa superiori cognitum.

De electione Capi. ij.

Eterminatis autem.

Postꝙ ph's determinauit de volūtario: h̄ p̄ñr determiat de electione. ꝙ aūt sit de ip̄a determinādū patet: qꝛ virtutes ⁊ vitia de q̄bus cōsideratur in hac scīa magis sūt ex electōe interiori q̄ ex opatōe ext'iori. ¶ Declarat cōseq̄nter arist. gen⁹ electōis dicēs ꝙ om̄is electō ē volūtaria s₃ nō ecōuerso. Voluntariū enī ē in plus vt genus ē cōmunius spēbus: qđ patet: qꝛ pueri et alia aīalia cōmunicāt ī volūtario in q̄bus nō ē electio sicut etiā ea q̄ repēte facim⁹ vel dicimus volūtaria quidē sūt et tñ nō sūt f̄m electionē. ¶ Circa q̄d notandū ꝙ bruta aīalia nō cōicāt in volūtario ꝓp̄e sumpto. Volūtariū enī dr̄ a volūtate q̄ est appetitus intellectiuus ex tertio de aīa. et dominat̄ sue opatōi: nec necessario seq̄tur passiones appetitus sensitiui s₃ p̄t agere et nō agere. Bruta nō h̄nt hm̄ōi appetitū: cōicāt tñ ī volūtario large sumpto inquātū h̄nt in se appetitū sensitiuū qui est principiū intrinsecū sue opatōis cū aliq̄ cognitōe finis: s₃ ista cognitō ē imp̄fecta

Unde apꝑhendendo finē nō deliberant
ſed ſubito ferūtur in ipm: nec dn̄ant̄ ſue
opatōni ſed neceſſario ſequūtur paſſio-
nes appetitus ſenſitiui: ⁊ ſi ſint paſſiōes
cōtrarie cuiuſmōi ſūt ꝯcupīa et timor ſe-
quūtur paſſionē fortiorē nō ſic homines
¶ Habito aūt q̄d ſit electio ſm genꝰ inq̄
rit q̄d ſit ſm ſpēm: qꝛ ꝟo om̄es opatiōes
bone vel male moraliter ꝓcedūt ab ītel-
lectu vel appetitu: qui q̄dē appetitꝰ ē du
plex ſcȝ intellectiuꝰ et ſenſitiuus. Appe
titus aūt ſēſitiuꝰ diuidit̄ in cōcupiſcibilē
et iraſcibilē. Aliq̄ poſſent imaginari ꝙ
electio eēt ꝯcupiſcētia vel ira q̄ ad appe
titū ſenſitiuū: vel ꝙ eſſet volūtas q̄ ad ap
petitū intellectiuū: vel ꝙ eēt opinio quo
ad ipm intellectū. iō ad hoc excludendū
oñdit primo ꝙ electio nō ē cōcupīa ꝉ ira
qꝛ iſta duo cōiter inueniūtur in animali-
bus brutis in q̄bus nō eſt electō vt dcm̄
eſt. Itē ſi electio eſſet cōcupiſcētia q̄cun
q; opareī̄ ꝑ electōem opareī̄ ꝑ cōcupīaȝ
⁊ ecōuerſo qđ ē falſū. Nā incōtinēs ope
rat̄ ſm cōcupīam et nō ſm electōem: cō-
tinēs ꝟo ꝑ electionē et nō ſm cōcupīaȝ
ġ electio nō ē cōcupiſcētia. Q etiā ele-
ctio nō ſit ira pȝ vlteriꝰ qꝛ cū electō n̄ ſit
cōcupiſcētia nec erit ira: electō nanq; fit
cū deliberatōe: in ira aūt ē minor delibe
ratio ꝗ̄ in ꝯcupīa ꝓpt̄ velocē ire impe-
tū. Q aūt electio n̄ ſit volūtas ꝗ̄uis eniȝ
ꝓpinqua videat̄ volūtati eē ꝓbat quia
electio non ē de impoſſibilibꝰ: īmo ſi q̄s
dicat ſe eligere aliq̄d impoſſibile videt̄
eſſe ſtultus. volūtas aūt đr eſſe de impoſ
ſibilibus: puta de īmortalitate. pōt eniȝ
aliq̄s velle effici inmortalis: ġ electō nō
eſt idē qđ volūtas. ¶ Circa q̄d notandū
ꝙ volūtas aliqn̄ ſumit̄ ꝓ potētia: aliqn̄
ꝓ actu illiꝰ potētie: vt dcm̄ ē in ꝑmo hu
ius: q̄cūq; mō ſumat̄ electō ē ꝓpinq̄ vo-
lūtati. qꝛ om̄is electio eſt actus volūtatꝭ
licet nō ecōuerſo: vt in ſequētibus vide-
bit̄. ¶ Inſuꝑ notādū ſm ſco. 6. diſ. ſcđi
ſen. Q electio ꝑt ſumi dupl̄r: Uno mō
ſtricte ꝓ volitōe efficaci q̄ q̄s nitit̄ ꝯſeq̄
ꝓpoſitū: ⁊ de hac đt arꝭ. ꝙ nō ē impoſſi-
liū: ⁊ hoc mō ꝑmꝰ angelꝰ nō appetijt eq̄
litatē đi ex electōe. Alio mō ꝑt ſumi ma
gis large ꝓ ꝑfecta volitōe ſeq̄nte apꝑhē
ſionē plenā intellectꝰ nō ex ſurreptōe: et
talis bn̄ ē impoſſibiliū: ⁊ ſic bn̄ potuit lu
cifer peccare ex electione. ¶ Probat vl
terius ariſ. alia ratione ꝙ electō nō ē idē
ꝙ volūtas: qꝛ volūtas ē etiā de his q̄ fi-
unt ꝑ aliū: electōem aūt ſolū de his q̄ fi-
unt ꝑ ipm. ꝓterea volūtas magis ē finis
Electio aūt eoꝝ q̄ ſūt ad finē: puta ſani eſ
ſe volumꝰ eligimꝰ aūt ꝑ q̄ ſani eē poteri
mus ¶ Circa qđ notādū ꝙ lȝ volūtas n̄
tm̄ ſit finis ſȝ etiā eoꝝ q̄ ſūt ad finē. dicit̄
tn̄ magis eſſe finis: qꝛ ē bonū ꝓpter ſe ap
petibile alia nō. Itē notādū ꝙ licet ele-
ctio ꝓꝑe ſūpta nō ſit finis electio tn̄ lar-
ge ſumpta ꝓ quocūq; actu elicito a volū
tate nō ſolū eſt eoꝝ q̄ ſūt ad finem ſȝ etiā
ipſius finis. Et ſic dicit ariſt. ꝑmo hꝰ: fe
licitatē eē eligibilē: ⁊ hᵒ mō oē appetibi
le a volūtate ē eligibile. ¶ Deinde ꝓbat
ariſto. ꝙ electio nō eſt opinio capiēᵒ opi
nionē generaliter qꝛ opinio ē tā circ̄ poſ
ſibilia ꝗ̄ impoſſibilia tā nccria ꝗ̄ ꝯtingē
tia: ſed electio ē ſolū circa poſſibilia per
nos fieri. Item opinio ⁊ electio diuidūt̄
in diuerſis drn̄tijs. Opinio enī diuidit̄
ꝑ verum et falſum. Electio aūt ꝑ bonuȝ
⁊ malum. Probat etiā ꝙ electio non ſit
opinio particularit̄ ſumpta de illis que
ſcȝ ſunt agibilia a nobis qꝛ eligendo ta-
lia dicimur boni vel mali. nō aūt opinā-
do. Cuiꝰ cauſa eſt qꝛ electio eſt actꝰ vo-
luntatis. Bonitas aūt vel malicia volū
tatis eſt ſimpliciter bonitas vel malicia
homīs. Bonitas aūt vel malicia intelle
ctus ad quā pertinet opinio nō eſt boni-
tas vel malicia homīs niſi ſm quid: ⁊ ſic
eligendo bonū dicimur boni et eligendo
mala dicimur mali nō aūt opinando.
¶ Concludit itaq; Ariſtotiles ex predi-
ctis quid ſit electio ſcđm ſpeciem: cum
enim non ſit aliquod predictorum opor-
tet dicere ꝙ ſit q̄ddā voluntarium pre-
cōſiliatū. eſt enim actus volūtatis ſeq̄ns
actū rōis ꝯſiliātis ⁊ ꝯferētis: ⁊ hᵒ videt̄
aſſignare nom̄ electiōis. Eſt nāq; electō
pluribus ꝓpoſitis vniꝰ ꝑ alijs acceptō

quod nō est/ sine consilio seu deliberatōe
ratōis cōferētis ꝺ ipoꝝ valore et vtilita
te. qꝛ ꝟo ī rōe electōis includit cōsiᵐ: iō
cōseq̄nter arist. determiat de cōsilio. Et
ꝑᵒ q̄rit ꝺ obo ꝯsilij an. s. ꝯsiᵐ sit ꝺ oīꝰ vꝉ
ꝺ q̄busdā. ad quod dīc ꝙ n̄ ē ꝺ oībꝰ. nō
enī ē cōsiliabile de illo de q̄ consiliat insi
īsipiēs vel īsanꝰ sꝫ de q̄ cōsiliāt hn̄s in=
tellectū recte dispositū. Cōsiliū etiā non
est de necessarijs nec de impossibilibus
qꝛ tꝉia nō cadūt sub nr̄a ptāte. Nō ē etiā
ꝯsiliādū de effectibꝰ naturalibꝰ q̄ vt plu=
rimū eodē mō fiūt vt siccitas ī estate ꝛ im
bres ī hieme/ nec ē cōsiliandū de casuali
bus ꝛ fortuitis cū talia ꝑter intētionē ac
cidāt/ nō etiā ē cōsiliandū de om̄ibꝰ rebꝰ
humāis puta de cōuersatōe pplꝉoꝝ lōge
a nob̄ distātiū: qꝛ nō subiacēt nr̄e ptāti.
Sꝫ cōsiliādū ē tm̄ de opabilibꝰ q̄ in nr̄a
ptāte existūt: ꝛ hᵒ qn̄ ī hmōi opatōibꝰ ac
cidit dubiū. Circa aūt illa q̄ de se sūt cer
ta n̄ optet ꝯsiliari cuiusmōi sūt q̄dam ar=
tes de se euidētes vt ē scīa scribēdi: non
enī dubitamꝰ q̄lit̄ sit scribēdū. Circa ꝟo
opatōes artiū q̄ de se n̄ sūt sufficiēˢ sꝫ in=
digēt aliarū directione ē ꝯsiliādū cuius=
mōi ē ars medicine Vn̄ ꝺm sco. xiiij. di.
scōi sen. Necc̄riū ē ꝙ bonꝰ medicꝰ habeat
scīam astronomie. Eadē em̄ medicina q̄
in vno inficit tpe in alio liberaret tpe: sꝫ
itaqꝫ ꝺm ꝙ artes sūt magis vel minꝰ cer
te est magis vel minꝰ ꝯsiliādū. Cōsilian
dū etiā ē de his q̄ sepiꝰ accidūt qn̄ incer=
tū est q̄lit̄ ꝯtingāt ꝛ de rebꝰ magnis ꝓp
ter qᵒ assumimꝰ nob̄ ad cōsiliādū alios
quasi nō credētes nos eē sufficientes ad
discernēdū q̄d optet nos facere. ¶ De=
inde arist. dat mōm ꝯsiliādi di. ꝙ ī ꝯsilio
optet ꝑsuppōere finē: nō enī ꝯsiliamur ꝺ
finibꝰ sꝫ de his q̄ sūt ad finē Medicꝰ nāqꝫ
nō ꝯsiliat si inducet sanitatē sꝫ q̄uo sana=
bit: neqꝫ rethor si ꝑsuadeat neqꝫ politicꝰ
q̄ hꝫ regere cītatē ꝯsiliat de faciēdo pa=
ce sꝫ de medijs ꝓcreāde pacꝭ: iō suppo si
to fine optet ꝯsiliātes attēdere q̄lit̄ ꝛ ꝑ q̄
media possint ꝯseq̄ finē suū: et si ꝑ plura
possint ad finē ꝑuenire ꝑ q̄d illoꝝ meliꝰ
et faciliꝰ ꝑuenire possint. si aūt ꝑ vnū me
diū ꝑueniat ad finē ꝑ illud ad illū finem
ꝑuenire ꝓcurēt: ꝛ si illud nō habet ꝓm=
ptu optet inq̄rere vlteriꝰ ꝑ q̄d possit ha=
beri: ꝛ similiter de illo quousqꝫ ꝑueniat
ad cām q̄ occurrerit ꝑ̄ma in opando ꝛ est
vltima in inuētōne ꝯsilij. Ille igit̄ q̄ cō
siliat cū seipo ꝯferēs vel cū alijs vr̄ que=
rere et resoluere dicto mō ꝓcedendo a fi
ne ad ea que sunt ad finem. Ex ꝑ̄missis
ꝯcludit arist. dīonem ꝯsilij eius genꝰ et
drn̄tiam assignādo. Est enī consiliū que=
stio seu inquisitio resolutoria de operabi
libus a nobis. vbi ponitur questio ꝓ ge
nere: reliqua vero ꝓ drn̄tia. Nam omne
consiliū est questio cum q̄stio sit dubita=
bilis propositio. Nullus quoqꝫ cōsiliet
in his que nō dubitabit: sed nō omnis q̄
stio est consiliū: sed questio resolutoria q̄
fit procedendo a fine q̄ est vltimus ī ge=
neratione ad ea que sunt ad finem q̄ sūt
priora in generatione. vltimū nanqꝫ ī re
solutione est primū in generatione vt po
test exemplificari in resolutōne domus.
¶ Contra predicta arguitur ꝛ videt ꝙ ī
inquisitione ꝯsilij procedens a fine ad ea
que sunt ad finem non sit questio resolu=
toria: qꝛ in speculabilibus probātur con
clusiōes resoluēdo a cōclusiōibus ad ꝑ̄n
cipia: ꝛ tādem deueniendo ad prima ꝑ̄n
cipia īdemōstrabꝉia: ergo procedēdo ab
his que sunt ad finē ad ipm̄ finē erit ꝓ=
cessus resolutorius et non econuerso. ꝓ=
batur consequentia: qꝛ finis habet ratio
nem principij in operabilibus ex primo
huius: et sic ea que sunt ad finē habent
rationē conclusionis. Rᵒ ꝙ processus a
conclusione ad principia est processus re
solutorius quādo ipsa principia que sūt
priora in cognitione sūt etiā priora ī esse
Vnde hic dicit aristo. ꝙ vltimum in reso
lutione est primum in generatione. Li=
cet ergo finis habet rationem principij ꝛ
sit prior in cognitione: qꝛ tamē est poste=
rior in esse et in generatione ideo proce=
dendo a fine ad ea que sunt ad finem est
questio resolutoria ꝛ non ecōuerso. Sic
ergo patet ꝙ inquisitio consilij est q̄stio
resolutoria. est aūt talꝭ inq̄sitō circa mām

ꝑ nos oꝑabilē vt ptꝫ ex ꝑcedētibꝰ. Vñ
dicit ꝯñr aris. ꝙ si in tali ꝓcessu cōsiliā
tes inueniant aliqđ īpossibile puta si fi-
nis acquirēdus indigeat magnis sump
tibꝰ ⁊ pecunijs ꝓ sui acquisitione vltra
facultatē cōsilia ntiū dimittūt totū nego
tiū q̄si desperātes. Si aūt qđ īuētū est ꝑ
cōsiliū sit possibile statim incipiūt oꝑari
⁊ hoc est signū ꝙ cōsiliū tūc est circa ma
teriaꝫ ꝑ nos oꝑari possibilē: ⁊ sic ptꝫ diō
cōsilij. ¶ Possibile aūt dicit̄ aliqđ ope-
ranti ƒm aris. nō ƒm ꝓpriā potētiā sed
ƒm potētiā amicoꝝ: qꝛ illa possumꝰ q̄ ꝑ
alios possumꝰ dū intuitu nostro hoc fa-
ciūt. Terminat̄ aūt cōsiliū qñ inq̄sitio ꝑ
uenit ad illud qđ statim est in ptāte no-
stra vt faciamꝰ ⁊ sic in cōsilio est status.
¶ Pro quo notādū ꝙ sicut finis habet
rōnē principij ita illud qđ agit̄ ꝓpter fi
nē habet rōnē cōclusiōis. vnde illud qđ
primo agendū occurrit habet rōnē vltīe
cōclusionis ad quā inquisitio terminat̄.
¶ Sed cōtra ꝑdicta arguit̄ ⁊ videt̄ ꝙ ī
inquisitione cōsilij nō sit statꝰ: sed ꝙ hu
iusmodi inquisitio ꝓcedat in infinitū qꝛ
inq̄sitio cōsilij versat̄ circa singularia in
quibꝰ est oꝑatio: sꝫ singularia sunt infi-
nita: ꝗ inq̄sitio cōsilij est īfinita: ⁊ sic nō
erit ibi statꝰ. ¶ Rñdet̄ ꝙ singularia nō
sunt infinita actu sꝫ potētia tm̄: nisi qt̄ ꝓ
hibet ꝯsiliū potētia infinitis etiā ƒm ꝙ ī
infinitis possunt occurrere aliqua ꝯsilio
req̄renda. ¶ Ex ꝑdictis infert. p. diōnē
electionis: cū em̄ eligibile sit desiderabi
le ⁊ ꝯsiliabile eoꝝ q̄ sunt in nostra ptāte
sequit̄ ꝑ locū a ꝯiugatis ꝙ electio nihil
aliud sit q̄ꝫ desideriuꝫ eoꝝ q̄ sunt in nr̄a
ptāte ex ꝯsilij determinatiōe ꝓueniens
Cōsiliū nāqꝫ ⁊ electio sunt circa eandeꝫ
materiā qꝛ circa ea q̄ sūt ad finē: sꝫ ꝯsiliū
ꝑcedit ⁊ electio seq̄t̄ cū em̄ ꝯsiliabile est
actu īdicatū statim pōt eligi. ¶ Insuper
determīat aris. de volūtate vbi dicit ꝙ il
lud qđ ē ꝑ se bonū ē simplr̄ volibile: sed
ꝑ respectū ad hūc vel ad illū ē volibile il
lud qđ ei videt̄ bonū esse. Volūtas nāqꝫ
virtuosi q̄ in oībꝰ recte iudicat fert̄ in id
qđ ē bonū ƒm v̄itatē. voluntas v̄o vi-
tiosi in id qđ est bonū ƒm appārentiā sicut
ille q̄ habet gustū bñ dispositū recte iu-
dicat de dulcedine ⁊ amaritudīe ciboꝝ
habētes aūt gustū īfectū dulcia iudicāt
esse amara. Sic vnicuiqꝫ videt̄ bonū il-
lud qđ est ꝯueniēs suo habitui: habitui
aūt virtutis cōueniūt illa q̄ ƒm veritatē
sunt bona cū cōformet̄ recte rōni vt ptꝫ
ex eiꝰ diffinitione ⁊ ideo studiosus seu
virtuosus in singulꝛ oꝑabilibꝰ recte di-
scernit quasi mensura existens ⁊ regula
oīm oꝑabiliū humanorū: praui aūt exce
cant̄ ꝓpter passionē ⁊ malū habitū ideo
volūtas eorū nō fert̄ in simpliciter bonū
sed in bonū appꝑens sicut auaro maximū
bonū videt̄ eē diuitie. ¶ Circa ꝑdicta no
tādū ꝙ lꝫ passio ⁊ habitꝰ malus corrum
pant iudiciū rōnis plus tñ corrumpit̄ a
malo habitu q̄ꝫ a passione. Homini em̄
male agēti ex passione videt̄ sic esse agē
dū nō simpliciter sꝫ ƒm q̄d ⁊ ꝓ tunc ho
mini v̄o practicāti ex malo habitu vide
tur sic eē agēdū semꝑ hīta oꝑtunitate.

Existente. Ca. III

e ¶ Postq̄ꝫ aris. determinauit de
principijs virtutū scꝫ de electio
ne ꝯsilio et volūtate. hic ꝯñr determīat
de ipsis ꝑ applicationē ad virtutes et vi
tia ostendēdo virtutes et vitia esse ī po-
testate nostra qđ ꝓbat rōne ⁊ signo. Ra
tione sic quorū p̄cipia sunt in ptāte no
stra ipā sunt in ptāte nostra: sꝫ ꝑncipia
virtutū ⁊ malitiaꝝ sunt in ptāte nr̄a: ꝗ
ipē virtutes et malitie erūt in ptāte nr̄a
minor huiꝰ rōnis ꝓbat̄: qꝛ v̄tutes ⁊ ma
litie generant̄ ex electionibꝰ et oꝑatio-
nibꝰ bonis et malis vt dictū est scđo hꝰ
Electiones aūt et oꝑationes bone vel
male cū sint volūtarie sunt in ptāte nr̄a
volūtas em̄ q̄ est libera pōt bñ vel male
oꝑari et eligere bonū vel malū oꝑari et
nō oꝑari. ¶ Q etiā virtutes ⁊ vicia sint
in ptāte nr̄a probat aris. a signo qꝛ p̄res-
failias ⁊ legislatores ꝑueniūt malos vt
eos a peccato retrahant ⁊ bonos hono-
rant vt eos magis ad bonū prouocēt qđ
nō fieret nisi essemꝰ dñi oꝑationū nr̄arū

tã bonorũ & malarũ. Nullus eñi prouo
cat aliquẽ ad operãdũ ea que nõ sunt in
potestate ei⁹. vnde nullus suadet alicui
vt in estate nõ calefiat vel ꝙ subtractis
cibis nõ esurit q꞉ talis suasio est inuti=
lis cũ talia nõ sint in nostra ptãte. ¶ Hu
ius etiã signũ est ꝙ legislatores nõ solũ
puniũt scienter delinquẽtes sꝫ etiã igno
ranter qñ videlꝫ tales sunt cause hmõi
ignorãtie. Qð ↄtingit dupl'r vno modo
faciendo aliq̈d ad qð sequit̃ ignorãtia vt
ptꝫ de illo q̃ se iebriat ꝑ qð reddit̃ igno=
rãs talis ei ẽ cã sue ignorãtie cũ si vellet
posset cauere ab ebrietate .s. ad quã seq̈
tur ignorãtia. vñ talis meret̃ duplices i
crepatiões. ꝑmo q̈dẽ q꞉ se iebriat. scðo
q꞉ ex ebrietate aliqð pctm̃ cõmisit. Alio
mõ hõ ẽ cã sue ignorãtie qñ negligit sci
re nõ quidẽ difficilia sicut sũt iuris sub=
tilitates quas nõ oẽs scire tenent̃: sꝫ cõ=
munia legis statuta ad q̃rũ notitiã oẽs
obligãt̃ vt ꝙ nõẽ furãdũ vel mechãdũ.
¶ Circa p̃dicta notãdũ ſm tho. se. se. ꝙ
aliq̈s põt tripl'r iebriari: vno° ꝙ nesciat
potũ eẽ ĩmoderatũ ꝛ inebriare potentẽ
puta ꝙ ignorat vini fortitudinem: ꝛ sic
ebrietas põt esse sine peccato vt ptꝫ de
ebrietate noe i geñ. 9. Alio mõ sic ꝙ ali
quis ꝑcipiat esse ĩmoderatũ non tñ esti=
mat inebriare potentẽ ꝛ sic ebrietas põt
esse cũ veniali. Tertio mõ põt ↄtingere
ꝙ aliq̈s aduertit potũ esse ĩmoderatũ et
inebriantẽ ꝛ tñ magis vult ebrietatẽ in
currere q̃ a potu abstinere talis mortali
ter peccat cũ sciens ꝛ volẽs se sensu rati
onis priuet ꝑiculoq꜡ se peccandi cõmit=
tens. Grauiter etiã peccat q̈ sciẽter aliũ
inebriare ꝓcurat. Notãdũ insuꝑ ꝙ qñ
aliq̈s ebrietatẽ sine peccato incurrit tũc
talis ebrietas totaliter excusat culpã se=
quẽtẽ ꝛ hoc° excusat̃ loth de incestu fi=
liarũ suaꝝ ſm tho. Alij tñ aliter dicunt
Nõ aũt sic excusat ebrietas qñ ẽ culpa=
bil'r ꝛ d̃ tali intelligit̃ aris. videlꝫ ꝙ ebri=
us duplices meret̃ increpatiões. ¶ Ex
p̃dictis ptꝫ ꝙ virtutes ꝛ vitia sunt i po=
testate nr̃a cũ ip̃e oꝑationes ex q̈b⁹ gene
rant̃ sint in ptãte nr̃a. Est aũt ita euidẽs

ꝙ ex frequẽtib⁹ actib⁹ generãt̃ habitus
ꝙ illi qui hoc ignorãt vident̃ pene i sen
sibiles seu carẽtes sensu ſm aris. Quia
ḡ ip̃e oꝑationes sunt volũtarie seq̈t̃ etiã
ꝙ habit⁹ boni vel mali sunt volũtarij.
Nã si aliquis vellet aliquã cãm ex qua
scit seq̈ talẽ effectũ sequit̃ etiam ꝙ velit
ip̃m effectũ ꝛ licet nõ velit ip̃m effectum
ſm se vult tñ ip̃m ex cõsequẽti. Sic pec
cãs p̃eligit actũ malũ cũ peccato q̃ care
re illo actu ꝛ peccato. Hoĩes igit̃ volun
tarie male oꝑantes sũt causa maloꝝ ha
bituũ sicut hoĩes incõmessationib⁹ ꝛ po
tationib⁹ degẽtes sunt causa sue incõti
nẽtie. ¶ Circa p̃dicta notandũ ꝙ virtu=
tes morales q̃ naturaliter acq̈runt̃ dicũ=
tur esse in hoĩs ptãte nõ ꝙ hõ se solo si=
ne diuino auxilio cõcurrẽte possit illas
acq̈rere q꞉ teste sapiente nemo põt esse
ↄtinẽs nisi de⁹ dederit: vbi ꝑ illud dare
intelligit̃ influẽtia dei generalis ꝑ quã
oꝑat̃ principaliter in oĩbus bonis operi
bus nostris ita ꝙ sine ea nullũ penitus
bonũ oꝑari possem⁹: sed dicunt̃ in hoĩs
esse ptãte q꞉ possunt acquiri ex operib⁹
absq꜡ infusione alicui⁹ habitus gratuiti
cõcurrẽte ip̃o gratuito auxilio dei q̈ est
liberalissim⁹ ꝛ dat oĩbus affluenter qui
q̈dẽ ad hoc cõcurrit vt cã superior ꝛ p̃n=
cipalis: homo vero vt cã secũdaria ꝛ in
ferior nõ aũt sic est de virtutib⁹ theologi
cis scꝫ fide: spe: ꝛ charitate: q̃ ad sui ꝑfe
ctionẽ nate sunt a deo infundi ſm scotũ
26. di. tertij sniaꝝ: virtutes ãt morales
nõ est necesse a deo infundi: sed possunt
esse ꝑfecte in genere suo absq꜡ infusione
caritatis vel gratie lꝫ nõ simpliciter cuꝫ
sine illa nõ dicũt ad finẽ vltimũ virtutũ
vt idẽ doc. dicit. 36. di. eiusdẽ tertij.
¶ Deinde dicit aris. ꝙ lꝫ generatio ha
bit⁹ vitiosi sit volũtaria: habit⁹ tñ iã ge
nerati nõ tota liter subiacẽt nr̃e volũta=
ti Postq̃ eñi hõ fact⁹ est iniust⁹ nõ sta=
tim cũ voluerit efficiet̃ inst⁹ sicut lꝫ ali=
quis possit voluntarie incidere in egri=
tudinem ĩmoderato cibo ꝛ potu vtẽdo
ꝛ medicis non obediendo Postq̃ tñ in
egritudinẽ inciderit nõ est in ptãte eius

nō egrotare. Sicˀ ⁊ ille q̄ ꝓicit lapidem pōt nō ꝓicere nō tñ est in ei⁹ ptāte quādo ꝓiecit ipm̄ resumere. ¶ Circa qđ notandū ꝙ licet sit difficile ei q̄ est asuetus male agere bene opari qꝛ durꝫ est asuetam relinquere: lꝫ etiā homo non possit p liberū arbitriū a culpa resurgere absqꝫ gratia gratū faciēte nō tñ est simpliciter impossibile. Cū eī liberū arbitriū a deo motū conaꝫ surgere a peccato: de⁹ ei gratiā suā liberaliter elargiꝫ atqꝫ infundit. Simili mō ergo aris. tenet ꝙ sicut non statim cū voluerit efficieꝫ san⁹ sꝫ paulatim. Sic homo existens vitiosus nō statim cū voluerit efficieꝫ virtuosus: sed p pl'a bona opa ⁊ frequētes pugnas ꝯ vitia In q̄bus lꝫ sit magna difficultas maxime in principio cōuersionis in ipa tñ difficultate mereꝫ hō magnū p̄mium. ¶ Confirmat vlteri⁹ aristo. habit⁹ ꝓcedere a volūtate cū ꝓpter hm̄oi hoīes vituperenꝫ ⁊ tñ ꝓpter ea q̄ a natura accidūt ceco eñ nato nullus iustꝰ inproperat: sꝫ bene potest inproperari qui ex nimia vini potatione vel alia incōtinētia cecitatē incurrit.

Quoniā qui- Ca. IIII

q dē igiꝫ medietas. ¶ Postq̄ꝫ. p. egit de principijs virtutū hic cōsequēter agit de multiplici specie virtutis. Et primo de fortitudīe q̄ ē circa passiones appetit⁹ irascibilis respicientes humane vite corruptiua dicēs ꝙ fortitudo ē medietas circa timores ⁊ audacias videlꝫ timorē cohibēdo ⁊ audaciā moderando: timor aūt ⁊ audacia sunt circa terribile. timem⁹ eñ terribilia exquo pōt inferri ꝙ materia circa q̄ꝫ seu obiectum fortitudinis ē terribile: qđ ex hoc ptꝫ qꝛ vnaqueqꝫ v̄t⁹ moderās passiōes hꝫ ꝓ obiecto obiectū illarū passionū cū virtus ordinet appetitū circa illud circa qđ passiones deordinant illū. Deinde dicit ꝙ hec terribilia simpliciter seu vl'r loquendo sunt quelibet mala cui⁹ signū ē ꝙ antiq̄ diffiniūt timorē eē expectationē mali: hm̄oi āt mala q̄ timem⁹ sunt multiplicia vt mala opinio seu īfamia īopia egritudo inimicitia mors. Et sumiꝫ hic expectatio ꝓ motu appetit⁹ respectu mali futuri ab ipo resiliēdo qđ malū appheditꝫ eē difficile vel īpossibile euadi vl' superari. ¶ Dicit dñr aris. ꝙ fortitudo nō videꝫ eē circa timorē oīm maloꝝ: nā fortis laudaꝫ ex eo ꝙ nō tiet sꝫ q̄dā sūt que optet timere ⁊ si timeāꝫ bonū ē: si āt nō timeāꝫ malū ē: vt pꝫ d̄ infamia q̄ꝫ qui timet laudaꝫ sicut decēs ⁊ verecūdus qui v̄o īfamiā non timet vitupaꝫ sicut inuerecūdus: ꝯ pꝫ ꝙ fortitudo nō ē circa timorē taliūmaloꝝ. Sil'r etiā nō ē circa timorē pauptatis seu egritudinis aut inimicitie: sꝫ ē circa timorē mortis q̄ ē maximū terribiliū qđ sic ꝓbaꝫ: Ille q̄ null⁹ magis sustiet picula ē ⁊ oparur circa maxima terribilia: sꝫ null⁹ magis sustinet picula q̄ꝫ fortis: ꝯ p fortitudineꝫ fortis opatur circa maxīa terribilia. ¶ Circa qđ notādū ꝙ lꝫ fortitudo bene se habeat in oībus aduersis tollerādis nō tñ ex tollerātia quoꝝlibet aduersoꝝ reputaꝫ hō simpl'r fortis: sꝫ ī hoc ꝙ tollerat ⁊ maxima mala. Ex alijs āt dꝛ aliq̄s fortꝭ f̄m quid. ¶ Qꝛ vero mors sit maximū terribiliū ꝓbat. p. qꝛ ē termin⁹ seu finis vite p̄sentꝭ ⁊ nihil videꝫ eē mortuis neqꝫ bonū neqꝫ malum. Qđ exponiꝫ vno° ꝙ lꝫ aris. aliq̄n videaꝫ ponere aīe īmortalitatē de hac tñ ñ habuit plenā notitiā nec hāc rōne naturali cōclusit ⁊ iō circa hoc q̄nqꝫ videꝫ dubie loq̄. Alio° exponi p̄t referēdo ly videꝫ nō ad opinionē suā sꝫ ad opinionē vulgi paganoꝝ. vel ly videtur p̄t referri ad cognitionē sēsitiuā hoc ē nō videꝫ f̄m sensū īesse mortuis bonū vel malū. ¶ Est āt f̄m aris. fortitudo pncipaliter circa piculū mortꝭ ī bello. vbi notādū ꝙ cū fortitudo sit virt⁹ cōfirmās aīm hoīs cōtra maxima pericula mortꝭ ad cui⁹ rōnē ptinet ꝙ semp tēdat in bonū: ꝯñs est vt homo pericula mortis nō refugiat ꝓpter aliqđ bonum ꝓsequendum. Pericula autem mortis que ē ex egritudine vel tempestate maris vel incursu latronis ⁊ hoc de silib⁹ non videꝫ

directe alicui iminere ex hoc quod psequatur aliquod bonum: sed picula mortis que est in bellando directe imminent homini propter aliquod bonum. Unde duplex est iustum bellum quoddam est come per quod pax rei publice conseruatur. Aliud particulare vt cum quis non recedit a iusto iudicio vel a veritate vite timore gladij inimici: vel cum quis pro fide certando moritur sicut de martiribus dicitur in epistola ad ephe. quod fortes facti sunt in bello: vtroque modo bellum sumendo fortitudo proprie est circa pericula mortis que est in bello. Circa aut alia picula cuiuscunque mortis fortis bene se habet per virtutem fortitudinis puta cum aliquis non refugit amico infirmanti obsequi propter timorem mortifere infectionis: vel cum non refugit iterum arma ad pium exercitium psequendum propter timorem naufragij vel latronum. Manifestatur maxime virtus fortitudinis in repentinis secundum aris. quia cum aliquis absque premeditatione facit ea que sunt virtutis cum necessitas iminet propter repentina picula manifeste apparet fortitudo in eius aio habitualiter confirmata. Habitus enim agit in modum nature. ¶ De inde determinat aris. de actu fortitudinis et vitiorum ei oppositorum dicens quod fortis timet terribilia ea declinando vt oportet et quando oportet et quantum oportet et gratia cuius oportet et sic de alijs circunstantijs et secundum quod recta ratio dictat ea sustinet in ipsis imobiliter et constanter sistendo et audet ipsa viriliter aggrediendo. Ille aut qui est impauidus ita quod nihil timet terribilium puta nec terremotum nec maris inundationem et huiusmodi pot dici insanus vel sine sensu doloris. Quia circa terribilia superhabundat et audacter aggrediendo vltra quod recta ratio dictat audax dicitur. Is vero qui deficit in audendo et superhabundat in timendo vocatur timidus quia timet que non oportet timere et eo modo quo non oportet et sic de alijs circunstantijs. fortis vero medium tenet in audendo et timendo: fortis enim non obstupescit propter timorem sed est bone spei siue fiducie. ¶ Circa quod notandum quod ad fortitudinem ptinet timor moderatus secundum rationem scilicet quod homo timeat quod oportet et quando oportet

vt dictum est. hic aut modus rationis corrumpi pot et per excessum et per defectum vnde sicut timiditas opponitur fortitudini per excessum timoris scilicet quando homo timet quod non oportet et sic de alijs circunstantijs: ita etiam ipauidis opponitur ei per defectum timoris in quantum scilicet non timet aliquis quod oportet timere. Vitium aut audacie opponitur ei secundum excessum in aggrediendo vnde non est inconueniens quod fortitudo secundum diuersa habeat diuersa extrema. ¶ Consequenter ponit aris. differentiam inter fortem et audacem. nam audaces ante picula velociter et ardenter ad ipsa commouentur ex ipetu passionis preter rationem rectam: quando aut sunt in ipsis piculis discedunt. fortes vero quando sunt in ipsis piculis sunt acres et acuti sed priusquam ad ipsa pericula veniant sunt quieti et mites. Est itaque fortitudo medietas circa ausibilia et terribilia propter bonum virtutis vel propter fugam turpis actus aggredi aut picula mortem inferentia propter fugam inopie vel angustie prouenientis ex magna cupiditate rei que haberi non potest vel propter fugam alterius cuiuscunque tristicie non est opus fortitudinis sed potius timidi et mollis deiectu seu inbecillis animi cuiusmodi sunt desperantes de deo de seipsis et amicis. ¶ Notandum tamen circa predicta quod bonum seu finis virtutis fortitudinis est duplex scilicet propinquus et vltimus: Finis propinquus est operatio virtuosa de qua dicit aris. quod forti fortitudo est bonum finis: finis aut remotus est bonum commune vt vel seu beatitudo. ¶ Agit insuper aris. de fortitudinibus metaphisicis quarum prima est fortitudo pollitica vel ciuilis per quam ciues sustinent picula ad vitandum increpationes et obprobria que secundum leges inferuntur timidis et adipiscendum honores que secundum leges easdem fortius exhibentur secundum quam fortitudinem inueniuntur in ciuilibus viri fortitudis quales fuerunt: sicut narrat omerus in bello troiano: Diomedes ex parte grecorum et hector ex parte troianorum: hec aut fortitudo que fit propter verecundiam vitandam et propter honorem acquirendum que est signum et testimonium virtutis maxime as

ſimilatꝛ vere fortitudini que ordinatꝛ ī bo
nū opationis virtuoſe. ¶ Scd̃s modus
metaphorice fortitudinis eſt fortitudo
que dicitꝛ militaris que ꝓuenit ex expe-
rientia. Milites eñ in bellis ſūt fortes
primo qꝛ expti ſunt multa q̄ ibi fiunt ter
ribilia ſicut ſtrepitus armatorū armorū:
hinnitꝰ equorū: vociferandi pugnatorū
qū tñ in exptis picuļoſa videntꝛ qꝛ neſci
unt qualia ſunt. Scd̃o qꝛ ꝓpter expien
tiā qua bene ſciūt vti armis poſſunt ali-
os ledere ꝛ ab eis non ledi. Differt autē
hec fortitudo a fortitudīe pollitica ꝛ vir
tuoſa qꝛ milites ſtipendiariꝫ periculo im
minente fugiūt ciuibꝰ qui bonū cōe dili
gūt remanētibꝰ ꝛ ibidē morientibꝰ ꝛ hᵒ
ideo: qꝛ vitā ſuā quā exponūt diſcrimini
cōmutāt ad pua lucra ſicut ad ſtipendia
vel ad p̄dā. Tertiꝰ modus eſt fortitudo
p irā homines eñ attribuūt fortitudini
ea q̄ p irā vel furorē fiunt vbi eſt quedā
ſimilitudo fortitudinis inquātū furor in
ducit ad aggrediendū maxīa picula ibi
tñ nō ē vera fortitudo: qꝛ tales nō opan
tur ꝓpter bonū virtutis ſed ꝓpter paſ-
ſionē p quā appetūt vindictā: ſicut nec ī
adulteris eſt vera fortitudo q̄ ꝓpter paſ
ſionē cōcupiſcētie multa picula aggre-
diuntꝛ: licet vero furor nō ſit fortitudo fu
ror tñ coopatꝛ fortibꝰ. ¶ Pro quo notā-
dū ꝙ ira moderata ſm rōnē ſubditꝛ im-
perio rōnis ꝛ ideo homo pōt ea vti pro
ſuo arbitrio: nō aūt ira īmoderata: licet
aūt fortitudo habeat duos actꝰ ſcꝫ ſuſti-
nere ꝛ aggredi nō tñ aſſumit irā ad actū
ſuſtinēdi qꝛ habet actū ſola rō p ſe: ſꝫ ad
actū aggrediendi ad quē vtitꝛ appetitu
ſenſitiuo vt inſtrumēto ꝛ magis aſſumit
irā q̄ꝫ alias paſſiōes qꝛ ad irā ptinet in-
ſilire ad rē cōtriſtātē ꝛ ſic directe coopa
tur fortitūdini ī aggrediēdo nō ſic cōcu
piſcentia q̄ licet quādoqꝫ coadiuuet ad
aggrediendum magna picula hoc tñ ē
p accidēs inquātū aliq̄s. ſ. potiꝰ vult in
picula īcidere q̄ꝫ delectabili carere. Se
cūdū āt ꝓpriā rōnē tēdit ī bonū delecta
bile cui p ſe repugnāt aggreſſio piculorū.
Quartꝰ modus ꝙ is q̄ plura euaſit pe-
riculū ꝓpter hoc pericula ſe exponit ſpe
rās iterū ſe euaſurū. Quintꝰ modus cū
q̄s ignorās periculū ſe exponit piculis.
¶ Dicit cōſequēter ariſ. ꝙ licet fortitu-
do ſit circa timores ꝛ audacias magꝭ tñ
eſt circa terribilia que ſunt obiectū timo
ris q̄ꝫ circa auſibilia q̄ ſunt obiectū auda
tie qꝛ difficilius eſt ſuſtinere q̄ꝫ aggredi
qđ ꝓbat ariſ. qꝛ difficilius eſt ſuſtinere
q̄ꝫ a delectationibus abſtinere: aggredi
ens aūt terribilia app̄hendit ea vt ſunt
delectabilia ob ſpem victorie ſeu alicu
ius glorie vel leſionis inimici obtinēde
qꝛ aūt difficiliꝰ ē nō repellere offendēs
q̄ꝫ repellere: iō patiā q̄ diſponit ad ſuſti-
nendū terribilia eſt nobiliſſima fortitu-
do ſm ſeo. iuxta illud poeticū: Nobile
vincendi genꝰ eſt patientia. nō ſic nobi
lis eſt habitus diſponēs ad moderate
repellendū repellenda q̄ pōt dici belli-
coſitas licet aūt fortis in actu ſuo dele-
ctetꝛ in ordīe ad finē quē attingit: debili
ter tñ ꝓpter circūſtātias triſticias: mors
eñ percutiens ꝛ vulnera ſunt doloroſa
forti q̄ꝫuis hec ipe volūtarie ſuſtineat ꝓ
pter aſſequendū virtutis bonū ꝛ ꝓpter-
vitandū turpitudinē vitioſam. ¶ Circa
qđ notandū ꝙ lꝫ ſenſibilis dolor corpo
ris faciat quaſi nō ſentire delectationeꝫ
virtutis datꝛ tñ aliquādo ita ſuphabun-
dās gratia a deo ꝙ fortius eleuat aīam
ad diuina in q̄bus delectatꝛ q̄ꝫ a corpali
bus penis afficiatꝛ. Hinc ē ꝙ ſancti mar
tires cū magna leticia ſuſtinebāt īmaniſ
ſima tormēta. Vñ beatꝰ laurentiꝰ dixit
ꝙ carbones nō ardorē ſed refrigeriū p̄-
ſtabant ſibi. ¶ Notandū inſup ꝙ forti-
tudo cōiter a doctoribꝰ cōnumeratꝛ īter
quattuor virtutes cardinales: que ſunt
prudentia: iuſticia: fortitudo: tēpantia.
Iſte aūt quattuor virtutes īter virtutes
morales (ſcꝫ excludendo virtutes theo
logicas que ſunt ſpes: fides: ꝛ caritas)
dicuntꝛ cardinales ſiue principales qꝛ ſi
cut oſtiū vertitꝛ in cardine ſuo ſic tota bo
nitas vite humane quo ad virtutes ex
actibꝰ cōſuetudinariꝫs acq̄ſitas in his
quattuor virtutibꝰ verſatꝛ Sunt eñ ſm

ſco.34.di.tertij ſnīarū quedā genera ī-termedia ſeu ſubalterna ſub q̄bus alie ſpecies virtutū moraliū cōtinent̄. Que ſic poſſunt diſtingui virt⁹ nam̄qȝ moralis pficit hominē vel q̄tū ad intellectū vel quātū ad affectū. Si quo ad intellectū ſic eſt prudētia que dirigit intellectū circa agibilia. Si quātū ad affectū hoc ē dupliciter vel qꝛ in ordīe ad alterū: ⁊ ſic éſt iuſticia. vel quo ad ſeipm̄: ⁊ hoc dupliciter qꝛ aut diſponēdo vim iraſcibilē ⁊ ſic eſt fortitudo: aut vim cōcupiſcibilē ⁊ ſic eſt tpantia. ¶ Et notādū q̄ prudentia eſt virt⁹ intellectualis ⁊ moralis. Intellectualis qꝛ pficit intellectū: moralis qꝛ dirigit in opationes virtutū nō ſic de alijs habitibus intellectualibus.

Poſt hec de tpan Ca v.

tia. Poſtq̄ ariſ. determiauit de fortitudine q̄ ē circa paſſiōes appetit⁹ iraſcibilis: hic ꝯn̄r detrminat de tpantia que moderat̄ paſſiones appetit⁹ cōcupiſcibilis. Et primo de materia ſeu obiecto tpantie. Eſt eī circa delectationes ⁊ triſticias nō quidē q̄ pueniūt a ſuſceptione verberū vel vulnerū: ſed ex cōcupiſcētia ſeu abſentia delectationū. ¶ Ad declarādū aūt circa q̄s delectationes eſt tpantia diſtinguit ariſ. duplices delectationes ſcȝ aīales ⁊ corpales. Delectationes aīales dicunt̄ nō ab aīali ſȝ ab aīa: ſunt em̄ que ꝯſequunt̄ opationē aīe nihil paciēte corpe vt amatiu⁹ honorū vel diſcipline gaudet ipis habitis ppter ſolā mētis apphenſionē. Corpales vero delectationes dicunt̄ q̄ cōſequunt̄ opationes aīe corpe aliq̄d patiēte vt ſūt delectationes tact⁹ ⁊ guſt⁹ q̄ ſunt paſſiones appetit⁹ ſenſitiui cōiūcti organo: et ſiūt cū īmutatiōe ⁊ alteratione corporis Delectationes aūt aīales ſunt in appetitu intellectiuo ⁊ tales ſunt in triplici differētia. Quedā ſunt menti delectabilia ex honeſtate vt honor virt⁹ diſciplina ⁊ ſcīa ⁊ circa tales delectatiōes nō ē tpantia. Quedā ſūt mēti delectabilia ex nouitate vt rumores fabule ⁊ q̄cūq̄ mira ī q̄b⁹ recitandis aliq̄ dies ſuos expēdūt ⁊ tales nō dicūt̄ intpati ſȝ garruli. Quedā aūt ſunt mēti delectabilia ex vtilitate vt pecunie amici ⁊ circa talia nō ē tēperātia ſȝ circa delectationes corpales. ¶ De inde dicit ariſ. q̄ lȝ tpantia ſit circa delectatōes corpales nō tn̄ circa oēs. Hi eī q̄ delectant̄ in his q̄ p viſum apphēdunt̄ vt in colorib⁹ figuris ⁊ ſcripturis nō ppter hoc dicunt̄ tpati vel intpati. Nec etiā hi q̄ delectant̄ in his q̄ p auditū apphendunt̄ cuiuſmodi ſunt melodie: ſeu p olfactū vt ſunt odores roſarū: in talib⁹ em̄ nō eſt tpantia vel ītpantia ſm̄ ſe ſȝ tm̄ p accidēs in ordine ad guſtū vel tactū ⁊ quo ad hoc tpantia moderat̄ hmōi delectabilia. Tpati em̄ eſt abſtinere ab auditu verboꝝ ſeculariū ⁊ viſu vanitatis mulierū ⁊ odore vngētoꝝ quib⁹ vngunt̄ qꝛ talia ſunt incētiua cōcupiſcentie cū p talia habeat̄ memoria mulierū: lȝ aūt tpantia ⁊ ītpantia habeant fieri circa delectatiōes guſt⁹ ⁊ tact⁹ habēt tn̄ maxime fieri circa dilectatiōes tactus qꝛ intpati circa tactū magis delectant̄ q̄ circa guſtū. Guſtus nāqȝ pprie eſt diſcretiu⁹ ſaporis ⁊ hoc mō vtunt̄ guſtu illi q̄ pbant vina vel cū ꝯdiūt pulmēta et in hoc n̄ multū delectant̄: tales eī nec tēperati nec intpati: ſed eoruȝ delectatio maxime cōſiſtit in ſūptione cibi ⁊ potus ⁊ in venereis actib⁹ vnde maxime delectāt̄ in tactu ⁊ guſtu vt eſt q̄dā tactus ppter qđ orat philopenus noīe q̄ guttur ei⁹ longi⁹ q̄ guttur gruis fieret vt cib⁹ in ei⁹ guttere diuti⁹ remaneret. Ex quo ptȝ q̄ talis nō delectabat̄ in guſtu multū. qui nō viget in guttere ſȝ in lingua: ſed magis delectabat̄ in tactu. Ex p̄dictis infert ariſ. q̄ intpantia ē multū exprobrabilis cū nō ſit circa delectatiōes cōuenietes hoībus inquātū hoīes ſunt ſȝ inquātū aīalia cuiuſmodi ſunt delectationes tact⁹ q̄ eſt cōis oīb⁹ aīalibus: ⁊ iō tales in quibus porci ⁊ canes nobiſcum cōicāt tanq̄ maxime bona querere videtur eſſe maxime beſtiale. ⁊ inde eſt q̄ vitia ītpantie maximā turpitudinē habēt

qꝛ hõ ꝑ ea beſtijs aſſimilaꝛ ꝓpter qð ex
hmõi vitijs maxime reddit hõ infamis
et vitupabil'. ¶ Circa ꝑdicta notanduȝ
ꝙ tꝑantia põt ſumi dupliciter: vno mõ
ſtricte ⁊ ſic eſt tm̃ circa delectationes gu
ſtus ⁊ tactꝰ. Alio mõ large ⁊ ſic eſt vna
de numero quattuoꝛ virtutũ cardinaliũ
⁊ ſic eſt circa cõcupiſcibilia: vnde hoc°
andronicꝰ in moralibꝰ ſuis dicit humili
tatẽ ad tꝑantiã ꝑtinere. De q̃ dicit ſcotꝰ
34. di. tertij ſniarũ ꝙ prima cõcupiſcibi
lia videnꝛ eſſe duo ſcȝ bonũ honeſtũ ⁊ de
lectabile. vtile aũt nõ põt eẽ primũ mo-
tiuũ ad cõcupiſcendũ qꝛ non cõcupiſciꝛ
niſi in oꝛdine ad alterũ ſicut diuitie cõcu
piſcunꝛ ꝓpter honoꝛes vel delectatiões
Mð ſi loquamur de diuitijs inquãtum
ſunt pulchꝛe ſiue inquãtum ſũt bonũ de
lectabile ſic pꝛimo poſſũt cõcupiſci ſicut
aliqð pulchꝛũ viſibile. Pꝛima ḡ concu-
piſcibilia a natura rõnali ſunt honoꝛ et
delectatio ſtricte ſumpte: igiꝛ pꝛime ſpe
cies tꝑantie que moderanꝛ circa ſibi cõ-
cupiſcibilia erũt due vna circa honoꝛes
ſcȝ humilitas: alia circa voluptates que
virtꝰ tenet nomẽ generis ⁊ q̊t poſſũt eẽ
voluptates diſtincte ad quas voluntas
inclinaꝛ tot pñt eſſe ſpẽs ip̃i tꝑantie: pu
ta vna circa guſtabilia põt poni cõtinẽ-
tia large ſumẽdo: lȝ aliter ſumaꝛ in ſep-
timo huiꝰ vt ibidẽ videbiꝛ vel abſtinen-
tia vel ſobꝛietas: ꝓpꝛie tñ loquẽdo ab-
ſtinentia eſt circa cibũ ⁊ ſobꝛietas circa
potũ. Circa aũt tãgibilia poniꝛ caſtitas
moderaꝛ vero tꝑantia nõ ſolũ volupta-
tes ſenſuũ q̃bꝰ ꝯdelectaꝛ volũtas ꝯiũcta
ſȝ etiã voluptates ꝓpꝛias ip̃i voluntati
vt volũtas eſt quõ voluntas angeli põt
appetere bonũ delectabile: lȝ nõ habeat
appetitũ ſenſitiuũ. ¶ Q̃ ãt iſte tꝑantie di-
ſtinguãꝛ ꝓbaꝛ qꝛ vna põt eſſe ſine alia:
põt ei aliq̃s eſſe tꝑatꝰ circa ſenſibilia et
intꝑatꝰ circa ſpeculabilia puta ſi volun
tas ſua ſũme delectaꝛ in aliquo ſpecula
bili cuius ſpeculatio nõ eſt ₰m ſe ita vti
lis ſicut ſpeculatio alteriꝰ: hec aũt dele
ctatio ₰m ſe ẽ ĩmoderata cũ ſit ĩoꝛdinata

Ca. VI

Concupiſcẽtiarum ⁊c.

¶ Hic agit ariſ. de actibꝰ tꝑan-
tie ⁊ vitioꝝ oppoſitoꝝ vbi ꝑmo
dicit ꝙ cõcupiſcẽtiaꝝ q̃dã ſũt cões ⁊ nãl̃
les ⁊ q̃dã ſunt ꝓpꝛie ⁊ oppoſite ad cões
Cõcupiſcẽtie cões dicũꝛ q̃ ſequũꝛ nãm
gñis vel ſpẽi ſicut oĩs hõ ꝯcupiſcit cibũ
⁊ potũ ad ſbueniẽdũ ĩdigẽtie nature hu
mane ⁊ lectũ ad q̇eſcẽdũ: ꝓpꝛie ãt ſunt
q̃ nõ ſũt eedẽ apud oẽs vt ẽ ꝯcupiã cibi
ꝑcioſi vel delicati ⁊ tales videnꝛ magis
ex ꝓpꝛia adiuẽtiõe q̃ ex inclinatiõe na
ture vl'is: nihil tñ ꝓhibet in his eſſe ali
qð naturale ꝑtinẽs ad naturã ĩdiuidui
lȝ nõ ꝑtineat ad nãm gñis vel ſpẽi. Di
uerſis nãq꞉ diuerſa delectabilia ſũt ₰m
varietatẽ ꝯplexiõis eoꝝ. Dicit igiꝛ ari.
ꝙ circa ꝯcupiãs cões pauci peccãt nec
ꝯtingit in ip̃is peccare niſi vno° ſcȝ exce
dẽdo ĩ cibo ⁊ potu vltra ĩdigẽtiã nature
vñ illi q̃ ĩ hᵒ multũ excedũt vẽtrẽ ſuũ ad
ĩplẽdo dicũꝛ caſtimargi q̃ſi caſtitatẽ mer
gẽtes ꝑ exceſſuȝ cibi ⁊ potꝰ. Et t'les ho-
mines ſũt beſtiales q̃ ſolũ adhibẽt curã
ad vẽtris repletionẽ. Circa ꝯcupiãs ve
ro ꝓp̃as multi multipl'r peccãt ₰m vari
as circũſtãtias vt ſumẽdo q̃ nõ oꝑtet q̃li
ter nõ oꝑtet ⁊ ſic ð alijs circũſtãtijs. Qꝛ
ãt ĩtꝑatꝰ ml'tũ ꝯcupiſcit iõ triſtaꝛ ĩ eoꝝ
abſentia. Tꝑatꝰ aũt ĩ abſentia taliũ nõ
multũ triſtaꝛ cũ ip̃a nõ appetat niſi quõ
oꝑtet ⁊ ₰m mẽſurã recte rõnis: vñ circa
ꝑdcã medio mõ ſe hȝ. ¶ Ad euidẽtiã ꝑ-
dictoꝝ circ̃ gulã ⁊ luxuriã q̃ opponũꝛ tẽ
porãtie ꝑ exceſſũ ẽ aliq̃l'r ĩmorãdũ. Cõ-
ſiſtit ãt hᵒ vitiũ ĩ ꝯcupiã ĩoꝛdĩata cibi et
potꝰ ⁊ ẽ aliqñ pctm̃ moꝛtale aliqñ vero
veniale. Eſt ei pctm̃ moꝛtale ₰m tho.
ſe. ſe. qñ delectatiõi gule ĩheret hõ tãq̃
fini ꝓpꝛ quã deũ ꝯtẽpnit patꝰ: ſcȝ ꝯ ꝑce
cepta eiꝰ agere vt delectationem hmõi
adipiſcaꝛ. Si ℞o ĩ vitio gule tm̃ ſit ĩoꝛ
dinatio cõcupiſcẽtie ₰m ea q̃ ſunt ad fi-
nẽ vt pote qꝛ nimis cõcupiſcit delectati
ones ciboꝛum nõ tñ ita ꝙ ꝓpter hoc ali
quid faceret contra legẽ dei eſt peccatũ
veniale. ¶ Sunt aũt quĩq꞉ ſpecies gule
₰m grego. ver. Pꝛe ꝓpꝛie laute nimis

propere

ardenter studiose. Inordinatio enim cõcu
piscentie vno modo fit tp̃s determiatũ
p̃ueniendo ꝛ q̃ ad hoc ponit̃ ꝓprie. scd̃o
lautos cibos.i.p̃ciosos querẽdo. tertio
nimis edendo. quarto modũ determi=
natũ nõ seruãdo sed ardenter comeden-
do. quinto cibos nimis accurate vel stu
diose p̃paratos petendo. Ponit̃ etiã gu
la vitiũ capitale cũ ex ip̃a alia vitia oriã=
tur que eius filie dicunt̃ scꝫ inepta leti=
tia scurrilitas: ĩmũdicia mł̃tiloquiũ. ebe
tudo mẽtis circa intelligẽtiã. Et ponũt̃
a grego. xxxj. moraliũ. Possunt etiã p̲
hunc versum memorie cõmẽdari: Let⁹
ebetudo verbosus scuril. ꝛ immũ. Sic
ei abstinentia cõfert ad sapĩe lucẽ iuxta
illud eccl̃iastes. Proposui abstinere a
vino carnẽ meã vt trãsferrẽ animũ meũ
ad sapientiã. Sic ĩmoderata sumptõ ci=
bi ꝛ potus causat mẽtis ebetudinẽ actũ
rõnis obfuscãdo ꝓpter ciborũ fumosita
tates cerebrũ p̲turbãtes: ꝛ ꝓpter h°' po
nit̃ filia gule ebetudo. Et q̄z ad deordĩa
tionẽ intellect⁹ sequit̃ deordinatio affe=
ctus idõ ꝯñr ex gula orit̃ in affectu inep=
ta leticia qua volum⁹ delectari in gesti=
culatione corporis vł' musicis instrumẽ
tis ꝛ alijs luxibus carnis Iuxta illud
exo. 32. Sedit populus mãducare ꝛ bi=
bere ꝛ surrexerũt ludere. Per gulã etiã
cõtingit peccare in verbis ꝛ hoc vel rõ
ne sup̲fluitatis qđ p̲tinet ad multiloqui
um vel rõne inhonestatis qđ p̲tinet ad
scurrilitatẽ Ex p̲te aũt operis ponit̃ ĩmũ
dicia que põt attẽdi ẜm ĩordinatã emis=
sionẽ quarũcũq; sup̲fluitatũ vt p̲ vomi=
tũ vel eructuationẽ fetidã: vel specialit̃
quãtũ ad emissionẽ seminis. Unde sup̲
illud ad ephe. v. Fornicatio aũt ꝛ oĩs ĩ=
mũditia ꝛ dicit gl. i. ĩ cõtinẽs p̲tinẽs ad
libidinem q̃cũq; mõ. Luxuria nãq; orit̃
ex gula qđ nõ est cõtra rõnẽ capitalis vi
tij oriri ex alio vt dictũ ẽ tractãdo đ pec
cato inuidie scd̃o hui⁹: lꝫ aũt vomit⁹ de
se nõ sit peccatũ sed peccati sequela cũ ẽt
ex cõsilio medicine possit ꝓcurari ĩ reme
diũ alicui⁹ languoris. vitiosum tñ est ꝙ
quis huic necessitati se subdat p̲ ĩmode

rantiã cibi ꝛ pot⁹. Et si arguit̃ ꝙ greg
ponit scurrilitatẽ inter filias luxurie: er
go nõ debet poni inter filias gule Rñ=
det̃ ꝙ nõ est incõueniẽs idẽ vitiũ a di=
uersis vitijs oriri. Unde scurrilitas ꝓce
dit ex actu gule ꝛ ex vomite luxurie et
sic potest ad vtrũq; vitiũ p̲tinere: sic ceci
tas mẽtis vel ebetudo orit̃ ab vtroq; vi
tio. ¶ Notandũ circa p̃dicta ꝙ ĩ multo=
loquio cõiter est venialis culpa dicẽdo
scꝫ verba sup̲flua ꝛ otiosa que nec ꝓsunt
nec obsunt: đ his enim in die iudicij est ra
tio reddẽda: vt ait saluator in euangelio
Si aũt aliq̃s verbis sup̲fluis ꝛ de se ĩuti
litib⁹ ad remotionẽ tristicie ꝛ cõseruati
onẽ amicicie: hoc põt esse sine quacũq;
culpa siue veniali siue mortali. Quãtũ
ad scurribilia seu turpia ꝛ inhonesta ver
ba põt esse culpa venialis: si ex lubrici=
tate lingue ꝓueniat. Si vero talia ꝓfe=
rant̃ ꝓpter ꝓuocare ad libidinẽ venia=
lẽ: ꝛ sic ẽ venialis culpa. Si vero ad mor
talẽ culpã tũc erit mortalis culpa. Idẽ
põt dici de tactis ꝛ osculis que q̃dẽ sunt
mortalia si ex libidine ꝓcedũt sicut mor
taliter peccaret q̃ daret elemosinã ad ali
quẽ inducendã heresim rõne intentiõis
corrupte Possent aũt fieri ĩ sine peccato
si fierent sine libidine vel ꝓpter cõsuetu
dinẽ patrie vel ꝓpter aliquã rõnalẽ cau
sam. ¶ De gesticulatione aũt que fit in
ludis ꝛ coreis dicet̃ qñ aget̃ de eutropo
lia. ¶ Quãtũ aũt ad peccatum luxurie
notandũ vt ait aug⁹. đ bono cõiugali ꝙ
est cibus ad salutẽ hominis hoc est cõcu
bit⁹ ad salutẽ hũani generis. Sicut ãt
vsus ciboꝝ põt esse absq; peccato si fiat
debito modo ꝛ ordine ẜm ꝙ cõpetit sa=
luti corporis: Sic vsus venereoꝝ potest
esse absq; peccato si fiãt ẜm debitũ ordi=
nẽ rõnis ad finẽ humane generationis.
Cũ aũt debit⁹ ordo rõnis p̃termittit̃ hu
iusmodi peccatũ cõmittit̃. ¶ Et si argui
tur ꝙ quilibet põt licite vti eo qđ suum
est: sed in actu venereo hõ non vtit̃ nisi
eo ꝙ suũ est. s. ꝓprio corpore maxime si
solutus ad solutã accedat. Rñdet̃ ꝙ de
us est principalis dñs corporis sibi igit̃

facimus iniuriam corpe nostro cõtra vo-
luntatem eius vtendo templũ eius ma-
culando. Unde ait apostol⁹: Empti enĩ
estis precio magno glorificate ⁊ portate
deum in corpore vestro. Luxurie autez
assignãtur sex species: scz simplex forni-
nicatio ⁊ est quãdo solutus cũ sotuta ex-
ercet actum venereum quod est cõtra de-
bitam ꝓlis educationem. Adulterium
aũt fit accedendo ad alienum thorũ siue
ad personã alteri matrimonialiṫ copula-
tam: require in principio primi. Incest⁹
v° cõsistit in abusu mulierũ cõsanguini-
tate vel affinitate iunctarũ. Stuprũ est
virginũ defloratio vtẽdo ꝓpe nomĩe stu
pri licz alij magis large sumant. Rapt⁹
aũt fit ꝑ violentiam violenter de domo
patris educendo proprie hoc noĩe vten-
do. Large aũt extenditur ꝑ violentã cor
ruptionem aliarũ feminarũ ꝙ maxime vi
duarũ. et vitium ꝯtra naturã fit vtendo
actu venereo alr̃ ꝙ in vase muliebri per
naturã ad hoc instituto. Alij etiã ponũt
sacrilegium inter species luxurie qđ qui-
dem cõmittitur ad ꝑsonam ꝑ votũ conti-
nentie deo desponsatam accedendo: et
potest reduci ad adulterium. Extẽditur
tamen sacrilegium large loquẽdo ad le-
sionem cuiuscunqꝫ rei sacrate. Uersus.
Dat for ad in. stu. cũ luxuria sacriᶜ rapt⁹.
¶ Insuꝑ notandum ꝙ non solum actus
venereus est peccatum mortale sed etiaz
concupiscentia. Inhibetur nanqꝫ exodi
xx. vbi diciṫ: nõ desiderabis vxorem ꝓxi-
mi tui: nõ seruũ: nõ ancillã: nõ ouem: nõ
asinũ: et vniuersa que illius sũt: vbi inhi-
bẽtur luxuria et auaricia in affectu. vnđ
ꝑ hoc inhibetur concupiscentia que ẽ as-
sensus voluntatis in opus. nõ aũt quiqꝫ
appetit⁹ vegetabil' procedens a corrupti-
one originalis culpe. Nec etiã concupi-
scentia que est appetitus vegetabilis ꝓ-
cedẽs a mouẽte sẽsualitate: tales enĩ cõ-
cupiscentie non erant ꝓhibẽde ne eeñt
in nobis cum hoc sit nobis impossibilis
sed prohibetur ne sequamur eas: ẞm id
sapieñ. Post cõcupiscẽtias tuas ne eas.
Ire quidem est in opus consentire. Nõ
tm̃ etiã cõsensus volũtatis in op⁹ ẽ mor-
tale peccatum sed etiam consensus mo-
rosus in delectationẽ illius nepharij ac-
tus. ponitur cõmuniter a doctoribus eẽ
culpa mortalis quãdo scz volũtas diu im-
moratur in huiusmõi delectationẽ cõsen-
tiendo. Talis enĩ videtur consentire in
hoc ꝙ affectus suus sit inclinatus ad for-
nicationem et se exponit periculo talem
delectationem non repellẽdo. Non aũt
sic se expõit periculo qui consentit in de-
lectationem peccati venialis cuiusmodi
est verbum otiosum cum actus ꝯsequẽs
non sit peccatum mortale. Per sacramẽ-
tũ vero matrimonij excusatur actus ve-
nereus a peccato. ¶ Ubi notandum ꝙ
act⁹ matrimonialis aliquãdo fit sine pec-
cato: aliquando cum peccato veniali: ali-
quãdo cum mortali. Si enĩ actus coniu-
galis fiat vt debitũ reddaṫ vel ꝓles ad
cultum dei ꝓcreetur ibi nullũ est pecca-
tum quin potius ille actus est meritori⁹
in eo qꝛ est in gratia. Si aũt ad actuz cõ-
iugalem moueat libido nõ etiã est pecca-
tum ẞm Alexandrum si fiat causa forni-
catõnis vitande. Si aũt ad actum cõiu-
galem moueat libido sistens infra fines
matrimonij ita scz ꝙ nullo modo vellet
ad non suam accedere sic est peccatũ ve-
niale ẞm cõmuniorem opinionẽ. Si v°
moueat libido efferens vltra matrimõij
fines: puta si vir tam ardẽter vxorẽ ama-
ret ꝙ etiã ipam cognosceret si eius vxor
non esset: tunc est peccatum mortale: et
sic intelligiṫ illud quod habeṫ. 32. q. 4.
Ergo ardẽtior amator prope vxoris ad-
ulter est. Alterius cõmittitur peccatum
mortale in actu coniugali tẽpore mẽstru-
orum scienter exigendo. exigere enĩ pro-
hibet lex Leuiṫ: Ad mulierẽ que patiṫ
menstrua ne accede: quod intelligendũ
est vbi mulier huiusmõi mẽstrua patitur
naturaliter ⁊ tempore determinato. Se-
cus esset si innaturaliter pateretur vt sũt
alique que diu et perpetue ex infirmita-
te sanguinis fluxum patiuntur: tunc enĩ
liceret exigere ⁊ reddere. Ubi vero talia
menstrua sunt naturalia non licet exige-

re nec reddere ſm aliquos: cui opinioni videt adherere Scotus. Alij vero benignius loquentes dicūt ꝙ licet nō liceat exigere licet tamē reddere. Vñ dicit bonauētura: ꝙ valde durum eſt ꝙ mulier viro inſtanter petenti non reddit debitū vbi nō manifeſte apparet aliqua infirmitas vel neceſſitas. Cui concordat Tho. et petrus de Tarentaſia. Debet tamen mulier ſe aliquo mō difficilē exhibere aliquā excuſationem ꝑtendendo vel infirmitatem allegando. Si vir petat ignorāter: vel precibus et monitis ſi petat ſciēter. finaliter vō ſi vir non deſiſtat dʒ debitū reddere ad euitandum viri ſcandalum ſeu odij vel fornicationis aut alicuius corruptiōis damnabilis periculum. Rō aūt ꝓhibitionis talis cōcubitus exigendi eſt ꝓpter notabile ꝑiudicium prolis: tunc eni ꝓpter materie corruptionē concipiūtur leproſi claudi ceci ⁊ mēbris damnati. Unde tales in lege moſaica lapidabantur: Leuit. 20. Si vō queratur an liceat exigere tp̄e ⁊ reddere tēpore ſacro? Reſpōdetur ꝙ dies feſti ⁊ ieiuniorum ſūt inſtituti ꝓpter mentis eleuatōʒ a carnalibus ad ſpūalia. In actu vero cōiugali mens deprimitur a ſpiritualibus ad carnalia. et ideo cōgrue ab eccleſia inſtitutum eſt ꝙ cōiuges tūc abſtineāt ab illo actu ꝙ intendit eccleſia diſuadere ñ prohiberi. Juxta illud primo Corin. ſeptimo: Nolite fraudare inuicē niſi ex conſenſu ad tempus vt vacetis orationi. Illis igitur diebus ab actu huiuſmodi abſtinendum eſt de cōgruitate non de neceſſitate peccati mortalis euitandi ſcd̄m Sco. Pe. Tho. Boñ. et Rich. Licet aūt exigēs debitum huiuſmodi tempore ꝓpter carnis delectationē adimplendaʒ non peccet mortalr̄ peccat tamē venialr̄ et grauius ꝙ̄ alio tēpore. In culpa nanq̄ veniali eſt maior et minor grauitas ſicut et in mortali: Juxta illud ap̄li diceñ. ꝙ quidā ſupedificāt lignum fenū ⁊ ſtipulam qd̄ de venialibus eſt intelligenduʒ ſcd̄m Auguſtinum: et habetur. xxv. diſtincti. Omnes. Eſſet tñ culpa mortalis ſi aliq̄s hᵒ credēs eſſe ꝓhibitū nihilominus illū actū exerceret: qꝛ talis faceret ꝯ cōſcientiā: cuiuſmōi fuit illa mulier quā refert Gregoriꝰ li. dyalo. a demōe arreptā. ¶ Itē ſi querat an in ſacro loco lʒ exigere vl' reddere? Rñdet ſm Rich ⁊ ſco. ꝙ nō ꝓpter pollutionē loci ſacri niſi per longū tempus eēt neceſſitas eos ibidem manere. Si vero queratur an licet exigere l' reddere tp̄e inp̄gnatōis? Dr̄ cōit ꝙ ꝙ ſic ſicut ⁊ añ cū talis actus nō tm̄ ſit in officium ꝓcreande ꝓlis ſed etiā in remedium qd̄ eſt intelligendū niſi ex hoc probabiliter preſumeretur de periculo partus: tunc eni exigens ⁊ reddens mortaliter peccarent. ¶ Sed quid de muliere que peperit? Reſpōdet ꝙ tūc ē abſtinēdū quouſq̄ mulier ſit purificata ab illis corruptionibꝰ ſeu q̄buſdā mēſtruis que ſunt in mulieribus aliquanto tp̄e pꝰ ꝑtū Debēt etiā abſtinere vſq̄ ad tempꝰ purificationis ab eccleſia determinatū: nō tm̄ de neceſſitate: ſm Rich. ⁊ rodomeñ. vñ iura in cōtrariū intelligūtur nō de debito neceſſitatis ſed cōgruitatis ⁊ hōeſtatis. ¶ Si aūt querat an vir cognoſcens vxorem mō nō naturalr̄ aſueto an peccet mortaliter? Rñdetur ꝙ ſi fiat in nō vaſe ad hoc inſtituto nō dubiū q̄n peccet mortaliter et grauiter. Si aūt in vaſe naturali hoc facit hoc poteſt cōtingere quadrupliciter ſm Al. in. 4. qꝛ vel lateralit' vxorem cognoſcendo vel ſtando aut ſedendo ſeu retrorſū ad ip̄am accedēdo: ⁊ nullū hoꝶ ſm ſe ē mortl'e peccatū debito vaſe ſeruato: licet poſſet eſſe ſignū cōcupiſce mortalis: vt ait Albertus cui adhereo quo ad tres ꝑmos modos: ſed de quarto eſt magnum dubium int' doc. quoruʒ quidam dicūt illd̄ eſſe mortale: alij non: vt Thomas in quarto et Rodoneñ. gloſator rerū. quibus magis adhereo dicūt ſi hoc fiat ꝓpter maiorem voluptatē querendū ē pctm̄ mortale. Si aūt fiat ꝓpter ventris pinguedinē vel mł'ierꝭ inpregnationem ſeu timorem fetus ſuffocationis non eſt peccatū mortale. Si etiā mulier ſupergrediatur viro abutēdo dicūt qui-

dam vt aresta⁹ ꝙ ē peccatū mortale cuꝫ ibi frustretur intentio nature. Sed ī hoc casu videtur mihi eē distinguēdū vt ī casu p̄ceden̄. si enī hoc fiat ꝓpt̄ viri infir=mitatē nō videt̄ eē pctm̄ mortale nec in hoc frustraret̄ intentō nature. Noui enī q̄ndā mł̄ierē sic a viro cōtracto ꝛ paliti=co cognitā cōcepisse. Matrimoniū etiaꝫ nō solū ē ī officiū ꝓlis sed etiā ī remedi=um fornicatōis. ¶ Deinde cū luxuria sit peccatū capitale ex ip̄a multa vitia oriū=tur que ei⁹ filie dicūtur. Vn̄ Gregorius asserit octo filias luxurie que sūt mentis cecitas: inconsideratio: inconstantia: p̄=cipitatio: amor sui: odiū dei. amor p̄ntis seculi: horror siue desperatio futuri. V⁹ Cec. in. p̄c. incōstās. despes. affec. amat

Ratio aūt numeri sic asseritur: Peccatū naq̄ꝫ q̄d generat̄ ex luxuria aut ē s̄m de=ordinatōem rationalis aut irascibil̄ aut cōcupiscibilis. Scd̄m aūt deordiatōem rational̄ duo sūt peccata quoꝝ vnū ē s̄m deordinatōem respectu celestiū cōtēpla=tiuoꝝ: et sic ponit̄ cecitas mentis. Dedi=tis enī carnis operibus desipiūt sp̄ūalia quibus recte iudicare non valent. Quā=tū ad deordinatōnem respectu inferiorū agēdoꝝ ponit̄ incōsideratio. Scd̄m vo deordinatōnem respectu irascibilis duo vitia generāiur. Aliq̄n enī habet inordi=natōem in patiēdo ꝛ dicit̄ inconstantia: que statum in bono impedit ꝓpt̄ aduer=sa cōtraria voluptati carnis q̄ nolumus sustinere. Aliq̄n vero habet inordinati=onē in aggrediēdo ex impetu passionis siue regula rōis ꝛ dicit̄ p̄cipitatō. Scd̄ꝫ aūt deordinatōem vis cōcupiscibilis ge=nerātur quattuor peccata quoꝝ duo re=spiciūt affectū rei p̄ntis que pōt cōtinge=re dupliciter: Vno mō s̄m amorem nimi=um: et s̄m hoc dicitur amor sui: ꝛ intelli=gitur de amore sue carnis ad quam luxu=ria maxime inclinat animā. Nō aūt intel=ligitur de amore sui large sūpto quo ho=mo diligit se inordiate plus q̄ꝫ debet: ta=lis enī amor ē fundamentū citatis dya⁊. s̄m Augusti. Alio mō affectio rei p̄ntis pōt contingere s̄m detestationem ei⁹ qd̄ sūme est amandū: ꝛ s̄m hoc ponit̄ odiuꝫ dei. qꝛ enī aīa ꝑ luxuriā maxime acce=dit ad suū inferi⁹. s. ad carnem ideo rece=dit a suo superiori. s. a deo ip̄m odiendo nolēdo scꝫ deū esse vel eius iusticiam in quātū scꝫ apprehēditur pctōꝝ ꝓhibitor ꝛ penarū inflictor qd̄ ē graue valde pec=catum. Quo ad affectionē autē rei futu=re vis concupiscibilis duplicit̄ deordia=tur. Vno modo respectu boni mutabilis: ꝛ sic dicitur affectus presētis scl̄i: hō nā=q̄ꝫ desiderijs carnis innitēs desiderat in eis ꝑmāere vt eis fruatur. Respectu ve=ro boni futuri incōmutabilis ponit̄ de=speratio futuri seculi: vite nanq̄ꝫ carnali insistētes sepissime de vita et̄na desp̄ant

Deficientes. Ca. VII.

¶ Hic agit. p. cōsequēter de insē=sibilitate q̄ ē vitiū oppositū tēpe=rātie ꝑ defectū qd̄ in paucis inuenit̄. Raro nanq̄ꝫ inuenit̄ ꝙ aliq̄ circa delectatōs deficiāt vt in eis min⁹ gaudeāt q̄ꝫ requi=rit̄ ad corporis sanitatē. ¶ Pro q̄ notan=dum ꝙ illud quod cōtrariatur ordī na=turali est vitiosum: naturalit̄ aūt delec=tationem apposuit in operatōnibus ne=cessarijs ad vitam homīs. Et ideo natu=ralis ordo req̄rit ꝙ hō in tm̄ delectatōi=bus vtat̄ q̄ntū nc̄c̄riū ē saluti humane: l̄ q̄ntū ad ꝯseruationē indiuidui: vel q̄ꝫtū ad cōseruatōeꝫ sp̄ēi. Si q̄s ḡ tm̄ delc̄tati=ones refugeret ꝙ p̄termitteret ea q̄ sunt nc̄c̄ria ad ꝯseruatōeꝫ nature peccaret q̄si ordī naturali repugnās: ꝛ hoc ad vitiuꝫ insensibilitatis ꝑtinet: vn̄ ille dꝛ insēsibi=lis seu agrestis q̄ abstinet ab oīb⁹ delcā=tiōb⁹ p̄ter rectā rōeꝫ q̄si delcātiōes ꝑ se abhorrēs. Abstinere tn̄ a delcātōib⁹ s̄m dictamē recte rōis ꝓpt̄ finē debitū vt fa=ciūt v̄gīes ꝛ ꝯtinētes a carnalib⁹ se ab=strahētes vt sp̄ūalib⁹ ꝛ ꝯtēplatōi diuīe dulcedīs liberi⁹ vacēt nō ē vitiosū sꝫ lau=dabile ꝛ meritoriū ac deo acceptū. ¶ Si arguat̄ ꝙ v̄ginitas recedit a medio ab oībus delectatōib⁹ venereis abstinēdo ḡ est vitiosa ꝛ nō v̄tuosa. ꝓbat̄ ꝯñā: qꝛ v̄tus ꝯsistit in medio ex scd̄o huius Re⁹

ꝙ licet vero abstineat ab omni delectati
one venerea tamen tenet mediũ q2 facit
ꝯm dictamen recte rationis ꝯm quam su
mitur medium virtutis ⁊ nõ ꝯm quanti
tatem rei: vt dcm̃ est secundo huius. vñ
de magnanimo dicitur .4. huius ꝙ ẽ in
magnitudine extremus eo aũt vt oportz
medius. Mediũ aũt in quo ꝯsistit ꝟtus
virginitatꝭ potest sic declarari: Uirgini=
tas est habitus electiuꝰ perfecte integri=
tatis corporꝭ ab actibꝰ venereis ꝑpetue
abstinendo. Uelle aũt frangere illam in
tegritatẽ absq3 necessitate et nolle fran=
gere pro necessitate sunt duo extrema in
ter que mediat nolle frangere sine neces
se: et hoc mõ virginalis habitus est ele=
ctiuus huius integritatis et non aliter.
Excellentia ãt virgĩtatis patet exemplo
christi qui matrem virginem elegit ⁊ vir
ginitatem seruauit. Preferturq3 matri=
monio sicut bonum anime prefertur bo=
no corporis. quapropter vt habet Ma=
thei .13. de virginibus debet fructus cẽ=
tesimus: viduis .6^{om}ꝰ et m̃rimõio cõiũ=
ctis .3^{om}ꝰ. Unde cyprianus in libro de
ꝟginitate ait: Uirginitas est flos ecclesi
astici germĩs decus ⁊ ornamentũ gratie
spiritalis: dei imago: illustꝛoꝛ portõ.
Gregorius et ambrosius: Pulchritudi=
nem quis potest maiorem estimare deco
re virginitatis que amatur a rege: proba
tur a iudice: dedicatur domino: cõsecra=
tur deo. Sed videtur ꝙ virginitas non
sit preferenda castitati coniugali per au=
gustinum in libro de bono coniugali di=
centem ꝙ non est impar meritum conti=
nentie in iohãne qui nullas est expertus
nuptias ⁊ in abraham qui filios genera=
uit: ꝓpter qđ meritum non solum pensa
tur ex genere actus sed ex animo operan
tis habuit aũt animũ sic dispositũ ꝙ pa=
ratus esset virginitatez seruare si esset tẽ
pori suo congruum: ⁊ ideo meritum con
tinentie coniugalis in ipõ equatur me=
rito continentie virginalis in iohãne re=
spectu premij substãtialis. Sic coniuga
tus põt adequari virgini si haberet aĩm
magis paratum ad virginitatem seruan
dam si sibi liceret ꝙ ille qui actu est ꝟgo
Contingit etiã ꝙ cõiugati ⁊ vidue pos=
sẽt equari in merito virginibus per alia
opa excellentiarum virtutum: vt patz đ
beato petro et maria magdalena. ¶ Cõ=
parat vlterius aristo. intemperantiaz ad
timiditatẽ dicẽs ꝙ intemperantia magꝭ
habet de voluntario ꝙ timiditas: q2 in=
temperatus agit ꝓpt̃ delectationẽ quã
concupiscit. Timidus autẽ propter tri=
sticiaz quam fugit: delectatio aũt sequit̃
volũtatem et tristicia in voluntatem: vt
supra dictum est: quare intẽperantia ma
gis habet de voluntario ꝙ timiditas vł
timor: licet ãt timor sit nomẽ passionis ⁊
timiditas nomẽ vitij: aliquãdo tamẽ su=
mitur vnũ ꝓ reliquo. Ex hoc infert aris.
ꝙ vitium intẽꝑantie est ex ꝓbrabilius ꝙ
vitiũ timiditatis cum plus habeat de vo
luntario. Quod ex hoc patet: quia tãto
aliqđ vitium est exprobabilius ꝙto faci=
lius vitiari potest: sed facilius est vitare
intemperantiam ꝙ timiditatem. facile
enĩ est assuescere bene operari circa illa
circa q̃ est intẽperantia: quia cõsuetudo
abstinendi in talibus nullum habet peri
culum: in vitio autẽ timiditatis econtra
rio occurrũt pericula bellica que aggre=
di est periculosum. ¶ Insuper compat
Aristo. intemperantiam ad peccata pue
rorum dicens ꝙ si puer turpia agens di=
mittatur agere ꝯm suam insipientiaz ma
gis in eo insipientia crescit: Sic si homo
ꝯcupiscentie satisfacit magis cõcupiscẽ=
tia crescit et dominatur. Insatiabilis eĩ
est delectationis appetitus: ⁊ cõcupiscẽ
tie operatio auget conatum: sicut ğ opor
tet ꝙ puer viuat ꝯm precepta pedagogi.
sic oportet ꝙ vis concupiscibilis confor=
metur recte rationi vt videlicet concupi
scat que oportet ⁊ ꝓut recta ratõ dictat.

Explicit liber Tertius.

Incipit Quartus.

Quartus liber ethicorū.

Dicamus dein ceps:ꝛc. Post q̄ aristotiles determīauit de temperantia: hic consequenter intendit determinare d̄ liberalitate ſm cōmuniorē opinionem: licet aliqui incipiant in precedentibus ibi Quoniam igitur medietas. Magisſ autem in hoc quarto primo determinat de virtutibus que sunt circa exteriora bona cuiusmodi sunt diuitie et honores: et primo de liberalitate sic eam diffiniendo:

Est autem liberalitas medietas circa pecunias: liberalis nanqꝫ laudatur circa dationem ꝛ acceptionem pecuniarum: magis aūt in datione. Dicuntur vero hic pecunie oīa quorū dignitas seu valor nummismate seu denario mensuratur: vt dicit Aristo. Et est sumptum nomē pecunie a pecoribus. qꝛ enī possessio antiquorum erat in pecoribus: ideo totum quod homines possident in terra pecunia vocatur scdm aꝑ. in libro de doctrina christiana. Cum autē diuitie sint bonum vtile contingit bene et male vti pecunijs seu diuitijs: virtuosus autē optime vtitur qui habet circa singula virtutem. Quia ergo liberalitas est virtus moderans passiones circa pecunias liberalis optime vtitur pecunijs medium in ipsis tenendo dando si quibus oportet ꝛ accipiendo vnde oportet et alias circumstantias obseruando. ¶ Circa predicta Notandum q̄ obiectum seu materia virtutum et vitiorum est duplex scꝫ mediata ꝛ inmediata: obiectū inmedietatis sunt passiones per virtutes moderata: Obiectum autem medietatis sunt obiecta huiusmodi passionuꝫ: ꝛ illo modo liberalitas et illiberalitas sunt circa pecunias et obiecta mediata: circa passiones vero timoris et concupiscentie sunt sicut circa obiecta inmediata. Illiberalis enī inmediate concupiscit pecunias: timet q̄ illas exponere ꝛ ipsis tandem carere: quas passiones liberalitas scit moderare. ¶ Assignantur igitur a philosopho multe liberalitatꝭ proprietates: quarum prima est q̄ liberalis magis est dare quibus oportet q̄ accipere vnde oportet velꝰ non accipere vnde non oportet. quod ex hoc manifeste patet: quia liberalitas est medietas circa vsum pecunie: vt prius declaratum est. Usus autem pecuniarū est sumptus seu expense et datio ipsarū. Acceptio autem seu custodia ipsarū magis dicitur esse possessio q̄ vsus. Liberalis ergo magis est dare q̄ accipere. ¶ Itē virtutis magis est benefacere q̄ bene pati: et potius bene operari q̄ turpiter seu scādalose n̄ operari: Sed dare est bene facere vel operari: ꝛ recipere bene est pati vel sustinere: ergo liberalꝭ magis est dare quibus oportet q̄ accipere a quibus oportꝫ. Quapropter laus ꝛ gloria magis est exhibenda danti q̄ accipienti. Unde circa dationem seu expositionem pecuniarum homines communiter laudantur de liberalitate et diliguntur. Circa vero acceptionem non laudantur de liberalitate neqꝫ diliguntur sed de iusticia. Qui enim non accipit vnde oportet sed accipit vnde oportet laudatur qꝛ proximo suo non infert nocumentuꝫ seu damnum: ergo vt prius dixi liberalꝭ magis est dare quibus oportet q̄ accipere vnde oportet: vel non accipere vnde nō oportet.

Secunda proprietas liberalis est q̄ delectabiliter et bono aīo dat illud quod dat: vel saltem sine tristitia. Operations enim virtuose sunt delectabiles et acceptabiles ab omnibus.

Tertia proprietas liberalis est hec q̄ si contingat aliquando q̄ aliquid expendat absqꝫ boni finis intentione et quidem tristabitur moderate tamē quia virtutis est non solum delectari in bonis operibus sed etiaꝫ tristari si ī ope

rando a virtute deficiat: semper tamen in delectatione et tristicia debita moderamine seruata. In omnibus autem his considerandus est tribuentis status: potest nanque liberalior esse qui minora tribuit quam qui maiora si possessio dantis minora excedat suum statum. Unde si habens mille libras tribuat viginti: Et si habens centum tribuat decem liberalior est is qui tribuit minus quam qui plus.

¶ Deinde tractat Aristotiles de vitijs oppositis. s. de prodigalitate et illiberalitate dicens quod huiusmodi vitia sunt superhabundantie et defectus in susceptione et datione pecuniarum. Illiberalitas enim deficit in dando et superhabundat autem in accipiendo: hoc tamen est in paruis pecunijs: sicut magnificentia est in magnis pecunijs. Prodigalitas autem superhabundat in dando et non in accipiendo. Unde prodigus dicitur quasi perditus: perpendo nanque et consumendo indebite et inutiliter bona quibus deberet sustentari esse suum perdit. Peccat autem prodigus non obseruando debitas circumstantias secundum dictamen recte rationis in dationibus: vt quia dat plus quam eius facultas requirit et non in eo fine quo deberet dare. Dat enim vel ex quadam concupiscentia dandi vel ad complementum sue voluntatis. Dat etiam quibus non conuenit dare: vt lenonibus histrionibus ioculatoribus adulatoribus et sic de consimilibus.

¶ Ubi Notandum quod si aliquis daret omnia que possideret pauperibus vt se per religionis ingressum totaliter diuinis obsequijs manciparet non est censendus prodigus quia eius datio recta ratione regularet. Dicuntur autem histriones ioculatores seu gesticulatores qui diuersos gestus hominum sciunt representare: quibus si ludis licitis vtantur iustum est dare mercedem ministerij eorum tribuendo et hoc moderate: qui vero superflue sua in tales consumunt vel etiam sustentant histriones qui vtuntur verbis vel factis seu ludis turpibus aut illicitis vel in proximi nocumentum vergentibus tales pro certo peccant eos in peccatis fouentes: secundum Thomam in summa. q. 1. c. 18. argu. tertio. ¶ Comparat vlterius prodigum ad illiberalem dicens quod prodigus minus malus est quam illiberalis primo quia citius curabilis est a suo vitio dupliciter: Uno modo quidem ex paupertate que consequitur communiter eius superfluam dationem. Alio modo ab etate quia quanto magis quis accedit ad senectutem tanto magis fit promptior ad retinendum et tardus ad dandum. Cuius ratio est hec: quia quanto homo magis senescit: tanto magis deficit et pluribus se de die in diem indigere conspicit. Est etiam prodigus minus malus quam illiberalis quia magis conuenit cum liberali. prodigus enim libenter dat et non libenter accipit quod etiam facit liberalis. Neutrum autem facit illiberalis. Prodigus etiam multis prodest et multos diligit. Illiberalis autem nullum diligit neque etiam semetipsum cum non sit ausus que sunt sibi necessaria expendere.

Capitulum. ij.
Illiberalitas. etc.

¶ Hic ponit Aristotiles modos illiberalitatis Ad cuius euidentiam Sciendum quod illiberalitas et auaricia possunt capi dupliciter scilicet stricte et large. Cum enim liberalitas proprie statuat mensuram in pecunijs et maxime seu principaliter quo ad sumptus et dationem ipsarum secundum vrbanam condecentiam. Justicia vero statuit mensuram in pecunijs secundum rationem debiti. Ideo illiberalitas proprie sumpta que opponitur liberalitati attenditur in defectu decentis acceptionis pecuniarum et largitione et expensione decentis ipsarum. ¶ Auaricia autem proprie sicut loquitur philosophus in hoc consistit. In acquisitione et conseruatione indebita et illicita pecuniarum surripiendo vel detinendo bona aliena: et sic auaricia op

ponitur iusticie: vt dicit Aristotiles. large autem sumendo tunc vnum potest sumi pro reliquo. Unde illiberalitas et auaricia hoc modo dicitur esse inmoderatus amor seu dilectio habendi: et potest esse vel peccatum veniale vel mortale. Si enim amor diuitiarum et bonorum temporalium sit tātus q preferetur charitati: vt si propter amorem diuitiarum aliquis non veratur facere contra amorem dei et proximi: puta alienum iniuste surripiendo seu detinēdo seu adhoc voluntatem deliberatam habendo: et sic erit peccatum mortale. Si autem inordinatio amoris in hoc sistat vt si homo quamuis superflue et inaniter diuitias et bona temporalia congreget non tamē propter ipsas vellet aliquod malum perpetrare seu facere contra deum preceptorem suum et proximū: et illo modo capiendo auariciam est tantum peccatum veniale et de facili curabile.

Contra predicta Arguitur

et videtur q auaricia non sit peccatum aliquod: et hoc potest ita probari sic: q2 illa que naturaliter adueniunt non sunt peccata. amor diuitiarum est huiusmodi ergo etc. Minor est euidens et maxime hoc videmus contingere in senibus: vt dictum est in precedentibus. Item adhuc alia ratione potest hoc probari sic: amare illud per quod vita hoīs ꝯseruatur non est peccatum: sed per diuitias vita hominis conseruatur: ergo ipsas amare non est peccatum. ¶ Responsio. Ad primum dicendum q inclinationes naturaliter sunt regulande per rationem q̄ tenet principatum in natura humana: et ideo amor diuitiarum siue bonorū temporalium siue in iuuenibus siue in senibus est per rectam rationem regulandꝰ: vt si non inordinate ament eas indebite acquirendo vel conseruando.

¶ Ad secundum est ita dicendum q amare illud per quod vita hominis conseruatur non est de se malum nec peccatum: et ideo vsus diuitiarum de se non est malus sed amor inordinatus et illicitus: et talis ad auariciam spectat.

¶ Assignat itaq Aristotiles duos modos seu species auaricie quam illiberalitatem vocat. Aliquis enim est auarꝰ dupliciter: Uel quia deficit in dando vel quia excedit in accipiendo. is qui deficit in dando si parum dat dicitur parcus: si nihil dat dicitur tenax. Excedit vero aliquis in accipiendo multipliciter et hoc sic vel de turpibus lucrando vt lenones qui de meretricio viuūt. vel quia lucratur de eo quod gratis concedere deberet sicut vsurarij: vel ab amicis cum quibus comedit vel bibit: sicut sunt aleatores et huiusmodi: aut mortuos spoliando: qui quondam seu pristinis temporibus magno apparatu consueuerunt sepulture tradi: seu viuis fraudem violentiam seu iniuriam inferendo: vt latrōes spoliatores: et c. oēs isti sūt illiberales: Sūt nāq turpes lucratores qui gratia parui lucri tam nepharios actus exercent quapropter obprobria merito sustinent: ac maximis se exponunt periculis: vt quottidie videmus. Illi autē qui magna non vnde oportet seu que non oportet accipiūt dicuntur et sunt tiranni ciuitates spoliantes et sacra predantes non proprie dicuntur illibarales sed magis perniciosi impij et iniusti: et hoc ideo quia illiberalitas ꝓpe est in paruis pecunijs.

¶ Cum autem auaricia sit peccatum capitale ideo ex ipsa multa vitia oriuntur scdm̄ Gregorium que eius filie dicuntur scilicet proditio: fraus: fallacia: periuria violentia inquietudo: et contra misericordiam obduratio. Unde versus: Produnt fraus fal. per violans. obdurans et inqui. Quia nanq auaricia est superfluus amor diuitiarum auarus in duobus excedit. Primo enim superhabundat in recipiendo et ex hac parte oritur ex auaricia obduratio cōtra misericordiā q2 scz

cor eius nunq̄ emollitur vt de diuitijs suis subueniat miseris ac pauperibus ī eorum necessitatibus: Et ad obduratio-nem potest reduci vsura.
¶ Usurarius enim cor ita durum habet q̄ de mutuo eorum que dare deberet lucrum querit omni quo potest modo. Secūdo ad auariciam pertinet superhabūdare in accipiendo: et sic auaricia potest accipi vł considerari dupliciter Uno modo scilicet quod est in affectu: ꝛ sic ex auaricia oritur inquietudo magna inquantum ingerit huiusmodi sollicitudinem et curam superfluam ac minime necessariam. Auarus enim teste Sapiente non implebitur pecunia. Alio modo potest considerare in effectu: et sic inquirendo alienum vtitur quandoq̄ vi quod pertinet ad violentias vel rapinas. quandoq̄ autem deceptiue vel dolo: qui quidē si fiāt in verbo erit fallacia quantum ad simplex verbum: periurium autem si adatur confirmatio iuramenti. Si autem dolus committitur in opere: tūc aut q̄ntum ad personas: et sic ē proditio: vt patet euidenter de iuda: qui par auariciam proditionem commiserit in christum eiꝰ preceptorem ꝛc. Quantum vero ad res erit fraus vel furtum.

Notandum insuper q̄ aliud est peccatum habere species et aliud filias: licet aliquando species et filie in idē communicant: species enim vitij capitalis ad idem pertinent genus: Filie vero plerunq̄ ad aliud genus cum vnum vitium ex alio oriatur: ꝛ vitium oppositum vni virtuti oritur ex vitio opposito alteri virtuti sicut odium dei quod opponitur charitati oritur ex luxuria que opponitur castitati et periurium quod opponitur religioni oritur ex auaricia. Idem tamen aliquando potest poni filia ꝛ species eiusdem vitij sicut fraus vel furtum est filia auaricie cum ex ipsa oriatur ꝛ est eius species: cū sub ipsa contineatur.
¶ Quia vero in precedentibus fuit tactum de vsuris et alijs propterea circa illa est aliqualiter insistendum. Et primo de vsura. Cōmittitur enim vsura in contractu mutui. Mutuare vero proprie dicit translationem dominij. Est enim nūmismatis pro nummismate in dominium datio scd̄m Sco. xv. distinc. quarti sententiarum. Extenditur tamen mutuum a doctoribus ad ea quorum vsus est ipsorum consumptio vt esibilia et potabilia: vel distractio vt pecunia. Est igitur vsura scd̄m Hanfridum: Quicquid sorti accidit intransitiue precedente vel pacto. licet autem sors potest sumi pro sortilegio euentu vel fortuna hic tamen sumitur pro capitali.

Notandum q̄ sola spe vel expectatione committitur vitium vsure: extra de vsuris. c. consuluit. quod est intelligendum cum fit mutuum principaliter causa lucri vel emolimenti ita q̄ talis alias non esset mutuaturus. Si autem mutuatur nō principaliter ad mutuandum propter lucrum sed ob charitatem et dilectionem secundario tamē sperat de aliqua retributione non committitur vsura. ¶ Est autem vsura peccatum mortale cum sit contra ius diuinum. Unde ait Psalmista: Domine q̄s habitabit in tabernaculo tuo. ꝛc. Postea qui pecuniam suam ꝛc. quasi dicerꝫ si dederit pecuniam ad vsuram non habitabit in tabernaculo dei. Hanc multū abhorrere debet quilibet christianus cū etiam gentilibus tempore Aristotilis esset turpis et obprobriosa. vt patet ex precedentibus. ¶ Circa vsuras possunt alique oriri dubitationes: Et primo an sit semper vsura vti pignore pro debito sibi obligato? Respondetur scd̄m Thomaꝫ q̄ si quis pro pecunia sibi mutuata obliget rem aliquam cuius vsus precio estimari potest debet ille qui mutuauit computare vsus rei in estimatione eius qđ mutuauit: alioquin idem est ac si pecuniam reciperet ꝑ mutuo qđ est vsura nisi forte esset talis res cuius vsus sine precio soleat concedi inter amicos: sicut patet đ libro accōmodato. Quid si vēdidi

pdium tali cōditione adiecta vt quādo-
cunq; soluatur precium a me vel ab he-
rede meo rehabeam prediuʒ ego vel he
res meus vel vsq; ad tot vel tot annos
possim rehabere soluto precio nunq̄d est
vsurarius contractus. Respondet ſm
Raymū. q; non: sed emptor facit fruct⁹
suos sine periculo vsure licet venditor
iuxta venditionis formam postea recu-
peret predium: et hoc intelligas nisi in
fraudem vsurarum facta fuerit talis ven
ditio quod presumi potest ex eo quod
est modicum precium respectu valoris
rei vel ex eo q; aliquid persoluitur vl-
tra sumam receptam puta fuit venditū
pro centum ⁊ est in pacto q; si rescindi-
tur venditio reddantur .C.xx. Extra
de pigno illo vos cōcordat Hostien. et
Ray. ¶ Alterius circa predicta not an
dum q; sunt aliqui casus in quibus vl-
tra capitale licet aliquid recipere quo-
rum vnus est ratione pene conuentio-
nalis dum tamen non fiat in fraudem
vsurarum Verbi gratia indigeo pecu-
nia mea ad mercandum ⁊ concedo tibi
eam vsq; ad certum diem adiciens pe-
nam conditionalem q; nisi tali die sol-
uas quia multum damnificabor solues
tantum vltra hec pena adiecta licita est
quia licet me seruare indemnem puniē
do eum cū quo sic cōtraho. Signum au
tem quod non fit in fraudem vsurarum
ſm Scotum quādo creditor magis vel-
let die prefixo pecuniam sibi solui q̄ in
crastino cum pena adiecta. Et per oppo
situm fit in fraudem vsurarum quando
vult potius diem transiri q̄ pecuniam
in ipso die solui. ¶ Alius casus est pro-
pter interesse siue vitationem damni de
bitor enim ex cuius non solutione cre-
ditor notabiliter damnificatur tenetur
de iusticia satiffacere creditori: et licet
ille creditor non haberet contra eum
actionem in foro exteriori vtpote quan-
do non sunt pacta vel munimēta tamen
in foro conscientie debitor tenetur vl-
tra sortem ad interesse ⁊ sic de alijs ca-
sibus. ¶ De secundo autem scʒ alee lu-
do sciendum q; talis ludus proprie di-
citur ludus taxillorum large tamen su-
mitur pro omni ludo qui innititur for-
tune viribus. Prohibetur vero talis lu
dus a iure ciuili ⁊ a iure canonico ne. s.
fiat in pecunia seu ex cupiditate. Jure
quidem ciuili. ff. de aleatoribus: Et in
autentica de sanctis episcopis. §. inter-
dicimus. Jure autem canonico prohi-
betur. xxxvj. distinc. episcopus vbi sic
habetur. Episcopus aut presbyter aut
dyaconus alee aut ebrietati deseruiens
aut desinat aut certe damnetur Subdy
aconus autem aut lector aut cantor si-
milia faciens aut desinat aut cōmunio-
ne priuetur similiter et laycus.

Notandum etiam q; deseruire cōsuetudine
importat: qui igitur tali ludo ex cupidi-
tate deseruit seu in consuetudinem du-
cit mortaliter peccat cum tales pene nō
sunt inponende nisi pro graui crimine.
xj. q. iij. nemo ⁊ ca. nullus. Sec⁹ āt eēt
si quis aliunde non ex cupiditate sed
propter recreationem seu causa tedij vl
tristiciam effugandi luderet hoc modo
ludere non est prohibitū ſm Richardū
xv. distinc. quarti sentētiaruʒ: ⁊ in quot
libe. vnde. ff. de alea lege vltima. talis
ludus conceditur pro cōi conuiuio fa-
ciendo et ille qui hoc modo in illo ludo
lucratur non tenetur ad restitutionem
maxime quando ille qui amittit notabi
liter non damnificatur sed in re modi-
ca per comparationem ad ipsum. quod
propter hᵒ dico quia aliquid esset modi
cuʒ diuiti qd̄ esset multū pauperi. Sed
de illo qui lucratur ludo taxillorum eo-
dem modo quo est prohibitus. dicit qui
dem q; tenetur ad restitutionem qd̄ pro
batur dupliciter. Uno modo quia non
tantum prohibetur ille ludus sed etiaʒ
acquisitio lucri per talem ludum: vt. ff.
de alea lege vltima. Unde ſm leges po
test repeti vsq; ad quinquaginta annos
illud quod amittitur in ludo alearum:
ergo ille qui per talem lucratur restitue
re tenetur. ¶ Item vt dicit aristotiles

in precedentibus aleator est illiberalis: sed illiberalis est qui retinet danda: ergo illud qđ homo lucratur per ludum alearum non est retinendum sed dandū sed ista opinio videtur mihi nimis dura. ¶ Ad argumēta autem dicitur: Ad primum dicit Rich. quod procedit de illis que subsunt legibus imperialibus de huiusmodi dicit Thomas in summa q. 32. ar. decimo ꝙ ius ciuile non obligat omnes sed eos tantum qui sunt his legibus subiecti. Et iterum per disuetudinem abrogari potest ⁊ ideo non ligat in illis locis in quibus viget contraria consuetudo. Scotus vero ī quarto sententiarum distinc. xv. dicit ꝙ illa lex allegata non ligat nisi illos qui viuēdo politice sūt sub lege imperiali qui forte nulli sunt hodie quia vbi precipue illa lex consueuit habere locum municipalia preiudicant. Ad secundum dicitur ꝙ non solum dicitur illiberalis qui retinet dāda sed etiā q̄ turpiter lucraur ⁊ sic pōt aleator illiberalis dici qui lucratur his cum quibus comedit ⁊ bibit non autem omnis qui turpiter lucratur tenetꝰ ad restututionem eorum que sic lucratur: vt patet de meretrice que tamen mortaliter peccat meretricando. Nota tamen ꝙ illi qui ludo fraudem committunt vel qui lucratur ab his qui rem suam alienare non possunt seu rebus suis prouidere vt sunt pupilli furiosi ceci surdi perpetuo morbo langui di ⁊ sic de alijs: Qui etiam alios ex cupiditate lucrandi per vim aut per nimiam importunitatem vel dolose ad ludum trahunt tenentur ad restitutionem ſm communem opinionem doctorum. Talium nam retentio videtur esse illicita ex iure diuino ſm tho.

Ca. III

Videtur vtiqȝ ⁊c.

¶ Superius determinauit aristotiles de liberalitate: hic consequenter de magnificētia ⁊ primo manifestat eius materiam in generali dicens ꝙ Magnificentia videtur esse circa pecunias circa quas est liberalitas vt visum est supra qua propter conuenientiam harum virtutum in materia videtur esse rationale ꝙ postꝙ actū est de vna agatur de alia etiam. ¶ Deinde etiam manifestat materiam magnificentie in speciali dicens ꝙ hee virtutes se habent differenter circa pecunias quia liberalitas se extendit ad omnes operationes que sunt in pecunijs siue sint magne siue sint parue siue sint acceptatiões siue dationes siue expense: Magnificentia autem non est nisi circa sumptuosas operationes. Est enim circa magnitudinem sumptuum in ordine ad aliquod magnum peragendum ⁊ hoc significat nomen eius. Unde magnificentia dicitur quasi magni efficientia ⁊ in hoc superexcellit magnificus liberalem. Ex hoc infert aristotiles ꝙ omnis magnificus est liberalis sed non econuerso.

Notandū ad euidētiā predictoꝝ ꝙ virtus habet aliam difficultatem ex ipso genere rei circa quod est et aliam difficultatem ex magnitudine ipsius rei. Et ideo circa vsus pecunie oportet esse duas virtutes quarum vna scilicet liberalitas respicit cōmunez vsum pecunie alia vero scilicet magnificentia respicit magnum in pecunie vsum. Unde vsus pecunie pertinet ad liberalitatē inquantum moderatur eiꝰ inordinatum affectum: ad magnificentiam vero in ordine ad aliquod magnum faciendum sic liberalis dat vt recte et decenter pecunia vtatur: magnificus vero vt aliquid magnum operetur.

Declarat cōsequenter Aristotiles q̄modo magnificentia medietatem ⁊ medium tenet in magnis sumptibus dicēs ꝙ magnificus similis est scienti: Nam sicut artifex sapiens cognoscit proportio

nem expensarum τ eius in quo fiunt expense sic et magnificus proportionez debitam debet attendere inter suas expensas τ ea in quibus expendit. Unde ibi est attendenda dignitas persone expendentis τ genus operis. Sumptus namque non dicitur magnus per respectum ad regem qui est magnus per comparationem ad comitem vel baronem. nec sunt idem sumptus fiendi in constructione domus regie τ persone priuate: Debet etiam magnificus huiusmodi sumptus facere propter bonum finem τ quomodo et quando oportet τ sic de alijs circumstantijs: τ sic in magnis sumptibus tenebit medium regule recte rationis: Debet etiam magis attendere ad bonitatem et decentiã sui operis ꝙ ad quantitatem expensarũ operis: τ ideo prompte τ delectabiliter debet expendere sine inutili computatione quod patet ad paruificos. Cum etiam magnificentia principaliter respicit magnitudinem operis magnitudinem vero sumptus non respiciat nisi in ordine ad magnitudinem operis non ab equali sumptu magnificus faciet opus magis sumptum admirabile ꝙ quicunque non magnificus.

¶ Quia vero magnificentia respicit sũptus in ordine ad aliquod magnum Consequenter exprimit aristotiles que sunt illa magna circa que intendit magnificus dicẽs ꝙ talia sũt multiplicia. Quedam enim sunt que pertinent ad honorem diuinum vt edificatio templorum τ sacrificia que in ipsis fiunt. Quedam vero ad bonum commune puta ꝙ aliquis ad illud quod est vtile toti ciuitati preclare τ magnifice largiatur τ in his perficiendis est conditio attẽdenda operantis ꝭm eius possessiones τ diuitias. Et ideo dicit aristotiles quod inops et pauper non erit magnificus quia non habet vnde multa possit decenter consumere et talia temptando reputabitur insipiens.

Circa quod notandum ꝙ aristotiles non negat quin pauper effici possit magnificus licet enim pauper careat pecunijs cum virtus sit habitus electiuus ex frequentibus electionibus operum magnificorum si facultas adesset poterit in eo generari habitus magnificentie. Sed vult dicere aristotiles ꝙ non generabitur in eo talis habitus per operationes exteriores cum ei desint pecunie ad tales sumptus faciẽdos nec etiam nisi raro generabitur per actꝰ interiores quia homo non frequenter elicit de communi cursu actus volitionis circa ea que sibi videntur impossibilia. Ut enim dicit Augu. illud quod nõ videtur alicui possibile aut non aut tenuiter vult. Et ideo notãter dicit aristotiles quod inops non erit magnificus propter rationes supradictas non tamẽ negat quin possit esse. Est autez magnificentia maxime circa predicta scz diuina τ communia negotia.

Deinde dicit Aristotiles ꝙ potest etiam esse circa propria vel circa illa que semel accidũt sicut sunt nuptie vel circa illa que sunt diuturne durationis vt in edificijs domorum et castrorum τ circa illa non est magnificẽtia ita sicut in premissis quia magnificus non est in seipso sumptuosus: sed maxime circa communia et diuina.

Ulterius dicit Aristotiles ꝙ in singulis generibꝰ rerum nobilium τ honorabilium opus decens illi rei faciet: nõ enim congruit facere idem ad honorem dei τ ad honorem hominis nec idem pro templo τ pro sepulchro. Dicit insuper ꝙ differt magnum in opere τ in sumptu quia spera id est pila si fiat pulcherrima habet quidem magnitudinem et magnificentiam puerilis doni in opere non tamẽ in sumptu qꝛ preciũ non est sumptuosum imo paruũ τ si preciũ daretꝰ puero nobili illud

esset donum illiberabile. ⁊ per ꝯsequēs
non magnificentie quare non semper se-
quitur magnitudinem operum magni-
tudo sumptuum. Sic multum interest
inter dare iocalia magnifica ⁊ ipsorum
precium: vbi enim precium est modicuȝ
iocalia poterunt esse preciosa et magni-
fica quia rara vel noua vł numerabilia
¶ Consequenter dicit aristotiles de vi-
tijs magnificētie oppositis que sūt duo
scȝ bānansia ⁊ paruificentia. Est autem
bannansia idem quod incendium. Un-
de ille qui superhabundat in magnis
sumptibus dicitur bānansus quasi infor
nacis incēdio bona sua consumens qui
quidem excedit magnificentiam nō sem
per in absoluta sumptuum quantitate
sed quia non expendit ꝯm debitam pro
portionem nec ꝯm debitas circumstan-
tias vt is q̄facit nuptialia ⁊ conuiuia hi
storionibus aut purpura viam qua tran
siturus est tegit: et omnia talia peragit:
non propter bonum finem: sed propter
diuitiarum ostēsionem ex his existimās
admirari. Talis etiam vbi oportet mul
ta exponere pauca expendit vbi xo pau
ca oportet expendere multa consumit.
¶ Paruificus vero circa omnia deficit
cuius sunt tres proprietates. Quarum
prima est ꝙ quandoqꝫ licet magnos sū-
ptos faciat tamē pro modico totum per
dit. Secunda ꝙ quicq̄d facit cum qua-
dam tarditate expendit. Tertia ꝙ sem
per tendit qualiter minimum posset ex-
pendere: hinc est ꝙ quicq̄d expendit fa
cit cum tristicia semper existimans ma-
iora facere ꝙ oporteat: licet autem ista
duo contrarientur virtuti cum a medio
recedant non tamen sunt obpropriosa
cum non inferant proximo nocumentuȝ
nec sint in se multum turpia.

Ca. IIII

MAgnanimitas autē
¶ Postquā aristotiles de-
terminauit de virtutibus ex
istentibus circa diuitias: hic determīat
de magnanimitate que est circa hono-
res. Circa quod primo ex ratione ma-
gnanimitatis inuestigat eius materiam
dicens ꝙ apparet aliq̄d ex nomine ma-
gnanimitatis quod cōsistit circa magna
vnde magnanītas dicitur quasi ad mḡ
animositas. Ad videndum ergo circa
qualia sit magna dicit ꝙ nihil differt lo
qui de magnanimitate ⁊ de magnani-
mo: quia vnum per aliud datur intelli-
gi: magnanimus qui dignus existens
dignificat seipsuȝ magnis siue dignum
facit ad magna: videlicet ad magna ho-
nore digna tendendo ⁊ se talibus expo-
nendo puta ad statum vel officium ma-
gnum cuius administratio virtute indi
get per maxima seu ad opus magnum ⁊
difficile vt si quis cum pericula mortis
constanter assurgat ad redarguendum
vitia principum magnificentie. Tunc
enī virtꝰ dignificatꝫ magnificatꝫ ornatꝫ et
augetꝫ Ille vero qui nō ē dignꝰ magnis
⁊ seipsum reputat dignum et ad illa co-
natur non est magnanimus sed insipi-
ens vel stultus ⁊ talis dicitur caymus
vel ventosus seu presumptuosus. Ille
vero qui est dignus paruis ⁊ his contē-
tus seipsm̄ puis dignificat potest dici
temperatus accipiendo temperantiam
large. i. animo moderatus. Talis autē
non est magnanimus cum nō habet ani
mi magnitudinē. Et super hoc dat ex-
emplum Aristotilis de pulchritudine
que non est nisi in magno corpore: ꝙuis
enim homines parui possunt esse homi-
nes formosi qui a decēter lineati seu cō
uenienti figura formati ⁊ commensurati
ꝯm humanorum ⁊ membrorum debitā
proportionem tamen proprie non pos-
sunt dici pulchri: quia pulchritudo vl-
tra predicta requirit in corpore magni-
tudinē. Sic magnanimitatis vltra mo-
rum moderationem que dicit quādam
animi formositatem requirit animi ma-
gnitudinem.
¶ Deīde remouet aristotiles qōdā du-
biū: potest enī quis dubitare ꝙ magnī-
tas nō sit virtus cū virtus cōsistit in me
dio: magn̄imitas aūt ē circa maxīa. Ad

qd̄ rn̄det ꝙ licet magnitas consistat circa extremū scd̄m quātitatē rei in quātū est circa magna tn̄ est in medio ꝭm rationem qꝛ ad illa magna magis tēdit magnanim⁹ vt optet ⁊ scd̄m ꝙ recta ratio dictat. vn̄ dicit ꝙ magnanim⁹ magnitudine q̄dē est extrem⁹ sꝫ vt optet medius ¶ Est nāqꝫ medi⁹ inter caymū q̄ se ip̄m dignificat plus q̄ꝫ optet ⁊ se pusillaminē q̄ se dignificat min⁹ q̄ꝫ optet. ¶ Ex p̄missis īfert aris. materiā circa quā versat̄ magnimitas: cū em̄ magnanim⁹ magnis se ip̄m dignificet dign⁹ existēs ꝯueniēs ē qd̄ maxime maximis se dignificet: maximū aūt inter hec bona exterioꝛa q̄b⁹ virtuosus est dign⁹ est honoꝛ qd̄ ex hoc pꝫ qꝛ illud est maximū qd̄ deo ab oībus debet̄ ⁊ ꝙ in optimis est pꝛimū. Tale aūt est honoꝛ qui ē quedā virtutis testificatio magnimitas igit̄ circa honoꝛes ⁊ in honoꝛationes versat̄ q̄bus magnanim⁹ vident̄ optime ⁊ vt opoꝛtet. ¶ Circa qd̄ notandū ꝙ magnanim⁹ si honoꝛet̄ non extollit̄ ⁊ si inhonoꝛet̄ nō frangit̄ nō em̄ tendit ad magna ⁊ ad honoꝛabilia ꝓpt̄ sui exaltationē sed ad dei gloꝛiā ac sui ⁊ ꝓximoꝝ in bonū ꝓmotionēꝫ: vn̄ si velit honoꝛem famā vel laudē ad hoc vult vt de⁹ gloꝛificet̄ in ip̄o vel vt bonū aspicientis que ex hoc aīat̄ ad ip̄m īmitādū aut vt bonū honoꝛantis vt si faciat debitū suū. ¶ Sed cōtra p̄dicta arguit̄ dupliciter. Et pꝛimo videt̄ ꝙ magnimitas nō sit virtus qꝛ nulla virtus opponit̄ alteri virtuti: sed magnanimitas opponit̄ humilitati: qꝛ magnanim⁹ seip̄m reputat dignū magnitudinis. hūilis vero seipsum ꝑuipēdit: ḡ magnimitas nō est virtus. ¶ Item videt̄ ꝙ magnimitas non sit circa honoꝛes: qꝛ cū magnimitas sit virtus moꝛalis optet ꝙ sit circa passiōes vł opationes: nō est aūt circa opatiōes qꝛ sic esset ps iusticie: ḡ circa passiones honoꝛ nō est passio: ḡ magnimitas nō ē circa honoꝛes. ¶ Rn̄det̄ ad pꝛimū ꝙ magnanimitas nō opponit̄ humilitati lꝫ em̄ videāt̄ tendere in cōtraria hoc tn̄ ꝭm diuersas cōsiderationes. Magnanimitas em̄ facit ꝙ aliquis se dignificet magnis ꝭm ꝯsiderationē donoꝝ que possidet ex deo. humilitas āt facit ꝙ hō seip̄m ꝑuipendat ꝭm cōsiderationē ꝓpꝛij defect⁹ que cōpetit ex infirmitate nature. ¶ Ad secūdū dico ꝙ lꝫ honoꝛ nō sit passio est tn̄ alicui⁹ passiōis obiectū scꝫ spei q̄ tēdit in bonū arduū: ⁊ ideo magnanimitas ē quidē inmediate circa passionē spei mediate āt circa honoꝛē sicut circa obiectū spei sicut foꝛtitudo ē circa pericula moꝛtis inquātū sūt obiectū timoꝛis ⁊ audacie. ¶ Q aūt magnanimitas īmediate moderet̄ spem ⁊ desperationē ꝓbat̄: qꝛ oīs virtus īmediate moderat̄ illas passiōes ꝑ quas īmediate itur in vitia opposita illi: sed ꝑ spem excessiuā inmediate itur in p̄sumptionē excessus namqꝫ spei facit hominē tendere ad illud qd̄ ē supꝛa ei⁹ facultatē ⁊ sufficientiā. Per desperationē etiā īmediate itur in pusillanimitatē cū desperatio facit hoīem discedere ab operib⁹ bonis ad quas est sufficiēs ⁊ dignus: hec aūt vitia sunt īmediate opposita magnimitati q̄re ip̄a īmediate moderat̄ spem ⁊ desperationē. ¶ Deinde ari. declarat quō magnanimitas se habeat ad alias virtutes dicēs ꝙ cū magnim⁹ magnis seip̄m dgnificet dignus existens optet ꝙ sit vere bonus ita ꝙ oēs virtutes habeat alias em̄ non esset magnis bonis dign⁹ ⁊ sic nō esset dign⁹ honoꝛe qui est p̄miū virtutis. Nullus em̄ pꝛauus est honoꝛe dign⁹. Itē ille habitus includit esse magnū in omni ꝟtute qui est oꝛnat⁹ virtutis: sed magnanimitas est hm̄ōi cū ceteras virtutes maioꝛes faciat quare ip̄a īpoꝛtat ⁊ includit esse magnum in omni virtute. ¶ Notandum tn̄ ꝙ lꝫ magnanimitas p̄supponat alias virtutes ⁊ ad magniminū ꝑtineat esse magnū in qualibet virtute magnimitas tn̄ est virtus specialis cum distinguat̄ ꝑ aris. a ceteris. Confirmat̄ qꝛ illa virtus est specialis ⁊ nō generalis q̄ ponit modū rōnis circa determinatā materiā: sed magnanimitas est hm̄ōi qꝛ circa honoꝛes: ḡ est virtus specialis ꝭm se cō

ſiderata. Quia vero honor ē cuiuſlibet
virtutis p̄miū ideo ex ꝯſequēti rōne ſue
materie reſpicit oēs virtutes inquātuꝫ
namqꝫ tendit ad ea que ſunt digna ma-
gno honore intēdit magna opari in qua
libet virtute: licet etiā q̄libet virtꝰ habe
at quēdā decorē ſeu ornatū ex ſua ſpecie
ſupaddit̄ tn̄ aliꝰ ornatꝰ ex ip̄a magnitu
dine opis virtuoſi ꝑ magnanimitatē q̄
oēs virtutes maiores facit. Hinc eſt ꝙ
ad magnimitatē ꝑtinet actꝰ aliarū vir-
tutū nō ſm̄ eā rōnē qua ſunt actꝰ illarū
virtutū: ſed inquantū habēt rōnē cuiuſ-
dā excellentie: ⁊ ſic dicit ariſ. ꝙ ad ma-
gnanimū ꝑtinet nō fugere cōmouenteꝫ
qꝺ eſt actꝰ humilitatis vel prudētie ne
qꝫ facere iniuſta qꝺ eſt actꝰ iuſticie: ⁊ ſic
de alijs. Unde magnanimꝰ nulliꝰ gra-
tie turpia opabit̄ cū nihil ſit ſibi magna
nimū ī his bonis extrinſecis cuiuſmodi
ſunt honores potentatꝰ ⁊ diuitie. ¶ Cō
cludit igit̄ ariſ. ex p̄dictis ꝙ difficile eſt
hoīem eſſe magnimū cū nullus ſit mag-
nimꝰ niſi habeat oēs alias virtutes q̄d
eſt valde difficile. Deinde oſtendit quō
magnanimꝰ circa ꝓpriā materiā opat̄
dicens ꝙ ſi ei magni exhibeāt̄ honores
in ip̄is delectabit̄ moderate attēdēs ꝙ
nullus honor exhibitꝰ eſt cōdignū p̄mi
um virtutis. Notandū p̄miū ꝯdigni vir
tutis eſt vltimꝰ finis: honor aūt ab hoīe
exhibitꝰ eſt qꝺdā p̄miū virtutis acciden
tale qꝺ eſt quedā ip̄iꝰ virtutis teſtifica-
tio: honor nāqꝫ non eſt premiū virtutis
quo ad ipſum virtuoſum vt ſcꝫ hoc pro
p̄mio expetere debeat ſꝫ ꝓ p̄mio expetit
beatitudinē que eſt finis virtutis. Dicit̄
autem eſſe p̄mium virtutis ex ꝑte aliaꝝ
quē nō habēt aliqꝺ maiꝰ qꝺ virtuoſo re
tribuāt ꝙ̄ honorē qui ex hoc ip̄o habet
magnitudinē ꝙ ꝓhibet teſtimoniū vir-
tuti: Si etiā magnanimꝰ inhonoret̄ hꝰ
paruipendet attendens inhonorationē
ſibi iniuſte fieri: In minoribꝰ aūt bonis
circa que magnimitas nō principalit̄ ſꝫ
ſecundario habet eſſe cuiuſmodi ſunt di
uitie ⁊ alia bona fortunā delectabit̄ mo-
derate neqꝫ ei ſupflue gaudebit ſi ſit be-
ne fortunatꝰ. Neqꝫ ſupflue triſtabit̄ ſi in
fortunia patiat̄. hoc aūt ſequit̄ ex p̄miſ-
ſis. Si eni in honorē qꝺ eſt bonū maxi-
mū inter hec bona extrinſeca nō ſupflue
delectat̄ ſed ip̄m honoreꝫ ꝑuū exiſtimat
multomagis cetera bona ꝑuipendet nec
in eis ſupflue gaudebit. ¶ Deinde po-
nit ariſ. quādā ſimilitudinē inter habē-
tes bona fortune cuiuſmodi ſunt ꝑtātus
⁊ diuitie ⁊ magnanimū: qꝛ vterqꝫ alios
deſpiciūt ⁊ cōtēpnūt. dr̄nt tn̄ qꝛ haben-
tes eni bona fortune alios iniuſte cōtēp
nūt: puta pauperes ſeu virtuoſos viros
exiſtimātes ſeip̄os ſupexcellere: ⁊ hoc
ideo qꝛ ſine virtute nō eſt facile modera
te ferre bonas fortunas ſeu reſiſtere paſ
ſionibꝰ ꝑ bonas fortunas inductis ⁊ eis
bene vti. Magnanimꝰ vero quos cōtē-
nit iuſte cōtēpnit. ¶ Circa ꝙ notādū ꝙ
cōtemptꝰ quo magnanimꝰ aliquos cōtē
pnit nō ꝓuenit ex inflatione ſupbie cum
magnanimitas p̄ſupponat humilitatem
ſicut ⁊ ceteras virtutes: vt dictū eſt in p̄
cedentibꝰ: vnde ſancti viri ⁊ ꝑ magna-
nimitatē quoſdā cōtēpnūt ⁊ ꝑ humilita
tē alios honorāt: ꝑ magnanimitatē nā-
qꝫ aliquos cōtēpnūt ſm̄ ꝙ deficiūt a do
nis dei. ſic ꝙ nō tm̄ ip̄os appciant̄ ꝙ ꝓ
eis aliquid indecēs ⁊ iniuſtis faciant vt
ptꝫ de martiribꝰ minas hoīm cōtēpnē-
tibus ꝑ humilitatē vero alios honorant
⁊ ſuperiores eſtimant: inquātum aliqꝺ
in eis de donis dei reſpiciunt. Unde in
in pſalmo dicitur de viro iuſto: Ad nihi
lum deductus eſt in conſpectu eius ma
lignus quod pertnet ad contēptum ma
gnanimi. Timentes autem dominum
glorificant quod ꝑtinet ad honorem hu
milis.

Ca. V

Non eſt autem ⁊c.

¶ Hic cōſequenter ponit ari
ſtotiles ꝓprietates magnani
mi. Et primo penes pericula dicens ꝙ
magnanimus non exponit ſe periculis
pro paruis rebus cum ipſas modico ap
p̄cietur Sed pro magnis rebus defen-

dendis vel assequendis vt pro fide ꝓ iusticia ꝛ republica: ꝛ in talibus non parcit vite: magis eñ elegit moriendo consequi magna bona ꝙ̄ his viuendo carere. ¶ Deide ponit proprietates magnanimi quo ad exteriora beneficia dicens ꝙ magnanim⁹ promptus est ad benefaciendũ alijs sed verecundat̃ ab alijs beneficia accipere quia benefacere est excellentis ꝛ beneficiari est excessi: magnanimus aũt semꝑ ad hoc intendit vt excedat alios ꝛ hoc in bono. ¶ Est etiam memor datorum beneficiorum ꝛ inmemor acceptorũ cuius ratio est nõ ꝙ velit esse ingratus beneficij accepti quin potius est gratissimus retributor: studet eñ vt maiora retribuat ꝙ̄ acceptat: nec etiã ꝙ velit inaniter gloriari super dato bñficio pl⁹ eñ diligit bonum opus ꝙ̄ honore in operis: sed ratio hui⁹ est quia cum ĩ virtute vellet excellere vult ꝛ ĩ memoria habere qualiter excellat: Ex his sequit̃ ꝙ magnanimus delectabiliter audit se benefecisse alijs: Indelectabiliter aũt audit se recepisse ab eis. ¶ Per cõparationẽ autẽ ad honores sumit̃ alia eius ꝓprietas que ẽ ꝙ ad magnanimũ ꝑtinet vt se magnanimũ ꝛ honorabilez exhibeat ad illos qui sunt in dignitate ꝛ excellentia cõstituti: sed ad mediocres mediocre cuius ratio est: quia virt⁹ semꝑ nitit̃ ad id qḋ est difficile ꝛ honorabile. Excellere aũt bonos viros ꝛ magnanimos est difficile ꝛ honorabile: sed mediocres excellere est facile ꝛ non multuz honorabile videlicet a simili de illo qui ꝯtra inbecilles se fortem exhibet ꝛ viros robustos aggredi nõ audet: ꝓbet aũt se magnanim⁹ magnũ apud magnos non in ordine ad reuerentiam recipiendam sed in ordine ad magnas operationes pagengum. ¶ Deinde ponit aristotiles proprietates magnanimi per cõparationez ad humanos actus quaruz prima est ꝙ magnanimus est piger ꝛ ociosus quod est intelligendum non realiter sed apparenter: quia scz nõ se ingerit multis negotijs sed solum insistit illis qui pertinent ad ad aliquod magnum. quia vero magna non sunt tã frequentia sicut parua ideo videtur esse ociosus seu paucorum operatiu⁹. Secunda proprietas ꝙ magnanimus in amore vel odio non est latens vel occultus sed patens et manifestus: latere namq; in amore vel odio est hominis timidi cuiusmodi nõ est magnanim⁹ ꝛ ideo non timet dicta sua vel facta propalare.

¶ Si arguit̃ ꝙ hec ꝓprietas magnanimi non sit bona quia ex tali ꝓpalatione dictorum vel factorũ possunt aliqui scãdalizari Respondetur ꝙ dicta vel facta magnanimi què est in virtutibus perfectus non sunt talia ꝙ ex his debeat aliquis offendi ꝛ ideo nõ debet timere ipa propalare cum illa propalatione non ꝓhabeat actiue scandalum.

Ad cuius euidentiam sciendum ꝙ scandalum est duplex scz actiuũ ꝛ passiuum. Scandalum actium est dictum vel factum minus rectum ꝓbens alicui occasionem ruine ꝛ dicitur minus rectum illud quod est de se malum vel quod habet speciem ꝛ similitudinez mali. Scandalum passiuum est cum quis ex dicto vel facto alterius cadit in peccato veniali vel mortali.

Item notandum ꝙ scãdalũ actiuum est occasio peccandi alteri dupliciter scilicet per se ꝛ per accidens: per se quidem quando aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium in peccatuz inducere. Et si quidam intendat inducere ad peccandum mortaliter est peccatum mortale. ¶ Per se etiam aliquis proximum scandalizat licet non intẽdat eũ inducere ad peccatum quando ipsum factum de se est tale ꝙ de sui ratione habet vt sit inductiuum ad peccandum puta cum aliquis publice peccat. ¶ Per accidens autem factum vel dictum vnius est alteri occasio peccandi quando preter intentionẽ operantis ꝛ ꝓter ꝯditionez opis aliq̄s male disposit⁹ ex hmõi ope-

inducit ad peccandũ puta cũ aliq̃s inui-
det bonis aliorum ⁊ tũc is qui facit hu-
iusmodi actũ nõ dat occasionẽ quãtũ in
se sed aliꝰ sumit vñ est ibi occasio acce-
pta nõ data: posset tñ hmõi scandalũ eẽ
peccatũ veniale: puta cũ aliquis cõmit-
tit actũ qui nõ est scd̃m se peccatũ ſꝫ ha-
bet spẽm mali cũ aliqua leui indiscretio
ne: potest etiã esse mortale puta cũ aliq̃s
sic cõtẽpnit salutẽ ꝓximi vt ꝓ ea seruã-
da nõ pretermittat facere qđ libuerit si-
bi. Item notandũ ꝙ licet ea que sunt đ
necessitate salutis nõ sunt p̃termittenda
ꝓpter scandalũ qꝛ nullus debet morta-
liter peccare ꝓpter malũ alteriꝰ vitãdũ
Illa tñ que nõ sunt de necessitate salu-
tis sunt aliq̃ñ occultanda vel differẽda
ꝓpter scandalũ pusillorũ qđ ꝓcedit ex
infirmitate vl' ignorãtia ⁊ nõ ex malicia
euitandũ ꝓpter qđ etiã sunt omittenda
opa que sunt in dr̃a ex gñe vt carnes cõ
medere vinũ bibere tempalia acquirere
Ita ꝙ si ꝓbabiliter videat ꝙ in ꝓximis
scandaliset mortaliter: omissio est in p̃ce
pto si venialiter in cõsilio quousq̧ rõne
reddita hmõi scandalũ cesset: postq̃ aũt
est debite oñ ꝓximo qđ inde nõ debet
scandalizari nõ tenet homo talia omitte
re: ⁊ si exinde scãdalizet illud erit ex ma
litia. Scandalũ aũt qđ ꝓcedit ex mali-
tia: est ꝯtempnẽdũ: est eñ scandalũ pha
riseorũ qui scandalizabant de doctrina
christi de quibꝰ dicit dñs: Sinite eos
qꝛ ceci sunt. vnde ꝓpter tale scandalũ
nõ sunt spiritualia vel tꝑalia omittẽda
hoc eĩ noceret bono cõi: daret malis oc
casio malignãdi vel rapiẽdi. Sm̃ Tho.
⁊ Rich. Tertia ꝓprietas ẽ ꝙ magis cu
rat de veritate q̃ de hmõi opinione: ⁊
ideo ꝓpter hoĩm famã nõ recedit ab eo
qđ eum facere decet semꝑ que veraciter
loquit nisi forsan aliqua falsa ironice ꝓ-
ferat. Ex hoc inferri põt ꝙ magnanimꝰ
parũ curat de honoribꝰ vite p̃sentis Cũ
eñ magnanimꝰ parũ curat de hoĩm opi
nionibꝰ seq̃t ꝙ ẽt paꝝ curat de p̃ñtis se-
culi honore ꝓbat ꝯclõ qꝛ honor natura
liter ordinat ad generãdũ opionẽ ex ta

li signo quale est honor vt ſcꝫ nos opine
mur vel alij opinent nos esse virtuosos
vt habet primo huiꝰ. Opinio aũt alioꝝ
vt ad gloriã nr̃am ordinata est ꝯtemnẽ-
da magis q̃ appetenda ꝑ honorẽ mun-
danũ: cuiꝰ causa est: qꝛ honor ẽ fallax si-
gnũ virtutis cũ posset impendi nõ solũ
hõi virtuoso sed etiam inuirtuoso: & ho
nor ad hmõi opi. generãdã ordinatꝰ est
cõtemnẽdus. Opinio etiã nostra ꝑ tale
signũ genita est simpliciter contẽnenda
dicente poeta plus alijs de te q̃ tu tibi
credere noli: põt tñ magnanimꝰ honorẽ
recte appetere nõ ad suã exaltationẽ ſꝫ
ad dei gloriã ⁊ ꝓximi vtilitatẽ vt dictũ
est in p̃cedentibꝰ. ¶ Demũ ponit aris.
ꝓprietates magnanimi que sumunt in
ordine ad ip̃ius dispositionẽ quarũ pr̃a
est ꝙ ip̃e nõ ẽ promptus ad admirãdũ
cuiꝰ ratio ẽ qꝛ admiratio ꝓuenit ex his
que reputant magna. Magnanimo aũt
nihil est magni inter ea que exteriꝰ oc-
currere possunt cũ sua principaliter cir-
ca interiora versent. Scd̃a ꝓprietas est
ꝙ ip̃e nõ recordat de malo ꝙ aliquãdo
passus est qꝛ tale nõ reputat magnum:
⁊ ideo ad ip̃m nõ ꝑtinet de illo recorda-
ri sed magis ip̃m despicere. Tertia ꝓ-
prietas est ꝙ ip̃e nõ ẽ humanilogus qꝛ
nec de seip̃o nec de quolibet alio homi-
ne libẽter loquit: semꝑ nãq̧ intentꝰ ad
diuina que sunt maxime bona. Indignũ
estimat đ rebꝰ humanis loquẽdo verba
cõsumere: vnde nõ ẽ sibi cura vt laudet
neq̧ ꝙ alij vituꝑẽt q̃ ꝓpter de alijs nõ
male loquitur nec etiã de inimicis nõn
ꝓpter iniuriã ab eis illatã repellendũ
Quarta ꝓprietas ẽ ꝙ si sibi desinit ne-
cessaria ad vitã nõ multũ ꝯqueritur vel
murmurat neq̧ multũ dep̃cat vt sibi ex
hibeãt: hoc eñ ꝑtinet ad eũ q̃ studet cir
ca nec̃ria vite acq̃rẽda plus q̃ circa virtu
tẽ cuiusmodi nõ est magnanimꝰ. Quin
ta ꝓprietas est ꝙ magnimꝰ est grauis ĩ
motu ⁊ in voce. Motus eñ eius est gra
uis siue lentꝰ ⁊ tardus ⁊ non velox: qꝛ
circa pauca studet vox vero eiꝰ ẽ grauis
⁊ locutio eiꝰ stabilis ⁊ solida nõ acuta

clamorosa vel contẽtiosa qꝛ nihil magnũ existimat acumine aũt vocis aut contẽtõ fiunt ꝓpter bonũ extrinsecũ qḋ reputat esse magnum. Cap. sextũ.

Eficientes autem. ꝛc.

Hic agit aristo. de vitijs oppositis magnanĩtati scꝫ de pusillanimitate q̃ ei opponit̃ ꝑ defectũ ꝛ ꝑsumptionẽ q̃ ei opponit̃ ꝑ excessũ. Circa qḋ primo dicit ꝙ pusillanimꝰ ꝛ caymus siue ꝑsumptuosus nõ videtur eẽ mali malicia scꝫ nociua proximo qꝛ non sũt malefactores vterqꝫ tamẽ illoꝝ ẽ malus ꝛ peccat ĩ quantũ recedit a medio virtutis. pusillanimus enĩ priuat seipꝫ ꝛ indignificat bonis q̃bus dignus est ꝑ pusillanimitatem ab opibus virtuosis discedẽdo ꝑ q̃ recusat tendere in id quod ẽ sue potentie cõmensuratuꝫ. hoc aũt ꝓuenit ex ignorantia sue cõditõis q̃ ignorãtia causat̃ ex pigricia ꝯsiderãdi suã facultatẽ seu abilitatem ad ꝟtutẽ quã habet ex gratuitis donis ꝯditõis naturalibꝰ et supnaturalibꝰ Caymi ꝟo seu ꝑsumptuosi seipos ĩgrantes nõ quidẽ ꝑ pigriciã sꝫ ꝑ insipientiaꝫ ꝛ stultitiam conatur ad q̃dã magna ꝛ honorabilia suã facultatẽ excedẽtia quibus indigni sũt. hmõi sũt illi q̃ ignari ꝛ insufficientes existẽtes ꝓcurãt se ad doctoratũ assumi qui sepe redarguũtur ꝛ ꝯfũdũt̃ nõ valẽtes exercere ea ad q̃ fuerũt assũpti puta legẽdo vel disputãdo: tales etiaꝫ seipsos ostentãt vestibus ꝓciosis ornando pompose incedendo bonasqꝫ fortũas suas manifestãdo vt ꝑ hoc appareãt hominibꝰ honorãdi. Opponit̃ aũt magſ pusillanimis magno q̃ caymus. Magnanĩmus enĩ et caymus cõueniũt ĩ conatu ad opa magna q̃uis diuersimode: qꝛ magnanimus appetit ꝛ conat̃ vt dignꝰ. Est etiaꝫ pusillanimis deterior caymo ſm aristo. qꝛ deterius ẽ ab ope qḋ sufficient̃ est in hoĩs ꝑtãte despare et despando discedere q̃ ad bonuꝫ opꝰ qḋ excedit hoĩs facultatẽ conari et assurgere: hoc enĩ est ad bonũ tẽdere q̃uis indiscrete. et illud ẽ a bono fugere et seipm inutilẽ reddere. Sed desperatio ẽ pusillanimis Conatus aũt iste ẽ caymi quare pusillanimus deterior ẽ caymo. ¶ Quia ꝟo ꝑsumptio ad supbiã ꝑtinet circa ipam est aliqualit̃ insistẽdũ. Est aũt supbia amor ꝑpe excellẽtie: qḋ q̃dẽ ẽ verũ de amore inordinato. supbus nãqꝫ vult supgredi sup illud qḋ est et sup illud qḋ recta rõ dictat. hoc aũt cõtingit quadrupliciter: ꝛ ſm hoc sumũtur quattuor spẽs supbie ſm gregoꝛ. Prima ẽ ꝙ q̃s gliat̃ ꝛ extollitur de bono qḋ habet ꝛ ita se gerit affectu vel effectu ac si haberet illḋ bonũ a se cõtra illḋ qḋ dicit aplꝰs Quid habes qḋ nõ accepisti: si accepisti cur ǧ gliaris q̃si nõ acceperis. Ex tali aũt amore inordĩato proprie excellẽtie seq̃tur q̃dã excecatõ intellectꝰ q̃ supbus estimat illud bonuꝫ habere a se: seqꝫ eẽ totalẽ eius cãm: ꝟa nã ꝙ estimatio corrũpit̃ in ꝑticulari agibili ꝓpt̃ affectionẽ deordinatã sicut ille qui fornicatur estimat pro tunc sibi bonũ esse fornicari licet sciat in vniuersali fornicari esse malum. Ad hanc spẽm pertinet ĩgratitudo. Ingratus eñ dr̃ q̃ non recogscit beneficiũ acceptũ. vñ q̃si ꝑncipiũ boni se reputat eo ꝙ nõ retorquet bñficiuꝫ in illo a quo recepit. Secũda species superbie est cum q̃s extollitur de bono qḋ habet ac si datum sibi desuper fuisset ꝑ meritis suis. ex quo sequitur excecatõ intellectꝰ vt dcm̃ est ĩ prima specie ita ꝙ superbus credit se esse cãm principalẽ boni qḋ habet: deũ ꝟo secũdariã. Licet eĩ scti m̃lta a deo obtineãt ꝑ meritoria opa hoꝝ tñ deꝰ ẽ cã ꝑncipalis ꝛ hõ secũdaria Tertia spẽs ẽ cũ q̃s extollit̃ iactando se habere bonũ qḋ ñ habet: hoc aũt fit dupliciter: Vno mõ q̃ntũ ad interiorẽ cordis arrogãtiã q̃ hõ false se existimat illḋ habere ꝛ sic iactãtia vel arrogãtia ponit̃ tertia species supbie. Alio mõ q̃ntuꝫ ad exteriorem actum quo quis falsa sibi attribuit quod non habet: ꝛ sic iactãtia ponitur filia inanis glorie. Quarta species est cum quis despectis ceteris singulariter appetit videri habere quod habet. Superbus enĩ alios contemnit seu vi-

les et inutiles reputat: appetitque illos in compatione sui ab alijs cōtemni. vñ X. s. A se meritis arrogat et sua spernens.
¶ Notandū insup quod prima filia supbie est inanis gloria. Superbus namque appetit inordinate propriam excellentiam puta volendo se efferre sup alios seu preesse ad aliorum depressionem. Inani gloriosus aūt vult ipsius excellētie manifestationem: vnde appetitus excellentie mouet ad inanem gloriam et sic oritur ex superbia. Et quis ambitio proprie sit appetitus inordinatus honorum et inanis gloria appetitus laudis: vtraque tamen noīe inanis glorie potest designari. Scdm enim Ambrosium gloria est clara cū laude noticia: ex hoc enim quod aliquis laudatur vel ei honor vel reuerētia exhibetur ex hoc redditur clarus in notitia aliorum: ita quod bonitas eius deuenit in aliorum noticiam et approbationem. Nomine eitam ambitionis aliquando intelligitur superbia et inanis gloria. Unde Augustinus sup Joh. Ambitio humane laudis appetit de se estimare quod non habz et sup alios se efferre. primum pertinet ad inanem glori am: secundum vero ad superbiam: honor autē et gloria seu fama pōt appeti sine peccato inquantum est vtilis ad hōrē dei vt scz deus ab hominibus glorificetur: vel ad hoc quod homines pficiant ex bono quod in alio cognoscunt: verbumque diuinum p ipsum seminatum non contemnant seu ex hoc quod homo ex bonis que in se cognoscit p testimonium laudis aliene studeat in eis perseuerare et ad meliora proficere: et scdm hoc debet homo curā habere de bono nomine Juxta sententiā sapientis Lucereque in virtuosis opibus corā hoībus nō tn̄ in hoīm laude inaniter delectari ac exinde tumescere vel inflari. ¶ Alterius notādū quod inanis glia pt contrariari charitati et dilectioni dei dupliciter. vno rōe materie de q̄ qs gliatur: puta cū gliatur de aliquo quod contrariatur diuine reuerētie seu bonū tpale de q̄ gliatur deo preferēdo. Alio mō ex pte ipius gliantis q̄ intetōz suā refert ad glaz tāq̄ ad vltimum finem ad ipam ordinando virtutis opera et p qua consequenda nō pretermittat facere etiam ea que sunt cōtra deum: et sic est peccatum mortale scdm Thomam se. se. Si autem amor humane glorie quis sit inanis non tamen repugnat charitati nec quātū ad id de quo est gloria nec quantum ad intentōnē gloriam querentis non est peccatum mortale sed veniale. Unde inanis gloria significatur p puluerem: de quo dicitur Math. x. Mar. vj. Lu. ix. apostolis Excutite puluerez de pedibus vestris: quod exponēs Gregorius ait: Predicatio vix sine aliq̄ pulueris mixtione transit. Nam predicans aut ad indignationem trahitur si contemnatur aut ad quantulācunque gloriaz si ab auditoribus hōratur: sed apostoli nō cadebant a perfectiōne ppter huiusmōi inanem gloriam ergo inanis gloria ē aliquando veniale peccatum et non mortale. ¶ Deinde Sciendum quod ex superbia mediāte inani gloria prima eius filia nascūtur septem filie. Inaniter enim gloriās appetit laudez propter apparentē excellentiam: hoc autē fit propter apparentē excellentiam poñe probitatis aut sapie. Si ppter apparētē excellētiā potentie vel dignitatis generat ex se duo vitia. s. inobedientiā p quā nō vult subiacere superiori ne videatur potestatis minoris: ad quaz sequitur rebellio qua repugnat correctioni et iactantia qua se ostentat probitatis vel ptātis maiorum verbis vel factis pprie tamen ostentatio est in facto et iactantia in verbo. Propter aūt apparentem excellentiam probitatis generat ex se ypocrisim qua simulatōne sanctitatis appetit videri probus et bonus q̄ potest dici singularitas eo quod cōmuni vita relicta assumit vitam priuatam et singularē in verbis factis gestibus et habitibus. Propter vero apparētē excellētiā sapie generat ex se quattuor vitia: nititur enim hō excellentiam suam manifestare vno quantū ad intellectū: et sic ē ptinacia p quam hō nimis innititur sue snie nolēs cedere sententie meliori. Alio mō quantū ad volūtatē et sic ē discordia dū non vult a propria volūtate discedere vt alijs concordet. Tertium q̄tū ad locutionē: et sic

est contentio dū aliqs clamorose contra
aliquem litigat. Quarto qntum ad opa
tionē nouitatū presumptio q̄ supra vires
oīa temptat vt sapiens appareat. Li=
cet autem cotētio et discordia oriāt quo=
dammō ex ira nō tamē nisi cū adiūctōne
inanis glorie: ꝑ hoc scʒ ꝙ aliquis glosuʒ
sibi reputat vt nō cedat verbis vel volū=
tati aliorum. hmōi aūt filie patent ꝑ vsꝰ
Ni. conten. ⁊ ypo. iactās. noua. ꝑtina.
dis. glo. ¶ Circa discordiam que oppo=
nitur cōcordie notandū ꝺm Thomā se.
se. ꝙ aliquādo ē peccatū mortale vt cuʒ
quis scienter et ex intentione dissentit a
bono diuino a bono proximo. Vn̄ Gal.
v. Dissentōes discordie ponūtur int̄ ope
ra carnis de quibus illic subditur ꝙ qui
talia agunt regnum dei non cōseqntur.
primi tamē motus huius discordie sunt
peccata venialia. Est etiā discordia pec=
catum veniale si ꝑ̄ter intentōem fiat: vt
cum intentio aliquoꝝ ē ad aliqđ bonum
ꝑtinens ad honorē dei vel vtilitatē ꝓxi
mi sed vnus estimat hoc eē bonū ⁊ aliꝰ n̄.
vt int̄ Barnabam et Paulū Act. 15. ꝙ
ꝑtinebat ad humanū defectū licet hoc fi
eret ex diuina ꝓuidentia ꝓp̄t vtilitateʒ
consequentem ordinatā. hoc autē mō di
scordia nō ē pctm̄ mortale nec repugnat
charitati nisi fiat cum errore circa neces=
saria ad sltm̄ vel cū nimia ꝑtinacia.
¶ Notādum ꝙ seditio vel cisma sub di=
scordia continetur: vtrunqʒ enī est que=
dam discordia non vnius ad vnum sed
partium multitudinis adinuicem. vnde
sediciosus dr̄ q̄ discordiam excitat nō ꝗ=
cunqʒ sed inter partes alicuiꝰ multitudi=
nis: peccatuʒ aūt seditōis est nō solum ī
eo qui discordiaʒ semīat q̄ dr̄ susurro sed
etiā in eis qui inordinate adinuicē dissē=
tiunt. Differt aūt seditio a scismate: qr
cisma opponitur spūali vnitati multitu=
dinis scʒ vnitati ecclesiastice Seditō au
tem opponitur vnitati seculari vel tēpo=
rali. Seditio etiam imꝑtat preꝑationeʒ
ad pugnam corporalem non aūt cisma.
Quia vero seditio opponitur iusticie et
cōmuni bono ideo ex suo genere ē pec=
catum mortale et ꝑ̄ncipaliter ꝑtinet ad
eos qui sedicionem procurant secūdario
vo ad eos q̄ ipsos sequūtur ꝑturbantes
bonū cōmune: illi vero qui bonū cōmu=
ne defendūt resistentes eis non sūt dicen
di sediciosi sicut regimen tyrannicū, per=
turbantes: magis aūt tirannus sediciosꝰ
est cuius regimen ordinatur ad propriū
bonum cum multitudinis detrimento.
¶ De contentione Sciendum ꝙ contē=
tio ꝺm Ambro. est inpugnatio veritatis
cum confidentia clamoꝝ. Et ponitur cō
fidentia clamoris vt circumstantia agg=
uans. generaliter nanqʒ contentō p̄ōt di
ci inpugnatio veritatis in sermone cau=
sa vincendi: licet enī nō sit ibi clamor in=
debitus. Nomen enī contentōnis dicit
motum in contraria tendentium: ⁊ p̄t fie
ri causa malignitatis: vt si quis velit in
iuste vincere vel animos audientiū in fi=
de vel in moribus subuertere: ⁊ sic ē pec
catum mortale ꝺm Alexandrū secundo
sen. Si aūt hec nō fiant ex quadam leui
tate in his in quibus nō ē ꝑiclm̄ tūc non
diceret̄ pctm̄ mortale. Si aūt fiat contē
tio cā eruditōis vel exercitatōis aut cor
rectōis vel ad inpugnatōem falsitatꝭ mō
tn̄ inordinato erit pctm̄ veniale. Simlr
si fiat ex quadā titillatōe glie vel hōris:
vt dr̄ in euā. ꝙ facta ē cōtentio int̄ chri=
sti discipulos qs eoꝝ videret̄ eē maior.
¶ Demū agit arist. de quadā virtute in
noīata q̄ ē circa ꝑuos ł mediocres hōres
q̄ se hʒ ad mḡnanimitatē sicut liberalitas
ad magnificētiā. Sicut nāqʒ liberalitas
ꝯcernit pecuniā ⁊ vsū bonū pecūie nō cō
cernēᵒ mḡnitudīeʒ pecūie ł opis in̄ seqn
tis quā respic̄ mḡnificētia sic nec vtꝰ cō
cernit debitū vsū hōris ī opibꝰ vtuosis n̄
ꝯcernēdo ipoꝝ mḡnitudinē quā respicit
mḡnitas: extrēa aūt hꝰ vtutꝭ dn̄r philoti
mia ⁊ a philotimia qꝝ vtrūqʒ ē vitupabꝭ
philotīa eī ē vitupabił q̄ ē amor hōrꝭ qn̄
n̄ opꝫ ⁊ qūo n̄ oʒ. ⁊ dr̄ aphilos ꝙ ē amor
⁊ timos qđ ē hōr q̄si amor hōris indebitꝰ
⁊ inordinatꝰ. Aphilotimia etiā ē vitupa
bilis. Dicitur nāqʒ ab a quod ē sine q̄si
sine amore honoris: vituperandus ē eīm

qui non eligit honorari in bonis puta si talis honor cedat in gloriam dei et salutem proximi. Quia vero medium cōparatum ad vnum extremum habet rationē alteri⁹ extrēi sic iustū albo cōpatū habz rōnem nigri. Sic hec virtus innomīata potest nominari ab vtroqꝫ extremorūz ꝑ comparationem ad aliud illoꝝ.

Mansuetudo. Ca. vij.

Postq̄ aristotiles determinauit de virtutibus que sunt circa exteriora bona: hic consequēter agit d̄ mā suetudine que est circa exteriora mala. Est autē mansuetudo q̄dam virtus medians circa iras quod quidem medium licꝫ proprie sumptum sit innomīatum significatur tamē nomīe mansuetudinis: q̄uis hic mansuetudo ꝭm proprietatez significationis magis declinet ad defcm̄ Dicitur enī aliquis mansuetus ex eo q̄ non irascitur quasi manu asuetus ad similitudinem bestiarum que iracundiam deponunt manib⁹ hoīm asueti ad obediendum ipsis sine murmure. Sumēdo tamen mansuetudinez vt in ꝓposito sumitur ille dicitur māsuetus qui irascit̄ quibus oportet ⁊ de quibus et quando ⁊ q̄modo oportet irasci: cuius quidē ratōis iudicium nō ira contrahat. vnde hō querit vindictam seu penam aut punitionez proximorum sed ē iniurie remissiuus et condonatiuus. Vitium aūt huic virtuti oppo^m ꝑ defectm̄ d̄r ĩirascibilis q̄ ē d̄ñ hō non irascit̄ in quibus oportet irasci ⁊ q̄ndo oportet: ⁊ sic de alijs circumstantijs. talis enī defectus est vituperabilis ⁊ videtur ad quandā insipientiā ptinere: cū enī ira causetur ex tristitia: tristitia autē ex sensu nocumēti. is qui non irascit̄ nec videt̄ de his q̄ sunt nociua dolere nec ea sentire: talis autē videtur insipiens cuꝫ etiam ira sit appetitus vindicte is qui ñ irascitur de quibus oportet nō vindicat nec punit ea que deberet punire in se et in alijs: et sic nō videt̄ esse iustus. Vitiū vero oppositum māsuetudini ꝑ supha būdantiā dicitur iracūdia: quia ira ex c⁹ excessu dicitur iracūdia ⁊ ē passio quedā sepe tñ vnuꝫ sumitur ꝓ reliquo. fit autē hm̄ diuitiū nō obseruādo debitas circū stātias puta irascendo ꝑsonis quibus ñ optet et ex causis ꝓpter quas nō oportet ⁊ velocius ⁊ citius q̄ oportet vbi nō oportet et maiori tempore q̄ oportet non tamen hec omnia simul insunt eidē ꝑsone qꝛ malū seipsum destruit destruendo sbiectuꝫ suum qꝛ est cōtra naturā subiecti. ⁊ ideo si sit integruꝫ fit inportabile: sicut si in corpe quis haberet omnes malicias et dolores vnius membri statim extigueret. ¶ Deinde ponit Aristo. tres species iracundie per comparationem ad hoīes que irascūtur: quidaꝫ enī ꝓ causa leui d̄ facili irascitur quorum ira velociter quietatur: qꝛ nanqꝫ tales iram suam ꝑ aliq̄ signa manifestant. ira exterius exalante quiescunt: ⁊ tales dicunt̄ acuti. Alij v̄o in ira diutius permanent ⁊ hoc dupliciter quidam nanqꝫ habent iram permanentem ratione tristicie quaꝫ interius tenēt clausam: et qꝛ non ꝓrumpūt ad exteriora iracundie signa nō possunt persuaderi ab alijs nec a seipis recedūt ab ira nisi ꝑ diuturnitate tempis tristicia aboletur et sic deficit ira: ⁊ tales dicūtur amari: qꝛ sibi et amicis sūt molestissimi. Alij vero habent iram ꝑmanentē ꝓpter vehemēs desiderium vindicte: ⁊ ideo nō quiescūt propter tempis diuturnitatem sed ꝑ punitionem et cruciatum illoꝝ quos odert ⁊ tales dicūtur difficiles: qꝛ difficile ē ipsis cōuiuere: iraqꝫ eorum de difficili pōt quietari. ¶ Ad euidētiā predictoꝝ notādum ꝭm Tho. secūda sel. q̄ ira vt dictū est nominat quandam passionem: passio aūt appetitus sensitiui in tm̄ est bona in quantum ratione regulatur: inquantum autē ordinem rationis excludit est mala Ordo aūt rōis in ira pōt attendi q̄tū ad duo: ꝑmo quidē q̄ntuꝫ ad appetibile in quod tendit quod est vindicta. Unde si aliquis appetat q̄ ꝭm ordinem rationis fiat vindicta propter vicꝫ vitiorum correctionem ⁊ iusticie conseruationem: vel saltem ꝓpter peccātiū cohibitōem ⁊ ali

orū quietē est laudabil' ira appetit⁹ ꝛ vocatur ira ꝑ zelū. Si aliquis appetat ꝙ fiat vindicta qualitercunq; cōtra ordinē rationis puta si appetat puniri eum q̄ nō meruit: vel etiā nō ſm legittimū ordinē vel q2 vult a se expetere vindictam nō a deo vel a iudice sub eo constituto: vel nō propter debitum finem q2 appetit vindictam ꝓpter malum eius qui puniendus est ꝛ ibi quiescit tunc erit appetitus ire vitiosus ꝛ nominatur ira ꝑ vitium: ꝛ fit cum aliquis appetit iniustam vindictā.
¶ Ira de suo genere est peccatū mortale ex ꝑte appetibilis q2 cōtrariat charitati ꝛ iusticie: pōt tamē cōtingere ꝙ talis appetitus sit peccatū veniale: cū mot⁹ ire ꝓuenit iudiciū rōis ita ꝙ non est ibi rationis cōsēs⁹: vel si aliquis appetat ī aliquo modico se vindicare qd̄ quasi ē reputandum: ita ꝙ etiam si actu inferat nō esset pctm̄ mortale: puta si aliquis parum trahat aliquem puerū ꝑ capillos vel aliud huiusmodi. Alio modo attendit ordo rationis circa iram quantum ad modū irascendi vt videlicet motus ire non inmoderate feruescat nec interius nec exterius. Si nanq; talis motus sit inordinatus nimis ardent interius irascēdo vl' nimis exterius signa ire manifestando nō erit sine veniali peccato qd̄ tūc esset mortale si ex vehementia ire aliquis excideret a dei et ꝓximi dilectione. ¶ Q autē ira alq̄n sit pctm̄ mortale patet ꝑ illō qd̄ habetur Mathei. v. Omnis q̄ irascitur fratri suo reus erit iudicio. Qui aūt dixerit fratri suo rach reus erit cōcilio. qui vero dixerit fratri suo fatue reus erit gehenne ignis: vbi dicit glosa ꝙ ꝑ illa tria que ibi tangūtur sc3 iudiciū cōcilium gehēnā diuerse māsiones ī eterna damnatione ꝓ modo peccati exprimūtur: vnde ibi ponūtur tres gradus ire qui nō ꝑtinent ad diuersas ire species sed accipiunt ſm ꝓcessus humani actus vbi primum aliquid concipit in corde: ꝛ quantū ad hoc dicit Omnis qui irascitur fratri suo. ꝛ loquitur ibi dn̄s de motu ire quo q̄s delibe rate ꝑ consensum ratiōis appetit ꝓximi occisionē vel quamcunq; eius grauē lesionem. Secundus gradus ē cū ꝑ aliqua signa exteriora talis ira manifestat ꝛ q̄ntum ad hoc dicit: Qui dixerit fratri suo rach: quod ē interiectio irascentis: ꝑ q̄d intelligitur inordinata et confusa locutō ire interioris expressiua. Tertius grad⁹ est q̄n pctm̄ interius conceptū ad effectū ꝓducitur Est aūt effectus ire nocumētū alterius sub ratoine vindicte mīnus aūt nocumentū est qd̄ fit solo verbo: cum sc3 aliq̄s ꝓrumpit in verba iniuriosa: ꝛ quo ad hoc dicit: Qui dicit fratri suo fatue: ꝛ sic patet ꝙ secūdū addit supra primū et tertium supra vtrunq;. vnde cum primum est peccatū mortale in casu in quo loquitur domin⁹ vt dictū est: multo magis alia: ꝛ ideo singulis eoꝝ ponūtur correspondentia aliqua ꝑtinentia ad cōdēnationem: sed in primo ponit iudicium quod minus est. quia vt ait August. In iudicio adhuc defensionis locus datur. In secūdo ponit concilium quo iudices inter se conferūt quid opteat. In tertio ponitur gehenna ignis que est certa dānatio. Est aūt ira vitium capitale cuius sex filie a grego. assignātur sc3 rixa: mētis tumor: contumelia: clamor: indignatio: blasphemia. Ira nanq; pōt tripliciter considerari. Uno mō ſm ꝙ ē in corde: ꝛ sic ex ira nascūtur duo vitia: vnū q̄dē ex ꝑsona eius cōtra quā aliq̄s irascitur quā reputat indignum vt sibi tale q̄d fecerit: et sic ponit indignatio. vel ſm alexandꝝ Indignatio sumit ꝓ volūtate qua alios ꝑ signa molestie cōtristari desideramus. idcirco eis subtrahimus locutōem ꝛ societatem. Aliud aūt vitium est ex parte sui ipsius inquantum sc3 excogitando diuersas vias vīdicte tlib⁹ excogitatōibus aīm replet: ꝛ sic ponit tumor mentis qui licet aliūde ꝓ inflammatōe superbie accipiatur non tamen in ꝓposito sed sumitur pro quodam conatu siue audacia hoīs intemptantis vindictam. Alio mō consideratur ira ſm ꝙ est in ore: et sic ex ira duplex ꝓcedit indignatio. vna q̄dē ſm ꝙ homo in modo loquendi iram suā

demonstrat sicut dictum ē ꝺ eo qui dicit fratri suo rach: ⁊ sic ponitur clamor per quem intelligitur inordinata ⁊ confusa locutio vt prefertur. Alia aūt est inordinatio ẜm quam aliquis ꝓrumpit in verba iniuriosa: que quidem si sūt cōtra deū erit blasphemia attribuendo deo qđ nō est ei attribuendum: vel negando ab eo quod ē ei attribuendum. Blasphemia etiam sctōꝝ redūdat in deū. Si ꝟo ↄtra proximum ⁊ sic ē contumelia. Tertiomꝰ sumitur ira ẜm ꝙ ꝓcedit vsqꝫ in factum ⁊ sic ex ira oriūtur rixe per q̄s intelligūt omnia nocumenta q̄ facto ꝓximis inferunt ex ira. ❡ Odiuꝫ aūt nō numeratur a Grego. inter filias ire: qꝛ odium vt ptinet ad iram est ipa ira inueterata: ⁊ pertinet ad tertiam spēm ire. Quia vero ira querit in manifesto vindictaꝫ inferre: vt pħus dicit in secūdo rethorice: ideo detractio q̄ ē in occulto ꝑ comparationem ad illum cui detrahitur etiā si coram multis alijs fiat non ē filia ire sicut cōtumelia: sꝫ magis inuidie quo nititur qualitercūqꝫ minuere gloriam ꝓximi: nec tamen seqꝫ ex hoc ꝙ detractio sit grauior q̄ contumelia: quia ex minori vitio pt oriri maiꝰ peccatum sicut ex ira oritur homicidiū ⁊ blasphemia. ❡ Circa contumeliam notādum ꝙ contumelia inptat dehonoratōꝫ alicuius et ꝓpe in ꝟbis dicendo. s. ꝓximo verba turpia ⁊ iniuriosa ad detrimētum sui honoris vel reuerentie sibi ab alijs exhibende. Est aūt cōtumelia maior si quis dicat alicui defectum suum coraꝫ multis q̄ sibi solum. Large etiam ↄsistit cōtumelia in factis inquantuꝫ facta hn̄t vim verborum in significando. ❡ Notādum etiam ꝙ cū vitiū cōtumelia ⁊ inproperium sumūt sepe ꝓ eodē cū vitiū tamē sit generaliter exprimendo defectum culpe et pene. Contumelia aūt magis respicit culpam. Inproperiū vero fit cū q̄s iniuriose alteri ad memoriā reducit auxilium quod ↄtulit ei necessitatem patienti ❡ Sciendum vlterius ꝙ si intentio ꝓferentis verba conuicij vel cōtumelie ad hoc fant vt ꝑ verba que ꝓfert honorem alteriꝰ auferat sic est peccatū mortale ẜm Thomā non minus q̄ furtū vel rapina. Nō enī homo minꝰ amat suū honorem q̄ rem possessam: sic dicit Ma. v. q̄ dixerit fratri suo fatue reꝰ erit gehēne ignis. Si aūt aliq̄s talia ꝟba ꝓferat ꝓpt correctionē vel aliquod hmōi pōt eē sine peccato vel cū peccato veniali. Unde si ꝓferat cū vitiū nō multum dehonestans ex aliqua animi bonitate vel ex leui ira absqꝫ firmo ꝓposito aliquem dehonestāduꝫ puta cū aliquis intendit aliquaꝫ ꝑ hmōi verbū leuit cōtristari erit veniale pctm̄: licet aūt teneamur hūc animū habere paratum ad cōtumelias tollerandas si expediēs fuerit: qn̄qꝫ tn̄ optet vt cōtumeliam illatā repellamꝰ ad repmendū audaciam eiꝰ q̄ ↄtumeliā infert ne de cetero talia attētat: aut ꝓpt bonū multoꝝ quoꝝ ꝓfectus impedit ꝑ cōtumelias nob illatas. ❡ Insup notandū ꝙ licet contumelia et detractio in hoc conueniant ꝙ per vtrunqꝫ ledit ꝓximus in verbis: drn̄t tn̄ dupliciter: vno mō quantū ad modū ꝓponendi verbū. cōtumeliosus enī in faciē cōtra hoīem loq̄tur: detractor ꝟo eo absente et ignorante. Alio mō q̄ntū ad nocumentum illatum. ❡ Contumeliosꝰ enī derogat honorem. Cum nanqꝫ aliq̄s manifeste verba cōtra alium ꝓfert videt eum paruipendere. vn̄ ibi ex hoc ipo exhonorat. ❡ Detractor aūt derogat fame qꝛ nanqꝫ detractor ꝓfert ꝟba contraꝫ aliquem eo absente nō aūt pn̄te videt eum vereri magis q̄ paruipendere. vnde nō directe detrimentuꝫ infert hōri sed fame inquantū scꝫ eos q̄ audiūt quantū ī ipo ē facit malā opinionē habere de eo contra quē loquit. hoc enī intendere videtur et ad hoc conat detrahēs vt eis ꝟbis credatur. Diminuit aūt famam alterius qn̄qꝫ directe qn̄qꝫ indirecte. Directe q̄deꝫ q̄drupliciter: vno mō qn̄ falsum impōit alteri. Secundo qn̄ pctm̄ ꝓximi adauget suis verbis. Tertio qn̄ occultū reuelat. Quarto qn̄ illđ qđ ē bonū dicit mala intentione factū. Indirecte aūt vel negando bonum alterius vel maliciose reticens

do. Predictis quoq; congruit rō nomīs
Detrahere enī est de aliqua summa ptē
trahere: sic detractor ptem capit de sum
ma boni qđ est in opīoem hominum.
¶ Detractio nō est pctm̄ mortale quādo
q̄s de aliq̄ obliquitr vt eius famā denigrz
auferre nanq; famā alicui valde graue
est q2 inter res tpales videtr esse fama p̄-
ciosior p cuius defcm̄ hō impeditur a mlˀ
tis bn̄ agendum. proptr quod dr Ecclias.
41. Curam habe de bono nomine: hoc
enim magis pmanebit tibi q̄ mille the-
sauri magni et preciosi. Cōtingit tamen
quandoq; q aliquis dicat aliqua verba
per que diriimitur fama alicuius non ex
intentione vel animo nocendi sed ex ani
mi leuitate vel ex lapsu lingue: et tunc ē
veniale peccatum: posset tamē esse mor-
tale si vbū platū eēt adeo graue q nota
bilitr famam proximi lederet et precipue
in his que ptinent ad honestatem vite:
ſm Tho. Et tenetur homo ad restitutio
nem fame ſm possibilitatem sicut ad re-
stitutionē cuiuslibet rei ablate: puta do⁰
bona de illo cui detraxit corā his q̄bus
verba detractoria ptulit et ostēdendo se
deliquisse ſm Alexandrum: ſm vo sco.
xv. di. quarti sen. Aliquis p̄t dupliciter
aliū infamare. Uno mō falsum crimē im
ponēdo. Alio mō vex sibi occultū in pu
blico proponendo nō seruato ordine iu-
ris. Prim⁹ tenetr dictū suū retractare ita
publice sicut imposuit. Secund⁹ non dz
retractare q2 mētiretr sed debet ei sb alijs
vbis famam restituere: vt dicēdo n̄ cre-
datis his que dixi vobis nec reputetis
eū eē talē q2 mlti multa loquūtr q̄ nō sūt
vera. ¶ Et si queratr si aliquis dicat cri-
men aliquod de aliq̄ audiuisse non tn̄ tā
q̄ sibi certū: an talˀ teneatr famā restituer
Respondetr q nō: q2 sine assertione hoc
dicat ex natura talis actus ipi non tollit
famam: nec pro eius dicto habēda ē opi
nio mala de alio: q2 teste sapiente: qui ci
to credit leuis est corde. Uerūtamē talia
recitare ē periculosū ppter pusillorū ac
leuicredētiū scādalū. Et si aīo ipm gra-
uiter ledendi hoc facit mortaliter peccat

Secus est si ex inconsideratōne vel ex lu
bricitate lingue hoc faciat. ¶ Notandu3
q is qui audit detractōem si inducat eū
ad trahendū vel saltem placeat ei detra-
ctio ppter odiū eius cui detrahitr nō mi
nus peccat q̄ detrahēs ſm Tho. Unđ
Bern. detrahere aut detrahentē audirˀ
quid horū dānabili⁹ non facile dixerim:
secus esset si ex timore vl negligentia vl
verecūdia quadam amittat repellere de
trahentem: non oportet aūt sēp aliquis
resistere detractori arguendo eum de fal
sitate maxime si sciat verum esse qđ dicitr
sed oportet cum verbis arguere de hoc
q peccat ei detrahēdo: vel saltē ostēder
q ei detractio displiceat p tristiciā faciei
q2 vt ait sapiēs Uent⁹ aq̄lo dissipat plu-
uias et facies tristis linguā detrahentē.
Et licet susurro et detractor ꝯueniant in
hoc q vterq; dicat malū de pxīo in eius
absētia drn̄t tn̄ ī fine q2 detractor intēdit
denigrare famā pximi: susurro aūt intē
dit amicitiā separe discordiā semīan⁹: et
ideo talia mala pfert de pximo q̄ pn̄t ꝯ
ipm cōmouere aīm audiētis. Et dicitur
susurro ſm ysido. in libro ethimologiax
a sono locutōis q̄ secrete in aure alicui⁹
loquitur. dicitr etiā bilinguis. Qn̄ enim
amicitia fit inter duos nititr susurro ex v-
traq; pte amicitiā rūpe: et iō duabus lin
guis vtitr ad duos vni di. maluz de alio.
Un̄ sapiēs ait Maledict⁹ susurro et bilī
guis: multos enī turbat pacem habētes
Quia vo amicus inter exteriora bona
preminet teste sapiente namq; amico fi-
deli nulla ē compatio. vn̄ et optima fa-
ma q̄ p detractōem tollitr ad hoc maxīe
nccria ē vt hō ad amicitiā ydōe⁹ habeatr
iō susurratō ē mai⁹ pctm̄ q̄ detractō cū p
ipaz mai⁹ nocumē^m pxīo īferatr. est etiaz
magis pctm̄ q̄ ꝯtumelia q2 amic⁹ ē meli-
or q̄ hōr et amari q̄ hōrari. vt dr. p. i. 8.
h⁹. Ad ꝯtumeliā q3 et detractōz p̄t deri-
sio reduci. coīcāt ei ī mā. nlls ei irridetr
nisi đ tpib⁹ ex q̄b⁹ hō erubescit hmōi aūt
sit pctā q̄ si alicui ī facie dnr ptinēt ad cō
tūeliā. si vo dn̄r ī ei⁹ absen̄ ptinēt ad de-
tctōz l susurratōz. distiguūtr tn̄ h pctā ex

fine quem intendit cōtra aliū loquēs. cōuitiās eñi intēdit honorem deprimere: detractor famam tollere vel diminuere. Susurro discordiam seminare. Derisor vo intendit erubescentiam illius qui irridetur. ¶ Est autē erubescentia timor dehonorationis ꝑm damascenū: et pōt derisio aliquando esse peccatū veniale aliquando mortale. Est enim veniale peccatum cū quis ex aliqua leuitate de alio deridet non volens propter hoc ei⁹ malum. Vel cum defectum alicuius persone qui ꝑm se paruus est ponit in ludū vel risum. Si vero aliquis de alio irrideat ipsū animo ꝑuipendendo et eū tam vilē estimando vt de eius malo nō sit curādū sed sit quasi ꝓ ludo tenendum: sic derisio est peccatum mortale ꝑm Thomam. Tanto aūt est illusio grauior quāto maior reuerentia debetur persone que illuditur. Unde illusio iustorum est grauis & multum nociua: qꝛ ꝑ hoc homines impediūtur a bonis ꝑagendis. Illusio vo parentum est grauior cū filij maxime ipsis obligētur. Illusio autē dei & eoꝝ que ad deum pertinent est grauissima. Et si arguas non omnis irrisio que vergit in iuriam dei sit mortalis: quia tūc quicūqꝫ qui recidiuat in aliquod peccatum veniale de quo penituit peccaret mortaliter. Dicit enī ysidor⁹ ꝙ irrisor est et nō penitens q̄ adhuc agit quod penitet. Rn̄. ꝙ talis dicitur irrisor nō ꝙ expresse deum irrideat sed quasi interpretatiue inq̄tuz scꝫ ꝑ modū irridentis se habet. ¶ Alterius sciendum ꝙ maledictio aliquando sumit̄ ꝓ detractōe. Maledicere nanqꝫ idem ē ꝙ de alio malū dicere. Unde aliquando detractores maledici dicuntur. Maledici dicūtur etiam qn̄qꝫ blasphemi qui in iniurijs diuinis complacent. Aliter tamē maledictio sumit̄ ꝓ vocali ꝺcōne seu vocali exꝓssione mali ꝙ aliq̄s ꝓximo desiderat tale malū sibi impcādo Quia autē velle alterius malum scd'ꝫ se repugnat charitati q̄ diligim⁹ ꝓximum eius bonū volendo ideo talis maledictō ꝑm gen⁹ suum ē peccatū mortale. Et tāto grauius quāto ꝓsonā cui maledicim⁹ magis amare ac reuereri tenemur. Unde dicit̄ Leuit. xx. Qui maledixerit patri vel matri morte moriet̄. Contingit tamē verbum maledictionis ꝓlatū eē peccatū veniale vel ꝓpter paruitatez mali qđ quis alteri maledicēdo imꝓcatur vl' ꝓpter affectum eius qui ꝓfert maledictōis vba dū ex leui motu vel ex ludo aut surreptōe aliqua talia verba ꝓfert qꝛ peccata vboꝝ maxime ex affectu pensant̄. Illi aūt qui ꝓximis maledicunt seu imprecantur mala non inquantū mala sed sub ratione boni non peccant sicut prophete male peccatoribus imprecantur conformando voluntatem suam diuine volūtati iuste eos punientis. possunt tamen huiusmodi imprecationes per modum prenunciationis intelligi. ¶ Circa rixas autem Sciendum ꝙ proprie rixe sūt quando aliqui ex ira se percutiunt: vt dt glo. ad gala. v. Est autem rixa peccatum mortale ꝑm Tho. in eo qui alterum inuadit iniuste. In eo vero qui se defēdit potest esse sine peccato mortali et quandoqꝫ cū peccato veniali et quandoqꝫ cum mortali ꝑm diuersos motus animi et diuersos modos se defendendi. Nam si solo anīo repellendi iniuriam illatam & cum debita moderatione se defendit non est peccatū cū proprie potest dici rixa ex parte e⁹ Si vero cum animo vindicte vel odij vl' cum excessu debite moderationis se defendit semper est peccatum: sed veniale quidem quando leuis motus odij vl' vindicte se inmiscet: vel cum non in multis excedit moderat defensionem. Mortale autem quando effrenato animo ī inpugnantem insurgit ad eum occidendum: vel grauiter eū delendum. Illi vero qui publica potestate principis vel iudicis aliquos inuadunt non dicūtur rixari neqꝫ peccant: sed illi qui publice potestati resistunt se inordinate defendendo.

De Affabilitate.

In colloquijs Ca. VIII

¶ Hic aristotiles determinat de
virtutibꝰ que disponūt hoīes in
mutuo ⁊ decenti cōuictu. Et primo quo
ad actus seriosos: ⁊ scđo quo ad actus
ludicros. In actibus aūt serioꝝ est duo
cōsiderare scȝ delectationē ⁊ veritateȝ.
Et ideo primo agit de virtute q̄ est cir=
ca delectationes ⁊ tristicias in actibꝰ se=
riosis ꝑ quā homo gratiose ⁊ delectabi=
liter alijs cōuiuit in verbis ⁊ factis cōi=
cando. Dicit aris. ꝙ lȝ hec virtus sit ꝓ=
prie inoīata pōt tñ dici amicicia ꝓpter
quādā similitudinē quā hȝ cū ipa ī actu
exteriori. Nā sicut amicicia facit amicuȝ
delectabiliter viuere cum amato. sic ista
virtꝰ facit hoīem decenter habere se ad
illos q̄bus cōuersaꝛ. Differūt tñ qꝛ ami
cicia principaliter cōsistit in affectu amo
ris ⁊ dilectionis de qua dicetur octauo
huiꝰ. hec aūt virtꝰ in exterioribꝰ verbis
vel factis in quibꝰ decēter se habet hō
ꝑ inclinationē talis habitꝰ nō ꝑ affectū
amoris specialis: sȝ q̄dā generali amo=
re quo oīs hō naturaliter oī homini est
amicꝰ. Juxta qđ dicit sapiens ꝙ oē aīal
diligit sibi simile. Vñ ꝑ hanc virtutē nō
solū cōuiuit homo delectabiliter ad ami
cos sȝ ad oēs tā notos q̄ȝ ignotos. Ali=
ter tñ se habet ad hos ⁊ ad illos aliꝛ ad
magnos: et aliter ad mediocres: licet ad
oēs decenter se habeat. hec aūt virtꝰ li
cet innoīata grecis sit. a latinis tñ com
muniꝰ affabilitas noīatur. Licet aūt ad
hāc virtutē ꝑtineat exterioꝝ motuū et
gestuū moderatio īquātū ꝑ exteriores
motꝰ ordinamur ad alios: Maxime tñ
hec virtꝰ attendiꝛ in colloquijs Affabi
lis nāqȝ loq̄ꝛ oībus vt oportet ⁊ lȝ quā=
tū est de se intendat sine tristicia ⁊ dele=
ctabiliter alijs cōuiuere. Aliqñ tñ ma=
gis eligit illū cū quo loquiꝛ contristare
q̄ȝ delectationē ei inducere nō ꝙ ꝓximi
tristicia sibi placeat in se cōsiderata sed
in ordine ad bonū qđ exinde consequiꝛ
cuiusmodi est ꝓximi correctio. Vñ pau=
lus corinth. ait Si cōtristaui vos ī epi
stola nō me penitet ⁊ sequiꝛ gaudeo nō
qꝛ cōtristati estis sed qꝛ contristati estis
ad penitētiā. ¶ Cōsequēter tractat aris.
de vitijs oppositis affabilitati dicens ꝙ
ille qui excedit modū in delectādo alios
verbis vel factis si hoc faciat sola inten=
tione delectādi vocaꝛ placidus. Si aūt
hoc faciat intētione alicuiꝰ lucri cōseq̄n
di vocaꝛ blanditor siue adulator. Cōmu
niter tñ nomē adulationis solet attribuꝛ
oībꝰ q̄ supra debitū modū virtutis alios
delectāt. Is vero q̄ omnibꝰ dictis ⁊ fa=
ctis ꝓximoꝝ cōtradicit ipos nō verens
cōtristare discolus seu litigiosus vocaꝛ.
¶ Ad euidētiā ꝑdictoꝝ notandū ꝙ ad=
ulatio quādoqȝ ɔriaꝛ caritati: vno mō
rōne materie puta cū q̄s laudat alicuiꝰ
peccatū hoc eñ cōtrariaꝛ caritati dei cō=
tra cuiꝰ iusticiā hō loquiꝛ ⁊ etiā dilecti=
oni ꝓximi queȝ in pctō fouet. vnde est
peccatum mortale ꝺm Tho. iuxta illud
ysaie. ij. Ve qui dicūt malū bonū Alioꝰ
rōne intētionis puta cū aliq̄s adulaꝛ ali=
cui ad hoc ꝙ fraudulenter ei noceat vel
corporaliter vel spūaliꝛ ⁊ hoc ēt est pec
catū mortale de quo sapiens: Meliora
sunt vulnera diligentis q̄ȝ fraudulenta
odiētis oscula. Si aūt aliq̄s ex sola aui=
ditate delectādi alios vel etiā ad vitādū
aliqđ malū vel ad aliqđ cōsequēdū ī ne
cessitate alicui adulatus fuerit nō est cō=
tra caritatē: vnde nō est peccatū morta=
le sed veniale. Si ꝟo aliq̄s velit aliquē
delectare laudādo vt eū cōsoleꝛ ne in tri=
bulationibꝰ deficiat vel in bono ꝓficere
studeat hoc ad ꝑdictā virtutē ꝑtinet.

Circa eadē Ca. IX

¶ Post q̄ȝ aris. egit de affabilita
te que est circa delectationes et
tristicias in cōicatione sermonū ⁊ rerum
hic agit de virtute veritatis circa eandē
cōicationē facta. vbi primo dicit veritas
est media īter iactātiā ⁊ eyroneā. Jacta
tor eñ est similatiuꝰ gloriosoꝝ sibi nō in
existentiū ⁊ maiorū q̄ȝ existūt Eyron ve=
ro negat bona que habet ⁊ minora q̄ȝ as
serit. Medius vero horū verax existens

cōfitet̃ vita ⁊ sermone bona in eo existē-tia nō maiora nec minora asserens. Sꝫ videt̃ ꝙ veritas nō sit virt⁹ qꝛ confiteri ea que sunt circa se nō est bonū nec laudabile neqꝫ ī bonis qꝛ vt ait sapiēs: laudet te alienus ⁊ non os tuū. Nec in malis: quia contra quosdam dicit ysaias: Peccatum suum sicut zodoma predicauerunt: ergo veritas non est virtus.
¶ Respondeo confiteri id quod est contra se inquantū est confessio veri est bonum ex genere sed hoc non sufficit ad hoc vt sit actus virtutis sed requiritur vlterius vt debitis circumstantijs vestiatur: que si non obseruent̃ erit actus vitiosus: ⁊ ꝺm hoc vitiosuꝫ est ꝙ aliquis sine causā debita se laudet. ¶ Et similiter ꝙ aliquis peccatum suum publicet siue se laudando vel qualitercunqꝫ inutiliter manifestando.
¶ Deinde dicit aristo. ꝙ iactator ⁊ eyron cōueniūt in hoc qꝛ cōtingit ista facere aliqñ gratia alterius rei: puta glorie honoris vel timoris. Aliqñ vero nulli⁹ alteri⁹ gratia sꝫ soli⁹ operis in quo aliquis delectat̃ qꝛ habit⁹ facit delectabiliter opari. Unde vnusquisqꝫ qualis ē ꝺm habitū talia dicit ⁊ opat̃: ⁊ hoc si ꝺm habitū opet̃: si ꝺm naturā aut aliā cā opet̃ nequaquā ꝺm illū habitū opabit̃. Est āt verax laudabilis. Alij vero scꝫ iactator ⁊ eyron sunt vituperabiles cū ambo sint mendaces. Mēdaciū em̄ est vituperabile cū sit ꝺm se malū. Uerax aūt asserit veritatē nō solū in iudicijs sed in quacūqꝫ materia mendaciū tāꝙ turpe verens et abhorrens. Et si aliqñ declinet aliqualiter a medio ꝓpter ignorātiā vel ꝓpt̃ aliā causam magis declinat ad dicendū minus de bonis ꝙ habeat ꝙ ad dicēdū plusꝙ existāt. ¶ Circa qꝺ notādū ꝙ declinare in min⁹ a veritate ꝯtingit dupliciter: vno mō affirmando: puta cū aliqs bonū qꝺ in se est asserit nō tñ totū manifestat qꝺ fit sine ꝑiudicio veritatis. vnde hoc modo hec virt⁹ declinat in minus. Alio mō potest aliquis declinare in min⁹ negādo sibi inesse qꝺ inest ⁊ sic nō ꝑtinet ad hanc virtutē declinare in min⁹ qꝛ hoc esset mētiri: tale tñ mēdaciū ē minus malū ꝙ cū quis iactat se habere qꝺ nō habet: q̄ em̄ de se maiora ꝙ sint asserūt sunt alijs onerosi quasi alios excellere volētes. ¶ Circa ꝑdicta notādū ꝙ veritas de q̄ nūc ē sermo differt a veritate vite iusticie ⁊ doctrine. veritas vite est ꝺm quā aliqs recte viuit ꝑ cōformitateꝫ ad legē diuinā. Et talis ē cōis cuilibet virtuti. veritas iusticie vno° dicit̃ ꝺm ꝙ quis seruat rectitudinē in iudicijs que sunt ad alterū ⁊ talis nō ꝑtinet ad veritatē de qua loquimur sicut nec veritas vite. Alio° veritas iusticie dicit̃ ꝺm ꝙ aliqs ex debito iusticie in iudicio veꝝ testificat̃ ⁊ hec non ꝑtinet directe ad hanc virtutē que ꝑcise ꝺm habitū veracitatis inclinat ad verū nulla alia cōsideratiōe habita. veritas vero doctrine cōsistit in quadā manifestatione eoꝝ de quib⁹ est scientia. Uñ nō ꝑtinet directe ad veritatē de qua est ꝺmo q̄ est habit⁹ quo aliqs ⁊ vita ⁊ verbo se talē qualis est demonstrat. Quia tñ vera cognoscibilia īquātū sunt a nobis cognita circa nos sunt ⁊ ad nos ꝑtinēt ꝑ hoc veritas doctrine potest ad hāc virtutē ꝑtinere ⁊ quecūqꝫ veritas alia qua quis manifestat verbo vl̃ facto ea que cognoscit. ¶ Quia vo mēdaciū opponit̃ veritati: ideo circa illud est aliqualiter immorādū. Est aūt mentiri cōtra mentē ire. De quo aug⁹. in lib. cōtra mendaciū dicit: ꝙ ille mentit̃ qui falsum denūciat cā fallēdi. Si quis igitur dicat falsum credens verū dicere nō mentit̃ cū nec intendat falsum exprimere nec ꝑmū decipere. Per oppositum aūt si quis intendēs dicere falsum dicat verū mentit̃ cū ꝑmū intendit fallere ⁊ aliter ore exprimere ꝙ habeat in mente. ¶ Diuidit̃ quoqꝫ mendaciū multipli̅r vno modo ꝺm ipsius mendacij rōnē ⁊ sic diuidit̃ ab aristotile in mendaciū qꝺ trāscendit in mai⁹ veritatē qꝺ ꝑtinet ad iactantiā: Et in mendaciū quod desinit a veritate in minus quod ꝑtinet ad eyroniam. Et est hec diuisio per se ipius mē

daciꝫ quia mendacium inquantū huius-
modi opponit veritati. Ueritas autem
est equalitas quedā cui per se opponit
maius ⁊ minus. Alio modo potest diui-
di mendaciū inquātum habet rationem
culpe ſm ea que agrauant vel diminuūt
culpam mendaciꝫ. Sic diuiditur in per-
niciosum iocosum ⁊ officiosum ad que
possunt reduci octo genera mendacioꝝ
posita ab Augustino in libro contra mē-
daciū. Aggrauatur nāqꝫ culpa mendaciꝫ
siquis menciat in alterius nocumentuꝫ
siue sit contra deum vt in doctrina fidei
⁊ moꝝ. Siue sit contra ꝓximum in per-
sona fama seu rebus ⁊ tale est peccatum
mortale. ¶ Demum vero culpa menda-
ciꝫ si ordinet ad aliqd bonū vel ꝗ ad bo-
num delectabile ⁊ sic est mendacium io-
cosum vel ad bonum vtile ⁊ sic est men-
daciū officiosuꝫ cum quis: scꝫ mētit pro
salute corporis vel bonis spiritualibus
aut temporalibus conseruandis: ⁊ hec
duo sunt peccata venialia. Essent autē
mortalia siquis ex huiusmodi videret ꝓ-
babilter scandalū oriri nec tn̄ desineret
talia mendacia ꝓferre ⁊ hoc si talis esset
in statu perfectionis acquirende vt reli-
giosi: vel exercende vt p̄lati: siue in quo-
uis alio statu. Fuerunt tamē quidā sim-
plicit opinionū dicētes huiusmodi mē-
dacia esse peccata mortalia in viris ꝑfe-
ctis īnitentes glose Augus. super illō:
ꝑdes omnes qui loquunt mendacium.
Nō cōuenit ꝑfecto ꝓ vita alterius ser-
uanda mentiri nedū vitā alterius seruat
animam suā perdat. Itē Augustinus ī
libro cōtra mendaciū ꝑfectoꝝ p̄ceptum
est nō mentiri. ¶ Sed hec opinio nō est
vera ſm Tho. Rich. ⁊ Sco. Cū ꝑfect⁹
non obliget ad veritatem seruandā ī vo-
to vel iuramēto plus q̄ quicunqꝫ alius
christianus. Uerba autē Augustini in-
telligunt ī casu in quo recta ratio dicta-
ret q vnicus actus mendaciꝫ vel frequē-
tatus esset scandalosus seu occasio rui-
ne mortalis audientibus quod aliquan-
do plus potest contingere in viris perfe-
ctis q̄ in alijs quia imperfecti aliquan-
do magis scandalizantur de mendacijs
talium q̄ alioꝝ q̄ maxime si mentian-
tur exercendo actus qui competunt sibi
ratione status perfectionis: puta iudica-
re predicare. Ex hoc enim posset peri-
re auctoritas doctoris ecclesie in docen-
do ⁊ vtilitas populi audientis. Si eniꝫ
prelatus p̄dicans vel iudicans admisce-
at aliqd mendacium iocosuꝫ poterit du-
bitari de quocunqꝫ alio dicto ab eo si-
cut de illo. Quod intelligit Scotus si
non percipiatur illud mendacium esse
dictum remotum ab actu docendi vel
iudicādi. Dum namqꝫ aliquis sedet ad
iudicandum potest aliquam truffam ad-
miscere que ex modo loquēdi scitur nō
esse de iudicio. ¶ Aliter etiam possunt
aucto ritates allegate exponi. Prima ex-
ponit ab alexandro in tertio sententiaꝝ
q viro perfecto non cōuenit mentiri ꝓ
vita alterius seruanda non q semꝑ mē-
tiendo peccet mortaliter sed quia men-
tiendo peccat peccato veniali quod di-
sponit ad mortale per quod homo per-
dit animā suam. De secunda dicit Tho-
mas in. se. se. q Augustinus loquit du-
bitatiue. Unde premittit nisi forte illa
vt perfectoꝝ.

Ulterius notandū q sicut
mendacium consistit in verbis sic simu-
latio vel fictio in factis quod quidem fit
cum aliquis per signa factoꝝ vel re-
rum aliquid de se significat contrarium
eius quod ī eo est. Unde fictus dicitur
qui aliud pretendit exterius q̄ habeat
interius ⁊ si fiat ad aliud significandum
non est mendacium: sicut nec figuratiue
locutiones ſm Augustinum in libro de
questionibus euangeliꝫ. In figuratiuis
enim locutionibus figuratur quedam
res non vt assereatur ita esse sed propo-
nitur vt figura alterius: quod volumus
asserere: sic domin⁹ finxit se longius ire
discipulis euntibus in emaus compo-
nendo scꝫ motum suum quasi volentis
longius ad designandum q longe erāt
a fide eoꝝ.

¶ Continetur autem yppocris sub simulatione. yppocris eñ quedā simulatio ē nō aūt oīs simulatio sed solū illa ꝙ quis simulat ꝑsonā alteri⁹ sicut cū peccator simulat ꝑsonā ꝯ qua dicit sco. 38. di. tertij sniarū ꝙ fit vno mō simulādo ꝑ argumēta ꝓbabilia a signo: puta ꝑ genu flexiones adorationes ⁊ deuotiones aliqua bona sibi inesse que non insunt. Alio vero mō ostendēdo mala nō inesse que sibi insunt et hoc ꝑ signa opposita illis vt si aliquis luxuriosus audiēs loq̄ ꝯ mulieribus spuat in signū castitatis quasi luxuriā execrando: ex his modis freqn̄ter yppocris est mortal' ſm ſpm. Si aliq̄s simulet malū non inesse qd̄ inest non ostendēdo signa que cōiter cōsueuerunt seq̄ illa mala talis nō peccaret: sꝫ ꝑ oppositū peccaret talia signa ostendendo: qꝛ sic videret peccatū suū p̄dicare ⁊ publicare. Tho. aūt de yppocrisi dicit ꝙ in yppocrisi duo sunt scꝫ defect⁹ sanctitatis ⁊ simulatio ipius. Si ğ yppocrita dicat ille cui⁹ intentio fert in vtrūqꝫ vt si aliq̄s nō curet sanctitatē habere: sꝫ solū sanct⁹ apparere: sicut ꝯsueuit accipi ī sacra scriptura: sicut manifestū est ꝙ est peccatū mortale nullus eñ priuat sanctitate totaliter nisi ꝑ peccatū mortale. Si dicat aūt yppocrita ille ꝙ intendit simulare sanctitatē a quā deficit ꝑ peccatū mortale tunc ꝙuis sit in pctō mortali ex quo priuat sanctitate tñ nō semꝑ ipsa simulatio est ei pctm̄ mortale: sꝫ quādoqꝫ veniale: qd̄ cōcernēdū est ex fine quia si repugnet caritati dei vl' ꝓximi erit peccatū mortale: puta cū simulat sanctitatē vt falsam doctrinā disseminet vel adipiscat ecclīasticā dignitatē indign⁹ exn̄s vel quecūqꝫ alia tꝑalia bona in q̄bus finē cōstituit. Si vero finis intent⁹ nō repugnet caritati erit pctm̄ veniale: puta cū aliquis in ipsa fictione delectat de ꝙ dicit aris. in hoc quarto ꝙ magis videt van⁹ ꝙ malus. Eadem eñ ratio est de mendatio ⁊ simulatiōe. Cōtingit tñ aliquādo ꝙ aliquis fingit ꝑfectionē sanctitatis que non est ꝯ necessitate salutis ⁊ talis simulatio nō semꝑ est peccatū mortale nec semꝑ est cū peccato mortali.

Iactātia

¶ Deinde agit aris. de iactātiaꝙ opponit ỽitati ꝑ excessū dicens ꝙ iactātia fit trib⁹ modis: vno° qn̄ aliquis fingit de se que nō sunt vel maiora ꝙ sunt non ꝓpter aliquem aliū finē sꝫ tm̄ qꝛ in ipa fictione vel mendatio delectat: et talis assimulat prauo eo ꝙ gaudet in mendatio. silr tñ talis magis dicit vanus ꝙ malus Dicit q̄dē van⁹ qꝛ gaudet in mēdatio qd̄ est quid vanum: nō tñ dicit malus qꝛ nō intēdit aliquē malū finem: puta dāpnū vel detrimentū ꝓximi. Secūdo mō cōtingit ꝙ aliquis se iactat ꝓpt' appetitū glorie vel honoris ⁊ talis nō est multū vituperabilis: qꝛ hōr ⁊ glīa q̄ndā affinitatē habent cū rebus honestis ꝓpter q̄s hoīes laudant ⁊ in honore habentur. Tertio modo contingit ꝙ iactet se aliquis ꝓpt' lucrū pecunie vel alteri⁹ ꝙ pecunia mēsurari vel estimari pōt ⁊ talis tanto est vtilior ꝙto ꝓpter min⁹ bonū se iactādo mētit: talis aut fingit ea ex q̄b⁹ lucrari pōt: puta ꝙ sit medic⁹ sapiēs vel diuinus. Circa p̄dicta notandum ꝙ iactantia ꝓprie videtur importare ꝙ homo supra se verbis extollat licet autē possit eē in factis: illa eñ que homo vult lōge iactare in altū eleuat ⁊ licet aliquando oriatur ex auaricia vt dictū est qꝛ tamē frequentius orit ex supbia vel inani gloria ideo ei⁹ filia ponit Ex hoc nāqꝫ ꝙ aliq̄s per arrogātiā que est species supbie supra seipsuꝫ eleuatur interius sequit plerūqꝫ ꝙ exterius maiora quedā de se iactet. Tendit etiam plerumqꝫ iactator dicendo ꝙ gloriā consequat ꝑ suam iactantiā: ⁊ ideo ex inani gloria oritur ſm rationē finis. ¶ Item notandum ꝙ iactantia dupliciter potest cōsiderari. vno modo ſm se prout est mendatiū qd̄dam ⁊ sic quādoqꝫ est peccatū mortale quandoqꝫ veniale ſm Thomam Mortale quidem cum aliquis iactanter ꝯ se profert quod est cōtra gloriam dei sicut ex persona regis tiri Ezechielis. xxviij.

Eleuatū est cor tuū ⁊ dixisti de⁹ ego sū· vel etiā ꝯ caritatē ꝓximi sicut cū aliqͣs iactando seipm ꝓrumpit in cōtumelias alioꝝ sicut habet in euāgelio d phariseo qui dixit nō sum sicut ceteri hoīes raptores iniusti adulteri velud etiā hic publicanus. Quādoqꝫ etiā bene est peccatū veniale quādo scꝫ aliqs de se talia narrat que nō sunt cōtra deū neqꝫ cōtra ꝓximū. Alio modo pōt ꝯsiderari ꝑm suam causam vel appetitū lucri aut inanis glorie ⁊ sic si ꝓcedat ex supbia vel īani gloria que sit peccatuꝫ mortale etiā ipa iactātia erit peccatū mortale alioqn erit peccatū veniale. Sed qn̄ aliqs ꝓrūpit ī iactātiā ꝓpter appetitū lucri hoc videt iam ptinere ad ꝓximi deceptionē ⁊ dānū: ⁊ ideo talis iactantia magis est peccatū mortale. Vn̄ phs dicit ꝙ turpior ē q̄ se iactat causa lucri q̄ꝫ causa glorie vel honoris nō tn̄ est semꝑ peccatū mortale qꝛ pōt esse tale lucrū ex quo nō damnificat. ¶ Tractat ꝯn̄r arist. de eyronia dicens ꝙ eyrones q̄ minora de se dicunt q̄ꝫ sint vident grossiores ꝑm mores q̄ꝫ iactatores qꝛ tales lꝫ nō videant dicere cā lucri sꝫ ad fugiēdū tīorē seu eleuationē ⁊ ne sint alijs molesti seipis ꝑferendo ⁊ tales maxime negāt illa que sunt gloriosa in eis sicut socrates fecit dicens se nō esse sapientē ꝑm pħm id est amatorē sapietie. Sunt tn̄ aliqui eyrones peiores ꝑcedentib⁹ qui facietenus ꝑtēdūt de se minora vt aliqn̄ de ipis opinentur maiora vt illi qui assumūt habitū despectū vt videant hoībus esse sancti ⁊ ꝑfecti. Et talis eyronia videt esse quedā iactātia ꝓpter qd de beato Aug⁹. legit ꝙ nec vestes nimis ꝑciosas neqꝫ nimis abiectas habere voluit qꝛ in vtroqꝫ homines suā gloriam querūt. ¶ Contra ꝑdicta pōt argui ꝙ eyronia nō sit pctm̄ qꝛ fugere supbiā nō ē peccatū sꝫ aliq minora de seipis dicūt ad fugiēdū supbiā: ḡ tales nō peccāt. ¶ Rn̄deo ꝙ minora de se asserere ⁊ maiora negare cōtingit dupliciter: vno mō incipiendo ⁊ sic ptinet ad hoc vitiū qꝛ vt dicit Aug. sup iohannē nō ita caueri debet arrogantia vt veritas relinquat ⁊ sic fugere supbiā ē peccatū: cū omne mendaciū sit peccatū ꝑm Aug. Aliomō sine mēdacio dūscꝫ aliqua maiora que sunt in seipis reticent ⁊ quedā minora q̄ in se recognoscūt detegūt ⁊ hoc de se nō est peccatū sꝫ pōt ptinere ad humilitatē: ⁊ sic fugere supbiaꝫ nō est pctm̄ nec ptinet ad hoc vitiū.

¶ Notandū ꝙ est quedā figura grāmaticalis que dicit yronia ⁊ fit cū aliqs dicit vnū intendit exprimere cōtrariū vt si dicat aliquis alicui: O ꝙ bonus puer ītendēs ipm esse prauū significare vel exprimere ⁊ in hoc non est mendaciū sicut nec in alijs figuratis locutionib us: ⁊ de hoc pōt intelligi illud qd dicit aris. de magnanimo ꝙ qn̄qꝫ aliqua falsa yronice loquit. Et dicit ab yron grece qd est eleuatio latine qꝛ fit sepe cū eleuatione vult⁹ vel sermonis: ⁊ scribit cōiter sine e. Vitiū vero oppositū veritati de quo hagit arist. scribit ꝑ e ⁊ y: Unde pōt dici ab e qd ē extra ⁊ yron qd est eleuatio q̄si extra eleuationē qꝛ plerumqꝫ eyrones mentiunt negando maiora que in ipsis sunt ad eleuationē fugiendā vt dictū ē.

¶ Quia vero exterior ornat⁹ ad iactantiā ptinet ꝑm Aug. in lib. de sermōe domini in monte. ¶ Notanduꝫ ꝙ vt dicit tho. in. se. se. si mulier ꝑciose ornet vt ꝑ hoc viro suo placeat ne labat ꝑ cōtemptū in adulteriū potest hoc facere absqꝫ peccato. Ille vero mulieres que viros nō habent nec volūt habere ⁊ sunt in statu nō habendi nō possunt absqꝫ peccato appetere placere viroꝝ aspectib⁹ ad cōcupiscendū qꝛ hoc est dare eis occasionē peccandi. Et si quidē hac intentione se ornēt vt alios ꝓuocēt ad cōcupiscendū peccant mortaliter. Si aūt ex quadā leuitate vel vanitate ꝓpter quādā iactantiā nō est semꝑ peccatū mortale sꝫ qn̄qꝫ veniale: sicut etiā ipsa iactantia vt patet ex ꝑcedentib⁹ ⁊ eadē rō est q̄ꝫtū ad hoc de viris. Possunt etiā licite ⁊ viri ⁊ mulieres se ꝑciosis ornare vt cōseruēt decētiā sui status ꝑm ꝯsuetudinē eoꝝ q̄bus

conuiuũt. Statuscꝫ ⁊ ꝑsonaꝝ suarũ cõditionũ: in suꝑhabundãtia tñ ⁊ superfluitate taliũ cõtingit peccatũ talib⁹ ꝑter consuetudinẽ patrie vtẽdo seu ex inordinato affectu vt dictũ est. Predictis concordat alexander in scđo sniarũ. Mulieres etiã se colorãtes seu aliqua figmẽta ad appantẽ pulchritudinẽ adhibẽtes licet peccẽt nõ tñ mortaliter nisi hoc fiat ꝓpt lasciuiã vel in dei cõtẽptũ in quo casu itelligẽde sunt sanctoꝝ auctoritates de hac materia. Sciendũ est etiã ꝙ aliud ẽ fingere pulchritudinẽ nõ habitã ⁊ aliud ẽ occultare turpitudinẽ ex aliqua causa ꝓuenientẽ puta ex egritudine vel aliq̃ hmõi: hoc em̃ est licitũ. Artifices etiã facientes ornamẽta seu alia artis oꝑa quibus possunt hoĩes bñ ⁊ male vti nõ peccãt nisi forte inueniẽdo aliqua superflua ⁊ vitiosa. Nõ sic aũt de illis q̃b⁹ hoĩes bene vti nõ possunt q: talia faciẽdo peccarent: vtpote prebentes alijs occasionem peccandi: puta si aliquis fabricaret aliqua ad cultum ydolatrie pertinentia ſm Thomam.

Ca. x

Existente aũt requie.

e ¶ Hic determinat de eutropelia que moderat delectationes q̃ fiũt in ludo. Est nãcꝫ ludus necessarius ad tollendũ tediũ ⁊ fatigatiõꝫ ⁊ ad p̃ntis vite fragilis recreationẽ. Et q: põt bene ⁊ male fieri: iõ circa ludũ ponit virtus eutropelie moderãs ĩter duo extrema scꝫ bomolochũ se in ludo excessiue habẽtẽ ⁊ aggrestẽ nullo⁹ ludere volentẽ. ¶ Dicit aũt eutropelia ab eu qđ est bonũ ⁊ tropos qđ est versio q: eutropelus bene cõuertit dicta ⁊ facta hoim ĩ solatiũ. Et lꝫ in ludo vtat aliq̃n verbis vitij vel derisionis his tñ bñ ⁊ decenter vtit vt dicit aris. sic namcꝫ talia ꝓfert ꝙ ex hmõi audiẽtes nõ cõtristat nec ex mõ dicendi nec ex intentione dicentis. Unde talia nõ sunt vicia formaliter: sꝫ tãtũ materialiter: cũ in hmõi nõ intendat alicui⁹ inhonorationẽ cõfusionẽ vel obprobriũ: sꝫ assistentiũ risum moderatũ ⁊ gratiosum: solatiũcꝫ nulli onerosum verbis ⁊ factis iocosis tã sui ꝙ alioꝝ disciplinate ⁊ moderate seu prudenter vtendo.

¶ Deinde agit aris. de bomolocho q̃ ĩ ludo excedit dicẽs ꝙ bomolochus ẽ alijs onerosus. Insidiat nãcꝫ verbis ⁊ factis eoꝝ cũ q̃bus cõuersat totaliter nitẽs a aliq̃d caꝑe qđ possit in risuꝫ cõuertere nec curat si aliq̃ inde cõtristẽt dũ tñ alios faciat ridere. lꝫ aũt sit importun⁹ trufator ⁊ lusor est tñ min⁹ malus derisore: q: derisor deridet ex aĩo ⁊ intentione intẽdẽs alioꝝ cõfusionẽ: hic aũt iocose ad risum ⁊ solatiũ. ¶ Agrestis vo videt abhoĩari ludũ q̃ ad vitã humanã necessari⁹ est vnde deficit ĩ dicẽdo ⁊ audiẽdo: necꝫ enĩ dicit aliqđ ridiculũ id ẽ truffam vel verbũ risu dignũ: sꝫ talia dicẽtib⁹ est molestus ⁊ in oĩbus q̃ dicũt est tristis. ¶ Ad euidentiã p̃dictoꝝ notãdũ ꝙ risus aliq̃n ꝓuenit ex naturali dispositione hominis sic etiã ꝙ hõ inuolũtarie ridet aliq̃n ⁊ tũc nec est bon⁹ nec mal⁹ moraliter attestat tñ bonitati naturali. Aliq̃n vero ꝓuenit ex volũtate ordinata dãdi vel recipiẽdi solatiũ ad vite recreationẽ ⁊ fastidiũ euitandũ ⁊ sic ꝑtinet ad virtutẽ. Aliq̃n vero ꝓuenit ex inordinata lasciuia ⁊ sic est vitiosus. Et đ tali dicit sapiens risum reputaui errorem ⁊ gaudio dixi q̃d frustra decipis eccs. scđo.

¶ Notãdũ insuꝑ ꝙ ſm Tho. in excessu ludi in. se. se. aliq̃n cõtingit esse peccatũ mortale. Uno mõ vtẽdo turpib⁹ verbis vel factis seu his q̃ vergũt in ꝓximi nocumẽtũ. Alio mõ ſm defectũ debitaruꝫ circũstãtiaꝝ puta cũ aliq̃ vtunt ludo vel in tꝑib⁹ vel in locis indebitis ac etiã p̃ter ꝓuenientiã negotij vel ꝑsone ⁊ hoc q̃dẽ q̃ncꝫ põt esse pctm̃ mortale ꝓpt vehemẽtiã affect⁹ ad ludũ cui⁹ delectatio nẽ ꝑponit alicꝫ delectationi dei ita ꝙ ꝯ p̃ceptũ dei vel ecclie talib⁹ ludis vti nõ refugiat. Quãdocꝫ autẽ est peccatum veniale putacum aliquis nõ tãtum afficitur ad ludum quod propter hoc vellet aliquid cõtra deum comittere.

¶ De ludo ãt seu ioculatiõe aut gesticulatione histrionali nota ea q̃ dicta sũt pᵒ ca. hui⁹ quarti. ¶ De ludo vero alee in scđo ca. De saltatiõe vero seu ioculatione coreali. Notãdũ ꝙ põt licita vel illicita iuxta ea q̃ dicta sunt de ludo in gñali. Ad maiorẽ vero expssionẽ sciẽdũ ẜm albertũ in quarto distinc. xvj. ꝙ corea ⁊ hmõi ludi siue fiãt cãtu seu musicis ĩstrumẽtis ẜm se nõ sunt mali qꝛ possunt bñ fieri puta si fiãt cũ debitis circũstãtijs vt tp̱e debito scꝫ gaudij sicut in nuptijs vł tp̱e victorie vel tp̱e liberationis hoĩs vł p̱rĩe vel aduẽtu hoĩs de terra longinq̃ ⁊ cũ honestis p̱sonis de q̃b⁹ nõ oriaẗ p̱sũptio mali ⁊ sic cũ alijs debitis circũstantijs. Possunt etiã esse mali ex circũstantia vt si fiãt tp̱e tristicie vel pñie aut a p̱sonis ecclesiasticis seu cũ cãtilenis turpib⁹ ⁊ illicitis ⁊ p̃cipue si fiãt mala intẽtione videlicet ad ꝓuocãdũ libidinem. Predictis ꝯcordat alex. in scđo dicens ꝙ saltatio vel ioculatio põt esse cã exercitij ⁊ hoc mõ ad artẽ p̱tinet ⁊ est indifferẽs ad meritũ vel demeritũ. Si aũt fiat ex spũali iocũditate mẽtis ibi meritũ ꝯsistit ⁊ hoc mõ saltauit dauid corã archa federis dñi ⁊ lusit in signũ iocũditatis spũalis. Potest ẽt fieri ad tollendũ fastidiũ seu ad nature recreationẽ ⁊ sic p̱tinet ad virtutẽ ꝯsuetudinalẽ vel moralẽ q̃ dicit̃ eutropelia. põt etiã venire ex mẽtis lasciuia: ⁊ tũc aliqñ est pctm̃ veniale aliqñ mortale. Est nãq; ibi veniale pctm̃ si ĩmoderata vel inepta leticia ex qua originẽ duxit nõ p̃ferat̃ in cõmutabili bono: sꝫ fiat cõuersio ad cõmutabile bonũ citra deũ. Si vero fiat in cõtẽptũ dñi vel p̃ferat̃ in cõmutabili bono erit ibi peccatũ mortale. ⁊ de saltatione ⁊ ioculatione ⁊ risu hoc mõ sumpto intelligit̃ illud luce sexto: ve vobis qui ridetis Ue eñ cõminationẽ pene eterne significat q̃ ꝓ peccato mortali debet̃. hec alexander: intelligo aũt ibi esse ꝯtemptũ dei si fiat ad se vel alios ꝓuocandũ ad libidinem adulterij vel fornicatiõis que repugnant diuinis mãdatis. est etiam ibi cõtemptus dei si aliquis sic afficeret̃ huiusmodi ludo ꝙ nõ curaret ab illo abstinere etiã si sciret illud esse cõtra diuina vel ecclesiastica mãdata ⁊ hoc mõ sumẽdo cõtẽptũ nõ solũ peccatũ veniale sed etiã actus in se indr̃ns ad bonũ vel malũ. Si fieret ex cõtemptu dei esset peccatũ mortale. Et potest intelligi illud verbũ Augustini qđ habet̃ distic. xxv. §. criminis. Nullũ est adeo veniale peccatũ qđ nõ fiat mortale dũ placet. hoc ẽ si sic placeret alicui talis act⁹ ꝙ nõ desineret illũ cõmittere etiam si sciret ip̄m esse cõtra diuinũ mandatũ. hoc etiã modo cõsuetudo venialiũ occasionaliter inducit in mortale pctm̃ nõ ꝙ multitudo venialiũ equiualeat vni mortali: ꝓpter eñ numerositatẽ indiuiduoꝝ nõ variat̃ spẽs. vñ mille venialia nõ faciũt vnũ mortale Sed ꝙ plerũq; ꝯsuetudo inducit libidinẽ ⁊ cõtemptũ. Hic libidinẽ voco improbã volũtatẽ faciẽdi qđ placet ⁊ libet deo cõtempto. hoc itaq; modo cõsuetudo venialiũ disponit ad mortale peccatum: teste eñ sapiente: qui minima spernit paulatim decidet.

Ca. XI

E verecundia ⁊c.

¶ Hic tractat aristotiles de quadã passiõe laudabili scꝫ verecundia. Circa qđ primo dicit ꝙ verecundia non est virtus: quod ꝓbat̃: qꝛ virtus est habitus electiuus ex scđo huius: sed verecundia non est habitus sed passio quedam: ergo verecundia nõ est virtus: minor ꝓbat̃ tum quia verecundia diffinit̃ p̱ passionẽ timoris. est eñ timor inglориationis et cõfusionis: Tum quia nõ fit ex electione: est eñ mot⁹ nõ spontaneus fitq; cũ quadã transmutatione corporis. Unde dicit aristotiles ꝙ sicut timor qui accidit in periculis euenit cum vult⁹ palliditate ita verecũdia cũ rubore. Cui⁹ diuersitatis rõ põt assignari qꝛ nã sanguinẽ trãsmittit ad locũ vbi sentit esse defectũ. sedes aũt vite p̃ncipaliter est in corde: ⁊ ideo quãdo ĩmi-

fiet periculū vite sanguinē retrahit ad cor ꝓpter qđ exteriora pallescūt. Honor aūt ꝛ cōfusio in exteriorib⁹ est ꝛ iđ quā do īminet timor cōfusionis sanguine recurrente ad exteriora facies hominis rubescit. ¶ Deinde ostendit aris. ꝙ verecūdia magis cōuenit etati iuuenili ꝙ̄ senili qꝛ iuuenes plurimū ꝑm passiões viuentes proni sunt ad peccādū ꝓpter verecūdiā ab ope turpium ꝓhibent. Et iđ specialiter decet iuuenes eē verecūdos ꝛ in eis maxime ē verecūdia laudabilis nō sic de senibus in quibus corpm passiones nihil aut parum vigoris habent. Et iđ cessante etatis feruore nihil putam⁹ eos turpitudinis opari Sic nec spectat verecundia ad hoīes studiosos seu virtuosos. Cū eñ in ipis ꝑ virtutē sint passiones reducte ad mediū nō opantur turpia ex quibus verecūdari debeant. ¶ Circa ꝑdicta notādū ꝙ lꝫ senes ꝛ virtuosi verecūdia careant supradicta modo sunt tñ ita dispositi ꝙ in eis accideret aliquid turpe de hoc verecūdarent. Et ideo dicit aristo. ꝙ verecūdia est ex suppositiōe studiosi hoc est dicere ꝙ verecundia ꝑtinet ad virtuosum ex suppositione alicui⁹ turpis sibi inexistentis.

Explicit quartus

Incipit quintus liber ethicorum

De iusticia.

¶ Postꝙ̄ in ꝑcedētib⁹ determinatū est đ virtutib⁹ que sunt circa communicationē sermonū ꝛ operū in cōuictu quo ad cōdecentiā honestatis: hic agit de iusticia que est circa opationes q̄ sunt ad alterū quo ad equalitatē ꝛ debitū necessitatis. Dicit igit aris. de iusticia ꝛ iniusticia est attendendū et circa q̄les sint opationes ꝛ diffinit iusticiā dicens ꝙ iusticia est habit⁹ quo hoīes sunt opatiui iustoꝝ ꝛ opant ꝛ volunt iusta. ¶ Ad cui⁹ euidentiā notandū ꝙ iustū dicit a iure Inde iusta dicunt iuris statuta seu ꝑcepta. Dicit aūt iusticia habit⁹ opatiuus iustoꝝ inquātū inclinat ad operandū iusta que sunt obiecta opationuꝫ ad quas iusticia in clinat. Ponit aūt in hac diffinitione opant ad designandū actū impatū a volūtate q̄ mediāte habitu iusticie ꝓducit. ponit etiam volūt iusta ad designandū ipam volūtatē q̄ est subiectū iusticie ꝛ volitionē que est act⁹ elicit⁹ voluntatis. Ex his ꝑꝫ ꝙ diffinitio iusticie est assignata cōuenienter: quelibet nāqꝫ forma ꝯuenienter diffinit ꝑ suū gen⁹ cuiusmōi ē habit⁹ respectu iusticie ꝛ ꝑ suā differentiam ꝛ iđ ponit opatiu⁹ iustoꝝ in diffinitiōe etiā forme cōuenienter ponit ei⁹ act⁹ ꝛ obiectū qꝛ habitus innotescunt ꝑ act⁹ ꝛ actus ꝑ obiecta. Ponitur etiā ei⁹ subiectū vt ꝑꝫ in septimo metaphisice. Patet ḡ diffinitio iusticie. Per oppositū iniusticia est habit⁹ ꝑ quē homines inclinant ad opa iniusta ꝛ ipa volunt ꝛ opant. Quia vero vnū cōtrariuꝫ est ratio cognoscendi alterū: ꝛ quotiens dicit vnū oppositoꝝ totiēs dicitur reliquū. Per diffinitionē iniusticie diffinitio et differētia iusticie innotescet. ¶ Dicit igit aris. ꝙ iniustus dicit aliq̄s trib⁹ modis. vno mō dicit iniustus aliq̄s illegalis scꝫ q̄ facit ꝯtra legē. Scđo mō iniustus đr auarus q̄ plus vult habere de bonis fortune sicut sunt bona exteriora quā debeat orās ꝛ optās talia habere q̄ tñ nō sunt appetēda ſꝫ illa que sunt bona ꝑm se. Tertio mō đr aliq̄s iniust⁹ inequalis q̄ scꝫ vult minus habere de malis vt de laborib⁹ expensis ꝛ hmōi. Et isti tres modi reducunt ad duos scꝫ ad illegalē ꝛ inequalē. Nā inequalitati opponit magis ꝛ min⁹. et iđ tam auar⁹ ꝙ̄ ali⁹ dicit inequalis. per oppositū ḡ est q̄dā iusticia legalis ꝛ q̄dā iusticia eq̄lis. ¶ Deinde agit aris. de iusticia legali cuius legalia seu legis ꝑcepta sunt remota materialr seu mediata. opatiões ꝯo circa ipsa sunt materia ꝓpinqua vel immediata. Dicit aris. āt ꝙ legalia seu ea

que lex precipit sũt iusta cum sc; sint instituta ꝑm dictamẽ recte ratõis. Vñ tñia legalia sũt quorũlibet ꝟtutũ opa. Lex eni ꝑcipit opa fortitudis puta aciẽ ñ relinquere ⁊ arma nõ abicere. Et opa temperãtie vt nõ mechari: ⁊ opa mãsueti vt ñ percutere et sic de alijs: q̃ q̃dẽ sũt factiua et conseruatiua felicitatis politice. Legis nãq; latores legalia statuẽtes in his q̃ ꝑcipiũt studiose cõsiderãt ea q̃ conueniũt coĩtati ⁊ optimatibus siue virĩ ꝑclaris et ꝑmis q̃ habẽtur vt optimi in ciuitate seu dñis ⁊ principibus cõmunitatẽ regẽtibus. Ex his patet que ⁊ qualis sit iusticia virt⁹ legalis. est enĩ virtus legalis ꝑfecta non simpliciter l' qualitercũq; sed ꝑfecta ad alterũ. ⁊ idõ dr ꝟtutũ preclarissima ita q nec hesperus nec lucifer sic ẽ admirabilis. ¶ Vbi Notãdũ q hesperus vel lucifer ẽ eadẽ stella q̃ alio nomine dr venus q̃ inter cetera sydera clarius et gaudẽtius refulget maxime ĩ ortu q̃ q̃dẽ motu diurno aliq̃n solẽ ãñcedit de mane: ⁊ ex hoc vocaẗ lucifer. Aliquãdo vero ipm sequitur de sero ⁊ ex hoc vocatur hesperus. ¶ Probat insup Arist. ꝑfectionẽ iusticie q: ipa ẽ omis virtus: q̃niã vsus omis virtutis includiẗ in ea cũ componat hoĩem nõ solũ ad seipsũ s; etiam ad alterũ ex quo patet eius ꝑfectio. Qd cõfirmaẗ ꝟbo biñat; qui fuit vnus de septẽ sapiẽtibus. Dicit enĩ q ꝑncipatus virũ oñdit eẽ sc; ꝑfcm vel imꝑfectũ. Principatus aũt cõsistit in cõicatiõe ad alteꝝ. et hoc idẽ vlterius ꝓbat: q: sicut ille ẽ pessimus q̃ vtiẗ malicia ad se et ad alios: sic ille ẽ optimus q̃ virtute ad se ⁊ ad alios vtitur. hoc aũt fit mediãte iusticia. vñ ꝯcludit aristo. q iusticia nõ ẽ ps ꝟtutis sed tota virtus: neq; iniusticia cõtraria est ps malicie sed tota malicia. ¶ Ad euidẽtiã notãdũ q est quedã opinio ponẽs iusticiã legalẽ nõ eẽ ꝑtialem habitu; s; eẽ aggregationẽ oĩm virtutum. Alia vero opinio dicit iusticiã legalem esse habitũ ꝑtialẽ distinctum ab habitibus aliarũ virtutum innitens verbis. p. tertio pol^e dicentis q nõ est simpliciter eadem virtus boni veri et boni ciuilis. Virtus enĩ boni ciuilis ꝑm illã opĩonẽ est iusticia legalis per quam aliq̃d ordĩatur ad bonũ cõe que non ẽ eadẽ cu; alijs virtutibus. Et dr tota virtus ⁊ virtus cõmunis nõ ꝑm ꝑdicationem sed ꝑm ꝟtutem ⁊ causalitatẽ in q̃tũ ordinat actus oĩm virtutũ ad bonũ cõe sicut caritas ordinat actus oĩm virtutũ ad bonũ diuinũ et ꝑm hanc vel illã opinionẽ varie poss; exponi textus.

Verimus aũt. Ca. ij

¶ Hic agit Arist. de iusticia ꝑticulari seu equali: de qua determinare est eius principalis intentio. Et probat huiusmodi iusticiam esse ꝑticularem ex iniusticia sibi opposita. Cũ enĩ inueniaẗ q̃dã iniusticia ꝑticularis sine alijs malicijs sequitur etiã q erit particularis iusticia sibi opposita. Q' autẽ sit aliqua ꝑticularis iniusticia sine alijs malicijs ꝓbat ꝑ exempla dicẽs q ille q̃ operatur ꝑm malicias alias ab auaricia iniuste agit nõ tamẽ auare: sicut ille qui ĩ bello iusto abicit clipeum propter timorem vel qui dicit alicui obprobrium ꝓpẗ irã vel q̃ non operuit proximum indigentẽ ꝓpter illiberalitatem: et sic reperiuntur alie iniusticie sine auaricia que est specialis iniusticia. Econtra aũt quãdoq; peccat aliquis ꝑ auariciam aliena tollendo non tamẽ ꝑm alias malicias. Item arguit sic: Illa iniusticia est ꝑticularis ab alijs distincta que ĩ eodẽ actu distinguitur ab omni alia malicia sed iniusticia auaricie est hmõi. Si enĩ aliquis mechaẗ ꝓpter concupiscentiã suã excellendã censeẗ luxuriosus: si aũt mechaẗ ꝓpẗ lucrum talis erit auarus: ⁊ sic in eodẽ genere actus ꝓpter intentõnes finium diuersoꝝ distĩguitur hec iniusticia ab alijs. Cõcludit itaq; aristo. q est quedam iusticia equal' que se habet ad iusticiam legalem sicut pars ad totum. Dicitq; q de legali iusticia non intendit eo q est circa omniũ virtutum opa de quibus satis dictum est in precedentibus. ¶ Diuidit ergo iusticia; equalem per quam redditur vnicuiq; q̃d

tuũ est in duas spẽs scʒ in iusticiã distri= butiuã ꝛ in iusticiã cõmutatiuã. Justitia distributiua cõsistit in distributõe hono= rum pecuniarũ vel alioꝝ quorũcũqꝫ pti= cularũ hoĩbus cõmunicantibus vrba nitate qui scʒ habẽt aliqd cõe distribuẽ= dũ singulis. Jn qua distributõne ẽ iusti= cia si seruetᷓ equalitas distribuendo sin= gulis ẜm proportiones dignitatũ seu la boꝝ suoꝝ. Si vero sit ibi ĩequalitas erit iniusticia. Consistit etiã in distributõe q̃ fit a singulis ꝓ cõmuni vtilitate. Justi= cia aũt cõmutatiua fit in cõmutatõnibus in quibus est translatio ab vna pte ĩ aliã Justicia distributiua respicit habitudĩeʒ que fit a cõi in singulos. Cõmutatiua ve ro habitudinẽ inter ptem ꝛ ptem. Dicit autẽ arist. ꝙ cõmutatiue sũt due partes qꝛ q̃dã sũt cõmutatões volũtarie ꝛ q̃dã inuolũtarie. Cõmutatões volũtarie sũt ĩ q̃bus requiritᷓ volũtatis ꝯsensus vtriusqꝫ ptis vt emptio venditio fideiussio cõduc tio: ꝛ sic de similibus. Est autẽ fideiussio cũ quis ꝯstituit se debitorẽ ꝓ alio illo de ficiente. Concessio vo gratuite vsus rei in rebus q̃ aliq̃d fructificãt dicitᷓ vsufru= ctus. Jn rebus aũt nõ fructificãtibus di citur mutuũ vel cõmodatuʒ: vt vasa. Et tñ differũt mutuũ ꝛ cõmodatũ si ꝓꝓe su= manᷓ. Mutuũ enĩ cõsistit in his rebꝰ q̃ dantur ad pondus numeri et mensuram vt pecunia granum vinum et oleum: ꝛ il le res que sic danᷓ in dominiũ accipi ẽtiũ transferũtur et non eedem sed alie eius= dem q̃litatis ꝛ generis reddũtur. Unde dicitur mutuũ quasi de meo fit tuũ. Cõ= modatũ vero ẽ quod alicui traditᷓ non vt sit suum sed vt eo vtatur et ab eo ideʒ re= stituaᷓ. Jn hoc aũt conueniunt qꝛ vtraqꝫ de natura sua vult esse gratuita. Unde si in mutuo plus exigitur vsura cõmittitur vt dcm̃ est in pceden. Jn cõmodato vo si q̃d exigatur statim desinit esse cõmoda tum ꝛ in aliam speciem contractus tran= sit. Si enĩ ꝓ ipa re cõmodata exigaᷓ pe= cunia tunc est venditio ꝛ emptio. Si ve ro res alia tunc est permutatio. Si vo ꝓ vsu rei cõmodate exigitur pecunia sic est locatio vel conductio. Est aũt locator qui vsum rei sue concedit ꝓ pecũia vt dã do domũ ad habitãdũ. Conductor vero qui ipam rem data pecunia recipit.

¶ Deinde diuidit aristo. cõmutationes inuoluntarias ẜm ꝙ duo causant inuolũ tariũ scʒ ignorantia et violentia: vt dcm̃ est tertio huius. Cõmutatões inuolũta= rie quedam occulte ille scʒ que sunt inuo lũtarie p ignorantiam alterius partis cu iusmodi sũt furtum ꝛ contrectatio rei ali ene ignorante ꝛ inuito dño. Mechia id est adulterium qñ vxor contrectatur viro ignorante. Ueneficiũ id ẽ veneni admi= nistratio: serui seductio: callida ꝑsuasio vt recedat a dño suo: dolo occisio vt si q̃s nesciat q̃s sagittã interiẽtẽ emiserit ꝛ fal sum testimoniũ. Alie vero sunt violẽte vt incarceratio patẽs: interfectio: rapina pntum orbatio seu occisio: membroꝝ mu tilatio: accusatio siue manifesta criminis impositio: iniuriatio: puta derisio vel vi= tupatio. ¶ Notandum etiam ꝙ adulteri um pt accipi dupliciter: vno modo sꝫ ꝓ= cisa habitudine viri et mulieris q̃ adin= uicem cõmiscentur sic pertinet ad intem perantiaʒ. Alio modo sub habitudie ad ulterij ad eũ cuius vxore abutitur: ꝛ sic ẽ species iniusticie: qꝛ adulter contrectat rem alienam inuito dño: qꝛ mulier potes= statẽ corporis non habet. Jpsa etiã muli er in hoc facit iniusticiã viro suo. Si au= tem hoc fieret de consensu viri tunc talis mechia eẽt simplr luxuria ꝛ nõ iusticia.

¶ Notandum insuper ꝙ iusticia vt po= nitur vna de quattuor cardinalibus vir= tutibus sumitur magis large ẜm Scotũ 34. di. 3. sen. q̃ hic sumatur ab Aristot. Justicia enĩ primo modo non dicit vnuʒ aliquẽ habitum sed est quoddam genus intermedium respectu multarum spẽruʒ iusticie disponentium hominẽ circa ope rationes que sunt ad alterum non tamẽ ẜm debitum et equalitatem sed etiã ẜm condecentiam et inequalitatem: Sic au tem potest diuidi iusticia hoc mõ sump= ta: quia vel disponit hominẽ in ordie ad

honorem vel cultum diuinū: et sic iusticie species est religio vel latria q̄ est virtus inclinans ad honorem soli deo impendendum in protestationem sūmi dominij. Sumitur etiam latria aliquando pro ipso actu reuerentie interioris vl' exterioris ad quem hec virtus inclinat.
Est autē hec virtus moralis et non theorica q2 non respicit deum inmediate pro obiecto sed honorem ei impēdendum.
Si vero iusticia disponat hominem i ordine ad proximū3 hoc fit dupliciter: vno modo cōmunicando se alteri quantū potest: ⁊ sic est amicitia. Alio modo cōmunicando sua: et hoc dupliciter. Uno mō cōmunicando inter ista ad conuictū necessarium: ⁊ sic iusticie spēs sūt p̄sidētia et obedīa. Presidētia ē virtus disponēs p̄latos seu presideñ. ad recte regendum subditos. Obedientia vero disponit subditos ad parendum iussis superiorum ⁊ ad ipsos reuerendum. et alio nomīe dicitur obseruantia. hoc etiam modo sub iusticia continetur veritas et affabilitas disponentes homines quoslibet in mutuo ⁊ decenti conuictu. Si vero disponat ad communicandum extrinseca hoc est dupliciter: quia vl' ſm debitum ⁊ eq̄litatem: sic est iusticia de qua hic agit aristo. que diuiditur in cōmutatiuā3 ⁊ distributiuam. Si vō ſm condecentiā3 et inequalitatem sic sub iusticia continētur liberalitas et pietas. licet autem pietas sumatur proprie pro cultu et obseq̄o parentis et patrie: Large tamen extendit ad quelibet opera misericordie. Aliq̄n etiam sumitur pro religione licet autem religiosi dici possint om̄es q̄ verū deu3 colunt: specialiter tamen dicūtur qui vitā suā totā deo dedicātes a mundanis negotijs se abstrahunt. Diciturq3 religio a relegando quia ptinentia ad diuinum cultu3 sunt in corde frequenter reuoluēda. Quamuis autem filiorum ad parentes sit debitū necessitatis est tamē ibi inequalitas cum non possit ipsis reddi cōdignum: et sic ad pietatem erga parētes exercendam est debitum legale cum inequalitate. et dicitur debitū legale ad q̄d reddendum aliquis lege astringitur. est etiam tale debitum ad opera pietat' supte pro misericordia quando vrget necessitas q̄ maxime extrema. Ad liberalitatē aūt est tantū debitum morale qd̄ quis debetur ex quadam condecentia ⁊ honestate virtutis. Sumendo istam iusticiā3 large eodem modo quo sumitur a Sco. sc3 put disponit ad operatōnes que sūt circa alterum debito legali vel morali siue sit ibi eq̄litas siue inequalitas possūt eius varie species assignari. Thomas autē et Rich. iusticiam magis stricte accipientes eodem modo quo sumitur ab Aristotile prout sc3 ratio iusticie cōsistit in hoc q' alteri reddatur quod ei debet. ſm equalitatem et debito legali dicunt partes iusticie a Tullio assignatas scilicet Religionem Pietatem et Obseruātiam veritatis gratia3 et vindicationem non esse eius species seu partes subiectiuas sed partes potentiales. et similiter dicendum est de amicicia que ponitur pars iusticie a Macrobio: et de liberalitate quam Andronicus inter partes iusticie enumerat: que dicuntur partes potentiales iusticie: quia in aliquo cum iusticia conuenientiam habent: sed tamē ad plenam iusticiam non attingunt. Cōueniunt quidem inquantum disponunt ad opatiōes que sunt circa alterum non tamen sunt species eius cum ratio generis includatur in specie. Ratio autem iusticie hoc modo sumpte non includitur in ipsis. vnde deficiunt a perfecta ratione iusticie: Quedam enim illarum deficiunt a ratione equalitatis: quia p illas non redditur equale: vt patet de pietate erga parentes et de religione erga deu3 quibus non potest reddi condignum.
¶ Patet etiam de obseruantia que reddit hoīem virtuosum in dignitate supra se cōstitutū3 honorē sed nō reddit equale: quia virtuti perfecte non fiet dignus honor quarto huius. Alie vero deficiūt a ratione debiti legalis: vt dictum est d̄ libalitate.

Patet etiam in gratitudine ꝑ quam fit
recompensatio beneficioꝝ/et in vindica
tione qua fit repulsio maleficiorũ motu
ꝓprio non tñ cõtra legẽ nec propt̃ malũ
ipsorum sed ad eoꝝ cohibitõem et suã de
fensionẽ et tutelã. Uindicatio aũt que fit
auctoritate publice potestatis ẜm sentẽ=
tiam iudicis ꝑtinet ad iusticiã cõmutati
uam. Patet etiã in veritate ꝑ quam hõ
se talem exhibet proximo in verbis ⁊ fa=
ctis qualis est qđ nõ debet proximo ex a
liqua legis necessitate sed ex quadã mo=
rum honestate: Sic igit̃ ẜm diuersam iu
sticie acceptionẽ de ea varie loquũtur do
ctores. ¶ Sciendum vlterius ꝙ licz iu=
sticia ꝑ se sit circa opatões q̃ sũt ad alt̃uz
ex consequẽti tñ ẽ circa passiões q̃s mo=
deratur ꝑ quas posset rectitudo operati
onũ impediri. Unde dicit arist. ꝙ iusti=
cia est circa delectationẽ que est a lucro.
¶ Insuꝑ notandũ ꝙ iusticie general' po
nũtur due ꝑtes integrales scz declinare
a malo ⁊ facere bonũ quoꝝ primũ respi=
cit p̃cepta negatiua quibus opponit̃ pec
catum transgressionis proprie sumpte.
Secũdum vero respicit precepta leg; af
firmatiua quibus opponit̃ peccatũ omis
sionis. Transgressio tamẽ large sumpta
extenditur ad omnia legis p̃cepta.

Capitulum tertium.

Uia aũt et iniustus in=
equalis ⁊c. ¶ Hic agit aristo. de
medio iusticie: et primo ad iusti=
ciam distributiuam dicẽs ꝙ medium in
iusticia distributiua est equale inter pl⁹
et minus ẜm proportionẽ geometricam
¶ Circa quod notandũ ꝙ ẜm euclid li°
geometrie proportionalitas ẽ similitudo
proportionũ et hoc dupliciter: vel scđm
idẽtitatẽ proportionis vel ẜm idẽtitatez
excessus. Si sit idẽtitas vel equalitas ꝓ
portionis sic dicitur proportionalitas ge
ometrica: vt sicut se habet sex ad quattu
or sic duodecim ad octo. In iusticia autẽ
distributiua mediũ est equale ẜm propor
tionalitatẽ geometricã qꝛ in distributõe
bonoꝝ ciuitatis debet attendi equalitas

proportionis ita ꝙ talis proportio debz
esse premij ad premiũ qualis ẽ proportõ
meriti ad meritũ. Uerbi gratia: sint duo
homĩes quoꝝ vnus laborauit vno die a=
lius vero duobus si primo detur vna li=
bra alteri vero due libre seruat̃ equalis̃
proportionis: sicut enĩ laboris vnius ad
laborem alterius ẽ proportio dupla: sic
etiã premij ad premiũ. ¶ Deĩde tractat
aristo. de medio iusticie cõmutatiue Cir
ca qđ dicit ꝙ sicut iusticia distributiua ẽ
directiua in distributionibus bonoꝝ cõ=
muniũ ẜm propportionẽ geometricam sic
iusticia cõmutatiua ẽ directiua in cõmu
tationibus tam voluntarijs q̃ inuolũta=
rijs ẜm proportionalitatẽ arismetricam
ita ꝙ ibi sumit̃ medium ẜm identitatem
seu equalitatẽ excessus vel quantitat; et
ñ ẜm equalitatem proportõnis: quod ex
hoc patz: qꝛ ĩ ea nõ cõsiderat̃ drñtia ꝓ°
ꝑsonarũ seu proportio sicut in iusticia di
stributiua. nihil enĩ differt si bonus per
furtum priuat vel rapinam aliquem ma
luz re sua vel ecõuerso. Neqꝫ etiã differt
si bonus vel malus cõmisit adulteriũ sz
lex attendit solũ ad drñtiam nocumenti:
vt scz qui plus nocuit plus recompenset
cuiuscunqꝫ cõditionis sit. Unde iudex q̃
est mĩster legis intendit vt illud iniustũ
quo vnus alium lesit in ꝑsona fama ꝟ re
bus vbi est quedam inequalitas redu=
cat ad equalitatem ẜm ipam q̃ntitatem
rerũ non ẜm proportionẽ drñtiarum ꝑso
naruz. Uerbi gratia sit vnus qui ꝑcutiat
vel occidat alter xp̃o pcutiat̃ diuersa est
hec actio et passio in inequalia: qꝛ scz ꝑ=
cutiens vel occidens habet plus de esti
mato bono inquantum scz implet volun
tatem suã: ⁊ ita videt̃ eẽ in lucro. ille aũt
q̃ vulnerat̃ et occidit̃ hz plus de malo in
quantũ scz p̃uat̃ incolumitate vel vita ꝯ
suam volũtatẽ: et ita videt̃ eẽ quasi ĩ dã=
no. iudex aũt temptat hec adequare in=
q̃tũ scz subtrahit aliq̃d vulnerãti vel oc=
cidit ꝯ suã volũtatẽ et exhibet ĩ cõmodũ
vel hõrẽ vulnerati vel occisi: ⁊ inde ẽ ꝙ
qñ hoĩes dubitãt refugiũt ad iudicẽ tan=
q̃ ad q̃ddã iustũ aĩatũ. ¶ Circa qđ notã

dum ꝙ iudex dicitur iustum animatum
qꝛ eius mens totaliter a iusticia posside-
ri: debetq̄ hr̄e iura in anima sua scp̄ta.
Vñ iudex dꝛ quasi ius dicens qḋ est ei⁹
actus sicut et iudiciū qḋ ſm primam no
mis impositionē imꝑtat dīonem seu de-
terminatōem iusti siue iuris. Unde iudi
cium idem est quod iuris d°. extra d ver
boꝝ sig. c. forus. ⁊ sic iudicium ē act⁹ iu-
dicis vt sententiā ꝓnunciātis ſm reglās
iuris ⁊ est actus prudentie vt regulātis
eius intellectū ⁊ actus iusticie vt inclinā
tis et disponētis iudicis affectū ad recte
iudicādū seu ad eligendū id qḋ recta rō
dictat et determinat: de quo dicit ps: q̄-
adusq̄ iusticia cōuertat̄ in iu. Licet aūt
nomen iudicij sit p̄mo impositum ad si-
gnificandū rectā determinatōem iustoꝝ
vt dcm̄ ē: Ampliatū tm̄ ē ad significādū
rectā determiātōem in quibuscūq̄ reb⁹
tam in speculatiuis q̄ꝫ in practicis. Licꝫ
etiā actus iusticie ꝑtineat ad quēlibꝫ iu
stū qꝛ tm̄ iusticia p̄ncipaliori mō ē in iudi
ce q̄ꝫ in subdito ideo determinare vel dif
finire q̄d iustū ē ad illū ꝑtinet principali
ori mō. Vñ et sua dīo ē auctas qḋ nō eēt
dīo ꝓlata ex ore subditi. Nō oꝑtet autē
ꝙ quicūq̄ actus iusticie sit cuiuscūq̄ iu-
sti ē tm̄ vnus actus iusticie q̄ cuilibꝫ iusto
cōuenit. s. velle seruare rectitudinē debi
tam ī oꝑatōibus exteriorib⁹ q̄ sūt ad al-
terū. Vñ ambro. in p̄mo de of. Iusticia ē
q̄ vnicuiq̄ qḋ suum ē tribuit alienū non
vendicat: vtilitatē ꝓpriā negligit vt cō-
munē vtilitatē custodiat. ¶ Alteri⁹ agit
Aristo. de cōtrapasso seu pena talionis.
Circa qḋ fuit opinio pitagoricoꝝ dicēti-
um ꝯpassuꝫ ꝙ scꝫ dicit equalē recompē
sationē passiōis ad actōem precedentem
esse vl'r iustū. Dicebāt enī ꝙ vnicuiq̄ sit
iusta punitio si patiat̄ ea q̄ ipe fecit alte-
ri. Hanc opinionē improbat aristo: Li-
cet enī ꝯ passū aliqñ sit iustū tm̄ nō sꝑ vel
vl'r. In distributiua enī iusticia locū nō
hꝫ in q̄ attendit̄ eq̄litas ſm ꝓportōnem
rerū ad ꝑsonas vt dcm̄ ē: nō aūt ſm pro-
portionē rei ad rē vel passionis ad passi-
onē: vnde dr̄ cōtrapassū. Nō etiā sꝑ req̄
rit̄ vel sufficit ad equalitatē iusticie com
mutatiue. Nō enī sꝑ est recta vindicta
vt sꝑ aliq̄s patiat̄ qḋ fecit: qꝛ tal' vindcā
q̄nq̄ a vera iusticia declinaret. Nā si ali
quis in principatu ꝯstitut⁹ ꝑcusserit ali-
quā ꝑsonā p̄uatā nō req̄rit vera iusticia
ꝙ p̄nceps repcutiat̄. E cōtra vo si aliq̄s
ꝑcusserit principē oꝑtet nō solū ꝙ tl'r re
ꝑcutiat̄ sꝫ etiā graui⁹ puniat̄. Cui⁹ ratō
est qꝛ cū p̄nceps sit ꝑsona publica is qui
principē ꝑcutit quodāmō totā rempub-
licā offendit: et ideo ē graui⁹ puniendus
tanq̄ꝫ cōmittēs crimē lesemaiestatis. Il-
la aūt lex Exo. xxj. oclm ꝓ oculo redden
dū intelligit̄ in ꝑsonis eiusdē dignitat̄.
Itē si aliq̄s inuolūtarie sociū vulneraret
alter vo volūtari⁹ ⁊ cū deliberatiōe non
oꝑtet ꝙ de iure isti duo equaliter puniā
tur sic ꝙ q̄sq̄ patiat̄ in se qḋ fecerit alte-
ri: qꝛ multū differt oꝑari bona vel mala
volūtarie vel inuolūtarie. ¶ Sed cōtra
predicta posset dubitari qꝛ aristo. in pre
cedeñ. dicit ꝙ iniusticia cōmutatiua nō
attēdit̄ drñtia ꝑsonaꝝ sicut in distributi
ua sꝫ solū drñia nocumēti: hic aūt dic̄ op
positū: qꝛ plus punit̄ q̄ ꝑcussit p̄ncipem
q̄ꝫ q̄ ꝑcussit ꝑsonā p̄uatā. Ad hoc respō-
detur dupliciter: vno mō ꝙ cōditio ꝑsone
in iusticia distributiua attēdit̄ ſm se: in
cōmutatiua vo nō ſm se sed ſm hoc ꝙ
ꝑ hm̄i diuersificatur res: qꝛ in actiōibus
et passionibus cōditio ꝑsone facit ad q̄n
titatē rei. maior enī est iniuria si ꝑcutiat̄
p̄nceps q̄ꝫ si ꝑcutiat̄ priuata ꝑsona. Alio
mō rñdet̄ ꝙ ī iusticia cōmutatiua possu-
mus cōsiderare satisfactionem damni vl'
punitionem delicti. drñt nanq̄ hec adin
uicem. Verbi gratia si q̄s fureret̄ calicem
consecratum de ecclesia consecrata et al
ter inueniat a casu tm̄ de argento ad va-
lorem calicis quod mercatori transeunti
ceciderat: ambo debent cogi ad equalem
satisfactionem et restitutionem sed non
ad equalem punitionem. Phs aūt exclu
dit ꝑsonarum drñtiam in satisfactione ⁊
breuiter in omni actione partis ad partē
⁊ includit in punitione seu in habitudīe
partis ad iudicem. ¶ Cōsequēter oñdit

aristo. cōtrapassū esse iustū in cōmutationib⁹ voluntarijs. Unde ē ciuitatū ꝛ ciuiū in ipis habitātiū cōmanentia ex mutua ipsoꝝ cōmūitate in hoc scȝ ꝙ ē contrafacere ꝓportionaʳ puta beneficiāti beneficiū proportionabiliter rependendo. In quoꝝ etiā cōmutatōibus ē attendenda hinc inde equalitas nō ꝺm quantitatem molˀ sed ꝺm quantitatem valoris: vt patet in cōmutatōne edificatoris domū cōmutantꝭ cum sotularibus coriarij. Et qꝛ raro fit inmediata cōmutatio intˀ rem et rem: qꝛ homies non semꝑ indigēt rebus adinuicē quas hȝ: vt is qui superhabūdat vino ꝓ tūc nō indiget frumēto qd habet ille qui indiget vino. Una etiam res aliam excedit in valore: ideo vt ꝺm q̄ndam ꝓpositā cōmensuratōem adeq̄t passio actioni ī cōmutatōibus inuentum est nūmisma vel denarius ꝑ que mensurantur precia taliū rerū. verbi gratia: cōsiderat domificator quot nūmismata valet dom⁹ et coriari⁹ q̄t nūmismā valȝ vnū par sotulariū: quibus cōsideratis coriarius dat domificatori tot calciamēta quot ꝺm iusticiā et equalitatē valet domus. ¶ Nummisma aūt ē mēsura ꝑ legem ab hominibus constituta. Unde dicitˀ a nomos quod est lex et mensura quasi legis mensura: et sic nūmisma ē mēsura legalˀ. Est etiā alia mēsura naturalis scȝ humana indigentia q̄ dꝛ naturalis non qꝛ res apprecietˀ ꝺm dignitatеȝ nature sue: sed ꝺm ꝙ referēs ad humanam indigētiam vel humanū vsum: qꝛ scȝ hō naturaliter indiget talib⁹ rebus. Unde vna musca inquātū aīal in ordīe nature melior ē toto auro mōi: sed in ordīe necessitatis humane ē ecōuerso. et ꝓpˀ hoc in reb⁹ precia imponūtur ꝺm ꝙ eis hoīes indigēt ad vsum. ¶ Ex predictis infert aris. q̄uo iusticia sit medius habitus dicens ꝙ manifestum est ex ꝑcedentibus ꝙ actus iusticie est mediū interˀ iustū facere et iniustȝ pati quoꝝ alterū scȝ iniustū facere ē pl⁹ hr̄e de bōis puta ꝺ pecūijs lˀ hōrib⁹ ꝛ min⁹ ꝺ malˀ: scȝ laborib⁹ et expensis q̄ꝫ sit debitum. Et alteꝝ scȝ iniustū pati est minus habere de bonis et plus habere de malis cū scȝ aliquis priuatur eo qꝺ sibi debetur. Et quia habitus cognoscitˀ ꝑ actus infert vlterius ꝙ iusticia est medietas quedā siue habitus electiuus in mediāte consistens: ꝛ in hoc cōuenit cuȝ alijs virtutibus moralibus. Dicit tamē ꝙ hoc non ē ꝺm eundē modū cū alijs v̄tutibus quia scȝ quelibet alia v̄tus est mediū duarū maliciarū sicut liberalitas inter ꝓdigalitatem et auariciā. Justicia aūt nō est medium inter duas malicias: sed dicitur esse medietas qꝛ est mediū in quantū scȝ ꝓducit actū q̄ est medius intˀ iustū facere et iniustū pati ꝛ hoc faciēdo equalitatē qꝺ est medium inter plus et minus dando sibi et ꝓximo de vtili ꝛ nocīo equaliter ꝺm proportionabilitatē. et sic iusticia non ast mediuȝ inter duas malicias sed inter duas iustificatōnes quarum vna ē malicia scȝ iniustū facere: alia v̄o nō sed potius pena scȝ iniustū pati.

Portet autē. Ca. IIII.

In precedētib⁹ determīauit aris. de medio iusticie: hic cōsequentˀ determinat de eius obiecto scȝ de iusto politico qꝺ est ius seruādi debitū ordinē inter ciues liberos et equales sub eadeȝ ꝑtāte cōstitutos. Unde ꝺm aristo. consistit in quadā cōmunicatōe q̄ ordinatˀ ad hoc ꝙ sit per se sufficientia eoꝝ q̄ ad vitam humanā ꝑtinēt: ꝛ talis ē cōmunitas ciuitatis in qua dn̄t oīa inueniri q̄ sufficiūt humane vite: Licet aūt cōitas yconomica ordinetˀ ad humanc vite conseruatōem nō tamē ad hunc effectū q̄ est ꝑ se sufficiētia vite: qꝛ q̄uis vna dom⁹ posset aliqualiter sustentare humanā vitaȝ nō tamē sufficientē vitā qualē decet homines recte viuētes. Consistit nanqꝫ in hoīb⁹ liberis et equalibus personis In liberis quidē qꝛ dn̄oꝝ ad seruos nō est iustū politicū sed dn̄atiūm. In personis vero eq̄libus nō quidē in diuitijs nec in alijs conditionibus ad libertateȝ ciuilē accessorijs sed equalibus in libertate q̄rū vna alteri nō subditur sicut filius prī: vel vxor viro: inter quos ē iustū paternū aut vxoricium. Q̄ autē pollitticū iustum

sit in liberis et equalibus ꝓbat Aristo.
q² tale iustum erit in illis ad quos lex da
tur cum lex ad illos se extendat in quib⁹
potest esse iusticia ⁊ iniusticia: lex aūt nō
datur principaliter ꝓ seruis qui cohibē
tur a dn̄is neq̄ pro filijs qui cohibentur
a parentibus sed ꝓ liberis et equalibus
ergo in talibus est proprie iustum politi
cum. ¶ Xo iustū politicū non sit prope
dictum ad seruum vel patris ad filium:
aut viri ad vxorem ꝓbatur q² iusticia ē
virtus ad alterum: et iniusticia est mali
cia ad alterū et nō ad aliquid ip̄ius sed
seruus est aliquid dn̄i q² eius possessio ⁊
vxor ē aliquid viri cū non habeat pote=
statē corporis sed vir: ⁊ filius quousq̄ fu
erit magnus ⁊ separatus a patre p᷑ man
cipationem est quasi quedam res patris
ergo ip̄oꝝ adinuicem non est proprie iu
sticia sed large vel similitudinarie.
¶ Diuidit consequēter Aristo. iustū si=
ue ius politicū in naturale legale ⁊ posi=
tiuū. Ubi Notandū q̄ ius politicum vł
ciuile pōt sumi dupliciter: Uno mō qd̄
est a secularibus hominibus constitutū:
vt a ciuitate vel principe ciuitatis: et sic
non sumitur hic sed est p̄s iuris legalis
distincta contra ius canonicū: vt videbi
tur in sequētibus. Alio mō sumitur pro
iure quo vtuntur homīes in ciuitatibus
⁊ sic sumitur in ꝓposito: vtūtur enī ciues
eo iusto qd̄ nāl'r mēti humāe īdidit: ⁊ eo
qd̄ est positū lege. ¶ Declarat ꝗ Ar̄ q̄d
est ius nāle dicens. q̄ nāle ē illd̄ q̄ vbi=
q̄ habet eandē vim potentiā seu virtu=
tem: ⁊ non cōsistit in videri et nō videri:
id ē nō oritur ex aliqua opiniōe huma=
na sed ex natura. Unde notandū q̄ tale
ius habet vim ante omnē legē positiuā
⁊ ante omnē consuetudinem introductā
Habet enī vim ex naturali iudicio rati=
onis. Sicut nanq̄ in speculatiuis sunt
quedā principia naturaliter cognita ex
quibus varie inferūtur conclusiones: vt
omne totum est maius sua parte: Sic in
operatiuis vt deum non esse odiendum
sed super om̄ia diligendum: proximo nō
esse iniuste nocendū: ⁊ sic de alijs. Und̄

apl'us: Cum gentes que legem non ha=
bent naturaliter que legis sūt faciūt. hu
iusmodi legem non habentes ipsi sibi
sunt lex hn̄tes opus legis scriptū in cor
dibus suis. ¶ Jus legale seu positiuum
est quod accipit vim ex lege posita: et ta
le nō est idem aput om̄es sicut nec men=
sura vini. ¶ Circa qd̄ notādū q̄ ius le=
gale potest diuidi ꝯm diūsionem conden=
tium leges. Lex aūt conditur a deo ⁊ ab
homīe: lex dei facit ius diuinū ⁊ lex ho=
minis ius humanum. Continet autem
ius diuinū tria genera preceptoꝝ scʒ mo
ralia: iudicialia et ceremonialia. ¶ Ubi
Notandum q̄ mos aliquādo sumit̄ pro
consuetudine aliquādo pro naturali in=
clinatione: Moralia igitur ad que ē ali=
qua inclinatio naturalis spectāt ad ius
naturale q² multū sūt conformia recto di
ctamini rationis. Sufficiēter aūt ius na
ture explicitum est in decem precepti͛ de
calogi propter obnubilationem intelle=
ctus humani: vt patet Exo. xx. ad q̄ om
nia precepta moralia reduci possunt.
Precepta iudicialia sunt que ad decisi=
onē causarū ⁊ ad iusticiā inter homines
conseruādam sunt instituta. Precepta
vero cerimonialia sunt illa per que det̄=
minantur ea que spectant ad cultum di=
uinum vt sūt sacrificia et oblatōnes ⁊ fu
erunt instituta in figuram futuroꝝum.
¶ Jus humanum diuiditur in canonicū
⁊ ciuile: ius canonicū est ius ecclesiasti=
cum quod scʒ fuit a sanctis patribus in=
stitutum. Unde dicitur a canon quod ē
regula: q² in eo cōtinētur regl'e scōꝝ pa=
trum: et diuidilur in decretum ⁊ decre=
tales. Decretum vero diuidit̄ in tres p̄=
tes. Prima vocant̄ distinctiones que ē
distincta per particulas centum et vnā
quarū quelibet vocat̄ distinctō: ⁊ habet
q̄libet distinctō capl'a ⁊ plures. ꝟ. Quā=
do igit̄ allegat̄ aliq̄d de illa p̄ma parte
debēt allegari distinctiones. Alia pars
dicitur cause eo q̄ est distincta in causas
.36. quarum quelibet plures questiones
habet. Habet autem .33. cā questiones
quinq̄ quarū tercia qtō hʒ .7. distīctōes

in quibus tractatur de penitentia. Und
illa questio tertia intitulaꝛ de penitẽtia
Qñ ergo vis allegarẽ q̃ttã cause ⁊ quot-
tam questionis tacere debes cãm vocã-
do questionẽ sic de pe. di: ⁊ subintelligi-
tur cã q̃tõe. v. tali caplo. vel .§. Quan-
do vero aliq̃d allegaꝛ aliud de illa q̃tõe
q̃ intitulatur de penitẽtia debet nomĩa-
ri distinctio cum sua quotta dicẽdo sic:
de peni. dis. j. c. tali vl .§. Tertia vo ps
huius libri intitulaꝛ de cõsecratõe: ⁊ ha
bet quinq̃ distinctões. vnde qñ aliquid
allegaꝛ de hac ꝑte debet nomĩari distin
ctio cũ sua quotta dicendo sic: de consec
tione dist. tali. c. vl .§. ¶ Decretales autẽ
diuiduntur in q̃nq̃ libros quilibet autem
liber habet plures rubricas siue titulos
in quibus premittitur materia de q̃ tra-
ctaꝛ in caplis subsequẽtibus. Qñ ergo
allegabis aliquid de decretalibus non
allegab libꝝ sed titulũ ⁊ caplm. et si sint
in caplo plures .§. allegabis caplm et
sic: extra de cõsuetu. ca. tali. ¶ Post cõ-
pilationem aũt quinq̃ libroꝝ p̃dictoꝝ
elapsis multis ãnis cõpilati sũt alij duo
libri scz sextꝰ et septimꝰ ĩ q̃bꝰ q̃dã plura
de eisdẽ materijs ⁊ sub eisdẽ rubricis cũ
quinq̃ libris p̃cedentibus apponũtur.
¶ Jus vo ciuile diuiditur in q̃ttuor ꝑ-
tes: scz Codicem: Digestũ: Auctenticũ:
et institutũ: de quibus supsedeo. ¶ Cir
ca tamẽ decẽ p̃cepta decalogi ius natu-
rale explicantia aliqualr ẽ insistendum.
Versus. Unum crede deũ. ⁊c̃. Quoꝝ
tria prima ad honorẽ dei et dilectionem
ordinanꝛ. Alia septem ad dilectionẽ ꝓ-
ximi ordinanꝛ et ꝑtinẽt ad secũdã tablaꝫ

Primũ Non habebis deos alienos: in quo inhibeꝛ omnis ydolatria ꝑ quã honor soli deo debitus exhibetur creature: et sic in hoc precepto ꝓhibenꝛ ꝓphane pactões demonũ siue sint ad ludificatõem sensuũ vt faciũt histriões seu ad inuestigatõem futuroꝝ seu occultoꝝ vt faciunt diuini aut quouis alio modo. Solus aũt deus qui est summũ bonuꝫ ⁊ omnium rerum principiũ humaniq̃ ge-
neris reparator est toto corde colendus: ⁊ super omnia diligendus: ad ip̃mq̃ est in necessitatibus recurrendum: non ad diuinos aut sortilegos sibi falso nomen dei vsurpantes.

Secũdũ preceptũ Nõ assumes nomen dei tui inuanũ. Circa quod notandũ s̃m Scotũ in 3° sen. q̃ nomẽ di inuane assumiꝛ cũ q̃s iurat ñ solũ inutilr sed etiã irreuerẽter adducẽdo scz deum in testimonium falsitatis seu mendacij ĩ quo fit deo irreuerẽtia. talis nanq̃ dat ĩ-telligere vel q̃ ds veritatẽ nõ cognoscit vel q̃ veritatẽ testificari nolit. et ideo sic ex deliberatõe ꝑiurãs mortaliter peccat Si aũt quis indeliberate ꝑiurat quotiẽs cunq̃ periurat non peccat mortalit sꝫ bene venialiter: puta cum q̃s non aduertit se iurare vel falsum esse quod iurat.

¶ Notandũ q̃ due sunt species iuramẽti scz assertorium et ꝓmissoriũ. iuramẽtum assertorium est quãdo iuratur aliq̃d de presenti vel de preterito sicut esse vel ñ esse sic fuisse vel non fuisse. Promissorium vero est cum quis iurat se aliq̃d daturum vel facturum: aut non daturũ vel facturum. ¶ Notandum etiã ad hoc q̃ iuramentum sit licitum requirũtur tres cõditiones que ponuntur Hieremie q̃rto. Jurabis in veritate iusticia ⁊ iudicio. Prima veritatis que debet esse in consciẽtia iurãtis vt ita esse credat sicut iurat vt in iuramẽto assertorio et ita facere proponat vt in iuramento promissorio. vnde iurans aliquid cuius oppositũ magis credit seu q̃d est sibi dubiũ mortalit peccat s̃m Scotum: Si autẽ queratur ĩ iuramẽto assertorio Utrũ periurans necessitate compulsus pro vita fama vel rebus seruandis peccet mortaliter? Dicũt cõmuniter doctores q̃ sic licet enim taꝛ excusetur in tanto quia metus attenuat culpam non tamen a toto. quia volũtas cogi nõ potest: extra de his que vi. c. sacrum. Unde potius debet aliq̃s omnia mala tollerare q̃ falsũ iurare: nec etiã excusaꝛ a mortali pctõ q̃ iocose ꝑiurat: q: ñ

vitat diuinam irreuerentiam secundum Tho. i. se. se. In iuramento autem promissorio sciendum quod non excusatur a mortali iuramentum non complens etiam coactus iurans: et hoc si iuramentum fuerit respectu rei licite. Excipiuntur tamen alibi casus ut in matrimonio ubi datio debet esse libera propter rationem dationis et indissolubilitatem: his autem qui dolose iurat sic videlicet quod per illa verba obligare se non intendit licet in foro dei qui iudicat secundum secreta conscientie non obligetur secundum bonaventuram et sco. quia se noluit obligare cum verba secundum greg. deseruiant intentioni et deus talia verba iudicat qualia ex intimis proferuntur. Tamen quia dolose iurat et nomen dei inuanum assumpsit statim in ipso actu piurium commisit. Unde ex illo iuramento iudicatur dignus apud deum pena eterna et sanum consilium quod iuramentum in quo proximum decipere intendebat impleat. Secunda conditio iuramenti est iustitia que debet esse ex parte eius quod iurat ut videlicet sit licitum: unde qui scienter iurat quod est manifeste illicitum et contra diuinum preceptum mortaliter peccat iurando et iterum iuramentum seruando. ¶ Ad cuius planiorem euidentiam sciendum secundum Rich. quod nullum iuramentum derogans caritati obligat iurantem ad seruandum id quod iurat et quia omnia precepta et consilia diuina ordinantur ad caritatem quia teste apostolo finis precepti est caritas nullum iuramentum est obligatorium quod derogat alicui precepto diuino vel consilio: quia etiam quodlibet peccatum mortale derogat precepto diuino quia est contra aliquod preceptum diuinum et etiam peccatum veniale inquantum est dispositio ad mortale ideo nullum iuramentum de faciendo aliquod peccatum mortale vel veniale est obligatorium. Quia etiam diuina consilia sunt de bonis opibus superogationis et perfectionis: Ideo nullum iuramentum de non faciendo aliquod bonum opus superogationis vel de faciendo contrarium bonis opibus superogationis obligat: nec etiam iuramentum de non faciendo ea que melius est facere quam non facere vel econtra: ideo iurans quod non teneat aliquem in suo seruitio quam alias melius esset tenere quam non tenere: vel quod non loquatur cum proximo cum quo alias melius esset loqui quam non loqui: vel quod non faciat sibi subuentionem vel consolationem temporalem vel spiritualem quam alias melius esset facere quam non facere: vel quod non visitabit eum in domo sua quam alias melius esset visitare quam non visitare et sic de similibus non obligatur ad seruandum quod iurat. De omnibus enim talibus intelligitur illud quod habetur. xxij. q. iiij. In malis promissis rescinde fidem: et in turpi voto muta decretum: quod incaute vouisti non facias. Et eadem. q. xij. Si aliquid forte incautius nos iurasse contingeret quod seruatum vergat in peiorem partem exitum illud salubri consilio mutandum nouerimus propter tamen reuerentiam diuini nominis inuocati et ad punitionem temeritatis sic iurantium et propter reuerentiam eorum qui presunt non est contra quelibet talia iuramenta propria auctoritate veniendum: sed est ad superiorem recurrendum quam maxime ubi dubitatur utrum iuramentum obseruatum vergat in peiorem exitum. Tertia conditio est quod iudicium ad recte namque iurandum exigitur iudicium discretionis ne scilicet fiat iuramentum sine causa rationali ut veritate confirmanda seu testificanda. Unde licet secundum tho. in tertio sententiarum et bonauenturam in expositione littere veniale sit iurare communi sermone aliquod licitum sine causa: puta per deum cras ibo ad ecclesiam vel comedam carnes. xxv. dis. §. criminis. A talibus tamen est abstinendum quia frequentia iurandi est periculosa: ex ipsa quippe sepe labimur in piurium ecclesiastici. xxiij. iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in ea et ideo consulit deus ut sermo noster sit est et non.

Tertium memento ut di. &c.

¶ Notandum quod hoc preceptum partim est morale partim ceremoniale Morale quidem quia homini precipitur ut deputet aliquod tempus vite sue ad vacandum diuinis obsequiis hoc enim dictat ratio naturalis. Est autem ceremoniale quantum ad determinationem temporis scilicet diei septime in qua deus requieuit nouas species facere cessauit: per quod allegorice designa

tur christi quies ĩ sepulchro q̃ fuit septi
ma dies. Quia igit̃ obseruatio sabbati
erat figura aduenient̃e v̾itate debuit ces
sare. Et etiã ꝓpter exclusionẽ erroris ne
sc3 forsan aliq̃s crederet ꝙ adhuc obli=
gatio ad ceremonias veteris legis ma=
neret. Notãdũ tñ si aliq̃s ob reuerẽtiam
dei ⁊ v̾ginis gloriose ĩ die sabbati ces=
set ab opib⁹ manualib⁹ vacãdo spũali=
bus nõ peccãt ĩmo meret̃. Vñ ẜm Ro=
doñ. glosatorẽ Ray. votũ de feriãdo in
sabbato nõ ẽ simpliciter irritãdũ vel ne=
cessario cõmutãdũ nisi vouẽs suspectus
sit ꝙ iudaizare velit. Sic d3 intelligi il=
lud de cõsecra. dis. iij. ꝑuenit: vbi ꝑuer
si esse asserunt̃ ꝓhibentes in die sabbati
manualit̃ laborare sicut añxp̃i putato=
res pplm xp̃m iudaizare cogẽtes. Qđ ẽ
ĩtelligẽ dũ de his q̃ die sabbati opari ꝓ
hibẽt ꝑ h° ĩnuere conãtes xp̃ianos ad
ceremonias iudeoꝝ obligari vt pt3 sati
ex lr̃a. Fuit aũt obseruatio sabbati in p̃=
mã diẽ septiã ne cõmutata: tũ ꝓpter me
moriã creationis mũdi: q2 illa die crea=
uit de⁹ celũ ⁊ terrã. Tũ ꝓpter reuerẽtiã
resurrectiõis xp̃i. In illa eñ die xp̃us re
surrexit ⁊ ob hoc vocata ẽ dies illa dies
dñica ꝓpter resurrectiõis dñi memoriã
Est igit̃ die dñica ac ceteris dieb⁹ festi=
uis ꝑ eccl'iam institutis cessandu3 ab oĩ
ope seruili. Neemie. 25. Omne op⁹ ser=
uile nõ facietis in eo. ¶ Circa qđ notan
dũ ꝙ op⁹ seruile ad p̃ns sumit̃ dupliciẗ
Uno° ꝓ corꝑali ope Cũ eñ corp⁹ debe
at seruiliter subdi ⁊ aĩa desuꝑ sedere si=
cut libera iõ oꝑa corꝑalia p̃nt dici opera
s̾uilia: Alio° op⁹ seruile sumit̃ ꝓ pctõ
mortali iuxta Joh. ij. q̃ facit pctm̃, seru⁹
est peccati. De p̾io oꝑe sciẽdũ ꝙ dieb⁹
festiuis vacãdũ est ab omni oꝑe corꝑali
ordinato sicut ad ꝓximũ ⁊ ꝓpriũ finẽ ad
tꝑale bonũ ꝓprij corporis vt a mechani
cis agriculturis ⁊ hmõi. q2 vero op⁹ qđ
est materialiter seruile si ordinet̃ vt ad fi
nẽ ꝓximũ ad bonũ aĩe spirituale magis
est bonũ liberale q̄ꝫ seruile. Ideo ĩ hmõi
dieb⁹ scolares lectiones suas ⁊ sermões
possunt scribere ẜm Rich. ⁊ Rodo. q2
talia oꝑa quãtũ ad suũ finẽ ꝓximũ sunt
liberalia nõ l3 tñ aliq̃d grãde de quat̃=
no ĩquat̃nũ trãscribere vt ait Ro. puta
in scriptura maiorẽ ꝑtẽ diei ĩmorando.
ẜm etiã Tho. op⁹ corꝑale ꝑtinens siue
ad salutẽ corꝑis ꝓprij vel ꝓximi siue ad
vitandũ dãpnũ ĩminẽs exterioris rei nõ
est ꝯ obseruãtiã diei sabbati. Unde die=
bus festiuis licite possũt fieri ea q̃ neces=
sitas vrget vel pietas suadet. Extra đ fe
rijs. cũ quest⁹. suadet t pietas necessita
tib⁹ paupeꝝ subuenire. Vñ ẜm Ro. ĩ fe
stis laborari põt ad opus pauperũ puta
agros coꝝ arãdo vel alio° disponẽdo ⁊
ꝓpter hoc nõ omittat̃ audiri missa. pos=
sunt etiam sibi oꝑari q̃ necessitas vrget.
vnde Ro. Si iacẽtib⁹ segetib⁹ ĩ agris
ac fenis in pratis tẽpestas ĩmineat aut
pluuia q̃ multũ corrũperet talia a solo se
ꝑata dñi illaꝝ possũt ĩdẽpnitati sue p̃ca
uere. Carnifices etiã ⁊ pistores q̃ in fe=
stis p̃parãt ea q̃ vendere debẽt in crasti
no ĩ mercato vel in stationib⁹ suis ⁊ cete
ri q̃ p̃parãt victualia in festis si nõ pote=
rũt in die p̃cedẽti cõmode p̃ꝑare aut p̃=
parata sine ꝑiculo reseruare mortaliter
nõ peccãt. Nõ est etiã dicẽdũ ꝙ ꝓpter
op⁹ hoc mortaliter peccent. Per hmõi
etiã necessitatẽ sũt excusabiles vectores
mertiũ ⁊ vinoꝝ ad nũdinas ⁊ ad loca re
mota cũ sine graui incõmodo nõ possẽt
in festis vacare abeundo ⁊ quadrigãdo
Sed nunquid mortaliter peccant q̃ ad
mercata vadunt in dominica ⁊ in alijs
festis ⁊ q̄ꝫ maxime in precipuis fiũt. Re
spõsio est Rodoñ. ꝙ si aliquis hoc faci=
at aliquando pro sua necessitate nõ pec=
cat mortaliter. Si autem hoc faciat ex
improba cupiditate lucrandi vt faciunt
aliqui mercatores qui ꝓpter frequẽta=
ta mercata et nundinas vix aut nunq̄ꝫ
eccclesias intrant mortaliter peccant.
Mercata autẽ que fiunt đ vectualibus
cõpetentib⁹ ipsis festis non sunt illicita
aut facile ꝓhibenda dũ tamẽ ꝓpter hoc
nõ dimittunt audire diuina officia.
¶ Quid de barbi munitoribus aut ve=
ctorib⁹ peregrinoꝝ ĩ suis vehiculis seu

iumentis aut de ferratorib⁹ equorū: Respondet Ro. ꝙ credit eos excusari posse si hec faciant principaliter ꝓpter necessitates eoꝝ quibus operationes hmōi faciunt. illi autē qui faciunt in hmōi festis barbā sibi radi ꝛ equos ferrari sunt excusabiles si sup his nō potuerūt ante sibi cōmode ꝓuideri. Viatores vero vel cursores nō audet Ro. cōdemnare cum etiā in lege mosaica in qua festa cū maiori districtiōe obseruabāt liceret ꝑ mille passus itinerare qḋ dicit iter sabbati: actuū primo. ¶ De scḋo respondet ꝛ qꝛ magis impedit homo a diuis ꝑ op⁹ peccati ꝙ ꝑ opus corporale ideo plus peccat. Augusti. melius faceret iudeus in agro suo ꝛc. In diebus igit festiuis non debet homo cōcupiscentie vel otio vacare nec tempus irrecuperabile amittere sed a peccatis abstinere ꝛ sacris opibus intendere vtpote diuine laudi elemosinarū largitioni peccatorū purgationi ꝛ sacre meditationi

Quartū: patrē ꝛ matrē ꝛc.
¶ Pater potest dupliciter sumi hic scꝫ ꝑ carnali qui est principium in esse nature ꝛ ꝑ spirituali qui est principium in esse gratie: ꝛ vterqꝫ hoc ṕcepto honorari iubet. Honor aūt ₛm Hiero. ī scriptura nō tā in salutationib⁹ ꝛ verbis ꝙ ī collationib⁹ munerū sentitur. Patri ḡ carnali exhibenda est reuerentia ab eius offensa ṕcauendo ei assurgendo obediēdo eum in necessarijs sustentādo. Sic ꝛ spiritualis est reuerendus ꝛ sibi de necessarijs ꝓuidendum Math. x. Dignus est mercenarius mercede sua ꝛc.

Quintum. ¶ Explicite prohibetur omnis occisio implicite vero omnis inuidia ꝛ ira ʒ. i. ij. li. de inuidia: in quarto de ira. nō ꝓhibet iusta sed iniusta scꝫ cū deest iusta causa iust⁹ ordo aut iustus anim⁹. Deest iusta causa cum aliquis sine merito occidit. Ordo cum occidit ille qui non est legis minister. Deest iustus animus cum iudex occidit libidīe vīdicte nō amore iusticie

Sextum. ¶ Augustinus: non soluꝫ inhibet adulterium sꝫ generaliter illorum membrorum omnis illegittimus vsus et gula implicite que est dispositio ad luxuriam: de quibus in tertio libro.

Septimum. ¶ Non tantuꝫ furtum ꝓprie sumptum sꝫ etiam communiter sumptum qḋ est omnis vsurpatio illicita rei aliene ₛm August. siue ꝑ vsurā rapinā siue fraudem.

Octauum. ¶ Inhibetur omne mēdacium perniciosum: supra de veritate.

Nono et decimo. Prohibentur luxuria ꝛ auaricia quo ad affectum/in nono ꝓhibetur cōsensus rationis ī carnale opus: de luxuria in fine tertij libri/in decimo ꝓhibetur voluntas deliberata in iuste accipiēdi ꝛ detinendi: alienum de auaricia in principio quarti.

/Ca. v/

Iustorum autem.
¶ Hic agit de modo agendi iustum ꝛ iniustum. Circa quod ṗmittit quomodo differunt iniustificatio ꝛ iniustum dicens ꝙ iniustum est aliqua res que est contra iusticiā vel naturalem vel legalem sicut furtum/sꝫ quādo aliqs hoc exrceet vel operat puta furandō hec operatio vocat iniustificatio quasi iniusti factio: ꝛ simpliciter iuficatio dicitur quando aliquis operatur iustum. ¶ Deinde dicit ꝙ tunc aliquis est in iustus quando id iniustū quod facit volūtarie facit. Et similiter ille iust⁹ qui voluntarie operatur iustum. Si autem aliquis inuoluntarie operetur nec iustus nec iniustus quo ad hoc dicitur est autem aliquid inuolūtarium ꝑ ignorantiam et per violentiam: vt dicum est supra tertio huius.
¶ His premissis dicit ꝙ aliquis tripliciter facit vel operat iniustū ₛm ꝙ ꝯtingit tripliciter inferri alicui nocumētum Uno mō ex ignorātia iurꝭ vel facti puta

circūstantiarū requisitarū ad opationez de qbus dictū est tertio hui⁹/ vt si aliqs putās pcutere hostē pcutiat patrē ꝛ sic de alijs:ꝛ tale peccatū est dignū venia d quo nota q̄ dicta sūt ibi. Scdo⁹ cōmitti tur peccatū ꝛ fit iniustū ex passione vel ī firmitate seu inclinatione appetit⁹ sensitiui:puta ex subito motu ire. Tertio aliqs opat iniustū ex electione et plena deliberatiōe ꝛ talis dicit peccare ex malicia. Dicit aūt peccatū ex certa malicia ꝑm sco..43.dis.scdi sententiaꝝ: quādo voluntas ex libertate sua absqꝫ errore ī ratione ꝛ absqꝫ passione in appetitu sensitiuo peccat. ibi em̄ est plenissima ratio peccati qꝛ nihil aliud a voluntate allici ens eam ad malū. Unde tale pctm̄ ē ipius voluntatis ꝑm se ex libertate sua nō cōdelectādo appetitui sensitiuo neqꝫ ex errore rationis. Peccatū siquidē ex passione vel in potētia dicit appropriate eē cōtra patrē qꝛ ei attribuit potētia. Peccatū autē ex ignorantia ꝯtra filiū cui appropriat sapientia: Peccatū ex malicia cōtra spiritū sanctū cui appropriat bonitas. Nō dicit aūt peccatū ex malicia ex eo ꝙ voluntas peccās tēdat in malū inquātū malum qꝛ ꝑm Dyoni. de diuinis nominib⁹ nullus opat malū aspiciēs sꝫ qꝛ est in plena malicia inquātū volūtas ex plena libertate sine actione extrinseca elicit malum velle.

De epieykeya Ca. VI

Hic aristo. determinat de iusto epieikeies qđ est ius directiuū iusti legalis. Circa quod notandum ꝙ humani actus de quibus leges dantur in singularibus cōsistunt q̄ sunt contingentia ꝛ infinitis modis variari possunt:ꝛ ideo nō fuit possibile vel leges regulas institui que nullo casu paterent instantiam. Unde legislatores attendentes ea que vt in pluribus accidūt leges statuerunt in quibus nō legis verba tantū sed legislatoris mens est obseruanda ꝛ ideo in aliquo casu pticulariter nō est iustū verba legis obseruare. Est ergo necessaria directio iusti legalis in quibusdā casib⁹ q̄ directio fit p ius epieykes qđ se habet vt spēs respectu iusti generaliter sūpti Omne em̄ ius epieykes est iustū sꝫ nō omne iustū est ius epieykes. Sic epikeya vel equitas est quedā iusticia q̄ est habit⁹ electiu⁹ talis iusti iclinans magis ad pene minoratione ꝙ ad ipsius pene rigorē quā quidē habēs dicit vir epieykes qui ē electiu⁹ ꝛ operatiuus hmōi iusti. verbi gratia in quadam ciuitate statutū fuit sub pene capitis ꝙ pegrini nō ascenderent muros ciuitatis ne scꝫ possint ciuitatis dominiū vsurpare. Hostibus autem irruentibus peregrini ascendūt muros vt defenderent ciuitatē ab hostib⁹ quos tn̄ nō ē dignū capite puniri. Est em̄ hoc cōtra ius naturale ꝙ benefactoribus ꝓ pmio pena reddat. Et iđ ꝑm ius naturale optet dirigere ius legale: quis aūt lex patiat instantiā nihilomin⁹ tn̄ iuste posita est. Et defectus nō est ex pte legis vel legislatoris:sꝫ ex pte materie legis vel ex pte actuū hūanoruꝫ qui infinitis modis variari possint vt dictum est. Sic etiā ī natura de communi lege hoīes nascunt cū quinqꝫ digitis cōtingit tamen quādoqꝫ ꝙ nascunt cū pluribus qñqꝫ paucioris⁹ qđ tamē nō est ex defectu nature vel virtutis naturalis sed ex suphabundantia materie vel defectu. Dicit cōsequenter aris. ꝙ licet hominis ad seipm non sit ꝓprie iusticia qꝛ iusticia disponit ad alterū vt dictū est hominis tamen ad se est iusticia metaphorice vel similitudinarie dicta inquātum diuersitas potentiarum anime assimulatur diuersitati psonarum quarum vna alteri dominatur sicut ratio dominat appetitui sensitiuo.

Explicit quintus liber ethicorum.

Incipit liber sextus

Via ꝓo extitim⁹

¶ In ꝓcedētibus libris
q egit aris. de virtutib⁹ ꝑ-
ficiētibus affectū: hic cō
sequēter agit de virtuti-
b⁹ ꝑficiētib⁹ intellectū dicēs ꝙ cū in ꝓce
dentib⁹ dictū fuit virtutes morales cōsi
stere in medio ſm ꝙ recta rō determinat
ideo videndū est de virtutib⁹ ip̄am rōnē
ꝑficientib⁹. ¶ Diuidit aūt aris. ptē ani-
me rōnē habentē in duo scientificū qḋ ē
circa necessaria ⁊ rōcinatiuū seu cōsiliati
uū qḋ est circa cōtingētia ḋ quib⁹ est cō
siliū. Q aūt hee ꝑtes aīe sint distincte ꝓ
bat q: necessariū ⁊ cōtingēs sunt altera
genere: ergo erit distinctio ꝑtiū aīe hui⁹ ob
iecta distincta respicientiū. ¶ Circa qḋ
notandū ꝙ sciētificū ⁊ rōnatiuū dicunt
due ꝑticule aīe non ꝙ sint due potentie
aīe ex natura rei distincte: sꝫ q: sunt vna
potētia ſm diuersa officia ꝑtita: que po
test etiā dici due ꝑtes ꝓpter aptitudinē
quā habet ad recipiēdū distinctos habi
t⁹ gñe drñtes cuiusmodi sūt habit⁹ spe
culatiu⁹ ⁊ habit⁹ practic⁹. Exēplū hui⁹
pōt adduci in distinctiōe aīe ſm portio-
nē superiorē ⁊ inferiorē vbi nō est distin
ctio nisi ſm officia ſm Aug. idem eñ i-
tellectus inquātū versat circa eterna dr
portio superior ⁊ inquātū ꝯsiderat infe
riora dicit portio inferior. Sic etiā eadē
volūtas diligēdo deū ꝑtinet ad superio
rē portionē rōnis ⁊ diligēdo ꝓximū ad
inferiorē. ¶ Et si arguat ꝙ potētie ha-
beant distingui ꝑ obiecta necessariū aūt
⁊ cōtingens sunt obiecta genere distin-
cta. ¶ Rñdeo ꝙ licet hmōi obiecta ꝑti-
alia distinguant ꝯueniūt tñ in vna rōne
obiecti scꝫ in rōne entis qḋ est obiectuꝫ
adequatū potētie intellectiue: nō optet
aūt potētiā distingui ꝓpter distinctionē
ꝑtialē obiectoꝝ sub eodē obiecto adeq̄-
to cōtētoꝝ. ¶ Circa qḋ notandū ꝙ ens
ponit obiectū intellect⁹ nō solū ſm sco.
sꝫ etiā ſm tho. in ꝑma ꝑte. 79. q. ar. 9.
de quo dicit sco. xiiij. q. qḋlibetoꝝ. ꝙ
obiectū primū naturale potest intelligi
dupliciter vno mō ad qḋ potētia natu-
raliter inclinat ⁊ sic ens est obiectū intel
lect⁹ creati ſm suā totā cōitatē ꝓut scꝫ
se extendit ad omne positiuū qḋ non est
nihil siue sit ens reale siue rōnis cū om-
ne tale sit intelligibile. Alio modo acci-
pit obiectū primū naturale qḋ potentia
naturaliter pōt attingere ſm ꝯcursū cā-
rū naturaliū ⁊ hoc est ens limitatū. In-
tellectus eñ noster sepat⁹ a corpe pōt
naturaliter cognoscere omne ens limi-
tatū nō aūt ens illimitatū vt deū sub ꝓ-
pria rōne diuinitatis. Obiectū tñ natura
liter attingibile ⁊ adequatū intellectui
nostro ꝓ statu isto est qdditas rei mate-
rialis vel sensibilis intelligēdo nō solū
de ꝓprio sensibili sed etiā de īcluso eēn
tialiter vel virtualiter in sensibilibus.
¶ Deinde dicit aris. ꝙ inquirēdū est qs
est optim⁹ habit⁹ vtriusqꝫ ꝑtis ꝑfate scꝫ
scientifice ⁊ rōnatiue q: habit⁹ cuiusli-
bet potētie est optima dispositio ad op⁹
ꝓpriū illi⁹: ⁊ q: habit⁹ innotescūt ꝑ act⁹
Primo videndū est qd est opus finale
vtriusqꝫ. ¶ Ad cui⁹ euidētiā ꝑmittit ꝙ
tria sunt in aīa que vident esse principiū
ꝓprie opationis scꝫ sensus intellect⁹ et
appetit⁹. Sensus aūt nullius opis pōt
esse ꝑncipiū eo scꝫ modo vt dñet sue opa
tioni: q: sic bruta haberēt dñiuꝫ sui act⁹
qḋ est manifeste falsum: nō eñ ducūt sꝫ
ducunt impetu passionū appetit⁹ sensi-
tiui. Relinquit ergo ꝙ alia duo sint prin-
cipia actuū humanoꝝ. Intellect⁹ auteꝫ
in iudicādo habet duos act⁹ scꝫ affirma
tionē qua cōsentit vero: ⁊ negationē q̄
dissentit falso quib⁹ correspōdēt ꝓporti
onabiliter duo ī appetitu scꝫ ꝓsecutio q̄
appetitus tendit in bonū que correspō-
det affirmatiōi ⁊ fuga que recedit a ma-
lo que correspondet negationi. Et quā
do illa sic cōcordāt vt qḋ rō vere affir-
mat appetit⁹ recte ꝓsequit et qḋ illa ne
gat ille fugit tūc est electio studiosa ⁊ bo
na: ⁊ sic bonū intellect⁹ practici nō ē ve
rū simpliciter sꝫ verū cōfesse id est cōfor-
miter se habens appetitui recto. Et in-

telligit hic cõformiter actiue ⁊ nõ passiue: q̄ intellectꝰ nõ cõformat appetitui: sed appetitꝰ ad hoc ꝙ sit rectꝰ debet cõformari recto dictamĩ rõnis. Bonũ aũt ⁊ malũ speculatiui intellectꝰ est verũ ⁊ falsum simpliciter. Patȝ itaq ꝙ opꝰ ꝓprium tã intellectꝰ practici q̃ speculatiui ẽ veritas ⁊ ĩ hoc conueniũt. Differũt aũt q̄ ĩtellectus speculatiuꝰ cõsistit ĩ cognitõne veritatis nõ aũt practicus: q̄ noticia practica ẽ directiua actus volũtatis tã eliciti ab ea q̃ etiã ĩpati. vnde practicũ dicit a praxis grecũ qd̓ est opatio latine. ¶ Deinde dicit aris. ꝙ p̃ncipiũ actꝰ ĩpati scȝ a volũtate est electio ipiꝰ volũtatis se determinãtis que q̃dẽ electio est p̃ncipiũ nõ cuiꝰ gratia. i. finale sȝ vnde motus id est p̃ncipiũ effectiuũ. Principiũ aũt electionis est ipa volũtas ⁊ rõ q̃ gratia alicuiꝰ. i. rõ practica que speculatur ꝓpter opari. Intellectꝰ eñ nõ quidẽ speculatiuꝰ sed practicus ⁊ volũtas sunt vnũ principiũ opabiliũ: vt dictũ est ix. metaphẏsice declarãdo quõ potẽtie rõnales sunt ad opposita. Ex hoc infert ꝙ electio nõ est sine intellectu ⁊ appetitu ac habitu morali q̄ bona actio nõ ẽ sine more id est sine habitu morali q̃ requiritur cũ volũtate vt ꝓmpte ⁊ delectabilit̄ eligat id qd̓ recta rõ dictat. ¶ Quia vo habitꝰ practicꝰ diuidit in actiuũ q̃ est directiuꝰ opationũ ĩmanẽtiũ cuiusmõi sũt actꝰ virtutũ: ⁊ in factiuũ q̃ est circa opationes trãseuntes: Ideo cõpat aris. mẽtẽ actiuã menti factiue dicẽs ꝙ mẽs ipa simpliciter sumpta sine appetitu cuiusmodi ẽ mẽs speculatiua nihil mouet ad ꝓsequẽdũ vel fugiendũ. sȝ mens practica: hec aũt practica actiua scȝ principatʳ menti factiue: factiua nãq subſuit actiue. Factiões eñ que sunt opatiões trãseuntes ordinant in actionẽ que est opatio ĩmanẽs sicut oĩa ordinant in vltimũ finẽ q̃ est virtuose ⁊ feliciter opari ⁊ sic actio ipa est finis. ¶ Infert vlteriꝰ aris. ex p̃dictis ꝙ electio est intellectꝰ appetitiuꝰ vel appetitꝰ intellectiuꝰ: ⁊ hec scd̓a ps disiunctiue est vera. Est eñ electio actio appetitus sm qd̓ dirigit ab intellectu. ¶ Cõsequenter dicit aris. ꝙ electio nõ est de p̃terito sed d̓ futuro: q̃ eñ vult operari nõ cõsiliat de p̃terito sȝ de futuro cõtingenti qd̓ nõdũ est factum. Illud autem qd̓ est factũ nõ ꝯtingit nõ fieri. i. nõ factum fuisse ꝓpter quod recte dicit agato ꝙ hoc solo priuat deus ingenita facere que facta sunt. i. facere vt illa q̃ facta sunt nõ fuerint facta. ¶ Cõcludit itaq aris. ex p̃dictis ꝙ veritas est opus tã intellectꝰ practici q̃ speculatiui lȝ aliter ⁊ aliter vt dictũ est. Ex quo infert ꝙ illi habitꝰ sunt virtutis vtriusq ꝑtis intellectꝰ sm quos cõtingit verũ dicere qd̓ est bonũ intellectiue ꝑtis. ¶ Circa tamen p̃dicta sciendum ꝙ scientificũ potest capi dupliciter: vno modo large alio modo stricte. Scientificũ large sumptũ sumit ꝓ intellectu inquãtũ versat circa necessaria siue illa ordinẽt ad scire siue ad operari ⁊ sic scientificum est in plus q̃ rõnatiuũ. Reperit eñ scientificũ hoc mõ sumptũ nõ solũ in intellectu vel habitu speculatiuo sed etiã in practico q̄ actus qui cõtingenter elicit necessario cõcludit sic debere elici vt recte eliciat sm scotũ in ꝓlogo primi sñiarũ vt theorica q̃ ẽ scientia practica dirigit ĩ dilectionẽ dei que potest cõtingenter elici q̄ possumꝰ deũ diligere vel nõ diligere. Ad hoc tñ vt ille actꝰ recte eliciat optet ꝙ deus diligat ꝓpter se ⁊ sup omnia qd̓ sic põt necessario cõcludi. Omne summũ bonũ est ꝓpter se ⁊ sup oĩa diligendũ. deus ẽ summũ bonũ: ǧ deus est ꝓpter se ⁊ sup omnia diligẽdus. Et hoc mõ habitꝰ practicus põt dici habitꝰ scientificꝰ. Rõnatiuũ aũt siue cõsiliatiuũ reperit solũ in habitu practico. Sciẽtificũ vero stricte sũptum ꝓ habitu speculatiuo qui ordinat ad scire ⁊ nõ ad opari nõ coincidit cũ rõnatiuo vel practico q̃ ordinat ad opari sȝ illa ex opposito distinguit. ¶ Notãdũ insup sm Sco. in ꝓlo. primi sentẽtiarũ ꝙ praxis a qua sciẽtia dicit practica ẽ actꝰ alterius potentie q̃ intellectus naturaliter posterior intellectione natus cõfor-

miter elici intellectioni recte ad hoc vt
sit rectus. Operatio em̄ a qua scīa dicit̃
practica est actus elicitus seu ꝓductus
a volūtate que est altera potētia ab ītel-
lectu vel act⁹ impat⁹ ab eadē sicut volū
tas impat pedibus vt gradiant̃ ⁊ hm̄oi
⁊ talis operatio est naturaliter posterior
intellectione. Actus em̄ voluntatis seq̄
tur actū intellectus q̄ꝛ ƒꝫ Aug⁹. nihil ē
volitū nisi prius cognitū. Talis etiam
actus est nat⁹ cōformiter elici intellecti-
oni recte ad hoc vt sit rectus. Operatio
em̄ que dicit̃ praxis pōt recte ⁊ nō recte
elici siue bene ⁊ male fieri respectu cui⁹
ponat̃ noticia practica directiua. Ad h°
aūt vt recte eliciat̃ oportet ꝙ conformet̃
dictamine recte ratiōis De hac materia
satis patet primo ⁊ sexto metaphisice
ideo transeo.

Unt vtiqꝫ   Ca. II

¶ Supra egit aris. de virtute ī-
tellectuali in generali: hic āt in
speciali diuidendo ipām in q̄nqꝫ mem-
bra scꝫ scīam: artē prudentiā: intellectū:
⁊ sapientiā. Ut em̄ habit⁹ cū sint habit⁹
veridici siue ƒm quos aīa dicit verū de-
bent poni virtutes intellectuales cū ve-
ritas sit bonū intellectiue ꝑtis ex cap̄lo
p̄cedenti nō sic de opinione ⁊ suspitiōe
q̄ꝛ ƒm tales habitus nos cōtingit dicere
falsum. Unde ꝑ opinionē que general̄r
ꝑ syllogismū dyaleticū fit adhereo vni
ꝑti cū formidine de opposito. ¶ Et prīo
de scientia inquirēdo ei⁹ obiectū dicens
ꝙ cū opteat eū qui adgenerat sibi vel al
teri scīam certificare se vel alterū ⁊ nō se
qui solas similitudines que ꝓbabilita-
tē ⁊ nō certitudinē inducāt q̄ꝛ oēs q̄ esti-
mam⁹ nos aliquid simpliciter scire su-
spicamur id q̄ꝺ scim⁹ nō cōtingere ⁊ nō
posse se aliter habere: Sequit̃ ꝙ oē sci-
bile est necessariū ⁊ eternum ingenitū ⁊
incorruptibile. ¶ Circa q̄ꝺ notandū ꝙ
eternū vel necessariū sumit̃ dupliciter. s.
ꝓprie ⁊ similitudinarie. Eternū ꝓprie
dicit̃ q̄ꝺ habet existentiā sine p̄ncipio et
sine fine: ⁊ hoc modo sol⁹ deus est eter-
n⁹ ⁊ sic nō sumit̃ in ꝓposito q̄ꝛ nō solum
habem⁹ scīam de deo sꝫ etiā de naturis
rerū creaturaꝝ. eternū vero similitudīa
rie dicit̃ q̄ꝺ īmutabiliter est verū ⁊ sic oē
scibile est eternū ⁊ necessariū q̄ꝛ nō solū
de deo est sed etiā de creaturis formant̃
rōnes ⁊ ꝓpositiones īmutabilis verita-
tis que q̄dē nō sunt necessarie ī essendo
sed in significando ꝓpter necessariā ha-
bitudinē p̄dicati cū subiecto. Illud etiā
de quo habetur scientia dicit̃ ingeītū et
incorruptibile q̄ꝛ est de q̄dditatib⁹ reruꝫ
que abstrahunt ab existētia actuali quā-
tū ē de se ⁊ iō ꝑ se sunt ingenite ⁊ incor-
ruptibiles lꝫ ꝑ accidēs corrūpant̃ ⁊ ge-
nerent̃ ad generationē ⁊ corruptionem
singulariū in q̄b⁹ existunt. ¶ Tradit cō
sequēter arist. originē scīe dicēs ꝙ scīa
habet̃ ex p̄cognitis. est aūt scīa habitus
demōstratiu⁹ ꝑ demōstrationē acq̄situs
Procedit aūt demōstratio ex p̄mis scꝫ
ex p̄ncipijs seu ꝓpositionib⁹ īmediatis ⁊
ꝑ se notis vt habet̃ in lib. posterioꝝ que
sunt priores ⁊ notiores ꝯcl̄one causeqꝫ
ip̄i⁹ ꝯclusionis. ¶ Alteri⁹ agit aris. ꝺ ar
te. ē aūt ars circa cōtingētia ꝑ q̄ꝺ differt
a scīa q̄ est circa necessaria que non diri-
gūt in opationē cōtingēt̃ eliciendā Cō-
tingentiū aūt quedā sunt factibilia ⁊ q̄-
dam agibilia. et differūt factibile ⁊ agi-
bile ƒm dr̄am q̄ est īter factionē q̄ ē opa
tio trāsiēs ⁊ actionē q̄ ē opatio īminens
de q̄bus tertio phoꝝ. Dicit igit̃ aris. ꝙ
ars est habit⁹ factiu⁹ cū rōne vera q̄ꝛ ē
veridice directiu⁹ circa opationes tran
seuntes sicut ars edificatoria dirigit ad
domoꝝ cōstructionē: ⁊ ꝑ hoc differt ars
a prudētia q̄ est circa agibilia vt statim
dicet̃. Differt aūt ars a nā q̄ꝛ nā ē p̄nci-
piū ī eo in q̄ ē: ars aūt ē p̄ncipiū motus
nō ī opante sꝫ in opato formā ī mām in
ducēdo. ¶ Notādū tn̄ ꝙ lꝫ ars ꝓprie sū
pta eo mō quo sumit̃ hic nō ē scīa sꝫ ars
habit⁹ practic⁹ ⁊ scīa habit⁹ speculati-
u⁹: Ars tn̄ large sūpta vt sumit̃ a tulio ī
sua rethorica que est collectio multoruꝫ
p̄ceptoꝝ seu regularū ad eūdē finē ten-
dētiū bene est scīa hoc mō cū se extēdit

ad habitꝰ practicū ⁊ speculatiuū. ¶ Cō
sequenter determinat aris. de prudētia
Circa qđ p̄mittit ꝙ ille dicit prudēs q̄
bene pōt cōsiliari circa totū bene viuere
hominis. Cōsiliū aūt est đ cōtingentibꝰ
que sunt in potestate nostra. Ex quo se-
quit ꝙ prudentia nō est scia que ē circa
necessaria nō est etiā prudētia ars quia
ars ordinat ad factū ⁊ prudētia ad actio
nē que sunt adinuicē dr̄a: qđ ꝓbat quia
aliq̄d aliud a factione est finis eiꝰ qꝛ scꝫ
factio ē ad aliquē terminū ꝓductū ī pas
so. ⁊ ideo dicit actio trāsiens sicut ꝑ edi
ficationē ꝓducit domꝰ: sed actionis nō
semꝑ finis aliq̄d ad alterū ab ip̄a. nō ei
est necessario ad aliquez terminū ꝓdu-
ctū ⁊ iō dicit actio īmanēs. Ex his ꝯclu
dit aris. ꝙ prudētia ē habitꝰ electiuꝰ cū
rōne vera circa hoīs bona ⁊ mala. Dici
tur autē habitꝰ actiuꝰ qꝛ est habitꝰ dire
rectiuꝰ ẜm dictamē recte rationis circa
oꝑationes immanentes cuiusmodi sunt
oꝑationes virtutū que maxime cōsistūt
in oꝑatione voluntatis in qua principa-
liter cōsistit bonitas ⁊ malicia moralis.
Teste eñ Augꝰ. peccatū adeo est volū
tariū ꝙ si nō esset volūtariū nō eēt pec-
catū. ¶ Deinde dicit aris. ꝙ tꝑantia sal-
uat ꝓudētialē estimationē quā intꝑan
tia corrūpit. Delectabile eī amatū ⁊ tri-
ste oditū licet nō corrūpūt estimationem
que neqꝫ habet ordinē ad ip̄am vt ꝙ tri
angulus hꝫ tres angulos equales duo-
bꝰ rectis corrūpunt tñ eā que est circa
oꝑabile. Cuiꝰ ratio est qꝛ p̄ncipia rōnū
que fiunt de oꝑabilibus sumunt a fine
cuiꝰ gratia sunt oꝑanda. intellectui aūt
quo ad iudiciū corrupto ꝑ delectationē
vel tristiciā nō apparebit cōfestim p̄nci-
piū sumēdū ex fine nec appebit ꝙ opor
teat gratia huiꝰ finis elicere et operari
vt declarabit in fine huiꝰ libri. ¶ Insu-
per cōpat prudētiā ad artē dicens ꝙ il-
le qui peccat circa artem volēs ⁊ sponte
eligibilior est illo q̄ peccat nolēs ⁊ inui-
te qꝛ iste peccat ex defectu artis. p̄mꝰ āt
nō: ⁊ ideo iste est deterior artifex. circa
prudentiā vero est ecōuerso. Nā qui pec
cat in moralibꝰ ex ignorātia vel inuite ē
dignꝰ venia. Qui ꝟo volūtarie peccat
ē puniendus. est etiā prudētia virtus q̄
dā ⁊ nō ars qꝛ scꝫ prudētia nō solū ē vir
tus intellectualis sicut ars sed etiā mo-
ralis inquātū dirigit in oꝑationes virtu
tū moraliū. ¶ Deinde dicit ꝙ lꝫ subie-
ctū prudentie sit ꝑs anime oꝑatiua q̄ est
circa cōtingens nō tñ est solū cū rōne qꝛ
cuiuslibet habitꝰ qui est solū cū rōne po
test esse obliuio sed prudentie nō potest
esse obliuio igit nō est solū cū rōne sꝫ eti
am cū appetitu. ¶ Ad euidentiā p̄dicto
rū notandū ꝙ habitꝰ dat obliuioni ꝓ-
pter otiū vel cessationē ab oꝑe talis ha-
bitus. Talis aūt cessatio nō pōt suꝑue-
nire prudētie cū ꝑ ip̄am tota vita huma
na regi habeat. et iō priꝰ corrūpit prudē
tia ꝑ īprudentiā ꝙ suꝑueniat obliuio ꝑ
cessationē. Et loquit aris. hic de prudē-
tia in genere sumpta siue in vl'i respectu
omnis virtutis que nō pōt esse in intel-
lectu sine virtute morali in appetitu vt ī
sequentibus videbit. ¶ Notandū insu-
per ꝙ vt ibi dicet in omni virtute mora
li requirit prudentia in intellectu regu
latiua ⁊ habitꝰ virtutis in voluntate vt
ꝓmpte ⁊ faciliter eligat id qđ ratio re-
cta dictat ⁊ determinat esse eligendum.
Habitus aūt virtutis generalit ex freq̄n
tibꝰ electionibꝰ vt habitus castitatis ex
frequenter eligere cōtinere. Prudentia
vero generat ex frequētibꝰ dictaminibꝰ
id est ex frequēter determīate app̄hen-
dere hoc esse agendū. lꝫ aūt scientia mo-
ralis sit habitus actiuꝰ cū rōne vera si-
cut prudentia tñ in hoc differūt ẜm sco.
in ꝓlo. p̄mi sñiarū ꝙ sicut ars se habet
circa factibilia ad habitū exꝑti ita se hꝫ
sciētia moralis circa agibilia ad habitū
prudentie qꝛ habitus artis et scie mora
lis quasi sunt remoti ad agendū qꝛ vl'es
sed habitꝰ prudentie ⁊ exꝑti qꝛ geniti
sunt ex actibus sunt particulares ⁊ pro-
pinqui ad dirigendū. ¶ Agit vlterius
aris. đ ītellectu. ē aūt intellectꝰ habitꝰ
p̄ncipiorum syllogismi đmōstratiui ꝑ quē
adgenerat scientia qđ sic ꝓbat aris. qꝛ

habitus principiorum est vel scientia vł ars vel prudẽtia vel sapiẽtia vel intellectus Sed non est scientia: qꝛ omne scibile est demõstrabile. Principiũ autẽ demonstratõis non est demõstratio qꝛ tunc esset ꝓcessus in infinitũ: ex p̃mo posteriorũ. Q̃ etiã nõ sit ars nec prudentia probat qꝛ illa sũt circa cõtingẽtia: principiũ aũt demõstratõis ẽ necessariũ p̃mo post. Q̃ etiã nõ sit sapientia ꝓbat: qꝛ ad sapientẽ ptinet vt habeat demõstratõem de primis causis entiũ. Reliquit igit ꝙ habitus principioꝝ sit intellectus nõ q̃dez ꝓut intellectus est quedã potẽtia anime sed talis cognitio dicit intellectus eo ꝙ intellectus statim assentit principijs cognitis termĩs Licet aũt alique ꝓpositões contingentes sint p se note et inmediate: vt volũtas vult calidum calefacit: ꝛ sic de alijs: et cognitio taliũ p̃ncipiorũ large posset dici intellectus non tñ proprie: qꝛ vt patet ex p̃cedeñ. intellectus ĩ ꝓposito dicit habitus principioꝝ demõstratõis que sũt necessaria. Premisse nã ꝗ syllogismi demõstratiui dñt eẽ necesse: ex primo pos. licet enĩ cõclusio necessaria bñ syllogiset ex p̃missis nõ necessarijs sicut verũ ex falsis nõ tñ demõstratiue. ¶ Demũ tractat aristo. de sapientia: Circa quod p̃mo dicit ꝙ sapientia accipitur dupliciter: Uno mõ ꝓ vltima pfectione cuiuslibet artis: et sic sapientia dꝛ ꝟtus artis. i. vltimũ de potentia in adipiscendo et attingendo certitudinẽ artꝭ ĩ sũmo: ꝛ hoc mõ nõ dꝛ aliquis sapiens simpliciter sed pticulariter puta sapiens latomus vel barbitonsor: et sic nõ sumit in ꝓposito sed sumit ꝓ noticia specłatĩa primarũ causarũ et principioꝝ omniũ entiũ cuiusmodi est habitus metaphẽ que est circa p̃ma p̃ncipia entium siue incõplexa vt sũt deus et intelligentie siue cõplexa vt sũt cõia principia de quibus ait metaphisica rões terminoꝝ notificãdo vt quid est totum q̃d est pars ꝛ sic de alijs: vt dictum est quarto meta. ꝛ talis habitus facit hoĩem simpliciter sapientez. cuius ẽ oĩa scire in vniuersali scꝫ ꝛ s̃m rõem entis: t vhabetur primo metaphi. Est aũt sapiẽtia certissima vt dcm̃ ẽ ibidẽ prĩo qꝛ tractat de cõmissiuis. vñ sic sapientia pticulariter sumpta est cognitõ certissima in qualibet arte pticulari: ita q̃ ẽ simpliciter sapientia ẽ maxime certitudinis. Certitudo etiã sapienlie patet scdõ ex hoc qꝛ est circa primas causas q̃ de natura sua sũt pfectissime cognoscibiles. Ex p̃dictis infert ꝙ cũ sapientis non sit solum scire conclusiones que oriunt ex principijs sed etiã ipsa principia sequit ꝙ sapientia est intellectus et scientia: et sic sapientia quodãmodo vtrunqꝫ includit. Differt tamẽ sapiẽtia a sciẽtia quia sapientia est circa causas altissimas non sic scientia. Differt aũt ab intellectu: qꝛ licet inquirat de coĩbus principijs nõ tñ de proprijs principijs sciẽtiaruꝫ pticulariũ. Infert cõsequẽter aristo. ꝙ sapĩa est caput omniũ habituũ intellectualiuꝫ cũ sit circa optima et nobilissima entia cuiusmodi sũt deus ꝛ intelligentie. Unde dicit ꝙ inconueniens ẽ ꝙ si q̃s existimet sciãm pollliticã vel prudẽtiã eẽ nobilissimam cũ hoc circa cuius cõsiderationem versat non sit optimũ et nobilissimũ oĩm entiũ: qꝛ igitur habitus q̃ ẽ de honorabilissimo subiecto est nobilius ex primo de anima sequit ꝙ sapientia erit habitꝰ nobilissimus inter habitus intellectuales. ¶ Deinde dicit sapĩam differre a prudẽtia qꝛ sapĩa est circa vniuersalia: prudentia aũt cũ sit actiua non ẽ solũ circa vniuersalia sed etiam circa singularia circa q̃ sũt actõnes. Unde si aliquis medicus sciat in vniuersali ꝙ carnes leues sũt sane et digestibiles talis non inducit sanitatẽ ex illa vniuersali noticia sed is qui scit in pticulari carnes volatilium eẽ lenes et sanas de facili sanitatem inducꝫ.

Rit. Capitu. III.

¶ Postꝙ. p. in p̃cedeñ. detmĩnauit de quinqꝫ habitibꝰ intellectualibus: hic cõsequẽter detmĩat de ptibus prudẽtie. Et primo de eius ptibꝰ subiectiuis que sꝫ prudẽtia politica que

ordinat hoiem ad bonuz cōe ciuitatis et prudentia yconomica q̄ ordinat ad bonū cōe domus vel familie ꝛ prudētia q̄ ordi nat ad bonū ꝓpꝛium q̄ retinet nomē com mune qꝛ tal' manifeste videt̄ esse pruden tia ꝛ pōt dici prudentia ꝑsonalis vel mo nastica: Dicit autē ꝙ politica et pruden tia sūt idē habitus licet ipsis non sit idez esse hoc cōitez exponitur non ꝙ politica sit idem habit⁹ ꝯm substantiā cuiuslibet prudentie q̄ ordinat̄ ad bonū cōe sed pru dentie que ordinat̄ ad bonū que est idem habitus cū pollitica ꝯm rem ſ3 dr̄ūt ꝯm rōem: qꝛ ille habitus dicitur prudentia ꝓut ē recta rō rerū agibiliū: ꝛ dr̄ politica sc3 in ordine ad bonū cōe. ¶ Deinde di uidit prudentiam politicā in duas ꝑtes sc3 in architectoricam que dicit̄ legispo sitiua: que sc3 ꝑficit et reddit principem bonū ꝑ quam ꝯm rectā rōem ponit leges bene viuēdi cū ciuibus sicut architector ponit leges opandi suis manuartificib⁹. Alia ē prudētia q̄ est legis executiue cir ca negotia ciuitatis q̄ a ciuitate dr̄ politi ca vel ciuilis. Ad hāc ꝑtinet snīa que ē applicatio rōis vlis ad aliō ꝑticulare ope rabile tales aūt leges positas in ciuitati bus exequeñ. dr̄ ciuiliter conuersari. ¶ Deinde dicit arist. ꝙ prudētia ē consi liatiua seu inquisitiua ꝛ indicatiua ꝯm ꝙ sumūtur due ꝑtes prudētie sc3 eubolia q̄ ꝑtinet ad cōsiliū et sinesis que ꝑtinet ad iu diciū. ¶ Cōsequēter excludit quendā er rorē ꝓuenientē ex opinione eoꝝ q̄ inor dinatū amorē hn̄t ad seipsos ꝛ ex hoc exi stimant ꝙ illi soli sint prudētes q̄ ꝓpꝛijs negotijs intendūt dicētes politicos non esse prudētes ſ3 supuacuis rebus intēdē tes et aliq̄d opantes plus q̄ ad eos spe ctet: hunc errorē excludit aris. dicēs ꝙ ꝓ priū bonū vniuscuiusq3 singularis ꝑsone nō pt esse sine recta dispensatōne domus seu vrbanitate seu recta dispensatōe ciui tatis sicut nec bonū ꝑtis sine bono totius et sic intendētes bono cōi ꝓpꝛio bono i tēdūt. ¶ Alteri⁹ māifestat q̄dā q̄d supra dictum ē sc3 ꝙ pruden tia nō solum ē cir ca vlia sed etiā circa singularia dicens ꝙ signū huius ē qꝛ iuuenes faciliter pn̄t ef fici mathematici nō aūt prudentes: quia prudentia ē circa singularia q̄ cogñscūtur ꝑ expiētiā ad quā requirit̄ tpis longitu do cuiusmodi sūt actus humani quorum nō hn̄t iuuenes expientiam. Sic etiā di cit ꝙ citius pn̄t effici mathēatici q̄ phi sici vel sapientes vl' metaphisici. Cuius causa est qꝛ mathematicalia nō transcen dūt imaginatōem nec req̄rūt expientiam Phisicalia aūt licet nō excedāt sensuz ꝛ imaginatōem requirūt tñ experientiam. cū nō abstrahāt a motu ꝛ mā sensibili sic̄ mālia. experiētia aūt ē sēsibiliū: ꝛ idō di cit aris. ꝙ principia materialia coguoscūt̄ ꝑ expientiā: Methaphisicalia vero tran scēdūt sēsū ꝛ imaginatōez ꝛ req̄rūt vali dū intellectū. vnde dicit ꝙ iuuenes hec sc3 metaphicalia non credūt id est nō at tingunt mente: licet ea dicant esse. Ex q̄ patēter innuit̄ ꝙ habita logica q̄ docet modū sciēdi pꝛīmo iuuenes sūt inbuendi ī mathematica: deinde in phīca. quarto ī ethica. et postmodū in metaphisica.

¶ Probat vlterius prudētiam esse circa singularia ex hoc ꝙ est habitus consilia tiuus. In cōsiliādo aūt ꝯtingit dupliciter peccare: vno mō circa vl'e vbi fūdat̄ ma ior sylogismi practici: vt dicendo omnes aque ponderose sūt praue. Alio mō cir ca singulare vbi fūdat̄ minor, puta aqua hui⁹ fontis ē pōderosa. Est igit̄ pruden tia alio mō singulare q̄ ē extrēuz opabi le qꝛ ad ipa singularia q̄ sūt circa opatōs applicat prudēs vlia principia agēdoꝝ.

Oportet. Capl'm. IIII.

¶ Supra determinauit arist. de ꝑtibus subiectis prudētie: hꝛ de termīat de eubulia sinesi ꝛ gnome q̄ pos sūt dici ꝑtes q̄si integ'les prudē tie qꝛ ha bēt quādā similitudinē cū ꝑtib⁹ integra libus inq̄tū req̄rūt ad ꝑfectū actū prudē tie. est enī prudētia cōsiliatiua et iudica tiua. eubulia aūt ꝑtinet ad cōsiliū. Sine sis xō ꝛ gnome ꝑtinēt ad iudiciū. Pn̄t etiā dici ꝑtes potētiales prudētie qꝛ nō attingūt ad completā rōem prudentie cu

ius est non tm̄ consiliari et iudicare sed etiam pcipe. vt infra videbitur licet con currāt ad quosdā eius actus secūdarios. Dicit aūt arist. ꝙ eubulia nō ē scientia: qꝫ habētes sciam nō iā querūt de illis q̄ sciunt. eubulia aūt cū sit quoddā cōsiliū est cū inquisitōne. Omne eni cōsiliū ē cū inqsitōe: oīe em̄ cōsilium est questio q̄dam ꝛ non econuerso.

¶ Deinde ōndit ꝙ eubulia non ē eustochia nec solercia: Circa qd̄ notādū ꝙ solercia vel eustochia est quedā abilitꝰ ad velociter inueniēdū mediū ad cōclōem ī ferēdā. Solertia dr̄ tm̄ generalit̄ ī omni mat̄ia. eustochia vo ī mā morali. Unde dicit aris. ꝙ eustochia ē qdā solercia. Qꝫ aūt eubulia nō sit eustochia pbat qꝛ eustochia ē cōiecturatio velox ꝛ sine inquisitione rōis. eubulia vo ē cōsiliatio cum inqsitōe. Ad bn̄ nanqꝫ cōsiliandū nō solū reqrit̄ excogitatio eoꝝ que sūt ad finē sed reqrit̄ tempꝰ cōgruū: vt vicꝫ hō nec sit nimis velox vel pcipitans nec nimis tardus in cōsilijs.

Ulterius dicit ꝙ eubulia non est opinio quia opinio licet non sit certa: determinat se tamen ad vnam partem. eubulia vero ad nullam partem declinat. Opinio autem est alicuiꝰ enūciatio. ebulia aūt nō ē enūciatio sꝫ inqsitio. Quia vo ille q̄ male consiliat̄ dr̄ peccare ī ɔsiliando: q̄ aūt bn̄ consiliat̄ dr̄ recte cōsiliari: ꝛ talis ē eubulus ideo eubulia ē rectitudo qdā cōsilij. Qn̄ dr̄ ab eu qd̄ ē bonū ꝛ bolis qd̄ ē ɔsiluꝫ. et sic ad pfecte sciēdū qd ē ebulia oportꝫ scire qd ē cōsiliū ꝛ circa qd sit: de quo dictum est in tertio. ¶ Deinde dicit ꝙ eubulia non est rectitudo consilij proprie sumpta que scꝫ ē in malū finē sicut incōtinēs dicit̄ recte cōsiliari qn̄ p suā rōem inuenit viam efficaciter ducentem ī finē malum puta adulterium. est etiā ebulia rectitudo cōsilij in finē bonū p viam bonam sicut eni nō recte syllogizaret qui concluderet sic non est ebulia s̄m quam cōclusionem veram p falsum syllogismum aliqs adipiscit̄ finē quē nō optet et nō p viā p quā optet puta si qs furet̄ vt pauperi subueniat. Cunqꝫ prudentis sit bene cōsiliari optet ꝙ eubulia simplicit̄ dicta sit rectitudo consilij in ordine ad illū finē circa quā verā estimatōnem hꝫ prudentia simplicit̄ dicta que ē circa totum bn̄ viuere hois. Illa eni q̄ dirigit ad aliquē finē pticularē nō est ebulia simpliciter dicta sed eubulia quedam. ¶ Ex predictis patet ꝙ eubulia ē rectitudo cōsilij ad finē bonū simplr̄ p vias cōgregans et tpe ɔnti. Determinat ɔsequēter aris. de sinesi circa qd̄ dicit ꝙ sinesꝰ s̄m quā dicimus aliquos esse sinetos. i. sensatos nō est totaliter idem ꝙ scientia vel opīo qꝛ cum nullus scit qui non habeat scientiā vel opinionem si sinesꝰ esset scientia vel opinio tunc oēs homines essent sensati: quod patet esse falsum. ¶ Deinde cōparat sinesim ad prudentiam dicens ꝙ licet sint circa ideꝫ qꝛ vtraqꝫ est circa cōsiliatiua: differunt tamē qꝛ sinesꝰ est soluꝫ iudicatiua prudentia vero est preceptiua

Ad cuius euidentiā notādū ꝙ vt dcm̄ est in preceden̄. Prudentia ē recta ratio reruꝫ agibilium. Qn̄ oportet ꝙ ille sit precipuus actus prudētie q̄ est actus pcipuꝰ rōis agibiliū. Circa quod sunt tres actus quorum primus est consiliari quod pertinet ad inuentionē. Nā consiliari est querere: vt supra habitum est. Secūdus actus ē iudicare de medijs inuentis an scꝫ sint vtilia ad vltimum finem consequendum et qd̄ illoꝝ sit vtilius. Tertius actus est precipere qui q̄dem actus consistit in applicatione consiliatorum et iudicatorum ad operanduꝫ et hic est principalis actus prudentie. Unde dicit Aristotiles ꝙ prudentia est preceptiua vt procedatur ad actuꝫ: quia finis eius est determinare quid oportet agere vel non. Consiliari autē quod ptinet ad ebuliam et iudicare quod pertinet ad sinesim sunt actus secundarij prudentie. Exemplum: vt aliquis potest p ebuliam inquirere et per sinesim iudicare ꝙ homines ad consecutionem vltimi

finis debent ab illicitis voluptatibꝰ ab
stinere. Et demum intellectus prudētis
hanc cognitōem ad opus applicando ꝓ-
cipit volūtati fugā voluptatū et ꝓsecuti
onē virtutū: et sic regulat volūtatē dictā
do seu determinādo ꝙ optet eā sic opari
si finē vltimū velit cōsequi. Istud aūt ꝓ-
cipe ē stimulare volūtatē ad bonū quod
a theologicis vocatur sinderizare. ¶ Est
enī sinderisis habitus principioꝝ practi
coꝝ in intellectu vt puta deo ē obedien
dum: ꝓximo non est iniuste nocendū: vt
dictum est in ꝑcedentibus. Intellectus
igitur prudentis applicando huiusmōi
principia ad ꝑticulare agibile stimulat
volūtatē ad bonū et facit eā remurmura
re contra malum. Per predicta autē nō
potest concludi intellectum esse nobilio
rem volūtate qꝛ intellectus nō absolute
ꝑcipit volūtati cum volūtas sit libera et
possit nō agere sed ꝑcipit ꝑ modum cau
se subseruientis ipsam voluntatē dirigē
do sicut puer lumis portitor dn̄o suo sub
seruit. Econtra aūt voluntas absolute ꝑ
cipit intellectui vt ītelligat ꝑ modū cau
se superioris ita ꝙ non potest intellectꝰ re
sistere voluntati. Unde patet voluntatē
nobiliorem esse ītellectu. Hinc est ꝙ ha
bitu charitatis informat̄ que alijs ꝟtuti
bus supeminet. ¶ Agit vlterius aristo.
de gnome que est rectitudo iudicij ī his
in quibus optet a cōmuni lege recedere
Ad cuius euidentiam sciendū ꝙ sicut in
appetitu humano debet eē iusticia ꝗ dr
iusticia cōis ꝗ̄ ē iuris cōmunis electiua.
qđ q̄dē ius dicit̄ ius legale ⁊ habet locū
vt in pluribus licet deficiat in quibusdā
paucis casibus ⁊ cum hoc debet esse alia
iusticia iuris singularis ⁊ epieykes ele-
ctiua qđ est directiuū iuris legalis: ⁊ illa
ꝟtus dicitur epikeia: vt dictuꝫ est in. v.
huius: Sic etiaꝫ in intellectu est quedā
noticia iuris communis discretiua que
dicitur Sinesꝭ habens locum vt in plu-
ribus: ⁊ cuꝫ hac est alia noticia iuris epi
eikes et singularis discretiua que dicit̄
gnome habens locum in paucioribus.
¶ Deinde compat aristotiles habitꝰ pre

dictos adinuicē dicens ꝙ om̄es habitus
ꝑfati sūt in idem tendentes. Om̄es eīm
tendunt circa singularia extrema et sin-
gularia operabilia. Eubulia inquirēdo
sinesꝭ ⁊ gnome iudicando et prudentie ꝑ
cipiendo. Ideꝫ etiam dicit de intellectu
qꝛ si est extremoꝝ in vtraqꝫ ꝑte accipien-
do extrema siue in sursum ascendendo vt
sunt vniuersalia siue deorsum vt sūt sin-
gularia. Extrema quidem vltima sūt ꝓ
positiōes prime et inmediate ꝗ cognoscū
tur cognitis termīs quarū quedā sunt ꝺ
necessarijs vt in scientijs speculatiuis ⁊
quedā de contingentibus vt in practicis
qꝛ intellectus ē extremoꝝ siue vniuersa
lium siue singularium. ex hoc infert aris:
ꝙ est principiū et finis ⁊ loq̄tur de intel
lectu practico ꝓcedendo enī ab vniuer-
salibus ad singularia intellectus vniuer
salium est principium et intellectus sin-
gularium est finis. et hic ꝓcessus est cuꝫ
descendimus a principijs moralis scien
tie ad opera prudentie ꝑ syllogismū pru
dentialem in quo etiam minor est singu
laris. Procedēdo vero a singularibus
ad vniuersalia intellectus singulariuꝫ ē
principium et intellectus vniuersalium
est finis. et hic processus est cum colligi-
mus principia moralis scientie ex expe-
rientia opm humanorum. Unde dt aris.
ꝙ oportet bene opantem habere sensuꝫ
singularium: hic autem sensus est in tel-
lectiuus a quo homines dicūtur sensati:
de quo dicit Augꝰ. xj. de ciuita. dei: ꝙ
animus rectissime dicitur sensus. vel po
test sensus sumi pro vi cogitatiua que di
citur vis experimentatiua ꝗ ab Aris. vo
catur intellectus passiuꝰ in li. de anima.
Dicitur etiā rō ꝑticularis qꝛ ē collatiua
intentionum indiuidualium. ¶ Demuꝫ
dicit arist. quoddaꝫ documentum dicēs
ꝙ in disciplina moralium non minꝰ opor-
tet attendere ad opera virorum seniorū
et expertorum ꝙ ad determinatōnes sco
lasticorum: quia enī ex longa tpm expe-
rientia habent visum intellectualem seu
rectum iudicium de operibus humanis
ideo optime vident principia ⁊ regulas

actuum humanorum. ¶ Ad euidentiam
predictorum notandū ꝙ eubulia sinesis ⁊
⁊ gnomi ponūtur a quibusdam habitus
distincti a prudentia: ꝓ qua opinione fa
cit illud qđ dicit aristo. ꝙ sūt habitus in
idem tendentes. Alij vero dicūt ꝙ pōe
re tot habitus videtur superfluum cum
consiliari qđ ptinet ad eubuliam ⁊ iudi=
care qđ ptinet ad sinesiz ⁊ gnome sint ac
tus prudentie q̄ est habitus consiliatiu⁹
et iudicatiuus ſm aristo. vt dcm̄ est in p̄
cedentibus. Dicūtur aūt esse habitus qꝛ
sunt quedā abilitates naturales dicente
Aris. ꝙ naturalia videntur esse hec sed
ꝙ videmus esse aliquos naturaliter ap=
tos esse ad recte consiliandū alios ad iu=
dicandū alios vero ad precipiendū sibi ⁊
alijs que quidez abilitates naturales ha
bent cōplemētū ab habitū prudētie incli
nāte ītellectū ad hmōi actus q̄ q̄dem vt
disponit ad omnia opa p̄dicta dicit̄ pru=
dentia. Ad hos tres modos actus pru=
dentie pn̄t reduci ptes prudentie q̄ a qui
busdam varie assignant̄. A Tullio eniz
ponūtur memoria intelligētia et pruden
tia. A macrobio aūt ponūtur ratio intel=
lectus circumspectō ꝓuidētia docilitas
et caucio. Ab alijs v̄o solercia seu eusto
chia. Ad p̄mum enī actum prudētie pti
net q̄ est consiliari eustochia docilis̄ me=
moria et ratio. Cōsiliari nanqꝫ est q̄dd̄a
querere. Ad bene aūt querere requirit̄
ptās inueniendi que si habeatur ex pro=
pria sagacitate potest dici solercia vel eu
stochia que licet ꝓprie sumēdo termīos
dr̄ūt ab inuicē et ab ebulia vt dcm̄ ē in p̄
cedentibus: large tamē pn̄t sumi ꝓ eo=
dem scʒ ꝓ idoneitate inueniendi mediū
in agibilibus. Si v̄o habeatur p alienā
eruditionez p̄supponitur docilitas: vt. s.
homo sit bn̄ susceptibilis discipline do=
cumēta alioꝝ nō cōtemnēdo. Requirit̄
etiā retentio inuentoꝝ ad qđ facit memo
ria ac collatio inuentoꝝ in inquisitōe cō
silij ex quibusdam ad alia ꝓcedendo qđ
est ratōis opus. ¶ Ad secundū v̄o actū
prudentie q̄ est recte iudicare ptinet in=
tellectus seu intelligētia que ē sana esti
matio finis ꝓpter quem optet ħ et nunc
opari a quo quidē fine sumūtur pricipia
ad ea q̄ sūt ad finē. Requiritur etiam cir
cumscriptio omniū circumstantiarū que
debentur opinioni. Secūdo requiritur
cautio seu cautela que est discretio bono
rum ⁊ maloꝝ possibiliū euenire actui seu
opationi. ¶ Ad tercium aūt actum pru=
dentie qui est precipe ptinet ꝓuidentia
p quā aliud futurū ꝓspicitur vt caueat̄
vel effectui mancipetur. Est eī causa ap
plicandi ad opus consiliata ⁊ iudicata.
¶ Numerantur etiā a quodam int̄ ptes
prudentie dialetica rethorica et phisica.
quod a beato thoma dupliciter exponit̄
Uno mō ꝙ ibi sumitur prudentia large
ſm ꝙ includit sciam speclatiam: ⁊ sic p=
tes ei⁹ ponūtur dialetica rethorica ⁊ phi
sica ſm tres modos ꝓcedendi in sciētijs
quoꝝ vnus ē p demōstratōem ad sciam
causandam ⁊ ptinet ad phisicam: vt sub
phisica intelligūtur omnes sciētie demō
stratiue. Alius modus ē ex ꝓbabilibus
ad opinionē faciendaʒ quod pertinet ad
dialeticam. Tertius modus est ex q̄bus
dam coniecturis ad suspicionem inducē
dam vel aliqualiter p̄suadendum: ⁊ pti=
net ad rethoricam. Alio mō exponit̄ su=
mendo experientiaʒ proprie ad quā hec
tria ptinent inquantum ratiocinat̄ inter
dum ex necessarijs ex ꝓbabilibus ⁊ int̄=
dum ex quibusdam coniecturis.

Ubitauit. Ca. V.

¶ In p̄cedentibus determīauit
aristo. de ptibus prudentie ⁊ ei⁹
connexione: hic cōsequēter determinat
de vtilitate sapientie et prudētie et eius
connexione cuʒ virtutibus moralibus.
Utilitatē aūt sapiētie et prudentie osten
dit remouēdo dubitatōem que cōmunit̄
ex rationibus aliquoꝝ oritur dicentium
istas v̄tutes esse inutiles ad felicitatem.
Quod sic probant primo de sapientia:
Felicitas est operatio ſm virtutem: illa
ergo virtus que non est consideratiua ali
cuius humane operatōnis inutilis ē ad
felicitatem. talis autem ē sapientia: cōsi=
derat enī causas altissimas ⁊ pricipia p̄=

ma circa que nulla opatio videt esse: er-
go sapientia est inutilis homini. Secun
do pbāt hoc de prudentia qz habitꝰ ad
bñ opari vtilis reddit nos bñ opatiuos
prudētia aūt nō est hmōi qz hō opat ope
ra vtuosa ex eo ꝙ habz habitum virtu-
tis ꝛ nō qz cogscit illa. prudētia aūt solū
cognoscit opabilia: ergo prudentia nō ē
vtilis ad bñ opari. ¶ Has rōnes soluit
aristo pmo genaralit dicēs ꝙ sapientia
ꝛ prudentia sūt vtiles posito ꝙ nullā ha-
berēt opatōem circa felicitatē eoꝙ sunt
pfectiones anime. ¶ Deinde soluit illō
in speciali quod obicitur de sapientia. d.
ꝙ sapientia maxime facit ad felicitatem
cū sit pncipiū cōtemplatōis in q maxime
consistit felicitas. Qd aūt obicit de pru-
dentia soluit dicens ꝙ ad opus vtutis re
qrūtur duo. Unū ex parte appetitꝰ scz re
cta intentio in finē quā facit virtus mora
lis inclinās volūtatē ad rectam electōez
eorum que sūt ad finem fm dictamen re-
cte ratōis vt scz opetur vtuose ppt ope
rum bonitatem ꝛ vltimi finis assecutōez
Qui enim metu ignorantia vel intentōne
mala opa iusta faciūt nō opant iuste nec
studiose. Requiritur etiā ad opus virtu
tis aliud ex pte intellectus scz sana estia
tio agendoꝝ in pticulari qd facit prudē-
tia que est regulatiua volūtatis. ¶ Ostē
dit etiam aristo. vtilitatē prudētie com-
pando ipam ad naturalem industriaz di
cens ꝙ in intellectu est qdam naturalis
potentia que vocatur demotica vel natu
ralis industria que est quedam aptitudo
intellectus ad pmpte exequendum: qd
homo intendit opari que quidem est in-
determinata ad bonum et malum. Unde
respectu mali finis est vitupabilis ꝛ vo-
catur astucia que est quedam calliditas
per quam mali homines sciunt adipisci
finem peruerse intentum. Si vo intētio
ad quam pficiendam intendit sit bona ē
laudabilis ꝛ pficitur talis potētia p pru-
dentiā: ꝛ idcirco prudentia ē necessaria
ad opus virtuosum: vt determinat prefa
tā potentiā ad bonum. ¶ Consequenter
agit aristo. de connexione prudentie cū
virtutibus moralibus. Et primo ostēdit
prudentiam non esse sine virtute morali
quia prudētiales syllogismi que sunt de
operabilibus habent principium sump-
tum a fine: puta qz finis est talis. s. bonꝰ
vel optimus optet sic operari. Hoc autē
nō pt veraciter apparere nisi homini bo
no p virtutem. Peruertit enim malicia
estimatōem prudentie ꝛ mentiri fac cir-
ca practica principia quare impossibile ē
ꝙ aliquis sit prudēs nisi sit bonus p vir-
tutem. ¶ Sed contra hoc arguitur sic:
In intellectu potest esse rectum dictamē
de opabilibus absqz hoc ꝙ volūtas eli-
gat cū volūtas sit libera: ergo in intellcū
pōt generari habitus prudentie licet in
volūtate nō sit habitus vtutis moralis.
Cōsequentia patet qz prudentia genera
tur ex hmōi dictaminibus. Ad euiden-
tiam huius notādū fm Sco. 36. 3. sen.
ꝙ sicut ars respicit factibilia: ita ꝛ prudē
tia agibilia: nec est maior connexio vtu-
tum agibilium vt respiciantur ab vno ha
bitu ꝙ factibilium: sicut ergo diuersa fa-
ctibilia requirunt diuersas artes proprias
ita diuersa agibilia prudentias aliquas
proprias: et sic respectu diuersarum vir-
tutum moralium possunt esse plures pti-
culares prudentie licet sit vna prudētia
simpliciter seu vniuersaliter sumpta re-
spectu omniū virtutum moralium. Ar-
gumentum igitur bene pbat ꝙ pruden
tia pticularis respectu vnius vtutis po
test esse sine alia. Phs enim dicit ꝙ est
impossibile hominem esse prudentem ni
si sit bonus loquitur de prudētia simpli-
citer sumpta. nullus enī pōt esse simpli-
citer prudens respectu omis virtutis ni
si sit bonus. Execat nanqz malicia intel-
lectum dupliciter scz priuatiue ꝛ positi-
ue. Priuatiue quidem auertendo intel-
lectū arecta ɔsidatiōe volūtas eī eligēs
oppositum alicuius recte dictati non ps-
mittit intellectum diu stare in illo rcō di
ctamine sed auertit ad cōsiderandū ali-
qd aliō inptinēs vt sine displicētia ꝛ con
scientie remorsu opetur qd sibi libet.
Positiue aūt execat: qz sicut volūtas re-
cte eligēs finem puta castitatē vel beati-
tudinem pcipit intellectui ɔsiderare illa

q̄ sūt nccria ad illū finē ex q̄bus cōsidera
tionib⁹ generat̄ habit⁹ prudētie: ita vo=
lūtas ꝯstituēs sibi malū finē impat intel=
lectui cōsiderare media vł rōnes appen
tes ad cōsequēdū illū finē puta ad dele=
ctabilia ꝓsequēda ⁊ terribilia fugienda
ex q̄bus cōsideratiōib⁹ generat̄ habitus
inprudētie seu stulticie q̄ directe oppo=
nitur habitui prudētie ⁊ est error ī agibi
libus licet non circa speculatōnem: ⁊ sic
volūtas mala execat non quidem facien=
do errare intellectum circa prima princi
pia practica in se considerata cū sint no=
ta ex terminis sed faciendo intellectū ha
bere habitū considerādi oīa media ad
malū finem impediēdo ipm a cōsiderati
one principioꝝ ⁊ ne frequētius applicet
ipsa principia practica ad ꝑticulare agi=
bile: et sic non pōt generari habitus pru
dentie simpliciter sumpte ex dictamibus
intellectus licet generetur aliq̄ ꝑticula=
ris prudentia respectu alicuius ꝟtutis.
Hoc mō intelligit̄ qđ d̄t phs ꝙ malicia
mentiri facit circa principia practica.
¶ Alterius ꝓbat ꝟtutes morales nō eē
sine prudētia. Circa quod p̄mittit ꝙ ꝟ=
tus moralis ī appetitu simplr̄ se h3 ad a=
liquā naturalē potētiā sicut prudētia ī in
tellectu se h3 ad demoticā q̄ hab3 q̄ndā
silitudinē adinuicē l3 nō sint idem vt pa
tet ex p̄cedeñ. Q̄ aūt sit tal̄ natural̄ po=
tentia in appetitu ꝓbat qꝛ videt̄ in oīni=
bus hoībus inexistere singłos mores ali
qualiter p naturā qꝛ confestim a natiui=
tate videmur eē iusti tpati et fortes: ⁊ sic
de alijs virtutibus s̄m exigentiā natura
lis inclinationis in qualibet ꝑsona. idō
videt̄ ꝙ habemus quādā potētiā ī nob
ignotam ad ꝑfctōes virtutum moraliū.
¶ Circa quod notādū ꝙ naturalis incli
natio ad ꝟtutes cōis ē oībus ī appeti=
tu intellectiuo: que quidem est inchoati
ua virtutis. Uirtus aūt est complemētū
illius naturalis inclinatōis qꝛ p natura=
lem potētiā opari possumus sed nō pos=
sumus opari optime. Per ꝟtutem vero
supra additā naturali inclinatōni possu=
mus opari optime: ⁊ hoc mō virtus ē vl
tima dispositio ad bene et optime opari
sicut potentia est primum de virtute. Item
Notandū ꝙ ista naturalis inclinatio ad
bonū licet sit cōmunis omnibus non ta=
mē equalr̄ inest oīb⁹ qꝛ q̄dā sūt magis
vel minus ꝓni ad bonū: ⁊ s̄m hoc sūt ma
gis vel minus ꝓni ad malum: ꝓnitas q̄
qꝫ ad malum ortum habet ex varia cor=
poris dispositōe s̄m quā aliq̄ sūt ꝓniores
ad luxuriā alij ad irā: et sic de alijs. De=
inde dicit arist. ꝙ vltra has ꝟtutes na=
turales optet h̄re ꝟtutes p̄ncipales sc3
morales: t̄les eñ ꝟtutes nāles insūt nob
nō irrationali in q̄ cōicāt nobiscū pueri
et bestie s̄m quandā silitudinē sicut leo
naturaliter fortis est et liberalis. Tales
aūt habitus existētes sine ratōe videtur
esse nociui: sicut nanqꝫ corpus aliquod
carens visu puta homo cecus si moueat̄
velocius forti⁹ leditur. Sic si aliq̄s h̄ns
fortem inclinatōem ad opus virtutis nō
adhibeat discretionē rōis accidit ei gra=
uis lesio: vt si homo fortis sine ratiōe ex=
pectaret quecūqꝫ terribilia de facili mor
talit̄ lederetur. Sūt ḡ necessarij habit⁹
ꝟtutum moralium que inclinant volun
tatem ad recte operandum s̄m conformi
tatem ad rectam rationē. Cōcludit ḡ ari
stotiles ꝙ sicut in parte intellectiua sunt
due species vna ī natura sc3 demotica ⁊
alia acq̄sita. s. prudētia: sic ī pte appeti=
tiua ē ꝟt⁹ nālis ⁊ moral̄. ¶ His p̄misꝭ
ōndit ꝟtutes morales ñ posse eē sine pru
dētia p̄mo testiōnio socrtis diceñ. ꝟtutes
eē prudētias ī q̄ vno⁰ dicebāt recte: alio⁰
nō recte. Peccabat enī d̄o⁰ oēs ꝟtutes
eē prudētias: recte ꝟo dicebat asserēdo
ꝙ ñ ꝯtingit ipas sine pruden̄ eē. Ḣ⁰ etiā
ꝓbat testi⁰ cōitatꝭ qꝛ oēs recte diffinien̄
ꝟtutē apponūt s̄m rectā rōe3 p q̄d inuit̄
ꝟtutes morales ñ eē sine pruden̄ q̄ ē rcā
rō reꝝ agibiliū. Et siq̄dē ꝟt⁹ nō so͂ s̄m
rectā rōnem alienā s3 cū recta rōne ꝓpa.
Agit p̄nr ari. de cōnexiōe ꝟtutū morali
u3 int̄ se q̄ s3 sco. nō sūt sic cōnexe q̄n vna
possit eē ꝑfcā sine alia: q̄d pat3 qꝛ vn⁹ hō
pl⁹ nālr̄ inclinat̄ ad vnā ꝟtutē ꝙ ad aliā
⁊ sic potit exercitari circa opa vni⁹ ꝟtutꝭ

⁊ non circa opera alterius: et sic generabitur vna virt⁹ moralis ⁊ nõ alia. Et hoc est q̄d dt aris. ꝙ idē nõ ē optime nat⁹ ad oēs q̄re hāc q̄dē sciuit id ē acq̄siuit hanc ad quā nõ ē optīe nat⁹ nequaꝙ̄ assumēs et licet etiā possit esse vna virtus pfecta sine alia nõ tñ pfecte ducit ad finē ꝟtutū nec pfecte cōseruat̄ sine alia nec homo ē pfecte moralis nec simpliciter bon⁹ nisi habeat oēs: ⁊ hoc ē qd̄ dicit Aris. ſm q̄s aliq̄s dr simpliciter bonus nõ contingit separi. siml' enī prudētie vni existēti inerūt oēs. Et loquit̄ de prudētia vna nõ in specie sed in genere: sicut enī temperantia lȝ sit vna virtus est tamen gen⁹ inter medium respectu multarum spērū sic etiā prudētia quam q̄dem hñs habet omnes ꝟtutes. Unde de hac prudentia dicit aristo. in pcedeñ. ꝙ impossibile est ꝙ hõ sit prudēs nisi sit bonus. ¶ Demū remouet Aristo. quoddā dubium d̄ operatõe sapiētie et prudentie. Aliq̄s enī posset dubitare An prudentia esset pnci palior seu dignior sapientia: q2 p̄cipit sapientie sicut dicebat̄ de ciuili doctrina ī probemio huius libri. Dicēdum ꝙ prudentia non est principalior seu dignior sapientia qd̄ patet: q2 nõ est melior ꝑticule aīe ꝑtinet enī prudētia ad intellcm̄ practicū ⁊ sapia ad speculatm̄ nec p̄cipit sapie sȝ bñ ꝑpter ipam p̄cipiēdo scȝ aliqua facienda ꝑpter sapiam acquirēdaȝ. Unde nõ sequit̄ ex hoc ꝙ sit dignior ipa sapia: nõ enī ars medicine q̄ pcipit aliq̄ ferēda ꝑpter sanitatē ꝑpter hoc melior est sanitate. nec lex positiua q̄ pcipit cultū diuinū in ciuitate ꝑpter hoc pncipat' deo. ¶ Ad euidentiā p̄dictoꝝ notanduȝ ꝙ pars speculatiua anime ponit̄ ab ari. dignior ꝑte practica q2 ponit quēdaȝ habitū speculatm̄ scȝ habitū sapientie metaphisicalis circa finē vltimū nõ autem practicum: vt dicit Sco. in ꝓlogo primi sen. Non enī ponit aliquā sciam esse cōformē praxi volūtatis circa vltimum finē q̄ ds ē q2 nõ ponit volūtatē circa finē habere praxim sed quasi quandam simplicem motionem naturalem. Si tamē po

suisset aliquam praxim circa finem non negasset vt videt̄ sciam practicam respectu illius praxis esse nobiliorem speculatiua scientia circa idem cum nobilitatis sit in scientia ordinari ad actum nobilioris potentie cuiusmodi est actus volūtatis q̄ est regina in regno aīe: nos auteȝ ponimus esse praxim circa fineȝ nobiliorem speculatiua cuiusmõi est theologia dirigens nos in dei dilectionem. ¶ Notandū insup ꝙ licet sapientia sit dignior prudentia et virtutibus moralibus ſm Aristo. tum q2 est d̄ digniori obiecto scȝ deo: Tum q2 ē finis virtutum moraliuȝ que ordinant̄ in beatitudinem naturalē que cōsistit in actu metaphisicali seu speculatione sb̄stantiarum separataꝝ vt. s. passionib⁹ per virtutes morales sedatis quietemur in speculatione illarum. Uirtutes tamen morales sunt nobis vtiliores sapientia metaphisicali per se sumpta ⁊ includente solam cognitionem quia propinquius nos disponunt ad charitatem per quā habetur beatitudo eterna. Nec est inconueniens aliqua minus nobiliora esse nobis vtiliora. Licet enī sentiētia d̄ naꝛa sua sint nobiliora nõ sentiētibus quedam tamen non sentientia quibusdam sentientibus preferuntur q̄tum ad vsum pro nostra vtilitate ſm Aug⁹. .xi. de ciui. Quis eniȝ non in domo sua panem habere ꝙ̄ pulices mallet? Si vero sapientia iuxta moduȝ suum includat non tantū cognitionem intellectus sed etiam saporem et dilectionem affectus: ⁊ tunc non solum est nobilior sed etiaȝ vtilior virtutibus moralibus de quo dicet̄ decimo huius.

Explicit liber Sextus.

Sequitur septimus liber ethicorum.

Incipit liber septimus

Post hoc autem.

¶ Post cõsũ mationem
moraliũ ⁊ intellectualiũ
virtutũ agit cõsequẽter
aris. de ꝑtibus ꝑtinenti
bus ad virtutẽ. Et pri=
mo de quodã gradu virtutum que dicitꝰ
cõtinentia. Ad cuiꝰ euidentiã premittit
ꝙ fugiendoꝝ circa mores tres sunt spe=
cies seu modi scꝫ incõtinẽtia: malicia: ⁊
bestialitas: quibꝰ opponũtꝰ ꝯtinẽtia vir
tus ⁊ virtꝰ heroyca. ¶ Pro quo notan=
dũ ꝙ in omni genere bonitatis ⁊ mali=
cie est triplex gradus scꝫ dispositio: ꝑfe=
ctio: ⁊ excessus: qui tres gradus ꝑ ꝑ̃di=
cta designanꝰ. Primꝰ in vitio dicitꝰ icõ=
nẽtia vt cũ quis incipitꝰ ꝓgredi in vitia
puta cũ homo passione dominante inci=
dit fornicationem. Scđs gradus dici=
tur malicia cũ scꝫ ex malis operibus est
habitus vitij generatꝰ nõ tñ exeundo li
mites cõis malitie hoĩm. huiꝰ aũt gra=
dus dicitꝰ ꝑfectio bonũ ad mala trãsferẽ
do sicut homo habituatꝰ ad furandũ di=
citꝰ ꝑfectus latro. Tertius gradus dicitꝰ
bestialitas cũ quis ita excedit modũ hu
manũ ĩ vitio ꝙ efficitꝰ similis bestijs ita
ꝙ iudiciũ rõnis quasi in eo videtꝰ esse ex
tinctũ vt si q̃s ꝯuertat se ad cibũ vel lux
riã innaturalẽ. Sic in virtutibus Pri=
mus gradus est ꝯtinẽtia que est disposi
tio ad virtutẽ vt cũ quis resistendo pas=
sionibꝰ recte opatꝰ licet cum aliquali tri
sticia ꝓpter passionẽ nõdũ sedatã. Se=
cũdus gradus est cũ quis habet habitũ
virtuosum ꝑ quẽ delectabiliter opatꝰ nõ
tñ excedẽdo cõem modũ bonitatis hũa
ne. Tertiꝰ gradus est cũ quis in virtute
est ita excellens ꝙ excedit modũ huma=
nũ seu cõem ita ꝙ videtꝰ totus angelicꝰ
vel diuinꝰ: ⁊ talis virtus que sic in sum
mo gradu ꝑfectionis habetꝰ dicitꝰ heroy
ca. Heroycus nãqꝫ dicitꝰ ab heros id est
dñs potens vel sapiẽs. vnde dñi poten
tes ⁊ illustres dicuntꝰ heroes ꝑ qđ desi=
gnatur gradus in virtute suꝑexcellẽs.

Isti aũt tres gradus possunt ad numeꝝ
quaternariũ applicari diuidendo primũ
gradũ in duos scꝫ in initiuꝫ virtutis qđ
põt dici ꝑseuerãtia ⁊ in ꝓgressum vel ꝑ
fectũ qui dicitꝰ ꝯtinentia. hec nãqꝫ in hꝰ
septimo lib. cõꝑantꝰ adinuicẽ sicut resi=
stens ad suꝑans. Ad rõnẽ em̃ ꝑseueran
tie sufficit ꝙ aliquis se teneat contra in=
pellens. Unde ꝑseuerare nihil aliud est
ꝗ̃ cõtra ĩpellens stare: Sed cõtinẽtia dr
ab eo qđ est suꝑare Istud em̃ ꝓprie ꝯti=
nemꝰ: qđ in nostra potestate tenemꝰ vel
habemꝰ vnde ille dicitꝰ cõtinẽs qui su=
ꝑfluas delectationes refrenat ⁊ cohibet
puta tẽptationes repellẽdo lꝫ cũ labore
⁊ sic ad ꝯtinentẽ ꝑtinet vincere. Ad ꝑse
uerantẽ sufficit ꝙ a tristicijs nõ vincatꝰ.
Et hoc modo heinricꝰ ponit quattuor
gradus ĩ omni virtute morali vt recitat
sco. 36. dis. tertij snĩarũ. Quorũ primꝰ
vocatꝰ ꝑseuerantia scđs ꝯtinentia: tertiꝰ
tꝑantia: quartus virtꝰ heroyca. Et su=
mitꝰ tꝑantia ꝓ omni habitu virtuoso per
quẽ passiones ꝯtẽꝑantꝰ sedantꝰ ⁊ ad me=
diũ reducũtꝰ. Nõ põit aũt aris. in princi
pio huiꝰ septimi nisi tres gradus virtu
tis vel vitij eo ꝙ nõdũ distinxerat inter
ꝑseuerantiã ⁊ cõtinẽtiã q̃ aliquo mõ vi
dentꝰ esse idẽ ⁊ sic ꝓpter eoꝝ cõueniẽtiã
possunt ad eundẽ gradũ reduci: tũ etiã
qꝛ vtrũqꝫ est dispositio ad virtutem.
Deinde dat exẽplũ de virtute heroyca
adducens homerũ poetã referentẽ pria
mũ regem troye dixisse de hectore filio
suo ꝙ erat valde bonꝰ vltra cõem hoĩm
bonitatẽ sic ꝙ nõ videbatꝰ fieri moralis
filius sed dei vnde bene poterat dici vir
heroycus et diuinꝰ. Circa qđ ꝙ iste he
ctor fuit pater frãconis qui quidẽ frãco
cõgregauit sibi comitiuã magnã militũ
⁊ hominũ strennuoꝝ qui tandẽ a franco
ne principe dicti sunt franci Hi autẽ di=
missa troia venerũt in gallicã que nunc
dicitꝰ francia ex nomine habitatoꝝ suoꝝ
⁊ ipsi a nomine regionis habitate dicũtꝰ
galilci: vnde cõstat ꝙ reges francie de
scendunt de stirpe illiꝰ hectoris viri he
royci. ¶ Consequẽter ꝓbat aris. virtu=

tem heroycā esse bestialitati oppositam cuz se habeat sicut superexcellentia virtutis ꝛ vitij ꝛ sic opponunť duo maxime a se distent. Signū aūt hui⁹ ē qꝛ sicut virtus heroyca raro inueniť in hoībus sic nec bestialitas. Alterius dicit aris. ꝙ ď virtute ꝛ malicia satis dictū est in libris p̄cedentib⁹. De bestialitate aūt aliq̄d dicet inferius ꝛ de cōtinētia ꝛ incōtinētia.

Ca. II

Quō incōtinēs facit contra scientiam.

Bimum quidem ꝛc.

¶ Hic inquirit aris. an īcōtinēs possit opari ꝯtra sciam. Ad cui⁹ euidentiā sciendū ꝙ incōtinēs diciť ille q̄ ꝓpter puersitatē appetit⁹ in agendis egrediť a iudicio rōnis agendo scꝫ contra illud qꝺ scit esse faciendū. Socrates aūt dicebat hoc eē nō posse cū appetit⁹ sensitiu⁹ qui est inferior rōne non posset impare rōni q̄ est superior ꝛ sic nō videť ꝙ aliq̄s agat ꝯ sciam ꝛ rōnē quare non erit aliquis incōtinēs ₰m diōnē incōtinentis assignatā sꝫ quilibet male opans opabiť p ignorātiā. Sꝫ in oppositū huius est experientia Manifeste em̄ videmus ꝙ aliqui opanť illud qꝺ sciunt esse malū. ¶ Pro cui⁹ declaratione p̄mittit aris. ꝙ dupl'r diciť aliq̄s scire. vno° ₰m habitū nō vtendo hmōi habitū. Alio° ₰m actū puta cū sciens vtiť sua scientia cōsiderādo ea que sunt illi⁹ scie. Et isti duo modi multū differūt q̄tū ad hoc ꝙ aliquis agat cōtra illud qꝺ speculať videť durū aliquib⁹ nō sic de illo q̄ nō considerat actu lꝫ habeat habitū: verbi gratia si nauta sciens viā tutā ꝛ piculū: Si dū venit ad passum periculosū nō cōsiderat actu nō est mirū si picliteť. ¶ Consequenter ponit aris. aliā distinctionē dicēs ꝙ duo sunt modi ꝓprij quib⁹ vtitur rō practica scꝫ vlis ꝛ singularis. nihil āt ꝓhibet q̄n habēs habitū vtriusꝗ ꝛ etiā cōsiderās actu vl'e sꝫ nō pticulare opeť ꝯ sciam ꝛ hoc ideo qꝛ opationes sūt circa singularia: verbi gratia si nauta p̄dict⁹ sciat in vl'i fugiendū eē piculū ꝛ actu cōsideret sciat etiā ī pticulari in tali passu esse periculū ꝛ iter tutū si nō cōsideret actu se esse ī illo passu cū ibi fuerit nihil ꝓhibet q̄n ibi picliteť ꝓpter inaduertētiā singularis. ¶ Ad declarationē aūt hui⁹ distinctiōis dicit ꝙ vl'e dupliciter accipiť: vno° ꝓut in se cōsiderať vt si dicať omni hoī cōferūt sicca. Alio mō ꝓut est in re singulari vt si dicať iste ē homo vel talis cib⁹ ē siccus. vñ pōt cōtingere ꝙ aliq̄s sciat in actu ꝛ in habitu vl'e ₰m se cōsideratū ꝛ nō cognoscat in actu vel in habitu vl'e cōsideratū in hoc singulari. ¶ Alteri⁹ ponit aris. aliā distictionē dicens ꝙ habit⁹ in quibusdā hoīb⁹ est solut⁹ vt statim possit exire in actū. In alijs est ligat⁹ vt ptꝫ in dormiēte amente ꝛ ebrioso in q̄bus corporis dispositio ꝓhibet vsuꝫ rōnis: ꝛ hoc mō sunt dispositi hoīes cū sunt in passionib⁹: videm⁹ em̄ corpus trāsmutari ꝓpter passiones ire ꝛ cōcupiscentie cū ex his calescit et q̄nꝗ in tm̄ crescūt hmōi passiōes ꝙ q̄sdā ī insaniā deducūt. vnde tales habēt habitū in practicis ligatū. Et si tales dicunt ore verū circa singularia nō tñ corde: nō em̄ sentiūt q̄ dicūt vt ptꝫ in ebriosis ꝛ furiosis q̄ quādoꝗ ꝓferunt scꝫ demōstratiōes ꝛ verba empedoclis qꝛ scꝫ ꝓferunt q̄ nō intelligūt cuiusmodi erāt verba empedoclis q̄ erāt difficilia ad intelligendū qꝛ metrice phiam suā dicitur cōposuisse. Ponit etiā exemplū de pueris q̄ multas pulchras oratiōes ꝓferūt sciūt aūt nequaq̄ qꝛ scꝫ nō intelligunt q̄ dicunt. ¶ Inquirit insup cām quare habit⁹ practic⁹ in incōtinēte est ligat⁹ vbi dicit ꝙ si in practicis fiat vna rō ex vl'i ꝓpositiōe ꝛ singulari tūc nō solū seq̄ť ꝯclusio sicut in speculatiuis: sꝫ etiam opatio puta omne dulce est gustandū: hoc vinū est dulce: ergo est gustandū facta aūt hac ratione est necessariū potentē ꝛ nō ꝓhibitū hec operari: qꝺ est verū si talis habeat volitionē efficacē que scꝫ nitať illud exequi: tūc nāꝗ volūtas p̄cipit alijs po

ventijs vt hoc operet. Non aut si non sit volutas efficax vt docet experietia et tactu fuit in sexto hui⁹. Si aut sub ppositione vli no sumat minor singularis no sequit coclusio nec opatio sic est in incotinente: volutas em in incotinete tracta et electa a cocupiscentia no pmittit itellectu applicare cognitione quā habet i vli ad singularia: et sic incotinēs habet habitu practicu in singularib⁹ ligatum: verbi gratia: Incotinēs fm rectā rōne format hāc ppositionē: omne delectabile est psequendu volutas aut incotinentis ppter passionē cocupiscētie insurgē tem auertit intellectu ne sumat sub prima ppositione: puta nūc tpus est indebitu: qz est tēpus ieiunij: sed couertit ipsum ad sumēdu sub alia ppositiōe hāc minorē iste cibus est delectabilis et sic sequit pclusio et opatio vitiosa: no aut opatio virtutis abstinētie. Ex pdictis patet quō incotinēs egredit a iudicio recte rōnis. ¶ Patet etiā ad argumētu socratis appetit⁹ em sensitiu⁹ no impat rōni vt psupponebat ei⁹ argumētu s3 volutas mota et inclinata ab appetitu sensitiuo. Deinde dicit aris. q ignorantia incotinētis soluit transeunte passione sicut in dormiente vel ebrioso transeunte somno vel ebrietate.

Utrum aut Ca. III

¶ Hic inquirit aris. de materia cotinētie et icotinētie. Circa qd pmittit q delectabiliu quedā sunt ad humanā vitā vt delectabilia gustus ad pseruationē indiuidui. Et alia delectabilia q no sunt necessaria s3 sut seipso delectabilia vt victoria honor et diuitie Ubi notādu q l3 diuicie sint eligibiles ppter alteru inquātu ordinant ad honorem et corporis necessitatē vt habet primo hui⁹. Sunt tn etiā eligibiles ppter se inquātu possunt hre rationē ornatus decoris et pulchritudinis. Delectatōes aut gustus et tact⁹ licet a plurib⁹ ppter se eligant eo q in ipsis quiescit appetit⁹ no tn sunt ppter se eligibiles sed ppter cōseruationē speciei vel indiuidui. Tū qz impediunt vsum rōnis vt dicet infra tu qz sunt exprobrabiles cu sint nobis et brutis cōes de quo vide tertio hui⁹ ca. de tēpantia. ¶ His pmissis dicit aris. q illi qui pter rectā rōnē excedunt in delectationibus necessarijs sunt simpliciter et pprie incotinentes. Qui aut excedut i delectationibus fm se eligibilibus non sunt simpliciter incotinētes s3 fm quid et similitudinarie. vnde no dicunt incotinentes simpliciter sed incotinentes lucri vel honoris Cui⁹ signu est qz incontinentia vitupat no solu vt peccatu sed vt malicia quedā. Incotinentia aut ire honoris vel lucri vituperat vt peccatu tm. ¶ Circa qd notādu q incotinentia tact⁹ ē peccatu duplici rōne vno modo ex eo q incotinēs recedit ab eo qd ē fm rectā rōnē. Alio mō ex eo q se imergit quibusdā turpib⁹ delectationib⁹. Et iō dicit aris. q incotinētia vituperat no solu vt peccatu sed vt malicia quedam. Incotinentia vero eor que fm se videntur eligibilia ē pctm tm vna rōne ex eo sc3 q incotinēs no seruat debitu modu rōnis in cocupiscentia reru p se appetēdaru. et iō dicit aris. q talis incotinētia vituperat vt peccatu tantu. Est igit incotinentia simpliciter et proprie circa delectationes gustus et tact⁹ fm quid circa alias. ¶ Cōsequenter copat incotinētiā ad bestialitatē dicēs q licet bestialitates similitudiarie vel large possint dici incotinentes no tn simplicit seu ppe qz bestialitas ē oīs suphabūdās malicia et insipiētia et timiditas et intpantia et crudelitas. Ubi notandum q incontinentia et bestialitas no sunt pprie idē et simpliciter qz incotinētia dicit pmum gradu malicie vt dictu fuit i pncipio h⁹ libri et iō bestialitas ibi sumpta dicit eē oīs suphabundans malicia in quolibet genere vitij. Unde hic exēplificat in vitijs oppositis qttuor vtrtutib⁹ cardinalibus vt insipientia opponit prudentie timiditas fortitudini intēperātia tēperantie et crudelitas pietati seu iusticie

⁊ sic bestialitas est excessus in omni gñe vitij vt si q̄s sit ita crudelis ꝙ mulieres ꝑgnãtes scindat vel ita ĩtēꝑatus vt delectatiões innaturales querat puta carnes pueroꝝ deuorando seu vitio zodomitico vtendo. ¶ Notandū insuꝑ ꝙ ħ bestialitas si ꝑueniat ex malitia seu cōsuetudīe fit dãpnabilis. Bestialitas tñ egritudinalis est excusabilis vt si aliq̄ habeant modicū de rõnis vsu vel ꝓpṫ egritudinē vel potētiarū organicarū īdispositionē. ¶ Alteri⁹ cōpat incōtinentiam ꝓprie dictam ad incōtinentiã ire dicens ꝙ incōtinentia ire est min⁹ turpis: qđ ꝓbat quattuor rationibus: quarum prima est talis: Illa incōtinentia est minus turpis que audit aliqualiter rõnez ꝙ illa que nullo°: sed incōtinētia ire aliqualiter audit rationez: incōtinentia ãt cōcupiscentiarū tact⁹ nō audit: ğ incōtinentia ire est min⁹ turpis. minor ꝓbaṫ qꝛ ira audit aliqualiter rationē inquãtū iratus quodãmodo rõcinaṫ ꝙ iniuriãtē optet impugnare ⁊ ꝓpter iniuriã inferre vindictã imꝑfecte aũt auditionē quia nō attendit rectū iudiciū rõnis circa q̄ntitatem ⁊ modū vindicte ꝓpter naturalē caliditatē ⁊ velocitatē colere. Uñ iracundus est similis seruis qui sunt nimis voloces qui anteꝙ audiãt totum qđ eis diciṫ currunt ad exequēdū ⁊ sic sequiṫ ꝙ peccent in executione mãdati qđ non ꝑfecte audierūt. Est etiã similis canib⁹ qui ad primū sonū pulsantis ad ostium latrant anteꝙ attendãt si ille qui pulsat ad ostium sit de familiaribus vł amicis. Cōcupiscentia vero statim qđ appꝛhendiṫ delectabile monet ad ꝓsequendū id absq; alio syllogismo rõnis ⁊ sic est turpior. Circa qđ notandū ꝙ cōcupiscētia diciṫ esse sine rõne nō ꝙ auferat vsuz rationis sed qꝛ in nullo ꝓcedit ẜm iudiciū rationis ⁊ quo ad hoc incōtinentia ꝓpͤ dicta turpior est incōtinentia ire. Secūcũda ratio ē talis ira ē magis nãlis ⁊ sibi difficilius resistiṫ ꝙ concupiscentijs excessiuis tactus que non sunt necesse: ğ incontinentes ẜm irã sunt magis venia digni ꝙ incōtinentes ẜm tactum: ꝓbat añs qꝛ incōtinentia ire magis videṫ sequi originē naturalē ꝙ ꝯcupiscentia. Ad quod ducit exemplū de quodã q̄ patrem ꝑcutiens amico reꝑhendenti eum respondit dicens ꝙ pater eius ꝑcusserat patrē suuz ⁊ au⁹ ei⁹ ꝑcusserat suū ⁊ ostēdens filium suum. Iste inq̄t cum factus fuit vir etiam ꝑcutiet me hoc eñ cōnaturale est generi nostro. Cōsequēti autem tempore tractus ꝑ pedes a filio suo iam facto viro quando venit ad ostium iussit ꝙ quiesceret allegans ꝙ patrē suum alias vltra non traxerat. ¶ Contra hanc rationem arguitur ꝙ secūdo huius dicitur ꝙ difficili⁹ ē pugnare cōtra voluptatem ꝙ contra iram vt ait eraclitus quia voluptates insunt nobis a principio vite. ¶ Respondeṫ ꝙ difficili⁹ est assidue pugnare contra voluptatem ꝙ contra iram quia concupiscentia est magis cōtinua ⁊ sic loquiṫ in scđo dicēs voluptates esse nobis contpaneas sed ad hominē difficilius est resistere ire ꝓpter eius impetum: ⁊ sic loquitur in ꝓposito.

¶ Tertia ratio est talis is qui insidiando nocet iniustior est ꝙ qui potenṫ offendit quia cum hoc ꝙ nocet etiam decipit: sed concupiscentia latenter subintrando nocet non autem ira sed subito ⁊ cum quodam impetu. Unde incontinentia ire minus turpis est. ꝙ autem cōcupiscentia sit insidiatrix ꝓbat per hoc ꝙ quidam de venere loquenˢ appellãt eam ciꝑgrenam dolosã ⁊ eius corrigiã siue sonam dicunt esse variam. Uenus eñ fuit regina cipri que per luxuriam viros decipiebat et dicitur ciprigena quasi in cipro genita per quã signatur cōcupiscentia cuius corrigia dicitur esse varia quia concupiscētia diuersimode mētes ligat tenditq; in bonum delectabile quod apparet esse bonum ⁊ tñ in veritate est malum. Et ad hoc adducit aristo. omerum poetam dicens ꝙ deceptor.i. concupiscētia furata est intellectū spisse .i. valide seu ꝓfūde sapiētis. ¶ Quarta rō ē hec ꝙ irat⁹ q̄dãmō inuolūtarie ⁊ cū

tristicia ledit nō q̄ tristet̄ de vindicta sȝ de iniuria sibi illata. Cōcupiscens vero totaliter peccat voluntarie ⁊ cū delectatione quare icōtinētia cōcupiscētie turpior est q̄ incontinentia ire. ¶ Ad euidentiā p̄dictorū notandū q̄ peccatū i cōtinētie pōt dupliciter considerari. vno⁹ ex pte passionis ex qua rō supat̄ ⁊ sic incōtinentia ɔcupiscētie est turpior q̄ incōtinentia ire qꝛ mot⁹ cōcupiscentie hȝ maiorē iordīationē q̄ mot⁹ ire ꝑpt̄ q̄tuor que hic ph̄s tāgit qꝛ scȝ motus ire magis p̄ticipat rōnē magisq̄ȝ sequit̄ corporis cōplexionē ꝑpter velocitatē motus colere irā incendentis: tū qꝛ ira inq̄rit manifeste opari: sed cōcupiscētia querit latebras ⁊ dolose subintrat: tū qꝛ concupiscens delectabilit̄ opat̄. Iratus autē quasi quadā tristicia p̄cedente coact⁹ Alio mō pctm̄ incōtinētie pōt cōsiderari q̄tū ad malum qd̄ quis incidit a rōne discedēs ⁊ sic incōtinētia ire est vt ī plurimū grauior qꝛ ꝑducit hominē ad mai⁹ peccatū scȝ homicidiū qd̄ est grani⁹ ad ulterior: ad qd̄ p̄ducit incōtinētia cōcupiscentie. Incōtinētia etiā cōcupiscentie dicit̄ turpior inquātū est maioris īfamie licet nō semꝑ sit maioris culpe. Est autē maioris īfamie qꝛ est circa delectatiōes cōes nobis ⁊ brutis multuȝ ꝑuertentes vsuȝ rōnis recte vt ptȝ supra q̄rto. c. 4.

Irca eas Ca. IIII

c ¶ Hic cōpat ari. cōtinentiā ⁊ incōtinētiā ad p̄seuerātiā ⁊ maliciā tpantiā ⁊ intpantiā que sunt circa eādem materiā. Sunt em̄ circa delectationes gustus ⁊ tactus lȝ large possint ad alia extendi. Dicit itaq̄ȝ q̄ circa hmōi cōcupiscentias delectationū ⁊ fugas tristiciarū ɔtingit nos habere dupliciter Aliq̄n eī ab ip̄is vincimur ⁊ sic dicimur incōtinētes ⁊ molles. Aliq̄n vero ipsis resistimus ac ip̄as supam⁹ ⁊ sic dicimur p̄seuerātes ⁊ cōtinētes. Differūt aūt cōtinētia ⁊ incōtinētia a p̄seuerātia ⁊ mollicie qꝛ cōtinētia ⁊ incōtinentia sunt circa delectationes p̄seuerantia aūt ⁊ mollicies circa tristicias causatas a carētia hmōi delectabiliū. Perseuerantia eī in hoc cōsistit q̄ aliquis nō recedit a bono ꝑpter diuturnā tollerātiā difficiliū ⁊ laboriosorū: sicut est tristicia carētie delectabiliū in eo qui vehementer afficit̄ circa hec cuiusmōi est qui nō hȝ p̄fectā virtutē modificantē has passiones huic āt opponit̄ mollities. Mollis em̄ dicit̄ q̄ defacili recedit a bono ꝑpter tristicias causatas ex defectu delectationū q̄si cedens debili mouenti. Unde molle dicit̄ qd̄ de facili cedit tangenti. ¶ Et notandū q̄ lȝ p̄seuerātia nō sit virt⁹ eo modo quo loq̄it̄ ari. in hoc septimo sicut nec cōtinentia que est eligibilior ip̄a vt īfra dicet̄. Si tū sumat̄ p̄seuerātia ꝑ habitu quo quis eligit diuturnitatē sustinere in q̄buscūq̄ȝ operib⁹ sic est virtus. Sumit̄ etiā aliq̄n p̄seuerantia ꝑ actu hmōi virtutis vsq̄ȝ ad mortē durāte. Et hoc mō dicit Aug⁹. in lib. de p̄seuerātia q̄ nullus pōt dici p̄seuerātiā habere q̄ diu viuat nisi p̄seueret vsq̄ȝ ad mortē. ¶ Deinde ostendit quō differūt intpatus ab incōtinente ⁊ molli. Primo quidē qꝛ incōtinēs no ꝓsequit̄ delectationes ex electione sȝ ex vi ⁊ impetu passionis. Similiter mollis ducit̄ ex tiore tristicie quā ītendit euadere que sequit̄ a cōcupiscentia inquātū scȝ priuat̄ re cōcupita Sȝ intpat⁹ ꝑ electionē ꝓsequit̄ nō necessitat̄ delectiōes ⁊ fugit tristicias. Ex quo infert q̄ nō est penitiu⁹ ⁊ sic est insanabil̄ qꝛ scȝ vix pōt sanari. ¶ Ad cui⁹ euidentiā notandū q̄ aris. non vult simpliciter negare q̄n intpatus, tristet̄ aliq̄n de peccato cōmisso cū dicat nono hui⁹ q̄ praui penitudine replent̄ sȝ vult dicere q̄ nō ita vere nec ita de facili penitet sicut incōtinēs qꝛ in eo q̄ est intpat⁹ volūtas inclinat̄ ad peccandū ex ꝑpria electione vt dictū est. hec aūt electio ꝓcedit ex habitu ꝑ cōsuetudinē acquisito In eo autē qui est incōtinēs volūtas īclinat̄ ad peccandū ex aliqua passiōe. Et qꝛ passio cito trāsit: habit⁹ aūt est qualitas de difficibili mobil: inde est q̄ incōtinēs statim

penitet trāseūte passiōe qđ nō accidit đ intpato q̄nimo gaudet se peccasse eo q̄ đ patio peccati facta est p habitū cōnaturalis. Vñ de talib⁹ dicit sapieñ. letant cū malefecerint ⁊ exultāt in rebus pessimis. Ex quo ptз q̄ intēpatus est multo peior q̄ incōtinēs. Q̄ etiā pbat. p. q̄ ille oīno est deterior q̄ opat aliquid turpe nō cōcupiscēs vel quiete. i. remisse ↄcupiscens ⁊ qui nō irat⁹ ꝑcutit q̄ qui irat⁹ q̄ scз talis peccat ex malitia voluntatis cū nihil vel parū habeat in appetitu sensitiuo qđ ipm alliciat ad peccandū: q̄d ei talis faceret sivehemētes passiōes haberet: hmōi aūt ē intpat⁹ quare ē deterior incōtinēte: vnde incōtinētia assimulat egritudini curabili: intpantia vero incurabili. ❡ Itē malū latēs est periculosius q̄ malū manifestū q̄ malū manifestū pt meli⁹ curari q̄ latēs. Intpantia aūt est malū latēs q̄ malicia corrūpit pncipiū in actionib⁹ auertēdo scз intellectū a cōsideratione finis ⁊ pncipiorꝫ agibilium que sumunt a fine ⁊ sic intpat⁹ semp existimat oportere pn̄s delectabile, psequi voluntas eñ mala excecat priuatiue et positiue: vt dictū est sexto hui⁹. Incōtinens aūt non sic estimat nisi passione insurgent:: vnde extra passiones existens gerit illicitas cōcupiscētias in ꝑposito nō seq̄. Et sic dicit aris. q̄ nō est simplr prau⁹ q̄ in eo saluat optimū pncipiū inquātū scз habet rectā estimationē de fine, nec credit corpales delectationes eē querēdas ꝑpter se tāq̄ finis nisi forte ī pticulari dū agit. ❡ Ex pdictis ptз q̄ incōtinētia ⁊ intpantia se habent vt dispositio ⁊ habit⁹. Cōpat vlterius cōtinētiā ad incōtinētiā dicēs. Cōtinēs est ratiōi īmāsiu⁹ ⁊ nō est ab ea egressiuus q̄ scз ꝑpter passiones nō recedit ab eo qđ prius ꝫm rectā rōnē elegerat. Incōtinens aūt passione insurgente non remanet recte rōni nec recte electioni. Et hoc modo dicit agere cōtra electiōз. vnde ē aliqualiter prau⁹ licet nō simpliciter sicut intpatus qui peccat ex electione. ❡ Circa pdicta notādū ꝫm Tho. in pria scđe q̄ ille q̄ peccat ex passiōe peccat eligens licet nō ex electione q̄ electio nō est ī eo primū peccati pncipiū: sed īduci ꝫ a passione ad eligendū illud qđ extra passionē existens nō eligeret. Itē notandū q̄ malicia aliq̄ñ sumit ꝑ habitu malo aliq̄ñ vero ꝑ electione mali: habēs aūt habitū malū nō semp peccat ex habitu cuз aliq̄ñ peccet ex passione vel ignorātia. Itē notandū q̄ lз oīs peccās ex habitu peccet ex electione cū eligat malū vt habeat bonū cōueniēs ꝫm habitū sine tam̄ habitu pōt volūtas ex seipa ad malum moueri: ⁊ sic ex electione peccare absq̄ inordinatione intelelct⁹ vel sensus.

❡ Insup cōpat incōtinētiā ad pseuerantiā dicens q̄ pseuerare est sustinere pugnā sed nō cōtra pugnare. Cōtinere vero cōsistit in hoc qđ est cōtra pugnare ⁊ supare: ⁊ ideo cōpant sicut illud cui⁹ eē cōsistit in nō vinci qđ ptinet ad pseuerātiā: ⁊ illud qđ cōsistit in vincere qđ ptinet ad cōtinētiā ⁊ iō cōtinētia est eligibilior pseuerātia. ❡ Deinde comparat incōtinetiam ad molliciē que conueniunt in hoc q̄ lз icōtinēs ⁊ mollis eligāt illicitas cōcupiscētias non sequi vterq̄ tñ adueniente passione succūbit. Differunt tñ q̄ incōtinētia est circa delectatōnes ⁊ mollicies circa tristicias causatas ex defectu delectationū vt dictū est. Et q̄ voluptas forti⁹ mouet attrahēdo ad malū q̄ tristicia de carentia voluptatis retrahendo a bono q̄ carentia est pur⁹ defectus. hinc est q̄ incōtinēs mag ꝑprie dicit vinci q̄ scз plus conatur īmanere electioni cōtra passiones pugnando. Mollis vero dicit deficere eo q̄ sine magno conatu ab electione recedit. Talis etiam dicitur delicatus. Delitia enim est quedam mollicies ⁊ sic est eius species. Mollicies namq̄ refugit īordinate omnē tristiciā sed delicia tristiciam laborum ꝑprie refugit vt in illo patet q̄ vestimentum suum trahit per lutum ad euitandum tristiciam laboris existentis in vestimenti leuatiōe. Unde talis mollis seu delicatus dicit.

¶ Consequenter dicit aristo. q nõ omnes homines succũbentes delectationibus vel tristitijs dicunt incõtinentes vl molles sed solum illi qui vincunt a passionibus quas multi separant. Vinci eñ a fortibus et superexcellentibus delectationibus et tristitijs nõ est admirabile sz magis cõdonabile vel dignũ venia duz tamen hõ innitatur contra hmõi passiones pugnare et nõ statim cedat vt siqs nitat a risu cõtinere nõ tamen valeat. ¶ Deinde ponit duas species incõtinẽtie. quarum vna dicitur irrefrenatio que est in his que superueniente cõcupiscentia sine aliquo cõsilio statim eam sequitur cuiusmodi sunt colerici ꝓpter velocitatem colere et melãcolici qui propter terrestrem cõplexionem vehementer inflammant sicut terra accensa vehementer ardet. Si autem tales cõsiliarentur nõ ducerẽt a passiõe sicut illi qui futurã pugnam ꝓuidẽtes seipsos ꝓtitulãt seu stimulant rõnem suam exercendo ad resistendũ cõcupiscẽtie si ab alijs ꝓus stimulant non mouent nec vincunt Alia aũt species dicit debilitas que est ĩ his que superueniente cõcupiscentia cõsiliantur postea tñ a passione vincunt qz debiliter inherent cõsiliatis ꝓpter molliciẽ cõplexionis vt cõtingit in flegmaticis et mulieribus que ꝓprie nõ dicunt incõtinẽtes qz de facili vincunt ꝓpter fragilitatem cõplexionis. Unde vt in pluribꝰ nõ ducũt sed ducunt ð facili passiones sequendo. ¶ Insup compat aris. cõtinẽtiã ad tꝑantiã dicens q cũ cõtinẽtia est vehementia passionũ et nõ cũ tꝑantia ꝑ ipam eñ ad mediũ reducunt et sic continentia et tꝑantia se habent sicut dispositio et habitus. ¶ Circa qð notandum q Cõtinẽtia põt sumi tripliciter: vno modo ꝓprie vt scz importat resistentiam rationis ad concupiscentias prauas que sunt in homine vehementes et sic sumitur in ꝓposito hoc modo temperantia ẽ melior quia per ipsam appetitus sensitiuus est rationi subiectus et quasi a ratione domitꝰ: non autem per cõtinentiã Unde cõtinẽtia hoc modo non est virtus sed dispositio ad virtutez. Scðo modo continentia sumit ꝓut importat cessationem ab omni delectatione venerea et sic se extendit ad cõtinẽtiã virginalem et est melior teꝑãtia sumpta cõmunit sicut virginitas melior est castitate matrimoniali: et hoc modo dicit sapiens q nõ est digna ponderatio anime cõtinentis in genere scz castitatis qz fecũditas carnis que querit in matrimonio nõ adequat continentie virginali vel viduali. Tertio modo sumitur ꝓ omni abstinentia a rebus illicitis et sic etiam dicit q omnis ponderatio non est digna anime cõtinentis qz nõ respicit estimatiõez ponderis auri vel argenti.

Ca. V

De delectatione &c.

¶ Quia virtutes morales sunt circa delectationes et tristicias agit cõsequẽter aris. de delectatione. Circa qð ꝑmittit quadã distinctionẽ boni dicens q bonũ est duplex: qðdã est bonũ simpliciter vt illud quod ẽ bonum oĩbus eandẽ naturã ꝑticipantibus puta prudenter viuere est bonũ oĩbus hominibus. Aliud est bonũ ꝫm qd qð scz est bonũ alicui vt sumere medicinam est bonum infirmo. ¶ Demum declarat quid est delectatio dicens q est operatio nõ formaliter sed causaliter. est eñ delectatio passio cõsequens operationem nõ impeditã ꝑ quã potentia iungitur suo obiecto cõiunctio namqz conuenientis cũ eo cui cõuenit est delectabile. Et dicit habitus qui est ꝫm naturam id ẽ habitus naturalis vel habitus qui est consonus nature cuiusmodi sunt habitus virtuosi. Operationes eñ virtuose sunt maxime delectabiles quãdo cõsequunt habitus generatos. Nõ sic de oꝑationibꝰ ꝑcedẽtibꝰ ex qbꝰ habitꝰ generant qz plerũqz habẽt tristiciã admixtã: vñ nõ sũt simplr delecãbiles sz ꝫz qd Delectationes ẽt corporales lz sint bone ꝫm qd nõ tñ simpliciter cum impediant

visum rõnis vt dictũ est in p̄cedẽtibus. ¶ Insup ostendit aliq̄ delectationẽ eẽ optimã qr oĩa appetũt ꝛ ꝓsequunt̃ delectationẽ nõ solũ bestie ſ3 etiã hoĩes qd̃ est signũ esse aliquã delectationem optimã qr fama nõ oĩno ꝑdit quã multi populi famãt. Nec obstat ꝙ nõ oẽs appetunt eãdẽ delectationẽ qr l3 non omnes hoĩes appetẽt eandẽ delectationẽ appetitu sensitiuo vel intellectiuo tñ appetũt eandẽ appetitu naturali. Natura em̃ inclinat in eandẽ delectationẽ sicut in optimã sc3 incõtẽplationẽ sũmi boni. Ẽñ dicit aris. ꝙ oẽs habẽt naturaliter in se ipsis qddã diuinũ sc3 inclinationẽ naturalẽ in beatitudinẽ a deo sibiipsis inditã. ¶ Consequẽter dicit aris. ꝙ quedam delectationes sunt valde eligibiles sc3 bone vt delectatiões que sunt in opatione virtutũ. Alie aũt nõ vt sunt corpales que sibi vendicauerũt nomẽ delectationis qr sunt magis cognite ab hoĩbus ꝛ ampli⁹ ab eis querunt̃ que l3 sint bone ꝯm qd̃ ꝛ vsq3 ad aliquẽ gradũ vel mẽsurã debitã vt pt3 in delectatione sompni cibi ꝛ pot⁹: excessus tñ ꝛ suphabundantia est vituꝑabilis ꝛ fugiendus. ¶ Alterius assignat rõnẽ quare corpales delectationes vident̃ eligibiliores l3 nõ sint qr sunt medicine quedã ad repellendu3 tristiciã. Cũ em̃ hoĩes oẽm tristiciã fugiant indigẽt delectatione ad ipam repellẽdã. Et qr hoĩes solũ sensib⁹ ĩherẽtes delectationes spirituales nõ habẽt nec expiunt̃ ideo ad corpales se cõuertũt q̄ ipsis vident̃ vera bona tñ qr alias nõ ꝑcipiunt: tũ qr mensurant̃ non solũ ex sui natura sed etiam cõtrario qd̃ expellunt ꝛ ꝓpterea querunt̃ valde qr apparẽt posite iuxta suũ cõtrariũ. Sicut delectatio pot⁹ magis appet si fuerit sitis ꝛ iõ illi qui querũt delectationẽ pot⁹ p̄parãt sibi sitim ꝑ cõmestionẽ salsorũ. ¶ Deinde declarat, quõ tristicie q̄ ꝑ delectationẽ repellũt̃ ꝓueniũt hoĩb⁹ multipliciter aĩal em̃ vigilãs est in laboribus ꝓpter corporis cõmotionẽ ꝛ potẽtiarũ organicarũ opationũ. Labor em̃ est cõtristatiu⁹ in iuuenib⁹: aut ꝓpter augmẽtationẽ maxime fiunt cõmotiones spirituũ ꝛ humorũ vt etiã accidit vinolẽtis: ꝛ iõ ꝓpt̃ huiusmodi laborẽ iuuẽtus plurimũ querit delectationẽ. Melãcolici etiã qr corpus mordet̃ ꝯtinue ꝛ cõsumit̃ patit̃q3 corrosionẽ ꝓpter malã eoꝝ cõplexionẽ3 ideo habent frequenter appetitũ delectationis ꝑ quã hmõi tristicia repellat̃. Et inde est ꝙ plerũq3 fiũt intpati ꝛ praui. Expellit aũt delectatio si sit fortis nõ solu3 tristiciã cõtrariã ſ3 etiã cõtingentẽ puta delectatio cibi nõ solũ expellit tristiciam famis sed etiã aliã si fortis fuerit qr sc3 totã aĩe intentionẽ ad se trahit. ¶ Circa p̄dicta notandũ ꝙ ꝓ tristicia effugan da expedit aliqñ recurrere ad remediu3 delectationu3 qd̃ fieri bñ potest ꝛ male Male quidẽ recurrẽdo ad delectatiões nociuas siue suphabũdãtes ꝛ supfluas volupta⁹ corpales. Bene vero recurrẽdo ad nc̃carias delectatiões seu ad mẽtales de quib⁹ ait sapiẽs. Nõ est delectamentũ sup cordis gaudiũ. De hmõi ãt delectationib⁹ spũalib⁹ dicit cõseq̄nter aris. ꝙ nullã hñt suphabũdantiã q̄ sc3 sit vitiosa cum de natura sua ꝛ ꝯm se sint bone. Et fundat̃ hoc dictu3 in illa cõsideratione topica. Si simpliciter ad simpliciter ꝛ magis ad magis ꝛ maximũ ad maximũ que h3 veritat ẽ in his que ꝯm se sunt talia ꝛ nõ ꝯm accidẽs qr em̃ intelligere ꝯm se est bonũ magis intelligere est magis bonũ ꝛ maxime intelligere est maximũ bonũ. Nõ sic aũt in his que sunt ꝯm accidẽs. Nõ em̃ si bibere est bonũ magis bibere est magis bonũ qr bibere nõ est bonũ simpliciter ꝯm se ſ3 ꝯm accidens inquãtũ sc3 est remediũ ad tristiciã sitis effugandã. ¶ Consequẽter dicit aris. ꝙ nullũ idẽ obiectũ est semꝑ homini delectabile Cuius rõ est qr natura nostra nõ est simplex sed ex multis cõposita sc3 ex corpe ꝛ aĩa ꝛ sic est ex vno i aliud trãsmutabilis: ꝛ illud qd̃ est naturale ꝯm vnã ꝑtẽ est p̄ter naturale ꝯm aliam: sicut contẽplari est naturale hoĩ ex ꝑte intellect⁹ sed est p̄ter naturale ex ꝑte

potentiarum organicarum q̄ laborant in cōtēplādo: ⁊ iō ɔtēplatō nō ē sp̄ delecta=bilis. vn̄ hoīb⁹ ē delectabil' trāsmutatio ꝓpt̄ defectū nature q̄ nō p̄t sp̄ ī eadē di=spositōe cōsistere. ¶ Per oppositū autē q̄ ds ē simplex ⁊ imutabilis sēp gaudet vna ⁊ simplici delectatōe quā scʒ hʒ ī cō tēplatōe suiꝑ p̄tus q̄ ē sibi delctābilissima Delectatio enī q̄ ē absq̄ mutatōe maior est q̄ illa q̄ ē in motu: est enī in fieri idō impfcā: q̄ aūt ē in q̄ete ē in eē, pfecto. Et notādū q̄ ds ē ita simplex q̄ nec ē cōpo=situs nec alteri cōponibilis: nō sic aūt cre atura vt magis hʒ videri in libris sentē. in primo. dist. 8. q. 1.

Incipit octauus li. ethi.

Est hec autem.

p ¶ In p̄cedenti libro egit arist. de cōtinētia q̄ ē q̄d=dā impfectissimū genere virtutꝫ: h̄ ɔn̄r determiat de amicicia q̄ ē virtutis effect⁹. Q̄ autē ad moralē de ip̄a cōsiderare ptineat pro bat multipl'r: p̄mo q̄ amicitia ē q̄dā v̄t⁹ vel cū v̄tute. ¶ Ubi notādū q̄ amicitia est v̄tus inq̄ntū ē habit⁹ electiu⁹ dispo=nēs hoīem ad cōicādū se ꝓximo inq̄ntū p̄t ꝯm Sco. di. 34. tercij sen. Est etiam cū virtute inq̄ntū v̄tus moral' ē cā ami=cicie vere. Perfecta enī amicitia nō est nisi bonoꝝ ⁊ ī virtute similiū: vt videbit̄ in ɔsequētib⁹. Itē arguit aristo. q̄ mora lis p̄hia dʒ determiare d̄ his q̄ sūt neces saria bonitati vite humane. hmōi autem est amicitia: qd̄ ex hoc ptʒ: q̄ null⁹ eligit viuere sine amicis lʒ haberet oīa alia bo na exteriora. Illis enī q̄ maxīe possidēt vt sūt diuites ptātes ⁊ principat⁹ h̄ntes maxime vidētur amici necessarij: primo quidē ad vsū hoꝝ bonoꝝ q̄ ē enī vtilitas bonoꝝ fortune si possidētes ex his nulli b̄n̄faciat. B̄n̄ficiū aūt maxīe et laudabl'r fit ad amicos. Secūdo ad ɔseruatōnem taliū bonoꝝ q̄ n̄ p̄n̄t ɔseruari sine amicis q̄ bona fortuna q̄nto ē maior tāto min⁹ secat̄. Ex̄n̄tib⁹ etiā ī pauptate ⁊ reliquis infortunijs sūt vtiles amici q̄ sūt eorum singl'are refugiū. Sūt etiā necessarij om ni etati iuuenib⁹ q̄dē vt p̄ amicos cohi=beātur a pctō: supiorib⁹ v̄o ad famulatū Adultis aūt ad bonas actōes exequen=das. Unus enī amicus aliq̄n auxiliatur in ext̄iori actōe et intellectuali opatōne dū vn⁹ videt qd̄ ali⁹ videre nō vʒ. Itē vi dem⁹ q̄ generātis ad genitū ē nāl' amici cia nō solū ī hoīb⁹ sʒ etiā ī alijs aīalib⁹. Laudam⁹ etiā hoīes humanos q̄ sūt ap ti ad societatē et familiaritatē. Per ami citiā etiā vidētur ciuitates ɔseruari. vn̄ legislatores magis studēt ad ɔseruādaꝫ amicitiā et cōcordiā q̄ iusticie rigorē. in penis nāq̄ inferēdis q̄nq̄ iusticia omit=tit̄ ne dissēsio oriat̄. et hoīb⁹ ex̄n̄tib⁹ ami cis nō ē nccria custodia ꝓp̄e dcā q̄ habꝫ oīa q̄si coīa. Iusti aūt indigent amicitia adinuicē. Laudam⁹ etiā amatores ami=coꝝ ⁊ q̄busdā vidēt̄ eē idē viri bōi ⁊ ami ci. ¶ Inq̄rit ɔn̄r arī. dīonem amicitie ex obicō qd̄ ē amabile. Circa qd̄ dicit q̄ a=mabile ē triplex scʒ aut bonū aut delecta bile aut vtile. Est aūt vtile amabile ꝓpt̄ aliū. Bonū aūt ⁊ delectabile ꝓpter se sīt̄ amabilia vt finis. Ad cui⁹ euidētiā sciē=dū q̄ p̄ bonū intelligit h̄ arī. bonū hone stū: licet enī amabile sit idē qd̄ bonuʒ sit q̄ triplex amabile seu bonū scʒ honestuꝫ delectabile ⁊ vtile bonū tn̄ honestū dici=tur bonū simplicit̄ ⁊ sine det̄miatōe eo q̄ est ꝓpt̄ se amabile appetitui rōnali cum sit in se bonū cuiusmōi sūt virtutes. Di=stinguūtur aūt ista tria bona ꝯm rōem tā tū. Nā honestū dr̄ aliud ꝯm q̄d hʒ q̄ndā excellētiā dignā honore ꝓpt̄ spūalē pul chritudinē seu decorē: delectabile autēʒ inq̄ntū quietat appetitū. Utile v̄o inq̄n tū refert̄ ad aliū cuiusmōi sūt diuitie. nō aūt drn̄t subicō. Idē enī puta v̄tus ē bo nū honestū q̄ honor ē p̄miū v̄tutis: et ē bonū delectabile q̄ in ei⁹ opatōe quie=scit appetitus intellectiu⁹: ⁊ ē bonū vti=le inq̄ntū ordinat̄ ad felicitatē. ¶ Et no tādū q̄ in pluribus ē delectabile q̄ ho=nestū vel vtile: q̄ om̄e honestū ⁊ vtile ē aliq̄lit̄ delectabile sʒ nō ecōuerso. vt ptʒ de corpali voluptate q̄ ē delcābil' sʒ non

honesta. Et licet sit ppř se appetibil' ap petitu sensitiuo: non tñ appetitu rõnali. vẽdicauit tñ sibi nomẽ delectatõis quia magis ab hoibus cognoscitur: vt dictum ẽ in fine septimi huius. Notandũ insuper qr licet honestũ ad multa extẽdatur ppe tamen loquẽdo in idẽ refertur cũ virtute. Unde a tu lio in quattuor ptes diuiditur principales 2° re thorice. Honestas aũt fm ysido. dr quasi honoris status. honor aũt maxie debetur ho minibus ppř virtutis excellẽtiã. honestũ est etiã fm Tuliũ qd sua vi nos allicit et sua dignitate trahit. Et aug' dicit in li° 83. qtonũ: Honestatẽ voco intelligibilẽ pulchritudinẽ. Et subdit postea qz mlta sũt pulchra visibilia q̃ min' ppe hõesta appellãtur. Cũ igitur virt' habeat quãdã spũalẽ decorẽ p quã redditur appetibil' nõ inmerito nomen honesti sibi vẽdicauit.

¶ Ubi vlteri' notãdũ qz ad rõem pulchi siue decori cõcurrit claritas et debita pro portio. Unde dicit Dyoñ. de diuis nominibus qz deus dr pulcher sicut vniuersorũ cõsonãtie et claritatis cã quare pulchritudo corpis in hoc cõsistit qz hõ habeat mẽbra corpo ris bñ pportiõata: sz spũale rõis clarita tẽ. hoc aũt fit p virtutẽ q̃ fm rõem mode ratur hõies humaõs. qr ergo virt' ẽ decor spũ alis inmerito retinet nomẽ honesti.

¶ Itẽ notãdũ qz licet sint aliq̃ excellenti ora virtute et magis honorãda vt deus et bea titudo q̃ sũt virtutis finis qr tñ hmõi non sũt nobis ita nota sicut virtutes scz quas qttidie opamur: ido virt' sibi magis ven dicat nomẽ honesti. Transfertur qz nomẽ honesti ad exteriorẽ psperitatẽ cuiusmodi sũt nobilitas potẽtia honor et diuitie qr tñ ita coadiuuãt ad opatões virtutis. Unde sapiẽs ait pauptas et hõestas. i. diuitie a deo sũt seu inquãtũ excellẽtia diuitiarũ facit hoiem hõre dignũ fm vulgi opinio nẽ. ¶ Deinde dicit aristo. qz vnusquisqz videtur amare nõ illud qd bonũ ẽ simpliciter: sed illud qd ẽ bonũ vel apparẽs bonum.

¶ Probat vlterius qz amicitia nõ ẽ ad inaniata qr ad amicitiã reqritur reamatio amati ad amãtẽ: sz inanimatorũ nõ ẽ rea matio: ergo ad ipa nõ ẽ amicitia. Itẽ omni animato ex amicitia volum' bonũ illius grã: et tales sic amãtes dicũtur beniuoli: sed in aniatis nõ volum' ipsorũ grã: ergo ad illa nõ ẽ amicitia. pbat minorẽ: qr ridiculũ est dicere qz aliqs velit bonũ vio ipi' grã Sz si aliqs vult vi^m saluari vult hoc vt habeat ipm vinũ. Unde tal' nõ amat vinũ amore amicitie sz ɔcupiscẽtie. ¶ Dicit in sup qz opter qz amicitia sit beniuolen tia in ɔpassis vt scz sit amor mutuus amati ad amãtẽ. Oportet etiã qz ista beniuolẽ tia nõ sit latẽs. Aliqui eñi q̃ nunqz se vi derũt pũt hre mutuã beniuolẽtiã ex au ditu bonitatis vtriusqz: sz isti ppe nõ di cũtur amici cũ eorũ beniuolẽtia sit occul ta. Patet igitur ex pdictis qz amicitia est mutua et manifesta beniuolẽtia ppř ali quod trium predictorum amabilium.

Sunt autẽ. Ca. II.

¶ Inuestigata amicitie diffione a git pñr de eius spẽbus dicẽs tres esse spẽs amicitie fm numerũ amabiliũ scz amicitia ppř bonũ: amicitia ppř de lectabile et amicitia ppř vtile. In vnaqz qz harũ saluatur rõ amicitie: et fm hoc pñt tria hoies velle bona ad inuicẽ puta si a mãt se ppř virtutẽ volũt sibi bona virtutis: si ppř vtilitatẽ volũt sibi bonũ vtile. et sic de alijs. Deinde dicit qz amicitia que est ppř delectabile et amicitia q̃ ẽ ppter vtile nõ sũt vere amicitie sz fm accñs: qr in talib' vn' ñ amat alterũ fm seipm sz fm qz ab ipo accipit cõmodũ vel delectatio nem. vnde tales amicitie sũt de facili so lubiles: qr cessãte cõmodo vl' delectatõe que erat causa amicitie cessat talis amici tia. ¶ Insup dicit qz amicitia vtilis est maxime in senibus qr nõ querũt delecta bile qr in eis deficit calor naturalis sz q̃ rũt vtile scz ppter nature defectum et ex perientiã penuriarũ quas passi sũt. Ami citia aũt delectabilis maxime est in iuue nibus qui ducũtur a passionibus.

¶ Agit cõsequẽter de amicitia honesti dicẽs qz amicitia bonorũ et fm virtutem similiũ est perfecta: quia isti volũt sibi bona fm qz sũt boni et ppter seipos et non fm accñs. Perfectio etiã hui' amicitie pa tet qr sibi nihil deesse eorũ q̃ ad verã ami

etiā reqrūtur. In illa eni cōiūgūtur om nes rationes amandi cuz illud quod ꝺm se est bonū puta virtus sit delectabile et vtile: vt patet ex pcedentibus. Illi etiaz q̄ sūt simpliciṫ boni sunt sibiinuicē vtiles ꝛ delectabiles ꝑpter similitudinē virtu osarū actionū q̄ multū ꝯfert ad amicitiā. Vñ amicitia ē q̄dā silitudo. Est aūt hec amicitia rara inter hoīes: tum qꝛ rari sūt hoīes virtuosi: tū qꝛ talis amicitia indi= get longo tpe vt mutua asuetudine vnꝰ appareat alteri dignꝰ amari. Est etiam hec amicitia intransmutabilis ꝛ diutur= na: tū qꝛ virtꝰ q̄ est causa eius ē habitus ꝑmanens: tum qꝛ in amicitia bonoꝝ nō repitur aliq̄d quod cōtrarietur amicitie. Hō eñ non credit faciliter maluz de illo quē multo tēpe ꝓbauit et nunq̄ inuenit aliq̄d iniustū facientem: Non sic de alijs amicitijs que non sunt vere amicitie sed tantū similitudiarie. Unde ꝺm tres ami citias nō sūt homies dicendi amici. Ta les tamen vocamus amicos sequēdo cō suetudinē hominū coiter loquentium q̄ tales consueuerunt amicos appellare. Sunt aūt hee amicitie ꝺm similitudinez qꝛ vna est propter delectabile: alia ē ꝑp ter vtile: quoꝝ vtrunq̄ inest vere amici citie. ¶ Considerat cōsequēter Aristo. d amicitia per compationem ad proprium actum vbi dicit q̄ sicut in alijs ꝟtutibꝰ quidā dicūtur virtuosi ꝺm habitum ꝛ q̄= dam ꝺm operationem: ita etiam in ami= citia quidā dicūtur amici inquantū adin uicem cū delectatōne viuunt ꝛ sibiinui= cem bene faciūt. Quidā vero non opan tur actu opa amicitie sed tamē sūt dispo siti ꝺm habitū inclinātē ad hmōi opa: si= cut patet de amicis dormientibus vel lo caliter separatis. Loca eni nō dissoluūt amicitiam simpliciṫ sed opatōnem ami= citie. Est eni amicitia habitus de diffici li mobilis: pōt tū deficere ꝑpter defectū actus: vt patet in his que a se nimis di= stant. Diuturna eni sepatio facit obliui= onem amicitie pcedentis: Sic etiā ami= citia deficit quādo vnus alteri nō collo= quiṫ nec cōuiuit: vt patet in hominibus seueris alios in verbꝭ ꝯtristātibꝰ cū q̄bus vix pt hō diutius cōuiuere: ꝛ sic ꝑpt de fectū cōuictus deficit amicitia. nihil eñ sic est proprium amicoꝝ sicut delectabiṫ cōuiuere. Unde seueri et senes lꝫ sint q̄= busdā beniuoli et benifici nō tamē ita ci to efficiuntur amici sicut iuuenes: qꝛ nō ita delectabiliter conuiuūt. Declarat rursus qūo amicitia bonorum est maxīe amicitia qꝛ sūt amabiles ꝛ delectabiles: tum qꝛ sūt boni in se: tuz qꝛ sūt boni ami= cis. Readamatio etiā bonoꝝ est ex ele= ctione ꝓcedente ab habitu amicitie. Nō aūt ex passione ꝺm quā optamꝰ alijs bo= na nostri gratia et nō gratia sui. Est etiā ipsoꝝ amor cum q̄dā eq̄litate bonū eq̄le sibi tribuēdo. Unde amicitia est quedaz equalitas retributōnis. In ipa eñ aliq̄n fit recōpensatio delectabilis ꝓ delectabi li vl' vtilis ꝓ vtili: aut vtilis pro delecta bili. ¶ Notanduz q̄ iusticia ē equalitas circa reddere: amicitia vero circa tribue re ꝛ retribuere. ¶ Deinde dicit q̄ diffici le est habere plures amicos ꝺm pfectam amicitiam qꝛ in ipa optet ex asuetudine expientiā accipe de amico: hoc āt est val de difficile in multis. In alijs ꝟo duabꝰ amicitijs scilicꝫ vtilis ꝛ delectabilis nō sic ē difficile: qꝛ ibi non sic requiritur ex= perientia longi tpis sꝫ sufficit vt in pau co tpe sibiinuicē submistrēt delectatōez vel vtilitatē. ¶ Cōsequēter dicit q̄ ho= mines in potestatibus constituti querūt amicos delectabiles puta histriones seu ioculatores ad delectationem et amicos vtiles puta astutos homīes ad negotia sua cauta exequenda. Nō sic aūt querūt amicos virtuosos. Hos tū q̄nq̄ q̄rūt ip= sis tāq̄ meliorib' deferēᵒ existimātes tū ab ipis excedi ī ꝟtuᵉ q̄tū ī illos excedūt in potestate. Caplm Terciū.

Ltera aūt. ¶ Hic cōsiderat Aristo. de amici tia que consistit inter ꝑsonas ī= eq̄les vbi dt q̄ pter pdictas amicitias q̄ in eq̄litate ꝯsistūt inueniuntur quedam amicitie in quibꝰ vna ꝑsona excedit aliā sicut est amicitia pr̄is ad filiū senioꝛ' ad

iuniorē viri ad vxorē ⁊ generalr̄ om̄is im
perātis ad impatū. Drn̄t aūt hm̄oi ami=
citie Uno mō ꝺm diuersas relatōes sup=
habūdātie. Alia est em̄ relatō patris ad
filiū ⁊ dn̄i ad seruū. Alio mō ꝺm diuersā
relatōem supexcedētis ad supexcessum:
vt patris ad filium ⁊ filij ad patrē. Aliō
enī opus ē patris ad filiū ⁊ econuerso.
Alia enī ratione pater amat filium ⁊ fili
us patrem: ⁊ sic cū sint varia motiua hu
iusmōi amicitiarū sequit̄ ꝙ amatōes ac=
tuales et amicitie habituales erūt alie.
¶ Deinde docet quō hm̄oi amicitie cōs
uentur dicēs cū filij retribuūt pn̄tibus il
lud qd̄ optet generātibus dari puta sub
iectionē obsequium et reuerētiā. Parētes
aūt retribuūt filijs qd̄ optet ip̄is dar̄ pu
ta educationē seu nutrimētū ⁊ discipli=
nā tūc eoꝝ amicitia fiet māsiua ⁊ epiekes
id est virtuosa. et sic d̄ viro et vxore alijs
ꝗ dicendū ē coformiter. Et in hac ami=
citia ē ꝺuāda q̄dā analogia seu quedam
equalitas proportōis vt scȝ melior vtili
or vel excellentior plus amet̄ alius autē
minus: ita ꝙ ꝺm excessus psone ad pso=
nā sit excessus amoris ad amorē: et sic lȝ
nō sit ibi eq̄litas amoris ꝺm q̄ntitatem:
erit tn̄ ꝺm proportōem. ¶ Deinde dicit
ꝙ si sit multa distantia amicoꝝ in ꝟtute
vel potētia nō est dignū dicere amiciciā
esse inter illos vt int̄ hoīem ⁊ deū paupe
rem et regē: stultū ⁊ sapiētissimū vl' vir=
tuosissimū. ¶ Circa qd̄ notādū ꝙ licȝ in
ter deū et homīem nō sit amicitia stricte
sūpta q̄ in q̄dā eq̄litate cōsistit de q̄ h̄ lo=
quit̄ aristo. cū nō sit eq̄tio amoris huma
ni ad deū. Est enī amicicia charitatis q̄
est habitus pfectōis: amicitia de q̄ h̄ lo=
q̄tur ar͂. q̄ q̄dē habit⁹ inclinat ad diligē
dū d̄m sup om̄ia cū sit sūmū bonū. Dein
de querit vtꝝ hō amico velit maxima bo
na vt ꝙ habeat diuinā excellētiā pticipa
tiue? Ad q̄d d̄t ꝙ forte amic⁹ nō vl't ami
co om̄ia bona q̄ cū plus se diligat ꝗ ami
cū nō vult sibi maximū bonū. Hinc ē ꝙ
multi hodie nolunt amicos suos esse se=
paratos ab hac mortali vita et eē beatos
in eterna vita nō ꝓpter amicoꝝ damnū

sed ꝓpter ꝓp̄um. ¶ Compat vlterius
aristo. amari ad honorari que maxīe de=
bētur melioribus ⁊ excellētib⁹ dicens ꝙ
amari videt̄ ꝓpinquū ei qd̄ ē honorari.
Per vtrunqȝ enī ostēdit̄ eē aliq̄d bonuȝ
in illo q̄ amat̄ vl' hōrat̄. Meli⁹ tn̄ ē ama=
ri ꝗ honorari q̄ amicitia ꝺm seip̄am est
eligibilis ⁊ hoīes gaudēt ī amari ꝺm se=
ip̄m. Multi enī desiderāt honorē nō ꝺm
seip̄m sȝ ꝺm accn̄s. Quidā eī desiderāt
hōrari a potētibus ex hoc sperātes se ali
q̄d ab eis accepturos. Alij aūt appetunt
hōrari a sapiētib⁹ ⁊ ꝟtuos̄ vt habeāt fir
mā opinionē de ꝓp̄a bonitate iō gaudēt
tali hōre credētes dicētiū ⁊ hōrātium iu
dicio. ¶ Insup dicit ꝙ ꝟtus amicitie cō
sistit magis in amare ꝗ amari: q̄ amare
est act⁹ ad quē inclinat ꝟtus amicitie.
Est nāqȝ amare velle alteri bonū. Unā
magis amici laudātur ex eo ꝙ amant ꝗ
ex eo ꝙ amātur. vnusq̄sqȝ enī laudatur
ꝺm ꝓp̄am ꝟtutē.

Idetur autē. Ca. IIII.

¶ Hic cōsequēter on̄dit amiciti=
am cōsistere ī coīcatōe: qd̄ ꝓbat:
q̄ circa eadē sūt iusticia et amicitia. Un̄
ꝫ iusticia ꝯsistit in cōicatōe seq̄t̄ ꝙ ami=
citia ꝯsistit ī coīcatōe. Hoc etiā ꝓbat ex
cōi vsu loquētiū: ꝯsueuerūt enī homīes
appellare amicos eos q̄ ꝺm aliquā cōica
tionē sibi coīcāt sicut eos q̄ simul militāt
⁊ sic de alijs cōicatōib⁹ q̄re videt̄ tm̄ esse
amicitia int̄ aliq̄s q̄ntū sibi cōicāt. Hoc
etiā ꝓbat ex cōi ꝓuerbio: Dicit̄ enī cōit̄
ꝙ bōa amicoꝝ sūt coīa q̄re amicitia ꝯsi=
stit in coīcatōe: ⁊ sic optet ꝙ ꝺm diuersas
cōicatōes sūt diuerse amicitie. Uidem⁹
enī ꝙ frib⁹ ⁊ psonis ꝯiūct͛ ⁊ ꝯnutrit͛ sūt
oīa coīa: vt dom⁹ mēsa ⁊ alia hm̄oi. Ali=
js aūt amic͛ sint q̄dā discreta et q̄busdā
pl'a: et q̄busdā pauciora ⁊ ꝺm hoc amici=
tiarū q̄dā sūt maiores ⁊ q̄dā sūt minores
Int̄ enī magis coīcātes sūt maiores ami=
citie: sic etiā ꝺm diuersas coīcatōes st̄ di
uerse iusticie vel iniusticie. Aliō ē enim
pn̄tū ad filios ⁊ frm̄ adinuicē ⁊ aliō ē iu
stū int̄ ꝯnutritos ⁊ ꝯciues. Iusta etiaȝ ⁊
iniusta augmētationeȝ accipiūt p esse ad

amicos puta ꝑuare pecunijs sociũ cõnu-
tritũ ẽ duri⁹ ⁊ iniusti⁹ ꝙ̃ ꝑuare aliũ ciuẽ
⁊ nõ iuuare frẽm ẽ durioꝛ iniuria ꝙ̃ non
iuuare extraneũ vt ꝑcutere patrẽ ꝙ̃ quẽ
cũqꝫ aliũ Q̃ꝫ aũt simꝉ augẽtur amicitia et
iusticia ꝓcedit ex hoc ꝙ in eisdẽ existũt
coexistẽdo ĩ q̃dã eq̃litate vni⁹ ad alterũ.
¶ Deinde ꝓbat ꝙ oẽs coĩcatiões redu-
cũtur ad coĩcatõem politicã vel ciuilem.
Sicut nãqꝫ coĩcatõ ciuiꝉ ẽ ad vtilitatem
cõem ordinata sic ⁊ alie cõicatões ꝑticu-
lares ordinanꝶ ad q̃dã ꝑticularia como-
da: vt cõicatio simul mercãtiũ ordinatur
ad pecuniã acq̃rẽdã pro vite sustẽtatõne
Et coĩcatio psallẽtiũ ĩ choro ⁊ instrumẽ-
tis musicis vtẽtiũ ordĩaꝶ ad delectatõez
vt scꝫ hoĩes ĩ sacrificio diuĩo delectabꝉr
detineãtur: ⁊ sic oẽs coĩcatões ꝑticularꝭ
q̄ ordinãꝶ ad ꝑtiale ꝯferẽs cõtinẽtur sub
ciuili q̄ ordĩaꝶ ad ꝯferẽs ꝯñe ꝑ totã vitã
sicut ꝑs cõtinetur sub toto. Qꝛ igitur
oĩs amicitia cõsistit ĩ coĩcatõe ⁊ oĩs cõi-
catio reducꝶ ad ciuilẽ ẜm distinctõnem
spẽꝝ cõicatõis ciuiꝉ ẽ sumẽda d° spẽruꝫ
amicitie. ¶ Assignat aũt tres spẽs cõica
tionis ciuilis. s. reg^m qd̄ est principatus
vni⁹ ad cõe cõferẽs. Aristocracia q̄ ẽ ꝑn
cipat⁹ paucoꝝ: ⁊ dr̃ ab ares q̊d ẽ ꝟtus ⁊
archia q̊d ẽ ꝑncipat⁹ q̃si ꝟtuosoꝝ ꝑnci-
pat⁹. Tercia spẽs dr̃ timocracia q̃ ẽ ꝑn-
cipat⁹ pliũ. ⁊ dr̃ a timos q̊d ẽ p̃ciũ et ar-
chia q̊d ẽ principat⁹ q̃si se app̃ciãtiũ ꝑn-
cipatib⁹ siue diuites sint siue pauꝑes no
biles aut ignobiles: ⁊ hec cõi noĩe vocatur
politica eo ꝙ cõis ẽ diuitibus et paupe-
rib⁹. Inꝶ has aũt ciuilitates ẽ optima ci
uilitas regni vbi vn⁹ pricipaꝶ: sic enĩ. 12
metaphice ponꝶ vn⁹ ꝑnceps vniuersi.
Pessima aũt. i. min⁹ bona ẽ timotracia
q̄ magꝭ recedit ab vnitate. Ex q̊ seq̃ꝶ ꝙ
aristocracia est media in q̃ pauci optimi
ꝑncipãtur q̊ꝝ tñ nõ ẽ tãta ꝑtãs ad bene
agẽdũ sicut vni⁹ optimi habẽtis plenitu
dinẽ ꝑtãtis. Sicut aũt sunt tres pollicie
ita sũt tres earũ corruptões. nã ciuilitas
regni corrũpiꝶ ꝑ tirãnidẽ q̄ ꝯueniũt ĩ h°
ꝙ ambe sũt mõarchie seu principat⁹ vni
us. Sꝫ drñt qꝛ tirãn⁹ intẽdit in suo regi
mine q̊d ẽ sibi vtile: rex ꝟo q̊d ẽ vtile sb-
ditis. nullus enĩ rex q̄ nõ ẽ ꝑ se sufficiẽs
ad regẽdũ vt si sit excellẽs ĩ oĩbus bonis
taꝉ aũt nllo indiget. ⁊ ideo nõ intẽdit ad
vtilitatẽ suã sꝫ subditoꝝ. Cum aũt reg^m
sit optima policia tirãnis erit pessima qꝛ
pessimũ opponꝶ optimo: tirãnis aũt ni-
hil aliud ẽ ꝙ̃ prauitas monarchie. Vñ
qñ rex fit malus fit tirãnus. Secũda ꝟo
pollicia q̃ dr̃ aristocracia corrumpꝶ ꝑ eli
garchiã q̃ ẽ ꝑncipat⁹ paucoꝝ q̄ bona ci-
uitatis ꝓpꝶ maliciã nõ debite distribu-
unt sed sibi ⁊ amicis suis vsurpãt. Ter-
tia ꝟo pollicia que dr̃ timocracia corrũ-
piꝶ ꝑ democraciã q̄ ẽ ꝑncipatus multitu
dinis sicut timocracia. Differũt aũt qꝛ in
timocracia intẽdꝶ cõe bo^m diuitũ ⁊ pau
ꝑũ. in democracia ꝟo pauꝑm tm̃. hec
aũt ẽ mĩma ꝑuersitas qꝛ diuites facilius
pñt sustinere grauamĩa ꝙ̃ pauꝑes.
¶ Deinde ponit similitudinẽ dictaꝝ ci-
uilitatũ in cõicatõe yconomica. Nã cõi-
catio q̃ ẽ prĩs ad filiũ hꝫ siĩtudinẽ regni
qꝛ pr̃ hꝫ curã filioꝝ sicut rex subditorũ.
Hinc ẽ ꝙ Omerus appellat iouez prẽm
ꝓpter regiã ꝑtãtẽ. Tirãnidi aũt assiĩaꝶ
coĩcatio prĩm ad filios in ꝑside vbi prẽs
vtũtur filijs q̃si ẜuis: ⁊ taꝉ ꝑncipatus nõ
est rect⁹: qꝛ drñtium debent esse princi-
pat⁹ drñtes sꝫ filij et ẜui drñt ꝰ eoꝝ prin
cipat⁹ dñt eẽ drñtes. Principat⁹ autez
dñoꝝ ad ẜuos videꝶ eẽ rect⁹ dum tamẽ
ẜui iure sũt ẜui. Aristocracie ꝟo assiĩaꝶ
ꝑncipat⁹ q̊ vir ⁊ vxoꝛ ꝑncipãtur ĩ domo
qꝛ vir hꝫ curã circa ea q̃ ꝑtinẽt ad viruꝫ
ẜm suã dignitatẽ ⁊ dimittit vxori ea que
ꝑtinẽt ad illã puta ꝑncipari ãcillis ⁊ mu
liebrib⁹ officijs. Qñ aũt vir vult oĩa di-
spõere ⁊ nullũ dominiũ dimittit vxori h°
nõ ẽ ẜm dignitatẽ neqꝫ ẜm qd̄ melius.
Et siĩr qñ vxores totalꝶ ꝑncipãtur eo ꝙ
ipe forte sũt heredes: qꝛ tũc ꝑncipat⁹ nõ
fit ẜm ꝟtutẽ sꝫ ꝓpꝶ diuitias ⁊ potẽtiaꝫ.
vñ assimĩaꝶ eligarcie. ¶ Timocracie ve
ro assiĩaꝶ ꝑncipat⁹ q̊ frẽs dñanꝶ ĩ domo
eo ꝙ frẽs sꝶ eq̃les nisi mĩtũ differrẽt ĩ eta
te: tũc eñ ñ eẽt frña amicitia sꝫ q̃si prña
Democr̃cie ꝟo assiĩaꝶ cõicatio illoꝝ q̄ sũt

sine dñio habitationũ sȝ sicut ꝯsocij ĩ hospitio cõmorãꝛ: ibi eĩ oẽs eq̃les sꝛ: ⁊ si aliq̃s pͥncipeꝛ hȝ felicẽ pͥncipatũ vt si aliq̃s p̃ficiaꝛ ad expẽsas faciẽdas. ¶ Cap. v.

cõm vnãquãqꝫ.

Postq̃ Aristo. distinxit spẽs cõicatõis pollitice h̃ ꝯñr assignat spẽs amicitie scdõȝ spẽs pollitice. d. q̃ ꝭm vnãquãqꝫ vrbanitatẽ siue ciuilitatẽ aut policiaȝ accipiꝛ q̃dã spẽs amicitie. nã pͥmo inꝛ regẽ ⁊ sbditos ẽ amicitia ꝭm supbabũdãtiã bñficij. Si enĩ rex sit bonꝰ bñfacit subditꝭ curãqꝫ hȝ ipoꝝ vt bñ opeꝛ sicut pastoꝛ ouium. Huic aũt regali amicitie assilaꝛ amicitia pr̃na. Drñt tñ ꝭm magnitudinẽ beneficioꝝ q̃uis enĩ bñficiũ regis sit maximũ inq̃ntũ respicit totã cõitatẽ: tñ ꝑ cõpatõȝ ad vnã ꝑsonã bñficiũ pr̃is ẽ maiꝰ. Nã pr̃ filio ẽ cã triũ maximoꝝ bonoꝛuȝ. dat enĩ sibi eẽ: nutrimẽtũ ⁊ eruditiõem. Q̃ hec amicitia sit similis amicitie regali patet quia sicut sbditi sunt ĩ ꝑtãte regꝭ ita filij ĩ ꝑtãte pr̃is ⁊ nepotes ĩ ꝑtãte aui. Itẽ hmõi amicitie ꝯsistũt ĩ q̃dã supexcessu vniꝰ ad alteꝝ. i. vno extreͦ supexcedeñ aliõ extreᵐ ꝓpꝛ qd̃ sicut regẽs hõratur a sbditꝭ ⁊ nõ eꝯ: sic ꝑentes a filijs lȝ pr̃es filios ñ dñt hõrare: ⁊ ex hoc ẽ q̃ nõ ẽ idẽ iustũ ex vtraqꝫ ꝑte scȝ vt rex idẽ faciat sbdito q̃d sbditꝰ regi pr̃ filio q̃d filiꝰ pr̃i: sȝ vterqꝫ faciat alꝛi q̃d ẽ dignũ: Sic ⁊ amicitia inꝛ eos ꝯsideraꝛ q̃ vnꝰ amet alteꝝ ꝭȝ q̃ dignũ ẽ. Amicitia ꝟo q̃ inꝛ viꝝ ⁊ vxorẽ ẽ ẽ sil'is illi q̃ ẽ ĩ aristocꝛcia q̃ ẽ pͥncipatus paucoꝝ ꝟtuosoꝝ. Et q: tl'es ꝭũt alijs meliores: iõ eis plꝰ tribuitur d̃ bono inq̃ntũ alijs p̃ferũꝛ sic ⁊ vir vxori p̃ficiꝛ licet ñ debeat surripe q̃ sũt vxoris. Amicitia aũt frm̃ assilaꝛ amicitie q̃ ẽ ꝭm timocꝛciã ĩ q̃ ciues coiꝛ sꝛ eq̃les ĩ pͥncipãdo. In policijs aũt prauis ⁊ corruptis sicut in tirãnide eligarcia ⁊ democꝛcia sicut ẽ paꝝ d̃ iusticia ita ⁊ paꝝ d̃ amicitia maxĩe in tirãnide cũ amicitia ꝯsistat ĩ cõicatõe. Tirãnꝰ aũt bonũ cõe ñ intẽdit sȝ ꝓpͥum.

¶ Alteriꝰ agit d̃ amicitia ĩ spẽali ꝯgnata ⁊ ꝯiugali. Est aũt amicitia cog̃ta ĩ habẽtibꝰ idẽtitatẽ carnis ⁊ sãguĩs vt ẽ amicitia frm̃ ⁊ ꝯsãguĩeoꝝ. Depẽdet q̃ȝ omnis amicitia tal'ꝛ ex patꝛna sicut ex pͥncipio ⁊ iõ prĩo dõm ẽ d̃ ipa. Sciẽdũ ẽ igiꝛ q̃ ꝑentes plꝰ diligũt filios q̃ diligãꝛ ab eis. Prĩo q: diligũt filios eo q̃ sꝛ aliq̃d ipoꝛũ: ex semĩe enĩ ꝑentũ filij ꝓcreãꝛ. Filij aũt diligũt ꝑentes inq̃ntũ hñt eẽ ab eis. Vñ amicitia ꝑentũ ad filios ẽ ꝓpinq̃ssiã dilctõi q̃ q̃s diligit seipm. Scdõ q: ꝑentes magꝭ sciũt filios eẽ suos q̃ eꝯ. Tertio q: dilectõ q̃nͦ diuturnioꝛ tãto fortioꝛ Dilectõ aũt ꝑentũ ẽ diuꝛnioꝛ cũ diligãt filios statim vt sũt geniti ⁊ nõ eꝯ. Circa p̃dcã notãdũ q̃ gradꝰ dilcõis distĩgui p̃t vl'ꝭm intẽsionẽ dilcõis vl'ꝭm dr̃niaȝ bõi q̃d quis aliq̃n exoptat. Prĩo mõ hõ magis diligit filiũ q̃ prẽm q: maiori affectione. Intẽsio enĩ dilcõis ꝓuenit ex parte subiecti diligẽtis sicut intẽsio velocitatꝭ motꝰ ex dispõe mobil' ⁊ virtute mouentis ⁊ sic intẽsiori dilectõe diligiꝛ magis ꝯiũctus: hmõi aũt ẽ filiꝰ cum aliq̃d sit pr̃is vt dcm̃ ẽ. Secũdo aũt mõ hõ magis debet diligere prẽm q̃ filiuȝ volẽdo sibi .s. maiꝰ bonũ cũ sit eiꝰ principiũ: ⁊ sic hȝ rõȝ eminẽtioris boni ⁊ d̃o filꝛ. Et hinc est q̃ pr̃i debeꝛ subiectõ reuerẽtie nõ aũt filio. Hec aũt distinctõ graduũ dilectõnis euidẽter ꝑȝ ĩ celesti patria: vbi lȝ vnꝰ velit maiorẽ btĩtudinẽ. h. ꝟq̃ĩ q̃ sibi Quilibȝ enĩ beatꝰ vult vnũquẽqꝫ habere q̃d sibi debeꝛ ꝭm dĩnã iusticiã ꝓpꝛ ꝑfctãm ꝯformitatẽ volũtatis humãe ad diuinã ñ tñ maiori affectõe. Cũ enĩ q̃libet pꝰ deum plus teneꝛ se diligere q̃ aliũ plus vult sibi btĩtudĩem q̃ alꝛi ⁊ plꝰ de sua gaudet: ꝭm Sco: v. di. q̃rti sen. ¶ Coñr d̃r aris. manifestũ ẽ ex p̃dictis q̃re mr̃es plus diligũt filios q̃ pr̃es q: magꝭ sciũt a se esse genitos ⁊ d̃ sua subia q̃ pr̃es. Priꝰ etiã mr̃es ex victu ꝯcipiũt amorꝭ affcm̃ q̃ patres. Amicitia ꝟo frm̃ ex hoc oriꝛ q̃ ex eisdẽ nascũꝛ ꝑentibꝰ. Idẽtitas enĩ filiorũ ad ꝑentes facit q̃dãmõ ipos idẽ inꝛ se Hinc ẽ q̃ frẽs dñr eẽ idẽ ꝭm sãguineȝ et radicẽ. Ad eoꝝ etiã amicitiã facit q̃ sunt inuicẽ cõnutriti ⁊ ꝓpinq̃ ꝭȝ etatẽ. Homĩes

eiũ ꝯnutriti nālr se diligũt. Ad hoc etiā
facit ꝙ plerũqꝫ sũt vni⁹ moris q̊d ꝯtingit
ex gñatõe: qꝛ ab eisdē geniti: ⁊ sic sepe sũt
eiusdē cõplexiõis. Hoc etiā accidit ex cõ
formi nutritione ⁊ eruditõe qꝛ silr nutriti
⁊ disciplinati. Causat etiā eoꝝ amicitia
ex hoc ꝙ vn⁹ aliũ multo tēpe probauit.
Alij vero cõsãguinei ſm ꝙ magis vel mi
nus appropinq̄nt plus vel min⁹ se dili-
gũt. ¶ Alterius agit ari. de amicitia con
iugali dicēs ꝙ amicitia viri ⁊ vxoris vr̄
eē naturalis: q̊d sic pꝫ: qꝛ hõ ē naturalit
aīal ciuile ꝙ multo mag̃ cõiugale. Pro-
bat ꝯña: ea q̄ sũt p̊ora ⁊ nccria magis vi
dētur ad naturā ptinere: societas aũt do
mestica ad quā ptinet cõiũctio viri ⁊ vx
oris ē p̊or ꝙ societas ciuil sicut ps ē p̊or
toto ⁊ magis nccria qꝛ nõ tm̄ ordinat ad
ꝯseruatõem indiuidui ſꝫ etiā spēi. Pre-
terea pcreatio filioꝝ ppt quā ordinata
est cõiũctõ viri ⁊ vxoris est cõis hoīb⁹ et
alijs aīalib⁹: ⁊ ita nõ tm̄ seq̄tur naturam
spēi ſꝫ etiā gñis. Itē in alijs aīalib⁹ ordi
nata ē cõiũctio maris ⁊ femīe solũ ad p-
creationē filioꝝ ſꝫ ī hoībus nõ solũ ppt
hoc ſꝫ ppt ea q̄ sũt nccria ad vitā huma-
nā: q̄dā enī sũt opa ptinētia ad virũ ⁊ q̄-
dā ad vxorē. Ex q̊b⁹ pꝫ ꝙ ꝯiugal aīcitia
est homī natural. In hac aũt amicitia ñ
solũ repit amicitia delectabilis q̄ ad vic-
tũ ⁊ vtilis q̄ ad sufficiētiā vite domestice
ſꝫ etiā honesti si vir et vxor sint vtuosi.
Cõseruat aũt hec amicitia maxime ppt
filios eo ꝙ sũt cõe bonum viri et vxoris.
Tũc aũt recte cõuiuũt cũ vterqꝫ ꝯseruat
alteri quod iustuw est.

Bibus autē. Ca. vj.

¶ Hic agit ꝯñr arist. de q̄rel vel
querimonijs. Circa q̊d p̄mittit
ꝙ tres sũt spēs amicitie: vt s̄ ptꝫ. s. hone
sti: delectabil: et vtil: ⁊ ſm vnāquāqꝫ ea
rũ pñt amici eē eq̄les vel inequales vt ī
amicitia q̄ ē ſm vtutē pñt fieri amici il-
li q̄ sũt equalr boni vel melior ⁊ min⁹ bo
nus ⁊ sic de alijs. His p̄missis dicit ꝙ ac
cusatões ⁊ vitupatões maxime sũt ī ami
citia q̄ est ppter vtile: in alijs aũt nõ ita
sepe fiũt. Nā illi q̄ sũt amici ppt vtutes
pmpti sũt ad sibi inuicē bñ faciendum.
Illi etiā q̄ sũt amici ppt delectationem
mutuā societate gaudēt ⁊ vtqꝫ hꝫ q̊d q̄-
rit. s. delectationē: ꝙ si vn⁹ ab alio dele-
ctationē nõ recipiat ridiclm est ꝙ alt eo-
rũ accuset illũ q̄ delectationē exhibet cũ
in sua ptāte habeat cũ illo nõ cõmorari.
¶ Notandũ tñ ꝙ hoc mõ locũ nõ habet
in matrimonio cum ſm legem euãgeli-
cã non liceat viro vxorē dimittere excep
ta causa fornicatõis: ⁊ tñ sepe ꝯtingit ꝙ
vnus ꝯiugum nõ est alteri delectabilis
īmo valde cõtristabilis. Est ꝙ cõsiliũ pa-
tienter ferre postq̄ interuenerit obliga-
tio coniugabilis. In amicitia aũt vtilis
maxime fiũt q̄rele qꝛ illi q̄ se amāt ppter
vtilitatē existimāt ꝙ minus recipiant q̄
eis cõuenit: ⁊ ideo cõquerũtur. Econtra
aũt bñfactores dicũt ꝙ nõ pñt ad dãda
tanta sufficere q̄tum indigēt illi qui ab
eis beneficia recipiunt. Ad tollerandas
vero querelas que inter amicos oriri pos-
sunt congruit potentem retribuere ſm
dignitatem eoꝝ q̄ recipit: ⁊ hoc sponte
anteq̄ requiratur. Inpotentē aũt homi
nem nullus dignum putabit ad restituti
onem induci vel cogi. Is etiam qui nõ
vult retribuere nõ debet ab alio recipe.
Quantũ vero ad psonas inequales dicit
aristo. ꝙ vtqꝫ optet aliq̄d plus dare non
tamē de eodē bono sed maiori ⁊ supexcel
lēti pl⁹ dꝫ tribui de hõre qꝛ hõr ē ppa re
tributio p opibus virtutis et pro bene-
ficijs prestitis in quibus excedũt maio-
res. minori vero et indigenti plus debet
dari de lucro qꝛ p lucrũ p̄stat auxiliũ cõ-
tra indigentiam quam patiũtur inferio-
res. In huiusmodi aũt retributõne ami-
citia nõ requirit retributionē equalentis
sed eius quod est possibile. Non enī põt
in omnibus beneficijs retribui cõdign⁹
amor sicut patet in honoribus q̄ exhiben
tur deo et parentibus quibus nullus p̄t
reddere condignum. ⁊c.

Explicit octauus ethicorum

Incipit non⁹ ethicoꝝ.
N omnibus. ꝛc.

i ❡In h° nono mouet ari
stotiles alias difficulta=
tes circa amicitiã occur=
rẽtes. et ꝑmo ꝑmittit ꝙ
ꝙ sicut in amicitia ꝟtuosoꝝ q̃ ꝓpter seip
sos se diligũt faciẽda ẽ retributõ respici=
endo ad effcm̃: cũ enĩ ꝑncipale ꝟtutꝫ sit
in electõe et affectu: in retributõe hmõi
magis attẽdẽdus ẽ dãtis vel retribuen=
tis affectus q̃ cẽsus. Sic etiã ĩ coĩcatõe
phie q̃ est int̃ mgr̃m et discipl'z qꝛ digni
tas phie nõ p̃t mẽsurari pecunia: nec p̃t
discipulus equalẽs p̃ciũ mgr̃o reddere
sicut deo et ꝑentibus nõ p̃t ꝯdignũ red=
di: vt ptꝫ s̃. Retribuẽdũ ẽ igit̃ illð qð ẽ
volũtati mgr̃oꝝ sufficiens ꝛ facultati di
scipuloꝝ possibile. Deinde inq̃rit an ma
gis sit benefactori retribuẽdũ vel amico
dãdũ? Ad q̃d rñdet ꝙ vt in pl'ib⁹ magis
dꝫ hõ retribuere grãm bñfactori q̃ dare
amico: si vtrunq꜀ fieri nõ p̃t. Sic etiam
magis dꝫ reddi mutuũ q̃ aliq̃d gratꝫ dã=
dũ amico. Habet aũt hec regula instãtiã
si datio excedat in bonitate vel necessita
te retributõꝫ. exẽplũ aliq̃s q̃ aliqñ me li=
berauit a vinculis nũc a latronib⁹ capt⁹
est. Sil'r pater meus ab alijs vinctus te
net̃ in carcere: si tantũ vnũ illoꝝ liberare
possim magis necessariũ ẽ ꝛ meli⁹ ẽ sub=
uenire p̃ri q̃ alteri: Sic etiã meli⁹ ẽ da=
re studioso q̃ illi retribuere q̃ ex retribu=
tione mal⁹ efficit̃: vt si ioculator exhibu=
it alicui delectatõem nõ est ei retribuen
dũ si ꝑ hoc ĩ malicia foueret̃. ❡Cõseq̃nt̃
inq̃rit vtꝝ oĩa sint patri attribuẽda si=
bi obediẽdo vel opteat laborãtẽ in infir
mitate magis obedire medico vel belli=
coso duci. ❡Ad q̃d rñdet̃ ꝙ non omnia
sũt oĩbus attribuenda nec ꝑ ꝯñs patri
queẽadmodũ ioui ſm ritũ paganicũ sacri
ficãtur oĩa sed dijs diuers̃ sũt diuersa
sacrificia: Sic varijs hoĩbus sũt attri=
buenda sibi cõgruentia ſm varietatẽ cõ
ditionũ et statuũ Sic enĩ cognati ad per
lamẽta ꝛ actiones nuptiarũ conuocãtur
ꝓpter generis cõitatẽ ad q̃d saluandum
nuptie ordinãtur: Sic videbit̃ cõgruum
filijs magis ꝓuidere parentibus de nu=
trimẽto q̃ sibijpis eo ꝙ fuerunt ipsis cã
eeñdi ꝑ generatõem. vñ dꝫ eis honoreꝫ
sicut dijs nõ tñ oẽm hõrem. Ubi notan=
dũ ꝙ dei et ꝑentũ ẽ aliq̃ silitudo in ordĩe
ad filios qꝛ ab vtrisq꜀ sũt ꝑncipati. Diffe
rũt tñ qꝛ a dõ vt cã ꝑma: a ꝑentib⁹ vero
vt ꝯ cã scða: vñ ñ debet̃ eis cult⁹ latrie q̃
est hõr soli dõ debit⁹ in ꝓtestatõnem sũ=
mi dominij. nec etiã honor q̃ interest sa=
piẽtis vel ducis exercitus vel senis. Ali
quẽ enĩ honorare ip̃m exaltãdo ꝛ nos er
ga ip̃m ꝑuificãdo ꝯtingit multipl'r. vno
mõ ꝓpt̃ magnitudinẽ etatis: ꝛ sic senes
hõram⁹ ꝑ assurrectõꝫ ꝛ incliatiõem. A=
lio mõ ꝓpter magnitudineꝫ ꝑtãtis ꝛ sic
honorẽ ĩnp̃ẽdim⁹ duci vel principi Cui
est obediẽdũ in his q̃ ad op⁹ ciuile ꝛ ad
bonũ cõe spectãt. Alio mõ propter virtu
tis magnitudinẽ: ꝛ sic honor impẽditur
sapienti. Alio mõ ꝓpt̃ esse et educatõeꝫ
ꝛ sic parẽtes honorare debemus ꝛ ipsis
obedire in his que ad disciplinã ꝛ vitaꝫ
domesticam spectãt. ❡Deinde dicit ari
stotiles ꝙ temptandũ ẽ attribuere illud
q̃d est ꝓpriũ vnicuiq꜀ q̃d in q̃busdã faci
le est iudicare ꝛ ĩ q̃busdã difficile. est enĩ
facile iudicare õ trib⁹ ĩ his q̃ st̃ vni⁹ gñis
puta ꝙ magꝫ subueniẽdũ ẽ magꝫ ꝯsãgui
neo int̃ duos cõsanguineos: magis sapi
enti inter duos sapientes. Sꝫ difficile ẽ
iudicare de dr̃ñtibus sicut inter sapientẽ
ꝛ consanguineũ tñ ꝓpter difficultatẽ nõ
opꝫ recedere ab hmõi ꝯsideratõe sꝫ de
termiare ſm ꝙ est possibile. ❡Circa q̃d
notandũ ꝙ licet melior sit magis diligẽ
dus minus bono et magis ꝯiunct⁹ min⁹
ꝯiũctõ tã affectu q̃ effectu ceteris parib⁹:
Parẽtes tñ min⁹ bonos plus debemus
diligere q̃ extraneos meliores ꝛ magis
salutẽ ip̃oꝝ ꝓcurare: cũ enĩ hõ habeat es
se a ꝑentibus nõ dꝫ magis aliquẽ dilige
re q̃ patrẽ suũ q̃ntũcũq꜀ excedat eũ ĩ bo=
nitate. Richardus excipit bonitatẽ ꝑui=
legiatã christi ꝛ beate marie q̃ magꝫ dñt
diligi q̃ pater vel mater quia per eorum

bonitatē ꝓuenit nobis magis bonū ꝙ̃ ꝑ
parētes. Si etiā pater meꝰ sit malus li=
cet facta eius ꝙ̃diu ē in peccato nō debe
am approbare debeo tñ magis diligere
⁊ ꝓcurare eius salutē ꝙ̃ extranei melio=
ris. Pro statu vero in quo sūt debeo vel
le maius bonum extraneo meliori quia
hoc requirit iusticia dei. Et tamen duȝ
sumus in via pōt bōitas augeri debemꝰ
optare ꝙ nobis cōiuncti ꝑueniāt ad ma
ius meritū: ⁊ ꝑ cōsequēs ad maiꝰ p̄miū.
¶ Notādū insuꝑ ꝙ vnus hō pōt alium
in tm̄ excedere in bonitate ⁊ ita paꝝ ex=
cedi ab eo in ꝓpinquitate ad diligenteȝ
ꝙ magis deberet diligere extraneū me=
liorem ꝙ̃ minus bonum ꝓpinquiorem:
puta si tm̄ sibi attineat in quarto vel q̄nͦ
gradu. Similiter vnus ita parum exce=
dere posset aliū in bonitate ⁊ ita excedi ī
proqinquitate vt magis deberet diliger̄
minus bonū. ¶ Si cōtra p̄dicta arguat̄
ꝙ se hō in diligendo conformare debet
volūtati diuīe: sed deus semꝑ diligit me
liorem: ergo hō magꝭ debet diligere me
liorem ꝙ̃ sibi ꝯiūctōreȝ. Respōdetur ꝙ
hō debet se cōformare volūtati diuine ñ
semꝑ volendo quod ip̄e vult sed ꝙ vult
hominē velle: ⁊ ideo ꝙ̃uis ds̄ magis di=
ligat maius bonum qꝛ nulla ē ꝓpinq̄tas
ad deum nisi ꝑ bonitatē: non tñ vult me
ex maiori affectu diligere extraneum me
liorem ꝙ̃ meum patrē. Vñ p̄mo ad corī.
5. Si q̄s suoꝝ ⁊ maxime domesticorum
curā nō habet fidē negauit ⁊ est infideli
deterior. ¶ Consequēter querit aristo. si
quis acceptet̄ ad amicitiā virtuosā vt bo
nus et postea fiat malus an amplius sit
amandus? Ad q̄d respōdet̄ ꝙ non ē hoc
mō possibile amicitiam remanere qꝛ ami
citia honesti nō est amabl̄e om̄e obiectū
sed tātūmodo bonum sed in eo q̄ ē factꝰ
malus non est bonū virtutis quare non
est amabilis hac amicitia. Iteȝ cū amicꝰ
sit similis amico similitudo enī est causa
amicitie si inter bonū et malum diu con=
seruaretur amicitia bonus homo assimu
laretur homini prauo. Si tamē hō malꝰ
sit de facili sanabilis non est amicitia dis
soluenda sȝ est adiuuandus ad recuꝑan=
dū bonū morē magis ꝙ̃ ad recuꝑanduȝ
subiam tꝑalē cū sit melior. ¶ Inq̄rit in=
suꝑ si vnus ꝑmanet in statu cōtracte a=
micitie et alius fiat epikes seu magꝭ vir
tuosꝰ vtꝝ vtatur alio tāꝙ̃ amico? Ad q̄d
respōdetur ꝙ si fiat magna distantia vir
tutis non remanebit amicitia: puta in
amicitijs que ꝯtrahunt̄ a puericia si vnꝰ
maneret puer ꝭm mores: alter vero fiat
vir optimus qꝛ tales nō complacebunt
nec cōtristabūtur in eisdē: et sic non erit
mutuus illoꝝ conuictus qui maxime re
quiritur ad amicitiam: vt dem̄ ē in p̄ce=
dentibus. Indissoluta tamē amicitia nō
oꝑtet ꝙ homo taliter se habeat cum eo
q̄ fuit sicut cū alio q̄ nunꝙ̃ fuit. sicut eniȝ
hō se debet magis exhibere amicis ꝙ̃ ex
traneis sic et his q̄ al's fuerūt amici de p̄
terita amicitia recedēdo nisi ꝓpter suꝑ=
habundantiam malicie facta fuit disso
lutio amicitie tūc in talibus nulla ē famil
iaritas ostendenda.

Amicabilia autē. Ca. II

¶ Hic inquirit aristo. de effecti=
bus amicitie ꝑ respectū ad virtu
osū et vitiosū. Ubi p̄mittit ꝙ amicabilia
id ē effectus seu oꝑa q̄bus aliq̄s vtit̄ ad
amicos et quibꝰ determināntur et distin=
guunt̄ amicitie vident̄ processisse ex his
que oꝑatur hō ad seip̄m. Tūc enī videt̄
homo vnus amicus alteri si eadem agit
ad amicum que ageret ad se. Huius aūt
amicitie sunt tria opera scȝ beneficentia
beniuolentia et concordia. De benificē=
tia patet qꝛ ille dicitur amicus qui vult
et operatur bonū ꝭm virtutē exn̄tia l'sal
tem bona sibi apparētia alicui ꝓx͞io grā
ip̄ius ꝓximi. Hoc aūt ad benificentiam
ꝑtinet. Est enī beneficētia appetitus bo
noꝝ ad ꝓximū efficax et liberal'. Q' eti=
am beniuolentia sit opus amicitie osten
dit qꝛ ille dicit̄ amicꝰ q̄ vult amicū esse ⁊
viuere illius gratia sicut matres volunt
ꝙ sui filij sint et viuant hoc aūt ad beni=
uolentiam ꝑtinet. De concordia v͞o ꝓ=
batur qꝛ ille dicitur amicus alicui q̄ eidē

conuiuit eadē eligendo et de eodē cō do-
lendo et gaudendo q̄d ad concordiā pti-
net. ¶ Deinde declarat hos tres effect⁹
amicitie in esse homī virtuoso respectu
suijpsius. Et primo de benificētia q2 ip̄e
maxime sibi vult bona virtutis que sunt
vera homīs bona et laborat ad ipsa obti-
nenda: et hoc facit gratia suijp̄ius: quia
gratia intellectiue ptis q̄ est principalis
pars in homīe et virtutib⁹ moralibus et
intellectualibus pfici. Hec aūt ps intel-
lectiua videtur esse homo non q̄ anima
intellectiua vere vel proprie sit homo s3
quia principalis pars homīs. Q̄r etiam
beniuolentia insit homī virtuoso in ordi-
ne ad ip̄m patet quia ipse vult viuere et
cōseruari in esse maxime quantum ad il-
lam ptem cui inest sapīa scil3 fm ptem
intellectiuam per quā deo assimulamur
qui est incōmutabilis. Q̄r etiā sibi insit
concordia patet q2 maxime vult conui-
uere sibijp̄i ad cor reuertendo delectabi-
liter ad memoriam reducēdo bona que
opatus est ⁊ bene opandi in futuro spe3
habendo. Idem ē etiam omni parti ei⁹
triste et delectabile quia ps sensitiua ī eo
est adeo rationi subiecta q̄ eius mot⁹ se-
quitur aut saltem non vehemēter reniti-
tur: et q2 semp fm rōem agit ideo est in-
penitibilis q2 sc3 non agit aliq̄d de quo
penitere debeat. Sic itaq3 virtuoso inest
concordia ad seip̄m aliaq3 amicitie opa.
Cū ergo hec amicabilia insint v'tuoso in
ordīe ad seip̄m sequit̄ q̄ ei inessent ī ha-
bitudine ad amicum q2 amic⁹ ē alius in
quātū sc3 afficit̄ ad amicum sicut ad seip-
sum. ¶ Deinde dicit q̄ vtrum hominis
ad seip̄m sit amicitia nō est ad p̄ns deter-
minandum. Ubi notandu3 q̄ sicut iusti-
cia p̄p̄e non ē ad seip̄m sed ad alterum:
vt dictū est in quinto huius sic nec ami-
citia. Sunt nanq3 circa eadem vt dictu3
est prius: q2 vtrunq3 proprie est ad alte-
rū: Large tamen sumendo amicitiā ho-
minis ad seipsum est amicitia cum ami-
cabilia que sunt ad alterum veniant ex
his que sunt ad seipsum. Unde fm legē
precipitur homini diligere proximum si-
cut seip̄m. ¶ Consequēter ostendit aris.
q̄ effectus amicitie nō conueniunt vitio-
so. Mali enī non habent beneficentiam
ad seip̄os cū operent̄ sibi nociua ac prop-
ter timiditatem laboris ⁊ accidiā p̄mit-
tant operari ea que sunt sibi vtilia. Non
etiam habet beniuolentiam quibus enī
eorum est sua vita tediosa: nolūtq3 se es-
se ⁊ viuere ppter scelera sua cognoscen-
tes se alijs esse exosos ita q̄ aliquādo se
ip̄os interemunt tristiciam quā patiunt̄
p hoc euadere cupientes. Non habent
etiam concordiam ad seipsos cū delecta-
biliter sibijp̄is nō cōuiuāt ppter recorda-
tionem maloꝝ p̄cedentium p eos cōmis-
sorum et p̄sumptionem seu timorem fu-
turorum. Unde seip̄os fugiūt queruntq3
cū q̄bus cōmorent̄ vt sic maloꝝ suoꝝ ob-
liuiscātur. Eorum etiā amicitia cōtra se
ipsam in quadam cōtentione consistit dū
pars sensitiua rationi repugnat: ⁊ sic fm
diuersas ptes ad diuersa trahitur: ⁊ qō
vni ē delectabile alteri est tristabile. Et
licet non simul perfecte tristentur ⁊ dele-
ctentur tamen parum post delectationē
tristatur de hoc ipso quod delectatus ē.
Praui enī penitudīe replent̄ q2 passiōe
aut impetu malo cessante cognoscen̄. fm
rationem se male egisse dolent: ⁊ sic pra-
ui non se habent amicabiliter ad seipsos
propter hoc q̄ non habent in se aliquod
amabile. ¶ Ad cui⁹ euidentiā notandū
q̄ licet prauus ex habitu malo peccans
gaudeat de hoc q̄ ex habitu operatur q̄
diu habitu vtitur: Quia tamē pōt habi-
tu non vti et per rationem que non tota-
liter corrupta est aliquid aliud medita-
ri potest cōtingere q̄ nō vtēs habitu do-
leat de hoc qō p habitū cōmisit. Plerū-
q3 tn̄ tales penitēt de peccato nō q2 eis
pctm̄ fm se displiceat s3 ppter aliquod
aliud incōmodu3 quod ex pctō incurrūt
q2 etiā fm Boe. Penitentia est ordina-
tiua culpe omnem culpā cōcomitat̄ aliq̄
pena. Unde Aug⁹. Iussisti dn̄e ⁊ ita est
q̄ pena sit sibi oīs pctōr. Nō enī ē dede-
cus culpe sine decore iusticie: nō solū aūt
om̄e pctm̄ cōseq̄t̄ aliq̄ pena imo etiā ip̄m

peccatũ ẽ maxĩe pena volũtati rõnali cũ sit ꝯ ei⁹ ĩclĩatione nãlẽ qḋ facit de⁹ pec catũ nõ valẽs sufferre: vt dicit sco. ĩ scḋo sniarũ. hinc ẽ ꝙ dãpnati ppetue erũt in pena qꝛ ppetuo erũt ĩ culpa: vt dicit idẽ 46. dis. quarti sniarũ. Ex p̄dictis infert arĝ. cũ sic se hr̃e sit valde miserũ. Uehe menter studere debem⁹ ad fugã malitie ꝛ ꝓsecutionẽ v̄tutis qꝛ hõ p v̄tutẽ ami cabilit̃ se hẽbit ad seipm ꝛ deinde alteri amic⁹ fiet. ¶ Quia v̄o in p̄cedẽtib⁹ fu it facta mẽtio ḋ accidia iõ fm damasce. ẽ qdã tristicia agbrauãs q̃ scꝫ ita depri mit aĩm hominis: vt nihil ei agere libeat. Uñ accidia ĩptat qḋdã tediũ opandi. ¶ Est aũt accidia mala fm se qꝛ ẽ tristi cia de bono spũali ꝛ fm effectũ dũ sic ho minẽ aggrauat vt eũ totaliter a bono re trahat que qdẽ est pctm̃ veniale dũ ẽ in choatio pcti ĩ sensualitate nõ ptingẽs vsqꝫ ad cõsensum rõnis. Si vero ptin git vsqꝫ ad cõsensum rõnis cõsentientis ĩ fugã horrorẽ ꝛ detestationẽ boni dĩni erit peccatũ mortale in his scꝫ q̃ ĩminẽt ex necessitate ꝓpter deũ faciẽda nõ aũt ĩ opibus virtutũ q̃ homo facere nõ tenet̃ Ponit̃ ãt accidia vitiũ capitale a greg. xxxi. moraliũ vbi sex eius filie assignant̃ scꝫ malicia: rãcor: pusillanitas: despera tio: torpor circa p̄cepta. Euagatio men tis circa illicita. v̄. Despe. pus. torpor mal. rancor. mẽte vagãsqꝫ. Est aũt mali cia machinatio mali ꝯ hoĩes ad spũalia inducẽs ꝛ hoc in aĩo. Rancor aũt in si gno. Pusillamitas est fuga cõsiliorũ. et torpor est fuga p̄ceptorũ ad quã ptinet otiũ vigilando somnolẽtia dormiendo vel pusillanĩtas. timor aggressus opis laboriosi: torpor aũt ꝓgressor. Ad vaga tionẽ aũt mentis ptinet verbositas: q̃tũ ad locutionẽ inq̃etudo quo ad mot⁹ mẽ brorũ ḋ ordinationẽ: ꝛ instabilitas quo ad locoꝝ ꝛ ꝓpositi mutatioẽꝫ. Quia ãt ĩdesperatio numerat̃ inter peccata q̃ sũt in spm̃ sctm̃. xij. cor. ¶ Ad cui⁹ euiden tiã notãdũ ꝙ lꝫ oẽ peccatũ ex malicia vl̃ habitu malo posset dici ĩ spm̃sctm̃ cui ap propriat̃ bonitas: ꝓprie tñ ẽ pctm̃ ex so

la malicia vel electiõe ꝓcedẽs ꝯ aliquẽ effectũ spiritui sancto appropriatũ spãli ter ꝛ directe retrahẽtẽ ab electo amore peccati cuiuscũqꝫ. Jsti aũt effect⁹ sũt sex Prim⁹ ẽ spes de diuina misericordia ꝯ quẽ directe ꝛ p se est desperatio q̃ q̃dem nõ ẽ discredere possibilitatẽ remissiõis peccatoꝝ. hoc eñ ad infidelitatẽ ptinet sꝫ cũ quis estimat suã iniq̃tatẽ tantã esse ꝙ nõsperat se vnq̃ illa digne posse pe nitere ꝙ miscḋia bonitatis diuĩe illã re mitteret iniq̃tatẽ. Scḋs effect⁹ ẽ timor de diui na iusticia ꝯ quẽ est directe p̄sũ ptio nõ quidẽ q̃ q̃s de ꝓprijs meritis p̄ sumit qꝛ h⁹ ptinet ad supbiã: sꝫ cũ quis ita p̄sumit de dei miscḋia ꝙ ꝯtẽpnit ei⁹ iusticiã. Terti⁹ effect⁹ est cognitio veri tatis fidei ꝛ morũ ꝯ quẽ directe est inpu gnatio veritatꝭ agnite cũ scꝫ ĩpugnat̃ ve ritas nõ ex passione verecũdie: talis eñ veritatis ĩpugnatio lꝫ sit pctm̃ nõ tñ in spm̃ sctm̃. Sꝫ cũ veritas fidei ꝛ morũ ex sola malicia ꝛ volũtatis electione ĩpug nat̃ vt si q̃s odit deũ rõne iusticie ꝛ ex h⁹ delectat̃ ĩ cõtumelijs dei ꝛ veritatis cõ futatione. Quart⁹ effect⁹ est auxiliũ di uine gratie ꝯ quã directe ẽ ĩuidẽtia gr̃e supne qḋ põt cõtingere dupliciter: vno mõ cũ q̃s ĩuidet gr̃e ꝓximi reputãs bo nũ ꝓximi eẽ diminutionẽ ꝓprij boni et sic ptinet ad peccatũ ĩuidie nec ẽ pctm̃ ĩ spm̃ sanctũ. Jnfirmitas eñ se immiscet cũ tali electiõe. Alio mõ ex odio diuini honoris vel vniõis mẽbrorũ ecclie ꝛ h⁹ est pctm̃ in spm̃ sctm̃. Quit⁹ effect⁹ est dolor pcti cõmissi seu detestatio cuiuscũ qꝫ rei inq̃tũ ẽ ꝯ reuerentiã deo debitã ꝯ qḋ ẽ directe ꝓpositũ nũq̃ penitẽdi a pec cato ꝛ dr̃ finalis in pnĩa. Sext⁹ effect⁹ ẽ ꝓpositũ abstinendi a peccato futuro seu respuitio cuiuscũqꝫ trãsitorie delectatio nis q̃ auferret eternã ꝯ quã directe ẽ ob stinatio q̃ ẽ ꝓpositũ firmũ adherẽdi trã sitorijs delectationib⁹ pctoꝝ ĩ futuro. v̄. Jnuidet: ĩpug. obsti. p̄. des. finalit̃ spe. Dicit̃ ãt hoc pctm̃ irremissibile non q̃ possit remitti si ĩn pnĩa agat̃ quia fm Aug. in lib. retractationũ. de quocunqꝫ

pessimo in hac vita ꝯstituto nō est despe rādū sꝫ dr̄ irremissibile qr̄ de difficili pōt remitti eo ꝙ directe ⁊ ꝑ se excludit effe ct⁹ spūs sancti reqͥsitos ad digne penitē dū. Q̄ aūt dicit xp̄s ī euāgelio ꝙ nō re mittet̄ hic nec in futuro: intelligitur ſm aug. ꝺ illo pctō ī q̄ q̄s finaliter morit̄ si ne pnīa: tal̄ ei ipnīa dr̄ spūs blasphemie

Beniuolētia Ca. III

¶ Hic agit aris. ꝺ effectib⁹ ami citie ſm se ⁊ p̄rio de beniuolen tia dicēs ꝙ beniuolētia n̄ ē amicitia qr̄ amicitia nō ē ad ignotos beniuolētia āt pōt esse latēs ⁊ ad illos q̄ nūq̄ se vide rūt: vt dictū ē in ꝑncipio octaui. ¶ Pro bat insuꝑ ꝙ beniuolētia nō sit amatio. Ubi notādū ꝙ amatio pōt sumi ꝑ pas sione amoris vel ꝑ amore q̄ ē act⁹ elici tus volūtatis. Nō ē aūt beniuolētia pas sio amoris cū sit act⁹ q̄ volūtas vult bo nū ꝑmo nec etiā amor vel amatio sup ta ꝑ actu volūtatis qr̄ lꝫ tā beniuolētia q̄ amatio sint act⁹ q̄ volum⁹ bonū ꝑri mo amatio tn̄ aliq̄d addit vltra beniuo lētiā: īꝑtat em̄ q̄ndā vnionē ſm affectuꝫ amātis ad amatū in q̄tū scꝫ amans esti mat amatū q̄dāmō vt vnū sibi. Includit etiā intentionē ⁊ ꝑpositū agendi ⁊ ope rādi ꝑ bono ⁊ salute amati. Beniuolē tia aūt dicit tm̄ actū simplicē voluntatis q̄ volum⁹ sine tali vnione effectus ⁊ in tentione amādi pro amato. verbi gra tia hoīes vidētes agonistas .i. pugiles in agone vel certamīe pugnātes sūt ali q̄n beniuoli vni pti pl⁹ volētes bonū il li⁹ q̄ alteri⁹ pro his tn̄ pro q̄b⁹ sūt beni uoli nec coopabunt̄ nec etiā magna tri stia turbabunt̄ si aliq̄ miseria affligant̄. Dicit itaq̄ ari. ꝙ beniuolētia ē ꝑncipiū aīcitie .i. ꝑmū reqͥsitū ad amicitiā q̄ ꝑ di uturnitatē poterit effici amicitia. Est ḡ beniuolētia ꝑncipiū amicitie nō tn̄ oīs qr̄ nec ei⁹ q̄ ē propt̄ vtilitatē nec ei⁹ q̄ ē propt̄ delectationē sꝫ propt̄ virtutē. Si nāq̄ aliq̄s de aliq̄ velit ꝙ bn̄ se habeat propt̄ spem quā habet vt ꝑ illuꝫ ī bonis habundet non dr̄ esse beniuolus ad illū

sꝫ magis ad seipm̄. In amicitia tn̄ vtili pōt eē beniuolētia cū bn̄ficiat⁹ retribuit bn̄factori suo: q̄ quidē nō fert̄ suꝑ expe ctationē sꝫ suꝑ iustā retributionē vtilis iam accepti. ¶ Cōsequēter de alio effe ctu agit amicitie scꝫ de cōcordia q̄ est cō sensus diuersoꝝ cordiū seu voluntatū in vnū. Dicit aūt ꝙ cōcordia nō est vnitas opiniōis vt q̄dā dixerūt: qr̄ illi q̄ se non cognoscūt bn̄ pn̄t eē eiusdē opiniōis in ter quos tn̄ nō ē ꝯcordia vt pꝫ ī sciētijs speculatiuis. Ubi notādū ꝙ nullū ami cabile pōt eē ad alteꝝ totalit̄ ignotū q̄ uis possit eē ad alterū ignorātē sicut be niuolētia: nullus em̄ ē beniuolus ad alte rū nisi eū nouerit visu vel auditu vel fa ma. Cū aūt cōcordia sit de nūero amica biliū nō pōt eē ad eos q̄ penit⁹ se igno rant lꝫ tales possint esse eiusdē opiniōis Dicit igit̄ ari. ꝙ ꝯcordia nō est ꝯsensus opinionis sꝫ volūtatū: vn̄ ciues ꝯcorda re dicunt̄ q̄ eadē eligūt ⁊ opant̄. Nō est aūt circa q̄cūq̄ opabilia sꝫ circa ea q̄ ha bēt aliquā magnitudinē qr̄ nō tollit̄ cō cordia amicoꝝ ex h⁹ ꝙ dissensiūt in ali q̄b⁹ minimis. ¶ Deinde dicit ꝙ concor dia videt̄ eē amicitia pollitica cū sit cir ca ea q̄ veniūt ad cōicationē hūane vite ⁊ sunt ad ciuitatē cōferētia. vn̄ citates ⁊ ciues cōcordes dicunt̄ adinuicē habe re amicitiā. ¶ Ubi notandū ꝙ amicitia pollitica nō ē simplicit̄ amicitia cuꝫ nō īcludat oīa amicabilia cōsequētia amici tiā simplicit̄ ⁊ proprie dictā ē: nec ē pos sibile hoīem hr̄e talē aīcitiā ad oēs ho mines vni⁹ ciuitatis lꝫ posset hr̄e amici tiā polliticā seu pacē ⁊ trāq̄llitatē in ne gotijs cōib⁹ cū oīb⁹ ꝯcordādo. ¶ Alte ri⁹ dicit ꝙ talis aīcitia maxīe īuenit̄ in hoīb⁹ v̄tuosis: quoꝝ volūtates manent fixe in eisdē delectationib⁹ ⁊ bonis opa tionib⁹ ſm q̄ō est hoī possibile. Hoīes vero praui parū possunt cum seipsis vel alijs cōcordare quia plus volunt habe re de bonis ⁊ vtilibus q̄ sibi conueni at et minus de laboribus et tribulationi bus et grauaminibus. se q̄ exonerando alijs grauamina imponunt ex quibus

cōtentiones ⁊ discordie oriunt. ¶ Insu
ꝑ agit de tertio actu vel effectu amicitie
scꝫ de bñficentia que nihil aliud imꝑtat
nisi alicui facere bonū volūtarie. Circa
qđ q̄rit an benefactores plꝰ amēt bñficia
tos q̄ꝫ econuerso: ¶ Ad qđ r̄ndet ꝙ bñ=
factores videnť magis diligere benefi=
ciatos qđ ꝓbat pluribꝰ rōnibꝰ. Prīa ꝙ
beneficiatꝰ est quasi qđdā opus bñfacto
ris sicut patiēs in actu est quodāmō ip=
sum opꝰ facientis. Unde cōsueuit dici
de aliquo hic est factura talis. Nāle aūt
est cuilibet ꝙ diligat opꝰ suū sicut vide=
mꝰ ꝙ poete diligunt poemata sua sicut
parētes filios. ⁊ hoc ideo qꝛ vnūqđqꝫ di
ligit suū esse: sumꝰ aūt in actu in viuere
⁊ oꝑari. ¶ Ubi notandū ꝙ viuere pōt
capi dupliciter: vnoº ꝓ actualitate ⁊ eē
viuentis: Alioº ꝓ oꝑatione ꝑ quā de=
mōstrať vita Unde ƒm oꝑa vite distin=
guunť gradus viuētiū scđo de aīa. Itē
arguit sic difficiliꝰ est beneficia īpende=
re q̄ꝫ recipere. Ea vera in q̄bus labora=
muꝰ magis diligimꝰ q̄ꝫ ea que nobis de
facili ꝓueniūt. Benefactores igiť ma=
gis diligūt benefaciatos q̄ꝫ ecōuerso.
¶ Circa p̄dicta notādū ꝙ lꝫ bñfactores
videanť plus diligere bñficiatos vt di=
cit aris. beneficiati tñ plꝰ obliganť ad di
lectionē suoꝝ benefactoꝝ q̄ꝫ beneficia=
toꝝ ab ipsis: grauiꝰ eñ peccat q̄ benefa
ctorem nō diligit q̄ꝫ si illū diligere desi=
nat cui hactenꝰ benefecit. Licet ġ amor
bñfactoꝝ ad beneficiatos sit magis spō
taneꝰ et habeat maiorē ꝓmptitudinē ꝓ
pter maiorē cōiūctionē cū ipo cū sit ali=
q̄d eiꝰ Amor tñ beneficiati ad benefa=
ctorem est magis debitus cū habeat ra=
tionē amoris boni inq̄ntū ē principiū
boni in bñficiato.

Ubitať aūt Ca. IIII.

¶ Hic inquirit aris. Utrū homo
debeat maxīe seipm̄ amare. Et
arguiť ꝙ nō Tū qꝛ hoīes seip̄os aman
tes cōiter reꝑhenduntť cui cōsonat quod
ait ap̄lus. In nouissimis diebꝰ erūt ho=
mines seip̄os amantes cupidi elati ⁊c.

Tū qꝛ hoīes maxīe se amātes oīa faci=
unt ꝓpter vtilitatē ꝓpriam qđ ad pra=
nū ꝑtinere videť. In oppositū arguit qꝛ
cōiter diciť ꝙ amicoꝝ est vna aīa et ꝙ
eoꝝ sunt oīa cōia ⁊ ꝙ amicꝰ se habet ad
amicū sicut genu ad tibiā que habēt ma
ximā ꝓpinquitatē ex quo dať intelligi
ꝙ amicitia in quadā vnitate ɔsistit: vni
tas aūt est maxime ad seip̄m: ⁊ sic videť
ꝙ homo debeat seip̄m maxime diligere
¶ Pro responsione dicit aris. ꝙ amare
seip̄m cōtingit dupliciter. Uno mō quā
tū ad bona corꝑalia cuiusmodi sunt ho
nores diuitie ⁊ delitie his adherē do tā
q̄ꝫ optimis bonis ac ꝓpter hoc spiritua
lia cōtēpnendo: ⁊ talis amor est obpro=
briosus cuꝫ hoc mō p̄ferať ꝑs irrōnalis
ꝑti rōnali. Et de hoc amore ꝓcedūt rō=
nes ad primā ꝑtē. Alio modo cōtingit
amare seip̄m quo ad bona sp̄ūalia studē
do se exercere in oꝑibus virtutū q̄ sunt
maxima bona. Et talis amor est lauda=
bilis. Et hō sic se amans pōt cōgrue di=
ci maxīe amare seipꝫ qꝛ amat id qđ ē in
eo p̄ncipale scꝫ ꝑtē rōnalē. Sic eī đr ci
uitas esse id qđ ē p̄ncipalissimū ī ea: vñ
id qđ faciūt rectores ciuitatis đr tota ci=
uitas facere. Et de hoc amore ꝓcedunt
rōnes ī oppositū Ad illud āt qđ adduce
bať ꝓ ꝑte alia ꝙ hoīes maxime se amā
tes oīa faciūt ꝓpť vtilitatē ꝓpriā Di=
cit ꝙ hº nō habet veritatē in hoībus se
sp̄ūaliter amātibꝰ. virtuosus nāqꝫ mul=
ta facit gratia amicoꝝ q̄ etiā si oꝑteat eū
mori nō deseret amicū. Pecunias vo ⁊
honores ac oīa exteriora bona ꝓpter q̄
hoīes pugnāt cōtēnet ꝓpter amicum.
Per hec aūt oīa ꝓcurat sibi bonū hone
stū magis eligēs ꝑ paucū tp̄s multū de=
lectari in magno oꝑe virtutis q̄ꝫ ꝑ ma=
gnū tp̄s mediocriter delectari in medio
cribꝰ oꝑibꝰ virtutis ac excellenter bene
viuere ꝑ vnuꝫ annū q̄ꝫ ꝑ multos annos
mediocriter plus diligens vnā magnaꝫ
actionē ⁊ bonā q̄ꝫ multas bonas ⁊ par=
uas. Exemplū huius habemus in beatī
martiribus penas acerbissimas vsqꝫ ad
mortē alacriter ꝓ xp̄o amico dulcissimo

ſuſtinētib⁹ ꝗ̄ i modico tꝑis ſpacio tātaȝ
glām meruerūt q̄ntā alij multi in q̄ngē-
tis annis: vn̄ dicit ſco. in ſcd̄o ſniarū ꝙ
pl⁹ valet vnū intēſuȝ meritū ꝙ̄ cētū mi-
lia remiſſa. Sic btī angeli ī modica mo-
rula maximā gliam acquiſierūt. ¶ Inq̄-
rit ꝓn̄r. vtrū felix indigeat amicis ⁊ loq̄r
de felicitate q̄ pōt nālit̄ hr̄i ī hac vita.
¶ Circa qd̄ dicit ꝙ felix nō īdiget amicꝭ
ꝓpt̄ vtile vt ſcȝ ꝯferāt ſibi bona extīora
qꝛ talia bona īexiſtūt felici ſufficient̄ Itē
nō īdiget amicꝭ ꝓpt̄ delectabile niſi paꝝ
īquātū ſcȝ ī cōuerſatiōe hūana nccē eſt
vti qn̄qꝫ ludicris ad q̄etē. Q aūt parū ī-
digent talib⁹ amicꝭ ꝓbat qꝛ vita felicis
ſm ſe ē delectabil̄ ïō nō īdiget ſuꝑ īdu-
cta delectatiōe. Deīde ꝓbat ꝙ felix īdi
get amicꝭ ꝓpt̄ v̄tutē qꝛ felicitas ꝯſiſtit ī
oꝑatiōe v̄tutꝭ. Oꝑatio v̄o hȝ eē in fieri
⁊ nō ī facto eē ſicut dom⁹. Nō ē aūt faci
le ꝙ hō ſolitari⁹ ꝯtinue oꝑet̄. Solitaria
eī vita ē difficilis ſȝ hoc erit facile ⁊ dele
ctabile cū amicis v̄tuoſis ꝯmorādo īpiſ
qꝫ cōuiuēdo ſm cōicationē ſermonum et
mētis cōfederationē v̄tuoſāqꝫ oꝑationē
hoc eī mō hoīes ſibi debēt ꝓp̄ie ꝯuiue
re ſm vitā q̄ ē hoī ꝓpria nō aūt ſm hoc
ꝙ ſimul paſcāt̄ ſicut ꝯuiuūt pecora.

Trum aūt. Ca. V

v. ¶ Hic ꝓn̄r q̄rit vtꝝ hō debeat ſi
bi facere mltitudinē aīcoꝝ. Cir-
ca qd̄ dicit ꝙ nō expedit ī aīcitia vtili qꝛ
ſi hō habeat multos aīcos a q̄b⁹ recipi-
at obſeq̄a oꝑtet ēt ꝙ multꝭ obſeq̄t̄ qd̄ eſt
valde laborioſū ⁊ īpeditīn bn̄ viuēdi q̄
em̄ ſuꝑflue negotijs alioꝝ ītēdit a debi
ta cā ſuijp̄i⁹ elōgat̄. Silr̄ ēt ī aīcitia de-
lectabili ſufficiūt pauci amici ſicut ſuffi-
cit modicū ſalis ad delectam̄tū cibi. In
aīcitia ēt v̄tuoſa nō oꝑtet ꝙ ſit inmenſa
multitudo aīcoꝝ. ſȝ dȝ eſſe q̄dā multitu-
do det̄mīata qd̄ ptȝ qꝛ nō ē poſſibile ꝙ
hō ꝯiuuat moderate multitudini aīcoꝝ
ſeip̄ȝ ill̄ diſtribuēdo difficile ēt ē ꝯgau-
dere ⁊ ꝯdolere familiarit̄ multꝭ q̄ꝝ aliq̄
gaudēt ⁊ alij triſtāt̄ hec tn̄ req̄rūt̄ ad ꝑ-
fectā aīcitiā. Nō ē ḡ ꝯgruū q̄rere eē aīciſ

ſimū multꝭ ſȝ tot q̄t pn̄t ſufficere ad cōuī
ctū qꝛ ꝑfecta aīcitia ī q̄dā ſuꝑhabūdan-
tia amoris ꝯſiſtit q̄ nō pōt ꝯſeruari niſi
ad vnū vel ad valde paucos. Amicitia
tn̄ pollitica q̄ videt̄ eē idē ꝙ ꝯcordia vir
tuoſus p̄t eē aīc⁹ multꝭ īpis ꝯcordādo ī
his q̄ ad vitā pollaticā ſpectāt eis qꝫ ī li
citꝭ ꝯplacēdo. Amicitia āt ꝓpt̄ v̄tutē ⁊
ꝓpt̄ īp̄os amatos nō ē ad multos vt vi
ſum ē ſȝ inuenire aliq̄s paucos tales aī-
cos v̄tuoſos ē valde amabile qꝛ .ſ. val-
de raro īueniri pn̄t. ¶ ¶ Deinde inq̄rit
Vtꝝ hō magꝭ īdigeat aīcis ī bonis for-
tunijs vel infortunijs ſeu mal̄ fortunijs
vbi dicit ꝙ ī ambob⁹ req̄rūt̄ aīci. Eſt tn̄
magis nccīn hr̄e aīcos in īfortunijs ꝓ
vita ſuſtētāda ꝙ̄ ī bonis fortunis ꝓpter
qd̄ tūc ē op⁹ aīcis vtilib⁹. Sȝ in bonis
fortunijs meli⁹ ē ꝓ vita felicitāda qꝛ ꝓ
pter h° hoīes bn̄ fortunati q̄runt viros
epikes ⁊ bonos eo ꝙ eligibili⁹ ē cū eis
ꝯuerſari ꝙ̄ cū alijs. Eſt aūt pn̄tia aīcoꝝ
delectabil̄ ⁊ ī bonis fortunijs ⁊ infortu-
nijs. De īfortunijs ptȝ qꝛ hoīes ī triſti-
cia exn̄tes alleuiationē q̄ndā ſentiūt ex
pn̄tia aīcoꝝ eis ꝯdolētiū. tū qꝛ pn̄tia aī-
coꝝ ē delectabil̄ ⁊ maxīe hoī īfortunato
qꝛ ex viſiōe ⁊ ſermōe aīci ꝯſolat̄. Tū ēt
qꝛ dū videt eū ſibi ꝯdolere in ei⁹ aīcitia
quā experit̄ delectat̄ ⁊ q̄ ad hoc ei⁹ triſti
cia mīorat̄. Suſtinēt eī aīci ꝙ ꝑ modicā
aīcoꝝ triſticiā ſua triſticia ſubleuet̄ non
tn̄ de īp̄a triſticia delectāt̄: ſȝ ē īp̄is ma-
teria meroris. Vn̄ hoīes vtiles nullo°
ſuſtinēt ꝙ aīci eoꝝ ꝓpter īp̄os ꝯtriſtēt̄
niſi auxiliū qd̄ ab īp̄is ſibi p̄bet̄ ſuꝑ exce
dat triſticiā. Eſt ēt pn̄tia aīcoꝝ delecta-
bilis ī bonis fortunijs qꝛ delectabile eſt
aīco videre aīcū ſuū in ꝓprijs bonis de
lectari ⁊ cum eo cōuerſari. ¶ Ex p̄miſſis
oſtēdit ariſ. ꝙ homo ꝓmpte debet vo-
care amicos ad ſuas bonas fortunas vt
eas amico cōicet. Et ꝑ cōtrariū quaſi cū
q̄dā pigricia debet īp̄os vocare ad ſua
infortunia. Debet em̄ eis de ſuis malis
min⁹ ꝙ̄ poteſt tradere. Sūt tn̄ tūc vocā
di qn̄ cū pauca turbatione poſſūt magnū
auxiliū p̄bere. ¶ Dat inſuꝑ aliud docu-

mētū ꝙ scȝ amic⁹ ad amicū ī infortunijs existentē etiā non vocat⁹ ꝓmpte debet accedere qꝛ ad amicū ptinet benefacere amico maxime in necessitate posito In bonis etiā fortunijs accedere debȝ ꝓmpte ad ei coopandū qđ necesse fuit. Sȝ tarde debet venire ad recipiēdū bñficia ne se reddat ei onerosum ꝛc̄. ¶ Deinde dicit aris. ꝙ eligibilissimū est amicū ꝯuiuere qđ ꝓbat triplr. Primo qꝛ amicitia ꝯsistit in cōicatiōe sȝ amici maxīe cōicāt in cōuictu. Scđo qꝛ homo se habet ad amicū sicut ad seipm: ǵ cū sit hoī delectabile sētire seipm eē erit etiā hoc delectabile aīco qđ q̄dē fit ī mutuo ꝯuictu Tertio qꝛ expimēto videmus ꝙ hoīes volūt cū suis amicis ꝯuersari ſm actionē ī q̄ pncipaliter delectāᷣ quā reputāt suā eē ꝛ cui⁹ grati a eligūt viuere q̄si ad hoc totā vitā suā ordināt es: puta ꝙ simul ludēdo alij vō venando alij aūt sil'pħando ꝛ sic cōuiuere est eligibilissimū amicis. ex hoc infert ꝙ amicitia prauoꝝ ē mala qꝛ ipis cōicātes efficiūᷣ eis similes de malo in pei⁹ ꝓcedēdo. ecōtra vero amicitia virtuosoꝝ est bona qꝛ ipsis cōuiuētes accipiūt exēplū vtuosi opis ꝛ eoꝝ colloq̇js efficiunᷣ meliores. ¶ Iuxta pdicta notādū ꝙ duplex ē hoīs vita quedā exterior ſm naturā sensibilem ꝛ corpalē ꝛ ſm hāc nō est nobis cōicatio cū deo ꝛ angel'. Alia est vita spūalis ſm mentē que cōsistit in cōsideratiōe ꝛ degustatione spūaliū q̄ tāto magis reddūᷣ nobis placentia q̄to magis ea cogitam⁹ ꝛ ſm hāc nobis cōuict⁹ ꝛ ꝯuersatione cū deo ꝛ angel'. Iuxta illud apłi: nostra cōuersatio ē in celis ꝛ hoc mediāte habitu caritatis infuse que est quedam amicitia: iuxta illud qđ dicit dñs iā non dicā vos seruos sed amicos. est em̄ quedā amicitia honesti q̄ diligim⁹ deū sup oīa cū sit sūmū bonū: lȝ aūt amicitia non sit nisi ad vtuosū sic̄ ad pncipalē psonā vbi ēt ē readamatio ītuitu tñ ei⁹ sepe diligūᷣ ad eū attinētes ēt si ñ sint vtuosi. et tāta pōt eē dilectio aīci ꝙ ꝓpter ipm amāᷣ ad ipm ptinētes ēt si nos offēdāt ꝛ sic ex caritate diligim⁹ pctōres ꝛ īimicos nr̄os ꝓpt deū ad quē pncipalit' habeᷣ aīcitia caritat' q̊s diligim⁹ nō īquātū mali: sȝ inquātū sūt ab ipo ad ymaginē ei⁹ cōditi: neq; eī deū sup oīa diligit q̇ nō vult eū ab alijs cōdiligi si sibi placeat eoꝝ dilectio.

Incipit liber decimus

Est hoc autem.

¶ In hoc decio ꝯplet ars. tractatū de fine vtutis in pmo lib. inchoatum: agēdo scȝ đ felicitate ī spāli. ꝛ qꝛ delectatio ē annexa ipi felicitati q̄ ē finis vtut' de ipa agit pmo ars. ꝓbādo ꝙ nō ē mot⁹ qꝛ mot⁹ nō pt eē ī istāti: sȝ delectatio pōt eē ī instāti sicut ꝛ visio: ǵ delectatio nō ē mot⁹. ¶ Deīde dicit ꝙ delectatio ē pfectio opis: videm⁹ eī ꝙ delectatio pfecta ē delectabilis pfectissima vō est delectabilissima. est aūt opatio pfecta q̄ est potētie bñ disposite ꝛ respectu obiecti pfectissimi: vt visus bñ disposit⁹ respectu pulcherrimi visibil' vel intellect⁹ respectu ītelligibilis. Opatio vō pfectissima ē potētie optīe disposite respectu ei⁹ qđ ē potētissimū int' ea q̄ subiacēt vtuti talis opantis. ¶ Alteri⁹ declarat quō delectatio pficit operationē dicēs ꝙ delectatio nō pficit opationē per modū agēt' sicut potētia vl' obiectū nec ēt sicut hit⁹ vl' forma q̄ ī est seu forma cōstituēs ītrīsece opatiōis eēntiā sȝ sic̄ forma aut finis q̄dā supueniēs eēntie iā cōstitute Sicut pulchritudo supuenit iuuenib⁹ nō vt exñs de eēntia iuuentutis Durat āt delectatio ī ope q̄diu sensus vel intellect⁹ speculās vel discernēs et obiectū sūt ī debita dispositiōe. Cui⁹ rō est qꝛ q̄diu ī actiuo ꝛ passiuo manet eadem dispositio ꝛ eadē habitudo adīuicē manet idē effect⁹. Si ǵ bona dispositio potētie cognitiue ꝛ obiecti est causa delectabilis ea durāte durabit delectatio. Ex q̊ īfert ꝙ delectatio hūana nō pt esse cōtinua qꝛ delectatio seq̇ᷣ opationē nec ab ea sepaᷣ: hō āt ñ pōt ꝯtinue opa

rū q̄ fatigat corpe fatigato q̄re nec delectatio pōt semp cōtinuari. Ex hº ēt ptʒ q̄re noua magis delectēt q̄ posteriora qꝛ videlʒ mēs circa talia ꝓpter admiratio nē intēse inclinat ꝛ ita circa talia vehemēter opat sicut ptʒ ī his q̄ studiose inspiciūt aliq̄d qḋ pº nō viderūt postea āt negligūt illḋ aspicere ꝛ sic delectatio minuit. Ex pmissis etiā ptʒ ꝙ oēs appetūt delectationē: qꝛ oēs appetūt viuere: vita āt ꝯsistit in opatiōe. Delectatio vero est pfectio opis vt dictū ē. ¶ Insup agit de dr̄ia delectationū dicēs ꝙ sicut opatiōes dr̄nt specie sic ꝛ delectatiōes que sūt eoꝝ pfectiōes cū pfectibiliū spē differētiū sūt ꝓpe pfectiōes spē dr̄ntes. Sicut alia ē delectatio hoīs alia eq̄ alia azini. vn̄ dicit eraclitº ꝙ azinº magis delectat in feno q̄ in auro. hoc ēt ptʒ qꝛ vna q̄q̄ opatio p ꝓpriā delectationē auget qꝛ magis mēs ī eo detinet in q̄ delectat. Si ḡ opatiōes q̄ augēt a delectatiōibº differūt spē optet ꝙ ēt ipe delectatiōes spē differāt. hº ēt vlteriº appet ex eo ꝙ q̄dā opatiōes ipediūt ꝛ totaliter corrūpūt p delectatiōes extraneas: videmus eñ ꝙ q̄n vehemēter delectamur in aliq̄ nihil aliud possumº opari vt amatores fistulaꝝ q̄n audiūt aliquē fistulātē nō attēdūt sermonibº q̄ eis ab alijs dicūt. vn̄ septio huiº dr̄ ꝙ ꝯcupiā furata ē itellectū spisse seu valde aut ꝓfūde sapientis Quapropt q̄ vult spūalia degustare dʒ a carnalibº delectationibº abstinere.

¶ Deinde ponit dr̄am delectationū s̄m bonitatē ꝛ maliciā dicēs ꝙ si opatiōes sint bone ēt delectatiōes ꝯñtes erūt bone: ꝛ si sint male opationes ita ꝛ delectatiōes. Si vero sint opatiōes neutre sic erūt delectatiōes. Q̄ āt delectatiōes sequāt bonitatē ꝛ maliciā opationū ꝓbat arguēdo a minori ad maiº qꝛ ꝯcupiē bonorū opm sūt bone ꝛ laudabiles ꝯcupie vo prauorū sunt praue ꝛ vitupabiles: ḡ ꝛ delectatiōes cū ꝯcupiē p̄cedāt ꝛ tpe ꝛ nā ipas opatiōes ꝛ sic ab ipis sunt distincte et sepate nō aūt delectatiōes imo sic sūt cōiūcte cū opibº qḋ videt q̄busdā ꝙ idē sit opatio ꝛ delectatio nō tñ sunt omno idē lʒ nō sepent abinuicē. Ad qḋ potest adduci exemplū ḋ subiecto ꝛ ꝓpria passione intellectu ꝛ volūtate. Deinde dicit ꝙ sicut differūt sensus abinuicē et ab intellectu in puritate sic etiā opationes ꝛ delectatioues ꝯsequētes. Visus eñ auditº ꝛ olfactº sunt puriores ꝛ immateriales q̄ tactº ꝛ gustº cū sentiāt obiectū p mediū extraneū. Tactº vero ꝛ gustus p mediū cōiūctū. Sic etiā intellectº et eiº opatio sunt puriores operatione sensus. Nō solū aūt in his que sūt diuersarū specierū differūt delectatiōes sʒ etiā in hoībº q̄ sunt eiusdē speciei. Nā aliq̄ sunt q̄busdā delectabilia q̄ alijs sūt tristia ꝛ hoc s̄m ꝙ aliq̄ sunt bn̄ dispositi s̄m rōnē ꝛ alij male: sicut accidit de febricitante habēte gustū infectū ꝛ sano q̄ habet gustū bn̄ dispositū. In operationibº tñ ꝛ delectationibº hūanis standū est iudicio hoīs virtuosi qꝛ vtº est regula ꝛ mensura cognitiōis seu discretiōis s̄m quā recte iudicat de oībus rebº hūanis. Et hō bonº iq̄ātū talis seu virtuosus est regula humanoꝝ actuū cū in talibus recte iudicet. Vn̄ illa sunt vere delectabilia q̄bus virtuosus gaudet. Si aūt illa que sunt tristia alijs virtuoso appareant delectabilia nō est mirū hoc eñ accidit ꝓpter multas corruptiones morū ex quibus ꝑuertit rō ꝛ appetitus.

Dictis ꝛc. Ca. II

¶ Hic agit ars. de felicitate que est finis oīm vtutū. Et primo dicit ꝙ nō est habitº qꝛ tūc dormiēs p totā vitā suā esset felix: hoc aūt ē inconuenieus vt pʒ ex p̄io hº: ḡ ponēda ē in opatione Operationū aūt q̄dā sunt bone et eligibiles ꝓpter aliud q̄dā vero ꝓpter seipas. Cuʒ aūt de rōne felicitatis sit ꝙ sit p se sufficiēs ꝛ nō idigeat. alioq̄ alio optet ꝙ sit opatio eligibils propter se cuiusmodi sunt operationes virtutū cū sint per se bone ꝛ honeste. ¶ Deinde dicit ꝙ videt aliq̄bº ꝙ felicitas ꝯsistat ī opatiōibº q̄ sūt ī ludo eo ꝙ talibº itēdūt

hoīes in ptātib⁹ ꝯstituti q̄s hoīes repu
tāt eē felices:ſ3 iſtud nō ꝯcludit qꝛ ꝟt⁹
moralis ⁊ intellectual' q̄ ſūt p̄ncipia bo
narū opationū nō ꝯſiſtūt ī h° ꝙ aliq̄s ſit
potēs:⁊ iō nō optet ꝙ opatiōes q̄b⁹ po
tētes ītēdūt ſint optīe:ſ3 ille ſūt optīe et
delectabiles q̄ iudicāt a ꝟtuoſo q̄ eſt re
gula actuū hūanoꝝ vt dictū ē in p̄cedē
tib⁹. Q' aūt felicitas nō ꝯſiſtat ī ludo p3
qꝛ cū felicitas ſit vltim⁹ finis tūc hō face
ret oīa ꝓpter ludū ⁊ ſic hō intēderet ſpe
culationi ꝓpt' ludū:qđ dicer' videt' ſtul
tū ⁊ puerile. S3 eꝯ̄rio ludēdū ē ad ho=
rā vt poſtea hō diligēti⁹ ſtudeat qꝛ ī lu
do ē q̄dā reqes aīe:hoīes aūt cū nō poſ=
ſint ꝯtinue laborare indigēt reqe. ¶ Cō
cludit ḡ ariſ. ꝙ cū felicitas ſit ſūmū bo=
nū hoīs optet ꝙ in optimis ꝯſiſtat. Me
liora aūt ſunt ſtudioſa ridiculis. ¶ Ubi
n otādū ꝙ op⁹ dꝛ ſtudioſuz ⁊ ſerioſū qn̄
eſt factū cū rōne ⁊ cū applicatiōe ad ip̄m
ſeu rōnis ſerie ordīatū. Op⁹ aūt ridicu=
loſū ē op⁹ riſu dignū ſeu troffaticū ⁊ ſic
ꝯgrue dic̄ ariſ. ꝙ ſerioſa ſūt meliora ridi
culis. ¶ Deinde dicit ꝙ cū felicitas ꝯſi=
ſtat ī opatiōe q̄ eſt ſm ꝟtutē: rōnale eſt
ꝙ ſit ſm optimā ꝟtutē cū ſit optimū in
ter hūana bona ⁊ ſic erit opatio ei⁹ qđ ē
ī hoīe optimū ſiue illud ſit ītellect⁹ ſiue
aliqđ aliđ:puta volūtas qđ vtiq3 ſm na
turā videt' p̄ncipari ⁊ dn̄ari ⁊ intelligen
tiā hr̄e de bonis diuīs ſiue illud ſit q̄d
diuinū ſiue coꝝ q̄ ſūt in nobis diuiniſſi=
mū hui⁹ inquātū opatio ſm ꝟtutē ei ꝓ
priā ē ꝑfecta felicitas. ¶ Circ̄ p̄dicta no
tādū ꝙ ꝑ ꝑtē hoīs optimā ītelligit ariſ.
ꝑtē aīe ītellectiuā īcludētē intellectū ⁊
volūtatē q̄ diſtīguit' ꝯ̄ ꝑtē ſenſitiuā cui
principat' ⁊ dn̄at'. qđ ex h° p3 qꝛ ſol⁹ in
tellect⁹ vt diſtīguit' ꝯ̄ volūtatē nō dn̄at
virib⁹ īferiorib⁹: Informat' aūt hec ꝑs
ꝟtute optīa.ſ. hītu ſapīe ꝑ quā vacat di
uine ꝯtēplationi. Eſt āt hec ꝟt⁹ ꝓprie
aīe ītellectiue vt diſtinguit' ꝯ̄ ſenſitiuaz
nō ſic de ꝟtutib⁹ moralib⁹ q̄ l3 ſint ī ap
petitu ītellectiō tn̄ ſm ip̄as regūt' vires
ſenſitiue ⁊ corpales. Per hītū āt ſapīe
tēdit aīa directe ī deū ꝯtēplādū actu in
tellect⁹ ⁊ volūtatis. vn̄ ſm ſco. 49. diſ.
q̄rti ſnīaꝝ. phs cōiter nō diſtinxit ītelle
ctū a volūtate ī rōne p̄ncipij opatī ī opa
tiōe ad extra. vn̄ aliqn̄ diſtīguit nāz ꝯ̄ ar
tē aliqn̄ ꝯ̄ ītellectū. aliqn̄ ꝯ̄ volūtatē ⁊ ꝓ
poſitū. Per hec oīa ītelligēs vnū p̄nci=
piū artificialiū ex ill' trib⁹ integtū. Silr
nec ī opatiōe adītra reſpectu finis. Un̄
ſpecl'atō e3 ſapīe đ q̄ nūc loq̄t' nō diſtin=
guit a dilectiōe:ſ3 dilectio ī illa īcludit'
qđ q̄dē ſi exp̄ſſe nō aſſerat ſalt' tn̄ nō ne=
gat:⁊ ſic ſapīa videt' īcludere ſup̄mū ha
bitū acq̄ſitū ītellect⁹ ⁊ ſup̄mū hītū acq̄ſi
tū volūtat'. Sicut āt ſup̄m⁹ habit⁹ volū
tat' infuſ⁹ puta caritas a deo īfuſa exce=
dit ſup̄mū īfuſū ītellect⁹: Sic ſup̄m⁹ ha
bit⁹ acq̄ſit⁹ volūtat' ſup̄mū acq̄ſitū ītel=
lect⁹ vt adīuicē diſtīguūt' mag' āt exp̄ſſe
loq̄t' ar'. ī ꝓpoſito đ ſpecl'atiōe q̄ꝫ đ dile
ctiōe tāq̄ꝫ de notiori. Itē notādū ſm cō=
mētatorē euſtratiū ꝙ ar' ꝯſueuit oēs vi
res nāles vocare diuinas inq̄ꝫtū ſūt ſm
diuinā ſapīaz regl'arit' ordīate. inter q̄s
ꝑs intellectīa dꝛ diuiſſima tāq̄ꝫ alijs ex
cellentior. ¶ Cōſeq̄nter oſtēdit felicita=
tē ꝯſiſtere ī ſpeculatiōe ꝟitat' plirib⁹ rō
nib⁹. Pria īter oēs opatōes hūanas cō
tinuatiſſima ē ſpecl'atio ꝟitat'. Experi=
mur ꝙ cōtinue mag' poſſum⁹ ſpeculari
q̄ꝫ opari:ḡ ī ip̄a ꝯſiſtit felicitas q̄ ē maxi
me ꝯtinua ⁊ ꝑmanēs. ¶ Pretea felici=
tas ꝯſiſtit ī opatiōe delectabiliſſīa:ḡ cō
ſiſtit in ſpeculatōe ꝟitat':ꝓbat' ꝯn̄a qꝛ
oīm opationū q̄ ſūt ſm ꝟtutē delectabi
liſſima ē opatio illa q̄ ē ſm ſapīaz q̄ q̄dē
ē ſpeculatīa. videt' eī phīa hr̄e delecta=
tiōes admirabiles ī ꝯtēplatiōe ſapīe vt
fatēt' antiq̄ phī: tū ꝓpt' ſui puritatē qꝛ ē
circa res īmāles:tū ꝓpt' firmitatē qꝛ cir
ca res īcorruptibiles hmōi q̄3 delectatō
nes n̄ p̄nt ꝑ penitudinē īfirmari ſicut de
lectatiōes prauoꝝ q̄ replēt' penitudīe.
Licet āt phīa ſit delectabil' q̄rētib⁹ ſeu
addiſcētib⁹ ⁊ ſciētib⁹ ē tn̄ delectabilior
ſciētib⁹ q̄ ꝯtēplāt ꝟitate iā ꝯgnita ⁊ in=
uēta. ¶ Itē ad felicitatē req̄rit' ꝙ ſit ꝑ ſe
ſufficiēs ſ3 ꝑ ſe ſufficiētia maxīe inuenit'
in ſpeculatīa opatiōe. Nō eī indiget cō=

tēplatiuꝰ nisi his q̄ sūt necc̄aria ad hūa-
nā vitā. hn̄tes ꝟo morales ꝟtutes q̄ ꝑ-
ficiūt vitā actiuā idigēt alijs circ̄ q̄s ope
rēt: vt pꝫ ī fortitudīe iusticia ⁊ alijs vir
tutibꝰ moralibꝰ: quāto āt aliq̄s fuerit ꝑ
fectioꝛ ī sapīa tāto magꝭ solꝰ exn̄s ꝯtem
plari ꝟitatē poterit. Preterea ī speculati
one ꝟitatꝭ ē vacatio a curis secularibꝰ ⁊
laborıbꝰ seu tumltibꝰ corꝑalibꝰ ẜ ī ea cō
sistit felicitas. ꝓbat ꝯn̄a qꝛ it̄ ea q̄ felici
attribuūt vnū ē ꝙ nō laboret sꝫ sit ī pace
⁊ q̄ete: hᵒ āt reꝑit ī vita specl̄atia seu cō
tēplatia q̄ntū possibile ē nālit̄ inesse hoī
mortalē vitā agēti. Nō reꝑit āt tal̄ req̄-
es in vita ciuili ⁊ actīa ꝭm ꝟtutes mora
les sꝫ tal̄ ē multū laboriosa vt pꝫ ī acti-
bꝰ fortitudīs. Patꝫ itaqꝫ ꝙ felicitas nā-
lis ꝯsistit ī speculatōe ꝟitatꝭ dū tn̄ assit
vite diuinitas seu vita perfecta. ¶ Cir-
ca p̄dicta notādū ꝙ vacare: vnoᵒ tm̄ vꝫ
sicut itēdere sicut gulosi dicūt vacare cō
messationibꝰ ⁊ sic non accipit̄ h̄. Alioᵒ
idē ē ꝙ cessare vl̄ q̄escere a corꝑali labo
re sicut dicit Aug. ꝙ martha laborabat
⁊ maria vacabat: ⁊ sic sumit̄ ī ꝓposito.
¶ Alteriꝰ dicit arꝭ. ꝙ felicitas ẜ dicta
melioꝛ ē q̄ꝫ vita q̄ ē ꝭm hoīeꝫ qđ ex hᵒ pꝫ
qꝛ hō ē ꝯpositꝰ ex corꝑe ⁊ aīa: qꝛ vita in
hᵒ ꝯsistit qꝛ ꝭm rōnē ordīat actiōes sen-
sitiuas ⁊ corꝑales Hō igit̄ vacās ꝯtēpla
tioni ꝟitatꝭ nō viuit ꝭm qđ hō seu vita
hūana sꝫ ꝭm aliq̄d diuinū ē ī ip̄o scꝫ ꝭm
ꝑtē itellectiuā ꝑ q̄ꝫ nāꝫ itelligētiaꝝ ꝑti
cipat ī q̄bꝰ iuenit̄ sola itellectiua nā: vn̄
tal̄ vita ꝯꝑat̄ ad vitā moralem sicut vita
diuina ad hūanā. Deīde hortat̄ nos ad
hāc vitā ⁊ felicitatē dicēs ꝙ hō mortal̄
ꝓ posse dꝫ laborare ꝙ viuat hac vita qꝛ
sic viuēdo viuit ꝭm optimū eoꝝ q̄ sūt in
ip̄o qđ lꝫ sit mobile ꝑuū qꝛ scꝫ caret q̄n-
titate corporea p̄ciositate tn̄ excedit oīa
q̄ sūt in hoīe ⁊ sic tal̄ vita ē delectabilis-
sima cū sit ꝭm optimū eoꝝ q̄ sūt in hoīe.
Itē cū ꝑs itellectīa sit ordinatīa ⁊ electi
ua hūane vite icōueniēs est ꝙ ip̄a met
nō eligat vitā suijp̄iꝰ sꝫ alicuiꝰ alterius
ꝑtꝭ q̄re eligēdū ē viuere vita speculatīa
⁊ ꝯtēplatīa: hec āt vita ē maxīe ꝓp̄a hoī

nō ꝭm qđ ē ꝯpositꝰ sꝫ ꝭm illud qđ ē p̄n-
cipale in ip̄o. Cōseq̄nter ꝯꝑat felicitatē
speculatiuā ad felicitatē pollitica q̄ ē ꝭꝫ
ꝟtutes morales q̄rū rectitudo sumit̄ ꝭꝫ
prudētiā dicēs ꝙ ille q̄ viuit vita specu
latīa ē maxīe felix cū viuat ꝭm id quod
ē p̄ncipale ⁊ optimū ī ip̄o .s. ꝭꝫ itellectū
Felicitas q̄ ē tm̄ ꝭm ꝟtutes morales ē
felicitas scđaria ⁊ iꝑfecta Est eī felicitas
hoīs ꝭm qđ hō ē ꝯpositꝰ ex corꝑe ⁊ aīa:
qđ ex hᵒ ꝑtꝫ qꝛ ꝭm prudentiā ⁊ ꝟtutes
moraleꝫ modificāt̄ passiones q̄ sūt coēs
aīe ⁊ corꝑi: puta ira ꝯcupīa. Et hmōi ꝟ
tutes ēt morales sūt circa oꝑationē toti-
us cōiūcti cuiusmōi sūt ꝯmutatiōes ⁊ ne
cessitatū subuētiōes. Preterea arguit sic
illa vita seu felicitas ē ꝑfectioꝛ q̄ est ꝑ se
magꝭ sufficiēs: sꝫ vita speculatīa ē hmōi
ẜ ē potioꝛ q̄ꝫ moral̄: ꝓbat̄ minoꝛ: qꝛ spe-
culatīa paucioribꝰ idiget q̄ꝫ moralis. lꝫ
em̄ virtutes morales p̄ncipaliter ꝯsistāt
ī electiōe ad earū tn̄ ꝑfectionē ⁊ exerci-
tiū req̄runt̄ oꝑatiōes exteriores ꝓpt̄ q̄s
exercēdas polliticꝰ viuēs vita actīa mł̄
tꝭ indiget vt liberal̄ idiget pecunia ad li
beralit̄ dādū: Et iustꝰ ad reddēdū ꝓxio
qđ suū ē ⁊ sic de alijs: talibꝰ aūt nō indi
get speculatiuꝰ sꝫ sepe sunt ipedimēta
speculatiōis. vn̄ n̄ idiget his nisi ad sub
ueniēdū eiꝰ necessitatibꝰ ⁊ ꝯuersanduꝫ
hūane cū his q̄bꝰ ꝯuiuit. Itē arguit sic
illa felicitas ē ꝑfectissima q̄ ē felicitati
diuīe sīlima: sꝫ speculatīa ē hmōi cū dij
sint felices ī specl̄atiōe ⁊ n̄ ī morali acti-
one q̄re vita hoīs speculatīa ē felicissīa.
ꝓbat maiorē qꝛ oēs ph̄i suspicati sūt de-
os eē bonos ⁊ viuere ⁊ ꝑ ꝯn̄s oꝑari non
tn̄ ꝭꝫ oꝑatiōes morales. Si eī dixerimꝰ
eos oꝑari oꝑa iusta puta ꝯmutare depo
sita reddere ridiculū apꝑebit vel qđ su-
stineāt ꝑicula qđ ꝑtinet ad fortitudineꝫ
seu ꝙ sint casti et tꝑati erit magis laus
onerosa q̄ꝫ deo g̃ta cū careāt gustu ⁊ ta-
ctu ⁊ sic nō p̄nt h̄re prauas ꝯcupiscētias
de q̄rū reꝑssiōe laudēt̄. Demū ꝓbat itē
tū a signo. signū em̄ ꝙ felicitas ꝯsistit in
speculatiōe ꝟitatꝭ qꝛ aīalia bruta q̄ ca-
rēt felicitate sūt oīo seꝑata a tali oꝑatio-

ne ⁊ sic quãtũ se extẽdit speculatio tm̃ se extẽdit felicitas. cõcludit igit̃ ꝙ pfecta felicitas ↄsistit ĩ speculatiõe. ¶ Deinde cõpat ars. felicẽ ad exteriorẽ ꝓsperitatẽ Dicit ꝙ op⁹ erit felici exteriori ꝓsperitate qꝛ nã hũana nõ est ꝑ se sufficiẽs ad speculari sꝫ optet corp⁹ sanũ eẽ cibũ ⁊ reliquũ famulatũ existere ꝑ quẽ sibi ministret̃ oĩa q̃ sũt ad vitã hũanã necessaria ñ tñ ĩdiget felix multis ⁊ magnis diuitijs Qđ ↄformat ꝑ dicta sapiẽtũ cuiusmodi fuerũt solon ⁊ anaxagoras: nõ ẽ ãt mirũ si h⁹ videat̃ ĩcõueniẽs mltitudini hoĩm Tales eĩ qꝛ ignorãt bona rõnis q̃ sũt vera bona hoĩs ẜm q̃ hõ ẽ felix attẽdũt solũ ad bona exteriora q̃ ↄgnoscũt. In his igit̃ ẽ maxĩe credẽdũ viris sapiẽtib⁹ vitã ꝑ doctrinã ⁊ sermões ꝑ opatiõnẽ cõfirmãtib⁹. ¶ Alteri⁹ ꝓbat sapiẽtẽ eẽ ꝑ ↄpatiõnẽ ad deũ ⁊ h⁹ sic: Sapiẽs ẽ deo amãtissim⁹: ꝗ est felicissim⁹. Nam felicitas hoĩs in h⁹ appet ꝙ a deo amat̃: ꝓbat̃ añs: qꝛ ille q̃ opat̃ ẜm ĩtellectũ speculãdo ṽitatẽ ⁊ curã suã apponit ad bonũ ĩtellect⁹ videt̃ eẽ optĩe dispositus et deo amãtissim⁹: cũ eĩ de⁹ habeat curã ⁊ ꝓuidẽtiã de reb⁹ hũanis rõnale est ꝙ delectent̃ sup hoĩes ꝺ eo qđ ẽ optimũ ĩ eis ⁊ sibi simlĩmũ ⁊ ↄgtissimũ. h⁹ aũt est intellect⁹: ⁊ ꝑ ↄñs rõnale est de rebñfacere vt cũctis his q̃ honorãt ⁊ amãt intellectũ oĩb⁹ alijs ipm̃ ꝑferendo. Tales aũt sũt sapiẽtes ꝗpropt̃ sũt deo amãtissimi ⁊ ꝑ ↄseq̃ns felicissimi.

Textum. Ca. III

¶ Quia felicitas ẽ finis bonitatis moralis iõ hic ↄñr inq̃rit q̃d req̃rat̃ ad hoc ꝙ aliq̃s fiat bon⁹ moralis. Circa qđ dicit ꝙ ad h⁹ nõ sufficit ↄgnitio ṽtutis ꝑ sciaꝫ moralẽ sꝫ tẽptandũ ẽ hr̃e ṽtutes morales ẜm habitũ ⁊ vti eis ẜm actũ. Iuuat tñ ad h⁹ verboꝝ ꝑsuasio ꝑ quã pñt iuuenes q̃ habẽt mores nobiles ⁊ nõ sũt subiecti passionib⁹ et vitijs ad bonũ ꝓuocari Multi tñ seq̃ntes passiões mag̃ cohercẽt̃ tiore penaꝝ ꝗ turpitudĩe ne prauoꝝ opm̃ seu ꝑsuasiõe ṽboꝝ. Est eĩ difficile trãsmutare hoĩeꝫ ꝑ ṽba ab ĩueterata ↄsuetudine peccãdi. Asuescẽdi igit̃ sũt iuuenes ad opa ṽtuosa vt ex ipoꝝ freq̃ntatiõe generet̃ ĩ ipis habit⁹ ṽtutis. ¶ Deinde dicit ꝙ ad hoc ꝙ hõ fiat bon⁹ est nc̃aria bona ⁊ iusta legis positio ꝑ quã hõ non solũ ĩ iuuẽtute sed ꝑ totã vitã cõpellat̃ asuescere bona q̃ dũ ĩ cõsuetudinẽ venerint nõ erũt tristia sꝫ magis delectabilia Praui eñ delectationes appetẽtes debent puniri ꝑ tristicias ⁊ dolores ↄrios delectationib⁹ amatis sicut azinus ducitur flagellis. Est igit̃ necesse ꝙ sit aliq̃s legislator qđ ꝑcipue ↄuenit publice ꝑsone puta regi vel ꝑncipi. Scđaria ṽo cõuenit ꝑuate ꝑsone. Sicut eĩ se habẽt leges publice in ciuitatib⁹ sic se habẽt sermones in domibus pr̃m. In hoc tñ est dr̃ia qꝛ lex ꝑcipiens magis habet vim coactiuã. Sermo vero paternus vim attractiuã qꝛ filij de facili obediũt parentibus rõne amicitie naturalis que ẽ ipsorũ ad parentes. ad vtrũq; aũt hoꝝ reperit̃ in lege diuina q̃ habet vim coactiuã penas et̃nas cõmĩando: ac etiã vim attractiuã ad diuinũ amorem ⁊ eternaꝫ beatitudinẽ nos alliciẽdo. Que q̃dẽ in ꝑsenti vita ꝑfecti⁹ obtinet̃ a viris sanct̃ ꝑ habit⁹ fidei spei ⁊ caritatis diuinitus infusos ꝗ habet̃ a ꝓhis ꝑ habitus naturaliter acquisitos. Cui⁹ beatitudĩs nos ꝑticipes faciat domin⁹ iesus qui nos sui ꝑciosi sanguinis cõmertio ipam suis fidelibus acquisiuit.

Expliciũt libri Ethicorum Basilee impressi per Michaelẽ furter. Anno incarnatiõis domini. M. CCCCxciiij.

Incipit Mathematica.

Sicut dicit phūs sexto metaphis: Theorica siue scientia speculatiua diuiditur in mathematicam phisicam et metaphisicam. De his tribus inquantum arbitror fore necessariū vt in pluribus ꝓ doctoribus theologicis in pñti compendio duce altissimo tractabo sequendo doctoris subtilissimi magistri iohannis de donis: qui fuit natione Scotus dictis nihil dissonum hic determinate asserere intendo. Tractanda autem in hoc compendio sub verbis planis vt satis intelligibilius reserabo. Et ne a me ipo loqui videar signabo vt sepius in quibus libris seu librorum distinctionib9 doctor prefatus tractat materias in hoc compendio positas. Nec mirum videat alicui si ea que in tot et tantis libris phie diffuse habentur hic compendiose tractātur. Hoc enī peragere satis est facile: qd patet triplici ratiōe. Primo qz mlte materie que tractantur in phia non sūt magne necessitatis ꝓ theologia. Secundo qz ꝗplures materie phie eque bene immo melius tractantur in theologia ꝙ in phia: vt patet intuenti doctorum opera super libros sententiarum: ideo circa tales materias non est diutius immorādū. Tertio hoc idem patet quia eadem materia tractatur in pluribus libris phie vt patet intuentibus phi textum cum commentis et questionibus super illum editis. Ordo vero dicendorum in hoc compendio quo ad phisicam et metaphisicaʒ quas a pho habemus est ſm processum textus eius vt eius mens melius super his valeat perpendi: non sic autem quo ad mathematicam quam ab ipso nō habemus. Et quo ad hoc primo perscrutādum est de mathematica: deinde de phisica: et consequēter de metaphisica. Cuius causam innuit aristo. 6. ethicorū: qz materialia non transcendūt imaginationem nec requirunt experientiam. Phisicalia vero licet non transcendant sensū nec imaginationem tamen requirūt experientiam que requirunt temporis longitudinem. Metaphisicalia autem transcendunt sensum et imaginationem et sūt pure intelligibilia. Innuit ergo ibi aris. ꝙ iuuenes post logicam primo imbuēdi sunt in mathematica: deinde in phica: et tertio in metaphisica.

Circa mathematicā que est de substantia quanta: vt ostendetur sexto metaphisice Notandum ꝙ huiusmodi scientia habet diuidi ſm diuisionem quantitatis. Est enim duplex quātitas: scʒ continua et discreta: Sic duplex scientia materialis scʒ arismetrica que ē de quantitate discreta scʒ de numeris: et geometria que est de continua quantitate siue magnitudine. Musica vero cum sit de numero sonoro siue proportionib9 numeralibus applicatis ad sonos subalternatur arismetrice cum habeat subiecm̄ sub obiecto arismetrice: et accipiat principia sua ab arismetrica et subiectum ei9 addat drñtiam accidentalem ad subiecm̄ arismetrice: qz addit sonuʒ ipsi numero. Que quidem tres conditiones reqrunt ad hoc ꝙ vna scientia subalternetur alteri. Consimiliter de perspectiua que est de linea visuali subalternatur geometrie et hoc per eandem rationem. De his autē duabus scientijs nihil ad presens: Sed solum tangam aliqua de arismetrica et geometria. De perspectiua tñ aliq̄ tangam in tertio metherorum. Astrologia autem non est pure mathematica cū consideret motum astrorum: Sed ē media inter mathematicam et naturalem. Principia enim mathematice applicantur ad res naturales de qua vide tractatum de spera. Qui quidem tractatus ē ꝙ plurimum vtilis: de quo plura tangētur de celo et mundo. Est autem prius videndum de arismetrica ꝙ de geometria Cum qz vnitas que est principium numeri est prior puncto que est principiuʒ

linee. Punctus enim vltra vnitatem addit positõem in continuo. Tuz etiã quia passiones numeri deseruiunt in magnitudinibus. Proportio enim in magnitudinibus sumitur a proportõne in numeris. Et ideo euclides arismetricã geometrie interposuit. Geometria enĩ est assecutiua arismetrice sicut ꝛ rethorica dyaletice. Perscrutandum est igit primo de arismetrica que vt dictum est considerat de numero. ¶ Ad cuius euidentiam Sciendum ꝙ triplex est numerus: scꝫ numerus numerans: numerus numeratus: ꝛ numerus quo numeramus. Numerus numerans est anima numerãs ipsas res. Numerus numeratus sunt res numerate. Numerus quo numeramus est ipsa quantitas discreta de qua in ꝓposito. Est autem numerus mltitudo ex vnitatibus aggregata. ¶ Dubitatur autem a qua vnitate numerus sit vnus formaliter. ꝛ dicitur a quodam expositore ꝙ omnes alie sunt partes materiales: sola aũt vltima est formalis ꝛ completiua aliarũ: vt sicut dĩo est vna ab vltima differentia specifica sic numerus est vnꝰ ab vltima vnitate. ¶ Sed contra forma est formaliter in materia: alioquin non fierꝫ vnum per se ex eis sed tantuꝫ esset iuxtapositio eorum: sed vltima vnitas non ẽ formaliter in alijs sed sunt discrete ꝛ distincte: ergo vltima vnitas nõ est formaliter aliarum. ¶ Dicendum ergo alit ꝙ in numeris est considerare vnitates i duplici differentia: quia quedam sunt vnitates materiales quedam formales. exemplum in quinario sunt quinqꝫ vnitates materiales ex quibus materialit integratur. et est vnitas a qua numerꝰ q̃narius est vnus specie. Unitas autẽ hec est innominata: et est sua forma specifica vel passio consequens formam specificã sicut homo est vnus sua forma specifica vel passio consequens formam specificã sicut homo est vnus sua forma vel vnitate consequente vt passio consequit suam formam. Hec autem vnitas innominata sit a hec etiã vnitas est a qua totũ denominatiue dr̃ vnũ i secũdo mõ dicẽdi ꝑ se Silr est i alijs spẽbꝰ minoris entitatis. ¶ Alterius sciendum ꝙ vnus numerꝰ potest comparari ad alium numerum diuersimode: et ꝭm hoc possunt sumi multi modi proportionum numeralium. est enim proportio habitudo seu comparatio vnius quantitatis ad aliam. et hec ẽ duplex scꝫ equalitatis ꝛ inequalitatis. e qualtatis cum scꝫ numerus equalr̃ comparatur numero equali: vt duo ad duo. Alia est proportio inequalitatis cum scꝫ numeri sunt inequales. et hoc dupliciꝭ: quia vel ꝭm inequalitatem maiorem scꝫ maior numerus comparatur minori: vt quattuor ad duo: vel ꝭm minorẽ vt duo ad quattuor. ¶ Inequalitatis autẽ maioris sunt quinqꝫ species scꝫ multiplex superparticularis: superpartiẽs: multiplex superparticularis: multiplex superptiens. est autem numerus maior respectu minoris multiplex quando scꝫ aliq̃tiens continet ipsum ꝛ hoc multipliciꝭ. Aliquotiens numerꝰ maior continet minorem bis vt se habet quattuor ad duo: ꝛ sic est proportio dupla. Aliquando cõtinet ipsum ter: vt sex ad duo: et sic ẽ proportio tripla. Aliquando vero quater: ꝛ sic est proportio quadrupla: ꝛ sic in infinitum. Super particularis autẽ numerus dicitur quando numerus maior continet totum minorem ꝛ insuper aliquam partem eius ꝛ hoc multipliꝭ. Si enĩ cõtineat totũ ꝛ mediã ptẽ eiꝰ est ꝓportõ sexqaltera vt tria ad duo. Si ãt ꝯtineat totum ꝛ tertiam partẽ eiꝰ diciꝭ sesquitertia: vt quattuor ad tria. Si vero cõtineat totũ et q̃rtam partẽ eiꝰ diciꝭ sesquiquarta: vt quinqꝫ ad q̃ttuor: ꝛ sic deinceps Superpartiẽs aũt diciꝭ q̃n maior numerus continet totũ minorẽ semel ꝛ insup nõ soluꝫ vnã partẽ eiꝰ sꝫ plẽs ptes eiꝰ: et siquidẽ cõtineat duas ptes diciꝭ supbipartiens: sicut q̃nqꝫ ad tria. Si aũt tres dicitur suptriptiens: vt septẽ ad q̃ttuor: ꝛ sic deinceps. Multiplex aũt supparticularis diciꝭ q̃n maior numerꝰ ꝯtinet minorẽ pluries ꝛ insup aliquam ptem eiꝰ. et siq̃deꝫ

ꝯtineat ip̄m bis et mediā ꝑtem eiꝰ dicit̄ dupl'x ſeſq̄altera ſicut q̄nq; ad duo. Si aūt ter ⁊ mediā ꝑtem eius dicit̄ triplum ſeſquialterū: vt ſeptē ad duo. Iſta enim q̄rta ſpēs ē cōpoſita ex p̄ma ⁊ ſecūda ſpē. Quīta ſpēs ē m'tipl'x ſupꝑtiēs ⁊ ē q̄n numerꝰ maioꝛ habet totū minoꝛē pluries ⁊ etiā pl'es ꝑtes eiꝰ: ⁊ hec ſpēs ē cōpoſita ex prima et tertia ſpē: ⁊ ideo p̄t diuidi ſc̄m ſpēm multiplicis ⁊ ſc̄m ſpēm ſupꝑtientis: vt dicat̄ duplex ſupbiꝑtiens q̄n habet maioꝛ numerꝰ totū minoꝛem bis ⁊ duas ꝑtes eiꝰ ſicut octo ad tria: ⁊ ſic d̄ alijs. Tot aūt ſūt ſpēs minoris ineq̄lita tis q̄t maioris. Sʒ denomīatōes exp̄mūtur ꝑ ſub. Nā numerus minoꝛ dr̄ ſubm'tiplex ſubꝑticl'arꝭ ſubꝑtiēs ſubm'tiplex ſbꝑticl'arꝭ ſbm'tipl'x ſbꝑtiēs: ⁊ ſic d̄ ſpēbꝰ ſpal'ēiſſimis: vt ſubduplū ſubtriplū.

Proportionabilitas autē fundat̄ ſupꝑ proportiones. eſt enī vt dicit euclides. 5 geometrie ſimilitudo proportionū. et hꝰ dupliciť: vel ſc̄m idēptitatē exceſſus: vel ſc̄m idemptitatē ꝓportōis. ſi ſit identitas vel equalitas exceſſus ſic dr̄ proportionabilitas ariſmetrica: vt ſicut ſe habet 6 ad quattuoꝛ: ſic octo ad ſex. ſicut enī ſex excedit quattuoꝛ in duobus: ſic octo excedit ſex in duobus. ſi aūt ſit equalitas ꝓportionis ſic dicitur proportionabilitas geometrica: vt ſicut ſe habet ſex ad quattuoꝛ: ſic duodecim ad octo. ſicut enī ʒ. 6. ad quattuoꝛ ē ꝓportio ſeſquialťa ſic duodecim ad octo. eſt ergo ineq̄litas vl' idētitas proportionis non tamen exceſſus. Plus enī duodecim excedit octo q̄ 6 4 ſc̄m autē q̄ ſumitur ꝓportio in numeris ſic ſuo modo poteſt ſumi ī magnitudībꝰ

Alterius ſciendum q̄ numerus q̄ numeramus ſcʒ numerus mathematicꝰ diuiditur in numerum parem et in numerū imparem. Numerus par eſt ille qui ī duo equa lia poteſt partiri: non ſic autē de nnmero impari. Diuiditur vlterius numerus par per perfectos ſuperfluos ⁊ diminutos. Numerus ꝑfectus dicitur a mathematicis qui omnibus ſuis partibus aliquotis aggregatis eſt equalis. Dicitur q̄ ꝑs aliq̄ta que aliquotiēs ſūpta reddit totum. verbi gratia ſenarij ꝑtes aliquote ſunt vnum duo et tria: que omnes aggregate ſenarium conſtituūt. Alio modo numerus ꝑfectus dicitur q̄ ꝯſtat ex omnibus partibus ſuis aliquotis ⁊ non aliquotis ſimul ſumptis: ⁊ ſic ternarius numerus eſt perfectꝰ: ⁊ ī hoc perfectōnem ſenarij excedit. Tertio mō dicitur numerus perfectus quia in eō ē ſtatus numeroꝛum: ⁊ ſic denarius ē perfectus quia eſt primus numerus ad quē ſtat reſolutio numeroꝛum. Unde denarius eſt primus limes. ſecundus vero limes eſt qui fit ex ductu denarij in ſe ſcʒ numerus cētenarius. Tertius ex ductu denarij in centenarium ſcʒ numerꝰ millenarius: ⁊ ſic in infinitum.

Numerꝰ autem ſuperfluus vel habundans dicit̄ cuius partes aliquote aggregate excreſcunt in numerum maioꝛem toto: vt numerus duodenarius cuius partes aliq̄te ſūt vnū duo 3 4 ⁊ 6 q̄ ſil' iūcte faciūt. 16 Numerꝰ v̄o diminutꝰ cuiꝰ ꝑtes aggregate minoꝛē conſtituūt ſicut octo cuiꝰ ꝑtes ſť vnitates binariꝰ q̄ternariꝰ q̄ ī. 7. deſcendūt. Numerꝰ aūt impar quidam eſt primus et incōpoſitus qui ſcʒ nullam ꝑtē aliquotā habet niſi vnitatē: vt numerus ternariꝰ vel quinarius. Alius ē ſecūdus ⁊ cōpoſitꝰ qui habet aliū numerū ſe numerantē ſicut nouenarius qui a ternario nūerat̄. ⁊ Nota q̄ vnū nūerū nūerare alium eſt quādo aliquotiens ſumptus ipſum conſtituit: vt ternarius ter acceptus ipſum conſtituit nouenarium.

Notādū etiā q̄ numerū ī ſe vel ī alium duci idē ē q̄ ꝑ ſe vl' ꝑ aliū multiplicari. Numerꝰ enī ī ſe ductꝰ dr̄ q̄ totiens m'tiplicat̄ q̄tiēs ē vnitas in ſe. Ductꝰ ī alterū ē q̄ totiēs multiplicat̄ q̄tiēs ī altero ē vnitas. ſic binariꝰ dr̄ duci ī ternariū q̄n totiēs m'tiplicat̄ q̄tiēs ē vnitas in ternario. vn̄ ex ductu binarij ī ternariū ſurgit nūerꝰ ſenariꝰ. Numerꝰ v̄o ꝓductꝰ dr̄ q̄ ex tl'i m'tiplicatōe ꝯſurgit. M'tiplicatō autem numeri per ſe vel per alium eſt propoſitis duobus numeris tertij in

nentō q̄ totiēs cōtineat alteꝝ illoꝝ quot sūt vnitates in reliquo. In mltiplicatōe ꝯo duo sūt numeri: scȝ numer⁹ multiplicās ⁊ numerus multiplicand⁹. Numer⁹ mltiplicās aduerbialr̄ designat. Numerus ꝯo multiplicādus nōīaliter. ¶ Notādū etiā ꝙ de multiplicāte pt̄ fieri multimodus ⁊ ecōuerso manēte semp eadeȝ sūma vt tm̄ valet quater quindecim sint quindecies quattuoꝛ. Numerus insup siue par siue inpar diuidit̄ i lineares supficiales et solidos. Linearum est qui cōsiderat̄ tm̄ penes processuȝ nō habito respectu ad ductionē numeri in numerum sicut linea hȝ tm̄ vnā dimēsionē scȝ longitudinē sine latitudine. Vn̄ ei⁹ descptō est in lōgū sicut binarius q̄ alr̄ describi n̄ pōt: īmo oīs numer⁹ linearis dr̄ dūmodo in rectitudine describat̄. Numer⁹ supficialis ē qui ꝓuenit ex ductu numeri i numerū. Vn̄ dicit̄ supficialis qm̄ habet duos numeros mēsurātes ip̄m sicut supficies habet lōgitudinē ⁊ latitudinē.

¶ Sciendum aūt ꝙ numer⁹ poteīt duпliciter duci i numeꝝ: aut enī semel aut bis. Si igitur semel numer⁹ ducat̄ i numerū hoc erit aut in se aut in alium. Si in se fit quadratus numerus vt bis duo. qꝛ diuisiȝ scriptus per vnitates habebit quattuoꝛ latera equalia. Debet autē fieri descriptio a radicibus vt hic.

Si autē ducatur in aliū fit supficialis et non quadratus: vt binarius ductus i ternarium ꝯstituit senarium p̄mū numeruȝ supficialē ⁊ nō q̄dratū. Vn̄ patet ꝙ omnis q̄drat⁹ ē supficial'r ⁊ nō ecōuerso. Radix aūt numeri quadrati ē ille numerus q̄ ita ducitur in se: vt bis duo sunt quattuoꝛ. Quaternarius ergo est prim⁹ quadratus et binarius est radix eius. Nouenarius vero ē secūdus quadratus ⁊ ternarius ē radix eius. Si autē numer⁹ bis ducat̄ in numerū ꝯstituit numeꝝ solidū. Numerus enī solidus est qui ꝓuenit ex duplici ductu numeri i numeꝝ. Et dicit̄ solidus qm̄ queadmodū corpus tres habet dimensiones: scȝ longitudinem latitudiñem ⁊ profunditatem: sic iste numerus habet tres numeros producentes se. Et siquidē numer⁹ bis dicatur in semet ip̄m vel semel in suum quadratū qđ idē valet fit numerus cubicus: q̄ etiā dicitur solidus quadratus a mathematicis ⁊ a Boñ. vltima. q. scđe dif. p̄mi sen. Diciturq; cubitus ab hoc noīe cubus bi. est autē cubus corpus habēs sex supficies: octo anglos: ⁊ duodecim latera. Si vero aliq̄s nūmer⁹ bis ducat̄ in aliū fit numerus solid⁹ tātū: vt bis tria bis constituit duodecim. Vn̄ patet ꝙ oīs numer⁹ cubic⁹ solidus ē ⁊ nō ecōuerso: ⁊ om̄is solidus ē supficial'r ⁊ nō ecōuerso. Ptȝ etiā ꝙ idē numerus ē radix q̄drati ⁊ cubici. Numerus vlteri⁹ diuiditur in digitū articulum et compositū. Digitus quidem est om̄is numerus minoꝛ denario. Articulus ē omnis numer⁹ diuisibilis in decem ptes equales ita ꝙ nihil residuum sit. Cōpositus siue mixtus qui constat ex digito ⁊ articulo. ¶ Sciendum etiam ꝙ omnis numerus inter duos articulos proximos est compositus.

¶ Item Notandum ꝙ numeratio est cuiuslibet numeri per figuras competētes artificialis repꝛesentatio. Sunt autem nouem figure significatiue nouem digitos repꝛesentantes que tales sunt. 9. 8. 7. 6. 5. 4. 3. 2. 1. ¶ Decima vero figura dicitur cifra vel figura nihili: quia nihil significat licet det alijs significare.

¶ Notandum est igitur ꝙ quilibet digitus vna sola figura sibi appꝛopꝛiata habet scribi. Omnis aūt numerus a. 10. inclusiue vsq; ad centū exclusiue duab⁹ figuris habet scribi. Si autē articl's sit ꝑ cifram pꝛimo positam et figuram scriptā versus sinistram que significet digitum a quo denominatur ille articulus. Si sit numerus compositus pꝛescribatur digitus qui est pars numeri compositi ⁊ sinistretur articulus vt pri⁹. Omnis numerus qui est a centū inclusiue vsq; ad mille exclusiue per tres figuras habet scribi. Omnis numerus a mille inclusiue vsq; ad decē milia per. 4. et sic deinceps.

¶ Notandum etiam ꝙ quelibet figura

primo loco poſita ſignificat ſuum digitũ. Poſita vero ſecũdo loco ſignificat decies ſuum digitũ: tercio centies: quarto milleſies: quinto decies milleſies: et ſic ĩ infinitum multiplicando. Quelibet nãq; figura ſecundo loco poſita decies tantũ ſignificat quantũ precedens. Vñ verſ⁹. Unum prima ſecunda decem dat tercia centum. Quarta dabit mille milia quinta decem. Et hec de ariſmetrica dcã ſufficiant.

Incipit Geometria. Ca. III.

G Eometria vt dictum eſt habet fieri circa magnitudines: ⁊ hoc dupliciter ſcḋm q̃ ponit̃ communiter duplex geometria ſcʒ theorica ⁊ practica. Theorica enĩ paſſiones magnitudinum inueſtigat ratõne et ſyllogiſmo: vt q̃ triangulus habet tres. ⁊c̃. Practica vero eſt que menſuras magnitudinũ inueſtigat arte et inſtrumento. Et ſubdiuiditur in altimetram et planimetram et ſolimetram. Quarum prima eſt de menſuratõe altitudinũ. Secũda de cõſideratione planorum: et Tercia de menſuratione ſolidorum. Inſtrumenta autẽ que huiuſmodi menſurationibus deſeruiũt ſunt quadrans aſtrolabiuʒ: ⁊ ſic d̃ alijs.

¶ De theorica aũt hic principaliter ẽ inquirendum a deſcriptione terminoꝝ incipiendum. ¶ Punctus eſt cuius pars non eſt habens poſitionem in continuo. Vel ſic: Pũctus eſt principium vł finis magnitudinis vt principium vel finis linee. vnde in linea ſunt duo puncta ĩ actu ſcʒ principium et finis linee. Multa vero in potentia que tunc fiunt in actu quando linea actu diuiditur. Magnitudinum autem quedam habent vnam dimenſionem vt linea: quedã vero duas: vt ſuperficies: quedam autẽ tres: vt corpus: quod habet longitudinem: latitudinem et profunditatẽ. ¶ Figura ẽ magnitudo terminata linealiter vel ſuperficialiter. Omnis ergo figura aut ẽ plana aut ſolida. Et planas quidem terminãt linee ſolidas aũt ſiue corpeas terminãt ſuperficies. Omnis autẽ figura ſolida aut eſt rotunda et ſine angulis aut conica et angularis. Planaruʒ vero figurarum alia circularis et ſine angulis: alia rectilinea et poligoma ſiue multoꝝ angulorum. Circulus eſt figura plana vna linea contenta que circumferẽtia nominatur: in cuius medio eſt punctus a quo omnes linee ducte ad circumferentiam ſunt equales et hmõi punctus centruʒ dicitur circuli. ¶ Rectilinearum figurarum alia trium angulorum ⁊ vocat̃ triãgulus: alia quattuor angulorum: ⁊ vocatur quadrangulus: alie quinq; anguloꝝ et vocat̃ pentagon⁹: ⁊ ſic in infinitũ. Et in qualibet ſpecie illarum ſunt figure regulares ⁊ irregulares. Regulares que habent vniformitatem in angulis ⁊ lateribus. Irregulares vero que nequaq̃. Linea recta ſcḋm aliquos eſt cuius medium non exit extrema. Scḋm alios linea recta eſt longitudo ſine latitudine cui⁹ duo extrema ſunt duo puncta eq; ꝑtẽſa

---

¶ Linea circularis eſt cuius medietas exit extrema

¶ Linea perpẽdiculariter cadẽs eſt illa que cadit ad modum perpẽdicłi ſiue linee ꝑ quã artifices cognoſcũt muri vł ligni rcĩtudĩeʒ

¶ Angulus rectilineus eſt ſpacium cauſatum ex contactu duarum linearum rectarum.

¶ Et alius quidem eſt angulus rectus: alius obtuſus: ⁊ alius acutus.

¶ Angul⁹ rectus eſt quẽ conſtituit linea recta cadens perpẽdicłarit̃ ſuꝑ aliã lineã rectã

Linea enim recta perpendiculariter cadens ſuper aliam conſtituit cum ea ſuꝑ quam cadit duos angulos rectos. vnde eam orthogonaliter ſecare dicit̃ cum ad angulos rectos eã diuidit: vt hic.

¶ Angulus maior recto obtuſ⁹ dr

¶ Angul⁹ minor rcō acut⁹ dr vt h
primus angulus est obtusus: se-
cundus autem est acutus.
¶ Triangulus est figura pla-
na tribus lineis cōtenta.
¶ Triangulorum alius est omniū triū
laterum equalium et vocatur ysopleur⁹
vt hic. ¶ Alius duum laterum
eq̄liū tm̄: ⁊ vocat̄ ysocheles vt h
¶ Alius triū laterū inequaliū: ⁊
vocat̄ scalerō l' vocat̄ ḡdat⁹: vt h
¶ Ex parte aūt angulorū diuiditur tri-
angulus in orthogonum qui ha-
bet vnum angulum rectum: vt h.
Et in ampligonum qui habet
vnum angulum obtusum: vt h.
¶ Et in oxigonum qui habet oēs
anglos acutos: vt hic. Oīs etiā
figura equilatria dr ysopleurus.
¶ Quadrangulus est figura pla
na quattuor lineis contenta: vt h
¶ Quadrangulorum alius para-
lelogr̄mus id ē eq̄ distātiū laterū.
¶ Alius disparalelogramus: id est
non eque distantium laterum.

Paralelogramorū alius habens omnia
latera equalia et vocatur quadratum vt
hic. Alius oppositorum laterum tantū
equalium: et vocatur altera parte longi-
or: qr̄ fm vnam dimensionem longior est
q̄ fm aliam: vt hic.

¶ Differentia est inter circulum et spe-
ram: quia licet vtraq3 sit figura
rotunda tm̄ circul⁹ est figura pla-
na vnica linea contenta. Spera
vero est figura solida vnica superficie cō
tenta. ¶ Circulus aūt cū sit figura vni-
formissima non diuiditur in plures speci
es sed solum diuiditur diuisione quanti
tatiua in portiones. Omnis aūt portio cir
culi vel est semicirculus: vel portio ma-
ior semicirculo vel eo minor. Semicircu
lus est figura plana diametro
⁊ medietate circūferētie ɔtēta

¶ Diameter est linea diuidēs
circulū in duas partes eq̄les.

Semidiameter vero ē linea re
cta exiens a centro circuli ad
circumferentiam eius: vt hic.

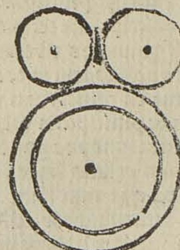
Portio vero circuli vt distinguitur con-
tra semicirculū est figura plana recta li
nea extra centrum cadente et parte cir-
cumferentie contenta. Linea autem re-
cta corda dicitur. Pars vero circumfe-
rentie arcus nominatur. Cum ergo cir-
culus sic diuisus fuerit per cordā ī por-
tiones duas portio in qua est centrū est
maior semicirculo. Portio autem ī qua
non est centrū semicirculo mi
nor appellatur. vt hic.
Portō enim dextra est minor
Portio autem sinistra maior

Angulus semicirculus dicitur quem di
ameter cum circumferentia constituit.
Angulus portōis dicit̄ quē corda cū ar-
cu constituit. Angulus ɔtingētie ē quē
circulus ⁊ linea ɔtingēs circl'm ɔstituit.
¶ Circulū aūt linea ɔtingere
dicitur que cū circulū tangit
in vtranq3 reiecta partem nō
secat circulum vt hic.

¶ Circuli sese contingere dicuntur qui-
se tangentes seinuicē non secant: vt hic

¶ Concentrici circuli dicuntur qui su
pra idem centrum describuntur vt hic.
¶ Ecentrici circuli dicuntur quorum cē
tra distant cū sit circulus cum
circulo: vt hic.

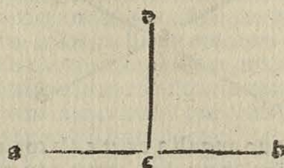

Est autē circulus figurarum p̄-

ma perfectissima pulcherrima capacissima et ad modū aptissima. licet autē circulus sit prima figurarum simpliciter siue vniuersaliter cum sit figura vnica linea cōtenta. Inter tamē figuras rectilineas angulus est prima figura. Cum enī due linee figurā rectilineam claudere vel terminare non possint oportet in figura rectilinea esse ad min9 tres lineas: et sic triangulus est prima huiusmodi figurarū. Piramis est figura ad modum piri cui9 extremum latū dicitur bas piramidis. Extremum vero acutum dicitur conus. ¶ Dicto de terminis geometrie videndum est de principijs geometrie siue ꝓpositionibus p se notis que dicunt communes animi cōceptiones que statim cognoscūtur agnitis terminis ex quib9 dependent propositiones cōclusionum geometrie de quibus solum ꝓ nunc tangā octo quarum prim est ista Omne totum equum est suis partibus simul acceptis et econuerso. Secunda omne totum est maius sua parte: et vtrobiqꝫ totum sumitur cathegorice et non sinkathego^c. Totum autem kathegorice sumptum idem est ꝙ habens partes. Sincathegori^c autem idem est ꝙ quelibet pars. Tertia ꝓpositio est illa que vni et eidem sūt equalia inter se sunt equalia. Quarta si equalibus equalia addas vl' idem commune tota ipsa sunt equalia. Quinta si ab eq̄libus equalia demantur vel idem commune relinquūtur equalia. Sexta si īequalibus equalia addantur: vel idem commune tota sūt inequalia. Septīa si ab ineq̄libus equalia demas relinquuntur ineq̄lia. Octaua si aliqua res applicetur alteri sic ꝙ altera non excedat alteram ille sibi inuicem erunt equeles.

¶ Sequuntur conclusiones geometrie.

D Einde vidende sunt alique conclusiones geometrie Quarū prima sit illa que est 13. propositio p̄mi geometrie euclidis: Si recta linea supra rectam lineam steterit: duo anguli vtrobiqꝫ aut recti sunt aut duobus rectis equales.

Ex quo patet ꝙ totum spaciū ꝙ in qualibet parte in superficie plana quemlibet punctum circumstat quattuor angulis rect s est equale: vt patet in figura. Nā super lineam a b incidēs linea c d vel erit super eam perpendiculariter cadens vel non. Si sic habentur duo anguli recti in forma. Si autem non sit perpendiculariter cadens erunt anguli eq̄les duobus rectis: licet non sint recti in forma. Quod ostendo sic: Sit linea e d perpendicularis super a b eruntqꝫ duo anguli a d e et e d b recti per dionem anguli recti sicut prius. Sed duo anguli a d c et c d e adequantur angulo a d e per primam animi conceptionē: et ꝙ duo anguli cum angulo e d b erunt equales p terciam communem scientiam q̄re omnes isti tres anguli erunt equales duobus rectis. Sed angulus d c b est equalis duobus angulis e d b et c d e q: sunt omnes eiusdem partes per primam scꝫ propositionem: ergo angulus c d b cum angulo a c d qui est acut9 est equal' duobus rectis: et hoc est quod volumus. Correlarium patet q: ex quo medietas spacij quod est super punctū d valet duos rectos: ergo et totum spacium valebit quattuor rectos. Et quantumcunqꝫ illd spaciū diuidatur in multos angulos omnes anguli illi sunt partes totius spacij et omnes precise valebunt quattuor rectos vt patet per primam communem scientiam. ¶ Secunda conclusio sit illa: q̄ est. 15. primi euclidis: Omnium duarum linearum seinuicem secantium anguli ꝯse positi sūt equales: vt patet in hoc exē^o.

Nam duo anguli a e c et c e b coniuncti sunt equales duobus rectis ⁊ anguli cõiuncti c e b ⁊ b e d sunt equales duobus rectis: ergo duo primi sunt equales duobus postremis. Dempto autẽ angulo cõmuni puta c e b residua erũt equalia vicꝫ a e c et d e b ꝑ quintã cõem sciẽtiã: et isti sũt anguli ꝯ se positi ꝙ anguli ꝯ se positi sũt eq̃les: qḋ erat ꝓbãdũ. Et silr demonstrat̃ ḋ reliq̃s duobꝰ angul' ꝯ se positis.

¶ Tertia conclusio que est. 29. ꝑmi euclidis sit ista. Si duabus lineis eqꝫ distãtibus tertia superuenerit quales quãtosqꝫ angulos super vnam fecerit tales tantosqꝫ faciet super reliquam. Ex quo manifestum est ꝙ omnis angulus extrinsecus angulo intrinseco sibi opposito ẽ eq̃lis: ⁊ quilibꝫ duo anguli coalterni sunt equales. Duoqꝫ anguli intrinseci ex eadem parte constituti duobus rectis sunt equales: vt patet in hoc exemplo.

Sint enim due linee eque distantes a b ⁊ c d quibus linea e f superuenit Dico ꝙ quales angulos cõstituit linea e f super lineã a b tales facit super lineaꝫ c d. eodem ordine ita ꝙ anguli suꝑiores a b adequãtur angulis superioribus c d et inferiores inferioribus ex eadem parte linee e f sumptis: verbi gratia: angulus g angulo l et sic de alijs. Probatio. naꝫ si angulus l non sit equalis angulo g: ergo alter eorum erit maior: ⁊ sit angulus l maior: sed angulus k ⁊ angulus g sunt equales: qꝛ cõtra se positi per premissa: ergo angulus l est maior angulo k Sed illi duo anguli l et m sunt equales duobus rectis per primam propositionem: ꝙ et anguli k et m sũt minores duobus rectis per aliam communem scientiam. s. ꝙ quando aliquid cum maiore valet aliud cum minore valet minus: ergo due linee a b ⁊ c d si protrahantur in partes d et b concurrent: et hoc per quandã ꝓpositionem geometrie q̃ est tal'. Si recta linea super duas rectas lineas ceciderit: duoqꝫ anguli interiores ex vna parte duobus rectis minores fuerit ille due linee in eadem parte protracte concurrunt: et per consequẽs huiusmodi linee a b ⁊ c d non sunt eque distantes quod est contra yppothesim. erunt ergo anguli g et l eq̃les quod est propositum. Eodem modo arguitur de h et m et ḋ i ⁊ n et ḋ k et o q̃ sunt inferiores et sub lineis eque distantibus predictis collocati. Patꝫ ergo antecedens theoreumatis. Prima ꝑs correlarij patet solummodo exponendo terminos. Nam quorumlibet ãngulorũ duorum quos equales ostendimus alt' vocatur intrinsecus qui scꝫ est inter eque distantes: et alter extrinsecus qui est exterius sub l's. Secunda pars patet modicum transcurrendo terminos ⁊ exponendo. Dicuntur ergo anguli coalterni que alternant situm quantum ad superius ⁊ inferius dextrum et sinistruꝫ linee incidentis cuiusmodi sunt anguli k et l. Et ꝙ equales probo quia anguli g et l sunt equales ex prima premissa: ergo angulus k est equalis angulo l per tertiam cõmunẽ scintiam: et eodem modo de i et m qui sunt coalterni. Tertia ꝑs patet statim videlicet ꝙ duo anguli intrinseci ex eadem parte constituti sunt equales duobus rectis: puta k et m. Nam l ⁊ m sunt equales duobus rect' per primã sed k est equalis l per secundam partem correlarij: ergo ⁊c.

¶ Quarta conclusio q̃ cũ sequenti ẽ 32. prima euclidis sit ista: Omnis trianguli angulus extrinsecus duobus intrinsecis sibi oppositis est equalis: vt patet in hoc exemplo. Vocatur autem angulus extrinseeus qui constituitur ex ꝓtractõe cuiuslibet lateris in cõtinuum ⁊ directũ vt si in triangulo a b c protrahatur a c vsqꝫ ad d angulus d c b dicitur extrinsecꝰ ⁊ duobus intrinsecis scꝫ a et b est equal'.

Quod sic probo a puncto c protrahā c e eque distantem a b lateri: eritq; angulus e c b equalis b angulo intrinseco: quia sunt coalterni per lineam b c incidentē duabus lineis eque distantibus: et angulus e c d equal' angulo a intrinseco quia extrinsecus est ad eum propter lineam a d incidentem eisdem duabus distantib⁹ eque. Ista patet per premissa: quare tot⁹ angulus b c d est equalis duobus angulis a et b intrinsecis sibi oppositis p tertiam communem scientiam.

¶ Quinta conclusio est illa: Omnis triangulus habz tres angulos equales duobus rectis. Nam totus angulus b c d extrinsecus est equalis a et b intrinsecis per premissa: sed si addas illi toti angulo extrinseco angulum c intrinsecum sibi coniunctum totum erit equale duobus rectis per primam: ergo si eundem angulum extrinsecum addideris a et b angul' intrinsecis totum erit equale duobus rectis per quartam cōmunem scientiam.

¶ Sexta conclusio sit illa: Omnis triangulus cuius vnum latus est semidiameter duorum circulorum. et oppositus angulus est apud sectōnem eorundem circulorum est equilaterus. ¶ Accipiam⁹ lineam a b et super punctum a describat circulus occupando totam lineam a b. Item super punctum b describatur circulus alius equalis vt sit linea a b semi diameter duorum circulorum et a cōmuni sectōe illorum circlorum que sit c ducantur due linee que sint c b et c a dico tūc q triangulus a b c est equilaterus. Nam per diffinitionem circuli linea b a et b c sunt equales: quia veniunt a communi centro ad circumferentiam. Similiter linea a c et a b ergo omnes erunt equales inter se per tertiam communem scientiam. exemplum patet in figura sequenti. Hec autem conclusio multum confert ad intelligendum quoddam dictū Secti: dis. 8. primi senten. q. de inmutabilitate dei.

Septia cōditio Diameter est assimetei id est incommensurabilis coste quadrati. ¶ Ad cuius euidentiam Sciendū q ille quantitates dicuntur incommensurabiles quarum non est aliqua proportiō Scdm enim euclidem omnium quantitatum commensurabilium proportio est ad inuicem sicut est alicuius numeri ad aliquem numerum: et per consequens sicut ipse vult si linee alique sūt commēsurabiles quadrata ipsarum se habent ad inuicem sicut quilibet numerus quadratus ad alium numerum quadratū. Quadratum autem diametri non se habet ad quadratum coste sicut numerus aliquis quadratus ad alium numerum quadratum: ergo nec linea que erat diametri q̄drati cōmensurabilis erit coste illius q̄drati. Minor patet ex penultima primi euclidis quia quadratum diametri ē duplum ad quadratum coste pro eo q ē eq̄le quadratis duarum costarum. Nullus autem numerus quadratus est duplus ad alium numerum quadratum: vt patz discurrendo per omnes quadratos ex radicibus in se ductis. Hec cōclusio iuuat ad intelligendum terciam. q. prologi sē tentiarum Bonauenture: et de diuisione continui. dis. 2. scdi sen. Sco. exemplū huius patet in figura.

[illegible] pene ut [illegible].

[illegible] 139

[illegible] de p[illegible] loco [illegible] de [illegible]
[illegible] locus [illegible]
[illegible] sub [illegible] illa [illegible]
[illegible] facies
[illegible]
[illegible] ad sua [illegible]
[illegible] medium [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible]
[illegible] duo [illegible]
[illegible] unuoca ad [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible] unuoca ad illa [illegible]
[illegible] ipse [illegible] unus [illegible]
[illegible]
[illegible] duo [illegible]
[illegible]
[illegible] auctor [illegible]
[illegible] erit.

[illegible] ad habendam [illegible]
[illegible]
[illegible] solo [illegible]
[illegible]
[illegible]

sic h[illegible] p[illegible] de [illegible]
p[illegible]a. [illegible] hac [illegible] accep[illegible]
logice. [illegible] ph[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] alt[illegible] se h[illegible]
[illegible] q[illegible] optime [illegible] accepto
a [illegible] p[illegible] [illegible]
[illegible] h[illegible] [illegible]
[illegible] problema di[illegible]
fuga [illegible] ad [illegible]
[illegible] q[illegible] dic ad electi[illegible] fug[illegible]
h[illegible] q[illegible] dic ad ueritate[illegible]
[illegible] logic[illegible] duplex [illegible]
[illegible] sic [illegible] problema [illegible]
[illegible] problemat[illegible]
[illegible] [illegible] distinct[illegible]

[illegible] [illegible] uar[illegible]
[illegible] dicens [illegible] sit [illegible]
[illegible] .i. [illegible] dicunt[illegible]
[illegible] assig[illegible] [illegible]
[illegible] sufficit [illegible]
alio [illegible] dig[illegible] ab bonum [illegible] ad [illegible]
[illegible] dig[illegible] ad bonum [illegible]
[illegible] bone [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] dig[illegible] bona [illegible]

[illegible] [illegible]
[illegible] habitudinem [illegible]
[illegible] ut albu[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
colore [illegible]

hoc [illegible] et [illegible]
potest [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] quid[illegible]
[illegible] [illegible] appet[illegible]
[illegible] calidi [illegible] delect[illegible]
[illegible] frigidi et humidi [illegible]
[illegible] [illegible] ex [illegible]
[illegible] ex [illegible] calidi [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
ut [illegible]
[illegible] [illegible]

T amor [illegible] [illegible]
[illegible] a malo ad bonum [illegible]
[illegible] occasio [illegible] de bono ad malum
[illegible] difficile [illegible] amor [illegible]
[illegible] sub illa [illegible]
[illegible] amor [illegible] sub[illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible]
[illegible] habet [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

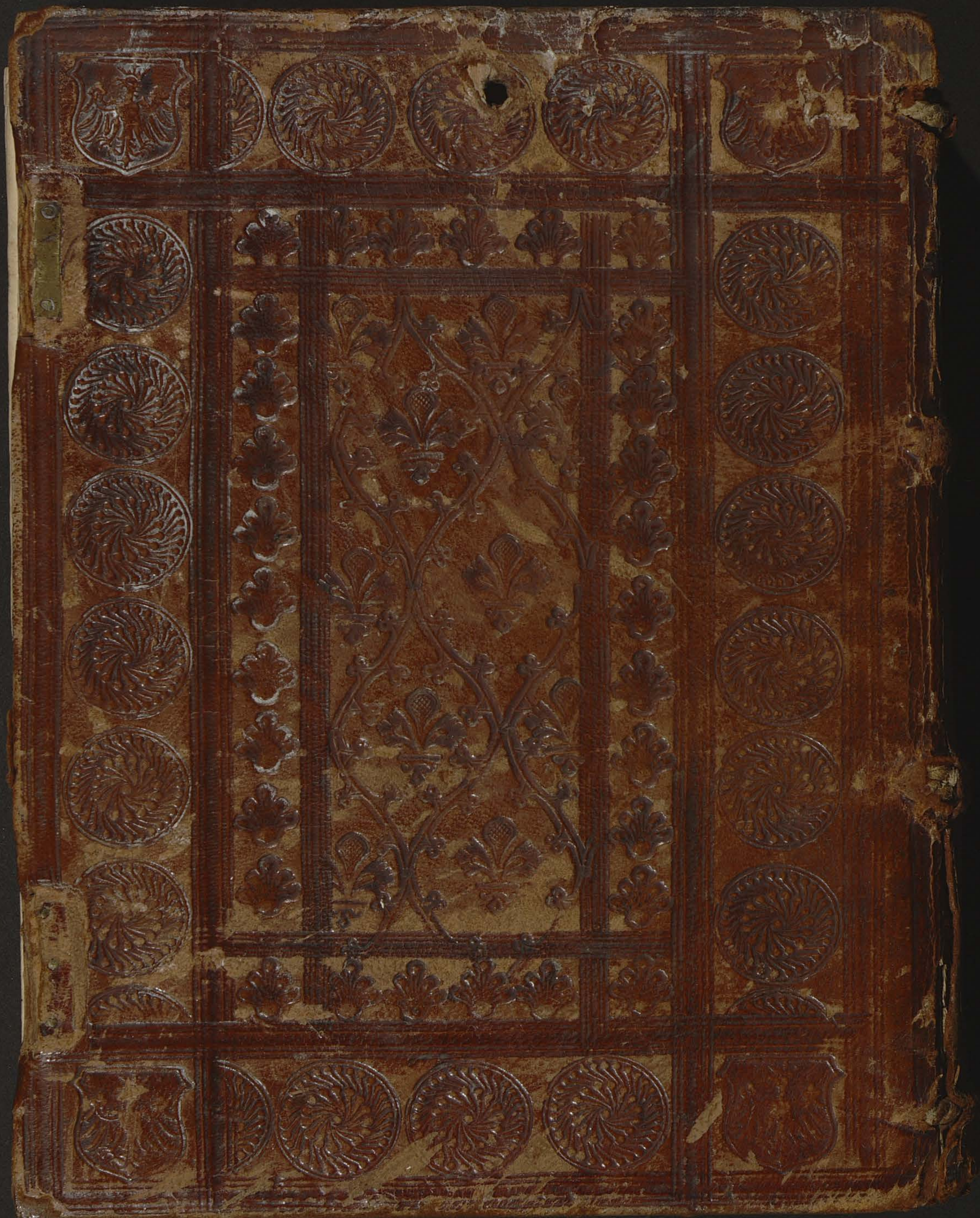
[illegible]

[illegible] materia abstracta [illegible]

[illegible] concreta abstracta

[illegible] ut sit [illegible]

[illegible] quae sunt [illegible]

Nicolaus
Borbeilus
1494
Boetius
m. tomat. 14.

